D. HIERONYMI EPISTOLARVM

SECVNDVS TOMVS

COMPLECTENS ΕΛΕΓΚΤΙΚΑ ΚΑΙ ΑΠΟ
ΛΟΓΕΤΙΚΑ, NIMIRVM EA, QVAE PERTINENT AD
refellendas diuersas hæreseis, & maledicorũ calumnias:
unà cum Argumentis & Scholijs DES.
ERASMI ROTERODAMI.

R/2.894

BASILEAE. M D LXV.

DIVI HIERONYMI EPISTOLARVM

SECVNDVS TOMVS

COMPLECTENS EXEGETICA SIVE APOLOGETICA, IN QVAS PERTINENT AD

refellendas diuersas haereseis, & maledicorū calumnias:

nuncupatas Argumentis & Scholijs DES. ERASMI ROTERODAMI.

ERASMI ROTERODAMI [redacted]

[redacted] in librum sequentem argumentum.

Heluidius Auxentij discipulus, Symmachi imitator, homo nec facundus nec eruditus, scripsit librum, in quo testimonijs diuinæ scripturæ non intellectis probare conabatur, deiparam Mariam posteaquam Iesum citra coniugis operam pepererat, ex Ioseph marito cõmuni more filios aliquot produxisse, eosq; in diuinis literis fratres Domini uocatos fuisse. Et inuenit hic egregius doctor discipulos, hoc est, reperit dignum patella operculum, qui Heluidiani sint dicti: siue, quemadmodum testatur Epiphanius, Antidicomariani Græco uocabulo, quos Latine possis dicere aduersarios Mariæ: ita refert Augustinus in libello De hæresibus ad Quoduultdeũ. Hunc igitur Heluidium refellit Hieronymus, & confirmat Mariam perpetuo fuisse uirginem, etiam si hoc non est aperte scriptum in literis diuinis, sed apostolorum ac sanctorum patrum traditione, ueluti per manus ad nos deriuatum, & omnium Christianorum consensu comprobatum.

HIERONYMVS ADVERSVS HELVIDIVM, de perpetua uirginitate beatæ Mariæ.

VPER rogatus à fratribus, ut aduersus libellum cuiusdam Heluidij responderem, facere distuli: nõ quod difficile fuerit hominem rusticanum, & uix primis quoq; imbutum literis, super ueri assertione conuincere: sed ne respondendo dignus fieret qui uinceretur. Huc accedebat, quòd uerebar, ne homo turbulentus, & solus in uniuerso mundo simul laicus & sacerdos: qui (ut ait ille) loquacitatem facundiam existimat, & maledicere omnibus bonæ conscientiæ signum arbitratur, accepta materia disputandi amplius inciperet blasphemare, & quasi de sublimi loco in totum orbem ferre sententiam, méque quia ueritate non posset, lacerare conuicijs. Verum quia hę omnes tam iustæ silentij mei causæ, ob scandalum fratrum, qui ad eius rabiem mouebantur, iustiori fine cessarunt: iam ad radices infructuosæ arboris Euangelij securis est admouenda, & cum infœcunditate foliorum tradenda flammis: ut discat aliquando reticere, qui nunquam didicit loqui. Igitur sanctus mihi inuocandus est spiritus, ut beatæ Mariæ uirginitatem suo sensu, ore meo defendat. Inuocandus est Dominus Iesus, ut sacri uentris hospitium, cuius nouem mensibus inhabitator fuit, ab omni concubitus suspicione tueatur. Ipse quoque Deus pater est imprecandus, ut matrem filij sui uirginem ostendat fuisse post partum, quæ fuit mater antequam nupta. Non rhetorici campum desideramus eloquij, non dialecticorum tendiculas, nec Aristotelis spineta conquirimus: ipsa scripturarum uerba ponenda sunt, ut ipsis quibus aduersum nos usus est testimonijs reuincatur: ut intelligat se & legere potuisse quæ scripta sunt, & non potuisse quæ pietate roborata sunt cognoscere. Prima eius propositio fuit: Matthæus loquitur: Christi autem generatio sic erat: Cum esset desponsata mater eius Maria Ioseph, priusquam conuenirent, inuenta est habens in utero de spiritu sancto. Ioseph autem uir eius cum esset iustus, & nollet eam traducere, uoluit occultè dimittere eam. Hæc autem eo cogitante, ecce angelus Domini in somnis apparuit ei, dicens: Ioseph fili Dauid, ne timeas accipere Mariam cõiugem tuam. quod enim natum est in ea, de spiritu sancto est. Ecce, inquit, habes desponsatam, non cõmendatam, ut dicis: & utique non ob aliud desponsatam, nisi quandoque nupturam. Neq; enim de non conuenturis Euangelista dixisset, Priusquam conuenirent: quia nemo de non pransuro dicit, antequam pranderet. Deinde ab angelo uxorem appellatam & coniunctam. Audiamus nunc quid scriptura pronunciet: Exurgens, inquit, Ioseph à somno, fecit sicut præceperat ei angelus Domini: & accepit uxorẽ suam, & non cognouit eam, donec peperit filium suũ. Curramus per singula, & impietatẽ eisdem quibus ingressa est uestigijs persequentes, pugnantia inter se dixisse, doceamus. Desponsatam confitetur, & statim uxorem uult esse, quam confessus est sponsam. Rursum quam uxorẽ nominat, dicit nõ ob aliud desponsatam, nisi quandoq; nupturam. Et ne parum hoc arbitremur: habes, inquit, desponsatam, non cõmendatam, id est, necdum uxorem, necdum maritali uinculo copulatam,

latam. In eo uerò quod ait, ſicq; enim de non conuenturis Euangeliſta dixiſſet: Priuſquã c
conuenirẽt: quia nemo de non pranſuro dicit, anteq; prandere, dolgam ne an rideã, ne-
ſcio: imperitiæ arguã, an temeritatis accuſem? Quaſi ſi quis dixerit, anteq; in portu pran-
derem, ad Africã nauigaui: non poſsit ſtare ſentẽtia, niſi in eo portu prandendum quan-
doq; ſit. Aut ſi uelimus dicere: Paulus apoſtolus anteq; ad Hiſpanias pergeret, Romæ
in uincula coniectus eſt: aut certè illud, Heluidius anteq; pœnitentiã ageret, morte præuẽ
tus eſt: ſtatim aut paulo poſt uincula ad Hiſpanias ſit eundum, aut Heluidio pœnitẽtia a-
genda poſt mortẽ, cũ ſcriptura dicat: In inferno autẽ quis cõfitebitur tibi? Ac nõ potius
ſit intelligendum, quod, ante, præpoſitio licet ſæpe conſequentiã indicet, tamẽ nonnun-
quam ea tantũ quæ prius cogitabantur, oſtẽdat. Vnde nec neceſſe ſit ut cogitata fiant, cũ
aliud ideo interuenerit, ne ea quæ cogitata ſunt fierẽt. Igitur cum Euangeliſta dicat: Pri-
uſquam cõuenirent, proximũ nuptiarũ tempus oſtendit: & in eo iam rem fuiſſe, ut quæ
prius ſpõſa fuerat, eſſe uxor inciperet. Quaſi dixerit: anteq; oſcula amplexusq; miſcerẽt,
anteq; rem agerent nuptiarũ, inuenta eſt habens in utero. Inuenta eſt aũt à nullo alio, niſi
à Ioſeph, qui ſponſæ uterũ tumentem penè iam licentia maritali, & curioſis oculis depre
hendit. Non tamẽ ſequitur, ut prioribus docuimus exẽplis, eum cũ Maria cõueniſſe poſt
partum, cuius conueniendi deſideriũ, uteri conceptione ſublatũ eſt. Quod aũt in ſomnis
dicitur ad Ioſeph: Ne timeas accipere Mariam uxorẽ tuam. Et rurſum: Exurgens aũt Io-
ſeph à ſomno, fecit ſicut præcepit ei angelus Domini, & accepit uxorem ſuã: nullum mo
uere debet, quaſi ex eo quod uxor eſt appellata, ſpõſa eſſe deſierit: cum hanc eſſe ſcriptu-
ræ diuinæ cõſuetudinem nouerimus, ut ſpõſas appellet uxores. Sicut in ſequentib. Deu-
teronomij teſtimonijs approbatur: Si quis, inquit, inuenerit uirginẽ deſponſatam uiro
in campo, & uim faciens dormierit cum ea, morte moriatur: quia humiliauit uxorẽ proxi
mi ſui. Et in alio loco: Si aũt fuerit adoleſcentula deſponſata uiro, & inuenerit homo eam
in ciuitate, & dormierit cum ea, educetis utrunq; ad portas ciuitatis illius, & lapidabũtur
lapidibus, & morientur. Adoleſcentula quidem, quia non proclamauit cum eſſet in ciui d
tate: uir aũt, quia humiliauit uxorẽ proximi ſui: & eradicabitis malum ex uobiſmetipſis.
Necnon & alibi: Et quis eſt ille homo, cui deſponſata eſt uxor, & non accepit eam? Va-
dat & reuertatur in domũ ſuam, ne fortè moriatur in bello, & fortè homo alius accipiat
eam. Si cui autẽ ſcrupulus cõmouetur, quare deſponſata, & non potius ſine ſponſo, ſiue
(ut ſcriptura appellat) marito, uirgo conceperit: ſciat triplicem fuiſſe rationem. Primo,
ut per genealogiam Ioſeph, cui Maria cognata erat, origo quoq; Mariæ mõſtraretur. Se
cundo, ne iuxta legem Moyſi, ut adultera lapidaretur à populo. Tertiò, ut in Ægyptũ fu
giens haberet ſolatium, cuſtodis potius quàm mariti. Quis enim in tempore illo credi-
diſſet uirgini de ſancto eam ſpiritu concepiſſe, ueniſſe ad eam angelum Gabrielem, Dei
detuliſſe mandatum, ac non magis quaſi adulteram iuxta exemplum Suſannæ ſenten-
tiæ omnium condemnaſſent: cum hodie toto iam credente mundo argutentur Iudæi,
Eſaia docẽte de Maria & uirginitate eius: Ecce uirgo in utero concipiet, & pariet filium,
in Hebræo iuuenculam ſcriptum eſſe, non uirginem, id eſt, alma, non bethula? Aduerſus
quos in alio loco cõpetentius diſſeremus. Denicq; excepto Ioſeph & Elizabet et ipſa Ma
ria paucisq; admodum, ſi quos ab his audiſſe poſſumus exiſtimare, omnes Ieſum filium
exiſtimabant Ioſeph: intantum, ut etiam Euangeliſtæ opinionem uulgi exprimẽtes, quæ
uera hiſtoriæ lex eſt, patrem eum dixerint ſaluatoris. Vt ibi: Et uenit in ſpiritu in tem-
plum, haud dubium quin Simeon. Et quum inducerent puerum Ieſum parentes eius,
ut facerent de illo ſecundum conſuetudinem legis. Et alibi: Et erant pater illius & ma-
ter admirantes ſuper his quæ dicebantur de eo. Et rurſum: Et ibant parentes eius per
annum in Hieruſalem in ſolenni die Paſchæ. Ac deinde: Et completis diebus quum re-
uerterentur, remanſit puer Ieſus in Hieruſalem, & non cognouerunt parentes eius. Ip-
ſa quoq; Maria quæ ad Gabrielem reſponderat dicens: Quomodo fiet hoc, quia uirum
non cognoui: quid de Ioſeph loquitur, auſculta: Fili, quid feciſti nobis ſic? Ecce pater
tuus,

nota quib⁹ de cauſis maria deſponſata conceperit & non abſq; ſponſo

A tuus, & ego, dolẽtes quærebamus te. Nõ eĩn hæc Iudæorũ, ut plericꝙ argumentãtur, non illudentiũ uox eſt. Euangeliſtæ patrẽ Ioſeph dicũt: patrẽ Maria cõfitetur. Nõ quod (ut ſu perius indicaui) uere pater Ioſeph fuerit ſaluatoris, ſed quod ad famã Mariæ conſeruandã, pater ſit ab omnibus exiſtimatus: qui anteꝙ moneretur ab angelo, Ioſeph, fili Dauid, ne timueris accipere Mariã cõiugẽ tuã: quod enim in ea natũ eſt, de ſpiritu ſancto eſt: cogitabat occulte dimittere eam. Intantũ ſuũ non eſſe, qui cõceptus fuerat, confidebat. Sed iam ſatis docẽdi magis, ꝙ reſpõdendi ſtudio diſputatũ eſt, cur Ioſeph pater Dñi, cur Maria appellata ſit cõiunx: in quo & hoc breuiter cõtinetur, cur fratres eius quidã eſſe dicantur. Verũ, quia ſuũ locũ huic quęſtiunculę reſeruamus, & ad reliqua feſtinat oratio, nunc illud eſt diſſerendũ, quomodo ſcriptura dicat: Exurgens autẽ Ioſeph à ſomno, fecit ſicut præcepit ei angelus Dñi: & accepit uxorẽ ſuã, & non cognouit eam, donec peperit filiũ, & uocauit nomen eius Ieſum. In quo primum aduerſarius ſuperfluo laborẽ deſudat, Cognoſcẽdi uerbũ ad coitũ, magis ꝙ ad ſcientiã referendũ: quaſi hoc quiſquã negauerit, & eas ineptias quas redarguit, aliquando prudens quiſpiã potuerit ſuſpicari. Deinde uult docere, ꝙ Donec, ſiue Vſqꝙ, aduerbia, certũ tempus ſignificent: quo cõpleto fiat id, quod uſqꝙ ad illud temporis quod præſcriptũ eſt, non fiebat, uelut in præſenti: Et non cognoſcebat eam, donec peperit filiũ. Apparet (inquit) cognitã eſſe poſt partũ, cuius cognitionem filij tantũ differebat generatio. Et ad hoc approbandũ congerit de ſcripturis exem-
2 pla quàm plurima, more Andabatarũ gladiũ in tenebris uentilans, & linguę ſonũ ad confodienda ſui tantũ corporis membra concutiens. Ad quod nos breuiter reſpondemus, & Cognoſcebat, & Donec, & Vſqꝙ, ad ſermonẽ, in ſcripturis ſanctis dupliciter intelligi: & de eo quidẽ quod ſcriptũ eſt Cognoſcebat, ad coitũ eſſe referendũ, ipſe diſſeruit: nullo dubitante, quin ad ſcientiam ſæpe referatur, ut ibi, Remanſit puer Ieſus in Hieruſalem, & non cognouerunt parentes eius. Nunc illud eſt oſtendendum, ut quomodo ibi conſuetudinẽ ſcripturæ ſequutus eſt: ſic etiã in Donec, eiuſdem ſcripturæ autoritate frangatur:
B quę ſępe certũ tẽpus (ut ipſe diſſeruit) in eius aſſumptione ſignificat, ſæpe infinitũ: ut eſt illud quod Deus ad quoſdam loquitur in Prophetis, Ego ſum, ego ſum, & donec ſeneſcatis ego ſum. Nũquid poſtquã illi ſenuerint, Deus eſſe deſiſtet? Et ſaluator in Euãgelio ad Apoſtolos: Ecce ego (inquit) uobiſcũ ſum omnibus diebus uſqꝙ ad cõſummationem ſeculi. Ergo poſt conſummationem ſeculi à diſcipulis ſuis Dñs abſcedet: & tunc quando in duodecim ſolijs iudicaturi ſunt duodecim tribus Iſrael, Domini conſortio fraudabuntur? Paulus quoque apoſtolus Corinthijs ſcribens: Primitiæ, ait, Chriſtus, deinde hi qui ſunt Chriſti, qui in aduentu eius crediderunt: deinde finis, quum tradiderit regnum Deo & patri, quum deſtruxerit omnem principatum & omnem poteſtatem & uirtutẽ. Oportet enim illũ regnare, donec ponat omnes inimicos ſub pedibus eius. Omnia enim ſub pedibus eius ſubiecit. Eſto, de homine dictum ſit: non negamus, de eo qui paſſus eſt crucẽ, quia poſtea ſedere iubetur à dextris. Quid ſibi uult hoc quod ait: Oportet enim illum regnare, donec ponat omnes inimicos ſub pedibus eius? Nunquid tamdiu regnaturus eſt Dominus, donec incipiãt eſſe inimici ſub pedibus eius: & poſtꝙ illi ſub pedibus fuerint, regnare deſiſtet: cum utiqꝙ tunc magis regnare incipiet, cum inimici cœperint eſſe ſub pedibus? Dauid quoqꝙ in quarto graduũ Pſalmo: Sicut oculi ancillę in manibus dominę ſuę, ita oculi noſtri ad Dominũ Deũ noſtrũ, donec miſereatur noſtri. Ergo tamdiu
Propheta oculos habebit ad Dominũ, quamdiu miſericordiam impetret, & poſt impetratam miſericordiã oculos torquebit in terram? Qui in alio loco dicit: Oculi mei defecerunt in ſalutare tuum, & in uerbum iuſtitiæ tuæ. Poteram ſuper hoc innumerabilia exempla congerere, & omnem laceſſentis procacitatem teſtimoniorum nube cælare: uerum adhuc pauca ſubijciam, ut his ſimilia ipſe ſibi lector inueniat. Loquitur in Geneſi ſermo diuinus: Et tradiderunt Iacob Deos alienos, qui erant in manibus eorum, & inaures quæ erant in auriculis eorum. Et abſcondit eos Iacob ſubter terebinthum, quæ eſt in Sichimis, & perdidit eos uſqꝙ in hodiernũ diem. Itẽ in fine Deuteronomij: Et defunctus

eſt Moyſes ſeruus Dñi in terra Moab per uerbū Dñi, & ſepelierunt eum in Geth prope
domū Phegor, & nemo ſcit ſepulchrū eius uſq; in diem iſtū. Certè hodiernus dies illius
temporis exiſtimādus eſt, quo hiſtoria cōtexta eſt: ſiue Moyſen dicere uolueris autorem
Pentateuchi, ſiue Eſdrā eiuſdē inſtauratorē operis, non recuſo. Nunc hoc quæritur, an id
quod dictū eſt, Vſq; in diem iſtū: ad illā referatur ætatē, qua libri editi ſiue cōſcripti ſunt.
Doceat igitur poſt illā diem tot iam annorū uſq; ad nos uoluminibus exactis, aut idola
quæ ſub terebintho condita fuerant reperta, aut Moyſi tumulū inueſtigatū: quia obnixe
aſſerit, poſt donec, & uſq;, eſſe incipere, quod tamdiu non fuit, quamdiu uſq; cōpleretur
& donec: quin potius animaduertat ſcripturæ ſanctæ idioma, & nobiſcum in quo hæſi-
tabat, intelligat ea, de quibus poſſet ambigi, ſi non fuiſſent ſcripta, ſignari: cætera uero no
ſtræ intelligentiæ derelinqui. Si enim adhuc recenti tempore, uiuentibus his qui uide-
rant Moyſen, ſepulchrum eius potuit ignorari, multo magis tot ſeculis prætereuntibus.
Iuxta quod & illud intelligitur de Ioſeph, Euāgeliſtā id indicaſſe, de quo ſcandalum po-
terat moueri, non eam cognitam eſſe à uiro ſuo uſq; ad partum: ut multo magis intellige
remus cognitā non fuiſſe poſt partum, à qua tunc ſe abſtinuit, cum adhuc de uiſione po-
terat fluctuare. Ad ſummā, illud requiro, quare ſe abſtinuerit Ioſeph uſq; ad partus diē.
Reſpondebit utiq;, quia angelum audierit dicentem: Quod enim in ea natum eſt, de ſpi-
ritu ſancto eſt. Ad quod nos inferimus: Et certe audierat: Ioſeph fili Dauid, ne timeas ac-
cipere Mariam uxorem tuam. Prohibitum ei fuerat ne relinqueret, ne adulterā exiſtima-
ret uxorē. Nūquid & à cōgreſſu cōiugis ſeparatus fuerat, quū utiq; ne ſepararetur magis
fuiſſet admonitus? Et audebat, inquit, uir iuſtus Dei in utero audiens filiū de uxoris coi-
tu cogitare? Pulchre. Qui ergo ſomnio tantū credidit, ut uxorem nō auderet attingere: is
poſtquā paſtorū uoce cognouerat angelū Dñi ueniſſe de cœlis, & dixiſſe ad eos, Nolite
timere: Ecce euangelizo uobis gaudiū magnū, quod erit omni populo: quia natus eſt uo
bis hodie ſaluator, qui eſt Chriſtus Dñs in ciuitate Dauid: & cum eo laudes militiæ cōci
nuiſſe cœleſtis, Gloria in excelſis Deo, & ſuper terrā pax hominibus bonæ uolūtatis: qui D
Simeonē Iuſtū inter amplexus paruuli uiderat prædicantē: Nūc dimittis ſeruū tuū Dñe,
ſecundū uerbū tuū in pace, quia uiderunt oculi mei ſalutare tuū: qui Annā prophetiſſam,
Magos, ſtellā, Herodē, angelos uiderat: qui, inquā, miracula tanta cognouerat, Dei tem-
plū, ſpiritus ſancti ſedem, Dñi ſui matrem audebat attingere? Et certe Maria conſeruabat
omnia uerba hæc, conferens in corde ſuo. Ac ne impudenter neges iſta ignoraſſe Ioſeph:
Et erant, inquit Lucas, pater illius & mater admirantes ſuper his quæ dicebantur de eo.
Licet tu mira impudentia hæc in Græcis codicibus falſata contendas, quæ non ſolū om-
nes penè Græciæ tractatores in ſuis uoluminibus reliquerunt, ſed nonnulli quoq; è La-
tinis, ita ut in Græcis habentur, aſſumpſerint. Nec neceſſe eſt nūc de exemplariorū uarie-
tate tractare, cum omne & ueteris & nouæ ſcripturæ inſtrumentū in Latinū ſermonem
exinde trāslatum ſit: & multo purior manare credenda ſit fontis unda, cū riui. Hæc (ais)
apud me nugæ ſunt, & argumentationes ſuperfluæ, & diſputatio magis curioſa cū uera.
Nunquid non potuit ſcriptura dicere, Et accepit uxorē ſuam, & non fuit amplius auſus
cōtingere eam: ſicut de Thamar dixit & Iudā? Aut defuerunt Matthæo uerba, quibus id
quod intelligi uolebat, poſsit effari? Non cognouit (inquit) eam, donec peperit filium.
Poſt partū ergo cognouit, cuius cognitionē ad partū uſq; diſtulerat. Si tam cōtentioſus
es, iam nunc tua mente ſuperaberis. Nolo mihi aliquod inter partū & coitum, tempus in- 3
terſeras. Nolo dicas, Mulier quęcūq; cōceperit & peperit maſculū, immunda erit ſeptem
diebus, ſecundū dies ſeceſsionis & purgationis ſuæ immunda erit: & octauo die circum-
cidet carnem præputij eius, & trigintatribus diebus ſedebit in ſanguine puro, & omne
ſanctum non tanget: & reliqua. Statim eam inuadat Ioſeph: ſtatim audiat per Hiere-
miam, Equi inſanientes in fœminas facti ſunt mihi, unuſquiſq; ad uxorē proximi ſui hin-
niebat. Alioqui quomodo ſtare poterit, Non cognouit eam, donec peperit filium: ſi poſt
purgationis tēpus expectat, ſi quadraginta rurſum diebus tanto tēpore dilata libido diffe-
fertur?

A fertur? Polluatur cruore puerpera: obſtetrices ſuſcipiãt paruulũ uagientẽ, maritus laſſam teneat uxorẽ. Sic incipiant nuptiæ, ne Euangeliſta mentitus ſit. Sed abſit, ut hoc de matre ſaluatoris & uiro iuſto ſit exiſtimandũ. Nulla ibi obſtetrix, nulla mulierculariũ ſeduſitas interceſsit: ipſa pãnis inuoluit infantem, ipſa & mater & obſtetrix fuit: Et collocauit eum (inquit) in præſepio, quia non erat ei locus in diuerſorio. Quæ ſententia & apocryphorũ deliramenta cõuincit, dum Maria ipſa pãnis inuoluit infantem: & Heluidij experi non patitur uoluntatẽ, dum in diuerſorio locus non fuit nuptiarũ. Verũ quia iam ſatis abundeq; reſpondimus ad id quod propoſuerat, antequã conuenirent, & non cognouit eam donec peperit filiũ: ad tertiã ueniendũ eſt quæſtionẽ, ut iuxta diſputationis eius ordinem, etiã noſtræ reſponſionis ordo procedat. Vult enim alios quoq; filios Mariã procreaſſe, & ex eo quod ſcriptum eſt: Aſcẽdit autẽ Ioſeph in ciuitatẽ Dauid, ut profiteretur cum Maria uxore ſua prægnãte: Factũ eſt autem cum ibi eſſent, impleti ſunt dies ut pareret, & peperit filiũ ſuũ primogenitũ: nititur approbare primogenitum nõ poſſe dici, niſi eum qui habeat & fratres, ſicut unigenitus ille uocatur, qui parẽtibus ſolus ſit filius. Nos autem ita definimus: Omnis unigenitus, & primogenitus: non omnis primogenitus, & unigenitus. Primogenitus eſt non tantũ poſt quẽ & alij, ſed ante quem nullus. Omne, inquit Dominus ad Aaron, quod aperit uuluam, ab omni carne quę offertur Domino, ab homine uſq; ad pecus, tibi erũt, tantũmodo precijs redimãt primogenita hominũ, & primogenita pecorũ immundorũ. Definiuit ſermo Dei, quid ſit primogenitum: Omne, inquit, quod aperit uuluã. Alioqui ſi non eſt primogenitus, niſi is tantũ quem ſequũtur fratres, tamdiu ſacerdotibus primogenita non debentur, quamdiu & alia fuerint procreata, ne fortè partu poſtea non ſequente, unigenitus ſit, & non primogenitus. Redemptio, inquit, eius erit ab uno menſe, æſtimatio quinq; ſiclorũ. Siclus, ſecundũ ſiclum ſanctuarij uiginti oboli ſunt. Tantummodo primogenita uitulorũ & primogenita ouiũ & primogenita caprarũ non redimes, quia ſancta ſunt. Cogit me ſermo Dei, ut omne maſculinum
B quod aperit uuluam, ſi de mundis animalibus ſit, Deo uoueã: ſi de immundis, redimam, dans precium ſacerdoti. Poſſum reſpondere, & dicere: Quid me in unius menſis ſtringis articulo? Quid primogenitũ uocas, quem an fratres ſequãtur, ignoro? Expecta donec naſcatur ſecundus. Nihil debeo ſacerdoti, niſi & ille fuerit procreatus, per quem is qui antè natus eſt, incipiat eſſe primogenitus. Nonne mihi ipſi apices loquentur, & me ſtultitiæ redarguent, eum eſſe dictũ primogenitum, qui aperiat uuluam, nõ qui habeat & fratres? Deniq; interrogo de Ioãne, quẽ cõſtat eſſe unigenitũ, an & primogenitus fuerit? Vtrũne & ipſe ſecundũ legẽ, pro toto ei legi fuerit obnoxius? Ambigi nõ poteſt. Certè de ſaluatore ſcriptura ſic loquitur: Cũ expleti eſſent dies purgationis eorũ, ſecundũ legẽ Moyſi, duxerũt eum in Hieruſalẽ, ut offerrẽt eũ Dño: ſicut ſcriptũ eſt in lege Dñi: Quia omne maſculinũ adaperiens uuluã, ſanctũ Domino uocabitur: & ut darẽt hoſtias ſecũdũ quod dictũ eſt in lege Domini, par turturũ, aut duos pullos columbarũ. Si hæc lex tantũ ad primogenitos pertinet, primogenitũ autem ſequentes faciunt, non debuit lege primogeniti teneri, qui de ſequentibus ignorabat. Sed quia tenetur lege primogeniti, etiam ille quem fratres cæteri non ſequuntur, colligitur eum primogenitum uocari, qui uuluam aperiat, & ante quem nullus ſit, non eum quem frater pòſt genitus ſubſequatur. Moyſes ſcribit in Exodo: Factum eſt autem circa mediã noctem, & Dominus percuſsit omnem primogenitum in terra Aegypti, à primogenito Pharaonis, qui ſedebat ſuper thronũ eius, uſq; ad primogenitũ captiuæ, quę eſt ad lacũ, & omne primogenitũ pecoris. Reſponde mihi: Qui tunc ab exterminatore fuerant interempti, primogeniti fuerunt, an & unigeniti? Si primogeniti tantum illi uocantur, qui fratres habent, ergo ab interemptione unigeniti liberati ſunt. Si autẽ & unigeniti cæſi ſunt, contra ſententiam factum eſt, ut inter primogenitos & unigeniti morerentur: aut unigenitos liberabis à pœna, & ridiculus eris: aut ſi confiteberis interfectos, ingratis obtinebimus, & unigenitos primogenitos appellari.

Extrema propoſitio fuit (licet id ipſum in primogenito uoluerit oſtendere) fratres

Domini

videtur deſiderè non

Dñi in Euãgelijs nominari,ut ibi:Ecce mater eius & fratres eius ſtabãt foris,quærẽtes lo C
qui cũ eo.Et alibi:Poſt hæc deſcẽdit Capharnaũ,ipſe & mater eius,& fratres eius. Et ibi:
Dixerũt ergo fratres eius ad eum:Tranſi hinc,& uade in Iudæã, ut & diſcipuli tui uideãt
opera tua quæ facis.Nemo eñ aliquid in occulto faciẽs,quærit ipſe in palàm eſſe. Si hęc
facis,manifeſta teipſum mũdo. Ioanne deſuper inferẽte:Neq; eñ fratres eius tunc crede-
bãt in eum. Itẽ Marcus & Matthæus:Et docebat eos in ſynagoga eorũ in patria ſua,ita ut
ſtuperẽt & dicerẽt:Vnde huic omnis hæc ſapiẽtia & uirtutes? Nónne hic eſt fabri filius?
nónne mater eius dicitur Maria,& fratres eius Iacobus & Ioſes,& Simon & Iudas, & ſo
rores eius omnes apud nos ſunt? Lucas quoq; in Actibus apoſtolorũ ita refert: Hi oma-
nes erãt inſtãtes unanimes in oratione cũ mulieribus & Maria matre Ieſu, & fratribus ip
ſius.Necnon & Paulus apoſtolus in eadẽ hiſtoriæ ueritate pari uoce cõcordat: Aſcendi
aũt ſecũdũ reuelationẽ,& neminẽ uidi niſi Petrum & Iacobũ fratrẽ dñi. Et rurſum in alio
loco: Nunquid non habemus poteſtatẽ manducandi & bibẽdi? Nunquid nõ habemus
poteſtatẽ uxores circũducẽdi ſicut & cæteri apoſtoli & fratres Dñi, & Cephas? Et ne for
tè aliquis Iudæorũ teſtimoniũ non admitteret,qui etiã nomina fratrũ illius ediderunt, ſi-
mili eos aſſerens in fratribus errore deceptos, quo in patre æſtimando ſunt lapſi, argute
præcauit,& ait:Hæc eadẽ uocabula ab Euangeliſtis in alio loco nominari,& eoſdem eſſe
fratres Dñi filios Mariæ. Matthæus loquitur: Erãt aũt ibi & mulieres(haud dubiũ quin
ante crucẽ Dñi)multæ à longe ſpectãtes,quæ ſequutæ fuerãt Ieſum à Galilæa, miniſtran
tes illi.Inter quas erant Maria Magdalene,& Maria Iacobi & Ioſeph mater,& mater filio
rum Zebedæi.Itẽ Marcus:Erant aũt & mulieres à longe aſpiciẽtes,inter quas erant Ma-
ria Magdalene,& Maria Iacobi minoris & Ioſeph mater, & Salome: ibiq; poſt modicũ:
Et aliæ multæ,quæ aſcenderant cum eo in Hieruſalẽ.Necnon & Lucas:Erant autem Ma
ria Magdalene & Ioanna,& Maria Iacobi,& cæteræ cum eis.Hęc idcirco replicauimus,
ne calũnietur & clamitet,ea quæ pro ſe faciant,à nobis eſſe ſubtracta: & ſententiam ſuam
non teſtimonijs ſcripturarũ, ſed lubrica diſputatione cõuulſam. Ecce,inquit, Iacobus & D
Ioſeph filij Mariæ,quos Iudæi fratres appellauerunt.Ecce Maria Iacobi minoris & Ioſe-
tis mater.Minoris aũt Iacobi,ad diſtinctionem maioris,qui erat filius Zebedæi, ſicut &
in alio loco Marcus ponit. Maria aũt Magdalene, & Maria Iacobi & Ioſetis,uiderũt ubi
poneretur,& trãſacto ſabbato, emerũt aromata,& uenerũt ad monumentũ. Et utiq; ait:
Quàm miſerũ erit & impiũ de Maria hoc ſentire, ut cũ aliæ fœminæ curã ſepulturæ Ieſu
habuerint,matrem eius dicamus abſentẽ: aut alterã eſſe Mariã,neſcio quã, confingamus:
præſertim cum Euãgelium Ioannis teſtetur præſentẽ eam illic fuiſſe,quando illã de cruce
Dñs iam uiduã, ut matrem Ioãni cõmendabat. Aut nunquid Euãgeliſtæ & fallũtur & fal
lunt,ut eorũ Mariã matrẽ dicerent, quos Iudæi fratres Ieſu eſſe dixerunt? O furor cæcus,
in propriũ exitiũ mens ueſana.Dicis ad crucẽ Dñi matrẽ eius fuiſſe pręſentẽ:dicis Ioanni
diſcipulo ob uiduitatẽ & ſolitudinem cõmendatã,quaſi iuxta te non haberet quatuor fi-
lios,& innumeras filias,quarũ conſortio frueretur. Viduam quoq; nominas,quod ſcri-
ptura non loquitur.Et cum omnia Euangeliſtarum exempla proponas,ſolius tibi Ioan-
nis uerba non placent. Dicis tranſitorie ad crucẽ Domini eam fuiſſe præſentem, ne con-
ſulto præteriſſe uidearis: & tamen quæ cum illa mulieres fuerint, ſiles. Ignoſcerem ne-
ſcienti, niſi uiderem conſulto reticentem. Audi itaq; Ioannes quid dicat: Stabant autem
iuxta crucem Domini mater eius,& ſoror matris eius Maria Cleophæ, & Maria Magda
lene.Nulli dubium eſt,duos fuiſſe apoſtolos Iacobi uocabulo nuncupatos, Iacobũ Ze-
bedæi,& Iacobum Alphæi. Iſtum neſcio quem minorem Iacobum, quem Marię filium,
nec tamen matris Domini ſcriptura commemorat,apoſtolum uis eſſe,an non? Si apoſto
lus eſt, Alphæi filius erit, & credidit in Ieſum, & non erit de illis fratribus, de quibus
ſcriptum eſt,Neq; enim tunc fratres eius credebant in eum. Si non eſt apoſtolus,ſed ter-
tius neſcio quis Iacobus, quomodo eſt frater Domini putandus:& quomodo tertius ad
diſtinctionẽ maioris appellabitur minor,cũ maior et minor non inter tres,ſed inter duos
ſoleant

A ſolcant præbere diſtantiã,& frater Dñi apoſtolus ſit,Paulo dicẽte: Deinde poſt trienniũ ueni Hieruſalẽ uidere Petrũ,& manſi apud illum diebus quindecim.Aliũ autẽ apoſtolorum uidi neminẽ,niſi Iacobũ fratrẽ Domini.Et in eadem epiſtola:Et cognita gratia quæ data eſt mihi,Petrus & Iacobus & Ioannes,qui uidebantur columnæ eſſe.Ne autẽ hunc putes Iacobũ filiũ Zebedæi,lege Actus apoſtolorũ. Iam ab Herode fuerat interemptus. Reſtat concluſio, ut Maria iſta quæ Iacobi minoris ſcribitur mater, fuerit uxor Alphæi, & ſoror Mariæ matris Domini,quam Mariam Cleophæ Ioannes euangeliſta cognominat,ſiue à patre ſiue à gentilitate familiæ, aut quacunque alia cauſa ei nomen imponens. Si autem inde tibi alia atque alia uidetur,quod alibi dicatur Maria Iacobi minoris mater, & hic Maria Cleophæ, diſce ſcripturæ conſuetudinẽ, eundem hominem diuerſis nominibus nuncupari.Raguel ſocer Moyſi,& Iethro dicitur. Gedeon, nullis cauſis immutati nominis antè prẽmiſſis,ſubito Hieroboal legitur.Ozias rex Iuda,uiciſsim Azarias uocatur.Mons Tabor,Itabyrium dicitur.Rurſum Hermon,Phœnices cognominant Sanior: & Amorræus cognominat eum Sanir. Eadem cœli plaga tribus nominibus appellatur, Nageb, Theman, Darom:lege Ezechiel.Petrus,& Simon dicitur & Cephas.Iudas Zelotes,in alio euangelio Thaddæus dicitur:multaq; alia quæ ad exemplum horũ pertinẽt, ipſe ſibi de omnibus ſcripturis lector poterit congregare. Nunc illud eſt quod conamur oſtendere,quemadmodum fratres Domini appellentur,filij materteræ eius Mariæ: qui antea non credentes,poſtea crediderunt. Licet fieri potuerit, ut uno ſtatim credente, alij diu increduli fuerint:& hanc fuiſſe matrẽ Iacobi & Ioſetis,id eſt Mariam Cleophæ uxorem Alphæi,hanc dictam Mariã Iacobi minoris. Quæ ſi eſſet mater Domini, magis eam, ut in omnibus locis,matrem illius appellaſſet,& non aliorũ dicendo matrem, alterius uoluiſſet intelligi. Verũ in hac parte cõtentioſum funem non traho:alia fuerit Maria Cleophæ,alia Maria Iacobi & Ioſetis,dummodo conſtet non eandem Mariam Iacobi & Ioſetis eſſe,quam matrem Domini.Et unde(ais)fratres Domini dicti ſunt, qui non erant fra-
B tres?Iam nunc doceberis, quatuor modis in ſcripturis diuinis fratres dici: natura, gente, cognatione,affectu.Natura:Eſau,Iacob,duodecim patriarchæ,Andreas & Petrus,Iacobus & Ioannes. Gente: qua omnes Iudæi inter ſe fratres uocantur, ut in Deuteronomio: Si autem emeris fratrẽ tuũ,qui eſt Hebræus,uel quæ eſt Hebræa,ſeruiet tibi ſex annis,& ſeptimo anno dimittes eum liberũ abs te. Et in eodem: Cõſtituendo conſtitues ſuper tè principẽ,quẽ elegerit Dñs Deus tuus,eum qui ex fratribus tuis ſit.Non enim poteris conſtituere ſuper te hominem alienigenã, quia non eſt frater tuus.Et rurſum: Ne uiſo uitulo fratris tui uel oue eius errantibus per uiam,negligas ea. Reuerſione reduces ea fratri tuo. Quod ſi non appropinquat tibi frater tuus, neq; noueris eum, colliges ea intra domum tuam,& erunt tecũ,donec quærat ea frater tuus,& reddes ei.Et apoſtolus Paulus:Optabam,inquit,ego ipſe anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis, cognatis ſecũdum car-
4 nem,qui ſunt Iſraelitæ.Porrò cognatione fratres uocantur, qui ſunt de una familia, id eſt patriæ,quas Latini paternitates interpretãtur,quũ ex una radice multa generis turba diffunditur,ut in Geneſi.Dixit autẽ Abrahã ad Lot:Nõ ſit rixa inter me & te,& inter paſtores meos & paſtores tuos,quia omnes fratres nos ſumus. ibiq; : Et elegit ſibi Lot regionem Iordanis,& eleuauit Lot ab Oriente,& diſceſſerunt unuſquiſq; à fratre ſuo. Et certe Lot non eſt frater Abrahæ,ſed filius fratris eius Aram. Thara quippe genuit Abraham et Nachor & Aram:& Arã genuit Lot.Et rurſum:Abrahã autẽ erat annorum ſeptuaginta-
2 quinq;,cum exiret de Charrã.Et ſumpſit Abrahã Sarã uxorẽ ſuam, & Lot filiũ fratris ſui. Quod ſi adhuc dubitas fratrẽ,fratris filiũ nuncupari: accipe exemplũ. Cum autẽ audiſſet Abraham,quia captiuus ductus eſt Lot frater ſuus, numerauit uernaculos ſuos trecentos decem & octo. Et cum cædem nocturni impetus deſcripſiſſet, adiecit: Et reduxit omnem equitatum Sodomorũ, & Lot fratrem ſuum reuocauit. Sufficiebant hæc ad ea quæ diximus approbãda.Sed ne in aliquo cauilleris,& te quaſi lubricus anguis euoluas,teſtimoniorũ ſtringẽdus es uinculis:ne querulus ſibiles, & dicas te magis argumẽtationibus

tortuoſis

tortuoſis quàm ſcripturarum ueritate ſuperatũ. Iacob Iſaac filius ac Rebeccæ, cum fratris c
inſidias metuens Meſopotamiã perrexiſſet: acceſsit & deuoluit lapidem ab ore putei, &
adaquauit oues Laban fratris matris ſuæ. Et oſculatus eſt Iacob Rachel: & exclamans uo
ce ſua plorauit: & indicauit Rachel, quia frater eſt patris eius, & quia filius Rebeccæ eſt.
Ecce & hic eadẽ lege qua ſuprà frater, ſororis filius appellatur. Et iterũ: Dixit autẽ Laban
ad Iacob: Quoniam frater meus es, non ſeruies mihi gratis: dic mihi, quæ ſit merces tua.
Expletis itaq; uiginti annis, cum ignorante ſocero, uxoribus filiſq; comitatus reuertere
tur ad patriã, conſecutus eſt eum Laban in monte Galaad. Et cum idola quæ Rachel oc-
cultabat quæſita non inueniſſet in ſarcinis: reſpondit Iacob, & dixit ad Laban: Quæ cul
pa mea eſt, & quod delictũ meũ, quod perſecutus es me? & quare ſcrutatus es omnia ua-
ſa mea? quid inueniſti de omnibus tuis? pone hic in cõſpectu fratrũ tuorũ & fratrũ meo
rum, & redarguẽt inter nos duos. Reſponde, qui ſint iſti fratres Iacob & Laban, qui tunc
fuerant in præſenti. Eſau certe frater Iacob abſens erat, & Laban filius Bathuel fratres ex
cepta ſorore Rebecca non habuit. Innumerabilia ſunt iſtiuſmodi, libris inſerta diuinis.
Sed ne longum faciam, ad extremã diuiſionis partẽ reuertar, id eſt & affectu fratres dici,
qui in duo ſcinditur: in ſpiritale, & in cõmune. In ſpiritale, quia omnes Chriſtiani, fratres
uocamur: ut ibi, Ecce q̃ bonũ & q̃ iucundũ habitare fratres in unũ. Et in alio Pſalmo ſal-
uator: Narrabo, inquit, nomen tuum fratribus meis. Et alibi: Vade, dic fratribus meis.
Porrò in cõmune, qa omnes homines ex uno patre nati, pari inter nos germanitate con-
iungimur. Dicite (ait) his qui oderunt uos, Fratres noſtri eſtis. Et Apoſtolus ad Corin-
thios: Si quis frater nominatur, fornicator, aut auarus, aut idolis ſeruiens, aut maledicus,
aut ebrioſus, aut rapax, cum eiuſmodi nec cibum ſumere. Et cætera his ſimilia. Interrogo
nunc, iuxta quem modum fratres domini in Euangelio intelligas appellari: iuxta natu-
ram? Sed ſcriptura non dicit, nec Mariæ eos uocans filios, nec Ioſeph. Iuxta gentem? Sed
abſurdũ eſt, ut pauci ex Iudæis uocati ſint fratres, cum omnes qui ibi erant Iudæi, hac lege
fratres potuerint appellari. Iuxta affectũ humani iuris ac ſpiritus? Verum ſi ſic, qui magis D
fratres quàm apoſtoli, quos docebat intrinſecus, quos matres uocabat & fratres? Aut ſi
omnes, quia homines, fratres, ſtultũ fuit nunciari quaſi propriũ: Ecce fratres tui quæren-
tes te: cũ generaliter omnes homines hoc iure ſint fratres. Reſtat igitur, ut iuxta ſuperio-
rem expoſitionem fratres eos intelligas appellatos, cognatione, non affectu, non gentis
priuilegio, non natura: Quomodo Lot Abrahæ: quomodo Iacob Laban eſt appellatus
frater: quomodo & filiæ Salphaad accipiunt clerũ inter fratres ſuos, quomodo & Abra
ham ipſe Sarã ſororẽ ſuã habuit uxorẽ. Etenim ait: Vere ſoror mea eſt de patre, ſed non
de matre, id eſt fratris eſt filia, non ſororis. Alioqui quale eſt, ut Abraham uir iuſtus, pa-
tris ſui filiã cõiugẽ ſumpſerit, cũ in primis hominibus propter auriũ ſanctitatem idipſum
ſcriptura nõ nominet, malens intelligi q̃ proferri: et Deus lege poſtea ſanciat ac minetur:
Qui acceperit ſororẽ ſuam de patre ſuo, uel de matre ſua, & uiderit turpitudinẽ eius, &
ipſa uiderit turpitudinẽ illius, opprobriũ eſt, & exterminabuntur corã filiis generis ſui.
Turpitudinẽ ſororis ſuæ detexit, peccatũ ſuum recipiet. Imperitiſsime hominũ, iſta non
legeras, & toto ſcripturarũ pelago derelicto, ad iniuriã uirginis tuã rabiẽ contuliſti: in ex
emplum eius quem fabulæ ferunt, cum uulgo eſſet ignotus, & nihil boni poſſet facino-
ris excogitare, quo nobilis fieret, Dianæ incendiſſe templum, & nullo prodente ſacrile-
gium, fertur ipſe in medium proceſsiſſe, clamitans ſeſe incendiũ ſubieciſſe: ſciſcitantibus
Epheſi principibus, quam ob cauſam hoc facere uoluiſſet, reſpondiſſe, Vt quia bene non
poteram, male omnibus innoteſcerem. Et hoc quidem Græca narrat hiſtoria. Tu uero ſ
templum dominici corporis ſuccendiſti, tu contaminaſti ſanctuarium ſpiritus ſancti, ex
quo uis quadrijugã fratrũ & ſororũ proceſsiſſe cõgeriem. Deniq; cum Iudæis uoce ſo-
ciata dicis: Nonne hic eſt fabri filius? Nonne mater eius dicitur Maria, & fratres eius Ia-
cobus & Ioſes & Simon & Iudas, & ſorores eius omnes apud nos ſunt? Omnes, niſi de
turba, non dicitur. Quis te oro ante hanc blaſphemiam nouerat, quis dupondij ſup-
putabat

A putabat? Conſequutus es quod uolebas, nobilis es factus in ſcelere. Ego ipſe qui cõtra te
ſcribo, cum in eadem tecum urbe conſiſtam, albus (ut aiunt) ater ue ſis, neſcio. Prætermit
to uitia ſermonis, quibus omnis liber tuus ſcatet. Taceo ridiculum exordium. O tempo
ra, ô mores. Non quæro eloquentiã, quam ipſe non habens, in fratre Craterio requiſiſti.
Non inquam, flagito linguæ nitorẽ, animæ quæro pietatẽ. Apud Chriſtianos enim ſolœ
ciſmus eſt magnus & uitium, turpe quid uel narrare uel facere. Ad calcem uenio, & te
cornuta interrogatione concludo: ſicq; tecum agam, quaſi ſuperius nihil egerim: eodem
modo dictos eſſe fratres Domini, quo Ioſeph dictus eſt pater. Ego, inquit, & pater tuus,
dolentes quærebamus te. Mater hæc loquitur, non Iudæi. Et ipſe Euangeliſta referens:
Et erant pater & mater illius admirantes ſuper his quæ dicebantur de eo: & his ſimilia
quæ iam enumerauimus, in quibus parentes uocantur. Ac ne fortè de exemplariorũ ue-
ritate cauſeris, quia tibi ſtultiſsime perſuaſiſti Græcos codices eſſe falſatos: ad Ioannis e-
uangeliũ uenio, in quo pleniſsime ſcribitur: Inuenit Philippus Nathanael. & ait illi: Quẽ
ſcripſit Moyſes in lege, & prophetæ, inuenimus Ieſum filium Ioſeph à Nazareth. Certe
hoc in tuo codice cõtinetur. Reſponde mihi, quomodo Ieſus ſit filius Ioſeph, quẽ cõſtat
de ſpiritu ſancto eſſe procreatum? Vere Ioſeph pater fuit? Quamuis ſis hebes, dicere nõ
audebis. An putabatur? Eodem modo æſtimentur & fratres, quo æſtimatus eſt pater.

Sed quoniã iam è cautibus & cõfragoſis locis enauigauit oratio, pandenda ſunt uela,
& in epilogos illius irruendũ, in quibus ſciolus ſibi uiſus, Tertullianũ in teſtimoniũ uo-
6 cat, & Victorini Pictauienſis epiſcopi uerba proponit. Et de Tertulliano quidem nihil
amplius dico, quàm eccleſiæ hominem non fuiſſe. De Victorino uero id aſſero, quod &
de euãgeliſtis, fratres eum dixiſſe Dñi, non filios Mariæ. Fratres autẽ eo ſenſu, quem ſu-
perius expoſuimus, propinquitate, non natura. Verum nugas terimus, & fonte ueritatis
omiſſo, opinionum riuulos conſectamur. Nunquid non poſſum tibi totam ueterum ſcri
ptorũ ſeriem cõmouere: Egnatiũ, Polycarpũ, Irenæũ, Iuſtinũ martyrẽ, multoſq; alios apo
B ſtolicos & eloquentes uiros, qui aduerſus Hebionẽ & Theodotũ Byzantiũ, & Valen-
tinũ, hæc eadem ſentientes, plena ſapientiæ uolumina cõſcripſerunt? Quæ ſi legiſſes ali-
quando, plus ſaperes. Sed melius puto breuiter ad ſingula reſpondere, quàm diutius im
morando, uolumen extendere. In illud nunc impetũ facio, in quo tu uirginitatem & nu-
ptias cõparando diſertus eſſe uoluiſti. Riſimus in te prouerbiũ, camelum uidimus ſaltan-
7 tem. Dicis: Nunquid meliores ſunt uirgines Abraham, Iſaac & Iacob, qui habuere coniu
gia? Nunquid non quotidie Dei manibus, paruuli finguntur in uentribus, ut merito eru-
beſcere debeamus Mariam nupſiſſe poſt partũ? Quod ſi hocillis turpe uidetur, ſupereſt
ut non credant etiã Deum per genitalia uirginis natũ. Turpius eſt enim iuxta eos Deum
per uirginis pudenda genitũ, quàm uirginẽ ſuo uiro nupſiſſe poſt partum. Iunge ſi libet
& alias naturæ contumelias, nouem menſibus uterũ inſoleſcentẽ, faſtidia, partum, ſangui
nem, pannos. Ipſe tibi deſcribatur infans, tegmine membranarũ ſolito cõuolutus. Inge-
rantur dura præſepia, uagitus paruuli: octauæ diei circũciſio, tẽpus purgationis ut pro-
betur immundus. Non erubeſcimus, non filemus. Quanto ſunt humiliora quæ pro me
paſſus eſt, tanto plus illi debeo. Et cum omnia replicaueris, cruce nihil contumelioſius
proferes, quã profitemur & credimus, & in qua de hoſtibus triumphamus. Sed ut hæc
quæ ſcripta ſunt non negamus, ita ea quæ non ſunt ſcripta, renuimus. Natũ Deũ eſſe de
uirgine credimus, quia legimus. Mariã nupſiſſe poſt partũ, non credimus, quia non legi-
mus. Nec hoc ideo dicimus, quo nuptias condemnemus, ipſa quippe uirginitas fructus
eſt nuptiarũ, ſed quod nobis de ſanctis uiris temere æſtimare nihil liceat. Poſſumus enim
hac æſtimatione poſsibilitatis cõtendere plures quoq; uxores habuiſſe Ioſeph, quia plu
res habuerit Abrahã, plures habuerit Iacob, et de his eſſe uxoribus fratres Dñi, quod ple
riq; non tam pia quàm audaci temeritate confingunt. Tu dicis Mariam uirginem non
permanſiſſe, ego mihi plus uendico, etiam ipſum Ioſeph uirginem fuiſſe per Mariam, ut
ex uirginali coniugio uirgo filius naſceretur. Si enim in uirum ſanctum fornicatio non

cadit,& aliã eum uxorẽ habuiſſe nõ ſcribitur: Mariæ autẽ quam putatus eſt habuiſſe, cu- c
ſtos potius fuit,q̃ maritus:relinquitur,uirginem eum manſiſſe cum Maria,qui pater Do
mini meruit appellari. Et quia de cõparatione uirginitatis & nuptiarũ ſum aliqua dictu-
rus,obſecro lecturos, ne me putent nuptijs detraxiſſe in uirginũ laude, & aliquam feciſſe
diſtantiã inter ſanctos ueteris teſtamenti & noui, id eſt inter eos qui habuere coniugia,
& hos qui à complexu mulierum penitus receſſerunt: uerũ pro conditione temporũ alij
eos tunc ſubiacuiſſe ſententiæ, & alij nos,in quos fines ſeculorũ decurrerunt. Quandiu
lex illa permanſit:Creſcite & multiplicamini,& replete terram:Et,Maledicta ſterilis,quę
non parit ſemen in Iſrael:nubebant omnes,& nubebantur, & derelictis parentibus, fie-
bant una caro. Quando uero uox illa pertonuit: Tempus breuiatũ eſt, reliquũ eſt ut qui
habent uxores,ſic ſint quaſi non habeant: adhærentes Domino, unus cum eo efficimur
ſpiritus. Et quare? Quia qui ſine uxore eſt, cogitat ea quæ Dei ſunt, quomodo placeat
Deo. Qui aũt cum uxore eſt,ſolicitus eſt quæ ſunt huius mũdi, quomodo placeat uxori.
Et diuiſa eſt,mulier & uirgo. Quæ nõ eſt nupta,cogitat quæ ſunt Dei,ut ſit ſancta corpo
re & ſpiritu. Nam quæ nupta eſt,cogitat quæ ſunt mundi,quomodo placeat uiro. Quid
oblatras? quid repugnas? Vas electionis hæc loquitur, Diuiſa eſt,dicẽs,mulier & uirgo.
Vide quantæ felicitatis ſit,quæ & nomen ſexus amiſerit. Virgo iam mulier non uocatur.
Quæ non eſt nupta,cogitat quæ ſunt Domini, ut ſit ſancta corpore & ſpiritu. Virginis
definitio,ſanctã eſſe corpore & ſpiritu, quia nihil proſit carnem habere uirginẽ, ſi mente
quis nupſerit. Quæ uero nupta eſt,cogitat quæ ſunt mũdi,quomodo placeat uiro. Idem
tu putas eſſe diebus & noctibus uacare orationi, uacare ieiunijs, & ad aduentum mariti
expolire faciẽ,greſſum frangere,ſimulare blanditias? Illa hoc agit, ut turpior appareat, &
naturæ bonum infuſcet iniuria. Hæc ad ſpeculũ pingitur,& in contumeliam artificis co-
natur pulchrior eſſe q̃ nata eſt. Inde infantes garriunt,familia perſtrepit,liberi ab oſculis
& ab ore dependent,cõputantur ſumptus, impendia præparãtur. Hinc cocorũ accincta
manus carnes terit,hinc textricum turba cõmurmurat,nunciatur interim uir ueniſſe cum d
ſocijs. Illa ad hirundinis modum luſtrat uniuerſa penetralia,ſi thorus rigeat,ſi pauimenta
uerrerint,ſi ornata ſint pocula,ſi prandiũ præparatum. Reſponde quæſo,inter iſta ubi ſit
Dei cogitatio? Et hæ felices domus. Cæterũ,ubi tympana ſonant,tibia clamitat,lyra gar-
rit,cymbalũ concrepat,quis ibi Dei timor? Paraſitus in cõtumelijs gloriatur, ingrediun- e
tur expolitæ libidinum uictimæ, & tenuitate ueſtium nudæ impudicis oculis ingerun-
tur. His infelix uxor aut lætatur, & perit:aut offenditur, & maritus in iurgia concitatur.
Hinc diſcordia, ſeminariũ repudij. Aut ſi aliqua inuenitur domus, in qua iſta non fiant,
quæ rara auis eſt,tamen ipſa diſpenſatio domus,liberorum educatio,neceſsitates mariti,
correctio ſeruulorũ, quam à Dei cogitatione non auocẽt? Defecerunt, inquit ſcriptura,
Saræ muliebria:poſt quod dicitur ad Abrahã:Omnia quæcunq; dicit tibi Sara, audi uo
cem eius. Quæ non eſt in partus anxietatibus & dolore,quæ deficiẽtibus menſtrui cruo
ris officijs,mulier eſſe deſijt, à Dei maledictione fit libera:nec eſt ad uirũ conuerſio eius,
ſed econtrario uir ſubijcitur ei,& Domini uoce præcipitur: Omnia quæcunq; tibi dicit
Sara, audi uocẽ eius:& ſic incipiunt uacare orationi. Quia quandiu in cõiugio debitum
ſoluitur,orandi præteritur inſtantia. Non negamus uiduas,non negamus maritatas,ſan-
ctas mulieres inueniri,ſed quæ uxores eſſe deſierint,quæ in ipſa neceſsitate coniugij,uir-
ginũ imitẽtur caſtitatẽ. Hoc eſt,quod Apoſtolus breuiter Chriſto in ſe loquente teſtatus
eſt: Innupta cogitat quæ Dei ſunt,quomodo placeat Deo: nupta uero cogitat quæ ſunt
mũdi,quomodo placeat uiro:nobis ſuper hoc campũ intelligẽtiæ derelinquẽs. Neq; ta-
men alicui neceſsitatẽ imponit aut laqueũ,ſed id quod honeſtũ eſt ſuadet, uolens omnes
eſſe ſicut ſeipſum. Et quanq; de uirginitate, Dñi pręceptũ nõ habeat: quia ultra homines
eſt,& quodãmodo impudentis erat,aduerſum naturã cogere,alioq; modo dicere: Volo
uos eſſe,quod angeli ſunt:unde & uirgo maioris eſt meriti,dum id cõtẽnit, quod ſi fece-
rit,non delinquit:nihilominus in cohærẽtibus infert: Conſiliũ autẽ do, tanquã miſericor

diam

A diam cõsecutus à Dño, ut sim fidelis. Existimo ergo hoc bonũ esse propter instantẽ necessitatẽ, quia bonũ est homini sic esse. Quæ est ista necessitas? Væ prægnantibus & nutrientibus in illa die. Ideo sylua succrescit, ut postea recidatur. Ideo ager seritur, ut metatur. Iam plenus est orbis, terra nos non capit. Quotidie bella nos secant, morbi subtrahunt, naufragia absorbẽt, & nihilominus de terminis litigamus? De hoc numero sunt illi, qui agnũ sequuntur, qui uestimenta sua non coinquinauerunt, uirgines enim permanserunt. Obserua quid significet, non coinquinauerunt. Ego non audeo exponere, ne Heluidius calumnietur. Quod aũt ais, quasdã esse uirgines tabernarias: ego tibi plus dico, esse in his & adulteras, & (quo magis mireris) clericos esse caupones, & monachos impudicos. Sed quis non statim intelligat, nec tabernariã uirginem, nec adulterum monachum, nec clericum posse esse cauponem? Nunquid uirginitatis est culpa, si simulator uirginitatis in crimine est? Ego certe, ut alijs personis prætermissis ad uirginẽ ueniam: quæ institorias exercet artes, nescio an corpore: quod scio, spiritu uirgo nõ permanet. Rhetoricati sumus, & in morem declamatorium, paululũ lusimus. Tu nos Heluidi coegisti: qui iam Euangelio coruscante, eiusdem uis esse gloriæ uirgines & maritatas. Et quia arbitror te ueritate superatum, ad detractionem uitæ meæ & ad maledicta conuerti (solent enim hoc & mulierculæ facere, quæ uictoribus dominis male optant in angulis) illud dico præueniens, gloriæ mihi fore tua conuicia: quum eodem quo Mariæ detraxisti ore me laceres, & canis nam facundiam seruus Domini pariter experiatur & mater.

DES. ERASMI ROTERODAMI, [redacted] in præcedentem epistolam Scholia.

1 DIGNVS fieret qui uinceretur.] Sic Aiax apud Ouidium adeo contemnit aduersarium Vlyssem, ut eum hoc quoque putaret indignum, quod secum contenderet: Ille tulit precium iam nunc certaminis huius: Qui si uictus erit, mecum certasse feretur. Taxat autem Heluidium, hominem alioquin obscurum, quod hac uia famam affectaret.

B Et cum infœcunditate foliorum.] Allusit ad ficum, quæ foliis onusta, procul esurienti Christo fructum aliquem pollicebatur. Verum simulatq; reperit infrugiferam, maledixit illi Iesus, & exaruit. Deus pater est imprecandus.] Aut noue dixit Imprecandus, pro Implorandus: aut Precandus, legendum est, aut certe Comprecandus. Non rhetorici campum.] Vt apte singulis sua tribuit. Oratoribus campum dicendi, quod horum oratio fusius explicet sese. Dialecticis tendiculas, quod captiose disputent, & insidiose. Aristoteli spinas, quod acute refellens omnia, molestus sit argutia sua. Hæc autem dicit Hieronymus, non quidem damnans omnino rhetoricam, aut dialecticam, aut Aristotelis acumen: sed quod aduersus idiotam Heluidium his frustra uteretur. Id est alma, non bethula.] De his uide Hieronymi disputationem, in septimum Esaiæ caput. More An-

2 dabatarum.] Prouerbialiter dictum est. Sumptum est autem à ludo quodam, in quo duo committebantur clausis oculis, ut non uiderent, quà ferirent. Sic enim colligimus è quodam apud Senecam loco. Significat autem, Heluidium multa congerere, sed temere, & nihil ad rem pertinentia. Demonactes Cynicus de duobus, quorum alter inepte proponebat, alter respondebat nihil ad rem: Alter, inquit, mulget hircum, alter supponit cribrum. Vide de hoc prouerbio in Chiliadibus nostris, Andabatæ. In eius assumptione.] Id est in usurpatione eius aduerbij Donec. Pentateuchi.] πεντάτευχον appellatur opus quinq; contextum uoluminibus, Geneseos, Exodi, Deuteronomij, Numerorum, Leuitici: à πέντε quinq;, & τεῦχος instrumentum, siue uolumen. Hic annotandum, quosdam olim in ea fuisse sententia, ut dicerent Pentateuchum à Moyse quidem scriptum, sed postea ab Esdra fuisse instauratum, Moysi scriptis aliquo pacto perditis. Sanctæ scripturæ idioma.] ἰδίωμα, proprietas linguæ: siquidem unaquæq; lingua, sua quædam habet ac peculiaria, quorum gustus in alienam linguam transfundi non possit. Tua mente.] Id est tua sententia, & tua ipsius interpretatio-

3 ne. Secundum siclum sanctuarij.] Sic enim legimus Leuitici capite uigesimo septimo: Omnis æstimatio siclo sanctuarij ponderabitur. Siclus uiginti obolos habet. Sed hac de re qui uolet plenius edoceri, legat opus Gulielmi Budæi Parisiensis, hominis & diligentis & eruditi, cui titulum fecit De asse. Id commodum in lucem emiserat, quum hæc scriberemus. Ioanne desuper inferente.] Hæc uerba mihi uidentur addita, nisi quod Heluidio digna sunt, ex quo referuntur. Eadem cœli plaga.] Idumæa, regio est Idumæorum, urgens ad Australem partem, quæ Hebræis dicitur Theman. Verũ eadem prouincia nominatur tribus nominibus, Theman, Nageb, Darom, quod obliquo flexu Eurum, Austrum, Aphricumq; respiciat: ut indicauit Hieronymus enarrans primũ caput Amos.

4 Id est patriæ.] Hoc loco patria, Græca uox est, non Latina. Nam quod Latini uocant patriam, Græci πατρίδα uocant: πατριὰν autem, quod nos gentem, siue familiã. Vnde patriæ legendũ apud

Hieronymum. Porrò quod addit, Quas Latini paternitates interpretantur: indicat uulgatam editionem, quæ locum hunc Pauli ad Ephesios capite tertio, sic habet: Ex quo omnis paternitas in cœlo & in terra nominatur. Vbi paternitas non accipitur uulgari significatu, pro abstracto, quod uocant, respondente patri siue paterno, sed pro gente ac familia ab eodem patre profecta. Est autẽ in Græcis uerbis uenusta uocum allusio, πατρὸς & πατριᾶς, quæ periisset nisi pro familia uertisset paternitatem, quemadmodum indicauimus & in Annotationibus nostris. Quem fabulæ ferunt.] Imò refertur à Cicerone, à Plutarcho, ab Aulo Gellio, à Valerio Maximo, non ut fabula, sed ut historia: Erostratum quendam, cum omnino nobilis esse cuperet, nec ulla bona re sibi famam parare posset, incendisse templum Ephesianæ Dianæ, quod tum toto orbe celeberrimũ erat. Deprehensus, confessus est se gloriæ cupiditate fecisse. Decreuit igitur magistratus, ne posthea quisq; hoc nomine nominaretur. Et prorsus hodieq; nomẽ hominis ignotũ erat, nisi Theopompus id suis historijs inseruisset. Exquouis quadrigam.] Aut Congeriem, uerbum omittendum est: aut Quadrijugã, legendũ est: non Quadrigam. Heluidius quatuor genera fratrũ fecit. Et ea omnia refert ad Christum. Dipondij supputabat.] Dipondiũ, siue dupondiũ, hic pro nummulo ponit, qui ualebat duobus assibus. Siquidem & assis, nummus erat uilissimus. Vnde & tressis agaso, Persio dictus est, homo nihili. Quare balbutis & erubescis.] Hæc uerba quæ sequuntur post Consistam, non reperi addita in antiquo quodam exemplari, nec uideo quid ad sensum pertineant: & tamen mirum, unde in hunc uenerint locum. Fortasse legendũ erat, In qua balbutire non erubescis. Nã turpe erat Romæ, hoc est in totius orbis theatro, hominẽ illiteratum inter eruditissimos & eloquentissimos non loqui, sed balbutire. Albus (ut aiunt) atérue sis.] Hoc modo significabant hominem prorsus ignotũ, adeo ut nec faciem illius unquam uiderint, ut indicauimus in Chiliadibus. Cornuta interrogatione.] Intelligit dialecticum dilẽmatis genus, in quo duobus propositis, utrumcunq; elegeris, aduersarius obtineat id quod cupit. Cautibus & confragosis.] Cautes scopulos uocat, & saxa confragosa loca aspera & flexibus difficilia. Sic nonnunquam argumentationes, in quibus plus est difficultatis quàm uoluptatis. c

Pictauiensis.] Hoc addidit, discernens eum à Victorino Afro, cuius meminit Diuus Augustinus. Hunc autem Pictauiensem episcopum Hieronymus testatur profundis fuisse sensibus, sed stylo parum composito, quod magis Græce sciret quàm Latine. De Tertulliano quidem.] Quod inuidia clericorũ in hæresim postea sit prolapsus, ut in Catalogo testatur Hieronymus. Egnatium.] Quem nos Ignatium uocamus. Erat Antiochenæ ecclesiæ tertius post Petrum episcopus. Polycarpum.] Is Smyrnæ episcopus fuit, à sancto Ioanne ordinatus. Irenæum.] Hic fuit Polycarpi discipulus, Lugdunẽsem in Gallia rexit ecclesiam. Iustinum.] Hic sub habitu philosophi, Christum professus est. Hebionem.] Hæreticum, unde Hebionitæ dicti. Marcionem.] Vnde Marcionitæ. Vide Augustinum De hæresibus ad Quoduultdeum. Illud miror in omnibus quæ refert Hieronymus de superioribus in libro De uiris illustribus, cur nihil meminerit de scriptis aduersus Marcionem, cum hunc à Polycarpo Romæ uisum tradat. Theodorum.] Hunc, nisi fallor, Augustinus Theodotionẽ uocat, qui Christum merum hominẽ fuisse sensit. Valentinum.] Vnde Valentiniani. De his omnibus uide Diuũ Augustinũ in libro quem modo citaui. Nam Isidorus, in Decretis causa uigesimaquarta, quæstione tertia, qui sua hinc collegit, planè, penè dixeram, nugatur. 6

Camelum saltitantẽ.] Cum quis affectat indecore ad quod non est aptus. Camelorum est onera gestare, non saltitare. Prouerbiũ est, cuius meminimus in Chiliadibus. Et diuisa est mulier & uirgo.] Hunc locum aliter citat Hieronymus aduersus Iouinianũ libro primo. Nempe ut nos uulgò legimus, sed ita, ut fateatur sese pro loci qualitate in alium sensum interpretatũ fuisse. Verũ hanc lectionem putat Apostolicæ ueritatis esse. Qui cum uxore est, solicitus est, quæ sunt huius mundi, quomodo placeat uxori, & diuisus est. Mulier innupta & uirgo, &c. In Græcis autem codicibus diuisus est, non additur: nec refertur ad uirum, sed ad sequentia, μεμέρισται καὶ ἡ γυνὴ καὶ ἡ παρθένος. id est, Diuisa est mulier & uirgo. Ego maluissem uertere uerbum μεμέρισται numero multitudinis, diuisa sunt hæc duo, nempe mulier & uirgo. Ambrosius uerbum repetit ad hunc modum: Quomodo placeat uxori & diuisus est. Diuisa est mulier & uirgo, non natura, sed actu. Virgo iam mulier non uocatur.] Mulier apud Latinos anceps nomen est. Nam & sexum significat, & iunctam uiro ac deuirginatam. Itidem apud Græcos, γυνὴ, aliquando mulierem, hoc est sexum, aliquando uxorem declarat. Ego quidem hoc loco uxorem uertere maluissem. Verum hac de re copiosius dicemus in Annotationibus nostris. Infuscet iniuria.] Iniuriam uocat, cum lædituꝛ forma naturalis, nisi mauis legere incuria, id est neglectu. Ad speculum pingitur.] Apte dixit pingitur, propter colores purpurissum & cerussam, quibus faciem fucant, & stibium quo oculos quoq; nigrore tingunt. Parasitus in contumelijs.] Cum perfunduntur aqua, aut solea petuntur. Siquidem his modis hoc hominum genus delectat. Expolitæ libidinum uicti.] Ita uocare solet publicas prostibulas. 7 8

ANTIDOTVS.

In hac quoq; parum tribuit matrimonio, nec uidetur probare coniugium, nisi in quo studium castimoniæ sit, & imitatio uirginitatis: innuens in Sara, tamdiu mulierem obnoxiam esse maledictioni, & subiectam uiri dominio, quamdiu coitum appetit. Non negamus, inquit, uiduas, non negamus maritatas, sanctas mulieres inueniri: sed quæ uxores esse desierint, quæ in ipsa necessitate coniugij, uirginum

A uirginum imitentur castitatem. Quasi bonæ non sint, quæ libenter sunt uxores, quæq; uoluptatem eam amplectuntur. Et paulo pòst cum ait, Ideo sylua succrescit, ut postea recidatur, &c. significat, ne prolis quidem causa matrimoniũ probari, quum nunc metendi sit tempus, non serendi: cędendi, non conserendi. Quid autem dicemus? Num immodico quodam amore castitatis, uere hæc sensisse Hieronymum, quod toties inculcat? An in his rhetoricatũ esse, sicut ipse mox testatur, rhetoricati sumus, & in morem declamatorum paululum lusimus? An in hanc partem propensior fuit, quod Heluidius nuptias æquaret uirginitati: & iuxta prouerbium, iniquum petit, ut æquum ferat? An satis est, quod in initio huius disputationis testatur, se non detrahere nuptijs, quum laudat uirginitatem, ut hæc sem per ad illam regulam sint accipienda, quæ durius dicta uidebuntur?

ARGVMENTVM OPERIS SEQVENTIS.

Iouinianus ex monacho clericus, homo obscurus, sed diues, nec eruditus tamen, nec eloquens, iam olim extinctam Basilidis hæresim conatus est instaurare, editis super hac re cõmentarijs, quibus ex diuinæ scripturæ testimonijs perperam intellectis, probare nitebatur uirgines, uiduas & maritatas eiusdem esse meriti, si cæteris uitæ operibus non discreparent. Deinde uere baptizatos, non posse relabi in peccatum. Quem errorem Augustinus ascribit & Pelagio. Ad hæc nihil interesse inter uescentem cibis & abstinentem, modo cum gratiarum actione sumat. Postremo par omnibus fore præmium in regno cœlorum, quicunq; suum baptisma seruauerint. Hæc cum Romæ doceret, neminem sacerdotem aut alicuius nominis clericũ in errorẽ potuit trahere, tantum mulierculas quasdam corrupit: adeo ut hoc audito, quædã uirgines sacræ, prouectæ iam ætatis nupserint uiris. Porrò quòd ipse non duceret uxorẽ, id negabat se facere, quod hinc præmium aliquod speraret, sed ne molestijs matrimoniorũ irretiretur: hoc est, non ut melior esset, sed liberior. Diuus Augustinus errores quosdam confert in Iouinianum, quos tamen illi non impingit Hieronymus, utiq; non dissimulaturus, si quid tale docuisset. Nempe Mariam Iesu matrem pariendo fuisse corruptam. Ad hæc, omnia peccata esse paria, quemadmodũ habent Stoicorũ paradoxa. Verũ apparet Diuum Augustinũ, nec Iouiniani, nec in hunc Hieronymi libros legisse, tantũ rumore populari didicisse quod nouerat de Iouiniano. Testatur autem Iouiniani nullam factam esse mentionem, nec apud Epiphaniũ, nec apud Philastrũ, in hæresiarcharũ Catalogo: reperisse tamen in quodam libro, qui scriptoris titulum non habebat, Iouinianũ inter hæresiarchas annumeratũ: addit, hanc hæresim se iuuene ortam, ac protinus extinctam fuisse, nec ad ullorũ sacerdotũ deceptionem peruenisse. Apparet autem huius errorem damnatum fuisse, opera Victorini & Pammachij, & antequam aduersus eum scriberet Hieronymus. At-
B tamen hoc argumentum non illibenter arripuit, impendio semper fauens uirginitati, & ob id nuptijs iniquior, quàm episcopi quidam esse uolebant. Nactus itaq; suum campum, omneis ingenij & eloquentiæ uires explicat, ac ueluti luxuriat: & ita resellit hominem, ut literarum etiam imperitiam, & prodigiosam sermonis infantiam rideat & insectetur: tota disputatione, quoniam erat prolixior, in duos distributa libros.

DIVI HIERONYMI ADVERSVS IOVINIANVM

Liber primus.

1

AVCI admodũ dies sunt, quod sancti ex urbe Roma fratres cuiusdam mihi Iouiniani commentariolos transmiserunt, rogantes, ut eorum ineptijs responderem, & Epicurum Christianorũ, euangelico atq; apostolico uigore contererẽ. Quos cum legissem & omnino non intelligerem, cœpi reuoluere crebrius, & non uerba modo atq; sentẽtias, sed singulas penè syllabas discutere, uolens prius scire quid diceret, & sic uel probare uel redarguere quod dixisset. Verum scriptorũ tanta barbaries est, & tantis uitijs spurcissimus
2 sermo confusus, ut nec quid loquatur, nec quibus argumentis uelit probare quod loquitur, potuerim intelligere. Totus enim tumet, totus iacet: Attollit se per singula: & quasi debilitatus coluber, in ipso conatu frãgitur. Nõ est cõtẽtus nostro, id est humano more loqui, altius quiddã aggreditur. Parturiũt mõtes, nascetur ridiculus mus, Quod ipse Nõ
3 sani esse hominis, nõ sanus iuret Orestes. Præterea sic inuoluit omnia, & quibusdã inextricabilib. nodis uniuersa perturbat, ut illud Plautinarũ literarũ ei possit aptari: Has quidẽ præter Sibyllam leget nemo. Nã diuinãdũ est. Furiosas Apollinis uates legimus. Et illud Vergilianũ: Dat sine mente sonum. Heraclitũ quoq; cognomento σκοτεινὸν, sudãtes philosophi uix intelligunt. Sed quid ad nostrum αἰνιγματιστὴν, cuius libros multo difficilius est nosse, quàm uincere? Quanquam & in uictoria non parua sit difficultas. Quis enim superare queat, cuius assertionem penitus ignoret? Et ne lectorem longius traham,

cuiuſmodi eloquentiæ ſit,& quibus uerborũ floribus ornatus incedat, ſecundi libri eius 3
monſtrabit exordiũ,quod heſternã crapulã ructans ita euomit: Satisfacto inuitatis, non 4
ut claro currã nomine,ſed utrumore purgatus uiuã uano: obſero agrũ, nouellas planta-
tionũ,arbuſta teneritudinis,erepta de uitiorũ gurgitibus,audientiã, cõmunitam agmini
bus.Scimus Eccleſiã ſpe,fide,charitate inacceſsibilẽ, inexpugnabilem. Non eſt in ea im-
maturus,omnis docibilis:impetu irrumpere, uel arte illudere poteſt nullus. Rogo, quæ
ſunt hæc portenta uerborũ? Quod deſcriptionis dedecus? Nonne uel per febrẽ ſomnia 5
re eum putes,uel arreptũ morbo phrenetico, Hippocratis uinculis alligandũ? Quotieſ-
cunq; eum legero,ubi me defecerit ſpiritus,ibi eſt diſtinctio. Totũ incipit,totum pendet
ex altero,neſcias quid cui cohæreat,& exceptis teſtimoniis ſcripturarum, quæ illo uenu
ſtiſsimo eloquentiæ ſuæ flore mutare non auſus eſt: reliquus ſermo omni materiæ con-
uenit,quia nulli conuenit.Quæ res mihi aliquã ſuſpicionẽ intelligentiæ dedit, uelle eum
ita nuptias prædicare,ut uirginitati detrahat. Quãdo enim minora maioribus coæquan-
tur:inferioris comparatio,ſuperioris iniuria eſt.Neq; uero nos Marcionis & Manichæi
dogma ſectantes nuptiis detrahimus, nec Tatiani principis Encratitarũ errore decepti,
omnẽ coitũ ſpurcũ putamus:qui non ſolum nuptias,ſed cibos quoq; quos Deus creauit
ad utendũ,damnat & reprobat.Scimus in domo magna, non ſolum uaſa eſſe aurea & ar
gentea,ſed & lignea & fictilia. Et ſuper fundamentum Chriſti, quod Paulus architectus
poſuit,alios ædificare aurũ,argentũ,lapides precioſos:alios econtrario fœnum, ligna, ſti
pulam. Non ignoramus honorabiles nuptias & torũ immaculatũ. Legimus primã Dei 6
ſententiã:Creſcite & multiplicamini,& replete terrã:ſed ita nuptias recipimus,ut uirgini
tatem quæ de nuptiis naſcitur,præferamus.Nunquid argentũ non erit argentũ,ſi aurum
argento precioſius eſt? Aut arboris & ſegetis contumelia eſt, ſi radici & foliis, culmo &
ariſtis,poma præferãtur & fructus? Vt poma ex arbore, frumentũ è ſtipula,ita uirginitas
è nuptiis. Cẽteſimus & ſexageſimus & triceſimus fructus, quanq; de una terra & de una 7
ſemente naſcatur,tamẽ multũ differt in numero. Triginta referuntur ad nuptias.Nam &
ipſa digitorũ cõiunctio, quaſi molli ſe complexans oſculo & fœderans, maritũ pingit &
coniugẽ.Sexaginta uero ad uiduas,eo quod in anguſtia & tribulatione ſunt poſitæ. Vn
de & ſuperiori digito deprimuntur, quanto{q;} maior eſt difficultas expertæ quondãuo-
luptatis illecebris abſtinere,tanto maius eſt præmiũ.Porrò centeſimus numerus, diligen
ter quæſo lector attende,de ſiniſtra transfertur ad dextram,& eiſdem quidem digitis,ſed
non eadem manu,quibus in læua nuptæ ſignificãtur & uiduæ, circulũ faciens, exprimit
uirginitatis coronã. Hæc de impatiẽtia magis q; iuxta ordinẽ diſputationis dixerim. Cũ 8
enim adhuc uix de portu egrediar,& rudentibus uela ſuſtollã,in mediũ me quęſtionum
pelagus ſubito loquendi æſtus abripuit. Vnde cohibebo curſum,& pauliſper ſinus con
trahã, nec indulgebo mucroni, iam nunc pro uirginitate ferire cupienti. Baliſta quanto
plus retrahitur,tanto fortius mittit.Non eſt damnũ dilatio,ubi certior fit ex dilatione ui-
ctoria. Proponã breuiter aduerſarij ſentẽtias, & de tenebroſis libris eius quaſi de foueis
ſerpentes protrahã, neq; ſinã uenenoſum caput ſpiris maculoſi corporis protegi. Pateat
quod noxiũ eſt,ut poſsit conteri cũ patuerit.Dicit uirgines,uiduas & maritatas, quæ ſe-
mel in Chriſto lotę ſunt,ſi nõ diſcrepẽt cęteris operibus,eiuſdẽ eſſe meriti.Nititur appro
bare eos,qui plena fide in baptiſmate renati ſunt,à diabolo nõ poſſe ſubuerti.Tertiũ pro
ponit inter abſtinentiã ciborũ,& cũ gratiarũ actione perceptionẽ eorũ, nullã eſſe diſtan-
tiã. Quartũ quod et extremũ,eſſe omniũ qui ſuũ baptiſma ſeruauerint,unã in regno cœ-
lorũ remunerationẽ. Hæc ſunt ſibila ſerpẽtis antiqui, his conſiliis draco de paradiſo ho-
minẽ expulit.Nam & ad ſaturitatẽ ieiuniis præferendo,repromiſit eos immortales futu-
ros,quaſi nunquã poſſent corruere:& dum diuinitatẽ æqualem Deo pollicetur, expulit
eos de paradiſo:ut qui nudi & expediti,& abſq; ulla macula uirgines,Domini conſortio
fruebantur,deiecti in uallem lachrymarũ, tunicis conſutis & pelliceis ueſtirentur. Sed ne
lectorem diutius morer, ſequar ueſtigia partitionis expoſitæ, & aduerſus ſingulas pro-
poſitiones

A poſitiones eius, ſcripturarū uel maxime nitar teſtimonijs, ne querulus garriat ſe eloquentia magis q̄ ueritate ſuperatum. Quod ſi expleuero, & illum utriuſq; teſtamenti nube oppreſſero, aſſumam exempla ſecularis quoq; literaturæ, ad quam & ipſe prouocat. Doce-
9 boq; etiã inter philoſophos & egregios in republica uiros, uirtutes uoluptatibus, id eſt Pythagoram, Platonẽ & Ariſtidem, Ariſtippo, Epicuro & Alcibiadi ab omnibus ſolere præferri. Vos quæſo utriuſq; ſexus uirgines & continẽtes, mariti quoq; & digami, ut conatus meos orationibus adiuuetis. Cunctorū in cõmune Iouinianus hoſtis eſt. Nam qui æqualia omniū aſſerit merita, tam uirginitati facit iniuriã, dum eam nuptijs comparat, q̄ & nuptijs: ſic eas licitas aſſerẽs, ut ſecunda & tertia matrimonia. Sed & digamis & trigamis aduerſarius eſt, ibi ponẽs ſcortatores quondam libidinoſiſsimos poſt pœnitentiam, ubi duplicata & triplicata matrimonia, niſi q̄ in eo digami & trigami dolere nõ debent, quia idem ſcortator & pœnitẽs, in regno cœlorū etiam uirginibus adæquatur. Proponã igitur manifeſtioribus uerbis & habẽtibus aliquã conſequentiã, argumẽta eius & exempla de nuptijs, eodemq; ordine omnia, quo ab eo dicta ſunt, digerã. Nec moleſtũ lectori ſit, ſi nauſeam eius & uomitũ legere cõpellatur. Libentius antidotũ Chriſti bibet, cũ diaboli uenena præceſſerint. Audite patienter uirgines, audite quæſo uoluptuoſiſsimũ concionatorem, imò quaſi Sirenarũ cantus & fabulas clauſa aure tranſite. Veſtras ferte pauliſper iniurias, putate uos cum domino crucifixo, Phariſæorũ audire blaſphemias. Prima, inquit, dei ſententia eſt, Propter quod dimittet homo patrem & matrẽ ſuam, & adhærebit uxori ſuæ, & erũt duo in carne una. Ac ne fortè diceremus hoc ſcriptum in ueteri teſtamento, aſſerit à domino quoq; idipſum in Euangelio confirmari, Quod Deus cõiun-
10 xit, homo non ſeparet, ſtatimq; ſubnectit: Creſcite & multiplicamini, & replete terram, & per ordinẽ replicat, Seth, Enos, Cainã, Malalehel, Iared, Enoch, Matuſalem, Lamech, Noe, omnes habuiſſe uxores, & ex dei ſentẽtia filios procreaſſe, quaſi generationis ordo & hiſtoria conditionis humanæ ſine coniugibus & liberis potuerit enarrari. Iſte, inquit,
B eſt Enos, qui ambulauit cum Deo, & raptus in cœlum eſt. Iſte Noe, qui cum eſſent uticq; multi uirgines propter ætatẽ, ſolus cũ filijs & uxoribus naufrago orbe ſeruatus eſt. Rurſus poſt diluuiũ, quaſi altero principio generis humani, uirorũ & uxorũ paria iungũtur, & ex integro generationis inſtauratur benedictio: Creſcite & multiplicamini, & replete terrã. Inſuper etiam comedendarũ carniũ licentia relaxatur. Et omne quod mouetur, erit uobis in eſcam: ſicut holera herbarum, dedi uobis uniuerſa. Currit ad Abraham, Iſaac, & Iacob, è quibus prior trigamus, ſecundus monogamus, tertius quatuor uxorũ eſt, Liæ, Rachel, Balæ, Zelphæ: & aſſerit Abraham ob fidei meritum, benedictionem in generatione filij accepiſſe. Saram in typum eccleſiæ, cui defecerant muliebria, maledictionem ſterilitatis partus benedictione mutaſſe: quod Rebecca ierit quaſi prophetes interrogare dominum, & audierit ab eo, duæ gentes & duo populi in utero tuo ſunt: quod Iacob pro uxore ſeruierit, & exiſtimante Rachel uiri eſſe dare liberos, ac dicente: da mihi filios: ſin autem, moriar, reſponderit: num pro Deo ego ſum qui te concluſit? In tantum, inquit, ſciebat fructus nuptiarum eſſe domini, non mariti. Quod Ioſeph uir ſanctus atq; caſtiſſimus, & omnes patriarchæ uxores habuerint, quibus per Moyſen æqualiter benedicat Deus. Iudam quoq; proponit & Thamar, & occiſum Onan perſtringit à Dño, qa fratri
11 inuidens, ſemẽ nuptiarũ dedita opera perdebat. Moyſen proponit & Mariæ leprã, quæ fratri pro uxore detrahens, ilico dei ultione percuſſa eſt. Laudat Sampſon, & uxoriũ Nazareum miris effert præconijs. Debboram quoq; replicat & Barach, quod abſq; uirginitatis bonis, Siſaram & Iabin & currus ferreos debellarint. Iahel uxorẽ Chaber Cynei adducit in medium, & palo armatam prædicat manum. Inter Ieptæ patrem & filiam uirginem quæ immolata eſt domino, dicit nullam fuiſſe diſtantiam, quin potius fidem patris præfert ei, quæ cæſa ſit lugens. Venit ad Samuel alterum Nazareum Domini, qui ab infantia nutritus in tabernaculo eſt, & ueſtitus eſt ephod bad, quod interpretatur, ueſtitus lineis: dicitq; eos filios procreaſſe, nec ſacerdotalem pudicitiam, uxoris imminutam

eſſe complexu. Booz cum ſua Ruth in area collocat, & Ieſſe ac Dauid inde producit: ip-
ſumq; Dauid centũ præputijs etiã cũ uitæ periculo, regis filiæ quæ ſiſſe cõcubitus. Quid
dicam de Solomone, quem ponẽs in catalogo maritorũ, imaginẽ aſſerit ſaluatoris: & de
illo uult eſſe ſcriptũ: Deus iudiciũ tuum regi da, & iuſtitiam tuam filio regis. Et dabitur
ei de auro Arabiæ, & adorabunt pro eo ſemper. Ac repentè tranſcendit ad Eliam & Eli-
ſæum: & narrat quaſi grande myſterium, quod requieuerit ſpiritus Eliæ in Eliſæo, & cur
hæc dixerit, tacet: niſi fortè Eliam quoq; & Eliſæũ uxores habuiſſe arbitratur. Tranſit ad
Ezechiã, & cum in eius laudibus immoretur, miror cur oblitus ſit dicere: Amodo filios
faciam. Ioſiam uirũ iuſtiſsimũ, ſub quo in tẽplo Deuteronomij liber repertus eſt, ab Hol
da uxore Sellum inſtructũ refert. Daniel quoq; & tres pueros inter maritos ponit, & ad
Euangeliũ repentè tranſcendens, Zachariã & Elizabet, Petrum ponit & ſocrũ eius, cæte
roſq; apoſtolos. Et conſequenter infert dicens: Si aũt uoluerint aſſumere uanam defen-
ſionem, & obtendere, quod rudis mundus eguerit incremẽto, audiant Paulum loquen-
tem: Adoleſcentiores uiduas uolo nubere, filios procreare: & honorabiles nuptiæ & cu
bile immaculatũ. & mulier alligata eſt uiro q; diu uiuit uir eius. ſi aũt mortuus fuerit, nu-
bat cui uoluerit, tantũ in domino. Et Adam nõ eſt ſeductus: mulier autem ſeducta, facta
eſt in præuaricationẽ. Salua autem fiet per filiorum generationem, ſi permanſerint in fide
& dilectione & ſanctificatione cum ſobrietate. Certe ceſſat hic illud apoſtolicum, Et qui
habent uxores ſic ſint quaſi nõ habeãt: niſi fortè dicetis, propterea uult eas nubere, quia
iam quædam conuerſæ ſunt retro poſt ſatanam, quaſi ex uirginibus nulla cadat, & nõ ſit
earum maior ruina. Ex quo manifeſtum eſt, uos Manichæorũ dogma ſectari, prohiben-
tium nubere, & ueſci cibis quos Deus creauit ad utendũ, cauteriatam habentiũ conſcien
tiam. Et poſt multa, quæ nunc ocioſum eſt reuoluere, excutit ſe quaſi in locũ rhetoricũ,
& facit apoſtrophen ad uirginem dicens: Non tibi facio uirgo iniuriam, elegiſti pudici-
tiam propter præſentẽ neceſsitatem, placuit tibi ut ſis ſancta corpore & ſpiritu: ne ſuper
bias, eiuſdem eccleſiæ membrũ es, cuius & nuptæ ſunt. Nimius fortaſſe fuerim in expoſi
tione propoſitionũ eius, & legenti faſtidiũ fecerim, ſed utile ratus ſum cuncta molimina
eius, quaſi inſtructã aciem cõtra me ponere, & totum hoſtilem exercitũ cum ſuis turmis
& ducibus congregare, ne poſt primã uictoriam, alia mihi deinceps prælia naſcerentur.
Igitur non dimicabo contra ſingulos, nec paucorũ ero paſsim congreſsione contentus:
toto certandum eſt agmine, & incompoſiti hoſtium cunei, ac latrocinij more pugnantes,
inſtructa & ordinata acie repellendi. Opponam in prima fronte apoſtolum Paulum,
& fortiſsimũ ducem, ſuis telis, id eſt ſuis armabo ſententijs. Sciſcitãtibus enim ſuper hac
quæſtione Corinthijs, pleniſsimè reſpõdit doctor gentiũ & magiſter eccleſiæ. Quicquid
aũt ſtatuerit hic, Chriſti in eo loquentis legem putemus. Simulq; ne lectoris tacita cogi-
tatio cum cœperimus ſingula quæ propoſita ſunt diluere, ſemper ad Apoſtolũ ſe refer-
uet, & ſtudio ualidiſsimarũ quæſtionũ priora negligens, ad extrema feſtinet: inter cæte-
ra Corinthij per literas quæſierant, utrũ poſt fidem Chriſti cœlibes eſſe deberẽt, & con-
tinentiæ cauſa quas habebant uxores dimittere: an ſi uirgines credidiſſent, inirent matri-
monia. Et cum è duobus ethnicis, unus credidiſſet in Chriſtũ, utrum nam credens relin-
queret non credentẽ. Et ſi eſſent ducendæ uxores, Chriſtianas tantũ accipi iuberet, an &
ethnicas. Videamus igitur quid ad hæc Paulus reſcripſerit: De his aũt quæ ſcripſiſtis mi
hi, bonũ eſt homini mulierẽ non tangere. Propter fornicationes autẽ unuſquiſq; uxorẽ
ſuã habeat, & unaquæq; uirũ ſuum habeat. Vxori uir debitum reddat, ſimiliter & uxor
uiro. Vxor proprij corporis non habet poteſtatem, ſed uir. ſimiliter & uir proprij cor-
poris ſui nõ habet poteſtatẽ, ſed uxor. Nolite fraudare inuicẽ, niſi fortè ad tẽpus ex con-
ſenſu, ut uacetis orationi. Et iterum ad idipſum reuertimini, ne tentet uos ſatanas, prop-
ter incontinentiam ueſtram. Hoc autem dico iuxta indulgentiam, non iuxta imperium.
Volo autem omnes homines eſſe ut meipſum, ſed unuſquiſq; proprium donum habet
ex deo, alius quidem ſic, alius autem ſic. Dico autem innuptis & uiduis, bonum eſt eis, ſi

ſic perman-

A sic permanserint ut ego. Quod si nō continēt, nubant. Melius est enim nubere, q̄ uri. Re
uertamur ad caput testimonij: Bonū est, inquit, homini mulierē non tangere. Si bonum
est mulierē non tangere, malum est ergo tangere. Nihil enim bono contrariū est, nisi ma-
lum. Si aūt malum est & ignoscitur, ideo cōceditur, ne malo quid deterius fiat. quale aūt
illud bonū est, q̄d cōditione deterioris conceditur? Nunq̄ enim subiecisset, Vnusquisq;
uxorē suam habeat, nisi præmisisset, Propter fornicationes autē. Tolle fornicationes, &
non dicet, Vnusquisq; uxorē suam habeat. Velut si quis definiat: Bonū est triticeo pane
uesci, & edere purissimā similam. Tamē ne quis cōpulsus fame comedat stercus bubulū,
concedo ei, ut uescatur & hordeo. Num idcirco frumentū non habebit puritatē suā, si si-
mo hordeum præferatur? Bonū est illud naturaliter, quod cōparationem nō habet ma-
li, quod prælatione alterius nō adūbratur. Simulq; animaduertēda est Apostoli pruden
tia. Non dixit bonum est uxorē non habere, sed bonum est mulierē nō tangere, quasi &
in tactu periculum sit, quasi qui illam tetigerit, non euadat, quæ uirorū precioſas animas
rapit, quæ facit adolescentiū euolare corda. Alligabit quis in sinu ignē, & nō cōburetur?
Aut ambulabit super carbones ignis, & nō ardebit? Quomodo igitur qui ignē tetigerit,
statim aduritur: ita uiri tactus & fœminæ, sentit naturā suā, & diuersitatē sexus intelligit.
16 Narrant & gentiliū fabulæ, Mithram & Erichthonium, uel in lapide, uel in terra, de solo
æstu libidinis esse generatos. Vnde & noster Ioseph, quia tāgere eum uolebat Ægyptia,
fugit ex manibus eius, & quasi ad morsum rabidissimę canis, ne paulatim uirus serperet,
pallium quod tetigerat abiecit. Propter fornicationes aūt unusquisq; uxorē suā habeat,
& unaquæq; uirū suum habeat. Non dixit autē, unusquisq; propter fornicationes ducat
uxorem: alioquin hac excusatione libidini frena laxasset, ut quotiescunq; uxor moritur,
toties ducēda sit alia ne fornicemur: sed unusquisq; uxorē suam habeat. Suam, inquit, ha
beat, sua utatur, quam habebat anteq; crederet. Quàm bonū erat uxorem non tangere, et
post fidem Christi sororē tantum nosse, non coniugem: nisi fornicatio tactum eius excu-
B sabilem faceret. Vxor proprij corporis nō habet potestatē, sed uir: similiter & uir sui cor-
poris non habet potestatem, sed uxor. Omnis hæc quæstio de his est qui in matrimonio
sunt deprehensi, an eis liceat uxores dimittere, quod & dominus in Euāgelio prohibuit.
Vnde & Apostolus: Bonū est, ait, uxorem non tangere. Sed quia qui semel duxit uxorē,
nisi ex consensu non ualet se abstinere, nec dare repudiū non peccanti, reddat cōiugi de
bitum: spōte quippe se alligauit ut reddere cogeretur. Nolite fraudare inuicem: nisi fortè
ex consensu ad tempus, ut uacetis orationi. Oro te, quale illud bonū est, quod orare pro
hibet? Quod corpus Christi accipi non permittit? Quamdiu impleo mariti officiū, non
impleo Christiani. Iubet enim Apostolus in alio loco, ut semper oremus. Si semper oran
dum est, nunq; ergo coniugio seruiendum, quoniam quotiescunq; uxori debitū reddo,
orare non possum. Petrus apostolus experimentū habens coniugaliū uinculorum, uide
quomodo informet ecclesiam, quid doceat Christianos: Similiter uiri cohabitantes iux-
ta scientiam, quasi infirmiori uasculo muliebri tribuentes honorem, & sicut cohæredes
multiplicis gratię, ut non impediantur orationes uestræ. Ecce eodem sensu, quia eodē et
spiritu, impediri dicit orationes officio coniugali. Quod autem ait, similiter, idcirco ad
imitationē prouocat uiros, quia iam supra uxoribus præceperat, dicens: Vt uideant uiri
in timore castam uestram conuersationē, quarum sit non exterius compositio crinium,
& distinctio auri, & in cultu uestis ornatus, sed abscōditus cordis homo, in incorruptio-
ne mitis & silentis spiritus. Hoc est coram deo placēs. Cernis quale coniugiū inter uiros
uxoresq; præcipiat? Cohabitātes iuxta sciētiā, ut nouerint q̄d uelit, quid desideret Deus,
ut tribuant honorē uasculo muliebri. Si abstinemus nos à coitu, honorē tribuimus uxo-
ribus: si non abstinemus, perspicuū est honori contrariam esse contumeliam. Ad uxores
quoq; Vt uideant, inquit, uiri castam cōuersationem uestram, & ornatum in abscōdito
cordis hominem, in incorruptione mitis & silentis spiritus. O uerè digna uox Apostolo
& petra Christi. Maritis uxoribusq; dat legē, & damnato carnis ornatu, castitatem præ-

dicat,

dicat,& ornatū interioris hominis,in incorruptione mitis & ſilentis ſpiritus, quodãmodo hoc dicens: Quoniã exterior ueſter homo corruptus eſt, & beatitudinẽ incorruptionis,quæ propriè uirginū eſt,habere deſiiſtis,imitamini incorruptionẽ ſpiritus ſaltem per ſeram abſtinentiã,& quod corpore non poteſtis,mente præſtate. Has enim Chriſtus diuitias,& hos ueſtræ coniunctionis quærit ornatus. Verum ne quis putet ex eo quod ſequitur,ut uacetis orationi, & iterū reuertimini ad idipſum, apoſtolum hoc uelle, & non propter maiorem ruinam concedere,ſtatim infert,ne tentet uos ſatanas propter incontinentiam ueſtram. Pulchra nimirū indulgẽtia, & interim ad idipſum, quod erubeſcit ſuo uocare nomine,quod tentationi præfert ſatanæ,quod cauſam habet incontinentiã, laboramus quaſi obſcurū differere,cum expoſuerit ipſe quod ſcripſit. Hoc autem,inquit,dico iuxta indulgentiã,non iuxta imperiū: & muſitamus adhuc nuptias nō uocare indulgentiam,ſed præceptum: quaſi nō eodem modo & ſecunda & tertia matrimonia concedantur: quaſi non & fornicatoribus per pœnitentiã fores aperiantur eccleſiæ,quodq; his eſt maius,& inceſtis. Nam illum uiolatorẽ nouercæ,quem in prima ad Corinthios epiſtola tradiderat,in interitum carnis,ut ſpiritus ſaluus fieret: in ſecunda retrahit,& ne abundantiori triſtitia abſorbeatur frater,laborat. Aliud eſt uelle quid apoſtolum,aliud eſt ignoſcere. In uolūtate promeremur,uenia abutimur. Vis ſcire quid uelit Apoſtolus? lūge quod ſequitur: Volo aūt omnes homines eſſe ſicut meipſum. Beatus q Pauli ſimilis erit. Felix q audit Apoſtolū prȩcipientẽ,non ignoſcentẽ. Hoc,inquit,uolo, hoc deſidero,ut imitatores mei ſitis,ſicut & ego Chriſti. Ille uirgo de uirgine,de incorrupta incorruptus. Nos qa homines ſumus,& natiuitatẽ ſaluatoris non poſſumus imitari,imitemur ſaltem conuerſationem. Illud diuinitatis eſt & beatitudinis,hoc humanæ conditionis eſt & laboris. Volo omnes homines ſimiles mei eſſe, ut dum mei ſimiles ſunt,ſimiles fiant & Chriſti, cuius ego ſimilis ſum. Qui enim in Chriſtum credit, debet ſicut ille ambulauit & ipſe ambulare. Sed unuſquiſq; propriū donum habet ex Deo: alius quidẽ ſic,alius aūt ſic. Quid,inqt, uelim perſpicuū eſt. Sed quoniã in eccleſia diuerſa ſunt dona, concedo & nuptias, ne uidear damnare naturã. Simulq; conſidera,quod aliud donum uirginitatis ſit,aliud nuptiarum. Si enim eadem merces eſſet nuptiarū & uirginū,nunquam dixiſſet poſt prȩceptum continentię,ſed unuſquiſq; proprium habet donum ex Deo: alius quidẽ ſic,alius aūt ſic. Vbi proprietas ſingulorū eſt,ibi altrinſecus diuerſitas. Concedo & nuptias eſſe Dei donum,ſed inter donū & donum magna diuerſitas eſt. Deniq; & apoſtolus de eodem poſt inceſtum pœnitẽte econtrario, inquit: Donate ei & conſolamini,& ſi cui quid donaſtis, & ego. Ac ne putaremus donū hominis eſſe cõtemnendum, addidit: Nam & ego quod donaui,ſi quid donaui propter uos, coram Chriſto. Diuerſa ſunt dona Chriſti. Vnde & Ioſeph in typo eius uariã habet tunicã. Et in pſalmo quadrageſimoquarto legimus: Aſtitit regina à dextris tuis,in ueſtitu deaurato, circundata uarietate. Et Petrus apoſtolus,ſicut coloȩres ait, multiplicis gratię Dei. Quod ſignificantius Grȩcè dicitur ποικίλης,id eſt, uarię. Sequitur: Dico aūt innuptis & uiduis: Bonū eſt eis,ſi ſic permanſerint ut ego. Si aūt non ſe cõtinent,nubant. Melius enim eſt nubere, q; uri. Poſtquam nuptis cõceſſerat uſum coniugij, & oſtenderat ipſe quid uellet, quidúe concederet, tranſit ad innuptas & uiduas,& ſui proponit exemplum,& felices uocat,ſi ſic permanſerint. Si autẽ non ſe continent,nubant,idipſum quod ſupra: propter fornicationes autẽ,& ne tentet uos ſatanas, propter incontinentiam ueſtram. Redditq; cauſam,cur dixerit, ſi ſe non continent, nubãt. Melius eſt enim nubere,quàm uri. Ideo melius eſt nubere, quia peius eſt uri. Tolle ardorem libidinis, & non dicet, melius eſt nubere. Melius enim ſemper ad comparationẽ deterioris reſpicit, non ad ſimplicitatẽ incomparabilis per ſe boni. Velut ſi dicat: Melius eſt unum oculum habere,quàm nullum. Melius eſt enim uno inniti pede,& alteram partem corporis baculo ſuſtentare, quàm fractis cruribus repere. Quid ais Apoſtole? Non tibi credo dicenti,& ſi imperitus ſermone, non tamen ſcientia. Quomodo illud de humilitate deſcendit,quia nō ſum dignus uocari apoſtolus, & mihi minimo omnium apoſtolorum,

A lorum,& tanquã abortiuo,ſic & hoc humilitatis dictum puto. Noſti ſermonum proprie
17 tates,quamobrẽ & de Epimenide & de Menandro et de Arato quędã ſumis teſtimonia.
Vbi de cõtinentia loqueris & uirginitate: Bonum eſt,ais, homini mulierẽ non tangere:
& bonum eſt eis,ſi ſic permanſerint ut ego: & puto hoc bonum eis eſſe propter inſtantẽ
neceſsitatẽ:& quia bonũ eſt homini ſic eſſe. Vbi ad nuptias uenis,nõ dicis,Bonũ eſt nu-
bere,quia nõ potes iungere,cũ uri:ſed dicis,Melius eſt nubere quàm uri.Si per ſe nuptiæ
ſunt bonæ,noli illas incendio comparare : ſed dic ſimpliciter, bonũ eſt nubere.Suſpecta
eſt mihi bonitas eius rei, quam magnitudo alterius mali, malum eſſe cogit inferius. Ego
aũt non leuius malum,ſed ſimplex per ſe bonũ uolo. Hucuſq; primũ capitulũ ediſſer-
tum eſt,ueniamus ad ſequentia. His aũt qui matrimonio iuncti ſunt, præcipio non ego,
ſed Dominus, uxorẽ à uiro non diſcedere. Quòd ſi diſceſſerit, manere innuptã, aut uiro
ſuo reconciliari.Et uir uxorẽ ſuam non dimittat.Nam cæteris ego dico,nõ Dominus:Si
quis frater uxorẽ habet infidelem,& hæc conſentit habitare cum illo,non dimittat illam:
& cætera,uſq; ad eum locũ ubi ait: Vnuſquiſq; ſicut uocauit eũ deus,ita ambulet.Et ſicut
in omnibus eccleſiis doceo. Hic locus ad præſentem controuerſiam non pertinet. Do-
cet enim iuxta ſententiam domini,uxorẽ excepta cauſa fornicationis non repudiandam,
& repudiatam uiro marito, alteri non nubere, aut certè uiro ſuo reconciliari debere.His
autem quos in matrimonio deprehendiſſet fides, hoc eſt, ſi unus credidiſſet è duobus,
præcipit ne credens repudiet non credentẽ. Cauſisq; expoſitis,quòd candidatus fidei ſit
infidelis,ſi nolit à credente diſcedere : econtrario iubet,ſi infidelis repudiet fidelem pro-
pter fidem Chriſti,diſcedere debere credentẽ,ne cõiugem præferat Chriſto, cui etiã ani-
ma poſtponenda eſt.At nũc pleræq; contemnentes Apoſtoli iuſsionẽ, iungũtur gentili
bus,& templa Chriſti idolis proſtituunt,nec intelligunt ſe corporis eius partẽ eſſe,cuius
& coſtæ ſunt.Ignoſcit Apoſtolus infideliũ coniunctioni,quæ habentes maritos,in Chri
ſtum poſtea crediderunt:non his quæ cũ Chriſtianæ eſſent,nupſerũt gentilibus,ad quas
B alibi loquitur:Nolite iugũ ducere cum infidelibus: Quę enim participatio iuſtitiæ cum
iniquitate? aut quę ſocietas luci ad tenebras? Quę aũt cõuentio Chriſti ad Belial? aut quę
pars fideli cum infideli? Qui aũt conſenſus templo Dei cum idolis? Vos enim eſtis tem-
plum Dei uiui.Licet enim in me ſæuituras ſciã plurimas matronarũ,licet eadẽ impuden-
tia qua dñm cõtempſerunt,in me pulicẽ & Chriſtianorũ minimũ debacchaturas, tamen
dicam quod ſentio:loquar quod me Apoſtolus docuit, nõ illas iuſtitiæ eſſe,ſed iniquita
tis:non lucis,ſed tenebrarũ:non Chriſti,ſed Belial:nõ templa dei uiuẽtis, ſed fana & ido-
la mortuorũ. Vis apertius diſcere, q; Chriſtianæ omnino non liceat ethnico nubere? Au
di eundem Apoſtolũ,Mulier,inquit, alligata eſt uiro, quanto tẽpore uir eius uiuit.quòd
ſi dormierit uir eius,liberata eſt:cui uult nubat,tantum in Dño,id eſt Chriſtiano. Qui ſe
cundas,tertiasq; nuptias concedit in Dño,primas cum ethnico prohibet. Vnde & Abra
ham adiurat ſeruum ſuum in femore ſuo, hoc eſt in Chriſto, qui de eius ſemine erat naſci
turus,ut filio ſuo Iſaac alienigenã nõ adducat uxorẽ.Et Eſdras offenſam dei huiuſcemo-
di uxorũ repudiatione cõpeſcit.Et Malachias propheta: Præuaricatus eſt, inquit,Iudas,
& abominationẽ fecit in Iſrael & in Hieruſalem.Polluit enim ſanctũ Dñi,& dilexit & ha
buit filiam Dei alieni.Diſperdat Dominus uirũ qui fecerit hoc, magiſtrum & diſcipulũ
de tabernaculis Iacob, & offerentẽ munera Domino uirtutum. Hæc idcirco dixi, ut qui
nuptias uirginitati comparãt, ſciant ſaltem tales nuptias digamiæ & trigamiæ ſubiacien
das. Ad ſuperiorẽ diſputationem, in qua docuerat fidelem ab infideli nõ debere diſce
dere,ſed permanere in matrimonio, ſicut eos inueniſſet fides, & unumquenq; uel cœli-
bem uel maritũ ita durare,ut eſſet Chriſti baptiſmate deprehenſus,infert ſubitò parabo-
las circunciſi & ethnici,ſerui & liberi: & ſub metaphora carũ de nuptis diſputat & innu
ptis.Circunciſus aliquis uocatus eſt,nõ adducat præputiũ.In præputio uocatus eſt,non
circuncidatur.Circunciſio nihil eſt,& præputiũ nihil eſt, ſed obſeruatio mandatorũ dei
eſt, Vnuſquiſq; in qua uocatione uocatus eſt, in ea permaneat. Seruus uocatus es,nõ ſit

tibi curæ

tibi curę. Sed & ſi potes liber fieri, magis utere. Qui enim in Domino uocatus eſt ſeruus, q̃ libertus eſt Dñi. Similiter & qui liber uocatus eſt, ſeruus eſt Chriſti. Precio empti eſtis: nolite fieri ſerui hominũ. Vnuſquiſq; ergo in quo uocatus eſt frater, in eo permaneat apud Deũ. Ac primũ, quia nõnullos hanc intelligentiã reprehenſuros arbitror, interroga re libet quæ ſit conſequẽtia, ut de maritis & uxoribus diſputans, repẽtè tranſiret ad comparationẽ ludęi & ethnici, ſerui & liberi, & rurſum hac diſputatione finita, rediret ad uirgines, dicẽs: De uirginibus aũt præceptũ Domini non habeo. Quid ſibi uult inter cõiugia & uirginitatẽ, Iudæi & ethnici, ſerui liberiq; collatio? Secundò, quomodo poſſit intelligi, circunciſus aliquis uocatus eſt, non adducat præputiũ. Num qui ſemel amputatũ habet præputiũ, poteſt ſi uelit rurſus illud adducere? Deinde, quo ſenſu exponendũ ſit, Qui enim in Domino uocatus eſt ſeruus, libertus eſt Dñi? ſimiliter qui liber uocatus eſt, ſeruus eſt Chriſti? Quartò, quomodo ille qui præcepit ſeruis obedire dominis carnalibus, nunc dicat: Nolite fieri ſerui hominũ? Ad extremum, quid pertineat ad ſeruitutẽ uel circunciſionẽ, Vnuſquiſq; in quo uocatus eſt frater, in eo permaneat apud Deũ. Nam & contrariũ eſt ſuperiori ſentẽtiæ. Si enim illud audiuimus: Nolite fieri ſerui hominũ, qua ratione poſſumus in ea permanere uocatione qua uocati ſumus, cum multi crediderint habentes carnales dominos, quib. nunc ſeruire prohibentur? Porrò ad circunciſionem quid facit permanere in uocatione in qua uocati ſumus, cum in alio loco idem Apoſtolus clamitet: Ecce ego Paulus dico uobis, quoniã ſi circuncidamini, Chriſtus uobis nihil proderit. Reſtat igitur, ut circũciſio & pręputiũ, ſeruus & liber, ſuperiori ſenſui coaptentur, & de antecedentibus pendeant. Circunciſus aliquis uocatus eſt, nõ adducat præputium. Eo, inquit, tempore quo uocatus es & credidiſti in Chriſtũ, ſi circunciſus uocatus es ab uxore, & cœlebs eras, noli ducere uxorẽ: hoc eſt, noli adducere præputium, ne circunciſionis & pudicitiæ libertatẽ oneres ſarcina nuptiarum. Rurſum ſi in præputio quis uocatus eſt, ne circũcidatur. Habebas, inquit, uxorẽ cũ credidiſti, noli fidem Chriſti putare cauſam diſsidij, quia in pace uocauit nos Deus. Circunciſio nihil eſt, & præputiũ nihil eſt, ſed obſeruatio mãdatorũ Dei. Nihil enim prodeſt abſq; operib. cœlibatus & nuptię, cum etiã fides, quæ propriè Chriſtianorũ eſt, ſi opera nõ habuerit, mortua eſſe dicatur, & hac lege uirgines quoq; Veſtæ & Iunonis uniuiræ in ſanctarũ queant ordine numerari. Vnuſquiſq; in qua uocatione uocatus eſt, in ea permaneat. Quando credidit, ſiue habebat, ſiue nõ habebat uxorẽ: in eo permaneat, in quo uocatus eſt. Ac per hoc non tam uirgines cogit ut nubãt, q̃ repudia prohibet. Et ſicut habentibus uxores tollit licentiam dimittendi eas, ſic uirginibus nubendi amputat facultatẽ. Seruus uocatus es, nõ ſit tibi curæ, ſed & ſi potes liber fieri, magis utere. Etiã ſi habes, inquit, uxorẽ, & illi alligatus es, & ſoluis debitũ, & nõ habes tui corporis poteſtatẽ: atq; (ut manifeſtius loquar) ſeruus uxoris es, noli propter hoc habere triſtitiã, nec de amiſſa uirginitate ſuſpires. ſed etiã ſi potes cauſas aliquas inuenire diſsidij, ut libertate pudicitiæ perfruaris, noli ſalutẽ tuam cũ alterius interitu quærere. Habeto pauliſper uxorẽ, nec præcurras morantẽ: expecta dum ſequitur. Si egeris patiẽter, cõiunx mutabitur in ſororẽ. Qui eñ in domino uocatus eſt ſeruus, libertus eſt Domini: ſimiliter qui liber uocatus eſt, ſeruus eſt Chriſti. Reddit cauſas cur nolit uxores deſeri. Idcirco ait: Præcipio, ut in Chriſtũ de gentilitate credentes, inita ante fidem matrimonia nõ relinquant: quia qui uxorem habens credidit, non tanto fidei ſeruitio detinetur, quãto uirgines & innuptę: ſed quodãmodo eſt liberior, & ſeruitutis illi frena laxantur: & dũ uxoris eſt ſeruus (ut ita dicã) libertus eſt domini. Porrò qui uxorem non habens credidit, & liber à ſeruitute coniugij uocatus eſt à Dño, ille uerè ſeruus eſt Chriſti. Quanta felicitas, non uxoris ſeruũ eſſe, ſed Chriſti: non carni ſeruire, ſed ſpiritui? Qui enim adhæret dño, unus ſpiritus eſt. Ac ne forſitan in eo quod ſuprà dixerat, ſeruus uocatus es, nõ ſit tibi curæ: ſed & ſi potes liber fieri, magis utere: ſuggillaſſe continentiam uideretur, & in famulatũ nos tradidiſſe coniugũ: infert ſentẽtiam, quæ omnẽ amputet cauillationẽ: Precio empti eſtis, nolite fieri ſerui hominũ. Redempti ſumus precioſo

ſanguine

A ſanguine Chriſti,immolatus eſt pro nobis agnus: & aſperſi calidiſsimo rore hyſopi,omnem pituitã noxiæ uoluptatis excoximus. Quibus in baptiſmate mortuus eſt Pharao,& uniuerſus eius ſuffocatus eſt exercitus, currurſum Ægyptũ quærimus,& poſt mãna angelorum cibum,allia,& cepe,& pepones,& carnes uarias ſuſpiramus? Maritorũ & cõtinentium diſputatione præmiſſa,tandem ad uirgines uenit,& ait:De uirginibus autẽ præceptum domini non habeo, conſilium aũt do, tanquã miſericordiã cõſecutus à domino, ut ſim fidelis. Exiſtimo ergo hoc bonũ eſſe propter inſtantẽ neceſsitatẽ, quoniã bonum eſt homini ſic eſſe. Hic aduerſarius tota exultatione bacchatur,hoc uelut fortiſsimo ariete uirginitatis murum quatiens:Ecce,inquit,Apoſtolus profitetur de uirginibus domini ſe non habere præceptum:& qui cum autoritate de maritis & uxoribus iuſſerat,non audet imperare quod dominus non præcepit. Et recte. Quod enim præcipitur,imperatur: quod imperatur,neceſſe eſt fieri:quod neceſſe eſt fieri,niſi fiat, pœnã habet. Fruſtra enim iubetur,quod in arbitrio eius ponitur cui iuſſum eſt. Si uirginitatẽ dominus imperaſſet, uidebatur nuptias condemnare,& hominũ auferre ſeminariũ,unde & ipſa uirginitas naſcitur. Si præcidiſſet radicem,quomodo fruges quæreret? Niſi ante fundamenta feciſſet, qua ratione ædificiũ extrueret, & operturũ cuncta deſuper culmẽ imponeret? Multo labore foſſorum ſubuertuntur montes,terrarũ penè interna penetrantur,ut inueniatur aurum. Cumq; de granis minutiſsimis prius cõflatione fornacis,deinde callida artificis manu fuerit monile compactum, non ille beatus uocatur, qui de luto excreuit aurũ,ſed qui auri utitur pulchritudine. Noli igitur admirari,ſi inter titillationẽ carnis,& incẽtiua uitiorum angelorum uitam non exigimur,ſed docemur. Quia ubi conſilium datur,offerentis arbitrium eſt:ubi præceptũ,neceſsitas eſt ſeruientis. Præceptũ,inquit,domini nõ habeo, conſilium autem do,tanquam miſericordiã cõſecutus à domino. Si non habes præceptũ domini,quare audes dare conſilium,de quo non habes iuſsionẽ? Reſpondebit mihi Apoſtolus:Et uis ut ego iubeã, quod dominus obtulit potius quàm præcepit? Ille creator &
B figulus ſciens fragilitatem uaſculi quod operatus eſt, uirginitatẽ in audientis poteſtate dimiſit:& ego doctor gentiũ,qui omnibus omnia factus ſum,ut omnes lucrifacerem, onus perpetuæ caſtitatis ſtatim in principio credentium imponã ceruicibus infirmorũ? Diſcãt prius ferias nuptiarum:uacent ad tempus orationi,ut accepto guſtu pudicitiæ,id ſemper habere deſiderent, quo ad modicũ delectati ſunt. Dominus tentatus à Phariſæis, utrum ſecundum legem Moyſi uxores licet dimittere, omnino fieri prohibuit. Quod diſcipuli conſiderantes,dixerunt ei: Si talis eſt cauſa hominis cũ uxore,non expedit nubere. Quibus ille reſpondit:Non omnes capiunt uerbum,ſed quibus datũ eſt. Sunt enim eunuchi qui de utero matris ita nati ſunt: & ſunt eunuchi,qui ab hominibus eunuchizati ſunt: & ſunt eunuchi,qui ſe caſtrauerũt propter regnũ cœlorũ. Qui poteſt capere,capiat. In propatulo eſt,cur Apoſtolus dixit: De uirginibus aũt præceptũ domini nõ habeo,profecto quia præmiſerat dominus: Non omnes capiunt uerbum, ſed quibus datũ eſt:& qui poteſt capere,capiat. Proponit ἀγωνοθέτης præmium,inuitat ad curſum,tenet in manu uirginitatis brauiũ: oſtendit puriſsimũ fontẽ, & clamitat:Qui ſitit,ueniat & bibat: qui poteſt capere,capiat. Non dicit, Velitis nolitis bibendũ uobis eſt,atq; currendum:ſed,Qui uoluerit, qui potuerit currere atq; potare, ille uincet,ille ſatiabitur. Et ideo plus amat uirgines Chriſtus,quia ſponte tribuunt,quod ſibi non fuerat imperatũ: Maioriſq; gratię eſt, offerre quod non debeas, quàm reddere quod exigaris. Apoſtoli uxoris onera contemplantes: Si talis eſt,inquiunt,cauſa hominis cum uxore,non expedit nubere. Quorũ dominus ſententiã probans, Recte quidem ſentitis,ait, quod non expediat homini ad cœlorum regna tendenti,accipere uxorem,ſed difficilis res eſt:& non omnes capiunt uerbum iſtud,uerũ quibus datum eſt. Alios eunuchos natura facit,alios uis hominũ. Mihi illi eunuchi placẽt,quos caſtrauit nõ neceſsitas ſed uoluntas. Libenter illos in meos ſinus recipio,q ſe caſtrauerũt propter regna cœlorũ: & ob mei cultũ noluerũt eſſe quod nati ſunt. Simulq; tractanda ſententia: Qui ſe,inquit,caſtrauerũt propter regna cœlorũ. Si caſtrati

mercedem habent regni cœlorum, ergo qui se non castrauerunt, locum non possunt accipere c
castratorũ. Qui potest, inquit, capere, capiat. Grãdis fidei est, grandisq; uirtutis, Dei templum
esse purissimum, totum se holocaustum offerre domino, & iuxta cũdem Apostolum, esse sanctum & corpore & spiritu. Hi sunt eunuchi, qui se lignum aridum ob sterilitatem putantes, audiunt per Esaiam, quòd pro filijs & filiabus locum in cœlis habeant paratum. Horum typus est
Abdemelech eunuchus in Hieremia, & spado ille reginæ Candacis in Actis Apostolorum: 18
qui ob robur fidei, uiri nomen obtinuit. Ad hos & Clemens successor apostoli Petri, cuius
Paulus apostolus meminit, scribit Epistolas, omnemq; penè sermonem suum de uirginitatis
puritate contexuit: & deinceps multi apostolici & martyres & illustres tam sanctitate quàm
eloquentia uiri, quos ex propriis scriptis nosse perfacile est: Existimo enim, inquit, hoc opus
bonum esse propter instantem necessitatem. Quæ est illa necessitas, quæ spreto uinculo coniugali, uirginitatis appetit libertatem? Væ prægnantibus & nutrientibus in illo die. Non hic
scorta, non hic lupanaria condemnantur, de quorum damnatione nulla dubitatio est: sed uteri tumescentes, & infantum uagitus, & fructus atque opera nuptiarum. Quoniam bonum est
homini sic esse. Si bonum est homini sic esse, malum est ergo homini sic non esse. Alligatus es
uxori, noli quærere solutionem. Solutus es ab uxore, noli quærere uxorem. Habet unusquisque nostrûm terminos suos: redde mihi meum, & tuum tene. Si alligatus es uxori, ne illi des repudium. Si solutus sum ab uxore, non quæram uxorem. Vt ego non soluo coniugia, si semel
ligata sunt: ita tu non liges quod solutum est. Simulq; significantia consideranda uerborũ est.
Qui uxorem habet, & debitor dicitur, & esse in præputio, & seruus uxoris: & quod malorum
seruorum est, alligatus. Qui autem sine uxore est, primum nullius debitor est, deinde circumcisus, tertio liber, ad extremum solutus. Curramus per reliqua: neque enim nos patitur magnitudo uoluminis, diutius in singulis immorari. Si autem acceperis uxorem, non peccasti. Aliud
est non peccare, aliud benefacere. Et si nupserit uirgo, non peccauit. Non illa uirgo, quæ semet Dei cultui dedicauit. Harum enim si qua nupserit, habebit damnationem, quia primam fidem irritam fecit. Si autem hoc de uiduis dictum obiecerit, quanto magis de uirginibus præ- D
ualebit: cum etiam his non liceat, quibus aliquando licuit? Virgines enim quæ post consecrationem nupserint, non tam adulteræ sunt, quàm incestæ. Ac ne uideretur in eo quod dixerat: Et si nupserit uirgo, non peccauit: rursum cœlibes ad nuptias prouocare, statim serefrenat: & aliud inferendo, infirmauit quod concesserat, dicens: Tribulationem tamen carnis habebunt huiusmodi. Qui sunt isti qui tribulationem carnis habebunt? Quibus suprà indulserat: Si acceperis uxorem, non peccasti: & si nupserit uirgo, non peccauit: tribulationem tamen carnis habebunt huiusmodi. Nos ignari rerum, putabamus nuptias saltem carnis habere lætitiam. Si autem nubentibus etiam in carne tribulatio est, in qua sola uidebantur habere delicias: quid erit reliquum propter quod nubant, cum & in spiritu & in anima & in ipsa
carne tribulatio sit? Ego autem uobis parco. Sic, ait, obtendo carnis tribulationem, quasi non
maiora sint propter quæ nubere non debeatis. Igitur hoc dico fratres: Tempus breue est. Reliquum est, ut qui habent uxores, sic sint tanquam non habentes. Nequaquam iam de uirginibus disputo, quos nulla ambiguitas est esse felices. Ad maritos uenio. Tempus breue est,
Dominus propè est. Etiam si nongentis uiueremus annis, ut antiqui homines, tamen breue putandum esset, quod haberet aliquando finem, & esse cessaret. Nunc uero cum breuis
sit non tam lætitia, quàm tribulatio nuptiarum: quid accipimus uxores quas cogemur cito amittere? Et qui flent, inquit, & gaudent, & emunt, & utuntur hoc mundo, sic sint,
quasi non fleant, gaudeant, emant, utantur hoc mundo. Præterit enim figura huius mundi. Si mundus transit, quo uniuersa clauduntur: imò figura & conuersatio huius mundi,
quasi nubes præterit: inter cætera mundi opera nuptiæ præteribunt. Neque enim erunt post
resurrectionem coniugia. Si autem mors finis est nuptiarum, cur necessitatem non in uoluntatem uertimus? Et quod inuitis extorquendum est, cur non spe præmiorum offerimus
Deo? Qui sine uxore est, sollicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo. qui autem cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, & diuisus est.

Intuea-

A Intueamur curarum uirginis, maritiq́; diſtantias. Virgo domino, maritus uxori placere deſiderat: & ut uxori placeat, ſollicitus eſt de his quæ ſunt mundi, quæ cum mundo utique tranſitura ſunt: & diuiſus eſt, in multas ſcilicet ſollicitudinum partes miſeriarumq́; diſtractus. Non eſt huius loci nuptiarum anguſtias deſcribere, & quaſi in communibus locis rhetorico exultare ſermone. Plenius ſuper hac re contra Heluidium, & in eo libro quem ad Euſtochium ſcripſi, arbitror abſolutum. Certe & Tertullianus cum adhuc eſſet adoleſcens, luſit in hac ma-
19 teria: & præceptor meus Gregorius Nazianzenus uirginitatem & nuptias diſſerens, Græcis uerſibus explicauit. Nunc illud breuiter admoneo, in Latinis codicibus hunc locum ita legi: Diuiſa eſt uirgo & mulier. Quod quanquam habeat ſuum ſenſum, & à me quoq; pro qualitate loci ſic ediſſertum ſit, tamen non eſt apoſtolicæ ueritatis. Siquidem Apoſtolus ita ſcripſit ut ſuprà tranſtulimus: Sollicitus eſt quæ ſunt mundi, quomodo placeat uxori, & diuiſus eſt: & hac ſententia definita, tranſgreditur ad uirgines & continentes, & ait: Mulier innupta & uirgo cogitat quæ ſunt Domini, ut ſit ſancta corpore & ſpiritu. Non omnis innupta & uirgo eſt, quæ autem uirgo, utique & innupta eſt. Quanquam ob elegantiam dictionis potuerit idipſum altero uerbo repetere, mulier innupta & uirgo: uel certe definire uoluiſſe quid eſſet innupta, id eſt uirgo: ne & meretrices putemus innuptas, nulli certo matrimonio copulatas. Quid ergo cogitat innupta & uirgo? quæ domini ſunt: ut ſit ſancta et corpore & ſpiritu. Vt nihil aliud eſſet, ut nulla merces uirginem amplior ſequeretur: ſufficeret ei hæc ſola prælatio, cogitare quæ Domini ſunt. Statimq́; docet quæ ſit ipſa cogitatio, ut ſit ſancta & corpore & ſpiritu. Nonnullæ quippe ſunt uirgines carne, non ſpiritu: quarum corpus integrum eſt, anima corrupta. ſed illa uirginitas hoſtia Chriſti eſt, cuius nec mentem cogitatio, nec carnem libido maculauit. Econtrario, quæ nupta eſt, cogitat quæ ſunt mundi, quomodo placeat uiro. Sicut qui uxorem habet, ſollicitus eſt quæ ſunt mundi, quomodo placeat uxori: ſic nupta res mundi cogitat, quomodo placeat uiro. Nos aũt non ſumus de hoc mundo, qui in maligno poſitus eſt, cuius figura præterit, de quo dicitur ad Apoſtolos: Si
B eſſetis de hoc mundo, amaret utique mundus quod ſuum erat. Ac ne forſitan putaremus onus grauiſſimum caſtitatis nolentibus imponere, ſtatim iungit cauſas ſuadendi, & ait: Hoc autem ad utilitatem ueſtram dico: non ut laqueum uobis iniiciam, ſed ut ad id quod honeſtum eſt, & intentè facit ſeruire domino abſque ulla diſtractione, uos adhorter. Proprietatem Græcam Latinus ſermo non explicat, quibus enim uerbis quis poſsit dicere: τοῦτο δὲ πρὸς τὸ ὑμῶν αὐτῶν συμφέρον, οὐχ' ἵνα βρόχον ὑμῖν ἐπιβάλω, ἀλλὰ πρὸς τὸ εὔσχημον καὶ εὐπρόσεδρον τῷ κυρίῳ ἀπερισπάστως. Vnde & in Latinis codicibus, ob translationis difficultatem, hoc penitus non inuenitur: utamur igitur eo quod nos uertimus. Non imponit nobis Apoſtolus laqueum, nec
20 cogit eſſe quod nolumus, ſed ſuadet quod honeſtum eſt & decorum: & intentè facit ſeruire domino, & ſemper eſſe ſollicitum, et expectare paratum domini uoluntatem: ut cum quid imperauerit, quaſi ſtrenuus et armatus miles, ſtatim impleat quod præceptum eſt, et hoc faciat ſine ulla diſtentione: quæ data eſt ſecundum Eccleſiaſten hominibus huius mundi, ut diſtendantur in ea. Si quis autem conſiderat uirginem ſuam, id eſt carnem laſciuire & ebullire in libidinem, nec refrenare ſe poteſt: duplexq́; ei incumbit neceſsitas, aut accipiendæ coniugis, aut ruendi: quod uult faciat, non peccat ſi nubat. faciat, inquit, quod uult, non quod debet. Non peccat ſi ducit uxorem: non tamen bene facit, ſi duxerit. Nam qui ſtatuit in corde ſuo firmus, non habens neceſsitatem, poteſtatem autem habens ſuæ uoluntatis: & hoc iudicat in corde ſuo ſeruare uirginem ſuam, bene facit. Igitur & qui matrimonio iungit uirginem ſuam, bene facit: & qui non iungit, melius facit. Signanter & proprie ſuprà dixerat: Qui ducit uxorem, non peccat: hic, Qui ſeruat uirginem ſuam, bene facit. Aliud eſt autem non peccare, aliud bene facere. Declina, inquit, à malo, & fac bonum. Illud declinamus, hoc ſequimur. In altero initium, in altero perfectio eſt. Verum ne in eo quod dixit: & qui matrimonio iungit uirginem ſuam, bene facit, exiſtimet aliquis obſeruationem noſtram conſtare: protinus hoc ipſum bonum extenuat, & obumbrat comparatione melioris, & dicit: Et qui non iungit, melius facit. Niſi allaturus eſſet, melius facit, nunquam præmiſiſſet, bene facit. Vbi

autem bonum et melius est, ibi boni et melioris non unum est præmium: et ubi non unum præ- c
mium, ibi utique dona diuersa. Tantum est igitur inter nuptias et uirginitatem, quantum inter
non peccare et bene facere: imò, ut leuius dicam, quantum inter bonum & melius. Finita di-
sputatione coniugiorum et uirginitatis, inter utrumque cauto moderamine præceptorum, ut
nec ad sinistram, nec ad dexteram diuerteret: sed uia regia graderetur, et illud impleret: Ne fis
iustus multum, rursum monogamiam digamiæ comparat: et quomodo nuptias subdide-
rat uirginitati, ita digamiam primis nuptijs subijcit, et ait: Mulier alligata est, quanto tempo-
re uir eius uiuit: quod si dormierit uir eius, libera est: cui uult nubat, tantum in domino.
Beatior autem erit, si sic permanserit, secundum consilium meum. Puto autem quod & ego
spiritum Dei habeam. Concedit secundas nuptias, sed uolentibus, sed his quæ se continere
non possunt: ne luxuriatæ in Christo, nubere uelint, habentes damnationem, quod primam
fidem irritam fecerint: & hoc concedit, quia multæ abierunt retro post satanam. Cæterum
beatiores, inquit, erunt, si sic permanserint: continuóque subiungit apostolicam autorita-
tem, secundum meum consilium. Porrò ne autoritas apostoli quasi hominis leuior uide-
retur, addidit: Puto autem quod et ego spiritum Dei habeam. Vbi ad continentiam prouocat,
ibi non hominis, sed spiritus Dei consilium est. Vbi autem nubendi concedit ueniam, spiri-
tum Dei non nominat, sed prudentiæ librat consilium: ita singulis relaxans, ut unusquisque
ferre potest. Iuxta hunc sensum omnia illa sunt accipienda. Nam quæ sub uiro est mulier, ui-
uente uiro alligata est legi: si autem mortuus fuerit uir, soluta est à lege uiri. Igitur uiuente
uiro uocabitur adultera, si fuerit cum altero uiro. Si autem mortuus fuerit uir eius, soluta est à
lege, ut non sit adultera, si fuerit cum alio uiro. Et illud ad Timotheum: Volo ergo iunio-
res uiduas nubere, filios procreare, matresfamiliâs esse, nullam occasionem dare aduersa-
rio maledicti gratia. Iam enim quædam conuersæ sunt retro post satanam, & reliqua his si-
milia. Quomodo enim uirginibus ob fornicationis periculum concedit nuptias, et excusa-
bile facit, quod per se non appetitur: ita ob eandem fornicationem uitandam, concedit ui-
duis secunda matrimonia. Melius est enim licet alterum et tertium, unum uirum nosse, quàm D
plurimos: id est, tolerabilius uni homini prostitutã esse, quàm multis. Siquidem et illa in Euan-
gelio Ioannis Samaritana, sextum se maritum habere dicens, arguitur à Domino, quod non
sit uir eius. Vbi enim numerus maritorum est, ibi uir qui propriè unus est, esse desijt. Vna
costa à principio in unam uxorem uersa est. Et erunt, inquit, duo in carnem unam, non tres
neque quatuor: alioquin iam non duo, sed plures. Primus Lamech sanguinarius & homi-
cida, unam carnem in duas diuisit uxores: fratricidium & digamiam, eadem cataclysmi de 21
leuit pœna. De altero septies, de altero septuagiessepties uindicatum est. Quantum distat
in numero, tantum & in crimine. Quàm sancta sit digamia, hinc ostenditur, quod diga-
mus in clerum eligi non potest. & ideo Apostolus ad Timotheum: Vidua, inquit, eligã-
tur non minus sexaginta annorum, quæ fuerit unius uiri uxor. Hoc omne præceptum est de
his uiduis, quæ ecclesiæ pascuntur eleemosynis. Et idcirco ætas præscribitur, ut illæ tantum
accipiant pauperum cibos, quæ iam laborare non possunt. Simulq; considera, quod quæ
duos habuit uiros, etiam si anus est & decrepita & egens, ecclesiæ stipes non meretur accipe-
re. Si autem panis illi tollitur eleemosynæ, quanto magis ille panis qui de cœlo descendit,
quem qui indignè comederit, reus erit uiolati corporis & sanguinis Christi? Quanquam hæc
testimonia quæ suprà posui, in quibus uiduis conceditur, ut si uelint, denuo nubant: quidam
interpretantur, super his uiduis, quas amissis maritis, sic inuenerit fides Christi. Nec enim
consequens esset, ut Apostolus post baptisma uiro mortuo, iubeat alteri nubere: cum haben-
tibus quoque uxores præceperit, ut sic sint, quasi non habentes: & ob hanc causam non esse
uxorum numerum definitum, quia post baptisma Christi, etiam si tertia & quarta uxor
fuerit, quasi prima reputetur. Alioqui si post baptisma primo mortuo accipitur secundus, qua
re non secundo & tertio & quarto & quinto mortuo, accipiatur sextus & reliqui? Potest enim
accidere, u. infelicitate quadam uel iudicio Dei succidentis nuptias repetitas, adolescentula
plures accipiat uiros: & anus primo marito in extrema senectute uiduetur. Primus Adam

monoga-

A monogamus, ſecundus ἀgamus. Qui digamiam probant, exhibeant tertium Adam digamum quem ſequantur. Verum fac ut conceſſerit Paulus ſecunda matrimonia, eadẽ lege et tertia concedit & quarta, et quotieſcunque uir moritur. Multa cõpellitur Apoſtolus uelle, quę nõ uult. Circuncidit Timotheum, raſit in ſe caluitium, nudipedalia exercuit, comam nutriuit, & totondit in Cenchris: & certe caſtigauerat Galatas: Petrumq; reprehenderat, quòd ſe propter obſeruationes Iudaicas à gentibus ſepararet. Quomodo igitur in cęteris eccleſiæ diſciplinis Iudæis Iudęus, ethnicis ethnicus, & omnibus omnia factus eſt, ut omnes lucrifaceret: ſic & digamiam conceſsit incontinentibus, nec nuptiarum numerum prędiniuit: ut dum uiderẽt ſibi mulieres ita poſt mortem mariti ſecundum concedi, ut tertius quartusq; conceditur: erubeſcãt alterum accipere, ne trigamis & quadrigamis comparẽtur. Vbi enim unus exceditur, nihil refert ſecundus an tertius ſit, quia deſinit eſſe monogamus. Omnia licent, ſed non omnia expediunt. Non damno digamos, imò nec trigamos: & (ſi dici poteſt) octogamos: plus aliquid inferam, etiam ſcortatorem recipio pœnitentem. Quicquid æqualiter licet, ęqua lance penſandum eſt. Sed quoniam ad uetus nos trahit teſtamentum, et incipiens ab Adam ad Zachariam & Elizabet peruenit: ac deinde opponit Petrum & cæteros apoſtolos habuiſſe uxores: nos quoq; debemus per eadem currere ueſtigia quęſtionum, et docere caſtitatem ſemper operi nuptiarum fuiſſe prælatam. Ac de Adam quidem et Eua illud dicendum, quod ante offenſam in paradiſo uirgines fuerint, poſt peccatum autem et extra paradiſum protinus nuptię. Deinde, quod hoc ipſum interpretetur Apoſtolus: Propter hoc relinquet homo patrem & matrem ſuã, et adhærebit uxori ſuę, et erunt duo in carne una. Statimq; ſubiungit: Sacramentum hoc magnum eſt. Ego autẽ dico in Chriſto et in eccleſia. Chriſtus in carne uirgo, in ſpiritu monogamus. Vnam enim habet eccleſiã, de qua idem Apoſtolus: Viri, inquit, diligite uxores ueſtras, ſicut & Chriſtus eccleſiam. Si Chriſtus ſanctè, ſi caſtè, ſi abſque ulla macula eccleſiam diligit: uiri quoque in caſtitate uxores ſuas diligant, & ſciat unuſquiſque uas ſuum poſsidere in ſanctificatione & honore, non in paſsione deſiderij, ſicut et gentes, quæ nec ſciunt Deum. Neque enim uocaB uit nos Deus in immunditiam, ſed in ſanctificationem: exuentes nos ueterem hominem cum operibus ſuis, et induentes nouum, qui renouatur in cognitionem ſecundum imaginem creatoris ſui: ubi non eſt maſculus et fœmina, Græcus et Iudæus, circunciſio et præputium, barbarus et Scytha, ſeruus et liber, ſed et omnia in omnibus Chriſtus. Imago creatoris non habet copulam nuptiarum. Vbi diuerſitas ſexus aufertur, et ueteri homine exuimur, et induimur nouo: ibi in Chriſtum renaſcimur uirginem, qui et natus ex uirgine, et renatus per uirginem eſt. Quod autem ait: Creſcite et multiplicamini, et replete terram, neceſſe fuit prius plantare ſyluam & creſcere, ut eſſet quod poſſet excidi: ſimulq; conſideranda uis uerbi, replete terram. Nuptiæ terram replent, uirginitas paradiſum. Sed & hoc intuendum, duntaxat iuxta Hebraicam ueritatem, quod cum ſcriptura in primo et tertio & quarto et quinto et ſexto die expletis operibus ſingulorum dixerit: Et uidit Deus quia bonum eſt, in ſecundo die hoc omnino ſubtraxit: nobis intelligentiam derelinquens, non eſſe bonum duplicem numerum, qui ab unione diuidat, & præfiguret fœdera nuptiarum. Vnde et in arca Noe, omnia animalia quæcunque bina ingrediuntur, immunda ſunt. Impar numerus eſt mundus. Quanquam in duplici numero oſtendatur et aliud ſacramẽtum, quod ne in beſtijs quidem & immundis auibus digamia comprobata ſit. Bina enim ingrediuntur immunda: et ſeptena, quæ munda ſunt: ut haberet Noe poſt diluuium, quod de impari numero ſtatim Deo poſſet offerre. Si autem transfertur Enos, et ſeruatur in diluuio Noe, nõ reor idcirco translatum Enos, quod uxorem habuerit, ſed quòd primus inuocauerit Deum, et crediderit in ſaluatorem, de quo Paulus apoſtolus in Epiſtola ad Hebræos pleniſsime docet. Porrò Noe, qui quaſi ſecunda radix humano generi ſeruabatur, utique cum uxore et filijs debuit reſeruari. Quanquam in hoc myſterium ſcripturarum ſit. Arca illa, iuxta apoſtolum Petrum, typus eccleſiæ fuit, in qua octo animæ ſaluæ factæ ſunt. Quando ingreditur in eam Noe, tam ipſe quàm filij eius, ab uxoribus ſeparantur: quando uero egreditur in terram, iunguntur pariæ: et quod in arca, id eſt in eccleſia fuerat ſeparatum, in mundi conuerſatione ſociatur. Simulq; ſi arca plures habuit manſiones et nidulos, et bicamerata, et

tricamerata, & diuerſas beſtias, & pro qualitate animalium habitationes quoque uel maio- c
res uel minores: exiſtimo quod diuerſitas illa manſionum, præfigurauerit eccleſiæ uarieta-
tem. Quod autem nobis obiicit, in ſecunda Dei benedictione comedendarum carnium licen
tiam datam, quæ in prima conceſſa non fuerat: ſciat quomodo repudium iuxta eloquium
ſaluatoris ab initio non dabatur, ſed propter duritiam cordis ueſtri, per Moyſen humano
generi conceſſum eſt: ſic & eſum carnium uſque ad diluuium ignotum fuiſſe: poſt diluuium
uero, quaſi in eremo murmuranti populo coturnices, ita dentibus noſtris neruos & uiru-
lentias carnis ingeſtas. Docet Apoſtolus ſcribens ad Epheſios, Deum propoſuiſſe in ad-
impletione temporum recapitulare omnia: & ad principium trahere in Chriſtum Ieſum,
quæ ſunt ſuper cœlos & ſuper terram. Vnde & ipſe ſaluator in Apocalypſi Ioannis: Ego
ſum, inquit, α & ω, initium & finis. Ab exordio conditionis humanæ, nec carnibus ueſceba-
mur, nec dabamus repudium, nec præputia nobis eripiebantur in ſignum. Hoc curſu uſque
ad diluuium peruenimus. Poſt diluuium autem cum datione legis, quam implere nullus po-
tuit, carnes ingeſtæ ſunt ad ueſcendum: & repudia conceſſa duritiæ, et cultellus circunciſio-
nis appoſitus: quaſi Dei manus plus in nobis creauerit, quàm neceſſe eſt. Poſtquam autem
Chriſtus uenit in fine temporum, & ω reuoluit ad α, & extremitatem retraxit ad principium:
nec repudium nobis dare permittitur, nec circuncidimur, nec comedimus carnes, dicente Apo
ſtolo: Bonum eſt uinum non bibere, et carnes non comedere. Et uinum enim cum carnibus
poſt diluuium dedicatum eſt. Quid loquar de Abraham, ut ipſe aſſerit trigamo, qui ſignum fi-
dei in circunciſione ſuſcepit? Si imitamur uxorum illius numerum, imitemur & circunciſio-
nem. Neque enim in parte ſectandus, & in parte repudiandus eſt. Porrò Iſaac unius Rebeccæ
uir, Chriſti præfigurat eccleſiam, & digamiæ ſuggillat laſciuiam. Si autem duas bigas uxo-
rum et concubinarum habuit Iacob, et non uult aduerſarius acquieſcere, lippientem Liam
deformem atque fœtoſam ſynagogæ typum prætuliſſe: Rachel uero pulchram et diu ſte-
rilem, eccleſiæ ſignificaſſe myſterium: ſciat eo tempore hoc feciſſe Iacob, quando erat inter
Aſſyrios, et in Meſopotamia Laban duriſsimo domino ſeruiebat. Quando autem terram D
ſanctam ingrediuoluit, et in monte Galaad extruxit aceruum teſtimonij, in quo nihil inter
ſarcinas eius Meſopotamiæ poſſeſſor inuenerat: iurans ſe nunquam ad locum in quo ſer-
uierat reuerſurum: et ad torrentem Iaboch cum angelo luctatus claudicare cœpit: et πλαγὰ 23
τὸ νεῦρον eius emarcuit, ſtatimq; Iſrael ſortitus eſt nomen: et illa quondam dilecta con-
iunx, pro qua ſeruierat iuxta Bethlehem, in qua erat uirginitatis præco Dominus naſcitu-
rus, à filio doloris occiditur, et conſortia Meſopotamiæ Euangelica in ciuitate moriun-
tur. Miror autem cur Iudam & Thamar nobis propoſuerit in exemplum, niſi fortè &
meretricibus delectatur: aut occiſum Onam, quod fratri ſemen inuiderit: quaſi nos qua-
lemcunque ſeminis fluxum abſque liberorum opere comprobemus. Perſpicuum eſt de Moy
ſe, quod periclitatus eſſet in diuerſorio, niſi Sephora, quæ interpretatur auis, filium cir-
cuncidiſſet, & præputium nuptiarum cultro Euangelico deſecaſſet. Iſte nempe Moyſes eſt
qui cum uidiſſet uiſionem magnam, & angelum ſiue dominum loquentem in rubo, nequa-
quam ualuit ad eum accedere, niſi ſoluiſſet corrigiam calciamenti ſui, & abieciſſet uincu-
la nuptiarum. Nec mirum hoc de amico & propheta & legifero Dei, cum omnis popu-
lus acceſſurus ad montem Sina, & Dei auditurus eloquium, tribus diebus ſanctificari iuſ-
ſus ſit, & ſe ab uxoribus abſtinere. Quod quidem ſcimus (licet præpoſterè faciam hiſto-
riæ ordinem confundere) etiam ad Dauid fugientem ab Achimelech ſacerdote dictum:
Si mundi ſunt pueri ab uxoribus? Et ille reſpondit: Ab heri & nudiuſtertius. Panes enim
propoſitionis quaſi corpus Chriſti de uxorum cubilibus conſurgentes edere non pote-
rant. Et nobis in tranſitu eſt contemplandum quod dixit: Si mundi ſunt pueri ab uxo-
ribus: uidelicet quod ad mundicias corporis Chriſti, omnis coitus immundus ſit. In le-
ge quoque præcipitur, ut pontifex niſi uirginem non ducat uxorem, nec uiduam acci-
piat. Si eadem uirginis uiduæq; conditio eſt, quare altera recipitur, altera reprobatur?
Et ſacerdotalis uidua in domo iubetur ſedere patris ſui, nec ſecundum noſſe matrimo-
nium,

A nium. Si ſoror uirgo moritur ſacerdotis, quomodo ipſe ad patris exequias, ita pater ad eam iubetur accedere. Si uero nupta ſit, quaſi aliena contemnitur. Qui uxorem duxerit, & qui plantauerit uineam, uelut propagines filiorum, prohibetur ad bella procedere. Non enim poteſt dñi ſeruire militiæ, ſeruus uxoris: & de ſpeculis mulierũ ieiunantiũ, quaſi de puriſsimis corporibus uirginum, luter in tabernaculo funditur: & intrinſecus in ſanctuario tam cherubim q̃ propitiatoriũ & arca Teſtamenti & menſa propoſitionis & candelabrũ & turribulum ex auro mundiſsimo ſunt. Neq; enim in ſancta ſanctorũ inferri poterat argentũ. Quid moror in Moyſe, quum mihi propoſitũ ſit curſim celeriterq; dictanti, ſingula breuiter perſtringere, & intelligentiæ quaſdam lineas ducere? Tranſcendã ad Ieſum filium Naue, qui ante dictus eſt Auſe: ſiue ut rectius habetur in Hebræo, Oſee, id eſt Saluator. Ipſe enim ſecundũ epiſtolã Iudæ, ſaluauit, & eduxit populũ Iſrael ex Ægypto, & in terrã repromiſsionis induxit. Hic Ieſus ſtatim ut uenit ad Iordanem, aquæ nuptiarũ, quæ ſemper in lege fluxerant, arefactæ ſunt & ſteterunt, & ſiccis pedibus ac nudis populus omnis trãſijt, & uenit in Galgala, ibiq; ſecundo eſt circunciſus. Quod ſi iuxta literam accipimus, penitus ſtare non poteſt. Si enim duplex haberemus pręputium, uel exciſa pellicula iterũ naſceretur, recte ſecunda circunciſio haberet locũ. Nunc aũt hoc ſignificatur, quod Ieſus cultello Euangelij populũ, qui per deſertũ uenerat circuncidit, & circuncidit cultello petrino: ut quod in Moyſi filio prefigurabatur ante in paucis, id ſub Ieſu duce impleretur in cunctis. Sed & ipſa præputia in unum cumulũ coaceruata & ſepulta, & terra obruta & ablatũ opprobriũ Ægypti, & nomen loci Galgala, quod interpretatur reuelatio oſtendunt, dum in præputio ambularet populus per deſertum, oculos eius fuiſſe cæcatos. Videamus & conſequentia. Poſt Euangelij circunciſionẽ, & cõſecrationẽ duodecim lapidũ in loco reuelationis, ſtatim Paſcha celebratur: immolatur eis agnus, & ſanctæ terræ ueſcũtur alimentis. Egreditur Ieſus, occurrit ei princeps militiæ gladiũ tenẽs: id eſt, uel pro circunciſo populo pugnare ſe monſtrans, uel diſſecans glutinũ nuptiarũ. Simili-
B terq; ut Moyſi præceptũ fuerat, & huic præcipitur: Solue calciamentũ tuum, locus enim in quo ſtas, terra ſancta eſt. Quia ſic erat Domini armatus exercitus in tubis ſacerdotalibus, quaſi ad Euangelicã prædicationẽ ſub typo Hiericho mundus ſubuertitur. Et ut infinita prætream (neq; enim nunc mihi propoſitũ eſt omnia Veteris Teſtamenti aperire myſteria) quinq; reges, qui in terra repromiſsionis antè regnabant, reſiſtebantq; euangelico exercitui, Ieſu pugnante ſuperantur. Hoc puto intellectu eſſe perſpicuũ, quod antequã Dñs populũ ſuũ educeret de Ægypto, & circuncideret eum, uiſus, odoratus, guſtus,
24 auditus tactusq; regnauerint: & his quaſi principibus fuerint uniuerſa ſubiecta. Quos Ieſus ad ſpeluncã corporis confugientes, & ad tenebroſum locum, id eſt ipſum ingredientes corpus, interfecit: ut per id occiderentur, per quod antè regnabant. Verũ iam tempus eſt, ut caſtitatis Ieſu uexillũ leuemus. Moyſes ſcribitur habuiſſe uxorẽ. Moyſen aũt & Dominus noſter & Apoſtolus interpretãtur legẽ: Habẽt Moyſen & prophetas: Et, Ab Adã uſq; ad Moyſen regnauit peccatũ, etiã ſuper eos qui nõ peccauerunt, in ſimilitudine præuaricationis Adæ: nulliq; dubiũ eſt, in utroq; teſtimonio Moyſen legẽ ſignificare. Sicut ergo legimus q̃ Moyſes, id eſt lex habuerit uxorẽ, oſtende mihi Ieſum Naue uel uxorẽ habuiſſe uel filios: & ſi potueris monſtrare, uictum me eſſe fatebor. Et certe pulcherrimum terræ Iudææ in partitione accepit locũ, moriturq; nõ in uicenario numero, qui ſemper in ſcripturis infauſtus eſt, in quo ſeruiuit Iacob, & uenditus eſt Ioſeph, & quem diligit Eſau, accipiens in eo quædã munera: ſed in decimo, de cuius laude crebro diximus: ſepelituq; in Thamnat ſareth, id eſt in perfectiſsimo principatu, ſiue in numero operimenti noui: ut uirginum ſignificaret greges, Saluatoris auxilio coopertos in monte Ephraim, hoc eſt in monte frugifero, ab Aquilone mõtis Gaas, qui interpretatur cõmotio. Mons em̃ Sion, latera Aquilõis, ciuitas regis magni: quę oppoſita ſemper inuidię eſt, & per ſingulas tẽtationes dicit: Mei uero penè moti ſunt pedes. Cũq; in ſepultura Ieſu, liber qui ex nomine eius appellatur, expletus ſit: rurſum in ludicũ uolumine, quaſi uiuẽs reſurgẽsq; deſcribitur: &

ſub ἀνακεφαλαιώσει opera ipſius prædicãtur,& legitur: Miſit Ieſus populũ,& abierũt filij c
Iſrael, unuſquiſq; in hæreditatẽ ſuã, ut poſſiderẽt terrã. Et ſeruiuit populus Dño cunctis 25
diebus Ieſu,&c. Statimq; ſubiungitur: Et mortuus eſt Ieſus Naue ſeruus Dñi centũ decẽ
annorũ. Porrò Moyſes uidit tantum terrã repromiſsionis, & intrare non potuit,& mor-
tuus eſt in terra Moab, & ſepeliuit eum Dñs in ualle terræ Moab contra domũ Phegor,
& non cognouit uir ſepulchrũ eius uſq; in diem hunc. Comparemus utriuſq; ſepulturã:
Moyſes in terra Moab moritur,Ieſus in terra Iudææ. Ille ſepelitur in ualle cõtra domum
Phegor, quod interpretatur ignominia, (proprie quippe Phegor lingua Hebræa Pria-
pus appellatur) hic in monte Ephraim ab aquilone montis Gaas. Et eſt in uerbis ſimpli-
cibus ſemper diuinarũ ſcripturarum ſenſus auguſtior. Quia apud Iudæos gloria erat in
partubus & parturitionibus: & maledicta ſterilis, quæ non habebat ſemẽ in Iſrael: & bea
tus, cuius erat ſemen in Sion, & domeſtici in Hieruſalem: & in benedictione maxima po
nebatur: Vxor tua ſicut uitis abundans in lateribus domus tuæ: filij tui ſicut nouellæ oli-
uarũ in circuitu menſæ tuæ: idcirco ſepulchrũ eius poſitum in ualle deſcribitur contra do
mum idoli, quod proprie libidini cõſecratur. Nos autẽ qui militamus ſub Ieſu duce, uſq;
ad præſentem diem ignoramus ubi Moyſes ſit ſepultus. Contemnimus enim Phegor, &
omnẽ ignominiã eius, ſcientes q; qui in carne ſunt, Deo placere non poſſunt. Et Dñs an-
te diluuium quoq; dixerat: Non permanebit ſpiritus meus in hominibus iſtis, quia caro
ſunt. Quamobrẽ & Moyſes moriens plangitur à populo Iſrael: Ieſus autẽ quaſi uicturus
non plangitur. Nuptiæ enim finiuntur in morte, uirginitas poſt mortẽ incipit coronari.
Sampſon quoq; producit in mediũ: nec decaluatũ quondã Dñi Nazaræũ à muliere con
ſiderat: qui licet typũ teneat Saluatoris, quod meretricẽ ex gentibus adamarit eccleſiam:
& multo plures hoſtiũ moriẽs q; uiuus occiderit, tamẽ cõiugalis pudicitiæ exempla non
præbet. Et certe iſte eſt ſecundũ prophetiã Iacob, qui cum concitus equi pernicitate fer-
retur, à ſerpente percuſſus, retrorſum cecidit. Debborã autẽ & Barach & uxorem Heber
Cynei cur enumerauerit, prorſus non intelligo: cum aliud ſit bellorum principes & hiſto d
rię ordinẽ texere: aliud figuras aliquas ſignificare coniugij, quę in iſtis omnino non com
parent. Porrò quod præfert Iepte patris fidem, lachrymis uirginis filiæ, pro nobis facit.
Et nos enim non tam uirgines ſeculi, q; eas quæ propter Chriſtum ſunt uirgines prædica
mus: & à pleriſq; Hebræorũ reprehenditur pater uoti temerarij, quia dixerit: Si tradens
tradideris filios Ammon in manibus meis, quicunq; exierit de domo mea in occurſum
mihi, cum reuerti cœpero in pace à filijs Ammon, erit Domino, & offerã illum holocau-
ſtum. Si canis, inquiunt, ſi aſinus occurriſſet, quid faceret? Ex quo uolunt Dei diſpenſatio
ne eſſe factũ, ut qui improſpecte uouerat, errorẽ uotorum in filiæ morte ſentiret. Si autem
Samuel nutritus in tabernaculo duxit uxorẽ, quid hoc ad præiudiciũ uirginitatis? quaſi
non hodie quoq; plurimi ſacerdotes habeant matrimonia, & Apoſtolus epiſcopũ deſcri
bat unius uxoris uirum, habentẽ filios cum omni caſtitate. Simulq; noſcendũ, q; Samuel
leuita, non ſacerdos, nõ pontifex fuerit. Vnde & faciebat illi mater ſua ephod bad, ſuper-
humerale uidelicet lineum, qui habitus proprie leuitarum & minoris eſt ordinis. Vnde
& in Pſalmis nõ nominatur inter ſacerdotes, ſed inter eos qui inuocant nomẽ Dñi. Moy
ſes, inqt, & Aaron in ſacerdotibus eius, & Samuel inter eos qui inuocãt nomẽ eius. Leui
em̃ genuit Caath, Caath genuit Aminadab, Aminadab genuit Chore, Chore genuit Aſ-
ſir, Aſsir genuit Helchana, Helchana genuit Sub, Sub genuit Tou, Tou genuit Heluiu,
Heluiu genuit Ieroã, Ieroã genuit Helchana, Helchana genuit Samuelẽ: nulliq; dubium
eſt, ſacerdotes de Aaron & Eleazar & Phinees ſtirpe generatos. Qui cũ & ipſi uxores ha
buerint, recte nobis opponerentur: ſi errore Encratitarũ ducti, contenderemus matrimo-
nia reprobanda: & nõ eſſet noſter pontifex ſecundũ ordinẽ Melchiſedech ſine patre, ſine
matre ἀγενεαλόγητος, hoc eſt, ſine nuptijs. Et reuera magnos fructus ex liberis Samuel ca
pit: ut qa ipſe placuit Deo, tales genuerit qui Dño diſplicerẽt. Quod ſi Booz & Ruth no
bis obijcit ad cõprobandã digamiã, ſciat in euãgelio ob typũ eccleſiæ, etiã Raab meretri-

cem

A cem in ordine maiorũ Dñi enumeratã. Porrò quod Dauid ducentis præputijs emiſſe ia-
ctat uxorẽ,nouerit illũ & alias habuiſſe cꝫ plurimas:& Michol filiã Saul,quam pater alte
ri tradiderat,poſtea recepiſſe: & iam ſenẽ, Sunamitidis puellæ calefactũ eſſe cõplexibus.
Nec hoc dico,quod ſanctis uiris quicꝫ detrahere audeam,ſed quod aliud ſit in lege uer-
ſari,aliud in Euangelio.Ille occidit Vriã letheũ,mœchus extitit in Bethſabee.Et quia erat
uir ſanguinarius,non(ut plericꝫ exiſtimant)propter bella,ſed propter homicidium, tem
plũ Dñi ædificare prohibetur.Nos autẽ ſi unũ de minimis ſcandalizauerimus, & ſi fratri
dixerimus Raca,& non recte uiderimus:expedit ut mola aſinaria ligetur circa collum no
ſtrũ,& rei erimus gehennæ,& adulteriũ in ſolo nobis aſpectu reputabitur.Tranſit ad So
lomonẽ,per quẽ ſe cecinit ipſa ſapientia: & cum uxoriũ eum dicat, atcꝫ in illius laudibus
immoretur,miror cur nõ iungat & illud de Cantico canticorum: Sexaginta ſunt reginæ,
& octoginta concubinæ,& adoleſcentulæ,quarũ non eſt numerus.Et illud de Regnorũ
tertio,quod ſeptingentas habuerit uxores,& trecentas concubinas, & alias innumerabi-
les.Hæ nempe ſunt, quæ auerterunt cor eius à Dño:& tamen anteꝫ plures haberet uxo
res,& carnis uitijs laberetur,in principio regni & adoleſcentię extruit Dño tẽplũ. Vnuſ-
quiſcꝫ enim non de futuris,ſed de præſentibus iudicatur. Quod ſi Solomonis exempla
ei placent, iam non digamus erit, & trigamus, ſed niſi ſeptingentas habuerit uxores, &
trecentas cõcubinas,typum eius & meritum implere nõ poterit. Obſecro te lector, & id
ipſum ſæpe cõmoneo,ut ſcias me,quę loquor,neceſsitate dicere: nec detrahere his qui in
lege præceſſerint,ſed ſeruiſſe eos temporibus & cõditionibus ſuis, & illam Dñi impleſſe
ſententiã:Creſcite & multiplicamini,& replete terrã:& quod his maius eſt, futurorum ty
pos præbuiſſe.Nobis autẽ, quibus dicitur: Tempus in collecto eſt, ſupereſt ut qui habẽt
uxores,ſic ſint quaſi non habeant: aliud præcipi, & uirginitatẽ à Saluatore uirgine dedi-
cari.Eliam & Eliſæũ cꝫ ſtulte in Catalogo poſuerit maritorũ,me tacente manifeſtũ eſt. Si
enim Ioannes Baptiſta uenit in ſpiritu & uirtute Eliæ,& Ioannes uirgo eſt: utiꝫ non ſo-
B lum in ſpiritu eius uenit,ſed etiã in corporis caſtitate.Porrò illud quod de Ezechia com-
memorari poteſt,quanꝫ hoc ille ſolita ſtoliditate non uiderit, quod poſt uitã recupera-
26 tam & quindecim annorum ſpatia protelata,dixerit,Amodo filios faciã:ſciat in Hebræis
uoluminibus non haberi,ſed legi pro hoc,Pater filijs notã faciet ueritatẽ tuã.Nec mirum
ſi Olda uxor Sellũ prophetiſſa cõſolatur ab Ioſia rege Iudæ, iam captiuitate uicina,& ira
Dñi ſtillante ſuper Hieruſalẽ:cum hæc norma ſit ſcripturarum,ut deficientibus uiris ſan-
ctis, mulieres in uirorũ laudentur opprobria. Superfluũ autẽ eſt de Daniele dicere, cum
Hebræi uſqꝫ hodie autument,& illum & treis pueros fuiſſe eunuchos, ex illa Dei ſenten
tia,quam Eſaias loquitur ad Ezechiã:Et de filijs tuis qui naſcentur ex te,tollent & facient
eunuchos in domo regis.Rurſuſcꝫ in Daniele legimus : Et dixit rex Aſphanez principi
eunuchorũ,ut introduceret de filijs captiuitatis Iſrael,& de ſemine regio,&de phorthom
mim pueros,in quibus non eſſet macula,pulchros facie,& intelligentes ſapientiã.Et argu
mentantur,ſi de ſemine regio electi ſunt Daniel & tres pueri : de ſemine autẽ regio eunu-
chos fore ſcriptura prædixit, hos eſſe qui eunuchi facti ſunt. Si uero & illud oppoſuerit,
quod in Ezechiele dicitur:Noe & Daniel & Iob in terra peccatrice filios & filias liberare
non poſſe, reſpondendũ eſt,quod iuxta hypotheſin dictũ ſit.Nec enim eo tempore Noe
1 & Iob erant,quos multis ante ſeculis fuiſſe cognouimus.Et eſt ſenſus:Si tales & tales uiri
fuerint in terra peccatrice,filios ſuos & filias liberare nõ poterũt:quia iuſtitia patris nõ li-
berabit filiũ,nec peccatũ alterius alteri imputabitur.Anima enim quę peccauerit,ipſa mo
rietur.Sed & hoc dicendũ,Danielẽ iuxta hiſtoriã libri eius,cũ Ioachim rege captũ eo tem
pore,quo Ezechiel quoꝫ ductus eſt in captiuitatẽ. Quo ergo potuit habere filios,qui ad
huc puer erat? & expleto triennio, inductus eſt ad regis obſequiũ. Ac ne quis putet Eze-
chiel iam uiri meminiſſe Danielis, & nõ pueri: Factũ eſt,inqt,in anno ſexto,regis ſcilicet
Ioachim,in mẽſe ſexto,in quinta menſis:& ego ſedebam in domo mea,& ſenes Iuda ſede-
bant coram me.Atcꝫ in eadem die ad eum dicitur: Si fuerint Noe & Daniel & Iob. Erat

igitur

igitur Daniel adhuc puer, & notus populo, uel propter interpretationẽ ſomniorum re- C
gis, uel propter Suſannæ liberationẽ, & occiſionem presbyterorũ. Et perſpicue compro-
batur, eo tempore quo hæc dicebantur de Noe & Daniele & Iob, adhuc puerũ fuiſſe Da
nielem, nec potuiſſe habere filios & filias, quos ſua iuſtitia liberaret. Hucuſq; de lege.

Venit ad Euangeliũ, & proponit nobis Zachariã & Elizabet, Petrũ & ſocrum eius: &
conſueta uecordia non intelligit iſtos quoq; inter eos qui legi ſeruierint, debuiſſe nu-
merari. Necq; enim euangelium ante crucem Chriſti eſt, quod paſsione & ſanguine ipſius
dedicatur. Iuxta quam regulam Petrus & cæteri apoſtoli, ut ei ex ſuperfluo interim con-
cedam, habuerunt quidem uxores, ſed quas eo tempore acceperant, quo Euangeliũ ne-
ſciebant. Qui aſſumpti poſtea in apoſtolatũ, relinquunt officiũ coniugale. Nam cum Pe-
trus ex perſona apoſtolorum dicit ad Dominũ: Ecce nos reliquimus omnia, & ſecuti ſu-
mus te, reſpondit ei Dominus: Amen dico uobis, quoniã nemo eſt qui dimiſerit domũ,
aut parentes, aut fratres, aut uxorem, aut filios propter regnũ Dei, qui non recipiat multo
plura in ſeculo iſto, & in ſeculo futuro uitã æternã. Si aũt nobis illud oppoſuerit ad pro-
bandum, quod omnes apoſtoli uxores habuerint, nunquid non habemus poteſtatẽ mu-
lieres uel uxores circunducendi (quia γυνὴ apud Græcos utrunq; ſignificat) ſicut cæteri
apoſtoli & Cephas & fratres Domini: iungat & illud quod in Græcis codicibus eſt: Nun
quid nõ habemus poteſtatẽ ſorores mulieres uel uxores circunducendi? Ex quo apparet
eum de alijs ſanctis dixiſſe mulieribus, quę iuxta morem Iudaicũ magiſtris de ſua ſubſtan
tia miniſtrabant, ſicut legimus ipſi quoq; domino factitatũ. Nam & ordo uerborum hoc
ſignificat: Nunquid non habemus poteſtatẽ manducandi & bibendi, aut ſorores mulie-
res circunducendi? Vbi de comedendo & bibendo, ac de adminiſtratione ſumptuũ præ-
mittitur, & de mulieribus ſororibus infertur: perſpicuum eſt nõ uxores debere intelligi,
ſed eas, ut diximus, quæ de ſua ſubſtantia miniſtrabant. Quod & in ueteri lege de Suna-
mitide illa ſcribitur, quæ ſolita ſit Eliſæum recipere, & ponere ei menſam, & panẽ, & can-
delabrũ & cætera. Aut certe ſi γυναῖκας uxores accipimus, non mulieres: id quod addi- D
tur, ſorores, tollit uxores: & oſtẽdit eas germanas in ſpiritu fuiſſe, non coniuges. Quanq;
excepto apoſtolo Petro, nõ ſit manifeſte relatum de alijs apoſtolis, quod uxores habue-
rint: & cum de uno ſcriptũ ſit, ac de cæteris tacitũ, intelligere debemus ſine uxoribus eos
fuiſſe, de quibus nihil tale ſcriptura ſignificet. Et tamen ille qui nobis obiecit Zachariã &
Elizabet, Petrũ & ſocrũ eius: ſciat de Zacharia & Elizabet Ioannẽ fuiſſe generatũ: id eſt,
de nuptijs uirginẽ, de lege Euangeliũ, de matrimonio caſtitatem: ut à propheta uirgine,
uirgo Dñs & annunciaretur & baptizaretur. Poſſumus aũt de Petro dicere, q̃d habuerit
ſocrum eo tempore quo credidit, & uxorẽ iam non habuerit: quanq; legatur in πολυόδοις,
& uxor eius & filia. Sed nunc nobis de canone omne certamen eſt. Et quia ad Apoſto-
los prouocauit, quod principes diſciplinæ noſtræ, & Chriſtiani dogmatis duces, uirgi-
nes non fuerint: ut eos interim uirgines concedamus non fuiſſe (neq; em̃ hoc præter Pe-
trũ probari poteſt) nouerit hos eſſe apoſtolos, de quibus Eſaias uaticinatur: Niſi Dñs Sa
baoth reliquiſſet nobis ſemen, quaſi Sodoma eſſemus, & ſimiles Gomorrhæ fuiſſemus.
Qui ergo erant ex Iudæis, uirginitatẽ quam in Iudaiſmo amiſerant, in euangelio habere
non poterant. Et tamen Ioannes unus ex diſcipulis, qui minimus traditur fuiſſe inter apo
ſtolos, & quẽ fides Chriſti uirginẽ repperierat, uirgo permanſit: & ideo plus amatur à Do
mino, & recũbit ſuper pectus Ieſu. Et quod Petrus, qui uxorẽ habuerat, interrogare non
audet, illũ rogat ut interroget. Et poſt reſurrectionẽ, nunciante Maria Magdalene quod
Dñs reſurrexiſſet, uterq; cucurrit ad ſepulchrũ, ſed ille prẽuenit. Cũq; eſſent in naui, & pi-
ſcarentur in lacu Genezareth, Ieſus ſtabat in littore, nec ſciebãt apoſtoli quẽ uiderẽt: ſolus
uirgo uirginẽ agnoſcit, & dicit Petro: Dñs eſt. Rurſum poſt auditã ſentẽtiã, quod ab alio
cingendus eſſet Petrus, & ducendus quò nollet: & crucis fuiſſet illi paſsio prophetata,
& ille diceret: Dñe, quid iſte? nolens deſerere Ioannẽ, cum quo ſemper fuerat copulatus,
dicit ei Dominus: Si eum ſic uolo eſſe, quid ad te? Vnde & ſermo exiuit inter fratres, illũ 27
diſcipu-

A discipulũ non moriturũ. Ex quo ostẽditur uirginitatẽ non mori: nec sordes nuptiarũ ablui cruore martyrij, sed manere cum Christo, & dormitionẽ eius transitum esse, non mortem. Si autẽ obnixe contenderit Ioannẽ uirginẽ non fuisse, & nos amoris præcipui causam uirginitatẽ diximus, exponat ille: si uirgo non fuit, cur cæteris apostolis plus amatus sit? At dicis, super Petrum fundatur ecclesia, licet id ipsum in alio loco super omnes apostolos fiat, & cuncti claues regni cœlorum accipiant, & ex æquo super eos ecclesiæ fortitudo solidetur: tamen propterea inter duodecim unus eligitur, ut capite constituto, schismatis tollatur occasio. Sed cur non Ioannes electus est uirgo? Ætati delatum est, quia Petrus senior erat: ne adhuc adolescens ac penè puer, progressę ætatis hominibus præferretur: & magister bonus, qui occasionem iurgij debuerat auferre discipulis, & qui dixerat eis: Pacẽ meam do uobis, pacẽ relinquo uobis, Et: Qui uoluerit inter uos maior esse, minimus omniũ sit: in adolescentẽ quem dilexerat causam præbere uideretur inuidiæ. Vt autem sciamus Ioannem tunc fuisse puerũ, manifestissime docent Ecclesiasticæ historiæ, quòd usq; ad Traiani uixerit imperiũ, id est, post passionẽ Domini sexagesimo octauo anno dormierit: quod & nos in libro de illustribus uiris breuiter perstrinximus. Petrus apostolus est, & Ioannes apostolus: maritus, & uirgo. Sed Petrus apostolus tantum: Ioannes & apostolus & euangelista & propheta. Apostolus, quia scripsit ad ecclesias ut magister: euãgelista, quia librũ Euangelij cõdidit: quod excepto Matthæo, alij ex duodecim apostoli non fecerunt. Propheta, uidit enim in Pathmos insula, in qua fuerat à Domitiano principe ob Domini martyriũ relegatus, Apocalypsim infinita futurorũ mysteria continentem. Refert autẽ Tertullianus, quòd à Nerone missus in feruentis olei doliũ, purior & uegetior exiuerit q; intrauerit. Sed & ipsum eius euangeliũ multũ distat à cæteris. Matthæus quasi de homine incipit scribere: Liber generationis Iesu Christi filij Dauid, filij Abrahã: Lucas à sacerdotio Zacharię: Marcus à prophetia Malachiæ prophetę & Esaię. Primus habet faciem hominis, propter genealogiam: secundus faciẽ uituli, propter sacer-
B dotium: tertius faciem leonis, propter uocẽ clamantis in deserto: Parate uiam Domini, rectas facite semitas eius. Ioannes uero noster, quasi aquila ad superna uolat, & ad ipsum patrẽ peruenit, dicens: In principio erat uerbũ, & uerbũ erat apud Deũ, & Deus erat uerbum. Hoc erat in principio apud Deum, &c. Exposuit uirginitas, quod nuptiæ scire non poterant: & ut breui sermone multa cõprehendã, doceamq; cuius priuilegij sit Ioannes, imò in Ioanne uirginitas: à Domino uirgine, mater uirgo, uirgini discipulo cõmendatur. Verum casso labore sudamus. Obijcit quippe nobis aduersarius apostolicã sententiã, & ait: Adam primus formatus est, deinde Eua: & Adam non est seductus, mulier autẽ seducta in præuaricatione facta est. Salua autẽ fiet per filiorũ generationẽ, si permanserint in fide & dilectione & sanctificatione cum sobrietate. Cõsideremus cur apostolus ad hanc sententiã, & unde peruenerit: Volo ergo uiros orare in omni loco, leuantes sanctas manus sine ira & cogitationibus. Consequenter itaq; mulieribus dat præcepta uitæ, & ait: Similiter & mulieres in habitu ornato, cum uerecundia & castitate, ornantes se non in tortis crinibus, aut auro uel margaritis, siue uestę preciosa: sed secundũ quod decet mulieres, promittentes pietatẽ per opera bona. Mulier in silentio discat cũ omni subiectione. Docere autẽ mulieri non permitto, neq; dominari in uirũ, sed subditã esse in silentio. Et ne uideretur mulieris dura cõditio, quæ eam in mariti redigeret seruitutẽ: legis recordatur antiquæ, & ad originale exemplũ redit: quòd Adã primus factus sit, deinde mulier ex costa eius: & quòd Adã diabolus seducere non potuerit, sed Euã: & quòd post offensam Dei statim uiro subiecta sit, & ad maritũ illius facta conuersio: quod q; errorẽ ueterẽ illa quæ semel cõnubio copulata est, & redacta in conditionẽ Euæ, filiorũ procreatione deleret: ita tamẽ, si ipsos filios erudiret in fide & dilectiõe Christi, & in sanctificatione &
28 pudicitia. Nõ emẽ (ut male habetur in Latinis codicib.) sobrietas est legẽda, sed castitas, id est, σωφροσυνήν. Vide igitur qũo ex hoc quoq; ipso testimonio supereris: & quod putabas esse pro nuptijs, pro uirginitate sentire cogaris. Nam si saluatur mulier in filiorum gene-

ratione,

ratione,& liberorũ numerus ſalus matrum eſt: cur addidit,ſi permanſerint filij in charita- c
te & ſanctificatione cum caſtitate? Tunc ergo ſaluabitur mulier, ſi illos genuerit filios,
qui uirgines permanſuri ſunt: ſi quod ipſa perdidit, acquirat in liberis: & damnũ radicis
& cariem, flore compenſet & pomis. Supra in tranſitu ubi nobis aduerſarius propoſue-
rat Solomonẽ multinubiũ, qui templũ Dei extruxit, ſtrictim reſponderã, ut per quæſtio-
nes reliquas currerẽ. Nunc ne clamitet & hunc & alios in lege patriarchas & prophetas
& ſanctos uiros à nobis eſſe temeratos, proponamus huius ipſius, qui multas uxores &
concubinas habuit, de nuptijs uoluntatẽ. Nemo enim melius ſcire poteſt quid ſit uxor
uel mulier, illo qui paſſus eſt. Loquitur ergo in Prouerbijs: Mulier inſipiens & audax,
inops panis efficitur. Cuius panis? Nempe illius, qui de cœlo deſcendit: ſtatimq; ſubiun-
git, Terrigenæ apud eam pereunt, & in profundum infernũ incurrunt. Qui ſunt terrige-
næ qui apud eam pereunt? Vtiq; illi, qui ſequuntur primũ Adam, qui de terra eſt: & non
ſecundum, qui de cœlo eſt. Et rurſum in alio loco: Sicut in ligno uermis, ita perdit uirum
ſuum uxor malefica. Si autẽ aſſeueraueris hoc de malis coniugibus dictũ eſſe, & ego tibi
breuiter reſpondebo. Quæ enim mihi incumbit neceſsitas uenire in dubiũ, utrum bona
an mala futura ſit quam duxero? Melius eſt, inquit, habitare in terra deſerta, q̃ cum uxo-
re litigioſa & iracunda. Quàm rarũ ſit uxorẽ ſine his uitijs inueniri, nouit ille qui duxit u-
xorẽ. Vnde pulchre Varius Geminus ſublimis orator: Qui nõ litigat, inquit, cœlebs eſt.
Melius eſt habitare in angulo tecti, q̃ cum uxore maledica in domo cõmuni. Si domus
cõmunis mariti & uxoris, erigit uxorẽ in ſuperbiã, & contumeliã uiro facit: quanto ma-
gis ſi ditior uxor fuerit, & in domo eius uir manſerit? Incipit enim non uxor eſſe, ſed do-
mina: & uiro ſi offenderit, migrandum eſt. Stillicidia eijciunt hominẽ in die hyemali de
domo ſua, ſimiliter & mulier maledica de propria domo. Aſsiduis quippe iurgijs & quo
tidiana garrulitate facit perfluere domũ eius, & eijcit eum de ædibus ſuis, id eſt de eccle-
ſia. Vnde & ſuprà ab eodẽ Solomone præcipitur: Fili, ne ſupereffluas. Et Apoſtolus ad
Hebræos: Propterea, inquit, debemus intẽdere amplius his quæ dicũtur, ne fortè ſuper- D
effluamus. Illud uero quis taceat, quod ſub ænigmate ſcribitur? Sanguiſugę tres filię erãt
dilectione dilectæ, ſed iſtæ non ſaturauerunt eam: & quarta non ſufficit dicere ſatis eſt:
infernus, & amor mulieris, & terra quæ nõ ſatiatur aqua, & ignis, non dicit ſatis eſt. San-
guiſuga diabolus eſt, diaboli filiæ ſunt dilectione dilectæ, quæ ſatiari interfectorũ cruo-
re non poſſunt: Infernus, & amor mulieris, & terra arens, & ignis exæſtuans. Non hic de
meretrice, nõ de adultera dicitur, ſed amor mulieris generaliter accuſatur, qui ſemper in-
ſatiabilis eſt, qui extinctus accenditur, & poſt copiã rurſum inops eſt, animumq; uirilem
effœminat, & excepta paſsione quam ſuſtinet, aliud non ſinit cogitare. Simile quid & in
ſequenti parabola legimus: Per tria mouetur terra, quartum aũt nõ poteſt ferre: ſi ſeruus
regnet, & ſtultus ſi ſaturetur panibus, & odioſa uxor ſi habeat bonũ uirũ, & ancilla ſi eij-
ciat dominã ſuam. Ecce & hic inter malorũ magnitudinẽ uxor ponitur. Quod ſi reſpon-
deris, ſed uxor odioſa: dicã tibi quod & ſuprà: Atqui hoc periculum in memet fieri graue 29
eſt. Qui eã duxit uxorẽ, in ambiguo eſt, utrũ odioſam an amabilẽ ducat. Si odioſam du-
xerit, ferri nõ poteſt: Si amabilẽ, amor illius inferno & arenti terræ & incẽdio cõparatur.
Veniamus ad Eccleſiaſten, de ipſo quoq; pauca teſtimonia ponentes: Omnibus tempus
eſt, & tempus omni rei ſub cœlo. Tempus pariendi, tempus moriendi, tempus plantan-
di, tẽpus euellendi quod plantatũ eſt. Peperimus in lege cum Moyſe, moriamur in Euan-
gelio cum Chriſto. Plantauimus in nuptijs, euellamus per pudicitiã quod plantatum eſt.
Tempus amplexandi, & tempus longe fieri ab amplexu. Tẽpus amandi, & tẽpus odien-
di. Tempus belli, & tempus pacis. Simulq; nos cõmonet, ne legẽ Euãgelio præferamus,
ne puritatẽ uirginitatis, nuptijs putemus æquandam. Meliora ſunt dicens nouiſsima ſer
monis, quàm initiũ eius. Statimq; ſubiungit: Ne dixeris quid factũ eſt, quia dies priores
meliores erant, q̃ hi. Quia non ſapienter interrogaſti de hoc, reddit cauſam quare dies
poſteriores meliores ſint, quàm priores: quia bona, inquit, eſt ſapientia cum hæreditate.

In lege

A In lege enim ſapientiã carnis, mors ſequebatur occidens: in euangelio ſapientiã ſpiritus, hæreditas expectat æterna. Ecce hoc inueni dixit Eccleſiaſtes, hominẽ unum de mille inueni, & mulierẽ in his omnibus non inueni. Veruntamen reperi, quod fecit Deus hominem rectũ, & ipſi quæſierunt cogitationes malas. Rectum hominẽ inueniſſe ſe dicit. Conſidera uim uerbi: in homine, & uir & fœmina continetur, & mulierem, inquit, in his omnibus non inueni. Legamus principiũ Geneſeos, & inueniemus Adam, hoc eſt hominẽ, tam uirũ q̃ mulierẽ nuncupari. Cum ergo boni creati ſimus & recti à Deo, ipſi uitio noſtro ſumus ad peiora delapſi: & quod in paradiſo rectũ in nobis fuerat, egredientibus de paradiſo deprauatum eſt. Quod ſi obieceris, anteq̃ peccarent, ſexũ uiri & fœminæ fuiſſe diuiſum: & abſq̃ peccato eos potuiſſe cõiungi: quid futurũ fuerit incertũ eſt. Neq; enim Dei poſſumus ſcire iudicia, & ex noſtro arbitrio, illius ſententiæ præiudicare. Hoc quod factũ eſt in propatulo eſt, quod qui in paradiſo uirgines permanſerunt, eiecti de paradiſo copulati ſunt. Aut quid nocebat, ſi paradiſus nuptias recipit, & nulla eſt inter maritatã uirginemq̃ diuerſitas, etiam in paradiſo eos ante ſociari? Eiiciuntur de paradiſo: & quod ibi non fecerunt, in terra faciunt: ut ſtatim à principio conditionis humanæ uirginitatem paradiſus, & terra nuptias dedicauerit. In omni tempore ſint ueſtimẽta tua candida. Candor ueſtium ſempiternus, uirginitatis eſt puritas. In matutino ſeminauimus ſemen noſtrum, & ad ueſperã non ceſſemus. Qui ſeruiuimus in lege nuptijs, uirginitati in euangelio ſeruiamus. Tranſeo ad Canticũ canticorum, & quod aduerſarius totũ putat eſſe pro nuptijs, uirginitatis continere ſacramenta monſtrabo. Audiamus quid loquatur ſponſa, anteq̃ ſponſus eius ad terras ueniat, patiatur, inferos penetret ac reſurgat. Similitudines auri faciemus tibi cum diſtinctionibus argenti, quoaduſq̃ rex in accubitu ſuo eſt. Antequam reſurgeret Dominus & euangeliũ coruſcaret, non habebat aurum ſponſa, ſed ſimilitudines auri. Argentũ autem quod in nuptijs habere ſe pollicetur, habebat uarium atq̃ diſtinctũ, in uiduis, continentibus ac maritatis. Deinde ſponſus reſpondet ad ſponſam,
B & eam docet, quod ueteris legis umbra tranſierit, & ueritas euangelij uenerit: Surge ueni proxima mea, ſponſa mea, columba mea, quoniam ecce hyems tranſijt, pluuia abijt ſibi. Hoc de ueteri teſtamento. Rurſum de euangelio & uirginitate: Flores uiſi ſunt in terra, tempus ſectionis aduenit. Nonne tibi uidetur idipſum dicere, quod & Apoſtolus: Supereſt ut qui habent uxores, ſic ſint quaſi nõ habeant. Et manifeſtius de præconio caſtitatis: Vox, inquit, turturis audita eſt in terra noſtra. Turtur auis pudiciſsima, ſemper habitans in ſublimibus, typus eſt Saluatoris. Legamus phyſiologos, & reperiemus turturis hanc eſſe naturã, ut ſi parẽ perdiderit, alteri nõ iungatur, & intelligemus digamiã etiam à multis auibus reprobari. Statimq̃ turtur dicit ad turturẽ: Ficus protulit groſſos ſuos: id eſt, ueteris legis præcepta ceciderunt, & de euangelio uites florentes dederunt odorem. Vnde & Apoſtolus: Chriſti bonus odor ſumus. Surge ueni proxima mea, ſponſa mea, & ueni. Tu columba mea in uelamento petræ iuxta promurale, & oſtende mihi faciẽ tuã, & auditã fac mihi uocẽ tuam, quoniã uox tua ſuauis, & facies tua ſpecioſa. Dum uultũ tuum tegeres cum Moyſe, & uelamentũ eſſet in lege, nec faciẽ tuam uidebam, nec uocẽ tuam dignabar audire, dicens: Et ſi multiplicaueritis preces ueſtras, nec ſic exaudiam uos. Nunc autem reuelata facie contemplare gloriam meam, & petrę firmiſsimæ tegere promurali. Quod audiens ſponſa aperit ſacramenta pudicitię. Fratruelis meus mihi: & ego illi, qui paſcit inter lilia, hoc eſt, inter uirginũ candidiſsimos choros. Vis ſcire, quale uerus Solomon & pacificus noſter ſoliũ, quales habeat armigeros? Ecce, ait, lectus Solomonis, ſexaginta potentes in circuitu eius de potentibus Iſrael, omnes tenentes frameã & docti bello, uniuſcuiuſq̃ uiri gladius in femore ipſius. Qui in circuitu Solomonis ſunt, gladiũ habent in femore, ſicut Aoth ille iudex ἀμφιδέξιος, qui interfecit hoſtẽ pinguiſsimũ & totũ carni deditũ, omnes amputans uoluptates. Ibo, inquit, ad montẽ myrrhæ, ad eos ſcilicet qui mortificauerũt corpora ſua: & ad collem Libani, ad puriſsimos uirginũ greges, & loquar ſponſæ meæ: Tota ſpecioſa es amica mea, & nõ eſt macula in te. Vnde & apoſtolus:

Vt exhibeat,inquit ſibi ſanctã eccleſiam,non habentẽ maculã neq; rugã. Veni à Libano ſponſa,ueni à Libano: Venies, & pertranſibis ab initio fidei, à capite Sanir & Hermon, à cubilibus leonum,à montibus leopardorum. Libanus λεύκασμὸς, id eſt candor interpretatur. Veni ergo ſponſa candidiſsima, de qua alibi dicitur: Quæ eſt iſta quæ aſcendit dealbata, & tranſit per uiam huius ſeculi: ab exordio fidei, & ex Sanir, quod interpretatur dens lucernæ, iuxta illud quod in pſalmo legimus: Lucerna pedibus meis uerbũ tuũ Domine, & lux ſemitis meis: & Hermon,id eſt conſecratione,& fuge leonum cubilia, & leopardorũ montes,qui non poſſunt mutare uarietatẽ ſuam. Fuge,inquit,cubilia leonum,fuge ſuperbiam dæmonum,ut poſtq; mihi fueris conſecrata,poſsim tibi dicere: Vulneraſti cor meum,ſoror mea ſponſa,uulneraſti cor meum,in uno oculorũ tuorum, in uno ornamento colli tui. Quod dicit,huiuſcemodi eſt: Non repudio nuptias,habes & ſiniſtrum oculum,quem tibi dedi,propter imbecillitatẽ eorum,qui recta uidere nõ poſſunt. Sed magis mihi dexter uirginitatis oculus placet, qui ſi cæcatus fuerit, omne corpus in tenebris eſt. Ac ne putaremus eum amorem carnis, & nuptias ſignificare corporeas,ilico excludit hunc ſenſum, & ait: Vulneraſti cor meũ, ſoror mea ſponſa. Vbi ſororis nomen eſt,ſuſpicio omnis fœdi amoris excluditur. Quàm ſpecioſa ſunt ubera tua à uino, de quibus & ſuprà dixerat: Fratruelis meus mihi,& ego illi,in medio uberũ meorũ cõmorabitur: in principali cordis,ubi habet ſermo Dei hoſpitiũ. Quàm ſpecioſa ſunt ubera tua à uino. Quod iſtud uinum eſt,quod ſponſæ mammas pulcherrimas facit,& pudicitiæ lacte fœcundat? Nempe illud de quo ſponſus in conſequentibus loquitur: Bibi uinũ meũ cum lacte meo. Manducate proximi mei, & bibite, & inebriamini fratres. Vnde & apoſtoli dicebantur muſto pleni: Muſto,inquit,non uino ueteri: quia uinum nouũ in utres nouos mittitur: & non ambulabunt in uetuſtate literæ,ſed in nouitate ſpiritus. Hoc eſt uinũ,quod cum inebriauerit adoleſcentes & puellas, ſtatim uirginitatem ſitiunt, & in crapulam caſtitatis eructant,& expletur illud uaticiniũ Zachariæ,duntaxat iuxta Hebraicã ueritatẽ de Eccleſiæ uirginibus prophetantis: Cõplebuntur infantibus,& puellis ludẽtibus plateę eius. Quid enim bonũ eius eſt,& quod pulchrũ eius: niſi frumentũ electorũ,& uinũ germinans uirgines? Iſtæ ſunt uirgines,de quibus in quadrageſimoquarto Pſalmo ſcriptum eſt: Adducentur regi uirgines poſt eam,proximæ eius afferentur tibi in lætitia & exultatione. Adducentur in templum regis. Sequitur: Hortus cõcluſus,ſoror mea ſponſa: hortus concluſus,fons ſignatus. Quod clauſum eſt atq; ſignatũ,ſimilitudinẽ habet matris Domini,matris & uirginis. Vnde & in ſepulchro Saluatoris nouo,quod in petra puriſsima fuerat exciſum,nec ante,nec poſtea quiſquã poſitus eſt. Et tamen hæc uirgo perpetua, multarum eſt mater uirginum. Sequitur enim: Emiſsiones tuæ paradiſus malogranatorũ cum fructu pomorũ. In malogranatis & pomis,omniũ uirtutũ ſignificatur in uirginitate concentus. Fratruelis meus candidus & rubicundus: candidus in uirginitate,rubicundus in martyrio. Et quia rubicũdus & candidus eſt,idcirco ſtatim additur, Guſtus eius dulcedines, & totus cõcupiſcentia. Sponſus uirgo laudatus à ſponſa uirgine,laudat uiciſsim uirginẽ ſponſam, & dicit ei, Specioſi facti ſunt greſſus tui in calciamentis filij Aminadab, quod interpretatur populi ſe ſponte offerentis. Virginitas enim uoluntaria eſt, & ideo greſſus eccleſiæ in caſtitatis pulchritudine collaudantur. Non eſt huius temporis in morem commentarij omnia de Cantico canticorũ uirginitatis pandere ſacramenta, quia & hæc ipſa faſtidioſo lectori nares contractura non ambigo. Loquatur Eſaias ſpei noſtræ fideiq; myſteriũ: Ecce uirgo in utero concipiet & pariet filiũ, & uocabis nomen eius Emanuel. Scio Iudæos opponere ſolere,in Hebræo uerbum alma,non uirginem ſonare, ſed adoleſcentulam. Et reuera uirgo proprie bethula appellatur, adoleſcentula autem uel puella, non alma dicitur, ſed naara. Quid eſt igitur quod ſignificat alma? Abſconditam uirginem,id eſt,non ſolum uirginem,ſed cum ὑπεροχῇ uirginem: quia nõ omnis uirgo abſcondita eſt, nec ab hominum fortuito ſeparata conſpectu. Denicq; & Rebecca in Geneſi, ob nimiam caſtitatem & eccleſiæ typum, quem in ſua uirginitate ſignabat, alma ſcribitur, non

A non bethula: ſicut manifeſtū eſſe poterit ex ſermonibus pueri Abraham, quos loquitur in Meſopotamia, & dicit: Domine Deus domini mei Abraham, ſi tu dirigis uiam meā per quam ego ingredior, ecce dum ſtetero ſuper fontē aquæ, uirgo quę egredietur ut hauriat aquā, & dixero ad eam: Da mihi paululū aquæ, ut bibam de hydria tua, & reſponderit, & tu bibe, & camelis tuis hauriā: hæc erit uxor, quā præparauit Dominus filio domini mei. In eo enim loco, in quo ait: Virgo quæ egredietur, ut hauriat aquā, in Hebraico ſcriptum eſt alma, id eſt, uirgo ſecreta, & nimia parentum diligentia cuſtodita. Aut certe oſtendant mihi ubi hoc uerbo appellentur & nuptę, & imperitiā cōfitebor: Ecce uirgo in utero concipiet & pariet filiū. Si non præfertur nuptijs uirginitas, ſpiritus ſanctus cur maritatam, cur uiduam non elegit? Nam illo tempore erat Anna filia Phanuelis de tribu Aſer inſignis pudicitiæ, & ſemper uacās orationibus & ieiunijs in templo Dei. Si cōuerſatio tantum & bona opera & ieiunia abſq; uirginitate, ſpiritus ſancti ad ſe merentur aduentum, potuit & iſta mater eſſe Domini. Curramus ad reliqua: Spreui te, inquit, & deſpexi, uirgo filia Sion. Quā filiam dixerat, appellauit & uirginē: ne ſi tantū filiam nominaſſet, arbitraris & nuptā. Hæc eſt uirgo filia ad quā alibi dicitur: Lætare ſterilis quæ non paris, erumpe & clama quæ non parturis: quoniā multi filij deſertæ, magis q̄ eius quæ habet uirum. Iſta eſt de qua per Hieremiā loquitur Deus, dicēs: Nunquid obliuiſcetur ſpōſa ornamenti ſui, aut uirgo faſciæ pectoralis ſuæ? De hac in eadē prophetia grande miraculū eſt, quia fœmina circundederit uirū, & uniuerſitatis parentē, uirginis uenter incluſerit. Eſto, inquit, nuptiarū & uirginitatis ſit diuerſa cōditio, quid ad hoc potes dicere? Si uirgo & uidua fuerint baptizatæ, & ita permanſerint, quæ erit inter utranq; diuerſitas? Quod de Petro & Ioanne, Anna & Maria dudum diximus, hoc præſenti loco proficiat. Si enim inter uirginē & uiduā baptizatas nihil intereſt, quia baptiſma nouū hominē facit: eadē conditione & ſcorta atq; proſtibula ſi fuerint baptizatæ, uirginibus æquabuntur. Si em̄ præteritæ nuptiæ nihil nocent uiduæ baptizatæ, & præteritæ in meretricibus uoluptates, ex-
B poſitaq; publicę libidini corpora, poſt lauacrū uirginitatis præmia conſequentur. Aliud eſt puriſsimā mentē, & nulla recordatione pollutā Deo iungere: aliud meminiſſe amplexuum uiri, fœdæ neceſsitatis, & quod corpore non agas, recordatione ſimulare. Hieremias qui in utero ſanctificatus eſt: & cognitus in uulua matris, ideo hoc priuilegio fruitur, quia uirginitatis erat beatitudini deſtinatus. Et cum omnes capti ſint, uaſa quoq; templi Babylonio rege uaſtante direpta, iſte ſolus liber ab hoſtibus eſt, & captiuitatis neſcit iniurias, & à uictoribus accepit ſtipendia, & Nabuzardan, cui de ſanctis ſanctorū Nabuchodonoſor non præceperat, præcepit de Hieremia. Hoc enim uerū templum Dei eſt, & hæc ſancta ſanctorū, quæ uirginitatis puritate Domino cōſecrantur. At econtrario Ezechiel qui captiuus tenebatur in Babylone, qui tempeſtatem ab aquilone uenientē uiderat & turbinē cuncta rapientē, ait: Mortua eſt uxor mea ad ueſperā, & feci mane ſicut præceptū mihi erat. Prædixerat enim ei Dominus, quod in die illa aperiretur os eius, & loqueretur, & non taceret amplius. Diligenter attende, donec uxor uiueret, non habebat libertatē populum cōmonendi. Moritur uxor, & coniugale uinculū ſoluitur, & abſq; ulla trepidatione ſemper in officio prophetali eſt. Qui enim liber uocatus eſt, uere eſt ſeruus Chriſti. Non ego beatas eſſe uiduas, quæ ita poſt baptiſmum manſerint: nec illarum detraho merito, quæ cum uiris in caſtitate perdurant: ſed ſicuti hæ maioris apud Deū præmij ſunt, quàm nuptæ coniugali officio ſeruientes, ita & ipſæ æquo animo patiantur uirginitatem ſibi præferri. Si enim illas ſera pudicitia poſt deſpumatas corporis uoluptates erigit contra maritatas, cur non infra perpetuam caſtitatem eſſe ſe nouerint? Fruſtra, inquit, hæc loqueris, quia & epiſcopi & presbyteri & diaconi, unius uxoris uiri, & habentes filios, ab Apoſtolo conſtituuntur. Quomodo de uirginibus Apoſtolus dicit ſe non habere præceptum: & tamen dat conſilium, quaſi miſericordiam conſecutus à Domino, & hoc agit in omni illa diſputatione, ut uirginitatem præferat matrimonio, & ſuadet quod imperare nō audet, ne inijcere uideatur laqueū, & plus imponere ponderis, quàm

ais nego

poteſt hominũ ſuſtinere natura:ita & in eccleſiaſtico ordine conſtituendo, quia rudis ex c
gentibus conſtituebatur eccleſia,leuiora nuper credentibus dat præcepta, ne territi ferre
non poſſent.Deniq; & apoſtoli & ſeniores de Hieroſolymis literas mittunt,ut non am-
plius imponatur oneris his,qui de gentibus crediderunt,niſi ut abſtineant ſe ab idolola-
tria,& fornicatione,& à ſanguine & à ſuffocatis:& quaſi paruulis atq; infantibus lac po-
tum dant,non ſolidũ cibum: nec præcipiunt de continentia,nec de uirginitate ſignificãt,
nec ad ieiunia prouocant, nec dicunt illud quod in euangelio ad apoſtolos dirigitur, ne
habeant duas tunicas,ne peram,ne æs in zonis,ne uirgã in manu, ne calciamenta in pedi-
bus:aut certe illud,Si uis perfectus eſſe,uade & uende omnia tua,& da pauperibus: & ue
ni ſequere me. Si enim adoleſcens ille qui ſe iactauerat cuncta feciſſe quæ legis ſunt,au-
diens hoc triſtis abijt,quia habebat poſſeſsiones multas,& phariſæi huiuſcemodi Domi-
ni ſententiã ſubſannabant:quanto magis tanta gentium multitudo,cui ſumma uirtus erat
aliena non rapere, non habebat neceſſe præceptum de caſtitate & continentia perpetua:
quibus ſcribebatur,ut abſtinerent ſe ab idolis,& à fornicatione:& in quibus audiebatur
fornicatio,& talis fornicatio,quę nec inter gentes quidẽ eſt:Sed & ipſa epiſcopalis electio
mecũ facit.Nõ enim dicit:eligatur epiſcopus,qui unã ducat uxorẽ,& filios faciat: ſed qui
unã habuerit uxorẽ,& filios in omni ſubditos diſciplina. Certe confiteris non poſſe eſſe
epiſcopum,qui in epiſcopatu filios faciat. Alioqui, ſi deprehenſus fuerit,non quaſi uir te-
nebitur,ſed quaſi adulter damnabitur.Aut permitte ſacerdotibus exercere opera nuptia
rum,ut idem ſint uirgines quod mariti:aut ſi ſacerdotibus non licet uxores tangere,in eo
ſancti ſunt,quia imitantur pudicitiã uirginalẽ.Sed & hoc inferendũ.Si laicus & quicunq;
fidelis orare non poteſt,niſi careat officio cõiugali:ſacerdoti, cui ſemper pro populo offe
renda ſunt ſacrificia,ſemper orandum eſt. Si ſemper orandum eſt,ergo ſemper carendum
matrimonio.Nam & in ueteri lege qui pro populo hoſtias offerebant,nõ ſolum in domi
bus ſuis nõ erant,ſed purificabantur ad tẽpus ab uxoribus ſeparati, & uinũ & ſicerã non
bibebant,quæ ſolent libidinẽ prouocare. Eliguntur mariti in ſacerdotiũ, non nego,quia D
non ſunt tanti uirgines,quanti neceſſarij ſunt ſacerdotes. Nunquid quia in exercitu for-
tiſsimus quiſq; eligendus eſt,idcirco nõ aſſumentur & infirmiores, cũ omnes fortes eſſe
non poſsint? Si exercitus uiribus tantũ conſtaret,& non etiã numero militũ,abijcerentur
imbecilliores.Nunc & ſecundarũ & tertiarum uiriũ gradus aſſumitur,ut turba & nume-
ro exercitus cõpleatur.Et quomodo, inquies, frequenter in ordinatione ſacerdotali uir-
go negligitur, & maritus aſſumitur? Quia forte cætera opera non habet uirginitati con-
gruentia:aut uirgo putatur,& non eſt: aut eſt uirginitas infamis, aut certe ipſa uirginitas
ei parit ſuperbiã, & dum ſibi applaudit de ſola corporis caſtitate, uirtutes cæteras negli-
git.Non fouet pauperes,pecuniæ cupidior eſt.Euenit interdũ,ut triſtior uultus,adductũ
ſupercilium,inceſſus pomparum ferculis ſimilis, offendat populum, & quia nihil habet
quod reprehendat in uita,habitũ ſolũ oderit & inceſſum. Multi eliguntur nõ amore ſui,
ſed alterius odio.In pleriſq; ſuffragiũ meretur ſola ſimplicitas, & alterius prudẽtiæ & cal
liditati quaſi malitiæ opponuntur.Nõnunq; errat plebis uulgiſq; iudiciũ,& in ſacerdoti-
bus cõprobandis,unuſquiſq; ſuis moribus fauet:ut non tam bonũ,q; ſui ſimilem quærat
præpoſitum.Euenit aliquoties,ut mariti,quæ pars maior in populo eſt,maritis quaſi ſibi
applaudant, & in eo ſe arbitrentur minores non eſſe uirginibus, ſi maritũ uirgini præfe-
rant.Dicam aliquid quod forſitan cum multorũ offenſa dicturus ſum,ſed boni mihi non
iraſcentur,quia eos peccati cõſcientia non remordebit.Interdũ hoc & pontificũ uitio ac-
cidit,qui non meliores,ſed argutiores in clerum allegũt, & ſimpliciores quoſq; atq; inno
centes inhabiles putãt, uel affinibus & cognatis quaſi terrenæ militiæ officia largiuntur,
ſiue diuitũ obediunt iuſsioni.Quodq; his peius eſt, illis clericatus donant gradũ, quorũ
ſunt obſequijs deliniti.Alioqui ſi iuxta ſententiã Apoſtoli non erunt epiſcopi niſi marit,
ipſe Apoſtolus epiſcopus eſſe nõ debuit,qui dixit: Volo aũt oẽs ſic eſſe,ſicut ego ſum.Et
Ioannes indignus hoc gradu exiſtimabitur, & oẽs uirgines & continentes,quibus quaſi
pulcherri-

A pulcherrimis gemmis eccleſię monile decoratur. Epiſcopus & presbyter & diaconus nō
ſunt meritorū nomina, ſed officiorū. Nec dicitur: Si quis epiſcopatū deſiderat, bonū deſi-
derat gradū, ſed bonum opus deſiderat, quod in maiori ordine conſtitutus, poſsit ſi uelit,
occaſionē exercendarū habere uirtutū. Oportet ergo epiſcopū irreprehenſibilē eſſe, ut
nulli uitio mancipatus ſit: unius uxoris uirum, qui unam uxorē habuerit, non habeat. So
brium, ſiue, ut melius in Græco dicitur, uigilantē, id eſt, νηφάλεον: Pudicū, hoc enim ſignifi
cat σώφρονα: ornatum, & caſtitate & moribus: Hoſpitalem, ut imitetur Abrahā, & cum pe
regrinis, imō in peregrinis Chriſtum ſuſcipiat. Doctorē: Nihil enim prodeſt conſcientia
uirtutum frui: niſi & creditū ſibi populū poſsit inſtruere, ut ualeat exhortari in doctrina,
& eos qui contradicunt redarguere. Non uinolentum, quia ſemper in ſanctis ſanctorum
eſt, & qui offert hoſtias, uinum & ſiceram nō bibet, quia in uino luxuria eſt. Sic bibat epi-
ſcopus, ut an biberit ignoretur. Non percuſſorē, id eſt, qui conſcientias non percutiat ſin-
gulorum. Necꝫ enim pugilem deſcribit ſermo apoſtolicus, ſed pontificē inſtituit, quid fa
cere non debeat. Docet nunc è regione quid faciat. Sed modeſtū, non litigioſum, non cu
pidum, domū ſuam bene regentem, filios habentē ſubditos cū omni caſtitate. Vide quan
ta pudicitia exigatur in epiſcopo, ut ſi filij eius impudici fuerint, ipſe epiſcopus eſſe non
poſsit: & eodē uitio offendat Deum, quo offendit Heli pontifex, qui corripuerat quidem
31 filios, ſed quia non abiecerat delinquentes, retrorſum cecidit & mortuus eſt, lucerna Dei
antequā extingueretur. Mulieres ſimiliter pudicas, & reliqua. In omni gradu & ſexu, te-
net pudicitia principatū. Cernis igitur, quod epiſcopus, presbyter & diaconus non ideo
ſint beati, quia epiſcopi uel presbyteri ſint, aut diaconi, ſed ſi uirtutes habuerint nominū
ſuorum & officiorum. Alioqui ſi diaconus ſanctior epiſcopo ſuo fuerit, non ex eo quòd
inferior gradu eſt, apud Chriſtū deterior erit. Aut Stephanus diaconus qui primus mar-
tyrio coronatus eſt, minor futurus eſt in regno cœlorum multis epiſcopis & Timotheo
ac Tito, quos ut ſubijcere non audeo, ita nec anteponere. Quomodo in legionibus & ex
B ercitu ſunt duces, ſunt tribuni, ſunt centuriones, ſunt ferentarij ac leuis armaturæ, & miles
gregarius, & manipuli, commiſſaꝙ pugna uacant nomina dignitatum, & ſola fortitudo
quæritur: ita in hoc campo & prælio, quo contra dæmones dimicamus, non quæruntur
nomina, ſed opera: & glorioſior ille ſub uero imperatore Chriſto, non qui nobilior, ſed
qui fortior eſt. At dices: Si omnes uirgines fuerint, quomodo ſtabit humanum genus?
Par pari referā. Si omnes uiduæ fuerint, uel in matrimonio cōtinentes, quomodo ſtirps
mortaliū propagabitur? Hac ratiōe nihil omnino erit, ne aliud eſſe deſiſtat. Verbi gratia:
Si cuncti philoſophi ſint, agricolæ non erunt. Quid loquar de agricolis? non oratores,
non iuriſconſulti, non reliquarū artium præceptores. Si uniuerſi principes, quis erit mi-
les? Si omnes caput, cuius uocabuntur caput, cum cætera membra defuerint? Vereris, ne
ſi uirginitatē plures appetierint, ceſſent lupæ, ceſſent adulteræ, ne infantes in urbibus uil-
liſcꝫ non uagiant. Quotidie mœchorū ſanguis effunditur, adulteria damnantur, & inter
ipſas leges & ſecures ac tribunalia, flagrans libido dominatur. Noli metuere ne omnes
uirgines fiant, difficilis res eſt uirginitas, & ideo rara, quia difficilis: Multi uocati, pauci e-
lecti. Incipere plurimorū eſt, perſeuerare paucorum. Vnde & grande præmiū eorum, qui
perſeuerauerint. Si omnes uirgines eſſe poſſent, nunquā & Dominus diceret: Qui poteſt
capere, capiat: & Apoſtolus in ſuadendo non trepidaret: De uirginibus autē præceptum
Domini non habeo. Et cur inquies, creata ſunt genitalia, & ſic à conditore ſapientiſsimo
fabricati ſumus, ut mutuum noſtri patiamur ardorem, & geſtiamus in naturalē copulam?
Periclitamur reſponſionis uerecundia, & quaſi inter duos ſcopulos, & quaſdam neceſ-
ſitatis & pudicitiæ συμπλήγαδας hinc atꝙ inde, uel pudoris, uel cauſæ naufragium ſu-
ſtinemus. Si ad propoſita reſpondeamus, pudore ſuffundimur. Si pudor impetrarit ſi-
lentium, quaſi de loco uidebimur cedere, & aduerſario feriendi occaſionem dare. Me-
lius eſt tamen clauſis, quod dicitur, oculis Andabatarum more pugnare, quàm directa
ſpicula, clypeo non repellere ueritatis. Poteram quidem dicere: Quomodo poſterior

pars corporis, & meatus per quẽ alui ſtercora egeruntur relegatus eſt ab oculis, & quaſi c
poſt tergũ poſitus: ita & hic qui ſub uentre eſt, ad dirigendos humores & potus, quibus
uenæ corporis irrigantur, à Deo cõditus eſt. Sed quoniã ipſa organa & genitaliũ fabrica,
& noſtra fœminarumq́ diſcretio, & receptacula uuluæ, ad ſuſcipiendos & coalendos fœ
tus condita, ſexus differentiã prædicant, hoc breuiter reſpondebo. Nunq́ ergo ceſſemus
à libidine, ne fruſtra huiuſcemodi membra portemus. Cur enim maritus ſe abſtineat ab
uxore? Cur caſta uidua perſeueret, ſi ad hoc tantũ nati ſumus, ut pecudũ more uiuamus?
Aut quid mihi nocebit, ſi cum uxore mea alius concubuerit? Quomodo enim dentium 34
officiũ eſt mandere, & in aluum ea quæ ſunt manſa tranſmittere, & non habet crimen qui
cõiugi meæ panem dederit: ita ſi genitaliũ hoc eſt officiũ, ut ſemper fruantur natura ſua,
meam laſsitudinẽ alterius uires ſuperent: & uxoris, ut ita dixerim, ardentiſsimam gulam,
fortuita libido reſtinguat. Quid ſibi autẽ uult Apoſtolus, ut ad continentiã cohortetur,
ſi contra naturã eſt? Quid ipſe Dominus, qui eunuchorũ præcipit uarietates? Certe Apo
ſtolus, qui ad ſuam nos prouocat pudicitiã, debet conſtanter audire, Cur portas ueretrũ
ô Paule? Cur à ſexu fœminarũ barba, pilis, aliaq́ membrorũ qualitate diſtingueris? Cur
tuæ non intumeſcunt papillæ, non dilatantur renes, non pectus artatur? Vox obſoletior
eſt, ſermo ferocior & hirſutius ſupercilium. Fruſtra hæc omnia uirorum habes, ſi comple
xu non uteris fœminarũ. Compellor aliquid loqui & inſipiens fieri, ſed uos me ut loqui
audeam coegiſtis. Dominus noſter atq́ Saluator, qui cum in forma Dei eſſet, formã ſer-
ui dignatus eſt aſſumere, factus obediens patri uſq́ ad mortẽ, mortẽ autẽ crucis: quid ne-
ceſſe erat, ut his membris naſceretur, quibus uſurus non erat? Qui certe ut ſexum oſten-
deret, etiam circumciſus eſt. Cur Ioannẽ apoſtolum & baptiſtam ſua dilectione caſtra-
uit, quos uiros naſci fecerat? Qui ergo in Chriſtũ credimus, Chriſti ſectemur exempla.
Et ſi noueramus illum iuxta carnem, ſed iam non nouimus eum ſecundum carnem. Cer-
te in reſurrectione eadem erit corporum ſubſtantia, qua nunc utimur, licet auctior glo-
ria. Nam & ſaluator intantũ ipſum corpus habuit poſt inferos, in quo & crucifixus eſt, D
ut manus perforatas clauis & lateris uulnus oſtenderet. Porrò ſi clauſis ingreſſus eſt o-
ſtijs, quod humanorũ corporum natura non patitur, ergo & Petrum & Dominum ne-
gabimus uera habuiſſe corpora, quia ambulauerunt ſuper aquas, quod contra naturam
eſt. In reſurrectione mortuorum, non nubent neq́ nubentur, ſed ſimiles erunt angelis:
Quod alij poſtea in cœlis futuri ſunt, hoc uirgines in terrra eſſe cœperunt. Si angelorum
nobis ſimilitudo promittitur: inter angelos autem non eſt ſexus diuerſitas: aut ſine ſexu
erimus, quod angeli ſunt: aut certe quod liquido comprobatur, reſurgentes in proprio
ſexu, ſexus non fungemur officio. Verum quid agimus argumentis, & propoſitiones
aduerſarij callida cupimus reſponſione ſuperare? Vetera tranſierunt, ecce facta ſunt om-
nia noua. Curram per apoſtolorum ſententias, & quomodo in Solomonis exemplis bre
ues expoſitiunculas ſubdidi, ob intelligendi facilitatem, ita & nunc caſtitatis & conti-
nentiæ Chriſtianæ exempla replicabo, & de multis teſtimonijs quaſi unum corpus effi-
ciam: quo & nihil quod ad pudicitiam pertineat prætermittam, & nimię prolixitatis de-
clinem faſtidium. Scribit inter cætera Paulus apoſtolus ad Romanos: Quem ergo fru-
ctum habuiſtis tunc in illis in quibus nunc erubeſcitis? Nam finis illorum mors eſt. Nunc
uero liberati à peccato, ſerui autem Dei facti, habetis fructum ueſtrum in ſanctificatio-
nem, finem uero uitam æternam. Puto quod & nuptiarum finis mors ſit. Fructus autem
ſanctificationis, qui uel ad uirginitatem uel ad continentiam pertinet, uita penſatur æter-
na. Ac deinde: Itaq́ fratres mei & uos mortificati eſtis legi per corpus Chriſti: ut ſitis al-
terius, qui ex mortuis reſurrexit, ut fructificemus Deo. Cum enim eſſemus in carne, paſ-
ſiones quæ per legem erant, operabantur in membris noſtris ut fructificarent morti:
Nunc autẽ ſoluti ſumus à lege mortis, in qua detinebamur, ut ſeruiamus in nouitate ſpiri-
tus, & non in uetuſtate literæ. Cum, inquit, eſſemus in carne, & nõ in nouitate ſpiritus, ſed
in uetuſtate literæ, faciebamus ea quę carnis erant, & fructificabamus morti. Nunc autem

quia

A quia mortui ſumus legi, per corpus Chriſti, fructificemus Deo: ut ſimus eius, qui ex mortuis reſurrexit. Nec non & in alio loco cum prædixiſſet, Scio quia lex ſpiritualis eſt: & cum de uiolentia carnis, quod crebro nos impellat facere quod nolimus, latius diſputaſſet, ad extremum intulit: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? gratia Dei per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum. Et iterum: Ipſe igitur mente ſeruio legi Dei, carne autem legi peccati. Et nihil damnationis eſt his, qui ſunt in Chriſto Ieſu, qui non ſecundū carnem ambulant. Lex enim ſpiritus in Chriſto Ieſu liberauit me à lege peccati & mortis. Ac manifeſtius in conſequentibus docet, Chriſtianos non ambulare ſecundum carnem, ſed ſecundum ſpiritum, dicens: Qui enim ſecundum carnem ſunt, quæ ſunt carnis ſapiunt: qui uero ſecundum ſpiritum, quæ ſunt ſpiritus ſentiunt. Nam prudentia carnis, mors eſt: prudentia autem ſpiritus, uita & pax: quoniam prudentia carnis, inimicitia eſt in Deum. Legi enim Dei non ſubijcitur, nec enim poteſt. Qui autem in carne ſunt, Deo placere non poſſunt. Vos autem in carne non eſtis, ſed in ſpiritu, ſi tamen ſpiritus Dei habitat in uobis. & reliqua, uſq; ad illum locum in quo ait: Ergo fratres debitores ſumus nō carni, ut ſecundū carnem uiuamus. Si enim ſecundum carnē uixeritis, moriemini: ſi autem ſpiritu facta carnis mortificaueritis, uiuetis. Quicunq; enim ſpiritu Dei aguntur, hi filij Dei ſunt. Si prudentia carnis, inimicitia eſt in Deum, & qui in carne ſunt, Deo placere non poſſunt: arbitror eos qui inſeruiunt officio coniugali, quod prudentiam carnis diligāt, & in carne ſint. A qua nos retrahens Apoſtolus, & iungens ſpiritui, deinceps loquitur: Obſecro uos fratres per miſericordiam Dei, ut exhibeatis corpora ueſtra hoſtiam uiuentem, ſanctam, Deo placentem, rationabile obſequiū ueſtrum. Et nolite conformari huic ſeculo, ſed reformamini in nouitate ſenſus ueſtri, ut probetis quæ ſit uoluntas Dei bona, & bene placens, & perfecta. Dicō enim per gratiam quæ data eſt mihi, omnibus qui ſunt inter uos, Non plus ſapere quàm oportet ſapere, ſed ſapere ad pudicitiam: non ad ſobrietatem, ut male in Latinis codicibus legitur, ſed ſapere, inquit, ad pu
33 dicitiam. Si quidem Græcè ſcriptum eſt, εἰς τὸ σωφρονεῖν. Conſideremus ſententiam Apo-
B ſtoli: Reformamini, inquit, in nouitate ſenſus ueſtri, ut probetis quæ ſit uoluntas Dei bona, & bene placens, & perfecta. Quod dicit, huiuſcemodi eſt: Concedit quidem Deus nuptias, concedit digamiam, & ſi neceſſe fuerit, fornicationi & adulterio præfert etiam trigamiā. Sed nos qui corpora noſtra exhibere debemus hoſtiam uiuam, ſanctam, placentē Deo, rationabile obſequiū noſtrum, nō quid concedat Deus, ſed quid uelit cōſideremus, ut probemus, quæ ſit uoluntas Dei bona, & bene placens, & perfecta. Ergo quod concedit, nec bonū, nec bene placens eſt, nec perfectum. Reddit cauſas, cur hoc ſuadeat: ſcientes tempus, quia hora eſt iam nos de ſomno ſurgere. Nunc autē propior eſt ſalus noſtra, quàm cum credidimus: Nox proceſsit, dies aūt appropinquauit. Et in extremo: Induimini dominū Ieſum Chriſtū, & carnis curam ne feceritis in deſideriis. Aliud eſt uoluntas Dei, aliud indulgentia. Vnde & ad Corinthios ſcribens, ait: Ego fratres non potui loqui uobis ſicut ſpiritualibus, ſed ſicut carnalibus: ſicut paruulis in Chriſto, lac uobis potum dedi, non eſcam: nondum enim poteratis, ſed neque nunc poteſtis: adhuc enim carnales eſtis. Qui animalis eſt, & nō recipit ea quæ ſpiritus Dei ſunt: ſtultitia enim illi eſt, nec poteſt intelligere, quia ſpiritualiter diſiudicatur: iſte non perfecte caſtitatis cibo, ſed rudi nuptiarum lacte nutritur. Sicut per hominem mors, ſic & per hominem reſurrectio mortuorum. Quomodo in Adam omnes morimur, ſic in Chriſto omnes uiuificabimur. Seruiuimus in lege ueteri Adam: ſeruiamus in Euangelio nouo Adam. Factus eſt enim primus homo Adam in animam uiuentem, & nouiſsimus Adam in ſpiritum uiuificantem. Primus homo de terra, terrenus: ſecundus homo de cœlo, cœleſtis. Qualis terrenus, tales & terreni: & qualis cœleſtis, tales & cœleſtes. Sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem cœleſtis. Hoc autem dico fratres, quia caro & ſanguis regnum Dei poſsidere non poſſunt, neque corruptio incorruptionē poſsidebit. Hoc tam clarum eſt, ut nulla expoſitione queat manifeſtius fieri: Caro, inquit, & ſanguis regnum Dei poſsidere non poſſunt, nec corruptio incorruptionē. Si corruptio ad omnem coitum pertinet, incorruptio aūt propriè caſtitatis eſt, præmia pudicitiæ nuptiæ poſsidere non poſ-

sunt. Scimus enim, quoniam si terrena domus huius habitationis destructa fuerit, ædificationem habeamus ex Deo, domum non manu factam, sempiternam in cœlis. In quo ingemiscimus, habitaculum nostrum, quod de cœlo est superindui cupientes. Cupimus enim egredi de corpore, & habitare cum Christo: propter quod & studiosissimè nitimur, siue in corpore, siue extra corpus, placere Deo. Et ut plenius exponeret, quales nos esse uellet, in alio loco docet, dicēs: Despondi enim uos uni uiro, uirginē castam exhibere Christo. Quod si ad totam ecclesiam credentium uolueris referre, in hac desponsione Christi, & maritatas, & digamas, & uiduas, & uirgines contineri, hoc quoque pro nobis facit. Nam dum omnes ad pudicitiam & præmium uirginitatis inuitat, ostendit cunctis gradibus uirginitatem esse potiorem. Rursumq; ad Galatas: Ex operibus, inquit, legis non iustificabitur omnis caro. Opera legis & nuptiæ sunt, unde & maledicuntur in ea, qui non habent filios. Quæ si conceduntur etiam in Euangelio, aliud est iudulgentiam infirmitati tribuere, aliud uirtutibus præmia polliceri. Dicam & ego nuptiatoribus meis, qui post castitatem & diuturnam continentiam subant ad coitum, & pecudum more lasciuiūt: sic insipientes estis, ut cum cœperitis spiritu, nunc carne consummemini? Tanta passi estis sine causa? Apostolus quod continentiæ quibusdam nodos relaxat, & dimittit frena currentibus, propter infirmitatem carnis hoc facit. Contra quam scribens denuo loquitur: Spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis. Caro enim concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Non necesse est nunc de operibus carnis dicere, quia longum est, & facile potest de Apostoli epistola sumere, qui uoluerit. Dicam tantum de spiritu, cuius fructus sunt, charitas, gaudium, pax, longanimitas, benignitas, bonitas, fides, mansuetudo, continentia. Omnes uirtutes spiritus, quasi solidissimum fundamentum & sublime culmen, continentia sustentat & protegit. Aduersum huiuscemodi non est lex. Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum uitijs & concupiscentijs. Si uiuimus spiritu, spiritu & ambulemus. Qui cum Christo carnem nostram & passiones eius desideriaq; crucifiximus, quid rursum ea quæ carnis sunt agere cupimus? Quodcunq; seminauerit homo, hoc & metet. Qui seminat in carne sua, de carne metet corruptionem. qui autem seminat in spiritu, metet uitam æternam. Existimo quod qui uxorem habet, quàm diu reuertitur ad ipsum, ne tentet eum satanas, in carne seminet, & non in spiritu. Qui autē in carne seminat: nō ego, sed Apostolus loquitur, metit corruptionem. Elegit nos in Christo Deus pater ante mundi constitutionē, ut essemus sancti et immaculati coram eo. Ambulauimus in concupiscentijs carnis, facientes uoluntatem eius, & cogitationū: & fuimus filij iræ, sicut & cæteri. Nunc autem conresuscitauit, & considere nos fecit in cœlestibus in Christo Iesu, ut deponamus secundum priorem conuersationem ueterem hominē, qui corrumpitur iuxta desideria erroris, & aptari nobis illa benedictio possit, quæ missam ad Ephesios Epistolam, tali fine concludit: Gratia uobis cum omnibus qui diligunt dominū in incorruptione. Conuersatio nostra in cœlis est. Vnde & saluatorem expectamus dominum nostrum Iesum Christum, qui transfigurabit corpus humilitatis nostræ, conforme fieri corpori gloriæ suæ. Quæcunque ergo sunt uera, quæcunque pudica, quæcunque iusta, quæcunque ad castitatem pertinentia: his copulemur, hæc sequamur. Reconciliauit nos Christus in corpore suo, Deo patri per mortem: & exhibuit sanctos & immaculatos & absque ulla reprehensione coram se: in quo & circuncisi sumus circuncisione nō manu facta, in expoliationem corporis carnis, sed circuncisione Christi, consepulti ei in baptismo, in quo & consurreximus. Si ergo consurreximus cum Christo, ea quæ sursum sunt quæramus, ubi Christus est in dextera Dei sedens, ea sapiamus quæ sursum sunt, non quæ supra terram. Mortui enim sumus, & uita nostra abscondita est cum Christo in Deo. Cum enim Christus apparuerit uita nostra, tunc & nos apparebimus cum ipso in gloria. Nemo militans Deo, implicat se negocijs secularibus, ut possit ei placere, qui se elegit. Apparuit enim gratia Dei saluatoris omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietatem & secularia desideria, caste, & iuste, & pie uiuamus in præsenti seculo. Dies me deficiet, si uoluero omnia castitatis de Apostolo præcepta memorare. Ista sunt de quibus Apostolos dominus

A dominus loquebatur: Adhuc multa habeo uobis dicere, ſed non poteſtis ea portare modo. Cum autem uenerit ille ſpiritus ueritatis, docebit uos omnem ueritatem. Poſt crucem Chriſti, ſtatim in Actis apoſtolorum una domus Philippi Euangeliſtæ, quadrigam producit uirginum filiarum: ut Cæſarea, in qua ex gentibus eccleſia per centurionem Cornelium fuerat dedicata, etiam uirginum puellarum præberet exempla. Cumq; dominus in Euangelio dixerit, Lex & prophetæ uſque ad Ioannem: iſtæ quia uirgines erant, etiam poſt Ioannē prophetaſſe referuntur. Neque enim poterant ueteris teſtamenti lege retineri, quæ uirginitatis fulſerant claritate. Tranſeamus ad Iacobū, qui frater domini dicebatur, tantæ ſanctitatis, tantæq; iuſtitiæ, et perpetuæ uirginitatis, ut Ioſephus quoq; hiſtoricus Iudæorū, propter huius necem Hieroſolymā ſubuerſam referat. Hic primus epiſcopus ex Iudæis Hieroſolymæ credentis eccleſiæ, ad quem Paulus cum Tito Barnabaq; pergebat, loquitur in Epiſtola ſua: Nolite errare fratres mei dilecti: Omne datum bonū, & omnis perfecta donatio, de ſurſum eſt, deſcendens à patre luminum, apud quem non eſt differentia, aut conuerſionis obumbraculum. Volens genuit nos uerbo ueritatis, ut ſimus primitiæ creaturarum eius. Virgo myſticè uirginitatem docet: Omne perfectum donum de ſurſum deſcendit, ubi non ſunt nuptiæ: & deſcendit, non à quolibet, ſed à patre luminum, qui dicit ad Apoſtolos, Vos eſtis lux mūdi: apud quem nō eſt differentia Iudæi ſiue gentilis: nec illa umbra quæ uerſabatur in lege, premit eos qui de nationibus crediderunt: ſed uerbo nos genuit, & uerbo ueritatis: quia umbra & imago et ſpecies quædam ueritatis præceſſit in lege, ut ſimus primitiæ creaturarum eius. Et quomodo ipſe primogenitus ex mortuis, omnes in ſe mortuos ſuſcitauit: ſic ipſe uirgo, primitias uirginum ſuarum in ſe uirgine dedicauit. Petrus quoque quid de uocatione gentium ſentiat, contemplemur: Benedictus, inquit, Deus, & pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui ſecundum magnam miſericordiam ſuam regenerauit nos in ſpem uitæ, per reſurrectionem Ieſu Chriſti ex mortuis, in hæreditatem incorruptā et immaculatā et immarceſcibilem, quæ ſeruatur in cœlis, in uos qui uirtute Dei cuſtodimini per fidem, in ſalutem quæ præpa-
B rata eſt reuelari in tempore nouiſsimo. Vbi incorrupta prædicatur hæreditas, & immaculata & immarceſcibilis, & præparata in cœlis, & in tempus nouiſsimum reſeruata, & ſpes uitæ æternæ quando non nubent neque nubentur, ibi alijs uerbis uirginitatis priuilegia deſcribuntur. Nam & in ſequentibus hoc ipſum docet: Propter hoc accincti lumbos mētis ueſtræ uigilantes perfecte, ſperate in eam gratiam, quæ uobis deferenda eſt in reuelatione Ieſu Chriſti. Quaſi filij obedientiæ non conformemini prioribus ignorantiæ ueſtræ deſiderijs, ſed ſecundum eum qui uos uocauit ſanctum, & ipſi ſancti eſtote, in omni conuerſatione. Scriptum eſt enim: Sancti eſtote, quia ego ſanctus ſum. Necq; enim corruptibili auro & argento redempti ſumus, ſed precioſo ſanguine immaculati agni Ieſu Chriſti, ut caſtificemus animas noſtras in obedientia ueritatis, renati non ex coitu corruptibili, ſed ex incorruptione, per uerbum uiuentis Dei & permanentis: & ſicut lapides uiui ædificemur in domum ſpiritualem, ſanctum ſacerdotium, offerentes ſpirituales uictimas, per Chriſtum dominum noſtrum. Nos enim ſumus genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta, populus acquiſitionis. Chriſtus pro nobis carne mortuus eſt. Armemur eadem conuerſatione qua Chriſtus, quoniam qui paſſus eſt in carne, quieuit à peccato: ut nequaquam in deſiderijs hominum, ſed in uoluntate Dei, reliquum in carne tempus exigamus. Sufficit enim nobis præteritum tempus, quando ambulauimus in luxurijs & deſiderijs cæterisq; uitijs. Grandia nobis & precioſa uirginitatis promiſſa donauit, ut per hanc efficiamur diuinæ conſortes naturæ, fugientes eam quæ in mundo eſt concupiſcentiam corruptionis. Nouit dominus pios de tentatione eripere, & iniquos cruciandos in diem reſeruare iudicij, præcipue eos, qui poſt carnem in deſiderijs pollutionis ambulant, & dominationes deſpiciunt, audaces & procaces. Iſti enim quaſi irrationabilia iumenta in uentrem & libidinem proni ſunt, blaſphemantes: qui & in corruptione ſua corrumpentur: recipientq; mercedem iniquitatis luxuriam: qui putant delicias eſſe, iniuſtitiam, ſordes & maculas, & nihil aliud niſi de uoluptatibus cogitantes. Qui habent oculos plenos adulterio & inſatiabili libidine, & decipiunt

animas

animas necdum Christi charitate robustas. Loquuntur enim uerba tumentia, & indoctos fa c
cile illecebris carnis irretiunt: repromittentes eis libertatem, cum ipsi serui uitiorum sint atq;
luxuriæ & corruptionis. Vnusquisque enim ei subiacet passioni, à qua uincitur. Quod si
fugientes coinquinationes mundi per scientiam saluatoris nostri Iesu Christi, iisdem rursum
superantur, quæ antè superauerant, facta sunt eis nouissima peiora prioribus. Meliusq; eis
erat non nosse uiam iustitiæ, quàm post agnitionem retrorsum conuerti, & relinquere san-
ctum mandatum, quod eis traditum fuerat. Completumq; est in eis ueri simum illud pro-
uerbium: Canis reuersus ad uomitum suum. Et sus lota in uolutabro luti. Nolui omnem lo-
cum secundæ Petri epistolæ ponere, ne longum facerem: sed tantummodo ostendi spiritus
sancti uaticinio huius temporis & doctores & hæresim prænunciatã. Denique manifestius
eos denotat, dicens: Venient in nouissimis diebus illusores seducentes, iuxta propria deside-
ria ambulantes, &c. Descripsit sermo apostolicus louinianum loquentem buccis tumenti-
bus, & inflata uerba trutinantem, repromittentem in cœlis libertatem, cum ipse corruptio-
nis seruus sit atque luxuriæ, canis reuertens ad uomitum suum. Nam cum monachum esse
se iactitet: & post sordidam tunicam & nudos pedes, et cibarium panem, et aquæ potum, ad
candidam uestem, & nitidam cutem, ad mulsum & elaboratas carnes, ad iura Apitij & Paxa- 35
mi, ad balneas quoque ac fritillas, et popinas se conferat: manifestum est, quod terram cœ-
lo, uitia uirtutibus, uentrem præferat Christo, & purpuram coloris eius, putet regna cœlo- 36
rum. Et tamen iste formosus monachus, crassus, nitidus, dealbatus, & quasi sponsus semper
incedens, aut uxorem ducat, ut æqualem uirginitatem nuptijs probet: aut si non duxerit, fru
stra contra nos uerbis agit, cum opere nobiscum sit. Sed & Ioannes in eadem uerba concor-
dat: Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt. Si quis diligit mundum, nõ est
charitas patris in eo. Quoniam omne quod in mundo est, desiderium carnis est, & deside-
rium oculorum, & superbia huius uitæ, quæ nõ est de patre, sed de mundo est. Et, Mũdus
præterit, & desiderium eius. Qui autem facit uoluntatem Dei, manet in æternum. Manda-
tum nouũ scripsi uobis, quod est uerissimũ, et in Christo, & in nobis: quia tenebrę pręterie- D
runt & lux iam lucet. Et rursum: Charissimi nunc filij Dei sumus, & necdum apparuit quid
futuri sumus. scimus autem, quia cum apparuerit, similes ei erimus: quoniam uidebimus
eum sicuti est: & omnis qui habet hanc spem, castificat semetipsum, sicut & ille castus est.
In hoc perfecta est nostra charitas, si fiduciam habeamus in diem iudicij, ut quomodo ille
est, sic & nos simus in hoc seculo. Epistola quoque Iudæ tale quid significat: Odientes &
carnis pollutam tunicam. Legamus Apocalypsim Ioannis, & ibi reperiemus agnum super
montem Sion, et cum eo centum quadragintaquatuor milia signatorum, habentium no-
men eius, et nomen patris eius scriptum in frontibus suis: qui cantant canticum nouum, &
nemo potest dicere canticum illud, nisi hi qui empti sunt de terra. Isti sunt qui cum mulieri-
bus se non coinquinauerunt, uirgines enim permanserunt. Hi sequuntur agnum quocun-
que uadit: Empti sunt enim ex hominibus primitiæ Deo et agno, et in ore ipsorum non est
inuentum mendaciũ, et sine macula sunt. De singulis tribubus, excepta tribu Dan, pro qua
reponitur tribus Leui, duodena milia uirginum signatorum creditura dicuntur, qui cũ mu-
lieribus non sunt coinquinati. Ac ne putaremus de his dici, qui scorta nõ norunt, statim intu
lit: Virgines enim permanserunt. Ex quo ostendit, omnes qui uirgines non permanserunt,
ad comparationem purissimæ & angelicæ castitatis, & ipsius domini nostri Iesu Christi es-
se pollutos. Hi sunt qui cantant canticum nouum, quod nemo potest canere, nisi qui uirgo
est. Hi sunt primitiæ Dei et agni, et sine macula. Si uirgines primitiæ Dei sunt, ergo uiduæ et
in matrimonio continentes, erunt post primitias, id est in secundo & tertio gradu: nec prius
perditus populus saluari poterit, nisi tales hostias castitatis Deo obtulerit, et immaculatum
agnum, purissimis uictimis reconciliauerit. Infinitum est de Euangelio decem uirginum
exponere sacramentum, quinque stultarum, et quinque sapientum. Hoc solum nunc dico,
quod quomodo absque cæteris operibus uirginitas sola non saluat, sic omnia opera absque
uirginitate, puritate, continentia, castitate, imperfecta sunt. Ex quo nequaquam nos illud
poterit

A poterit impedire, quod aduerſarius obiecit, fuiſſe dominum in Cana Galilææ, & nuptiarum feſta celebraſſe, quando aquas uertit in uinum. Hoc enim breuiſsimè reſpondebo, quod qui octaua die circunciſus eſt, & pro quo par turturum, & duo pulli columbarum die purgationis oblati ſunt, cum cæteris antequam pateretur, Iudaicam conſuetudinem comprobauit, ne illis occaſionem iuſtè ſe interficiendi tribuere uideretur, quaſi legem deſtruens, damnansq; naturam. Quanquam & hoc pro nobis faciat. Qui enim ſemel uenit ad nuptias, ſemel docuit eſſe nubendum. Et tunc uirginitati poſſet officere, ſi nuptias poſt uirginitatem, & uiduitatis caſtimoniam non in gradu poneremus. Nunc autem cum hæreticorum ſit damnare coniugia, & Dei ſpernere conditionem, quicquid de laude dixerit nuptiarum, libenter audimus. Eccleſia enim matrimonia non damnat, ſed ſubiicit: nec abiicit, ſed diſpenſat: ſciens, ut ſuprà diximus, in domo magna non ſolum uaſa eſſe aurea et argentea, ſed & lignea, et fictilia, et alia eſſe in honorem, alia in contumeliam: et quicunque ſe mundauerit, eum futurum eſſe uas honorabile, & neceſſarium in omne opus bonum præparatum. Satis abundeq; Chriſtianæ pudicitiæ et uirginitatis angelicæ, de diuinis libris exempla præbuimus. Sed quoniam intellexi in commentarijs aduerſarij, prouocari nos etiam ad mundi ſapientiam, quod nunquam hoc genus in ſeculo ſit probatum, et nouum dogma contra naturam religio noſtra prodiderit, percurram breuiter Græcas et Latinas Barbarasq; hiſtorias, et docebo uirginitatem ſemper tenuiſſe pudicitiæ principatum. Referunt fabulæ Atalantam Calydoniam uirginem ſemper in uenatibus, ſemper in ſyluis, non tumentes uteros fœminarum, faſtidiaq; conceptuum, ſed exa
37 peditam et caſtam amaſſe uirtutem. Harpalicen quoque uirginem Thraciam, inſignis poeta deſcribit, et reginam Volſcorum Camillam: quam Turnus cum auxilio uenerat, laudare uolens, non amplius habuit quod diceret, niſi uirginem nominaret: O decus Italiæ uirgo.
38 Chalciœcus quoque filia illa Leo uirgo perpetua, peſtilentiam patriæ ſcribitur ſpontanea morte ſoluiſſe, et Iphigeniæ uirginis ſanguis aduerſos placuiſſe uentos. Quid referam Sibyllas Erythræam atque Cumanam, et octo reliquas? Nam Varro decem fuiſſe autumat, quaB rum inſigne uirginitas eſt, & uirginitatis præmium diuinatio. Quod ſi Aeolici generis ſermonis Sibylla θεοβούλη appellatur, recte conſilium Dei ſola ſcribitur noſſe uirginitas. Caſſandram quoque & Chryſein uates Apollinis ac Iunonis uirgines legimus. Et ſacerdotes Dianæ
39 Tauricæ, & Veſtæ, innumerabiles extiterunt. Quarum una Minutia propter ſuſpicionem ſtupri uiua defoſſa eſt, iniuſta, ut reor, pœna, niſi grande crimen putaretur læſa uirginitas. Certe Romanus populus quanto honore uirgines ſemper habuerit, hinc apparet: quod conſules et imperatores, et in curribus triumphantes, qui de ſuperatis gentibus trophæa referebant, et omnis dignitatis gradus, eis de uia cedere ſolitus ſit. Claudia uirgo Veſtalis cum in ſuſpicionem ueniſſet ſtupri, et ſimulacrum matris Idææ in uado Tyberis hæreret, ad comprobandam pudicitiam ſuam refertur cingulo duxiſſe nauem, quam multa milia hominum
40 trahere nequiuerant. Melius tamen, inquit Lucani poetæ patruus, cum illa eſſet actum: ſi hoc quod euenit, ornamentum potius exploratæ fuiſſet pudicitiæ, quàm dubiæ patrocinium. Nec mirum hoc de hominibus, cum Mineruam quoque et Dianam uirgines deas finxerit error gentilium: & inter duodecim ſigna cœli, quibus mundum uolui putant, uirginem collocarint. Magna iniuria nuptiarum, ut ne inter ſcorpios quidem, & centauros, &
41 cancros, & piſces, et ægocerotes, uxorem maritumq; contruſerint. Triginta Athenienſium tyranni cum Phidonem in conuiuio necaſſent, filias eius uirgines ad ſe uenire iuſſerunt, & ſcortorum more nudari: ac ſuper pauimenta, patris ſanguine cruentata, impudicis geſtibus ludere: quæ pauliſper diſsimulato doloris habitu, cum temulentos conuiuas cernerent, quaſi ad requiſita naturæ egredientes, inuicem ſe complexæ præcipitauerunt in puteum, ut uirginitatem morte ſeruarent. Demotionis Areopagitarum principis uirgo filia, audito ſponſi Leoſthenis interitu, qui bellum Lamiacum concitarat, ſe interfecit: aſſerens quanquam intacta eſſet corpore, tamen ſi alterum accipere cogeretur, quaſi ſecundum accipe
42 ret, cum priori mente nupſiſſet. Spartiatæ & Meſſenij diu inter ſe habuere amicitias, intantum ut ob quædam ſacra etiam uirgines ad ſe mutuo mitterent. Quodam igitur tempore

cum

cum quinquaginta uirgines Lacedæmoniorum Meſſenij uiolare tentaſſent, de tanto nume- c
ro ad ſtuprum nulla conſenſit, ſed omnes libentiſsime pro pudicitia occubuerunt. Quam-
obrem graue bellum et longiſsimum concitatum eſt, et poſt multum temporis Mamertia
ſubuerſa eſt. Ariſtoclides Orchomeni tyrannus adamauit uirginem Stymphalidem, quæ cum
patre occiſo ad templum Dianæ confugiſſet, et ſimulacrum eius teneret, nec ui poſſet auel-
li, in eodem loco confoſſa eſt. Ob cuius necem tanto omnis Arcadia dolore commota eſt,
ut bellum publice ſumeret, & necem uirginis ulciſceretur. Ariſtomenes Meſſenius uir iu-
ſtiſsimus, uictis Lacedæmonijs, & quodam tempore nocturna ſacra celebrantibus, quæ uo-
cabantur Hyacinthina, rapuit de choris ludentium uirgines quindecim, & tota nocte gradu
concito fugiens exceſsit de finibus Spartanorum. Cumq; eas comites eius uellent uiolare,
monuit quantum potuit, ne hoc facerent, & ad extremum quoſdam non parentes interfecit,
cæteris metu coercitis. Redemptæ poſtea à cognatis puellæ, cum Ariſtomenem uiderent
cædis reum fieri, tam diu ad patriam non ſunt reuerſæ, quàm diu iudicum aduolutæ geni-
bus defenſorem pudicitiæ ſuæ cernerent abſolutum. Quo ore laudandæ ſunt Scedaſi filiæ
in Leuctris Bœotiæ, quas traditum eſt abſente patre duos iuuenes prætereuntes iure hoſpi-
tij ſuſcepiſſe. Qui multum indulgentes uino, uim per nóctem intulere uirginibus. Quæ a-
miſſæ pudicitiæ nolentes ſuperuiuere, mutuis conciderunt uulneribus. Iuſtum eſt & Locri- 43
das uirgines non tacere, quæ cum Ilium mitterentur ex more per annos circiter mille, nul-
la obſcœni rumoris et pollutæ uirginitatis ullam fabulam dedit. Quis ualeat ſilentio præ-
terire ſeptem Mileſias uirgines, quæ Gallorum impetu cuncta uaſtante, ne quid indecens ab
hoſtibus ſuſtinerent, turpitudinem morte fugerunt: exemplum ſui cunctis uirginibus relin-
quentes, honeſtis mentibus magis pudicitiam curæ eſſe, quàm uitam. Nicanor uictis The-
bis atque ſubuerſis, unius uirginis captiuæ amore ſuperatus eſt. Cuius coniugium expetens,
& uoluntarios amplexus, quod ſcilicet captiua optare debuerat, ſenſit pudicis mentibus plus
uirginitatem eſſe quàm regnum: & interfectam propria manu, flens & lugens amator tenuit.
Narrant ſcriptores Græci & aliam Thebanam uirginem, quam hoſtis Macedo corruperat, D
diſsimulaſſe pauliſper dolorem, et uiolatorem uirginitatis ſuæ iugulaſſe poſtea dormientem:
ſeq; interfeciſſe gladio, ut nec uiuere uoluerit poſt perditam caſtitatem, nec ante mori,
quàm ſui ultrix exiſteret. Apud gymnoſophiſtas Indiæ, quaſi per manus huius opinionis
autoritas traditur, quod Buddam principem dogmatis eorum, è latere ſuo uirgo genera-
rit. Nec hoc mirum de barbaris, cum Mineruam quoque de capite Iouis, et Liberum pa-
trem de femore eius procreatos, doctiſsima finxerit Græcia. Speuſippus quoque ſororis 44
Platonis filius, et Clearchus in laude Platonis, & Anaxilides in ſecundo libro Philoſophiæ,
Perictionem matrem Platonis, phantaſmate Apollinis oppreſſam ferunt: & ſapientiæ prin-
cipem non aliter arbitrantur, niſi de partu uirginis editum. Sed et Timęus ſcribit Pytha-
gorę uirginem filiam choro uirginum pręfuiſſe, et caſtitatis eas inſtituiſſe doctrinis. Diodo-
rus Socraticus quinque filias dialecticas inſignis pudicitiæ habuiſſe narratur, de quibus &
Philo Carneadis magiſter pleniſsimam ſcribit hiſtoriam. Ac ne nobis dominum ſaluatorem
de uirgine procreatum Romana exprobraret potentia, autores urbis & gentis ſuæ Ilia
uirgine et Marte genitos arbitrantur. Hęc de uirginibus ſeculi, currens per multiplices hi-
ſtorias, et properans ſermo perſtrinxerit. Veniam ad maritatas, quæ mortuis uel occiſis ui-
ris, ſuperuiuere noluerint, ne cogerentur ſecundos noſſe concubitus: et quæ mirè unicos
amauerunt maritos, ut ſciamus digamiam apud ethnicos etiam reprobari. Dido ſoror Pyg- 45
malionis, multo auri & argenti pondere congregato, in Africam nauigauit, ibiq; urbem
Carthaginem condidit: et cum ab Iarba rege Libyæ in coniugium peteretur, pauliſper di-
ſtulit nuptias, donec conderet ciuitatem. Nec multo poſt extructa in memoriam mariti
quondam Sichæi pyra, maluit ardere quàm nubere. Caſta mulier Carthaginem condi-
dit, et rurſum eadem urbs in caſtitatis laude finita eſt. Nam Haſdrubalis uxor capta, et incen-
ſa urbe, cum ſe cerneret à Romanis capiendam eſſe, apprehenſis ab utroque latere paruu-
lis filijs, in ſubiectum domus ſuæ deuolauit incendium. Quid loquar Nicerati coniu-
gem

A gem: Quæ impatiens iniuriæ uiri, mortem ſibi ipſa cõſciuit: ne triginta tyrannorũ, quos
46 Lyſander uictis Athenis impoſuerat, libidinẽ ſuſtineret. Artemiſia quoq; uxor Mauſoli inſignis pudicitiæ fuiſſe perhibetur. Quæ cũ eſſet regina Carię, & nobilium poetarũ atq; hiſtoricorum laudibus prædicetur, in hoc uel maxime effertur, quod defunctum maritum ſic ſemper amauit, ut uiuũ: & miræ magnitudinis extruxit ſepulchrũ, intantũ ut uſq; hodie omnia ſepulchra precioſa ex nomine eius Mauſolea nũcupentur. Teuca Illyricorũ regina, ut longo tempore uiris fortiſsimis imperaret, & Romanos ſæpe frangeret, miraculo utiq; meruit caſtitatis. Indi, ut omnes penè Barbari, uxores plurimas habent. Apud eos lex eſt, ut uxor chariſsima cum defuncto marito cremetur. Hæ igitur cõtendunt inter ſe de amore uiri, & ambitio ſumma certãtium eſt, ac teſtimoniũ caſtitatis, dignam morte decerni. Itaq; uictrix in habitu ornatuq; priſtino iuxta cadauer accubat, amplexans illud & deoſculans, & ſuppoſitos ignes, pudicitiæ laude contemnens. Puto quæ ſic moritur, ſecũdas nuptias nõ requirit. Alcibiades ille Socraticus, uictis Athenienſib. fugit ad Phar
47 nabazum. Qui accepto precio à Lyſandro principe Lacedæmoniorũ, iuſsit eum interfici. Cumq; ſuffocato caput eſſet ablatum, & miſſum Lyſandro in teſtimoniũ cædis expletæ, reliqua pars corporis iacebat inſepulta. Sola igitur cõcubina cõtra crudeliſsimi hoſtis imperium inter extraneos, & imminẽte diſcrimine, funeri iuſta perſoluit: mori parata pro mortuo, quem uiuũ dilexerat. Imitentur matronę, & matronæ ſaltẽ Chriſtianę concubinarum fidem: & præſtent liberæ, quod captiua ſeruauit. Strato regulus Sidonis manu propria ſe uolens confodere, ne imminentibus Perſis ludibrio foret, quorum fœdus Ægyptij regis ſocietate neglexerat, retrahebatur formidine: et gladium quem arripuerat circumſpectans, hoſtium pauidus expectabat aduentũ. Quẽ iam iamq; capiendum uxor intelligens, extorſit acinacẽ de manu, & latus eius tranſuerberauit. Compoſitoq; ex more cadaueri ſe moriens ſuperiecit, ne poſt uirginalia fœdera alterius coitum ſuſtineret.
Xenophon in Cyri maioris ſcribit infantia, occiſo Abradate uiro, quẽ Panthea uxor mi
B ro amore dilexerat, collocaſſe ſe iuxta corpus lacerũ: & confoſſo pectore, ſanguinẽ ſuum
48 mariti infudiſſe uulneribus. Iuſtam cauſam regis occidendi putauit uxor, quam amicus nudam amico ſuo & ignorantem monſtrauerat. Iudicauit enim ſe non amari, quæ & alteri poſſet oſtendi. Rhodogune filia Darij, poſt mortẽ uiri nutricẽ, quæ illi ſecundas nuptias ſuadebat, occidit. Alceſtin fabulæ ferunt pro Admeto ſponte defunctã, & Penelopes pudicitia Homeri carmen eſt. Laodamia quoq; poetarum ore cantatur, occiſo apud Troiam Proteſilao, noluiſſe ſuperuiuere. Ad Romanas fœminas tranſeam, & primam ponam Lucretiam: quæ uiolatæ pudicitiæ nolens ſuperuiuere, maculam corporis
49 cruore deleuit. Duellius, qui primus Romæ nauali certamine triumphauit, Biliam uirginem duxit uxorem, tantæ pudicitiæ, ut illo quoq; ſeculo pro exemplo fuerit, quo impudicitia monſtrum erat nõ uitium. Is iam ſenex & trementi corpore, in quodam iurgio audiuit exprobrari os fœtidum, & triſtis ſe domum contulit. Cumq; uxori queſtus eſſet, quare nunquam ſe monuiſſet, ut huic uitio mederetur: Feciſſem, inquit illa, niſi putaſſem omnibus uiris ſic os olere. Laudanda in utroq; pudica & nobilis fœmina: & ſi ignorauit uitium uiri, & ſi patienter tulit: & quod maritus infelicitatem corporis ſui, non uxoris faſtidio, ſed maledicto ſenſit inimici. Certe quæ ſecundum ducit maritum, hoc nõ poteſt dicere. Martia Catonis filia minor, cũ quęreretur ab ea, cur poſt amiſſum maritũ denuo nõ nuberet, reſpõdit nõ ſe inuenire uirũ, qui ſe magis uellet q̃ ſua. Quo dicto oſtendit diuitias magis in uxorib. eligi ſolere, q̃ pudicitiã, & multos nõ oculis, ſed digitis uxores duce
50 re. Optima ſanè res, quã auaritia conciliat. Eadẽ cum lugeret uirũ, & matronæ ab ea quærerẽt, quẽ diẽ haberet luctus ultimũ: ait, quẽ & uitæ. Arbitror, quæ ita uirũ quærebat abſentẽ, de ſecundo matrimonio non cogitabat. Brutus Portiam uirginẽ duxit uxorẽ, Martiam Cato non uirginem: ſed Martia inter Hortenſium Catonemq; diſcurrit, & ſine Catone uiuere Martia potuit, Portia ſine Bruto non potuit. Magis enim ſe unicis uiris applicant fœminæ, & nihil aliud noſſe, magnum arctioris indulgentiæ uinculum eſt. An-

niam cum propinquus moneret,ut alteri uiro nuberet, esse enim ei & ætatem integrã, & c
faciẽ bonã: nequaquã inquit, hoc faciam. Si enim uirum bonũ inuenero, nolo timere ne st
perdam: si malum, quid necesse est post bonũ pessimũ sustinere? Portia minor cum lau-
daretur apud eam quædam bene morata, quæ secundũ habebat maritũ, respõdit: Felix et
pudica matrona, nunq; præterq; semel nubit. Marcella maior rogata à matre sua, gaude-
rẽt ne se nupsisse, respondit: ita ualde, ut amplius nolim. Valeria Messalarũ soror, amisso
Seruio uiro, nulli uolebat nubere. Quæ interrogata cur hoc faceret, ait sibi semper mari-
tum Seruiũ uiuere. Sentio in catalogo fœminarũ multo me plura dixisse, q; exemplorũ
patitur consuetudo, & à lectore erudito iustè posse reprehendi. Sed quid faciã, cum mi-
hi mulieres nostri tẽporis Apostoli ingerant autoritatẽ: & necdum elato funere prioris
uiri, memoriter digamiæ præcepta decantẽt? Vt quæ Christianæ pudicitię despiciũt si-
dem, discant saltem ab ethnicis castitatẽ. Fertur aureolus Theophrasti liber de nuptijs, in
quo quærit an uir sapiẽs ducat uxorẽ. Et cum definisset si pulchra esset, si bene morata, si
honestis parẽtibus, si ipse sanus ac diues, sic sapientẽ aliquando inire matrimoniũ, statim
intulit: Hæc aũt in nuptijs raro uniuersa cõcordant. Non est ergo uxor ducenda sapiẽti.
Primum enim impediri studia philosophię, nec posse quenq; libris & uxori pariter inser
uire. Multa esse quæ matronarũ usibus necessaria sint, precioſæ uestes, aurũ, gẽmæ, sum-
ptus, ancillæ, supellex uaria, lecticæ, & essleda deaurata. Deinde per noctes totas garrulæ
conquestiones: Illa ornatior procedit in publicũ: hęc honoratur ab omnibus, ego in con
uentu fœminarũ misella despicior. Cur aspiciebas uicinã? Quid cum ancillula loqueba-
ris? De foro ueniẽs quid attulisti? Non amicũ habere possumus, nõ sodalem. Alterius a-
morem suũ odiũ suspicatur. Si doctissimus præceptor in qualibet urbiũ fuerit, nec uxo-
rem relinquere, nec cũ sarcina ire possumus: Pauperẽ alere difficile est, diuitem ferre tor-
mentũ. Adde, quoniã nulla est uxoris electio, sed qualiscunq; obuenerit, habenda. Si ira
cunda, si fatua, si deformis, si superba, si fœtida: quod cũq; uitij est, post nuptias discimus. 52
Equus, asinus, bos, canis, & uilissima mancipia, uestes quoq; & lebetes, sedile ligneũ, ca- D
lix & urceolus fictilis probãtur prius, & sic emuntur: sola uxor nõ ostenditur, ne ante di-
spliceat, cũq; ducatur. Attẽdenda semper eius est facies et pulchritudo laudanda: ne si alterã
aspexeris, se existimet displicere. Vocãda domina, celebrãdus natalis eius, iurandũ per sa 53
lutẽ illius: ut sit superstes optandũ, honoranda nutrix eius & gerula, seruus, patrimus, &
alumnus, & formosus assecla, & procurator calamistratus, & in longam securamq; libi-
dinẽ exectus spado: sub quibus nominibus adulteri delitescũt. Quoscunq; illa dilexerit,
ingratis amandi. Si totã domũ regendam ei cõmiseris, seruiendũ est. Si aliquid tuo arbi-
trio reseruaueris, fidẽ sibi haberi nõ putabit, sed in odiũ uertetur ac iurgia: & nisi cito con
sulueris, parabit uenena. Anus, & aruspices, & ariolos, & institores gemmarũ sericarũq;
uestium si intromiseris, periculũ pudicitiæ est: si prohibueris, suspicionis iniuria. Verũ
quid prodest etiam diligẽs custodia: cum uxor seruari impudica nõ possit, pudica nõ de
beat? Infida enim custos est castitatis necessitas, & illa uerè pudica dicenda est, cui licuit
peccare si uoluit. Pulchra cito adamatur, fœda facile cõcupiscit. Difficile custoditur, q̃d
plures amãt. Molestũ est possidere, q̃d nemo habere dignetur. Minore tamẽ miseria de-
formis habetur, q̃ formosa seruatur. Nihil tutũ est, in quod totius populi uota suspirãt.
Alius forma, alius ingenio, alius facetijs, alius liberalitate sollicitat. Aliq̃ modo uel aliquã
do expugnatur, q̃d undiq; incessitur. Quod si propter dispensationẽ domus & lãguoris
solatia, & fugã solitudinis ducũtur uxores, multo melius seruus fidelis dispẽsat, obediẽs
autoritati Dñi, & dispensationi eius obtẽperans, q̃ uxor: quę in eo se existimat dominã,
si aduersum uiri faciat uoluntatẽ, id est, quod placet, nõ quod iubetur. Assidere aũt ęgro-
tanti magis possunt amici & uernulę beneficijs obligati, q̃ illa quę nobis imputat lachry 54
mas suas, & hæreditatis spe uendit illuuiẽ: & sollicitudinẽ iactans, languentis animũ de-
speratione conturbat. Quod si ipsa languerit, coægrotandũ est, & nunquã ab eius lectu-
lo recedendũ. Aut si bona fuerit & suauis uxor (quæ tamẽ rara auis est) cum parturiente

gemimus

A gemimus,cum periclitante torquemur. Sapiens aũt nunq̃ ſolus eſſe poteſt. Habet ſecum
omnes qui ſunt, quiq; unquã fuerunt boni, & animũ liberum quocunq; uult, transfert.
Quod corpore non poteſt,cogitatione cõplectitur. Et ſi hominũ inopia fuerit, loquitur
cum deo. Nunquã minus ſolus erit, q; cum ſolus fuerit. Porrò liberorum cauſa uxorẽ du
cere,ut uel nomẽ noſtrum non intereat, uel habeamus ſenectutis præſidia, & certis uta-
55 mur hæredibus,ſtolidiſsimũ eſt. quid enim ad nos pertinet recedẽtes è mũdo, ſi nomine
noſtro alius nominetur: cũ & filius nõ ſtatim patris uocabulum referat, & innumerabi-
les ſint,qui eodẽ appellẽtur nomine? Aut quæ ſenectutis auxilia ſunt,enutrire domi, qui
aut prior te fortè moriatur, aut peruerſiſsimis ſit moribus? Aut certè cum ad maturã æta
tem uenerit,tardè ei uidearis mori? Hæredes autẽ meliores & certiores amici ſunt & pro
pinqui,quos iudicio deligas,quã quos, uelis nolis,habere cogaris. Licet certior hæredi-
tas ſit, dumad uiuis bene abuti ſubſtantia tua, quàm tua labore quæſita in incertos uſus
relinquere. Hæc & huiuſcemodi Theophraſtus diſſerẽs, quem non ſuffundãt Chriſtia-
norum,quorum conuerſatio eſt in cœlis,qui quotidie dicunt: Cupio diſſolui & eſſe cum
Chriſto? Hæredem nimirũ deſiderabit hominẽ, cohæres Chriſti, & optabit liberos, ne-
potũq; ſerie delectabitur,quos forſitan ſit occupaturus Antichriſtus, cũ legamus, Moy-
ſen & Samuelem filijs ſuis alios prætuliſſe,nec putaſſe liberos, quos uidebant dño diſpli
cere? Cicero rogatus ab Hircio, ut poſt repudiũ Terentiæ, ſororẽ eius duceret, omnino
facere ſuperſedit, dicens non poſſe ſe uxori & philoſophiæ pariter operam dare. Illa inte
rim cõiunx egregia, & quæ de fontibus Tullianis hauſerat ſapientiã,nupſit Saluſtio ini-
mico eius, & tertio Meſſalæ Coruino, & quaſi per quoſdam gradus eloquentiæ deuo-
luta eſt. Socrates Xanthippen & Myro neptẽ Ariſtidis duas habebat uxores. Quæ cum
crebro inter ſe iurgarentur, & ille eas irridere eſſet ſolitus, quod propter ſe fœdiſsimum
hominẽ,ſimis naribus,recalua fronte, piloſis humeris, & repãdis cruribus, diſceptarent:
56 nouiſsime uerterunt in eum impetum, & male mulctatum fugientemq; diu perſequutæ
B ſunt. Quodam autem tempore cum infinita conuicia ex ſuperiori loco ingerẽti Xanthip
pæ reſtitiſſet,aqua perfuſus immũda,nihil amplius reſpondit,q; capite deterſo: Sciebam
inquit,futurũ,ut iſta tonitrua hymber ſequeretur. L. Syllæ,Felici ſi non habuiſſet uxorẽ,
Metella coniux erat impudica: & quia nouiſsimi mala noſtra diſcimus,id Athenis canta
batur, & Sylla ignorabat, ſecretaq; domus ſuæ primum hoſtium conuicio didicit. Cn.
Pompeio Mutiam uxorẽ impudicam, quam Põtici ſpadones & Mithridaticę ambiebãt
cateruæ,cum eum putarẽt cæteri ſcientẽ pati,indicauit in expeditione cõmilito,& uicto-
57 rem totius orbis triſti nuncio conſternauit. M. Cato Cenſorius habuit uxorẽ Actoriam
Paulam,humili loco natam,uinolentam,impotentẽ,& (quod nemo poſſet credere) Ca-
toni ſuperbam. Hoc ideo dico: ne quis putet ſi pauperẽ duxerit,ſatis ſe concordiæ proui
diſſe. Philippum regẽ Macedonum,contra quẽ Demoſthenis Philippicæ tonant,intro-
euntem ex more cubiculum uxor excluſit irata: qui excluſus tacuit, & iniuriam ſuam uer
ſu tragico conſolatus eſt. Gorgias rhetor librũ pulcherrimũ De concordia,Græcis tunc
inter ſe diſsidẽtibus recitauit Olympiæ. Cui Melanthius inimicus eius: Hic nobis, inqt,
de concordia præcipit, qui ſe & uxorẽ & ancillam treis in una domo concordare nõ po-
tuit. Æmulabatur quippe uxor eius ancillulæ pulchritudini, & caſtiſsimũ uirum quoti-
58 dianis iurgijs exagitabat. Totæ Euripidis tragœdiæ, in mulieres maledicta ſunt. Vnde
& Hermione loquitur: Malarũ me mulierũ decepere cõſilia. In Lepti urbe ſemibarbara,
poſita in ſolitudine,moris eſt ut nurus altera die ſocrũ ollam mutuũ poſtulet. Cui illa ſta
tim negat,ut ſcias illud uerũ eſſe Terentij,quod conſulto ambiguè extulit: Quid eſt hoc?
59 omnes ſocrus oderũt nurus. Legimus quẽdam apud Romanos nobilem,cum eum ami-
ci arguerent quare uxorẽ formoſam & caſtam & diuitẽ repudiaſſet, protendiſſe pedem,
& dixiſſe eis: Et hic ſoccus quẽ cernitis,uidetur uobis nouus & elegans,ſed nemo ſcit prę
ter me ubi me premat. Scribit Herodotus,q; mulier cum ueſte deponat & uerecundiam.
60 Et noſter comicus fortunatũ putat,qui uxorẽ nunq̃ duxerit. Quid referã Paſiphaen,Cly

temneſtram & Eriphylam:quarũ prima delicijs diffluẽs,quippe regis uxor,tauri dicitur c
expetiſſe concubitus:altera occidiſſe uirũ ob amorẽ adulteri: tertia prodidiſſe Amphia-
raũ,& ſaluti uiri monile aureũ prætuliſſe. Quicquid tragœdiæ tumẽt, & domos, urbes,
regnaq; ſubuertit,uxorũ pellicumq; cõtentio eſt. Armãtur parentũ in liberos manus, ne
fandæ apponuntur epulæ:& propter unius mulierculæ raptũ,Europa atq; Aſia decẽnali
bello cõfligũt. Quaſdam repudiatas altero nuptiarũ die ſtatim nupſiſſe legimus. Vterq;
reprehendendus maritus, & cui tam cito diſplicuit, & cui tam cito placuit. Epicurus uo
luptatis aſſertor(quanq; Metrodorus diſcipulus eius Leontiũ habuerit uxorẽ)raro dicit
ſapiẽti ineunda cõiugia,quia multa incõmoda admixta ſunt nuptijs. Et quomodo diui-
tiæ & honores & corporum ſanitates, & cætera quæ indifferẽtia nominamus, nec bona
nec mala ſunt,ſed uelut in meditullio poſita, uſu & euentu uel bona uel mala fiunt: ita &
uxores ſitas in bonorum malorumq; confinio. Graue aũt eſſe uiro ſapienti uenire in du-
bium,utrum bonã an malam ducturus ſit. Ridicule Chryſippus ducẽdam uxorẽ ſapien-
ti præcipit,ne louem Gameliũ & Genethliũ uiolet. Iſto enim modo apud Latinos ducen 62
da non erit,quia louẽ non habẽt nuptialem. Quod ſi deorũ(ut putant)nomina, uitæ ho-
minum præiudicant, offendet ergo Statorẽ louẽ, qui libenter ſederit. Scripſerũt Ariſto- 63
teles & Plutarchus,& noſter Seneca de matrimonio libros, ex quibus & ſuperiora non
nulla ſunt, & iſta quæ ſubijcimus. Amor formæ,ratiõis obliuio eſt,& inſanię proximus:
fœdum minimeq; conueniẽs animo ſoſpiti uitiũ. Turbat conſilia,altos & generoſos ſpi-
ritus frangit:à magnis cogitationibus ad humillimas detrahit:querulos,iracũdos,teme-
rarios,durè imperioſos, ſeruiliter blandos, omnibus inutiles, ipſi nouiſsime amori facit.
Nam cum fruẽdi cupiditate inſatiabilis flagrat:plura tempora ſuſpicionibus, lachrymis,
conqueſtionibus perdit,odiũ ſui facit: & ipſi nouiſsime ſibi odio eſt. Tota amoris inſe-
ctatio apud Platonẽ expoſita eſt,& omnia eius incõmoda Lyſias explicat: quod non iu-
dicio,ſed furore ducatur: & maxime uirorũ pulchritudini, grauiſsimus cuſtos accubet.
Refert præterea Seneca, cognouiſſe ſe quendã ornatũ hominẽ, qui exiturus in publicũ, d
faſcia uxoris pectus colligabat, & ne pũcto quidẽ horæ præſentia eius carere poterat:po
tionẽq; nullã, niſi alterius tactã labris uir & uxor hauriebãt: alia deinceps nõ minus ine-
pta faciẽtes,in quæ improuida uis ardẽtis affectus erumpebat. Origo quidẽ amoris hone
ſta erat,ſed magnitudo deformis. Nihil aũt intereſt q; ex honeſta cauſa quis inſaniat. Vn
de & Xyſtus in Sentẽtijs: Adulter eſt, inquit, in ſuam uxorẽ amator ardentior. In aliena
quippe uxore omnis amor turpis eſt,in ſua nimius. Sapiẽs uir iudicio debet amare cõiu-
gem,nõ affectu. Reget impetus uoluptatis,nec pręceps feretur in coitũ. Nihil eſt fœdius,
q; uxorẽ amare quaſi adulterã. Certe q dicũt ſe cauſa reip. & generis humani uxorib.iun-
gi,& liberos tollere:imitẽtur ſaltẽ pecudes,& poſtq; uxorũ uenter intumuerit,nõ perdãt
filios:nec amatores uxorib.ſe exhibeant, ſed maritos. Quorundã matrimonia adulterijs 64
cohæſerunt:&,ô rem improbã,ijdem illis pudicitiã præceperũt,qui abſtulerãt. Itaq; cito
eiuſmodi nuptias ſatietas ſoluit. Cum primũ lenocinium libidinis abſceſsit,quod libebat
euiluit. Nam quid,ait Seneca,de uiris pauperib.dicã, quorũ in nomẽ mariti, ad eludẽdas
leges quæ cõtra cœlibes latæ ſunt,pars magna cõducitur? Quomodo poteſt regere mo-
res, & præcipere caſtitatẽ,& mariti autoritatẽ tenere qui nupſit? Doctiſsimi uiri uox eſt,
pudicitiã in primis eſſe retinendã:qua amiſſa,omnis uirtus ruit. In hac muliebriũ uirtutũ
principatus eſt. Hæc pauperẽ cõmendat,diuitem extollit,deformẽ redimit, exornat pul-
chram:bene meretur de maioribus,quorũ ſanguinẽ furtiua ſobole nõ uitiat:bene de libe
ris,quib.nec de matre erubeſcẽdum,nec de patre dubitandũ eſt. Bene in primis de ſe,quã
à cõtumelia externi corporis uindicat. Captiuitatis nulla maior calamitas eſt, q ad alienã
libidinẽ trahi. Viros conſulatus illuſtrat:eloquẽtia in nomẽ ęternũ effert:militaris gloria
triumphusq; nouæ gentis conſecrat. Multa ſunt quæ præclara ingenia nobilitẽt. Mulie-
ris uirtus propriè pudicitia eſt. Hæc Lucretiã Bruto æquauit,neſcias an prætulerit:quo-
niam Brutus non poſſe ſeruire,à fœmina didicit. Hęc æquauit Corneliam Graccho: hęc 65

Portiam

A Portiam alteri Bruto. Notior eſt marito ſuo Tanaquil. Illum inter multa regum nomina iam abſcondit antiquitas. Hanc rara inter fœminas uirtus, altius ſeculorum omnium memoriæ, quàm ut excidere poſsit, infixit. Imitentur ergo nuptæ Theano, Cleobulinam,
66 Gorguntem, Timocliam, Claudias atq; Cornelias: et cum Apoſtolum malis mulieribus digamiam uiderint ignoſcentẽ, legant antequam religio noſtra fulgeret in mundo, uni-
67 cubas ſemper habuiſſe inter matronas decus: per illas Fortunæ muliebri ſacra fieri ſolitum, nullum ſacerdotem digamum, nullum flaminem bimaritum: hierophantas quoq; Athenienſium uſq; hodie cicutæ ſorbitione caſtrari, & poſtquam in pontificatum fuerint electi, uiros eſſe deſinere.

IN LIBRVM PRIMVM ADVERSVS IOVINIANVM SCHOLIA.

1 Sancti ex urbe.] In ipſo ſtatim ingreſſu præparat nos ad cauſam. Siquidem honorifica mentio eorum qui libros attulerunt Iouiniani, facit huius cauſam deteriorem. Et cum addit, cuiuſdam Iouiniani, contemptum autorẽ & obſcurũ ſignificat. Porrò fratres accipe, non ex hoc genere, quos uulgo fratres appellant, ſed olim omnes Chriſtiani fratres inuicem appellabant. Epicurum Chriſtianorum] Epicurus philoſophus finem boni conſtituit in uoluptate, nõ animi tantũ, ſed etiam corporis: quæ pecudũ potius eſt q̃ hominis. Nacti ſunt & Chriſtiani ſuũ Epicurũ, Iouinianũ, qui tantopere fauerit nuptijs, & eſui carniũ. Eſt autem elegans μεγρομαρία, nec mediocrem habet emphaſim. Apoſtolico uigore.] In alijs ſcriptum erat rigore: utraq; lectio tolerabilis. Vigor opponitur molli & languido, rigor molli & effœminato. [redacted] Totus enim tumet.] Exponit ipſe, quarè copularit hæc inter ſe pugnantia: tumere & iacere. Tumebat, quia affectabat grandiloquentiam: iacebat, quia deerant nerui. Solent enim infelices affectatores in proximũ incidere uitium. Ita qui grandes uideri ſtudent, euadunt turgidi: qui preſſi, ieiuni & frigidi. Parturiunt montes.] Verſus eſt Horatij ex Arte poetica, referens apologũ Æſopicũ. Priſci rudesq; mortales, cum forte terram intumeſcentem uidiſſent, concurrerunt: expectantes ut ingens aliquod monſtrũ naſceretur. Tandem prodijt mus, magno omniũ riſu. quæ res in prouerbiũ abijt. Eſt autem uerſus Horatianus ex Arte poetica, in ſcripto
B rem tumentem exordio, cum cætera non reſpondeant: Vt ſcriptor, inquit, Cyclicus olim: Fortunam Priami cantabo & nobile bellum: Quid dignũ tanto feret hic promiſſor hiatu? Parturiẽt montes, naſcetur ridiculus mus. Quin & apud rhetores inter uitioſa ponitur, exordium elaboratũ. Non ſani eſſe ho.] Annexuit Perſianũ uerſum ex Satyra iij. Eſt autem mira exaggeratio inſaniæ, cum rẽ ait eiuſmodi, ut inſano quoq;, qualis fuit Oreſtes, uideatur inſana. Nam eſt in fabulis, Oreſtem ob inter-
3 fectam matrem, à furijs ultricibus agitatũ fuiſſe. Plautinarũ literarũ.] Nam apud hunc quiſpiam cum literas reſignatas, quod inepte ſcriptæ eſſent, non poſſet legere, iocatur ad hunc modum. Locus eſt in Pſeudolo ſic habens: Has quidem pol credo, niſi Sibylla legerit, interpretari alium poſſe neminem. Sibylla uates erat, quæ diuinare poſſet, quid eſſet ſcriptũ. Furioſas Apollinis uates.] Plato triplicem poſuit furorem: uatũ, poetarũ, & amantiũ. Dat ſine mente ſonũ.] Nam correpti à numine proloquuntur, quod ipſi non intelligunt. Hemiſtichium eſt Maronis. Heraclitũ.] Is philoſophus fuit Epheſius, ὠνομολάκτος, id eſt, qui nullo præceptore fuerat uſus. Affectauit obſcuritatem ſcriptis, cum poſſet ſi libuiſſet, perſpicue rem explicare. Vnde cognomẽ additum σκοτεινός, id eſt tenebricoſi. Ad huius libros intelligendos Socrates dixit, δεῖ δηλίου κολυμβητοῦ, id eſt, opus eſſe Delio natatore. Cum hydrope laboraret, adijt medicum, rogans num ex hymbri poſſet facere ſiccitatem.
4 Ad noſtrum αἰνιγματιστὴν.] Ænigmatiſtes Græcis eſt, qui loquitur per ænigmata, resq; per ſe dilucidas data opera obſcurat: cuiuſmodi ſunt carmina Lycophronis apud Græcos. Satisfacto inuitatis.] Apparet Iouinianum ita finxiſſe, quaſi ſermo ſuperioris libri ſit habitus in conuiuio. Quemadmodum fecit Macrobius & Athenęus. Et huius libri ſermo poſtridie ſit habitus apud amicos. Et ob eam cauſam dixerat paulo antè, heſternã crapulam ructans euomuit. Eſt enim & hoc Epicureum, in cõuiuijs & in hortis philoſophari. Quanq̃ hoc loco pro ſatisfacto, quidam habebãt ſatisfacio. Quid aũt attinet huius hominis ſententiam uelle exponere, quã Hieronymus negat ſe percipere potuiſſe? Tum ſermo eſt adeo barbarus, adeo incompoſitus & inſulſus, ut nõ ſolum indoctũ, ſed uel ebrium, uel phreneticum loqui putes: qui nec ipſe ſua uerba intellexerit. Diuino tamen hunc illius eſſe ſenſum: Poſtea quã heri ſatisfeci meis conuiuis, refellens ac diluens quæ mihi falſo obijciebant: non quo mihi famam ac gloriam ea pararẽ diſputatione, ſed ut calumniatorum ſuggillationibus nomẽ meum purgarem. Nunc obſecro neophytos, id eſt nouitios Chriſtianos, qui nuper plantati in Chriſto, & adhuc ueluti teneræ quædam arbuſculæ ſunt, quiq; iam per baptiſmũ abluti ſunt à uitijs, ut me conſtanter audiant, nec cedant ullis hæreticorum uocibus. Siquidem eccleſia Chriſti his tribus munita defenſaq; eſt: fide, ſpe, charitate. & idcirco in hac nullus eſt tam infans quin poſſit diſcere, ſed

omnes docíles ſunt. Et Chriſti fides quæ eſt in eccleſia, nec ui poteſt expugnari, nec dolis opprimi. Hoc operę libuit ſumere, quo magis rideret lector, utcunq; intellectis Iouiniani uerbis. Pro obſecro quídam codices habebant obſero, præſertim uetuſti, quam lectionem non improbamus: actum hic erit ſenſus: Heri refelli calumnias, nunc inſtituam nouitios Chriſtianos: quæ eſt audientia cõminuta agminibus. Eſt autem hoc unum Iouiniani dogma: qui ſemel in baptiſmo renatus ſit, à diabolo non poſſe ſuperari. Quod deſcriptionis dedecus.] Eleganter luſit deprauatione uerbi, dedecus ponens pro decus. Eſt enim & hoc iocandi genus, ut cum pro Tiberio dicimus Biberium, pro Claudio Caldium, pro Tullio Tollium. Hippocratis uinculis.] Hippocratem pro quouis medico poſuit. ac ridicule quidam hoc loco nodum in ſcirpo quærunt. Quæ res.] Nempe uerba ſacra ſcripturæ admixta. Hic autem proponit ſummam argumenti. Marcionis & Manichæi.] Marcion Cerdonis dogma fere ſequebatur. Manichæus Perſa quiſpiam eius hæreſeos autor, docebat, ut ſi quis uellet uti coniugio, conceptũ tamen & generationem deuitaret. Atq; ita prorſus damnauit nuptias, cũ id prohíbuerit, cuius cauſa matrimonium eſt inſtitutum: autor Auguſtinus in catalogo hæreſiarcharum.

Nec Taciani principis.] Encratitæ dicti ſunt à temperantia, quod abſtinerent à carnibus, & ab omni coitu: nec recipiebant in numerum ſuorum uel marem uel fœminam utentem coniugio, nihil intereſſe putantes inter coitum coniugatorum, & aliam quamuis libidinis ſpeciem. Teſtis diuus Auguſtinus. Paulus architectus.] Locus eſt in priore ad Corinthios epiſtola, capite tertio. Hic palam Hieronymus indicat aurum, argentum, & lapides pertinere ad recte facta: lignum, fœnum, ſtipulam pertinere ad opera mala. Hoc obiter admonui, quod quidam recentiores hunc locum ſecus exponant, nimirum non de duplici genere bonorum & malorum, ſed de gradibus bonorum operum.

Honorabíles nuptias.] Ita Paulus ad Hebræos cap. decímotertio: Honorabile connubiũ in omnibus & thorus immaculatus: Fornicatores enim & adulteros iudicabit Deus. Sed ita nuptias.] Hic conſtituit cõtroverſiam, & quid in ſumma ſit acturus oſtendit. Iouinianus æquabat nuptias uirginitati: Hieronymus nuptias non damnat, ſed eas tertio ponit loco, uirginitatẽ primo. Triginta referuntur ad nuptias.] Locus eſt apud Matthęũ cap. xiij. Chriſtus in parabola ſeminantis, triplicem differentiam proponit bonæ terræ: quæ trigecuplum reddat, quæ ſexagecuplum, & quæ centuplum. Maximus numerus pertinet ad uirginitatẽ, medius ad uiduas caſtas, minimus ad honeſtũ matrimonium. Quidam iniquiores nuptijs, centenariũ numerum referunt ad martyriũ, proximum ad uirginitatem, tertium ad uiduarũ continentiã, excluſo matrimoníj ſtatu. Quam opinionem diuus Hieronymus non admodũ execratur in Cõmentarijs, hunc Euangeliſtæ locũ enarrãs: & illic, ut ſemper, amore pudicitiæ durior in nuptias. Quidam, inquit, noſtrorum centeſimũ fructum ad martyres referunt. Quod ſi ſunt ſancta conſortia nuptiarũ, cur excluduntur à bono fructu? Cum ait, ſi ſunt, non affirmat: niſi, ſi, coniunctionem accipias ratiocinatiuè. Nam & ipſa digitorũ coniunctio.] Veteres non ſolum notulis quibuſdam numeros ſignificabant, uerum etiam geſtu digitorum, quos aut explicabant, aut contorquebant, & in aliam atq; aliam figurã uariabant. Ac fuiſſe quidem huiuſmodi ſignandorũ numerorum rationem, facile multis ex locis deprehenditur. Cæterum quænam ea fuerit, id non perinde facile ſit explicare. Etenim Donatus explicans illum Terentij locũ in Adelphis: Nunq; quiſquam ita bene ſubducta ad uitam ratione fuit: admonet poetam ad uetuſtum numerãdi morẽ reſpicere, qui complicandis aut ſubducendis digitis conſtabat. Clarius aũt Plinius lib. xxxiiij. cap. vij. de Iani ſtatua loquens: Præterea, inquit, Ianus geminus à rege Numa dicatus, qui pacis belliq; argumento colitur, digitis ita figuratis: ut trecentorum quinquaginta quinq; dierũ nota, per ſignificationem annui temporis, & æui ſe Deum indicet. Item Macrobius Saturnalium libro primo, ſimilia fermè de Iano prodidit: quanquam numerorum ratione parum conſentiente cum Plinio, ſed ſcriptura, ſicut opinor uitiata. Præterea Iuuenalis in Satyra decima de Neſtore loquens, quem poetæ fingunt ætates uixiſſe tres: Felix nimirum, qui per tot ſecula mortem Diſtulit, atq; ſuos iam dextra computat annos. Simile quiddam colligitur ex epigrammate Græco, quod Nicãdri fertur titulo. Η πολιὴ κροτάφοισι κονιπλὰξις, ἡ πολύμυθος γραῦα, λὶ ἦμ νέσωρ ὄκ ἐπι πρισβύτατος. Η φάος ἀθρήσασ' ἐλάφῳ πλέον, ἡ χιὼ λαιῇ τῆφας ἀριθμεῖσθαι δύπερον ἀρξαμένη, ζώει, καὶ λύστρα, καὶ ἀρπίτος, οἷά τε νύμφη ὥστε μὶ λισάζειν, μήτι πίπονθ' ἁλίης. Quorum carminum hic eſt ſenſus, ſi quis forte Græce neſciat: Cana illa uertice Cocyttaris, illa multiloqua anus, propter quam Neſtor non iam natu maximus, illa quæ lucem aſpexit diutius ceruo, illa quæ manu læua ſenectutem numerare iterum cœpit, uiuit, & uidens, & integris pedibus, ueluti ſponſa: adeo ut dubitem ne quid acciderit Orco. Apuleius in Apologiæ ſecunda oratione, in aduerſarium, qui dixiſſet, mulierem quadraginta annos natam nupſiſſe, cum non eſſet maior annis uiginti, ſcribit ad hunc modum: Quid multis? ut cum quadruplatore agam, bis duplum quinquennium faciam, uiginti annos ſemel detraham. Ac paulo inferius: O mendacium uiginti annorum exilio puniendum. Dimidia tanta Æmiliane mentiri, falſa audeas ſeſquialtera? Si triginta annos pro decem dixiſſes, poſſes uideri pro computationis geſtu erraſſe: & quos circulare debueras digitos, aperuiſſe. Quum uero quadraginta, quæ facilius cæteris, porrecta palma ſignificantur, ea quadraginta in dimidio auges, non potes digitorum geſtu erraſſe: niſi forte triginta annorum Pudentillam ratus, binos cuiuſq; anni conſules numeraſti. Ex his uerbis, tametſi nonnihil deprauatis, licet colligere, Pudentillam uiginti annos fuiſſe natam cum nuberet, & totidem fermè annos cũ Apuleio uixiſſe. quod ſi nupſiſſet quadrage-

A quadragenaria, iam oportebat eſſe ſexagenariã, duplicatis conſulibus, ſi triginta putaſſet annorum. Nec deſunt qui ferant extare Bedæ libellum, in quo huiuſmodi numerandi ratio tradatur: uerũ eum nondum potuimus nanciſci. Quanquam non uſq; adeo ad rem theologicam pertinet anxie hæc diſquirere, quod Hieronymus eleganter magis quam ſerio uideatur id ad ſenſum euangelicum detorquere. Nec enim ueriſimile eſt, eandem ſupputandi rationem fuiſſe apud omnes nationes. Atqui iſta ratio non aliunde quàm ab Hebræis erat petenda, quibus propoſita fuit parabola, nõ à Romanis, unde Hieronymus, opinor, eſt mutuatus. Quin huiuſmodi res ætatibus quoq; nouantur. Quandoquidem his quoq; temporibus extat huiuſmodi ſupputatio, ſed longe diuerſa ab ea, quam ætate Hieronymi colligimus in uſu fuiſſe. Sanè nec ex Plinio, nec ex Macrobio quicquã poteſt elici certum, quod ad hanc rem pertineat. Ex Apuleio & Iuuenale nonnihil cõijcere licet, ſed multo magis ex ipſo Hieronymo. Primum illud ſatis perſpicuum eſt, hanc ſupputandi rationem duabus in rebus potiſſimum conſtitiſſe, in mutanda manu & geſtu digitorum. In dextra numerabant uſq; ad quinquaginta: deinde in ſiniſtra uſq; ad centum: rurſus ad dexteram redibatur, ueluti alterius initium centenarij. Inde Neſtorem fingunt treis hominum ætates uixiſſe, quod annum centeſimum eſſet egreſſus, hoc eſt duas ætates, & tertiam ingreſſus. Proinde dictum eſt à poeta: Atq; ſuos iam dextra computat annos: nempe numero à ſiniſtra reciprocante in dextram. Atq; anus illa denuo cœpit in ſiniſtra numerare ſenectutem, quod iam centum annos eſſet prætergreſſa, & tertiam pentecontadem aggrederetur. Et triginta circulatis digitis notari ſolere, ſatis indicat Apuleius: quod Hieronymus complexum & coniunctionem digitorum uocat. Ac rurſus hic numerus duplicabatur, ſi coniunctos ac circulatos digitos ſuperiore digito preſſiſſet aliquis: uerum id non in eadem manu, ſed in leua, quanquam in eiſdem digitis, ſed aliter compoſitis: ut intelligas, aliquid eſſe affinitatis matrimonio cum uiduitate. Porrò uirginitas ueluti nouo numero redit ad dextram, & centenarium incipit numerum, ceu circulo quodam recurrens ad id unde cœptum erat, hoc eſt ad naturam incorruptã in qua conditi ſumus. Quanquam haud me præterit, quibuſdam eruditis uiris diuerſam eſſe ſententiam, exiſtimãtibus à ſiniſtra numerum incipi: in qua numeratis nonagintanouem, ita demum ad dextram tranſiri. Cui ſanè nec ipſe refragor admodum, imò propemodum mihi magis probatur quàm illa ſuperior, quod ſatis quadret, primum ad illud Iuuenalis: Atque ſuos iam dextra computat annos: de Neſtore, qui ad centeſimum peruenerit annum. Deinde ad Græcum epigramma quod citauimus, de anu quæ iterum exorſa eſſet in ſiniſtra numerare ætatis annos, utpote iam annum egreſſa centeſimum. Poſtremo cum ipſius Hieronymi uerbis pulchre conuenit, ex quibus palàm eſt, digitis in leua molliter coniunctis,

B ſignificari triginta. Rurſus hos ipſos coniunctos ſi premas ſuperiore digito, ſignificari ſexaginta. Poſtremo iiſdem digitis circulatis & uelut in coronam collectis, ut in triginta, ſed iam ut dextera, repræſentari numerum centenarium. Tantum conjecturis utcunq; colligere licuit, & ſatis arbitror ad huius intellectum loci. Cui data ſit copia codicis, fortaſſis apud Bedam ſuper hac re compertiora reperiet. Attigit Hieronymus & in epiſtola ad Gerontiam de monogamia, ſed leuiter ac paucis.

8 Cum enim uix adhuc.] Mire luſit hac metaphora, & item ſequentibus: nam & curſus nautarum dicitur. Noue autem dixit prohibere: cum Ciceroni magis placuerit inhibere, quemadmodum ipſe teſtatur in Epiſtolis ad Atticum. Nam prohibemus ne quid fiat: inhibemus, quod iam cœptum eſt, ne progrediatur. Loquendi æſtus.] Aeſtus eſt fluxus ac refluxus maris. Sinus contraham.] Sinus carbaſorum ſentit, unde & ſinuoſa uocantur. Iam nunc.] Vt ſubito mutauit metaphoram, planeq; duriuſcule. Baliſta.] Bellicum eſt inſtrumentum, quo trabes funibus adducta, magno impetu telum, aut ſimile quippiam emittit. Spiris maculoſi corporis.] Habent hoc ſerpentes, ut in metu conuoluto corpore caput tegant: quo læſo, ſciant ſibi pereundum. Spiræ dicũtur tortuoſi flexus funium. Dicit.] Quatuor dogmata Iouiniani proponit per diuiſionem: deinde per enumerationem oſtendit, ſe primum ad hæc reſponſurum teſtimonijs diuinæ ſcripturæ: deinde adhibiturum literas ſeculares. Pythagoram.] Is deterruit ab eſu carnium, nouo commento, quod diceret hominum animas in brutorum animantium corpora demigrare: unde periculum eſſe, ne fortè

9 cum gallum occidis, patris animam uioles. Platonem.] Hic à uulgi uoluptatibus ſemper auocat ad amorem eorum quæ ſemper ſunt. Et uoluptatem appellauit τὸ δέλεαρ τῶν ἀκακῶν, id eſt, eſcam malorum, quod per hanc mortales in omnem miſeriam pelliceantur. Ariſtidem.] Is ob uitæ integritatẽ uulgò iuſti cognomẽ meruit, & ob huius cognominis inuidiam oſtraciſmo in exiliũ actus eſt. Ariſtippo.] Tribus laudatis opponit treis illaudatos. Ariſtippus Cyrenæus fuit philoſophus, Socratis auditor, ſed ubiq; uoluptatem amplectens. Hic eſt quem Diogenes ſolitus eſt appellare canem regium. Epicuro.] Et hic aſſertor eſt uoluptatis. Alcibiadi.] Hunc oppoſuit Ariſtidi, corruptum integro, diuitem pauperi. Sicut Epicurum oppoſuit Platoni, quod hic uoluptatem ceu rem peſtiferam deteſtetur: ille aſſerat: ut fontem ſummi boni. Ariſtippum oppoſuit Pythagoræ, quod ille uiueret holuſculis, hic regiæ menſæ canis fuerit. Prima, inquit, Dei ſerui.] Refert nonnihil, ut admonet etiam Fabius, quomodo proponantur aduerſarij rationes. Nam Hieronymus ita

10 refert argumenta Iouiniani, ut ſic cõmemoraſſe propemodum ſit diluiſſe. Et per ordinem.] Hoc dixit per ironiam: nihil enim attinebat ad probationem ille catalogus, niſi ſi quis fortè non crederet humanum genus primum uſu matrimonij fuiſſe propagatum. Iſte, inquit, eſt Enos.] Et hoc

His de rebus cõpertiora quædã habes in appendice huius commentarij.

habet irriſionem.Nec enim ob matrimonium iſtí tantopere Deo placuerunt, ſed ob pietatem, etiam c
ſi ſic euenit,ut habuerint uxores. Prior trigamus.] Quia treis habuit uxores: quarum prima fuit
Sarai,poſtea dicta Sara,ex qua iam ſenex ſuſcepit Iſaac.Secunda Agar,ex qua ſuſtulit Iſmaelem. Ter
tia Cetura,ex qua plures habuit liberos. Quanquam Hieronymus in Hebraicis traditionibus, teſta-
tur quibuſdam Ceturam eandem eſſe cum Agar:quæ mortua Sara, in ius tranſierit uxoris, uidelicet
ne iam decrepitus aliena ætate laſciuiſſe uideatur. Intantum,inquit, ſciebat.] Stultum hoc epi-
phonema Iouiniani riſit,quaſi Deus gignat filios,non maritus. Iudam quoq;.] Is fuit unus ex fi-
liis Iacob,qui primogenito filio ſuo Her,uxorẽ dedit nomine Thamar, ſed Her ob impietatem ſuam
occiſus eſt à Domino. Iuſsit itaq; pater Onam natu ſecundum Her maximum, ſuſcipere fratris uxo-
rem:ille cogitans liberos qui naſcerentur,fratri imputandos,non ſibi, ſemen effudit in terrã. Et hunc
itaq; percuſsit Dominus ob tam execrabile facinus. Locus eſt Geneſeos capite trigeſimooctauo.
Dedita opera.] In hoc erat malitia:nam fieri poteſt & caſu. Vxorium Nazaræum.] Quod
damnandum erat in Sampſone, id ille ſtulte laudarat. Vxorius dicitur,uxori addictior: quod Sam-
pſon indulſerit Dalilæ, amantium more. Et hunc tamen miris effert præconijs, qui reprehenſionem
merebatur. Debboram quoq; replicat.] De Debbora & Barach legis Iudicum cap.iiij. De Iahel 11
quoq; legis eodem capite. Quod abſq; uirginitatis bonis.] Nec hoc ſine naſo dictum eſt: quid
enim ad uirginitatis negocium pertinet, ſi qua non uirgo facinus aliquod ſtrenuum quomodocunq;
deſignauit? Fidem patris.] Quod damnandum erat in Iepte,laudat: quod in uirgine laudandum,
damnat. Ille impie uouerat,& impie occidit. Illa dolet ut Iudæa, nullam ex ſe relictam ſobolem.
Ephod Bad.] אפוד Ephod Hebræis ſonat ueſtis genus,& בד Bad lineum. Et his ſubeſt tacita ir-
riſio. Quid enim Ephod Bad ad uirginitatem facit? Quaſi quis neſciat omnes ſacerdotes ueteris in-
ſtrumenti habuiſſe uxores. In area collocat.] Nihil hic recenſetur ab Hieronymo ſine tacita irri. 12
ſione.In area dixit,pro in Catalogo,quod ea ſpicas ſublegiſſe legatur. Centum præputijs.] Hac le-
ge Saul pactus eſt Michol filiam ſuam uxorem,ſi Dauid adduxiſſet centũ præputia Philiſtæorum, ut
legis lib.Reg.1.& item 2.Odioſius autem rem explicauit,præputijs quaſi ea fuerit dos:& concubitus
dicitur,non matrimonium. Imaginem uult eſſe.] Ridiculum eſt, imaginem non conuenire cum
eo quod repræſentat. Solomon enim uxorius fuit, Chriſtus uirgo, & uirginum princeps. Solomon
in hoc quod pacificus fuit,geſſit Chriſti typum,non in hoc quod uxorius. Deus iudicium.] Pſal-
mus eſt ſeptuageſimuſprimus. Hieronymus oſtẽdit hunc non quadrare prorſus in Solomonem, nec
conuenire,quod is non maneat cum ſole & luna.Solus enim Deus manet in æternum. Dabitur ei
de auro.] Primum,quid aurum Arabiæ ad nuptias,de quibus hic agitur? Deinde,quî quadrat in So- D
lomonem adorari ſemper? Ac repente.] Nempe à regibus ad prophetas & ætatibus diſiunctos. 13
Atq; obiter notat duram digreſſionem. Eliſæum uxores.] Stultitiam uocãt rhetores,ubi quis ad-
ducit ea, quæ non ſolum nihil conferũt ad cauſam, uerumetiam quæ nocent: ut hoc exemplum Eliæ
& Eliſæi,quorũ uterq; caruit uxore.Deinde quid ſpiritui Domini cum nuptijs, quas inſtituerat lauda
re? Quintilianus admonet,ne quid extra cauſam dicamus.Nam quicquid ſuperfluum eſt, uel hoc ip-
ſo officit,quod onerat auditorem.Quanto igitur ſtultius ea congerere, quæ cõtra te faciant? Obijcit
& Origenes ſtultitiam Celſo. Amodo filios faciam.] Velut illud ex laudibus eſſet conſequens,
ut louinianus quoq; daret operam liberis, poſteaq; Ezechias uir tantus habuit uxorẽ. Sed Ezechias
nec admodum laudatur in ſacris literis,& filium reliquit illaudatum:ut legis libro quarto capite xxi.
Alluſit autem ad id quod eſt in cantico Ezechiæ: Pater filijs notam faciam uoluntatẽ tuam: pro quo
ſeptuaginta uerterant:Ab hodie filios faciam,qui annunciabunt iuſtitiam tuam,ut indicat Hierony-
mus enarrans Eſaiæ cap.xxxviij. Ioſiam uirum.] Sub Ioſia rege, Helchias ſacerdos reperit in tem- 14
plo librum legis Domini,qui datus fuerat per manum Moyſi.Sic enim Paralip.lib.ij.cap.xxxiiij.
Ab Holda uxore.] Holda erat uates, cuius maritus dictus eſt Sellum, quem Helchias de libro
reperto conſuluit:ut legis eo quem modo diximus loco. Daniel quoq;.] Quid hoc ſtultius orato-
re,qui caſtitatis exempla profert in laudem matrimonij? Repente tranſcendens.] Rurſum no-
tat duram tranſitionẽ à ueteri teſtamento ad nouum,tot in medio relictis. Et ſocrum eius.] Locus
eſt Lucæ cap.iiij.ex quo cognoſcimus Petro fuiſſe uxorem, qui ſocrum habuerit. Eſt enim ſocrus u-
xoris tuæ mater. Certe ceſſat hic.] Scilicet diluit, quod è Paulo poterat obijci, ſed omnia ſtulte.
Sic enim agit, quaſi Paulus pugnantia ſcripſerit, ut alter locus alteri debeat cedere, ac uelut abrogari.
In locum rhetoricum.] Hic enim mos oratoribus, poſt moleſtam argumentationem expatian-
tur in locum amœnum, quo reficiant auditorem, & tædium abſtergant. Hæc omnia cum ironia di-
cuntur ab Hieronymo. Facit apoſtropham.] Apoſtrophe eſt, cum uertimus ſermonem ad alte- 15
ram perſonam uel abſentem.Nihil autem fingi poterat hac apoſtropha ſtultius. Eiuſdem eccle-
ſiæ membrum.] Stultiſſima concluſio, quaſi uero non ſit diſcrimen inter membrum & membrum.
Non tangere.] ἅπτεσθαι, hoc eſt,non habere commercium cum uxore, & abſtinere à matrimonio.
Tangimus enim à quo non abſtinemus. Ne quis duntaxat accipiat de contactu digitorum, quod ta-
men ſic aliquoties uiolente interpretatur Hieronymus in laudem pudicitiæ. Sic Vergilius de matri-
monio loquẽs:Et taleis non tangere curas. Si bonum eſt.] Meo quidem iudicio Paulus hoc loco
non accipit bonũ,ut opponatur proprie uitio,ſed bonum eſt,dixit,pro expedit: & malũ uocat,quod
incom-

A incommodum eſt. Sicut dicimus, bonus bello, & malus urbi, pro utili & inutili. Alioqui non conſequitur neceſſario, præſertim in contrarijs, quæ medium recipiunt, ut admonet Diuus Auguſtinus: quanquam id quoq; dialectice magis quàm grauiter. Eſto, non conſequatur iuxta rationem dialecticam, certe cõſequitur hoc loco accedentibus circumſtantijs. Etenim ſi quis rogatus, utrum expediat iter ingredi ſarcinis onuſtum, an abſq; ſarcinis: reſpondeat, bonum eſt expeditum iter ingredi, nónne palàm ſentit alteram partẽ de qua tacet, aut incõmodam eſſe, aut certe eiuſmodi, ut de ea pronunciare non auſit? Deinde cum colligit incõmoda cõiugij, non cõmemorat flagitia quæ matrimonio conſuncta ſint, ſed neceſſitatem & occupationes, quibus auocentur à libertate Chriſtiana. Mithram
16 & Erichthonium.] De Erichthonio meminit Vergilius libro Georgicon tertio: Primus Erichthonius currus & quatuor auſus iungere equos. De quo Seruius hanc aſſcribit fabulam: Vulcanus impetrato à Ioue Mineruæ coniugio, illa reluctante, effectum libidinis proiecit in terram. Inde natus eſt puer draconteis pedibus, qui appellatus eſt Erichthonius, quaſi de lite ac terra procreatus. Nam ἔρις lis eſt, χθὼν terra. Apparet autem ex Hieronymi uerbis, ad conſimilem modum natũ fuiſſe Mithram, ſemine genitali ſaxis excepto. Quanquam ea fabula mihi nondum comperta eſt apud autores, niſi fortè apud barbaros huiuſmodi quippiam traditum eſt de Mithra Perſarum Deo, de quo libros editos poſtea citat Hieronymus, & nos in priore uolumine nonnihil attigimus. Et Petra Chriſti.] Reſpexit ad nomen Petri. Nam πέτρα Græcis lapis eſt. Multiplicis gratiæ.] ποικίλης, id eſt uariæ. Non enim ſignificat copioſum, ſed diuerſi generis diuerſiq; habitus. Quod enim uarijs coloribus aut gemmis diſtinctum ſit, id Græci ποικίλον uocant. Sunt autem uaria dona ſpiritus.

Etſi imperitus.] Seruit cauſæ ſuæ, quanquã aliàs non ſemel affirmat, Paulum non calluiſſe Græci ſermonis elegantiam, adeo ut grammatices etiam fuerit ignarus, qui coniunctioni μὲν non reddide-
17 rit ſuam comitem δὲ. De Epimenide.] Ex Epimenide ſumpſit illud: Cretenſes ſemper mendaces, malæ beſtiæ, uentres pigri. Ex Menandro: Corrumpunt bonos mores colloquia parua. Ex Arato ſumpſit illud in Actis apoſtolorum: Cuius & genus ſumus. Candidatus fidei.] Candidati uocantur, qui nondum aſſequuti ſunt honorem, ſed ambiunt, & ſpes eſt eos aſſequuturos eſſe.

De luto extulit.] Nonnulli codices habebant, excreuit. Nam excernere, eſt ſeparatum ab alijs eijcere: unde & excrementa uocantur. Vide num legendum ſit, eruit. Ἀγωνοθέτης.] Ita Græci uocant eum qui certamini præſidet, propoſitis præmijs. Hunc Latini munerarium appellant. Nam munus uocant aliquoties ſpectaculum exhibitum populo, ueluti gladiatorum. Lignum aridum.]
B Eſaias capite quinquageſimo ſexto. Et non dicat Eunuchus: Ecce ego lignũ aridum. Ac paulo pòſt,
18 Dabo eis in domo mea, & in muris meis locũ & nomẽ melius à filijs & filiabus. Abdemelech.] Huius eunuchi opera Hieremias eductus fuit è lacu, ſicut legis Hieremiæ capite trigeſimo octauo.

Spado ille.] Eunuchi uocantur, quod eſſent cuſtodes cubilis uxorij: ſpadones, quod exectis genitalibus. De hoc eunucho baptizato à Philippo, legis in Actis apoſtolicis capite octauo. Viri nomen.] Sic enim refert Lucas: Et ecce uir Aethiops eunuchus, cum inter ſe pugnent uirum eſſe, & eſſe eunuchum. Ad hos & Clemens.] Hic tertius fuit Romanæ eccleſiæ pontifex, ſecundum aliquos quartus. Etiam ſi Petrus hunc ſibi iuſſerit ſuccedere: uerum is mortuo Petro, ceſſit Lino & Cleto modeſtiæ gratia, haud iuxta mores horum temporum. Vtinam huius uiri lucubrationes extarent. Simulq; ſignificantia.] Quam Græci uocant ἐμφασιν, ea eſt peculiaris quædam uis & proprietas uerborum aut ſermonis, quæ ſentiri poſſit magis quàm explicari. Et quod malorum.] Nam fugitiui ſerui habebantur in compedibus, & notis inurebantur. Horatius item amicam compedem uocat: Tenetq; grata compede uinctum. Et Seneca de uxore: Stulti eſt compedes ſuas quamuis aureas amare. Luſit in hac materia.] Ludere dicuntur, non ſolum qui rem non ſeriam agunt, uerumetiam qui ſeſe exercent. Vnde ludus, in quo exercentur artes. Ita ad Auguſtinum ſcribens,
19 optat ut ſine dolore mutuo ludant in campo ſcripturarum. Explicauit.] Teſtatur & in huius Catalogo, hunc ſcripſiſſe librum hexametro uerſu, in quo uirginitatem & nuptias fecerit inter ſe decertantes. Ita cõcludens.] Hæc non habebantur in ullis exemplaribus, unà cum quatuor uerſibus ſequentibus, Συζυγίαν ποθέοντες, ὅμως γε σέφας ἀέρνον παρθενίης. χεῖρας δὲ δεξιὰς γέρας ἀμφοτέροισι, τὴν μὲν ἐπιδρεπὴς παρασήσεται ἐγγύθι χαίρει, τὴν δ' ἑτέρην λαιὴν, ἠὐδ' ὅτε, καὶ τὸ μέγιστον. Quæ quo planius intelligantur ab omnibus, ad uerbũ quoad licet, transferemus: Cõiugium deſiderantes, tamen coronant caput uirginitatis. Chriſtus autem qui dat præmium utriſq;, hanc quidem ad dextram aſſiſtere faciet, prope manũ: alteram uerò, ad leuã. Honos autem & hic maximus. Verùm hos uerſus quoniã olfecimus, à ſtudioſo quodam audacius quàm rectius aſſcriptos, non uiſum eſt in contextum referre.

Quibus enim uerbis.] Græca ſic habent: Τοῦτο δὲ πῶς τὸ ὑμῖν αὐτῶν συμφέρον λέγω, οὐχ ἵνα βρόχον ὑμῖν ἐπιβάλω, ἀλλὰ πῶς τὸ εὔχημον καὶ εὐπρόσεδρον τῷ κυρίῳ ἀπερισπάστως. Horum ſententiam explicuit modo Hieronymus: ad uerbum ita reddi poſſunt, ſi quis forſitan hoc requirat: Hoc autem ad ueſtram ipſorũ utilitatẽ dico, non ut laqueũ uobis iniiciam, ſed ad honeſtatẽ & aſſidentiã Domino indi
uulſe. Hæc aſſcripſi, ut intelligat lector quamobrẽ Hieronymus dixerit Græcam ſentẽtiam non poſſe
20 cõmode reddi Latine. Quod honeſtũ & decorum.] Nam utrunq; ſignificat εὔχημον, à χῆμα figura, & εὖ bene: quaſi dicas, compoſitum & boni habitus: unde ἀχημονεῖν dicuntur, qui ſe gerunt indecore. Et intente facit.] Ita reddit εὐπρόσεδρον, quod fermè ſonat bonã aſſidentiã, ſiue adhærentiã.

Et

Et expectare paratam.] Paratum, haud dubie legendum eſt: ut referatur ad expectantem, non ad c
uoluntatem. Secundum eccleſiaſten.] Nempe cap. iij. Vide, inquit, afflictionē quam dedit Do
minus filijs hominū, ut diſtendantur in ea. Aut ruendi.] Nempe in fornicationem. Sed pru
dentiæ librat.] Quum expendit pro cauſarū ratione; quid minus aut magis expediat. Et erunt,
inquit, duo in carnem unam.] Locus hic haud dubie nonnihil deprauatus eſt à librarijs: reſtituetur
ad hunc modum, ut legas: Et erunt, inquit, duo in carnem unam, non in duas, non in treis, neq; in qua-
tuor: alioqui iam non duo, ſed plures. Nam Hieronymus notat hoc uerbum, unam. Et ad conſimilem
modum citat hunc locū in libro ad Gerontiā de monogamia, quod & illic in ſcholijs annotauimus.
Primus Lamech.] Hic primus omnium digamus fuit, & fratricida ſecundus à Cain. Legis de hoc
Geneſis cap. iiij. Cataclyſmi.] Κατακλυσμὸς, diluuium ſiue inundatio Græcis. Quam ſancta 22
ſit digamia.] Per ironiam accipiendum eſt. Succidentis nuptias repetitas.] Repeti dicitur, ad
quod reditur. Ita mare repetitur, aut patria. Secundus ágamus.] Prima ſyllaba acuta pronuncian-
dum eſt, ἄγαμος, id eſt cœlebs, & expers matrimonij. Circumcidit Timotheum.] Legis in Actis
Apoſtolorū cap. xvi. ſed addit, propter Iudæos, quod omnibus notū eſſet Timotheū natum eſſe patre
gentili. Raſit in ſe caluitiū.] Legis in Actis Apoſtolorū cap. xxi. quemadmodum Paulus ob ple
bis tumultum conſilio Iacobi aſſumpſerit quatuor uiros uoti reos, cumq; illis caput raſerit. Nudi-
pedalia.] De quibus & Iuuenalis: Obſeruant ubi feſta mero pede ſabbata reges. Comam nutri-
uit.] Quod erat Nazareorū, & nutritam totondit. Totondit in Cenchreis.] Nempe uoti cauſa,
ſicuti legis in Actis apoſtolorū cap. xviij. Quomodo igitur.] Hic aperit diſcrimen inter Paulum 2
& alios aſſerentes legem Moyſi. Paulus exercuit aliquoties legis cæremonias, ſed coactus & inui-
tus: cum ſciret alioqui nihil ad rem pertinere, cæteri putabant hæc oportere coniungi cum Chriſto.
In paſſione deſiderij.] Paſſionem, animi morbum uocat ψπάθεα, quod alij affectum. Non
eſſe bonū duplicem numerum.] Prima numeri cōpoſitio eſt in dyade: uerum is numerus accedente
uno, ad ſimplicitatē ſuam redit. Quaternarius bis compoſitus eſt: unde hic erat numerus mulieris in
coniugio. Ternarius uiri, quod illa corpus, hic animum repræſentet. Corporea compoſita ſunt, ani-
mus ſimplex & incompoſitus, ut indicauit & Martianus Capella libro primo De nuptijs Philolo-
giæ & Mercurij. Si autem transfertur Enos, &c.] Locus eſt perplexus, aut deeſt aliquid, aut ſu-
pereſt. Niſi malueris fateri, Hieronymum memoria lapſum, quod mihi iam fit ueriſimile. Neq; enim
Enos translatus legitur, ſed Enoch: nec de Enoch ſcriptum eſt, quod primus inuocauerit Dominū,
ſed de Enos: uti legis Geneſeos quarto, Iſte cœpit inuocare Dominum. Iam quod addit Hieronymus, de quo Paulus in epiſtola ad Hebræos pleniſsime docet, Apoſtoli ſermo non quadrat in alium D
quàm in Enoch. Hunc locum quemadmodum indicare licuit, ita licuiſſet & reſtituere. Admonui-
mus tamen, ſi quid ſagax lector, uel ex ingenio ſuo, uel ex uetuſtis codicibus queat deprehendere.
Et ω reuoluit ad alpha.] Ω Græcis extrema litera eſt, alpha prima: unde præcipuos ac ſummos
alpha uocant. Martialis: Alpha penulatorum. Finis legis Moſaicæ, initium erat Euangelij. Et in
monte Galaad.] Hic extructus eſt aceruus teſtimonij, monumentum fœderis inter Iacob & Laban:
ut habes Geneſis capite decimotertio. Meſopotamiæ poſſeſſor.] Opponit Meſopotamiam cam
peſtrem & humilem, monti in quem aſcenderat Iacob, ad ardua tendens. Ad torrentem Iaboch.]
De uado Iaboch, quo tranſmiſſo Iacob luctatus ſit cum angelo, legis Geneſis capite trigeſimoſe-
cundo. Significat illi tum denique commutatum nomen, poſteaquam libido in eo fuit extincta.
πλατὺ νεῦρον.] Id eſt latus neruus. Hiſtoriæ ordinem confundere.] Hac loquendi figura uſus 23
eſt & alibi, licet noua Latinis. Si ſoror uirgo.] Legis de his Leuitici capite uigeſimoprimo. Etiam
ſi hoc loco citatio Diui Hieronymi, noſtra editio, & Græca exemplaria nonnihil diſcrepant in ſen-
tentia. Hoc obiter admonendum putauimus, quo docti, quibus pluſculum ocij fuerit, hunc locum
diligentius expendant. Apparet pro Patris & frater, legendum Fratris & frater. Hoc pacto quomo-
do ipſe ad fratris exequias, ita frater iubetur ad eam accedere. Quanq; ſi frater omittatur, nihil obſti-
terit: æquatur enim innupta uirgo fratri, quod ad funeris honorē attinet. Luter in tabernaculo.]
Λουτὴρ à lauando, quod Latini labrum indidem uocant, eo uerbo uſa eſt editio noſtra uulgata. Lo-
cus autem eſt Exodi xxxviij. Quaſdam lineas.] Translatum à pictoribus, qui primum imagi-
nem lineis extremis ſignant, deinde coloribus inductis exprimunt. Secundum epiſtolam.] Legis
capite primo: Cōmonere aũt uos uolo, ſciētes ſemel omnia, quoniā Ieſus populum de terra Aegypti
ſaluans ſecūdo, eos qui non crediderunt perdidit. In unū tumulū.] Ita melius q̄ cumulū. Vult enim
uideri ſepulta præputia. Locus eſt Ioſue quinto. Nomen loci Galgala.] Id quidam interpretantur,
collem præputiorū. At Galgal aiunt ſignificare rotam, ſiue reuolutionem. Duodecim lapidum.]
De his legis in eodem libro, capite quarto, & admonuimus aliàs. In tubis ſacerdotalibus.] Quo-
modo ſeptem ſacerdotibus, ſeptē item tubis canentibus corruerint muri Hiericho: legis Ioſue cap. vi.
Quos Ieſus.] Quinq; reges, quinq; ſenſus corporis interpretatur: quos Ieſus interficit in his qui 24
ſpiritu ducuntur, non carne. Hiſtoria eſt Ioſue cap. 10. In partitione.] Nempe in monte, & in mon-
te Ephraim. Non in uicenario.] Pro Rachel pactus erat ſeruitutē ſeptem annorum: ſuppoſita Lia,
rurſus alteros ſeptem durauit, anno uigeſimo fugit. Hiſtoria eſt Geneſis capite xxix. Infauſtus
eſt.] Quia par & compoſitus. Decas autem ex paribus eſt numeris. Et uenditus eſt Ioſeph.]
Nam

A Nam Ioſeph uiginti aureis uenditus eſt fratribus, ut legis Geneſis capite trigeſimoſeptimo. Quanquam hic Hieronymus ſequutus eſt editionem Septuaginta, qui argentum uerterunt in aurum.
Et quem diligit Eſau.] Sic habes Geneſis capite trigeſimoſecundo: Separabat de his quæ habebat munera fratri ſuo, capras ducentas, hircos uiginti, oues ducentas, & arietes uiginti, camelos fœtas cum pullis ſuis triginta, uaccas quadraginta, tauros uiginti, aſinas uiginti, & pullos earum.
Sed in decimo.] Quia mortuus eſt natus annos centum & decem. Centenarius ex decem conſtat decadibus, & decas ex decem henadibus. In Thamnat ſareth.] Ciuitas eſt Ieſu Naue in montefita, quo loco & ſepulchrum illius olim oſtendebatur. Montis Gaas.] Bene opponitur Aquiloni, à qua parte uenit omne malum. עגע Gaas Hebræis ſonat commotionem. ἀνακεφαλαίωσις.] Id eſt recapitulatione, quam Græci uocant etiam epilogum. Latinis quoq; recepto nomine, quo ſummatim rerum capita repetuntur. Et legitur.] Nempe Ioſue capite ultimo.
Vidit tantum.] In monte Nebo, in uertice Phaſga procul aſpexit terram: ſed in campeſtribus ſepultus eſt, Deuteronomij capite ultimo. Contra domum idoli.] Idem enim mons appellatur בית בעור beth phegor. בית autem domus eſt, בעור idoli nomen eſt. Mons eſt Moabitarum, in quo Balam conatus eſt maledicere populo Iſraelitico. Errore Encratitarum.] Hæretici ſunt abſtinentes ab eſu carnium, & ab omni coitu, de quibus iam diximus. Sine matre, ἀγενεαλόγητος.] Quod perinde ualet ac ſi dicas, cuius originis ordo reddi non poſsit. Nam compoſita ſunt etiam quæ præceſſerunt, ſine patre, ſine matre, ἀπάτωρ ἀμήτωρ. Ducentis præputijs.] De centum legimus in libris Regum. Sed primo Regum capite decimooctauo, quod ex Philiſtijm ducentis interfectis retulerit ducenta præputia Sauli: primum pro Merob centum, pòſt ducenta pro Michol. Ita Hieronymus aut quiſquis fuit alius in quæſtionibus in libros Regum. Sunamitidis puellæ.] De Abiſac ſentit, quam Dauid ſenex ſibi aſciuit, quo cum ea dormiens incaleſceret.
Tempus in collecto eſt.] ὁ καιρὸς συνεσταλμένος. id eſt, tempus contractum eſt, quaſi dicas, in anguſtum adductum & coartatum. Stulte in Catalogo.] Non accipit hic ſtulte uulgari more, ſed iuxta id quod rhetores uſurpant. Nam & ſtultitiam appellant uitium oppoſitum ei uirtuti, quam Fabius appellat conſilium: ea cõmittitur, cum orator ea dicit, quæ officiunt ſuæ cauſæ, de quo ſuperius
26 admonuimus. Amodo filios faciam.] Sic enim uerterant Septuaginta uerſum cantici Ezechiæ: Ab hodie filios faciam, qui annunciabunt iuſtitiam tuam. Cur autem decepti ſint interpretes, cauſam aperit Hieronymus, exponens Eſaiæ caput trigeſimumoctauum. Ex illa Dei ſententia.] Eſaiæ capite trigeſimonono. Quem locum explanans Hieronymus, admonet idem quod hic dicit de tribus pueris euiratis. De tyrannorum pueris.] Sic habent Hebræi פרתמים parthomim
B quam uocem Hieronymus uertit in tyrannos, ut ipſe teſtatur. Hoc Hebræi referunt ad Ezechiam, de cuius ſtirpe uolunt pueros hos deſcendiſſe, ut admonet Hieronymus, enarrans primum huius prophetæ caput. Iuxta hypotheſin.] ὑπόθεσις Græce ſuppoſitionem ſonat, cum exempli cauſa fingimus eſſe quod non eſt. Locus autem eſt Ezechielis capite decimoquarto. γυνὴ apud Græcos.] Vt uir apud Latinos aliquando maritum ſignificat, aliquãdo marem: ita γυνὴ apud Græcos nunc ſexum ſignificat, nunc coniugem. In periodis.] περίοδος circulus, aut circuitus eſt. Indicat hoc opus in circulis hominum haberi, non in concilio eccleſiaſtico. Nam Petri nomine ferebantur complura opuſcula, quæ non comprobauit autoritas eccleſiæ. Sed probabilius eſt, Hieronymum ſentire de libro Clementis apocrypho quod Itinerarium Petri inſcribitur. Similis liber ferebatur titulo Lucæ, cui titulus erat, περίοδοι Pauli & Theclæ. Si eum uolo ſic eſſe.] Quanquam diſſentiebant exemplaria, tamen ſatis liquet ex ueſtigijs, Hieronymũ citaſſe locum ut habent Græci: Si eum uolo manere, & non ſic eum, quemadmodum nunc uulgò legunt. In nonnullis tamen germana ſcriptura erat integra. Quod & nos in libro.] Sic habet, Quartodecimo igitur anno, ſecundam poſt Neronem perſequutionem mouente Domitiano, in Pathmos inſulam relegatus, ſcripſit Apocalypſim, quam interpretantur Iuſtinus martyr, & Irenæus. Interfecto autem Domitiano, & actis eius ob nimiam crudelitatem à ſenatu reſciſsis, ſub Nerua principe redit Epheſum: ubi uſque ad Traianum principem perſeuerans, totas Aſiæ fundauit rexitq; eccleſias, & confectus ſenio, ſexageſimooctauo poſt paſsionem Domini anno mortuus, iuxta eandem urbem ſepultus eſt.
Sine ira & cogitationibus.] Græce eſt, χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμῶν. id eſt, abſque ira & diſceptatione. Quod tamen aliquoties uertitur in cogitationem, ut illic, Euanuerunt in cogitationibus ſuis.
28 Locus autem eſt primæ ad Timotheum ſecundo. Non enim, ut male habetur.] Vox hæc σωφροσύνη Græcis ſignificat aliquando ſobrietatem ſiue temperantiam, aliquando modeſtiam aut uerecundiam, aliquando pudicitiam, quod iſta ferme cohæreant. Quanquam bene habebat ſobrietas, ſed Hieronymus captat cõmodum argumentationis ſuæ, & torquet hanc dictionem ad patrocinium partis ſuæ. Cur addidit ſi permanſerint.] Hinc palàm eſt nos deprauate legere locum hunc: ſi permanſerit, quaſi referatur ad mulierem. Et Græce eſt, ἐὰν μείνωσιν, id eſt ſi manſerint, numero multitudinis: refertur enim ad filios. Et cariem.] Radix putris eſt & ſordida, ſed ob utilitatem toleratur, quod flores & poma hinc naſcantur. Multinubum.] Finxit uocem ridiculam, qua tamen uſus eſt alibi quoq;. Græcis eſt πολύγαμος, à multitudine coniugiorum. Qui non litigat cœlebs eſt.] Cœlebs eſt, qui caret uxore. Significat non abeſſe litem, ſi adſit uxor. In domo

eius,

eius.] Nam uiri dicuntur ducere, quod in ædes ſponſi abduceretur uxor. Talem inducit Terentius C
Chremetem in Phormione. Atqui hoc periculum.] Hic locus uarie fuerat deprauatus. In non-
nullis ſic habebatur: Ac per hoc periculum imminet, ferri graue eſt. In alijs ſic: Ad hoc periculum 29
memet ferri graue eſt. Reſtituimus ad hunc modum: Atqui hoc periculum in memet fieri graue eſt.
Retulit enim haud dubie uerba Chremetis ex Andria Terentiana: At iſtud periculum in ſi ia fieri
graue eſt. Periculum autem uocat experimentum. Adam, hoc eſt hominem.] Id enim ſonat He-
braeis אדם Adam, ab אדמה adama terra, unde finxit illum Deus. Locus quem hic notat, eſt Gene-
ſis capite primo: Maſculum & fœminam creauit eos. Phyſiologos.] Id eſt, qui de rerum naturis
diſputant. Ἀμφιδέξιος.] Vocatur qui utrauis manu pro dextra utitur: id quod paucis uiris con-
tingit, mulierum nulli. Quidam codices habebant ἀμφοτεροδέξιος. De Aoth legis loſue capite ter-
tio. Λευκασμὸς.] Id eſt dealbatio, à uerbo λευκαίνω. Hebræi candidum uocant לבן Laban.
Hermon.] Mons Hebræis ita dictus, idem Saron Sidonijs, Amorræis Sanir, ut legis Deutero-
nomij tertio. Interpretationem nonnihil torquet Hieronymus. Duntaxat iuxta.] Locus eſt apud
Zachariam capite octauo. In uirginitate concentus.] Quod infinita grana pomum hoc mire con 30
cinnata complectitur. Alma.] עלמה alma Hebræis puellam ſonat, ætatem magis ſignificans quàm
integritatem, ut putant plerique, quanquam diſſentiente Hieronymo. Cæterum בתולה bethula dici-
tur puella, dum adhuc eſt intacta uiro. נערה naara autem ætatem duntaxat ſignificat, non integrita-
tem. Sed cum epitaſi.] ἐπιτάσις, intentio ſiue uehementia, à uerbo ἐπιτείνω. In clerum alle-
gunt.] Id eſt cooptant. Vnde allecti in ſenatum dicuntur, quibus eſt datus locus in ſenatu. Νηφά-
λεον.] Quod utrunque ſignificat Græcis & ſobrium & uigilantem, quod hæc duo fermè cohæreant:
& νήφειν ſobrium eſſe & uigilare, hoc eſt attentum & diligentem eſſe. Σώφρονα.] Agit ſuum ne-
gotium Hieronymus, ut par eſt in pugna: alioqui nihil uetat, quo minus σώφρονα ſobrium interpre-
temur. Ambiberit, ignoretur.] Vt æque ſobrius ſit à potu atque ante potum. Cum omni caſti-
tate.] Græce eſt σεμνότητος, quæ uox ut eſt uaria, ſignificat uerecundiam & grauitatem ac ſeueritate
morũ, qualis eſt in uirginibus & in adoleſcentibus pudice ac probe inſtitutis. Lucerna Dei.] 31
Sic enim legimus primo libro Reg. cap. iiij. de Heli: Nec poterat uidere lucernã Dei, antequam ex-
tingueretur. Sunt ferentarij.] A ferendo dicti, qui in militia ferrent pugnantibus cibum, aut potũ,
aut qui leuibus inſtructi armis, auxilium ferebant feſſis. Miles gregarius.] Dicitur non inſignis,
ſed undecunq; collectus ad explendum numerum. Et manipuli.] Manipulus eſt manus militum
parua & unum ſequens ſignum. Terentius: Et manipulus furum. Commiſſa pugna.] Eleganter:
nam proprie committi dicuntur, qui conſerunt manus. Ceſſent lupæ.] Lupas hic meretrices uo-
cat. Συμπληγάδας.] Anguſtias uocat. Sunt enim duæ inſulæ, de quibus fabulis proditum eſt eas D
aliquando concurriſſe, quod anguſto ſpatio inter ſe diſsitæ, procul intuentibus collidi uideantur: un
de & nomen apud Græcos. Clauſis, quod dicitur.] Id eſt, nullo iudicio, nulloq; delectu. A luſu
quodam ſumptum, in quo duo obtectis oculis congrediebantur pugnaturi, qui à concurſu Anda-
batæ dicti uidentur. De his copioſius dictum eſt in Chiliadibus prouerbiorum, & ſuperius memini-
mus. Officium eſt mandere.] Expreſsit elegantiam uerbi: nam mandere, non eſt idem quod ede- 32
re, quemadmodum uulgò putant, ſed cibum dentibus comminuere: inde cibum manſum uocamus,
& nutrices præmandunt cibum pueris. Tuæ non intumeſcunt.] Nam hæc ſunt peculiaria ſexui
fœminino. Turgent papillæ, renes dilatantur, & pectus eſt anguſtius, ut intelligas ad fœturam natas.
Vox obſoletior.] Obſoletum uocat minus tenerum & exile. Iam enim recenſet ſigna maſculi.
Sermo ferocior.] Id eſt minus ſupplex, minusq; blandus. Quidã habebant fortior, ſed ferocior
mihi magis arridet. Inimicitia eſt in Deũ.] Hinc palàm eſt, à nobis corrupte legi, inimica eſt Deo.
Nam Græca ſic habent: ἔχθρα εἰς θεόν. quanquam cœperant & hunc deprauare locum ſcribæ, qui nihil
non corrumpunt. Rationabile obſequium.] τὴν λογικὴν λατρείαν. id eſt cultum ſiue ſacrificium, nõ
brutũ, quale mactabant Iudæi bouem aut hircum, ſed rationis particeps, hoc eſt ipſum hominẽ, quod
iam ſæpius admonuimus: quoniam quidam nimium ſæpe perperam citant hoc Pauli dictum. Allu-
ſit autem Paulus ad quarundam gentium morem, apud quas humana uictima litabatur: id ſi à nobis
fiat eo modo quo Paulus ſentit, nulla uictima Deo gratior. Vt male in Latinis.] Torquet nonni- 33
hil hunc locum Hieronymus ad cõmoditatem ſuæ cauſæ: nam hic certe magis quadrat uertere, mo-
deſtiam uel ſobrietatem, quàm pudicitiam. εἰς τὸ σωφρονεῖν, id eſt ad hoc ut ſobrij ſint & modeſti, non
inſolentes & elati. Locus eſt in Epiſtola ad Romanos cap. xij. Nec agitur illic de pudicitia, ſed de con
cordia, quæ non conſtat inter elatos, ſed inter modeſtos. Nox præceſsit.] Lego proceſsit, non
præceſsit. Nam proceſsiſſe dicitur, quod in ſuo tempore progreſſum eſt & conſenuit. Eſt enim Græ-
cis προκοπή. Nuptiatoribus meis.] Hac uoce uſus eſt & alibi, quam contumeliæ cauſa confin-
xit, à uerbo nuptiari, ut à iuuene iuuenari dixit Horatius. Subant ad coitum.] Nonnulli habe-
bant ſudant, ſed ſubant arbitror ab Hieronymo fuiſſe ſcriptum, qui in conſimili ſententia eodem a-
libi quoq; eſt uſus uerbo. Eſt autem ſubare, ſuum more ad coitum tumultuari. Reperitur in eum ſen-
ſum apud Plautum & Horatium. Verbum eſt obſcœnius, & ad exaggerandam rei turpitudinẽ adhi-
bitum. Benignitas, bonitas.] Χρηστότητα uertit benignitatem, ἀγαθωσύνην bonitatem. Hic Pau-
li locus habetur nonnihil diuerſus apud theologos, ut indicauimus in noſtris Annotationibus.

Continen-

A Continentia.] Ita reddidit ἐγκράτειαν, quam ferè temperantiam uertere ſolemus. Ad caſti-
34 tatem pertinentia.] Sic apparet eum reddidiſſe Græcam uocem φιλόσοφιλλ. Niſi quod ſuſpicor, à ſcri-
bis charitatem uerſam in caſtitatem. Vulgata editio habet amabilia. Vna domus Philippi.] Hic
erat Euangeliſta unus è ſeptem, in urbe Cæſarea, cui domi alebantur quatuor uirgines filiæ prophe-
tantes: in huius domum diuertit Paulus, ut legis in Actis apoſtolicis cap. xxi. Centurionem Cor-
nelium.] Hunc Cæſareæ baptizauit Petrus admonitus uiſo, primum è gentibus. Non eſt diffe-
rentia.] Græcis eſt παραλλαγή, quod nos legimus tranſmutatio. Qui poſt carnẽ.] Locus quem
reddit, eſt in Epiſtola Iudæ cap. primo. Et dominationes deſpiciunt.] Græcis eſt κυριότητας. Si-
gnificat homines publica præditos autoritate. Locus eſt ij. Petri ij. Legẽdum autem dominationem,
quemadmodum ſcripſit Apoſtolus. Eadem uox ſimili modo uſurpatur in epiſtola Iudæ, κυριότητα
δὲ ἀθετοῦσι. Et addit, δόξας δὲ βλασφημοῦσι. glorias appellans homines dignitate ac maieſtate præcel-
lentes. Verba trutinantem.] Alluſit ad illud Perſianum, quod dictum eſt in faſtuoſum, & arro-
ganter ſua uerba promentem: Atq; exporrecto trutinantur uerba labello. Ad candidas ue-
ſtes.] Olim pullis ueſtibus utebantur monachi: nam candidis uti, aulicum erat ac triumphale. Notat
autem & Auguſtinus in libello ad Quoduultdeum, Iouinianum, quod à monachorum inſtituto ad
reliquos clericos deſciuiſſet. Quod ne fieret in ſuis, olim ſtatuerat, ſed poſtea coactus mutauit decre-
tum, quod mallet languidum, quàm extinctum: ut ipſe teſtatur in ſermone quodam ad populum de
ſuis clericis. Ad mulſum & elabor.] Mulſum uinum eſt factitium, nempe melle diſlutũ, id quod
olim mire in delicijs erat. Carnes elaboratas arte appellat contuſas, ut forberi quoq; poſſint, non ſo-
lum edi. Ad iura Apitij.] Apitius nobilis eſt inter artifices gulæ: cuius meminit Plinius & Iuue-
35 nalis. Extant hodieq; Apitij lucubrationes de condiendis cibis. Paxami.] Et is fuit apud Græ-
cos, quod Apitius apud Romanos. Scripſit libros de condiendis obſonijs, deq; tincturis, atq; hu-
iuſmodi de rebus quæ ad luxum & uoluptatem pertinent. Huius meminit Suidas. Ad balneas.]
Olim inituri conuiuium prius utebantur balneo uel calido uel frigido. Ab his delicijs abſtinebant
monachi. Ac fritillas.] Quidam habebant friticulas, uide num legendum ſit fritillos, ut intelli-
gas alearum luſum: quanquam fritillum inuenio, pro cibi genere frixo. Et olim frixa in delicijs erant,
36 ſequitur enim de popinis. Et purpurã eius coloris.] Hoc ſanè loco duo uerba, eius coloris, mihi
uidentur ſupereſſe, fortaſſis addita ab interpretari uolente. Legendum arbitror: Et purpuram putat
regna cœlorum: hoc eſt, ſummum bonum exiſtimat purpura ueſtiri, niſi mauis de cibo oſtreorũ acci
pere, quod paulo ante uentris meminit. Nam antiquitus oſtreorum eſus in luxu ponebatur, teſte Iu-
uenale: Oſtrea callebat primo deprendere morſu. Atque ſuperior ſenſus hoc magis arridet, quod ſu-
B perius de candidis ueſtibus meminit, non de purpura. Porrò purpura non ſolum colorem ſignificat,
uerumetiam ipſum piſcem, è cuius ſucco purpureo colore lanæ inficiuntur. Atalantã.] De hac
puella proditum eſt in fabulis, quod inter plurimos præſtanti uirtute iuuenes Calydonium aprum
prima uulnerauerit, cuius amore poſtea captus eſt Meleager, is qui aprum confecit. Addidit autem
Hieronymus Calydoniam, quo diſtingueret à cæteris, quod plures inueniantur huius nominis.

Harpalicen quoq;.] Hæc patrem à Getis captum, incredibili celeritate liberauit, Hebro flumi-
ne tranſmiſſo. Nam à celeritate curſus, nomen quoq; à Græcis inditum uidetur puellæ. Inſignis
37 poeta.] Vir tam ſanctus ac doctus, ut honorifice citat Maronem etiam in diſputatione theologica.
Depingit autem hanc Aeneidos libro primo, ad hunc modum: Virginis os habitumq; gerens, ac
uirginis arma Spartanæ, uel qualis equos Threiſſa fatigat Harpalice, uolucremq; fuga præuerti-
tur Hebrum: Namque humeris de more habilem ſuſpenderat arcum Venatrix, dederatq; comam
diffundere uentis, Nuda genu, nodoq; ſinus collecta fluentis. Hæc aſſcripſi, quod Hieronymus hy-
potypoſin notarit, cum ait, deſcribit. Volſcorum Camillam.] Hæc uirgo ductrix Volſcorum,
Turno duci Rutulorum aduerſus Troianos auxilio fuit: quam Vergilius undecimo Aeneidos li-
bro, miris effert laudibus, quo quidem ex loco hoc deſumpſit hemiſtichium, quod hic citat: O de-
cus Italiæ uirgo. Chalcœcus.] Id cognomen inditum erat Palladi Spartanorum, ſiue quod ædem
haberet æream, ſiue quod à Chalcidenſibus fuerit extructa. χαλκὸς æs ſonat, οἶκος domus. Non ex-
tat hæc hiſtoria apud ullum ſcriptorem qui ſuperſit, quod ſciam: nec mirum, cum omnes fermè rerum
ſcriptores perierint. Res autem ipſa ſatis liquet ex Hieronymi uerbis, cum publica peſte laboraretur,
& conſulti uates reſpondiſſent, immolata uirgine placandam eſſe deorum iram, Chalcœcus ultro
ſeſe ad mortẽ obtulit. Simile quiddam legimus de filiabus Erichthei uirginibus, quarum duæ, nem-
pe Protogenia & Pandora, ſe pro liberanda ab hoſtibus patria mactandas obtulerunt. Has uirgines
appellant Hyacinthidas, quod in pago, cui nomen Hyacintho, fuerint interfectæ. Cæterum pro illa
Leo, fortè legendum Philolai, aut aliud ſimile. Nam mihi quidem locus uidetur non uacare mendo.
38 Iphigeniæ.] Filia fuit Agamemnonis, quam immolauit in Aulide, cum illic collecta Græcorum
claſſe, per uentos non liceret adire Troiam. Extat ſuper hac re Euripidis tragœdia, quam nos olim
Latinam fecimus. Quid referam.] Nam & Vergilius Cumanam illam honoris cauſa uirginem
appellat: Non ulla laborum O uirgo noua mi facies inopinàue ſurgit. Aeolici genere ſermo-
nis.] Quinq; feruntur ſermonis ſpecies, quas Græci uocant διαλέκτους, Ionica, Dorica, Attica, Aeo-

lica,& communis. Aeoles ſua lingua pro θεὸς, dicunt σιὸς. Porrò βυλὴ conſilium ſignificat, quod illi C
fortè uariant βυλή. Quandoquidem Aeolicum eſt è diphthongis alteram abijcere uocalem, & con-
duplicare conſonantes immutabiles: unde pro θεοβύλη, σιοβύλη dicunt illi, quod ita fermè ſonat, quaſi
dicas diuini conſciam conſilij. Succurrit hoc loco ridere Suidam, aut quiſquis is fuit hominúmue
deúmue, qui Sibyllam ſcripſerit uocem eſſe Romanam. Caſſandra.] Filia Priami, quam urbe
Troiana capta adamatam ſecum abduxit Agamemnon: eam Euripides Phœbada uocat in Hecuba,
quod uates eſſet Apollinis & futuri præſcia. Chryſin.] Lego Chryſein. Chryſes ſacerdos & ua-
tes erat Apollinis, cuius filiam Chryſeidem habebat Agamemnon. Quamobrem iratus Apollo pe-
ſtem immiſit in exercitum Græcorum, ut tandem ſuo malo coactus ſit puellam reſtituere. Iunonis
uirgines.] Cum ipſa maritum habeat, tamen in uirginibus quædam eius ſacra peragi mos erat.
Dianæ Tauricæ.] Nam huc raptam legimus Iphigeniam uirginem, & deæ eius loci in ſacerdo-
tem adoptatam. Huic ſacrificabatur corporibus humanis. Veſtæ.] Veſtales uirgines Romæ in- 39
ſtituit Numa, quæ primis decem annis diſcerent ritus ſacrificiorum, alteris exercerent, tertio decen-
nio docerent. Quibus annis exactis permittebantur nubere, uerum præmonitæ nuptias fore inau-
ſpicatas. Has ſacris & cæremonijs honorabiles fecit. Minutia.] Virgo Veſtalis, primum ſuſpe-
cta propter mundiorem iuſto cultum: deinde inſimulata apud pontifices ab indice ſeruo, cum decre-
to eorum iuſſa eſſet ſacris abſtinere, familiamq; in poteſtate habere, facto indicio, uiua ſub terram de-
foſſa eſt ad Collinam dextra uia ſtrata. Loco nomen inditum ab inceſtu, campus ſceleratus. Ita Li-
uius Decadis primæ libro octauo. Eis de uia cedere.] Honoris cauſa de uia cedere & hodie mos
eſt, præſertim apud Italos. Claudia uirgo Veſtalis.] Meminit huius hiſtoriæ T. Liuius Decadis
tertiæ libro nono. Itē Ouidius in Faſtis. Meminit & Valerius Maximus libro octauo, capite De reis
infamibus. Suetonius in duodecim Cæſaribus. Plinius in libro De uiris illuſtribus recenſet ad hunc
modum: Hannibale Italiam deuaſtante, ex reſponſo librorū Sibyllinorum mater deûm è Peſimunte
accerſita, cum aduerſo Tyberi ueheretur, repente in alto ſtetit: & cum moueri uiribus nullis poſſet,
ex libris cognitum eſt, caſtiſſimæ demum fœminæ manu moueri poſſe. Tum Claudia uirgo Veſtalis
falſo inceſtu ſuſpecta, deam orauit, ut ſi pudicā ſciret, ſequeretur: & zona impoſita nauim mouit, ſimu
lacrum matris deûm aduexit: templum ædificauit Naſica, qui uir optimus iudicabatur. Lucani 40
poetæ patruus.] Senecam intelligit Neronis præceptorē, cuius hæc de Claudia ſententia eſt. Sentit
autem hoc ipſum eſſe infelicitatis genus, fuiſſe in uirgine quod eguerit patrocinio numinis ad pur-
gandam infamiam impudicitiæ. Nam Veſtalem ita caſtam oportet eſſe, ut nec falſus rumor ullus de
illa poſſit oriri. Virginem collocarint.] De Erigone ſentit, quæ inter Leonē & Librā habet locū, D
ariſtam manu geſtans. Hanc quidam eſſe putant iuſticiam, quæ offenſa uitijs mortaliū, poſtea ſe rece
perit in cœlum. Magna iniuria.] Ironice dictū eſt. Siquidem ueteres illi qui fabularum inuolucris
omnia contexerunt, huiuſmodi monſtris cœlum expleuerunt. Nam eſt ſcorpius inter Zodiaci ſigna,
à quo fingūt occiſum Orionē. Eſt & Centaurus, quem ſagittariū uocāt: quanquā eſt & alius Centau
rus, Chiron præceptor Achillis. Cancrum autem fingunt à Iunone inter zodiaci ſigna collocatum,
quod hic à mari progreſſus, Herculis cum hydra depugnantis pedem momorderit. Aegocerotem uo
cat, quem Latini appellant Capricornum, ad Græcæ uocis imitationem: αὶξ enim capra dicitur, & κέ
ρας cornu. Porrò numerus feſtiuitatis gratia cōmutatus eſt, cum horum animantium ſingula tantum
ſint in zodiaco. Contruſerint.] Mira emphaſis in ipſo uerbo. Nam contrudere eſt, cum locus 41
deeſt, tamen infulcire quempiam, quod Græci uocant παρεμβύσαι, quaſi dicas confulcire. Indignum
enim uidetur, cum uirgo locum habeat amplum, uxori aut marito nec inter monſtra illa locū quan-
tumuis anguſtum datum eſſe. Dum Phidonem necaſſent.] Meminit huius Herodotus in Era-
tone, indicans fuiſſe tyrannū Argiuorū, & Græcorū omnium inſolentiſſimum appellat, à quo menſu
ras & pondera reperta tradit Euſebius. Verum hoc loco magis apparet, ciuem quempiā fuiſſe Athe-
nienſem, eum opinor, qui nauale fabricatus eſt mille capax nauiū. Celebratiſſima hiſtoria eſt, Athe-
nienſes ab Euagora Lacedæmoniorum duce uictos, triginta tyrannos in urbem recepiſſe, qui Alci-
biade ac Theramene interfecto, omnia cædibus ac uiolentia miſcuerunt, quos deinde Thraſybulus
ſuſtulit. Vide lector, num fortè legendum ſit Philonem, non Phidonē. Nam huius meminit Plutar-
chus in uita Syllæ, qui armamentarium Athenis extruxerit opere admirando. Demotionis Areo-
pagitarum.] Lamiacum bellum appellat, quod circa Lamiam urbem geſtum ſit, ea eſt in Theſſalia.
Spartiatæ & Meſſenij.] Mamertiam appellat regionem omnem ad Mamertum oppidum per- 42
tinentem. Ariſtoclides Orchomeni tyrannus.] Orchomenum Bœotiæ pars eſt. Ariſtome-
nes Meſſenius.] Hic dux Meſſeniorum diu Lacedæmoniorum hoſtium uictoriam remoratus eſt.
Scedaſi filiæ.] Eſt apud Plutarchum in Amatorijs narrationibus. Scedaſus quidam pauper ac
probus habitabat in Leuctris: ei duæ fuerunt filiæ: in harum amorem exarſerant duo Spartani iuue-
nes, à Scedaſo hoſpite excepti: uerum pudore cohibiti ſunt, ne quid in eas molirentur. At eódem re-
deuntes abſente iam Scedaſo à filiabus nihilominus excepti ſunt, ceu noti iam hoſpites. At illi uim
inferunt puellis, quas cum conſpicerent non paſſuras eam contumeliam inultam, interfectas ambas
in puteum conijciunt. Pater cum fruſtra magiſtratus Ephoros atq; item reges ad ultionem ſolicitaſ-
ſet,

A ſet, ſibi mortem cõſciuit. Qua quidem ex re grauiſſima clades accidit Lacedæmoniſs. Quod autem ait Hieronymus, in Leuctris Bœotiæ, ad loci ſitum explicandum eſt dictũ, & ad hiſtoriæ fidem pertinet, nam Leuctra uicus eſt Theſpienſis. Porrò Theſpia Bœotiæ pars eſt. Sciolus quiſpiam pro Leuctris mutarat lecturis. Deinde quod ait: Quo ore laudatæ, ſignificat hanc rem ſummis laudibus ab eloquentiſſimis ſcriptoribus fuiſſe celebratam. Quod autem nonnihil uariat Hieronymus à Plutarcho, nil mirum eſt, quandoquidem ne de nominibus quidem uirginum conuenit inter autores.

43 Et Locridas uirgines non tacere.] Locri populi ſunt Italiæ, ex Græcis tamẽ oriundi. Apud hos mos erat, ut quotannis uirgines aliquot religionis cauſa mitterentur ad Troiam. Porrò tam longum iter, & religionis prætextus, ſolet alijs labendi dare occaſionem. Septem Mileſias uirgines.] Olim Gallorum gens, non Italiam modo, uerumetiam Græciam peruaſit, unde & Galatarum & Gallogræciæ uocabula. Nicanor uictis Thebis.] Rem ipſe Diuus Hieronymus clarius explicat, quàm ut ſit aliter explicanda. Tantum lector annota emphaſim & auxeſin, ex contentione contrariorũ. Qui tam potentem uicit ac ſubuertit urbem, & tam multos uiros ſuperauit, ab una uirgine ſuperatus eſt. Porrò Nicanor hic præfectus fuit Alexandri, cuius mentionem facit libro ſecundo. Budda.] Gymnoſophiſtæ, philoſophorum eſt genus apud Indos, de quo mira prodũtur apud autores. Horum origo refertur ad Buddam quendam, quem ob ſapientiæ miraculum fingunt prodigioſo more natum. Mineruam.] Eſt in fabulis Mineruam, quæ eadem Pallas, è cerebro Iouis natam fuiſſe, cui deæ placuit perpetua uirginitas. Et Liberum.] Hunc bis natum fingunt, primũ è matre, quanquã

44 nondum perfecto fœtu, deinde rurſum è femore Iouis. Doctiſſima Græcia.] Addidit honorificum epitheton, ut oſtendat hæc à doctiſſimis uiris non temere fuiſſe conficta. Perictionen.] Hæc fabula celebris fuit apud Græcos, Ariſtonẽ Platonis, ut putant, patrem fruſtra conatũ congredi cum Perictione ſponſa, cum eſſet formoſiſſima, quod in ſomnijs uidiſſet Apollinẽ cum ea coeuntẽ. Proinde abſtinuit ab uxore, quoad páreret Platonẽ, ex Apolline ſcilicet conceptum. Ita Laertius, citans eoſdem autores, quos hic citat Hieronymus. Diodorus Socraticus.] Socraticum appellat, ut diſtinguat ab hiſtoriographo. Huic tribuit Syllogiſmi, qui cornutus dicitur, inuentionẽ, & Chronius per contumeliam dictus eſt, quod in conuiuio propoſitis ab alio quodam quæſtiunculis, non potuit extempore reſpondere. Sectæ fuit Stoicæ. Philo Carneadis magiſter.] Et hoc addidit ut diſtingueret à Philone Iudæo. Ilia uirgine.] Hæc eadem & Rhea Syluia uocatur, Numitoris filia. Eam Amulius per honoris ſpeciem uirginem Veſtalem legit, quo perpetua uirginitate ſpem partus adimeret fratri, cuius regnum occuparat. Verum hæc cum incerto patre concepiſſet, finxerunt ex Marte grauidam factam. Autorẽ autẽ urbis Romulũ uocat, qui Romam condidit, & eius gentis princeps

B fuit. At dicet quiſpiam, quid hæc fabuloſa ad uirginitatis cõmendationẽ? Plurimũ haud dubie. Nam ut maxime conficta ſint, tamen in hoc conficta ſunt à doctis, ut excellentiam uirorũ aut mulierũ, huiuſmodi natiuitate illuſtrarent. Vnde conſequitur, ethnicos quoq; neſcio quid magnum ac diuinum

45 tribuiſſe uirginitati, alioqui non iſta ficturos. Dido ſoror Pigmaleonis.] Reliqua nota ſunt ex Aeneide Maronis. Illud unum annotandũ, Hieronymum hic in eadem eſſe opinione, in qua fuit Macrobius, qui in quinto Saturnalium libro, teſtatur hanc hiſtoriæ partem de amore Aeneæ à Vergilio fuiſſe conſictam. Nam illam ſibi manus iniecíſſe, ne pateretur damnũ pudoris. Et Diuus Auguſtinus in Cõfeſſionum libris, indicat adeo non fuiſſe uerum, quod tradidit Vergilius, ut Dido & Aeneas ſeculis quoq; fuerint diſiũcti. Et rurſum eadem urbs.] Mira argutia: per tranſitionem exempla duarum fœminarum connexuit. Nam Haſdrubalis.] Hũc deuicit Scipio, quanquã hoc quoq; aliquanto ſecius refert Valerius Maximus libro Rerum memorabilium tertio, capite ſecundo. Nempe Carthagine capta uxorem Haſdrubalis indignatam, quod is ſoli ſibi uitam impetraſſet, neglecta uxoris ac liberorum incolumitate, ſeſe cum tribus filijs in ignem coniecíſſe, ſed prius exprobrata uiro impietate. Niceratí coniugem.] Hos triginta tyrannos Lyſander Lacedæmoniorum dux impoſuerat Athenienſibus: multaq; & flagitioſe & crudeliter patrauit in ciues Athenienſes. Eò inſolentiæ uenerat, ut propemodũ diuinos honores ſibi uindicaret, Chœryli & Antilochi uerſibus decantari gaudebat, ea per Niceratũ Heracleoten, & Antimachum Colophonium certatim agebantur. Hanc, ni fallor, Hieronymus iniuriam uiri uocat, quod tyranno tam abiecte cogeretur adulari. Meminit Plu-

46 tarchus in Lyſandri uita. Artemiſia quoq;.] Mauſolus rex fuit Cariæ, unde Mauſoleum uocatum illius monumentum, quod operis, opera quatuor ſummorũ artificum fuit extructũ, tanto ſumptu tanq; apparatu, ut inter ſeptẽ orbis miracula fuerit cõmemoratũ. Illa ſic uirum etiam extinctũ adamauit, ut iuxta quoſdam dolore contabuerit, iuxta alios mariti cineres potui aſperſos imbíberit, ceu uiuum mariti ſepulchrũ factum. Meminit præter alios Valerius libro quarto. Teuca Illyricorũ regina.] Hanc Iulius Florus in Epitomis Teuſam appellat. Illyrici, inquit, ſiue Liburnij ſub extremis Alpium radicibus agunt, inter Arſiam Tytiumq; flumen longiſſime per tota Adriatici maris littora fuſi. Hi regnante Teuſa muliere populationibus non contenti, licentiæ ſcelus addiderunt. Legatos quippe noſtros, ob ea quæ deliquerant iure agentes, ne gladio quidem, ſed ut uictimas ſecuri percutiunt, præfectos nauium igne cõburunt: idq; quo indignius foret, mulier imperabat. Indi & omnes.] Attingit & hanc hiſtoriam Valerius Maximus libro ſecundo capite de inſtitutis: Protrahe, inquit, in medium Cymbricam audaciam, adijce Celtibericam fidem, iunge animoſam Thraciæ ſapien

tiam,annecte Lyciorum in luctibus abijciendis callide quæsitam rationem: Indico tamen rogo nihil c
eorum præferes,quem uxoria pietas in modum genialis thori, propinquæ mortis secura conscendit.

Alcibiades ille Socraticus.] Non quod esset philosophiæ professor, sed quod Socratis & auditor fuisset & amicus:is incitante Critia,& iubentibus Lacedæmoniorum literis, autore Lysandro per Pharnabazũ Phrygiæ præfectum, ad quem in periculo confugerat,huius opera ad Artaxerxen Persarum regem perrecturus,interfectus est. Huic cum insepultum cadauer relinqueretur, capite uidelicet ad Lysandrum perlato,Amandra concubina satis magnificum pro suis facultatibus sepulchrum extruxit,ut refert in huius uita Plutarchus. Suffocato caput.] Plutarchus narrat eum iaculis pro- 47
cul fuisse confossum. Hieronymus eos sequitur autores, quibus placet Alcibiadem, non à Pharnabazi militibus interemptum, sed ab alijs quibusdam, qui illum cum sua sorore cubantem deprehenderunt. Regulus Sidon.] Quondam opulentissima fuit urbs Phœnices,quemadmodum & Tyrus,postea dicta Stratonis turris,quod ab hoc esset instaurata. Extorsit acinacem è manu.] Acinaces genus est gladij Persici,ipsa quoq; uox eiusdem uidetur esse gentis,cuius est res. Vtitur hac uoce Horatius in Odis,& Lucianus in Toxaride. Post uirginalia fœdera.] Quod illi uirgo nupsisset, & ob hoc à secundis nuptijs abhorreret. Xenophon in Cyri maioris infantia.] Maioris addidit,quod duo fuerint Cyri: maior Cambysæ & Mandanes filius, Astyagis nepos:minor, Darij filius, Artaxerxis nepos. Res narratur apud Xenophontem plurimis uerbis libro septimo. Panthea quædam habebatur apud Cyrum captiua: ea impetrauit,ut uiro remitteretur: remissa induit eum armis magnificis,quæ ex suo mundo parauerat,adhortans ut Cyro,à quo benigne fuisset habita,se præberet fidum amicum. Is in bello perijt: illa diu complexa defuncti cadauer, spadones iussit secedere: uni nutrici mandat, ut se mortuam eodem cum uiro linteo tegeret: deinde adacto in pectus gladio, capite reclinato in uiri pectus,mortua est:quod ubi conspexere tres spadones,& ipsi sibi necem consciuerunt, eodem in loco in quem iussi fuerant abire. Meminit Pantheæ & Philostratus Græcus in Imaginibus. Iustam causam.] Candaules,siue Myrsilus Sardium tyrannus,uxorem Gygi amico 48
nudam ostendit, sed ita ut illa non sentiret se conspici. Quod ubi illa sensisset, indignata marito, Gygen accersit, proponens ut è duobus alterum eligat, aut pereat ipse, aut occiso marito regnum suscipiat. Hic igitur insidijs adortus, Candaulem obtruncat & regnum occupat: narrat Herodotus libro primo. Rhodogunæ.] Et huius fœminæ meminit Philostratus in Imaginibus. Alcestis.] Admeti regis uxor: apud hunc quoniam benigne habitus est Apollo, impetrauit illi à fatis, ut mortem effugeret(nam fatalis dies iam aderat)si reperisset qui pro se mori uellet. Cum nullum inueniret huius functionis uicarium, sola uxor mariti uitam sua morte redemit. Extat super hac re Eurípidis tra- D
gœdia. Penelopes pudicitia.] Penelope fuit uxor Vlyssis,inter exempla pudicitiæ commemorata.Nam ea mariti absentis reditum uiginti annos expectauit: nec ab ullis procis ad secundas nuptias perpelli potuit. Eleganter autem dixit carmen est, pro argumento carminis. Siquidem in Odyssea nihil ferè tractat Homerus, nisi quibus iactatus casibus Vlysses, ad Penelopen suam reuersus sit.

Maculam corporis.] Quod animus esset incorruptus, & per uim stuprata, corpore duntaxat uitiato fuerit stuprata.Historiam recensetLiuius,& Valerius libro sexto,capite primo. Duellius.] 49
Gn. Duellius Imperator delectus aduersus Carthaginenses, iniectis in hostiũ naues manibus, uictoriam reportauit,ac primus ex huiusmodi uictoria Romæ triumphum egit. Quin & illud honoris additum, ut solus prælucente teda, & præcinente tibicine rediret à cœna. Porrò quod hic narrat de Duellio & Bilia,Plutarchus alijs accommodat.Meminit huius Iulius Florus in Epitomis. Martia Catonis.] Cato Vticensis duas habuit filias, Portiam quæ Bruto nupsit: & Martiam natu minorem, quam fortè susceperat ex uxore tertia, nomine Martia: ut uerisimile sit, filiæ matris nomen inditum fuisse. Non oculis, sed dig.] Oculis forma perspicitur:digitis numeratur pecunia. Hoc est illud 50
Iuuenalis:Protinus ad censum,de moribus ultima fiet Quæstio. Optima sanè res.] Per ironiam accipiendum est. Martiam Cato non uirginem.] Quod antè nupsisset alteri. Inter Hortensium Catonemq;.] Hortensius cupiens cum Catone summam contrahere necessitudinem, Portiam (ut diximus) Bruto nuptam, tantisper uxorem postulauit, donec ex ea sobolem susciperet. Id cum non impetraret,palàm cœpit ipsius uxorem usuratiam petere, quandoquidem ipse iam non daret operam liberis,& mulier adhuc esset idonea ferendo utero:id impetrauit, sed assentiente patre. Deinde ubi peperisset Hortensio,ad Catonem est reuersa,nimirum hoc erat inter duos maritos discurrere.

Portia sine Bruto non potuit.] Hæc ubi sensit maritum Brutum de occidendo Cæsare agitare, egresso eo cubiculum,cultellum tonsorium quasi unguium resecandorum gratia poposcit, eoq; pedem ueluti casu elapso uulnerauit.Brutus clamore ancillarum reuocatus obiurgare cœpit quod tonsori præripuisset officium.At illa marito clàm indicauit, hoc non esse temere factum: sed hoc, inquit, pacto de me experimentum capere uolui, quàm æquo animo me ferro peremptura sim, si tibi quod agis parum ex sententia cesserit. Anniam.] Recensetaliquot matronarum apophthegmata.

Portia minor.] Apparet Catonem duas habuisse filias nomine Portias, nisi fortè filia Catonis mi- 51
nor cognominata est ad discretionem Portiæ,quæ fuit Catonis soror. Valeria Messalarum soror.] Duo fuerunt Messalæ,maior & minor.Id autem adiunxit, ut hanc distingueret à Valeria Publicolæ filia.Quanquã de Valeria lõge diuersa prodidit Plutarchus in uita Syllæ. Elato funere.] Nã efferri

proprie

A propríe dícebantur, qui ad ſepulturã deportabantur, quod olím extra portam cadauera ſepelíri mos fuerit. Lecticæ & eſſeda.] In lecticís accumbebant, aut etiam uectabãtur nobíles matronæ. Eſſedum uehículi genus, uox autem ípſa Britannica eſt, quanquam uſurpata iam Latínis. Illa ornatior procedít.] Hæc ob μίμησιν fiunt gratíora. Nec cum ſarcína.] Sarcínam uocat ípſam uxorem cum ſua pompa. Vſus eſt autem duobus dílemmatis, ſed tectíus, explícuiſſet ad hunc modum: Sí domí relínquitur ílla, offenditur: ſín adducítur, grauis eſt ſua pompa. Item ſi pauper eſt, grauarís ſumptu: ſi
52 díues, non fers ſuperbæ faſtídium. Vocanda domína.] Notat & hoc Epíctetus, quod uíri uxoríbus coítus gratía adulantur, dominas eas appellantes, atq; ita ſuperbíam docent ípſi. Celebrandus natalis.] Id olím in honorem amícorum aut potentum fieri conſueuit. Iurandum per ſalutem íllius.] Ita Vergílius: Per caput hoc íuro, per quod pater ante ſolebat. Et ín Pandectís puníuntur, qui per príncípis genium íuraſſent. Et gerula.] Id eſt baíula, quæ geſtaſſet ínfantulam. Patrímus.] Matrímos & patrímos appellat pueros, quorum utríq; parentes erant ſuperſtites. Hí adhibebantur ominis cauſa ſacerdotíbus, quíbus níhil funeſtum conuenít: ut índicat Feſtus Pompeius. Quanquã apud hunc neſcio quo caſu, patrímes ac matrímes ſcriptũ reperío. Meminít & M. Tullíus in oratione De reſponſis aruſpícum. Iídem prætextatí nouam ſponſam deducebant olím, quorum unus à dextrís erat, alter à ſiníſtrís: tertíus præcedebat facem geſtans ex ſpína alba. Autor ídem Feſtus. Et alumnus.] Incertum an de nutrício dícat, an de alío quopíam, quem alendum ípſa ſuſcepérit. Adoptant enim mulíeres nonnunquam adoleſcentulos benignitatis ſpecie tanquam alendos,
53 de quo aliàs Hieronymus. Et formoſus aſſecla.] Aſſecla dícitur ab aſſectando, quí officíj cauſa deducit. Hic mos durat & hodíe Neapolí, ut nobíles fœmínæ alíquot habeant íuuenes elegantes ac feſtíuos quí comítentur, horũ manibus fulcítur ínnitens delícatula matrona. Porrò non ſine emphaſi addídit formoſus, quod ea res bis moleſta ſit maríto, & ob ſumptum & zelotypíam. Procurator calamíſtratus.] Procurator, quí res alíenas adminíſtrat, & hoc prætextu mulíeres adducunt adulteros. Nam calamíſtratí dícuntur, quí candentí acu críſpant capíllos. Et ín longam ſecuram.] Notat & Iuuenalís quaſdam matronas quas eunuchí ímberbes ac mollía tantum oſcula delectent. Longam uocat líbídínem, quod hoc hominũ genus ſemper pruríat: ſecuram, quod perículum non ſit, ne quid illínc naſcatur. Spado.] Nam propríe Spadones dícuntur quí uí caſtratí ſunt, à uerbo Græco σπᾶν, quod hís teſtes euellerentur. Nam eunuchus poteſt & natura eſſe. Sí totam eí.] Rurſum eſt uſus dílemmate. Sí alíquid tuo.] Ludít crebrís dílemmatís, & quídem elegantíſſime.

Conſulueris.] Id eſt, proſpexeris & caueris tíbi. Et ílla uere.] Iuxta íllud Ouídíanum: Quæ
B quia non lícuit, non facit, ílla facit. Difficile eſt cu.] Eſt dílemma Theophraſti, quem paulo pòſt citat, quo probare nítitur non eſſe ducendam uxorem. Quanquã reprehendítur ab A. Gellío ín Noctíbus Atticís. Eſt enim & ſtata forma, quam uocant uxoríã, nec obnoxía amoríbus multorum, neq;
54 moleſta uíro. Et uernulæ.] Hanc uocem reſtituímus ín príma epíſtola ad Heliodorum. Vernulæ ſunt ſerui domí tuæ nati, hí propemodum filiorũ ínſtar erant. Imputat lachrymas.] Tantum flet uxor, níhil ſubleuat, & hoc ípſum ímputat maríto uelut officium, cum obſit etiam ægrotantí. Et hæreditatís ſpe.] Illuuiẽ uocat ſumptus ímmodícos uxorís, quíbus exhaurít & exedít marítum. Hos ílle tolerat, ſperans futurum, ut ílla mortua lucrífaciat dotem. Nam ſunt quí non ín alíud ducant uxores.

Solícitudínem iactans.] Cum feſtíuis ſermonibus alíj ſubleuent & erígant ægrotantís anímum, ílla moleſtís ac putídís fabulís morbum exaſperat, & míſerum adducit in deſperationẽ uítæ. Rara auis eſt.] Prouerbíaliter dící ſolet de re quauís ínuentu rara, ductũ à ſpectaculís Romanorum, ín quę ſolent populo aues peregrínæ exhíberí. Ita Perſius: Sí fortè quid aptíus exít: Quando hæc rara auís eſt. Habet enim ſecum.] Quod horum memoríam in anímo ſemper círcumferat. Ita Scípio dícere
55 ſolebat, ſe nunquã mínus eſſe ſolum, quàm cum ſolus eſſet. Vel nomen noſtrũ.] Nam olím parentum nomína tranſíbant ad líberos, ut Cícero fílíus, & Tullía fílía Ciceronís. Non ſtatím.] Non perpetuo ſíue ſemper: nam alíquoties uſurpant alía nomína. Quod ſí maxíme referat, nullum eſt uocabulum non commune plurímis. Occupaturus.] Nempe priuſquã fíant Chriſtíaní. Moſen & Samuelem.] Moſes inſtítuit Aaron & fílíos íllíus, nõ ſuos. Deínde moríens, Ioſue uoluit ſucceſſorẽ, non fílíos. Samuel autẽ abdícatís filíjs ſuís, quí íllo iam ſene adminíſtrabãt rem populí, Saul unxit regem. Ab Hírcío.] Hic conſul fuit collega Panſæ. Repudíũ Terẽtiæ.] Ad hanc multa ſcrípſit in exílío, uerũ reuerſus repudíauit. Repudíatam duxit Saluſtíus, ut ex ea Ciceronís arcana cognoſceret.

Per quoſdã grad.] Nã & Saluſtíus orator fuit, ſed ínferior Cícerone, & hoc rurſum ínferior Meſſala, íta ueluti paulatím deuoluta eſt. Socrates Xantippen.] Plato quoq; in Dialogís índicat Socratem fuiſſe ridícula corporís ſpecie. Vnde Alcíbíades íllum, Sílenís & Satyrís cõfert in Sympoſío. Dícere ſolítus eſt, cum plures hortarentur ut Xanthippẽ repudíaret, ímò ab hac domí díſco tolerantíã, qua míhí foris opus eſt. Et Alcibíadí demíranti, quòd talem ferret uxorem: Iam hís, ínquit, aſſueuí. Num tu domí toleras anſerũ clamorẽ? Cumq; ílle reſpondíſſet, At míhí domí anſeres ponunt oua. Et hæc, ínquit, míhí ponít oua. Ad hæc, cum díe quadã haberet cõuíuam philoſophũ, & in longum progreſſa díſputatione, commota uxor menſam ſubuertíſſet, abíre paranti conuíuæ: Mane mane, ínquít,
56 Quíd nouæ rei accídít? Nunquámne domí tuæ gallína ſubuolans cyathos ſubuertít? Reſtitíſſet.] Nõ quòd repugnaret uxorí, ſed quòd ibí ſubſtitíſſet, nec abíſſet: à reſtãdo nõ à reſíſtẽdo. Syllæ Fe-

licis.] Nã id cognominis ſibi uſurpauit infelix. Siquidẽ plures habuit uxores, primũ Cecíliã Metelli pontificis maximi filiã. Deinde Aeliam. Tertio loco Celiam, paulo pòſt Metellam, quam uehementer adamauit, ſed tamen morientem repudiauit. Quia nouiſſimi.] Ad eundem modum Iuuenalis: Dedecus ille domus ſciet ultimus. Athenis cantabatur.] Refert enim Plutarchus, cum obſideret urbem Athenienſium, Græcos de muris conuicia quædam in Metellam uxorem huius iactaſſe: qua re prouocatus, crudelius exercuerit ſuam uictoriam. Cn. Pompeio.] Rebus aduerſus Mithridatẽ & in pleraq; Aſia feliciſſime geſtis, cum Italiã repeteret, de uxoris infamia certior factus eſt, moxq; eam repudiauit, nec uſquam repudij cauſam faſſus eſt. Teſtis Plutarchus in huius uita. C

Pontici ſpado.] Eunuchi Aſiatici. Nam Pontus Aſiæ pars eſt. Mos autem huic genti uxoribus eunuchos addere pudicitiæ cuſtodes. Incertũ eſt autem, an hoc & quod ſequitur: Mithridaticæ ambiebant cateruæ, hunc habeat ſenſum: eunuchos & milites Aſiaticos ambiſſe & affectaſſe concubitum Mutiæ, an illam more barbarico his cuſtodibus cinctam, tamen impudicam fuiſſe. Scientem pati.] Et ob id non audebant indicare, ne quid offenderent. Totius orbis.] Nam maximam orbis partem ſubegerat. M. Cato Cenſorius.] Cenſorius dictus eſt maior, ob cenſuram ſeuerius geſtam. Plutarchus prodidit huic ductam uxorem genere magis quàm diuitijs commẽdatam, in quam tamen comiter ſe geſſerit, nec admirabatur laudatam illam Socratis patientiã, qui Xanthippen moroſam, & filios immorigeros pertuliſſet. Sed haud ſcio, an hæc fuerit Salonij ſcribæ filia, quam Cato iam admodum ſenex, puellam duxit uxorem, non ſine infamia. Vinolentam, impotentem.] Nonnulli codices habebant, uiolentam. Et pro impotentẽ, quod non intelligerent, mutarant mentis impotem, ipſi mentis impotes. Impotentes enim uocamus qui animo ſuo non temperant, ſed quicquid libuerit id pertinaciter urgent. Catoni ſuperbam.] In quem nec uiri ſolent audere. Tantus erat hominis rigor & autoritas. Philippum regem.] Is fuit Alexandri Magni pater, uir ciuilis ingenij, multoq; quàm filius fuit moderatior. Duxerat autem Olympiadam uxorẽ, quam adamatam adoleſcens ſibi iunxerat, mediocri ſicut uidetur, fortuna. Verſu tragico cõſolatus eſt.] Apparet uerſum Tragicum hic aſſcriptum fuiſſe. Totæ Euripidis tragœdiæ.] Hic Tragœdiarum ſcriptor, olim dictus eſt μισογυνής, id eſt, oſor mulierum. Duxit duas uxores, Chœrinam Mneſilochi filiam, ex qua duos ſuſtulit filios, deinde repudiauit. Deinde ducta altera cum hanc quoq; comperiſſet impudicam, & ipſam repudiauit. Hinc opinor odium in omnes, quod duas expertus, utranque malam comperiſſet. Huius tragœdiæ plenæ ſunt conuiciorum in fœminas, quanquam id quidem habet cum Heſiodo commune. Et Hermione loquitur.] Carmen eſt in Euripidis Andromacha, etiam ſi Hieronymus ſententiam magis reddidit quàm uerba. Nam Hermione perſuaſa à cæteris mulieribus nupſerat Neoptolemo cum is haberet uxorem Andromacham: id indignans illius frater Oreſtes, loquitur ad hunc modum: πῶς οὖν τάδ' ὡς ἔπιτις ἐξημάρτηνεν; id eſt, quomodo igitur hæc ut dixerit aliquis peccaſti? Illa reſpondet in hunc modum: ἰακχῶν γυναικῶν εἰσοδοι μὰ πόλιν, αἳ μοι λέγουσαι τὰς δ' ἐχαύνωσαν λόγους, id eſt, malarum mulierum ingreſſus me perdiderunt, quæ mihi loquentes hos blande perſuaſerunt ſermones. In Lepti.] Leptis oppidulum eſt Africæ, cuius meminit & Pomponius Mela. Conſulto ambigue extulit.] Vt ſignificaret eſſe mutuum odium, & utrinque par. Nam & ſocrus inuiſæ ſunt nuribus, & nurus ſocribus. Locus eſt in Ecyra Terentiana. Legimus quendam.] Apparet Hieronymo cum hæc ſcriberet, non ſuccurriſſe nomen. Nam id quidem proditum eſt de Paulo Aemylio, qui Papyriam Maſonis uiri conſularis filiam, cum qua diu uixerat, & ex qua maximum illum ſuſceperat Scipionem, tandem repudiauit. Nec unquam adduci potuit, ut diuortij cauſam ederet. Hunc cum rogarent amici, quid illũ offendiſſet in ea fœmina, dicerentq; An non formoſa eſt, an non fœcunda, an non nobilis, an non caſta? Ille porrecto pede: Videtis, inquit, hunc calceum, nónne nouus eſt? nónne bellus? Atqui nemo ueſtrũm ſentit, qua parte pedem meum torqueat. Scribit Herodotus.] Verba ſunt Gygis apud Herodotum libro primo, diſſuadere conantis Candauli, ne ſibi nudam uxorem oſtenderet, ἅμα δὲ χιτῶνι ἐκδυομένῳ, συνεκδύεται καὶ τὴν αἰδὼ γυνή, id eſt, una cum exuta tunica ſimul & pudorem exuit mulier. Et noſter comicus.] Sic apud Terentium Mitio: Et quod fortunatum iſti putant, uxorem duxi nunquam. D 57 58 59 60 61

Paſiphaen.] Ea fuit uxor Minois tyranni Cretenſis, quam poetæ fingunt adamaſſe taurum, ex cuius concubitu natus ſit Minotaurus. Clytemneſtram.] Vxorem Agamemnonis, quæ dum ille belligeratur apud Troiam, Aegiſthum adulterum adduxit, & huius adiuta ope, maritum reuerſum occidit. Eriphylam.] Hæc uxor fuit Amphiarai auguris, qui cum detrectaret ad obſidionem Thebanæ ciuitatis proficiſci, quod præſciret ſe illic periturum, & ob id abdidiſſet ſeſe, monili quodam eleganti conducta eſt, ut maritum proderet. Ille ad bellum protractus perijt.

Quicquid Tragœdiæ tument.] Non ſine Emphaſi dictum eſt, tument, pro narrant: indicauit enim tragicorum grandiloquentiam. Vxorum pellicumq;.] Hoc dictum eſt propter Medeam, quæ filios occidit, & puellam quam Iaſon ducere parabat. Et propter Clytemneſtram, quæ ob Caſſandram adductam occidit maritum, propter Helenam, &c. Armantur parentum.] Hoc ad Medeam pertinet, ut diximus. Nefandæ.] Hoc ad Thyeſtem pertinet, cui frater Atreus ob ſtupratam uxorem, treis filios epulandos appoſuit. Extat hoc argumento Senecæ tragœdia. Vnius mulierculæ.] Helenam ſentit. Porrò Troia in Aſia eſt, Græcia in Europa.

Quaſdam

A Quaſdam repudiatas.] Iuuenalis: Sic fiunt octo mariti, Quinq; per autumnos. Vterq; marítus.] Et qui repudiauit, & cui repudiata nupſit. Epicurus uoluptatis aſſertor.] Cum laudandus fuerat magis quem citat autorem, tamen non ſine conſilio additũ eſt, uoluptatis aſſertor. Adeo res eſt miſera matrimonium, ut nec Epicuro placuerit, qui finem bonorum conſtituerit in uoluptate, & tamen uulgus hominum uoluptatis gratia potiſſimũ ducit uxorem. Metrodorus Leontiũ.] Hic Metrodorus certiſſimus amicus Epicuri, & diuturnus auditor, cui moriens filios ſuos commendauit. Haud ſcio, an hæc fuerit Leontiũ meretrícula, quæ ſcripſerit aduerſus Theophraſtum. Laertius indicat Leontium meretriculam Athenienſem à Metrodoro pellícem aſcitam. Ne Iouem Gamelium.] Iu-
62 piter apud Græcos multis cognomentis uariatur: uocatur ἑπιτήσιος, quem offendi putant, ſi quis ſupplicem reijciat: ξένιος, ad quem hoſpitij religio pertineat: φίλιος, cui cura ſit ſeruandæ amicitiæ: γαμήλιος, cui cura ſit nuptiarum: γάμος enim Græcis matrimoniũ ſonat: γενέθλιος, ad quem pertineat cura gignendorum líberorum. Statorem Iouem.] Alluſit ad hiſtoriam quam prodit T. Liuius libro primo: Romulus pugnans aduerſus Sabinos, cum uideret altero ê ducibus occiſo, nempe Hoſtio, Romanorum aciem inclinari, Ioui Statori uouit ſe templum extructurum, ſi fugientem militem inhibuiſſet. Deinde quaſi certus preces auditas à Ioue, cohortatus eſt ſuos, ut intrepido animo redirent in hoſtem, Iouem pollíceri uictoriam. pugnatum eſt feliciter. Hoc loco quidam inſulſiſſime notant diuũ Hieronymum, uirum tanto quàm ipſi ſunt doctiorem, quaſi putarit Iouem Statorem à ſtando dictum, non à ſiſtendo, propterea quod ſubijcit, qui libenter ſederit. At non intelligunt illum per iocum alludere ad uocem ſtandi. Quod ſi uox ipſa quenquam cõmouet, is timebit ne Statorẽ offendat, qui plerunque ſedere gaudeat, cum à ſtando uideatur habere nomen. Ad hæc, cum ſiſto ſignificet idem quod ſtare facio, non dicetur proprie ſiſti, qui ſubſederit, ſed qui ante fugiens ſtare cœperit. Offendet igitur non ſolum qui non ſteterit, uerum etiam qui ſederit. Verum iocus ſit argutior ob ineptiam ſuperſtitionis, ſi quis inani uocula cõmoueatur. Pudet me, ſimulq; piget iſtiuſmodi rabularum, qui non uereantur tanto ſupercilio cenſere uirum, ut omittamus ſanctimoniam, infinitis partibus e-
63 ruditiorem, indigni profecto qui Hieronymo matulam porrigant. Scripſerũt Ariſtoteles.] Huius operis non meminit Laertius, niſi forte ſentit de œconomicis, ubi tradidit officium maritorum & uxorum. Et Plutarchus.] Extat hic liber inſcriptus γαμικὰ παραγγέλματα. Et noſter Sene.] Noſtrum uocat, quia Latinus. Hoc opus intercidit, quẽadmodum & illud De ſuperſtitione, ex quo nonnulla retulit Auguſtinus in opere De ciuitate dei: item De terræ motu, quod ipſe cõmemorat in naturalibus quæſtionibus. Tota amoris inſectatio.] Locus eſt in Phædro Platonis, ubi Socrates corrigit orationem Lyſiæ, qui ſuaſerit, utiliores eſſe non amantes, q̃m amantes. At ille diſtinguit inho
B neſtum amorem ab honeſto, illius incõmoda, huius commoda cõmemorans. Alterius tactam.] Nam & illud amatorium. Ita Paris, Et qua tu biberas, hac ego parte bibi. Xyſtus in ſententijs.] Verſus eſt Xyſti Pythagorici γνωμογράφου, cuius extant fragmenta quædam. Liberos tollere.] Tollere dixit pro educare. Non perdat filios.] Quod mulieres aliquoties, ſi coeant à conceptu, abortiũt. In eadem ſententia fuit diuus Auguſtinus, maritos à conceptu abſtinere debere à ſuis uxo-
64 ribus, ut refertur in Decretis. Amatores.] Amator eſt concubinæ. Adulterijs cohæſerunt.] Quod rem habuerunt cum ea quam poſtea ducunt uxorem. Rem improbam.] Id eſt, impudentem. Impudentiſſimum enim, illum ab uxore requirere pudicitiam, quam ante matrimonium docuit eſſe impudicam. Lenocinium libidinis.] Lenocinium uocat, quicquid aliqua uoluptate pellicit. Quorum in nomen.] Senſus eſt, Quoſdam pauperes, ut effugiant pœnam, quam leges irrogabant ciuibus qui non duxiſſent uxores, aliquoties diuites matronas accipere, quibus ſerui potius ſint, quàm mariti, tanquam dote conducti ut coeant. His nõ nubit mulier, ſed ipſi nubunt mulieri. Talis inducitur Chremes in Phormione Terentiana. Deformem redimit.] Incertum an à redimendo, an à redimiendo. Redimere, penſare eſt: Redimire, ornare. Aut igitur intellige, pudicitia qua ſi tegi, conueſtiríq; deformitatem mulieris: aut penſari damnum formæ, dote pudicitiæ. Bruto æquauit.] Ille tyrannum expulit, uerum ne pateretur indignam ſeruitutem, à Lucretia didicit, quæ mortem prætulit impudicitiæ. Eſt autem ingens contumelia uxori, ab alieno corpore pollui.

Cornelia Graccho.] Cornelia Tiberij Gracchi uxor, inſigni pudicitia, quam ſic amauit maritus
65 ut illius uitam ſuæ prætulerit, ex anguibus duobus occiſo mare. Portiam alteram Bruto.] Nam qui Tarquinium expulit, Iunius Brutus dictus: Portiæ maritus, Decius Brutus, de quo ſuperius facta eſt mentio. Tanaquil.] Vxor Tarquinij Priſci regis Romani, miro in uirum amore, cui uulnerato omnem admouerit curam quo reuiuiſceret. Populum ingenio ſuo cohibuit, ac Seruium, licet ex ancilla natum, ſubſtituit mortis mariti uindicem, ſi mori contigiſſet. Refert Liuius prima Decadis libro primo. Theano.] Multæ fuerunt huius nominis eruditæ mulieres. Verum opinor hic ſignari eam, quam quidam putant Pythagoræ fuiſſe uxorem. Meminit huius Lucianus in Imaginibus. Extant aliquot epiſtolæ huius nomine. Cleobulinam.] Hæc gente Lindia fuit, filia Cleobuli philoſophi, qui inter ſeptem ſapientes refertur, cuius mulieris opera quondam celebrabantur, ut teſtatur Suidas. Gorguntem.] Gorgo Leonidæ Laconis uxor cõmemoratur à Plutarcho inter apophthegmata: & rurſus in Præceptis coiugalib. Et haud ſcio an hæc ſit Cleomenis re
66 gis filia, cuius dicta referunt inter Lacænas. Timocliã.] Huius meminit Plut. inter claras mulieres t

ſoror erat laudatiſſimi uiri Theagenis Thebani, qui apud Cheroniam pro totius Græciæ ſalute forti c
ter pugnans occubuit. At ubi Thebas cepiſſet Alexander, & milites alius aliò per urbẽ populabũ-
di diſcurrerẽt, quidam Thracum equitũ præfectus in Timocliæ ædes irrupit. Iam multo cibo potuq́
ferox, non ueritus eſt nobilem & pudicam mulierem de cõcubitu ſollicitare, ac coniugiũ etiam pol-
licitus, expiſcari nititur, ſi quid opum reconditũ haberet. Illa ſimulans ſe aſſentiri, ducit hominem in
hortum, ſemotis arbitris, mentiens in puteo quodam ſicco magnam pecuniarum uim abditam eſſe:
credit barbarus, occluditur hoſtium horti, tollitur operculum putei, deſcendit in puteũ. At illa adiu-
uantibus pediſſequis hominem ſaxis è ſummo deiectis puteo, obruit. Alexander ubi cognouit fa-
ctum, mulieris uirtutem admiratus, & impunitate donat Timocliam, & omnes illi conſanguinitate
coniunctos immunes eſſe iubet. Claudias atq́ Cornelias.] Feſtiuitatis gratia mutauit numerum.
De Claudia uirgine Veſtali, de Cornelia matre Gracchorũ iam dictum eſt. Fortunæ muliebri.] 67
Fortuna Romæ, & in Italia non uno nomine colebatur extructis phanis. Nam erat Fors fortuna, for
tuna Præneſtina, & Fortuna muliebris, cui templum dicatũ, & cognomen additũ, ob rempublicam
mulierũ beneficio adiutam. Etenim cum Coriolanus exul Volſcis hoſtibus adiunxiſſet ſeſe, atq́ ita
immineret, ut actum uideretur de Romanis, Veturia mater, & Volumnia uxor duos complexa fili-
os, unà cum ingẽti mulierum agmine uenit in hoſtium caſtra: & mater autoritate, uxor & liberi blan-
ditijs, Coriolani flexere animum, effeceruntq́, ut exercitum ex agro Romano deduceret. Populus
Romanus huius officij memor, templum Fortunæ muliebri ſtatuerunt dicaruntq́. Autor Liuius, li-
bro ab urbe condita ſecundo. Nullum flaminem.] Flamen genus eſt ſacerdotij apud Romanos.
Hierophantas.] Ἱεροφάντης, Græcis dicitur ædituus, nonnunquam pro ſacrifico accipitur: inde di-
ctus, uel quod oſtendat ſacra, uel quod ueſcatur ſacris.

Appendix Scholiorum primi aduerſus Iouinianum libri.

Inter omnia quæ ſolet obſeruare mortalium ſuperſtitio, nullam ego auem, nec præpetẽ, nec oſci-
nem, nullum ſoliſtimum tripudium auſpicatius eſſe puto, quàm ſit boni uiri & amici occurſus. Cum
ſuperiores paginæ iam formulis eſſent excuſæ, cõmodum occurrit mihi Ludouicus Berus, inclytæ
Baſileæ non tam ciuis quàm ornamentũ, ac ſui generis, & alioqui cum primis clari lumen ac decus,
theologus inſignis, ac uir modis omnibus eiuſmodi, ut haud facile ſit pronunciare, magis ne ſit ſuſpi
ciendus ob egregiam eruditionem, an uenerãdus, ob undiq́ inculpatam uitæ integritatem, an aman
dus, ob incredibilem quandam morum comitatem, & conſuetudinis iucunditatem. Ac uix ſolenni
ſalutatione ultro citroq́ dicta ac reddita, neſcio quis Deus mihi miſerit in mentem, ut repente de nu D
meris inijcerem mentionem. Nam quemadmodum, iuxta Græcorũ adagionem, ubi dolet, ibi quiſq́
manum habet, ita ſi quid uehementer torquet animum, ibi quiſq́ linguam habet. Rogabam ecquid
legiſſet unquam de priſca in digitis numerandi ratione, de qua Beda præcepiſſet. Reſpondit ilico,
ſibi domi eſſe quædã ex eo Bedæ libro enotata. Id quo magis præter ſpẽ, hoc gratius accidit. Mittit
protinus codicẽ, ut eſt ſingulari candore præditus. Quæ tametſi paucula ſunt, tamen quoniam ma-
gnopere pertinent ad rem, hic uice coronidis adijcienda putaui. Sunt autem huiuſmodi. Cum dicis
unum, minimum in læua digitum inflectens, in medium palmæ artum figas. Cum dicis duo, ſecun-
dum à minimo ibidem impones. Cum dicis tria, tertium ſimiliter inflectes. Cum dicis quatuor, mini-
mum leuabis. Cum dicis quinque, ſecundum à minimo ſimiliter eriges. Cum dicis ſex, tertium nihilo
minus eleuabis, medio duntaxat, qui medicus appellatur, in medium palmæ fixo. Cum dicis ſeptem,
minimum ſolum ſupra palmæ radicem, cæteris interim leuatis, impones: iuxta quem cum dicis octo,
medium. Cum dicis nouem, impudicum eregione compones. Cum dicis decem, unguem indicis in
medio figes artu pollicis. Cum dicis uiginti, ſummitatem impudici inter nodos indicis & pollicis ar-
cte figes. Cum dicis triginta, ungues indicis & pollicis blando coniunges amplexu. Cum dicis qua-
draginta, interiora pollicis lateri uel dorſo indicis ſuperinduces, ambobus duntaxat erectis. Cum di-
cis quinquaginta, pollicem exteriore artu, inſtar Græcæ literæ ϱ incuruatum ad palmam inclinabis.
Cũ dicis ſexaginta, pollicẽ ut ſupra curuatũ indice circumflexo diligenter à fronte pręcinges. Cum di
cis ſeptuaginta, indicem ut ſuprà circũflexum, pollice in longum tenſo implebis, ungue illius dunta-
xat erecto trans medium indicis artum. Cum dicis octoginta, indicem ut ſuprà circumflexum pollice
in longũ extenſo implebis, ungue uidelicet illius in medium indicis artum fixo. Cum dicis nonagin-
ta, indicis inflexi unguem radici pollicis erecti infiges. Atq́ hactenus in læua. Centũ uero in dextra,
quomodo in læua decẽ facies. Ducenta in dextra, quomodo uiginti in læua. Eodem modo & cætera
uſq́ nongenta. Item mille in dextra, quomodo unũ in læua. Duo milia in dextra, quomodo duo in læ
ua, & cætera uſq́ ad nouem milia. Porrò decem milia cum dicis, læuam in medio pectoris ſupinã ap-
pones, digitis tantũ ad cœlum erectis. Viginti milia cum dicis, eandem pectori late expanſam ſuper
pones. Triginta milia cum dicis, eadem prona, ſed erecta, pollicem cartilagini medij pectoris immit
tes. Quadraginta milia cum dicis, eandem in umbilico erectam ſupinabis. Quinquaginta milia cum
dicis, eiuſdem pronæ, ſed erectæ pollicẽ umbilico impones. Sexaginta milia cum dicis, eadem prona
femur læuũ cõprehendes. Septuaginta milia cũ dicis, eandẽ ſupinã femori ſuperimpones. Octogin-
ta milia cum dicis, eandem pronam femori ſuperimpones. Nonaginta milia cũ dicis, eadem lumbos
comprehen-

A comprehendes, pollice ad inguina uerſo. At uero centum milia, ducenta milia, & cætera uſq; ad nongenta milia, eodem quo diximus ordine in dextera corporis parte complebis. Decies aũt centena milia cum dicis, ambabus ſibi manibus conſertis inuicẽ digitos implicabis. Hactenus quæ compe rimus in eo quo dixi libello excerpta ex monumentis Bedę, atq; hoc uelut auctario, uel ſerius impar tiendum lectorẽ duximus. Cæterũ an omnia quadrent cum his quæ prodidit Apuleius, non eſt huius loci diſquirere. Certe cum his quæ ſcripſit Hieronymus, de triginta, ſexaginta, & centũ, ad amuſſim concinunt. Coeuntibus enim molli contactu pollicis & indicis unguibus, ueluti matrimonium depingitur: rurſum ĩſdẽ digitis aliter iũctis, ſic ut inflexũ pollicẽ præcingat index, uiduas in afflictione conſtitutas ac deſolatas exprimit. Poſtremo à ſiniſtra manu demigrãs ad dextrã, & indicis ungui in medium pollicis artum infixo, coronam exprimit, & uirginum felicitatem repræſentat.

DIVI HIERONYMI ADVERSVS IOVINIANVM LIBER SECVNDVS.

SEcunda propoſitio eſt, Eos qui fuerint baptizati, à diabolo non poſſe tentari. Et ne hoc ſtultè dicere uideretur, adiecit: Quicunque autem tentati fuerint, oſtendit eos aqua tantum & non ſpiritu baptizatos, quod in Simone mago legimus. Vnde & Ioannes dicit: Omnis qui natus eſt ex Deo, peccatum non facit, quoniam ſemen ipſius in eo manet: & non poteſt peccare, quia ex Deo natus eſt. Et in hoc ſunt manifeſti filij Dei, & filij diaboli. Et in fine epiſtolæ: Omnis qui natus eſt ex Deo, non peccat, ſed generatio Dei conſeruat eum, & malignus non tangit eum. Reuera fortis obiectio, & quæ indiſſolubilis permaneret, niſi ipſius Ioannis teſtimonio ſolueretur. Statim enim intulit: Filioli cuſtodite uos à ſimulachris. Si omnis qui natus eſt ex Deo, non peccat, & à diabolo tentari non poteſt, quomodo præcipit, ut caueant ne tententur? Et in eadem rurſus epiſtola: Si dixerimus, quia peccatum non habemus: ipſi nos ſeducimus, & ueritas in nobis non eſt. Si confiteamur peccata noſtra, fidelis & iuſtus eſt, ut remittat nobis peccata, & mundet nos ab omni iniquitate. Si dixerimus, quia non peccauimus, mendacem facimus eum, & uerbum eius non eſt in nobis. Exiſtimo quod Ioannes baptizatus ad baptizatos ſcripſerit, & quod omne peccatum à diabolo ſit. Ille

B peccatorem ſe confitetur, & ſperat remiſſionem poſt baptiſma peccatorum: & Iouinianus meus dicit: Ne tangas me, quoniam mundus ſum. Quid ergo? contraria ſibi Apoſtolus loquitur? Minime. In eodem quippe loco cur hoc dixerit, ſtatim ediſſerit: Filioli mei, hæc ſcribo uobis, ut non peccetis. Sed & ſi quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Ieſum Chriſtum iuſtum, & ipſe eſt propiciatio pro peccatis noſtris. Non pro noſtris autem tantum, ſed etiam pro totius mundi. Et in hoc ſcimus, quod cognouimus eum, ſi mandata eius obſeruemus. Qui dicit ſe noſſe eum, & mandata eius non cuſtodit, mendax eſt, & in eo ueritas non eſt. Qui autem ſeruat uerbum eius, uerè in hoc charitas Dei perfecta eſt. In hoc ſcimus, quoniam in ipſo ſumus. Qui dicit ſe in ipſo manere, debet ſicut ille ambulauit, & ipſe ambulare. Propterea, inquit, ſcribo uobis filioli mei: Omnis qui natus eſt ex Deo, non peccat, ut non peccetis: & tamdiu ſciatis uos in generatione Domini permanere, quamdiu non peccaueritis. Immò qui in generatione Domini perſeuerant, peccare non poſſunt. Quæ enim communicatio luci & tenebris? Chriſto & Belial? Quomodo dies & nox miſceri non queunt: ſic nec iuſtitia & iniquitas, peccatum & bona opera, Chriſtus & antichriſtus. Si ſuſceperimus Chriſtum in hoſpitio noſtri pectoris, ilico fugamus diabolum: Si peccauerimus, & per peccati ianuam ingreſſus fuerit diabolus, protinus Chriſtus recedit. Vnde & Dauid poſt peccatum: Redde mihi, ait, lætitiam ſalutaris tui, ſcilicet quam peccando amiſerat. Qui dicit ſe noſſe eum, & mandata eius non cuſtodit, mendax eſt, & in hoc ueritas non eſt. Chriſtus ueritas appellatur: Ego ſum, inquit, uia & ueritas. Fruſtra nobis in eo plaudimus, cuius mandata non facimus. Scienti bonum, & non facienti illud, peccatum eſt. Quomodo corpus ſine ſpiritu mortuum eſt, ſic & fides ſine operibus mortua eſt. Nec grande putemus unum Deum noſſe, cum & dæmones credant & contremiſcant. Qui dicit ſe in ipſo manere, debet ſicut ille ambulauit, & ipſe ambulare. Eligat aduerſarius è duob. quod uult, optionẽ enim damus. Manet in Chriſto, an non manet? Si manet, ita ergo ambulet,

ut

ut Chriſtus. Si autẽ temerarium eſt ſimilitudinẽ uirtutum domini polliceri, nõ manet in c
Chriſto, quia non ingreditur ut Chriſtus. Ille peccatum non fecit, neq; inuẽtus eſt dolus
in ore eius: qui cum malediceretur non remaledixit, & tanquã agnus coram tondente, ſic
non aperuit os ſuum: ad quẽ uenit princeps mundi iſtius, & inuenit in eo nihil: qui cum
peccatum non feciſſet, pro nobis peccatũ eum fecit deus: nos autem iuxta epiſtolam laco
bi, multa peccamus omnes, & nemo mundus à peccatis, nec ſi unius quidem diei fuerit
uita eius. Quis enim gloriabitur caſtum ſe habere cor? aut quis confidet mundum ſe eſſe
à peccatis? Tenemurq; rei in ſimilitudinẽ præuaricationis Adam. Vnde & Dauid: Ecce,
ait, in iniquitatibus conceptus ſum, & in delictis concepit me mater mea. Et beatus Iob:
Si fuero iuſtus, os meum impia loquetur: & ſi ſine crimine inueniar. Et ſi purificatus in
niue & lotus mũdis manibus, ſatis me corde tinxiſti, & execratũ eſt me ueſtimentũ meũ.
Verum ne penitus deſperemus, arbitrantes nos poſt peccata baptiſmi non poſſe ſaluari,
ſtatim hoc ipſum temperat: & ſi quis peccauerit, aduocatũ habemus apud patrem Ieſum
Chriſtum iuſtum, & ipſe eſt propiciatio pro peccatis noſtris. Non pro noſtris autem tan
tum, ſed etiam pro totius mundi. Hoc ad credentes poſt baptiſma loquitur, & aduocatũ
pro delictis eorum dominũ pollicetur. Nec dicit: Si quid peccaueritis, aduocatũ habetis
apud patrẽ Chriſtum, & ipſe eſt propiciatio pro peccatis ueſtris: ne eos diceres non ple-
na fide baptiſma conſecutos: ſed aduocatũ, inquit, habemus Ieſum Chriſtum, & ipſe eſt
propiciatio pro peccatis noſtris, & non ſolum pro Ioannis illorumq; peccatis, ſed etiam
pro totius mundi. In toto aũt mundo & apoſtoli ſunt omnesq; credentes. Ex quibus li-
quido comprobatur, poſt baptiſma poſſe peccari. Fruſtra enim habemus aduocatum Ie-
ſum Chriſtum, ſi peccari non poteſt. Petrus apoſtolus ad quem dictum fuerat: Qui lotus
eſt, non neceſſe habet ut iterũ lauet. Et, Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo ec-
cleſiam meam: ab ancilla perterritus negat. Et ipſe dominus: Simon Simon ecce, inquit,
ſatanas poſtulauit uos, ut cribraret ſicut triticũ. Ego autẽ rogaui pro te, ne deficeret fides
tua. Et in eodem loco: Vigilate & orate, ne intretis in tentationẽ: ſpiritus quidem prom- D
ptus eſt, caro aũt infirma. Quod ſi ante crucem dictum reſpõderis, certè poſt crucẽ in ora
tione dominica dicimus: Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitori-
bus noſtris: & ne nos inducas in tentationẽ, ſed libera nos à malo. Si non peccamus poſt
baptiſma, cur nobis poſcimus peccata dimitti, quæ in in baptiſmate iã dimiſſa ſunt? quid
oramus ne intremus in tentationẽ, & ut liberemur à malo, ſi diabolus tentare nõ poteſt
iam baptizatos? Aliud aũt eſt, ſi ad catechumenos hæc oratio pertinet, & non conuenit
fidelibus & Chriſtianis. Paulus electionis uas caſtigat corpus ſuũ, & in ſeruitutẽ redigit,
ne alijs prædicans, ipſe reprobus inueniatur. Et datus eſt mihi, inquit, ſtimulus carnis, an
gelus ſatanę, qui me colaphizet. Et ad Corinthios: Timeo, inquit, ne ſicut ſerpẽs decepit
Euam in aſtutia ſua, ita corrumpãtur ſenſus ueſtri à ſimplicitate quæ eſt in Chriſto. Et ali-
bi: Cui aũt aliquid donaſtis, & ego. nam & ego quod donaui, ſi qd donaui, propter uos,
in perſona Chriſti, ut non circũueniamur à ſatana. Non enim eius ignoramus aſtutias. Et
rurſum: Tentatio uos nõ apprehẽdat, niſi humana. Fidelis aũt Deus, qui nõ dimittet uos
tentari ſupra id quod poteſtis, ſed faciet cum tentatione etiam prouentũ, ut poſsitis ſuſti
nere. Et qui ſibi uidetur ſtare, uideat ne cadat. Et ad Galatas: Currebatis bene, qs uos im-
pediuit ueritati non obedire? Et alibi: Voluimus uenire ad uos, ego quidẽ Paulus & ſe-
mel & iterũ, ſed impediuit nos ſatanas. Et ad maritos: Et iterum reuertimini ad idipſum,
ne tẽtet uos ſatanas propter incontinẽtiam ueſtram. Et rurſum: Dico aũt, ſpiritu ambula
te, & deſideria carnis non perficietis. Caro enim concupiſcit aduerſus ſpiritũ, & ſpiritus
aduerſus carnẽ: hæc enim inuicẽ aduerſantur ſibi, ut nõ quæ uultis illa faciatis. Ex utroq;
cõpacti, neceſſe eſt ut utriuſq; cõtra ſe ſubſtãtiæ bella patiamur. Et ad Epheſios: Non eſt
nobis colluctatio aduerſus carnẽ & ſanguinẽ, ſed aduerſus principatus et poteſtates, ad
uerſus rectores tenebrarũ iſtarum, aduerſus ſpiritualia nequitiæ in cœleſtib. Et exiſtimat
aliqs ſecuros et dormientes nos eſſe debere poſt baptiſmũ? Necnõ ad Hebræos: Impoſſi
bile

A bile eſt enim eos qui ſemel ſunt illuminati,& guſtauerunt donũ cœleſte, & participes fa
cti ſunt ſpiritus ſancti,guſtauerunt́q; nihilominus bonum Dei uerbum,uirtuteśq; ſeculi
futuri,& prolapſi ſunt:renouari iterũ ad pœnitentiam,rurſum crucifigentes ſibimetipſis
filium dei,& oſtentui habentes.Certe eos qui illuminati ſunt & guſtauerũt dei donũ cœ
leſte,& participes facti ſunt ſpiritus ſancti,guſtauerunt́q; bonũ Dei uerbum:negare non
poſſumus baptizatos.Si aũt baptizati peccare nõ poſſunt, quomodo nũc Apoſtolus di
cit,& prolapſi ſunt? Verum ne Montanus & Nouatus hic rideant, qui contendunt non
poſſe renouari per pœnitentiam eos qui crucifixerunt ſibimet filium dei, & oſtentui ha
buerunt,conſequenter hunc errorẽ ſoluit, & ait: Confidimus autẽ de uobis dilectiſsimi
meliora & uiciniora ſalutis,tametſi ita loquimur.Non enim iniuſtus eſt Deus, ut obliui
ſcatur boni operis & dilectionis, quam oſtendiſtis in nomine ipſius,qui miniſtraſtis ſan
ctis,& nunc miniſtratis.Et reuera grandis iniuſtitia Dei,ſi tantũ peccata puniret, & bona
opera non ſuſciperet.Ita locutus ſum,inquit Apoſtolus,ut uos à peccatis retraherem, &
deſperationis metu facerẽ cautiores. Cæterũ confido de uobis dilectiſsimi meliora & ui
ciniora ſalutis.Neq; enim iuſtitiæ Dei eſt, ut obliuiſcatur bonorũ operum, & miniſterij
quod propter nomẽ eius exhibuiſtis,& exhibetis in ſanctos,& tantũ meminerit peccato
rum.Sed & Iacobus ſciens baptizatos poſſe tentari,& propria corruere uoluntate:Bea
tus,ait,uir qui ſuffert tentationem,quia cum probatus fuerit,accipiet coronã uitæ, quam
repromiſit Deus diligentib.ſe.Ac ne putaremus ſecundum illud Geneſeos,ubi ſcribitur
1 Abraham à deo fuiſſe tentatũ,nos quoq; tentari à Deo:nemo,inquit,cum tentatur dicat,
quoniam à Deo tentor.Deus enim intentator malorũ eſt,ipſe autẽ neminẽ tentat.Vnuſ
quiſq; uero tentatur à concupiſcentia ſua abſtractus & illectus. Dehinc concupiſcentia
cum conceperit,parit peccatũ: peccatum autẽ cum conſummatũ fuerit,generat mortem.
Liberi arbitrij nos condidit deus,nec ad uirtutes, nec ad uitia neceſsitate trahimur.Alio
quin ubi neceſsitas eſt, nec damnatio, nec corona eſt. Sicut in bonis operibus perfector
B eſt deus:non eſt enim uolentis,neq; currẽtis,ſed miſerẽtis & adiuuãtis dei, ut peruenire
ualeamus ad calcẽ: ſic in malis atq; peccatis ſemina noſtra ſunt, incẽtiua & perfectio dia
boli. Cum uiderit nos ſuper fundamentum Chriſti ædificare fœnũ,ligna,ſtipulam, tunc
ſupponit incendium. Ædificemus ergo aurum, argentum, lapides precioſos, & tentare
non audebit:quanquã & in hoc non ſit certa & ſecura poſſeſsio.Sedet quippe leo in in
ſidijs & in occultis,ut interficiat innocentẽ.Et uaſa figuli probat fornax,homines aũt iu
ſtos tẽtatio tribulationis.Et in alio loco ſcribitur:Fili accedẽs ad ſeruitutẽ dei, prępara te
ad tentationẽ.Rurſum idem Iacobus loquitur:Eſtote factores uerbi,& nõ auditores tan
tum.Si quis auditor eſt & non factor, iſte ſimilis eſt uiro qui conſiderat uultum natiuita
tis ſuæ in ſpeculo.Conſiderauit illud,& ſtatim recedens oblitus eſt qualis ſit.Fruſtra mo
nuit,ut iungerẽt opera fidei,ſi poſt baptiſma peccare non poterant.Qui totam legem,in
quit,ſeruauerit,& peccauerit in uno,factus eſt omnium reus.Quis noſtrûm abſq; pecca
to? Concluſit deus omnia ſub delicto,ut omnib.miſereatur.Petrus quoq;:Nouit,inquit,
Dominus pios de tentatione eruere.Et de falſis doctoribus: Hi ſunt fontes ſine aqua, &
nebulæ turbinibus exagitatę,quib.caligo tenebrarũ reſeruatur.Superba enĩ uanitatis lo
quẽtes pelliciunt in deſideriis carnis luxuriæ, eos qui paululũ effugerant, & ad errorẽ re
uerſi ſunt.Nónne tibi uidetur pinxiſſe ſermo apoſtolicus nouã imperitiæ factionẽ? Ape
riunt enim quaſi fontes ſciẽtiæ,qui aquam non habent doctrinarũ:promittũt hymbrem,
uelut nubes propheticæ,ad quas perueniat ueritas Dei,& turbinibus exagitãtur dęmo
num atq; uitiorum.Loquuntur grandia, & totus eorum ſermo ſuperbia eſt.Immundus
eſt autẽ apud Deum omnis qui exaltat cor ſuum, ut qui paululum refugerant à peccatis,
ad ſuum reuertantur errorẽ:& ſuadent in luxuria,ciborũ carniśq; delicias.Quis enim nõ
libẽter audiat, Manducemus & bibamus,& in æternũ regnabimus? Sapiẽtes & pruden
tes,prauos uocant:eos uero qui dulces ſunt in ſermonibus,plus audiũt.Ioannes apoſto
lus,imò in Ioãne ſaluator ſcribens angelo Epheſi eccleſiæ: Scio,inquit,opera tua,& labo

rem

rem & patientiã tuam,& quia ſuſtinuiſti propter nomen meũ,& nõ defeciſti: ſed habeo c
aduerſus te,quod charitatẽ tuam primã reliquiſti.Memor eſto unde ceciderís:& agẽ pœ
nitentiam,& prima opera fac.ſin aũt,ueniam tibi, & mouebo candelabrũ tuum de loco,
niſi pœnitentiã egeris.Similiter & cæteras eccleſias, Smyrnã,Pergamũ,Thyatiram,Sar
dis,Philadelphiã, Laodiciã ad pœnitentiã prouocat, & niſi reuertãtur ad opera priſtina,
cõminatur.Et in Sardis paucos habere dicit,qui nõ coinquinauerũt ueſtimẽta ſua,& am
bulaturi ſunt cũ eo in albis,quia digni ſunt.Cui aũt dicit: Memẽto unde ceciderís, & ec
ce miſſurus eſt diabolus ex uobis in carcerẽ,ut tẽtemini: & ſcio ubi habitas, ubi ſedes eſt
ſatanæ:& in mente habe qualiter acceperís,& audieris, & ſerua,& pœnitentiã age, & re
liqua : utiq; ei dicit qui credidit & baptizatus eſt, & ſtans quondam, corruit per delictũ.
Pauliſper de ueteri teſtamẽto exempla diſtuleram, quia ſolent ubicunq; contra eos facit
dicere,lex & prophetæ uſq; ad Ioannẽ.Cęterũ quis ignorat ſub altera diſpenſatione dei,
omnes retro ſanctos eiuſdem fuiſſe meriti , cuius nunc Chriſtiani ſunt? Quomodo ante
Abraham placuit in coniugio,ſic nunc uirgines placẽt in perpetua caſtitate. Seruiuit ille
dei legi & tempori ſuo, ſeruiamus & nos Euangelio & tempori noſtro,in quos fines ſe
culorũ decurrerũt.Dauid electus ſecundũ cor Domini, qui omnes eius fecerat uolunta
tes,& qui in quodam pſalmo dixerat:Iudica me Dñe,quoniam ego in innocẽtia mea in
greſſus ſum,& in Dño ſperans nõ infirmabor:proba me Domine & tenta me,ure renes
meos,& cor meũ:poſtea tẽtatur à diabolo,& poſt peccatũ pœnitẽs loquiẽ:Miſerere mei
Deus ſecundũ magnã miſericordiã tuam. Magnũ peccatũ, magna deleri uult miſericor
dia.Solomon amabilis Dñi,& cui bis Deus fuerat reuelatus:quia amator mulierũ fuit,à 2
Dei amore diſceſsit. Manaſſen impiſſimũ regẽ poſt captiuitatẽ Babylonicã, in priſtinã
dignitatẽ liber dierũ reſtitutũ refert. Et Ioſias uir ſanctus, in cãpo Magedo ab Ægyptio 3
rege cõfoditur.Ieſus quoq; filius Ioſedech,ſacerdos magnus,quanq; in typo præceſſerit
ſaluatoris,qui noſtra peccata portauit, & alienigenã ſibi ex gẽtibus eccleſiam copulauit,
tamẽ ſecũdum literã poſt ſacerdotiũ ſordidatus inducitur,& ſtat diabolus à dextris eius: D
& candida illi ueſtimẽta reddũtur. Superfluũ eſt de Moyſe & Aarõ ſcribere,quod ad a
quam contradictionis offenderint Deũ, & terrã repromiſsionis nõ intrauerint:cum bea
tus Iob angelos quoq; & omnẽ creaturã peccare poſſe cõmemorat,dicẽs:Quid emi,nun
quid homo coram Deo mundus eſt, aut in operibus ſuis ſine macula uir? Si cõtra ſeruos
ſuos non credit, & aduerſum angelos ſuos prauũ quid reperit, quanto magis habitantes
in domibus luteis,de quibus & nos ex eodem luto ſumus? Tentatio eſt uita hominis ſu
per terram. Et cecidit Lucifer, qui mittebat ad uniuerſas nationes. Et ille qui in paradiſo
deliciarũ inter duodecim nutritus eſt lapides,uulneratus à monte Dñi, ad inferna deſcen
dit. Vnde & ſaluator in Euangelio: Videbã,inquit,ſatanã quaſi fulgur de cœlo cadentẽ.
Si altiſsima illa ſublimitas cecidit,quis cadere non poſsit? Si in cœlo ruinæ,quanto ma
gis in terra? Et tamẽ cum ceciderit lucifer,imò poſt caſum coluber antiquus : uirtus eius
in lumbis eius,& poteſtas eius ſuper umbilicũ uẽtris:obũbrantur in eo arbores magnæ,
& dormit iuxta iuncũ & calamum & caricẽ.Ipſe eſt rex omniũ quæ in aquis ſunt:ubi ſci
licet uoluptas & luxuria & propago et irrigatio nuptiarũ.Quis enim denudabit faciẽ ue
ſtitus eius? & portas uultus eius quis aperiet? Saginãtur in eo nationes Æthiopũ, & par
tiũtur eum Phœnicũ gẽtes.Ac ne forſitan tacitè legẽtis cogitatio putaret eas tantũ Phœ
nicum gẽtes & populos Æthiopũ ſignificari, quibus draco in eſcam datus ſit, ſtatim de
his qui per mare huius ſeculi tranſierunt, & ad portũ ſalutis peruenire feſtinant, dicitur:
Et in nauibus piſcatorum caput eius ſtat,ſicut incus infatigabilis,reputat ferrũ ut paleas,
& ſicut lignum putre æs.Et omne aurum maris ſub eo eſt ſicut lutum. Ferueſcere facit a
byſſum, ſicut uas æneum : æſtimat mare ſicut deletum, & tartarum abyſsi ut captiuum.
Omne altum uidet.Et arbitratur Iouinianus meus facile ſibi eum poſſe ſuccũbere. Quid
loquar de ſanctis uiris & de angelis, qui cum creaturæ Dei ſint, poſſunt utique recipere
peccatum? Filium Dei tentare auſus eſt,& prima eius & ſecunda ſentẽtia repercuſſus, ni
hilominus

A hilominus caput leuat, & tertio uulneratus uſq; ad tempus recedit, differens magis tentatio-
nem, quàm auferens: & nos nobis blandimur de baptiſmate, quod ſicut priora peccata di-
mittit, ſic in futurum ſeruare non poteſt, niſi baptizati omni cuſtodia ſeruauerint cor ſuum?
Tandem peruenimus ad cibos, & tertiæ quæſtionis nobis opponitur difficultas, ad hoc
creata eſſe omnia, ut uſui mortalium deſeruirent. Et quomodo homo rationale animal, qua-
ſi quidam habitator & poſſeſſor mundi Deo ſubiacet, & ſuum ueneratur autorem: ita cun-
cta animantia, aut in cibos hominum, aut in ueſtitum, aut ad ſcindendam terram, aut ad
ſubuectionem frugum, aut ipſius hominis eſſe creata: unde & iumenta, ab eo quod iuuent,
appellentur. Quid eſt, ait Dauid, homo quod memor es eius, aut filius hominis quoniam
uiſitas eum? Minuiſti eum paulo minus ab angelis, gloria & honore coronaſti eum, & con-
ſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarum. Omnia ſubieciſti ſub pedibus eius, oues & bo-
ues uniuerſas, inſuper & pecora campi. Volucres cœli, & piſces maris, qui perambulant ſe-
mitas maris. Eſto, inquit, bos ad arandum, ad ſedendum equus, canis ad ſeruandum, capræ
4 ad lac, oues ad lanitia conditæ ſint. Quis uſus porcorum abſque eſu carnium? Quid capreæ,
ceruuli, damulæ, apri, lepores, & huiuſmodi uenatio? quid anſeres ſylueſtres & domeſti-
ci? quid anates? quid ficedulæ? quid attagen? quid fulica? quid turdus? Cur in domibus
gallina diſcurrit? Si non comeduntur, hæc omnia fruſtra à Deo creata ſunt. Verum quid
opus eſt argumentis, cum manifeſtiſsimè ſcriptura doceat, omne quod mouetur, ſicut ho-
lera herbarum, data nobis in eſcam: & Apoſtolus clamitet, Omnia munda mundis: & nihil
reiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur: & uenturos in nouiſsimo, qui prohi-
beant nubere, & ueſci cibis, quos Deus creauit ad utendum. Ipſe dominus uini potator &
uorator à Phariſæis appellatur, & Publicanorum conuiua & peccatorum: Zachæi prãdium
non recuſans, uadens ad nuptiarum epulas. Porrò aliud eſt, ſi ſtulta contentione dicitis eum
iſſe ad nuptias ieiunaturum, & impoſtorum more dixiſſe: hoc comedo, illud non comedo:
nolo uinum bibere quod ex aquis creaui. In typo ſanguinis ſui non obtulit aquam, ſed uinũ.
5 Poſt reſurrectionem piſcem & fauum comedit, non zizania, nuces & ſorbitiunculas. Petrus
B apoſtolus non expectans ſtellam more Iudaico, ſed hora ſexta in ſolarium pranſurus, aſcen-
dit. Paulus in naui panem frangit, non caricas. Timotheo dolenti ſtomachum, uinum ſua-
det bibere, non piracium. De ciborum ſibi placent abſtinentia, quaſi non & ſuperſtitio gen-
tilium coſſum matris deûm obſeruet & Iſidis. Sequar ergo ueſtigia propoſitionis expoſitę:
& antequam ad ſcripturas ueniam, doceamq; ex eis Deo grata eſſe ieiunia, & acceptabilem
continentiam, argumentis philoſophorum argumenta componam: & probabo non Em-
6 pedoclis & Pythagoræ nos dogma ſectari, qui propter μετεμψύχωσιν, omne quod moue
tur & uiuit, edendum non putant: & eiuſdem criminis reos arbitrantur, qui abietem quer-
cumq; ſuccideriſt, cuius parricidæ ſunt & uenefici: ſed uenerari conditorem noſtrum, qui
in uſus hominum cuncta generauit. Et quomodo bos ad arãdum, equus ad ſedendũ, canes
ad ſeruandum, capræ ad lac, oues ad lanitia conditæ ſunt: ita ſues ac ceruos, & capreas, & le-
pores, & cætera: ſed illa non ſtatim ad comedendum creata eſſe, ſed in alios uſus hominum.
Si enim omne quod mouetur & uiuit, ad ueſcendum factum eſt, & præparatum gulæ: re-
ſpondeant mihi, cur elephanti, cur leones, urſi, leopardi, lupi: cur uiperæ, ſcorpij, cimices, cu-
lices, pulicesq;, cur uultur, aquila, coruus, accipiter: cur ceti, delphines, phocæ, minutæq;
cochleolæ conditæ ſint? Quis noſtrûm leonem, quis uiperam, quis uulturem, quis ciconiã,
quis miluum, quis reptantes in littoribus uermiculos unquam comedit? Sicut igitur hæc
proprios uſus habent, ita poſſumus dicere & cæteras beſtias, piſces, aues, non ad eſum, ſed
ad medicinas creatas. Denique carnes uiperæ, unde theriace conficitur, quantis rebus aptæ
ſint, norunt medici. Segmenta eboris in medelas uarias aſſumuntur. Fel hyenæ oculorum
reſtituit claritatem, & ſtercus eius putrida curat uulnera. Et (quod forſitan legenti mirum
7 ſit) hominis fimus quantis curationibus proficiat, Galenus ἐν ἁπλοῖς docet. Aiunt phyſi-
ci, quod pellis colubri qua exuitur, decocta in oleo, mirè dolorem aurium mitiget. Quid ita
inutile uidetur neſcientibus, ut cimices? Si ſanguiſuga faucibus hæſerit, fumo eius exce-

pto, ſtatim euomitur: & difficultas urinæ huius appoſitione laxatur. Porcorum autem et anſerum & gallinarum phaſianorumq; adipes, quid commodi habeant, omnes medicorũ declarant libri: quos ſi legeris, uidebis tot curationes eſſe in uulture, quot membra ſunt. Pauimus podagræ feruorem mitigat. Gruis, ciconiæ fel, aquilæ ſanguis, accipitris, ſtruthiocameli, ranæ, chamæleontis, hirundinis ſtercus, & carnes, quibus morbis aptæ ſint, dicerem, ſi mihi propoſitum eſſet de medela corporum diſputare. Legat qui uult Ariſtotelem & Theophraſtum proſa, Marcellum Sidetem, & noſtrum Flauium hexametris uerſibus diſſerentes, Plinium quoque Secundum, & Dioſcoridem, & cæteros tam phyſicos quàm medicos, qui nullam herbam, nullum lapidem, nullum animal tam reptile quàm uolatile & natatile, nõ ad ſuæ artis utilitatem referunt. Igitur cũ mihi dixeris, cur porcus creatus eſt? ſtatim tibi reſpondebo, puerorum more certantium, cur uiperæ, cur ſcorpij? Nec Deum ſuperfluorum iudicabis artificem, quia plurimæ & beſtiæ & uolucres ſunt, quas tuæ fauces recuſent. Sed ne cõtentioſum hoc & pugnax magis uideatur eſſe, quàm uerum, audi idcirco ſues & apros & ceruos & reliquas animantes creatas, ut milites & athletæ, nautæ, rhetores, metallorumq; foſſores, & cæteri duro operi mancipati haberent cibos, quibus fortitudo corporum neceſſaria eſt, qui portant arma & cibaria, qui pugnis & calcibus ſua inuicem membra debilitant, qui remos trahunt, quorum latera ad clamandum dicendumq; ſunt ualida, qui ſubuertunt montes, & ſub diuo & imbribus dormiunt. Cæterum noſtra religio, non πύκτην, non athletam, non nautas, non milites, non foſſores, ſed ſapientiæ erudit ſectatorem, qui ſe Dei cultui dedicauit: & ſcit cur creatus ſit, cur uerſetur in mundo, quò abire feſtinet. Vnde & Apoſtolus loquitur: Quando infirmor, tunc fortior ſum. Et: Si exterior ueſter homo corrumpitur, ſed interior renouatur de die in diem. Et: Cupio diſſolui, & eſſe cum Chriſto. Et: Carnis curam ne feceritis in deſideriis. Nunquid omnibus præceptum eſt, ne duas tunicas habeant, ne cibos in pera, æs in zona, uirgam in manu, calciamentum in pedibus: ut uendant uniuerſa quæ poſsident, dentq; pauperibus, & ſequantur Ieſum? Sed his utique qui uolunt eſſe perfecti. Alioquin à Ioanne Baptiſta aliud præcipitur militibus, aliud publicanis. Dominus autem dicit in Euangelio ad eum qui ſe iactauerat legis uniuerſa compleſſe: Si uis perfectus eſſe, uade & uende omnia quæ habes, & da pauperibus, & ueni ſequere me. Ne graue onus nolenti uideretur imponere, in propria audientis uoluntate dimiſit, dicens: Si uis perfectus eſſe. Quamobrem & ego tibi dicam: Si uis perfectus eſſe, bonum eſt uinum non bibere, & carnem non manducare. Si uis perfectus eſſe, melius eſt ſaginare animam, quàm corpus. Si autem paruulus es, & coquorum iura te delectant, nemo eripit faucibus tuis eſculentas dapes. Manduca & bibe, & ſi tibi placet, cum Iſrael lude conſurgens, & canito: Manducemus & bibamus, cras enim moriemur. Manducet & bibat, qui poſt cibos expectat interitum: qui cum Epicuro dicit, Poſt mortem nihil eſt, & mors ipſa nihil eſt. Nos Paulo credimus intonanti: Eſca uentri, & uenter eſcis: Deus autem & hunc & illam deſtruet. Hæc autem de ſcripturis pauca poſuimus, ut congruere noſtra cum philoſophis doceremus. Cæterũ quis ignoret, unamquamq; gentem nõ communi lege naturæ, ſed his quorum apud ſe copia eſt, ueſci ſolitam? uerbi gratia, Arabes & Saraceni & omnis eremi barbaria, camelorum lacte & carnibus uiuit, quia huiuſcemodi animal pro temperie & ſterilitate regionum facile apud eos & gignitur & nutritur. Hi nefas arbitrantur porcorum ueſci carnibus. Sues enim, qui glande, caſtaneis, radicibus filicum & hordeo ali ſolent, aut raro apud eos, aut penitus non inueniuntur: & ſi inuenti fuerint, alimenta non habent, quæ ſuprà diximus. E regione ſeptentrionales populos, ſi ad eſum aſinorum camelorumq; compellas, ſimile putabunt eorum ueſci carnibus, ac ſi lupum comedere cogantur, aut coruum. In Ponto & Phrygia, uermes albos & obeſos, qui nigello capite ſunt, & naſcuntur in lignorum carie, pro magnis reditibus paterfamiliâs exigit. Et quomodo apud nos attagen & ficedula, mullus & ſcarus, in delicijs computantur: ita apud illos ξυλοφάγον comediſſe luxuria eſt. Rurſum Orientales & Libyæ populos, quia per deſertum & calidam eremi uaſtitatem locuſtarum nubes reperiuntur, locuſtis ueſci moris eſt. Hoc uerum eſſe Ioannes quoq; Baptiſta probat. Compelle

Phrygem

A Phrygem & Ponticum, ut locuſtam comedat, nefas putabit. Coge Syrum, Afrum & Ara-
10 bem, ut uermes Ponticos glutiat: ita eos deſpiciet, ut muſcas, millepedas & lacertos. Quan-
quam Syri & crocodilis terrenis, Afri etiam lacertis uiridibus ueſci ſoleant. In Aegypto &
Palæſtina propter boum raritatem nemo uaccam comedit, taurorumq; carnes & boum ui-
tulorumq; aſſumũt in cibis. At in noſtra prouincia ſcelus putant uitulos deuorare. Vnde &
imperator Valens nuper legẽ per Orientem dederat, ne quis uitulorũ carnibus ueſceretur,
utilitati agriculturæ prouidens: & peſsimam Iudaizantis uulgi emendans conſuetudinem,
pro altilibus & lactentibus uitulos conſumentis. Nomades & Troglodytæ & Scythæ &
Hunorum noua feritas, ſemicrudis ueſcuntur carnibus. Porrò Ichthyophagi gens errans
in littore maris rubri, ſuper petras ſolis calore feruentes aſſant piſces, & hoc ſolo alimen-
to uictitant. Sarmatæ, Quadi, Vandali, & innumerabiles aliæ gentes, equorum & uul-
11 pium carnibus delectantur. Quid loquar de cæteris nationibus, cum ipſe adoleſcentulus in
Gallia uiderim Scotos gentem Britannicam humanis ueſci carnibus: & cum per ſyluas por-
corum greges & armentorum pecudumq; reperiant, paſtorum nates & fœminarum papil-
las ſolere abſcindere, & has ſolas ciborum delicias arbitrari? Scotorum natio uxores pro-
prias non habet: & quaſi Platonis politiam legerit, & Catonis ſectetur exemplum, nulla a-
pud eos coniunx propria eſt, ſed ut cuiq; libitũ fuerit, pecudum more laſciuiunt. Perſæ, Me-
di, & Indi & Aethiopes, regna non modica, & Romano regno paria, cum matribus & auũs,
cum filiabus & neptibus copulantur. Maſſagetæ & Derbices miſerrimos putant, qui ægro-
tatione moriantur: & parentes, cognatos, propinquos, cum ad ſenectam uenerint, iugula-
tos deuorant: rectius eſſe ducentes, ut à ſe potius quàm à uermibus comedantur. Tibareni
quos dilexerint, ſenes ſuſpendũt in patibulis. Hircani uolucribus & canibus ſemiuiuos proi-
ciunt, Caſpij ijſdem beſtijs mortuos. Scythæ eos qui à defunctis amati ſunt, uiuos infodiunt
cum oſsibus mortuorum. Bactri canibus ad hoc ipſum nutritis, obijciunt ſenes. Quod cum
Alexandri præfectus Nicanor emendare uoluiſſet, penè amiſit prouinciam. Coge Aegy-
B ptium, ut ouium lacte ueſcatur: impelle ſi uales Peluſioten, ut manducet cepe. Singulæ pe-
nè in Aegypto ciuitates, ſingulas beſtias & monſtra uenerantur: & quodcunque uoluerint,
12 hoc inuiolabile & ſacrum putant. Vnde & urbes quoque apud eos ex animalium uocabulis
nuncupantur, Leonto, Cyno, Lyco, Buſiris, Thmuis, quod interpretatur hircus. Et ut ſcire-
mus quales deos ſemper Aegyptus recepiſſet, nuper ab Adriani amaſio urbs eorum Anti-
nois appellata eſt. Peruides igitur, quod non ſolum in eſu, ſed & in ſepulturis & in connu-
bijs, & in omni conuerſatione unaquæque gens ſuo ritu & proprietatibus uictitet: & hoc
eam naturæ legem putare, quod didicit. Verum fac eſum carnium cunctis nationibus eſſe
communem: & paſsim licere, quod paſsim gignitur. Quid ad nos quorum cõuerſatio in cœ
lis eſt: qui ſuper Pythagoram & Empedoclem, & omnes ſapientiæ ſectatores, non ei debe-
mur cui naſcimur, ſed cui renaſcimur: qui repugnantem carnem, & ad libidinum incentiua ra
pientem, inedia ſubiugamus? Eſus carnium, & potus uini, uentrisq; ſaturitas, ſeminarium
libidinis eſt. Vnde & Comicus: Sine Cerere, inquit, & Libero friget Venus. Per quinq; ſen-
ſus, quaſi per quaſdam feneſtras, uitiorum in animam introitus eſt. Non poteſt antè metro-
polis & arx mentis capi, niſi per portas eius irruerit hoſtilis exercitus. Horum perturbatio-
nibus anima prægrauatur: & capitur aſpectu, auditu, odoratu, ſapore, tactu. Si Circenſibus
quiſpiam delectetur, ſi athletarum certamine, ſi mobilitate hiſtrionum, ſi formis mulierum,
ſplendore gemmarum, ueſtium, metallorum, & cæteris huiuſcemodi, per oculorũ feneſtras
animæ capta libertas eſt, & impletur illud propheticum: Mors intrauit per feneſtras ueſtras.
Rurſum audito uario organorũ cantu, & uocum inflexionibus delinitur: & carmine poeta-
rum, & comœdiarum mimorũq; urbanitatibus & ſtrophis: et quicquid per aures introiens,
uirilitatem mentis effœminat. Odoris autem ſuauitas, & diuerſa thymiamata, & amomum,
13 & cyphi, œnanthe, muſcus, & peregrini muris pellicula, quod diſſolutis & amatoribus con-
ueniat, nemo niſi diſſolutus negat. Porrò ciborum auiditas, quod auaritiæ mater ſit, & ani-
mum quaſi quibuſdam compedibus degrauatum in terra teneat, quis ignorat? Propter bre-

uem gulæ uoluptatem, terræ luſtrantur et maria, & ut mulſum uinum precioſuſq; cibus fau c
ces noſtras tranſeat, totius uitæ opera deſudamus. Tactus autem alienorum corporũ & fœ-
minarum ardentior appetitus, uicinus inſaniæ eſt. Ob hunc ſenſum cupimus, iraſcimur, ge-
ſtimus, inuidemus, æmulamur, ſolliciti ſumus: & expleta uoluptate per quandam plenitu-
dinem rurſus accendimur: quærimusq; facere, quod cum fecerimus, iterum pœniteamus.
Igitur cum per has portas, quaſi quidam perturbationum cunei ad arcem noſtræ mentis in-
trauerint: ubi erit libertas, ubi fortitudo eius, ubi de Deo cogitatio: maxime cum tactus de-
pingat ſibi etiam præteritas uoluptates, & recordatione uitiorum cogat animam compati, et
quodammodo exercere quod non agit? His igitur rationibus inuitati multi philoſopho-
rum, reliquerunt frequentias urbium, & hortulos ſuburbanos, ubi ager irriguus & arbo-
rum comæ, & ſuſurrus auium, fontis ſpeculum, riuus immurmurans, & multæ oculorum au
riumq; illecebræ, ne per luxum & abundantiam copiarum, animæ fortitudo molleſceret,
& eius pudicitia conſtupraretur. Inutile quippe eſt crebro uidere per quæ aliquando captus
ſis: & eorum te experimento committere, quibus difficulter careas. Nam & Pythagoræi hu-
iuſcemodi frequentiam declinantes, in ſolitudine & deſertis locis habitare conſueuerunt. Pla
tonici quoque & Stoici in templorum locis & porticibus uerſabãtur, ut admoniti anguſtio-
ris habitaculi ſanctitate, nihil aliud quàm de uirtutibus cogitarent. Sed & ipſe Plato cũ eſſet
diues, & thoros eius Diogenes lutatis pedibus cõculcaret: ut poſſet uacare philoſophiæ, ele-
git Academicam uillam ab urbe procul, nõ ſolum deſertam, ſed & peſtilentem: ut cura & aſ-
ſiduitate morborum, libidinis impetus frangeretur: diſcipuliq; ſui nullam aliam ſentirent
uoluptatem, niſi earum rerum quas diſcerent. Quoſdam legimus effodiſſe ſibi oculos, ne
per eorum uiſum à contemplatione philoſophiæ auocarentur. Vnde & Crates ille Theba-
nus, proiecto in mari non paruo auri pondere: Abite, inquit, peſſum malæ cupiditates: ego
uos mergam, ne ipſe mergar à uobis. Quod ſi quis exiſtimat & abundantia ciborum potio-
numq; ſe perfrui, & uacare poſſe ſapientiæ, hoc eſt & uerſari in delicijs, & deliciarum uitijs
non teneri, ſeipſum decipit. Cum enim procul ab his remoti ſæpe capiamur naturæ ille- d
cebris, & cogamur ea cupere, quorum copiam non habemus: quanto magis, ſi circunda-
ti retibus uoluptatum, eſſe nos liberos arbitremur? ſenſus noſter illud cogitat quod uidet,
audit, odoratur, guſtat, attrectat: & ad eius rei trahitur appetitum, cuius capitur uoluptate:
quod mens uideat & mens audiat, et quod nec audire quippiam, nec uidere poſſumus, niſi
ſenſus in ea quæ cernimus & audimus fuerit intentus. Vetus quoque ſententia eſt, Difficile
eſt, imò impoſsibile, delicijs et uoluptatibus affluentes, non ea cogitare quæ gerimus: fru-
ſtraq; quidam ſimulant ſalua fide & pudicitia & integritate mentis ſe abuti uoluptatibus,
cum contra naturam ſit, copijs uoluptatum ſine uoluptate perfrui: & Apoſtolus hoc ipſum
cauens, dixerit: Quæ autem in delicijs eſt uidua, uiuens mortua eſt. Senſus corporum qua-
ſi equi ſunt, ſine ratione currentes: anima uero in aurigæ modum retinet frena currentium.
Et quomodo equi abſq; rectore præcipites ruunt, ita corpus ſine ratione & imperio animę,
in ſuum fertur interitum. Alia quoque comparatio animæ & corporis à philoſophis poni-
tur: corpus puerum, animam pædagogum eſſe dicentibus. Vnde & hiſtoricus: Animæ, in-
quit, imperio, corporis ſeruitio magis utimur: alterum nobis cum dijs, alterũ cũ beluis com-
mune eſt. Igitur niſi uitia adoleſcentis & pueri, prudentia pædagogi rexerit, omnes conatus
eius & impetus ad laſciuiam properant. Sine quatuor ſenſibus uiuere poſſumus, id eſt ſine
aſpectu, auditu, odoratu atque complexu. Abſque guſtu autem & cibis impoſsibile eſt hu-
manum corpus ſubſiſtere. Adeſſe ergo debet ratio, ut tales ac tantas ſumamus eſcas, quibus
non oneretur corpus, nec libertas animæ prægrauetur: quia & comedendum eſt, et deambu
landum, et dormiendũ, et digerendum: & poſtea inflatis uenis, incentiua libidinum ſuſtinen
da. Luxurioſa res uinũ, et tumultuoſa ebrietas. Omnis qui cũ his miſcetur, nõ erit ſapiens. Ne 14
tales accipiamus cibos, quos aut difficulter digerere, aut comeſos, magno partos & perditos
labore doleamus. Holerum, pomorum ac leguminũ & facilior apparatus eſt, & arte impen-
dijſq; cocorum non indiget: et ſine cura ſuſtentat humanum corpus, moderateq; ſumptus

(quia

A (quia nec auide deuoratur, quod irritamenta gulæ non habet) leuiori digeſtione concoquitur. Nemo enim uno aut duobus cibis, hiſq; uilibus, uſque ad inflationem uentris oneratur: quæ diuerſitate carnium, & ſaporis delectatione percipitur. Cum uarijs nidoribus fumãt patinæ: ad eſum ſui, expleta eſurie, quaſi captiuos trahunt. Vnde & morbi ex ſaturitate nimia concitantur, multiq; impatientiam gulæ, uomitu remediantur: & quod turpiter ingeſſerũt, turpius egerunt. Hippocrates in Aphoriſmis docet, craſſa & obeſa corpora, quæ creſcendi menſuram compleuerint, niſi cito ablatione ſanguinis imminuantur, in paralyſim & peſſima morborũ genera erumpere: & idcirco eſſe neceſſariam demptionem, ut rurſum habeãt in quæ poſsint creſcere. Non enim manere in uno ſtaturã corporum, ſed aut creſcere ſemper aut decreſcere: nec poſſe uiuere animal, niſi creſcendi capax ſit. Vnde & Galenus uir doctiſſimus Hippocratis interpres, athletas, quorũ uita & ars ſagina eſt, dicit in exhortatione medicinæ, nec uiuere poſſe diu, nec ſanos eſſe: animasq; eorũ ita nimio ſanguine et adipibus quaſi luto inuolutas, nihil tenue, nihil cœleſte, ſed ſemper de carnibus & ructu & uentris ingluuie cogitare. Diogenes tyrannos & ſubuerſiones urbium, bellaq; uel hoſtilia, uel ciuilia: non pro ſimplici uictu holerum pomorumq;, ſed pro carnibus & epularum delicijs aſſerit excitari. Quodq; mirandum ſit, Epicurus uoluptatis aſſertor, omnes libros ſuos repleuit holeribus & pomis: & uilibus cibis dicit eſſe uiuendum, quia carnes & exquiſitæ epulæ, ingenti cura ac miſeria præparentur: maioremq; pœnam habeant in inquirendo, quàm uoluptatem in abutendo. Corpora autem noſtra cibo tantum & potu indigere. Vbi aqua et panis ſit, & cætera his ſimilia, ibi naturæ ſatisfactum. Quicquid ſupra fuerit, non ad uitæ neceſſitatem ſpectare, ſed ad uitium uoluptatis. Bibere et comedere non deliciarum ardorem, ſed ſitim famemq; reſtinguere. Qui carnibus ueſcantur, indigere etiam his quæ ſunt carniũ. Qui autem ſimplici uictu abutantur, eos carnes nõ requirere. Sapientiæ quoq; operam dare non poſſumus, ſi menſæ abundantiam cogitemus, quæ labore nimio et cura indiget. Cito expletur naturæ neceſsitas: frigus & fames, ſimplici ueſtitu & cibo expelli poteſt. Vnde & Apoſtolus: Habentes, inquit, uictum & ueſtitum, his contenti ſumus. Deliciæ & epularum uaB rietates, fomenta auaritiæ ſunt. Grandis exultatio animæ eſt, cum paruo contentus fueris, mundum habere ſub pedibus, & omnem eius potentiam: epulas, libidines, propter quæ diuitiæ comparantur, uilibus mutare cibis, et craſsiore tunica compenſare. Tolle epularum & libidinis luxuriam, nemo quæret diuitias: quarum uſus aut in uentre, aut ſub uentre eſt. Qui ægrotat, non aliter recipit ſanitatem, niſi tenui cibo & caſtigato uictu, quæ λεπτὴ δίαιτα dicitur. Quibus ergo cibis recipitur ſanitas, his et ſeruari poteſt: ne quis putet morbos holeribus concitari. Si autem Milonis illius Crotoniatæ uires holera non miniſtrant, quæ naſcuntur & aluntur carnibus: quid neceſſe eſt uiro ſapienti et philoſopho Chriſti tantam habere fortitudinẽ, quæ athletis et militibus neceſſaria eſt: quam cum habuerit, ad uitia prouocetur? Illi arbitrentur carnes ſanitati congruas, qui uolunt abuti libidine: et in cœnum demerſi uoluptatum, ad coitum ſemper exæſtuant. Chriſtiano ſanitas abſque uiribus nimijs neceſſaria eſt. Nec turbare nos debet, ſi rari ſint huius propoſiti ſectatores: quia rari ſunt & ãmici boni & fideles, et pudici et continentes, ſemperq; uirtus rara eſt. Lege Fabritij continentiam, Curij paupertatem, et in tanta urbe uix paucos inuenies, quos ſequaris. Noli timere, ne ſi carnes non comederis, aucupes & uenatores fruſtra artificia didicerint. Legimus quoſdam morbo articulari et podagræ humoribus laborantes, proſcriptione bonorum ad ſimplicem menſam et pauperes cibos redactos, conualuiſſe. Caruerant enim ſollicitudine diſpenſandæ domus, et epularum largitate, quæ et corpus fraudant & animam. Irridet Horatius appetitum ciborum, qui conſumpti relinquunt pœnitentiam: Sperne uoluptates, nocet empta dolore uoluptas. Et cum in amœniſsimo agro in morſum uoluptuoſorum hominũ ſe craſſum pinguemq; deſcriberet, luſit his uerſibus: Me pinguem & nitidũ & bene curata cute uiſes, Cum ridere uoles Epicuri de grege porcum. Sed et ex uiliſsimis cibis uitanda ſatietas eſt. Nihil enim ita obruit animum, ut plenus uenter et exæſtuans, & huc illucq; ſe uertens, et in ructus uel in crepitus uentorum efflatione reſpirans. Quale illud ieiunium eſt, aut qualis illa

refectio poſt ieiunium, cum pridianis epulis diſtendimur, & guttur noſtrum meditato- c
torium efficitur latrinarum? Dumq; uolumus prolixioris inediæ famam quærere, tantum
uoramus, quantum uix alterius diei nox digerat. Itaque non tam ieiunium appellandum eſt,
quàm crapula ac fœtẽs & moleſta digeſtio. Dicæarchus in libris Antiquitatũ & deſcriptio-
ne Græciæ, refert ſub Saturno, id eſt in aureo ſeculo, cum omnia humus funderet, nullum
comediſſe carnes, ſed uniuerſos uixiſſe frugibus & pomis, quæ ſponte terra gignebat. Per-
ſarum regis Cyri uitam Xenophon octo uoluminibus explicat, polenta & cardamo & ſa-
le ac pane cibario eos aſſerens uictitare. Lacedæmoniorum menſæ frugalitatisq;, & ſupra
ſcriptus Xenophon & Theophraſtus, & omnes penè ſcriptores Græciæ teſtati ſunt. Che-
ræmon Stoicus, uir eloquentiſsimus, narrat de uita antiquorum Aegypti ſacerdotũ, quod
omnibus mundi negocijs curisq; poſtpoſitis, ſemper in templo fuerint: & rerum naturas,
cauſasq; ac rationes ſiderum contemplati ſint, nunquam mulieribus ſe miſcuerint, nunquam
cognatos & propinquos, ne liberos quidem uiderint: ex eo tempore quo cœpiſſent diui-
no cultui deſeruire, carnibus & uino ſe ſemper abſtinuerint, propter tenuitatem ſenſus &
uertiginem capitis, quam ex paruo cibo patiebantur: & maxime propter appetitus libidinis,
qui ex his cibis & hac potione naſcuntur. Pane raro ueſcebantur, ne onerarent ſtomachũ. Et
ſi quando comedebant, tuſum pariter hyſſopum ſumebãt in cibo, ut eſcam grauiorem illius
calore decoquerent. Oleum tantum in holeribus nouerant, uerum & ipſum parum, propter
nauſeam & aſperitatem guſtus leniendam. Quid loquar, inquit, de uolatilibus, cum ouum
quoque pro carnibus uitauerint & lac? quorũ alterũ carnes liquidas, alterum ſanguinem eſſe
dicebant colore mutato. Cubile eis de folijs palmarũ, quas baias uocant, contextum erat: ſca-
bellum accliue, & ex una parte obliquum, in terra pro puluillo capiti ſupponebant, bidui tri-
duiq; inediam ſuſtinentes. Humores corporis, qui naſcuntur ex ocio & ex manſione unius
loci, nimia uictus caſtigatione ſiccabant. Ioſephus in ſecunda Iudaicæ captiuitatis hiſtoria,
& in octauodecimo Antiquitatum libro, & contra Apionem duobus uoluminibus, tria
deſcribit dogmata Iudæorum, Phariſæos, Sadducæos, Eſſenos. Quorum nouiſsimos mi- d
ris effert laudibus, quod & ab uxoribus, & uino, & carnibus ſemper abſtinuerint, & quo-
tidianum ieiunium uerterint in naturã. Super quorum uita Philo uir doctiſsimus, proprium
uolumen edidit. Euanthes Cyzicenus, & Aſclepiades Cyprius, ætate qua Pygmaleon in
Oriente regnabat, ſcribunt eſum carnium non fuiſſe. Eubulus quoque, qui hiſtoriam Mi-
thræ multis uoluminibus explicuit, narrat apud Perſas tria genera Magorum: quorum pri-
mos, qui ſint doctiſsimi & eloquentiſsimi, excepta farina & holere, nihil amplius in cibo ſu-
mere. Apud Eleuſinam etiam uolucribus & piſcibus, & quibuſdam pomis abſtinere ſolen-
ne eſt. Bardeſanes uir Babylonius, in duo dogmata apud Indos gymnoſophiſtas diuidit:
quorum alterum appellat Bragmanas, alterum Samanæos, qui tantæ continentiæ ſint, ut uel
pomis arborum iuxta Gangen fluuium, uel publico orizæ uel farinæ alantur cibo: & cum 15
rex ad eos uenerit, adorare illos ſolitus ſit, pacemq; ſuæ prouinciæ in illorum precibus arbi-
trari ſitam. Euripides in Creta, Iouis prophetas, non ſolum carnibus, ſed & coctis cibis abſti
nuiſſe refert. Xenocrates philoſophus de Triptolemi legibus apud Athenienſes tria tan-
tum præcepta in templo Eleuſine reſidere ſcribit: Honorandos parentes, uenerandos deos,
carnibus non ueſcendum. Orpheus in carmine ſuo eſum carnium deteſtatur. Pythagoꝛ, So
cratis, Antiſthenis, & reliquorum frugalitatem referrem in confuſionem noſtram: niſi & lon
gum eſſet, & proprij operis indigeret. Hic certe eſt Antiſthenes, qui cum glorioſiſsimè do-
cuiſſet rhetoricã, audiſſetq; Socratem, dixiſſe fertur ad diſcipulos ſuos: Abite, & magiſtrum
quærite, ego enim iam reperi. Statimq; uenditis quæ habebat, & publicè diſtributis, nihil ſi-
bi amplius quàm palliolum reſeruauit. Paupertatisq; eius & laboris, & Xenophon teſtis eſt
in Sympoſio: & innumerabiles libri eius, quorum alios philoſophico, alios rhetorico gene-
re ſcripſit. Huius Diogenes ille famoſiſs. ſectator fuit, potentior rege Alexandro, & naturæ
uictor humanæ. Nam cum diſcipulum Antiſthenes nullum reciperet, & perſeuerantẽ Dio-
genem remouere nõ poſſet, nouiſsimè claua minatus eſt, niſi abiret. Cui ille ſubieciſſe dicitur
caput,

A caput,atq; dixiſſe:Nullus tam durus baculus erit,qui me à tuo poſsit obſequio ſeparare. Refert Satyrus, qui illuſtriũ uirorũ ſcribit hiſtorias, quod Diogenes palliolo duplici uſus ſit propter frigus:perã pro cellario habuerit, ſecumq; portarit clauã ob corpuſculi fragilitatẽ, qua iam ſenex membra ſuſtentare ſolitus erat: & ἡμερόβιος uulgò appellatus ſit, in præſentẽ horã poſcẽs à quolibet,& accipiens cibum. Habitauit aũt in portarũ ueſtibulis & porticibus ciuitatũ. Cumq; ſe contorqueret in dolio,uolubilẽ ſe habere domũ iocabatur,& ſe cum temporibus immutantẽ. Frigore enim os dolij uertebat in meridiem, æſtate ad ſeptentrionẽ: & utcunq; ſol ſe inclinauerat,Diogenis ſimul prætorium uertebatur. Quodam uero tempore habẽs ad potandum cauum ligneũ,uidit puerum manu concaua bibere,& eliſiſſe illud fertur ad terrã,dicens:Neſciebam quod natura haberet poculum. Virtutẽ eius & continentiã mors quoq; indicat. Nam cum ad agonẽ Olympiacum, qui magna frequentia Græciæ celebrabatur, iam ſenex pergeret, febri in itinere dicitur apprehenſus accubuiſſe in crepidine uiæ,uolentibusq; eum amicis,aut in iumentum,aut in uehiculum tollere, non acquieuit: ſed tranſiens ad arboris umbram locutus eſt:Abite quæſo,& ſpectatũ pergite:hæc me nox aut uictorẽ probabit,aut uictum. Si febrẽ uicero, ad agonẽ ueniam:ſi me uicerit,ad inferna deſcendam. Ibiq; per noctem eliſo gutture non tam mori ſe ait, quàm febrẽ morte excludere. Vnius tantũ philoſophi exemplum poſui, ut formoſuli noſtri & toroſuli,& uix ſummis pedibus adumbrantes ueſtigia:quorũ uerba in pugnis ſunt, & ſyllogiſmi in calcibus: qui paupertatẽ apoſtolorum & crucis duriciam,aut neſciunt,aut contemnunt,imitentur ſaltem gentilium parcitatem. Hæc de argumentis philoſophorũ exemplisq; diſſerui. Nunc ad exordium generis humani, id eſt,ad noſtra tranſiens,docebo primũ Adam in paradiſo accepiſſe præceptum, ut cætera poma comedens,ab una arbore ieiunaret. Beatitudo paradiſi abſq; abſtinentia cibi non potuit dedicari. Quamdiu ieiunauit, in paradiſo fuit:comedit, & eiectus eſt:eiectus, ſtatim duxit uxorem. Qui ieiunus in paradiſo uirgo fuerat,ſatur in terra matrimonio copulatur:&
B tamen eiectus,non protinus accepit licentiã carnium ueſcendarum,ſed tantum poma arborum & fruges ſegetũ,& herbarum holera ei traduntur in cibũ: ut exul quoq; paradiſi, non carnibus,quæ in paradiſo non erant,ſed ſimilitudine frugum paradiſi ueſceretur. Poſtea uero uidens Deus quod diligenter appoſitum eſſet ad maliciã cor hominis ab adoleſcentia,& ſpiritus eius in his permanere non poſſet, quia erant caro,opera carnis diluuio condemnauit: & auidiſsimam hominum gulam probans, dedit eis licentiã comedendarum carnium:ut dum ſibi intelligunt licere omnia, non deſiderent magnopere quod nõ licebat,ne mandatũ in cauſam uerterent præuaricationis. Quanq; & tunc ex parte imperatum ieiuniũ ſit. Nam cum alia munda dicantur,alia immunda:& in arca Noe de immundis bina,de mundis introducuntur imparia: & uticq; immundorũ eſus ablatus ſit, ne ſine cauſa dicerentur immunda:ex parte ieiuniũ dedicatum eſt, docẽs abſtinentiã omnium in quorundam reciſione. Cur perdidit Eſau primogenita ſua? nonne propter cibum? impatientiamq; gulæ lachrymis emendare non potuit. Eiectus de Ægypto populus Iſrael, & in terram repromiſsionis lacte & melle manantem introducendus, Ægyptias carnes & pepones alliaq; deſiderat. Vtinã,inquit obiſſemus percuſsi à Deo in terra Ægypti, quando ſuper ollas carnium ſedebamus. Et iterum: Quis nos ueſcet carnibus? Venerunt in mentẽ nobis piſces,quos in Ægypto comedebamus gratis, & cucumeres,& pepones,& porri, & cepe, & allia. At nunc anima noſtra arida, nihil niſi manna oculi noſtri conſpiciunt. Angelorum cibum contemnentes,carnes Ægyptias ſuſpirabant. Moyſes quadraginta diebus & noctibus ieiunus in monte Sina, etiam tunc probans, non in pane ſolo uiuere hominem,ſed in omni uerbo Dei,cum Domino loquitur:populus autẽ ſatur ido la fabricatur. Ille uacuo uentre,legem accipit ſcriptam digito Dei. Iſte manducans & bibens,cõſurgensq; ludere,aurũ cõflat in uitulũ,& Ægyptium bouẽ præfert Domini maieſtati. Tot dierum labor unius horæ ſaturitate perit. Frangit audacter Moyſes tabulas: ſciebat enim Dei ſermonem non poſſe audire temulentos. Increſſatus eſt & pinguefa-

ctus,& dilatatus, & recalcitrauit dilectus, & dereliquit Dominũ, qui fecerat eum, & ab- c
ſceſsit à Deo ſalutari ſuo. Vnde & in eodẽ Deuteronomio præcipitur: Ne cum manduca
ueris & biberis, & domos opimas ædificaueris, ouibus & bubus tuis multiplicatis & ar-
gento & auro, extollatur cor tuum, & obliuiſcaris Dñi tui. Denicꝙ manducauit populus,
& incraſſatũ eſt cor eius, ne uideret oculis, & audiret auribus, & corde conſiceret: & uul-
tum ieiunãtis Moyſi, & iuxta Hebraicã ueritatẽ Dei cõfabulatione cornutũ, paſtus & pin
guior populus ſuſtinere non potuit. Quamobrẽ & Dñs noſter atcꝙ Saluator nõ ob dif-
ferentiã uirginitatis & nuptiarum, ut quidã putant, ſed ob ieiuniorum cõſortia, Moyſen
& Eliã trãsfiguratus in monte ſecum oſtendit in gloria. Quanq̃ Moyſes & Elias typũ pro
prie legis prophetarumcꝙ monſtrauerint: ſicut manifeſte ſcriptura teſtatur: Dicebãt ei exi
tum, quẽ cõpleturus erat in Hieruſalẽ. Paſsionẽ enim Dñi non uirginitas & nuptiæ, ſed
lex nunciat & prophetę. Quod ſi cõtentioſe in Moyſe nuptias, in Elia uirginitatẽ dixerint
demonſtrari: breuiter audiãt Moyſen mortuum & ſepultum, Eliã igneo curru raptum an-
te immortalẽ eſſe cœpiſſe, cꝙ mortuum. Sed nec ſecunda cõſcriptio tabularum abſcꝙ ieiu-
nio potuit impetrari. Quod ebrietas perdiderat, inedia repperit. Ex quo oſtẽditur, poſſe
nos per ieiunium redire in paradiſum, unde per ſaturitatẽ fueramus eiecti. In Exodo ad-
uerſus Amelech, oratione Moyſi, & totius populi uſcꝙ ad ueſperã ieiunio, dimicatum eſt.
Ieſus filius Naue ſtationem imperauit ſoli & lunæ: & inediam plus cꝙ unius diei, uictoris
exercitus protelauit. Saul (ſicut in Regnorum libro primo ſcribitur) Maledictus, inquit,
qui ederit panem uſcꝙ ad ueſperã, donec ulciſcar me de inimicis meis. Et nõ guſtauit om-
nis populus eius, & tota terra prandebat. Tanticꝙ fuit autoritas ſtationis ſemel Domino
deſtinatæ ut Ionatham, qui cauſa uictoriæ extiterat, deprehenderet ſors: & ignorantię cri
men declinare non poſſet, patriamcꝙ in ſe concitaret manum, & uix populi precibus ſal-
uaretur. Elias quadraginta dierum ieiunio præparatus, Deum uidit in monte Oreb, & au 16
dit ab eo: Quid tu hic Elia? Multo familiarior iſta uox, quàm illa in Geneſi: Adam ubi es?
Illa enim paſtum terrebat & perditum: hæc ieiunanti famulo blandiebatur. Cõgregatum D
Samuel populum in Maſphat, indicto ieiunio roborauit, & fecit hoſtibus fortiorẽ. Aſſy-
riorum impetum, & potentiam Sennacherib, Ezechiæ regis lachrymæ, ſaccus & humi-
liatio uictus, fregit, proſtrauit, & uicit. Et econtrario ciuitas Niniue, imminentẽ iram Do-
mini ieiuniorum miſeratione deterſit: quam & Sodoma placaſſet & Gomorra, ſi uoluiſ-
ſent agere pœnitentiã, & lachrymas pœnitentiæ patrocinante conciliare ieiunio. Achab
rex impiiſsimus, ut ſententiam Dei ſubterfugeret, & euerſio domus eius differretur in po
ſteros, ieiunio impetrauit & ſacco. Anna uxor Helchanæ inanem cibo uentrem, filio me-
ruit implere. Periclitantur in Babylone Magi, omnis coniector & hariolus & aruſpex cæ
ditur. Daniel & tres pueri reuelationẽ merentur ieiunio: & paſti leguminibus, pulchrio-
res ſunt, & prudentiores his qui de menſa regis carnibus ueſcebantur. Deinde ſcriptum
eſt, quod Daniel tribus hebdomadibus ieiunauerit: panem ſuauem non comederit: caro
& uinum non intrauerit os eius: oleo unctus non ſit, & uenerit ad eum angelus, dicens:
Daniel, homo miſerabilis es. Qui Deo miſerabilis apparuerat, poſt ieiuniũ leonibus in la
cu fuit horribilis. Quàm pulchra res: quæ placat Deum, leones mitigat, dæmones terret.
Mittitur ad eum (licet hoc in Hebraicis uoluminibus non inuenerimus) Habacuc meſſo-
rum prandiũ portans. Talem enim diſcophorum inedia meruerat hebdomadis. Dauid,
periclitante filio poſt adulteriũ, ἐξομολόγησιν in cinere & ieiunio facit, dicens: Quia cinerẽ
tancꝙ panem manducabam, & potum meum cum fletu miſcebam. Et infirmata ſunt in ie-
iunio genua mea. Et certe iam audierat à Nathan: Dominus abſtulit à te hoc peccatum.
Sampſon & Samuel uinum & ſiceram non bibunt. Erant enim filij repromiſsionis, &
per abſtinentiã ieiuniumcꝙ concepti. Aaron & cæteri ſacerdotes ingreſſuri templum, om
ne quod poteſt inebriare non potant, ne moriantur. Ex quo intelligimus mori eos, qui in
Eccleſia non ſobrij miniſtrarint. Quamobrem exprobratur Iſraeli, Potum dabatis Naza
ræis meis uinum. Ionadab filius Rechab, præcepit filijs ſuis, ut non haberent uinum uſcꝙ
in æter-

A in æternũ. Quibus cum offerret Hieremias uinũ ut biberent, & illi bibere noluissent, loquitur Dominus per prophetã: Quia obedistis præcepto Ionadab patris uestri: non deficiet uir de stirpe Ionadab filij Rechab, stans in conspectu meo cunctis diebus. In foribus Euangelij Anna filia Phanuelis uniuira inducitur, semperq; ieiunans, & Dominum uirginem longa castitas longaq; ieiunia suscepere. Præcursor eius & præco Ioannes locustis alitur & syluestri melle, non carnibus: habitatioq; deserti & incunabula monachorum, talibus inchoantur alimentis. Sed & ipse Dominus baptisma suum quadraginta dierum ieiunio dedicauit: & acriora dæmonia docuit, non nisi oratione & ieiunijs posse superari.
17 Cornelius centurio, ut Spiritũ sanctũ acciperet anteq; baptisma, eleemosynis meruit, crebrisq; ieiunijs. Paulus apostolus post famem & sitim, & cæteros labores suos, & pericula latronum, naufragia, solitudines, crebra ieiunia enumerat. Et discipulo Timotheo dolentistomachum, & infirmitates plurimas sustinenti, suadet uini modicã potionẽ: Iam noli, inquit, aquã bibere. Qui autẽ dicit, Iam noli aquã bibere: ostendit eum aquã ante potasse. Quod non concederet, nisi crebræ infirmitates & dolor stomachi postulassent. Reprobat quidẽ Apostolus eos, qui prohibebãt nuptias, & iubebãt cibis abstinere, quos Deus creauit adutendũ cum gratiarũ actione: sed & Marcionẽ designat & Tatianũ, & cæteros hæreticos, qui abstinentiã indicunt perpetuã, ad destruenda & contemnenda & abominanda opera creatoris. Nos autẽ & creaturã omnem laudamus Dei: & maciẽ saginę, abstinentiã luxuriæ, ieiunia præferimus saturitati. Vir quippe in laboribus laborat sibi, & uim facit in interitum suum. Et à diebus Ioannis Baptistæ ieiunatoris & uirginis, regnum cœlorum uim patitur, & uiolenti diripiunt illud. Timemus cm̃, ne ab aduentu æterni iudicis, sicut in diebus diluuij, & euersionis Sodomę & Gomorrhæ, deprehendamur manducantes & bibentes, & nubentes & nuptui tradentes. Nã & diluuiũ & ignis de cœlo saturitatẽ pariter & nuptias quas deleret inuenit. Nec mirũ, si omne quod in macello uẽditur, Apostolus emi iubeat, & comedi: cum idololatris adhuc in templis idolorum, quasi idolothy
B ta uescentibus, pro summa abstinẽtia fuerit, cibis tantũ abstinere gentiliũ. Quod si loquitur ad Romanos: Is qui manducat, non manducantem nõ spernat: & qui non manducat, manducantẽ non iudicet: non inter ieiunia & saturitatẽ æqualia merita dispensat, sed contra eos loquitur, qui in Christũ credentes, adhuc Iudaizabant: & eos qui ex gentibus crediderant monet, ut ne scandalizent illos cibo suo, qui adhuc infirmiores erant. Deniq; & in cõsequentibus hoc ipsum sonat. Scio & confido in Domino Iesu, quod nihil commune per seipsum est: nisi ei, qui existimat quid cõmune esse, illi commune est. Si enim propter cibum frater tuus cõtristatur, iam non secundũ charitatẽ ambulas. Noli cibo tuo illũ perdere, pro quo Christus mortuus est. Non ergo blasphemetur bonum nostrũ. Non est enim regnum Dei esca & potus. Ac ne quis putaret hoc de ieiunijs dici, & nõ de superstitione Iudaica, statim edisserit: Alius credit manducare omnia. Qui autẽ infirmus est, holera manducat. Et rursum: Alius iudicat diem plus q; diem, alius iudicat omnẽ diem. Vnusquisq; in suo sensu abundet. Qui sapit diẽ, Domino sapit: & qui manducat, Domino manducat: gratias enim agit Deo. Et qui nõ manducat, Domino non manducat, & gratias agit Deo. Qui enim adhuc infirmi erant in fide, & alias carnes mundas, alias arbitrabantur immundas: & inter diem & diem esse aliquid existimabant: uerbi gratia, sanctius esse sabbatũ & neomenias & scenopegiã, quàm reliquos dies: iubentur holera manducare, quæ indifferenter comeduntur ab omnibus. Qui uero firmioris erant fidei, omnes carnes & dies omnes æquales esse credebant. Illud autem quod proponere aduersarius ausus est, Dominũ uoratorẽ & potatorẽ uini à pharisæis appellatum: & quia ad epulas ierit nuptiarum, & conuiuia non despexerit peccatorũ, existimo quod nobiscũ faciat. Iste est Dominus (ut arbitraris) uorator, qui quadraginta diebus Christianorũ ieiunium sanctificauit, qui beatos appellat esurientes & sitientes: qui escam habere se dicit, non quam discipuli suspicabantur, sed quæ in perpetuum non periret: qui de die crastino cogitare prohibet: qui cum esuriisse & sitisse dicatur, & isse frequenter ad prandia, excepto mysterio quod in

typum

typum ſuæ paſsionis expreſsit, & probandi corporis ueritate, nec gulæ ſcribitur ſeruiſſe, c
nec uentri. Qui diuitem purpuratū propter epulas narrat in tartaro, & Lazarū pauperem
ob inediam dicit eſſe in ſinu Abrahæ. Qui quãdo ieiunamus, ungi caput & lauari faciem
præcipit: quod non gloriæ hominū ſed domino ieiunemus. Qui comedit quidem poſt
reſurrectionẽ partẽ piſcis aſsi & fauũ: non propter eſuriẽ & gutturis ſuauitatẽ, ſed ut ue-
ritatem ſui corporis cõprobaret. Nam quotieſcunq; mortuũ ſuſcitauit, iuſsit ei dari man
ducare, ne reſurrectio phantaſma putaretur. Et Lazarus poſt reſurrectionẽ, ob hanc cau-
ſam ſcribitur cum Domino iniſſe cõuiuiũ. Nec hoc dicimus, quod negemus piſces & cæ-
tera (ſi uoluntas fuerit) in cibo eſſe ſumenda: ſed quomodo nuptijs uirginitatẽ, ita ſaturi-
tati & carnibus ieiunia ſpiritum q; præferimus. Si autẽ Petrus hora ſexta pranſurus aſcen
dit in cœnaculũ, fortuita eſuries non facit præiudiciũ ieiuniorũ. Hoc enim modo & Do-
minus, quia ad puteũ Samaritanæ hora ſexta feſſus reſedit, & bibere uoluit: omnibus in-
cumbet neceſsitas, uelint nolint hoc tempore bibendi. Potuit autẽ fieri, ut uel ſabbatum
eſſet, uel dies dominicus: & poſt bidui triduiq; ieiuniũ, hora ſexta eſurierit. Nunq; enim
crediderim apoſtolũ, ſi ante unam diem cœnauerat, epuliſq; diſtentus fuerat, alterius diei
eſuriſſe meridie. Quod ſi cœnauit pridie, & ſequenti die eſuriuit ante prandium, non exi-
ſtimo quod uſq; ad ſatietatẽ comederit, qui tam cito potuit eſurire. Porrò ſi per Eſaiam
loquitur Deus, quod nõ tale ieiuniũ elegerit, dicens: In diebus ieiuniorũ ueſtrorum inue
niuntur uoluntates ueſtræ: & ſubiectos percutitis, & in iudicia & in lites ieiunatis, & cæ-
ditis pugnis: nõ tale ieiunium elegi, dicit Dñs. Quale elegerit, docet: Frange eſurienti pa-
nem tuum, & pauperes ſine tecto induc in domum tuã. Si uideris nudum, ueſti: & dome-
ſticos ſeminis tui ne deſpicias. Non igitur ieiunium reprobauit, ſed quale uellet, oſtendit.
Neq; enim uentris eſuries accepta eſt Deo, quam lites & rapinæ & luxuria deſtruunt. Si
nõ uult ieiunium Deus, quomodo in Leuitico præcipit, ut ſeptimo menſe, decima menſis
omnis populus ieiunet uſq; ad ueſperã: & qui non afflixerit animã ſuam, moriatur & ex-
terminetur de populo ſuo? Quare ſepulchra concupiſcentiæ, ubi carnibus deditus popu D
lus ruit, uſq; hodie in ſolitudine perſeuerant? Et craſſus populus ortygometram ſcribitur 18
ad cholerã uſq; ructaſſe? Cur homo Dei, ad cuius prophetiam manus aruerat regis Hiero
boam: qui manducauit contra edictũ Dei, ilico percuſſus eſt? Et leo qui aſinã cuſtodiuit
intactã, prophetæ leuanti ſe de prandio non pepercit? Qui ieiunus miracula fecerat, pran
ſus ilico ſaturitatis pœnas luit. Sed & Ioel clamitat: Sanctificate ieiunium, prædicate cura
tionẽ: ut monſtraretur ieiuniũ ſanctificari cæteris operibus, & ſanctificatũ ieiuniũ curatio
ni proficere peccatorũ. Quomodo autẽ uirginitati ueræ non præiudicat imitatio uirgi-
num diaboli, ita nec ueris ieiunijs coſſorũ Iſidis & Cybeles, & quorundã ciborũ in æter-
nũ abſtinentia: maxime cum apud illos ieiuniũ panis, ſagina carnium cõpenſetur. Et ſicut
ſigna quę faciebat Moyſes, imitabantur ſigna Ægyptiorum, ſed nõ erant in ueritate: nam
uirga Moyſi uirgas Magorũ deuorabat: ita per omnia quę per æmulationẽ Dei facit dia-
bolus, non religionis noſtræ ſuperſtitio, ſed noſtra arguitur negligentia, id nolentium fa
cere quod bonũ eſſe etiam ſeculi homines non ignorant. Quarta propoſitio, quæ & ex
trema eſt, duos eſſe ordines, ouiũ & hircorũ: alterum iuſtorũ, alterũ peccatorũ: alios ſtare
à dextris, alios à ſiniſtris: & audire iuſtos: Venite benedicti patris mei, poſsidete paratum
uobis regnum à cõſtitutione mundi. Peccatoribus uero dici: Diſcedite à me maledicti in
ignẽ æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis eius. Arborẽ bonam non poſſe malos
fructus facere, nec malã bonos. Vnde & Saluator loquitur ad Iudæos: Vos de patre dia-
bolo, eſtis, & cõcupiſcẽtias patris ueſtri facere uultis. Decẽ uirgines proponit ſtultas atq;
ſapientes: & quinq; quę oleũ nõ habuerunt, remãſiſſe extrinſecus: alias uero quinq;, quæ
ſibi lumẽ bonorũ operũ præparauerãt, thalamũ intraſſe cum ſponſo. Aſcendit ad diluuiũ,
& ait, Qui erãt cũ Noe, iuſti ſeruati ſunt: qui uero peccatores, oẽs in cõmune perierunt. A-
pud Sodomã & Gomorrã, exceptis duobus gradibus bonorũ malorũq;, nulla diuerſitas
inuenitur. Qui eſt iuſtus, eripitur: q peccator, pari deuoratur incẽdio. Vna ſalus liberatis,

unus

A unus interitus remanentibus. Ne paululũ quidem à iuſtitia declinandũ, indicio eſt uxor Loth. Si autẽ, inquit, mihi opponis, quare iuſtus laboret in pace, aut perſequutionibus: ſi nullus profectus eſt, nec maiora præmia: ſcias hoc eum facere, non ut plus quid mereatur, ſed ne perdat quod accepit. In Ægypto quoq; decẽ plagas æqualiter omnes ſentiunt peccatores: & ſimiles tenebræ, domino & ſeruo, nobili & ignobili, regi imminent & uulgo: ſanctis uero Dei & populo Iſrael una erat lux. Sed & in mari rubro iuſti pariter tranſeũt, peccatores pariter obruuntur. Sexcenta hominum milia, excepta imbelli ætate & ſexu, in deſerto æqualiter ruunt: & duo qui iuſtitia pares erant, æqualiter liberantur. Per quadraginta annos cunctus Iſrael ſimiliter laborat & moritur. Gomor mannæ uniuerſis ætatibus una in cibo menſura eſt: ueſtitus pariter non deteruntur, capilli ſimul non augentur, barba in cõmune non creſcit, calciamenta ex æquo omnibus durant. Non incalluere pedes, cibus in ore cunctorũ æqualiter ſapit. Ad manſionẽ unã pari labore & mercede pergebant. Omnis Hebræus æquale habet paſcha, æquales ſcenopegias, æquale ſabbatum, æquales neomenias. Septimo requietionis anno abſq; perſonarũ diſcretione dimittitur, & in iubileo uniuerſa cunctis debita relaxantur, atq; ad antiquã poſſeſſionẽ uenditor redit. Parabolam autem in euangelio ſeminantis, in qua in terra bona centeſimus & ſexageſimus & triceſimus fructus exoritur: & ecõtrario in terra mala triplex ſterilitatis uarietas indicatur, in duos ordines diuidit, bonæ terræ & malæ. Et quomodo apoſtolis pro dilectis filiis & uxoribus, in alio Euangelio centies, in alio ſepties Dñs repromittit, & in futuro uitã æternã, nullaq; diſtantia eſt inter centũ & ſeptẽ: ſic & in hoc numero non facere præiudiciũ, ubi huius terræ fertilitas prædicatur: præſertim cum & euangeliſta Marcus retrorſum numeret triginta, ſexaginta & centũ. Dicit Dñs: Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinẽ, in me manet, & ego in illo. Sicut ergo ſine aliqua differentia graduum Chriſtus in nobis eſt, ita & nos in Chriſto ſine gradibus ſumus. Omnis qui diligit me, ſermonẽ meũ ſeruabit, & pater meus diligit eum, & ad eum ueniemus, & manſionem
B apud eum faciemus. Qui iuſtus eſt, diligit: qui diligit, ueniunt ad eum pater & filius, & in eius habitant hoſpitio. Vbi autẽ huiuſcemodi habitator eſt, puto quod nihil deeſſe poſſit hoſpiti. Sin autẽ dicit: Multæ manſiones ſunt apud patrẽ meũ, non in regno cœlorum diuerſas ſignificat manſiones, ſed eccleſiarũ in toto orbe numerum, quæ conſtat una per ſeptẽ. Vado, inquit, & præparabo uobis locũ, nõ loca. Si hæc repromiſsio proprie duodecim apoſtolorũ eſt, ergo Paulus excluſus eſt de hoc loco, & electionis uas ſuperfluus putabitur & indignus. Ioannes & Iacobus, quia plus cęteris petierũt, nõ impetrauerũt: & tamen nõ eſt dignitas eorũ imminuta, quia reliquis apoſtolis æquales fuerũt. Neſcitis qa corpora ueſtra templũ eſt ſpiritus ſancti? Templum, inquit, eſt, non templa: ut ſimiliter in omnibus habitatorẽ oſtenderet Deum. Nõ pro his rogo tantũ, ſed pro illis qui crediturí ſunt per uerbũ eorũ in me: ut ſicut tu pater in me, & ego in te unũ ſumus, ita oẽs unũ ſint in nobis. Gloriã quã dediſti mihi, dedi eis: dilexi eos, ſicut me dilexiſti. Et quomodo nos ſumus pater & filius & ſpũs ſanctus unus Deus, ſic & unus populus in ipſis ſit, hoc eſt, quaſi filíj chariſsimi, diuinæ cõſortes naturę. Spõſa, ſoror, mater, & quæcunq; alia putaueris uocabula, unius eccleſiæ cõgregatio eſt, quę nunq; eſt ſine ſponſo, fratre, filio. Vnã habet fidẽ, nec cõſtupratur dogmatũ uarietate, nec hęreſib. ſcinditur. Virgo permanet. Quocunq; uadit agnus, ſequitur illũ: ſola nouit canticũ Chriſti. Si autẽ, inqt, mihi oppoſueris, ſtella à ſtella differt in claritate, audies differre ſtellam, à ſtella, hoc eſt, ſpirituales à carnalibus. Omnia membra æqualiter diligimus, nec oculũ præponimus digito, nec digitũ auriculæ: ſed in ſingulorũ amiſsione, membrorum cõmunis dolor eſt. Æqualiter introimus in hoc ſeculũ, & æqualiter de eo egredimur. Vnus Adã terrenus, & alter cœleſtis. Qui in terreno fuerit, à ſiniſtris eſt, & peribit: qui in cœleſti, & à dextris eſt, & ſaluabitur. Qui fratri dixerit fatue & raca, reus erit gehẽnæ. Et qui homicida fuerit & adulter, mittetur ſimiliter in gehennã. In perſecutiõe q incẽditur, q ſuffocatur, qui decollatur, q fugerit, q in carcere incluſus obierit: uaria quidẽ luctæ genera, ſed una corona uictorũ eſt. Inter eum fratrẽ qui

ſemper

ſemper cum patre fuerat,& qui poſtea pœnitens eſt receptus, nulla diuerſitas eſt. Opera c
rijs primæ horæ & tertiæ & ſextæ,& nonæ & undecimæ,unus denarius æqualiter reddi-
tur:&,quo magis admireris,ab his incipit præmium, qui minus in uinea laborarunt. His
& huiuſcemodi diuinarũ ſcripturarum teſtimonijs,quæ ad peruerſitatẽ ſui dogmatis,cal
lidus diſputator inclinat,quis non tentetur etiam electorũ Dei? Et quod Ioannes apoſto
lus,antichriſtos dicit ueniſſe multos,hæc uera eſt antichriſti prædicatio,quæ inter loan-
nem & ultimum pœnitentẽ nullã facit eſſe diſtantiã. Simulq; miror,quomodo ſerpens lu
bricus & Proteus noſter,in uariarum ſe mutet portenta formarũ. Qui enim in coitu & in
ſaturitate Epicureus eſt, ſubito in retributione meritorũ Stoicus efficitur. Hieroſolymã
Citto,Iudæã Cypro,Chriſtũ Zenone cõmutat. Si non licet à uirtutibus paululũ declina-
re,& omnia peccata ſunt paria,eiuſdemq; criminis reus eſt,qui panem eſurienti ſurripue-
rit,& qui hominẽ occiderit, tu quoq; maximorũ ſcelerum reus teneris. Porrò aliud eſt, ſi
te dicas ne minima quidem habere peccata, & cum omnes apoſtoli & prophetæ & ſan-
cti, iuxta id quod in ſecunda propoſitione diſſerui, peccatores eſſe ſe plangant, ſolus de
iuſtitia glorieris. Ante nudo eras pede: modo non ſolum calciato, ſed & ornato. Tunc pe
xa tunica, & nigra ſubucula ueſtiebaris, ſordidatus & pallidus, & calloſam opere geſti-
tans manum: nunc lineis & ſericis ueſtibus, & Atrebatũ ac Laodiceæ indumentis orna-
tus incedis. Rubent buccæ, nitet cutis, comæ in occipitium frontemq; tornantur, proten- 19
ſus eſt aqualiculus, inſurgunt humeri, turget guttur: & de obeſis faucibus uix ſuffocata
uerba promuntur. Certe in tanta diuerſitate uictus & ueſtitus, neceſſe eſt, aut hic, aut ibi
eſſe peccatũ. Non quod peccatũ in cibo,aut in ueſtibus aſſerã: ſed quod uarietas & com-
mutatio in deterius,reprehenſioni proxima ſit. Quod autẽ reprehenditur,à uirtute pro-
cul eſt: quod à uirtute procul eſt, uitio mancipatur. Quod uitioſum arguitur,peccato iun
gitur. Quod peccatum eſt,iuxta tuã ſententiã in ſiniſtra parte & hircorum grege deſcribi
tur. Aut reuerteris igitur ad antiquũ propoſitũ, ut ouis poſsis eſſe ad dexterã: aut ſi prio-
rem ſententiam peruerſa pœnitentia cõmutaris, uelis nolis, quanq; barbã raſeris, inter hir D
cos numeraberis. Verum quid prodeſt luſcũ uocare luſcum, & accuſatoris docere incon
ſtantiã, cum propoſitionum ſeries diluenda ſit? Oues & hœdos à dextera & ſiniſtra, duos
iuſtorum & peccatorum eſſe ordines nõ negamus. Arborẽ bonã, fructus malos non face
re: nec malam bonos, nulli dubium eſt. Decẽ quoq; uirgines ſapientes & ſtultas, in bonas
malasq; diuidimus. In diluuio liberatos iuſtos, & peccatores aquis obrutos, non ignora
mus. In Sodoma & Gomorra ereptũ iuſtũ, & impios igne conſumptos, omnibus perſpi-
cuum eſt. Decẽ quoq; plagis percuſſam Ægypum, & Iſrael fuiſſe ſoſpitẽ nouimus. In ma
ri rubro trãſiſſe iuſtos, & Pharaonẽ cum ſuo exercitu demerſum, etiam in ſcholis cantant
paruuli. Sexcenta milia in deſerto cecidiſſe, quia increduli fuerint, & duos tantum terram
repromiſsionis intraſſe, ſcripturæ docent, & reliqua quę uſq; ad operarios uineę, in duos
bonorum & malorum ordines deſcripſiſti. Sed quale eſt, ut quia inter bonos & malos di
uiſio eſt, tu aſſeras inter ipſos bonos uel econtrario malos nullam eſſe diſtantiam, nihilq;
referre, utrum in pecore aliquis aries ſit, an ouicula? Vtrum primam lanam habeat, an ſe-
cundam? Vtrum ſcabidum pecus ſit & morbidum, an uegetum atq; ſuſſultans? maxime
cum Ezechiel oues rationabiles, & diuerſitatẽ inter pecus & pecus, ſuæ prophetiæ auto-
ritate demonſtret dicens: Ecce ego iudico inter pecus & pecus, & inter arietes & hircos,
& inter pecus pingue & macilentũ: pro eo quod lateribus & humeris impingebatis, &
cornibus ueſtris uentilabatis omnia infirma pecora donec diſpergentur. Et ut ſciremus
quæ iſta ſunt pecora, ſtatim intulit: Vos aũt greges mei, oues paſcuæ meæ homines eſtis.
Idipſum ergo erit Paulus, & ille pœnitens, qui cum patris uxore dormierat, quia in eccle-
ſiam poſt pœnitentiã receptus eſt: & quia ſimul à dextris eſt, in eadem cum apoſtolo clari
tate fulgebit? Et quomodo in uno agello uſq; ad meſſem in conſummationẽ mundi ziza
nia pariter frumenta q; ſuccreſcũt? Qua cõſequentia piſces boni & mali, ſagena Chriſti &
reti euãgelico cõtinentur? Cur in typo eccleſiæ, in arca Noe, diuerſa animalia, & pro quali

tate

als dispergerentur

A tate meritorũ, diuerſæ ſunt manſiones? Cur aſtitit regina à dextris Domini in ueſtitu deaurato, circundata uarietate? Cur Ioſeph in forma Chriſti, uariam habuit tunicam? Cur Apoſtolus loquitur ad Romanos: Vnicuiq; ſicut Deus diuiſit menſurã fidei? Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autẽ membra eundem actũ habent: ita multi unum corpus ſumus in Chriſto, ſinguli autem alter alterius membra. Habentes autem donationes ſecundum gratiam, quæ data eſt nobis differentes, ſiue prophetiam ſecundum menſuram fidei, ſiue miniſterium in miniſtrando, ſiue qui docet in doctrina, qui exhortatur in exhortãdo, qui tribuit in ſimplicitate, qui præeſt in ſolicitudine: & reliqua. Et in alio loco: Alius iudicat diem plus q̃ diem, alius iudicat omnem diem: unuſquiſque in ſuo ſenſu abundat. Et ad Corinthios: Ego plantaui, Apollo rigauit, ſed Deus incrementum dedit: itaq; neq; qui plantat eſt aliquid, neq; qui rigat, ſed qui incrementum dat Deus. qui plantat & qui rigat, unum ſunt. Vnuſquiſq; autem propriam mercedem accipiet ſecundũ ſuum laborẽ. Dei enim ſumus adiutores, Dei agricultura eſtis, Dei ædificatio eſtis. Et rurſum alibi: Secundũ gratiam Dei, quæ data eſt mihi, ut ſapiens architectus fundamentum poſui, alius autẽ ſuperædificat. Fundamentũ enim aliud nemo poteſt ponere, præterq; id quod poſitũ eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus. Si quis autem ſuperædificat ſuper fundamentũ hoc, aurũ, argentũ, lapides precioſos, ligna, fœnũ, ſtipulam, uniuſcuiuſq; opus apparebit. Dies enim Domini illud manifeſtabit, quoniã in igne reuelabitur: & ſingulorũ opus quale ſit, ignis probabit. Si cuius opus manſerit, quod ſuperædificauit, mercedem accipiet. Si cuius opus arſerit, detrimentũ patietur. Ipſe autem ſaluus erit, ſic tamen quaſi per ignem. Si is cuius opus arſit & periit, & damnũ ſuſtinuit laboris ſui, perdet quidem laboris præmium, ſed ipſe ſaluabitur, non tamen abſq; probatione ignis: ergo is cuius opus manſerit, quod ſuperædificauit, ſine ignis probatione ſaluabitur, & inter ſaluationẽ & ſaluationẽ utiq; erit diuerſitas aliqua. Necnon in alio loco: Sic nos, inquit, exiſti
B met homo quaſi miniſtros Chriſti, & diſpẽſatores myſteriorũ Dei. Hic iam quæritur inter diſpenſatores, ut fidelis quis inueniatur. Vis ſcire quoniam inter diſpenſatorẽ & diſpenſatorẽ ſit multa diſtantia (nõ dico de malis & bonis, ſed de ipſis bonis qui ad dexteram ſtant) audi conſequentia: Neſcitis quoniam qui in ſacrificijs operantur, de ſacrificijs comedunt: qui altario deſeruiunt, de altario participantur? Sic & Dominus diſpoſuit his qui euangelium annunciant, de euangelio uiuere: Ego autem non abutar horum aliquo. Non ſcripſi autẽ hęc, ut ſic fiant in me. Melius eſt enim mihi mori, q̃ ut gloriã meam quis euacuet. Si enim euangelizauero, non eſt mihi gloria: neceſsitas quippe mihi incumbit. Væ enim mihi eſt, ſi non euangelizauero. Nam ſi uoluntate hoc ago, mercedem habeo. Si autẽ nolens, diſpenſatio mihi credita eſt. Quæ eſt ergo merces mea? Vt euangelizans ſine ſumptu ponã euangeliũ Chriſti, ut non abutar poteſtate, quæ data eſt mihi in euangelio. Cum enim eſſem liber, ex omnibus omniũ me ſeruum feci, ut plures lucrifacerem. Nunquid potes dicere, peccare eos qui uiuunt de euangelio, & qui de ſacrificijs participantur? Vtiq; non. Dominus enim diſpoſuit, ut qui prædicãt euangelium, de euangelio uiuant. Apoſtolus autem qui nõ abutitur hac licentia, ſed laborat manibus ſuis, ne quem grauet, & die ac nocte operatur, & miniſtrat his qui ſecũ ſunt: utiq; ideo hoc facit, ut plus laborãs, plus aliquid mercedis accipiat. Curramus ad reliqua. Diuiſiones gratiarum ſunt, idem autem ſpiritus. Et diuiſiones miniſteriorũ ſunt, idem autẽ Dominus. Et diuiſiones operationũ ſunt, idem autẽ Deus, qui operatur omnia in omnibus. Vnicuiq; aũt data eſt operatio ſpiritus iuxta id quod expedit. Et iterũ: Sicut corpus unum eſt, & membra plura habet, omnia autem membra corporis cum ſint multa, unum corpus eſt, ſic & Chriſtus. Verum ne dicas in uno corpore diuerſa membra unum habere meritum, ſtatim gradus deſcribit eccleſiæ, & ait: Quoſdam quidem poſuit Deus in eccleſia: primum apoſtolos, ſecundo prophetas, tertio doctores. Deniq; uirtutes & gratias curationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarũ. Nunquid omnes apoſtoli? nunquid omnes prophetæ? nunquid omnes doctores? nunquid oẽs uirtutes? nunquid omnes gratiarũ habẽt

curationũ? nunquid omnes linguis loquuntur? nunquid oẽs interpretantur? Æmulamini autẽ dona maiora, & adhuc excellentiorẽ uiam uobis demonſtro. Cumq; de charitatis uirtutibus latius diſputaſſet, adiecit: Siue prophetiæ euacuabũtur, ſiue linguę ceſſabunt, ſiue ſcientia deſtruetur: Ex parte enim cognoſcimus, & ex parte prophetamus. Cum autem uenerit quod perfectũ eſt, euacuabitur quod ex parte eſt. Et in continentibus: Nunc autẽ manent fides, ſpes, & charitas, tria hæc. Maior autẽ horũ eſt charitas. Sectamini charitatẽ, æmulamini ſpiritualia, magis autẽ ut prophetetis. Et iterũ: Volo autẽ omnes uos loqui linguis, magis autẽ prophetare. Nam maior eſt qui prophetat, q̃ qui loquitur linguis. Et rurſum: Gratias ago Deo, quod omniũ ueſtrũ linguis loquor. Vbi diuerſa ſunt dona, & alius maior, alius minor eſt, & omnes ſpirituales appellantur: certe oues ſunt, & ſtant à dextris, & inter ouem & ouem eſt aliqua diuerſitas. Loquitur quidem de humilitate Paulus apoſtolus: Ego ſum nouiſsimus apoſtolorũ, qui non ſum dignus uocari apoſtolus, quia perſequutus ſum eccleſiã Dei: gratia aũt Dei ſum, id quod ſum: & gratia eius in me uacua non fuit, ſed amplius omnibus illis laboraui: Non ego autem, ſed gratia Dei quæ in me eſt. Veruntamen in eo quod ſe humiliat, oſtendit poſſe apoſtolos alios minores, alios eſſe maiores: & qui utiq; uas electiõis dicitur, & cũctis amplius laborauit, nõ eſt iniuſtus Deus, ut obliuiſcatur operis eius, & diſpar meritũ æquali mercede compenſet. Dehinc legimus: Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Chriſto omnes uiuificabuntur, unuſquiſq; autẽ in ſuo ordine. Quando unuſquiſq; in ſuo reſurget ordine, utiq; diuerſa ſunt merita reſurgentiũ. Non omnis caro, eadem caro, ſed alia hominum, alia pecorum, alia uolucrũ, alia autem piſcium. Et corpora cœleſtia, & corpora terreſtria: ſed alia quidẽ cœleſtiũ gloria, alia autẽ terreſtriũ. Alia claritas ſolis, alia claritas lunæ, alia claritas ſtellarũ. Stella enim à ſtella differt in claritate. Sic erit & reſurrectio mortuorũ. Quod tu ſcilicet doctus interpres ſic expoſuiſti, ut diceres ſpirituales differre à carnalibus: ergo & ſpirituales & carnales in cœleſtibus erunt, & iam non ſolũ oues, ſed etiã hirci tui conſcendent regna cœlorum. Stella, inquit, à ſtella differt in claritate, non oues & hirci, ſed oues & oues, id eſt ſtella & ſtella. Denicq; alia, inquit, claritas ſolis, & alia claritas lunæ. Ne ſtellam & ſtellã totũ humanæ multitudinis aſſereres genus, ſolem poſuit & lunã, quos certe inter hircos non poteris numerare. Sic, inquit, erit & reſurrectio mortuorum, ut iuſti in claritate ſolis luceant, & qui in ſequenti gradu ſunt, lunæ ſplendore rutilent, ut alius Lucifer ſit, alius Arcturus, alius Orion, alius Mazuroth, & cætera ſtellarum uocabula, quæ ſacratæ, in Iob uolumine cõtinentur. Omnes enim, ait, manifeſtari nos oportet ante tribunal Chriſti, ut recipiat unuſquiſq; quæ geſsit per corpus, ſiue bonũ, ſiue malũ. Ac ne forſitan dicas ante tribunal Chriſti nos manifeſtari, ut boni bona, mali recipiant mala, in eadem Epiſtola docet: Qui parce ſeminat, parce & metet: & qui ſeminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet. Certet & qui plus, & qui minus ſeminat, de parte ſunt dextra. Et quũ unius ſementis genus ſit, tamen menſura & numero differunt. Scribit ad Epheſios idem Paulus: Vt nota fieret nũc principatibus & poteſtatibus in cœlis per eccleſiam, multiplex & uaria ſapientia Dei. Cernis quod in diuerſis agminibus eccleſiæ, uaria & multiplex ſapientia Dei prædicetur? Necnon in eadem Epiſtola: Vnicuiq; autẽ noſtrũm data eſt gratia, iuxta menſurã gratiæ Chriſti: non quod menſura Chriſti diuerſa ſit, ſed tantũ gratiæ eius infunditur, quantũ ualemus haurire. Fruſtra igitur oues & hircos, quinq; & quinq; uirgines, Ægyptios & Iſraelitas, & cætera huiuſcemodi replicas, quia non eſt in præſenti retributio, ſed in futuro. Vnde & dies iudicij in conſummatione promittitur, quia nunc non eſt iudicium. Sine cauſa enim appellatur dies extrema iudicij, ſi modo iudicat Deus. In præſentiarũ nauigamus, luctamur, atq; pugnamus, ut in fine perueniamus ad portum, coronemur, triumphemus. Tu autem peruerſe & lubrice præſentis ſeculi cõuerſationẽ in futurorũ exempla proponis: quum utiq; hic iniuſtitia ſit, ibi iuſtitia, donec intremus in ſanctuariũ Dei, & intelligamus in nouiſsimis eorum. Non aliter ſanctus, aliter peccator moritur. In eodẽ mari nauigantibus eadem tranquillitas & tempeſtas

c

d

als cerèe

A peſtas eſt. Non aliter latro, aliter martyr occiditur. Nec alio modo de adulterio & proſtibulis, alio de caſtis matrimonijs naſcũtur liberi. Certe Dominus & latrones æquali iudicio crucifixi ſunt. Si idem eſt huius ſeculi futuriq; iudicium, ergo qui hic pariter crucifixi ſunt, & in futuro ſimiliter habebuntur. Paulus & qui eum uinxerant, ſimul nauigant, ſimul ſuſtinent tempeſtatẽ, ſimul naui fluctibus diſsipata in littus euadunt. Negare non potes, quin inter uinctum & uincientes diuerſa ſint merita. Et quomodo unum Apoſtoli militumq; naufragiũ? Refert poſtea Paulus apoſtolus reuelationẽ, & eos qui in naui fuerant, dicit ſibi à Domino eſſe donatos. Nunquid is cui donantur, & qui donantur, unius meriti ſunt? Decẽ ſancti, peccatricẽ poſſunt eruere ciuitatẽ. Loth cum filiabus ereptus eſt de incendio, liberati eſſent & generi, ſi exire uoluiſſent. Et certe multa differentia eſt inter Loth & generos eius. Liberatur Segor una urbs de Pentapoli, & quæ eiuſdem meriti erat atq; uni ſententiæ ſubiacebat, cui Sodoma & Gomorra, Adama & Soboim, ſancti precibus cuſtoditur. Ecce diuerſum meritũ in Loth & Segor, & tamen de incendio pariter euadunt. Latrunculi, qui abſente Dauid uaſtauerant Sicelech, & uxores eorum & liberos in prædam duxerant, die tertia cæduntur in campo, & quadringenti homines aſcenſis camelis fugiunt. Dic aliquã inter eos qui cæſi ſunt, & qui fugere potuerunt, eſſe diſtantiam. Legimus in Euangelio, turrem Siloe cecidiſſe ſuper decem & octo uiros, & obrutos occidiſſe. Certe iuxta ſententiã Saluatoris, non ſoli fuerant peccatores, ſed in formidinem reliquorum puniti ſunt, ut peſtilente flagellato, ſtultus ſapientior fieret. Si omnium peccatorũ unum eſt ſupplicium, iniuſte alius occiditur, & per mortẽ alterius alius cõmonetur. Opponis mihi gomor mannę, unamq; menſurã & ueſtitum & capillos & barbam & calciamenta, ex æquo fuiſſe Iſraelitarũ, quaſi non & nos Chriſti corpus æqualiter accipiamus. Vna eſt in myſterijs ſanctificatio, domini & ſerui, nobilis & ignobilis, regis & militis, quanq; pro accipientiũ meritis diuerſum fiat quod unum eſt. Qui enim indigne manducauerit & biberit, reus erit uiolati corporis & ſanguinis Chriſti. Nunquid quia & Iu-

B das de eodem calice bibit, de quo & cæteri apoſtoli, unius cum reliquis erit meriti? Quod ſi nõ uis recipere ſacramentũ, certe omnes æqualiter uiuimus, unum trahimus aerem, eodem humore irrigamur, ijſdem cibis paſcimur. Porrò ſi alimenta coquorũ arte mutantur in melius, & fit aliquid ſuauius condituris, huiuſcemodi cibi non naturæ ſatisfaciunt, ſed uoluptati. Æque eſurimus, æque algemus: ſimul contrahimur frigore, æſtibus & calore diſſoluimur. Sol quoq; ipſe & luna & omnis aſtrorũ chorus, & pluuiæ, & mundus æqualiter nobis currunt, & ijſdem omnes iuxta Euangeliũ imbribus irrigamur, boni & mali, iuſti & iniuſti. Si præſentia, exempla ſunt futurorũ, ergo & ſol iuſtitiæ æqualiter iuſtis & peccatoribus, impijs & ſanctis, Chriſtianis & Iudæis atq; gentilibus orietur, quum ſcriptura dicat: Timentibus aũt Dñm orietur ſol iuſtitię. Si timentibus orietur, ergo contemptoribus & pſeudoprophetis occidet. Oues quę ſtant à dextris, ad regna cœlorũ introducuntur, hirci in tartarũ detruduntur. Parabola iſta non ouium inter ſe merita & econtrario deſcribit hircorũ, ſed inter oues & hircos tantum diſtantiã facit. Neq; enim in omnibus locis docentur omnia, ſed unaquæq; ſimilitudo ad id refertur, cuius ſimilitudo eſt. Sicut & decẽ uirgines, nõ totius generis humani, ſed ſolicitorũ & pigrorũ exempla ſunt: quorũ alteri, ſemper Dñi præſtolantur aduentũ: alteri ſomno & inertiæ ſe dantes, futurũ iudiciũ non putant. Vnde & in fine parabolę dicitur: Vigilate, quia neſcitis diem neq; horam. Sed in diluuio liberatus eſt Noe, & omnis orbis interijt. Omnes caro erant, & propterea perierũt. Aut nõ eiuſdem meriti dices, filios Noe, & Noe, propter quẽ filij liberati ſunt. Aut maledictũ Cham in eodẽ pones loco, in quo & patrẽ, quia de diluuio ſimul liberatus eſt. In paſsione Chriſti oẽs declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt: Et nõ fuit qui faceret bonũ, non fuit uſq; ad unum. Audebis'ne igitur dicere, ſic negaſſe Petrũ, & cæteros apoſtolos qui fugerũt, quomodo Caiphan & Phariſæos, & clamantẽ populũ, Crucifige, crucifige talẽ? Et ut de apoſtolis taceam, eiuſdem'ne tibi ſceleris uidebitur reus Annas & Caiphas, & Iudas proditor, cuius & Pilatus, qui nolens compulſus eſt contra Dominum

ferre ſententiam? Quanto maioris meriti fuit Iudas, tanto maioris criminis eſt: & quan- c
to maioris criminis, tanto maioris & pœnæ. Potentes enim potenter tormenta patien-
tur. Arbor mala fructus bonos non facit, nec bona malos. Si hoc ita eſt, reſponde mihi,
quomodo Paulus quum eſſet arbor mala, perſequens eccleſiam Chriſti, fecit poſtea fru-
ctus bonos? Et Iudas quum eſſet arbor bona, ſigna faciens cum Apoſtolis, poſtea uer-
ſus in proditorem fecerit fructus malos. Tamdiu ergo nec arbor bona malos fructus fa-
cit, nec mala bonos: quamdiu uel in bonitate ſua, uel in malicia perſeuerat. Porrò quod
omnis Hebræus æqualiter facit paſcha, & ſeptimo anno liber efficitur: & in iubileo, id
eſt quinquageſimo, uniuerſa poſſeſsio redit ad dominos: hoc non de præſenti dicitur,
ſed de futuro: quia in ſex diebus huius ſeculi ſeruientes, in ſeptimo die uero & æterno ſab
bato liberi erimus: ſi tamen uoluerimus eſſe liberi, dum adhuc ſeruimus in ſeculo. Si au-
tem noluerimus, perforabitur nobis auricula, in teſtimonium inobedientiæ, & cum uxo-
re & liberis noſtris, quos prætulimus libertati, id eſt cum carne & operibus eius iugiter
ſeruiemus. Parabola autem ſeminantis, quæ ex utraq; parte ternos fructus facit, & iuxta
Apoſtolum ſuper fundamentū Chriſti alius ædificat aurum, argentū, lapides precioſos:
alius ligna, fœnum, ſtipulam, cum & in domo magna, diuerſa uaſa ſint, perſpicue patet: &
huic uelle contradicere, apertiſsimæ impudentiæ eſt. Tamen ne exultet in mendacio, &
exemplum apoſtolorū in præiudiciū centenarij & ſexagenarij & tricenarij afferat nume-
ri, ſciat in Matthæo & in Marco, apoſtolis qui uniuerſa ſua dimiſerant, centuplum repro
miſſum. In euangelio autē Lucæ multo plura: id eſt πολὺ πλείονα, & penitus in nullo Euan
gelio pro centum ſcriptum eſſe ſeptem: ſéq; aut falſi, aut imperitiæ reum teneri: nec noce-
re nobis, quia in alio euangelio à centū, in alio à triginta incipit numerari: cum omnis ſcri-
ptura, maxime uetus, minorem præponat numerum, & ſic ad maiorem gradatim conſcen
dat. Verbi gratia, ut dicat aliquē fuiſſe annorū quinq; & ſeptuaginta & centū, nec tamen
quinq; & ſeptuaginta plura poterunt eſſe quàm centum, quæ priora ſunt nominata. Si
non accipis in bonam partem diuerſitatē numeri centū & ſexaginta & triginta, nec in ma D
lam partem accipies: & idem uitium erit ſeminis, quod ſecus uiam cecidit, & ſuper petras
& ſuper ſpinas. Sin & illa tria, & hæc uel in bonā, uel in malam partem ſingula ſunt, ſtul-
tum fuit pro duabus rebus ſex ſpecies numerare, præſertim cum in Matthæo & in Mar-
co & in Luca narrata parabola, Saluator ſemper intulerit: Qui habet aures audiendi, au-
diat. Vbi nihil eſt quod intrinſecus lateat, fruſtra ad intelligentiā myſticam prouocamur.
Si autem pater & filius manſionem faciunt apud credentes, & ubi Chriſtus hoſpes eſt, ibi
nihil deeſſe exiſtimas, puto quod aliter Chriſtus habitauerit in Corinthijs, aliter in Ephe-
ſijs: hoc eſt, aliter in his, apud quos Paulus apoſtolus peccata multa deprehendit: & ali-
ter in his, quibus ſacramenta à ſeculis ignorata diſſeruit: aliter in Tito & Timotheo, ali-
ter in Paulo. Certe inter natos mulierum non ſurrexit maior Ioanne Baptiſta. Vbi autem
maior dicitur, neceſſe eſt ut cæteros habuerit minores. Et qui minimus eſt in regno cœ-
lorum, maior eſt illo. Vides ergo, quod in cœlis ſit maximus & minimus, & inter ange-
los quoq;, & inter inuiſibiles creaturas ſit multiplex & infinita diuerſitas. Quare dicunt
apoſtoli: Domine auge nobis fidem, ſi omnium una menſura eſt? Et Dominus ad diſci-
pulum: Modicæ fidei, quid dubitaſti? In Hieremia quoq; de futuro regno legimus: Ecce
dies ueniunt dicit Dominus, & feriam domui Iſrael & domui Iacob fœdus nouū, non ſe-
cundum pactū, quod pepigi cum patribus ueſtris. Et poſt paululum: Dabo legē meam in
uiſceribus eorū, & in corde eorū ſcribā illam, & ero eis in Deum, & ipſi erunt mihi in po-
pulum, & non docebit uir ultra proximum ſuum, & uir fratrē ſuum, dicēs: Cognoſce Do-
minum. Omnes enim cognoſcent me à minimo uſq; ad maximū. Perſpicue ex contextu
illius loci, futurū Chriſti regnū propheta deſcribit, & qua conſequentia ibi erit minimus
& maximus, ſi omnes æquales futuri ſunt? Vtiq; ea qua & in euangelio dicitur: Qui do-
cuerit & fecerit, hic uocabitur maximus in regno cœlorum. Qui autē docuerit, & non fe-
cerit, erit minimus. In cōuiuio Saluator præcipit, ut inferiorē occupemus locum: ne cum

maior

A maior uenerit, de ſuperiori turpiter detrudamur. Si cadere non poſſumus, ſed tantum per pœnitentiam ſubleuamur: quid ſibi uult ſcala illa in Bethel, per quam angeli deſcendunt atq; aſcendunt, qui de cœlis ad terram ueniunt? Certe inter oues & ad dexterã ſtabant, dum ibi eſſent. Angeli de cœlis deſcendunt, & Iouinianus de eorum poſſeſsione ſecurus eſt. Quis autem riſum tenere queat in eo, quod multas manſiones apud patrẽ, eccleſias arbitretur in toto orbe diffuſas, cum manifeſtiſsime ſcriptura doceat ſecundum Euangelium Ioannis, non de eccleſiarum numero, ſed de cœlorum manſionibus & æternis tabernaculis, quæ Propheta deſiderat, Domino fuiſſe ſermonem? In domo, inquit, patris mei, manſiones multæ ſunt. Si quo minus, dixiſſem uobis: quia uado uobis parare locum, & ſi abiero & præparauero uobis locum, iterũ ueniam & accipiam uos ad meipſum: ut ubi ego ſum, & uos ſitis. Locus & manſiones quas præparare ſe dicit Chriſtus apoſtolis, in domo utiq; ſunt patris, id eſt in regno cœlorum: nõ in terra, in qua præſens apoſtolos relinquebat. Simulq; ſenſus ſcripturæ intuendus: Dicerẽ, inquit, uobis, quia uado & præparabo uobis locũ, ſi nõ manſiones multæ eſſent apud patrem: hoc eſt, ſi non unuſquiſq; manſionem ſibi non ex largitate Dei, ſed ex propriis operibus præparet: & ideo non eſt meum parare, ſed ueſtrũ: quia & Iudæ nihil profuit paratus locus, quem ſuo uitio perdidit. Iuxta quem ſenſum & illud intelligendum, quod ad filios dicitur Zebedæi, quorum alter à ſiniſtris, alter cupiebat ſedere à dextris: Calicẽ quidem meum bibetis, ſedere autem à dextris meis ſiue à ſiniſtris, non eſt meum dare uobis, ſed quibus paratũ eſt à patre meo. Non eſt filij dare, & quomodo patris eſt præparare? Paratæ, inquit, ſunt in cœlo diuerſæ & plurimæ manſiones, plurimis diuerſiſq; uirtutibus, quas non perſonæ accipiunt, ſed opera. Fruſtra ergo à me petitis quod in uobis ſitum eſt, quod pater meus illis parauit, qui dignis uirtutibus, ad tantam aſcenſuri ſunt dignitatẽ. Porrò quod ait, iterum ueniam & accipiam uos ad meipſum, ut ubi ego ſum & uos ſitis, proprie ad apoſtolos loquitur, de quibus & in alio loco ſcriptũ eſt: Vt quomodo ego & tu pater unum ſumus, ſic & illi in
B nobis unum ſint, qui crediderunt, qui perfecti ſunt, qui poſſunt dicere, Pars mea Dominus. Si autẽ non ſunt plurimæ manſiones, quomodo & in Veteri Teſtamento & in Nouo, alium ordinẽ pontifex tenet, aliũ ſacerdotes, alium leuitæ, alium ianitores, alium æditui? Et in uolumine Ezechielis, ubi futuræ eccleſiæ & cœleſtis Hieruſalem ordo deſcribitur, ſacerdotes qui peccauerant, regradantur in ædituos, & in hoſtiarios: & cum ſint in templo Dei, hoc eſt à dextris, non ſunt inter arietes, ſed inter minimas oues. In fluuio quoq; illo, qui de templo egreditur, & irrigat ſalſum mare, & uniuerſa uiuificat, multę ſpecies piſcium deſcribuntur. Quare in regno cœlorum archangeli ſunt, angeli, throni, dominationes, poteſtates, cherubim, & ſeraphim, & omne nomen quod nominatur, non ſolum in præſenti ſeculo, ſed etiam in futuro? Sine cauſa diuerſitas nominum eſt, ubi nõ eſt diuerſitas meritorum. Archangelus utiq; aliorum minorum eſt angelorũ archangelus, & poteſtates, & dominationes, habent alia, per quæ exerceant poteſtatẽ, & in quæ ſubiecta dominentur. Hoc in cœlis eſt, hoc in myſterio Dei, ne nos ſolito more irrideas atq; ſubſannes, ſi imperatores poſuerimus, & præfectos & comites, & tribunos & centuriones & manipulos, & reliquum militiæ ordinem. Illud autem quod ait: Neſcitis quia corpora ueſtra templum eſt ſpiritus ſancti: friuolum eſt, cum ſcriptura diuina ſoleat & unum pluraliter, & plura ſinguläriter appellare: & tamen ſciat in templo quoq; ipſo multas eſſe manſiunculas, eſſe exterius atriũ, eſſe interius, eſſe ueſtibula, eſſe ſanctum, eſſe ſancta ſanctorũ. Sunt & culinæ in templo, ſunt & cellariola, ſunt & torcularia, & uaſorum receptacula. Ita & in templo corporis noſtri, diuerſa ſunt merita. Non æque Deus omnes inhabitat, nec ad eandem menſurã omnibus infunditur. De ſpiritu Moyſi aufertur, & ſeptuaginta presbyteris datur. Puto aliã eſſe abundantiã fluminis, aliam riuulorũ. Eliæ ſpiritus Eliſæo duplex datur: unde & duplex gratia, fecit ſigna maiora. Ille uiuus mortuum, iſte mortuus mortuum ſuſcitauit. Ille famem imprecatus eſt populo, iſte obſeſſæ ciuitati ſub una die hoſtiles copias præbuit. Licet hoc quod ait: Neſcitis quia corpora ueſtra tem-

plum eſt ſpiritus ſancti, de cuncta credentium dicat eccleſia, qui pariter congregati, unum c
Chriſti corpus efficiunt. Hic iam quæritur in corpore, qui pedibus Chriſti dignus ſit, qui
capite: qui oculus eius ſit, qui manus. Quod & duæ mulieres in euangelio, pœnitens &
ſancta ſignificant: quarum altera pedes, altera caput tenet. Tametſi nonnulli exiſtimant u-
nam eſſe, & quæ primũ cœpit à pedibus, eam gradatim ad uerticẽ peruenisſe. Sed & illud
quod obiicit: Non pro his rogo tantum, ſed & pro illis qui crediturí ſunt per uerbum eo-
rum in me, ut ſicut ego pater in te, & tu in me unum ſumus: ita omnes unum ſint in nobis,
Et quod omnis populus Chriſtianus unum ſit in Deo, quaſi filij chariſsimi diuinæ con-
ſortes naturæ: iam ſuprà diximus, & nunc plenius inculcandum eſt, non nos ſecundũ na-
turam, ſed ſecundum gratiam unum eſſe in patre & filio. Neq; enim eiuſdem ſubſtantiæ
eſt (quod Manichæi ſolent dicere) anima humana & Deus. Sed dilexiſti, inquit, eos, ſi-
cut & me dilexiſti. Vides ergo quod in conſortium ſubſtantiæ eius aſſumimur, non natu
ræ eſſe, ſed gratiæ: & ideo nos diligit, quia filium dilexit pater, & membra diliguntur, ſcili
cet in corpore. Quotquot enim receperunt Chriſtũ, dedit eis poteſtatẽ filios Dei fieri, his
qui credunt in nomine eius: qui non ex ſanguinibus, neq; ex uoluntate carnis, neq; ex
uoluntate uiri, ſed ex Deo nati ſunt. Verbum caro factum eſt, ut nos de carne tranſiremus
in uerbum. Nec uerbum deſijt eſſe quod fuerat: nec homo perdidit eſſe, quod natus eſt.
Gloria aucta eſt, non mutata natura. Vis ſcire quomodo cum Chriſto unũ corpus efficia
mur? Doceat te ipſe, qui condidit. Qui comedit carnem meam, & bibit ſanguinẽ meum,
hic in me manet, & ego in illo. Sicut miſit me uiuens pater, & ego uiuo propter patrem: &
qui comedit me, uiuit propter me. Iſte eſt panis qui de cœlo deſcendit. Sed & Ioannes e-
uangeliſta, qui de pectore Chriſti hauſerat ſapientiam, in eadem uerba concordat, dicens:
In hoc intelligimus quod in eo manemus, & ipſe in nobis, quoniam de ſpiritu ſuo dedit
nobis. Si quis cõfeſſus fuerit, quoniã Ieſus eſt filius Dei, Deus in eo manet, & ipſe in Deo
eſt. Si credis in Chriſtũ, quomodo & apoſtoli crediderunt, unum cum eis in Chriſto cor-
pus efficieris. Si autẽ temerariũ eſt fidem eorũ tibi & opera uendicare, qui fidem eandem p
& opera non habes, eundem locũ habere nõ poteris. Porrò quod iactitas ſponſam, ſoro-
rem, matrẽ, & omnia hæc uocabula unius eſſe eccleſiæ, cunctoſq; credentes his nomini-
bus ſignificari: contra te facit. Si enim unus ordo eccleſiæ eſt, & non habet plurima mem-
bra in uno corpore, quid neceſſe eſt ut ſponſa, ſoror uocetur & mater? niſi aliorum ſpon-
ſa, aliorũ ſoror, aliorũ mater ſit. Stant quidem omnes ad dexterã: ſed alius ſtat ut ſponſus,
alius ut frater, alius ut filius. Filioli, inquit, mei quos iterũ parturio, donec Chriſtus forme-
tur in uobis. Putásne eiuſdẽ eſſe meriti eos qui parturiuntur, & qui parturit? Vnde & ſtul
te aſſerere uoluiſti, omnia mẽbra æqualiter nos diligere, nec oculũ præponere digito, nec
manum auriculæ, ſed in ſingulorũ amiſsione membrorũ, dolorẽ eſſe cõmunẽ: cũ Apoſto
lus doceat ad Corinthios, alia mẽbra eſſe honeſtiora, alia uerecundiora: & quæ uerecun-
diora ſunt, maiore honeſtate circundari: quæ uero per ſe honeſta, noſtri non indigere ſo-
licitudine. Eiuſdẽne ordinis arbitraris & meriti, os & aluũ, oculos & meatus per quos fi
mus egeritur & urina? Lucerna, inqt, corporis tui eſt oculus tuus. Si oculus cæcus fuerit,
totũ corpus in tenebris eſt. Si digitũ amputes, ſi ſummitatẽ auriculæ, eſt quidẽ dolor: ſed
nõ tantũ damnũ, nec tãta cũ dolore deformitas, quãta ſi oculos eruas, trũces nares, os diſ-
ſeces. Sine alijs mẽbris uiuere poſſumus, ſine alijs omnino nõ poſſumus. Sunt peccata le-
uia, ſunt grauia. Aliud eſt decẽ milia talẽta debere, aliud quadrantẽ. Et de ocioſo quidẽ uer
bo & adulterio rei tenebimur, ſed nõ eſt idẽ ſuffundi & torqueri, erubeſcere & lõgo tẽpo
re cruciari. Putas noſtrũ eſſe q̃d loquimur? Audi apoſtolũ Ioannẽ: Qui ſcit fratrẽ ſuũ pec-
care peccatũ nõ ad mortẽ, petat, & dabit ei uitã, peccãti nõ ad mortẽ. Qui uero peccaue-
rit ad mortẽ, q̃s orabit pro eo? Cernis q̃ ſi pro peccatis minorib. deprecemur, impetremus
ueniã. Si pro maioribus, difficilis impetratio ſit: & inter peccata, & peccata, magnã eſſe di-
ſtantiã. Vnde & de populo Iſrael, q̃a peccauerat peccatũ ad mortẽ, dicitur ad Hieremiã:
Noli orare pro populo hoc, nec aſſumas pro eis deprecationẽ, & non obſiſtas mihi, quia
non

A non exaudiam te. Si autẽ omnes æqualiter & introimus seculum, & eximus de seculo, & hoc
præiudicium futurorũ est: ergo æqualiter & iusti & peccatores habebimur apud Deũ, quia
nunc pari modo & generamur & morimur. Quod si duos esse contendis Adam, alterũ ter-
renum, alterum cœlestem: & qui in terreno fuerint, eos esse ad sinistram, qui uero in cœlesti,
eos esse à dextris: responde mihi interim, ut de duobus te fratribus interrogem: Esau in ter-
reno fuit, an in cœlesti? Nulli dubiũ est, quin in terreno eum fuisse respondeas. Iacob in quo
fuit? Dices protinus, in cœlesti. Et quomodo in cœlesti fuit, cum adhuc Christus non uenis-
set in carne, qui secũdus & cœlestis Adam dicitur? Aut igitur omnes ante incarnationẽ Chri
sti in ueteri reputabis Adam, & iusti quoq; in terreno homine, & ad sinistram erũt inter hir-
cos tuos: aut si impium est tibi Isaac ponere, ubi Ismael, ibi Iacob, ubi Esau, ibi sanctos, ubi pec
catores: nouissimus Adam ex eo tempore numerabitur, quo Christus est natus ex uirgine,
& argumentum duorum Adam nõ proficiet ouibus & hœdis tuis: quia in primo Adam &
oues & hœdos cõuincimus fuisse, & in uno atq; eodem homine, alios à dextris Dei stetisse,
alios à sinistris. Ab Adam enim usq; ad Moysen, mors super oẽs dominata est, etiam super
eos qui non peccauerunt in similitudine præuaricationis Adam. De eo autem quod niteris
approbare conuitium & homicidium, raca et adulterium, & ociosum sermonem & impieta-
tem uno supplicio repensari, iam & supra tibi responsum est, & nunc breuiter respondebo.
Aut peccatorem te negabis, ut non sis reus gehennæ: aut si peccator fueris, etiam de leui cri-
mine duceris ad tartarum. Os, inquit, quod mentitur, occidit animam. Suspicor te aliquãdo
ut hominem fuisse mentitum: omnis enim homo mendax: ut sit solus Deus uerax, & iustifice
tur in sermonibus suis, & uincat cum iudicauerit. Aut igitur homo non eris, ne mendax sis:
aut si quia homo es mendax fueris, cum parricidis & adulteris punieris. Nulla est enim inter
peccata diuersitas, & non tibi habebũt tantas gratias, quos de humili in sublime leuas, quan
tum irascentur, quos propter leue quotidianumq; peccatũ in exteriores tenebras retrusisti.
Si autem in persecutione, qui suffocatur, & qui decollatur, & qui fugerit, & qui in carcerem
B retrusus obierit, in uarijs luctæ generibus una corona uictoriæ est, & hoc pro nobis facit. In
martyre enim uoluntas, ex qua ipsa mors nascitur, coronatur. Meum est, opponere me genti
lium furori, & dominũ non negare. Iam in illorũ arbitrio est, aut decollare, aut urere, aut re-
cludere in carcerẽ, aut uaria adhibere genera pœnarũ. Quod si fugero, & in solitudine obie-
ro, nec eadem erit corona morientis, quia nõ eadem causa mortis est Christus. Ad illud uero
quod dicis, inter eum fratrem, qui semper cũ patre fuerit, & qui postea pœnitẽs est receptus,
nihil penitus discrepare: adijcio si uis & drachmam unã, quæ perdita fuerat & inuenta, iun-
ctam esse cum reliquis, & ouem unam, quam non agintanouem ouibus derelictis bonus pa
stor inquisiuit & retulit, explesse numerum centenariũ. Sed aliud est pœnitentem esse, & la-
chrymis ueniam deprecari, aliud semper esse cum patre. Vnde & per Ezechielem ad repor-
tatam ouem, & perditum quondã filium, loquitur pastor & pater: Et suscitabo pactũ meum
tecum: & scies quia ego dominus, & recordaberis, & confunderis, ut non sit tibi ultra aperire
os præ confusione tua, cum placatus fuero tibi in omnibus quæ feceisti. Vt nihil minus iusto
habeãt pœnitentes, sufficit eis pro omni pœna sola confusio. Vnde & in alio loco dicitur ad
eos: Et recordabimini uiarum uestrarum pessimarum, & omnium scelerum quibus polluti
eratis, & displicebitis uobis in conspectu uestro, in omnibus malicijs uestris quas feceistis: &
scietis quia ego dominus, cum benefecero uobis, propter nomen meum, & non secundum
uias uestras malas, neque secundum scelera uestra pessima. Arguitur quoque à patre filius,
quod saluti fratris inuideat, & cum angeli lætentur in cœlo, ille liuore crucietur. Quanquam
duorum fratrum similitudo, frugi & luxurioſi, non ad merita totius generis humani, sed uel
ad Iudæi pertinent Christianiq; personas, uel ad sanctorum & pœnitentium. Super qua pa-
rabola libellum quondam Damaso episcopo, dum adhuc uiueret, dedicaui. Porrò si ope-
rarijs primæ horæ & tertiæ & sextæ & nonæ & undecimæ, unus denarius redditur, & ab
eis incipit præmium, qui nouissimi in uinea laborauerunt: & hic non unius temporis & æta-
tis homines describuntur, sed ab exordio mundi usque ad finem, uocationum sacramenta

ſunt diuerſarum. Prima hora uocatus eſt Abel & Seth: Tertia Enoch & Noe: Sexta Abra- c
ham, Iſaac & Iacob: Nona Moyſes & prophetæ: Vndecima gentium populus: cui primo
redditur merces, quia in crucifixum credens dominum difficultate fidei magnitudinem me-
ruit præmiorum. Multíq; reges & prophetæ quęſierunt uidere quæ uidemus, & non uide-
runt. Vnus autem denarius non unum eſt præmium, ſed una uita, & una de gehenna libera-
tio. Cæterum quomodo ad indulgentiam principalem, diuerſorum criminum rei dimittun-
tur de carcere, & unuſquiſq; pro labore uel operibus ſuis, in hoc uel in illo ſtatu uitæ eſt: ita
& denarius quaſi indulgentia ueri principis, omnes per baptiſmum emittit de carcere. Iam
noſtri laboris eſt, pro diuerſitate uirtutum, diuerſa nobis præmia præparare. Hucuſque per
partes ad propoſita reſpondimus. Sequens ſermo in commune ad omnes reſpondebit. Do-
minus ad diſcipulos ſuos: Qui uult, inquit, inter uos maior eſſe, ſit omnium minimus. Si o-
mnes in cœlo æquales futuri ſumus: fruſtra nos hic humiliamus, ut ibi poſsimus eſſe maio-
res. De duobus debitoribus quingentorum denariorum & quinquaginta: cui plus dimitti-
tur, plus amat. unde & ſaluator: Dico, inquit, tibi, remittuntur ei peccata multa, quoniam
dilexit multum. Cui autem minus dimittitur, minus diligit. qui minus diligit, & minus ei di-
mittitur, utiq; in minori gradu erit. Paterfamiliâs proficiſcens tradidit ſeruis ſuis ſubſtantiam,
alij quinq; talenta, alij duo, alij unũ: unicuiq; ſecundum proprias uires. Simile quid & in alio
Euangelio ſcribitur, quod homo nobilis proficiſcens in regionem longinquam ut acciperet
ſibi regnum, & reuerteretur: uocauerit decem ſeruos, & dederit eis ſingulas mnas, de quibus
unus lucratus eſt decem mnas, alius quinq;: & ſinguli iuxta uires ſuas, & emolumentum, uel
decem uel quinq; acceperint ciuitates. Porrò alius qui unum talentum ſiue unam mnam ac-
ceperat, quod accepit infodit, ſiue in ſudario colligauit, & Domini reſeruauit aduentui. Pri-
mo conſiderandũ, quod ſi iuſti non ſpe profectus laborant, ut uult noſter Zeno, ſed ne per- 20
dant quod acceperant: iſte qui mnam & talentum infodit, ne perderet quod acceperat, non
peccauit: magiſq; laudanda eſt cautio reſeruantis, quàm caſſus labor eorum, qui ſine labo-
ris præmio deſudarunt. Deinde quod hoc ipſum talentum quod aufertur à timido, uel ne- D
gligente ſeruo, non datur ei qui minus lucri fecerat, ſed qui plus, id eſt, qui ſuper decem po-
ſitus fuerat ciuitates: ſi numerus non facit ordinem, quare dixit, dedit unicuique ſecun-
dum uires ſuas? Si eadem lucra ſunt quinque talentorum & decem: cur ei qui minus lucri
fecerat, non decem: & ei qui plus, non quinque traduntur urbes? Quod autem dominus
non his contentus ſit, quæ habemus, ſed ſemper maiora deſideret, ipſe monſtrat, dicens:
Quare non dediſti pecuniam meam ad trapezitas, & ego ueniens cum uſura exegiſſem?
Quod quidem & Paulus apoſtolus ſciens, præteritorum obliuiſcitur: & ad ea quæ in an-
te ſunt, ſe extendit: id eſt, quotidie proficit, nec ſeruat in ſudario delicatè gratiam, quam ac-
cepit, ſed auarus negociator renouatur de die in diem: & decreſcere ſe putat, niſi ſemper cre
uerit. Sex urbes fugitiuorum deſcribuntur in lege, qui homines interfecere nolentes, &
ipſæ urbes ſacerdotales ſunt. Rogare libet, fugitiuos iſtos inter hircos tuos, an inter oues
noſtras colloces? Si hirci eſſent, occiderentur ut homicidæ cæteri, nec miniſtrorum Dei
intrarent ciuitates. Si oues dixeris: utique non erunt tales oues, quæ abſque luporum me-
tu tota libertate paſcantur. Et probabitur tibi oues quidem eas eſſe, ſed erroneas à dextris
eſſe, uerum non ſtare, ſed fugere, donec moriatur ſacerdos magnus, & ad inferna deſcen-
dens, liberet animas fugitiuorum. Gabaonitæ occurrunt filijs Iſrael, & cæſis alijs gentibus
in lignarios & aquarios reſeruantur. Tantíq; apud Deum meriti ſunt, ut ſtirps Saul ob eo-
rum iniurias ſit deleta. Inter quos eos collocabis? Inter hircos? Sed non ſunt interfecti, &
ſententia domini uindicantur. Inter oues? Sed dicit ſcriptura diuina, quod non ſint eiuſ-
dem meriti cuius & Iſraelitæ. Vides ergo quod ſtent quidem à dextris, ſed multo infe-
riori gradu. Inter Dauid uirum ſanctum & Saul regem peſsimum, medius Ionathas fuit.
Quem nec inter hœdos poſſumus ponere, quia prophetæ amore dignus eſt: nec inter
arietes, ne parem eum faciamus Dauid, maxime cum & ipſe interfectus ſit. Erit igitur in-
ter oues, ſed in inferiori ordine. Et quomodo inter Dauid & Ionathan: ita inter ouem

&

A & ouem cogeris ſuſcipere differentias. Seruus qui cognouit uoluntatem domini ſui, & non
præparauit, nec fecit ſecundum uoluntatem eius, uapulabit multis. Qui autem nō cognouit,
nec fecit digna plagis, uapulabit paucis. Omni enim cui multum datum eſt, multum quære-
tur ab eo: & cui commendatur multum, plus exigetur ab illo. Ecce ſeruo & ſeruo, plus mi-
núue committitur, & pro qualitate commiſſi atq; peccati, plagarū quoq; numerus irroga-
tur. Tota Iudææ terra tribuū q; deſcriptio, futurę eccleſiæ in cœlis typus eſt. Legamus Ieſum
Nauæ, legamus Ezechielis extremas partes, & uidebimus quicquid in altero quaſi per hi-
ſtoriam in terra diſtribuitur, in altero in cœlis ſpiritualiter repromitti. Quid ſibi uolunt in
deſcriptione templi, ſeptem & octo gradus? Quid rurſum quod in Pſalterio poſt elemen-
ta centeſimo octauidecimi Pſalmi, quibus myſticum erudimur alphabetum, per quindecim
gradus uſque illuc peruenimus, ut poſsimus canere: Ecce nunc benedicite dominum omnes
ſerui domini. Qui ſtatis in domo domini, in atrijs domini Dei noſtri? Quare duæ & ſe-
mis tribus trans Iordanem habitant, ubi plurima ſunt iumenta: & nouem & ſemis reli-
quæ expellunt priſtinos habitatores de ſedibus ſuis, uel cum ipſis habitant? Cur leuitica tri-
bus in terra partem non accipit, ſed dominus pars eius eſt, & inter ipſos leuitas & ſacerdo-
tes ad ſancta ſanctorum, ubi Cherubim & propiciatorium eſt, pontifex ſolus ingreditur?
Quare reliqui ſacerdotes lineis tantum utuntur ueſtibus, & non habent indumentum au-
ro, hyacintho, cocco, purpura biſſoq; contextum? Inferioris gradus leuitæ & ſacerdotes
plauſtra & boues accipiunt. Maioris ordinis geſtant arcam domini humeris ſuis. Si tol-
lis ordinem tabernaculi, templi, eccleſiæ, ſi omnes qui à dextris ſunt, corpus unum, & ut
uulgo dicitur, ἓν κόνιορ, nequicquam epiſcopi, fruſtra presbyteri, ſine cauſa diaconi ſunt.
Quid perſeuerant uirgines? Quid laborant uiduæ? Cur maritatæ ſe continent? Pecce-
mus omnes, & poſt pœnitentiam idem erimus quod apoſtoli ſunt. Verum iam cœpi- epilogus
mus terram proſpectare de pelago, & poſt montes gurgitum & ſpumoſos fluctus, & na-
uim in ſublime ſubrectam, uel in ima præcipitem, paulatim feſsis & languentibus portus
B aperitur. Diximus de nuptis, uiduis, uirginibus. Viduitati uirginitatem, uiduitatem prę-
21 tulimus matrimonio. Expoſita eſt περικοπὴ Apoſtoli, de huiuſcemodi quæſtionibus di-
ſputantis, ſingulis oppoſitionibus reſponſum eſt. Secularis quoque literatura uenit in me-
dium, quæ uirgines fuerint, quæ uiduiræ, & econtrario quas interdum habeat moleſtias
uinculum coniugale. Tranſiuimus ad ſecundam partitionem: in qua negat eos, qui tota fi-
de baptiſma conſequuti ſunt, deinde poſſe peccare. Et docuimus, quod excepto Deo, o-
mnis creatura ſub uitio ſit: non quod uniuerſi peccauerint, ſed quod peccare poſsint: & ſi-
milium ruina, ſtantium metus ſit. Tertio uenimus ad ieiunia, & quia aduerſarij duplex
propoſitio fuerat, uel ad philoſophos, uel ad diuinarum ſcripturarum prouocantis exem-
pla, nos quoque ad utramq; reſpondimus. Quarta, id eſt extrema diuiſio, oues & hœdos,
dexteram & ſiniſtram, iuſtos & peccatores, in duos ordines diſtribuerat: uolens oſtende-
re, nullam inter iuſtum & iuſtum, peccatorem & peccatorem eſſe diſtantiam. Et ut hoc pro-
baret, infinita de ſcripturis exempla congeſſerat, quaſi ſuo ſenſui congruentia: cui nos quæ-
ſtioni, & argumentis & exemplis reſpondimus ſcripturarū, ueteremq; Zenonis ſententiam
tam communi ſenſu, quàm diuina lectione contriuimus. Nunc reſtat ut Epicurū noſtrum,
ſubantem in hortulis ſuis inter adoleſcentulos & mulierculas alloquamur. Fauent tibi
craſsi, nitidi, dealbati. Adde ſi uis iuxta Socraticam irriſionem, omnes ſues & canes: &
quia carnem amas, uultures quoque, aquilæ, accipitres, & bubones. Nunquí nos Ari-
ſtippi multitudo terrebit. Quoſcunque formoſos, quoſcunque calamiſtratos, quos crine
compoſito, quos rubentibus buccis uidero: de tuo armento ſunt, imò inter tuos ſues grun-
niunt. De noſtro grege triſtes, pallidi, ſordidati, & quaſi peregrini huius ſeculi, licet ſermo-
ne taceant, habitu loquuntur & geſtu: Hei mihi, quia peregrinatio mea prolongata eſt, ha-
bitaui cum habitantibus Cedar: uidelicet tenebris huius mundi, quia lux lucet in tenebris,
& tenebræ eam non comprehenderunt. Ne glorieris quod multos diſcipulos habeas:
filius Dei docuit in Iudæa, & duodecim tantum illum Apoſtoli ſequebantur. Torcular,

inquit,

inquit,calcaui ſolus,& de gentibus uir non eſt mecum. Ille in paſsione ſolus remanſit, & Pe- C
tri quoque erga eum trepidauit conſtantia: Phariſæorum autem doctrinæ,omnis populus
applaudebat,dicens: Crucifige,crucifige talem. Non habemus regem, niſi Cæſarem,id eſt,
uitia ſequimur,non uirtutes:Epicurũ,non Chriſtum:Iouinianum, non apoſtolum Paulum.
Quod multi acquieſcunt ſententiæ tuæ,indiciũ uoluptatis eſt. Non enim tam te loquentem
probant,quàm ſuis fauent uitijs.In circulis platearum quotidie fictus hariolus,ſtultorum na
res uerberat,& obtorto fuſte dentes mordentium quatit,nec tamen deeſt,qui ſemper poſsit
induci:& pro magna ſapientia deputas,ſi plures porci poſt te currãt,quos gehennæ ſuccidiæ 22
nutrias? Poſt præconium tuum & balneas, quæ uiros pariter & fœminas lauant,omnis im-
patientia quæ ardentem prius libidinem,quaſi uerecũdiæ ueſtibus tegebat, nudata eſt & ex
poſita:quæ antè in occulto erant,nunc in propatulo ſunt. Oſtendiſti tales diſcipulos, non fe-
ciſti.Hoc profecit doctrina tua,ut peccatum ne pœnitentiam quidem habeat. Virgines tuæ
quas prudentiſsimo cõſilio, quod nemo unquam legerat nec audierat, de Apoſtolo docui-
ſti,melius eſt nubere quàm uri:occultos adulteros in apertos uerterunt maritos. Non ſuaſit
hoc Apoſtolus,nec electionis uas. Vergilianum conſilium eſt: Coniugium uocat,hoc præ-
texit nomine culpam. Quadringenti fermè anni ſunt, quod Chriſti prædicatio fulget in
mundo. Ex quo innumerabiles hæreſes tunicam illius conſciderunt. Vniuerſus penè error
de Chaldæo & Syro & Græco ſermone proceſſerat. Baſilides magiſter luxuriæ & turpiſsi-
morum complexuum,poſt tot annos ita in Iouinianum, quaſi in Euphorbum transforma-
tus eſt, ut Latina quoque lingua haberet hæreſim ſuam. Nulla ne fuit alia in toto orbe pro-
uincia,quę reciperet præconium uoluptatis,in quam coluber tortuoſus irreperet,niſi quam
Petri doctrina ſuper petram fundauerat Chriſtum? Vexillum crucis & prædicationis auſte
ritas,idolorum templa deſtruxerat: è regione luxuria uentris & gutturis, ſubuertere nititur
fortitudinem crucis. Vnde per Eſaiam loquitur Deus: Populus meus, qui uos beatificant,
ſeducunt uos,& ſemitas pedum ueſtrorum conturbant.Necnon per Hieremiam:Fugite de
medio Babylonis, & ſeruate unuſquiſque animam ſuam, & nolite credere pſeudoprophe- D
tis, qui dicunt pax pax,& non eſt pax: qui ſemper ingeminant templum Domini,templum
Domini. Prophetæ tui uiderunt tibi falſa & inſipientia, non aperuerunt iniquitatem tuam,
ut te ad pœnitentiam prouocarent: qui deuorant plebem Dei, ut cibum panis, Deum non
inuocauerunt. Hieremias captiuitatem nuncians, lapidatur à populo. Ananias filius Azur
frangebat ad præſens ligneas torques, & in futurum ferreas præparabat. Semper pſeudo-
prophetæ dulcia pollicentur, & ad modicum placent. Amara eſt ueritas, & qui eam prædi-
cant, replentur amaritudine. In azymis enim ueritatis & ſyncéritatis, Domini paſcha cele-
bratur, & cum amaritudinibus comeditur. Egregia ſanè uox, & quam audiat ſponſa Chri-
ſti, inter uirgines & uiduas & cœlibes, unde & ipſum nomen inditum eſt, quod cœlo di-
gni ſint, quia coitu careant. Raro ieiunate, crebrius nubite. Non enim poteſtis imple-
re opera nuptiarum, niſi mulſum & carnes & nucleum ſumpſeritis. Viribus opus eſt ad
libidinem.Cito caro conſumpta marceſcit. Nolite timere fornicationem. Qui ſemel in Chri
ſto baptizatus eſt, cadere non poteſt: habet enim ad deſpumandas libidines, ſolatia nu-
ptiarum. Quod & ſi ceciderit is, redintegrabit uos pœnitentia: & qui in baptiſmate fui-
ſtis hypocritæ, eritis in pœnitentia ſolidæ fidei. Neque turbemini, putantes inter iuſtum
& pœnitentem aliquid intereſſe, & humiliorem gradum dare quidem ueniam, ſed coro-
nam tollere. Vna eſt enim retributio. Qui ad dexteram ſteterit, introibit in regna cœlo-
rum. His conſilijs ſubulci tui, paſtoribus noſtris ditiores ſunt, & hirci plurimas ſecum ca-
pras trahunt. Et qui inſanientes in fœminas facti ſunt, ſtatim ut mulieres uiderint adhin-
niunt, & impatientiam ſuam, proh nefas, ſcripturarum ſolantur exemplis. Sed & ipſæ mu-
lierculæ miſeræ & non miſerabiles,præceptoris ſui uerba cantantes:quid enim niſi ſemen re-
quirit Deus? non ſolum pudicitiam,ſed etiam uerecundiam perdiderunt: maioriq; procaci-
tate defendunt libidinem, quàm exercent. Habes præterea in exercitu tuo plures ſuccentu-
riatos: habes ſcurras & uelites in præſidijs, craſſos, comptos, nitidos, clamatores, qui te 23
pugnis

A pugnis calcibuſq; defendant. Tibi cedunt de uia nobiles, tibi oſculantur diuites caput. Niſi enim tu ueniſſes, ebrij atque ructantes paradiſum intrare non poterant. Macte uirtute, imò uitijs, habes in caſtris tuis & Amazonas exerta mamma, & nudo brachio & genu, uenientes contra ſe uiros ad pugnam libidinum prouocantes. Et quia opulentus paterfamilias es, in auarijs tuis non turtures, ſed upupæ nutriuntur, quæ tota fœtidæ uoluptatis luſtra circumuolent. Me carpe, me diſijce, obijce crimina quæ uolueris, argue luxuriæ & delicias rum. Magis me amabis, ſi talis fuero, ero enim de armento tuo. Sed ad te loquar, quæ ſcriptam in fronte blaſphemiam, Chriſti confeſsione deleſti. Vrbs potens, urbs orbis domina, urbs Apoſtoli uoce laudata, interpretare uocabulum tuum. Roma aut fortitudinis no-
24 men eſt apud Græcos, aut ſublimitatis iuxta Hebræos. Serua quod diceris, uirtus te excelſam faciat, non uoluptas humilem. Maledictionem quam tibi ſaluator in Apocalypſi comminatus eſt, potes effugere per pœnitentiam, habes exemplum Niniuitarum. Caue Iouiniani nomen, quod de idolo deriuatum eſt. Squalet Capitolium, templa Iouis & cerimoniæ conciderunt. Cur uocabulum eius, & uitia apud te uigeant? Adhuc ſub regibus, & ſub Numa Pompilio facilius maiores tui Pythagoræ continentiam, quàm ſub Conſulibus Epicuri luxuriam ſuſceperunt.

IN LIBRVM SECVNDVM ADVERSVS IOVINIANVM SCHOLIA.

1 INtentator eſt malorum.] Latina uox longe aliud ſonat quàm Græca. Nam nobis intentare dicitur, qui ingerit & impingit, ut apud Verg. Præſentemq; intentant omnia mortem. At Græcis eſt ἀπείρασ⊙, id eſt, qui non tentatur, aut qui non tentat: quaſi dicas intentabilis. Sapientes & prudentes, &c.] Equidem inuitus diſcedo ab exemplariorum præſcripto, uerum in hiſce uerbis nihil uideo, quod ab Hieronymo ſcriptum uideri poſſit. Auſim propemodum aſſeuerare legendum hoc pacto, Sapientes & prudentes, patruos uocant: hi uero qui dulces ſunt in ſermonibus, patres audiunt. Nam patrui ſeueri ſunt in nepotes. Vnde & Horatius: Ne ſis patruus mihi: Patres impenſius amant. Quanquam illa duo uerba, ſapientes & prudentes, mihi nondum ſatis arrident, uerum non auſim omnia diuinare. Fortaſſe pro ſapientes,
B ſeueros erat: pro prudentes pudicos. Solomon amabilis domini.] Alluſit ad hoc quod legimus ſecundo Regum libro, capite duodecimo, Dauid extincto iam puero rurſum habuiſſe rem cũ Bethſabe. Ea cum peperiſſet Solomonem, cõmiſiſſe puerũ Nathan prophetæ, qui uocauit eum amabilis
2 domino, eo quod dominus diligeret eum. Cui bis Deus.] Bis enim apparuit dominus Solomoni: ſemel in ſomnis, cum mille uictimas immolaſſet in Gabaa, quod erat cacumen maximũ, & illi per miſſa à Deo quod uellet optandi poteſtate, optauit ſapientiam, quo poſſet cum laude rempublicam adminiſtrare, quemadmodũ legis tertio libro Regũ, capite tertio. Rurſum apparuit ei iam extructo templo, & teſtatus eſt illius preces à ſe exauditas fuiſſe, ut legis eiuſdem libri cap. nono. Quia amator fuit mulierum.] Habebat enim uxores ueluti reginas ſeptingentas, & concubinas trecentas, aſcitas ex impijs ac barbaris nationibus, in quarũ amorem ſic inſanijt, ut ad colendos etiam deos barbaricos adduceretur: quemadmodũ legis paulo poſt cap. undecimo. Hoc eſt quod deplorat Eccleſiaſticus cap. xxxxvij. Dediſti maculam in gloriam tuam, & inclinaſti femora tua mulieribus. Manaſſen.] Hic erat filius Ezechiæ ſceleratiſſimus, & idem crudeliſſimus, ut legis quarto Regum, cap. uigeſimoprimo. At libro Paralipomenon ſecundo, cap xxxiij. narratur quemadmodum catenis uinctus abductus fuerit in Babylonem. Deinde malis cõmonitus reſpuit: Et orauit, inquit, dominũ Deũ ſuum, & egit pœnitentiam ualde, coram Deo patrũ ſuorũ, deprecatusq; eſt eum, & obſecrauit intente: & exaudiuit orationem eius, reduxitq; eum in Hieruſalem, in regnũ ſuum. Poſt hæc referuntur il-
3 lius benefacta, quibus uitæ ſuperioris impietatẽ penſauit. Et Ioſias uir ſanctus.] Hic tertius à Manaſſe, ſucceſſit Amon illaudato patri, laudatiſſimus ipſe: ſic enim de illo teſtificatur hiſtoria libro Regum quarto, cap. xxiij. Similis illi non fuit ante eum rex, qui reuerteretur ad dominũ in omni corde ſuo, & in tota anima ſua, & in uniuerſa uirtute ſua, iuxta omnem legem Moyſi, nec poſt eum ſurrexit ſimilis illi. Nam ad hunc referunt Iudæi laudem beati uiri, quem habet primus pſalmus: uerũ hoc loco dicitur percuſſus à Nechaone rege Ægypti, non ob ſua malefacta, ſed Manaſſe. Verum libro Paralipomenon ſecundo, capite trigeſimoquinto, ſatis apparet eum periſſe, quod inuito Deo moueret arma aduerſus Nechaonem, à quo non erat laceſſitus. Et alienigenam ſibi ip.] Lege Zachariæ prophetæ caput tertium, quo rectius hunc intelligas locum. Nominatim autem addidit filius loſedech, ut diſtinguat eum à Ioſue filio Nun, qui ſucceſſit Moyſi. Inter duodecim lapides.] Locus eſt apud Ezechielem capite uigeſimooctauo. Quod enim illic in Tyri principem dicitur, per allegoriam refertur ad Luciferum cœlo deiectum. Relege, quo melius hæc intelligas. A monte domini.] Alluſit ad ipſa prophetæ uerba: Peccaſti, & eieci te à monte Dei. Obumbratur in eo.] Locus eſt allegoricus ſub nomine Behemoth, Iob capite quadrageſimo, ad quem totum hic alluſit Hieronymus.

nymus. Quanquam multo aliter referat, quàm uulgata habeat editio. Saginantur in eo, & cætera quæ c
ſequuntur, ſumpta ſunt ex capite proximo. Omni cuſtodia.] Alluſit ad illud: Omni cuſtodia ſer-
ua cor tuum, quoniam exipſo uita procedit. Quid attagen, quid fulica?] Attagenes olim in de- 4
licijs erant, de quo iam ſæpius dictum eſt. Fulica item auis eſt aquatica, pennis nigris. Porrò aliud
eſt.] His uerbis diuus Hieronymus ſolet inferre rem abſurdam, quæ tamen faciat ad probationem.
Vſus eſt eadem figura in prologo quem ſcripſit in Pentateuchum Moyſi: Aliud eſt, inquiens, ſi con-
tra ſe poſtea ab apoſtolis uſurpata teſtimonia probauerunt: & emendatiora ſunt exemplaria Latina
quàm Græca, & Græca quàm Hebraica. Quem locum quàm ridicule citent interpretes iuris Pontifi-
cij, facile perſpiciet qui legerit egregium illud gloſſema in caput illud, Vt ueterum librorum fides, di-
ſtinctione nona. Verum ut hunc citant, ita ſæpenumero, imo plerunque citant reliquas leges è Codi-
ce ac Pandectis, ut ſi quis attentius expendat rem, ſtatim exclamare cogatur Græcũ illud, ὄνῳ πῶς
ἵππος. Non zizania.] In neutro genere extulit. Eſt autem tritici genus, ſed quaſi degener, & in a- 5
liam mutatũ ſpeciem: quo quidam utebantur à uulgari abſtinentes tritico, ſuperſtitioſe magis quàm
religioſe. Et ſorbitiunculas.] Idem teſtatur Seneca, quoſdam in totum à potu abſtinuiſſe, & ſuc-
cis herbarum uixiſſe, quas ſorbitiunculas uocat. Expectans ſtellam.] Heſperum intelligit, qui ap-
paret ſtatim ab occaſu ſolis. Hunc niſi ludæi uideant exortum, non capiunt cibum his diebus quibus
ieiunant. Olim nec ſponſo ius erat in ſponſam, niſi apparente ueſpero ſtella. Hora ſexta.] Locus
eſt in Actis apoſtolicis capite decimo: Aſcendit Petrus in ſuperiora domus, ut oraret: uerum cum e-
ſuriret, uoluit ſumere cibum. Paulus in nauí.] Locus eſt in eiſdem Actis capite uigeſimoſeptimo.
Caricas autem dixit, quod de his delicijs quidam id temporis ſuperſtitioſe uictitarent, abſtinen-
tes à cibis cõmunibus, adeo ut nec pane ueſcerentur. Non piracium.] Ex piris factitium uinum,
piracium uocant, quod olim factitabant in his regionibus, in quibus uinũ non proueniret. Coſ-
ſum matris deûm.] Coſſi uermiculi dicuntur, qui roboribus innaſcuntur. Hos olim in delicijs habi-
tos teſtatur Plinius, adeo ut eos farina ſaginarent, quo uidelicet & uermes altiles fierent. Ab his ſa-
cerdotes Cybelis matris deorum & Iſidis abſtinebant, ridicula ſuperſtitione, uelut illi ſacris.

Qui propter μετεμψύχωσιν.] Ita Græci uocant animarum ex alio in aliud corpus demigrationẽ,
quam dicitur Pythagoras fuiſſe cõmentus, quo mortales ab eſu carnium ad uictum innocuũ auoca- 6
ret. Minutæq; cochleolæ.] Nam maiores & hodie ſunt in delicijs apud Italos. Vnde theria-
ca.] θὴρ Græcè, nonnunquam pro uenenata beſtia accipitur, & maxime pro uipera. Nam ſuo nomi-
ne Græcis uipera dicitur echidna. Ridiculum uero quam fabulam medicorum uulgus narret hodie
de Tyro ſerpente, unde theriacam confici uolunt. Segmenta eboris.] Meminit huius & Dioſco- D
rides. Puluerem ſiue ſcobem, ut appellat Plinius, ex oſſe dentis elephantini, mederi unguium uitio,
quod appellant παρωνυχίαν. Habet enim uim ſtypticam. Plinius tradit ſanguinem huius animantis,
præcipue maris, ſiſtere rheumatiſmũ: ramento eboris tolli nubeculam in facie. Fel hyænæ.] Hyæ-
na animal eſt noxium, & adeo auidum corporum humanorũ, ut hac de cauſa ſepulchra quoq; eruat:
quod nullũ aliud animantiũ facit. Vulgus putat eſſe utriuſq; ſexus, ſed Ariſtoteles negat. Loco den-
tium eſt os continuũ utrinq;. Magicis etiam maleficijs infame. In Africa potiſſimũ naſcitur, uenено-
rum feraciſſima: & tamen ex huius felle medicamenta conficiuntur. Fel illitũ fronti, lippitudini me-
detur oculorũ: & cætera permulta, quæ Plinius diligenter cõmemorat libro uigeſimooctauo, capite
octauo. Galenus ὧν ἁπλοῖς.] Id eſt, In ſimplicibus. Nam conficiuntur aliquoties remedia è diuer- 7
ſis. Et Lucianus in tragœdia Podagra, ſtercus humanũ recenſet inter huius morbi remedia. Pel-
lis colubri.] Nam huic animanti mos eſt, ſub uernũ tempus pellem abijcere. Eo exuuio, quod Græci
σῦφαρ appellant, medici ad multa remedia utuntur. Cimex.] Pediculi genus eſt molle, ſed quod
attactum, tetrũ odorem edat. De huius animantis remedijs meminit & Dioſcorides libro ſecundo.

Sanguiſuga.] Nulla ui poteſt auelli hirudo, etiam ſi corpus incidas: relinquit enim linguam bi-
ſulcam in corpore, non ſine noxa. Difficultas urinæ.] Quam Græci δυσουρίαν uocant. Huic ma-
lo medetur cimex immiſſus in meatum urinarium. In uulture.] Cum tamen hæc auis non ſit eſcu-
lenta. Pauí ſimus.] Vt ſcorpium dicimus & ſcorpionẽ, ita pauum & pauonem. Ariſtotelem &
Theophraſtum.] Quantũ bonorũ librorum perijt, haud ſcio cuius culpa. Quid enim eſt omnino di-
gnum cognitu, de quo non ſcripſerit Ariſtoteles? id quod ex illius patet uita. quod ſi extarent, unde
hauſit Hieronymus, nihil eſſet negocij uel corrigere deprauatũ, uel exponere obſcurũ. Marcel- 8
lum Sideten.] Cognomen eſt à patria. Nam Side ciuitas eſt Pamphyliæ: ſuum autem Flauianum ap
pellat, opinor, ob patriam cõmunem. Puerorũ more.] Nam hi ſic ſoluunt quod obiectum eſt, ut
aliud ſimile proponant, cum iuxta Flaccum: Nil agat exemplum litem quod lite reſoluit. Nautæ
rhetores.] Rhetores uideri poterat uox ſuppoſititia: quidam habebant rectores. Nec hoc ſatis arri-
det, ac ne ferri quidem poteſt, niſi legas Nautici rectores, aut nauium rectores. Niſi forte tacite notat
non eruditos, ſed clamoſum hoc rhetorũ genus, qui apud populum agunt. Nam his bonis latetibus
eſt opus. Id propemodum explicat paulo poſt, quorũ latera ad clamandum, & cætera. Pugnis &
calcibus.] Pugiles intelligit ac palæſtritas. Qui ſubuertunt montes.] Hoc ad metallorum foſſo- 9
res refert. Quomodo autem ſubuertant, mire explicat Plinius. Non πύκτου.] Græce maluit, ut
eſſet odioſius. Nam à Græcis hæc omnia manarunt ad Romanos. πύκτης autẽ pugil Latine dicitur.
Et mors

A Et mors ipſa nihil.] Putabat enim Epicurus nihil ſupereſſe noſtri poſt mortem, & arguto ſyllogiſmo collegit, mortem ad nos nihil attinere. Pro tempore.] Lego, pro temperie: ut intelligas ęſtum illius regionis non eſſe aptũ cæteris animalibus nutriendis. Nam camelus æſtus patientiſſimus eſt. Radicibus filicum.] Nam has eruunt roſtro. Eſt autem filix herbæ ſylueſtris genus. In Ponto & Phrygia.] Hos uermes paulo ſuperius uocauit coſſos. Ξυλοφάγους.] Plinius teredinem appellat, quod denticulis exterat materiam, capite ad reliqui corporis portionem grauiſſimo: Græci ξυλοφάγους appellant, à ξύλῳ ligno, & φαγεῖν comedere. Luxuria.] Vel hinc palam eſt, aliud eſſe luxuriam, aliud libidinem. Luxus eſt ediſſe coſſos, non libido. Locuſtarũ nubes.] Nubes appellat, quod magno agmine deuolent, ut nubis ſpeciem præbeant. Ex hoc loco reuinci poſſunt, qui ſtultiſſime locuſtam, qua uictitaſſe Baptiſta legitur, fruticem eſſe uolunt, non animal. Vermes Ponticos.] De coſſis ſentit. Lacertis uiridibus.] Nam in hoc genere maculoſi formidabiliores ſunt, & uenenũ habent. Taurorumq; carnes.] Fœminæ parcunt ob fœturam, maribus ueſcuntur, quod pauci ſufficiant implendo armento. In noſtra prouincia.] Dalmatiam intelligit. Pro alitibus & lactentibus.] Non eſt dubiũ, quin hic locus ſit deprauatus. Fortaſſe pro alitibus, legendũ eſt altilibus, ut intelligas ſuem altilem: qui tum optimi ſunt, cum adhuc ſugũt mammam matris. Et ideo dixit, ludaizantis. Magis nutrit lactens porcellus, quem Græci ἀλφάκιον appellant, quàm uitulus: & tamen illo contempto hunc præferebant. Semicrudis ueſcuntur.] Imò apud Saxones & crudis ueſcuntur hodie, præſertim ſuillis. Ichthyophagi.] Ἰχθὺς piſcis, φαγεῖν edere. Inde nomen habent, quod piſcibus ad ſolem ſiccatis uictitent, ob inopiam rei frumentariæ.

Adoleſcentulus in Gallia.] Admonuimus & aliàs Hieronymum uixiſſe Treueris, & reliquam luſtraſſe Galliam. Sed q̃ fuerit adoleſcentulus, haud intelligo. Opinor enim poſt Romana ſtudia unà
11 cum Bonaſo Gallias adiſſe. Scotos gentem.] Olim omnes inſulę Britanniæ uocabantur. Quanquam & hodie eadem eſt inſula, Anglorum & Scotorũ, in duos diuiſa reges. Meminerunt coſmographi de Anthropophagis Scythiæ populo, qui carne humana ueſcebantur, ueluti Pomponius Mela in deſcriptione Britanniæ, & Strabo in quarto Geographiæ ſuæ libro, niſi quod hic ἀνθρωποφάγους, hoc eſt, humanis ueſcentes carnibus in Hibernia Britãniæ uicina ponit, non in ipſa Britannia, atq; ijſdem aſſcribit cõmunitatem uxorũ. Tametſi de carnibus hominum eſitandis, magis putat ad Scytharum ritus pertinere. Addit idem factitatum à Gallis & Hiſpanis in obſidionibus, huc adigente cõmeatus inopia. Verum cum Hieronymus teſtetur, ſe uidiſſe gentem huiuſmodi in Gallia, uide ne fortè ſentiat de minore Britannia. Quanquam mihi ſane locus non uidetur omnino carere mendo. Platonis politiam.] Quod is tradiderit uxorum cõmunitatem. Et Catonis exemplum.] Nam is uxo-
B rem cõmunicauit Hortenſio, ſicuti ſuperius dictum eſt. Maſſagetæ.] Scythiæ populi ſunt.

Derbices.] Hos Pomponius in Scythia ponit, de quorum inſtitutis prodigioſa refert Strabo libro undecimo: & Plinius in ſexto ponit Derbices iuxta Caucaſum. Meminit horũ & Euſebius libro primo Præparationis euangelicæ. Peluſioten.] A Peluſio oſtio Nili uno è ſeptẽ. In hos iocatur Iuue-
12 nalis: Porrum & cepe nefas uiolare & frangere morſu, Carnibus humanis ueſci licet. Leonto, Cyno, Lyco.] Et Leonto, à leone, Cyno à cane, Lyco à lupo, Buſiris à buſiride, inſepulto boui, opera Iſidis. In hac urbe ſummũ templum erat Iſidis, autore Stephano. Thmuis.] Ciuitas eſt Ægypti, ſacra Mercurio, quod Mercurius ſub hirci ſpecie quondam illic latitaſſet, cum dij fugiſſent cœlo, ob ſeditionem inter ipſos exortam. Verum de his in primo tomo habes copioſius. Antinous.] Sic habebant omnes quos uiderim codices. Cæterum legendum eſt Antinois, ἀντινοΐς. Eadem dicta eſt ἀδριανούπολις, id eſt, Adriani ciuitas. Metropolis.] Dicit præcipua ciuitas regionis: ea expugnata, facile capiuntur cæterę. Et arx præſidium eſt ciuitatis. Alluſit autem ad illud Platonis: Qui rationi ceu regi locum in cerebro, uelut in arce dedit. Circenſibus.] Ludi ſunt Romæ in honorem magnæ matris deũm inſtituti, à circo dicti, in quo peragebant. Et ſtrophis.] Strophæ ſunt obliquè dicta, ueluti ſi quis uituperet ſub ſpecie laudis. Cyphi.] Barbara uox ſicut ſinapi: genus eſt odoramenti, quo plurimũ utebantur ſacerdotes Ægyptij in ſacris: admiſcentur & alia, quo ſit gratioris odoris. Meminit huius Dioſcorides libro primo. Oenanthe.] Herba eſt naſcens in petris, folio paſtinacæ, radice magna ac numeroſa, quam deſcribit Plinius libro uigeſimoprimo, cap. xxiiij. Meminit & Dioſcorides libro quinto, Oenanthini, quod conficitur è flore uitis, unde & nomen habet. Nam Græcis οἶνος uinũ eſt, ἄνθος flos. Apparet autem non ſolum ad remedia adhiberi ſolere, uerum
13 etiam ad unguentorũ delicias. Muſcus.] Diminutiuum apparet à μῦς, animalculum eſt, unde caruncula ſiue glans excidit ur, odoribus gratiſſima. Peregrini muris.] Eſt aliud genus, cuius pelli cula in delicijs eſt. Miror quid uenerit in mẽtem Volaterrano ut ſcriberet, Hieronymum muſcum & murem peregrinũ in epiſtolis appellare animal, quod uulgus rattum uocat, cum nunquam uſurparit hæc nomina, niſi cum de delicijs odorum agit. Degrauatum in terra.] Alluſit ad illud Horatianum: Nam corpus onuſtum Externis uitijs animum quoq; degrauat ipſum, Atq; affigit humo diuinæ particulam auræ. Anguſtioris.] Auguſtioris legendum eſt per u, quod in porticibus & templis heroum & laudatorũ uirorum imagines haberentur, quæ nonnihil maieſtatis addebant loco. Diogenes.] Diogeni calcanti culcitram Platonis, cum dixiſſet, Calco Platonis faſtum: Plato reſpondit, Calcas quidem, ſed alio faſtu. Quoſdam legimus.] Hoc nonnulli tradunt de Democrito.

Crates ille Thebanus.] Huius ſæpenumero meminit Hieronymus. Senſus corporũ.] Hanc c
ſimilitudinem mutuatus eſt à Platonis Sympoſio, ubi ſub nomine equi & ſeſſoris, depingit animum
& corporis affectus. Vnde & hiſtoricus.] Saluſtius in præfatione belli Catilinarij. Luxurio 14
ſa res.] Verba ſunt Solomonis in Prouerbijs capite uigeſimo. Hippocrates in Aphoriſmis.] A-
phoriſmi ſunt ueluti leges quædam ſeparatim pronunciatæ, nec inter ſe cohærentes. Quæ non
ſunt carnium.] Nempe condimentis, quæ ex herbis & aromatis conficiuntur. Aut ſub uentre.]
In uentre, gulæ uoluptas: ſub uentre, libido. Λειπὴ λίαστα.] Ita medici uocant parciorem uictum,
quo ſibi medentur plerique. In morſum.] Mire torquet, quaſi Horatius non ex animo ſe talem de
ſcripſerit, ſed ut ſub ſua perſona morderet eos, qui uere tales eſſent. Meditatorium.] Meditato-
rium, locus eſt ubi exercetur aliquis. Nam in illorum gutture hoc agitur, & illud incipit eſſe, quod
poſtea deuorat latrina. Nec omnino diſſimile eſt, mittere in latrinam, & mittere in gulam: mox enim
incipit corrumpi quod immittitur. Pariter hyſſopum.] Habet enim uim extenuandi & calefacien
di, ut tradit Dioſcorides libro tertio. Carnes liquidas.] Nempe oua. Lac aũt ſanguis eſt albus,
ob decoctionem. Nam è ſanguine menſtruo lac naſci putant phyſici. Eſſenos.] De his habes &
in primo tomo, quorũ meminit & Plinius. De Phariſæis & Sadducæis ſit mentio & in Euangelicis
literis. Hiſtoriam Mithræ.] Apparet hunc eſſe Mithram, de quo meminit ſuperius, ſignificans
ſine matre natum. Et apparet fuiſſe magum, aut principem apud Perſas: cuiuſmodi faciunt Tyaneum
Apollonium Græci. Solenne eſt.] Eleganter uſus eſt hac uoce. Nam ſolenne dicitur, quod ex
more eſt: unde ridicule quidam ſolennes doctores uocant, quos eximios uolunt ſignificare.

Orizæ.] Oriza hordei genus eſt. Antiſthenes.] Hic erat Cynicæ ſectæ princeps. ἡμερό- 15
βιον.] Quod in diem uiueret, nihil ſollicitus de poſtero. Prætorium.] Feſtiuiter uile dolium, men
dici prætorium uocat. Neque enim prætoriũ dicitur duntaxat locus in quo prætor reddit ius, uerum
etiam quæuis magnifica domus magnis impendijs extructa: cuiuſmodi ſunt ædes primatum.

Thoroſuli.] Sic enim lego: nã codices habebant Troſuli. De Troſſulis militibus Romanis aliàs
dictum. Thoroſulos autem uocat pinguiculos & obeſiores, quod his thori protuberent. Adum
brantes.] Non imprimunt ueſtigia, ſed adumbrant, ut uix appareat pedis ueſtigiũ. Verba in pu
gnis.] Non reſpondent, ſed uerberibus ſe defendunt: & calcibus impetunt, quem uelint refellere.

Gulam probans.] Probans dixit, pro deprehendens & comperiens: uel potius arguens ac de-
monſtrans, non autem approbans. Hic autem ingreditur ueluti campum, locum cõmunem de laudi
bus ieiunij: in quo teſtatur aliàs ſe ſæpenumero luſiſſe. Domos opimas.] Opimas uocat ſplendi-
das. Locus eſt Deuteronomij capite octauo. Et incraſſatum eſt cor eius.] Referre uidetur Eſaiæ
uerba capite ſexto: Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude: ne fortè ui D
deat oculis ſuis, & auribus ſuis audiat, & corde ſuo intelligat. Confabulatione cornutum.] Sic
enim legis Exodi capite xxxiij. Et ignorabat quod cornuta eſſet facies ſua ex conſortio ſermonis do
mini. Quanquam Hebraici ſermonis periti putant, inuerſione unius literulæ, pro radiante uerſum cor
nutum. Nam Septuaginta uerterunt δεδόξασται, id eſt, glorificata eſſet. Suffragantur his quæ ſcribit
Paulus ſecundæ Corinthios iij. Nam nec glorificatũ eſt, quod claruit in hac parte propter excellen-
tem gloriam. Confert enim Apoſtolus gloriam Moyſi cum gloria Chriſti, qui & ipſe transfiguratus
eſt in monte: & reſplenduit facies eius ſicut ſol. Elias quadraginta dierum ie.] Paſtus uno pane 16
ſubcinericeo, ambulauit ieiunans quadraginta dies. Locus eſt tertio Regum, cap. nono. Quid
tu hic Elia?] Feſtiuiter contulit hanc uocem cum illa Adæ. Congregatum Samuel.] Locus eſt
primo Regum libro, cap. vij. Aſſyriorum impetum.] Locus eſt apud Eſaiam cap. xxxvij.

Achab rex.] Locus eſt iij. Regum lib. cap. xxi. Filio meruit.] Ieiunabat & concepit, ut legis pri-
mo Regum cap. primo. Quanquam illic non eſt proditum, Annam ieiunaſſe, ſed duntaxat abſtinu-
iſſe ab his quæ poſſent inebriare. Periclitantur.] Locus eſt apud ipſum Danielem capite ſecun-
do & primo. Diſcophoron.] δισκοφόρον, qui portat diſcum. Quanquam diſcus quoque dicitur,
quo olim exercebantur, ſimili nimirum figura. Locus eſt Danielis cap. xiij. Hebdomadis.] Sex
dies legitur in lacu fuiſſe ſine cibo. ἐξομολόγησιν.] Id eſt confeſſionem, ab ἐξομολογέω. Locus eſt
ſecundo Regum cap. duodecimo. Exprobratur Iſraeli.] Nempe Amos cap. ſecundo. Rechab.]
De Rechab & illius filijs habes Hieremiæ cap. xxxv. quorũ meminimus copioſius in primo tomo.

In foribus Euangelij.] Hoc eſt, in ipſo ſtatim exordio: nempe apud Lucam cap. ſecundo.

Et acriora dæmonia.] Alluſit ad dæmonium lunatici à Chriſto eiectum, cum Apoſtoli tẽtaſſent,
nec potuiſſent eijcere. Admirantibus autem illis, ait hoc genus dæmoniorum eijci non poſſe, niſi in
oratione & ieiunio. Locus eſt apud Matthæum cap. xxvij. Cornelius centurio.] De eleemoſy- 17
nis fit mentio in Actis apoſtolicis cap. decimo, de ieiuno non fit, niſi quod qui ſemper orat, ieiunet
oportet. Tametſi Græci addunt de ieiunio. Et Beda admonet, in nonnullis etiam Latinis codicibus
inueniri hanc lectionem. Crebra ieiunia.] Sic enim addit, In ieiunijs multis. Iam noli aquam.]
Iam enim idem ualet quod poſthac. Vir quippe.] Referre uidetur locum ex Solomonis Prouer
bijs capite decimoſexto: Anima laborantis laborat ſibi. Regnum cœlorum uim.] In hunc qui-
dem ſenſum identidem Hieronymus uſurpat hunc Matthæi locum: at mihi, quod cum tanti uiri ho-
nore pace dixerim, magis illud innuit Chriſtus, iam adeſſe tempus Euangelij, & inſtare turbam in-
gredi

A gredi uolentium: adeo ut ui uideantur irrupturi, ni admittantur, ſic eos animauerat prædicatio Ioannis. Cum hoc conſentiunt quæ ſequuntur: Omnes enim prophetæ & lex uſq; ad Ioannem. Diem plus quàm diem.] ἡμέραν παρ' ἡμέραν. Hieronymus ancipitem præpoſitionem accepit pro ultra, ſiue ſupra: uerti poterat, diem ad diem: hoc eſt, confert diem cum die. Id autem qui facit, putat aliquid intereſſe: ueluti qui purpuram componit cum purpura, ut uideat utra ſit ardentior. Neomenias.] Id eſt, nouilunia: & ſcenopegia, id eſt, tabernaculorum compactiones. Nam utraq; uox Græca eſt, νεομηνία
18 & σκηνοπηγία. Ortygometram.] Græca uox eſt. Nam illis ὄρτυξ coturnix eſt: ὀρτυγομήτρα, coturnicum rex. Fortaſſe quod in eo genere maribus ſit ſapor præſtantior. Cur homo Dei.] Hiſtoria eſt tertio libro Regum cap. xiij. Atq; inibi de leone, qui occiſo ſeſſore, pepercit aſino. Gomor.] עמר Gomor Hebræis menſuræ genus eſt, quod Græci chœnicem appellant, Latini dimenſum. Eſt autem modus diurni cibi, hoc eſt, quantum ſatis eſt ad unius diei uictum. Diuus Hieronymus in Hebraicis nominibus dicit eſſe decimam partem ephi. Porrò ephi menſuram eſſe trium modiorum.

In coitu & ſaturitate.] Hoc eſt, in duabus primis propoſitionibus. Stoicus efficitur.] Hoc eſt, ſeuerus, qui nullum omnino delictum admittat: & iuxta Stoicorũ paradoxa, uelit omnes uirtutes pares eſſe, & omnia uitia paria. Hieroſolymam Citio.] Nam Zeno Stoicæ ſectæ princeps, Citienſis fuit. Porrò Citium oppidum eſt Cypri. Proinde Hieroſolymam & Iudæam ceu Chriſti patriam opoſuit Citio & Cypro Zenonis patriæ. Pexa.] Quod nullos haberet floccos, detrita nimirũ. Su
19 bucula ueſtis, quam alij uocant interulam. Atrebatum & Laodiceæ.] Apparet ex his regionibus candidiſſima ac ſubtiliſſima linea mitti ſolere. Nunc huius laudis principatus, ſi tamen ea laus, penes meos Hollandos eſt. Quanquam & Atrebates in Belgis haud ita procul à nobis abſunt. Quanquam barbam raſeris.] Iocatur quod hirci barbato ſint mento. Luſcum uocare luſcum.] Hoc eſt, quid prodeſt uitioſo ſuum exprobrare uitiũ? Nam ille nihilo minus luſcus eſt. Confine prouerbium illi Græco, τὰ σῦκα σῦκα, τὴν σκάφην σκάφην λέγων. Eſt autem uerſus Perſianus, Et luſco qui poſſit dicere luſce. Ille pœnitens.] Nam antè tradiderat illum ſatanæ. Variam habuit.] Quam polymitam alibi uocat. Tu ſcilicet doctus.] Per ironiam dictum eſt. Alius Mazuroth.] Locus eſt apud Iob capite trigeſimo octauo, iuxta editionẽ ſeptuaginta. nam Hieronymus pro Mazuroth uertit luciferum. Timentibus aũt.] Locus eſt Malachiæ cap. quarto. Regradantur in ædituos.] Sic enim legis apud hunc cap. xliiij. Sed & Leuitæ, qui longe receſſerunt à me, in errore filiorũ Iſrael: & errauerunt à me poſt idola ſua, & portauerunt iniquitatem ſuam, erunt in ſanctuario meo æditui, & ianitores portarum domus, & miniſtri domus. Eleganter autem dixit regradare, pro eo quod eſt, à gradibus deijcere, quibus aſcenderant ad Leuitarũ honorem. In fluuio quoq; illo.] Locus eſt a-
20 pud eundem cap. xlvij. Plurimæ, inquit, erunt ſpecies piſcium, &c. Noſter Zeno.] Ita per ironiã
B appellat Iouinianũ Stoicorum more paria facientẽ peccata & merita. Sex urbes fugitiuorum.] Ex urbibus peculiaribus Leuitis, ſex ſeparatæ ſunt ad ſuffugium fugitiuorũ, ut legis Numerorũ cap. trigeſimo quinto. ἓν κόνιον.] Locus hic nos aliquandiu torſit. Nam ſciolus quiſpiam ſubdiderat Græcas uoces, ἓν σῶμα: cum ea tamen nihil faciant ad prouerbium uulgi, præſertim cum hoc iam dixerit ante Latine: & ita Latine, ut non cõmodius dici poſſit Græce. Nos igitur ex ueſtigijs ueterum exemplariũ germanã ac ueram lectionẽ diligenter ſubodorati, reſtituimus ad hunc modũ, ἓν κόνιον, id eſt, idem puluiſculus. Siquidem apud Græcos & hoc inter adagia fertur, μία κόνις, id eſt, idem puluis, quo nullum ineſſe diſcrimen ſignificant. Tractum ab his qui res minutim tritas miſcent, ſic ut e multis unus fiat puluis, quemadmodum dicunt eius farinæ: ſicut diligentius explicauimus in Chiliadibus noſtris. Cæterum quod κόνιον dixit, diminutiuum fecit à κόνις. Verum iam cœpimus.] Hoc tranſitu finit argumentationẽ, & ad epilogũ progreditur, quo ſummatim perſtringit, quod ſuſius di-
21 ſputatum eſt. Expoſita eſt πρόκοπη.] Quam & hodie deciſionem appellant, quoties definit aliquid ac ſtatuitur, amputans hinc atq; hinc opinionibus diuerſis. Vniuiræ.] Quas Græci μονογενὲς μύας uocant. Epicurũ noſtrum.] Quem paulò antè Zenonem dixit. Subantem.] Rurſus uſus eſt obſcœno uerbo, pro libidinantem & laſciuientem. Codices habebant ſudantem, uerum ea uox abaliis eruditis ante nos fuit emendata. Socraticam irriſionem.] Quod is ſoleat per canẽ & anſerem iurare. Sues & canes.] Hoc dictum eſt ideo, quod aſtruat libidinem, & nuptijs faueat.

Vultures quoq;.] Hoc propter eſum carniũ, quem æquabat abſtinentiæ. Sunt enim aues hæ carniuoræ. Ariſtippi multitudo.] Nam & is canis regius dictus eſt, & uoluptatum ſectator, diſſimilli mus Diogeni. Multitudinem uocat turbam hominum, cui hoc uitæ inſtitutum probatur. De tuo armento.] Apte de hominibus pecuinis, & beluis uerius q̃ hominibus. Ita paulo ſuperius Horatius: Epicuri de grege porcum. Hariolus.] Sic appellat circulatores fori, qui tanquam diuinaturi aliquid, non animaduertentiũ naſos feriunt riſus cauſa: & fuſte ſubito intorto, uexant dentes. Indu-
22 ci.] Induci dixit, pro decipi. Gehennæ ſuccidiæ.] Succidiam uocant carnem ſuillam: ſuillam autem fumo duratam: unde quoties opus eſt aliquid decidunt in cibum. Significat autem iſtos uoluptarios, ſues non homines, mactandos gehennæ, ut dæmonum ſint cibus. Quæ uiros.] Significat balnea obſcœna, qualia ſunt & apud Chriſtianos paſſim nimium multa, in quibus permixtim nudæ fœminæ cum nudis uiris lauant. Oſtendiſti taleis.] Nihil dici potuit argutius. Ne peccatum quidem.] Lego, Vt peccatũ ne pœnitentiam quidem habeat. Id autem fit, quoties perſuaſum

eſt,peccatum non eſſe peccatum. De Chaldæo.] Propter Ebionitas,Nicolaitas,& huiuſmodi alios.Nam Porphyrius Syrus erat,Arius & Celſus Græci. Quaſi in Euphorbum.] Alluſit ad Pythagoram,ex Euphorbo renatum. Ananias filius Azur.] Hiſtoria refertur apud Hieremiam capite uigeſimooctauo. Cœlibes.] Cœlibes dicuntur non qui caſte uiuũt, ſed qui carent uxoribus. Verum torquet hoc quoq; nõnihil Hieronymus,qui cœlibem quoq; à cœlo uocari uult.Hinc theologi hauſerunt certam perſuaſionem, cœlibem idem ſignificare, quod caſte & continenter uiuentẽ: cum Fabius cœlibem opponat marito,& Horatius cum ait,Martijs cœlebs quid agam calendis,non ſuam prædicat continentiam,cum incontinentiam ſæpe profiteatur,ſed ſignificat ſe ἄγαμον eſſe.Iam & Iureconſultorũ Caſ̃ & Modeſti etymologia obijcitur, quorum prior ait, cœlibes dictos quaſi cœlites. Verum illi cœlites,de quibus ſentiunt Iureconſulti, nec carebant uxoribus,nec continenter uiuebant, cum illic adulterijs,ſtupris,& puerorum amoribus plena ſint omnia:ſed cœlibes ſentiũt ſuauiter & tranquille uiuere, qualem illi putabant uitam deorum. Huc pertinet & illud prouerbiũ, Qui nõ litigat,cœlebs eſt. Et nucleum.] Non ſatis uideo quid ſibi uelit hoc loco nucleum,niſi quod quidam nuclei putantur ad coitum facere:ueluti pinei,quod in his inſit uis quædam ſeminalis.

Subulci tui.] Sic uocat malos doctores aut epiſcopos,quaſi ſuum paſtores,non ouium. Ve- 23
lites.] Sentit de pugnacibus. Amazonas.] Quod de Amazonibus ſcriptum eſt,mire torquet in Iouinianũ.Nam hæ exertam,hoc eſt enudatam habent mammã, non ut expeditius pugnent, quemadmodum illæ,ſed ut uiros ad libidinem prouocent nudato corpore. Non turtures.] Quæ caſta ſit auis,quæ nec adulteriũ nouit,nec amiſſo compare ſecundas ſequitur nuptias. Vpupæ.] Quod ſalax ſit hæc auis & immunda. Luſtra circumuolent.] Mira luſit ambiguitate uerbi.Nam luſtra ſunt animantium,ſunt & ſcortorum. Ad te loquar.] Vertit apoſtrophen ad urbem Romam.

Scriptam in fronte.] Locus eſt Apocalypſeos capite decimoſeptimo.Quid autem ſentiat eſſe nomen blaſphemiæ,declarat in epiſtola ad Agaſiam, quæſtione undecima, cum ait: Non uoluit aperte dicere, Romanum imperium deſtruendum, quod ipſi qui imperant, æternum putant. Vnde ſecundum Apocalypſim Ioannis, in fronte purpuratæ meretricis ſcriptum eſt nomen blaſphemiæ, id eſt, Romæ æternæ. Hactenus Hieronymus. Vaticinati ſunt poetæ Romani, & hoc titulis monumentorum ac literis proditum eſt, imperium illud cum ſua religione fore ſempiternum: cum Chriſtus,cuius imperium æternum eſt, omnia imperia omnesq; religiones prophanas extinxerit. Apoſtoli uoce.] Nempe in Epiſtola ad Romanos, quod fides ueſtra annunciatur in toto mundo. Aut for- 24
titudinis nomen eſt.] ῥώμη,Græce robur,ſiue ualentia.Latini putant à ruma dictum, hoc eſt à mamma lupæ,quã ſuxerunt Remus & Romulus.Roma Hebræis ſonat ſublimitas. Quod de idolo.] Nimirum à Ioue dictus Iouinianus, ac Iouí ſacrum erat Capitolium, unde & Capitolinus dictus: & D
idcirco ſubijcit,Squalet Capitolium.At nunc ambigũt omnino Romani, ubi nam fuerit illud admirandum Capitolium.Neq; ſunt tamen, qui paganam illam gloriam adhuc ſomnient, quaſi parum habeat ſplendoris ipſe Chriſtus. [redacted] Sub Numa.] Nam huius ætate docuit Pythagoras in Italia: cuius continentiam dicit, quod iuſſerit abſtineri ab eſu carniũ.

Sub conſulibus.] Nam regibus exactis conſules ſucceſſerunt, ſub quibus adhuc diu Roma fuit frugalis.Et admodum ſero luxuria immigrauit in urbem Romam à Græcis captis.

ANTIDOTVS.

[redacted]

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Quanquam Iouiniani dogma iam Romæ damnatum eſſet opera Victorini & Pammachij,tamen multos offenderant duo aduerſus eum ab Hieronymo ſcripti libri, quod propenſior uideretur in laudem uirginitatis quàm oportuiſſet,& durior in matrimonium.Notatis igitur locis Pammachius Paulæ gener,& Hieronymi cõdiſcipulus, admonuerat familiariter amicũ ut ad ea reſponderet. Id quod mira cauſæ fiducia facit Hieronymus, ut non ſolum refellat quæ obijciebantur, uerum etiam multis conuitijs inſectetur obtrectatores. Vtinam hanc epiſtolam diligenter legant iſti, qui maligne paucula uerba decerpunt ex alienis libris quæ calumnientur, haud perpendentes à quo dicantur, cui, qua occaſione dicantur, quid præceſſerit, quid conſequatur: tantum circa duo uerba muliebriter cauillantes,arguti ſibi uidentur.

HIERONYMI

Apologia ad Pammachium.

A QVod ad te huc uſq; nõ ſcripſi, cauſa fuit ſilentiũ tuũ. Verebar em̃, ne ſi tacenti ſcriberẽ, moleſtũ me magis q̃ officioſum putares. Nunc aũt prouocatus dul-
ciſsimis literis tuis, & huiuſcemodi literis, quæ me ad philoſophiã noſtri do-
1 gmatis prouocarent, & condiſcipulũ quondam & ſodalẽ & amicũ, obuĩs (ut aiunt) manibus excipio, defenſoremq; meorũ opuſculorũ paro: ita tamen, ſi ante te placa tum iudicẽ habuero, imò ſi oratorẽ meũ ſuper omnibus quę in me arguũtur, inſtruxero. hoc enim & Tullius tuus, & ante illũ in breui & ſolo uolumine ſcripſit Antonius: primã cauſam eſſe uictoriæ, diligẽter cauſam pro qua dicturus es, diſcere. Reprehẽdũt me q̃dã, q̃ in libris quos aduerſum Iouinianum ſcripſi, nimius fuerim uel in laude uirginũ, uel in ſuggillatione nuptiarũ: & aiũt condẽnationẽ quodãmodo eſſe matrimonĩ, intantũ pudi citiã prædicare: ut nulla uideatur inter uxorẽ & uirginẽ cõparatio dereling. Ego ſi bene problematis memini, inter Iouinianũ & nos iſta contentio eſt, q̃ ille exæquet uirginitati nuptias, nos ſubĩciamus: ille parum uel nihil, nos multũ intereſſe dicamus. Deniq; idcir co te poſt dominũ faciẽte, dãnatus eſt, quod auſus ſit perpetuæ uirginitati matrimoniũ cõparare. Aut ſi idipſum uirgo putatur, & nupta: cur piaculũ uocis huius Romę Victo-
rinus audire nõ potuit? Virgo à uiro, nõ uir à uirgine generatur. Mediũ eſſe nihil poteſt, aut mea ſentẽtia ſequẽda eſt, aut Iouiniani. Si reprehẽdor q̃ nuptias uirginitati ſubĩcio, laudetur ipſe qui cõparat. Si aũt damnatus eſt qui æquales putabat, dãnatio eius mei o-
peris teſtimoniũ ſit. Si ſeculi homines indignantur in minori gradu ſe eſſe q̃ uirgines, mi
ror clericos & monachos & continẽtes id nõ laudare quod faciũt. Caſtrant ſe ab uxori-
bus ſuis, ut imitẽtur uirginũ caſtitatẽ: & idipſum uolunt eſſe maritatas, q̃d uirgines? Aut iungantur itaq; uxorib. ſuis, quibus renunciauerant: aut ſi ſe abſtinuerint, etiam tacentes
2 cõfitebuntur melius eſſe, quod nuptiarũ operi prętulerunt. An ego rudis in ſcripturis, &
B nunc primũ ſacra uolumina legẽs, lineã, & (ut ita dicã) tenue dicendi filum inter uirgini-
tatem & nuptias ſeruare nõ potui? Videlicet neſciebam dictũ: Noli eſſe iuſtus multũ: & dum unũ latus protego, in altero uulneratus ſum: atq;, ut manifeſtius loquar, dum cõtra Iouinianũ preſſo gradu pugno, à Manichæo terga mea confoſſa ſunt. Nonne, quæſo, ſta tim in principio operis iſta præfatus ſum? Neq; enim Marcionis & Manichæi dogma ſe ctantes, nuptĩs detrahimus. Nec Tatiani principis Encratitarum errore decepti, omnem coitũ ſpurcũ putamus, qui nõ ſolum nuptias, ſed cibos quoq; quos deus creauit ad uten dum, damnat & reprobat. Scimus in domo magna nõ ſolũ uaſa aurea & argẽtea eſſe, ſed & lignea & fictilia: & ſuper fundamentũ Chriſti, quod Paulus architectus poſuit, alius ſu perædificauit aurũ, argentũ, lapides precioſos: alius econtrario fœnũ, ligna, ſtipulã. Non ignoramus honorabiles nuptias, & cubile immaculatũ. Legimus primã dei ſententiam: Creſcite & multiplicamini, & replete terrã. Sed ita nuptias recipimus, ut uirginitatẽ quæ de nuptĩs naſcitur, præferamus. Nũquid argentũ, non erit argentũ, ſi aurũ argẽto precio ſius eſt? Aut arboris & ſegetis contumelia eſt, ſi radici, foliĩs, culmo & ariſtis, poma præ-
ferãtur & fructus? Vt poma ex arbore, frumentũ ex ſtipula, ita uirginitas ex nuptĩs. Cẽte ſimus & ſexageſimus & triceſimus fructus, quanq; de una terra & de una ſemẽte naſca-
tur, tamẽ multũ differt in numero. Trigita referũtur ad nuptias, qa & ipſa digitorũ cõiun ctio quaſi molli oſculo ſe complexans & fœderans, maritũ pingit & coniugẽ. Sexaginta uero ad uiduas, eo quod in anguſtia & tribulatione ſint poſitæ. Vnde & ſuperiori digi-
to deprimũtur: quãtoq; maior eſt difficultas expertæ quondã uoluptatis illecebris abſti
nere, tanto maius & præmiũ. Porrò numerus centeſimus (quæſo diligenter lector atten-
de) de ſiniſtra trãsfertur ad dexterã: & ĩſdem quidẽ digitis, ſed non eadem manu quibus in læua nuptæ ſignificãtur & uiduæ: circulum faciens, exprimit uirginitatis coronã. Oro te, qui hæc loquitur, damnat nuptias? Aurum uirginitatẽ, argentum diximus matrimo-
nium. Centeſimum & ſexageſimũ & triceſimũ fructum de una terra expoſuimus, & de

una ſemente generari, licet multum differat in numero. Et quis unquam tam iniquus lector erit, ut non ex meis dictis, ſed ex ſuo me ſenſu iudicet? Et certe multo clementiores erga coniugia fuimus omnibus penè Latinis & Græcis tractatoribus, qui centeſimũ numerum ad martyres referunt, ſexageſimũ ad uirgines, trigeſimũ ad uiduas: atq; ita fit iuxta illorum ſententiam, ut de bona terra, & de patrisfamiliâs ſeminę excludantur mariti. Verum ne in principio cautus, in reliquis forſitan improuidus fuerim: nónne poſt partitionem opuſculi, cum ad quæſtiones uenirem, ſtatim intuli? Vos quæſo utriuſq; ſexus uirgines & continentes, mariti quoq; & digami, ut conatus meos orationibus adiuuetis. Cunctorum in cõmune Iouinianus hoſtis eſt. Quorum ego orationibus indigeo, & quos adiutores mei operis precor, eos poſſum Manichæi errore damnare? Curramus ad reliqua. Neq; enim epiſtolæ breuitas patitur, diutius in ſingulis immorari. Interpretantes illud Apoſtoli teſtimonium: Vxor propriį corporis ſui non habet poteſtatẽ, ſed uir: ſimiliter & uir corporis ſui non habet poteſtatem, ſed uxor: hoc ſubiunximus. Omnis hęc quęſtio de his eſt qui in matrimonio ſunt, an eis liceat uxores dimittere: quod & Dominus in Euangelio prohibuit. Vnde & Apoſtolus: Bonum eſt, ait, homini uxorem uel mulierẽ non tangere: quaſi in tactu eius periculũ ſit, quaſi qui eam tetigerit, non euadat. Vnde & Ioſeph, quia illum tangere uolebat Ægyptia, fugiens de manibus eius, pallium abiecit. Sed quia qui ſemel duxit uxorẽ, niſi ex conſenſu ſe non ualet abſtinere, nec dare repudium non peccanti: reddat coniugi debitum, quia ſponte ſe alligauit, ut reddere cogeretur. Qui domini dicit eſſe præceptum, ne dimittantur uxores: & abſq; cõſenſu, quod Deus coniunxit, homo non ſeparet: hic poteſt dici nuptias condemnare? Rurſum in ſequentibus: Sed unuſquiſq;, ait, habet propriũ donũ ex Deo: alius quidẽ ſic, alius autem ſic. Quam ſententiã nos exponẽtes, hæc intulimus. Quid, inquit, uelim perſpicuum eſt. Sed quoniam in eccleſia diuerſa ſunt dona, concedo & nuptias, ne uidear damnare naturam. Simulq; conſidera, quod aliud donũ uirginitatis ſit, aliud nuptiarũ. Si enim eadem eſſet merces nuptiarũ & uirginum, nequaq; dixiſſet poſt præceptũ cõtinentiæ: Sed unuſquiſq; propriũ habet donum ex Deo, alius quidem ſic, alius aũt ſic. Vbi proprietas ſingulorũ eſt, ibi altrinſecus diuerſitas. Concedo & nuptias eſſe donũ Dei, ſed inter donum & donũ magna diuerſitas eſt. Deniq; & Apoſtolus de quodam poſt incœſtũ pœnitente: Econtrario, inquit, donate ei, & conſolamini. Et ſi cui quid donaſtis, & ego. Ac ne putaremus donum hominis contemnendum, addidit: Nam & ego quod donaui, ſi quid donaui, propter uos corã Chriſto. Diuerſa ſunt dona Chriſti. Vnde Ioſeph in typo eius uariam habebat tunicã. Et in pſalmo quadrageſimoquarto legimus: Aſtitit regina à dextris tuis in ueſtitu deaurato, circũdata uarietate. Et Petrus Apoſtolus: Sicut cohæredes, ait, multiplicis gratię dei. Quod ſignificantius Græcè dicitur πολυποίκιλος, id eſt uariæ. Rogo eſt iſta contentio, claudere oculos, nec apertiſsimum lumen aſpicere? In eccleſia diximus eſſe dona diuerſa, & aliud donum uirginitatis, & aliud nuptiarũ. Et poſt paululum: Concedo & nuptias eſſe donum dei. Sed inter donum & donũ magna diuerſitas eſt, et quod dei donum uoce apertiſsima pronunciamus, damnare dicimur? Porrò ſi Ioſeph in typo domini accipitur, tunica eius uaria atq; diſtincta in uirginibus, uiduis, continentibus ac maritatis eſt. Et poteſt uideri quaſi alienus, qui de tunica Chriſti eſt: cum & ipſam reginam, hoc eſt, eccleſiam ſaluatoris in ueſtitu deaurato, eadem uarietate circundatã dixerimus? Sed & in conſequẽtibus de coniugio diſputantes, eundẽ ſenſum ſecuti ſumus. Hic locus ad præſentẽ controuerſiam nõ pertinet. Docet enim iuxta ſententiã dñi, uxorẽ excepta cauſa fornicationis nõ repudiandã, & repudiatam uiuo marito alteri non nubere, aut certe uiro ſuo debere reconciliari. Et in alio loco: Mulier, inquit, alligata eſt quanto tẽpore uir eius uiuit. Quod ſi dormierit uir eius, libera eſt à lege uiri: cui uult nubat, tantum in Dño, id eſt Chriſtiano. Qui ſecũdas nuptias tertiasq; cõcedit in Dño, primas cũ ethnico prohibet? Aperiant, quæſo, aures obtrectatores mei, & uideant me ſecundas & tertias nuptias conceſsiſſe in dño. Qui ſecũdas & tertias nõ dãnaui, primũ potui dãnare matrimonium?

matrimoniū: In eo quoq; loco, ubi interpretamur capitulum Apoſtoli: Circumciſus aliquis uocatus eſt, non adducat præputium. In præputio uocatus eſt, nō circūcidatur (licet quidam prudentiſsimi interpretes ſcripturarū hoc de circumciſione & ſeruitute legis dictum eſſe contendant) nónne apertiſsime fœdera ſeruamus nuptiarū? Diximus enim: Si in præputio quis uocatus eſt, non circūcidatur. Habebas, inquit, uxorem cum credidiſti: noli fidē Chriſti cauſam putare diſsidij, quia in pace nos uocauit Deus. Circūciſio nihil eſt, & præputiū nihil eſt: ſed obſeruatio mandatorū Dei. Nihil enim prodeſt abſq; operibus cœlibatus & nuptiæ: cum etiā fides, quæ proprie Chriſtianorū eſt, ſi opera non habuerit, mortua eſſe dicatur. Et hac lege uirgines quoq; Veſtæ & Iunonis uniuiræ, in ſanctarū queant ordine numerari. Et poſt paululū: Seruus uocatus es, non ſit tibi curæ: ſed & ſi potes fieri liber, magis utere. Etiā ſi habes, inquit, uxorem, & illi alligatus es: & ſoluis debitū, & non habes tui corporis poteſtatem: atq; (ut manifeſtius loquar) ſeruus uxoris es, noli propter hoc habere triſtitiā, nec de amiſſa uirginitate ſuſpires. Sed etiam ſi potes cauſas aliquas inuenire diſsidij, ut libertate pudicitiæ perfruaris, noli ſalutē tuā cum alterius interitu quærere. Habeto pauliſper uxorē, nec præcurras morantē. Expecta dum ſequitur: Si egeris patiēter, cōiunx mutabitur in ſororē. In eo quoq; loco ubi tractauimus, cur dixiſſet Paulus: De uirginibus aūt Dñi præceptū non habeo: cōſiliū aūt do, tanq; miſericordiā cōſecutus à Dño, ut ſim fidelis: ita uirginitatē prętulimus, ut nuptiarū ordinem ſeruaremus. Si uirginitatē Dñs imperaſſet, uidebatur nuptias cōdemnare, & hominū auferre ſeminariū, unde & ipſa uirginitas naſcitur. Si præciditſſet radicem, quomodo fruges quæreret? Niſi ante fundamenta ieciſſet, qua ratione ædificiū extrueret, & operturū cuncta deſuper culmen imponeret? Si radicē nuptias, ſi uirginitatē diximus fructus: ſi fundamentū matrimoniū, & ædificiū uel culmen perpetuā caſtitatem: quis uel tam inuidus, uel tam cæcus obtrectator mei erit, ut in eadem domo ædificiū uel culmen uideat: & fundamentū quod ædificiū & culmen portat, ignoret? Porrò & in alio loco proponētes Apoſtoli teſtimoniū, in quo ait: Alligatus es uxori, noli quærere ſolutionē: ſolutus es ab uxore, noli quærere uxorem: illico hæc ſubiecimus: Habet unuſquiſq; noſtrū terminos ſuos, redde mihi meum, & tu tene tuum. Si alligatus es uxori tuæ, ne illi des repudium. Si ſolutus ſum ab uxore, non quæram uxorem. Vt ego non ſoluo coniugia, ſi ſemel ligata ſunt: ita tu non liges, quod ſolutū eſt. Sed & in alio teſtimonio, quid de uirginitate & nuptijs ſenſerimus, manifeſtiſsime declaratur. Non imponit nobis Apoſtolus laqueū, nec cogit eſſe quod nolumus, ſed ſuadet quod honeſtum eſt & decorū: & intente facit ſeruire Domino, & ſemper eſſe ſolicitos: & expectare paratam Domini uoluntatē, ut cum quid imperauerit, quaſi ſtrennuus & armatus miles, ſtatim impleat quod præceptū eſt: & hoc faciat ſine ulla diſtentione, quæ data eſt ſecundum Eccleſiaſten hominibus huius mundi, ut diſtendantur in ea. In fine quoq; comparationis nuptiarū & uirginū, diſputationē noſtram hoc ſermone concluſimus: Vbi bonum & melius eſt, ibi boni & melioris non unum eſt præmiū: & ubi non eſt unum præmiū, ibi utiq; dona diuerſa. Tantum igitur intereſt inter nuptias & uirginitatē: quantū inter non peccare & benefacere: imò ut leuius dicam, quantū inter bonū & melius. Porrò in cōſequentibus, cum dicimus: Finita diſputatione coniugiorū & uirginitatis, ut inter utrunq; cauto moderamine præceptorū, nec ad ſiniſtram, nec ad dexteram diuerteret: ſed uia regia graderetur, & illud impleret: Ne ſis multum iuſtus, rurſus monogamiā digamiæ comparat: & quomodo nuptias ſubdiderat uirginitati, ita digamiam nuptijs ſubijcit: nónne perſpicue oſtendimus, quæ ſit in ſcripturis ſanctis ſiniſtra, quæ dextra: & quid ſignificet, ne ſis multū iuſtus? Quod uidelicet ſiniſtra ſit, ſi Iudæorū & gentiliū ſequamur libidinē, & ſemper æſtuemus ad coitum. Dextra, ſi Manichæorū ſequamur errorē: & ſimulata pudicitia, impudicitiæ retibus implicemur. Via autem regia ſit, ita appetere uirginitatem, ne nuptiæ condemnentur. Præterea, quis tam iniquus meorum opuſculorum iudex erit, ut prima matrimonia damnare me dicat, cum etiam de ſecundis dixiſſe me legerit: Concedit Apoſtolus ſecundas nuptias, ſed

uolentibus,ſed his quæ ſe continere non poſſunt:ne luxuriatę in Chriſto,nubere uelint, c
habentes damnationem,quod primam fidem irritam fecerint? Et hoc concedit,quia mul
tæ abierunt retrorſum poſt Satanã. Cæterum beatiores erunt,ſi ſic permanſerint. Conti
nuoq; ſubiungit apoſtolicã autoritatẽ, Secundum conſiliũ meũ. Porrò ne autoritas A
poſtoli quaſi hominis leuior uideretur,addidit:Puto autem quod & ego ſpiritũ Dei ha
beam. Vbi ad continentiam prouocat:ibi non hominis,ſed ſpiritus Dei conſilio uſus eſt.
Vbi autẽ nubendi concedit ueniã, ſpiritũ Dei non nominat, ſed prudentiæ librat conſi
lium:ita ſingulis relaxans,ut unuſquiſq; ferre poſsit. Propoſitis ergo teſtimoniis, in qui
bus Apoſtolus ſecundas concedit nuptias, ſtatim ſubiecimus. Quomodo uirginib. ob
fornicationis periculum, cõcedit nuptias, & excuſabile facit quod per ſe non appetitur:
ita ob eandem fornicationẽ, concedit uiduis ſecunda matrimonia. Melius eſt em̃,licet al
terũ & tertiũ unum uirũ noſſe q̃ plurimos: id eſt, tolerabilius eſt, uni homini proſtitutã
eſſe, q̃ multis. Faceſſat calumnia. De ſecundo hic & de tertio & quarto (ſi libet) matri
monio diſputauimus, nõ de primo. Sed ne quis in eo quod diximus, tolerabilius eſt uni
homini proſtitutã eſſe q̃ multis,ad primũ matrimoniũ referat, cum omnis nobis quæ
ſtio de digamia & trigamia fuerit:denicq; digamiæ & trigamiæ diſputationẽm hoc calce
ſignauimus:Omnia licent, ſed nõ omnia expediunt. Non damno digamos,imò nec tri
gamos,& ſi dici poteſt, octogamos. Plus aliquid inferã, etiã ſcortatorẽ recipio pœniten
tem. Quicquid æqualiter licet, æquali lance penſandũ eſt. Erubeſcat calumniator meus,
dicens me prima damnare matrimonia, quando legit, Non damno digamos & triga
mos,& ſi dici poteſt, octogamos. Aliud eſt non damnare, aliud prædicare: aliud eſt ue
niã cõcedere,aliud laudare uirtutẽ. Si aũt durus in eo uideor,quia dixi, Quicquid æqua
liter licet, æquali lance penſandũ eſt: puto non me crudelẽ iudicabit & rigidũ,qui alia lo
ca uirginitati & nuptiis,alia trigamis,& octogamis, & pœnitentibus legerit præparata.
Chriſtũ in carne uirginẽ,in ſpiritu monogamũ,quod unã habet eccleſiam, noſter in reli
quis ſermo teſtatus eſt: & crediti ſumus nuptias condemnare? Damnare dicor nuptias, D
cuius hic ſermo eſt? Nulliq; dubiũ eſt ſacerdotes de Aaron & Eleazar & Phinees ſtirpe
generatos:qui cum & ipſi uxores habuerint,recte nobis opponerentur, ſi errore Encra
titarũ cõdemnaremus matrimonia reprobanda. Tatianũ Encratitarũ principẽ, qui abiũ
cit matrimonia,reprehendimus,& ipſi nuptias cõdemnamus? Rurſumq; ubi uirgines &
uiduas comparo,quid de nuptiis ſenſerim, & quomodo tres gradus uirginitatis uiduita
tisq; uel cõtinentiæ & cõiugii fecerim,declarant ipſa quæ ſcripta ſunt. Non nego beatas
eſſe uiduas,quæ ita poſt baptiſmũ manſerint:nec illarũ detraho merito,quæ cum uiris in
caſtitate perdurãt:ſed ſicut hæ maioris præmii apud Deũ ſunt, q̃ nuptæ cõiugali officio
ſeruiẽtes:ita & ipſæ æquo patiãtur animo,uirginitatẽ ſibi præferri. Ad Galatas quoq; te
ſtimoniũ Apoſtoli proponentes:Ex operibus legis nõ iuſtificabitur omnis caro,huiuſce
modi ſenſum intulimus. Opera legis & nuptię ſunt. Vnde & maledicuntur in ea,quę nõ
habent filios:quæ ſi conceduntur etiã in euãgelio,aliud tamen eſt indulgentiã infirmitati
tribuere,aliud eſt uirtutibus præmia polliceri. Ecce perſpicue nuptias diximus cõcedi in
euangelio:ſed tamẽ eaſdem in ſuo officio permanẽtes, præmia caſtitatis capere nõ poſſe.
Quod ſi indigne accipiũt mariti,nõ mihi iraſcãtur,ſed ſcripturis ſanctis,imò epiſcopis &
presbyteris & diaconis,& uniuerſo choro ſacerdotali & leuitico: qui ſe nouerũt hoſtias
offerre nõ poſſe, ſi operi ſeruiãt coniugali. Sed eo loco ubi de Apocalypſi teſtimoniũ po
ſuimus,nonne manifeſtũ eſt,quid de uirginibus et uiduis et cõiugib. ſenſerimus? Hi ſunt
qui cãtãt cãticũ nouũ,quod nemo poteſt canere,niſi qui uirgo eſt. Hi ſunt primitię Dei et
agni,& ſine macula. Si uirgines primitię Dei ſunt,ergo uiduæ & in matrimonio cõtinen
tes,erũt poſt primitias,hoc eſt in ſecũdo & tertio gradu. In ſecũdo & tertio gradu uiduas
ponimus & maritatas: & hæretico furore dicimur dãnare nuptias? Multa ſunt quæ per
oẽm librũ cauto moderamine,de uirginitate,de uiduis,de nuptiis diximus. Sed breuita
tis ſtudio unũ adhuc ponã teſtimoniũ:cui nõ reor cõtradicturũ,niſi eũ qui aut ſe inimicũ

probare

probare uoluerit,aut uecordē.Nam cum propoſuiſſem,quod Dominus iſſet ad nuptias
in Cana Galilææ,poſt quædam etiam hæc addidi.Qui enim ſemel iuit ad nuptias,ſemel
docuit eſſe nubendum: & tunc uirginitati poſſet officere, ſi nuptias poſt uirginitatem &
uiduitatis caſtimoniā,non in gradu tertio poneremus.Nunc autem cum hæreticorum ſit
damnare coniugia,& Dei ſpernere conditionē: quicquid de laude dixerint nuptiarū, li-
benter audimus.Eccleſia enim non damnat matrimonia, ſed ſubĳcit: nec abĳcit,ſed di-
ſpenſat,ſciens(ſicut ſupra diximus) in domo magna, non ſolum eſſe uaſa aurea & argen-
tea,ſed & lignea & fictilia:& alia eſſe in honorē,alia in contumeliam.Et quicunq; ſe mun
dauerit, eum futurū eſſe uas honorabile & neceſſariū, in omne opus bonū præparatum.
Quicquid,inquam,de laude dixerint nuptiarū,libēter audimus. Laudari nuptias, liben-
ter audimus, & nuptias condemnamus? Eccleſia matrimonia non damnat, ſed ſubĳcit.
Velitis nolitis,maritus ſubĳcitur uirginitati,& uiduitati. Eccleſia nuptias, ſed nuptias in
ſuo opere permanentes: ſubĳcit, non damnat: nec abĳcit, ſed diſpenſat. In poteſtate ue-
ſtra eſt,ſi uelitis ſecundū pudicitiæ gradum ſcandere. Quid indignamini, ſi in tertio ſtan
tes,nolitis ad ſuperiora properare? Igitur cum toties & tam crebro lectorē admonuerim,
& per ſingula penè tractuum milia, cautus uiator inceſſerim, me ita recipere nuptias, ut
eis cōtinentes,uiduas,uirgines q; præferrē: debuerat prudens & benignus lector, etiā ea
quæ uidentur dura, æſtimare de cæteris, & non in uno atq; eodē libro,criminari me di-
uerſas ſententias protuliſſe. Quis enim tam hebes, & ſic in ſcribendo rudis eſt, ut idē lau-
det & damnet? ædificata deſtruat,& deſtructa ædificet? & cum aduerſarium uicerit,ſuo
nouiſsime mucrone feriatur? Si ruſticani homines, & uel rhetoricæ, uel dialecticæ artis
ignari detraherent mihi,tribuerē ueniam imperitiæ:nec accuſationē reprehenderem, ubi
non uoluntatē in culpa cernerē,ſed ignorantiā. Nunc uero cum diſerti homines, & libe-
ralibus ſtudĳs eruditi,magis uelint lædere,quàm intelligere:breuiter à me reſponſum ha
beant,corrigere eos debere peccata,non reprehendere. Patet campus, ſtat econtrà acies,
aduerſarĳ dogma manifeſtū eſt:&(ut Vergilianū aliquid inferā) illū aſpice contra, Qui
uocat. Reſpondeant aduerſario. Aliter teneant nodum in diſputando, aliter uirgā in do-
cendo,& me in libris ſuis,quid uel prætermiſerim uel addiderim,doceant. Reprehenſo-
res non audio,ſequor magiſtros. Delicata doctrina eſt, pugnanti ictus dictare de muro:
& cū ipſe unguētis delibutus ſis,cruentū militē accuſare formidinis.Nec hoc dicens, ſta-
tim iactantiæ reus ſum,quod cæteris dormientibus ſolus certauerim.Sed hoc dico,cau-
tius eos poſſe pugnare,qui me uiderint uulneratū.Nolo tale certamen adeas, in quo tan-
tum te protegas:& torpente dextra,ſiniſtra clypeū circūferas.Aut feriendum tibi eſt, aut
cadendū.Nō poſſum te exiſtimare uictorē,niſi aduerſariū uidero trucidatum. Legimus,
ô eruditiſsimi uiri, in ſcholĳs pariter, & Ariſtotelea illa de Gorgiæ fontibus manantia,
ſimul didicimus, plura eſſe uidelicet genera dicēdi:& inter cætera, aliud eſſe γυμνασιῶς
ſcribere,aliud δογματικῶς. In priori uagā eſſe diſputationē: & aduerſario reſpōdentem
nunc hæc,nūc illa proponere:Argumētari ut libet,aliud loqui,aliud agere,panem (ut di-
citur)oſtēdere,lapidē tenere.In ſequenti autem aperta frons:&,ut ita dicā,ingenuitas ne-
ceſſaria eſt.Aliud eſt quærere,aliud definire:In altero pugnandū,in altero docendum eſt.
Tu me ſtantē in prælio,& de uita periclitātē ſtudioſus magiſter doceas? Noli ex obliquo
& unde nō putaris,uulnus inferre.Directo percute gladio. Turpe tibi eſt hoſtē dolis fe-
rire,nō uiribus.Quaſi non & hæc ars ſumma pugnantiū ſit,alibi minari,alibi percutere.
Legite,obſecro uos,Demoſthenē:legite Tullĭū: ac ne forſitan rhetores uobis diſpliceāt,
quorū artis eſt,ueriſimilia magis q; uera dicere:legite Platonē, Theophraſtū,Xenophō-
tem,Ariſtotelem,& reliquos qui de Socratis fonte manantes,diuerſis cucurrere riuulis:
quid in illis apertū,quid ſimplex eſt? Quæ uerba non ſenſuū? Qui ſenſus non uictoriæ?
Origenes, Methodius, Euſebius, Apollinaris, multis uerſuū milibus ſcribunt aduerſus
Celſum & Porphyriū. Cōſiderate quibus argumētis, & q; lubricis problematibus dia-
boli ſpiritu cōtexta ſubuertant:Et quia interdum cogūtur loqui,non quod ſentiunt, ſed

quod

quod neceſſe eſt, dicunt aduerſus ea, quæ dicũt gentiles. Taceo de Latinis ſcriptoribus, c
Tertulliano, Cypriano, Minutio, Victorino, Lactãtio, Hilario, ne non tam me defendiſ-
ſe, q̃ alios uidear accuſaſſe. Paulum apoſtolum proferã, quem quotieſcunq; lego, uideor
mihi non uerba audire, ſed tonitrua. Legite epiſtolas eius, & maxime ad Romanos, ad
Galatas, ad Epheſios, in quibus totus in certamine poſitus eſt: & uidebitis eum in teſti-
monijs quæ ſumit de ueteri teſtamẽto, q̃ artifex, q̃ prudẽs, q̃ diſſimulator ſit eius quod
agit. Videntur quædam uerba ſimplicia, & quaſi innocẽtis hominis ruſticani: & qui nec
facere nec declinare nouerit inſidias: ſed quocũq; reſpexeris, fulmina ſunt. Hæret in cau-
ſa, capit omne quod tetigerit: tergum uertit, ut ſuperet: fugam ſimulat, ut occidat. Calum-
niemur ergo illũ, atq; dicamus ei: Teſtimonia quibus contra Iudæos uel cæteras hære-
ſes uſus es, aliter in ſuis locis, aliter in tuis epiſtolis ſonant. Videmus exempla captiua, ſer
uierunt tibi ad uictoriã, quæ ſuis in uoluminibus non dimicant. Nónne nobis loquitur
cum ſaluatore, aliter foris, aliter domi loquimur? Turbæ parabolas, diſcipuli audiunt ue-
ritatem. Proponit Phariſæis Dñs quæſtiones, & nõ ediſſerit. Aliud eſt docere diſcipulũ,
aliud aduerſariũ uincere. Myſteriũ, inquit, meũ mihi, myſteriũ meum mihi & meis. Indi-
gnamini mihi, quod Iouinianũ non docuerim, ſed uicerim. Imò indignãtur hi, qui illum
anathematizatũ dolent: & cum laudant quod ſunt, accuſant quod eſſe ſe ſimulant. Qua-
ſi uero rogandus fuerit ut mihi cederet, & non inuitus ac repugnans, in ueritatis uincula
ducẽdus. Et hæc dicerẽ, ſi uincendi ſtudio contra regulã ſcripturarum quippiam locutus
fuiſſem: & ſicut uiri fortes in cõtrouerſijs ſolent facere, culpã præmio redimerem. Nunc
uero cum interpres magis Apoſtoli fuerim q̃ dogmatiſtes, & cõmentatoris ſim uſus of-
ficio: quicquid durũ uidetur, ei magis imputetur quẽ expoſuimus, q̃ nobis qui expoſui-
mus. Niſi fortè ille aliter dixit, & nos ſimplicitatẽ uerborũ eius, maligna interpretatione
detorſimus. Qui hoc arguit, de ipſis ſcripturis probet. Diximus: Si bonũ eſt mulierem
non tangere, malũ ergo eſt tangere: nihil enim bono cõtrariũ eſt, niſi malũ. Si autem ma-
lum eſt & ignoſcitur, ideo conceditur, ne malo quid deterius fiat: & cætera uſq; ad pro- D
poſitionem alterius capituli. Hoc ideo ſubiecimus, quia Apoſtolus dixerat: Bonũ eſt ho
mini mulierẽ non tangere: Propter fornicationẽ autẽ unuſquiſq; uxorem ſuã habeat, &
unaquæq; ſuum uirũ habeat. In quo differunt uerba mea à ſenſu Apoſtoli? Niſi fortè in
eo, quod ille pronunciat, ego dubito: ille definit, ego ſciſcitor: ille apertè dicit: Bonum eſt
homini mulierẽ non tangere, ego timide quæro ſi bonum eſt mulierẽ non tangere. Si du
bitantis eſt non confirmãtis. Ille dicit: Bonũ eſt non tangere: ego quid bono contrarium
eſſe poſsit, adiungo. Statimq; in conſequentibus: Animaduertenda Apoſtoli prudentia.
Non dixit: Bonũ eſt homini uxorẽ non habere: ſed, bonũ eſt mulierẽ non tangere: quaſi
& in tactu eius periculũ ſit, quaſi qui illam tetigerit, non euadat. Vides igitur non de con
iugibus nos exponere, ſed de coitu ſimpliciter diſputare, quod ad cõparationem pudici
tiæ & uirginitatis, & angelicæ ſimilitudinis, bonũ eſt homini mulierẽ non tangere. Va-
nitas uanitatum, & omnia uanitas, dicit Eccleſiaſtes. Si omnes creaturæ bonæ, ut à bono
creatore conditæ, quomodo uniuerſa uanitas? Si terra uanitas, nunquid & cœli, & an-
geli, & throni, dominationes, poteſtates, cæteræq; uirtutes? Sed quæ per ſe bona ſunt, ut
à bono creatore condita, ad cõparationẽ meliorũ uanitas appellantur. Verbi gratia: Lu-
cerna lampadis comparatione pro nihilo eſt: lampas ſtellæ comparatione non lucet: ſtel
lam lunæ confer, cæca eſt. Lunam ſoli iunge, non rutilat. Solem Chriſto confer, tenebræ
ſunt. Ego ſum, inquit, qui ſum. Omnẽ igitur creaturam ſi Deo contuleris, non ſubſiſtit.
Ne tradas, inquit Heſter, hæreditatem tuã his qui non ſunt, idolis ſcilicet & dæmonibus.
Et certe erant idola & dæmones, quibus ne traderentur orabat. In Iob quoq; legimus, à
Baldach dictum de impio: Auellatur de tabernaculo ſuo fiducia eius, & calcet ſuper eum 7
quaſi rex interitus. Habitent in tabernaculo eius ſocij eius qui nõ eſt: haud dubium quin
diaboli: qui cum habeat ſocios: non aũt haberet niſi eſſet: tamẽ quia Deo perijt, non eſſe
dicitur. Ergo ſecũdum hunc comparationis ſenſum, malum diximus mulierem tangere,
licet

A (licet uxoris nulla facta ſit mentio) quia bonũ eſt non tangere. Et ſubiecimus: Virginitatem frumẽtum, nuptias hordeũ, fornicationẽ ſtercus bubulũ nũcupantes. Vtiq; frumentum & hordeũ creatura Dei eſt. Verũ in Euangelio maior turba hordeaceis panibus, minor frumentaceis paſcitur: Homines, inquit, & iumenta ſaluos facies Domine. Alijs uerbis id ipſum locuti ſumus, quando aurũ uirginitatẽ, argentũ nuptias diximus: & centum quadragintaquatuor milia uirginũ ſignatorũ, qui cum mulieribus non ſunt coinquinati: in quo oſtendi uoluimus, omnes qui uirgines non permanſerint, ad comparationẽ puriſsimæ & angelicæ caſtitatis, & ipſius Domini noſtri Ieſu Chriſti, eſſe pollutos. Quod ſi cui aſperũ & reprehenſione dignũ uidetur, tantã nos inter uirginitatẽ & nuptias feciſſe diſtantiã, quanta inter frumentũ & hordeũ eſt, legat ſancti Ambroſij de uiduis librũ, & inueniet illũ inter cætera quæ de uirginitate & nuptijs diſputauit, etiã hoc dixiſſe. Neq; ita coniugiũ prætulit Apoſtolus, ut ſtudia uirginitatis extingueret: ſed à cõtinentiæ perſuaſione incipiens, ad incõtinentiæ remedia deſcendit. Et cum brauiũ ſupernæ uocationis fortibus demonſtraſſet, deficere tamen in uia neminem paſſus eſt: ita plaudens prioribus, ut non deſpiceret & ſequentes. Didicerat enim & ipſe, quia Dominus Ieſus alijs panem hordeaceũ, ne in uia deficerent: alijs corpus ſuũ, ut ad regnũ tenderent, demonſtrauit. Et in conſequentibus: Non ergo copula nuptialis quaſi culpa uitanda, ſed quaſi neceſsitatis ſarcina declinãda eſt. Lex enim aſtringit uxorẽ, ut in laboribus & triſtitia filios generet: conuerſio eius ad unũ uirum ſit, ut ei ipſe dominetur. Ergo laboribus & doloribus in generatione filiorũ addicitur nupta, non uidua: & dominatui uiri ſubditur copulata, non uirgo. Et in alio loco: Precio, inquit, empti eſtis, nolite fieri ſerui hominũ. Videtis q; euidens cõiugalis ſit definitio ſeruitutis. Et poſt puſillũ: Si igitur bonũ cõiugiũ, ſeruitus malum quidem, quãdo nequeunt ſe inuicẽ ſanctificare, ſed perdere. Vniuerſa quæ nos de uirginitate ac nuptijs lato ſermone diffudimus, ille breui artauit cõpẽdio, in paucis multa cõprehendens. Virginitas ab eo perſuaſio cõtinentiæ, nuptiæ remedia incon-
B tinentiæ prædicãtur. Et ſignificanter à maioribus ad minora deſcendens, uirginibus brauiũ ſupernæ uocationis oſtẽdit: nuptas ne in uia deficiant, cõſolatur. Alios laudat, alios nõ deſpicit. Cõiugiũ hordeo, uirginitatẽ corpori Chriſti cõparat. Et puto multo minorem diſtantiã inter frumentũ eſſe & hordeũ, q; inter hordeũ & corpus Chriſti. Denicq; nuptias dicit, quaſi neceſsitatis ſarcinã declinãdam, & definitionem eſſe euidẽtiſsimæ ſeruitutis. Et multa alia, quæ tribus libellis de uirginibus latiſsime proſecutus eſt. Ex quibus uniuerſis perſpicuũ eſt, me nihil noui de uirginibus nuptiſq; dixiſſe: ſed maiorũ in omnibus ſecutum eſſe ſentẽtiam, tam huius uidelicet, q; reliquorũ, qui de eccleſiaſticis dogmatibus diſputarũt: quorũ æmulari exopto negligẽtiam potius, q; aliorũ obſcurã diligẽtiã. Tumeant contra me mariti, quare dixerim: Oro te, quale illud bonũ eſt, quod orare prohibet: quod corpus Chriſti accipere non permittit? Quãdo impleo mariti officium, non impleo continentis. Iubet idem Apoſtolus in alio loco, ut ſemper oremus. Si ſemper orãdum eſt, nũquam ergo cõiugio ſeruiẽdum. Quoniã quotieſcũq; uxori debitũ reddo, orare non poſſum. Hoc quare dixerim, perſpicuũ eſt: quia interpretabar illud Apoſtoli dictum: Nolite fraudare inuicẽ, niſi fortè ex cõſenſu ad tempus, ut uacetis orationi. Paulus apoſtolus dicit, quando coimus cũ uxoribus, nos orare non poſſe. Si per coitũ quod minus eſt impeditur, id eſt, orare: quanto plus quod maius eſt, id eſt, corpus Chriſti prohibetur accipere. Petrus ad cõtinentiam hortatur, ne impediãtur orationes noſtræ. Quod hic, quæſo, peccatũ meũ eſt? Quid cõmerui? Quid deliqui? Si turbidæ & nebuloſæ aquæ fluunt, non eſt aluei culpa, ſed fontis. An idcirco arguor, quod de meo auſus ſum adijcere: Quale illud bonum eſt, quod corpus Chriſti accipere non permittit? Ad hoc breuiter reſpõdebo. Quid eſt maius, orare an corpus Chriſti accipere? Vtiq; accipere corpus Chriſti. Si per coitum quod minus eſt impeditur, multo magis quod maius eſt. Diximus in eodem uolumine, panes propoſitionis ex lege non potuiſſe comedere Dauid & ſocios eius, niſi ſe triduo mũdos à mulieribus reſpondiſſent: nõ utiq; à meretricibus, quod

damna-

damnabatur à lege: ſed ab uxoribus,quibus licite iungebantur. Populũ quoq; quando c
acceptur⁹ erat legẽ in mõte Sina,tribus diebus iuſſum eſſe ab uxoribus abſtinere. Scio
Romæ hanc eſſe conſuetudinẽ, ut fideles ſemper Chriſti corpus accipiant, quod nec re-
prehendo,nec probo. Vnuſquiſq; enim in ſuo ſenſu abundat. Sed ipſorũ cõſcientiã con
uenio: qui eodem die poſt coitũ cõmunicant: & iuxta Perſiũ, noctem flumine purgant:
quare ad martyres ire non audent? Quare non ingrediuntur eccleſias? An alius in pub-
lico,alius in domo Chriſtus eſt? Quod in eccleſia nõ licet,nec domi licet. Nihil Deo clau
ſum eſt,& tenebræ quoq; lucent apud Deũ: Probet ſe unuſquiſq;,& ſic ad corpus Chri-
ſti accedat: non quod dilatæ cõmunionis unus dies,aut biduũ ſanctiorẽ efficiat Chriſtia
num, ut quod hodie non merui, cras uel perinde merear: ſed quod dum doleo me non
cõmunicaſſe corpori Chriſti,abſtineã me pauliſper ab uxoris amplexu. Vt amori coniu
gis amorẽ Chriſti præferã. Durũ eſt,non ferendũ eſt. Quis hoc ſecularium ſuſtinere po-
teſt? Qui poteſt ſuſtinere,ſuſtineat: qui non poteſt,ipſe uiderit. Nobis curæ eſt,non quid
unuſquiſq; poſsit aut uelit,ſed quid ſcripturæ præcipiãt,dicere. Illud quoq; in commen-
tariolis meis eiuſdem Apoſtoli carpitur,in quibus dixi: Verum ne quis putet ex eo quod
ſequitur: ut uacetis orationi,& iterũ ad idipſum reuertimini: Apoſtolũ hoc uelle,& non
propter maiorẽ ruinã concedere,ſtatim infert, ne tentet uos ſatanas propter incontinen-
tiam ueſtrã. Pulchra nimirũ indulgentia,& iterum reuertimini ad idipſum, quod erube-
ſcit ſuo uocare nomine: quod tentationi præfert ſatanæ, quod cauſam habet incontinen-
tiam. Laboramus quaſi obſcurum diſſerere, cum expoſuerit ipſe qui ſcripſit: Hoc autem
dico iuxta indulgentiã,non ſecundũ imperiũ. Et muſsitamus adhuc nuptias non uocare
indulgentiã,ſed præceptum: quaſi non eodem modo,ſecunda & tertia matrimonia con-
cedantur & reliqua. Quid hic locutus ſum, quod Apoſtolus non dixerit? Nimirũ illud,
quod erubeſcit ſuo uocare nomine? Ego arbitror quando dicit,ad idipſum,& rem ipſam
tacet,non eum nominare palàm coitũ, ſed uerecunde oſtendere. An quia ſequitur,quod
tentationi præfert ſatanæ,quod habet cauſam incontinentiã? No'nne alio uerborũ ordi- D
ne idipſum eſt, ne tentet uos ſatanas propter incontinentiã ueſtrã? An quia dixi,& muſ-
ſitamus adhuc nuptias non uocare indulgentiã,ſed præceptũ? Quod ſi durũ eſt,impute
tur Apoſtolo, qui ait: Hoc autẽ dico ſecundum indulgentiã, non ſecundum imperium:
non mihi, qui excepto præpoſtero ordine, nec ſenſum, nec uerba mutaui. Tranſeamus
ad reliqua: Epiſtolari enim breuitate feſtinat oratio. Dico,inquit Apoſtolus, innuptis &
uiduis,bonũ eſt eis,ſi ſic permanſerint ut ego. Si autem ſe non continent,nubant: melius
eſt enim nubere q̃ uri. Quod capitulum nos ſic interpretati ſumus. Poſtquã nuptis con
ceſſerat uſum coniugij: & oſtenderat ipſe quid uellet,quid'ue concederet: tranſit ad innu
ptas & uiduas,& ſui proponit exemplum,& felices uocat,ſi ſic permanſerint: ſi autem ſe
non continent,nubant: idipſum dicens quod ſupra: Propter fornicationẽ autẽ,& ne ten-
tet uos ſatanas propter incontinentiã ueſtrã. Reddit'q; cauſam cur dixerit,ſi ſe non conti-
nent,nubant: Melius eſt nubere,quàm uri. Ideo melius eſt nubere,quia peius eſt uri. Tol
le ardorẽ libidinis,& non dicet,quia melius eſt nubere. Melius ſemper ad comparationẽ
deterioris reſpicit: non ad ſimplicitatẽ incõparabilis per ſe boni. Velut ſi diceret: Melius
eſt unum oculum habere, quàm nullum. Et poſt paululũ cum apoſtropham feciſſem ad
Apoſtolum,intuli: Si per ſe bonæ nuptiæ ſunt,noli eas incendio comparare: ſed dic ſim-
pliciter,bonum eſt nubere. Suſpecta eſt mihi bonitas eius rei, quam magnitudo alterius
mali,malum cogit eſſe inferius. Ego autẽ non leuius malum, ſed ſimplex per ſe bonũ uo-
lo. Vult Apoſtolus innuptas & uiduas abſq; coitu permanere,& ad exemplũ ſui prouo-
cat,& feliciores uocat,ſi ſic permanſerint. Si autẽ ſe continere non poſſunt, & ardorem li
bidinis non tam continentia uolunt quàm fornicatione reſtinguere, melius eſt nubere
quàm uri. Ad quod nos intulimus: Ideo melius eſt nubere,quia peius eſt uri: non noſtrã
ſententiam proferentes, ſed interpretantes illud Apoſtoli, melius eſt nubere, quàm uri,
id eſt,melius eſt maritũ ducere,quàm fornicari. Si uri uel fornicari bonum eſſe docueris,

tunc

A tunc bono melius præferetur. Si autẽ nubere melius eſt, quod malo præfertur: nõ eſt ger
manæ & puræ integritatis: nec eius beatitudinis, quæ angelis cõparatur. Si dixero, me
lius eſt uirginẽ eſſe, q̃ nuptã, bono melius prætuli. Si aũt alterum gradum fecero, melius
eſt nubere, quàm fornicari: ibi non bono melius, ſed malo bonum prætuli. Multa diuerſi
tas eſt inter id melius quod nuptijs, & inter id quod fornicationi anteponitur. Obſecro
te, quid in hac diſſertione peccaui? Propoſitũ mihi erat, non ad meam uoluntatem ſcriptu
ras trahere: ſed id dicere, quod ſcripturas uelle intelligebã. Cõmentatoris officiũ eſt, non
quid ipſe uelit: ſed quid ſentiat ille quem interpretatur, exponere. Alioqui ſi cõtraria di
xerit: non tam interpres erit quàm aduerſarius eius, quẽ nititur explanare. Certe ubicũq;
ſcripturas nõ interpretor, & libere de meo ſenſu loquor, arguat me cui libet durum quid
dixiſſe contra nuptias. Quod ſi non repererit, quicquid uel auſterum eſſe uidetur uel du
rum, id ſcriptoris autoritati, non interpretis officio deputet. Illud uero ferre quis poſſet,
quod in me reprehenditur: quare exponens capitulum Apoſtoli, in quo de coniugibus
ſcripſit, tribulationem carnis habebunt huiuſmodi, dixerim: Nos ignari rerũ putabamus
nuptias ſaltẽ carnis habere læticiã. Si autẽ nubentibus & in carne tribulatio eſt, in qua ſo
la uidebantur habere delicias, quid erit reliquũ propter quod nubant: cum & in ſpiritu,
& in anima, & in ipſa carne tribulatio ſit? Quæ hæc cõdemnatio matrimonij eſt, ſi infan
tum uagitus, filiorũ mortes, diuortia, damna domus, & cætera huiuſmodi tribulationem
diximus nuptiarũ? Dum adhuc uiueret ſanctæ memoriæ Damaſus, librum contra Helui
dium de beatæ Mariæ uirginitate perpetua ſcripſimus: in quo neceſſe fuit nobis ad uirgi
nitatis beatitudinem prędicandã, multa de moleſtijs dicere nuptiarũ. Num uir egregius
& eruditus in ſcripturis, & uirgo, eccleſiæ uirginis doctor, aliquid in illo ſermone repre
hendit? In libro quoq; ad Euſtochium, multo duriora de nuptijs diximus, & nemo ſuper
hac re læſus eſt. Amator quippe caſtitatis, præconiũ pudicitiæ, intenta aure captabat. Le
9 ge Tertullianũ, lege Cyprianũ, lege Ambroſium: & cum illis me uel accuſa, uel libera. In
B uentæ ſunt Plautinæ familiæ, & ſcioli tantũ ad detrahendũ, qui in eo ſe doctos oſtenta
re uelint, ſi omnium dicta lacerent, & in una atq; eadem cauſa, utrunq;, id eſt, & me & ad
uerſariũ reprehendant: & cum è duobus alterũ neceſſe ſit uincere, ambos uictos eſſe con
tendant. Porrò ubi de digamis & trigamis differentes diximus, melius eſt licet alterum
& tertiũ, unum uirũ noſſe, quàm plurimos, id eſt, tolerabilius eſt uni homini proſtitutam
eſſe, quàm multis: nonne ſtatim cur hoc dixerim ſubiecimus? Siquidem & illa in euan
gelio Samaritana, ſextũ maritum habere ſe dicens, arguitur à Domino, quod non ſit uir
eius. Ego etiã nunc libera uoce proclamo, non damnari in eccleſia digamiã, imò nec tri
gamiã: & ita licere quinto & ſexto & ultra, quomodo & ſecũdo marito nubere: ſed quo
modo non damnantur iſtæ nuptiæ, ita nec prædicantur. Solatia miſerię ſunt, non laudes
cõtinentiæ. Vnde & in alio loco dixi: Vbi unus maritus exceditur, nihil refert, ſecundus
an tertius ſit: quia deſinit eſſe monogamus. Omnia licent, ſed non omnia expediũt. Non
damno digamos, imò nec trigamos, & ſi dici poteſt octogamos: habeat cui libet octa
uum maritũ, & eſſe deſinat proſtituta. Veniam & ad illum locum, in quo arguor, quare
dixerim duntaxat iuxta Hebraicam ueritatem, in die ſecundo non additum, ſicut in pri
mo & in tertio & reliquis: Vidit Deus, quia bonũ eſt: ſtatimq; ſubiecerim, nobis intelli
gentiam derelinqui: non eſſe bonum duplicem numerum, qui ab unione diuidat, & præ
figuret fœdera nuptiarũ. Vnde & in arca Noe, omnia animalia quæcunq; bina ingredi
untur, immunda ſunt. Impar numerus eſt mundus. In hoc neſcio quid reprehendatur
interim de ſecunda die: utrum quia ſcriptũ eſt, & ſcriptum non eſſe diximus: an quia e
tiam ſi ſcriptũ eſt, nos aliter intelleximus, quàm ſcripturæ ſimplicitas patitur. Scriptum
non eſſe, in ſecundo die uidit deus quia bonum eſt: non meum accipiant teſtimonium,
ſed cunctorum Hebræorum & aliorum interpretum: Aquilæ uidelicet & Symmachi &
Theodotionis. Si autem ſcriptum non eſt, cum in cæteris diebus ſcriptum ſit, aut red
dant aliam probabiliorem cauſam, quare non ſcriptum ſit: aut ſi non repererint, ingra

tis ſuſcipiant quod à nobis dictum eſt. Porrò ſi in arca Noe omnia animalia, quæ bina in- c
grediuntur immunda ſunt, & impar numerus mundus eſt, & hoc ſcriptum eſſe nemo du
bitat, quare ſcriptum ſit ediſſerant. Si autem non ediſſerunt, quod à me expoſitum eſt, ue
lint nolint, ſuſcipient. Aut profer meliores epulas, & me conuiua utere: aut qualicunque
noſtra cœnula contentus eſto. Scilicet nunc enumerandum mihi eſt, qui eccleſiaſtico-
rum de impari numero diſputarunt, Clemens, Hippolytus, Origenes, Dionyſius, Euſe-
bius, Didymus, noſtrorũq; Tertullianus, Cyprianus, Victorinus, Lactantius, Hilarius:
quorum Hilarius de ſeptenario, id eſt, impari numero diſſerẽs, quæ & quanta dixerit ad
Fortunatum liber illius teſtimonio eſt. An forſitan Pythagoram & Architam Tarenti-
num & Scipionem in ſexto de republica, de impari numero proferam diſputantes? Et ſi
hos audire noluerint obtrectatores mei, grammaticorum ſcholas eis faciam conclama-
re, Numero Deus impare gaudet. Grande piaculum, euerſæ ſunt eccleſiæ, orbis audire
non poteſt, ſi mundiorem uirginitatem diximus eſſe quàm nuptias, ſi parem numerum
impari ſubiecimus, & ueteris teſtamenti typos, euangelicæ ueritati profeciſſe monſtra-
uimus. Cætera quæ in libro noſtro reprehenſa ſunt, uel leuiora puto, uel ad eundem ſen-
ſum pertinentia: unde ad ea reſpondere nolui, ne & libelli excedere magnitudinem, &
tuo uiderer ingenio diffidere, quem patronum cauſæ meæ ante habui, quàm rogarem.
Igitur hoc extrema uoce proteſtor, me nec damnaſſe nuptias, nec damnare: reſpondiſſe
aduerſario, non meorum inſidias formidaſſe. Virginitatem autem in cœlum fero, non
nota qđ desedicat hieronim9 quoad virginitatem — quia habeam, ſed quia magis mirer, quod non habeo. Ingenua & uerecunda confeſsio
eſt: quo ipſe careas, id in alijs prædicare. Nunquid quia graui corpore terræ hæreo, auiũ 19
non miror uolatus, nec columbam prædico, quod Radit iter liquidum, celeres neq; cõ-
mouet alas? Nullus ſe decipiat, nemo blando adulatore ſe præcipitet. Prima eſt uirgini-
tas à prima natiuitate, ſecunda uirginitas à ſecunda natiuitate. Non eſt meus ſermo, anti-
qua ſententia eſt: Nemo poteſt duobus dominis ſeruire, carni & ſpiritui. Caro concupi- D
ſcit aduerſus ſpiritum, ſpiritus autem aduerſus carnem: hæc adinuicem ſibi aduerſantur,
ut non quæ uolumus illa faciamus. Quando aliquid tibi aſperum uidetur in noſtro opu
ſculo: non ad mea uerba reſpicias: ſed ad ſcripturam, unde mea tracta ſunt uerba. Chri-
ſtus uirgo, mater uirginis noſtri uirgo perpetua, mater & uirgo. Ieſus enim clauſis in-
greſſus eſt oſtijs: & in ſepulchro eius, quod nouum & in petra duriſsima fuerat exciſum,
nec antea quis, nec poſtea poſitus eſt. Hortus concluſus, fons ſignatus: de quo fonte ille
fluuius manat iuxta Ioel, qui irrigat torrentem, uel funium uel ſpinarum: funium pecca-
torum, quibus ante alligabantur: ſpinarum, quæ ſuffocant ſementem patriſfamiliâs. Hęc
eſt porta orientalis (ut ait Ezechiel) ſemper clauſa & lucida, operiens in ſe uel ex ſe profe-
rens ſancta ſanctorũ, per quam ſol iuſtitiæ & pontifex noſter ſecundum ordinem Mel-
chiſedec ingreditur & egreditur. Reſpondeant mihi, quomodo Ieſus ingreſſus eſt clau-
ſis oſtijs, cum palpandas manus, & latus conſiderandum, & oſſa carnemq; monſtraue-
rit, ne ueritas corporis, phantaſma putaretur: & ego reſpondebo, quomodo ſancta Ma-
ria ſit & mater & uirgo. Virgo poſt partum, mater antequam nupta. Igitur, ut dicere cœ-
peramus, Chriſtus uirgo, uirgo Maria, utriuſq; ſexus uirginitatem dedicauere. Apoſto-
li, uel uirgines, uel poſt nuptias continentes: epiſcopi, presbyteri, diaconi, aut uirgines 11
eliguntur, aut uidui, aut certe poſt ſacerdotium in æternum pudici. Quid nobiſmetipſis
illudimus, & iraſcimur, ſi ſubantibus nobis ſemper ad coitum, præmia pudicitiæ dene-
gentur? Volumus opipare comedere, uxorum adhærere cõplexibus, & in numero uir-
ginum & uiduarum regnare cum Chriſto. Idem ergo habebit fames præmium & inglu-
uies, ſordes & mundiciæ, ſaccus & ſericum. Lazarus recepit mala in uita ſua: & diues ille
purpuratus, craſſus & nitidus, fruitus eſt carnis bonis dumad uiueret: ſed diuerſa poſt
mortem tenent loca: Miſeriæ delicijs, & deliciæ miſerijs cõmutantur. In noſtro arbitrio
eſt, uel Lazarum ſequi, uel diuitem.

Præceden-

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

A 1 AD philoſophiam.] Id eſt literariam exercitationem. Dogma uocat decretum, quod haberet de nuptijs & uirginitate. Condiſcipulum.] Modeſtiæ cauſa uocat, cum magis diſcipulus fuerit, quàm condiſcipulus. Sodalem.] Sodales ſunt admodum familiares, & quibus uel ineptias noſtras non uereamur communicare. Amicum.] Id nomen ſanctius eſt. Obuijs (ut aiunt) manibus.] Quod auide accipimus, id manibus porrectis occurrentes excipimus. Quod obtruditur inuitis, longe ſecus accipere ſolemus. Oratorem meum.] Id eſt, cauſæ meæ patronum. Nam qui litigant, primum aduocatum inſtruunt in cauſa: hoc eſt, ea docent, quibus cognitis opus eſt ad cauſæ defenſionem. Nam inſtruere, uelut armare eſt, & præparare. Tullius tuus.] Vel quia Romanus, uel quod Pammachius huius ſtylo delectaretur. Ante illum.] Marcus enim Antonius orator floruit ante Ciceronem, hoc eſt, illo admodum puero. Breui & ſolo.] Quia nihil aliud ſcripſit præter unicum librum, eumq; breuem. Reprehendunt me.] Hæc eſt cauſæ conſtitutio, ſiue argumenti expoſitio. Problematis.] Id eſt, quæſtionis: ſic enim Græci uocant προβλήματα παρὰ τὸ προβάλλειν, quod in congreſſu ſolent in medium proponi. Deniq;.] Hinc apparet Iouiniani dogma Romæ damnatũ fuiſſe, priuſquã Hieronymus aduerſus eum ſcriberet. Apte dixit, denique: cum hoc argumento poſsit urgere uel præter-
2 miſſis cæteris. An ego.] Hoc per ironiam dictum eſt. Significat enim ſe ſatis exercitatum in diuinis literis. Lineam.] Tractum eſt à pictoribus, qui ſic exercentur, ut lineam lineæ inducant, quemadmodum legimus apud Plinium de Protogene & Apelle. Tenue dicendi.] Hoc à textoribus eſt ductum. Ita Horatius: Tenui deducta poemata filo. Neq; enim nos.] Hæc ad uerbum citat ex ſuo ipſius libro aduerſus Iouinianum. Homini uxorem uel mulierẽ.] Rurſum oſtendit γυνὴ uocem eſſe ambiguam. Quid, inquit, uelim.] Hæc ſub Pauli perſona legenda ſunt. Iunonis uniuiræ.] Poteſt & ad Iunonem referri, quæ tantum uni nupſit, & ad mulieres μονογάμους, per quas huius ſacra peraguntur. Illum aſpice contrà qui uocat.] Carmen eſt ex Aeneide Maronis. Aliter teneant nodum.] Quanquam refragantibus exemplaribus, nodum lego, non modum. Nam & athletarum & palæſtritarum nexus uocantur. Qui diſputat, in hoc tenet & diſſimulat nodum, ut illaqueet
3 aduerſarium. Qui docet, uirga emendat, ſi diſcipulus non obtemperet. Pugnanti ictus dictare de muro.] Qui ſpectant in tuto periculũ aliorum, de muro iudicare dicuntur. Alluſit autem ad Græcum prouerbium, πὶ τὸς ἀχαιὸς ἀπὸ τύργε λέγομεν, id eſt, qui Achiuos de turri iudicamus? Verũ hæc copioſius explicamus in noſtris Chiliadibus. Eleganter autem dixit, dictare ictus, pro præſcribere, quomo-
B do debeas ferire. Nolo tale certamen.] Vtinam attente legant hunc locũ rixoſi quidam, qui quatuor aut quinq; uerba decerpunt ex opere alieno, atque inde ſtatim pronunciant. Quàm multa poſſent hic torqueri in Hieronymum, niſi ſequeretur: Et hæc dicerem, ſi uincendi ſtudio, &c. In ſcholis pariter.] Et ob hoc ſuperius eum condiſcipulum uocat. Ariſtotelea.] Græce dixit ἀριστοτέλεια. Gorgias primus Athenis de omni re quæcunque propoſita fuiſſet, diſputauit: non quod ita ſen-
4 tiret, ſed exercendi ingenij cauſa. Genera dicendi.] Quidam codices habebant dicendi, quidam dictandi: legendum arbitror diſputandi, aut certe diſſerendi. Porrò locus quem hic citat, eſt apud Ariſtotelem libro Elenchorum primo his uerbis: ὅτι δὲ τῶν ἓξ διαλέγεσθαι λόγον γένη τέτταρα, διδασκαλικοὶ καὶ διαλεκτικοὶ καὶ πειρασικοὶ καὶ ἐριστικοί. καὶ διδασκαλικοὶ μέν, οἱ ἐκ τῶν οἰκείων ἀρχῶν ἑκάστου μαθήματος, καὶ οὐκ ἐκ τῶν τοῦ ἀπηριγομένου ληπτῶν συλλογιζόμενοι. δεῖ γὰρ πιστεύειν τὸν μανθάνοντα. διαλεκτικοὶ δὲ οἱ ἐκ τῶν ἐνδόξων συλλογιστικοὶ αὐτοφάσεως. πειρασικοὶ δὲ οἱ ἐκ τῶν δοκόντων τοῦ ἀπηριγομένῳ, καὶ ἀναγκαίων εἶναι τοῦ προτεινομένου ἔχειν τὴν ἐπιστήμην, ὃν τρόπον διώρισαι ἐν ἑτέροις. ἐριστικοὶ δὲ οἱ ἐκ τῶν φαινομένων ἐνδόξων συλλογιστικοί. πρὸς μὲν οὖν τὸ διδασκαλικὸν καὶ ἀπόδεικτικὸν εἴρηται, πρὸς δὲ τὸν διαλεκτικὸν καὶ πειρασικὸν ἐν τοῖς πρότερον, πρὸς δὲ τὸν ἀγωνισικὸν καὶ ἐριστικὸν νῦν λέγωμεν. id eſt: Sunt autem diſputandi genera quatuor, doctrinale & diſputatiuum & tentatiuum & contentioſum. Ac doctrinale quidem, quod ex proprijs principijs uniuſcuiuſq; diſciplinæ, non ex reſpondentis opinionibus ratiocinatur: oportet enim credere, eum qui diſcit. Diſputatorium autem, quod ex probabilium ratiocinatur contradictione. Tentatiuum uero, quod ex his quæ uidentur reſpondenti, & ex his quæ neceſſe eſt ſcire, eum qui ſe fingat habere ſcientiam, quemadmodum in alijs eſt definitum. Contentioſum autẽ, quod ex his quæ uidentur eſſe probabilia, ratiocinatur. Itaque de doctrinali quidem ac demonſtratiuo dictum eſt: de diſputatorio uero ac tentatiuo, in libris ſuperioribus: de concertatorio autem & contentioſo nunc dicamus. Gymnaſticos.] γυμνασικῶς, id eſt, ad exercitationem. Dogmaticos.]
5 δογματικῶς, id eſt ad decernendum. Panem, ut dicitur.] Prouerbium eſt Plautinum illud, Altera manu fert lapidem, panem oſtentat altera: ſumptum ab ijs qui quo canem fallant, pane oſtenſo alliciunt, deinde lapidem quem altera manu clàm tenebant, impingunt. Studioſus magiſter.] Ita conſentiebant exemplaria. At ego malim, ocioſus magiſter. Noli ex obliquo.] Hæc ſic legenda, ut dicantur non ab Hieronymo, ſed ab ocioſo magiſtro, qui his uerbis obiurgat pugnantem. Nec id contumelioſum eſt in Pammachium, cum ſecunda perſona pro quauis abutatur. Quaſi non & hæc.] Hæc reſpondentur ab Hieronymo. Diuerſis cucurrere.] Quoniã Socrates ambigue diſputabat de omnibus, hinc ex eius doctrina uariæ ſunt ortæ ſectæ. Academicorũ, qui dicebãt nihil ſciri. Stoicorum, qui negabant quicquã bonum aut malum, præter unam uirtutem ac turpitudinem.

Peripateticorum, qui ordines bonorum fecerunt, & felicitatis gradus. Quæ uerba non sensuum.] C
Ostendit in hoc obliquo disputandi genere, in quo non dogmata proferuntur, sed pugnatur cum ad- 6
uersario, licere uerba detorquere ad eum sensum, qui tibi commodus sit, & ipsos sensus ad uictoriam
detorquere. Dicunt aduersus ea.] Locus hic uel ex hoc deprehenditur esse corruptus, quod in
exemplaribus uarius habebatur. Sic equidem conjicio legendum: Et quàm interdum coguntur lo-
qui, non quod sentiunt, sed quod necesse est aduersus gentiles. Sed tonitrua.] [redacted]
Hæret in cau-
sa.] Cum aliud uideatur agere, ac digredi, tamen hoc ipsum agit. Aliquando uidetur concedere, ali-
quando reuocat quod concessit, & tamen quid uelit, magis intelligitur, quàm auditur. Et non
edisserit.] Velut illud de baptismo Ioannis. Secretum meum mihi.] Est apud Esaiam prophe-
tam capite uigesimoquarto. Imò indignantur.] Correxit uerbum indignamini. Quod sunt.]
Id est Iouinianistæ. Quod simulant, hoc est orthodoxi. Et sicuti uiri fortes.] Sic inducuntur in
controuersiis rhetorum, aliquando uiri fortes, & de republica benemeriti, loquentes non ut negent
factum, aut ut recte factum defendant: sed ut admissum, superiorum meritorum respectu, condone-
tur. Ita inducunt Horatium, occisa sorore reum: ita Manilium, affectati regni reum: ita pro Milone
loquitur Cicero. Auellatur de tabernaculo.] Locus est apud Iob capite decimooctauo. 7

Omnes qui uirgines permanserint.] Sic habebant uetusti codices: Si uirginitas impura, colla-
tione angelorum ac Dei, quid dici conuenit de nuptis & uiduis? Verũ legendum arbitror, non per-
manserunt. Sancti Ambrosii De uiduis.] Extat liber, sed in eo multo æquior est uiduis. Ait enim
in ipso statim initio: Et propemodũ non inferioris uirtutis est, eo abstinere coniugio, quod aliquan-
do delectauerit, quàm cõiugij oblectamenta nescire. Ac paulo pòst: Angelus mittitur ad uirginem,
propheta ad uiduam. Rursum alibi: Ita igitur uirginitatem prædicamus, ut uiduas non reijciamus: ita
uiduas honoramus, ut suus honos coniugio reseruetur. De secũdis nuptijs illud eleganter dicit: Ha-
beat saucia remedium, honesta consilium. Certe in summa cum Hieronymo consentit, uirginitatem
primo statuens loco, proximo castam uiduitatem, tertio nuptias. Tribus libellis.] Extant & hi.

Quorum æmulari exopto.] Retulit per allusionem Terentij uerba. Noctem flumine pur-
gant.] Ita Persius Satyra secunda, Hæc sancte ut poscas, Tyberino in gurgite magis Mane caput
bis terq; & noctem flumine purgas. In eos qui dabant operam, ut pure orarent, cum nihil peterent
à suis dijs, nisi ridicula. Quare non ingrediuntur ecclesias.] Ex hoc loco colligimus, olim domi 8
suæ quemq; corpus Christi sumere solere, qui uoluisset. Idẽ uidetur innuere Paulus, cum ait: An do- D
mos non habetis ad manducandum. Vt amori coniugis.] Hoc sub alterius persona dicitur, non
Hieronymi. Est enim μίμησις, mox enim suo nomine respondet: Qui potest sustinere, sustineat.

Et mussitamus adhuc.] Quanquam consentientibus inter se quæ uiderim exemplaribus, malim
ita legi: Et mussitamus adhuc, nuptias indulgentiam uocare non præceptum. nam mussitamus po-
suit, pro timemus. Mussat enim qui non audet eloqui quod sentit. Et uirgo ecclesiæ uirginis.]
Hoc adiecit, non simpliciter ad laudem Damasi, sed ad pondus argumenti. Quod is uir non solum
iudicio, sed etiam ipsa uita prætulisset uirginitatem, in cuius laudem librum etiam scripserat.

Nemo super hac.] Mirum, cum aliàs scribat eum librum Romę lapidatum fuisse. Vel libera.] 9
Liberari dicuntur, qui iudicũ sententijs absoluuntur. Plautinæ familiæ.] Quidam codices habe-
bant fabulæ pro familiæ. Familias appellat factiones. Plautinas addit, quod is procacior est in conui
cijs, præsertim quoties seruos, coquos, meretrices, aut lenones altercantes facit: non quod ipse Plau-
tus sit mordax, sed quod tales inducat personas. Sic & in proxima Epistola de mordaci obtrectato-
re, Plautinæ familiæ columen. Porrò Plautinos sales olim uehementer placuisse ueteribus, testis est
Horatius: At nostri proaui Plautinos & numeros, & Laudauere sales: nimium patienter utrunque,
Ne dicam stulte mirati. Aut profer meliores epulas.] Allusit ad illud Horatianum: Si quid no-
uisti rectius istis, Candidus imparti: si non, his utere mecum. Scilicet.] Hæc cum stomacho &
ironia dicuntur. Mirum est autem cur Platonis hoc loco non fecerit mentionem. Quorum Hi-
larius.] Quæ qualiũ uirorum monumenta perdidimus, ut summulariorũ istorũ nugas legere cogere-
mur. Extant nonnulla de numeris apud hunc in initio Cõmentariorum in Psalmos. Numero Deus
impare gaudet.] Olim ad grammaticos pertinebat poetarum enarratio. Est autem hemistichium ex
Maronis Eclogis. Virginitatem autem in cœlum.] Hic locus arguit Hieronymum uirginem
non fuisse, sed lapsum in adolescentia: id quod alio quoq; loco testatur, sororem commendans amicis
quibusdam. Nec hic ulla causa, cur modestiæ gratia se uirginem negaret, si uere uirgo esset. Radit 10
iter liquidum.] Versus est ex quinto Vergilianæ Aeneidos, de columba, cuius uolatus ab autori-
bus traditur esse perniciissimus. Nemo blando adulatore se.] Hoc est, nemo præcipitetur in er-
rorem, se adulatore, hoc est, ut ipse sibi sit adulator. Est enim pestilentissimum assentandi genus, cum
aliquis ipse assentatur sibi, quod uitium Græci φιλαυτίαν appellant. Clausis ingressus est.] Cum
appareret discipulis à resurrectione. Id trahit ad Allegoriam, simul alludens ad portam Ezechielis
principi clausam, cuius mox meminit. Funium uel spinarum.] Duplex enim lectio est. Nam Se-
ptuaginta uerterunt χοινίων, id est funium. Symmachus interpretatus est spinarum. Locus est apud
Prophe-

A prophetam cap. iij. Igitur ut dicere.] Bene per coniunctionem igitur, corrigit digreſſiunculam, & recipit ſe in uiam. Nam quæ modo dicta ſunt, nihil faciunt aduerſus Heluidium, qui non negabat Chriſtum ex uirgine natum. Dedicauere.] Dedicatur enim quod initiatur. Vnde Græcis ἐγκαίνια dicuntur ab innouando. Locus hic mendoſus habebatur: uerum ex diuerſis mendis facile germana lectio colligebatur. Subantibus nobis.] Rurſus hoc uſus eſt uerbo, quo uidetur delectatus eſſe. Ingluuies.] Id eſt ingurgitatio, ſiue edacitas. Sordes.] Hic non parſimoniam ſignificat, ſed apparatum & cultum neglectum, unde monachos ſordidatos uocat. Et huic opponit mundiciem. In noſtro arbitrio.] Concluſit librum Epiphonemate.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Monachus quidam iuuenis, & auidus gloriæ, cum ante Iouiniani dogma cum cæteris oppugnaſſet, poſtea cœpit in Hieronymi libros, quos aduerſus Iouinianum ſcripſerat, paſſim declamare, quod contumelioſius ſcripſiſſet aduerſus matrimonium. Hunc igitur mordicus arreptum, miris iocis ſurſum ac deorſum iactat, ac uexat. Siue uere fuit aliquis talis, ſiue ſub huius perſona uoluit omnes obtrectatores ſuos deterrere, ut eſt uafer Hieronymus, & hunc neſcio quem ſubornauit, ne quid offenderet Domnionem, ut apparet, epiſcopum, aut certe abbatem, nam patrem uocat & aliàs. Eſt autem tota iocoſa epiſtola à capite uſq; ad calcem, ſed à nomine temperans, quo liberius conuicietur.

HIERONYMI AD DOMNIONEM APOLOGETICON.

ITERAE tuæ & amorem pariter ſonant & querelam. Amorem tuũ, quo ſedulo monens, etiam quæ tuta ſunt in nobis pertimeſcis: querelam eorũ qui non amant, & quærentes occaſionẽ in peccatis, garriunt aduerſus fratrẽ ſuũ, & contra filium matris ſuæ ponunt ſcandalũ. Scribis enim monachum, imò neſcio quem de triuio, de compitis, de plateis circumforaneum, rumigerulum, uafrum tantum ad detrahendum, qui per trabem oculi ſui feſtucam alterius nitatur eruere, concionari aduerſum me, & libros quos contra Iouinianum ſcripſi, canino dente rodere,
2 lacerare, conuellere. Hunc dialecticum urbis ueſtræ & Plautinæ familiæ columen, non legiſſe quidem διατηγορίας Ariſtotelis, non περὶ ἑρμηνείας, non τοπικὰ, non ſaltem Ciceronis τόπους, ſed per imperitorum circulos, mulierc ularumq; συμπόσια, ſyllogiſmos te-
B xere, & quaſi ſophiſmata noſtra callida argumentatione diſſoluere. Stultus ego qui me putauerim hęc abſq; philoſophis ſcire nõ poſſe, qui meliorẽ ſtyli partẽ eam legerim quæ
3 deleret, quàm quæ ſcriberet. Fruſtra ergo Alexandri uerti cõmẽtarios: nequicq; me doctus magiſter per εἰσαγωγὴν introduxit ad logicam: &, ut humana contemnam, ſine cau-
4 ſa Gregorium Nazianzenum & Didymum in ſcripturis ſanctis catechiſtas habui: nihil mihi profuit Hebræorũ eruditio, & ab adoleſcentia uſq; hanc ætatem quotidiana in lege, prophetis, euangeliis, apoſtoliſq; meditatio. Inuentus eſt homo abſque præceptore
5 perfectus πνευματοφόρος, ἔνθεος καὶ αὐτοδίδακτος, qui eloquentia Tullium, argumentis Ariſtotelem, prudentia Platonem, eruditione Ariſtarchũ, multitudine librorũ Chalcenterum, Didymum ſcientia ſcripturarum, omneſq; ſui temporis uincat tractatores. Denicq;
6 dicitur materiam poſcere: & Carneadeum aliquid referens, in utranque partem, hoc eſt, & pro iuſtitia & contra iuſtitiam diſputare. Liberatus eſt mundus à periculo, & hæreditariæ uel centumuirales cauſæ de barathro erutæ, quod hic forum negligens ſe ad eccleſiam tranſtulit. Quis hoc uolente fuiſſet innoxius? Quẽ criminoſum non huius ſeruaſ-
7 ſet oratio, cum cœpiſſet in digitis partiri cauſam, & ſyllogiſmorũ ſuorum retia tendere? Nam ſi applociſſet pedem, intendiſſet oculos, rugaſſet frontem, iactaſſet manũ, uerba tonaſſet, tenebras ilico ob oculos offudiſſet iudicibus. Nec mirũ ſi me & abſentem iamdiu, & abſq; uſu Latinæ linguæ ſemigræculũ barbarũq;, homo latiniſsimus & facũdiſsimus ſuperet, cum præſentẽ Iouinianum, Ieſu bone qualẽ & quantũ uirum, cuius nemo ſcripta intelligeret, dignum qui ſibi caneret tantum & muſis, eloquentiæ ſuæ mole oppreſſerit. Quæſo igitur pater chariſsime, ut moneas eum, ne loquatur contra propoſitũ ſuum, ne
8 caſtitatẽ habitu pollicens, uerbis deſtruat: ne uirgo uel continens, ipſe enim uiderit quid eſſe ſe iactet, maritatas uirginibus cõparet, & fruſtra aduerſus hominẽ diſertiſsimũ, tanto tempore digladiatus ſit. Audio præterea eum libenter uirginum & uiduarũ cellulas circumire, & adducto ſupercilio de ſacris inter eas literis philoſophari. Quid in ſecreto,

quid in cubiculo mulierculas docet? Vt hoc sciant esse uirgines quod maritatas, ut flo- c
rem ætatis non negligant, ut comedant & bibant & balneas adeant, mundicias appetant,
unguenta non spernant? An magis ieiunia & pudicitiam & illuuiem corporis? Vtiq; illa
præcipit quæ plena uirtutis sunt. Fateatur ergo publice quod domi loquitur. Aut si &
domi eadem docet quæ & publice, à puellarũ consortio separandus est. Miror autẽ non
erubescere iuuenẽ & monachũ ut sibi uidetur esse disertũ: cuius de ore ueneres fluũt: qui
tantæ in sermocinãdo elegãtiæ est, ut Comico sale ac lepôre conspersus sit, lustrare nobi-
liũ domos, hærere salutationibus matronarũ, religionem nostrã paganã facere: & fidem
Christi contentione torquere uerborũ, atq; inter hæc fratri suo detrahere. Vtiq; si erra-
re me arbitratus est (in multis enim offendimus omnes: & si quis in uerbo non peccat,
hic perfectus est uir) debuit uel arguere, uel interrogare per literas, quod uir eruditus &
nobilis fecit Pammachius: cui ego responsum dedi ut potui, & epistola longiore disse-
rui, quo quicq; sensu dixerim. Imitatus saltem fuisset tuam uerecundiam, qui ea loca, quæ
scandalũ quibusdam facere uidebantur, excerpta de uolumine per ordinẽ digessisti, po-
scens ut uel emendarẽ uel exponerem: & non tantæ me putasti dementiæ, ut in uno atq;
eodem libro, & pro nuptijs, & cõtra nuptias scriberẽ. Parcat sibi, parcat mihi, parcat no-
mini Christiano. Monachũ se esse non loquendo, & discursando: sed tacendo, & seden-
do nouerit. Legat Hieremiã, dicentẽ: Bonũ est uiro cum portauerit iugũ ab adolescentia
sua. Sedebit solus & tacebit: quia tulit super se iugũ. Aut si certe in omnes scriptores cen-
soriã accepit uirgulã, & idcirco se eruditũ putat, quia Iouinianũ solus intelligit: est quip-
pe prouerbiũ, Balbũ melius balbi uerba cognoscere: τὸν τὰς συγγραφεῖς pellamus Atti-
lio iudice. Ipse quoq; Iouinianus συγγραφεὺς ἀγράμματος iustissime proclamabit, quod
me damnant episcopi, non est ratio, sed conspiratio. Nolo mihi ille uel ille respondeat:
quorum me autoritas opprimere potest, docere non potest. Scribat contra me uir, cuius 9
& ego linguã intelligo: quem cum uicero, omnes homines simul uicerim. Ego enim be-
ne noui, experto credite, quantus in clypeum assurgat, quo turbine torqueat hastam. For D
tis est, & in disputãdo nodosus & tenax, & qui obliquo & acuminato pugnet capite. Sæ
pe de nocte usq; ad uesperã contra nos in plateis clamauit: habet latera & athletarum ro-
bur, & belle corpulentus est. Videtur mihi occulte mei dogmatis esse sectator. Præterea
nunquã erubescit, nec considerat quid, sed quantũ dicat: & in tantam uenit opinionẽ elo
quentiæ, ut soleant dicta eius cirratorũ esse dictata. Quoties me iste in circulis stomacha-
ri fecit, & adduxit ad choleram? Quoties conspuit, & consputus abscessit? Sed hæc uul-
garia sunt, & à quolibet de sectatoribus meis possunt fieri: ad libros prouoco, ad memo-
riam in posteros transmittendam. Loquamur scriptis, ut de nobis tacitus lector iudicet: 10
ut quomodo ego discipulorum gregem duco, sic ex huius nomine Gnathonici uel Phor
mionici uocentur. Non est grande mi Domnion garrire per angulos & medicorum ta-
bernas, ac de mundo ferre sententiam: hic bene dixit, ille male: iste scripturas nouit, ille
delirat: iste loquax, ille infantissimus est. Vt de omnibus iudicet, cuius hoc iudicio me-
ruit? Contra quemlibet passim in triuijs strepere, & congerere maledicta non crimina,
scurrarum est & parasitorũ. Moueat manum, figat stylum, commoueat se, & quicquid po
test scriptis ostendat. Det nobis occasionem respondendi disertitudini suæ. Possum re-
mordere, si uelim, possum genuinum dentem læsus infigere. Et nos didicimus literas,
& nos sæpe manum ferulæ subduximus. De nobis quoq; dici potest: Fœnum habet in
cornu, longe fuge. Sed magis uolumus esse discipuli eius, qui ait: Dorsum meũ posui ad
flagella, & faciem meam non auerti à confusione sputorum. Qui cum malediceretur non
remaledixit: & post alapas, crucem, flagella, blasphemias, nouissime pro crucifigentibus
deprecatus est, dicens: Pater ignosce eis: quod enim faciunt, nesciunt. Et ego ignosco er-
rori fratris, intelligo, quia diaboli arte deceptus est. Inter mulierculas sciolus sibi & elo-
quẽs uidebatur. Postq; Romã mea opuscula peruenerũt, quasi æmulũ exhorruit, et de me
quoq; captauit gloriã: ut nullus esset in terris, qui nõ eius eloquẽtiæ displiceret, exceptis
his

A his quorum potentiæ non parcit, ſed cedit: imò quos non honorat, ſed metuit. Voluit ſcilicet homo peritiſsimus, ut ueteranus miles uno rotatu gladij percutere utrumque, & oſtendere populis, quod quicquid ipſe uellet, hoc ſcriptura ſentiret. Dignetur igitur nobis ſermonem ſuum mittere: & non reprehendendo, ſed docendo garrulitatem noſtram corrigere. Tunc intelliget aliam uim fori eſſe, aliam triclinij, non æque inter fuſos & calathos puellarum, & inter eruditos uiros de diuinæ legis dogmatibus diſputari. Nunc libere & imprudenter iactat in uulgus & perſtrepit: damnat nuptias, & inter uteros tumentes, infantium uagitus, & lectulos maritorum, quid Apoſtolus dixerit tacet, ut me ſolum in inuidiam uocet. Cum autem ad libros uenerit, & pedem pedi contulerit, & uel propoſuerit aliquid de ſcripturis, uel audierit proponentẽ, tũc ſudabit, tunc hęrebit: procul Epicurus, longe Ariſtippus, ſubulci non aderunt, fœta ſcropha non grunniet. Et nos tela pater ferrumq́ haud debile dextra Spargimus, & noſtro ſequitur de uulnere ſanguis. Porrò ſi non uult ſcribere, & tantum maledictis agendum putat, audiat tot interiacentibus terris, fluctibus, populis, ſaltem hoc clamoris mei: Non damno nuptias, non damno coniugium. Et ut certius ſententiam meam teneat, uolo omnes qui propter nocturnos forſitan metus ſoli cubitare non poſſunt, uxores ducere.

SCHOLIA.

1 AMorem tuum.] Id oppoſuit alteri parti, hoc eſt, querelis aliorum, non ipſius. Etiam quæ tuta ſunt.] Nam id amantis eſt, & tuta timere, iuxta illud Maronis: Omnia tuta timens. Imò neſcio quem.] Hoc mira arte agit, ut quàm minime multos lædat. Neſcio quem de triuio.] Mire exaggerauit contemptum. Neſcio quem, uelut obſcurum. Addit de triuio, alludens ad Græcum prouerbium, ἀνθρωπίσκος ἐκ τριόδου, id eſt, homunculus de triuio. Nam in triuijs circulatores agebant olim. De compitis & plateis.] Compitum eſt coitus multarum uiarum. Plateæ uiæ latiores, quæ nunc fora uocamus: in his ſolent huiuſmodi ſcurræ conſiſtere. Hic illi regnant, ubi plus ualet imprudẽtia quàm eruditio, nempe apud indoctum uulgus. Ita Horatius, Nec circum compita pugnax. Circumforaneum monachum.] Contumelioſe addit circumforaneum, cum monachus
B nomen habeat à ſolitudine. Vafrum tantum.] In cæteris ſtupidum & infantem. Vafrum uocat dicacem & argutum, & in taxandis uitijs naſutum. Dialecticum urbis ueſtræ.] Per ironiam, cum
2 Roma ſoleat oratores habere, Græcia dialecticos. Κατηγορίας.] Quæ nos uocamus prædicamenta. Nam ab his rudimenta dialectices auſpicamur: quanquam Græci κατηγορίαν & accuſationem uocant. πρὸς ἑρμωνείας.] Id eſt, de interpretatione, ſiue de enunciatione, à uerbo ἑρμηνεύειν, id eſt, interpretari. Non τοπικά.] Id eſt, localia, quod in hiſce libris Ariſtoteles tradat locos, hoc eſt ſedes argumentorum & probationum. Ciceronis τόπους.] Id eſt, locos. Nam & hic ad Trebatium de locis ſcripſit, Ariſtotelem ſecutus, ſed exemplis ad uſum forenſem accommodatis. Addidit ſaltem, quod ſi Græce neſciret, hunc certe legere potuerit. Circulos.] Appellat hominum conuentus, qui mos & hodie durat apud Italos. Συμπόσια.] Id eſt, compotationes, & maluit uti Græca uoce, quod ſit odioſior quàm Latina, conuiuia. Hic in quibuſdam exemplaribus habebaẽ Græca uox Latinis literis, oſanoiſtis, forte ſcriptum erat ſyllogiſmos κεραπινὸς nectere, id eſt, ſyllogiſmos cornutos.
3 Meliorem ſtyli partem.] Olim æreis ſtylis ſcribebant in tabulis ceratis, & cuſpide ſcribebant: in uerſo ſtylo, diuerſa parte delebant, & æquor complanabant. Vnde & Flaccus: Sæpe ſtylum uertens, iterum quæ digna legi ſint, Scripturus. Sentit autem ſe plurimum ſudaſſe in exercendo ſtylo: & ſæpius deleuiſſe ut corrigeret, quàm ſcripſiſſe. Alexandri uerti.] Alexander enim Aphrodiſeus edidit commentarios in aliquot Ariſtotelis libros. Porrò uerti dixit, pro uerſari & euolui, non pro tranſtuli. Doctus magiſter.] Hunc locum deprauatum fuiſſe, uel ipſa codicum uarietas arguit. Opinor ita legendum, Nequicquam me doctus magiſter εἰσάγειν ad logicam. Nam Græcis εἰσάγειν eſt introducere, quod nos dicimus inſtituere: & illi εἰσαγωγὴν uocant, quam nos inſtitutionem, quoties res à primis traditur elementis. Simulq́ alluſit ad libellum Porphyrij de quinque uocibus,
4 quem ipſe εἰσαγωγὴν appellat, quod inducat ad cognitionem logices Ariſtotelicæ. Κατηχίσας.] Catechiſtæ dicebantur apud Chriſtianos, qui uoce uiua tradebant religionis noſtræ myſteria baptizandis. Quo tempore & Catechumeni dicebantur, à uerbo κατηχέω, quod eſt inſtituo, uoce ducta ab ἠχεῖν ſonare, quod olim nefas eſſet myſteria literis committere, ſed uoce tradebantur, id quod obſeruatum eſt & apud Gallorũ theologos Druidas. Ipſe in antiquiſſimo quodam codice legi, pontificem quendam Romanum in literis ſuis cum multa docuiſſet, eum à quo fuerat interrogatus de ſacramentis, ſubtraxiſſe uerba quibus ſacrum oleum conſecraretur, ne myſterium literis commiſſum aliquo modo permanaret ad profanos. At nunc etiam ea quibus Chriſti corpus conficitur, & tonſores memoriter tenent. Cæterum hos duos Catechiſtas appellat, quod non ſolum legiſſet illorum libros, ſed diſputantes audiſſet. Abſq́ præceptore perfectus, πολυμαθὴς, γνῶθι σαυ-

πολίλαντος.] Id eſt, ſpiritu lymphatus, afflatus numine, & per ſe doctus. Sic & Heſiodus ſcribit, ſe ab C
ipſis Muſis didiciſſe, & earum afflatu ſcribere. Et Homerus cantorem αὐτοδίδακτον appellat, quod
non ex hominis inſtitutione, ſed ex afflatu dei canat. Chalcenteron Didymum.] De Didymo 5
grammatico ſentit, qui quoniam ter mille quingenta uolumina ſcripſiſſe memoratur, chalcenterus
dictus eſt. Huic annectit eiuſdem nominis Didymum cæcum, quem ob cognitionem ſcripturarum
Hieronymus uidentem appellat, quod olim prophetæ uidentes dicti ſint: & interpretatio ſcriptura
rum Paulo dicitur prophetia. Et Carneadeum aliquid.] Carneades philoſophus ſolitus eſt de 6
quauis re, quæcunq; eſſet propoſita, in utramuis diſputare partem: tanta erat ingenij promptitudo,
& pro iuſtitia, & contra iuſtitiam. Operæprecium eſt audire, quemadmodum ſciolus aliquis hunc
corruperat locum. Etenim cum Carneadem non reperiſſet, nec in ſuo Breuiloquo, nec in Gemma
gemmarum, nec in Mammetrecto, ſcripturam emendauit ad hunc modum: Denique dicitur mate-
riam poſcere, & ad carnem, & ad deum aliquid referens in utramque partem, &c. O miſeros autores,
qui in huiuſmodi nebulonum incidunt manus. Hæreditariæ uel centumuriales.] Romæ cum
eſſent triginta quinq; tribus: è ſingulis tribubus delecti, centumuirales iudices conſtituebantur: qui
de hæreditatibus, de teſtamentis, de uſucapionibus, mancipijs, nexis, atque id genus alijs cauſis co-
gnoſcebant, quæ capitales non eſſent. De barathro erutæ.] Id eſt, ex ſumma deſperatione.
Nam actum erat de illis, ſi hic ſe ad forum contuliſſet potius quàm ad eccleſiam. In digitis par-
tiri cauſam.] Id Hortenſio tribuunt, quod in digitis ſit partiri cauſam ſolitus. Apploſiſſet.] 7
Mire expreſſit geſtus oratorum, præſertim impudentium. De ſupploſione pedum loquitur & Quin-
tilianus capite De actione. Iactaſſet manum.] Id fiebat in contentione. Attigit omnia in qui-
bus ſita eſt pronunciatio, nempe in uultu, geſtu corporis, & uoce. Abſentem iam diu.] Nempe
à Roma, ubi Latine loquebantur. Et facile eſt uincere abſentem: qui non repugnet. Semigræ-
culum.] Quod ea pars Syriæ quæ Ciliciam ſpectat, tum pleraque Græce loqueretur: quæ ad Saracе-
nos, ſuam habebat linguam, ut incultior. Scripta intelligeret.] Anceps ſermo, qui quadrat e-
tiam in hominem egregie doctum. Sibi caneret & Muſis.] Dictum eſt aliàs de muſico: qui di-
ſcipulum eruditum quidem, ſed populo parum gratum iuſſerit ſibi canere & Muſis. Eloquen-
tiæ ſuæ.] Ridicule, cum illum etiam uicerit ineptia ſermonis, qui fuit ineptiſsimus Contra pro-
poſitum.] Quia monachus erat. Balbus melius balbi.] Hoc quod prouerbio dicunt, mirum
quàm uerum ſit. πάντας συγγραφεῖς.] Id eſt, omnes ſcriptores. Maluit autem Græce dicere, uel 8
quod magis eſſet ridiculum, uel quod ſcriptor, apud Latinos anceps uerbum eſt, commune ſcribæ,
& autori uoluminis. Attilio iudice.] Prodigioſum dictu fuerit, quibus modis hic locus fuerit D
deprauatus, quem tamen è certiſsimis ueſtigijs reſtituimus. Quantum debent bonæ literæ peſſimo
iſti hominum generi: qui ſummam arrogantiam cum ſumma imperitia coniunxerunt. Attilius filius
fuit M. Attilij Reguli: qui maluit ad exquiſita redire ſupplicia, quàm uel hoſti non præſtare iuſiuran-
dum. Hic igitur cenſor erat acerrimus, ac multos equites Romanos graui nota affecit, unà cum ſuo
collega L. Furio Philo. Lege Valerij Maximi librum ſecundum, caput De cenſoria nota. Nam ante
dixerat, ſi in omnes ſcriptores cenſoriam accepit uirgulam. Iouinianus συγγραφεὺς ἀγράμμα-
τος.] Id eſt, ſcriptor abſq; literis, id quod Græce uenuſtius eſt, propter alluſionem uocis. Nam γράμ-
μα à γράφω deducitur, perinde quaſi Latine dicas literator illiteratus. Et ob id maluit Græce dicere,
quo ſeruaret gratiam thematis. Opprimere poteſt, docere non poteſt.] At nunc bone Deus 9
cuiuſmodi ſunt, qui uelut ex adytis ſua produnt oracula, hoc impie, hoc hæretice, hoc indocte. Hæc
autem dixit, quod Domnion eſſet epiſcopus: ut apparet è proxima epiſtola. In clypeum.]
Reddidit carmen Maronis ex Æneide: uerum hæc omnia per ironiam dicuntur. In diſputan-
do nodoſus.] Ita paulo ſuperius, Nodum in diſputando tenere. Obliquo & acuminato.] A
palæſtra duxit metaphoram: in qua & nexibus utuntur: ac nonnunquam obliquant caput, ut attra-
hant colluctantem, aliquando intendunt caput. Habet latera.] Latera pro robore ſæpius u-
ſurpant oratores. In athletis potiſſimum corporis firmitas: & in oratore latera requiruntur, qui apud
populum dicat. Videtur mihi occulte.] Plane ludit, quaſi Hieronymus ſit homo uoluptua-
rius, & ſaginæ deditus. Addit occulte: quod alioqui cultu monachum profiteretur. Cirrato-
rum eſſe dictata.] Cirratos uocat adoleſcentes comatos: alludens ad illud Satyricum, Ten' cirrato-
rum centum dictata fuiſſe. Eſt autem feſtiua παρονομασία inter dicta & dictata. Dictata dicuntur qua
ſi præſcripta ad imitandum. Ad choleram.] Id eſt, ad bilem, id quod accidere ſolet moto ſto-
macho. Loquamur ſcriptis.] Feſtiuiter duo diuerſa coniunxit. Nam non loquitur qui ſcribit. 10
Gnathonici uel Phormionici.] Alluſit ad illud quod eſt in Eunucho Terentiana, Itidem & iſti
Gnathonici uocentur. Gnathonem inducit Terentius, adulatorem optimum, & Phormionem im-
pudentiſſimū paraſitum. Medicorum tabernas.] Vt in tonſtrinis, ita & in pharmacopolijs, quas
hic medicorū tabernas appellat, conſident ocioſi. Sæpe manum.] Retulit illud Iuuenalis: Et nos
ergo manū ferulæ ſubduximus. Fœnum habet in cornu.] Carmen ex Satyris Horatij, de morda-
ci poeta: metaphora ſumpta à boue cornupeta. Et ego ignoſco.] Totus hic ſermo obliquus eſt,
maxime mordens, cum uideatur mederi morſui. Parcit, ſed cedit.] Parcit qui ueretur, cedit qui ti-
met periculum: idq; ipſe mox interpretatur, non honorat, ſed metuit. Hęrebit.] Hærent perplexi.

Procul

A Procul Epicurus.] Hi uoluptatum ſectatores non erũt auxilio, cũ res diuinæ ſcripturæ teſtimonijs agitur. Subulci nõ.] Sic appellat fautores louinianí, q̃ coitum approbent, ut indicatũ eſt ſuperius. Fœta ſchropha.] Eſt aũt hoc animal mire fœcundũ. Et nos tela pater.] Carmen eſt ex Æneide Virgiliana. Nocturnos forſitã met.] Nẽpe ob metũ lemurũ aut ſpectrorũ. nam ſoli magis timent.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Pammachius uir nobilis, affinis Paulæ, conſobrinus Marcellæ, Hieronymo amicus, cum uideret multos offendi libris quos aduerſus Iouinianum ſcripſerat, ſuppreſſit exemplaria: & ut idem faceret Hieronymus, admonuit, quo liberum eſſet emendare quæ diſplicebant. Ad id reſpondet Hieronymus, eumq̃ adhortatur, ut ſacrarum ſtudio literarum ſe dignum præbeat honore ſacerdotij, ad quod uideretur omnium ſtudijs accerſendus.

DIVVS HIERONYMVS AD PAMMACHIVM pro libris ſuis aduerſus Iouinianum.

1 CHriſtiani interdum pudoris eſt, etiam apud amicos tacere, et humilitatẽ ſuam magis ſilentio conſolari, q̃ retrectando ueteres amicitias, ambitionis crimen incurrere. Quandiu tacuiſti, tacui, nec unquã expoſtulare ſuper hac re uoluit: ne non amicum quærere, ſed potentiorẽ uiderer expetere. Nunc aũt prouocatus officio literarũ, primas partes ſemper habere tentabo: & nõ tam reſcribere, q̃ ſcribere, ut & uerecundè hucuſq̃ tacuiſſe, & uerecundius loqui cœpiſſe cognoſcar. De opuſculis meis contra Iouinianum, quod & prudenter & amanter feceris exemplaria ſubtrahendo, optimè noui. Sed nihil profuit iſta diligentia, cum aliquanti ex urbe ueniẽtes, mihi eadem lectitarẽt, quæ ſe Romæ excepiſſe referebant. In hac quoq̃ prouincia iam libri fuerãt diuulgati: & ut ipſe legiſti, neſcit uox miſſa reuerti. Non ſum tãtæ felicitatis, quantæ pleriq̃ huius temporis tractatores, ut nugas meas quando uoluerim emendare poſſim. Statim ut aliquid ſcripſero, aut amatores mei, aut inuidi, diuerſo quidem ſtudio, ſed pari certamine in uulgus noſtra diſſeminant: & uel in laude, uel in uituperatione nimij ſunt: non meritum ſtyli, ſed ſuum ſtomachum ſequentes. Itaq̃ quod ſolum facere potui, apologeticum ipſius operis tibi miſi, quem προεφώνησα, & te poſcente edidi. Quem cum
B legeris, ipſe pro nobis cæteris ſatisfacies: aut ſi tu quoq̃ narem cõtraxeris, illam Apoſtoli παδικοπλὼ, in qua de uirginitate & nuptijs diſputat, aliter differere compelleris. Nec hoc dico, quod te ad ſcribendum prouocem: cuius in ſacris literis ſtudium mihi prẽfero: ſed ut alios qui nos lacerant, hoc facere compellas. Norunt literas, uidentur ſibi ſcioli: poſſunt me non reprehendere, ſed docere. Si quid ſcripſerint, magis ex operis eorũ comparatione, mea interpretatio negligetur. Lege quæſo te, & diligẽter Apoſtoli uerba conſidera, & tunc uidebis me propter calumniam declinandam multo plus q̃ ille uoluit in maritos fuiſſe clementẽ. Origenes, Dionyſius, Pierius, Euſebius Cæſarienſis, Didymus, Apollinaris latiſsimè hanc epiſtolam interpretati ſunt: quorũ Pierius cum ſenſum Apoſtoli uentilaret atq̃ ediſſereret, & propoſuiſſet illud exponere, Volo autem omnes eſſe
2 ſicut meipſum: adiecit, ταῦτα λέγω ὁ παῦλος, ἀντιμὲνς ἐγαμίαν κηρύσσει. Quod hic quæſo peccatum meum eſt, quæ duritia? Vniuerſa quæ ſcripſi, huic ſententiæ comparata, leuiſsima ſunt. Reuolue omnium quos ſuprà memoraui commentarios, & eccleſiarum bibliothecis fruere, & magis concito gradu ad optata cœptaq̃ peruenies. Audio totius in te urbis ſtudia concitata: audio pontificis & populi uoluntatem pari mente congruere. Minus eſt tenere ſacerdotium, quàm mereri. Libros ſedecim prophetarum, quos in Latinum de Hebræo ſermone uerti, ſi legeris, & delectari te hoc opere comperero, prouocabis nos etiam cætera clauſo armario non tenere. Tranſtuli nuper Iob in linguam noſtram: cuius exemplar à ſancta Marcella conſobrina tua poteris mutuari. Lege eundem Græcum & Latinum: & ueterem editionem, noſtræ translationi compara, & liquido peruidebis, quantum diſtet inter ueritatem & mendacium. Miſeram quædam τῶν ὑπομνημάτων in prophetas duodecim, ſancto patri Domnioni, Samuelem quoque & Malachim, id eſt, quatuor Regum libros. Quæ ſi legere uolueris, probabis quantę difficultatis ſit diuinam ſcripturam, & maxime prophetas intelligere: & interpretum uitio quæ apud ſuos puriſsimo curſu rationis labuntur, apud nos ſcatere uitijs. Porrò

eloquentiam

eloquentiam quã pro Chriſto in Cicerone contẽnis,in paruulis ne requiras.Eccleſiaſtica c
interpretatio etiam ſi habeat eloquij uenuſtatẽ,diſsimulare eam debet et fugere,ut nõ in
ocioſis philoſophorũ ſcholis paucis diſcipulis, ſed uniuerſo loquatur hominum generi.

SCHOLIA.

HVmilitatem ſuam.] Hic humilitas non uirtutem ſignificat,ſed fortunam & conditionem.
Super hac re.]Nempe de tuo ſilentio. Amicum quærere.] Quærere pro requirere, & 1
amicum uelut æqualem. Sed potentiorem.] Erat enim Pammachius Romæ nobiliſſimus.
Exemplaria ſubtrahendo.] Quantum inuidiæ conflatum fuerit Hieronymo ex his libris,uel hinc
apparet,quod Pammachius amiciſſimus exemplaria ſubtraxerit ne uulgarẽtur. Aliquanti.] Id eſt,
aliquãmulti. Excepiſſe.] Id eſt tranſcripſiſſe. Neſcit uox miſſa.] Hemiſtichiũ eſt Horatianum.
Non meritum.]Hoc adiecit,ne quod præceſſit uidereẽ arrogãtius dictum. Quẽ προσφώνησα.]
Id eſt,quem ante promiſi. Narem contraxeris.] Ita Flaccus: Si ſordida mappa corrugat nares.
Offenditur,qui nares contrahit. πεδικοπλῶ.]Id eſt deciſionem, quando ex omni parte deciſis er-
roribus res abſoluitur. Adiecit ταῦτα λέγων ὁ παῦλος, ἀντικρὺς ἀγαμίαν λυμαίνεται.] Id eſt, Hæc dicẽs 2
Paulus, palàm cœlibatum prædicat. Quid hic attinet cõmemorare, quot modis hunc locum depra-
uarint,& quanti mihi conſtiterit,ex uarijs codicum ueſtigijs ueram inueſtigare lectionẽ? Et ec-
cleſiarum bíblio.] Apparet publicas etiam tum fuiſſe bibliothecas. Optata cœpta.] Innuit illum
tendere ad honorem epiſcopatus,id citius impetraturum, ſi ſe exercuerit in eccleſiaſticis libris, futu-
rus eccleſiæ princeps. Minus eſt tenere.] Elegans epiphonema. Marcella conſobrina.]
Ad hanc & de hac multa ſcribit. Conſobrini uocantur duarum ſororum, aut ſororis & fratris filij.
Inter ueritatem & mendacium.] Aperte damnat ſuperiorem translationem, qua nos tamen ma-
xima ex parte utimur. Quædam τῶν ὑπομνημάτων.]Id eſt,commentariorum:ſic enim appellant,
qui tantum ad memoriæ ſubſidium annotantur. Eccleſiaſtica interpretatio.]Hic locus impẽdio
placet craſſis quibuſdam, qui ſibi in cœlo uidentur eſſe, quod procul abſint ab omni eloquentia. At
Hieronymus non uult eloquentiam abeſſe, ſed diſſimulari uult: hoc eſt, non oſtentari, præſertim in
commentarijs,& ſermonem dilucidum uult eſſe,non ſpurcum & portentoſum.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Hieronymus admonitus Riparij presbyteri literis,quod Vigilantius quidam doceret, marty-
rum non eſſe adorandos cineres, damnaretq; ſolennes Chriſtianorum ad horum ſepulchra uigilias,
hac epiſtola quaſi uelitatur ac præludit ad pugnam: oſtendens ſe paratum ad refellendum hominis D
errorem,ſi libros illius mitterent.

HIERONYMVS ADVERSVS VIGILANTIVM
ad Ripariũ presbyterum.

ACceptis primum literis tuis,non reſpondere,ſuperbiæ eſt: reſpondere,temeri- 1
tatis.De his enim rebus interrogas,quas & proferre & audire ſacrilegium eſt.
Ais Vigilantium,qui κατ' ἀντίφρασιν hoc uocatur nomine:nam Dormitanti
us rectius diceretur:os fœtidum rurſus aperire,& putorem ſpurciſsimum con
tra ſanctorum martyrum proferre reliquias, & nos qui eas ſuſpicimus appellare cinerari
os & idololatras,qui mortuorum hominum oſſa ueneremur. O infelicem hominem, &
omni lachrymarum fonte plangendum: qui hæc dicens, non ſe intelligat eſſe Samarita-
num & Iudæum, qui corpora mortuorum pro immundis habent, & etiam uaſa quæ in
eadem domo fuerint,pollui ſuſpicantur:ſequentes occidentem literam,& non uiuifican
tem ſpiritum. Nos autem non dico martyrum reliquias, ſed ne ſolem quidem & lunam,
non angelos, non archangelos, non cherubim, non ſeraphim, & omne nomen quod
nominatur & in præſenti ſeculo & in futuro,colimus & adoramus: ne ſeruiamus creatu
ræ potius quàm creatori,qui eſt benedictus in ſecula.Honoramus autem reliquias mar-
tyrum, ut eum cuius ſunt martyres adoremus.Honoramus ſeruos, ut honor ſeruorum
redundet ad dominum,qui ait:Qui uos ſuſcipit,me ſuſcipit. Ergo Petri & Pauli immun
dæ ſunt reliquiæ? Ergo Moyſi corpuſculum immundum erit? quod iuxta Hebraicam
ueritatem ab ipſo ſepultum eſt domino?Et quotieſcunq; apoſtolorum & prophetarum
& omnium martyrum baſilicas ingredimur,toties idolorum templa ueneramur? Accen
ſiq; ante tumulos eorum cerei, idololatriæ inſignia ſunt? Plus aliquid dicam, quod re-
dundet in autoris caput: & inſanum cerebrum,uel ſanet aliquando, uel deleat, ne tan-
tis ſacrilegijs ſimplicium animæ ſubuertantur.Ergo & domini corpus in ſepulchro poſi
tum,immũdum fuit?Et angeli,qui candidis ueſtib. utebantur: mortuo cadaueri atq; pol-
luto

A luto præbebant excubias, ut post multa secula Dormitãtius somniaret, imò eructaret im
mundissimam crapulam: & cum Iuliano persecutore, sanctorum basilicas aut destrue-
ret, aut in templa conuerteret? Miror sanctum episcopum, in cuius parochia esse presby-
ter dicitur, acquiescere furori eius: & non uirga apostolica, uirgáque ferrea confringere
uas inutile, & tradere in interitum carnis, ut spiritus saluus fiat: nec meminerit illius dicti:
Si uidebas furem, currebas cum eo, & cum adulteris portionẽ tuam ponebas. Et in alio
loco: In matutino interficiebam omnes peccatores terræ: ut disperderẽ de ciuitate domi-
ni omnes operantes iniquitatem. Et iterum: Nonne odientes te Domine odio habui, &
super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam illos. Si nõ sunt honorandæ re-
liquiæ martyrũ, quomodo legimus: Preciosa in conspectu domini mors sanctorũ eius?
Si ossa martyrum polluunt contingentes, quomodo Elisæus mortuus, mortuum suscita
uit, & dedit uitam corpori, quod iuxta Vigilantiũ iacebat immundum? Ergo omnia ca-
stra Israelitici exercitus & populi Dei fuere immunda, quia Ioseph & patriarcharum cor
pora portabant in solitudine, & ad sanctam terram immundos cineres pertulerant? Io-
seph quoq; qui in typo præcesit Domini saluatoris nostri sceleratus fuit: qui tanta ambi
tione, Iacob in Hebron ossa portauit: ut immundum patrem, auo & atauo sociaret im-
mundis, & mortuum mortuis copularet? O præcidendam linguam à medicis, imò insa-
num curandũ caput, ut qui loqui nescit, discat aliquando reticere. Ego uidi hoc aliquan-
do portentũ, & testimonijs scripturarum, quasi uinculis Hippocratis uolui ligare furio-
3 sum: sed abijt, excesit, euasit, erupit, & inter Hadriæ fluctus, Cotijq; regis alpes, in nos de
clamando clamauit. Quicquid enim amens loquitur, uociferatio & clamor est appellan-
dus. Tacita me forsitan cogitatione reprehendas: cur in absentẽ inuehar. Fatebor tibi do
4 lorem meum. Sacrilegiũ tantum patiẽter audire nõ possum. Legi enim Syromasten Phi
nees, austeritatem Eliæ, zelum Simonis Cananæi, Petri seueritatẽ Ananiã & Sapphiram
B trucidantis: Pauliq; constantiam, qui Elymam magum uijs domini resistentẽ, æterna cæ-
citate damnauit. Non est crudelitas pro Deo, sed pietas. Vnde & in lege dicitur: Si frater
tuus & amicus & uxor quæ est in sinu tuo, deprauare te uoluerit à ueritate, sit manus tua
super eos, & effunde sanguinem eorum, & auferes malum de medio Israel. Iterũ dicam:
Ergo martyrum immundæ sunt reliquiæ? Et quid passi sunt apostoli, ut immundũ Ste-
phani corpus tanta funeris ambitione præcederent, ut facerent ei planctum magnum, ut
eorum luctus in nostrum gaudium uerteretur? Nam cum dicis eum uigilias execrari, fa-
cit & hoc contra uocabulum suum, ut uelit dormire Vigilantius, & non audiat saluato-
rem dicentem: Sic non potuistis una hora uigilare mecum? Vigilate & orate, ne intretis
in tentationem: Spiritus promptus est, sed caro infirma. Et in alio loco propheta decan-
tat: Media nocte surgebam, ut confiterer tibi, super iudicia iustitiæ tuæ. Dominũ quoq;
in Euangelio legimus pernoctasse, & apostolos clausos carcere, tota nocte uigilasse, ut
illis psallentibus terræ quateretur, custos carceris credens, magistratus & ciuitatem re-
rentur. Loquitur Paulus: Orationi insistite, uigilantes in ea. Et in alio loco: In uigilijs fre-
quenter. Dormiat itaq; Vigilantius, & ab exterminatore Ægypti cũ Ægyptijs dormiẽs
suffocetur. Nos dicamus cum Dauid: Non dormitabit neq; dormiet qui custodit Israel,
ut ueniat ad nos sanctus & Hir, qui interpretatur uigil. Et si quando propter peccata no
stra dormierit, dicamus ad eum: Surge, ut quid dormitas domine? excitemusq; illum, &
nauicula fluctuante clamemus: Magister, saluos nos fac, perimus. Plura dictar- uoluerã,
si non epistolaris breuitas pudorem nobis tacendi imponeret: & si librorum ipsius ad
nos uoluisses mittere cantilenas, ut scire possemus ad quæ rescribere deberemus. Nunc
autem aerem uerberauimus, & non tam illius infidelitatem, quæ omnibus patet, quàm
nostram fidem aperuimus. Cæterum si uolueris longiorem nos aduersum eum librum
scribere, mitte nænias illius & ineptias, ut Ioannem Baptistam audiat prædicantem: Iam
securis ad radices arboris posita est. Omnis enim arbor, quæ non facit fructum bonum,
excidetur, & in ignem mittetur.

Scholia

SCHOLIA.

Acceptis primũ.] Id est, qui nunc̃ antea scripserat. Quo magis erat respondendũ. Qui κατ' ἀντίφρασιν.] Figura est grãmaticorum, quoties diuersum significamus ac dicimus, proxima ironiæ: ut qui bellum dictum putant, quod nihil habeat belli: & lucum, quod obscurus sit: & Eumenides furias, quod nulli bene uelint. Hoc aũt dixit, quod Vigilantius insectaretur uigilias ad sepulchra martyrum. Qui eas suspicimus.] Suspicimus quæ ueneramur ac magnifacimus. Nõnulli codices habebant suscipimus. quod si probandũ est, Græce magis locutus est c̃ Latine. Siquidem illi dicũt ἀπὸ τοῦ λέχεσθαι, pro probare & in precio habere. Pro immundis.] Vnde purgabat̃ qui morticinũ uel casu contigisset. Iuxta Hebraicã ueritatẽ.] Sic enim legis Deuteronomij cap. ultimo: Mortuusc̃ est ibi Moyses seruus domini in terra Moab, iubente domino, & sepeliuit eum in ualle terræ Moab contra Phegor, & non cognouit homo sepulchrũ eius usc̃ in præsentẽ diem. Et sepeliuit eum utic̃ Dominus, quo iubente mortuus est. Candidis uestibus.] Cum in exequijs pullis uti mos sit.

Cum Iuliano persecutore.] Nam is imperator adeo fuit inimicus nomini Christiano, ut Christianam gentẽ funditus decreuerit extinguere, si uictor redisset. Aut in templa.] Templa uocat gentilium deorũ. In cuius parochia.] Parochi Græcis dicunt̃, qui cibos & uitæ necessaria exhibent: quo uerbo & Horatius usus est in Satyris. Inde dictũ uidet̃ παροχία, nisi mauis παροικία, quod cœtũ significat in eadem habitantiũ uicinia. Ergo omnia castra.] Historiã habes Iosue cap. ultimo. Iacob in Hebron.] Refertur Geneseos cap. 50. Ego hoc uidi aliquando.] Quidam codices scriptum habebant, uici, quod nõ probo. nam & Hieronymus uersatus erat in Gallia, & nõdum scripserat aduersus Vigilantiũ, ut uictus esse potuerit, quod uel ex hac ipsa patet epistola. Abijt, excessit, euasit.] Retulit uerba Ciceronis de Catilina. Cotijc̃ regis.] Quidã habebant, Gothicic̃ regis. At magis placet Cotij: ut intelligas Alpes Cotias à rege sic appellatas. Sentit Vigilantiũ elapsum, partim Alpiũ, partim maris Adriatici subsidio. Declamando clamauit.] Declamant rhetores, clamant rabulæ.

Syromasten Phinees.] Historia extat in Numeris cap. 25. Eliæ zelum.] Qui occidit omnes prophetas Baal ad fluuiũ Cyson, nec uno dimisso, ut legis Regũ libro 3. cap. 18. Atc̃ hoc nomine laudatur libro Machabæorum 1. capite 2. Elias dum zelat zelum legis, receptus est in cœlum. Simonis Chananæi.] Designat Simonem apostolum, qui à Matthæo & Marco Chananæus appellat̃, à Luca Zelotes, nimirũ Hebraicam uocem Græce interpretante. nam Canam Hebræis sonat zelum.

Trucidantis.] Atroci uerbo usus est ad causæ cõmodum, cum Petrus nõ trucidarit, sed denunciarit duntaxat diuinã uindictam. Elymam magũ.] Habes in Actis Apostolorum cap. 13. Æternam autem cæcitatẽ dixit, quoniam non legitur recepisse uisum. Si frater tuus.] Locus est partim Deuteronomij cap. 24. partim 28. Quid passi sunt apostoli.] Hoc Græce dixit magis quàm Latine, τί ἔπαθον, hoc est, quid accidit, aut quid illis in mentem uenit. Hir.] עיר Hir Chaldæis uigilem sonat. Cantilenas.] Festiuiter ita uocat ineptias hominis uoluptuarij cauponis, & semper in conuiuijs agentis: eas paulo pòst nænias uocat eodem sensu. Excidetur.] Græcis est exciditur & mittitur, instantis temporis, ἐκκόπτεται καὶ βάλλεται.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Vigilantius natione Gallus, Barcilonensis ecclesiæ, quæ in Hispania est, presbyter, scripsit librum, in quo docebat nõ esse sic adorandas martyrum reliquias, nec ad horum sepulchra uigilandũ, id quod id temporis magna religione fiebat à Christianis. [redacted] Gennadius huic tribuit eloquentiã, sed diuinarũ scripturarũ scientiam detrahit. Hieronymus neutrũ illi tribuit. Attamẽ quæ citat Hieronymus, mediocrẽ dicendi mundiciẽ pr̃e se ferũt.

HIERONYMVS ADVERSVS VIGILANTIVM.

Multa in orbe monstra generata sunt. Centauros & Sirenas, ululas, & onocrotalos, in Esaia legimus. Iob Leuiathan & Behemoth mystico sermone describit. Cerberum & Stymphalidas, aprumc̃ Erimanthium, & leonem Nemęum, chimæram atc̃ hydram multorũ capitũ narrant fabulæ poetarũ. Cacum describit Virgilius, triformem Geryonem Hispaniæ prodiderunt. Sola Gallia mõstra nõ habuit, sed uiris semper fortissimis & eloquẽtissimis abundauit. Exortus est subito Vigilãtius, seu uerius Dormitãtius, qui immũdo spiritu pugnet cõtra Christi spiritũ, & martyrũ neget sepulchra ueneranda: damnandas dicit esse uigilias, nunc̃ nisi in pascha alleluia canendum: continentiam, hæresim: pudicitiam, libidinis seminariũ. Et quomodo Euphorbus in Pythagora renatus esse perhibetur, sic in isto Iouiniani mẽs praua surrexit: ut & in illo

illo,& in hoc diaboli reſpondere cogamur inſidijs. Cui iure dicitur, Semẽ peſsimum, pa-
ra filios tuos occiſioni peccatis patris tui. Ille Romanæ eccleſiæ autoritate damnatur, in-
ter phaſides aues & carnes ſuillas non tam emiſit ſpiritũ q̃ eructauit. Iſte caupo Calagur-
ritanus,& in peruerſum propter nomen uiculi mutus Quintilianus, miſcet aquam uino,
& de artificio priſtinõ, ſuæ uenena perfidiæ catholicæ fidei ſociare conatur, impugnare
uirginitatem, odiſſe pudicitiam, in conuiuio ſeculariũ contra ſanctorum ieiunia procla-
mare, dum inter phialas philoſophatur, & ad placentas liguriens, pſalmorũ modulatione
mulcetur: ut tantũ inter epulas, Dauid ad Idithun,& Aſaph & filiorũ Choræ cantica au-
dire dignetur. Hæc dolentis magis effudi animo q̃ ridentis, dum me cohibere non poſ-
ſum, & iniuriam apoſtolorum ac martyrum ſurda nequeo aure tranſire. Proh nefas, epi-
ſcopos ſui ſceleris dicitur habere conſortes: ſi tamen epiſcopi nominandi ſunt, qui non
ordinãt diaconos, niſi prius uxores duxerint, nulli cœlibi credentes pudicitiã: imò oſten-
dentes q̃ ſanctè uiuant, qui male de omnibus ſuſpicantur, & niſi prægnantes uxores ui-
derint clericorũ, infantesq̃ de ulnis matrum uagientes, Chriſti ſacramenta nõ tribuunt.
Quid facient Orientis eccleſiæ? quid Aegypti & ſedis apoſtolicæ, quę aut uirgines cleri-
cos accipiunt, aut continentes: aut ſi uxores habuerint, mariti eſſe deſiſtunt? Hoc docuit
Dormitantius, libidini frena permittens, & naturalem cordis ardorẽ, qui in adoleſcentia
plerunq̃ feruеſcit, ſuis hortatibus duplicans, imò extinguens coitu fœminarum: ut nihil
ſit quo diſtemus à porcis, quo differamus à brutis animantibus, quo ab equis, de quibus
ſcriptum eſt: Equi inſanientes in fœminas facti ſunt mihi, unuſquiſq̃ in uxorem proximi
ſui hinniebat. Hoc eſt quod loquitur per Dauid ſpiritus ſanctus: Nolite fieri ſicut equus
& mulus, quibus non eſt intellectus. Et rurſum de Dormitantio & ſocijs eius: In chamo
& freno maxillas eorum conſtringe, qui non approximant ad te. Sed iam tempus eſt, ut
ipſius uerba ponentes, ad ſingula reſpondere nitamur. Fieri enim poteſt, ut rurſum mali-
gnus interpres dicat fictam à me materiam, cui rhetorica declamatione reſpondeam, ſi-
cut illam quã ſcripſi ad Gallias, matri & filiæ diſcordantibus. Autores ſunt huius dicta-
tiunculæ meæ ſancti presbyteri Riparius & Deſiderius, qui parochias ſuas uicinia iſtius
ſcribunt eſſe maculatas: miſeruntq̃ libros per fratrem Syſinnium, quos inter crapulam
ſtertens euomuit. Et aſſerunt repertos eſſe nonnullos, qui fauentes uitijs ſuis, illius bla-
ſphemijs acquieſcant. Eſt quidem imperitus & uerbis & ſcientia, & ſermone inconditus,
ne uera quidẽ poteſt defendere: ſed propter homines ſeculi & mulierculas oneratas pec-
catis, ſemper diſcentes, & nunq̃ ad ſcientiam ueritatis peruenientes, una lucubratiuncula
illius nænijs reſpondebo, ne ſanctorũ uirorũ, qui ut hæc facerẽ me deprecati ſunt, uidear
literas reſpuiſſe. Nimirũ reſpondet generi ſuo, ut qui de latronũ & conuenarũ natus eſt
ſemine, quos Cn. Pompeius edomita Hiſpania, & ad triumphum redire feſtinans, de Py-
renæi iugis depoſuit, & in unũ oppidum congregauit: unde & conuenarũ urbs nomen
accepit: hucuſq̃ latrocinetur cõtra eccleſiã Dei, & de Vectonibus, Arbacis, Celtiberiſq̃
deſcendens, incurſet Galliarũ eccleſias, portetq̃ nequaquã uexillum Chriſti, ſed inſigne
diaboli. Fecit hoc idem Pompeius, etiam in Orientis partibus, ut Cilicibus & Iſauris pira
tis latronibusq̃ ſuperatis, ſui nominis inter Ciliciã & Iſauriam cõderet ciuitatẽ. Sed hæc
urbs hodie ſeruat ſcita maiorũ, & nullus in ea ortus eſt Dormitantius. Galliæ uernaculũ
hoſtem ſuſtinent, & hominẽ moti capitis, atq̃ Hippocratis uinculis alligandum, ſeden-
tem cernunt in eccleſia, & inter cætera uerba blaſphemiæ, iſta quoq̃ dicentem, Quid ne-
ceſſe eſt, tanto honore, non ſolum honorare, ſed etiam adorare illud neſcio quid, quod
in modico uaſculo transferendo coliſ? Et rurſum in eodem libro, Quid puluerem lintea-
mine circundatũ, adorando oſcularis? Et in conſequentibus, Prope ritum gentilium ui-
demus ſub prætextu religionis introductũ in eccleſijs: ſole adhuc fulgente, moles cereo-
rum accendi: & ubicunq̃ puluiſculum neſcio quod, in modico uaſculo precioſo lintea-
mine circundatum oſculantes adorant. Magnum honorẽ præbent huiuſmodi homines
beatiſsimis martyribus, quos putant de uiliſſimis cereolis illuſtrando, quos agnus, qui

est in medio throni cum omni fulgore maiestatis suę illustrat. Quis enim ô insanum ca- c
put, aliquando martyres adorauit? quis hominẽ putauit Deum? nónne Paulus & Barna-
bas cum à Lycaonibus Iupiter & Mercurius putarentur, & eis uellent hostias immolare,
sciderunt uestimenta sua, & se homines esse dixerũt? Non quòd meliores nõ essent olim
mortuis hominibus Ioue atq; Mercurio, sed quòd sub gentilitatis errore, honor eis Deo
debitus deferretur. Quod & de Petro legimus, qui Cornelium se adorare cupientem ma
nu subleuauit, & dixit: Surge, nam & ego homo sum. Et audes dicere, illud nescio quid,
quod in modico uasculo transferendo colis? Quid est illud nescio quid, scire desidero.
Expone manifestius, ut tota liberalitate blasphemes: puluisculum nescio quod in modi-
co uasculo precioso linteamine circundatũ. Dolet martyrum reliquias precioso operiri
uelamine, & non uel pannis, uel cilicio colligari, uel proijci in sterquilinium, ut solus Vi-
gilantius ebrius & dormiens adoretur. Ergo sacrilegi sumus, quando apostolorũ basili-
cas ingredimur? Sacrilegus fuit Constantinus imperator, qui sanctas reliquias Andreæ,
Lucæ & Timothei transtulit Constantinopolim, apud quas dæmones rugiunt, & inha-
bitatores Vigilantij illorũ se sentire præsentiã cõfitentur? Sacrilegus dicendus est & nunc
Augustus Arcadius, qui ossa beati Samuelis longo post tempore de Iudæa transtulit in
Thraciam? Omnes episcopi, non solum sacrilegi, sed & fatui iudicandi, qui rem uilissimã
& cineres dissolutos in serico & uase aureo portauerunt? Stulti omnium ecclesiarum po-
puli, qui occurrerunt sanctis reliquijs: & tanta lætitia, quasi præsentem uiuentemq; pro-
phetam cernerẽt, susceperunt, ut de Palæstina usq; Chalcedonẽ iungerentur populorum
examina, & in Christi laudem una uoce resonarent? Videlicet adorabunt Samuelem, &
non Christum, cuius Samuel & Ieuita & prophetes fuit. Mortuum suspicaris, & idcirco
blasphemas. Lege Euangelium: Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob, nõ Deus mor-
tuorum, sed uiuorũ. Si ergo uiuunt, honesto iuxta te carcere non clauduntur. Ais enim,
uel in sinu Abrahæ, uel in loco refrigerij, uel subter aram Dei, animas apostolorũ & mar
tyrum consedisse, nec posse suis tumulis, & ubi uoluerint adesse præsentes. Senatorię ui- D
delicet dignitatis sunt, & non inter homicidas teterrimo carcere, sed in libera honestaq;
custodia in fortunarũ insulis & in campis Elysijs recluduntur. Tu Deo leges pones? Tu
apostolis uincula inijcies, ut usq; ad diem iudicij teneantur custodia, nec sint cum Domi
no suo, de quibus scriptũ est: Sequuntur agnum quocunq; uadit. Si agnus ubiq;, ergo &
hi qui cum agno sunt, ubiq; esse credendi sunt. Et cum diabolus & dæmones toto uagen
tur in orbe, & celeritate nimia ubiq; præsentes sint, martyres post effusionem sanguinis
sui arca operientur inclusi, & inde exire non poterunt? Dicis in libello tuo, quod dum ui
uimus, mutuo pro nobis orare possumus: postquam autem mortui fuerimus, nullius sit
pro alio exaudienda oratio: præsertim cum martyres ultionẽ sui sanguinis obsecrantes,
impetrare nõ quiuerint. Si apostoli & martyres adhuc in corpore cõstituti possunt ora-
re pro cæteris, quando pro se adhuc debent esse solliciti: quanto magis post coronas, ui-
ctorias & triumphos? Vnus homo Moyses, sexcentis milibus armatorũ impetrat à Deo
ueniam: & Stephanus imitator Domini sui, & primus martyr in Christo, pro persecuto-
ribus ueniam deprecatur: & postquam cum Christo esse cœperint, minus ualebunt? Pau
lus apostolus ducentas sexagintasex sibi dicit in naui animas condonatas: & postquã re-
solutus esse cœperit cum Christo, tunc ora clausurus est: & pro his qui in toto orbe ad
suum Euangelium crediderunt, mutire non poterit? Meliorq; erit Vigilantius canis ui-
uens, cp ille leo mortuus? Recte hoc de Ecclesiaste proponerẽ, si Paulum in spiritu mor-
tuum confiterer. Denicp sancti nõ appellantur mortui, sed dormientes. Vnde & Lazarus
qui resurrecturus erat, dormisse perhibetur. Et Apostolus uetat Thessalonicenses de dor
mientib. cõtristari. Tu uigilãs dormis, & dormiẽs scribis, & proponis mihi librũ apocry-
phũ, qui sub nomine Esdræ à te & similib. tui legitur: ubi scriptũ est, quòd post mortẽ nul
lus pro alijs audeat deprecari: quẽ ego librum nunquã legi. Quid enim necesse est in ma-
nus sumere, quod ecclesia non recepit? nisi fortè Balsamum mihi, & Barbelum, & The-
saurum

A ſaurum Manichæi,& ridiculum nomen Leuſiboræ proferas:& quia ad radices Pyrenæi habitas,uicinusq; es Hiberię,Baſilidis antiquiſsimi hæretici & imperitæ ſcientiæ incredibilia portẽta perſequeris,& proponis quod totius orbis autoritate dãnatur.nam in commentariolo tuo quaſi pro te faciẽs de Solomone ſumis teſtimoniũ, quod Solomon omnino non ſcripſit:ut qui habes alterũ Eſdram, habeas & Solomonẽ alterum.& ſi tibi placuerit, legito fictas reuelationes omniũ patriarcharũ & prophetarũ: & cum illas didiceris,inter mulierũ textrinas cantato, imò legendas propone in tabernis tuis,ut facilius per has nænias uulgus indoctũ prouoces ad bibendũ. Cereos aũt nõ clara luce accendimus, ſicut fruſtra calumniaris,ſed ut noctis tenebras hoc ſolatio temperemus, & uigilemus ad lumen,ne cæci tecũ dormiamus in tenebris. Quòd ſi aliqui propter imperitiã & ſimplicitatem ſecularium hominũ,uel certe religioſarũ fœminarum, de quibus uerè poſſumus dicere,Confiteor,zelum Dei habent,ſed non ſecundũ ſcientiã, hoc pro honore martyrum faciunt,quid inde perdis? Cauſabantur quondã & apoſtoli, quod periret unguentũ, ſed Domini uoce correpti ſunt.Neq; enim Chriſtus indigebat unguento,nec martyres lumine cereorũ, & tamen illa mulier in honorẽ Chriſti hoc fecit, deuotióq; mẽtis eius recipitur.Et quicunq; accendunt cereos, ſecundũ fidem ſuam habent mercedem, dicente Apoſtolo: Vnuſquiſq; in ſuo ſenſu abundat. Idololatras appellas huiuſmodi homines? Non diffiteor,omnes nos qui in Chriſto credimus de idololatriæ errore ueniſſe.Non enim naſcimur, ſed renaſcimur Chriſtiani .Et quia quondam colebamus idola, nunc Deũ colere non debemus, ne ſimili eum uideamur cum idolis honore uenerari? Illud fiebat idolis, & idcirco deteſtandũ eſt: hoc fit martyribus, & idcirco recipiendũ eſt.nam & abſq; martyrũ reliquijs per totas Oriẽtis eccleſias,quando legendũ eſt Euangeliũ,accenduntur luminaria,iam ſole rutilante, nõ utiq; ad fugandas tenebras, ſed ad ſignum lætitiæ demonſtrandum. Vnde & uirgines illæ euangelicæ ſemper habẽt accenſas lampades ſuas.Et ad
B apoſtolos dicitur: Sint lumbi ueſtri præcincti,& lucernæ ardentes in manibus ueſtris.Et de Ioanne Baptiſta: Ille erat lucerna ardẽs & lucẽs: ut ſub typo luminis corporalis illa lux oſtendatur,de qua in Pſalterio legimus: Lucerna pedibus meis uerbũ tuũ Domine,& lumen ſemitis meis.Male facit ergo Romanus epiſcopus, qui ſuper mortuorũ hominũ Petri & Pauli ſecundum nos oſſa ueneranda,ſecundum te uilem puluiſculum, offert Domino ſacrificia, & tumulos eorũ Chriſti arbitratur altaria? Et non ſolum unius urbis,ſed totius orbis errant epiſcopi,qui cauponem Vigilantium cõtemnentes,ingrediuntur baſilicas mortuorũ, in quibus puluis uiliſsimus & fauilla neſcio quæ iaceat linteamine conuoluta,ut polluta omnia polluat,& quaſi ſepulchra phariſaica foris dealbata ſint, cum intus immundo cinere iuxta te,immũda omnia oleant atq; ſordeant.Et poſt hæc de barathro pectoris tui cœnoſam ſpurcitiã euomens,audes dicere:Ergo cineres ſuos amant animæ martyrũ,& circumuolant eos,ſemperq; præſentes ſunt,ne fortè ſi aliquis peccator aduenerit,abſentes audire non poſsint? O portentũ in terras ultimas deportandum. Rides de reliquijs martyrũ, & cum autore huius hæreſeos Eunomio, eccleſijs Chriſti calumniam ſtruis:nec tali ſocietate terreris, ut eadem contra nos loquaris, quæ ille contra Eccleſiam loquitur? Omnes enim ſectatores eius baſilicas apoſtolorũ & martyrum non ingrediuntur, ut ſcilicet mortuum adorent Eunomiũ, cuius libros maioris autoritatis arbitrantur q; Euangelia:& in ipſo credunt eſſe lumen ueritatis,ſicut aliæ hæreſes paracletũ in Montanum ueniſſe contendunt, & Manichæũ ipſum dicunt eſſe paracletũ. Scribit aduerſum hæreſim tuam, quę erupit aduerſum eccleſiam (ne & in hoc quaſi repertor noui ſceleris
6 glorieris) Tertullianus uir eruditiſsimus inſigne uolumen, quod Scorpiacon uocat rectiſsimo nomine, quia arcuato uulnere in eccleſię corpus uenena diffudit, quę olim appellabatur Caina hæreſis, & multo tempore dormiens uel ſepulta, nunc à Dormitantio ſuſcitata eſt. Miror quod non dicas nequaq; perpetranda martyria,Deum enim qui ſanguinẽ hircorũ taurorumq; non quærat,multo magis hominũ nõ requirere. Quod cum dixeris,imò & ſi non dixeris,ita habeberis quaſi dixeris. Qui enim reliquias martyrum

asseris calcandas esse, prohibes sanguinẽ fundi, qui nullo honore dignus est. De uigilijs & pernoctationibus in basilicis martyrũ sæpe celebrandis, in altera epistola, quam fermè ante biennĩũ sancto Ripario presbytero scripseram, respondi breuiter. Quòd si ideo eas existimas respuendas, ne sæpe uideamur pascha celebrare, & non solennes post annum exercere uigilias: ergo & die dominico non sunt Christo offerendâ sacrificia, ne resurrectionis Domini crebro pascha celebremus, & incipiamus nõ unũ pascha habere, sed plurima. Error autem & culpa iuuenum uilissimarumq; mulierũ, qui per noctem sæpe deprehenditur, non est religiosis hominibus imputandus: quia & in uigilijs paschæ tale quid fieri plerunq; cõuincitur, & tamen paucorũ culpa non præiudicat religioni, qui & absq; uigilijs possunt errare uel in suis, uel in alienis domibus. Apostolorũ fidem, Iudæ proditio non destruxit. Et nostras ergo uigilias, malæ aliorum uigiliæ non destruent, quin potius pudicitię uigilare cogantur, qui libidini dormiũt. Quod enim semel feciſſe bonũ est, non potest malum esse, si frequenter fiat: aut si aliqua culpa uitanda est, nõ ex eo quod sæpe, sed ex eo quod fit aliquando culpabile est. Non uigilemus itaq; diebus paschæ, ne exspectata diu adulterorum desideria compleantur, ne occasionẽ peccandi uxor inueniat, ne maritali non possit recludi claue. Ardentius appetitur, quicquid est rarius. Non possum uniuersa percurrere, quæ sanctorum presbyterorũ literæ comprehendũt, de libellis illius aliqua proferã. Argumentatur contra signa atq; uirtutes, quæ in basilicis martyrũ fiunt, & dicit eas incredulis prodesse, non credentibus: quasi nunc hoc quæratur quibus fiant, & non qua uirtute fiant. Esto, signa sint infidelium, qui quoniam sermoni & doctrinę credere noluerunt, signis adducantur ad fidẽ: & Dominus incredulis signa faciebat, & tamẽ nõ Domini idcirco suggillanda sunt signa, quia illi infideles erãt: sed maiori admirationi erunt, quia tantæ fuere potentię, ut etiam mentes durissimas edomarẽt, & ad fidem cogerent. Itaq; nolo mihi dicas, signa infideliũ sunt: sed responde quomodo in uilissimo puluere & fauilla nescio qua, tanta sit signorũ uirtutumq; præsentia. Sentio, sentio infelicissime mortaliũ, quid doleas, quid timeas. Spiritus est immundus qui hæc te cogit scribere, sæpe hoc uilissimo tortus est puluere, imò hodieq; torquetur, & qui in te plagas dissimulat, in cæteris cõfitetur. Nisi fortè in morem gentiliũ impiorumq; Porphyrij & Eunomij has præstigias dæmonũ esse confingas, & non uerè clamare dæmones, sed sua simulare tormenta. Do consilium, ingredere basilicas martyrũ, & aliquando purgaberis: inuenies ibi multos socios tuos, & nequaq; cereis martyrũ, qui tibi displicẽt, sed flammis inuisibilibus combureris: & tunc fateberis, quod nũc negas: & tuum nomẽ, qui in Vigilantio loqueris, liberè proclamabis, te esse aut Mercuriũ propter nummorum cupiditatẽ, aut Nocturnum iuxta Plauti Amphitryonẽ, quo dormiente, in Alcmenæ adulterio duas noctes Iupiter copulauit, ut magnæ fortitudinis Hercules nasceretur: aut certè Liberũ patrẽ pro ebrietate & cantharo ex humeris dependente, & semper rubente facie, & spumantibus labijs effrenatisq; conuitijs. Vnde & in hac prouincia cum subitus terræmotus noctis medio omnes de somno excitasset, tu prudentissimus & sapientissimus mortalium nudus orabas, & referebas nobis Adam & Euam de paradiso. & illi quidem apertis oculis erubuerunt, nudos se esse cernentes, & uerenda texerunt arborum folijs: tu & tunica & fide nudus, subitoq; timore perterritus, & aliquid habens nocturnæ crapulæ, sanctorum oculis obscœnam partem corporis ingerebas, ut tuam indicares prudentiam. Talem habet aduersarios ecclesia. Hi duces contra martyrum sanguinem dimicant, huiuscemodi oratores contra apostolos pertonant, imò tam rabidi canes contra Christi latrant discipulos. Ego confiteor timorẽ meum, ne forsitan de superstitione descendat. Quando iratus fuero, & aliquid mali in animo meo cogitauero, & me nocturnum phantasma deluserit, basilicas martyrum intrare non audeo, ita totus & corpore & animo pertremisco. Rideas forsitan, & mulierculariũ deliramenta subsannes. Non erubesco earũ fidem, quæ primæ uiderunt Dominum resurgentem, quæ mittuntur ad apostolos, quæ in matre Domini Saluatoris, sanctis apostolis cõmendantur. Tuructato cum seculi hominibus, ego

A ieiunabo cum fœminis, imò cum religioſis uiris, qui pudicitiam uultu præferunt,& pallida iugi continentia ora portantes,Chriſti oſtendunt uerecundiam. Videris mihi dolere & aliud, ne ſi inoleuerit apud Gallos continentia & ſobrietas atq; ieiunium, tabernæ tuæ lucrum non habeant: & uigilias diaboli ac temulenta conuiuia, tota nocte exercere non poſsis. Præterea, iiſdem ad me relatum eſt epiſtolis, quod contra autoritatem Pauli apoſtoli,imò Petri,Ioannis & Iacobi,qui dextras dederunt Paulo & Barnabæ cõmunicationis:& præceperunt eis, ut pauperum memores eſſent: tu prohibeas Hieroſolymam in uſus ſanctorũ aliqua ſumptuum ſolatia dirigi. Videlicet ſi ad hæc reſpondero, ſtatim latrabis meam me cauſam agere,qui tanta cunctos largitate donaſti,ut niſi ueniſſes Hieroſolymam,& tuas uel patronorum tuorum pecunias effudiſſes, omnes periclitaremur fame.Ego hoc loquor, quod beatus apoſtolus Paulus in cunctis penè epiſtolis ſuis loquitur,& præcipit eccleſijs gentiũ:per unam ſabbati, hoc eſt, in die dominico, omnes conferre debere, quæ Hieroſolymam in ſanctorum ſolatia dirigantur: & uel per diſcipulos ſuos, uel per quos ipſi probauerint: & ſi dignum fuerit,ipſe ut dirigat,aut perferat quod collectum eſt.In Actibus quoq; Apoſtolorũ loquens ad Felicem præſidem: Poſt annos, ait,plures eleemoſynam facturus in gentem meam, ueni Hieroſolymam, & oblationes, & uota,in quibus inuenerunt me purificatum in templo. Nunquid in alia parte terrarũ, & in his eccleſijs,quas naſcentes fide ſua erudiebat, quæ ab alijs acceperat, diuidere non poterat? Sed ſanctorum locorum pauperibus dare cupiebat, qui ſuas pro Chriſto facultatulas relinquentes, ad Domini ſeruitutem tota mente conuerſi ſunt. Longum eſt nunc ſi de cunctis epiſtolis eius omnia teſtimonia reuoluere uoluero,in quibus hoc agit,& tota mente feſtinat,ut Hieroſolymã & ad ſancta loca credentibus pecuniæ dirigantur, non in auaritiam,ſed in refrigerium:non ad diuitias congerendas, ſed ad imbecillitatẽ corpuſculi ſuſtentandam, & frigus atq; inediam declinandam: hac in Iudæa uſq; hodie perſeuerante conſuetudine,non ſolum apud nos,ſed & apud Hebræos: ut qui in lege domini
B meditantur die ac nocte,& partem non habent in terra,niſi ſolum Deũ,ſynagogarũ & totius orbis foueantur miniſterijs,ex æquitate duntaxat:non ut alijs refrigeriũ,& alijs ſit tribulatio:ſed ut aliorum abundantia,aliorum ſuſtentet inopiam.Reſpondebis, hoc unum quenq; poſſe in patria ſua facere:nec pauperes defuturos, qui eccleſiæ opibus ſuſtentandi ſint.Nec nos negamus cunctis pauperibus etiã Iudæis & Samaritanis,ſi tanta ſit largitas,ſtipes porrigẽdas. Sed Apoſtolus faciendã quidem docet ad omnes eleemoſynã, ſed maxime ad domeſticos fidei.De quibus & Saluator in Euangelio loquebatur: Facite uobis amicos de mãmona iniquitatis, qui uos recipiant in æterna habitacula. Nunquid iſti pauperes,inter quorũ pannos & illuuiẽ corporis flagrans libido dominatur,poſſunt habere æterna habitacula:qui nec præſentia poſſident,nec futura? Non eñ ſimpliciter pauperes,ſed pauperes ſpiritu beati appellantur: de quibus ſcriptum eſt:Beatus qui intelligit ſuper egenũ & pauperẽ,in die mala liberabit eum Dominus.In uulgi pauperibus ſuſtentandis nequaquam intellectu, ſed eleemoſyna opus eſt. In ſanctis pauperibus beatitudo eſt intelligentiæ,ut ei tribuat,qui erubeſcit accipere:& cum acceperit, dolet: metens carnalia,& ſeminans ſpiritalia. Quod autem aſſeris,eos melius facere qui utuntur rebus ſuis, & paulatim fructus poſſeſsionũ ſuarum pauperibus diuidũt, q̃ illos qui poſſeſsionibus uenundatis,ſemel omnia largiuntur:nõ à me eis,ſed à Domino reſpondebitur:Si uis eſſe perfectus,uade,& uende omnia quæ habes,& da pauperibus, & ueni ſequere me. Ad eũ loquitur, qui uult eſſe perfectus, qui cum apoſtolis patrẽ, nauiculam & rete dimittit.Iſte quem tu laudas,ſecundus & tertius gradus eſt, quem & nos recipimus, dummodo ſciamus prima ſecundis & tertijs præferenda. Nec à ſuo ſtudio monachi deterrendi ſunt à te lingua uiperea & morſu ſæuiſſimo,de quibus argumentaris,& dicis: Si omnes ſe clauſerint,& fuerint in ſolitudine,quis celebrabit eccleſias? quis ſeculares homines lucrifaciet? quis peccantes ad uirtutes poterit cohortari? Hoc enim modo, ſi omnes tecum fatui ſint, ſapiens quis eſſe poterit? Et uirginitas non erit approbanda. Si enim omnes uirgines fue-

rint,nuptiæ nõ erunt:interibit humanũ genus,infantes in cunis non uagient: obſtetrices c
abſq; mercedibus mendicabũt, & grauiſsimo frigore ſolus atq; contractus Dormitãtius
uigilabit in lectulo.Rara eſt uirtus,nec à pluribus appetitur. Atq; utinam hoc oẽs eſſent,
quod pauci ſunt,de quibus dicitur: Multi uocati, pauci autẽ electi: uacui eſſent carceres,
Monachus aũt non doctoris,ſed plangentis habet officiũ:qui uel ſ uel mundum lugeat,
& Domini pauidus præſtoletur aduentũ:qui ſciens imbecillitatẽ ſuã,& uas fragile quod
portat,timet offendere,ne impingat,corruat atq; frangatur. Vnde & mulierũ, maximeq;
adoleſcentularũ uitat aſpectum,& intantum caſtigator ſui eſt,ut etiam quæ tuta ſunt per-
timeſcat. Cur,inquies,pergis ad eremum? uidelicet ut te non audiam,non uideam,ut tuo
furore non mouear,ut tua bella non patiar: ne me capiat oculus meretricis,ne forma pul-
cherrima ad illicitos ducat amplexus.Reſpondebis,hoc nõ eſt pugnare,ſed fugere.Sta in
acie, aduerſarijs armatus obſiſte, ut poſtquam uiceris, coroneris. Fateor imbecillitatem
meam.Nolo ſpe pugnare uictoriæ,ne perdam aliquando uictoriam. Si fugero, gladium
deuitaui: ſi ſtetero, aut uincendum mihi eſt,aut cadendum. Quid autem neceſſe eſt certa
dimittere, & incerta ſectari? Aut ſcuto, aut pedibus mors uitanda eſt. Tu qui pugnas,&
ſuperari potes, & uincere. Ego cum fugero,non uincar in eo quod fugio: ſed ideo fugio,
ne uincar. Nulla ſecuritas eſt, uicino ſerpente dormire. Poteſt fieri, ut me non mordeat:
tamen poteſt fieri,ut aliquando me mordeat. Matres uocamus ſorores & filias,& non e-
rubeſcimus uitijs noſtris nomina pietatis obtendere. Quid facit monachus in cellulis fœ
minarum? quid ſibi uolunt ſola & priuata colloquia,& arbitros fugientes oculi? Sanctus
amor impatientiam non habet. Quod de libidine diximus,referamus ad auaritiam, & ad
omnia uitia quæ uitantur ſolitudine. Et idcirco urbium frequentias declinamus, ne face-
re compellamur,quæ nos non tam natura cogit facere,quàm uoluntas. Hæc (ut dixi) ſan
ctorum presbyterorum rogatu,unius noctis lucubratione dictaui, feſtinante admodum
fratre Siſinnio, & propter ſanctorum refrigeria ad Ægyptum ire properante: alioquin
& ipſa materia apertam habuit blaſphemiam, quę indignationem magis ſcribẽtis, quàm D
teſtimoniorum multitudinem flagitaret. Quod ſi Dormitantius in mea rurſus maledi-
cta uigilauerit,& eodem ore blaſphemo,quo apoſtolos & martyres lacerat,de me quoq;
putauerit detrahendum,nequaquam illi breui lucubratiuncula, ſed tota nocte uigilabo,
& ſocijs illius, imò diſcipulis & magiſtris: qui niſi tumentes uteros uiderint fœminarũ,
maritos earum Chriſti miniſterio arbitrantur indignos.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

MVlta in orbe.] Mire à cõuitijs auſpicatur, idq; ſuo more. Centauros.] Centauri mõſtra ſunt 1
apud poetas,ſuperne homines,inferne beſtiæ. Onocentauri, inferne aſini. Hippocentauri, in-
ferne equi. Sirenas,ululas.] Sirenum fabula notiſsima eſt.Quanquam de nominibus animantium
nonnihil uariant interpretes,ſi fortè pro ululas,ſcribendũ eſt lamias: quarũ meminit Eſaias, quas He-
bræi furias eſſe putant. Onocrotalos.] Aues ſunt monſtroſæ, à ſtrepitu quem edunt, non ita diſſi-
milem aſino rudenti,ſic appellatæ. ὄνος aſinus: κροτεῖν plaudere ſiue ſtrepere. Iob Leuiathan.] Nem
pe cap.xij.Behemoth cap.xl. Cerberũ.] Tricipitem canem apud inferos,quẽ Hercules extraxit in
lucem. Stymphalidas.] Aues prodigioſæ, quas Hercules occidit: ſimiles harpyis,à palude ſic ap- 2
pellatæ. Aprum Erimanthiũ.] Refertur & hic inter Herculis labores bellua prodigioſæ magnitu-
dinis,ab Erimantho ſic dictus. Leonẽ Nemæũ.] Eſt & hic inter huius labores, à Nemæa ſylua co-
gnominatus. Chimerã.] Hoc monſtrũ ita deſcribit Ouidius,Quoq; chimæra iugo mediis in par-
tibus hircum,Pectus & ora leæ,caudam ſerpentis habebat. Quanquam poetæ in hoc monſtro deſcri
bendo uariant. Hydra multorum.] Hanc excetram Lerneam poſtremo labore uix deuicit Her-
cules. Cacum deſcribit Virg.] Nempe Æneidos lib.octauo,quem ſemihominem uocat,& ore uo
mentem ignẽ facit. Triformẽ Geryonem.] Huic Virgilius dicit fuiſſe tria corpora. Heſiodus τριπλᾶ
φαλαγγ uocat,id eſt tricipitẽ. Et quomodo Euphorbus.] Euphorbus Panthoi filius,tempore Troia-
ni belli fuit: cuius meminit Homerus. Huius animam in ſe demigraſſe dixit Pythagoras:& clypeum
ſuum poſt tot annos agnouit,quo tum in bello fuerat uſus. Semen peſſimũ.] Ita legis Eſaiæ capite
xiij. Non uocabitur in terra ſemen peſſimum: præparate filios eius occiſioni in iniquitate patris eo-
rum. Phaſides.] Quas aliàs Phaſianos uocant,à Phaſide Scythiæ amne. Carnes ſuillas.] Sues in
delicijs fuiſſe apud ueteres,multis locis teſtatur Lucianus,nominatim in Saturnalibus. Quin & Var- 3
ro Pliniuſq; teſtantur,hoc animal epulis & conuiuijs naſci. Caupo Calagurritanus.] Ex Calagurra
Hiſpaniæ

A Hispaniæ uico quidam natum autumant Quintilianum rhetorem, dissentientibus nonnullis eruditis, qui hunc Romæ natum malint. Quanq; & auus & pater Quintiliani, Quintiliani dicti sunt, non ignobiles & ipsi rhetores. Etiam si Seneca negat referre, quomodo senior Quintilianus declamauerit. Vnde falsè Vigilantium mutum Quintilianum appellat Hieronymus, quod homo infans in ea regione cauponem ageret, quæ facundissimum rhetorem edidisset. Et pro rhetore lepide suppositit cauponem. Strabo Calagurium uocat oppidum apud Vascones. Et Plinius libro quinto, in citeriore Hispania ponit Calagurritanos. Miscet aquam uino.] Nam hæc est ars cauponũ, quam hodie quoq; nimium callent. Idem postea fecit in scriptis, quod antè fecerat in caupona sua: illic uitiarat uina, hic scripturas diuinas corrupit. Dauid, Idithun, &c.] Palàm est, non omnes psalmos à Dauid esse compositos. Nam horum quoq; nomine reperiuntur aliquot. Mire autem iunxit psalmos Dauid cum phialis & placentis, inter quas fœdæ cantiunculæ solent audiri. Nulli cœlibi.] Suspicantur enim aut scortatorem, aut turpius aliquid esse, cui non sit uxor: cum hoc habeant semel persua-
4 sum, neminem absq; Veneris usu uiuere. Equi insanientes.] Ita legis Hieremiæ capite quinto: Equi amatores & emissarij facti sunt. Fieri enim potest.] Propemodum fatetur, argumentum de matre & filia reconciliandis, ad morem scholæ declamatoriæ propositum fuisse. Quanq; hic quoq; uafre ludit, & data opera loquitur ambigue, quo pariter & candidus eruditusq; lector intelligat quid uelit, nec habeat tamen calumniator quod mordeat. Quod etiam si non significasset Hieronymus, tamen ipse libri gustus hoc mihi persuaserat. Itaq; si subaudias, sicut illàm finxi, palàm fatetur sese illam finxisse. At si subaudias, dixit fictam: calumniam excludit, non agnoscit crimen. Et uerbis & scientia.] At huic Gennadius orationis politiem tribuit. Conuenarum natus.] Conuenæ dicuntur, qui è diuersis mixti nationibus, in unam coaluerunt ciuitatem, qualis est origo Venetorum.

Vectonibus, Arbacis.] Vectonum meminit Strabo libro tertio. Sunt in Hispania uicini Celtiberis. Quanq; hic locus habebatur uarie confusus. Incurset Galliarum eccle.] Quod isti in finitimos Gallos latrocinijs incursare consuerint. Sui nominis.] Nam Pompeiopolis dicta, quam Pompeius uictis piratis possidendam tradidit, olim Solos dictam, & Rhodijs atq; Argiuis possessam. Moti capitis.] Id est insanum: sic & commotæ mentis uocat Horatius: & Hippocratem pro quouis medico posuit. Balsamum & Barbelum.] Hæc sunt illa prodigiosa uocabula, quæ Basilidiani, uelut ex Hebræorum fontibus hausta commenti fuerant, ad decipiendos stultissima superstitione simplices: de quibus aliàs à nobis est dictum. Huius generis erat & Abraxas & Leusibora.

Thesaurum Manichæi.] Nam is uelut in æterno quodam thesauro duas naturas repositas esse
B uoluit, quarum una esset principium omnis mali, altera principium omnis boni. Hæc quoniam sunt ridicula commenta hominum, & tamen literis prodita, Hieronymus confert cum his libris, quos citabat Vigilantius. Vicinusq; Hiberiæ.] Quod quicquid uehementer friuolum sit ac portentosum, Hiberas nænias uocent. Porrò quæ Basilides tradidit & Manichæus, non solum impia sunt, sed multo magis prodigiosa, ueluti trecentos sexaginta quinq; cœlos esse: & mundum hunc non à Deo fuisse creatum, sed ab extremo illo cœlo. Et Christum non fuisse crucifixum à Iudæis, sed Simonem Cyrenensem. Et duo inter se pugnantia principia: lunam & solem, duas esse naues de pura Dei substantia fabricatas, quibus animæ in proprias sedes reuehantur. Ex quinq; elementis, quinq; progenitos principes tenebrarum, atq; id genus innumera deliramenta. In ultimas terras.] Erat olim supplicij genus, deportatio. Porrò grauissimum deportationis genus erat, si quis relegatus fuisset in
6 extremas solitudines. Scorpiacum.] Hunc titulum indiderat suo uoluimini, quod remedijũ inesset aduersus ictum scorpij. Nam habentur apud Italos parata in hunc usum remedia. Ne maritali.] Aut legendum est, ne nisi maritali, &c. aut ne maritale recludatur conclaue. Te esse Mercurijũ.] Quod is præfectus sit lucris: & Vigilantium fecit cauponem. Aut Nocturnum.] Sic Plautus appellat deum, qui noctem moderatur. Ad hunc enim modum in huius Amphitryone loquitur Sosia seruus: Credo ego hac nocte Nocturnum obdormisse ebrium. Quanq; in nonnullis codicibus scriptum erat, Nocturnium. Duas noctes.] Nam una nox uidebatur angustior, ut ingens ille Hercules, & tot certaminibus suffecturus nasceretur. Itaq; Mercurius concumbente Ioue noctem stare iussit, atq; hinc πολύπαννυξ Græcis est dictus. Liberum patrem.] Sic poetæ uocant Bacchum uini deum. Effrenatisq; conuitijs.] Respexit ad ueterem consuetudinem, qua scommata in obuium quenq; magna libertate iaciebantur ab his, qui Bacchi sacra peragebant.

ANTIDOTVS.

In hoc libello scribit, martyres non esse adorandos. Ait enim: Quis enim ô insanum caput, aliquãdo martyres adorauit? Verum de eo genere sensit adorationis, quod uni Deo præstatur: id quod liquet ex his quæ mox subijcit: Quis hominem putauit deum? [redacted] Præterea quod scribit, monachi institutum infirmitatis esse, quasi non sit perfectionis, hoc modestiæ causa ad suam personam retulit. Nam qui fugit omnem peccandi occasionem, nec aliter putat se bonum esse, nisi malefacere non liceat: is imbecillitatem suam uidetur agnoscere, & suis diffidere uiribus.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Refellit paucis Montani hæretici dogmata, & in quibusdam in quibus uidebatur eccleſiaſtica c
conſuetudo nonnihil conuenire cum illius inſtitutis, oſtendit quid interſit inter illius errores & ec-
cleſiæ ſententiam. Licet autem conijcere, Marcellam ob id admonuiſſe Hieronymum, quod quidam
calumniarentur, eum de monogamia cum Montani ſectatoribus conſentire.

HIERONYMVS AD MARCELLAM ADVERSVS MONTANVM.

TEſtimonia de Ioannis euangelio congregata, tibi quidam Montani ſectator ingeſ- 1
ſit, in quibus ſaluator noſter ſe ad patrem iturum miſſurumq; paracletum pollice-
tur. Quæ in quod promiſſa ſint tempus, & quo completa ſint tempore, apoſtolo-
rum acta teſtantur. Decima die dixit poſt aſcenſum domini, hoc eſt quinquageſi-
ma poſt reſurrectionem ſpiritū ſanctum deſcendiſſe, linguasq; credentium eſſe diuiſas, ita ut u-
nuſquiſq; omni gentium ſermone loqueretur: quando quidam adhuc parum credentium,
muſto eos ebrios aſſerebant: & Petrus ſtans in medio apoſtolorum omnisq; conuentus, ait:
Viri Iudæi, & omnes qui habitatis in Hieruſalem, hoc uobis notum ſit, & auribus percipite
uerba mea. Nō enim ſicut uos exiſtimatis hi ebrij ſunt: nam eſt hora diei tertia: ſed hoc eſt quod
dictum eſt per Ioel prophetam: In nouiſsimis diebus, dicit Dominus, effundam de ſpiritu meo
in omnem carnem: & prophetabunt filij, & filiæ eorum: & iuuenes uiſiones uidebunt, & ſe-
niores ſomnia ſomniabunt: & quidem in ſeruos meos & ancillas meas effundam de ſpiri-
tu meo. Si igitur apoſtolus Petrus, ſuper quem dominus fundauit eccleſiam, & prophetiam
& promiſsionem domini, illo tempore completam memorauit, quomodo poſſumus no-
bis aliud tempus uindicare? Quod ſi uoluerint reſpondere, & Philippi deinceps quatuor
filias prophetaſſe, & prophetam Agabum reperiri, & in diuiſionibus ſpiritus inter apoſto-
los & doctores, prophetas quoque apoſtolo ſcribente formatos: ipſumq; Paulum apoſto-
lum, multa de futuris hæreſibus, & de fine ſeculi prophetaſſe: ſciant à nobis non tam pro-
phetiam repelli, quæ domini eſt ſignata paſsione: quàm eos non recipi, qui cum ſcripturæ ue-
teris & nouæ autoritate non congruant. Primum in fidei regula diſcrepamus, Nos pa- D
trem & filium & ſpiritum ſanctum in ſua unumquenque perſona ponimus, licet ſubſtan- 2
tia copulemus: illi Sabellij dogma ſectantes, trinitatem in unius perſonæ anguſtias co-
gunt. Nos ſecundas nuptias non tam appetimus, quàm concedimus, Paulo iubente, ut ui-
duæ adoleſcentulæ nubant: illi intantum putant ſcelerata coniugia iterata, ut quicunque
hoc fecerit, adulter habeatur. Nos unam quadrageſimam ſecundum traditionem apoſto-
lorum, toto anno, tempore nobis congruo, ieiunamus: Illi tres in anno faciunt quadra-
geſimas, quaſi tres paſsi ſint ſaluatores. Non quo & per totum annum, excepta Pente-
coſte ieiunare non liceat: ſed quod aliud ſit neceſsitate, aliud uoluntate munus offerre. Apud
nos apoſtolorum locum epiſcopi tenent: apud eos epiſcopus tertius eſt. Habent enim pri-
mos de Pepuſa Phrygiæ patriarchas. Secundos, quos appellant Cenones: atque ita in ter- 3
tium, id eſt penè ultimum locum epiſcopi deuoluuntur: quaſi exinde ambitioſior religio fiat,
ſi quod apud nos primum eſt, apud illos nouiſsimum ſit. Illi ad omne penè delictum ec-
cleſiæ obſerant fores, nos quotidie legimus: Malo pœnitentiam peccatoris, quàm mortem.
Et nunquid qui cadet, non reſurget, dicit Dominus? Et conuertimini ad me filij conuerten-
tes, & ego curabo contritiones uestras. Rigidi autem ſunt, non quo et ipſi peiora non pec-
cent: ſed hoc inter nos et illos intereſt, quod illi erubeſcunt confiteri peccata, quaſi iuſti: nos
dum pœnitentiam agimus, facilius ueniam promeremur. Prætermitto ſcelerata myſteria,
quæ dicuntur de lactente puero: et de uicturo martyre confarrata. Malo inquam non
credere: ſit falſum omne quod ſanguinis eſt. Aperta eſt conuincenda blaſphemia dicentium,
Deum primum uoluiſſe in ueteri teſtamento per Moyſen et prophetas ſaluare mundum:
ſed quia non potuerit explere, corpus ſumpſiſſe de uirgine, et in Chriſto ſub ſpecie filij pro-
dicantem, mortem obiiſſe pro nobis. Et quia per duos gradus mundum ſaluare nequiuerit, ad
extremum per ſpiritum ſanctum in Montanum, Priſcam et Maximillam inſanas feminas
deſcendiſſe, & plenitudinem quam Paulus non habuerit, dicens: Ex parte cognoſcimus, &

ex

A ex parte prophetamus: & nunc uidemus per ſpeculum in ænigmate, abſciſum & ſemiuirum habuiſſe Montanum. Hæc ſunt quæ coargutione non indigent: perfidiam eorum expoſuiſſe, ſuperaſſe eſt. Nec neceſſe eſt ut ſingula deliramenta quæ proferunt, breuior epiſtolæ ſermo ſubuertat, cum & tu ipſas ſcripturas apprime tenens, non tam ad eorum mota ſis quæſtiones, quàm quid ſentirem à me uolueris ſciſcitari.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 Ngeſsit.] Recte ingeſsit, de re improba ac moleſta. In hoc autem ingeſſerat, ut oſtenderet quæ illic promittuntur, in apoſtolis nondum fuiſſe completa. Nam ille promiſerat: Ille uos docebit omnia, & apoſtoli quædam ignorabant. Ioel prophetã.] Eſt apud hunc capite ſecundo. Super quem fundauit.] [redacted]

Et Philippi dein.] Legis in Actis apoſtolorũ capite uiceſimoprimo. Et prophetã Agabũ.]
2 Is prædixit famẽ futurã in toto orbe. Legis in Actis apoſtolorum capite undecimo. Illi Sabellij dogma.] Hæc hæreſis à uarijs autoribus, ſed idem ſentientibus diuerſa reperit cognomina. Nam eadem & Sabelliana & Noetiana uocatur. Docebant Chriſtũ eundem eſſe patrẽ & filiũ & ſpiritũ ſanctum, ut refert Auguſtinus in libro ad Quoduultdeum. Coniugia iterata.] Cataphryges enim, quos Montanus induxit, iteratas nuptias pro fornicatione habebant. Excepta pentecoſte.] Id eſt, quinquageſima: ſic enim appellat interuallum inter paſcha & diem pentecoſtes. De Pepuſa Phrygiæ.] Montanus Phryx erat, unde & huius ſectatores, ut modo dixi, Cataphryges ſunt dicti. Cæterum Pepuſam quidam arbitrantur Montani uillam fuiſſe, & prophetiſſarũ illius Maximillæ & Priſcillæ, quam ob id appellarint Hieruſalem, quod illic uixerit, in quem ſpiritus ſanctus à Chriſto
B promiſſus deſcenderit. Vnde & Pepuſani ſunt dicti. Apud hos & mulieres ſacerdotio funguntur. Auguſtinus.
3 Quos appellant Cenones.] Vocabulo, ni fallor, Phrygio barbaroq;, quo magis ſit ridiculum. De lactente puero.] Sanguinẽ quẽ minutis punctionibus foſſo pueri anniculi corpore excipiunt, miſcent farinæ, atq; inde panẽ conficiunt: unde conſecrant euchariſtiã. Quod ſi contingat puerum mori, pro martyre habetur: ſin uixerit, pro magno ſacerdote. Et ex parte prophetamus.] Sic enim interpretantur, quod ſequitur: Cum autem uenerit quod perfectum eſt, euacuabitur quod ex parte eſt: quaſi Paulus ſcintillam duntaxat acceperit ſpiritus ſancti: in Montanum autẽ totus deſcenderit. Semiuirum.] Quod Phrygij ſacerdotes Cybeles ſoleant caſtrari. Et abſurdum eſt, ei perfectum tribui, qui ipſe perfectus non fuerit uir, ſed ſemiuir. Ita Vergilius de Troianis, qui & ipſi Phryges uocantur, cum ſemiuiro comitatu.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Riparius presbyter ſummo ſtudio adnitebatur, ut eccleſias ab hæreticorum dogmatis purgaret. Vnde & aduerſus Vigilantium incitauerat Hieronymũ: huic ſcripſerat de ſuo conatu, & uiciſsim ex Hieronymo cupiebat diſcere, quid actum eſſet de dogmatis Origenicis, quæ per Ruffinum & illius ſectatores inſtaurabantur.

HIERONYMVS RIPARIO.

1 HRISTI te aduerſum hoſtes catholicæ fidei bella bellare, & tuis literis & multorum relatione cognoui: uentosq; eſſe contrarios, & in perditionem mutuã fautores eſſe perditionis, qui defenſores ſeculi eſſe deberent: tamen ſcias in hac prouincia nullis humanis auxilijs, ſed proprie Chriſti ſententia pulſum eſſe, nõ ſolum de urbe, ſed de Paleſtinæ quoque finibus Catilinam: noſq; dolere plurimum, quod cum Len-
2 tulo multi coniurationis ſocij remanſerunt, qui in loppe remorantur. Nobis autem melius uiſum eſt locum mutare, quàm fidei ueritatem: ædificiorum q; & manſionis amœnitatem amittere, quàm eorum communione maculari, quibus impræſentiarum, aut credendum erat, aut certe quotidie non lingua, ſed gladijs dimicandum. Quanta autem paſsi ſimus, & quomodo excelſa manus Chriſti pro nobis in hoſtem ſæuierit, puto te celebri nuncio omnium cognouiſſe,

cognouisse. Quæso ergo te, ut arreptum opus impleas: nec patiaris te præsente non habere c
Christi ecclesiam defensorem. Certe scit unusquisque quod uel tibi sufficiat pro uirili parte:
quia non uiribus corporis, sed charitate animi dimicandum, quæ superari nunquam potest.
Sancti fratres qui cum nostra sunt paruitate, plurimum te salutant. Puto autem & sanctum fra-
trem Alentium diaconum tuæ dignationi cuncta narrare fideliter. Incolumem te & memo-
rem mei, Christus Dominus noster tueatur omnipotens, domine uere sancte & suscipien-
de frater.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

CHRISTE te] Christi bella uocat dimicationes aduersus hæreticos. Ventos esse con- 1
trarios.] Quia parum succedebat, idq; propter studia fauentium, & inter se dissidentium
[illegible] episcoporum. Deteriores seculi. [Id est, suorum temporum: nimirum aut episcopos
intelligit, aut imperatores, inter quos & ipsos sæpe dissidium erat, & aliquoties hæreti-
cis fauebant, præsertim Arianis. Finibus Catilinam.] Ruffinum, ni fallor, sentit. Verum ob me-
tum [illegible], quod fere facit, quoties illum infectatur: cuius dogmata primum prodi-
sunt, ac damnata opera Marcellæ. Deinde in Syria quoque propullata, Epiphanij opera & Theo-
phili episcopi Alexandrini, neque non opera Paulæ & diui Hieronymi. Nam cœperat ea pestis la-
tiùs serpere. Pulchrè autem quadrat, quòd ut Catilinæ coniuratio, ita horum hæresis per fœminam
detecta fuerit. Nisi forte totum hunc locum mauis ad Arianam referre hæresim, & pulsum Catilinã,
ad Arium ipsum presbyterum Alexandrinum. Cum Lentulo.] Ita uocat socios Arij, qui illius
dogma defendebant. In Ioppe.] Oppidum est maritimum Palæstinæ, siue quia uere illic resede- 2
rant amici Arianorum, siue quod innuat, eos ipsos paratos ad fugam: sed magis (opinor) uere, quod
Hieronymus ob illorum uiciniam cogatur mutare locum. Non lingua, sed gladijs.] Nam Ruf-
finus per literas Hieronymo mortem fuerat minatus. Nisi (ut dixi) mauis de Arianis, qui rem ferro
gerebant plerunq;. Atq; hæc sententia mihi magis probatur, quod opinor, quum hæc scriberet Hie-
ronymus, adhuc illi conuenisse cum Ruffino.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

De eadem re tractat, de qua superior, licet stylus non admodum sapiat Hieronymum, tamen suo
loco reliquimus. Alioquin ubi legimus Hieronymi domum, hæreticorum persequutionibus fuisse
subuersam? Nisi forte hoc sentit de mutata sede, qua de re meminit in epistola superiore. D

HIERONYMVS APRONIO.

NESCIO qua tentatione diaboli factum sit, ut & tuus labor, & sancti Innocentij
presbyteri industria, et nostrum desiderium ad præsens nequaquam uideatur ha
bere effectum. Deo gratia, quòd te sospitem et fidei calore feruentem, inter ipsa
tentamenta diaboli cognoui. Hoc meum gaudium est, quando in Christo audio
filios meos dimicare: et istum zelum in nos ipse confirmet, cui credimus: ut pro fide eius san-
guinem uoluntarie fundamus. Euersam nobilem domum funditus doleo: et tamen quid in
causa sit, scire non potui. Neque enim portitor literarum nosse se dixit. Vnde dolere possu-
mus pro amicis communibus et Christi, qui solus potens et dominus est, et eius clementiam
deprecari: licet ex parte Dei mereamur offensam, qui inimicos domini fouerimus. Opti-
mum autem facies, si cunctis rebus omissis Orientem & præcipue sancta loca petas, hic
enim quieta sunt omnia. Et licet uenena pectoris non amiserint, tamen os impietatis non au-
dent aperire: sed sunt sicut aspides surdæ et obturantes aures suas. Sanctos fratres saluta. No-
stra autem domus secundum carnales opes, hæreticorum persequutionibus penitus euersa,
Christo propitio spiritalibus diuitijs plena est. Melius est enim panem manducare, quàm
fidem perdere.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Hanc epistolam scripsit, quum primum in Syriam demigrasset, & in ea habitaret parte, qua An-
tiochiæ proxima est. Quo tempore factiones Arianorum quanquam expulsæ plerisq; locis, tamen
in aliquot adhuc ecclesiis aut regnabant, aut ambiebant regnum. Antiochena ecclesia iampridem
magnis rerum uicibus iactata, uidebatur adhuc Arianam hæresim sapere, & tres hypostases ab om-
nibus exigebat. Eam professionem Hieronymus suspectam habens, consulit Damasum Romanæ
urbis episcopum, ut suis literis significet, num eam sequi debeat: præmonens illum, uenenum latere
in uerbis, ne Campensibus id ambientibus assentiatur. Est autem epistola accuratius scripta, utpote
ad eruditum pontificem, de re quæ cordi erat.

Hieronymus

A QVONIAM uetuſto Oriens inter ſe populorum furore colliſus, indiſciſſam do-
mini tunicam, & deſuper textam, minutatim per fruſta diſcerpit: & Chriſti ui-
1 neam exterminant uulpes, ut inter lacus contritos, qui aquam non habent, diffi-
cile, ubi fons ſignatus, & hortus ille concluſus ſit, poſsit intelligi: Ideo mihi ca-
thedram Petri & fidem apoſtolico ore laudatam cenſui conſulendam: inde nunc meæ animæ
poſtulans cibum, unde olim Chriſti ueſtimenta ſuſcepi. Neque uero tanta uaſtitas elementi
liquentis, & interiacens longitudo terrarum, me à precioſæ margaritę potuit inquiſitione pro-
hibere. Vbicunque fuerit corpus, illuc congregantur aquilæ. Profligato à ſobole mala patri-
monio, apud uos ſolos incorrupta patrum ſeruatur hæreditas. Ibi ceſpite terra fœcundo,
2 dominici ſemmis puritatem centeno fructu refert: hic obruta ſulcis frumenta in lolium aue-
nasq; degenerant. Nunc in occidente ſol iuſtitiæ oritur: in Oriente autem Lucifer ille qui ce-
ciderat, ſupra ſydera poſuit thronum ſuum. Vos eſtis lux mundi, uos ſal terræ, uos aurea ua-
ſa & argentea: hic teſtacea uaſa uel lignea, uirgam ferream & æternum operiuntur incendium.
Quanquam igitur tui me terreat magnitudo, inuitat tamen humanitas. A ſacerdote uictimam
ſalutis, à paſtore præſidium ouis flagito. Faceſſat inuidia: Romani culminis recedat ambitio,
cum ſucceſſore piſcatoris, & diſcipulo crucis loquor. Ego nullum primum, niſi Chriſtum ſe-
quens, beatitudini tuæ, id eſt, cathedræ Petri communione conſocior: ſuper illam petram
3 ædificatam eccleſiam ſcio. Quicunque extra hanc domum agnum comederit, prophanus eſt.
Si quis in arca Noe non fuerit, peribit regnante diluuio. Et quia pro meis facinoribus ad eam
ſolitudinem commigraui, quæ Syriam iuncto Barbariæ fine diſterminat: nec poſſum ſanctum
Domini tot interiacentibus ſpatijs à ſanctimonia tua ſemper expetere: ideo hic collegas tuos
Ægyptios confeſſores ſequor: & ſub onerarijs nauibus, parua nauicula deliteſco. Non noui
4 Vitalem, Meletium reſpuo, ignoro Paulinum. Quicunque tecum non colligit, ſpargit: hoc
5 eſt, qui Chriſti non eſt, antichriſti eſt. Nunc igitur proh dolor poſt Nicenam fidem, poſt Ale-
B xandrinum iuncto pariter Occidente decretum, trium hypoſtaſeon ab Arianorum prę ſule &
Campenſibus nouellum à me homine Romano nomen exigitur. Qui quęſo iſta apoſtoli pro-
didere? Quis nouus magiſter gentium Paulus hæc docuit? Interrogemus, quid tres hypoſta-
ſes poſſe arbitrentur intelligi. Tres perſonas ſubſiſtentes aiunt. Reſpondemus nos ita crede-
re. Non ſufficit ſenſus, ipſum nomen efflagitant: quia neſcio quid ueneni in ſyllabis latet. Cla-
mamus, ſi quis tres hypoſtaſes, aut tria enypoſtata, hoc eſt, tres ſubſiſtentes perſonas non
confitetur, anathema ſit. Et quia uocabula non ediſcimus, hæretici iudicamur. Si quis au-
6 tem hypoſtaſin uſian intelligens, non in tribus perſonis unam hypoſtaſin dicit, alienus à Chri-
ſto eſt: & ſub hac confeſsione uobiſcum pariter cauterio unionis inurimur. Diſcernite ſi pla-
cet obſecro, non timebo tres hypoſtaſes dicere: ſi iubetis, condatur noua poſt Nicenam fi-
des: & ſimilibus uerbis, cum Arianis confiteamur orthodoxi. Tota ſecularium literarum
ſchola nihil aliud hypoſtaſin, niſi uſiam nouit. Et quis rogo ore ſacrilego tres ſubſtantias prę-
dicabit? Vna eſt Dei & ſola natura, quæ uere eſt. Id enim quod ſubſiſtit, non habet aliun-
de, ſed ſuum eſt. Cætera quæ creata ſunt, etiam ſi uidentur eſſe non ſunt, quia aliquando
non fuerunt: & poteſt rurſum non eſſe, quod non fuit. Deus ſolus qui æternus eſt, hoc eſt
qui exordium non habet, eſſentiæ nomen uere tenet. Idcirco & ad Moyſen de rubo lo-
quitur: Ego ſum qui ſum. Et rurſum: Qui eſt, me miſit. Erant utique tunc angeli, cœlum,
terra, maria. Et quomodo commune nomen eſſentiæ, proprie ſibi uindicat Deus? Sed quia il-
la ſola natura eſt perfecta, & in tribus perſonis deitas una ſubſiſtit, quæ eſt uere & una natura
eſt: quiſquis tria eſſe, hoc eſt tres eſſe hypoſtaſes, id eſt uſias dicit: ſub nomine pietatis, tres na-
turas conatur aſſerere. Et ſi ita eſt, cur ab Ario parietibus ſeparamur, perfidia copulati? Iun-
gatur cum beatitudine tua Vrſicinus, cũ Ambroſio ſocietur Auxentius. Abſit hoc à Roma-
na fide: ſacrilegium tantum religioſa populorum corda non hauriant. Sufficiat nobis dicere,
unam ſubſtantiam, tres perſonas ſubſiſtentes, perfectas, æquales, coæternas. Taceantur
tres hypoſtaſes, ſi placet, & una teneatur. Non bonæ ſuſpicionis eſt, cum in eodem ſenſu

uerba

uerba diſſentiunt. Sufficiat nobis memorata credulitas. Aut ſi rectum putatis tres hypoſtaſes c
cum ſuis interpretationibus debere nos dicere, non negamus. Sed mihi credite, uenenum ſub
melle latet, transfigurauit ſe angelus ſatanæ in angelum lucis. Bene interpretantur hypoſtaſin,
& cum id quod ipſi exponunt habere me dicam, hæreticus iudicor. Quid tam anxie unum uer
bum tenent? Quid ſub ambiguo ſermone latitant? Si ſic credunt ut interpretantur, non damno
quod retinent. Si ſic credo, ut ipſi ſentire ſe ſimulant, permittant & mihi meis uerbis ſuum ſen-
ſum loqui. Quamobrem obteſtor beatitudinem tuam per crucifixum, mundi ſalutem, per ho-
mouſion trinitatem: ut mihi epiſtolis tuis, ſiue tacendarum, ſiue dicendarum hypoſtaſeon de-
tur autoritas. Et ne fortè obſcuritas loci in quo dego te fallat, per baiulos literarum ad Eua-
grium presbyterum, quem optime noſti, dignare ſcripta tranſmittere: ſimul etiam cui apud An-
tiochiam debeam communicare ſignifices: quia Campenſes cum Tharſenſibus hæreticis copu-
lati, nihil aliud ambiunt, quàm ut autoritate communionis ueſtræ fulti, treis hypoſtaſes cum an-
tiquo ſenſu prædicent.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

VEtuſto.] Nam antiquiſsimæ hæreſes ex Oriente ſunt ortæ: hoc eſt, Syria Phrygiaq;. 1
Indiſciſſam.] Sic enim interpretatur domini tunicam inconſutilem: nempe con-
cordiam Eccleſiæ catholicæ. Et Chriſti uineam.] Interpretatur illud quod eſt in can-
tico myſtico capite ſecundo: Capite nobis uulpes paruulas, quæ demoliuntur uineas.
Lacus contritos.] Alludit (ni fallor) ad illud quod eſt in Epiſtola Petri ſecunda,
capite ſecundo: Hi ſunt fontes ſine aqua, & nebulæ turbinibus exagitatæ. Quibus uerbis hæreticos
deſcribit. Sed originalis locus eſt Hieremiæ capite ſecundo: Me dereliquerunt fontem aquæ uiuæ,
& foderunt ſibi ciſternas diſſipatas, quæ continere non ualent aquas. Meminit & Zacharias lacus
non habentis aquam, capite ſeptimo. Fons ſignatus.] Hunc opponit lacubus contritis, & eccle-
ſiæ ueritatem intelligit. Elementi liquentis.] Sic appellat mare: ita Vergilius, Camposq; liquen-
tes. Vbicunq; fuerit corpus.] Locus eſt Lucæ capite decimoſeptimo. Corpus, intelligit Chri-
ſtum: aquilas, pios. Iuxta illud: Sanctorum uelut aquilæ iuuentus renouabitur. Profligato.] Id
eſt, profuſo. Alluſit ad parabolam Euangelicam de filio prodigo & frugi. Patrũ ſeruatur.] Opi-
nor legendum, patris. Meminit enim parabolæ euangelicæ. Seminis puritatem.] Semen accipit, D
euangelicam doctrinam. Atq; hæc mira extulit grandiloquentia, pompaq; uerborum. Obruta 2
ſulcis.] Conduntur enim ſemina, idq; in ſulcis arui potiſſimum. In lolium auenasq;.] Eleganter
dixit, degenerant. Nam hæc non ſunt ſui generis, ſed ex degenerantibus frumentis, & uelut in aliam
ſpeciem tranſeuntibus. Idcirco ſuperius dixit, referunt puritatem, quod oppoſuit degenerationi.

Nunc in Occidente.] Nam Romam in Occidente ponunt, & Occidentalis uocatur eccleſia.
Hic fides integra ſeruabatur, cum Oriens uarijs erroribus diſſideret. Aurea uaſa.] Alluſit ad lo-
cum qui eſt in ſecunda ad Timotheum Epiſtola, capite ſecundo, de uaſis diuerſis in magna domo.

Virgam ferream.] Alluſit ad illud Pſalmographi: Confringes eos in uirga ferrea. Et æter-
num operiuntur.] Hoc ad lignea uaſa retulit. A ſacerdote uictimam.] Argutiſſima diſtributio:
paſtoris eſt tueri gregem: ſacerdotis dare uictimam. Victimam autem appellat ſacram doctrinam,
qua populus paſcitur. Faceſſat inuidia.] Inuidiam uocat, atrocitatem & odium, quòd odioſum
ſit ad hunc modum interpellare Romanum pontificem. Et flagitamus, quod exigimus improbe.

Cum ſucceſſore piſcatoris.] Oſtendit Romanum pontificem oportere ab omni faſtu alieniſsi-
mum eſſe, qui piſcatori ſucceſſerit, & qui crucifixi uices gerat: hoc eſt, humillimi. Super illam pe- 3
tram.] Non ſuper Romam, ut arbitror. Nam fieri poteſt ut Roma quoque degeneret, ſed ſuper eam
fidem, quam Petrus profeſſus eſt, & quam hactenus Romana ſeruauit eccleſia, qua non alia minus
laborauit hæreſibus. Extra hanc domum.] Hic Hieronymus omnino uidetur ſentire, omnes ec-
cleſias debere ſubeſſe Romanæ ſedi, aut certe ab hac non alienas, quæ peculiariter hoc apoſtolo glo
riatur, qui inter apoſtolos primas tenuit: & ſic eſt orthodoxa, ut ſit orthodoxarum prima dignitate.
Alluſit autem ad domum in qua Chriſtus cum duodecim apoſtolis comedit agnum paſchalem. Et
quod legitur Exodi duodecimo de eſu phaſæ: In una domo comedet, nec efferetis de carnibus eius
foras. Pro meis facinoribus.] Id eſt, acturus pœnitentiam. Syriam iuncto Barbariæ.] Eſt ua-
ſtiſsima ſolitudo inter Syriam & Agarenos, ſiue Saracenos, in qua primum uixit Hieronymus: aut
certe ſecundo, hoc eſt, poſt primam migrationem. Sanctum domini.] Vult eximi à communione
Antiochenæ eccleſiæ, & ſubijci Romanæ. Sanctum domini uocat corpus Chriſti. Collegas
tuos.] Adhærentes Romanæ ſedi cõfeſſores, uocat ſanctos monachos, uel potius epiſcopos. Nam 4
illic erat Theophilus Alexandrinus. Onerarijs nauibus.] Quæ maximæ ſunt. Ignoro
Paulinum.] Is fuit Antiochenæ eccleſiæ epiſcopus à Lucifero inſtitutus, cæteri quoq; eiuſdem ec-
cleſiæ fuerant epiſcopi, qui nec ipſi Arianæ hæreſeos nota caruerũt. Nam Vitalis uigeſimus eiuſdem
eccleſiæ fuit epiſcopus, Paulinus uigeſimus ſecundus. Pro Mileſio repoſuimus Meletiũ, ex ipſo diui
Hieronymi

A Hieronymi Catalogo, in quo decem & ſeptem enumerat epiſcopos, quos hoſtes potius habendos putat quàm epiſcopos. Meletius autem prius Sebaſtæ Armeniorum epiſcopus, ab Arianis Antiochiam translatus fuit, in qua habita ſynodo, reiectoq; uerbo homouſij, Macedonianum dogma uindicarunt. Nicena Synodus.] Ea prima fuit, ad quam conuenerant trecenti & octodecim epiſcopi: in hac damnatus eſt Arianus error de homouſio, hoc eſt, quo negabant patrem, filium, & ſpiritum
5 ſanctum eiuſdem eſſe eſſentiæ. Eſt autem Nicea oppidum Bithyniæ. Poſt Alexandrinũ.] Nam huius eccleſiæ primum fuerat presbyter Arius. Vnde depulſus totum ferè mundum traxit in ſuum errorem, fauentibus aliquoties & imperatoribus. Ac parum abfuit, quin Romam quoq; poſſederit. Vnde legimus, poſt damnatum in Nicena Synodo Arium, rurſum Alexandriæ conſediſſe epiſcopos, inter quos fuerint & Romani, aut certe Occidentalis eccleſiæ nonnulli, & ob id ante collegas uocat. Id factum eſt Athanaſio ac cæteris epiſcopis per Conſtantem imperatorem ab exilio reuocatis. Trium hypoſtaſeon.] ὑποστάσεις Græcis uaria ſignificat. Aliquando ſubſtantiam, ut in epiſtola ad Hebræos, χαρακτὴρ ὑποστάσεως, id eſt, figura ſubſtantiæ. Aliquoties fundamentũ aut materiam, ut ad Hebræos: Fides eſt ſubſtantia rerum ſperandarum, ὑπόστασις. Et ad Corinthios, in hac ſubſtantia gloriæ, ἡ τοιαύτη ὑποστάσει. Philoſophi ſubſtantiam uocant, quæ non ſit accidens, uel quod per ſe ſit & non inſit, uel quod ſubſtet accidentibus. Græci tres hypoſtaſes ponunt, accipientes hypoſtaſin pro perſona. Porrò uox ea inaudita erat Romanis. Campenſibus nouellum.] In fine huius epiſtolæ ſcribit, Campenſes cum Tharſenſibus hæreticis copulatos fuiſſe. Porrò campe Græce ſonat flexus, & Ptolemęus Campas Ciliciæ partem facit, ni fallor, eam, qua inflexo littore Iſſici ſinus deflectit
6 ad Syriam, qua uicina eſt Antiochia iuxta Chalcidem. Vſian.] οὐσίαν, quod Quintilianus uertit eſſentiam. Nam hypoſtaſis ambiguum eſt nomen. Cauterio unionis inurimur.] Cauterium καυτήριον, ferrum eſt ignitum, quo inuruntur notę. Id olim fiebat tyronibus ad militare ſacramentum admittendis. Ad quod hic alludit Hieronymus loquens de baptiſmo. Secularium lit.] Hoc eſt philoſophorum, ut dictum eſt. [redacted] Vna eſt.] Sic ordina. Vna & ſola Dei natura eſt, hoc eſt uere habet eſſe. Quod ſubſiſtit.] Exponit uocem hypoſtaſis, dictam παρὰ τὸ ὑφεστάναι, hoc eſt à ſubſiſtendo.

Vrſinus.] Vrſicinum opinor legendum. Nam hic diaconus Damaſo in ſuſcipiendo pontificio competitor fuit: res in baſilica Sicinini ferro geſta eſt, adeo ut multi utrinq; ceciderint. Sed uicit Damaſus, Vrſicinus in Neapolitanam eccleſiam transfertur. Apparet autem, hunc Vrſicinum Arianæ factionis fuiſſe, [redacted] Ambroſio ſocietur Auxentius.] Auxentius præceſsit Ambroſiũ, ſed Arianæ factionis. Poſt cuius ſeram mortẽ Ambroſio ſub-
B rogato, omnis Italia ad rectam fidem conuertitur. Per homouſiam.] Homouſion arbitror legendum. Nam eſt communis generis ὁμόσιον, ut ſit adiectiuum, ab ὁμοῦ ſimul & οὐσία eſſentia, hoc eſt eiuſdem ſiue conſimilis eſſentiæ. Obſcuritas loci.] Quoniam in humili & ignoto loco latitabat.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Cum uehementer uexaretur Hieronymus, & Damaſus non reſponderet, de eadem re iterum interpellat, blandicijs & obteſtationibus adnitens ut impetret reſponſum.

HIERONYMVS DAMASO.

1 IMportuna in euangelio mulier, tandem meruit audiri: & clauſo cum ſeruis oſtio, media licet nocte ab amico panes amicus accepit. Deus ipſe qui nullis cõtra ſe uiribus ſuperari poteſt, publicani precibus uincitur. Niniue ciuitas, quæ peccato perijt, fletibus ſtetit. Quorſum iſta tam lõgo repetita principio? uidelicet, ut paruum magnus aſpicias: ut diues paſtor morbidam non contemnas ouem. Chriſtus in paradiſum de cruce latronem intulit. Et ne quis aliquando ſeram conuerſionem putaret, fecit homicidij pœna martyrium. Chriſtus, inquam, prodigum filiũ reuertentem lætus amplectitur, & nonagintanouem pecudibus derelictis, una ouicula quæ remanſerat, humeris boni paſtoris aduehitur. Paulus ex perſecutore fit prædicator, oculis carnalibus excæcatur, ut mente plus uideat: & qui uinctos Chriſti famulos ducebat ad concilium Iudæorum, ipſe poſtea etiam de Chriſti uinculis gloriatur. Ego igitur, ut ante iam ſcripſi, Chriſti ueſtem in Romana urbe ſuſcipiens, nunc Barbaro Syriæ limite teneor. Et ne putes alterius hanc de me fuiſſe ſententiam, quid mererer, ipſe conſtitui. Verum, ut ait gentilis poeta: Cœlum non animum mutat, qui trans mare currit. Ita me inceſſabilis inimicus poſt tergum ſecutus eſt, ut maiora in ſolitudine bella
2 nunc patiar. Hinc enim præſidijs fulta mundi Ariana rabies fremit. Hinc in tres partes ſciſſa eccleſia ad ſe rapere me feſtinat. Monachorum circa manentium, antiqua in me ſurgit autoritas. Ego interim clamito, ſi quis cathedræ Petri iungitur, meus eſt Meletius, Vitalis, atq; Pau-

linus tibi hærere ſe dicunt, poſſem credere ſi hoc unus aſſereret. Nunc aut duo mentiuntur, aut c
omnes. Idcirco obteſtor beatitudinem tuam, per crucem Domini, per neceſſarium fidei no-
ſtræ decus, per paſsionem Chriſti, ut qui apoſtolos honore ſequeris, ſequaris & merito: ita in
ſolio cum duodecim iudicaturus ſedeas, ita te alius ſenem cum Petro cingat: ita municipatum
cœli cum Paulo conſequaris: ut mihi literis tuis apud quem in Syria debeam communicare
ſignifices. Noli deſpicere animam, pro qua Chriſtus mortuus eſt.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

IMportuna in euangelio.] De Chananæa ſentit, de qua legis Matthæi decimoquinto. 1
Et clauſo cum ſer.] De improbo petitore panis, legis Lucæ capite undecimo.
De uinculis gloriatur.] Vinctus in domino, & in carceribus ſæpe. Chriſti ue-
ſtem.] Nempe in baptiſmo, niſi mauis accipere de presbyterio. Hoc dicit, ut oſtendat à
quo honore, quò ſe pœnitentiæ cauſa deiecisſet. Syriæ limite.] Qui Syriam à Sara-
cenis diſterminat. Quid mererer ipſe.] Suapte ſponte relegatus fuit in uaſtam illam ſolitudinem,
non ab alio damnatus, uelut pœnam irrogans ſibi, quo peccata lueret adoleſcentiæ. Cœlum, non
animum mutat.] Horatij carmen ex Epiſtolis, in eos qui commutato loco putãt ſe felicius uicturos,
cum fruſtra mutetur cœlum, ſi idem animus circumferatur. Præſidijs fulta mundi.] Hoc eſt fa-
uore imperatoris & armis militum. In treis parteis.] Vel propter treis hypoſtaſes, uel propter 2
tres epiſcopos inter ſe certantes, Meletium, Vitalem atque Paulinum. Ita in ſolio.] Obteſtantis
eſt ſermo. Ita te alius.] Alludit ad prædictum à Chriſto Petri martyrium: Quum autem ſenueris,
alius cinget te, & ducet quò non uis. Optat autem Damaſo martyrium. [redacted]. Municipatum cœli.]
Quod Paulus municeps fuerit Romanæ urbis, natus in Tharſo Ciliciæ. Huc fortaſſis alludit Hiero-
nymus, pro Roma ſupponens cœlum: alioqui non minus hoc quadrabat in Petrum, quàm in Pau-
lum: niſi forte reſpexit ad hoc quod eſt apud Paulum, ad Theſſalonicenſes tertio, ὑμῶν γὰρ τὸ πολί-
τευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει. quod Hieronymus alicubi reddit, municipatum: pro quo noſtra editio ha-
bet, conuerſatio. Et Actorum uigeſimo ſecundo, πολίτης, uertitur municeps. Loquitur autem il-
lic de ſe Paulus. D

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Nulla hæreſis grauius afflixit totius orbis eccleſias, quàm Arianorum: adeo ut [redacted]
& ipſos inuoluerit imperatores. Ac tota res pendebat à duobus uocabulis. Cęteri treis
hypoſtaſes ob uocabuli nouitatem exhorrebant. Ariani οὐσίαν & ὁμοούσιον, uelut inauditas uoces re-
fugiebant. Sed Ariani hoc fuere peſtilẽtiores, quod ſecularibus literis & Ariſtotelicis argutijs eſſent
inſtructi, quod hic & ipſe teſtatur Hieronymus. Ea nata fuit ab Ario quodam Alexandrinæ eccle-
ſiæ presbytero, qui depulſus ab eccleſia, multos in ſuam traxit factionem. Aduerſus quam Nicena
ſynodus primum collecta eſt, frequentiſsimo epiſcoporum conuentu, damnatum Arianorum dog-
ma. Deinde uiſum eſt, orbem in concordiam redigere, receptis qui uellent reſipiſcere. Id factum eſt
in cõcilio Ariminenſi, ſub Claudio. Recepti complures epiſcopi, qui cum Ario ſenſerant. Damnata
Arij doctrina, pronunciata eſt catholica fides, in quam unanimiter conclamatum eſt ab omnibus.
Solum id conceſſum Arianis petentibus, ut uſiæ & homouſij uocabulum tolleretur, quod multos
ſua offenderet nouitate, præſertim cum cætera omnia conuenirent. Id tum ſtudio pacis ſimpliciter
donatum eſt, ne res puſilla obſtaret publicæ concordię. At ex ſubdola pace natum eſt acrius bellum,
Arianis eius ſynodi autoritatem ad ſuæ factionis patrocinium detorquentibus, ut erant callidi ua-
friq. Proinde multis denuo conciliis actum eſt aduerſus Arianos, quibuſdam epiſcopis conniuen-
tibus, quibuſdam palàm Arianam hæreſim ut catholicam defendentibus. Sed Ario mortuo, plures
epiſcopi reſtituti ſunt ab exilio, inter quos præcipui Athanaſius & Hilarius. Atque rurſum damna-
ta paſſim ſynodis minoribus hæreſi Arianorum, diſputari cœptum, an epiſcopi qui cum Ario ſenſe-
rant, recipi debuerint non adempto prius honore epiſcopali. Nam non conuenire ſimul & pœniten
tis agere perſonam & epiſcopi. Deinde an eſſent rebaptizandi, qui ab Arianis fuiſſent baptizati.
Hieronymus non uult adimi honorem epiſcopo reſipiſcenti, in eo duntaxat caſu. Deinde diſſentiẽs
à Cypriano & Hilario, non uult rebaptizari, quos Ariani baptizauerant. Atq; hiſce de rebus diſpu-
tat per dialogum, facitq; Luciferianum quempiam cum orthodoxo diſputantem, perinde quaſi res
agatur in porticu quadã, frequenti hominum corona, & notarijs excipientibus quæ dicũtur: id quod
fieri ſolitum in huiuſmodi diſputationibus, uel ex Auguſtini libris palàm eſt. Inducit autem Lucife-
rianum, cedentem minimeq; pertinacem, id quod non ſolent hæretici, nimirum quo certior eſſet ui-
ctoria. Porrò Luciferianorum hæreſis nata eſt (ut putant) à Lucifero quodam epiſcopo Smyrnien-
ſi, qui prius in eccleſiaſticam communionem clementer recepti, rurſus in ueterem factionem relapſi
ſunt

A ſunt. At diuus Auguſtinus in libello ad Quoduultdeũ, meminit de Lucifero quodã epiſcopo Caralitano: cuius tamẽ neq; Philaſter nec Epiphanius ullam inter hæreticos fecerint mentionẽ. Meminit huius & Platina in Liberio, ſed inter eos qui in exiliũ fuerant relegati, quod à Liberio miſsi ad Conſtantiũ noluerint Nicenã damnare fidem. Meminit eiuſdem & Hilarius in primo libro ad Cæſarem Conſtantiũ, ſed honorifice. Meminit & Hieronymus in appendice Chronicôn Euſebij, Luciferi cuiuſdam, qui poſt reſtitutũ Athanaſium fuerit unà cum Euſebio reuocatus. Meminit & in Catalogo ſcriptorũ illuſtrium: uerum hunc teſtatur nunq; Ariana prauitate contaminatũ fuiſſe, quo loco mortem hominis recenſet. Vnde palàm eſt, Auguſtinũ ambiguitate nominis fuiſſe decepţum. Liber autem eſt in primis lectu dignus, quippe qui multa ſalutaria præcepta complectatur, de uita epiſcoporum: uariam item ſuppeditet hiſtoriæ notitiã, de primis hæreſibus, de actis ſynodi Ariminenſis. Atq; utinã diuus Hieronymus ad eundem modum cum cæteris quoq; diſputaſſet, & minus conuitiorum ingeſsiſſet. Quanq; hoc uitij, ſi modo uitiũ fuit, ingenti cuidam & impoten ti Chriſtianæ fidei zelo condonari par eſt. Hic minus iniquus eſt in Arianos, fortaſſe ob id quod Arianorum dogma uideatur ex Origenis hauſtum libris, & id temporis cupiebat Origenem ab omnibus legi, doctrinæ duntaxat gratia. Nondum enim exarſerat illa in Origenianum nomen inuidia. Cyprianum amice excuſat, at in Hilarium non ſine ſtomacho loquitur.

D. HIERONYMI ORTHODOXI ET LVCIFERIANI DIALOGVS.

1 PROXIME accidit, ut quidam Luciferi ſectator, cum alio eccleſiæ alumno odioſa loquacitate contendens, caninam facundiam exercuerit. Aſſerebat quippe uniuerſum mundum eſſe diaboli: &, ut iam familiare eſt eis dicere, factum de eccleſia lupanar. At ille econtrario rationabiliter quidem, ſed importuno & loco & tempore defendebat, non ſine cauſa Chriſtum mortuum fuiſſe, nec ob Sardorum tantum maſtrucam Dei filium deſcendiſſe. Quid plura? dum audientiam & circulum lumina iam in plateis accenſa ſoluerent, & inconditam diſputationem nox interrumperet, conſputa penè inuicem facie receſſerunt: hoc tamen his qui affuerunt ſtatuentibus, ut in ſecretam porticum primo mane conueniretur. Quò cum iuxta placitum omnes conue-
B niſſent, uiſum eſt utriuſque ſermonem à notarijs excipi. Atque ita cunctis reſidentibus, Helladius Luciferianus dixit: Hoc primum mihi reſponderi uolo, utrum Ariani Chriſtiani ſint, an non? ORTHODOXVS, Ego plus, inquit, interrogo, utrum ne omnes hæretici Chriſtiani ſint? LVCIFERIANVS dixit, Quem hæreticum dixeris, Chriſtianum negaſti. ORTH. dixit, Omnes ergo hæretici Chriſtiani non ſunt? LVCIF. d. Iam ſuperius audiſti. ORTH. d. Si Chriſti non ſunt, diaboli ſunt. LVCIF. d. Nemo dubitat. ORTH. d. Si autem diaboli ſunt, nihil refert hæretici ſint, an gentiles. LVCIF. d. Non refello. ORTH. d. Igitur præfixum inter nos habemus, de hæretico ſic loquendum, ſicut de gentili. LVCIF. d. Plane fixum. ORTH. d. Quære nunc ut libet, quoniam inter nos conſtat hæreticos gentiles eſſe. LVCIF. d. Quod interrogatio mea cogere uolebat, expreſſum eſt, Hæreticos Chriſtianos non eſſe. Nunc reſtat concluſio. Si Ariani hæretici ſunt, & hæretici omnes gentiles ſunt: & Ariani gentiles ſunt. Si autem Ariani gentiles ſunt, & conſtat nullam ſocietatem eccleſiæ eſſe cum Arianis, id eſt cum gentilibus: manifeſtum eſt ueſtram eccleſiam quæ ab Arianis, id eſt à gentilibus, epiſcopos ſuſcipit, non tam epiſcopos recipere, quàm de capitolio ſacerdotes: ac per hoc antichriſti magis ſynagoga, quàm Chriſti eccleſia debeat nuncupari. ORTH. d. Ecce impleta eſt prophetia: Parauit mihi foueam, & ipſe incidit in eam. LVCIF. d. Quonam modo? ORTH. d. Si Ariani, ut dicis, gentiles ſunt, & Arianorum conuenticula caſtra ſunt diaboli, quomodo in caſtris diaboli baptizatum recipis? LVCIF. d. Recipio, ſed pœnitentem. ORTH. d. Prorſus quid dicas non intelligis. Quiſquam ne gentilem recipit pœnitentem? LVCIF. d. Ego ſimpliciter in exordio ſermonis omnes hæreticos gentiles eſſe reſpondi. Verum quia captioſa interrogatio fuit primæ quæſtionis, tibi palmam tradens, ad ſecundam ueniam, in qua aio laicum ab Arianis uenientem recipi debere pœnitentem, clericum uero non debere. ORTHODOXVS dixit, Atqui in prima quæſtione quam obtinuiſſe me dicis, etiam ſecundam obtinui. LVCIF. dixit, Doce quomodo obtinueris. ORTHOD. dixit, Neſcis & laicos &

clericos unum habere Christum, nec alium neophytis, alium episcopis esse Deum? Cur ergo c
non recipiat clericos, qui recipit laicos pœnitentes? LVCIF. d. Non est episcopi, ipsum la- 2
chrymas fundere pro peccatis, & corpus attrectare domini. Non est episcopi, ad fratrum ge
nua prouolui: & de sublimi loco eucharistiam ministrare populo. Aliud est lugere quod
fueris, aliud neglecto peccato, in Ecclesia uiuere glorioſum. Tu qui hesterno die sacrilegus
creaturam Dei filium prædicabas, qui quotidie peior Iudæis, blasphemiarum lapides in
Christum iaciebas: cuius manus sanguine plenæ sunt: cuius stylus lancea militis fuit, ad unius
horæ conuersionem uirginem Ecclesiam, adulter ingredieris? Si peccasse te pœnitet, offi-
cium depone sacerdotis: si te non peccasse confidis, permane quod fuisti. ORTH. d. Rhe-
toricaris, & à disputationum spinetis, ad campos liberæ declamationis excurris. Verum
desine quæso à communibus locis, & in gradum rursum ac lineas regredere: postea si pla-
cuerit, latius differemus. LVCIF. d. Nulla declamatio hic est. Dolor patientiam superat,
propone ut libet, argumentare ut libet, nunquam persuadebis id esse episcopum, quod lai-
cum pœnitentem. ORTH. d. Quoniam obstinate tenes aliam esse rationem episcopi, aliam
laici, ad compendium concertationis tribuo quod postulas: nec me pigebit locum te facien
te, manum tecum conserere: Expone mihi, quare laicum uenientem ab Arianis recipias, epi-
scopum non recipias? LVCIF. d. Recipio laicum, qui errasse se confitetur: & Dominus ma-
uult pœnitentiam peccatoris, quàm mortem. ORTH. d. Recipe ergo & episcopum, qui &
errasse se confitetur: & Dominus mauult pœnitentiam peccatoris, quàm mortem. LVCIF.
d. Si errare se confitetur, cur episcopus perseuerat? Deponat sacerdotium, concedo ueniam
pœnitenti. ORTH. d. Respondebo tibi & ego sermonibus tuis. Si laicus errasse se confite-
tur, quomodo laicus perseuerat? Deponat sacerdotiū laici, id est baptisma, & ego do ue-
niam pœnitenti. Scriptum est enim: Regnum quippe nos & sacerdotes Deo patri suo fecit.
Et iterum: Gentem sanctam, regale sacerdotium, populum acquisitum. Omne quod non li-
cet Christiano, commune est tam episcopo quàm laico. Qui pœnitentiam agit, priora con-
temnat. Si non licet episcopo pœnitenti perseuerare quod fuerat, non licet & laico pœniten- D
ti permanere in eo propter quod pœnitentiam confitetur. LVCIF. d. Recipimus laicos,
quoniam nemo conuertetur si se scierit rebaptizandum, & ita fiet, ut nos simus causa perdi-
tionis eorum, si repudientur. ORTH. d. Tu in eo quod recipis laicum, unam animam reci-
piendo saluas, & ego in recipiendo episcopum, non dicam unius ciuitatis populos, sed uni-
uersam cui præest prouinciam ecclesiæ socio, quem si repellam, multos secum in ruinam tra-
het. Quamobrem quæso uos, ut eam rationem quam in paucis recipiendis habere uos exi-
stimatis, etiam ad totius orbis salutem concedatis. Quod si displicet, & tam duri estis, imò
tam irrationabiliter inclementes, ut eum qui dederit baptisma, hostem Christi: eum qui
acceperit, filium putetis: nos nobis aduersa non facimus: aut episcopum cum populo reci-
pimus quem facit Christianum: aut si episcopum non recipimus, scimus etiam nobis po-
pulum reijciendum. LVCIF. d. Oro te, nónne legisti de episcopis dictum: Vos estis sal ter-
ræ? Si autem sal infatuatum fuerit, in quo salietur? ad nihilum est utile, nisi ut proijciatur
foras, & conculcetur ab hominibus. Sed & illud quod pro populo peccatore sacerdos
Deum exoret, ac pro sacerdote nullus sit alius qui deprecetur. Quæ quidem duo scriptu-
rarum capitula in sententiam concurrunt unam. Nam ut sal omnem cibum condit, nec est
aliquid per se tam suaue, quod absq; eo gustum demulceat: ita mundi totius & proprie Ec-
clesiæ condimentum episcopus est: qui si infatuatus fuerit, siue per negationem, siue per hæ-
resim, siue per libidinem, & ut semel dicam, per uniuersa peccata, à quo alio poterit condiri,
cum ipse fuerit omnium condimentum? Sacerdos quippe pro laico offert oblationē suam,
imponit manum subiecto, reditum sancti spiritus inuocat: atque ita eum qui traditus fuerat
satanæ in interitum carnis, ut spiritus saluus fieret, indicta in populum oratione, altario re-
conciliat: nec prius unum membrum restituit sanitati, quàm omnia simul membra consleue-
rint. Facile quippe ignoscit filio pater, cum mater pro uisceribus suis deprecatur. Si er-
go hoc quem diximus gradu laicus pœnitens restituitur ecclesiæ: ibiq; sequitur uenia, ubi

luctus

A luctus præceſſerat: manifeſtum eſt ſacerdotem de gradu ſuo motum, in eundem locum non poſſe reſtitui: quia aut pœnitens ſacerdotio carebit: aut in honore perſiſtens, reduci in eccleſiam non poterit per ordinem pœnitentis. Tu mihi nunc infatuato ſale, eccleſiæ ſaporem contaminas: tu eum qui proiectus foras, iacere deberet in ſtercore à cunctis hominibus conculcandus, ſuper altarium reponis? Et ubi erit illud Apoſtoli præceptum: Oportet epiſcopum eſſe ſine crimine, quaſi diſpenſatorem Dei. Et iterum: Probet autem ſe unuſquiſque & ſic accedat? Vbi dominica denũciatio eſt: Ne miſeritis margaritas ueſtras ante porcos? Quod ſi de omnibus generaliter dictum intelligis, quanto magis de ſacerdotibus præcauendum eſt, cum etiam de laicis ſic cauetur? Separamini, inquit dominus per Moyſen, à tabernaculis iſtorum hominum duriſsimorum, & nolite tangi ab omnibus quæ ſunt eorum, ne ſimul pereatis in peccato eorum. Et rurſum in duodecim Prophetis: Sacrificia eorũ tanquam panis luctus, omnes qui manducant ea contaminabuntur. Et in Euangelio Dominus: Lucerna, inquit, corporis eſt oculus: id eſt, eccleſiæ lumen eſt epiſcopus. Si autem oculus tuus ſimplex eſt, totum corpus tuum lucidum erit. Sacerdote enim fidem ueram prædicante, ex omnium corde tenebræ diſcutiuntur. Et cauſam reddit: Neque enim lucerna accenditur, & ponitur ſubter modium, ſed ſuper candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo ſunt: hoc eſt, ideo Deus ſcientiæ ſuæ igniculum in epiſcopo ſuccendit, ut non ſibi tantum luceat, ſed omnibus proſit. Et in conſequenti: Si, inquit, oculus tuus nequam fuerit, omne corpus tenebroſum eſt. Si autem lumen quod in te eſt tenebræ ſunt, ipſæ tenebræ quantæ erunt? Et recte. Nam cum ideo epiſcopus in eccleſia conſtituatur, ut populum coerceat ab errore, quantus erit error in populo, cum errat ipſe qui doceat? Quomodo poteſt peccata dimittere, qui ipſe peccator eſt? quomodo ſanctum ſacrilegus faciet? unde ad me lumen introiet, cum oculus meus cæcus ſit? Proh dolor antichriſti diſcipulus eccleſiam Chriſti gubernat. Et ubi eſt illud, Non poteſtis duobus dominis ſeruire? Sed & illud, Quæ communicatio luci ad tenebras? qui conſenſus Chriſto ad Belial? Legimus in Veteri teſtamen-
B to: Homo in quo fuerit macula & uitium, non accedat offerre dona domino. Et rurſum: Sacerdotes qui accedunt ad dominum Deum ut ſacrificent, mundi ſint, ne fortè derelinquat eos dominus. Et in eodem: Et cum accedunt miniſtrare ſancta, non adducant in ſe delictum, ne moriantur. Et multa alia, quæ perſequi infinitum eſt, ſtudio breuitatis omitto. Neque enim numerus teſtimoniorum, ſed autoritas ualet. Ex quibus oſtenditur uos per modicum fermentum totam eccleſiæ maſſam corrupiſſe: & de eius manu hodie euchariſtiam accipere, quem heri quaſi idolum reſpuebatis. ORTH. d. Multa quidem de ſacris uoluminibus memoriter copioſeq; dixiſti: ſed cum totum circumieris ſaltũ, meis caſsibus concluderis. Sit quippe, ut uis, Arianorum epiſcopus hoſtis Chriſti, ſit infatuatum ſal, ſit lucerna ſine igniculo, ſit oculus ſine pupilla: nempe eò peruenies, ut ſalire non poſsit, qui ſal ipſe non habeat, non illuminet cæcus, non accendat extinctus. Tu autem cum conditum ab eo cibum deuores, cur inſulſum arguis conditorem? De igniculo eius eccleſia tua lucet, & lucernam eius criminaris extinctam? Oculos tibi præbet, & cæcus eſt? Quamobrem oro te, ut aut ſacrificandi ei licentiam tribuas, cuius baptiſma probas: aut reprobes eius baptiſma, quem non exiſtimas ſacerdotem. Neque enim fieri poteſt, ut qui in baptiſmate ſanctus eſt, ſit apud altare peccator. LVCIF. d. Sed ego recipio laicum pœnitentem per manus impoſitionem, & inuocationem ſpiritus ſancti, ſciens ab hæreticis ſpiritum ſanctum non poſſe conferri. ORTH. d. Omnes propoſitionum ueſtrarum calles ad unum compitum confluunt, & pauidorum more ceruorum dum uanos pennarum euitatis uolatus, fortiſsimis retibus implicamini. Nam cum in patre & filio & ſpiritu ſancto baptizatus homo templum domini fiat, cum ueteri æde deſtructa, nouum trinitatis delubrum ædificetur: quomodo dicis ſine aduentu ſpiritus ſancti apud Arianos peccata poſſe dimitti? Quomodo antiquis ſordibus anima purgatur, quæ ſanctum non habet ſpiritum? Neque enim aqua lauat animam, ſed prius ipſa lauatur à ſpiritu, ut alios lauare ſpiritualiter poſsit. Spiritus, inquit Moyſes, domini ferebatur ſuper aquas. Ex quo apparet baptiſma non eſſe ſine ſpiritu ſancto.

Bethesda lacus Iudææ nisi per aduentum angeli, debilitata corporaliter membra sanare non c
poterat: & tu mihi aqua simplici, quasi de balneo animam lotam producis. Ipse dominus
noster Iesus Christus, qui non tam mundatus est in lauacro, quàm lauacro suo uniuersas a-
quas mundauit, statim ut caput extulit de fluento, spiritum sanctum accepit: non quod un-
quam sine spiritu sancto fuerit, quippe qui de spiritu sancto in carne natus est: ut illud nobis
monstraretur uerum esse baptisma, quo spiritus sanctus adueniat. Igitur si Arianus spiritum
sanctum non potest dare, ne baptizare quidem potest, quia Ecclesiæ baptisma sine spiri-
tu sancto nullum est. Tu uero cum baptizatum ab eo recipias, & postea inuoces spiritum
sanctum, aut baptizare eum debes, quia sine spiritu sancto non potuit baptizari: aut si est
baptizatus in spiritu, desine ei inuocare spiritum, quem tunc cum baptizaretur accepit.
LVCIF. d. Obsecro te non'ne legisti in Actibus Apostolorum, eos qui iam à Ioanne ba-
ptizati fuerant, cum ad interrogationem apostoli respondissent: se nec auditu quidem com-
perisse, quid esset spiritus sanctus: postea fuisse spiritum sanctum consequutos? Vnde ma-
nifestum est posse aliquem baptizari, & tamen non habere spiritum sanctum. ORTH. di-
xit, Non tam imperitos diuinorum uoluminum eos qui audiunt puto, ut ad hanc quæstiun
culam dissoluendam longo sermone opus sit. Verum prius quàm quid in eam sententiã lo-
quar auscultà, iuxta sensum tuum, quanta scripturarum turbatio oriatur. Quid est hoc quod
Ioannes in baptismate suo aliis spiritum sanctum dare non potuit, qui Christo dedit? Et quis
est iste Ioannes? Vox clamantis in deserto, parate uiam domini, rectas facite semitas Dei
nostri: ille qui dicebat, Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Minus dico, ille qui
ex matris utero clamabat: Et unde hoc mihi, ut ueniat mater domini mei ad me? spiritum
sanctum non dedit, quem Philippus diaconus eunucho dedit? quem Ananias Paulo dedit?
Audacter forsitan uidear Ioannem præferre cunctis. Audi dominum loquentem: Non est
in natis mulierum maior Ioanne Baptista. Nulli enim contigit prophetarum, & annunciare
Christũ, & digito demonstrare. Et quid mihi necesse est in talis uiri laudibus immorari, cum
à Deo patre etiam angelus nuncupetur? Ecce, inquit, mitto angelum meum ante faciem d
tuam, qui præparabit uiam tuam. Planè angelum, qui post materni uentris hospitium ere-
mi deserta sectatus, paruulus de serpentibus lusit: qui oculis spectantibus Christum, ni-
hil aliud est dignatus aspicere: qui eloquijs domini, quæ melle & fauo dulciora sunt, di-
gnam Deo uocem erudiuit. Et ne quæstionem morer, sic decebat crescere præcursorem
domini. Iste ergo talis tantusq; spiritum sanctum non dedit, quem Cornelius centurio
antequam baptizaretur, accepit? Responde quæso cur non dederit? sed ignoras. Audi quid
scripturæ doceant: Ioannis baptisma non tam peccata dimisit, quàm baptisma pœnitentiæ
fuit in peccatorum remissionem, id est in futuram remissionem, quæ esset postea per san-
ctificationem Christi subsequutura. Scriptum est enim, Fuit Ioannes in deserto baptizans,
& prædicans Euangelium pœnitentiæ in remissionem peccatorum. Et post modicum: Et
baptizabantur ab eo in Iordane confitentes peccata sua. Vt enim antè præcursor domi-
ni ipse, sic & baptisma eius præuium dominici baptismatis fuit. Qui de terra est, aiebat, ter-
rena loquitur: at qui de supernis uenit, super omnes est. Et iterum: Ego baptizo uos in a-
qua, ille baptizabit uos in spiritu. Si autem Ioannes, ut confessus est ipse, non baptiza-
uit in spiritu: consequenter neque peccata dimisit, quia nulli hominum sine spiritu san-
cto peccata dimittuntur. Aut si contentiose argumentaris, ideo Ioannnis baptisma dimi-
sisse peccata, quia de cœlis fuit: edoce quid amplius in Christi baptismate consequa-
mur: quod peccata dimittit, liberat à gehenna. Quod à gehenna liberat, perfectum est.
Perfectum autem baptisma non est, nisi quod in cruce & in resurrectione Christi est. Ita
tu in peruersum duceris irreligiosus, dicente ipso Ioanne: Illum oportet crescere, me au-
tem minui: dum seruis baptismo plus quàm habuit tribuis, dominicum destruis, cui ni-
hil amplius relinquis. Quorsum ista tendit assertio? Videlicet, ut non tibi durum uidea-
tur, si hi qui à Ioanne fuerant baptizati, postea per impositionem manus apostolorum, sint
spiritum sanctum consequuti: cum constet, eos ne peccatorum quidem sine subsequu-
tura

A tura fide remissionem consecutos. Tu uerò qui ab Arianis recipis baptizatũ, & ei tribuis baptisma, quod perfectũ est: quo pacto quasi modicũ quid ei defuerit, sanctum aduocas spiritũ, cum baptisma Christi sine spiritu sancto nullũ sit? Verum longius excessi, & cum æqua fronte aduersarij potuerim impetũ submouere, leuiora eminus tela direxi. Ioannis autem baptisma intantũ imperfectũ fuit, ut constet postea Christi baptismate baptizatos, qui ab eo fuerant baptizati. Ita enim historia refert: Factum est aũt, cum Apollo esset Corinthi, & cum Paulus pertransiret superiores partes Asiæ, deuenit Ephesum: & cum inuenisset quosdam discentes, dixit ad eos: Si Spiritũ sanctum accepistis, eũ credidistis? At illi responderunt: Sed nec si Spiritus sanctus sit, audiuimus. Dixit aũt ad eos: In quo ergo baptizati estis? Responderũt, in Ioãnis baptismate. Dixit aũt Paulus: Ioannes quidẽ baptizauit baptismo pœnitentiæ plebẽ, dicẽs in aduenientẽ post eũ, ut crederẽt, hoc est in Iesum, in remissionẽ peccatorũ. His auditis baptizati sunt in nomine Domini nostri Iesu Christi. Et cum imposuisset illis manus Paulus, continuo cecidit Spiritus sanctus super eos. Si ergo baptizati sunt uero & legitimo ecclesię baptismate, & ita postea Spiritũ sanctũ consecuti sunt: & tu apostolorũ sequere autoritatẽ, & baptiza eos, qui Christi non habent baptisma, & poteris inuocare Spiritũ sanctũ. LVCIF. d. Qui dormientes sitiunt, auidè fauces fluminibus ingurgitant. Et quanto plus hauserint, tanto plus sitiunt. Ita mihi & tu uideris aduersus quæstiunculã quam proposui hinc atq; illinc argumenta quæsisse & nihilominus in eadem quæstionũ siti perseuerare. An nescis etiam ecclesiarum hunc esse morem, ut baptizatis postea manus imponãtur, & ita inuocetur Spiritus sanctus? Exigis ubi scriptum sit? In Actibus apostolorũ. Etiam si scripturæ autoritas non subesset, totius orbis in hanc partẽ consensus instar præcepti obtineret. Nam & multa alia quæ per traditionem in ecclesijs obseruantur, autoritatẽ sibi scriptæ legis usurpauerunt: uelut in lauacro ter caput mergitare: deinde egressos, lactis & mellis prægustare concordiam: ad in-
B fantiæ significationẽ die dominico & per omnem pentecosten, nec de geniculis adorare, & ieiunium soluere: multaq; alia scripta non sunt, quæ rationabilis sibi obseruatio uindicauit. Ex quo animaduertes nos ecclesiæ consuetudinem sequi: licet ante aduocationem spiritus constet aliquẽ baptizatũ. ORTH. d. Non quidẽ abnuo hanc ecclesiarũ esse consuetudinẽ, ut ad eos qui longè in minoribus urbibus per presbyteros & diaconos baptizati sunt: episcopus ad inuocationẽ sancti Spiritus manũ impositurus excurrat. Sed quale est, ut leges ecclesiæ ad hæresim transferas: & uirginis tuæ integritatẽ, per meretricum lupanaria patiaris spurcari? Episcopus si imponit manũ, his imponit, qui in recta fide baptizati sunt: qui in patre & filio & Spiritu sancto tres personas, unam substantiã crediderunt. Arianus uero cum aliud nihil crediderit (claudite quæso aures qui audituri estis, ne tantæ impietatis uocibus polluamini) nisi in patre solo uero Deo, & in Iesu Christo Saluatore creatura, & in Spiritu sancto utriusq; seruo: quomodo Spiritũ sanctũ ab Ecclesia recipiet, qui necdum remissionem peccatorũ consecutus est? Spiritus quippe sanctus, nisi mundã fidẽ nõ incolit: nec habitator eius tẽpli efficitur, quod antistitẽ non habet, uerã fidem. Quod si hoc loco quæris, quare in ecclesia baptizatus, nisi per manus episcopi, non accipiat Spiritũ sanctũ, quẽ omnes asserimus in uero baptismate tribui: disce hanc obseruationẽ ex ea autoritate descẽdere, q̃ post ascensum dñi Spiritus sanctus ad apostolos descendit. Et multis in locis idem factitatũ reperimus, ad honorem potius sacerdotij q̃ ad legis necessitatẽ. Alioqui si ad episcopi tantum imprecationem Spiritus sanctus defluit: lugendi sunt, qui in uiculis, aut in castellis, aut in remotioribus locis per presbyteros & diaconos baptizati, antè dormierunt, q̃ ab episcopis inuisrentur. Ecclesiæ salus in summi sacerdotis dignitate pendet: cui si non exors quædam & ab omnibus eminens detur potestas, tot in ecclesijs efficientur schismata, quot sacerdotes. Inde uenit, ut sine chrismate & episcopi iussione, neq; presbyter, neq; diaconus ius habeant baptizandi. Quod frequenter, si tamẽ necessitas cogit, scimus etiã licere laicis. Vt cm̃ accipit quis, ita & dare potest: nisi fortè eunuchus à Philippo diacono baptizatus sine Spiritu sancto fuisse credendus

eſt,de quo ſcriptura ita loquitur:Et deſcenderũt ambo in aquã: & baptizauit eum Philip c
pus.Et cum abſcederent ab aqua,ſpiritus ſanctus uenit in Eunuchum. Si autẽ illud obij-
ciendũ putas,quia cum audiſſent apoſtoli qui erant Hieroſolymis, quia recepit Samaria
uerbum Dei,miſerunt ad eos Petrũ & Ioannem:qui cum ueniſſent ad eos, orauerũt pro
eis,ut acciperẽt Spiritum ſanctum: nondum enim ceciderat ſuper ullum illorum.Cur ita
factum ſit, in conſequentibus diſce. Ipſe enim ait: Sed ſolum baptizati erant in nomine
Domini Ieſu.Tunc imponebãt illis manus,& accipiebant Spiritum ſanctum.Hoc loco ſi
& tu ſimiliter te facere dicis,quia hæretici non baptizauerunt in Spiritu ſancto: ſcias Phi
lippum ab apoſtolis non fuiſſe diuiſum, eandem habuiſſe eccleſiam: eundem dominum
Ieſum Chriſtum prædicaſſe: diaconum certè fuiſſe eorum, qui poſtea manus impoſue-
runt. Tu uero cum apud Arianos non eccleſiam dicas eſſe, ſed ſynagogam: nec clericos
Dei, ſed creaturæ & idolorum cultores: quomodo in diſpari cauſa eandem aſſeris ratio-
nem te tenere? LVCIF. d. Valenter quidem & fixo gradu me tibi in faciem dimicantem
repellis:ſed poſt tergum cæderis,& nuda à ſpiculis dorſa nõ protegis. Eſto quippe apud
Arianos ne baptiſma quidem eſſe, & ideo Spiritum ſanctum ab eis non poſſe dari, quia
necdum remiſsionem peccatorum acceperint: totum hoc uictoriæ meæ proficit, & ar-
gumentorum tuorum palæſtra mihi palmam uictoriæ ſudat. Arianus baptiſma non ha-
bet,& quomodo ſacerdotium habet? Laicus apud eos non eſt, & quomodo epiſcopus
eſſe poteſt? Mihi recipere mendicum non licet, tu recipis regem? Vos hoſti caſtra tradi-
tis, & à nobis perfuga reijciendus eſt? ORTH. d. Si priorum meminiſſes, iam ſcires tibi
fuiſſe reſponſum:ſed dum amorem cõtradicendi ſequeris,à quæſtionum lineis excidiſti:
more quorundam loquacium potius quàm facundorum: qui cum diſputare neſciant,ta-
men litigare non deſinunt.Ego enim non tam in præſenti Arianos, uel improbo, uel de-
fendo, quàm illam curſus mei metam circumeo, eadem ratione à nobis epiſcopum reci-
pi,qua laicus à uobis recipitur.Si erranti concedis ueniam,& ego ignoſco pœnitenti. Si
in fide ſua baptizato baptizans nocere non potuit,& in fide ſua ſacerdotem conſtitutum d
conſtituens non inquinauit.Subtilis eſt hæreſis,& ideo ſimplices animæ facile decipiun-
tur. Deceptio tam laici quàm epiſcopi cõmunis eſt.At epiſcopus errare non potuit.Reue 3
ra de Platonis & Ariſtophanis ſinu in epiſcopatum alleguntur. Quotus enim quiſq; eſt,
qui non apprime in his eruditus ſit? Denicq; ex literatis quicunq; hodie ordinantur,id ha
bent curæ, non quomodo ſcripturarum medullas ebibant, ſed quomodo aures populi
declamatorũ floſculis mulceant.Accedit ad hoc, quod Ariana hæreſis magis cum ſapien
tia ſeculi facit:& argumentationũ riuos de Ariſtotelis fontibus mutuatur.Igitur paruulo
rum inter ſe certantium ritu, quicquid dixeris,dicam:affirmabis,affirmabo:negabis,nega
bo. Arianus baptizat:ergo epiſcopus eſt:non baptizat:tu refuta laicũ,& ego non recipio
ſacerdotẽ.Sequar te quocunq; ieris,aut pariter in luto hæſitabimus, aut pariter expedie-
mur. LVCIF.d.Sed laico ideo ignoſcendum eſt:quia eccleſiam Dei putans ſimpliciter ac-
ceſsit:& iuxta fidem ſuam credens baptizatus eſt. ORTH.d.Nouam rem aſſeris, ut Chri-
ſtianus quiſquam factus ſit ab eo,qui non fuit Chriſtianus. Accedens ad Arianos, in qua
fide baptizatus eſt? Nempe in ea quam habebant Ariani. Aut ſi iam ipſe bene credebat,&
ſciens ab hæreticis baptizatus eſt, erroris ueniam non meretur. Verum hoc penitus abſur
dum eſt,ut diſcipulus ad magiſtrum uadens, antè ſit artifex quàm doceatur: ut modo ab
idolorum ueneratione conuerſus, nouerit Chriſtum melius quàm ille qui doceat. At di-
cis,ſimpliciter in patre & filio & Spiritu ſancto credidit:& ideo baptiſma conſecutus eſt:
Quæ eſt iſta quæſo ſimplicitas, neſcire quod credas? Simpliciter credidit. Quid credidit?
certe aut tria nomina audiens, tres deos credidit,& idololatra effectus eſt:aut in tribus uo
cabulis trinominẽ credens Deũ,in Sabellij hæreſim incurrit. Aut edoctus ab Arianis, u-
num eſſe uerũ Deum patrẽ,filium & Spiritum ſanctum credidit creaturas. Aut extra hæc
quid credere potuerit neſcio: niſi fortè homo iam edoctus in capitolio, homuſion didi-
cerat trinitatẽ. Sciebat patrem, filium & Spiritum ſanctum, non natura, ſed perſonis eſſe
diuiſos,

A diuiſos. Sciebat & filij nomen in patre, & patris nomẽ in filio. Ridicula penitus aſſertio an tè de fide quenquã diſputare, q̃ credere: antè myſterium ſcire, q̃ initiatus ſit: aliter de Deo ſentire baptizantẽ, & aliter baptizatũ. Præterea cum ſolenne ſit in lauacro poſt trinitatis confeſsionem interrogare: credis in ſanctã eccleſiam? credis remiſsionem peccatorum? In quã eccleſiam credidiſſe eum dicis? in Arianorum? ſed non habent. In noſtram? ſed extra hanc baptizatus non potuit in eam credere, quam neſciuit. LVCIF. d. Quoniam ad omnia argutaris, & emiſſa à nobis ſpicula ſcuto orationis eludis, unam haſtam iaciam, quæ umbonem tegminis tui, & uerba crepantia, ui ſua penetret: nec diutius patiar fortitudinẽ arte ſuperari. Laicus etiam extra eccleſiam fide baptizatus, pœnitẽs recipitur. Epiſcopus uero aut pœnitentiam non agit, & ſacerdos eſt: aut ſi pœnitentiam egerit, eſſe epiſcopus deſinit. Quamobrem recte nos & laicum ſuſcipimus pœnitentem, & epiſcopũ ſi in ſacerdotio perſeuerare uult, repudiamus. ORTH. d. Sagitta quę contento neruo dirigitur, difficile uitatur. Antè enim ad eum ad quem iacta eſt peruenit, quàm obice clypei fruſtretur. Econtrario tuæ propoſitiones, quia ſine ferri acumine mittuntur, hoſtem non ualent perforare. Hanc igitur haſtam quam totis uiribus miſiſti, de qua nobis minitaris: uno, uta iunt, digitulo repellam. Neq; enim hoc modo quæritur: an epiſcopus pœnitens eſſe non poſsit, & laicus poſsit: ſed an hæreticus baptiſma habeat: qui ſi, ut conſtat, baptiſma non habet, quomodo poteſt eſſe pœnitens, antequam Chriſtianus? Proba mihi ab Arianis uenientem laicum habere baptiſmum, & tunc ei pœnitentiam nõ negabo. Si uerò Chriſtianus non eſt, ſi non habuerit ſacerdotem qui eum faceret Chriſtianum: quomodo aget pœnitentiam homo qui necdum credit? LVCIF. d. Oro te ut philoſophorum argumentatione depoſita, Chriſtiana mecum ſimplicitate loquaris, ſi tamen non dialecticos ſequaris, ſed piſcatores. Æquúm ne tibi uidetur, ut Arianus epiſcopus ſit? ORTH. d. Tu eum epiſcopum probas, qui ab eo recipis baptizatum, & in hoc reprehendendus es: quare à nobis parietibus ſepararis, cum in fide & in Arianorum nobiſcum receptione
B conſentias? LVCIF. d. Iam & ſuperius rogaui, ut non philoſophicè, ſed Chriſtianè mecum loquaris. ORTH. d. Diſcere uis, an contendis? LVCIF. d. Vtique contendo, quia facti tui à te quæro rationem. ORTH. d. Si contendis, iam tibi reſponſum eſt. Eadem enim ratione epiſcopum ab Arianis recipio, qua tu recipis baptizatum. Si diſcere cupis, in meam aciem tranſgredere. Aduerſarius enim uincitur, diſcipulus docetur. LVCIF. d. Non poſſum antè eſſe diſcipulus, quàm magiſtrum audiam prædicantẽ. ORTH. d. Quoniam tergiuerſaris, & ſic uis à me doceri, ut aduerſarium in integro habeas: tuo animo te doce-
4 bo. Conſentimus in fide, conſentimus in hæreticis recipiendis, conſentiamus etiam in conuentu. LVCIF. d. Hoc non eſt docere, ſed argumentari. ORTH. d. Quia tu pacem cum ſcuto petis, & nos oliuæ ramum gladio inſerimus. LVCIF. d. En tollo manus, cedo, uiciſti. Verum cum arma deponam, ſacramenti in quod me iurare compellis, quæro rationem. ORTH. d. Gratulor interim tibi, & Chriſto Deo meo gratias ago, quia animo bono à falſitatis ardore ad totius orbis te ſaporem contuliſti, nec dicis more quorundam: Saluum me fac Domine, quoniã defecit in me ſpiritus: quorum uox impia, crucem Chriſti euacuat: Dei filium ſubiugat diabolo, & illam comploratiõnẽ, quę à Domino de peccatorib. prolata eſt, nõ de uniuerſis hominibus dictam intelligit: Quæ utilitas in ſanguine meo, dum deſcendo in corruptionẽ? Sed abſit, ut fruſtra Deus mortuus ſit. Alligatus eſt fortis, & uaſa eius direpta ſunt. Allocutio patris impleta eſt: Poſtula à me, & dabo tibi gentes, hæreditatem tuam, & poſſeſsionem tuam, terminos terræ. Apparuerunt fontes aquarũ: & reuelata ſunt fundamenta orbis terrarum. In ſole poſuit tabernaculum ſuum, nec eſt qui ſe abſcondat à calore eius. Deo plenus Pſalmiſta canit: Inimici defecerunt frameæ in finem, & ciuitates eorum deſtruxiſti. Et ubi quæſo iſti ſunt nimium religioſi, imò profani, qui plures ſynagogas aſſerunt eſſe, quàm eccleſias? Quomodo deſtructæ ſunt diaboli ciuitates: & in fine, hoc eſt, in ſeculorum conſummatione, idola corruerunt? Si eccleſiam non habet Chriſtus, aut ſi in Sardinia tantum habet: nimium pauper factus eſt. En ſi Britan-

nias,

nias,Gallias,Orientẽ,Indorum populos,Barbaras nationes, & totũ ſemel mundũ poſſi- c
det ſatanas:quomodo ad angulũ uniuerſæ terræ crucis trophæa collata ſunt? Nimirũ ad-
uerſarius potens cõceſsit Chriſto Hiberiã & Celtiberos luridos homines, Æthiopumq́;
prouinciã dedignatus eſt poſsidere. Quod ſi de illa quæ in Euangelio ſcripta eſt, ſibi ſen
tentia blandiuntur:Putás ne cum uenerit filius hominis inueniet fidẽ ſuper terrã:ſciant il-
lam fidem nominari, de qua ipſe Dñs aiebat:Fides tua te ſaluam fecit.Et alibi de Centurio
ne:Non inueni tantã fidem in Iſrael.Et rurſus ad apoſtolos: Quid timidi eſtis modicæ fi
dei?Necnon & in alio loco:Si habueritis fidem ſicut granum ſinapis,dicetis huic monti,
tranſmigra,& tranſmigrabit.Neq; enim Centurio,aut illa muliercula, quæ per duodecim
annos fluxu ſanguinis tabeſcebat, in trinitatis ſacramenta crediderant, quæ poſt reſurre-
ctionẽ Chriſti apoſtolis manifeſtata ſunt:ut merito fides horũ quæ in myſterio eſt,lauda-
retur:ſed ſimplicitas mentis & deuota Deo ſuo anima approbata eſt.Dicebat enim in cor
de ſuo,Si tetigero ueſtimentũ eius tantũ,ſalua fiam.Hæc eſt fides,quã raro inuentã Deus
pronunciauit. Hæc eſt fides, quæ etiã apud eos qui bene credunt, difficile perfecta inue-
nitur.Fiat tibi,inquit Deus,ſecundũ fidem tuã.Hanc ego uocẽ audire nolo. Si eñ ſecun-
dum fidem meã fiat mihi,peribo.Et certe credo in Deum patrẽ,credo in Deũ filiũ, & cre-
do in Deum ſpiritũ ſanctum.Credo in unum Deum, & tamẽ ſecundum meã fidem nolo
mihi fieri. Sæpe quippe uenit inimicus homo, & inter dominicam meſſem zizania inter
ſerit.Neq; hoc dico,quod maius quicq̃ ſit,q̃ ſacramenti fides,q̃ puritas animæ:ſed indubi
tata ad Deũ fides ardua reperitur. Verbi gratia dictũ ſit,ut quod uolumus perſpicuũ fiat:
ad orationẽ aſsiſto:nõ orarẽ,ſi nõ crederẽ:ſed ſi uerè crederẽ,illud cor quo Deus uidetur
mundarẽ,manibus tunderem pectus, genas lachrymis rigarẽ, corpore inhorreſcerẽ, ore
pallerẽ, iacerẽ ad domini mei pedes, eoſq; fletu perfunderẽ, crine tergerem,hærerẽ certe
trunco crucis,nec prius amitterem,q̃ miſericordiam impetrarẽ.Nunc uero creberrimè in
oratione mea, aut per porticus deambulo, aut de fœnore computo, aut abductus turpi
cogitatione, etiã quæ dictu erubeſcenda ſunt, gero. Vbi eſt fides? ſiccine putamus oraſſe D
Ionam? ſic tres pueros? ſic Danielem inter leones? ſic certe latronem in cruce? Et hæc ego
exempli cauſa ad intelligentiã ſenſus protuli. Cæterum conueniat unuſquiſq; cor ſuum,
& in omni uita inueniet,q̃ rarum ſit fidelem animam inueniri, ut nihil ob gloriæ cupidita
tem,nihil ob rumuſculos hominum faciat.Neq; enim ſtatim qui ieiunat,Deo ieiunat:aut
extendẽs pauperi manũ,Deo fœnerat. Vicina ſunt uitia uirtutibus. Difficile eſt Deo tan
tum iudice eſſe contentũ. LVCIF. d.Prẽueniſti interrogationẽ meam:hanc eñ ſcripturam
mihi in ultimo reſeruabã.Et ferè omnes noſtri,imò iam non mei,hoc quaſi arietẽ in diſce-
ptationibus utuntur,quẽ cõfractum aut cõminutum uehementer gaudeo. Sed quæſo te
ut mihi omnẽ cauſam quare ab Arianis uenientes eccleſia recipiat, non quaſi aduerſario,
ſed quaſi diſcipulo explices. Nam cum tibi uerbo reſpondere non poſsim, animo tamen
necdum aſſentior. ORTH. d.Sub rege Conſtantio,Euſebio & Hypatio conſulibus: nomi
ne unitatis & fidei infidelitas ſcripta eſt,& nunc agnoſcitur. Nam illo tempore, nihil tam
pium,nihil tam cõueniẽs ſeruo Dei uidebatur, quàm unitatẽ ſequi,& à totius mundi com
munione non ſcindi:præſertim cum ſuperficies expoſitionis nihil iam ſacrilegum præfer
ret.Credimus,aiebant,in unum uerũ Deum patrem omnipotentẽ.Hoc etiam nos cõfite-
mur.Credimus in unigenitũ Dei filium, qui ante omnia ſecula, & ante omne principium
natus eſt ex Deo.Natum aũt unigenitũ ſolum ex ſolo patre, Deũ ex Deo:ſimilẽ genitori
ſuo patri ſecundum ſcripturas:cuius natiuitatẽ nullus nouit,niſi qui ſolus eum genuit pa
ter.Nunquid hic inſertũ eſt,erat tempus,quando nõ erat? Vel de nullis extantibus,crea-
tura eſt filius Dei.Perfecta fides eſt,Deum de Deo credere. Et natum aiebant unigenitũ
ſolum, ex ſolo patre.Quid eſt natum? Certè non factum. Natiuitas ſuſpicionem aufere-
bat creaturæ. Addebant præterea, qui de cœlo deſcendit, conceptus eſt de ſpiritu ſan-
cto, natus ex Maria uirgine, crucifixus à Pontio Pilato, tertia die reſurrexit, ſedet ad de-
xteram Dei patris,uenturus iudicare uiuos & mortuos.Sonabant uerba pietatẽ, & inter

tanta

A tanta illa præconia, nemo uenenū insertū putabat. De usiæ uero nomine abiiciendo, ueri
5 similis ratio præbebatur. Quia in scripturis, aiebant, nō inuenitur, & multos simpliciores
nouitate sua scandalizat. Placuit auferri. Nō erat curæ episcopis de uocabulo, cum sensus
esset in tuto. Deniq; ipso in tēpore cum fraudē in expositione rumor populi uentilaret:
Valens Mursensis episcopus, qui eam conscripserat, præsente Tauro prætorij præfecto,
qui ex iussu regis synodo aderat, professus est se Arianū non esse, & penitus ab eorum bla
sphemijs abhorrere. Res secretè gesta, opinionē uulgi nō extinxerat. Itaq; alia die in eccle
sia quę est apud Ariminū, & episcoporū simul & laicorū turbis cōcurrentibus: Musonius
episcopus prouinciæ Byzantinæ, cui propter ætatē primę ab omnibus deferebantur, ita
locutus est: Ea quæ sunt iactata per publicū, & ad nos usq; perlata, aliquē è nobis sanctita
ti uestræ legere præcipimus: ut quæ sunt mala, & ab auribus & à corde nostro abhorrere
debent, omniū una uoce damnentur. Responsum est ab uniuersis episcopis, placet. Itaq;
cum Claudius episcopus prouinciæ Piceni ex præcepto omniū blasphemias quæ Valen
tis ferebantur, legere cœpisset: Valens suas esse negans, exclamauit, & dixit: Si quis negat
Christū Deū Dei filium ante secula ex patre genitū, anathema sit. Ab uniuersis consona-
tum est: Anathema sit. Si quis negat filiū similem patri secundum scripturas, anathema sit.
Omnes responderūt, anathema sit. Si quis filium Dei non dixerit æternū cum patre, ana-
thema sit. Ab uniuersis conclamatū est, anathema sit. Si quis dixerit creaturā filium Dei,
ut sunt cæteræ creaturæ, anathema sit. Similiter dictū est, anathema sit. Si quis dixerit de
nullis extantibus filium, & nō de patre, anathema sit. Omnes conclamauerunt, anathema
sit. Si quis dixerit, erat tempus quando nō erat filius, anathema sit. In hoc cuncti episcopi,
& tota simul ecclesia plausu quodam & tripudio Valentis uocē exceperūt. Quod si quis
à nobis fictum putat, scrinia publica scrutetur. Plenæ sunt certè ecclesiarū arcæ, & recens
adhuc memoria est. Supersunt homines, qui illi synodo interfuerunt: & quod ueritatem
firmet, ipsi Ariani hæc ita ut diximus gesta nō denegāt. Cum ergo cuncti Valentē ad cœ-
B lum laudibus tollerēt, & suam in eum suspicionē cum pœnitentia damnarent: idem Clau
dius qui suprà legere cœperat, ait: Adhuc sunt aliqua quæ subterfugerunt dominum &
fratrem meum Valentē: quę si uobis uidetur, ne quis scrupulus maneat, in cōmune dam-
nemus. Si quis dixerit filiū Dei esse quidē ante omnia secula, sed non ante omne omnino
tempus, ut ei aliquid anteferat, anathema sit. Dixerunt cuncti, anathema sit. Multaq; alia
quę suspicioſa uidebantur, ad pronunciationē Claudij Valens cōdemnauit. Quæ si quis
plenius discere cupit, in Ariminensis synodi actis reperiet, unde & nos ista libauimus.
His itaq; gestis concilium soluitur. Læti omnes ad prouincias reuertuntur. Idē enim regi
& bonis omnibus curæ fuerat, ut Oriens atq; Occidens cōmunionis sibi uinculo necte-
rentur. Sed diu scelera nō latent: & cicatrix male obducta, incocto pure dirumpitur. Cœ-
perunt postea Valens & Vrsacius, cæteriq; nequitiæ eorū socij egregij uidelicet Christi
sacerdotes, palmas suas iactitare: dicentes se filiū non creaturā negasse, sed similē cæteris
creaturis. Tunc usiæ nomē abolitū est, tunc Nicenæ fidei damnatio cōclamata est. Inge-
muit totus orbis, & Arianū se esse miratus est. Igitur alij intra suā cōmunionē remanere,
alij ad eos cōfessores qui sub nomine Athanasij exulabant, cœperūt literas mittere: non-
nulli initam societatē meliorum desperatione planxerunt. Pauci uero (ut se natura homi-
num habet) errorē pro cōsilio defensauere. Periclitabatur nauicula apostolorū, urgebant
uenti, fluctibus latera tundebantur, nihil iam supererat spei. Dominus excitatur, imperat
tēpestati: bestia moritur, trā quillitas redijt. Manifestius dicā: Omnes episcopi qui de pro-
prijs sedibus fuerant exterminati, per indulgentiam noui principis ad ecclesias redeunt.
Tunc triumphatorē suum Athanasium Ægyptus excepit: tunc Hilariū de prælio reuer-
tentem, Galliarū ecclesia complexa est: tunc ad reditū Eusebij lugubres uestes Italia mu-
tauit. Concurrebant episcopi, qui Ariminensibus dolis irretiti, sine conscientia hæretici
ferebantur, cōtestantes corpus Domini, & quicquid in ecclesia sanctum est, se nihil mali
in sua fide suspicātos. Putauimus, aiebant, sensum congruere cum uerbis: nec in ecclesia

Dei,

Dei, ubi ſimplicitas, ubi pura confeſsio eſt, aliud in corde clauſum eſſe, aliud in labijs pro-
ferri timuimus. Decepit nos bona de malis exiſtimatio. Non ſumus arbitrati, ſacerdotes
Chriſti aduerſus Chriſtum pugnare. Multaq; alia, quæ breuitatis ſtudio prætereo, flen-
tes aſſerebant, parati & ſubſcriptionẽ priſtinam, & omnes Arianorum blaſphemias con-
demnare. Hoc loco interrogo iſtos nimiũ religioſos, quid de confeſſoribus agendum pu
tauerint? Depoſitis, inquient, ueteribus epiſcopis, nouos ordinaſſent. Tentatum eſt. Sed
quotus quiſq; bene ſibi conſcius patitur ſe deponi? præſertim cum omnes populi, ſacer-
dotes ſuos diligẽtes penè ad lapides & ad interemptionẽ deponentiũ eos cõuolauerint?
Manſiſſent, aiunt, intra ſuam communionem: hoc eſt dicere, irrationabili crudelitate or-
bem totũ diabolo condonaſſent. Cur damnaſſent eos qui Ariani non erant? Cur eccleſiã
ſcinderent in cõcordia fidei permanentẽ? Cur deniq; credentes bene obſtinatione ſua fa
cerent Arianos? Nam cum in ſynodo Nicena, quæ propter Arianã perfidiam congrega-
ta eſt, octo epiſcopos Arianos ſuſceptos ſciamus, & epiſcopus iam in mundo nullus ſit,
niſi quos ſynodus illa ordinauit: quomodo poterũt aduerſum eam facere, propter quam
exiliũ ſuſtinuerunt? LVCIF. dixit: An tandẽ & tunc recepti ſunt Ariani? qui nam quæſo?
ORTH. dixit: Euſebius epiſcopus Nicomedienſis, Theogonus epiſcopus Nicenus, Saras
tunc presbyter Libyæ, Euſebius epiſcopus Cæſareę Palæſtinæ, & reliqui, quos enumera
re longũ eſt. Ipſe quoq; caput horũ & cauſa malorũ Arius presbyter, & Euzoius diaco-
nus, qui poſtea ſub Theodoſio Antiochenus epiſcopus fuit, & Achillas lector. Hi quip-
pe tres Alexandrinæ eccleſiæ clerici, autores huius hæreſeos extiterunt. LVCIF. dixit: Si
quiſpiã eos neget fuiſſe ſuſceptos, quomodo reuincetur? ORTH. d. Superſunt adhuc ho-
mines, qui illi ſynodo interfuerunt. Et ſi hoc parum eſt, quia propter temporis antiquita-
tem rari admodum ſunt, & in omni loco teſtes adeſſe nõ poſſunt: legamus acta & nomi-
na epiſcoporum ſynodi Nicenę: & hos quos ſuprà diximus fuiſſe ſuſceptos, ſubſcripſiſſe
homuſion, inter cæteros reperiemus. LVCIF. d. Si potes, oſtende poſt ſynodum Nicenã
illos in perfidiam declinaſſe. ORTH. d. Recte propoſuiſti. Solent enim oculis clauſis de D
negare, qui non credunt factum eſſe quod nolunt. Sed quomodo poſtea nõ declinarũt,
propter quos ſynodus congregata eſt? & quorũ epiſtolę & libri impietatis ante ſynodũ
editi uſq; ad præſentẽ diem durant? Igitur cum illo tempore trecenti & eo amplius epiſco
pi, paucos homines, quos ſine damno eccleſiæ eijcere poterant, ſuſceperint: miror quoſ-
dam & certè Nicenæ fidei ſectatores, tantæ duritiæ exiſtere, ut tres confeſſores de exilio
reuertentes, nõ putẽt id ob totius orbis ſalutẽ neceſſitate debuiſſe, quod tot & tales uiri
uoluntate fecerunt. Sed (ut dicere cœperamus) poſt reditũ confeſſorum, in Alexandrina
poſtea ſynodo conſtitutũ eſt, ut exceptis autoribus hæreſeos, quos error excuſare nõ po
terat, pœnitentes eccleſiæ ſociarentur: nõ quod epiſcopi poſsint eſſe qui hæretici fuerãt,
ſed quod conſtaret eos qui reciperentur, hæreticos nõ fuiſſe. Aſſenſus eſt huic ſententiæ
Occidens, & per tam neceſſariũ concilium, ſatanæ faucibus mundus ereptus eſt. Ventũ
eſt ad aſperrimũ locum, in quo aduerſum uoluntatẽ & propoſitum meum cogor de bea-
to Lucifero, ſecus quicquam cẽſ & illius meritũ, & mea humanitas poſcit, exiſtimare. Sed
quid faciam? ueritas os reſerat, & inuitã linguam conſciũ ad eloquendũ pectus impellit.
In tali articulo eccleſiæ, in tanta rabie luporũ, ſegregatis paucis ouibus, reliquum gregem
deſeruit, bonus quidẽ ipſe paſtor, ſed multam prædam beſtijs relinquens. Prætereo illa,
quæ quidam ex maledicis, quaſi ſatis firma defendunt: hoc illum amore gloriæ & nomi-
nis in poſteros trãſmittẽdi feciſſe: necnõ & pro ſimultate, quã aduerſus Euſebiũ propter
Antiochenã diſſenſionẽ ſuſceperat. Nihil iſtorum de tali uiro credo: unũ eſt quod etiã in
præſenti conſtanter loquar, uerbis eum à nobis diſſentire, nõ rebus: ſiquidẽ recipiat, qui
ab Arianis baptiſma cõſecuti ſunt. LVCIF. d. Quàm longè alia, & ut nunc intelligo, erro-
ri magis cẽſ ſpei proficiẽtia, mihi ante afferebãtur. Verũ gratias ago Chriſto Deo, qui in pe
ctus meũ ueritatis lumen infudit: ne adhuc ore ſacrilego, uirginẽ eius ſcortum diaboli cla
marem. Reſtat unum, quod quæſo te ut ediſſeras, quid aduerſum Hilarium dicendum ſit,
qui

A qui ne baptizatos quidem recipiat ab Arianis. ORTH.d. Hilarius cum diaconus de ec-
cleſia receſſerit, ſolusq; ut putat turba ſit mundi: neq; euchariſtiam conficere poteſt, epi-
ſcopos & presbyteros nō habens: neq; baptiſma ſine euchariſtia tradere. Et cum iam ho
mo mortuus ſit, cum homine pariter interijt & ſecta, quia poſt ſe nullum clericum diaco
nus potuit ordinare. Eccleſia aūt non eſt, quæ non habet ſacerdotem. Sed omiſsis paucis
homunculis, qui ipſi ſibi & laici ſunt & epiſcopi, auſculta quid de omni eccleſia ſentien-
dum ſit. LVCIF.d. Tribus, ut aiunt, uerbis tam grandem quæſtionem diſſoluiſti, & qui
dem dum loqueris, uideor mihi tecū facere. Si uero obticueris, neſcio quid rurſum ſcru-
puli naſcitur: quare ab hæreticis baptizati ſuſcipiūtur. ORTH.d. Hoc eſt q̄d & ego dixi,
auſculta quid de omni eccleſia ſentiendum ſit. Iſte enim, ut ais, ſcrupulus multos titillat.
Et longus fortaſſe ero in enarrādo, uerum tanti eſt lucrū ueritatis. Arca Noe eccleſiæ ty-
pus fuit, dicēte Petro apoſtolo: In arca Noe pauci, id eſt octo animæ ſaluæ factæ ſunt per
aquam, quod & nos nunc ſimilis formæ baptiſma ſaluos facit. Vt in illa omniū animaliū
genera, ita & in hac uniuerſarum & gentium & morū homines ſunt. Vt ibi pardus & hœ
di, lupus & agni: ita & hic iuſti & peccatores, id eſt, uaſa aurea & argētea, cum ligneis &
fictilibus cōmorantur, habuit arca nidos ſuos: habet eccleſia plurimas manſiones. Octo
animæ hominū in arca Noe ſeruatæ ſunt: & nobis Eccleſiaſtes iubet dare partes ſeptem,
dare partes octo, id eſt, credere utriq; teſtamento. Ideo quidam pſalmi pro octaua inſcri-
buntur: & per octonos uerſus, qui ſingulis literis ſubiecti ſunt, in centeſimo decimoocta
uo pſalmo iuſtus eruditur. Beatitudines quoq; quas dñs diſcipulis in mōte pronunciās,
6 eccleſiam deliniauit, octo ſunt. Et Ezechiel in ædificationē templi octonariū numerum
aſſumit. Multaq; alia in hunc modū per ſcripturas ſignificata reperies. Emittitur itaq; de
arca coruus, & non rediit: & poſtea pacē terræ columba nunciat. Ita & in baptiſmate ec-
cleſiæ teterrimo alite expulſo, id eſt diabolo, pacē terræ noſtræ columba ſpiritus ſancti
nunciat. A triginta cubitis incipiens, & uſq; ad unū cubitū paulatim decreſcēs, arca con-
B ſtruitur, ſimiliter & eccleſia multis gradibus conſiſtens, ad extremū diaconis, presbyte-
risq; finitur. Periclitata eſt arca in diluuio, periclitatur eccleſia in mūdo. Egreſſus Noe ui
neam plantauit, & bibens de ea inebriatus eſt: natus quoq; in carne Chriſtus, eccleſiam
plantauit, & paſſus eſt. Nudatū patrē irriſit maior filius, & minor texit: & Deum crucifi-
xum illuſerunt Iudæi, & honorauerūt gentiles. Dies me deficiet, ſi omnia arcę ſacramen-
ta cum eccleſia componens, ediſſeram qui ſint inter nos aquilę, qui columbę, qui leones,
qui cerui, qui uermiculi, qui ſerpētes: quod ad præſens negociū pertinet, breuiter expe-
diam. Non ſolum in eccleſia morantur oues, nec mundæ tantū aues uolitant, ſed frumen
tum in agro ſeritur, & inter nitētia culta Lappęq; et triboli, & ſteriles dominātur auenę.
Quid faciat agricola? Euellat loliū? Sed tota pariter meſis euertitur. Quotidie induſtria
ruſticana aues ſonitu abigit, imaginibus exterret: hinc flagello crepitat, hinc formidines
tendit. Attamen ueloces capreæ, aut laſciuus onager incurrit: hinc in effoſſa horrea mu-
res frumenta cōportant, hinc feruenti agmine ſegetē formica populatur. Ita res ſe habet.
Nemo ſecurus agrum poſsidet. Dormiēte patrefamiliâs, inimicus homo zizaniā ſuper-
ſeminauit, ad quam eradicandam cum ſerui ire proponerēt, dominus prohibuit, ſibi ſer-
uans palearū & frumenti diſcretionē. Hæc ſunt uaſa iræ & miſericordiæ, quæ in domo
dei ab Apoſtolo prædicātur. Veniet ergo dies quādo theſauro eccleſiæ aperto proferet
dñs uaſa iræ ſuæ, quibus exeuntibus ſancti dicēt: Ex nobis exierunt, ſed non erant ex no
bis, ſi enim fuiſſent ex nobis, manſiſſent utiq; nobiſcū. Nemo poteſt Chriſti palmam ſibi
aſſumere, nemo ante diem iudicij de hominibus iudicare. Si iam mundata eſt eccleſia,
quid domino reſeruamus? Eſt uia quæ uidetur eſſe apud homines recta, nouiſsima autē
eius ueniunt ad profundum inferni. In hoc errore iudicij quæ poteſt eſſe certa ſententia?
Conatus eſt beatus Cyprianus cōtritos lacus fugere, nec bibere de aqua aliena: et idcirco
hæreticorū baptiſma reprobans, ad Stephanū tunc Romanę urbis epiſcopū, qui à beato
Petro uigeſimuſſextus fuit, ſuper hac re Africanā ſynodū direxit, ſed conatus eius fruſtra

fuit. Denicꝙ illi ipſi epiſcopi, qui rebaptizãdos hæreticos cũ eo ſtatuerãt, ad antiquã con c
ſuetudinẽ reuoluti, nouũ emiſere decretũ. Quid facimus? ita & nobis maiores noſtri, &
illis ſui tradidere maiores. Sed quid de poſteriorib. loquar? Apoſtolis adhuc in ſeculo ſu
perſtitibus, adhuc apud Iudæã Chriſti ſanguine recenti, phantaſma Domini corpus aſſe
rebatur. Galatas ad obſeruationẽ legis traductos Apoſtolus iterũ parturit: Corinthios re
ſurrectionẽ carnis nõ credẽtes, pluribus argumẽtis ad uerum iter reuahere conatur. Tunc
Simon Magus & Menander diſcipulus eius, dei ſe aſſeruere uirtutes: tunc Baſilides ſum
mum deũ Abraxas cũ trecẽtis ſexagintaquinꝙ æonibus cõmentatus eſt: tunc Nicolaus,
qui unus de ſeptem diaconis fuit, die noctuꝙ nuptias faciẽs, obſcœnos & auditu quoꝙ
erubeſcẽdos coitus ſomniauit. Taceo de Iudaiſmi hæreticis, qui ante aduentũ Chriſti, le-
gem traditã diſſiparũt: quod Doſitheus Samaritanorũ princeps prophetas repudiauit:
quod Sadducæi ex illius radice naſcentes, etiam reſurrectionẽ carnis negauerunt: quod 7
Phariſæi à Iudæis diuiſi, propter quaſdã obſeruationes ſuperfluas, nomen quoꝙ à diſſi
dio ſuſceperunt: quod Herodiani Herodẽ regẽ ſuſcepere pro Chriſto. Ad eos uenio hæ
reticos, qui Euãgelia laniauerũt. Saturninũ quendã & Ophitas & Choitã & Carpocra 8
tem & Cerinthũ, & huius ſucceſſorẽ Hebionẽ, & cæteras peſtes: quorũ plurimi uiuen-
te adhuc Ioanne apoſtolo eruperunt, & tamen nullum eorũ legimus rebaptizatũ. Quo-
niam aũt talis uiri fecimus mentionẽ, de Apocalypſi quoꝙ eius approbemus, hæreticis
ſine baptiſmate debere pœnitentiã cõcedi. Angelo Epheſi deſerta charitas imputatur. In
angelo Pergamenæ eccleſiæ, idolothytorũ eſus, & Nicolaitarũ doctrina reprehenditur.
Item apud angelum Thiatyrorũ, Hiezabel prophetiſſa, & ſimulacrorũ eſcæ, & fornica-
tiones increpantur. Et tamẽ oẽs hos ad pœnitentiã dominus hortatur, ſub cõminatione
quoꝙ futuræ pœnæ, niſi cõuertantur. Non aũt cogeret pœnitere, ſi nõ eſſet pœnitenti-
bus ueniam cõceſſurus. Nunquid dixit, rebaptizentur qui in Nicolaitarũ fide baptiza-
ti ſunt? uel imponantur eis manus, qui eo tempore apud Pergamenos crediderũt, qui di-
ſciplinam tenebant Balaam? Quin potius age, inquit, pœnitentiã: ſin aũt, ego ueniã tibi 9
cito, & pugnabo tecũ in romphea oris mei. Verũ ſi uoluerint hi qui ab Hilario inſtituti
ſunt, & oues ſine paſtore eſſe cœperunt, de ſcripturis ea proferre, quæ beatus Cyprianus
ob hæreticos non rebaptizandos in epiſtolis ſuis reliquit: ſciant illum hæc non cum ana
themate eorum qui ſe ſequi noluerant, edidiſſe: ſiquidem in cõmunione eorum perman
ſit, qui ſententiæ ſuæ contraierant: ſed hortatũ potius fuiſſe propter Nouatũ, & alias tũc
hæreſes multas enaſcentes, ne quiſquam ab eo ſine damnatione erroris ſui reciperetur.
Sermonem denicꝙ ſuum, quem ſuper hac re ad Stephanum Romanũ põtificem habuit,
tali fine compleuit: Hæc ad conſcientiam tuam frater chariſsime, & pro honore commu
ni, & pro ſimplici dilectione protulimus: credentes etiam tibi pro religionis tuæ & fidei
ueritate placere, quæ & religioſa pariter & uera ſunt. Cæterũ ſcimus quoſdam, quod ſe-
mel imbiberunt nolle deponere, nec propoſitum ſuum facile mutare: ſed ſaluo inter col-
legas pacis & concordiæ uinculo, quædam propria quæ apud ſe ſemel ſint uſurpata, re-
tinere. Qua in re non uim cuiquam facimus, aut legem damus, quin habeat in eccleſiæ
adminiſtratione uoluntatis ſuæ arbitrium liberum: unuſquiſqꝙ ſit præpoſitus, rationem
actus ſui Domino redditurus. Ad Iubanum quoꝙ de hæreticis rebaptizandis ſcribens,
in fine libelli ſic loquutus eſt: Hæc tibi breuiter pro noſtra mediocritate ſcripſimus fra-
ter chariſsime, nemini præſcribentes aut præiudicantes, quo minus unuſquiſque epiſco
porum quod putat, faciat, habens arbitrij ſui liberam poteſtatem. Nos, quantum in no-
bis eſt, propter hæreticos cum collegis & coepiſcopis noſtris non contendimus, cũ qui
bus diuinam concordiam & dominicã pacem tenemus, maxime cum Apoſtolus dicat:
Si quis aũt putauerit ſe contentioſum eſſe, nos talem conſuetudinem non habemus, nec
eccleſia Dei. Seruatur à nobis patienter & leniter charitas animi, collegij honor, uincu-
lum fidei, concordia ſacerdotij. Eſt præterea aliud quod inferemus, aduerſum quod ne
mutire quidem audeat Hilarius Deucalion orbis. Si enim hæretici baptiſma nõ habent:
&

A & ideo rebaptizandi ab eccleſia ſunt, quia in eccleſia nõ fuerũt, ipſe quoq; Hilarius non eſt Chriſtianus. In ea quippe eccleſia baptizatus eſt, quę ſemper ab hæreticis baptiſmum recepit. Antequã Ariminenſis ſynodus fieret, anteq; Lucifer exularet, Hilarius Romanæ eccleſiæ diaconus ab hæreticis uenientes, in eo quod prius acceperant, baptiſmate ſuſcipiebat. Niſi fortè tantũ Ariani hæretici ſunt, & ab his ſolis baptizatũ recipere nõ licet, ab aliis licet. Diaconus eras ô Hilari, & à Manichæis baptizatos recipiebas. Diaconus eras, & Hebionis baptiſma comprobabas: repẽte poſtquã exortus eſt Arius, totus tibi diſpli cere cœpiſti. Segregas te cum tuis uernulis, & nouũ balneũ aperis. Si te angelus aliquis, aut apoſtolus rebaptizauit, nõ infringo quod ſequeris. Si uero in ſinu meo natus, ſi ube rum meorũ lacte nutritus, aduerſum me gladium leuas: redde quod dedi, & eſto, ſi potes, aliter Chriſtianus. Meretrix ſum, ſed tamẽ mater tua ſum. Non ſeruo unius thori caſtitatem: talis eram quando conceptus es: cum Ario adulteria cõmitto, feci & antea cum Praxea, cum Hebione, cum Cerintho, Nouato: hos amplexaris, hos in matris tuæ domũ iam adulteros recipis. Neſcio quid te unus adulter offendat. Quod ſi negandũ quiſpiam putauerit, hæreticos à maioribus noſtris ſemper fuiſſe ſuſceptos: legat beati Cypriani epiſtolas, in quibus Stephanũ Romanę urbis epiſcopũ, & inueteratę conſuetudinis lacerat errorem. Legat & ipſius Hilarij libros, quos aduerſus nos de hæreticis rebaptizãdis edidit, & ibi reperiet ipſum Hilarium confiteri, à Iulio, Marco, Sylueſtro, & cæteris ueteribus epiſcopis, ſimiliter in pœnitentiã omnes hæreticos ſuſceptos: nec tamẽ ſibimet ueritatis cõſuetudinẽ prędiudicare debere. Synodus quoq; Nicena, cuius paulo antè fecimus mentionẽ, omnes hæreticos ſuſcepit, exceptis Pauli Samoſateni diſcipulis. Et quod his maius eſt, epiſcopo Nouatianorũ, ſi conuerſus fuerit, presbyteri gradũ ſeruat: quæ ſententia & Luciferũ impugnat, & Hilariũ: dum idem & clericus eſt, & baptizatus. Poterã diem iſtiuſmodi eloquio ducere, & omnes propoſitionũ riuulos uno eccleſiæ ſole ſiccare. Verum quia iam multũ ſermocinati ſumus, & prolixitas cõcertationis audientium
B ſtudia laſſauit, breuẽ tibi apertam; animi mei ſententiã proferam: in illa eſſe eccleſia permanendum, quæ ab apoſtolis fundata, uſq; ad diem hanc durat. Sicubi audieris eos qui dicũtur Chriſti, non à Dño Ieſu Chriſto, ſed à quoquã alio nuncupari, utputa Marcionitas, Valentinianos, Montenſes ſiue Campates: ſcito non eccleſiam Chriſti, ſed Antichriſti eſſe ſynagogã. Ex hoc enim ipſo quod poſtea inſtituti ſunt, eos ſe eſſe indicant, quos futuros Apoſtolus prænũciauit. Nec ſibi blandiãtur, ſi de ſcripturarũ capitulis uidentur ſibi affirmare quod dicunt, cum & diabolus de ſcripturis aliqua ſit locutus, & ſcripturæ non in legendo conſiſtant, ſed in intelligendo. Alioqui ſi literam ſequimur, poſſumus & nos quoq; nouũ nobis dogma cõponere: ut aſſeramus in eccleſiã nõ recipiẽdos, qui calciati ſint, & duas tunicas habeãt. LVCIF. d. Non ſolũ te uiciſſe exiſtimes, uicimus utriq; uterq; noſtrũ, palmam refer tu mei, & ego erroris. Vtinam; mihi ſic ſemper diſputare contingat, ut ad meliora proficiens, deſeram quod male tenebam. Vnum tamẽ tibi confiteor, quia mores meorum apprime noui, facilius eos uinci poſſe quàm perſuaderi.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 ECcleſiæ alumno.] Id eſt, orthodoxo. Caninã facundiã.] Dictum eſt Appij, quo Hieronymus libenter utitur, uel hoc argumento, quod crebro utitur. Lupanar.] Id eſt, undiq; contaminatã. Importuno & loco.] Quod parũ tutũ eſſet in circulo ſauentiũ hæretico: aut loco, nempe in media uia: tempore, quia iam ingruente nocte. Ob ſurdorũ tantũ maſtrugam.] Quid attinet cõmemorare quæ portenta ſcioli quidam, ac prorſum mei ſimiles, in hunc induxerunt locũ? Reſtituimus autem ſagaciter omnia ſubodorati, ad hunc modum: Nec ob Sardorũ tantũ maſtrucam Dei filium deſcendiſſe. Eſt autem maſtruca ueſtis barbaricæ genus, quam Sardi ſua lingua maſtrucam appellant. Eandem Hiſpani ſtrigium, Germani renonem appellabant. Vnde Plautus: Maſtrucatus & plenus puluere. Porrò quoniam aduerſarij ſpurco & ſordido uocabulo Chriſti eccleſiam dixerant lupanar, Hieronymus uolens retaliare conuitiũ, barbarum ac ridiculum regerit uocabulum: ſignificans multos adhuc ſupereſſe bonos Chriſtianos, etiam ſi nulli eſſent in Sardinia, in qua ſola ille Chriſti eccleſiam eſſe uolebat: neque enim Chriſtum ob illos ſolos deſcendiſſe in terram, id quod aliquanto poſt explicat Hieronymus. De Sardienſi ſynodo meminit & Hilarius in libro De ſynodis: item in libris

ad Conſtantium. Et ut ridicule notaret Sardorum gentem, maſtrucæ meminit, quod & veſtis & uox c
eſſet illius gentis, utraq; ridicula. Apparet autem Luciferum huius autorem hæreſeos Sardum fuiſ-
ſe: tametſi Iſidorus tradit illum Syrmiæ epiſcopum fuiſſe. Atque hinc præmiſerat, importuno & loco
& tempore, quod apud Sardum, Sardorum maſtrucam taxaret: unde & conſputus diſceſſit.

Alium neophytis.] Neophyti uocabantur, qui nuper ueniſſent ad fidem Chriſti. Ex his Paulus ue- a
tat epiſcopum eligi, unde illos oppoſuit epiſcopis. Ac lineas.] Metaphora eſt à certantibus infra
præſcriptum. Circumieris ſaltum.] Sumptum à uenatu feræ. Nam ſaltus indagine cinguntur, ne
poſſit elabi fera. Ad unum compitũ.] Hic corruperant pro compitũ, computũ. Eſt autem com
pitum, ſpacium illud medium inter multas uias inter ſe concurrentes. Vanos pennarum.] Id fit
arte uenatorum, ut motis alis fictitijs, cerui in fugam adigantur, hoc eſt in inſidias & in caſſes.

Paruulus de ſerpentibus luſit.] Alluſit ad illud Eſaiæ capite undecimo, in quo Baptiſtã ueluti de-
pingit: Et erit iuſtitia cingulum lumborũ eius, &c. Ac paulo pòſt: Et delectabitur infans ab ubere ſu-
per foramina aſpidis, & in foramina reguli qui ablactatus fuerit, manum mittet, &c. Velut in la
uacro.] Anim aduerte lector ueteres in baptiſmo ceremonias. Claudite quæſo.] Mire per apo-
ſtrophen uerſus ad auditores, oſtendit abominandũ quod dicturus eſt. Inde uenit.] Nota chriſ-
matis unctionem propriè ad epiſcopum pertinere. De Platonis & Ariſtophanis ſinu.] Hoc eſt, 3
ſtatim à ſtudio ſecularis philoſophiæ & lectione poetarum, necdum exercitatus in diuinis literis. Et
Alleguntur legendum, nõ Eliguntur, atteſtantibus peruetuſtis exemplaribus. Ariana hæreſis.]
Hæc lege theologe, qui nihil niſi Ariſtotelem crepas. In luto hæſitabimus.] Ita Terentius: In eo-
dem hæſitas luto. Trinominem credens.] Nam Sabellius ſuſtulit diſtinctionem perſonarũ, affir-
mans in uno Chriſto ſimul fuiſſe patrem, filium, & ſpiritũ ſanctum: atq; hæc eſſe uocabulis diſtincta,
non re. Verum deum.] Hoc eſt, à nullo creatum, cum filius ſit creatus à patre, iuxta Arianos: &
ſpiritus ſanctus ſit creatus à creato filio. Edoctus in Capitolio.] Iocatur. Nam in Capitolio nõ di-
ſcuntur myſteria fidei, ſed prophana tractantur negocia, & dediſcitur Chriſtiana religio. Vno
(ut aiunt) digitulo.] Id eſt, facillime, nulloq; negocio. Oro te ut.] Vides ut recuſatur in negocio
fidei, philoſophorũ argumentatio, & requiritur ſimplicitas. Quanquam hic nulla mentio de primis
aut ſecundis intentionibus, de formalitatibus, de quidditatibus, de ecceitatibus, deq; ſimilibus ridi-
culis argutijs. In integro habeas.] Hoc eſt, ut liberum tibi ſit eum pro aduerſario ferire, ſi uelis. 4

Oliuæ ramum.] Mira allegoria rem extulit. Solebant olim oliuæ ramũ prætendere, qui pacem pe-
tituri ueniſſent. Sed qui ramum oliuæ gladio inſerit, ita petit pacem, ut ſi non detur quod petit, para- D
tus ſit ad pugnam. En tollo.] A gladiatoribus ſumptum eſt, qui hoc ſigno agnoſcebãt uictorem
proſtrati. Sacramenti in quod.] Victor victo dictabat iuſiurandum quod ab illo exigebat.

Conceſſit Chriſto.] Alij legunt Hiberniam, legendum arbitror Hiberiam, nimirũ eam quæ eſt in
Hiſpania iuxta columnas Herculis, non eam quæ eſt finitima Hircaniæ. Et Celtiberis.] Quà uer-
gunt ad Galliam, gens omnium immaniſſima, ut ait Strabo. Hos luridos appellat, quod coloreſint
huiuſmodi, quo uidemus eſſe Saracenos. Hoc dictum eſt per ironiam, quaſi diabolus non fuerit à
Chriſto uictus, & toto expulſus orbe, ſed luridas quaſdam nigras ac barbaras modo nationes Chri-
ſto conceſſerit, ne nihil haberet, ipſe reliqui orbis dominus. Hoc quaſi ariete.] Aries, militaris
eſt machina, qua portæ urbium mœniaq; impulſu quatiuntur. Vſiæ nomen.] Quod hypoſtaſis 5
uocabulum reijcerent, inuentũ ab Ario. Incocto pure.] Hic mendoſe legebatur In corpore. Ex
uetuſtiſſimo codice reſtituimus Incocto pure. Pus enim ſanies eſt uomicæ: quod ubi maturuit, ulce-
re rupto erumpit. Ægyptus recepit.] Nam Alexandria in Ægypto eſt, unde pulſus Athanaſius
factione Arianorum, ad Conſtantinum confugerat, & Conſtantis literis eſt reſtitutus. Tunc Hi
larium.] Is factione Saturnini Arelatenſis, & aliorum Arianorũ pulſus, in Phrygiam confugerat, ubi
triennium cõmoratus, librum ſcripſit de religione Chriſtiana. Qua de re meminit ipſe in libro De ſy-
nodis. Ad reditum Euſebij.] Qui una cum Lucifero poſt Athanaſium reſtitutum fuit ab exilio re-
uocatus. Is fuit epiſcopus Vercellenſis. Eccleſiã deliniauit.] Hoc eſt depinxit. Sed quotus quiſq; 6
eſt hodie epiſcoporum, qui hoc exemplar non rideat, non abominetur? Lappæq; & triboli.] In
tertexuit Maronis carmen ex Georgicis. Nemo poteſt ſibi Chriſti palmam.] Palmam dixit iudi-
candi autoritatem, pro quo Romani dicebant, uirgulam cenſoriam. Hieronymus autem ad Deute-
ronomij uigeſimumquintum caput alluſit. Africanam ſynodum direxit.] Quidam habebant In
dixit. Chriſti ſanguine recenti.] Quidam habebant Calente: fortaſsis ſcriptum erat, recens calen
te. Simon magus.] Hic à Philippo diacono fuerat baptizatus: unde apud Auguſtinum primum
inter hæreſiarchas locum obtinet. Ab huius diſcipulo Menandro, Menandriani dicti ſunt, qui dice
bant mundum non à Deo, ſed ab angelis fuiſſe conditum. Deum Abraxas.] Nam huius dictio-
nis ἄβραξας literis, iuxta Græcorum ſupputationem, tot cœlos inducebat, ut aliàs expoſuimus.

Nicolaus.] Hic uxores uoluit eſſe cõmunes: unus fuit ex ſeptem diaconis, ut habes in Actis A-
poſtolorum. Doſitheus.] Hæreſiarcha, unde Doſitheani. Samaritanus erat. Docuit prophetas 7
non fuiſſe locutos afflatu ſpiritus ſancti. Huius & aliàs meminit. Samaritani & ante Chriſtum uelut
hæretici erant: neq; enim totam legem reijciebant, ſed in quibuſdam diſſidebant. Saturninum
quendam.] Quendam addidit, ueluti de obſcuro. Is cum Simone & Menandro ſenſit, & diſcipulos
habuit

habuit Saturninianos dictos. Ophitas.] Incredibile dictu, quibus modis totus hic locus fuerit corruptus. Hi dicti sunt à serpente: colunt enim pro Deo colubrum, qui seduxit Euam, ueluti cognitionis autorem, & eundem affirmant esse Christum. Et Chaldæos.] Legendum arbitror Caianos. Nam hæc quoq; fuit antiquissima hæresis. Honorabant Cain & Iudam, quod illum dicerent esse fortissimæ uirtutis, hunc pio consilio prodidisse Christum, quod præsciret quantū boni esset illinc profecturum orbi. Et Choitas.] Legendum arbitror Gnoitas, ut sint ijdem cum Gnosticis, quos sic appellabant ab usurpatione scientiæ. Nisi mauis Chnoitas, à puluere. Nam Augustinus testatur Gnosticos à nonnullis βορβοριτας fuisse uocatos, à cœno ob spurcitiem. Fit & horum mentio in Decretis causa uigesima quarta, quæstione tertia. Perpende lector, num legendum sit pro Choitam, Sethoitā. Nam Sethoitæ præter alia dicebāt, Seth filium Noe fuisse Christum, ut indicat Augustinus. Addam & aliam coniecturam, quid si legas Choitam Carpocratem, expuncta cōiunctione. Et Choitam appellat, quod dixerit Christum terrenum, hoc est, nihil aliud fuisse q̄ hominem, nimirū hoc est laniare Euangelium. Carpocratem.] Vnde Carpocratiani sunt dicti, negabant corporum resurrectionē. Cerinthum.] Vnde Cerinthiani. Dicebant Iesum hominem tantum fuisse, nec resurrexisse, sed resurrecturum. Hebionem.] Nam de Christo idem sensit quod Cerinthus, hi Mosaicæ legis obseruationem cum Christo copulant. Cyprianus ad hær.] Extat hæc epistola inter illius opera.

Deucalion orbis.] Non sine stomacho dictum, quasi totus mundus in baptismo hæreticorum, ueluti in diluuio periturus fuerit, nisi ab uno Hilario seruaretur. Notissima fabula est apud Ouidium de Deucalione & Pyrrha. Montenses, siue Campates.] Lusit in affinitate uocū. Montes enim campis respondent. At antè dixit, Campenses cum Tharsensibus Arianis fuisse coniunctos. Et in Montensibus, ad Montanum hæresiarcham alluſit. Vicimus utriq; uterq; nostrûm.] Nihil dici potuit argutius neq; lepidius.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Ruffinus, opinor, male uerterat librum Origenis περὶ ἀρχῶν. Proinde ad Pammachij preces ipse denuo uertit, nihil immutans. Verum quoniam Arianorum hæresis, & aliorum, in multis uidebatur Origenis decretis consentire: Hieronymus, quo posset citra religionis periculum legi tam eruditum opus, indicat quæ sint illic impie dicta, hoc agens, ne aut periret liber, aut cum pernicie legeretur. At illud assequutus est sua industria Hieronymus, ut perdito libro, nihil inde teneamus, præter ea, quæ sola profuerat ignorasse.

DIVVS HIERONYMVS AD AVITVM, quid cauendum in libris περὶ ἀρχῶν.

ANte annos circiter decem, sanctus uir Pammachius ad me cuiusdam schedulas misit, quę Origenis περὶ ἀρχῶν interpretata uolumina continerent, imò uitiata: hoc magnopere postulans, ut Græcam ueritatem Latina seruaret translatio: & in utramque partem seu bene seu male dixisset ille qui scripsit, absque interpretis patrocinio, Romana lingua cognosceret. Feci ut uoluit, misiq́ue ei libros: quos cum legisset, exhorruit: & reclusit scrinio, ne prolati in uulgus, multorum animos uulnerarent. A quodam fratre, qui habebat zelum Dei, sed non secundum scientiam, rogatus ut traderet ad legendum, quasi statim reddituro, propter angustiam temporis, fraudem non potuit suspicari. Qui acceperat legendos, adhibitis notarijs opus omne descripsit: & multo celerius quàm promiserat, codicem reddidit. Eademq; temeritate, & (ut leuius dicam) ineptia, quod male surripuerat, peius alijs credidit. Et quia difficile grandes libros de rebus mysticis disputantes, notarum possunt seruare cōpendia, præsertim qui furtim celeriterq; dictantur: ita in illis confusa sunt omnia, ut & ordine in plerisque & sensu careant. Quamobrem petis Auite charissime, ut ipsum ad te exemplar dirigā, quod à me olim translatū, & nulli alij traditum, à supradicto fratre peruerse editum est. Accipe igitur quod petisti: sed ita ut scias detestāda tibi in eis esse quàm plurima: & iuxta sermonem domini, inter scorpiones & colubros incedendum: ut est illud statim in primo uolumine: Christum filium Dei non natum esse, sed factum. Deum patrem per naturam inuisibilem, etiam à filio non uideri. Filium, qui sit imago inuisibilis patris, comparatum patri, non esse ueritatem: apud nos autem, qui dei omnipotentis non possumus recipere ueritatem, imaginariam ueritatem uideri: ut maiestas ac magnitudo maioris, quodāmodo circumscripta sentiatur in filio. Deum patrem esse lumen incomprehensibile: Christum collatione patris, splendorem esse perparuum, qui apud nos pro imbecillitate nostra magnus esse uideatur. Duarum statuarū maioris & paruulæ: unius, quæ mundum

impleat,& magnitudine ſua quodãmodo inuiſibilis ſit:& alterius,quæ ſub oculos cadat ponit exemplum:priori patrem,poſteriori filium comparans.Deum patrem omnipoten tem appellat bonum,& perfectæ bonitatis.Filium non eſſe bonum,ſed auram quandam & imaginem bonitatis:ut non dicatur abſolutè bonus, ſed cum additamento,Paſtor bo nus,& cætera. Tertium dignitate & honore poſt patrẽ & filium, aſſerit ſpiritũ ſanctum. De quo cum ignorare ſe dicat, utrum factus ſit,an infectus: in poſterioribus quid de eo ſentiret,expreſsit:nihil abſq; ſolo Deo patre infectum eſſe confirmans. Filium quoq; mi norẽ patre,eo quod ſecundus ab illo ſit:& ſpiritum ſanctum inferiorẽ filio,in ſanctis qui buſq; uerſari. Atque in hoc ordine maiorem patris fortitudinẽ eſſe,quàm filij & ſpiritus ſancti.Et rurſum,maiorem filij fortitudinẽ eſſe, quàm ſpiritus ſancti:& conſequenter ip ſius ſancti ſpiritus,maiorem eſſe uirtutem cæteris, quæ ſancta dicuntur. Cumq; ueniſſet ad rationales creaturas,& dixiſſet eas per negligentiam ad terrena corpora eſſe delapſas, etiam hoc addidit: Grandis negligentiæ atq; deſidiæ eſt,intantũ unumquenq; defluere atq; euacuari,ut ad uitia ueniens, irrationabilium iumentorum poſsit craſſo corpore col ligari.Et in conſequentibus: Quibus,inquit,moti diſputationibus, arbitramur ſua ſpon te alios eſſe in numero ſanctorum ,& miniſterio Dei: alios ob culpam propriam de ſan ctimonia corruentes,in tantam negligentiã corruiſſe,ut etiam in contrarias fortitudines uerterentur.Rurſumq; naſci ex fine principium,& ex principio finem:& ita cũcta uaria ri,ut & qui nunc homo eſt,poſsit in alio mundo dæmon fieri: & qui dæmon eſt, & ne gligentius egerit,in craſsiora corpora relegetur,id eſt ut homo fiat. Sicq; permiſcet om nia,ut de archãgelo poſsit diabolus fieri, & rurſus diabolus in angelum reuertatur. Qui uero fluctuauerint,& motis pedib. nequaquã corruerint,ſubijciẽtur omnino diſpẽſandi & regendi atq; ad meliora gubernãdi principatibus,poteſtatibus,thronis,dominationi bus:& forſitan ex his hominum conſtabit genus, in uno aliquo ex mundis:quando iux ta Eſaiam cœlum & terra noua fient.Qui uero non fuerint meriti, ut per genus hominũ reuertantur ad priſtinum ſtatum,fient diaboli & angeli eius,& peſsimi dæmones:ac pro uarietate meritorum in ſingulis mundis diuerſa officia ſortientur. Ipſosq; dæmones ac rectores tenebrarum,in aliquo mundo uel mundis, ſi uoluerint ad meliora conuerti,fie ri homines,& ſic ad antiquũ redire principiũ:ita duntaxat,ut per ſupplicia atq; tormen ta, quæ uel multo uel breui tempore ſuſtinuerint,in hominum eruditi corporibus, rur ſum ueniant ad angelorum faſtigia.Ex quo conſequenti ratione monſtrari,omnes ratio nabiles creaturas ex omnibus poſſe fieri:non ſemel & ſubito,ſed frequẽtius:noſq; & an gelos futuros dæmones, ſi egerimus negligentius: & rurſum dæmones, ſi uoluerint ca pere uirtutes,peruenire ad angelicã dignitatẽ.Corporales quoq; ſubſtantias penitus di lapſuras. Aut certe in fine omnium hoc eſſe futura corpora, quod nunc eſt æther & cœ lum, & ſi quod aliud corpus ſyncerius & purius intelligi poteſt. Quod cum ita ſit, quid de reſurrectione ſentiat,perſpicuum eſt. Solem quoq; & lunam & aſtra cætera, eſſe ani mantia: imò quomodo nos homines ob quædam peccata his ſumus circundati corpori bus,quæ craſſa ſunt & pigra: ſic & cœli luminaria talia uel talia accepiſſe corpora,ut uel plus uel minus luceant:& dæmones ob maiora delicta,aereo corpore eſſe ueſtitos.Om nem creaturam, ſecundum Apoſtolum, uanitati eſſe ſubiectam, & liberari in reuelatio ne filiorum Dei.Ac ne quis putet noſtrum eſſe quod dicimus,ipſius uerba ponamus: In fine atq; conſummatione mundi,quando uelut de quibuſdam repagulis atq; carceribus miſſæ fuerint à Domino animæ & rationabiles creaturæ, alias earũ tardius incedere ob ſegnitiem, alias pernici uolare curſu,propter induſtriam. Cumq; omnes liberum habeãt arbitrium,& ſponte ſua uel uirtutes poſsint capere uel uitia:illæ multo in peiori cõditio ne erunt,q; nunc ſunt:hæ ad meliorem ſtatum perueniẽt:quia diuerſi motus & uarię uo luntates in utramque partem diuerſum accipient ſtatum:id eſt, ut angeli, homines uel dæmones, & rurſum ex his homines uel angeli fiant. Quumq; omnia uario ſermone tractaſſet,afferens diabolum non incapacem eſſe uirtutis,& tamen necdum uelle capere

uirtutem,

A uirtutẽ,ad extremũ ſermone latiſsimo diſputauit,angelũ ſiue animã aut certe dæmonem, quos unius aſſerit eſſe naturæ,ſed diuerſarũ uoluntatũ,pro magnitudine negligentiæ & ſtultitiæ iumentũ poſſe fieri: & pro dolore pœnarũ & ignis ardore, magis eligere ut brutum animal ſit, & in aquis habitet & fluctibus, ac corpus aſſumere huius uel illius pecoris:ut nobis non ſolũ quadrupedũ,ſed & piſciũ corpora ſint timenda.Et ad extremum ne teneretur Pythagoriçi dogmatis reus,qui aſſerit μετεμψύχωσιν:poſt tam nefandã diſputationẽ,qua lectoris animũ uulnerauit:Hæc,inquit,iuxta noſtrã ſententiã nõ ſint dogmata,ſed quæſita tantũ atq; proiecta,ne penitus intractata uiderẽtur. In ſecũdo autem libro mundos aſſerit innumerabiles, non iuxta Epicurũ uno tempore plurimos & ſui ſimiles, ſed poſt alterius mundi finem,alterius eſſe principium. Et ante hunc noſtrum mundum, alium fuiſſe mũdum,& poſt hunc aliũ eſſe futurũ,& poſt illũ aliũ:rurſumq; cæteros poſt cæteros. Et dubitat utrum futurus ſit mundus alteri mundo ita ex omni parte cõſimilis, ut nullo inter ſe diſtare uideantur: aut certe nunquã mundus alteri mundo ex toto indiſcretus & ſimilis ſit futurus.Rurſumq; poſt modicum:Si omnia, inquit (utipſe diſputationis ordo cõpellit)ſine corpore uixerint, conſumetur corporalis uniuerſa natura:& redigetur in nihilum,quæ aliquando facta eſt de nihilo:eritq; tẽpus, quo uſus eius iterum neceſſarius ſit.Et in cõſequentibus:Sin aũt, ut ratione & ſcripturarũ autoritate monſtratum eſt,corruptiuum hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem:abſorbebitur mors in uictoriã,& corruptio in incorruptionem: & forſitan omnis corporea natura tolletur è medio,in qua ſola poteſt mors operari.Et poſt paululũ:Si hęc non ſunt contraria fidei,forſitan ſine corporibus aliquando uiuemus.Sin autẽ qui perfecte ſubiectus eſt Chriſto,abſq; corpore intelligitur: omnes autem ſubiiciendi ſunt Chriſto:& nos erimus ſine corporibus, quãdo ei ad perfectũ ſubiecti fuerimus. Et in eodem loco:Si ſubiecti fuerint omnes Deo, omnes depoſituri ſunt corpora: & tunc corporaliũ rerũ uniuerſa natura ſoluetur in nihilum: quę ſi ſecundo neceſsitas poſtularit,ob lapſum
B rationabiliũ creaturarũ rurſus exiſtet.Deus enim in certamen & luctã animas dereliquit, ut intelligant plenã cõſummatãq; uictoriã,non ex propria ſe fortitudine,ſed ex Dei gratia cõſecutas. Et idcirco arbitror pro uarietate cauſarũ diuerſos mundos fieri: & elidi errores eorũ,qui ſimiles ſui mundos eſſe contendunt.Et iterum:Triplex ergo ſuſpicio nobis de fine ſuggeritur:è quibus quæ uera & melior ſit,lector inquirat.Aut enim ſine corpore uiuemus, cũ ſubiecti Chriſto ſubiiciemur Deo, & Deus fuerit omnia in omnibus: aut quomodo Chriſto ſubiecta,cũ ipſo Chriſto ſubiiciẽtur Deo, & in unũ fœdus artabũtur,ita omnis ſubſtãtia redigetur in optimã qualitatẽ,& diſſoluetur in ætherẽ,quod puprioris ſimpliciorisq; naturæ eſt: aut certe ſphæra illa, quam ſuprà appellauimus ἀπλανῆ,
2 & quicquid illius circulo cõtinetur,diſſoluetur in nihilũ:illa uero qua ἀντιξώνη ipſa tenetur & cingitur,uocabitur terra bona:nec non & altera ſphæra,quę hanc ipſam terram circũambit uertigine,et dicitur cœlũ,in ſanctorũ habitaculũ cõſeruabitur.Cũ hæc dicat,nõne manifeſtiſsime gẽtiũ ſequitur errorẽ: & philoſophorũ deliramẽta ſimplicitati ingerit Chriſtianę? Et in eodẽ libro:Reſtat ut inuiſibilis ſit Deus.Si aũt inuiſibilis per naturã eſt, neq; ſaluatori uiſibilis erit.Et in inferioribus:Nulla alia anima,quę ad corpus deſcẽdit humanũ, purã & germanã ſimilitudinẽ ſigni in ſe prioris expreſsit, niſi illa de qua ſaluator loquitur:Nemo tollet animã meã à me, ſed ego pono eã à meipſo.Et in alio loco: Vnde cum infinita cautione tractandũ eſt, ne fortè cum animæ ſalutẽ fuerint conſecutæ, & ad beatã uitã peruenerint,animæ eſſe deſiſtant. Sicut enim uenit Dñs atq; ſaluator quærere & ſaluũ facere quod perierat,ut perditũ eſſe deſiſtat: ſic anima quæ pericrat, & ob cuius ſalutẽ uenit Dñs,cum ſalua facta fuerit, anima eſſe ceſſabit. Illud quoq; pariter requirendum,utrũ ſicut perditũ aliquando non fuit perditũ,& erit tempus quãdo perditum non erit:ſic & anima aliquando fuerit non anima,& fore tẽpus, quãdo nequaquã anima perſeueret.Et poſt multũ de anima tractatum hęc intulit. νοῦς, id eſt mens,corruens facta eſt anima:& rurſum anima inſtructa uirtutibus mẽs fiet. Quod & de anima Eſau ſcrutantes

poſſumus inuenire, propter antiqua peccata eum in deteriori uita eſſe damnatum. Et de c
cœleſtibus requirendum eſt, quod non eo tempore quo factus eſt mundus, ſolis anima
uel quodcunq; eam appellari oportet, eſſe cœperit, ſed antecp̃ lucens illud & ardens cor-
pus intraret. De luna & ſtellis ſimiliter ſentiamus, quod ex cauſis præcedẽtibus, licet in-
uitæ, cõpulſæ ſint ſubĳci uanitati, ob prẽmia futurorũ: non ſuã facere ſed creatoris uolun
tatẽ, à quo in hæc officia diſtributæ ſunt. Ignes quoq; gehẽnæ & tormenta, quę ſcriptura
ſancta peccatoribus cõminatur, non ponit in ſupplicĳs, ſed in cõſcientia peccatorũ: quan
do Dei uirtute & potentia omnis memoria delictorũ ante oculos noſtros ponitur: & ue
luti ex quibuſdã ſeminib. in anima derelictis, uniuerſa uitiorũ ſeges exoritur: et quicquid
feceramus in uita uel turpe uel impiũ, omnis eorũ in cõſpectu noſtro pictura deſcribitur,
ac p̃teritas uoluptates mẽs intuẽs cõſciẽtiæ punitur ardore, & pœnitudinis ſtimulis cõfo
ditur. Et iterũ: Niſi fortè corpus hoc pingue atq; terrenum caligo & tenebræ nominãdæ
ſunt: per quod cõſummato hoc mũdo, cũ neceſſe fuerit in aliũ trãſire mũdũ, rurſum naſcẽ
di ſumet exordia. Hæc dicens, perſpicue μετεμψύχωσιν Pythagoræ Platonisq; defendit.
Et in fine ſecundi uoluminis de perfectione noſtra diſputans, intulit: Cũq; intantũ profe
cerimus, ut nequaquã carnes & corpora, forſitan ne animæ quidẽ fuerimus, ſed mens &
ſenſus ad perfectũ ueniẽs, nulloq; perturbationũ nubilo caligãs: intuebitur rationabiles
intelligibilesq; ſubſtãtias, facie ad faciẽ. In libro quoq; tertio hæc uitia cõtinẽtur. Sin autẽ
ſemel recipimus, quod ex præcedẽtibus cauſis aliud uas in honorẽ, aliud in contumeliam
ſit creatũ, cur non recurramus ad animæ arcanum, & intelligamus eam egiſſe antiquitus,
propter quod in altero dilecta, in altero odio habita ſit, antecp̃ in Iacob corpore ſupplan
taret, & in Eſau plãta teneretur à fratre? Et iterum: Vt aũt aliæ animæ fierent in honorem,
aliæ in cõtumeliã, materiarũ cauſarũq; merita præceſſerũt. Et in eodẽ loco: Iuxta nos au-
tem ex præcedentibus meritis, uas quod in honorẽ fuerit fabricatũ, ſi non dignum uoca-
bulo ſuo opus fecerit, in alio ſeculo fiet uas contumeliæ: & rurſum uas illud, quod ex an-
teriori culpa contumeliæ nomen acceperat, ſi in præſenti uita corrigi uoluerit, in noua D
creatione fiet uas ſanctificatũ, & utile Domino in omne opus bonũ paratũ: ſtatimq; ſub-
iungit, Ego arbitror poſſe quoſdam homines, à paruis uitĳs incipiẽtes, ad tantam nequi-
tiam peruenire, ſi tamen noluerint ad meliora conuerti, & pœnitentia emendare peccata,
ut & contrariæ fortitudines fiant: & rurſum ex inimicis contrarĳsq; uirtutibus, intantũ
quoſdam per multa tempora uulneribus ſuis adhibere medicinam, & fluentia prius de-
licta conſtringere, ut ad locum tranſeant optimorum. Sæpius diximus, in infinitis perpe
tuisq; ſeculis, in quibus anima ſubſiſtit & uiuit, ſic nõnullas earum ad peiora corruere, ut
ultimũ maliciæ locum teneant: & ſic quaſdam proficere, ut de ultimo malitiæ gradu, ad
perfectam ueniant conſummatamq; uirtutem. Quibus dictis conatur oſtendere & ho-
mines, id eſt animas poſſe fieri dæmones, & rurſum dæmones in angelicam redigi digni
tatem. Atq; in eodem uolumine: Sed & hoc requirẽdum, quare humana anima nunc ab
his, nunc ab alĳs uirtutibus ad diuerſa moueatur. Et putat quorũdam antequã uenirent
in corpore merita præceſsiſſe: ut eſt illud Ioannis exultantis in utero matris ſuæ, quan-
do ad uocem ſalutationis Mariæ indignam ſe confabulatione eius Elizabet confitetur:
ſtatimq; ſubiungit, Et econtrario paruuli licet & penè lactentes malis replentur ſpiriti-
bus, & in diuinos atq; hariolos inſpirantur: intantũ, ut etiam dæmon Pythonicus quoſ-
dam à tenera ætate poſsideat: quos derelictos eſſe apud prouidentiã Dei, cum nihil tale
fecerint, ut iſtiuſmodi inſaniam ſuſtinerent, non eſt eius qui nihil uult abſq; Deo fieri, &
omnia illius iuſtitia gubernari. Rurſumq; de mundo: Nobis autẽ (inquit) placet, & ante
hunc mundum aliũ fuiſſe mundum: & poſt iſtũ, aliũ futurum. Vis diſcere, quod poſt cor
ruptionem huius mundi alius ſit futurus? Audi Eſaiam loquentem: Erit cœlum nouum,
& terra noua, quæ ego facio permanere in conſpectu meo. Vis noſſe, quod ante fabri-
cam iſtius mundi, alĳ mundi in præterito fuerint? Auſculta Eccleſiaſten: Quid eſt quod
fuit? ipſum quod erit. Et quid eſt quod factum eſt? ipſum quod futurum eſt. Et non eſt

omne

A omne nouum ſub ſole, quod loquatur & dicat: Ecce hoc nouum eſt. Iam enim fuit in ſeculis priſtinis, quæ fuerunt ante nos. Quod teſtimoniũ non ſolũ fuiſſe, ſed futuros mundos eſſe teſtatur: non quod ſimul & pariter omnes fiant, ſed alius poſt aliũ: ſtatimq; ſubiungit: Diuinitus habitaculũ & uerã requiẽ apud ſuperos exiſtimo intelligit: in qua creaturæ rationabiles cõmorantes anteq; ad inferiora deſcenderent, & de inuiſibilibus ad uiſibilia cõmigrarent: ruentesq; ad terrã, craſsis corporibus indigerent, antiqua beatitudine fruebantur. Vnde cõditor Deus fecit eis cõgrua humilibus locis corpora: & mũdum iſtum uiſibilẽ fabricatus eſt: miniſtrosq; ob ſalutẽ & correptionem eorũ qui ceciderunt, miſit in mundum: ex quibus alij certa obtinerent loca, & mundi neceſsitatibus obedirẽt: alij iniuncta ſibi officia, ſingulis quibuſq; tẽporibus, quæ nouit artifex Deus, ſedula mente tractarẽt. Et ex his ſublimiora mundi loca, ſol & luna & ſtellæ, quæ ab Apoſtolo creatura dicitur, acceperũt. Quæ creatura uanitati ſubiecta eſt, eo quod craſsis circũdata corporibus, & aſpectui pateat. Et tamen nõ ſponte ſubiecta eſt uanitati: ſed propter uoluntatem eius, qui eam ſubiecit in ſpe. Et iterũ: Alij uero in ſingulis locis atq; tẽporibus, quæ ſolus artifex nouit, mũdi gubernaculis ſeruiũt, quos angelos eius eſſe credimus. Et poſt paululũ: Quẽ rerũ ordinẽ & totam mundi prouidentiã: dum aliæ uirtutes de ſublimioribus corruunt, aliæ paulatim labuntur in terras. Iſtæ uoluntariæ deſcendunt, aliæ præcipitantur inuitæ. Hæ ſponte ſuſcipiunt miniſteria, ut ruentibus manũ porrigant: illæ cogunturingratæ, ut tanto tempore in ſuſcepto officio perſeuerẽt. Et iterũ: Ex quo ſequitur, ut ob uarios motus, uarij creentur & mundi: & poſt hunc quẽ incolimus, alius multo diſsimilis mundus fiat. Nullusq; alius diuerſis caſibus & profectibus, & uel uirtutũ præmijs, uel uitiorũ ſupplicijs, & in præſenti, & in futuro, atq; in omnibus & retro, & priora temporibus poteſt merito diſpẽſare: & ad unũ rurſum finẽ cuncta pertrahere, niſi ſolus conditor omniũ Deus: qui ſcit cauſas propter quas alios permittat ſua perfrui uoluntate, & de maioribus ad ultima delabi: alios incipiat uiſitare, & gradatim quaſi manu data, ad pri
B ſtinũ retrahere ſtatũ, & in ſublimibus collocare. Cũq; de fine diſputare cœpiſſet, hæc intulit: Quia (ut crebro iam diximus) principiũ rurſus ex fine generatur, quæritur utrũ & tunc futura ſint corpora, an ſine corporibus aliquando uiuendũ ſit, cũ redacta in nihilum fuerint: & incorporaliũ uita, incorporalis eſſe credẽda ſit: qualẽ & Dei nouimus. Nec dubiũ eſt, quin ſi omnia corpora ad mundũ iſtũ ſenſibilẽ pertineant, quæ appellantur ab Apoſtolo uiſibilia: futura ſit uita incorporalium incorporalis. Et paulo poſt: Illud quoque quod ab eodẽ Apoſtolo dicitur: Omnis creatura liberabitur à ſeruitute corruptionis, in libertatẽ gloriæ filiorũ Dei: ſic intelligimus, ut primã creaturã rationabiliũ & incorporalium eſſe dicamus, quæ non ſeruiat corruptioni, eo q; non ſit ueſtita corporibus: & ubicunq; corpora fuerint, ſtatim corruptio ſubſequatur. Poſtea aũt liberabitur de ſeruitute corruptionis, quando receperint gloriã filij Dei, & Deus fuerit omnia in omnibus. Et in eodẽ loco: Vt aũt incorporeũ finẽ omniũ rerum eſſe credamus, illa nos ſaluatoris oratio prouocat, in qua ait: Vt quomodo ego & tu unũ ſumus, ſic & iſti in nobis unũ ſint. Etenim ſcire debemus, quid ſit Deus, & quid ſit futurus in fine ſaluator: & quomodo in ſanctis ſimilitudo patris & filij repromiſſa ſit: quo in ſe illi unũ ſunt, ſic & iſti in eis unũ ſint. Aut eñ ſuſcipiendũ eſt uniuerſitatis Deũ, ueſtiri corpore: & quo nos carnibus, ſic illum qualibet materia circũdari: ut ſimilitudo uitæ Dei, in fine ſanctis poſsit æquari. Aũt ſi hoc indecẽs eſt, maxime apud eos, qui ſaltẽ ex minima parte Dei ſentire cupiunt maieſtatẽ, et ingenitæ atq; omnia excedentis naturæ gloriã ſuſpicari: è duobus alterũ ſuſcipere cogimur, ut aut deſperemus ſimilitudinẽ Dei, ſi eadem ſemper ſumus corpora habituri: aut ſi beatitudo nobis eiuſdẽ cũ Deo uitæ promittitur, eadẽ qua uiuit Deus, nobis cõditione uiuẽdũ eſt. Ex quibus omnib. approbatur, quid de reſurrectione ſentiat, & q; omnia corpora interitura cõfirmet: ut ſimus abſq; corporibus, quo prius fuimus, anteq; craſsis corporibus ueſtiremur. Rurſumq; de mundorũ uarietate diſputans, & uel ex angelis dæmones, uel de dæmonibus angelos ſiue homines futuros eſſe conteſtans: & econtrario ex

homini-

hominibus dæmones,& omnia ex omnibus:ſententiã ſuam tali fine confirmat. Nec dubiũ eſt,quin poſt quædã interualla temporum,rurſus materia ſubſiſtat,& corpora fiant, & mundi diuerſitas conſtruatur:propter uarias uolũtates rationabiliũ creaturarum,quæ poſt perfectã beatitudinẽ uſq; ad finem omniũ rerũ paulatim ad inferiora dilapſæ,tãtam malicĩã receperunt,ut in contrariũ uerterentur,dum nolunt ſeruare principium,& incorruptam beatitudinem poſsidere.Nec hoc ignorandum,quod multæ rationabiles creaturæ,uſq; ad ſecundũ & tertiũ & quartum mundum ſeruent principium, nec mutationi in ſe locũ tribuant. Aliæ uero tam parum de priſtino ſtatu amiſſuræ ſint,ut penè nihil perdidiſſe uideantur:& nonnullæ grandi ruina,in ultimũ præcipitandæ ſint barathrum. Nouitq; diſpenſator omniũ Deus,in conditione mundorum ſingulis abuti iuxta meritũ,& opportunitates & cauſas,quibus mundi gubernacula ſuſtẽtantur & initiantur: ut qui omnes uicerit nequitia,& penitus ſe terræ coæquauerit,in alio mũdo,qui poſtea fabricandus eſt,fiat diabolus,principiũ plaſmationis Domini:ut illudatur ei ab angelis, qui exordij amiſere uirtutẽ. Quibus dictis,quid aliud conatur oſtendere, niſi huius mundi homines peccatores,in alio mundo poſſe diabolũ & dæmones fieri? Et rurſum nunc dæmones,in alio mundo poſſe uel angelos,uel homines procreari? Et poſt diſputationem longiſsimam, qua omnem creaturam corpoream in ſpiritualia corpora & tenuia dicit eſſe mutandam: cunctamq; ſubſtantiam in unum corpus mundiſsimum, & omni ſplendore purius conuertendam: & talem, qualem nunc humana mens non poteſt cogitare, ad extremum intulit: Et erit Deus omnia in omnibus, ut uniuerſa natura corporea rediga- D tur in eam ſubſtantiã,quæ omnibus melior eſt:in diuinam ſcilicet,qua nulla eſt melior.In quarto quoq; libro, qui operis eius extremus eſt, hæc ab eccleſia Chriſti damnanda interſerit.Et forſitan quomodo in iſto mundo qui moriuntur ſeparatione carnis & animę, iuxta operũ differentiã,diuerſa apud inferos obtinẽt loca:ſic qui de cœleſtis Hieruſalem (ut ita dicã)adminiſtratione moriũtur,ad noſtri mũdi inferna deſcẽdunt: ut pro qualitate meritorũ,diuerſa in terris poſsideãt loca. Et iterũ: & quia cõparauimus,de iſto mundo ad inferna pergentes animas, ijs animabus, quæ de ſuperiori cœlo ad noſtra habitacula perueniunt, & quodammodo mortuæ ſunt:prudẽti inueſtigatione rimandũ eſt, an hoc ipſum poſsimus etiã in natiuitate dicere ſingularũ: ut quomodo quæ in iſta terra noſtra naſcũtur animæ, uel de inferno rurſum meliora cupiẽtes ad ſuperiora ueniũt,& humanũ corpus aſſumũt, uel de melioribus locis ad nos uſq; deſcendunt: ſic & ea loca quæ ſupra ſunt in firmamẽto,aliæ animæ poſsideant,quæ de noſtris ſedibus ad meliora proficiant: aliæ quæ de cœleſtibus ad firmamentũ uſq; delapſæ ſunt, nec tantũ fecere peccatũ: ut ad loca quæ incolimus truderẽtur. Quibus dictis nititur approbare,& firmamentum,id eſt cœlũ,ad cõparationẽ ſuperioris cœli eſſe inferos:& hanc terrã quam incolimus,collatione firmamẽti inferos appellari:& rurſum ad cõparationem inferorũ,qui ſubter nos ſunt, nos cœlũ dici:ut quod alĳs infernus eſt,alĳs cœlũ ſit. Nec hac diſputatione cõtẽtus, dicit in fine omniũ rerũ,quando ad cœleſtẽ Hieruſalẽ reuerſuri ſumus, aduerſariarum fortitudinũ cõtra populũ Dei bella cõſurgere:nõ ſit eorũ ocioſa uirtus,ſed exerceantur ad prælia:& habeãt materiã roboris,quã ut cõſequi non poſsint, niſi fortes primum aduerſarĳs inſtiterint:quos ratione & ordine & ſolertia repugnandi,in libro Numerorum legimus eſſe ſuperatos.Cũq; dixiſſet iuxta Ioannis Apocalypſim,euãgeliũ ſempiternum, id eſt,futurũ in cœlis,tantum præcedere hoc noſtrum Euangeliũ, quantũ Chriſti prædicatio legis ueteris ſacramenta: ad extremũ intulit(quod & cogitaſſe ſacrilegũ eſt)pro ſalute dæmonũ,Chriſtũ etiã in aere & in ſupernis locis eſſe paſſurum.Et licet ille nõ dixerit, tamen quod cõſequẽs ſit intellĳgitur:ſicut pro hominib. homo factus eſt, ut homines liberaret: ſic & pro ſalute dæmonũ,Deũ futurũ quod ſunt hi,ad quos uẽturus eſt liberãdos.Quod ne forſitan de noſtro ſenſu putemur aſſerere, ipſius uerba ponenda ſunt. Sicut enim per umbrã Euangelĳ,umbram legis impleuit:ſic quia omnis lex exemplũ & umbra eſt ceremoniarum cœleſtium,diligentius requirendum, utrum recte intelligamus legem quoq; cœleſtem

A cœleſtem, & ceremonias ſuperni cultus plenitudinem non habere: ſed indigere Euange-
lij ueritate, quod in Ioannis Apocalypſi Euangeliū legimus ſempiternum, ad cōparatio-
nem uidelicet huius noſtri Euangelij, quod temporale eſt, & in tranſituro mundo ac ſe-
culo prædicatū. Quod quidē etiam ſi uſq; ad paſsionē Domini ſaluatoris inquirere uo-
luerimus, quanquā audax & temerariū ſit in cœlo eius quærere paſsionem: tamen ſi ſpiri
tualia nequitiæ in cœleſtibus ſunt, & non erubeſcimus crucē Domini confiteri propter
deſtructionē eorum, quæ ſua paſsione deſtruxit: cur timeamus etiam in ſupernis locis, in
conſummatione ſeculorū aliquid ſimile ſuſpicari, ut omnium locorū gentes illius paſsio-
ne ſaluentur? Rurſumq; blaſphemans de filio ſic locutus eſt: Si enim patrē cognoſcit fi-
lius, uidetur in eo quod nouit patrem, poſſe eum comprehendere: ut ſi dicamus artificis
animum artis ſcire menſuram. Nec dubium, quin ſi pater ſit in filio, & comprehendatur
ab eo in quo eſt. Sin autem comprehenſionē eam dicimus, ut non ſolum ſenſu quis & ſa
pientia comprehendat, ſed & uirtute & potentia cuncta teneat, qui cognouit: non poſſu
mus dicere, quod cōprehendat filius patrē: pater uero omnia cōprehendit. Inter omnia
autem & filius eſt, ergo & filiū cōprehendit. Et ut ſciremus cauſas, quibus pater compre-
hendat filiū, & filius patrē non queat comprehendere: hæc uerba ſubnectit. Curioſus le-
ctor inquirat, utrum ita à ſemetipſo cognoſcatur pater, quomodo cognoſcitur à filio: ſci-
ensq; illud quod ſcriptū eſt: Pater qui me miſit, maior eſt omnibus: uerū eſſe contendet,
ut dicat, & in cognitione filio patrem eſſe maiorē, dum perfectius & purius à ſemetipſo
cognoſcitur, q̄ à filio. Μετεμψύχωσιν quoq; & abolitionē corporū, per hoc rurſum ſen-
tire conuincitur. Si quis autem potuerit oſtendere incorporalē rationabilemq; naturam,
cum expoliauerit ſe corpore, uiuere per ſemetipſam: & in peiori conditione eſſe, quando
corporibus ueſtitur, in meliori quando illa deponit: nulli dubium eſt corpora non prin-
cipaliter ſubſiſtere, ſed per interualla & ob uarios motus rationabiliū creaturarum nunc
fieri, ut qui his indigent ueſtiantur: & rurſum cum illa deprauatione lapſuū ſe ad melio-
B ra correxerint, diſſolui in nihilum: & hac ſemper ſucceſsione uariari. Et ne paruam puta-
remus impietatem eſſe eorum quæ præmiſerat, in eiuſdem uoluminis fine coniungit: o-
mnes rationabiles naturas, id eſt, patrē & filiū & ſpiritum ſanctū, angelos, poteſtates, do
minationes, cæterasq; uirtutes: ipſum quoq; hominē ſecūdū animæ dignitatē unius eſſe
ſubſtantię. Intellectualē, inquit, rationabilēq; naturā ſentit Deus & unigenitus filius eius
& ſpiritus ſanctus: ſentiunt angeli & poteſtates cæteræq; uirtutes: ſentit interior homo,
qui ad imaginē & ſimilitudinē Dei conditus eſt. Ex quo cōcluditur Deū & hæc quodam
modo unius eſſe ſubſtantiæ. Vnū addit uerbū, quodammodo: ut tanti ſacrilegij crimen
effugeret: & qui in alio loco filiū & ſpiritum ſanctū non uult de patris eſſe ſubſtantia, ne
diuinitatē in partes ſecare uideatur: naturā omnipotētis Dei angelis hominibusq; largi-
tur. Cū hæc ita ſe habeāt, quæ inſania eſt, paucis de filio & ſpiritu ſancto cōmutatis, quæ
apertā blaſphemiā præferebant: cætera ita ut ſcripta ſunt protuliſſe in medium, & impia
uoce laudaſſe: cum utiq; & illa & iſta de uno impietatis fonte proceſſerint? Aduerſum o-
mnia ſcribere, nec huius eſt temporis: & omnes qui aduerſus Ariū & Eunomium Mani
chæumq; & diuerſas ſcripſerunt hæreſes, his quoq; impietatibus reſpondiſſe credendi
ſunt. Quiſquis igitur hos uoluerit legere libros, & calciatis pedibus ad terram repromiſ-
ſionis pergere: necubi à ſerpentibus mordeatur, & arcuato ſcorpij uulnere uerberetur,
legat prius hunc librum: & antequam ingrediatur uiam, quæ ſibi cauenda ſint, nouerit.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 ANte annos.] Vide ut diſtulit rem in decimum annum, adhuc fauens Origenis ingenio. Cu-
iuſdam.] Abſtinet à nomine, cum Ruffinum ſignificet. Schedulas.] Ita uocant tabellas
rudes & nondum emendate ſcriptas. Vnde & Græcis uerbum χαλάζειν, & nomen χάλαζα.
περὶ ἀρχῶν.] Id eſt, de principijs. Nam hic eſt libro titulus. Aether & cœlum.] Veteres puriſsimā
aeris partē æthera uocabāt, ab ardore ſiue luce. Aereo corpore.] Fuit & Auguſt. in hac ſententia,
ut crederet dæmones habere corpora aerea, nō aſſumptitia, ſed ſua et naturalia, id quod palā declarat,
cùm aliſs locis, tū in libello De diuinat. dæmonū. Niſi fortè ſic uelimus interpretari, illic corpus accipi

pro

pro substantia, quomodo ueteres aliquoties usurpabant eam uocem: ut apud Gelliũ, ubi disputatur ex Platone, uox corpus sit an accidens: & aerea pro subtilibus ac tenuibus. Verum si quis exactius perpendat totam illam disputationẽ, intelliget eum ita tribuisse corpora dæmonibus, ut tribuit Origenes & Plato. Asserit μετεμψύχωσιν.] Id est, transanimationẽ, hoc est, migrationẽ animæ de corpore in corpus. Appellauimus ἁπλοῦν.] Id est, expertem erroris, quod fixa sit & non erret more cæterarum. ἀντίζωνη ipsa tentetur.] Antizonam uocat, quod opponatur & respondeat zonæ. Νοῦς.] Summã animi partẽ & longissime semotã à materia, aut certe minimũ immersam materiæ, sic appellant Theologi. De qua quærit Aristoteles in libris De anima, nũquid agat in corpore absq; corporis organis. Dæmon Pythonicus.] Id est, diuinus, à Pythone serpente, quẽ iaculis suis interemit Apollo. Vnde & Pythiũ dictũ uolunt. Nescio uero qua de causa nostri addant aspirationem primæ mutæ. Calciatis.] Hoc est, armatis aduersus serpentes. Arcuato Scorpij uulnere.] Sic enim ferit scorpius, utroq; brachio comprehendit quod uult ferire: deinde nitens his, supra tergũ inflectit caudam in arcus morem, & aculeum infigit, cuspide adeo subtili, ut aciem fallat oculorum.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Epiphanius episcopus Salaminæ Cypri, excusat se Ioanni episcopo Hierosolymitano, quod presbyterum ordinasset in illius diœcesi, ipso inconsulto. Deinde commonet, ut ab Origenis erroribus abstineat. Hanc epistolam Hieronymus in odium Ioannis & Ruffini latinam fecit.

EPIPHANIVS IOANNI EPISCOPO HIEROSOLYMITANO.

DOMINO dilectissimo fratri Ioanni episcopo Epiphanius. Oportebat nos dilectissime, clericatus honore non abuti in superbiam, sed custodia mandatorum Dei & obseruatione diligentissima hoc esse quod dicimur. Si enim sancta scriptura loquitur: Cleri eorum non proderunt eis, quæ arrogantia clericatus conducere nobis poterit: qui non solum cogitatione & sensu, uerumetiam sermone peccamus? Audiui quippe quod tumeas contra nos, & irascaris, & miniteris scribere in extremos fines terræ, ut loca prouincias q; non nominem. Et ubi est Dei timor, qui nos debet illo tremore cõcutere, qui dictus est à Domino: Si quis irascitur fratri suo sine causa, reus erit iudicio? Non quod magnopere curem, si scribas quod placuerit. Scribebantur enim & epistolæ byblinæ iuxta Esaiam: & mittebãtur super aquas, quæ cito cum seculo transeunt. Nihil tibi nocuimus, nihil iniuriæ fecimus, nec quicquã uiolenter extorsimus. In monasterio fratrũ, & fratrũ peregrinorum, qui prouinciæ nihil tuæ deberent: & propter nostram paruitatẽ et literas, quas ad eos crebro direximus, communionis quoq; tuæ cœperunt habere discordiã, ne uiderentur quadam duritia & cõscientia nostra, antiquæ fidei ab ecclesia separari, ordinauimus diaconũ: & postquam ministrauit, rursum presbyterũ, super quo debueras gratulari, intelligens quod ob Dei timorem hoc sumus facere cõpulsi: maxime cum nulla sit diuersitas in sacerdotio Dei, & ubi utilitati ecclesiæ prouidetur. Nam & si singuli ecclesiarum episcopi habent sub se ecclesias, quibus curam uidentur impendere: & nemo super alienam mensurã extenditur, tamen præponitur omnibus charitas Christi, in qua nulla simulatio est: nec cõsiderandũ quid factũ sit, sed quo tempore, & quo modo, & in quibus, & quare factũ sit. Cũ enim uidissem, quia multitudo sanctorũ fratrũ in monasterio consisteret, & sancti presbyteri Hieronymus & Vincentius propter uerecundiã & humilitatẽ nollent debita nomini suo exercere sacrificia: & laborare in hac parte ministerij, quæ Christianorũ præcipua salus est: inuenire autem & comprehendere seruũ Dei non posses, qui te, eo quod graue onus sacerdotij nollet suscipere, sæpe fugiebat: sed nec alius quis episcoporũ facile eum reperiret. Vnde & satis miratus sum, quomodo dispensatione Dei ad nos uenerit cum diaconis monasterij & cæteris fratribus, ut mihi satisfaceret, quia nescio quid aduersum eos habebam tristitiæ. Cum igitur celebraretur collecta in ecclesia uillæ, quæ est iuxta monasteriũ nostrum, ignorantẽ eum, & nullã penitus habentẽ suspicionẽ, per multos diaconos apprehendi iussimus, & teneri os eius: ne fortè liberari se cupiens, adiuraret nos per nomen Christi: & primum diaconũ ordinauimus, proponentes ei timorẽ Dei, & cõpellentes ut ministraret. Valde quippe obtinebatur, indignum se esse contestans. Vix ergo compulimus eum, & persuadere potuimus testimonijs scripturarum, & propositione mandatorum Dei. Et cum ministra-

A ministraret in sanctis sacrificijs, rursus eum ingenti difficultate tento ore eius, ordinauimus presbyterū: & ijsdem uerbis, quibus antea suaseramus, impulimus ut sederet in ordine presbyterij. Post hæc scripsimus ad sanctos presbyteros monasterij, & cæteros fratres: & increpauimus eos, quare non scripsissent super eo, cum ante annū multos eorum queri audissem, cur non haberent qui sibi Domini sacramenta conficerent, & illū omnes suo poscerent testimonio, & grādem utilitatē in cōmune monasterij testarētur: quare tūc reperta opportunitate non scripsissent nobis, neq; super ordinatione eius aliquid poposcissent. Hæc ita acta sunt, ut loquutus sum, in charitate Christi, quam te erga paruitatem nostrā habere credebā: quāquā in monasterio ordinauerim, & non in parochia, quæ tibi subiecta sit. O uere benedicta episcoporū Cypri mansuetudo & bonitas, & nostra rusticitas sensu tuo & arbitratu digna misericordia Dei. Nam multi episcopi cōmunionis nostræ & presbyteros in nostra ordinauerunt prouincia, quos nos cōprehendere non poteramus: & miserunt ad nos diaconos & hypodiaconos, quos suscepimus cum gratia. Et ipse cohortatus sum beatæ memoriæ Philonē episcopū & sanctū Theophrastū, ut in ecclesiis Cypri, quæ iuxta se erant, ad meæ autē parochiæ uidebantur ecclesiā pertinere, eo quod grandis esset & late patens prouincia, ordinarent presbyteros, & Christi ecclesiæ prouiderent. Nunquā aūt ego ordinaui diaconissas, & ad alienas misi prouincias, neq; feci quicq; ut ecclesiā scinderem. Quid ergo tibi uisum est, sic grauiter intumescere & iactari contra nos pro opere Dei, quod in ædificationē, & non in destructionē fratrū factum est? Sed & illud uehementer admiratus sum, quod meis loquutus es clericis, asserens te per sanctū presbyterū & abbatē monachorū Gregoriū mandasse mihi, ne quenquā ordinarem: & ego hoc pollicitus sim, dicēs: Nunquid iuuenis sum, aut canones ignoro? Audi igitur ueritatē in sermone Dei, me hoc nec audisse, nec nosse, nec istius sermonis penitus recordari. Suspicatus autē sum, ne forsitan inter multa, quasi homo oblitus essem: & ob hāc causam sanctū Gregoriū scisscitatus sum, & Zenonē presbyterum, qui cum eo est.

B E quibus abbas Gregorius respōdit, se hoc penitus ignorare. Zenon autem dixit, quia cum ei presbyter Ruffinus nescio quæ alia transitorie loqueretur, etiā hoc dixerit: Putas ne aliquos ordinaturus est sanctus episcopus? Et hucusq; stetisse sermonē. Ego autē Epiphanius nec audiui quicq; nec respondi. Vnde dilectissime non te præueniat furor, nec occupet indignatio, nec frustra mouearis: & aliud dolens, te uertas ad alia, ut peccandi occasionem inuenisse uidearis. Quod propheta deuitans, Dominū precatur, dicens: Non declines cor meū in uerba maliciæ, ad excusandas excusationes in peccatis. Illud quoq; audiens admiratus sum, quod quidam qui solēt ultro citroq; portare rumusculos, & his quæ audierunt semper addere, ut tristitias & rixas inter fratres concitent, te quoq; turbauerunt, & dixerunt, quod in oratione quando offerimus sacrificia Deo, soleamus pro te dicere: Domine, præsta Ioanni ut recte credat. Noli nos in tantum putare rusticos, ut hoc tam aperte dicere potuerimus. Quanquā enim hoc in corde meo semper orē, tamē ut simpliciter fatear, nunquam in alienas aures protuli, ne te uiderer paruipendere dilectissime. Quando autē cōplemus orationē secundū ritum mysteriorū, & pro omnibus & pro te quoq; dicimus: Custodi illum qui prædicat ueritatē. Vel certe ita: Tu præsta Domine & custodi, ut ille uerbum prædicet ueritatis: sicut occasio sermonis se tulerit, & habuerit oratio consequentiā. Quapropter obsecro te dilectissime, & aduolutus pedibus tuis precor, præsta mihi & tibi ut saluēris, sicuti scriptum est, à generatione peruersa, & recede ab hæresi Origenis, & à cunctis hæresibus dilectissime. Video enim quod propter hāc causam omnis uestra indignatio concitata sit, quod dixerim uobis, Arij patrem Origenem scilicet, & aliarum hæreseon radicem, & parentem laudare non debetis. Et cum uos rogarem, ne ita erraretis & monerem, contradixistis, & me ad tristitiam atque lachrymas adduxistis. Non solum autem me, sed & alios plurimos catholicos qui intererant. Inde ut intelligo hæc est omnis indignatio, & iste furor. Et idcirco comminamini, quòd mittatis aduersum me epistolas, ut huc illucq; sermo uester discurrat; & propter defensionem

O hæreseos

hæreseos aduersum me odia suscitantes, rumpitis charitatem quam in uos habuimus: in- c
tantũ ut feceritis nos etiã pœnitentiã agere, quare uobis cõmunicauerimus, ita Origenis
errores & dogmata defendẽtes. Simpliciter loquor: nos secundum quod scriptũ est, nec
oculo nostro parcimus, ut non effodiamus eum, si nos scandalizauerit: nec manui, neq;
pedi, si nobis scandalũ fecerit. Et uos ergo siue oculi nostri, siue manus, siue pedes fueri-
tis, similia sustinebitis. Quis enim catholicorũ possit æquo animo sustinere, & eorũ qui
fidẽ suã bonis operibus exornant, ut audiant Origenis doctrinã atq; consiliũ, & credant
præclaræ illius prædicationi: non potest filius uidere patrẽ, neq; spiritus sanctus uidere
filiũ? Hæc in libris περὶ ἀρχῶν scribũtur, his uerbis legimus, & ita loquutus est Origenes. 1
Sicut enim incõgruũ est dicere, quod possit filius uidere patrẽ: sic inconsequens est opi-
nari, quod spiritus sanctus possit uidere filiũ. Illud quoq; quis Origenẽ dicentẽ patiatur,
q animæ angeli fuerint in cœlis: & postq; peccauerint in supernis, directas esse in istum
mundũ, & quasi in tumulos & sepulchra, sic in corpora ista relegatas, pœnas antiquorũ
luere peccatorũ? & corpora credentiũ non templa Christi esse, sed carceres damnatorũ?
Exinde ueritatem historiæ, allegoriæ deprauans mendacio, infinita uerba multiplicat: &
simplices quosq; uaria persuasione supplantans, nunc asserit animas, iuxta Græcã etymo
logiam ψυχὰς ἀπὸ τοῦ ψύχεσθαι idcirco uocitatas: quia de cœlestibus ad inferiora uenien-
tes, calorẽ pristinum amiserint: nunc corpus hoc, ob id iuxta Græcos δέμας, id est uincu- 2
lum, siue iuxta aliã proprietatẽ, cadauer dici: quia animæ de cœlo ruerint: à pleriscq; autem
secundũ uariã Græci sermonis supellectilem σῶμα, id est corpus, σῆμα, id est monumen-
tum interpretari: eo q; ita animã in se clausam habeat, quomodo sepulchra & tumuli ca-
dauera mortuorũ. Et si hoc uerũ est, ubi est fides nostra? ubi præconium resurrectionis?
ubi apostolica doctrina, quæ in ecclesiis Christi hucusq; perdurat? ubi illa benedictio ad
Adam, & ad semen eius, & ad Noe, & ad filios eius: Crescite & multiplicamini, & reple-
te terrã? Iam enim non erit benedictio, sed maledictio, iuxta Origenẽ, qui angelos uertit
in animas: & de sublimi fastigio dignitatis facit ad inferiora descendere: quasi Deus gene D
ri humano non possit animas per benedictionem dare, nisi angeli peccauerint: & totin
cœlo sint ruinæ, quot in terra natiuitates. Dimittenda ergo nobis est doctrina apostolo
rum & prophetarũ, & legis & ipsius Dñi saluatoris in Euangelio pertonantis. Ecõtrario
Origenes præcipit, & legẽ dat, ut non dicã cõstringit discipulos suos: ne quis oret in cœ-
lum ascẽdere, ne peius iterũ peccãs, q; in terris antè peccauerat, præcipitetur in mundum.
Quanq; istiusmodi nugas & deliramẽta soleat ille scripturarũ interpretatione peruersa,
& aliud significante quàm quod uerum est, affirmare, dicens: Prius quàm à malicia humi
liarer, ego deliqui. Et illud: Reuertere anima mea in requiem tuã. Necnon & illud: Educ
de carcere animã meã. Et in alio loco: Cõfitebor Dño in regione uiuorũ: cum alius pro-
culdubio sensus scripturæ diuinæ sit, quàm ille in hæresim suam maligna interpretatio-
ne detorquet. Quod faciunt & Manichęi, & Gnostici, & Hebionitę, & Marcionis secta-
tores, & aliæ hæreses numero octoginta, quæ de purissimo scripturarum fonte assumen
tes testimonia, non ita interpretãtur ut scripta sunt: sed simplicitatẽ sermonis ecclesiastici
id uolũt significare, quod ipsi sentiũt. Illud quoq; quod asserere nititur, doleã ne an rideã
nescio. Doctor egregius Origenes audet docere diabolũ id rursum futurũ esse quod fue
rat: & ad eandẽ rediturũ dignitatẽ, & cõscensurũ regna cœlorum. Proh nephas, quis tam
uecors & stolidus, ut hoc recipiat, quod sanctus Ioannes Baptista, & Petrus, & Ioannes
apostolus & euangelista, Esaias quoq; & Hieremias, & reliqui prophetæ cohæredes fi-
ant diaboli in regno cœlorum? Prætereo friuolam eius expositionem super tunicis pel-
liceis, quanto conatu, quantisq; egerit argumentis, ut tunicas pelliceas humana esse cor-
pora crederemus. Qui inter multa ait: Nũquid coriarius aut sordidascarius erat Deus, ut
conficeret pelles animaliũ, & cõsueret ex eis tunicas pelliceas Adam & Euæ? Manifestũ
est ergo, inquit, quod de corporibus nostris loquatur. Et si hocita est, quomodo legimus
ante pelliceas tunicas, & ante inobedientiam & de paradiso ruinam, Adam loquentem

non

A non secundū allegoriam, sed uere: Hoc nūc os ex ossibus meis, & caro de carne mea? Aut unde assumptū est illud, quod diuinus sermo testatur: Et iniecit Deus soporē in Adā, & dormiuit: & sumpsit unā de costis eius, & adimpleuit pro ea carnē, & ædificauit costam quam tulerat ex eo, illi in uxorē? Aut quæ corpora contegebat Adam & Eua foliis ficus, postq; comederunt de arbore uetita? Quis autē patiēter ferat Origenē lubricis argumentationibus resurrectionem carnis huius negantē: sicut declarat manifestissime in uolumine explanationū primi Psalmi, & in alijs multis locis? Aut quis audiat in tertio cœlo donantē nobis Origenē paradisum: & illum quē scriptura cōmemorat, de terra ad cœlestia transferentē: & omnes arbores quæ scribuntur in Genesi, sic allegorice intelligentem: cp scilicet arbores, angelicæ fortitudines sint, cum hoc ueritas non recipiat? Neq; enim dixit scriptura diuina: Deposuit Deus Adam & Euam in terrā, sed eiecit eos de paradiso, & habitare fecit eos contra paradisum. Non ait, Sub paradiso. Et posuit romphæam flammeam, & Cherubim custodire introitū ligni uitæ. Non dixit, Ascensum. Et fluuius egrediebatur ex Eden. Non dixit, Descendit ex Eden. Iste diuiditur in quatuor principia: nomen uni Phison, & nomen secundi Geon. Ego uidi aquas Geon, aquas quas his carneis oculis aspexi. Iste est Geon, quē Hieremias demonstrat, dicens: Quid uobis & uiæ Aegypti, ut bibatis aquā Geon turbidam? Bibi & de hoc magno flumine Euphrate aquas simpliciter, quas manu potes tangere, ore sorbere, non aquas spiritales. Vbi autem flumina sunt, quæ & uidentur & bibuntur, ibi consequens est quod & ficus & alia ligna, de quibus dicit Deus, Ex omni ligno quod est in paradiso comedes, similia sint lignis & alijs arboribus, sicut flumina similia sunt fluminibus & aquis. Si autem aqua quæ cernitur, uere aqua est, necesse est ut & ficus uera sit, & alia ligna: & Adā uerus statim à principio plasmatus in corpore sicut & Eua, & non in phantasmate: & post ruinam (ut uult Origenes) propter peccatum postea corpus acceperit. Sed dicis: Legimus q̄d sanctus Paulus raptus sit usq; ad tertiū cœlum, & usq; in paradisum. Bene dicis. Quando ponit tertium cœlum,
B & postea addidit, Et in paradisum, ostendit alibi esse cœlum, & alibi paradisum. Illas uero præstigias quis non statim abijciat atq; contemnat, dicente Origene, de aquis quæ super firmamentū sunt, non esse aquas, sed fortitudines quasdā angelicæ potestatis: & rursum aquas quæ super terram sunt, hoc est, sub firmamento, esse uirtutes contrarias, id est dæmones? Et quomodo legimus, in diluuio apertas cataractas cœli, & aquas inundasse diluuij? Vnde aperti sunt fontes abysi, & totus mundus opertus est aquis? O furor hominum iunctus stultitiæ, qui reliquerunt illud quod in Prouerbijs dicitur: Audi fili sermonē patris tui, & ne abijcias legem matris tuæ: & conuersi sunt ad errorē: & dicunt stulto, ut princeps sui sit: nec contemnunt res fatuas, quæ dicuntur à fatuo, sicut scriptura testatur: Fatuus autem fatua loquitur, & cor eius uana intelligit. Vnde obsecro te dilectissime, et quasi membris meis parcens, propter charitatē quam in te habeo, precor scribens et orans, ut impleas illud quod dicitur: Nonne odientes te Domine odiui, et super inimicos tuos tabescebam? Inimica et digna odio Origenis uerba sunt, et Deo repugnantia, et sanctis eius: et non ista sola quæ dixi, sed et alia innumerabilia. Neq; enim nūc mihi propositū est aduersus omnia Origenis dogmata disputare. Nihil mihi subripuit Origenes, nec in mea generatione fuit, nec propter aliquas res mundi et hæreditatē, odium aduersum illum pugnasq; suscepi: sed (ut simpliciter fatear) doleo, et ualde doleo, uidens plurimos fratrū, et eorū præcipue qui professionem habent non minimā, et in gradum quoq; sacerdotij maximum peruenerunt, eius persuasionibus deceptos, et peruersissima doctrina cibos factos esse diaboli: in quibus completum est illud quod dicitur, Super omnem munitionem ludit, et escæ eius electæ, et congregauit sicut arenam captiuitatem. Te autem frater, liberet Deus, et sanctum populum Christi, qui tibi creditus est, et omnes fratres qui tecum sunt, et maxime Ruffinum presbyterum ab hæresi Origenis, et ab alijs hæresibus et perditione earū. Si enim propter unū uerbum aut duo quæ cōtraria fidei sunt, multæ hæreses abiectæ sunt ab ecclesia: quanto magis hic inter hæreticos habebitur, qui

tantas peruersitates, & tam mala dogmata contra fidem adinuenit, deiq; & ecclesiæ hostis extitit? Inter multa enim mala etiã illud ausus est dicere, Perdidisse imaginẽ Dei Adã, cum hoc in nullo penitus loco scriptura significet. Si autẽ ita esset, nunquã omnia quæ in mundo sunt seruirent semini Adam, id est uniuerso generi hominum: sicut & Iacobus apostolus loquitur: Omnia domantur, & subiecta sunt humanæ naturæ. Nunquam enim uniuersa subiecta essent hominibus, si non haberent homines iuxta id quod uniuersis imperarent imaginem Dei. Coniungens autem atq; consocians scriptura diuina gratiam benedictionis, quam Adam donauerat, & generationibus quæ ex eo erant: ne qui forsitan maligna interpretatione auderent dicere, uni datam gratiam Dei, & illum solum factum esse ad imaginẽ Dei, quia psalmatus esset ex humo, & uxorẽ eius quam creasset de costa uiri: eos uero qui conciperentur in utero, & non ita nascerentur ut Adam, Dei non habere imaginẽ: statim per ordinẽ iungit, & dicit: Et uixit Adam ducẽtos triginta annos, & cognouit Euam uxorẽ suam, & peperit ei filiũ iuxta speciem & iuxta imaginem eius, & uocauit nomen eius Seth. Rursumq; in decima generatione post annos bis mille ducentenos sexagintaduos, uindicans Deus imaginẽ suam, & ostendẽs quod gratia quam dedisset hominibus perseueraret in eis, ait: Ne comederitis carnẽ in sanguine, ego enim ulciscar sanguinẽ uestrum de manu omnis hominis effundentis illum: quia ad imaginem Dei feci hominẽ. Necnon post alteras decem generationes usq; ad Abrahã, & ab Abraham usq; ad Dauid alias generationes quatuordecim: quę uigintiquatuor generationes simul faciunt annos bis mille centũ decem & septẽ: spiritus sanctus in trigesimooctauo Psalmo, cum quereretur de omnibus hominibus, quod in uanitate ambularent, & peccatis essent obnoxij, loquitur: Veruntamen in imagine perambulat omnis homo. Necnon post Dauid, etiã sub Solomone filio eius, legimus tale quiddam super Dei imagine nominatum. Dicit enim in Sapientia, quæ titulo eius inscribitur: Creauit Deus incorruptum hominẽ, & imaginẽ suæ proprietatis dedit ei. Et rursum post annos trecentos undecim plus minus, in Nouo legimus testamento, quod non perdiderunt homines imaginem Dei. Iacobus enim apostolus & frater Domini, cuius et suprà meminimus, instruit nos, ne Origenis laqueis capiamur, habere hominẽ imaginẽ et similitudinẽ Dei. Nã cum de lingua hominis latius disputasset, adiecit: Instabile malum, in ipsa quippe benedicimus Deum patrẽ, & in ipsa maledicimus homines, qui ad similitudinẽ Dei conditi sunt. Paulus quoq; uas electionis, & qui doctrinã euangelicã sua prædicatione cõpleuit, docet nos, quod homo ad imaginẽ & similitudinẽ Dei conditus sit, dicens: Vir non debet nutrire comam, cum gloria & imago Dei sit: imaginẽ simpliciter appellans suo nomine, similitudinẽ autẽ, gloriæ appellatione significans. Pro tribus igitur testimonijs, quæ tibi, si de scriptura sancta reperirem, dicebas posse sufficere: ecce septem testimonia dedimus. Quis ergo sustinebit Origenis ineptias? ut non grauius aliquid loquar: & similis efficiar uel ipsi uel discipulis eius, qui audent in periculo animæ suæ asserere, quodcunq; eis in buccã uenerit: & magis iubere Deo, & non ab eo uel orare uel discere ueritatem. Quidã enim eorum dicunt, quod imago Dei, quam prius accepit Adam, illo peccante perierit. Alij suspicantur corpus, quod filius Dei habiturus esset ex Maria, ipsam esse imaginẽ: alij sensum, alij uirtutem: isti baptisma, hi quod homo ad imaginẽ Dei dominetur omnibus: ebriorum more hæc uel illa ructantes, quos oportebat tantum effugere discrimen, nec negare quæ loquitur Deus, & credentes simpliciter saluos fieri, deoq; concedere donationis suæ certam & ueram scientiã, in qua potissimũ parte homines condiderit ad imaginem & similitudinẽ suam. Qui hæc relinquentes, multis se quæstionibus implicarunt, & per hoc in cœnum demersi sunt peccatorum. Nos autem dilectissime credimus his, quæ loquutus est Dominus: & scimus, q; in cunctis hominibus imago Dei permaneat: ipsiq; concedimus nosse in qua parte homo ad imaginẽ Dei conditus sit. Sed neq; illud, quod quidam in epistola Ioannis legentes non intelligunt, quenquam decipiat, ubi loquitur: Nunc filij Dei sumus, & nondum apparet quod erimus. Nouimus autem, quia cum

A cum ille reuelatus fuerit, similes ei erimus. Videbimus enim eũ sicuti est. Hoc enim propter gloriã quæ ibi reuelanda est sanctis eius, dictum est: sicut & in alio loco legimus: A' gloria in gloriã: cuius gloriæ iam in isto seculo sancti arrabonẽ & portiunculam susceperunt. Primus eorũ Moyses, cuius fulsit facies ualde, & radiabat ueluti fulgor & sol. Secundus Elias, igneo curru raptus in cœlum, & ignis detrimenta non sentiens. Stephanus lapidabatur, & faciẽ habebat angeli, quæ ab omnibus cernebatur. Hoc autẽ quod in paucis diximus, de omnibus intelligẽdũ est, ut impleatur illud quod scriptũ est: Omnis qui sanctificat semetipsum, inter beatos numerabitur. Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum uidebunt. Cum hæc ita se habeant dilectissime, custodi animã tuam, & desine circa nos murmurare. Dicit enim scriptura diuina: Nolite murmurare adinuicem, sicut quidam murmurauerunt, & à serpentibus perierunt: magis acquiesce ueritati, & dilige diligentes te, & ueritatẽ. Deus autem pacis præstet nobis iuxta suam clementiam, ut conteratur satanas sub pedibus Christianorũ, & abijciatur omnis occasio peruersa, ne scindatur in nobis uinculũ charitatis & pacis, & rectæ fidei prædicatio. Præterea quod audiui quosdam murmurare contra me, quia quãdo simul pergebamus ad sanctum locum qui uocatur Bethel, ut ibi collectam tecum ex more ecclesiastico facerem, & uenissem ad uillam quæ dicitur Anablatha, uidissemq; ibi præteriẽs lucernã ardentẽ, & interrogassem, quis locus esset, didicissemq; esse ecclesiã, & intrassem ut orarem: inueni ibi uelum pendens in foribus eiusdẽ ecclesię tinctũ atq; depictum, & habens imaginẽ quasi Christi, uel sancti cuiusdam. Non enim satis memini, cuius imago fuerit. Cum ergo hoc uidissem, in ecclesia Christi cõtra autoritatẽ scripturarũ hominis pendere imaginẽ, scidi illud, & magis dedi consilium custodibus eiusdem loci, ut pauperẽ mortuũ eò obuoluerent & efferrent. Illiq; contra murmurantes dixerunt: Si scindere uoluerat, iustum erat, ut aliud daret uelũ atq; mutaret. Quod cum audissem, me daturũ esse pollicitus sum, & ilico esse missurum. Paululũ autem morarũ fuit in medio, dum quæro optimũ uelũ pro eo mittere. Ar-
B bitrabar enim de Cypro mihi esse mittendum. Nunc autem misi quod potui reperire, & precor ut iubeas presbyteros eiusdẽ loci suscipere uelum à latore, quod à nobis missum est: & deinceps præcipere, in ecclesia Christi istiusmodi uela, quæ contra religionem nostram ueniunt, non appendi. Decet enim honestatem tuam hanc magis habere solicitudinem, ut scrupulositatẽ tollat, quæ indigna est ecclesia Christi & populis qui tibi crediti sunt. Palladium uero Galatam, qui quondam nobis charus fuit, & nũc misericordia Dei indiget, caue, quia Origenis hæresim prædicat & docet, ne fortè aliquos de populo tibi credito ad peruersitatem sui inducat erroris. Opto ut ualeatis in Domino.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 Cribuntur his uerbis.] Nempe his quę mox sequuntur. Iuxta Græcam etymologiam, ψυχὰς ἀπὸ τοῦ ψύχεσθαι.] Id est animas à refrigescẽdo. Torquet autem hanc etymologiam, cum potius dicatur à uerbo ψύχω, quod est uiuifico, siue animo: quanquã & refrigero significet, sed proprie respirando ψύχω, quod spiritus refrigeret. Iuxta Græcos δέσμας.]
2 δέω uincio, δέσμῳ uinculũ, quòd corpori sit alligatũ. Cadauer dici.] Vt σῶμα dicatur, quasi πῶμα, quod à cadendo dictũ est. Plato putat σῶμα dici posse quasi carcerẽ, quòd illic anima seruetur, donec pœnas luerit. Σῆμα.] Σῆμα sepulchrũ est, siue monumentum. Nam σῆμα quasi signum dicitur, quod indicet titulũ sepulti. De his etymologijs Plato differit in Cratylo, & Macrobius in cõ-
3 mentarijs, quos scripsit in Somnium Scipionis. Coriarius, aut sordiscarius.] In nonnullis scriptum habebatur, sordis carnis. Ego legendũ arbitror, aut scortisarius, à pellibus animantium, quæ scorta uocantur: aut scrutarius, à genere uestis pelliceæ. Horatius: Vilia uendentem tunicato scruta popello.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Ioannes episcopus Hierosolymitanus, suspectus erat, quod Origenis & Arianorum dogmatibus esset infectus. Proinde ab huius cõmunione diuus Hieronymus abstinebat. Congregato autẽ super hac re sub Epiphanio monachorum & presbyterorũ concilio apud Antiochiã, efflagitatus est Ioannes ut se purgaret de infamia hæreseos. Is diu tergiuersatus, tandem misso quodã, sed sine literis, magis auxit suspicionem malæ conscientiæ. Hunc igitur magna libertate prouocat, ut aperte aut hæresim suam profiteatur, aut Christianum esse se declaret. Hæc tametsi sunt erudita, tamen absq; dolore legi non possunt, inter tantos uiros tantas factionum & simultatum turbas incidisse.

HIERONYMVS AD PAMMACHIVM ADVERSVS errores Ioannis Hieroſolymitani epiſcopi.

SI iuxta Paulū apoſtolū, quod ſentimus orare non poſſumus, ac propriæ mentis cogitationē ſermo non explicat: quanto magis periculoſum eſt de alterius animo iudicare, & ſingulorū dictorū atq; uerborum inueſtigare atq; proferre rationē? Natura hominū prona eſt ad clementiā, & in alieno peccato ſui quiſque miſeretur. Si ergo reū in ſermone reprehēderis, ſimplicitatē uocabit. Si calliditatē arguēris, imperitiā cōfitebitur, ut ſuſpicionē uitet malitiæ. Atq; ita fiet, ut tu qui arguis, calūniator: ille qui reprehenditur, nō hæreticus, ſed ruſticus iudicetur. Noſti Pammachi, noſti me ad hoc opus nō inimicitijs, nō gloriæ cupiditate deſcēdere, ſed prouocatum literis tuis ex ardore fidei: ac uelle ſi fieri poſſet, omnes idipſum ſapere: nec impatientię ac temeratis (als temeritatis) poſſe reprehēdi, ſi poſt trienniū loquor. Deniq; niſi ad apologiā, de qua nunc ſcribere inſtitui, multorū animos diceres perturbatos, & in utranq; partem fluctuare ſententiam, decreuerā in incepto ſilentio permanere. Faceſſat itaq; Nouatus errantibus manus non porrigens, Montanus cū inſanis fœminis proſternatur, iacētes in barathrū præcipitans ne leuētur. Quotidie peccamus oēs, & in aliquo labimur. Qui ergo in nos clemētes ſumus, rigorē cōtra alios non tenemus: quin potius oramus, petimus, obſecramus, ut aut ſimpliciter noſtra fateatur, aut apertè defendat aliena. Nolo uerborū ambiguitates: nolo mihi dici, quod & aliter poſsit intelligi. Reuelata facie gloriā Dñi cōtemplemur. Claudicabat quondā & Iſraeliticus populus in utroq; pede. Sed Helias, qui interpretatur fortis Dñi, Vſq; quo, ait, claudicatis in utroq; ueſtigio? Si Dñs eſt Deus, ambulate poſt eū: ſi autē Baal, ſequimini eum. Et ipſe Dñs de Iudæis: Filij alieni mētiti ſunt mihi: filij alieni inueterauerūt, & claudicauerunt à ſemitis ſuis. Certe ſi hæreſeos nulla ſuſpicio eſt, ut cupio & credo, cur non uerbis meis meū ſenſum loquitur? Quā ille ſimplicitatē uocat, ego malitiā interpretor. Perſuadere mihi uult, quod pure credat: pure ergo & loquatur. Et ſiquidem unū uerbū uel unus ſenſus eſſet ambiguus, ſi duo, ſi tres, ignorantiæ ueniā tribuerem: nec ea quæ aut obſcura uel dubia ſunt, de certis & perſpicuis æſtimarē. Nunc uero quæ iſta ſimplicitas eſt, quaſi ſuper oua & ariſtas inter theatrales præſtigias pendenti gradu incedere, ubiq; dubiū, ubiq; ſuſpectū? Putes eum non expoſitionē fidei, ſed figuratam cōtroueſiā ſcribere. Quod iſte nunc appetit, olim in ſcholis didicimus. Noſtra aduerſum nos dimicat armatura. Etiā ſi bene credit, & circūſpecte & timide loquitur, ſuſpicionē mihi facit nimia diligentia. Qui ambulat ſimpliciter, ambulat cōfidenter. Stultū eſt fruſtra infamiā ſuſtinere. Obijcitur ei crimen, cuius nō habet cōſcientiā. Ergo crimē quod totū pendet in uerbo, neget cōfidenter, ac libere faciat inuidiā aduerſario ſuo. Eadem audacia qua ille inſimulat, hic defendat. Cūq; omnia dixerit quæ uoluerit, quæ propoſuerit, quæ ſuſpicionibus carent: ſi perſeuerat calumnia, conſerta manu in ius trahat. Nolo in ſuſpicione hæreſeos quenquā eſſe patientē, ne apud eos qui ignorāt innocentiā eius, diſſimulatio cōſcientia iudicetur ſi taceat: licet ſuperfluū ſit eius præſentiam quærere, & extorquere ſilentium, cuius apud te literas teneas. Scimus omnes, quid tibi ſcripſerit, quid in te argueſit, in quo (ut tu uis) calumniatus ſit. Reſponde ad ſingula, per epiſtolæ huius gradere ueſtigia, ne punctum quidem & apicem calumniæ tranſeas. Si enim egeris negligenter, & (ut ego tibi credo iuranti) caſu aliqua tranſieris, ſtatim ille clamabit, & dicet: Hic hic teuictum teneo, hic totius negocij cardo uerſatur. Non æque inimici audiunt, & amici. Qui inimicus eſt, etiā in ſcirpo nodum quærit: amicus praua quoq; recta iudicat. Scribūt ſeculi literæ, amātium cæca eſſe iudicia, quas tu forſitan ſacris uoluminibus occupatus omnino neglexeris. Nunquā de amicorū iudicio glorieris. Illud uerū eſt teſtimoniū, quod ab inimica uoce profertur. Alioqui ſi amicus pro te dixerit, nō teſtis, aut iudex, ſed fautor putabitur. Hæc & huiuſmodi loquētur inimici tui, qui tibi fortè non credant, & mouere cupiant ſtomachum. Cæterum ego quem nunquam uolens læſiſti, cuius ſemper in epiſtolis tuis nomen cogeris uentilare: do conſilium, ut aperte aut fidem eccleſiæ prædices, aut loquaris.

A loquaris, ut credis. Dispensatio etenim ac liberatio ista prudẽs uerborũ, indoctos decipe
re potest. Cautus auditor & lector cito deprehẽdet insidias: & cuniculos quibus ueritas
subuertitur, apertè in luce demõstrabit. Et Ariani, quos optime nosti, multo tẽpore pro
pter scandalum nominis ὁμοούσιου se damnare simulabant, uenenáq; erroris circumline-
bant melle uerborum. Sed tandem coluber se tortuosus aperuit, & noxium caput, quod
spiris totius corporis tegebatur, spiritali mucrone confossum est. Recipit, ut scis, ecclesia
pœnitentes: & numero superata peccantiũ, dum deceptis gregibus consulit, pastorum
uulneribus ignoscit. Eadem nunc & in ueteri & in noua hæresi consuetudo seruatur, ut
aliud populi audiant, aliud prædicẽt sacerdotes. Ac primum antequam epistolam tuam
quam scripsisti ad episcopũ Theophilum, interpretatã huic uolumini inseram, & osten-
dam tibi, me intelligere nimis cautam prudentiã tuam, expostulare tecũ libet. Quæ hæc
est tanta arrogantia, non respondere de fide interrogantibus? Tantam fratrum multitu-
dinem, & monachorũ choros, qui tibi in Palæstina nõ cõmunicant, quasi hostes publi-
cos æstimare? Dei filius propter unam morbidam ouem, nonagintanouẽ in montib. de
relictis, alapas, crucẽ, flagella sustinuit, & suis humeris portauit ad cœlos baiulans, & pa-
tiens delicatam peccatricẽ. Tu beatissimus papa, & fastidiosus antistes, solus diues, solus
sapiens, solus nobilis ac disertus: conseruos tuos, & redemptos sanguine domini tui, ru-
gata fronte & obliquis oculis despicis? Hoc est illud, quod Apostolo præcipiẽte didici-
isti: Parati semper ad satisfactionẽ omni poscenti uos rationẽ de ea quæ in uobis est spe?
Finge nos occasionẽ quærere, & sub prætextu fidei lites serere, schisma conficere, iurgia
concitare. Tolle occasionẽ uolentibus, ut postquam de fide satisfeceris, & omnes nodos
qui contra te nectuntur absolueris, tunc liquido omnibus probes, non dogmatũ sed or-
dinationis esse certamen. Nisi fortè prudenti consilio, ideo de fide interrogatus taces, ne
uidearis hæreticus esse, cũ satisfeceris. Omnia ergo crimina, quibus accusantur homines,
refutare non debent: ne postquam negauerint, criminosi sint. At contemnis laicos, diaco
B nos atq; presbyteros. Potes enim (ut gloriaris & iactitas) in una hora mille clericos face-
re. Habes papam Epiphaniũ, qui te apertè missis literis hæreticũ uocat. Certe nec ætate,
nec scientia, nec uitæ merito, nec totius orbis testimonio, maior illo es. Si ætatẽ quæris,
iuuenis ad senẽ scribes: si scientiam, non sic eruditus ad doctum: licet te fautores tui, diser
tiorem Demosthene, acutiorẽ Chrysippo, sapientiorẽ Platone cõtendant, & tibijpsi for
tè persuaserint. De uita aũt & fide nihil amplius dicam, ne te lædere uidear. Eo tempore
quo totum Orientẽ (excepto papa Athanasio atq; Paulino) Arianorum & Eunomiano
rum hæresis possidebat, quãdo tu Occidentalibus & in medio exilio confessoribus, nõ
cõmunicabas: ille uel presbyter monasterij ab Eutychio audiebatur, uel postea episco-
pus Cypri à Valente non tangebatur. Tantæ enim uenerationis semper fuit, ut regnan-
tes hæretici, ignominiã suam putarent, si talem uirũ persequerẽtur. Scribe igitur ad hũc.
Responde epistolæ eius: sentiant cæteri fidem, eloquentiã, prudentiam tuam, ne tibi so-
lus disertus esse uidearis. Cur ab alio prouocatus, aliorsum arma conuertis? Palæstinę in
terrogaris, & respondes Ægypto. Alijs lippientibus, ungis oculos non dolentiũ. Si pla
citura nobis alteri loqueris, satis superbè: si aliud quàm quærimus, satis superfluè. Sed di
cis, epistolam meam probauit Alexandrianus episcopus. Quid probauit? Contra Ariũ,
contra Photinum, contra Manichæum bene loquutũ. Quis enim te hoc tempore arguit
Arianũ? quis tibi nũc Photini Manichæiq; crimẽ impingit? Olim ista emẽdata sunt atq;
concussa. Non eras tam stultus, ut apertè defenderes hæresim, quam sciebas ecclesiæ di-
splicere. Noueras te si hoc feciſſes, statim loco mouẽdum, & solij tui delicias suspirabas.
Sic sententiam temperasti, ut nec simplicibus displiceres, nec tuos offenderes. Bene scri-
psisti, sed nihil ad causam pertinens. Vnde nouerat Alexandrinæ ecclesiæ pontifex, in
quibus arguereris? quorum à te confessio postularetur? Debueras tibi obiecta pro-
ponere, & sic ad singula respondere. Vetus narrat historia: Quidam quum disertè di-
ceret, ferreturq; impetu ac uolubilitate uerborum, causamq; omnino non tangeret, pru-

dens auditor & iudex: Bene (inquit) bene, ſed quò iſtud tã bene? Imperiti medici ad o- mnes oculorũ dolores uno utũtur collyrio. Qui arguitur in plurib. & in dilutione crimi- nũ aliqua prætermittit, quicquid tacuerit, cõfitetur. An nõ reſpõdiſti ad epiſtolã Epipha nij, & propoſuiſti ipſe quæ diſſolueres? Nimirum hac fiducia reſpondiſti: Nullus fortiter à ſemetipſo cæditur. Elige è duobus, quod uis. Optio tibi dabitur, aut reſpõdiſti ad epi- ſtolã Epiphanij, aut nõ. Si reſpõdiſti, cur maxima & plurima de his quæ tibi obiecta ſunt reliquiſti? Si non reſpondiſti, ubi eſt illa apologia tua, in qua gloriaris apud ſimplices: & quaſi ignorantibus cauſam, huc illucq; diſſeminas? Octo tibi (ut ſtatim probabo) de ſpe fidei Chriſtianæ quæſtionũ capita obiecta ſunt. Tria tantũ tangis & præteris. In cæteris grande ſilentium eſt. Si ad ſeptẽ abſolutiſsimè reſpondiſſes, hærerẽ tamen in uno crimi- ne, & quod tacueras, hoc tenerẽ. Nunc uero quaſi auribus lupum apprehenderis, nec te- nere potes, nec audes dimittere. Ipſa quoq; tria quaſi negligẽs atq; ſecurus, quaſiq; aliud agens: & in quib. aut nulla aut parua ſit quæſtio, præteruolas atq; perſtringis. Et ita oper tus ac tectus incedis, ut plus confitearis tacendo quàm renuas diſputando. Quis nõ pro- tinus tibi poteſt dicere: Si lumen quod in te eſt, tenebræ ſunt, ipſæ tenebræ quantæ erũt? Si tres quæſtiunculæ, de quibus uiſus es aliquid dicere, ſuſpicione & culpa nõ carent, & fraudulenter ac lubricè ſcriptæ coarguũtur: quid faciemus de quinq; reliquis, in quibus quia nulla ambigui ſermonis dabatur occaſio: nec illudere poteras audientes, maluiſti o- mnino reticere, quàm apertè quod tectum fuerat confiteri. Et primũ de libro περὶ ἀρχῶν, ubi loquitur: Sicut enim incongruũ eſt dicere, quod poſsit filius uidere patrẽ: ita incon- ueniens eſt opinari, quod ſpiritus ſanctus poſsit uidere filium. Secundum, quod in hoc corpore quaſi in carcere ſunt animæ religatæ: & antequam homo fieret in paradiſo, inter rationabiles creaturas in cœleſtibus cõmoratæ ſunt. Vnde poſtea in conſolationẽ ſuam anima loquitur in Pſalmis: Priuſquam humiliarer, ego deliqui. Et: Reuertere anima mea in requiem tuam. Et: Educ de carcere animam meam: & cætera his ſimilia. Tertium, quod dicat, & diabolum & dæmones acturos pœnitentiã aliquando, & cũ ſanctis ultimo tem- pore regnaturos. Quartũ, quod tunicas pelliceas humana corpora interpretetur, quibus poſt offenſam & eiectionẽ de paradiſo Adam & Eua induti ſunt, haud dubium quin an- te in paradiſo ſine carne, neruis & oſsibus fuerint. Quintũ, quod carnis reſurrectionem membrorumq; compagem, & ſexum quo uiri diuidimur à fœminis, apertiſsimè neget: tã in explanatione primi pſalmi, q; in alijs multis tractatibus. Sextũ, quod ſic paradiſum allegorizet, ut hiſtoriæ auferat ueritatẽ, pro arboribus angelos, pro fluminibus uirtutes cœleſtes intelligens, totamq; paradiſi continentiã tropologica interpretatione ſubuer- tat. Septimũ, quod aquas quæ ſuper cœlos in ſcripturis eſſe dicuntur, ſanctas ſupernasq; uirtutes: quæ ſupra terrã & infra terram, contrarias & dæmoniacas eſſe arbitrẽtur. Octa- uum, quod extremũ obijcit, imaginem & ſimilitudinẽ Dei, ad quam homo conditus fue rat, dicit ab eo perditã, & in homine poſt paradiſum nõ fuiſſe. Hę ſunt ſagittę, quibus con foderis: hæc tela, quibus in tota epiſtola uulneraris: excepto eo, quod tuis genibus aduo- lutus, ſanctamq; caniciẽ ſepoſito parumper ſacerdotis honore ſubſternens, deprecatur ſa lutem tuam, & his uerbis loquitur: Præſta mihi & tibi ut ſalueris, ſicut ſcriptum eſt, à ge- neratione peruerſa: & recede ab hæreſi Origenis, & à cunctis hæreſibus dilectiſsime. Et infrà. Propter defenſionẽ hæreſeos aduerſum me odia ſuſcitantes rumpitis charitatem, quam in uobis habui: intantum, ut faceretis nos etiam pœnitere, quare uobis cõmunica- uerimus, ita Origenis errores & dogmata defendentibus. Dic mihi diſputator egregie, de octo capitulis ad quæ reſponderis. Pauliſper de cæteris taceo. Prima illa blaſphemia, quod nec filius patrem, nec filium poteſt uidere ſpiritus ſanctus, quibus à te telis confoſ- ſa eſt? Sanctam, inquit, & adorandam trinitatem eiuſdem ſubſtantię, & coæternam, eiuſ- dem gloriæ & diuinitatis credimus: anathematizantes eos, qui grande aut paruum, aut inæquale, aut uiſibile in deitate trinitatis quicquam loquuntur. Sed ſicut incorpora- lem, inuiſibilem, & æternum dicimus patrem: ſic incorporalem, inuiſibilem & æternum

dicimus

A dicimus filium & ſpiritum ſanctum. Niſi hoc diceres, eccleſiam nõ teneres: & tamen non
quæro, ſi antè nõ dixeris: nõ euentilabo, ſi amaueris eos qui talia prędicauerunt: cum qui
bus fueris, quando iſta dicẽtes exilia ſuſtinebant: quis ſit ille, qui Theone presbytero ſpi
ritum ſanctum deum in eccleſia prædicante, clauſerit aures, foraſq; cum ſuis concitus fu
gerit, ne tantũ audiret piaculum. Statim ſera cõuerſione fidelem, inquit, uolo. Miſerabi
2 lis prætextatus, qui deſignatus conſul eſt mortuus, homo ſacrilegus et idolorum cultor,
ſolebat ludens beato papæ Damaſo dicere: Facite me Romanæ urbis epiſcopum, & ero
protinus Chriſtianus. Quid mihi longo ſermone & lacinioſis periodis Arianũ te nõ eſſe
demonſtras? Aut nega hoc dixiſſe eum qui arguitur: aut ſi locutus eſt talia, eũ damna qui
dixerit. Vis ſcire quantus ſit ardor bene credentiũ? audi Apoſtolum: Et ſi nos, aut ange
lus de cœlo aliter euangelizauerit uobis q̃ annunciauimus, anathema ſit. Tu mihi ut cri
mẽ extenues: & diſſimulato nomine criminoſi, quaſi ſecura ſint omnia, & nullus in bla
ſphemijs arguatur, eroſam fidem artifici ſermone cõtexis. Dic ſtatim, & epiſtola tua hoc
habeat exordiũ, anathema ei, qui talia auſus eſt ſcribere. Fides pura morã non patitur. Vt
apparuerit ſcorpius, ilico conterendus eſt. Dauid inuentus ſecundum cor dñi: Nonne,
inquit, odientes te Domine oderã, & ſuper inimicos tuos tabeſcebã? Perfecto odio ode
ram illos. Ego ſi patrem, ſi matrem, ſi germanũ aduerſum Chriſtum meũ audiuiſſem iſta
dicentes, quaſi rabidi canis blaſphemãtia ora laceraſſem, & fuiſſet in primis manus mea
ſuper eos. Qui patri & matri dixerunt, Non nouimus uos, hi impleuerunt uoluntatẽ do
mini. Qui diligit patrẽ aut matrẽ ſuper Chriſtum, nõ eſt eo dignus. Obijcitur tibi, quod
magiſter tuus, quem catholicum uocas, quem defendis obnixè, dixerit: Filius non uidet
patrem, & filium non uidet ſpiritus ſanctus, & tu mihi dicis: Inuiſibilis pater, inuiſibilis
filius, inuiſibilis ſpiritus ſanctus: quaſi nõ & angeli & cherubim, & ſeraphim, ſecundum
naturam ſuam oculis noſtris inuiſibiles ſint? Certè Dauid etiam de aſpectu cœlorũ dubi
tans: Videbo, inquit, cœlos, opera digitorum tuorũ. Videbo, non uideo. Videbo, quan
B do facie reuelata gloriam domini fuero contemplatus: nunc autem ex parte uidemus, &
ex parte cognoſcimus. Quæritur an patrẽ uideat filius: & tu dicis, inuiſibilis pater eſt. De
liberatur an filium uideat ſpiritus ſanctus: & tu reſpõdes, inuiſibilis eſt filius. Verſatur in
cauſa, an ſe inuicẽ trinitas uideat, humanæ aures tantam blaſphemiã ferre non ſuſtinent:
& tu dicis, inuiſibilis trinitas eſt. In laudes cæteras euagaris: peroras in his quæ nullus in
quirit. Auditorem aliorſum trahis, ut quod quærimus non loquaris. Verum hæc ex ſu
perfluo dicta ſint. Donamus tibi, ut non ſis Arianus: imò plus, ut nunquã fueris. Conce
dimus, ut in expoſitione primi capituli, aduerſum te nulla ſuſpicio ſit, & totũ purè, totum
ſimpliciter ſis locutus, eadem ſimplicitate nos tecum loquimur. Num papa Epiphanius
accuſauit te, quod Arianus eſſes? Num Eunomij ἀθέου tibi impegit hæreſim? Hoc per to
tam epiſtolam queritur, quod Origenis dogmatũ ſequaris errores, & quoſdam habeas
huius hæreſeos ſocios. Cur aliud interrogatus, reſpondes aliud: & quaſi cum ſtultis lo
quaris, diſſimulatis criminibus quæ in literis continentur, replicas quid in eccleſia præ
ſente Epiphanio dixeris? Confeſſionem fidei poſtularis, & diſertiſſimos tractatus tuos
nolentibus ingeris? Quæſo lector, ut memor tribunalis Domini, & de iudicio tuo te in
telligens iudicandum, nec mihi, nec aduerſario faueas, néue perſonas loquentiũ, ſed cau
ſam conſideres. Dicamus ergo quod cœpimus. Scribis in epiſtola tua, quod anteq; Pau
linianus presbyter fieret, nunquam te Epiphanius ſuper Origenis errore conuenit. Pri
mum dubium eſt, & de perſonis diſputo. Ille obieciſſe ſe dicit, tu negas: ille teſtes pro
fert, tu non uis audire productos. Ille etiam commemorat alium eſſe conuentum, tu pro
utroque diſſimulas: mittit tibi per clericum ſuum epiſtolam, reſponſionem flagitat: ta
ces, mutire non audes: & Palæſtinæ prouocatus, Alexandriæ loqueris. Inter illum & te,
cui accommodanda ſit fides, non eſt meum dicere. Puto quod nec ipſe audeas aduerſum
talem & tantum uirum, tibi ueritatem, illi mendacium deputare. Sed fieri poteſt, ut u
nuſquiſq; pro ſe loquatur. Te ipſum contra te teſtem uocabo. Si enim nulla de dogma

tibus

tibus quæſtio uerſabatur: ſi ſtomachū ſenis nō moueras: ſi ille tibi nihil reſpōderat, quid c
neceſſe erat, ut in uno eccleſiæ tractatu, de cunctis dogmatibus, homo non ſatis eloquēs,
diſputares de trinitate, de aſſumptione dominici corporis, de cruce, de inferis, de ange-
lorum natura, de animarū ſtatu, de reſurrectione ſaluatoris, & noſtra: & interea quæ for-
ſitan oblitus es ſcribere, præſentibus populis & tali ac tanto uiro intrepidus diceres, &
omnia una ſaliua cōtinuares? Vbi ſunt ueteres eccleſiæ tractatores, qui uix ſingulas quæ
ſtiones explicare multis uoluminibus potuerunt? ubi electionis uas, tuba Euangelij, ru-
gitus leonis noſtri, tonitruus gentiū, flumen eloquentiæ Chriſtianæ: qui myſteriū retro
generationib. ignoratū, & profundum diuitiarū ſapientiæ & ſciētiæ Dei magis miratur,
quàm loquitur? Vbi Eſaias uirginis demonſtrator, qui in una quæſtione ſuccūbens ait:
Generationē eius quis enarrabit? Repertus eſt ſeculis noſtris haud grādis homunculus,
qui de cūctis eccleſiæ quæſtionibus, uno linguæ rotatu ſole clarius coruſcaret. Si nemo
à te poſtulabat, & tranquilla erant omnia, ſtultè tanta diſputādi uoluiſti ſubire diſcrimi-
na. Si iam tunc in ſatisfactionem fidei loquebaris, ergo non eſt ordinatio presbyteri, cau-
ſa diſcordiæ: quem conſtat multo poſt tempore conſtitutum. Fefelliſti abſentes, & literę
tuæ peregrinis auribus blandiūtur. Nos hic eramus, cuncta nouimus, quando cōtra Ori
genem in eccleſia tua, papa Epiphanius loquebatur, quādo ſub illius nomine in uos iacu
la torquebantur. Tu & chorus tuus canino rictu, naribuſq; contractis, ſcalpentes capita,
delirū ſenē nutibus loquebamini. Nónne ante ſepulchrū dñi miſſo archidiacono præce
piſti, ut talia diſputans conticeſceret? Quis hoc uſquā presbytero ſuo coram plebe impe
rauit epiſcopus? Nónne cū de anaſtaſi pergeretis ad crucē, & ad eum omnis ætatis & ſe-
/ xus turba conflueret, offerens paruulos, pedes deoſculans, fimbrias uellens: cumq; non
poſſet promouere gradū, ſed in uno loco uix fluctus undantis populi ſuſtineret, tu tor-
tus inuidia aduerſus glorioſum ſenem clamitabas: nec erubuiſti in os ei dicere, quod uo-
lens & de induſtria moraretur. Recordare quæſo illius diei, quādo ad horā ſeptimā inui
tatus populus ſpe ſola, quaſi poſtea auditurus Epiphaniū eſſet, detinebatur: qd tūc cōcio D
natus ſis. Nempe contra Anthropomorphitas, qui ſimplicitate ruſtica deū habere mem-
bra quæ in diuinis libris ſcripta ſunt, arbitrātur, furens & indignās loquebaris: oculos et
manus & totius corporis truncum, in ſenem dirigebas, uolens illum ſuſpectum facere
ſtultiſsimæ hæreſeos. Poſtquam laſſus ore arido, reſupinaq; ceruice ac tremētibus labijs
conticuiſti, & tandem totius populi uota completa ſunt, quid tibi fecit delirus & fatuus
ſenex? Surrexit, ut ſe indicaret pauca dicturum eſſe, ſalutataq; & uoce & manu eccleſia,
cuncta (inquit) quæ locutus eſt collegio frater, ætate filius meus, contra Anthropomor-
phitarum hæreſim, bene & feliciter locutus eſt, quæ mea quoq; damnatur uoce. Sed æ-
quum eſt, ut quomodo hanc hæreſim cōdemnamus, etiam Origenis peruerſa dogmata
condemnemus. Qui riſus omnium, quæ acclamatio conſecuta eſt, puto quod retineas.
Hoc eſt illud, quod in epiſtola tua dicis loquentem illum ad populum quę uellet, & qua
lia uellet. Scilicet delirabat, qui in regno tuo contra tuā ſententiam loquebatur. Quę uel
let, inquis, & qualia uellet. Vel lauda, uel reproba. Quid & hic dubius incedis? Si bona
erant quę loquebatur, cur nō apertè prędicas? Si mala, cur non conſtanter reprehendis?
Atqui columna ueritatis ac fidei, qui de tanto uiro audet dicere, loquente illo ad popu-
lum quæ uellet, & qualia uellet: de ſeipſo quàm prudenter & uerecūndè, quàm humiliter
+ referat, cōſideremus. Cum (inquit) & nos quadam die ante eum locuti eſſemus: & præ-
ſens lectio prouocaſſet, audiente illo et uniuerſa eccleſia, de fide et omnibus eccleſiaſti-
cis dogmatibus hæc locuti ſumus, quæ et ſemper gratia dei indeſinenter in eccleſia do-
cemus, et in catecheſibus. Rogo quæ eſt iſta confidentia, qui tantus animi tumor? Gor-
gian Leontinum cuncti philoſophi et oratores lacerant, quod auſus ſit publicè ſella po-
ſita, policeri reſponſurū ſe, de qua quiſq; re interrogare uoluiſſet. Niſi me honor ſacer-
dotij, et ueneratio nominis refrenaret, et ſcirem illud Apoſtoli: Neſciebam fratres, quia
pontifex eſt: ſcriptum eſt enim: Principem populi tui non maledices: qua uociferatio-
ne

A ne & indignatione uerborum, de tua narratione cõquererer? Licet ipse nominis tui extenues dignitatẽ, cum patrẽ penè omniũ episcoporum, & antiquę reliquias sanctitatis & opere & sermone despicias. Dicis te quadam die, cũ præsens lectio prouocasset, audiente illo & uniuersa ecclesia de fide & omnibus ecclesiasticis dogmatibus disputasse. Non est mirari Demosthenẽ, qui pulcherrimã orationẽ contra Æschinẽ multo tempore dicitur exarasse. Frustra suspicimus Tullium. Refert enim Cornelius Nepos, se præsente ipsum penè uerbis quibus edita est, eam pro Cornelio seditioso tribuno defensionẽ peroratam. En Lysias noster, en Gracchus, & ut aliquid de neotericis inferã, Qu. Ateius, qui ingeniũ in numerato habebat: ut sine monitore tacere non posset: de quo egregriè Cęsar Augustus, Quintus (inquit) noster sufflammandus est. Quisquã ne prudentũ & sani capitis, in uno ecclesiæ tractatu, de fide & de omnibus ecclesiasticis dogmatibus se asserat disputasse? Quæso te ut ostendas mihi, quæ sit illa lectio toto scripturarũ sapore cõdita: cuius te occasio prouocarit, ut repentè ad periculum ingenij descenderes? Et nisi tibi desertitudinis tuæ fluuius inundasset, poteras argui, quod non posses ex tẽpore de cunctis dogmatibus dicere. Verũ quid hoc est? aliud promittis, & aliud exhibes. Cõsuetudo autem apud nos istiusmodi est, ut his qui baptizãdi sunt, per quadraginta dies, publicè tradamus sanctam & adorandã trinitatẽ. Si te præsens lectio prouocauit, ut de cunctis dogmatibus una hora diceres, quid necesse fuit quadraginta dierũ replicare doctrinam? Sin aũt ea referebas, quæ per totam quadragesimã locutus es, quomodo te quadã die, ut de cunctis dogmatibus diceres, una lectio prouocauit? Sed et hic ambiguè loquitur: Potest enim fieri, ut quæ per quadraginta dies tradere solebat in ecclesia baptizandis, hæc sub unius lectionis occasione perstrinxerit. Eiusdem enim eloquẽtiæ est, & pauca multis, & multa paucis uerbis posse dicere. Hoc quoq; intelligi datur, q̃d postq̃ illum una lectio prouocauit, inflammatus ardore dicendi, per quadraginta dies nunq̃ tacuerit: sed & ocioſus senex, ex eius ore dependẽs, dum res inauditas scire desiderat, penè dormiẽs ecci-
B derit. Vtcunq; toleranda sunt, forsitan & hæc simpliciter more suo sit locutus. Ponamus reliqua, in quibus post lacinioſæ disputationis labirynthos, nequaq̃ dubiã, sed apertã ponit sententiam, & miros tractatus suos hoc fine concludit. Cum hæc ipso præsente locuti essemus, & ipse post nos causa honoris, quẽ ei super omnẽ mensurã exhibuimus, prouocatus esset ut diceret: prædicationẽ nostram laudauit, atq; miratus est, & catholicã fidem esse omnibus declarauit. Quantũ ei super omnẽ mensurã honoris exhibueris, declarant supra mensurã exhibitæ contumeliæ, quando eũ per archidiaconũ tacere iussisti: & morantẽ in populis, laudis cupidũ pertonabas. Docent præsentia de præteritis. Ille per totũ exinde trienniũ suas iniurias deuorat, priuataq; simultate contempta, fidei tantũ correctionẽ postulat. Tu qui sumptibus abundas, & totius orbis religio lucrũ tuũ est, grauissimos illos legatos tuos huc illucq; transmittis, & dormientẽ senem ad respondendũ suscitas. Et reuera cui tantũ honoris detuleras: iustũ erat, ut tua prę̃sertim extemporalia dicta laudaret. Quia uero solent interdũ homines laudare quod non probant, & alienã stultitiam cassis nutrire præconijs: nõ solũ tua dicta laudauit, sed laudauit & miratus est: & ne miraculum quoq; paruũ esset, catholicæ esse fidei omni populo declarauit. Hæc q̃ uerè dixerit, & nos testes sumus qui audiuimus: ad quos tuis uocibus perturbatus uenit examinis, temerè se cõmunicasse dicẽs: rogatusq; ab omni monasterio, ut ad te de Bethlehẽ reuerteretur, tantorũ preces nõ ferẽs, sic reuersus est uespere, ut medio noctis aufugeret: & literæ ad papam Syritiũ probant, quas si legeris, peruidebis quomodo tua dicta miratus sit, & catholica declarauerit. Verũ nugas terimus, & aniles et superfluas cãtilenas longo sermone conuincimus. Transeamus ad secundam quæstionẽ, in qua quasi nihil sibi propositum sit, securus & ructans dormire se simulat, ut legentes faciat dormitare. Sed de reliquis quæ ad fidem pertinent, sermo nobis erat, id est omniũ uisibilium & inuisibilium, cœlestium fortitudinũ, & terrestrium creaturarũ, unum & eundem esse conditorem deum, id est, sanctam trinitatem, iuxta Dauid dicentem: Verbo domini cœli firmati

sunt

ſunt,& ſpiritu oris eius omnis uirtus eorũ:quod ſimpliciter oſtendit & hominis creatio, c
Ipſe eſt enim,qui accepto limo de terra,plaſmauit hominẽ:& per gratiã propriæ inſuffla-
tionis animã donauit rationabilem:& liberi arbitrij,non partẽ aliquam ſuæ naturæ,iux-
ta quoſdam,qui hoc impiè prædicãt,ſed propriã conditionẽ. Et de ſanctis angelis æquè
credunt,ſecundum diuinã ſcripturam de deo dicentẽ: Qui facit angelos ſuos ſpiritus,&
miniſtros ſuos ignem urentẽ:de quibus credere quod immutabilis naturæ ſint,non con
cedit nobis ſcriptura,dicẽs: Angelos quoque qui nõ cuſtodierunt ſuum principatũ,ſed
dereliquerunt domicilium,in iudiciũ magni Dei uinculis æternis in tenebris cuſtodiuit:
quia immutati ſunt,& ex propria dignitate & gloria,magis in dæmonum ordinẽ abiſſe
eos cognouimus. Animas uero hominũ ex angelorũ ruina,aut ex cõuerſione fieri: neq;
credidimus aliquando,neq; docuimus(abſit em̃) & alienũ hoc eſſe à prædicatione eccle
ſiaſtica confitemur. Quærimus utrũ animæ antequã homo in paradiſo fieret, & plaſma-
retur Adam de terra,inter rationabiles fuerint creaturas:utrũ propriũ ſtatum habuerint,
uixerint,moratæ ſint,atq; ſubſtiterint:& an Origenis doctrina ſit uera,qui dicit cunctas
rationabiles creaturas,incorporales & uiſibiles, ſi negligẽtiores fuerint, paulatim ad in-
feriora labi,& iuxta qualitates locorũ ad quæ defluũt,aſſumere ſibi corpora. Verbi gra-
tia,primũ ætherea,deinde aerea. Cumq; ad uicina terræ peruenerint, craſsioribus corpo
ribus circundari, nouiſsime humanis carnib. alligari: ipſosq; dæmones, qui proprio ar-
bitrio cum principe ſuo diabolo de Dei miniſterio receſſerunt, ſi paululũ reſipiſcere cœ-
perint,humana carne ueſtiri:ut acta deinceps pœnitẽtia,poſt reſurrectionẽ eodẽ circulo
quo in carnẽ uenerant,reuertantur ad uiſionem Dei,liberati etiam aereis æthereisq; cor
poribus:& tunc omnia genua curuent Deo,cœleſtiũ,terreſtriũ,& infernorũ,& ſit Deus
omnia in omnibus. Cum ergo iſta quærantur,cur tu omiſsis ſuper quibus pugna eſt, de
ſcammate & loco certaminis egrediens,in peregrinis & lõgè alienis diſputationibus im-
moraris? Credis quod cunctas uiſibiles & inuiſibiles creaturas unus Deus fecerit:hoc et
Arius cõfitetur,qui dicit cuncta creata per filium. Si de Marcionis arguereris hæreſi,quę D
alterũ bonum,alterum iuſtum deũ ſerens,illum inuiſibiliũ,hunc uiſibilium aſſerit creato
rem: recte mihi de huiuſmodi ſatisfeceris quæſtione. Credis quod uniuerſitatis trinitas
ſit creatrix. Iſtud Ariani & Emeriani negant,ſpiritum ſanctum non conditorẽ,ſed condi
tum blaſphemãtes. Sed te quis hoc tempore inſimulat Arianũ? Dicis animas hominum
non partẽ Dei eſſe naturæ,quaſi Manichæus nunc ab Epiphanio ſis uocatus. Deteſtaris
eos,qui animas ex angelis aſſerũt fieri: & illorũ ruinã noſtrã dicunt eſſe ſubſtantiã. Noli
diſsimulare quod dixiſti,nec ſimplicitate quod non habes fingere:nec Origenes unquã
dixit ex angelis animas fieri,cum ipſos angelos nomẽ eſſe officij doceat,nõ naturę. In li-
bris em̃ περὶ ἀρχῶν, & angelos,& thronos,& dominationes,poteſtates & rectores mun
di & tenebrarum,& omne nomen quod nominatur, nõ ſolum in præſenti ſeculo, ſed in
futuro,dicit animas eſſe eorum corporum, quæ uel deſiderio uel miniſterio ſuſceperint.
Solem quoq; ipſum & lunã,& omniũ aſtrorum chorũ eſſe animas rationabilium quon-
dam & incorporalium creaturarũ: quæ nunc uanitati ſubiectæ, ignitis uidelicet corpori
bus,quæ nos imperiti et rudes luminaria mũdi appellamus,liberabuntur à ſeruitute cor
ruptionis in libertatẽ gloriæ filiorum Dei. Vnde omnis creatura cõgemiſcit & parturit.
Et Apoſtolus deplorat,dicẽs: Infelix ego homo,quis me liberabit de corpore mortis hu
ius? Non eſt iſtius temporis contra dogma gentilium & ex parte Platonicũ ſcribere. An
te annos fermè decẽ in cõmentarijs Eccleſiaſtę, & in explanatione epiſtolę ad Epheſios,
arbitror ſenſum animi mei prudentibus explicatũ. Hoc nunc rogo,qui tãta loqueris,qui
de cunctis ſermonibus ſub uno tractatu ediſſeris ueritatẽ, ut reſpondeas ſciſcitantibus
breuem abſolutam q; ſententiam. Quando plaſmauit Deus hominem ex limo,& per gra
tiam propriæ inſufflationis ei animam tribuit: utrum illa anima fuerit antè & ſubſtiterit,
& ubi uerſata ſit,quę Dei poſtea inſufflatione donata eſt:an in ſexto die quando corpus
ex limo formatum eſt, & eſſe, & uiuere, Dei poteſtate ſuſceperit. De hoc taces, & quid

quæratur

A quæratur ſcire diſsimulans,in ſuperfluis quæſtionibus occuparis. Origenē relinquis in-
tactum,& contra Marcionē,Apollinarē,Eunomiū,Arium,Manichæū,cæterorumq; hæ-
reticorum ineptias debaccharis.Manū peteris,& pedem porrigis: & tamē dogma quod
retines, latenter inſinuas. Sic nos ruſticos placas, ut tuis penitus non diſpliceas. Dicis,ex
angelis dæmones potius q̄ animas fieri:quaſi nō & ipſi dæmones iuxta Origenē,hoc eſt
pium,animæ ſint aerei corporis: & ex dæmonibus poſtea ſi reſpuerint, humanæ animæ
ſint futuri.Angelos ſcribis eſſe mutabiles, & ſub eo quod piū eſt, illud quod impiū eſt in
4 troducis:ut multis periodis animæ fiant,nō ex angelis,ſed ex his uocabulis,in quæ prius
angeli mutati ſunt. Volo quod dico manifeſtius fieri: finge aliquē tribunitiæ poteſtatis
ſuo uitio regradatū,per ſingula militiæ equeſtris officia, ad tyronis uocabulum deuolu-
tum,nunquid ex tribuno ſtatim fit tyro?Non,ſed ante primicerius,deinde ſenator,duce-
narius,biarchus, circitor, eques, dein tyro:& quanq̄ tribunus quondam miles gregarius
ſit,tamen ex tribuno nō tyro, ſed primicerius factus eſt. Docet Origenes per ſcalā Iacob
paulatim rationabiles creaturas ad ultimū gradū, id eſt ad carnē & ſanguinē deſcendere:
nec fieri poſſe ut de centenario numero ſubito quis ad unū numerū præcipitetur: niſi per
ſingulos numeros,quaſi per ſcalæ gradus ad ultimū uſq; peruenīat:& tot mutare corpo-
ra, quot de cœlo ad terrā mutauerint manſiones.Hæ ſunt ſtrophæ ueſtrę atq; præſtigię,
quibus nos Peluſiotas & iumenta & animales homines ducitis,quia nō recipimus ea quę
ſpiritus ſunt. Vos Hieroſolymitæ etiā angelos deridetis.Pertrahūtur in mediū ueſtra my
ſteria,& de gentiliū fabulis dogma contextū, Chriſtianis auribus publicatur. Hoc quod
uos miramini,olim in Platone cōtempſimus.Contempſimus aūt, quia Chriſti ſtultitiā re
cepimus.Recepimus Chriſti ſtultitiā,quia fatuū Dei ſapiētius eſt hominibus. Nō pudet
Chriſtianos & ſacerdotes Dei,quaſi de rebus ludicris agatur,uerbis dubijs hærere:& am
biguas librare ſentētias,quibus loquēs magis q̄ audiēs decipitur. Vnus ex choro ueſtro
cum à me teneretur,ut diceret quid ſentiret de anima,fuiſſēt ne ante carnē, an non fuiſſet:
B fuiſſe reſpondit ſimul corpus & animam.Sciebam hominē hæreticum laqueos in ſermo-
ne quærere. Tandem reperi eum, ex quo corpus animaſſet, ex tunc eam dicere animam
nuncupatam: quæ prius uel dæmon, uel angelus ſatanæ,uel ſpiritus fornicationis:aut in
parte contraria, dominatio, poteſtas, adminiſtrator ſpiritus, aut nuncius appellata ſit. Si
fuit anima antequam Adam in paradiſo formaretur, in quolibet ſtatu & ordine, & uixit
& egit(neq; enim poſſumus incorporalem & æternam in modum glirium immobilem
torpentemq; ſentire) neceſſe eſt ut aliqua cauſa præceſſerit, cur quæ prius ſine corpore
fuit,poſtea circundata ſit corpore. Et ſi animæ eſt naturale eſſe ſine corpore, ergo contra
naturam eſt eſſe in corpore. Si contra naturā eſt eſſe in corpore, ergo reſurrectio corpo-
ris contra naturam erit. Sed non fiet reſurrectio contra naturam: ergo iuxta ſententiā ue-
ſtram corpus, quod contra naturam eſt, reſurgens animā non habebit. Dicis animā non
eſſe de Dei ſubſtantia. Pulchrè. Damnas enim impijſsimum Manichæum, quē nominare
pollutio eſt. Dicis ex angelis animas nō fieri. Acquieſco pauliſper,licet nouerim quo ſen-
ſu dixeris. Quia ergo didicimus quid neges, uolumus ſcire quid credas. Accepto,inquis,
de terra limo, plaſmauit Deus hominem, & per gratiam propriæ inſufflationis animam
donauit rationabilem, & liberi arbitrij, nō partem aliquam ſuæ naturæ (iuxta quoſdam
qui hoc impiè prædicant) ſed propriam conditionem. Videte quanto circuitu quod nō
quærimus eloquatur. Scimus quod de terra Deus plaſmauit hominem, nouimus quod
inſufflauit in faciem eius, & factus eſt in animam uiuentem: non ignoramus quod anima
rationalis ſit,& proprij arbitrij,& ſcimus quod Dei illa conditio ſit. Nemo dubitat erra-
re Manichæum,qui dicit eam eſſe Dei ſubſtantiam.Hoc nunc interrogo:Anima iſta Dei
conditio,liberi arbitrij, rationalis, neq; de ſubſtantia creatoris, quando facta ſit: utrum
eo tempore quo de limo factus eſt homo, & inſufflatum eſt ſpiraculum uitæ in faciem
eius:an quæ prius fuerat,& inter rationabiles creaturas & incorporeas erat atq; uiuebat,
Dei poſtea inſufflatione donata ſit?Hic taces,hic ruſticum ac ſimplicem te ſimulas:& ſub

uerbis ſcripturæ,ea quæ ſcriptura non ſentit, abſcondis. In eo loco ubi dicis quod nullus c
quærit,nõ illam partem aliquã eſſe ſuæ naturæ,iuxta quoſdam qui hoc impiè prædicant:
illud magis debueras dicere,quod omnes quærimus,nõ eam quæ prius fuerat, non eam
quam antè condiderat,quæ inter rationales atq; incorporeas & inuiſibiles creaturas mul
to iam tẽpore uerſabatur.Nihil horũ loqueris, producis nobis Manichæũ, & abſcondis
Origenẽ:& ſicut paruulis cibum poſcentibus,ludicra quædã offerunt gerulæ, ut auocẽt
mentes eorum: ſic tu nos ruſticos auocas ad alia, ut dum alterius perſonæ nouitate tene-
mur,quod uolumus nõ quæramus.Eſto,hoc nõ loquaris, & ſimplicitas tua nihil in ſe ha
beat q̃d callidè taceas.Qui ergo de anima ſemel dicere cœperas, & de re tanta ab exordio
conditionis humanæ repetere: cur diſputatione pendente, ad angelos & ad diſpenſatio-
nem dominici corporis repente tranſcendis:& tam grandi in medio prætermiſſa ſalebra,
dubios nos in luto hærere pateris? Si inſufflatio Dei (quod non uis,& quod nunc relin-
quis ambiguum)humanæ animæ conditio eſt:Eua,in cuius faciem non inſufflauit Deus,
unde animã habuit? Taceo de Eua, quę in typo eccleſiæ de coſta uiri ædificata, nõ debet
poſt tanta ſecula nepotũ calumnias ſuſtinere. Caín & Abel, primi ex primis hominibus,
unde habuere animas? Omne deinceps humanum genus, quibus animarũ cenſetur exor
dijs? Vtrum ex traduce,iuxta bruta animalia: ut quomodo corpus ex corpore,ſic anima
generetur ex anima? an rationabilis creaturæ deſiderio corporum paulatim ad terrã dela
pſæ,nouiſsimè etiã humanis illigatę corporibus ſunt? An certe (quod eccleſiaſticũ eſt ſe-
cundum eloquia Saluatoris,Pater uſq; modo operatur,& ego operor. Et illud Eſaię: Qui
format ſpiritum hominis in ipſo. Et in Pſalmis: Qui fingit per ſingulos corda eorũ) quo-
tidie Deus fabricatur animas,cuius uelle feciſſe eſt,& conditor eſſe non ceſſat? Scio quæ
contra hęc ſoleatis dicere,& adulteria nobis atq; incœſta proponere:quę longior pugna
eſt,nec huius temporis patitur anguſtias.Eadem cõtrouerſia & in uos retorqueri poteſt:
& quodcunq; in conditorẽ præſentis temporis uidetur indignum,hoc etiam eo donan- D
te nõ eſt indignũ.Naſci de adulterio, nõ eius culpa eſt qui naſcitur, ſed illius qui generat.
Quomodo in ſeminibus nõ peccat terra quæ fouet, nõ ſemen quod in ſulcos iacitur,non
humor & calor, quibus temperata frumenta in germen pullulant, ſed uerbi gratia, fur &
latro qui fraude & ui eripit ſemina:ſic in generatione hominum recipit terra,id eſt uulua,
quod ſuum eſt:& receptum cõfouet,confotum corporat, corporatum in membra diſtin
guit.Et inter illas ſecretas uentris anguſtias, Dei manus ſemper operatur: idẽq; eſt corpo
ris & animę creator. Noli deſpicere bonitatẽ figuli tui qui te plaſmauit, & fecit ut uoluit.
Ipſe eſt Dei uirtus & Dei ſapientia, qui in utero uirginis ædificauit ſibi domũ. Iepte inter
uiros ſanctos Apoſtoli uoce numeratus,meretricis eſt filius. Sed audi,ex Rebecca & Iſaac
Eſau genitus hiſpidus, tam mente q̃ corpore, quaſi bonum triticũ in lolium auenasq; de
generat:quia non in ſeminibus,ſed in uoluntate naſcentis cauſa eſt uitiorũ atq; uirtutum.
Si offenſa eſt naſci in corporibus humanis, quomodo Iſaac, Sampſon, Ioannes Baptiſta
de repromiſsione naſcuntur? Intelligis quid ſit fidem ſuam audacter ac liberè profiteri?
Pone errare me,apertè dico quod ſentio. Et tu igitur aut liberè noſtra profitere,aut con-
ſtanter tua loquere.Noli ſtatuere te in acie mea,ut ruſticitate ſimulata in tuto abeas, cum
uolueris pugnantis terga confodere. Non eſt iſtius temporis contra Origenis dogmata
conſcribere:alteri iſtud,ſi Chriſtus uitam dederit,operi dedicabimus.Nunc quæritur,an
qui arguitur,ad interrogata reſponderit,& ſimplex ſit & aperta eius reſponſio. Tranſea
mus hinc ad famoſiſsimam de reſurrectione carnis & corporis quæſtionem, & in qua te
rurſum lector admonitum uolo, ut cum timore & iudicio Dei me ſcias loqui, & te audi-
re debere.Neq; enim tantæ ſtultitiæ ſum, ut ſi in expoſitione illius fides mera eſt, & perfi
diæ nulla ſuſpicio,quæram accuſandi rationem:& dum uolo alium notare culpæ,ipſe no
ter calumniæ.Lege ergo de reſurrectione carnis,quæ ſubdita ſunt, & cum legeris,& non
placuerint (ſcio enim haud placitura ignorantibus) ſuſpende iudicium, expecta pauli
ſper uſq; ad finem reſponſionis noſtræ, cohibe ſententiam: & ſi tibi poſtea non placue-
rint,

A rint, tunc nos calumniæ denotabis. Paſsionē quoq; eius in cruce & mortē ac ſepulturam, quæ uniuerſa ſeruauit, ac reſurrectionē ueritate & nō putatiuè confitemur: qui & primo genitus ex mortuis, primitias maſſæ corporū noſtrorū quas in ſepulchro poſitas ſuſcitauit, peruexit ad cœlū, ſpē nobis reſurrectionis in reſurrectione proprij corporis tribuens, unde & omnes ſic ſperamus reſurgere ex mortuis, ſicut ille reſurrexit. Non in alijs quibuſdā peregrinis & in alienis corporib. quæ aſſumuntur in phantaſmate: ſed ſicut ipſe in illo corpore, quod apud nos in ſancto ſepulchro conditum reſurrexit: ita & nos in ipſis corporibus, quibus nunc circundamur, & in quibus nunc ſepelimur, eadē ratione & uiſione ſperamus reſurgere. Quæ em̄ iuxta Apoſtolū ſeminantur in corruptione, ſurgēt in incorruptione: quę ſeminātur in ignobilitate, ſurgēt in gloria. Seminatur corpus animale, reſurget corpus ſpirituale: de quibus & Saluator docēs locutus eſt: Qui em̄ digni fuerint ſeculo illo, & reſurrectione ex mortuis, neq; nubent, neq; nubentur: neq; enim ultra mori poterūt, ſed erūt ſicut angeli Dei, cum ſint filij reſurrectionis. Rurſum in alia parte epiſtolæ, hoc eſt in fine ſuorum tractatuū, ut auribus illuderet neſcientium, ſtrepitū reſurrectionis ac pompā hac uerborū ambiguitate librauit. Sed neq; de ſecūdo glorioſo aduētu Dñi noſtri Ieſu Chriſti intermiſimus, qui uenturus eſt in gloria ſua iudicare uiuos & mortuos: ipſe enim ſuſcitabit omnes mortuos, & ante ſuum tribunal eſſe faciet: & unicuiq; reddet ſecundum quod egit per corpus, ſiue bonum ſiue malum: ſcilicet aut coronandus in corpore, quod caſtè egit & iuſtè: aut condemnandus, quod uoluptatibus pariter iniquitatibuſq; ſeruiuit. Hoc quod in Euangelio legimus: In conſummatione mundi ſi fieri poteſt, ſeduci etiā electos: in hoc capitulo comprobamus. Audit uulgus indoctum mortuos & ſepultos: audit reſurrectionē mortuorum, ueritate & non putatiuè: audit primitias maſſę noſtrorū corporū, in domini corpore ad cœleſtia peruenisſe: audit reſurrecturos, non in peregrinis alienisq; corporibus, quæ aſſumūtur in phantaſmate: ſed ſicut ſurrexit Dñs in corpore, quod apud nos in ſancto ſepulchro conditū iacet: ita & nos in ipſis corporibus,
B quibus nunc circundamur & ſepelimur, in die iudicij reſurrecturos. Et ne hoc parū quis exiſtimaret, audit in extremo capitulo: Et unicuiq; reddet ſecundum quod egit in corpore, ſiue bonū ſiue malum: ſcilicet aut coronandus in corpore, quod caſtè egit & iuſtè: aut condemnandus, quod uoluptatibus iniquitatibuſq; ſeruiuit. Hæc audiens indoctū uulgus, in tanto mortuorū, ſepulti corporis, reſurrectionis ſonitu, nullā ſtrophā, nullas inſidias ſuſpicatur. Credit eſſe quod dicitur. Sanctiores em̄ ſunt aures populi q̄ ſacerdotis animus. Iterū atq; iterū te lector cōmoneo, ut patientiā teneas, & diſcas quod ego quoq; per patientiā didici: & tamē anteq̄ uultū draconis euoluā, & dogma Origenis de reſurrectione breuiter exponam (non enim poteris uim ſcire antidoti, niſi uenena perſpexeris) illud diligenter obſerua, & cautè relegēs numera: quod nouies reſurrectionē nominans corporis, ne ſemel quidē carnis inſeruit: ſuſpectumq; tibi ſit, quod de induſtria prætermiſit. Dicit ergo Origenes in pluribus locis, & maxime in libro De reſurrectione quarto, & in expoſitione primi Pſalmi, & in Stromatibus, duplicē errorē uerſari in eccleſia: noſtrorū & hæreticorū. Nos ſimplices & philoſarcas dicere, quod eadem oſſa & ſanguis & caro, id eſt uultus & membra, totiusq; compago corporis reſurgat in nouiſsima die: ſcilicet ut pedibus ambulemus, operemur manibus, uideamus oculis, auribus audiamus, circunferamusq; uentrē inſatiabilē, & ſtomachū cibos concoquentē. Conſequens aūt eſſe, qui iſta credamus, dicere nos q; & comedendū nobis ſit & bibendū, digerēda ſtercora, effundendus humor, ducendę uxores, liberi procreandi. Quo em̄ membra genitalia, ſi nuptię non erūt? quo dentes, ſi cibi nō molendi ſunt? quo uenter & cibi, ſi iuxta Apoſtolū & hic & illi deſtruētur? ipſo iterū clamāte: Caro & ſanguis regnū Dei nō poſsidebūt, neq; corruptio incorruptionē. Hæc nos innocentes & ruſticos aſſerit dicere. Hæreticos uero, in quorū parte ſunt Marcion, Apelles, Valentinus, Manes, nomen inſaniæ, penitus & carnis & corporis reſurrectionē negare, & ſalutē tantum tribuere animę: fruſtraq; nos dicere ad exemplum Domini reſurrecturos, cum ipſe quoq; Dominus in phantaſmate reſurrexerit: &

non ſolum reſurrectio eius,ſed & ipſa natiuitas τοῦ δοκεῖν, id eſt putatiuè uiſa magis ſit q̃ c
fuerit.Sibi autem utramq; diſplicere ſententiã,fugere ſe & noſtrorum carnes,& hæretico 5
rum phantaſmata: quia utraq; pars in contrariũ nimia ſit, alijs id uolentibus ſe eſſe quod
fuerunt,alijs reſurrectionem corporum omnino denegantibus. Quatuor,inquit,elemen
ta ſunt,philoſophis quoq; nota & medicis,de quibus omnes res & corpora humana cõ
pacta ſunt,terra,aqua,aer,& ignis. Terram in carnibus, aerem in halitu, aquam in humo
re,ignem in calore intelligi. Cum ergo anima caducum hoc frigidumq; corpuſculũ Dei
iuſſione dimiſerit, paulatim omnia redire ad matrices ſuas ſubſtantias: carnes in terram
relabi, halitum in aera miſceri, humorem reuerti ad abyſſos,calorem ad æthera ſubuola
re.Et quomodo ſi ſextariũ uini & lactis mittas in pelagus, uelisq; rurſum ſeparare quod
mixtum eſt: uinum quidem & lac quod miſeras non perire, non tamen quod fuſum eſt
poſſe ſeparari:ſic ſubſtantiam carnis & ſanguinis non perire quidem in originalibus ma
terijs,non tamen in antiquam redire compaginem, nec poſſe ex toto eadem eſſe quæ fue
rint.Cum autem iſta dicantur, ſoliditas carnium,ſanguinis liquor, craſsitudo neruorum,
uenarumq; perplexio,& oſsiũ duricies denegatur.Alia ratione reſurrectionẽ corporum
confitemur,eorumq; quæ in ſepulchris poſita ſunt,dilapſaq; in cineres:Pauli Pauli,& Pe
tri Petri,& ſingula ſingulorũ:neq; enim fas eſt,ut in alijs corporibus animæ peccauerint,
in alijs torqueantur:nec iuſti iudicis alia corpora pro Chriſto ſanguinem fundere,& alia
coronari.Quis hæc audiens,reſurrectionem carnis eum negare putet? Eſt,inquit,ſingu
lis ſeminibus ratio quædam à Deo artifice inſita,quæ futuras materias in medullę princi
pijs tenet. Et quomodo tanta arboris magnitudo, truncus,rami, poma, folia non uiden
tur in ſemine,ſunt tamen in ratione ſeminis,quam Græci ἀπινθηρισμὸν uocant: & in gra
no frumenti eſt intrinſecus, uel medulla, uel uenula: quæ quum in terra fuerit diſſoluta,
trahit ad ſe uicinas materias, & in ſtipulam, folia, ariſtasq; conſurgit: aliudq; moritur, a
liud reſurgit: neque enim in grano tritici, radices, culmus, folia, ariſtæ, paleæ ſunt diſ
ſolutæ. Sic & in ratione humanorum corporum manent quædam ſurgendi antiqua prin
cipia, & quaſi ἀντόβιον, id eſt ſeminarium mortuorum, ſinu terræ confouetur. Cum
autem iudicij dies aduenerit, & in uoce archangeli, & in nouiſsima tuba tremuerit terra,
mouebuntur ſtatim ſemina, & in puncto horæ mortuos germinabunt: non tamen eaſ
dem carnes,nec in his formis reſtituent quæ fuerunt. Vis ſcire uerum eſſe quod dicimus,
audi Apoſtolum. Sed dicit aliquis,quomodo reſurgent mortui? quo autem corpore ue
nient? Inſipiens,quod tu ſeminas,non corpus quod futurum eſt ſeminas,ſed nudum gra
num: utputa tritici, uitis & arboris. Et quia de grano tritici & ſemente arborum ex parte
iam diximus, nunc de acino uinacij differamus. Granum paruum eſt, ita ut uix duobus
digitulis teneri poſsit. Vbi ſunt radices? ubi radicum & trunci & propaginum tortuoſa
perplexio? Vbi pampinorum umbracula,& uuarum pulchritudo,futura uina parturiẽs?
Aridum eſt quod tenetur, & penè uix cernitur: ſed in ſicco illo grano, potentia Dei &
occulta ratione ſementis, ſpumantia muſta fundentur. Hæc ligno tribuis, quod peritu
rum eſt: ſic ornatur, quod manſurum non eſt, nec priſtinam recipiet utilitatem: & uis
rurſus oſſa,ſanguinem, membra, ut creſcentibus capillis tonſore egeas: naſus pituitas di
gerat: incrementa unguium ſecandi ſint, ut per inferiores partes uel ſtercora uel libidi
nes effluant? Si affers iſtas ineptias ruſticorum & carnis, in qua Deo placere non poſſu
mus,quaſi inimici,obliuiſceris reſurrectionem mortuorum. Seminatur in corruptione,
ſurget in incorruptione.Seminatur in contumelia,ſurget in gloria.Seminatur in infirmi
tate,ſurget in uirtute.Seminatur corpus animale,ſurget corpus ſpiritale. Nunc oculis ui
demus,auribus audimus,manibus agimus,pedibus ambulamus. In illo autẽ corpore ſpi
rituali toti uidebimus,toti audiemus,toti operabimur,toti ambulabimus: & transfigura
bit Dominus corpus humilitatis noſtræ,conforme corpori claritatis ſuæ gloriæ. Quan
do dixit transfigurabit,id eſt μεταχηματίσῃ, membrorum quibus nunc utimur, diuerſi
tas denegatur,aliud nobis ſpirituale & æthereum promittitur: quod nec tactui ſubiacet,

ali ſecanda

nec

A nec oculis cernitur, nec pondere prægrauatur: & pro locorū in quibus futurum eſt uarie-
tate mutabitur. Alioqui ſi eædem carnes erunt, & corpora quæ fuerunt, rurſum mares &
fœminæ, rurſum nuptiæ, uiris hirſutū ſuperciliū, barba prolixa, muliebres leues genæ &
anguſta pectora: ad concipiendos & pariendos fœtus, uenter & fœmora dilatanda ſunt:
Reſurgēt etiam infantuli, reſurgent & ſenes: illi nutriendi, hi baculis ſuſtentandi. Nec uos
ô ſimplices reſurrectio Domini decipiat, quod latus & manus monſtrauerit, in littore ſte-
terit, in itinere cum Cleopha ambulauerit, & carnes & oſſa habere ſe dixerit. Illud cor-
pus aliis pollet priuilegiis, quod de uiri ſemine & carnis uoluptate non natum eſt. Come-
dit poſt reſurrectionem ſuam & bibit, & ueſtitus apparuit, tangendum ſe præbuit: ut du-
bitantibus apoſtolis, fidem faceret reſurrectionis. Sed tamen non diſsimulat naturam ae-
rei corporis & ſpiritualis. Clauſis em̄ ingreditur oſtiis, & in fractione panis ex oculis eua
neſcit. Ergo & nobis poſt reſurrectionem bibendum erit & comedendū, & poſt cibum
ſtercora egerenda? Et ubi erit illa promiſsio: Oportet mortale hoc induere immortalita-
tem? Hæc eſt omnis cauſa, cur in expoſitione fidei tuæ, ad decipiendas aures ignorantiū,
nouies corpus, & ne ſemel quidem carnes nominas: dum homines putāt te carnes in cor-
poribus confiteri, & idem carnes eſſe quod corpus. Si idem eſt, non diuerſum ſignificat.
Scio enim te hoc eſſe dicturum. Putaui idem corpus eſſe quod carnē: ſimpliciter ſum lo-
cutus. Quare nō carnē potius, ut corpus ſignifices: & indifferenter nunc carnē, ~~nunc car-~~
~~nem~~, nunc corpus: ut corpus in carne, & caro in corpore demonſtretur? Sed mihi crede,
non eſt ſimplex ſilentiū tuum. Alia enim carnis, alia corporis definitio eſt: omnis caro eſt
corpus, nō omne corpus eſt caro. Caro eſt propriè, quæ ſanguine, uenis, oſsibus neruiſq;
conſtringitur. Corpus quanquam & caro dicatur, interdum tamen æthereū uel aereum
nominatur, quod tactui uiſuiq; nō ſubiacet, & plerunq; uiſibile eſt atq; tangibile. Paries
corpus eſt, ſed non caro. Vnde Apoſtolus corpora cœleſtia appellat, & corpora terre-
ſtria. Cœleſte corpus, ſolis, lunæ, ſtellarū: terreſtre, ignis, aeris, aquę, terræ, & reliquorum,
B quæ abſq; anima his ſentiuntur elemētis. Vides nos intelligere ſubtilitates ueſtras, & arca
na, quę in cubiculis, & inter perfectos loquimini, & quę populus foris ſtans, nec meretur
audire, proferre in mediū? Hoc eſt illud quod reducta ad auriculam manu, & concrepan
tibus digitis, ridentes dicitis: Omnis gloria filiæ regis intrinſecus. Et: Introduxit me rex
in cubiculū ſuum. Patet quare corporis, & nō carnis reſurrectionē dixeris: ſcilicet, ut nos
rudes carnē te dicere putaremus in corpore, & hi qui perfecti ſunt, intelligerēt carnem in
corpore denegari. Deniq; Apoſtolus in epiſtola ſua ad Coloſſenſes, uolens corpus Chri
ſti carneum & non ſpirituale, aereum, tenue demonſtrare, ſignificanter locutus eſt, dicens:
Et uos cum eſſetis aliquando alienati à Chriſto, & inimici ſenſus eius in operibus malis,
reconciliauit in corpore carnis ſuæ per mortē. Rurſumq; in eadē epiſtola: In quo circun-
ciſi eſtis in circunciſione non manufacta, in expoliatione corporis carnis. Si corpus carnē
ſolum ſignificat: & nō eſt nomē ambiguū, nec ad diuerſas intelligentias trahi poteſt: ſatis
ſuperfluè corporeū & carneum dicit, quaſi caro nō intelligatur in corpore. In ſymbolo fi
dei & ſpei noſtræ, quod ab apoſtolis traditū, nō ſcribitur in charta & atramento, ſed in ta
bulis cordis carnalibus, poſt confeſsionē trinitatis, & unitatem eccleſiæ, omne Chriſtia-
ni dogmatis ſacramentum, carnis reſurrectione includitur. Et tu intantum in corporis,
& iterum corporis, & tertio corporis, & uſq; nouies corporis, uel ſermone uel numero
immoraris: nec ſemel nominas carnem, quod illi ſemper nominant carnem, corpus uero
tacent. Sed & illud quod argutè ſubnectis, & prudenter præcauens diſsimulas, ſcito nos
intelligere. His enim teſtimoniis ueritatem reſurrectionis probas, quibus Origenes ne-
gat: & de dubiis incerta confirmās, certam fidei domum, ſubita tempeſtate ſubuertis. Se-
minatur (inquit) corpus animale, ſurget corpus ſpiritale. Neq; enim nubent, neq; nu-
bentur, ſed erunt ſicut angeli in cœlis. Quæ alia exempla aſſumeres, ſi reſurrectionem
negares? Vis reſurrectionem carnis, ueritate & non putatiue, ut loqueris confiteri. Poſt
illa quibus ignorantium blanditus es auribus, quod in ipſis corporibus, in quibus mor-

tui ſumus & ſepulti, reſurgamus: hoc prius adiunge, & dic: Quoniam ſpiritus carnem & c
oſſa nō habet, ſicut me uidetis habere: & propriè ad Thomam: Infer digitum tuum in ma
nus meas, & manū tuam in latus meum, & noli eſſe incredulus, ſed fidelis. Sic & nos poſt
reſurrectionē eadem habebimus membra, quibus nunc utimur, eaſdem carnes & ſangui-
nem & oſſa: quorum in ſcripturis ſanctis opera, nō natura damnantur. Denicꝙ in Geneſi
ſcriptum eſt: Non permanebit ſpiritus meus in hominibus iſtis, quia caro ſunt. Et Paulus
apoſtolus de praua doctrina & operibus Iudæorū: Non acquieui, ait, carni & ſanguini.
Et ad ſanctos qui utiq; in carne erant, dicit: Vos aūt in carne non eſtis, ſed in ſpiritu: ſi ta-
men Dei ſpiritus habitat in uobis. Negans enim eos in carne, quos in carne eſſe cōſtabat:
non carnis ſubſtantiā, ſed peccata damnabat. Hæc eſt uera reſurrectionis confeſsio, quæ
ſic gloriā carni tribuit, ut non auferat ueritatē. Quod uero dicit Apoſtolus corruptibile
hoc & mortale, hoc ipſum corpus, id eſt carnē, quæ tunc uidebatur, oſtendit. Quod autē
alis incorruptionem copulat, induere corruptionē & immortalitatem: illud indumentū, id eſt ueſtimentum,
non dicit corpus abolere quod ornat in gloria: ſed quod antè inglorium fuit, efficere glo
rioſum: ut mortalitatis & infirmitatis uiliore ueſte depoſita, immortalitatis auro, & ut ita
dicam, firmitatis atq; uirtutis beatitudine induamur, uolentes non ſpoliari carne, ſed ſu-
perueſtiri in gloria, & domicilium noſtrum quod de cœlo eſt, ſuperindui deſiderantes, ut
deuoretur mortale à uita. Certè nemo ſuperinduitur, niſi qui antè ueſtitus eſt. Sic & Do-
minus noſter in monte transfiguratus eſt in gloria, nō ut manus ac pedes cæteraq; mem-
bra perderet, & ſubito in rotunditate uel ſolis uel ſphærę uolueretur: ſed eadem membra
ſolis fulgore rutilantia, apoſtolorum oculos perſtringerent. Vnde & ueſtimenta eius
mutata ſunt in candorem, nō in aerem, ne fortè & ueſtes eius aſſeras ſpirituales: Et facies
eius, inquit, fulgebat ſicut ſol. Vbi aūt facies nominatur, exiſtimo quòd & cætera mem-
bra conſpecta ſint. Enoch translatus eſt in carne. Elias carneus raptus eſt in cœlum: nec-
dum mortui & paradiſi iam coloni, habent membra cum quibus rapti ſunt atq; translati. D
Quod nos imitamur ieiunio, illi poſsident Dei conſortio. Veſcuntur cœleſti pane, & ſa-
turantur omni uerbo Dei: eundem habentes dominū, quē & cibum. Audi Saluatorem
dicentem: Et caro mea requieſcet in ſpe. Et in alio loco: Caro eius nō uidit corruptionem.
Et rurſum: Omnis caro uidebit ſalutare Dei. Et tu ſemper corpus ingeminas? Profer ma-
gis Ezechiel, qui oſſa iungens oſsibus, & educens ea de ſepulchris ſuis, & ſuper pedes ſta
re faciens, carnibus neruiſq; conſtringit, & cute deſuper tegit: donec Iob tormentorum
uictor, & teſta radens putridæ carnis ſaniem, miſerias ſuas reſurrectionis ſpe & ueritate
ſoletur: Quis mihi det, inquit, ut ſcribantur ſermones mei? Quis mihi det, ut exarētur in
libro ſtylo ferreo, & plumbi lamina, uel celte ſculpantur in ſilice? Scio enim quòd redem
ptor meus uiuit, & in nouiſsimo die de terra ſurrecturus ſum, & rurſum circumdabor
pelle mea, & in carne mea uidebo Deum: quem uiſurus ſum ego ipſe, & oculi mei conſpe
cturi ſunt, & non alius. Repoſita eſt hæc ſpes mea in ſinu meo. Quid hac prophetia mani-
feſtius? Nullus tam apertè poſt Chriſtum, quàm iſte ante Chriſtum de reſurrectione lo-
quitur. Vult uerba ſua in perpetuū durare: & ut nulla poſsint uetuſtate deleri, exarari ea
uult in plumbi lamina, & ſculpi in ſilice. Sperat reſurrectionem, imò nouit & uidit, quod
uiuit Chriſtus redemptor eius, & in nouiſsimo die de terra reſurrecturus ſit. Necdū mor-
tuus erat Dñs, & athleta eccleſię redemptorē ſuum uidebat ab inferis reſurgentē. Illud ue
ro quod infert: Et rurſum circundabor pelle mea, & in carne mea uidebo Deum: puto q̄
non loquatur, quaſi amator carnium, quas putridas fœtentesq; cernebat: ſed ex fiducia re
ſurgendi contemnit præſentia, ſolatio futurorum. Rurſum ait, Circundabor pelle mea.
Vbi corpus æthereum? ubi aereum, & ſpiritui & auræ ſimile? Certè ubi pellis & caro, ubi
oſſa & nerui & ſanguis & uenæ, ibi carnis ſtructura, ibi ſexus proprietas. Et in carne, in-
quit, mea uidebo Deum. Quando omnis caro uidebit ſalutare Dei, & Ieſum Deū, tunc &
ego uidebo redemptorē & ſaluatorem & Deum meum. Videbo autem in iſta carne, quæ
me nunc cruciat, quæ nunc præ dolore diſtillat. Idcirco Deum in carne conſpiciam, quæ

omnes

A omnes infirmitates meas ſua reſurrectione ſanauit. Non'ne tibi uidetur iam tunc Iob contra Origenem ſcribere: & pro carnis ueritate, in qua tormenta ſuſtinuit, alterum contra hæreticos habere certamen? Dolet enim, ſi tanta ſit fruſtra perpeſſus: & alia ſpiritualiter reſurgente, iſta carnaliter craciata ſit. Vnde inculcat & exaggerat, & omnia lubricæ confeſsionis arcana manifeſta uoce concludit, dicens: Quem uiſurus ſum ego ipſe & oculi mei conſpecturi ſunt, & non alius. Is ſi non in ſexu ſuo reſurrecturus eſt: ſi non eiſdem membris, quæ iacuere in ſtercore: ſi non eoſdem oculos aperiat ad uidendum Deum, quibus tunc uidebat uermiculos, ubi erit ergo Iob? Tollis ea in quibus ſubſtitit Iob, & donas mihi inane uocabulum reſurgentis: quomodo ſi nauim poſt naufragium reſtitutam uelis, ac neges ſingula de quibus nauis conſtruitur. Ego libere dicam, & quanquam torqueatis labia, trahatis capillum, applaudatis pede, Iudæorum lapides inquiratis, fidem eccleſiæ aperti ſime confitebor. Reſurrectionis ueritas catholicæ, ſine carne & oſsibus, ſine ſanguine & membris intelligi non poteſt. Vbi caro & oſſa & ſanguis & membra ſunt, ibi neceſſe eſt ut ſexus diuerſitas ſit. Vbi ſexus diuerſitas eſt, ibi Ioannes Ioannes, Maria Maria. Noli timere eorum nuptias, qui etiam ante mortem in ſexu ſuo ſine ſexus opere uixerunt. Quando dicitur: In illa die neque nubent neque nubentur: de his dicitur qui poſſunt nubere, & tamen non nubent. Nemo enim dicit de angelis, non nubent neque nubentur. Ego nũquam audiui ſpiritualium uirtutum in cœlo nuptias celebrari: ſed ubi ſexus eſt; ibi uir & fœmina. Vnde & tu, inuitus licet, cogente ueritate confeſſus es: & dixiſti: aut coronandus in corpore, quod caſte egit & iuſte: aut condemnandus in corpore, quod uoluptatibus iniquitatiq; ſeruiuit. Tolle corpus & pone carnem, & uirum ac fœminam non negaſti. Quis enim uiuit cum gloria pudicitiæ, qui non habet ſexum per quem committi potuit impudicitia? Quis enim unquam lapidem coronauit, quia uirgo permanſerit? Angelorum nobis ſimilitudo promittitur: id eſt, beatitudo illa, in qua ſine carne & ſexu ſunt angeli, nobis in carne & ſexu noſtro donabitur. Mea ruſticitas ſic credit, & ſic intelligit ſexum confiteri ſine ſe-
B xuum operibus: homines reſurgere, & ſic eos angelis adæquari. Nec ſtatim ſuperflua uidebitur membrorum reſurrectio, quæ caritura ſint officio ſuo, cum adhuc in hac uita poſiti, nitamur opera non implere membrorum. Similitudo autem ad angelos, non hominum in angelos demutatio, ſed profectus immortalitatis & gloriæ eſt. Argumenta uero illa puerorum & infantium & ſenum & ciborum & ſtercorum, quibus aduerſum eccleſias uteris, non ſunt tua, de gentilium fonte manarunt. Eadem enim opponunt nobis ethnici. Qui Chriſtianum eſſe te dicis, gentilium arma depone. Diſcant illi magis à te reſurrectionem carnis confiteri, quàm tu ab illis negare. Aut ſi & tu de hoſtium numero es, oſtende te libere aduerſarium, ut ethnicorum ſuſcipias uulnera. Dono tibi nutricũlas tuas, ne uagiant infantes: dono decrepitos ſenes, ne hyberno frigore contrahantur. Fruſtra etiam tonſores artificia didicerunt, ſcientes Iſraeliticum populum per quadraginta annos, nec unguium, nec capillorum incrementa ſenſiſſe: & quod his maius eſt, non ſunt attrita ueſtimenta eorum, nec inueterauerunt calciamenta eorum. Enoch & Elias, de quibus dudum diximus, tanto tempore in eadem permanent ætate, qua rapti ſunt. Habent dentes, uentrem, genitalia: & tamen nec cibis, nec uxoribus indigent. Quid potentiam Dei calumniaris? qui poteſt de medulla illa & de ſeminario ueſtro interiori, non carnes tantum de carnibus, ſed corpus educere, & aliud ex alio facere: & de aqua, id eſt de utilitate carnium, precioſa & aerij corporis uina mutare: poteſt utique eadem potentia, qua de nihilo cuncta fabricatus eſt, reddere quæ fuerunt: quia multo minus eſt reſtituere quod fuerit, quàm facere quod non fuit. Miraris ſi de infantibus & ſenibus in perfecti uiri ætatem reſurrectio fiat, cum de limo terræ abſque ullis ætatum incrementis, conſummatus homo factus ſit? Coſta mutatur in fœminam, & tertio humanæ conditionis modo, uſilia & pudenda noſtrę natiuitatis elementa mutantur in carnes: ligantur membris, diſcurrunt in uenas, in oſſa durantur. Vis & quartum genus humanæ generationis audire? Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & uirtus altiſsimi obumbrabit tibi. Propterea quod naſcetur ex te ſanctũ, uocabitur filius Dei. Aliter Adã, aliter Eua, aliter

Abel, aliter homo Iesus Christus. Et in omnibus diuersis exordijs, una hominis natura non c
differt. Resurrectionem carnis, omniumq; membrorum si uelim probare, & ad singula te-
stimonia explanationes adiungere, multis libris opus erit: sed præsens causa hoc non desi-
derat. Proposui enim non Origeni in omnibus respondere, sed fraudulentæ satisfactio-
nis aperire mysteria. Attamen quia longus fui in assertione contraria, & uereor ne dum frau-
des pandere studeo, scandalum lectori reliquerim, aceruatim testimonia ponam, cursimq;
perstringam, ut toto contra uenenatam argumentationem scripturarum pondere dimice-
mus. Qui uestem non habet nuptialem, nec seruauit illud mandatum: Candida sint uesti-
menta tua semper: manibus pedibusq; constringitur, ne recumbat in conuiuio, sedeat in so-
lio, stet ad dexteram Dei, mittitur in gehennam, ubi fletus oculorum & stridor dentium est.
Capilli capitis uestri numerati sunt. Si capilli, puto facilius dentes. Frustra autem numerati, si
aliquando perituri. Veniet hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient uocem fi-
lij Dei & procedent. Audient auribus, procedent pedibus. Hoc & Lazarus ante iam fece-
rat. Procedent autem de monumentis, id est qui monumentis illati fuerant, uenient mortui,
& resurgent de sepulchris suis. Ros enim qui à Deo est, medulla est ossibus ipsorum. Tunc
implebitur quod dominus loquitur per prophetam: Populus meus intra in cellaria tua ali-
quantulum, donec ira mea transeat. Cellaria sepulchra significant, de quibus hoc uticq; pro-
fertur, quod conditum fuerat. Et exibunt de sepulchris suis, ueluti hinnuli de uinculis solu-
ti. Gaudebit cor eorum, & ossa eorum sicut sol orientur: ueniet omnis caro in conspectu
domini, & mandabit piscibus maris, & eructabunt ossa quæ comederant, & faciet com-
pagem ad compagem, & os ad os: & qui in terræ puluere dormierunt, resurgent: alij in ui-
tam æternam, alij in opprobrium & confusionem æternam. Tunc uidebunt iusti impiorum
pœnas atque cruciatus: quoniam uermis eorum non morietur, & ignis eorum nõ extingue-
tur, & erunt in conspectu omnis carnis. Quotquot igitur habemus hanc spem, sicut exhibui
mus membra nostra famulantia immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem, ita exhibeamus ea
famulantia iustitiæ ad sanctificationem: ut resurgentes ex mortuis, in nouitate uitæ ambu- d
lemus. Quomodo & uita domini Iesu manifestatur in nostro mortali corpore: & qui suscita-
uit Iesum Christum à mortuis, uiuificabit & mortalia corpora nostra, propter inhabitan-
tem spiritum eius in nobis. Iustum enim est, ut qui semper mortificationem Christi in cor-
pore nostro circumtulimus, uita quoque Iesu manifestetur in corpore nostro mortali, id est
in carne mortali secundum naturam, æterna autem secundum gratiam. Vidit & Stephanus
stantem Iesum ad dexteram patris, & manus Moysi mutata est in candorem niuis, & dein-
ceps colori pristino restituta. In utraque diuersitate manus fuit. Figulus ille Hieremiæ, cu-
ius per duritiam lapidum uas quod fecerat confractum est, de eadem massa & de eodem lu-
to redintegrauit quod ceciderat. Sed & ipsum resurrectionis uocabulum significat non a-
liud ruere, aliud suscitari: & quod adijcitur mortuorum, carnem propheta demonstrat:
quod enim in homine moritur, hoc & uiuificatur. Vulneratus ille itineris Hiericho to-
tus refertur ad stabulum, & delictorum plagæ immortalitate sanantur. Aperta sunt & se-
pulchra in domini passione, quando sol fugit, terra tremuit, & multa corpora sanctorum
surrexerunt, & uisa sunt in sancta ciuitate. Quis est, inquit Esaias, qui ascendit ex Edom: ful-
gida uestimenta eius ex Bosor, sic formosus in stola candida? Edom aut terrenus inter-
pretatur, aut cruentus. Bosor, aut caro, aut in tribulatione. Paucis uerbis totum resurre-
ctionis mysterium demonstrat, id est & ueritatem carnis & augmentum gloriæ. Et est sen-
sus: Quis est iste qui ascendit de terra, ascendit de sanguine? Cuius uestimenta iuxta prophe-
tiam Iacob, qui alligauit pullum suum ad uitem, & torcular calcauit solus, musto rubentia
sunt. De Bosor, id est de carne siue tribulatione mundi: ipse enim uicit mundum. Ideoq; ru-
bra & fulgida sunt uestimenta eius, quia speciosus forma fuit præ filijs hominum, pro-
pter gloriam triumphantis in stolam candidam commutata sunt: & tunc uere de Christi car-
ne completum est: Quæ est ista quæ ascendit dealbata, innitens super fratruelem suum? Et
quod in eodem libro scribitur: Fratruelis meus rubicundus & candidus. Hunc imitantur,
qui

A qui ueſtimenta ſua non coinquinauerunt cum mulieribus: uirgines enim permanſerunt, qui ſe caſtrauerunt propter regna cœlorum. Itaque in albis erunt ueſtibus. Eo tempore ſententia domini opere perfecta monſtrabitur: Omne quod dedit mihi pater, non perdam ex eo quicquam, ſed reſuſcitabo illud in nouiſsimo die. Totum uidelicet hominem, quem totum naſcendo ſuſceperat. Tunc ouis quæ perierat, & in inferioribus oberrabat, humeris ſaluatoris tota portabitur: & quæ peccatis languida fuit, clementia iudicis ſuſtentabitur. Tunc uidebunt illum qui compunxerunt, qui clamauerunt: Crucifige, crucifige talem. Tribus & tribus cædent pectora, ipſi & mulieres eorum. Illæ mulieres, quibus dominus loquutus eſt crucem portans: Filiæ Hieruſalem nolite flere ſuper me, ſed ſuper uos flete & ſuper filios ueſtros. Tunc angelorum uaticinium complebitur, qui ſtupẽtibus apoſtolis euntem in cœlum dixerunt: Hic Ieſus qui à uobis aſſumptus eſt in cœlum, ſic ueniet, quemadmodum uidiſtis eum euntem in cœlum. Quale eſt autem, idcirco dicere dominum poſt reſurrectionem quadraginta diebus comediſſe cũ apoſtolis, ne phantaſma putaretur: & hoc ipſum quod comedit in carne & in membris uiſus eſt in phantaſmate confirmare? Aut uerum eſt quod uidebatur, aut falſum. Si uerum eſt, ergo uere comedit, & uere membra habuit. Si autẽ falſum, quomodo res falſas oſtendere uoluit, ut reſurrectionis ueritatem probaret? Nemo enim falſo uerum probat. Ergo, inquies, & nos poſt reſurrectionem comeſuri ſumus? Neſcio. Non enim ſcriptum eſt: & tamen ſi quæratur, non puto comeſuros. Legi enim, non eſſe regnum Dei cibum & potum, repromittens nobis quæ oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcenderunt. Moyſes & Helias quadraginta diebus ieiunauerunt ac noctibus. Hoc hominum natura non patitur, ſed quod homini impoſsibile eſt, Deo impoſsibile non eſt. Sicut qui futura prædicit, non intereſt utrum poſt decem annos, aut poſt centum futura prænunciet: quia una eſt ſcientia futurorum: ſic qui quadraginta diebus poteſt ieiunare & uiuere, imò non poteſt ieiunare, ſed uiuit uirtute Dei: & æterno tempore poterit abſque eſca & potu uiuere. Quare fauum comedit dominus? Vt reſurrectionem probaret, non ut tuis
B faucibus mella permitteret. Piſcem in prunis petijt, ut dubitantes confirmaret apoſtolos, qui ad illum accedere non audebant, quod putarent ſe ſpiritum uidere, non corpus. Archiſynagogi filia ſuſcitatur, & cibum accipit. Lazarus quatriduanus mortuus reſurgit, & prandens inducitur: non quia apud inferos eſuriebat, ſed quia difficultas operis, ſcrupuloſitatem fidei requirebat. Quomodo ueras manus & uerum oſtendit latus: ita uere comedit cum diſcipulis: uere ambulauit cum Cleopa: uere lingua loquutus eſt cum omnibus: uero accubitu diſcubuit in cœna: ueris manibus accepit panem, benedixit ac fregit, & porrigebat illis. Quod autem ab oculis repente euanuit, uirtutis Dei eſt, non umbræ & phantaſmatis. Alioquin & ante reſurrectionem, quum eduxiſſent eum de Nazareth, ut præcipitarent de ſupercilio montis, tranſiuit per medios, id eſt elapſus eſt de manibus eorum. Nunquid iuxta Marcionem dicere poſſumus, quod ideo natiuitas eius in phantiſmate fuerit, quia contra naturam qui tenebatur, elapſus eſt? Quod Magis licet, hoc domino non licet? Apollonius Tyaneus ſcribitur, quum ante Domitianum ſtaret in conſiſtorio, repente non compa ruiſſe. Noli potentiam domini Magorum preſtigijs adæquare, ut uideatur fuiſſe quod non fuit, & putetur comediſſe ſine dentibus, ambulaſſe ſine pedibus, fregiſſe panẽ ſine manibus, loquutus eſſe ſine lingua, & latus monſtraſſe ſine coſtis. Et quomodo, inquies, non cognoſcebant eum in itinere, ſi ipſum habebat corpus quod ante habuit? Audi ſcripturam dicentem: Oculi eorum tenebantur, ne eum agnoſcerent. Et rurſum: Aperti ſunt oculi eorum, & cognouerunt eum. Nunquid alius fuit quando non agnoſcebatur, & alius quando agnitus eſt? Certe unus atq; idem erat. Cognoſcere ergo & non cognoſcere, oculorum fuit, non eius qui uidebatur, licet & ipſius fuerit. Oculos enim tenebat eorum, ne ſe agnoſcerent. Denique ut ſcias errorem qui uerſabatur in medio, non corporis domini, ſed oculorum fuiſſe clauſorum: Aperti ſunt oculi eorum, inquit, & cognouerunt eum. Vnde & Maria Magdalene quamdiu non agnoſcebat Ieſum, & uiuum quærebat inter mortuos, hortulanum putabat. Agnoſcit, & dominum uocat. Poſt reſurrectionẽ Ieſus ſtabat in littore, diſcipuli in naui erãt.

Cæteris

Cæteris non cognoſcentibus eum, dicit diſcipulus quem diligebat Ieſus, Petro: Dominus c
eſt. Prior enim uirginitas uirginale corpus agnoſcit. Idem erat, & non idem omnibus uide-
batur. Statimq; ſubiungitur: Et nemo audebat interrogare eum, Tu qui es? ſcientes quod
dominus eſt. Nemo audebat, quia Deum ſciebant. Veſcebantur cum prandente, quia ho-
minem & carnem uidebant: non quod alter Deus, alter homo eſſet: ſed unus atque idem fi-
lius Dei cognoſcebatur ut homo, adorabatur ut Deus. Scilicet nunc mihi philoſophandum
eſt, incertos eſſe ſenſus noſtros, & maxime uiſum. Carneades aliquis ab inferis excitandus,
ut proferat remum in aqua fractum, uideri porticus longius anguſtiores, rotundos pro-
cul turrium angulos, columbarum colla ad ſingulas conuerſiones colorem mutãtia. Quum
Rhode Petrum nunciaret, & apoſtolis diceret, ob periculi magnitudinem euaſiſſe non cre-
dunt, phantaſma ſuſpicantur. Porrò quod clauſis ingreſſus eſt oſtijs, eiuſdem uirtutis fuit,
cuius & ex oculis euaneſcere. Lynceus (ut fabulæ ferunt) uidebat trans parietem: Domi-
nus clauſis oſtijs niſi phantaſma fuerit, intrare non poterit? Aquilæ & uultures tranſma- 7
rina cadauera ſentiunt. Saluator apoſtolos ſuos niſi oſtium aperuerit, non uidebit? Dic mi-
hi acutiſsime diſputator, quid eſt maius, tantam terræ magnitudinem appendere ſuper ni-
hilum, & ſuper aquarum incerta librare: an Deum tranſire per clauſam portam, & creatu-
ram cedere creatori? Quod maius eſt tribuis: quod minus eſt calumniaris. Petrus ſuper a-
quas ambulat graui & ſolido corpore. Mollis unda non cedit: paululum fides dubitat, &
ſtatim naturam ſuam corpus intellígit: ut ſciamus ſuper aquas non corpus ambulaſſe, ſed fi-
dem. Oro te, qui tantum contra reſurrectionem ſentis: argumentaris, an ſimpliciter mecum
loqueris? Credis uere dominum reſurrexiſſe, in eodem quo mortuus, quo ſepultus eſt cor-
pore, an non credis? Si credis, cur iſta proponis, per quæ reſurrectio denegatur? Si non cre-
dis, quid ita imperitorum lactas animas, & reſurrectionem caſſo nomine uentilas? Audí-
ui nuper de Marcionis ſchola: Væ, inquit, ei qui in hac carne, & in his oſsibus reſurrexe-
rit: gaudens animus ſtatim intulit: Conſepulti enim ſumus, & conſurreximus cum Chri-
ſto per baptiſmum. Animæ, an carnis reſurrectione dicis? Reſpondi, Non ſolius animæ, D
ſed carnis, quæ cum anima renaſcitur in lauacro. Et quomodo peribit, quæ in Chriſto rena-
ta eſt? Quia ſcriptum eſt, ait, Caro & ſanguis regnum Dei non poſsidebunt. Attende obſe-
cro te, quod dicitur, Caro & ſanguis regnum Dei non poſsidebunt. Nunquid non reſur-
gent? Abſit. Sed non poſsidebunt. Quare non poſsidebunt? Quia ſequitur, Neque corru-
ptio incorruptionem poſsidebit. Tamdiu ergo regnum Dei non poſsidebunt, quamdiu ca
ro tantum ſanguiſq; permanſerint. Cum autem corruptiuũ induerit incorruptionẽ, & mor
tale induerit immortalitatẽ: & lutum carnis in teſtam fuerit excoctum, quæ prius graui pon-
dere premebatur in terram, acceptis ſpiritus pennis, & immutationis non abolitionis, noua
gloria uolabit ad cœlum: & tunc implebitur illud quod ſcriptum eſt: Abſorpta eſt mors in
uictoria. Vbi eſt mors contentio tua? Vbi eſt mors aculeus tuus? Præpoſtero ordine de ani
marum ſtatu & carnis reſurrectione reſpondimus: omiſsisq; principijs epiſtolæ, tota nobis
cõtra egregios tractatus eius fuit diſputatio. Maluimus enim de Dei rebus, quàm de noſtris
iniurijs dicere. Si peccauerit homo in hominem, rogabunt pro eo ad dominum. Si autem in
Deum peccauerit, quis orabit pro eo? Nunc ediuerſo, ſuper omnia noſtros aduerſarios im-
mortali odio perſequimur: blaſphemãtibus Deum, clementem porrigimus manum. Scribit
ad Theophilum epiſcopum apologiam, cuius iſtud exordium eſt: Tu quidẽ ut homo Dei,
& apoſtolica ornatus gratia, curam omnium eccleſiarum, maxime eius quę in Hieroſolymis
eſt, ſuſtines: cum ipſe plurimis ſolicitudinibus eccleſiæ Dei, quæ ſub te eſt, diſtringaris. Lau-
dat faciem, ad perſonam principũ trahit. Tu qui regulas quæris eccleſiaſticas, & Niceni con
cilij canonibus uteris: & alienos clericos, & cum ſuis epiſcopis commorantes tibi niteris uſur
pare: reſponde mihi, ad Alexandrinum epiſcopum Paleſtina quid pertinet? Ni fallor, hoc ibi
decernitur, ut Palæſtinæ metropolis Cæſaria ſit, & totius Orientis Antiochia. Aut igitur
ad Cæſarienſem epiſcopum referre debueras, cui ſpreta communione tua communicare
nos noueras. Aut ſi procul expetendum iudicium erat, Antiochiam potius literæ diri-
gendæ

A gendæ. Sed noui cur Cæsariã, cur Antiochiam nolueris mittere. Sciebas quid fugeres, quid uitares. Maluisti occupatis auribus molestiam facere, quàm debitum metropolitano tuo honorem reddere. Nec hoc dico, quod præter amicitias, quæ suspicionem generant, quicquam in legatione reprehendam, sed quia apud interrogantes magis & præsentes te purgare debueris. Misisti religiosissimum hominem Dei Isidorum presbyterum, uirum potentem tam ex ipsa incessus & habitus dignitate, quàm diuinæ intelligentiæ, curare etiam eos, qui animo uehementer ægrotant, si tamen sensum sui languoris habeant. Homo Dei mittit hominem Dei: nihil interest inter presbyterum & episcopum, eadem dignitas mittentis & missi: hoc satis imperite: in portu, ut dicitur, naufragium. Iste Isidorus qui in cœlum tuis laudibus tollitur, idipsum infamatur Alexandriæ, quod tu Hierosolymæ: ex quo non legatus aduenisse uidetur, sed socius. Alioquin & literæ manu eius scriptæ, quæ ante tres menses legationis ad nos directæ erant, portantes errorem: Vincentio presbytero redditæ sunt, quæ usque hodie ab eo tenentur: quibus cohortatur ducem exercitus sui, ut super petram fidei, stabili persistat gradu, nec nostris nænijs terreatur. Pollicetur se antequam legationis esset ulla suspicio uenturum Hierosolymam, & ad aduentum suum ilico aduersariorum cuneos proterendos. Et inter cætera his etiam uerbis utitur. Quomodo fumus in aere dissoluitur, & cera ad uiciniam ignis liquescit: ita dissipabuntur qui semper ecclesiasticæ fidei resistentes, nunc per homines simplices eandem fidem inquietare conantur. Rogo te lector, qui hoc scribit antequam ueniat, quid tibi uidetur? Aduersarius an legatus? Iste est quem nos pijssimum uel religiosissimum, & ut uerbum exprimamus è uerbo, deicolam possumus dicere. Iste est homo diuinæ intelligentiæ, tam potens & tanta incessus ac habitus dignitate, ut quasi spiritualis Hippocrates, languorem animarum nostrarum sua potuerit præsentia mitigare, si tamen nos uoluerimus suæ medicinæ acquiescere. Curet se tali medicamine, qui etiam alios curare consueuit. Nobis diuina illa intelligentia pro Christo stultitia est. Libenter nostra rusticitate languemus, ne collyrio uestro impie uidere discamus. Tuæ uero sanctimoniæ, pro
B optima uoluntate quasi ad finem usque perducta sit, deprecamur dominum in sanctis locis nocte ac die, ut ei reddat perfectam mercedem, & coronam uitæ largiatur. Recte gratias agis: nisi enim uenisset Isidorus, tu in tota Palæstina tam fidelem sodalem non inuenisses. Nisi ille tibi promissum apportasset auxilium, hæreres in turba rusticorum, quæ sapientiam tuam intelligere non posset. Hæc ipsa apologia, de qua nunc sermo est, Isidoro præsente & multum collaborante dictata est, ut idem esset & dictator & baiulus literarum. Cum ergo huc uenisset, & accessisset ad nos tribus uicibus, & admouisset tam diuinæ sapientiæ tuæ, quàm propriæ intelligentiæ habentia medicinam uerba, nec profuit alicui, nec profuit ei quisquam. Hic qui ad tres uices dicitur ad nos accessisse, ut & in ueniendo mysticum numerum conseruaret: qui Theophili episcopi mandatum nobis loquebatur, literas ad nos ab eo missas noluit reddere. Cumq; diceremus, Si legatus es, redde legationis epistolas: si epistolas non habes, quomodo legatum te probabis? respondit se habere quidem literas ad nos: adiuratum tamẽ ab Hierosolymorum episcopo ne nobis eas redderet. En legati cõstantia: qui ut pacem faceret, & suspicionem in alteram partẽ fauoris excluderet, æquum se utrisque tribuit. Et quia sine emplastro uenerat, & medicorum armamenta non habebat, idcirco eius medicina nõ profuit. Hieronymus & hi qui cum eo sunt, & secreto & coram omnibus, frequentissime & sub iurisiurandi testificatione satis ei fecerũt, quod nunquam de nobis ambiguitatem aliquam habuerint fidei, dicentes: Quomodo eo tempore quando communicabamus ei, nunc similiter eundem affectum habemus de ratione fidei. Videte quid faciat concordia dogmatum. Isidorus qui ut hæc significaret, eius socius erat, homo Dei & presbyter θεοσεβέστατος, & uir potens & sacro ac uenerabili incessu & diuinæ intelligentiæ, & Hippocrates Christianorum uocatur. Ego misellus dum in solitudine delitesco, à tanto pontifice repente truncatus, presbyteri nomen amisi. Et tamen iste Hieronymus, cum pannosa turba & sordidatis gregibus, quid Isidoro illi fulmineo ausus est respondere? At ne fortè ille non cederet, & opprimeret eos præsentia, & mole corporis sui, non semel,

non

non tertio, ſed frequentiſsime iurauerunt, ſe eum de quo quæſtio erat ſcire orthodoxum: nec c
unquam in ſuſpicione habuiſſe hæreſeos. O apertum impudensq; mendacium. O teſtimo-
nium pro ſe, nec Catoni creditum. In ore enim duorum uel trium teſtium ſtat omne uerbum.
Alicubi'ne dictum, aut tibi alicubi mandatum eſt, quod ſine ſatisfactione fidei communio-
nem tuam ſubiremus? Quando per uirum diſertiſsimum & Chriſtianiſsimum Archelaum
comitem, qui ſequeſter pacis erat, condictus locus fœderis fuit: non'ne hoc in primis poſtu-
latum eſt, ut futuræ concordiæ fides iaceret fundamenta? Pollicitus eſt eſſe uenturum. Inſta-
bat dies paſchæ: frequens monachorum turba conuenerat: expectabaris in loco, quid face-
res, neſciebas. Repente mandaſti, ægrotare neſcio quam: illo die te non poſſe uenire. Ludio
ne an epiſcopus hæc loquitur? Pone uerum eſſe quod dicis: propter unius mulierculæ de-
licias, ne te abſente doleat caput, faſtidium ſuſtineat, ſtomacho perfrigeſcat: eccleſiæ cau-
ſam negligis? tot uirorum & Chriſtianorum & monachorum contemnis præſentiam? No-
luimus occaſionem dare: uidebamus enim ſtrophas: dilationis tuæ iniuriam, patientia ui-
cimus. Reſcribit Archelaus: monet altero & tertio die manere, ſi uellet uenire. At ille occu-
patus: muliercula enim uomere non ceſſauit: dum nauſeam euaſiſſet, noſtri penitus oblitus
eſt. Poſt duos ergo menſes tandem expectatus uenit Iſidorus: qui non, ut tu fingis, pro te te-
ſtimonium, ſed cauſam poſtulatæ ſatisfactionis audiuit. Cum enim obijceret nobis, qua-
re ei communicaſtis, ſi hæreticus erat? audiuit ab omnibus, communicauimus, nihil de hæ-
reſi ſuſpicantes. Poſtquam uero à beato papa Epiphanio conuentus, tam ſermone quàm li-
teris reſpondere contempſit: cunctis monachis ab eodem Epiphanio ſcripta uenerunt, ut
abſque ſatisfactione fidei, nullus ei temere communicaret. Præſto ſunt literæ, nec ſuper hac
re dubitari poteſt. Hæc ſunt quæ fratrum turba reſpondit: non, ut tu argumentaris, ex eo te
non eſſe hæreticum, quia aliquando non dictus ſis. Hac enim ratione ægrotare non debe-
bit, qui ante ægrotationem ſanus fuit. Quando autem cœptum eſt de ordinatione Pauli-
niani, & aliorum qui cum eo ſunt, uentilari, uidentes ſe reprehendi: cum propter charita-
tem atque concordiam concederentur eis omnia: hoc autem ſolum expeteretur, ut licet ab a- D
lijs contra regulas ordinati eſſent, tamen ſubijcerentur eccleſiæ Dei: ut non ſcinderent eam,
neq; proprium ſibi facerent principatum: in hoc non acquieſcentes, cœperũt proponere de
fide, & omnibus notum facere, quod ſi nõ arguerentur hi qui cum Hieronymo presbytero
erant, nil culparent in nobis. Sin autem arguerentur erroris & culpę, cum penitus nõ queant
de iſtiuſmodi quæſtionibus diſputare, ſatisfactionem errati proprij non inuenientes ad iſta
confugerent: non quo ſperarent nos poſſe conuinci, ſed famam noſtram lædere niterentur.
Quod perplexa oratio eſt, nemo uitium interpretationis putet. Talis enim & Græca eſt. In-
terim ego gaudeo, quod qui me decollatum putabam, ſubito mihi presbyterij caput uideo
poſitum. Dicit nos omnino conuinci non poſſe, & uenire ad prælium perhorreſcit. Si cau
ſa diſcordiæ, non ex diſſenſione fidei eſt: ſed ex Pauliniani, ut dicis, ordinatione deſcendit,
quæ tanta ſtultitia eſt uolentibus occaſionem dare, nolle reſpondere? Confitere fidem, ſed
tamen reſponde quod quæreris, ut omnibus luceat non de fide, ſed ordinatione eſſe certa-
men. Quamdiu enim interrogatus de fide tacueris, poteſt tibi aduerſarius dicere: Non eſt
ordinationis cauſa, ſed fidei. Si ordinationis cauſa eſt: ſtulte facis de fide interrogatus, tace-
re. Si fidei, ſtulte prætendis ordinationem. Porrò quod dicis te petiſſe ut ſubijcerentur eccle-
ſiæ Dei: & non ſcinderent eam, neque proprium ſibi facerent principatum, de quibus di-
cas non ſatis intelligo. Si de me & presbytero Innocentio, ſatis multo dormiſti tempore,
qui poſt annos tredecim, nunc excitatus hæc loqueris. Ob id enim & ego Antiochiam, &
ille Conſtantinopolim urbes celeberrimas deſeruimus: non ut te in populis prædicantem
laudaremus, ſed ut in agris & in ſolitudine adoleſcentiæ peccata deflentes, Chriſti in nos
miſericordiam deflecteremus. Sin autem de Pauliniano tibi ſermo eſt: uides eum epiſcopo
ſuo eſſe ſubiectum, uerſari Cypri, ad uiſitationẽ noſtram interdum uenire: non ut tuum, ſed
ut alienum, eius uidelicet à quo ordinatus eſt. Quod ſi hic etiam eſſe uoluerit, & in exilio
noſtro quietus in ſolitudine uiuere: quid tibi debet, niſi honorem, quem omnibus debe-
mus

A mus epiſcopis? Fac à te ordinatum: idem ab eo audies, quod à me miſello homine ſanctæ memoriæ epiſcopus Paulinus audiuit. Num rogaui te, ut ordinarer? Si ſic presbyterium tribuis, ut monachum nobis non auferas: tu uideris de iudicio tuo. Sin autem ſub nomine presbyteri tollis mihi propter quod ſeculum dereliqui: ego habeo quod ſemper habui: nullum diſpendium in ordinatione paſſus es. Vt non ſcinderent, inquit, eam: neque proprium ſibi facerent principatum. Quis ſcindit eccleſiam? Nos quorum omnis domus Bethlehem in eccleſia communicat? an tu qui aut bene credis, & ſuperbe de fide taces: aut male & uere ſcindis eccleſiam? Nos ſcindimus eccleſiam, qui ante paucos menſes circa dies pentecoſtes, cum obſcurato ſole omnis mundus iamiamq; uenturum iudicem formidaret, quadragintа diuerſæ ætatis & ſexus, presbyteris tuis obtulimus baptizandos? Et certe quinque presbyteri erant in monaſterio: qui ſuo iure poterant baptizare, ſed noluerunt quicquam contra ſtomachum tuum facere, ne & hæc tibi de fide reticendi daretur occaſio. An non tu potius ſcindis eccleſiam, qui præcepiſti Bethlehem presbyteris tuis: ne competentibus noſtris in paſcha baptiſmum traderent, quos nos Dioſpolim ad confeſſorem & epiſcopum miſimus Dionyſium baptizandos? Eccleſiam ſcindere dicimur, qui extra cellulas noſtras locum eccleſiæ non habemus? An non tu ſcindis eccleſiam, qui mandas clericis tuis: ut ſi quis Paulinianum ab Epiphanio epiſcopo conſecratum presbyterum dixerit, eccleſiam prohibeatur intrare? Ex quo tempore uſque in præſentem diem uidemus tantum ſpecum domini, & hæreticis intrantibus procul poſiti ſuſpiramus. Nos'ne ſumus, qui eccleſiam ſcindimus: an ille qui uiuis habitaculum, mortuis ſepulchrum negat, qui fratrum exilia poſtulat? Quis potentiſsimam illam feram totius orbis ceruicibus imminentem contra noſtras ceruices ſpiritualiter incitauit? Quis oſſa ſanctorum & innoxios cineres hucuſque uerberari ab imbribus ſinit? His nos blandimentis bonus paſtor inuitat ad pacem, & proprium arguit facere principatum: qui omnibus epiſcopis rectam duntaxat fidem tenentibus, & communione & charitate ſociamur. An tu ſolus eccleſia es: & qui te offenderit, à Chriſto excluditur? Si propriũ
B defendimus principatum, oſtende nos in parochia tua habere epiſcopum. Quod tibi non communicamus, fidei eſt: reſponde, & ordinationis erit. Occaſionem quoque fingunt aliarum literarum, quas dicunt ſibi ſcripſiſſe Epiphanium. Quanquam dabit ille rationem pro omnibus quæ geſta ſunt ante tribunal Chriſti, ubi maior & minor abſque ulla perſonarum acceptione iudicabitur: attamen quomodo poſſunt illius niti epiſtola, quam de ordinatione Pauliniani illicita, & illorum qui cum eo ſunt à nobis coargutus ſcripſit: ſicut & ipſa epiſtola eius in exordio ſuo ſignificat? Rogo quæ tanta eſt cæcitas, & Cimmerijs, ſicut aiunt, tenebris inuoluta? Dicit nos occaſionem fingere, & Epiphanij aduerſus ſe literas nõ habere, ſtatimq; ſubiungit: Quomodo poſſunt illius niti epiſtola, quam de ordinatione Pauliniani illicita, & eorum qui cum eo ſunt, à nobis coargutus ſcripſit: ſicut & ipſa eius epiſtola in exordio ſuo ſignificat? Non habemus epiſtolam. Et quæ eſt illa epiſtola quæ in exordio ſuo de Pauliniano loquitur? Eſt aliquid poſt exordium, cuius tu times facere mentionem. A te eſt coargutus, ætatis qua Paulinianus erat presbyterum ordinas, & legatum mittis ac ſocium: tantamq; habes fiduciã, ut ubi Paulinianũ mentitus es puerũ, illuc puerum mittas presbyterum. Itemq; Theoſebam Thiriæ eccleſiæ diaconum facis presbyterum, & cõtra nos armas, illiusq; in nos abuteris eloquentia. Tibi ſoli licet eccleſiæ iura calcare: tu quicquid feceris, norma doctrinæ eſt: & non erubeſcis ante tribunal Chriſti iudicandum tecum Epiphanium prouocare. Quæ ſequuntur poſt hoc capitulum, hæc ſunt: Menſæ ſuæ & domus contubernium imputat Epiphanio, ſcribitq; eum nunquam eſſe ſecum de Origenis dogmatibus loquutũ, & ſub iuriſiurandi teſtificatione confirmat, dicens: ne ſuſpicionem quidem, ſicut Deus teſtis eſt, peruerſæ in nos fidei ſe habere monſtrauit. Nolo reſpondere & arguere acriter, ne periurij epiſcopum conuincere uidear. Præſto ſunt plures epiſtolæ Epiphanij: una ad ipſum, aliæ ad epiſcopos Palæſtinos: & nuper ad Romanum pontificem: in quibus dicit ſe eum coràm multis, de dogmatibus arguentem non meruiſſe reſponſum, totumq; noſtræ paruitatis teſtis eſt monaſterium.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

NOuatus.] Qui nō recipiebat eos qui ſemel deſciuiſſent à Chriſto. Mōtanus.] Nec c
is admiſit ad pœnitentiam, qui ſemel eſſent à baptiſmo prolapſi. Sed Elias.] Locus 1
eſt libro Regum tertio, capite decimooctauo. Super oua & ariſtas.] Id machinis
quibuſdā fiebat in proſcenio, ut quidam uiderentur è cœlo delabi & pendere in aere,
quidam ambulare ſuper oua & ariſtas, quo populus miraculo delectaretur: ut nūc ho
die ſunt, qui ambulent in cuſpide gladiorum. Figuratam controuerſiam.] Eam intelligit, in qua
ductus eſt obliquus: hoc eſt, aliud agitur, & aliud uidetur agi: ueluti ſi Piſiſtratus ſuadēdo, ut deda
tur hoſtibus, diſſuadeat: aut ſi quis laudando uituperet, aut defendendo accuſet. Nunc appe-
tit.] Hoc eſt figuratas orationes, mihi non ignotas. Medici ad omnes oculorū.] ὀφθαλμικοὶ Græ
ce. Vnde iocus eſt Martialis, in eum qui ex ophthalmico factus erat hoplomachus. Auribus lu
pū.] Quoniā breues habet aures. Adagiū eſt, quod in noſtris explicuimus Chiliadibus. Aliud
agens.] Id eſt obiter, quod Græci παρέργως. Audiret piaculum.] Per ironiam accipiendum eſt. 2
Nam illi piaculū erat. Statim ſera conuerſione.] Vox erat impij, qui teſtabatur ſe nondū eſſe
Chriſtianum, nec uelle fieri, niſi in fine uitæ, quo diu poſſet frui mūdo. Vnde & miſerabilem uocat
prætextatum, qui nō diu ſit fruitus ſuo honore. Miſerabilis prætextatus.] Quod conſul deſigna
tus deceſſerit, priuſq; iniret magiſtratum. Iocus eſt Ciceronis in Caniniū Reuilum, qui unico tan-
tum die conſul fuit, eoq; uigilantem conſulem appellare ſolet. Addebat, eo conſule nihil mali eſſe
factū. Lacinioſis periodis.] Lacinia ſinus ueſtis fluens. Periodus, circuitus. Enoſam fidem.]
In quibuſdam ſcriptum erat, ocioſam fidem. Nonnullis placuit, eroſam: pro laceratam, ac reprehen
ſam. Mihi legendum uidetur enodam, ſiue enodem: hoc eſt, ſimplicem, & nihil habentem diſtorti,
quam tamē ille tortuoſo ſermone cōtexuit. Eunomij ἀθεϊ.] Id eſt ſine Deo. Id enim ſonat ἄθεος,
quod nominis tribuunt & Luciano. Cæterū Eunomius epiſcopus fuit Cyzicenus, ſectator Aetij,
cum quo conſuetudinē habuit, cuius & dogma ſequutus eſt & ſtylum. Nam is cognominatus fuit
ἄθεος, ſtylo fuit ſophiſtico, ſed ſacrarum literarum non ſatis eruditus, in multis cum Ario ſenſit.

Contra Anthropomorphitas.] ἄνθρωπος homo, μορφὴ forma. Hæretici fuerunt, qui Deū facie
bant corporeum, exiſtimantes eum humanis conſtare membris, & humana figura. Collegio fra 3
ter.] Quia epiſcopus. Honorifica præfatio, ſed nō caret morſu. Non eſt mirari.] Iam inquit, non
eſt quod miremur egregiam illam orationem Demoſthenis aduerſus Aeſchinem. Nihil enim mag-
num ſi bella eſt, cum ſit elaborata & ſcripta. Hic de tantis rebus dicit ex tempore. Fruſtra ſuſpi
cimus.] Id eſt admiramur. Nā is eam orationē ſcribitur ex tēpore dixiſſe, teſte Cornelio Nepote. D
Lyſias noſter.] Hos nominat, quod extemporali dictione ualuerint, quemadmodum & Gor-
gias. In numerato habebat.] Seneca narrat hoc dictū de Vinicio in Declamationibus: Lucius,
inquit, Vinicius, quo nemo ciuis Romanus in agendis cauſis præſtātius habuit ingeniū: quicquid
longa cogitatio illi præſtatura erat, prima intentio animi dabat. Ex tempore cauſas agebat, ſed nō
deſiderabat hanc cōmendationē, ut ex tempore agere uideretur. De hoc eleganter dixit diuus Au
guſtus: Vinicius ingenium in numerato habet. In numerato dixit, pro eo quod eſt In prōptu: unde
& numero dicimur dicere, quod ſtatim ac facile dicimus, translatū eſt à pecunia numerata. Suf
flammandus eſt.] Sufflaminādus legendū eſt, nō ſufflāmandus: à ſufflamine, quod eſt retinaculum
rotis additū, ne currus feratur in præceps: quod & hodie fieri uidemus ab aurigis, ſi uia eſt pronior.
Iuuenalis Satyra octaua: Ipſe rotam ſtringit multo ſufflamine conſul. De ſtammate & loco.]
Varie locus hic fuerat deprauatus. Apparet στάμμα uerbum eſſe militare, à ſtando dictū: quo ſigni-
ficetur locus cuiq; militi deſignatus, unde turpiſſimū erat cedere. In quo & hodie miramur Germa
nos quoſdam, qui magno cum uitæ contemptu, locum tuentur in acie. Tribunitiæ poteſtatis.] 4
Et hic locus confuſiſſimus habebatur. Reſtituimus ut licuit, ad hunc modū. Finge aliquē tribuni-
tiæ poteſtatis, ſuo uitio regradarū, per ſingula militiæ equeſtris officia ad tyronis uocabulū deuolu
tū. Nunquid ex tribuno ſtatim fit tyro? Non: ſed antè primicerius, deinde ſenator, ducenarius, biar
chus, circitor, eques, dein tyro: & quanq; tribunus quondam miles gregarius ſit, tamen ex tribuno
non tyro, ſed primicerius factus eſt. Summa dignitas ſecundū imperatorem erat penes tribunū mi
litiæ: infima tyronū, proxima à tribuno primicerio, tertia ſenatori. Ducenarius aūt dicitur, qui dua
bus præeſſet centurijs, ut teſtatur Vegetius libro De re militari ſecūdo. Biarchus (opinor) dicitur,
quod cōmeatui præfectus eſſet. βίος enim uictus eſt. Circitor à circūeundo dictus, caſtrorū cuſtos
dicitur. Eques opponitur gregario. Nam gregarius miles, qui nulla re præminet, ſed de media mili
tum turba eſt. Salebra.] Eſt obſtaculum occurrens in uia, truncus aut ſaxū quod tranſiliendum
ſit. Vultum draconis euoluam.] Alluſit ad locum qui eſt in Iob capite quadrageſimoprimo, de
Leuiatham: Quis reuelabit faciem indumenti eius? Ac mox: Portas uultus eius quis aperiet?

Philoſarcas.] φιλοσάρκους, ſiue φιλόσαρκας, id eſt amatores carnis: dictione Græcis compoſita à
φίλος ſtudioſus ſiue amans, & σάρξ caro, ſed animantis & uiui corporis. Nomē inſaniæ.] Μανὸς
enim Græcis inſanus dicitur. Huc torquet nomen Manichæorum, cum uocabulum ſit Perſicum.
Nam Manichæus ille Perſa fuiſſe legitur apud Auguſtinum, ſua lingua dictus Manin, cū ante pro
ditam inſanam doctrinā uocaretur Vrbicus. Cæterum Græcis Manichæus ſonat fuſorē inſaniæ:
unde

A unde & discipuli eius Græce periti pro Manichæo uocare cœperũt Mannichæũ, conduplicato n, quasi mannæ fusorem. τῷ λογεῖν.] Apparendo, quod alibi expositum hic repetimus, quo minus facile uitietur scriptura. In ratione seminis, quam Græci σπερματολογίαν.] Nam σπέρμα semen, à σπείρω, & λόγος ratio. Sentit autem uim illam seminalem, quæ formæ rationẽ habet & actus. Quatenus ẽ quorundam exemplarium uestigijs licet olfacere, fortasse scriptum erat σπινθηρισμόν, siue σπινθηρίσκον, quod seminis uis instar scintillæ sit. Nam σπερματολογίαν aliquis, ut expleret lacunam asscripsisse uidetur ex Latinis quæ præcedunt. Nam σπερματολογία potius significat sermonem de semine. Dubitat Aristoteles an fœminis insit semen, quum dubium non sit, quin ex harum substantia nascatur corpus humanum. Et quasi ἀντείαν.] Ita in plerisq; scriptum erat exẽplaribus. Fortasse legendum est ἀρπίσιον, ut intelligas illud per quod instauratur aliquid, siue ἀρτήσιον, nisi mauis σωτήριον, siue ἀὐτήριον. Nam diuinandum donec aliquid compertius detur inuenire. Id est μεταχηματίσει.] Addidit Græcam uocem, quæ est apud Paulum. Ea significat in aliam figuram traducere. Et inimici sensus eius.] Græce est, ἐχθρὸς τῇ διανοίᾳ. id est, inimicos menti, siue cogitationi: eius additum est & ab Ambrosio & ab Hieronymo, ut explicarent sensum. Alterum contra hæreticos.] Nam unum certamen erat cum ipsis corporis cruciatibus, alterum cum hæreticis. Quidam codices mutarant Alterum, in Altum. Iudæorum lapides.] Alludit ad illud Euangelicum de Iudæis quærentibus lapides, ut iacerent in Iesum. Apollonius Tyaneus.] Huius uitã descripsit Philostratus, plenam fabulamentis plus quàm magicis. Carneades aliquis.] De Cyrenensi sensit, qui fuit princeps nouæ Academiæ. Porrò Academici dicebant, nihil certo sciri, quando quidem nec id certum esset, quod oculis cerneremus. Scripsit super hisce rebus Cicero & diuus Augustinus. Remum in aqua.] Hæc sunt exempla rerum, in quibus uisus hominum fallitur. Lynceus.] Hic frater fuit Idæ. De quo prodidit Aristophanes in Danais, quod per abietem uiderit Castorem dolo occidentem fratrem suum. Pindarus refert, eum & terram ipsam oculorum acie penetrasse. De quo plura diximus in Adagionum Chiliadibus. Aquilæ & uultures.] Nam leguntur & triduo præuolare eò ubi cadauera sint futura. In portu naufragium.] Id est, statim in ipso negocij ingressu offendere. Vide prouerbium, In portu impingere. Deicolam.] Nam Græce uocauerat illum θεοσεβέσατον, aut certe θεοσεβῆ. Nam id subijcit aliquanto post, homo Dei & presbyter θεοσεβέσατος, id est summus Dei cultor. Nec Catoni.] Qui summæ fuit autoritatis apud Romanos, cui sine teste credendum erat, si cuiq; credi par esset. Monet altero & tertio die.] Hic locus uarie deprauatus ferebatur, restituimus ad hunc modum: Monet altero & tertio die manere, si uellet uenire. At ille occupatus muliercula, uomere enim non cessauit, dum nauseam euasisset, nostri penitus oblitus est. Apparet enim illum excusasse morbum alicuius matronæ, propter quẽ nõ licuisset uenire. Hoc enim uocat uomere. Cimmerijs (sicut aiunt) tenebris.] Hoc adagio significat summas tenebras, à populo Cimmeriorum, apud quos sol nunquam apparet, ob nubium densitatem. Vide super hoc nostras Chiliadas.

B

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Theophilus episcopus Alexandrinus uiserat Syriam, ut dissidiũ inter episcopos & monachos componeret. Huic igitur purgat se Hieronymus, de his quæ ab Ioanne Heliensi episcopo obijciebantur, ac de illo uicissim queritur, sed ita ut multa reticeat, ob reuerentiam episcopalis gradus.

HIERONYMVS ADVERSVS IOANNEM HIEROsolymitanum, ad Theophilum.

EPISTOLA tua hæreditatis dominicæ te indicans possessorem, qui pergens ad patrem apostolis loquebatur: Pacem meam do uobis, pacem meã relinquo uobis: illius quoq; felicitatis compotem te esse testata est, in qua beati pacifici nuncupantur. Blandiris ut pater, erudis ut magister, instituis ut pontifex. Venisti ad nos, non in austeritate uirgæ, sed in spiritu benignitatis & lenitatis & mansuetudinis: ut humilitatem Christi, primo statim sermone resonares: qui mortalium genus non fulminans & tonãs, sed in præsepi uagiens, & tacens saluauit in cruce. Legeras enim in typo illius ante prædictum, Memento domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius: & in ipso postea præsentatum, Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Vnde & multa de sacris uoluminibus super pacis laude perstringens, ac per uarios scripturarum campos more apum uolans, quic-
1 quid dulce & aptum concordiæ fuit, artifici eloquio messuisti. Currentes igitur ad pacem incitati sumus: exposita ad nauigandum uela, crebrior exhortationis tuæ aura cõpleuit, ut non tam retrectantibus & fastidiosis, quàm ut auidis & plenis faucibus, dulcia pacis fluenta bibe-
remus. Verum quid facimus, in quorum potestate uoluntas tantum pacis est, non effectus? Et quanquam uoluntas quoq; apud Deum propositi sui mercedem habeat: tamen imperfe-

ctum opus etiam uolentes mœrore contriſtat. Quod ſciens & Apoſtolus, perfectiſsimam c
uidelicet pacem in utriuſque partis uoluntate conſiſtere: Quantum, inquit, ex nobis eſt, cum
omnibus hominibus pacem habẽtes. Et Propheta: Pax, pax. Et ubi eſt pax? Nihil enim gran
de eſt, pacem uoce prætendere, & opere deſtruere. Aliud niti, aliud demonſtrare: uerbis ſo-
nare concordiam, re exigere ſeruitutem. Volumus & nos pacem. Et nõ ſolum uolumus,
ſed & rogamus. Sed pacem Chriſti, pacem ueram, pacem ſine inimicitijs, pacem in qua non
ſit bellum inuolutum, pacem quæ non ut aduerſarios ſubijciat, ſed ut amicos iungat. Quid
dominationem pacẽ uocamus, & non reddimus unicuiq; rei uocabulum ſuum? Vbi odium
eſt, appellentur inimicitiæ: ubi charitas, ibi tantummodo pax uocetur. Nos nec eccleſiam ſcin
dimus, neque à patrum communione diuidimur: ſed ab ipſis (ut ita dicam) incunabulis ca-
tholico ſumus lacte nutriti. Nemo nanque magis eccleſiaſticus eſt, quàm qui nunquam hæ-
reticus fuit. Sed ignoramus abſque charitate pacem, ſine pace communionem. Legimus
quoque in Euangelio: Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris quia frater
tuus habet aliquid aduerſum te, dimitte ibi munus tuum coram altari, & uade prius reconci-
liari fratri tuo, & tunc ueniens offer munus tuum. Si munera noſtra abſque pace offerre non
poſſumus, quanto magis & Chriſti corpus accipere? Qua conſcientia ad euchariſtiam
Chriſti accedam, & reſpondebo Amen, cum de charitate dubitem porrigentis? Quæſo te,
ut patienter me audias, nec ueritatem adulationem putes. Quiſquam ne tibi inuitus commu-
nicat? Quiſquam ne extenta manu uertit faciem, & inter ſacras epulas, ludæ oſculum porri-
git? Ad aduentum igitur (ut reor) tuum, non pauet monachorum turba, ſed gaudent. Cer
tatim tibi procedunt obuiam: & de eremi latibulis exeuntes, ſua te cupiunt humilitate ſu-
perare. Quis eos compellit exire? Non ne amor tui? Quis per eremum ſeparatos in unũ co-
git? Non ne tua dilectio? Amari enim parens debet. Amari parens & epiſcopus debet, non
timeri. Antiqua ſententia eſt: Quem metuit quis, odit: quem odit, periſſe cupit. Vn-
de & in noſtris literis cum initia paruulorum in timore conſiſtant, perfecta dilectio foras D
mittit timorem. Non quæris monachos tibi eſſe ſubiectos: ideo magis ſubiectos habes. Tu
offers oſculum, illi colla ſubmittunt. Exhibes militem, & ducem impetras: quaſi unus in plu
ribus es, ut ſis unus ex pluribus. Cito indignatur libertas, ſi opprimitur. Nemo plus im-
petrat à libero, quàm qui ſeruire non cogit. Nouimus canones eccleſiaſticos. Non igno-
ramus ordines ſingulorum: & lectione & quotidianis exemplis, uſque ad hanc ætatem mul
ta didicimus, multa experti ſumus. Qui ſcorpionibus cædit, & lumbis patris habere ſe pu-
tat digitos craſsiores, cito regnum manſueti Dauid diſsipat. Certe Romanus populus, ne
in rege quidem ſuperbiam tulit. Dux ille Iſraelitici exercitus, qui decem plagis afflixerat Ae-
gyptum, & ad cuius imperium cœlum & terra & maria ſeruiebant, inter cunctos homines,
quos tunc terra generauit, manſuetiſsimus prædicatur. Et ideo per quadraginta annos ob-
tinuit principatum, quia poteſtatis ſuperbiam lenitate & manſuetudine temperabat. La-
pidabatur à populo, & pro lapidantibus rogabat: quia potius deleri ipſe uult de libro Dei,
ne commiſſus ſibi grex pereat. Cupiebat enim illum imitari paſtorem, quem ſciebat etiam er
rantes oues ſuis humeris portaturum. Paſtor, inquit, bonus ponit animam ſuam pro ouibus
ſuis. Boni quippe paſtoris diſcipulus, optat anathema eſſe pro fratribus ſuis atque cogna-
tis, qui ſunt Iſraelitæ ſecundum carnem. Et ſi ille perire cupit, ne perditi pereant: quanto ma-
gis bonis parentibus prouidendum eſt, ne ad iracundiam prouocent filios ſuos, & nimie-
tate duritiæ, etiam leniſsimos aſperos eſſe compellant? Epiſtola cogit me breuius loqui: do-
lor longius. Scribit in ſuis illis, ut ille uult, pacificis, ut ego ſentio, mordaciſsimis literis, quod
nunquam à me læſus ſit, nec dictus hæreticus. Quonam igitur modo me ipſe lædit, ægrotan
tem morbo peſsimo, & rebellem Eccleſiæ uentilans? Ab alijs laceſsitus, accurrit aduerſa-
rijs parcere, lædere non lædentem? Antequam ordinaretur frater meus, nunquam dixit
fuiſſe inter ſe & ſanctum papam Epiphanium de dogmatibus quæſtionem. Et quæ eum ra-
tio compellebat, ſicut ipſe tandem ſcribit, inde inter populos diſputare, unde nemo quære-
bat? Scit enim prudentia tua periculoſas eſſe huiuſmodi quæſtiones, & nihil eſſe tutius

quàm

A quàm tacere: nisi fortè necesse est loqui de grandibus. Certe quod illud tantum ingenium flumenq; eloquentiæ fuit, ut in uno Ecclesiæ tractatu, cuncta comprehendisse se dicat, de quibus singulis nouimus eruditissimos uiros infinita uersuum milia conscripsisse? Sed hoc quid ad me? Nouerit ille qui audiuit, sciat ipse qui scripsit, meq; ab excusatione sui ipse etiam liberet. Ego nec interfui, nec audiui. Vnus è populo sum, imò ne unus quidem, quia multis clamãtibus tacui. Conferamus arguentis accusatiq; personas: & cuius uel meritũ, uel uita, uel doctrina præcesserit, illi magis accommodemus fidem. Vides ne quod clausis (ut dicitur) oculis, summa quæque perstringam: non tam eloquens quod mente concepi, quàm indicans quid reticeam. Intellexi te, & probaui disputationem tuam, quod ecclesiasticæ paci consulens, quasi Sireneos cantus obturata aure pertransis. Alioqui quia à parua ætate sacris literis eruditus es, nosti quo sensu unumquodque dicatur: quomodo in ambiguis sententijs tuus sermo libratus, & aliena non damnet, & nostra non deneget. Sed fides pura & aperta confessio, non quærit strophas, & argumenta uerborum. Quod simpliciter creditur, simpliciter confitendum est. Poteram quidem libere proclamare, & inter gladios quoque ignesq; Babylonios dicere: cur aliud respõdetur quàm quæritur? cur non simplex est, nec aperta confessio? Totum timet, totum temperat, totum relinquit ambiguum, & quasi super aristas graditur. Verum studio & expectatione pacis, feruente stomacho uerba non quomodo quæruntur, respondet. Lædunt libere alij, quos lædere læsus ipse non audet. Ego interim sileo: nunc & dispensationem meam uel imperitiam simulabo, uel metum. Quid mihi accusanti facturus est, qui (ut ipse testatur) laudanti detrahit? Tota eius epistola, non tam expositione, quàm nostris plena est contumelijs. Nomen meum absque ullis officijs, quibus nos inuicem palpare solemus homines, frequenter assumitur, carpitur, uentilatur, quasi de libro uiuentium deletus sim. Quasi illius me literæ suggillauerint, aut istiusmodi nugas unquam quæsierim: qui ab adolescentia in monasterij clausus cellulis, magis esse uoluerim aliquid, quàm uideri. Quosdam ex nobis sic cum honore appellat, ut laceret, quasi & nos possimus dicere
B quæ nemo tacet. E seruo clericum factum criminatur, cum & ipse nonnullos eiusmodi clericos habeat, & Onesimum legerit inter Pauli renatum uincula, diaconum cœpisse esse de seruo. Sycophantam iactitat, & ne probare cogatur, audisse se dicit. O si & mihi liberet dicere, quæ multi clamitant, & aliorum maledictis acquiescerem: iam & nos intelligeret scire quæ omnes sciunt, & me quoq; audire, quæ nullus ignorat. Dicit ei uelut præmia pro calumnia restituta. Quis tam argutum & callens non perhorrescat ingenium? Quis tãto potest eloquentiæ fulmini respondere? Quid est plus, sustinere calumniam, an facere? Accusare quem postea diligas, an peccanti ueniam tribuere? Quid minus ferendum, de sycophanta ædilem fieri, an consulem? Scit & ipse quid taceam, quid loquar: quid & ego audierim, quid pro Christi metu fortasse non credam. Origenem me arguit uertisse in Latinum. Hoc non solus ego feci, sed & confessor Hilarius fecit: & tamen uterq; nostrûm noxia quæque detruncans, utilia transtulit. Legat ipse si nouit: arbitror enim eum assidua confabulatione & quotidiano Latinorum consortio Romanum non ignorare sermonem: aut si certe penitus non imbibit, interpretentur ei qui solent, & tunc sciet me in hoc ipso laudandum esse quod detrahit. Sicut enim interpretationem & idiomata scripturarum Origeni semper attribui, ita dogmatum constantissime abstuli ueritatem. Nunquid ego in turbam mitto Origenem? Nunquid cæteros tractatores? Scio me aliter habere apostolos, aliter reliquos tractatores. Illos semper uera dicere, istos in quibusdam ut homines aberrare. Nouum defensionis genus, sic Origenis uitia non negare, ut cum illo cæteros crimineris. Videlicet cum aperte defendere non audeas, multorum simili errore tuearis. Sex milia Origenis Tomos non poterat quisquam legere, quos ille non scripsit: faciliusq; credo testem huius sermonis, quàm autorem esse mentitum. Fratrem meum causam dicit esse discordiæ, hominem qui quiescit in monasterij cellula, & clericatum non honorem interpretatur, sed onus. Cumq; nos usque ad præsentem diem ficta pacis ostensione lactauerit, Occidentalium sacerdotum commouit

aures, dicens eum adoleſcentulum & penè puerum in parochia ſua Bethlehem presbyterum c
conſtitutum. Si hoc uerum eſt, cuncti Paleſtini epiſcopi non ignorant. Monaſteriū enim ſan
cti papæ Epiphanij nomine uetus Ad dictum, in quo frater meus ordinatus eſt presbyter, in
Eleuteropolitano territorio, & non in Helienſi ſitum eſt. Porrò ætas eius, & beatitudini tuæ
nota eſt: & cum ad triginta annorum ſpacia iam peruenerit, puto eam in hoc non eſſe repre-
hendendam, quæ iuxta myſterium aſſumpti hominis in Chriſto perfecta eſt. Recordetur le-
gis antiquæ, & poſt uigintiquinq; annos à Leuitica tribu eligi in ſacerdotiū peruidebit. Aut
ſi in hoc teſtimonio ſolo Hebraicam ſequitur ueritatem, nouerit triginta annorum fieri ſacer-
dotem. Ac ne forſitan dicat, Vetera tranſierunt, & facta ſunt omnia noua: audiat cum Timo-
theo, Adoleſcentiam tuam nemo contemnat. Certe ipſe quando epiſcopus ordinatus eſt,
non multum ab ea, in qua nunc frater meus eſt, diſtabat ætate. Vel ſi hoc in epiſcopis licet, in
presbyteris non licet, ne per antiphraſim à ſuo nomine diſcrepare uideantur: cur ipſe aut eius,
aut minoris ætatis, & quod his amplius eſt, miniſtrum alterius eccleſiæ ordinauit presbyte-
rum? Quod ſi non poteſt pacem habere cum fratre, niſi cum ſubdito & ordinationi ſuæ epi-
ſcopo renunciante, oſtendit ſe non tam pacem cupere, quàm ſub pacis occaſione uindictam:
nec aliter quietis & pacis ocio eſſe contentum, niſi integrum habeat quod minatur. Etiam ſi
ipſe eum ordinaſſet, & ſic ſecreti amator quieſcere uellet, nequicquam exerceret. Quod ſi ec-
cleſiam ſcinderet, nihil ei deberet præter honorem cunctis ſacerdotibus debitum. Hucuſque
apologia eius, imò categoria & lacinioſus contra nos ſermo protractus eſt. Cui ego quidem
in epiſtola breuiter præteriens q; reſpondi, ut ex his quæ dixi intelligat quid tacuerim: & no-
uerit nos homines eſſe rationale animal, & prudentiam ſuam poſſe intelligere: nec ita obtuſi
cordis, ut inſtar brutorum animalium, uerborum tantum ſonum & nō ſententias audiamus.
Nunc quæſo te, ut ueniã tribuas dolori meo. Et ſi ſuperbum eſt reſpondiſſe, multo ſit ſuper-
bius accuſaſſe. Quanquam ita reſponderim, ut ſilentium potius meum indicauerim quàm ſer
monem. Quid procul pacem quærunt, & uolunt eam nobis ab alijs imperari? Sint pacifici, et
ilico pax ſequetur. Cur nomine ſanctitudinis tuæ contra nos terrore abutuntur, cum epiſtola D
tua pacem & manſuetudinem ſonet: illorum uerba duritiem comminẽtur? Denicq; quàm pa-
cificas & ad concordiam pertinentes per Iſidorum presbyterū literas nobis miſeris, hinc pro
bamus, quod illas qui pacem falſo iactant, reddere noluerint. Eligant itaq; quod uolunt. Aut
boni ſumus, aut mali. Si boni, dimittant quieſcere. Si mali, quid malorum expetunt ſocietatẽ?
Quantum ualeat humilitas, experimento didicit. Qui nunc diſſuit, quæ ſuo conſilio olim diſ-
iuncta ſociauit, probat ſe nunc ad alterius uoluntatem, tunc copulata diſcerpere. Nuper no-
bis poſtulauit & impetrauit exilium: atque utinam implere potuiſſet: ut ſicut illi uoluntas
imputatur pro opere, ita & nos non ſolum uoluntate, ſed & effectu coronam haberemus
exilij. Fundendo ſanguinem, & patiendo magis quàm faciendo contumelias, Chriſti funda-
ta eſt eccleſia. Perſequutionibus creuit, martyrijs coronata eſt. Aut ſi iſti ſoli, iuxta quod le-
gimus, amant rigorem: & non nouerunt perſequutionem ſuſtinere, ſed facere: ſunt & hic Iu-
dæi: ſunt uariorum dogmatum hæretici, & maxime impuriſsimi Manichæi, quur eorum
ne uerbo quidem quempiam audent lædere? Nos ſolos expellere cupiunt? Nos ſoli qui ec-
cleſiæ communicamus, eccleſiam ſcindere dicimur? Oro te, non'ne æqua eſt iſta poſtula-
tio, ut aut illos nobiſcum expellant, aut nos cum illis teneant? Niſi quod in eo magis hono-
rant, quos ſaltem exilio ab hæreticis ſeparant. Monachus proh dolor, monachis & mina-
tur & impetrat exilium: & hoc monachus, apoſtolicam cathedram habere ſe iactans. Non
nouit terrori natio iſta ſuccumbere, & impendenti gladio magis ceruices quàm manus
ſubijcit. Quis enim monachorum exul patriæ, non exul eſt mundi? Quid opus eſt auto-
ritate publica, & reſcripti impendijs, & toto orbe diſcurſibus? Tangat ſaltem digitulo,
& ultro exibimus. Domini eſt terra, & plenitudo eius. Chriſtus loco non tenetur incluſus.
Præterea quod ſcribit nos pergere tecum Romam, & eccleſiæ communicare ei, à qua ui-
demur communione ſeparati: non neceſſe eſt ire tam longe, & hic in Palæſtina eodem mo-
do d

A do ei iungitur. Et ne hoc quoq; procul ſit, in uiculo Bethlehem presbyteris eius, quantū in nobis eſt, communione ſociamur. Ex quo perſpicuum eſt, dolorem proprium cauſam eccleſiæ non putandum: nec ſtomachum unius hominis, imò per illum aliorum, generali eccleſiæ uocabulo nuncupandum. Quapropter quod in principio epiſtolæ dixi, etiam nunc repeto: nos uellē pacem Chriſti, optare concordiam: & te rogare, ut illos moneas, pacem non extorquere, ſed uelle. Sit præteritarum noſtrarum contumeliarum dolore contentus. Veterata uulnera, ſaltem noua obliteret charitate. Sit talis, qualis antè fuit, quando nos ſuo arbitrio diligebat. Verba ei de alieno ſtomacho non fluant. Faciat quod uult, & non quod uelle compellitur. Aut quaſi pontifex cunctis æqualiter imperet, aut quaſi imitator Apoſtoli, uniuerſorum ſaluti ex æquo ſeruiat. Si talem ſe præbuerit, ultro præbemus manus, extendimus brachia, amicos & parentes habeat: & ſentiat in Chriſto, ſicut omnibus ſanctis, ita & ſibi nos eſſe ſubiectos. Charitas patiens eſt, charitas benigna eſt, charitas non æmulatur, non inflatur, omnia ſuſtinet, omnia credit. Cunctarum uirtutum mater eſt charitas, & quaſi ſpartum triplex Apoſtoli ſententia roboratur dicentis, fides, ſpes, charitas. Credimus, ſperamus: atq; ita per fidem & ſpem dilectionis uinculo copulemur. Idcirco enim & nos patrias noſtras dimiſimus, ut quieti abſq; ullis ſimultatibus in agris & in ſolitudine uiueremus: ut pontifices Chriſti, qui tamen rectam fidem prædicant, non dominorum metu, ſed patrum honore ueneremur: ut deferamus epiſcopis, & non ſub nomine alterius, alijs quibus nolumus, ſeruire cogamur. Non ſumus tam inflati cordis, ut ignoremus quid debeatur ſacerdotibus Chriſti. Qui enim eos recipit, nō tam eos recipit, quàm illum cuius epiſcopi ſunt. Sed contenti ſint honore ſuo. Patres ſe ſciant eſſe, non dominos, maxime apud eos qui ſpretis ambitionibus ſeculi, nihil quieti & ocio præferunt. Tribuat autem orationibus tuis Chriſtus Deus omnipotens, ut pacis nō ficto nomine, ſed uero & fideli amore ſociemur: ne mordentes inuicem, conſumamur ab inuicem.

B PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

CVrrentes igitur.] Prouerbium retulit, incitare currentē, hoc eſt, ultro promptum adhortari: addidit autem de ſuo belliſsimam metaphoram. Qui ſcorpionibus cædit.] Locus eſt Regum A libro tertio, capite duodecimo. Ab alijs laceſsitus.] Hic locus ferebatur corruptus. Opinor ita legendum, Ab alijs laceſsitus, ad me currit: aduerſarijs parcens, lædens non lædentem. Et Oneſimū legerit.] Hunc Paulus miro ſtudio commendat Philemoni. Sycophantam.] Id eſt, calumniatorem. Sic enim probro uocabantur Athenis, qui quibuslibet de rebus alios in ius uocabant. Ædilem fieri an conſulem.] Innuit ipſum Ioannem è ſycophanta factū epiſcopum, id enim intelligi uult per conſulem, cum ille ſit ædilis, qui eſt infimus magiſtratus, hoc eſt clericus. Agit enim de illo, quem è ſeruo clericum factum dicebat. Per antiphraſin.] Quod πρεσβύτερος Græcis dicatur ſenior.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Ex hac præfatione ingens natū eſt incendium inter Hieronymum & Ruffinum, quod figurata lau de uideretur id agere, ut Hieronymum pertrahat in factionem Origeniſtarum.

PRAEFATIO RVFFINI IN LIBROS πρώτων ἀρχῶν Origenis.

SCio quàm plurimos fratrū ſcientiæ ſcripturarū deſiderio prouocatos, popoſciſſe ab aliquantis eruditis uiris, & Græcarū literarū peritis, ut Origenem Romanum facerent, & Latinis auribus eum donarent. Id quod etiā frater & collega noſter ab epiſcopo Damaſo deprecatus, cum Homilias duas de Cantico canticorū in Latinū tranſtuliſſet ex Græco: ita in illo opere ornatè magnificéq; præfatus eſt, ut cuiuis legendi Origenē, & auidiſsimè perquirendi deſideriū cōmoueret, dicens illius animæ conuenire quod dictum eſt: Introduxit me rex in cubiculum ſuum: aſſerens eum, quod cum in cæteris libris omnes uincat, in Canticis canticorum etiam ipſe ſe uicerit. Pollicetur ſanè in ipſa præfatione, ſe & ipſos in Cantico canticorum libros, & alios quàm plurimos Origenis Romanis auribus largiturū. Sed ille, ut uideo, in ſtylo proprio placens: rem maioris gloriæ ſequitur, ut pater uerbi ſit potius, quàm interpres. Nos ergo rem ab illo quidem cœptam ſequimur & probatam: ſed non æquis eloquentiæ uiribus,

tanti uiri ornare poſſumus dicta. Vnde uereor, ne uitio meo id accidat: ut uir quem ille alterum poſt apoſtolos eccleſiæ doctorẽ ſcientiæ ac ſapientiæ merito comprobauit, inopia ſermonis noſtri longe eſſe inferior uideatur. Quod ego ſæpe conſiderans reticebam, nec deprecantibus me frequenter in hoc opus fratribus annuebã. Sed tua uis fideliſsime frater Macari tanta eſt, cui obſiſtere ne imperitia quidem poteſt: propter quod ne te ultra tam grauem paterer exactorem, etiam contra propoſitum meum ceſsi: ea tamen lege atq; ordine, ut quantum fieri poteſt, interpretando ſequar regulam præceſſorũ. Et eius præcipue uiri, cuius ſuperius fecimus mentionem: qui cum ultra ſeptuaginta libellos Origenis, quos Homiliticos appellauit, aliquantos etiã de Tomis in Apoſtolum ſcriptis tranſtuliſſet in Latinũ: in quibus cũ aliquanta offendicula inueniantur in Græco: ita elimauit omnia interpretando atq; purgauit, ut nihil in illis quod à fide noſtra diſcrepet, Latinus lector inueniat. Hunc ergo etiã nos, licet non eloquentiæ uiribus, diſciplinæ tamẽ regulis inquantũ poſſumus ſequimur, obſeruantes ſcilicet, ne ea quæ in libris Origenis à ſeipſo diſcrepantia inueniuntur atq; contraria, proferamus. Cuius diuerſitatis cauſam plenius tibi in Apologetico, quẽ Pamphilus pro libris ipſius Origenis ſcripſit, edidimus, breuiſsimo libello ſuperaddito: in quo euidentibus ut arbitror probamentis corruptos eſſe in q̃ plurimis ab hæreticis & maleuolis libros eius oſtendimus: & iſtos præcipue, quos nunc exigis ut interpreter, id eſt περὶ ἀρχῶν, quod de principijs uel de principatibus dici poteſt, qui ſunt reuera aliàs & obſcuriſsimi & difficillimi. De rebus enim ibi talibus diſputat, in quibus philoſophi omni ſua ætate conſumpta nihil inuenire potuerunt. Hic uero noſter quantum potuit id egit, ut creatoris fidem, & creatarum rerum rationem, quam illi ad impietatem traxerunt, ad pietatem ipſe conuerteret. Sicubi ergo nos in libris eius aliquid contra id inuenimus, quod ab eo cæteris locis fideliter, piè de trinitate fuerat definitum: ueluti adulteratum hoc & alienum, aut prætermiſimus, aut ſecundum eam regulam protulimus, quam ab ipſo frequenter inuenimus affirmatã. Si qua ſanè, uelut peritis iam & ſcientibus loquens, dum breuiter tranſire uult, obſcurius protulit: nos ut manifeſtior fieret locus, ea quæ de ipſa re in alijs eius libris apertius legeramus adiecimus, explanationi ſtudentes: nihil tamẽ noſtrum diximus, ſed licet in alijs locis, dicta ſua ſibi tamen reddimus. Hoc aũt idcirco in præfatione commonui, ne fortè calumniatores iterum ſe criminandi putarent inueniſſe materiam. Sed uiderint ipſi, quid peruerſi & contentioſi homines agant. Nobis interim tantus labor, ſi tamẽ orantibus uobis Deus annuerit, idcirco ſuſceptus eſt: non ut calumnioſorũ ora (quod fieri non poteſt, licet fortè hoc Deus faciet) clauderemus: ſed ut proficere ad ſcientiam rerum uolentibus, materiã præberemus. Illud ſanè omnẽ qui hos libros uel deſcripturus eſt uel lecturus, in conſpectu Dei patris & filij & Spiritus ſancti cõteſtor, atq; cõuenio per futuri regni fidem, per reſurrectionis ex mortuis ſacramentũ, per illum qui præparatus eſt diabolo & angelis ſuis æternũ ignem, ſicnõ illum locũ æterna hæreditate poſsideat: ubi eſt fletus & ſtridor dentiũ, & ubi ignis eorũ non extinguetur, & uermis eorũ nõ morietur: ne quis addat aliquid huic ſcripturæ, ne auferat, ne inſerat, ne immutet: ſed conferat cum exemplaribus unde ſcripſerit, & emendet ad literam & diſtinguat, & inemendatũ uel non diſtinctum codicem non habeat: ne ſenſuum difficultas ſi diſtinctus codex non ſit, maiores obſcuritates legentibus generet.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Pammachius & Oceanus extimulant Hieronymum, ut à calumnijs Ruffini, & hominum ſuſpicionibus ſe purget, & oſtendat ſe ab Origeniſtarum errore alienum.

PAMMACHIVS ET OCEANVS HIERONYMO.

SAnctus aliquis ex fratribus ſchedulas ad nos cuiuſdã detulit, quę Origenis uolumen, quod περὶ ἀρχῶν inſcribitur in Latinum ſermonem uerſum tenerent. Et quoniã in his multa ſunt quę tenuitatẽ noſtri ingenij permouẽt, quæq; minus catholicè dicta exiſtimamus: ſuſpicamur etiam ad excuſationem autoris multa de libris eius eſſe ſubtracta, quę apertam impietatẽ eiuſdem monſtrare potuiſſent: quæ-

ſumus

A sumus præstantiam tuam, ut & hoc specialiter, non tam nobis quàm uniuersis qui in urbe habitant, profuturum opus, digneris impendere, ut supradictum librum Origenis, quemadmodum ab ipso autore editus est, ad fidem tuo sermone manifestes, & quæ à defensore eius interpollata sunt, prodas. Et quæ etiam in his schedulis quas ad sanctitatem tuam direximus, uel contra catholicam regulam, uel imperitè edita sunt, redarguas atq; conuincas. Sanè subtiliter in præfatione operis sui mentionem tacito nomine tuæ sanctitatis expresit, quod à te promissum opus ipse complerit: illud obliquè agens, etiam te simili ratione sentire. Purga ergo suspiciones hominũ, & conuince criminantem: ne si dissimulaueris, consentire uidearis.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Exponit quo animo legerit & amarit & laudarit Origenem, quem ab omnibus legi cupiat, si fieri possit absq; periculo pietatis: & æmulorum calumnias refellit, ac suspiciones hominum diluit. Coactusq; prodit errores Origenis, quos frustra conabantur defendere, qui suam hæresim illius prætextu defendere studebant.

HIERONYMVS PAMMACHIO ET OCEANO.

1 SChedulæ quas misistis, honorifica me affecere contumelia: sic ingeniũ prædicantes, ut fidei tollerent ueritatem. Et quia eadem & Alexandrię & Romæ audieram, & in toto penè orbe boni homines super meo nomine iactare consueuerunt: & tantum me diligunt, ut sine me hæretici esse non possint: omittam personas, rebus tantum & criminibus respondebo. Neq; enim prodest maledicentibus remaledicere, & aduersarios talione mordere, cui præcipitur malum pro malo non reddere, sed uincere in bono malum, saturari opprobrijs, & alteram uerberanti præbere maxillam. Obijciunt mihi, quare Origenem aliquando laudauerim. Ni fallor duo loca sunt, in quibus eum laudaui: Præfatiuncula ad Damasum in Homilias Cantici canticorum, & Prologus in librum Hebraicorum nominum. Quid ibi de dogmatibus ecclesiæ
B dicitur? Quid de patre & filio & Spiritu sancto? Quid de carnis resurrectione? Quid de animæ statu atq; substantia? Simplex interpretatio atque doctrina, simplici uoce laudata est. Nihil ibi de fide, nihil de dogmatibus comprehensum est. Moralis tantum tractatur locus, & allegoriæ nubilum serena expositione discutitur. Laudaui interpretem, nõ dogmatisten: ingenium, non fidem: philosophum, nõ apostolum. Quod si uolunt super Origene meum scire iudicium: legant in Ecclesiasten commentarios: replicẽt in epistolam ad Ephesios tria uolumina, & intelligent me semper eius dogmatibus contraisse. Quæ enim stultitia est, si alicuius laudare doctrinam, ut sequaris & blasphemiam? Et beatus Cyprianus Tertulliano magistro utitur, ut eius scripta probant: cumq; eruditi & ardentis uiri delectetur ingenio, Montanum cum eo Maximillamq; non sequitur. Fortissimos libros
a contra Porphyrium scribit Apollinaris. Ecclesiasticam pulchrè Eusebius historiã texuit: alter eorum dimidiatam Christi introduxit œconomiam, alter impietatis Arij apertissimus propugnator est. Væ, inquit Esaias, qui dicunt bonum malum, & malum bonum, & qui faciunt amarum dulce, & dulce amarum. Nec bonis aduersariorũ, si honestum quid habuerint, detrahendum est: nec amicorum laudanda sunt uitia: & unumquodq; nõ personarum, sed rerum pondere iudicandum est. Mordetur & Lucilius, quod incomposito currat pede, & tamen sales eius leposq; laudantur. Dum essem iuuenis, miro discendi fere bar ardore, nec iuxta quorundam præsumptionem, ipse me docui. Apollinarium Laodicenũ audiui Antiochiæ frequenter, & colui, & cum me in sanctis scripturis erudiret, nunquam illius contentiosum super sensu dogma suscepi. Iam canis spargebatur caput, & magistrum potius quàm discipulum decebat. Perrexi tamen Alexandriam, audiui Didymum: in multis ei gratias ago. Quod nesciui, didici: quod sciebam, illo docente non perdidi. Putabant me homines finem fecisse discendi. Veni rursum Hierosolymam & Bethlehem. Quo labore, quo precio Barrabanum nocturnum habui præceptorem? Timebat enim ludæos, & mihi alterum exhibebat Nicodemum. Horum omnium frequenter in operculis meis facio mentionem. Certe Apollinarij & Didymi inter se dogma contrarium

est.

eſt. Rapiat me ergo utraq; turba diuerſum altrinſecus, quia magiſtrum utrunq; confiteor. c
Si expedit odiſſe homines, & gentē aliquā deteſtari, miro odio auerſor circunciſos. Vſq;
hodie enim perſequuntur Dñm noſtrum Ieſum Chriſtum in ſynagogis ſatanæ. Obñciat
mihi quiſpiam: cur hominē ludæum habuerim præceptorem. Et audet quidam proferre
literas meas ad Didymum quaſi ad magiſtrum. Grande crimen diſcipuli, ſi hominem eru
ditum & ſenem magiſtrum dixerim. Et tamen uolo inſpicere ipſam epiſtolam, quæ tanto
tempore in calumniam reſeruata eſt. Nihil præter honorē & ſalutationē continet. Inepta
ſunt hæc & friuola. Arguite potius ubi hæreſim defenderim, ubi prauū Origenis dogma
laudauerim. In lectione Eſaiæ, in qua duo Seraphim clamantia deſcribuntur: illo interpre
tante filium & Spiritum ſanctū, nónne ego deteſtandam expoſitionem in duo teſtamenta
mutaui? Habetur liber in manibus, ante uiginti annos editus. Tot opuſcula mea, & maxi
me cōmentarij, iuxta opportunitatē locorum gentilem ſectam lacerant. Quod aūt oppo
nunt cōgregaſſe me libros illius, ſuper cunctos homines: utinam omnium tractatorū ha
berem uolumina: ut tarditatem ingenij, lectionis diligentia compenſarem. Congregaui li
bros eius, fateor. Et ideo errores non ſequor, quia ſcio uniuerſa quæ ſcripſit. Credite ex-
perto, quaſi Chriſtianus Chriſtianis loquor. Venenata ſunt illius dogmata, aliena à ſcri-
pturis ſanctis, uim ſcripturis facientia. Legi inquam, legi Origenē. Et ſi in legendo crimen
eſt, fateor: & noſtrum marſupium, Alexandrinæ chartæ euacuarunt. Si mihi creditis, Ori
geniſtes nunquā fui. Si non creditis, nunc eſſe ceſſaui. Quod ſi nec adducimini ad fidem,
compellitis me ad defenſionem mei, contra amaſium ueſtrum ſcribere: ut ſi non creditis
neganti, credatis ſaltē accuſanti. Sed libentius mihi erranti creditur, quàm correcto. Nec
mirum, putant enim me ſuum eſſe *συμμύσλω*, & propter animales & luteos nolle palàm
dogmata confiteri. Ipſorū enim decretum eſt, non facile margaritas ante porcos eſſe mit-
tendas, nec dandum ſanctum canibus, & cum Dauid dicere: Abſcondi in corde meo elo-
quia tua, ut non peccem tibi. Et in alio loco ſuper iuſto: Qui loquitur, inquit, ueritatem
cum proximo ſuo, id eſt, cū his qui domeſtici fidei ſunt. Ex quo uolunt intelligi, nos qui d
necdum initiati ſumus, debere audire mendaciū: ne paruuli atq; lactentes, ſolidioris cibi
edulio ſuffocemur. Quod autem periuriorum atq; mendacij inter ſe orgijs fœderentur:
ſextus Stromateon liber (in quo ex Platonis ſententia noſtrum dogma componit) pla- 3
niſsimè docet. Quid igitur faciam? Negem me eiuſdem dogmatis eſſe? Non crederent. Iu
rem? Ridebunt, & dicent: domi nobis iſta naſcuntur. Faciam (quod ſolum cauent) ut ſacra
eorum atq; myſteria in publicum proferam, & omnis prudentia eorum qua nos ſimpli-
ces ludunt, in propatulo ſit: & qui neganti uoci non credunt, credant ſaltē arguenti ſtylo.
Hoc enim uel maxime cauēt, ne quando contra autorē ſuum eorum ſcripta teneantur. Fa
cile dicunt cum iuramento, quod poſtea alio ſoluant periurio. Ad ſubſcriptionem tergi-
uerſantur, quæruntq; ſuffugia. Alius nō poſſum, inquit, damnare, quod nemo damnauit.
Alius, nihil ſuper hoc à patribus ſtatutū eſt: ut dum totius orbis prouocatur autoritas, ſub
ſcribendi neceſsitas differatur. Quidam conſtantius, quomodo, inquit, damnabimus,
quos ſynodus Nicena non tetigit? quæ enim damnauit Arium, damnaſſet uticq; & Orige
nem, ſi illius dogmata reprobaſſet. Scilicet uno medicamine omnes ſimul morbos debe-
re curare. Et idcirco Spiritus ſancti neganda maieſtas eſt, quia in illa ſynodo ſuper ſubſtan
tia eius ſilentium fuit. De Ario tunc, non de Origene quæſtio fuit: de filio, non de Spiritu
ſancto. Confeſsi ſunt quod negabatur, tacuerunt de quo nemo quærebat. Quanquam la
tenter Origenē fontem Arij percuſſerunt. Damnantes enim eos, qui filium de patris ne-
gant eſſe ſubſtantia: illum pariter Ariumq; damnauerūt. Alioqui hoc argumento, nec Va
lentinus, nec Marcion, nec Cataphryges, nec Manichæus damnari debent: quia ſynodus
Nicena eos nō nominat, quos certè ante ſynodum fuiſſe non dubium eſt. Quod ſi quan-
do urgeri cœperint, & aut ſubſcribendum eis fuerit, aut exeundum de eccleſia, miras ſtro
phas uideas. Sic uerba temperant, ſic ordinem uertunt, & ambigua quæq; concinnant:
ut & noſtram, & aduerſariorum confeſsionem teneant: ut aliter hæreticus, aliter catho-
licus

A licus audiat, quasi nõ eodẽ spiritu & Apollo Delphicus atq; Loxias oracula fuderit, Croe
4 so & Pyrrho diuersis temporibus sed pari illudẽs stropha. Exempli causa pauca subijciã.
Credimus, inquiũt, resurrectionem futuram corporũ. Hoc si bene dicatur, pura confessio
est. Sed quia corpora sunt cœlestia & terrestria, & aer iste & aura tenuis iuxta naturã suam
corpora nominantur, corpus ponunt nõ carnem: ut orthodoxus corpus audiens, carnem
putet: hæreticus spiritũ recognoscat. Hæc est eorũ prima decipula, quæ si deprehensa fue
rit, instruunt alios dolos, & innocentiã simulant, & malicioſos nos uocant, & quasi sim=
pliciter credentes, aiunt: Credimus resurrectionẽ carnis. Hoc uero cum dixerint, uulgus
indoctum putat sibi sufficere, maxime quia idipsum & in symbolo creditur. Interroges ul
tra, circuli strepitus cõmouetur, fautores clamitant: Audisti resurrectionem carnis: quid
quæris amplius? Et in peruersum studijs commutatis, nos sycophantę, illi simplices appel
lantur. Quod si obduraueris frontẽ, & urgere cœperis, carnem digitis tenens, an ipsam di
cant resurrecturã, quę cernitur, quæ tangitur, quę incedit & loquitur: primo ridẽt, deinde
annuunt. Dicentibusq; nobis, utrum capillos & dentes, pectus & uentrem, manus & pe=
des, cæterosq; artus ex integro resurrectio exhibeat: tunc uero risu se tenere nõ possunt,
cachinnoq; ora soluentes, tonsores nobis necessarios & placentas & medicos ac sutores
ingerunt. Vltroq; interrogant, utrum credamus & genitalia utriusq; sexus resurgere, no=
stras genas hirtas, fœminarũ leues fore, & habitudinem corporis pro maris ac fœminæ di
stinctione diuersam. Quod si dederimus, statim expetunt uuluam & coitũ, & cætera quę
in uentre sunt & sub uentre. Singula membra negant, & corpus quod constat ex mem=
bris, dicunt non resurgere. Non est huius temporis contra dogma peruersum, rhetori=
cum iactare sermonẽ. Non mihi diues Ciceronis lingua sufficiat: nõ feruens Demosthe=
nis oratio, animi mei possit implere feruorẽ, si uelim hæreticorum fraudulentias prodere,
qui uerbotenus resurrectionem fatentes, animo negant. Solent enim mulierculæ eorum
mammas tenere, uentri applaudere, lumbos & femora & putres attrectare axillas, & dice
B re: Quid nobis prodest resurrectio, si fragile corpus resurget? Et futuræ angelorum simi=
les habebimus & naturã? Dedignantur uidelicet cum carne & ossibus resurgere, cũ qui=
bus resurrexit & Christus. Sed fac me errasse in adolescentia, & philosophorũ, id est gen=
tilium studijs eruditũ, in principio fidei dogmata ignorasse Christiana: & hoc putasse in
apostolis, quod in Pythagora & Platone & Empedocle legeram. Cur paruuli in Christo
atq; lactentis errorem sequimini? Cur ab eo impietatẽ discitis, qui necdum pietatẽ nouc=
rat? Secunda post naufragiũ tabula est, culpam simpliciter cõfiteri. Imitati estis errantem,
imitamini & correctum. Errauimus iuuenes, emendemur senes. Iungamus gemitus, la=
chrymas copulemus, ploremus, & conuertamur ad Dominũ, qui fecit nos: non expecte=
mus diaboli pœnitentiã. Vana est illa præsumptio, & in gehennæ trahens profundũ: hic
aut quæritur uita, aut amittitur. Si Origenem nunquã sequutus sum, frustra infamare me
quæritis. Si discipulus eius fui, imitamini pœnitentẽ. Credidistis confitenti, credite & ne=
ganti. Si iista, ut ais, inquit, noueras, cur eum laudasti in opusculis tuis? Et hodie laudarem,
nisi uos eius laudaretis errores. Non mihi displiceret ingeniũ, nisi quibusdam eius place=
ret impietas. Et Apostolus præcipit: omnia legentes, quę bona sunt retinẽtes. Lactantius
in libris suis, & maxime in epistolis ad Demetrianũ, Spiritus sancti negat substantiã: & er
rore Iudaico dicit uel ad patrem referri uel ad filium: & sanctificationem utriusq; perso=
næ sub eius nomine demonstrari. Quis mihi interdicere potest, ne legam institutionum
eius libros quibus contra gentes scripsit fortissime, quia superior sententia detestanda
est? Apollinarius contra Porphyriũ egregia scripsit uolumina. Probo laborem uiri, licet
fatuum in plerisq; dogma contemnam. Confitemini & uos in quibusdam errare Orige=
nem, & mu ultra non faciã. Dicite eum male sensisse de filio, peius de Spiritu sancto: ani=
marum de cœlo ruinas impiè protulisse: resurrectionem carnis uerbo tantum confite=
ri, cæterum assertione destruere: & post multa secula atque unam omnium restitutio=
9 nem, idipsum fore Gabrielem quod diabolum, Paulum quod Caipham, uirgines quod

prostibulas.

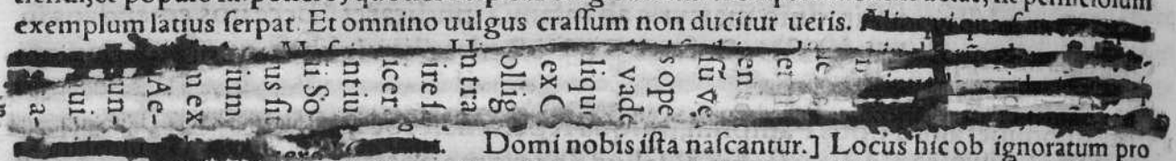
proſtibulas. Cum hæc reieceritis, & quaſi cenſoria uirgula ſuperaueritis à fide eccleſiæ, tu- c
to legam cætera, nec uenena iam timebo, cum antidotum præbuero. Non mihi nocebit, ſi
dixero: Origenes cum in libris meis omnes uicerit, in Cantico canticorū ipſe ſe uicit. Nec
formidabo ſententiam, qua illum doctorem eccleſiarum quondam adoleſcentulus nomi
naui: niſi fortè accuſare debui, cuius rogatus opuſcula transferebam, & dicere in Prolo-
go: Hic cuius interpretor libros, hæreticus eſt. Caue lector, ne legas, fuge uiperā. Aut ſi le
gere uolueris, ſcito à malis hominibus & hæreticis corrupta eſſe quæ tranſtuli: quanq̄ ti-
mere nō debeas. Ego enim omnia quæ uitiata fuerunt correxi. Hoc eſt alijs uerbis dicere:
Ego qui interpretor catholicus ſum, hic quem interpretor hęreticus eſt. Denicp & uos ſa
tis ſimpliciter & ingenuè, & nō malicioſe, parui ſcilicet pendentes præcepta rhetorica, &
præſtigias oratorū, dum libros eius περὶ ἀρχῶν hæreticos confitemini, & in alios crimen
transferre uultis, inieciſtis legentibus ſcrupulū, ut totam autoris uitā diſcuterent, & ex cæ
teris coniecturam præſentis facerent quæſtionis. Ego callidus qui emendaui, ſilens quod
uolui & diſſimulans crimina, nō feci inuidiam criminoſo. Aiunt & medici, grandes mor
bos non eſſe curandos, ſed dimittendos naturæ, ne medela languorē exaſperet. Centum
quinquaginta anni propè ſunt, ex quo Origenes mortuus eſt Tyri. Quis Latinorum au-
ſus eſt unquam transferre libros eius de reſurrectione, περὶ ἀρχῶν, στρωματέας, & τόμους?
Quis per infame opus ſeipſum uoluit infamari? Nec diſertiores ſumus Hilario, nec fide-
liores Victorino, qui eius tractatus non ut interpretes, ſed ut autores proprij operis tran
ſtulerunt. Nuper ſanctus Ambroſius ſic Hexaemeron illius compilauit, ut magis Hippo
lyti ſententias Baſilij cp ſequeretur. Ego ipſe, cuius æmulatores eſſe uos dicitis, & ad cæte-
ros talpæ, caprearū in me oculos poſsidetis: ſi malo animo fuiſſem erga Origenē, interpre
tatus eſſem hos ipſos quos ſuprà dixi libros, ut mala eius etiā Latinis nota facerē. Sed nun
quam feci, & multis rogantibus acquieſcere nolui. Non enim conſueui eorū inſultare er-
roribus, quorū miror ingenia. Ipſe ſi adhuc uiueret Origenes, iraſceretur uobis fautorib.
ſuis: & cū Iacob diceret, Odioſum me feciſtis in mundo. Vult aliquis laudare Origenem? D
Laudet ut laudo. Magnus uir ab infantia, & uerè martyris filius, Alexandriæ eccleſiaſti-
cam ſcholā tenuit, ſuccedens eruditiſsimo uiro Clementi presbytero. Voluptates intan-
tum fugit, ut zelo Dei, ſed tamē non ſecundum ſcientiam, ferro truncaret genitalia. Calca
uit auaritiam, ſcripturas memoriter tenuit: & in ſtudio explanationis earum diebus deſu-
dauit ac noctibus. Mille & eo amplius tractatus, quos in eccleſia loquutus eſt edidit. In-
numerabiles præterea cōmentarios, quos ipſe appellat τόμους: & quos nunc prætereo, ne
uidear operum eius indicem texere. Quis noſtrūm tanta poteſt legere, quanta ille cōſcri-
pſit? Quis ardentē in ſcripturis animum non miretur? Quod ſi quis ludas zelotes oppo- 6
ſuerit nobis errores eius, audiat liberè, Interdū magnus dormitat Homerus. Verū operi
longo fas eſt obrepere ſomnum. Non imitemur eius uitia, cuius uirtutes non poſſumus
ſequi. Errauerunt in fide alij tam Græci quàm Latini, quorū non neceſſe eſt proferre no-
mina, ne uideamur eum non ſui merito, ſed aliorum errore defendere. Hoc non eſt, in-
quies, excuſare Origenem, ſed excuſare cæteros. Pulchrè ſi eum erraſſe non dicerem, ſi
in fidei prauitate ſaltem apoſtolum Paulum uel angelum de cœlo audiendum crederem.
Nunc uero cum ſimpliciter errorem eius fatear, ſic legam ut cæteros, quia ſic errauit ut cæ
teri. Sed dicas: Si multorum cōmunis eſt error, cur ſolum perſequimini? Quia uos ſolum
laudatis ut apoſtolum. Tollite amoris ὑπερβολὴν, & nos tollimus odij magnitudinē. Cæ
terorum uitia de libris ſuis ad hoc tantum excerpitis, ut huius defendatis errorem. Orige
nem ſic fertis in cœlum, ut nihil eum erraſſe dicatis. Quiſquis es aſſertor nouorū dogma-
tum, quæſo te, ut parcas Romanis auribus, parcas fidei quæ Apoſtoli uoce laudata eſt.
Cur poſt quadringentos annos docere nos niteris, quod antè neſciuimus? Cur profers in
mediū, quod Petrus & Paulus edere noluerunt? Vſq ad hunc diē ſine iſta doctrina mun
dus Chriſtianus fuit. Illā ſenex tenebo fidem, in qua puer natus ſum. Peluſiotas nos appel
lant, & luteos animales cp & carneos, cp non recipiamus ea quæ ſpiritus ſunt, illi ſcilicet
Hieroſoly-

A Hieroſolymitæ, quorum mater in cœlo eſt. Non contemno carnem, in qua Chriſtus na
tus eſt, & reſurrexit: nõ deſpicio lutum, quod excoctum in teſtam puriſsimam, regnat in
cœlo. Et tamẽ miror cur carni detrahentes uiuant carnaliter, & inimicã ſuam foueant, &
nutriant delicatè, niſi fortè implere uolunt ſcripturam dicentẽ: Amate inimicos ueſtros,
benefacite his qui perſequuntur uos. Amo carnem caſtam, uirginẽ ieiunantem: amo car
nis nõ opera, ſed ſubſtantiam. Amo carnem, quæ iudicandam ſe eſſe nouit. Amo illam,
quæ pro Chriſto in martyrio cæditur, laniatur, exuritur. Illud uero quod aſſerũt, à qui-
buſdam hæreticis & maleuolis hominibus libros eius eſſe uiolatos, q̃ ineptum ſit, hinc
probari poteſt. Quis prudentior, doctior, eloquẽtior Euſebio & Didymo, aſſertoribus
Origenis, inueniri poteſt? Quorum alter ſex uoluminibus Ἀπολογίας, ita eum ut ſe ſen
ſiſſe confirmat: alter ſic eius errores nititur excuſare, ut tamen illius eſſe fateatur: nõ ſcri-
ptum negans, ſed ſenſum ſcribentis ediſſerẽs. Aliud eſt, ſi quæ ab hæreticis addita ſunt,
Didymus quaſi bene dicta defendat. Solus inuẽtus eſt Origenes, cuius ſcripta in toto or
7 be falſarentur: & quaſi ad Mithridatis literas, omnis ueritas uno die de uoluminibus il-
lius raderetur. Si unus uiolatus eſt liber, nũ uniuerſa eius opera, quæ diuerſis & locis &
temporibus edidit, ſimul corrumpi potuerũt? Ipſe Origenes in epiſtola, quam ſcribit ad
Fabianũ Romanæ urbis epiſcopũ, pœnitentiam agit, cur talia ſcripſerit: & cauſas temeri
tatis in Ambroſium refert, quod ſecreto edita in publicũ protulerit: & quid adhuc αἰτία
λογῶν aliena eſſe quæ diſplicẽt? Porrò quod Pamphilum proferũt laudatorẽ eius, gra-
tias illis ago meo nomine, quod dignũ me putauerũt, quem cum martyre calumniaren-
tur. Si ẽm ab inimicis Origenis libros eius dicitis eſſe uiolatos ut infamarentur, quare mi
hi non liceat dicere, ab amicis eius & ſectatoribus compoſitũ eſſe ſub nomine Pamphili
uolumẽ, quod illum teſtimonio martyris ab infamia uindicaret? Ecce uos emendatis in
Origenis libris, quod ille nõ ſcripſit: & miramini, ſi edat aliquis librũ, quem ille non edi
dit. Vos in edito opere poteſtis coargui: ille qui nihil aliud edidit, facilius patet calũniæ.
B Date quodlibet aliud opus Pamphili, huſquà repetietis? Hoc unum eſt. Vnde igitur ſciam
quod Pamphili ſit? Videlicet ſtylus & ſaliua docere me poterit. Nuquam credam quod
doctus uir primos ingenij ſui fructus quæſtionib. & infamiæ dedicarit, & ipſum nomen
apologetici oſtendit accuſationẽ. Non enim defenditur, niſi quod in crimine eſt. Vnum
nunc proferam, cui contradicere uel ſtulti ſit, uel impudentis. Sexti libri Euſebij ſuper
Origenis defenſione principium uſq; ad mille fermè uerſus liber iſte qui Pamphili dici-
tur, cõtinet. Et in reliquis ſcriptor eiuſdem operis profert teſtimonia, quibus nititur ap-
probare Origenem fuiſſe catholicũ. Euſebius et Pamphilus tantam inter ſe habuere con
cordiam, ut unius animæ homines putes, & ab uno alter nomẽ acceperit. Quomodo igi
tur inter ſe diſſentire potuerũt, ut Euſebius in toto opere ſuo Origenem Ariani probet
dogmatis, & Pamphilus Nicenæ ſynodi, quæ fuit poſtea, defenſor eſt? Ex quo oſtendi-
tur uel Didymi, uel cuiuslibet alterius eſſe opuſculum, qui ſexti libri capite detruncato,
cætera membra ſociarit. Sed concedamus ex ſuperfluo, ut Pamphili ſit, ſed necdũ marty
ris. Antè enim ſcripſit quàm martyriũ perpeteretur. Et quomodo, inquies, martyrio di-
gnus fuit? Scilicet ut martyrio deleret errorem: ut unam culpam, ſanguinis ſui effuſione
purgaret. Quanti in toto orbe martyres antequã cęderentur, uarijs ſubiacuere peccatis?
Defendamus ergo peccata: quia qui poſtea martyres, prius peccatores fuerunt. Hæc fra
tres amantiſsimi ad Epiſtolam ueſtram celeri ſermone dictaui, uincẽs propoſitũ, ut con-
tra eum ſcriberem, cuius ingeniũ antè laudaueram, malens exiſtimatione periclitari, q̃ fi
de. Hoc mihi præſtiterunt amici mei, ut ſi tacuero, reus: ſi reſpondero, inimicus iudicer.
Dura utraq; conditio. Sed è duobus eligã quod leuius eſt. Simultas redintegrari poteſt,
blaſphemia ueniam non meretur. Quid autem laboris in libris transferendis περὶ ἀρχῶν
ſuſtinuerim, ueſtro iudicio derelinquo: dum & mutare quippiam de Græco nõ eſt uer-
tentis, ſed euertentis: & eadem ad uerbum exprimere, nequaquam eius qui ſeruare uelit
eloquij uenuſtatem.

Onorifica contumelia.] Mira gratia coniunxit inter ſe pugnantia, honorem et contumeliã. 1

Cauſæ prodeſt.] Cauſam uocat rem de qua agitur, idq; rhetorũ more. Talione mordere.] Talio, pœnæ genus eſt ex duodecim tabulis, quo damnum illatũ ſimili damno pen ſabatur: ueluti ſi oculus eruatur ei, qui oculũ excuſſerit alteri. unde retaliare dicimus, cum par pari refertur. Non dogmatiſten.] Dogma, decretũ: δογματιστὴς, qui leges ac decreta præſcribat. Tertulliano magiſtro.] Sic enim ſolitus eſt eũ appellare Cyprianus, quoties libros illius poſceret ſibi dari: Date, inquiebat, mihi magiſtrum meũ. Huic Hieronymus tribuit eruditionem, & ardens tribuit ingeniũ: quem tandem ait in hæreſim Montani prolapſum, ſed ut id mali magis tribuat inuidiæ clericorũ, quàm uitio Tertulliani. Auguſtinus dicit eum ob id inter hæreticos habitũ, quod ad Cataphrygas deſciuerit, & iteratas nuptias pro ſtupro damnarit. Dimidiatam Chriſti.] Nam Apollinariſtæ dicunt, Chriſtum corpus humanum accepiſſe, cæterũ loco animæ fuiſſe uerbum, atq; hoc ipſum uerbum ita factum carnem, ut Chriſti caro & uerbum eiuſdem eſſent ſubſtantiæ. Ita diuus Auguſtinus œconomiam uocat, quod parcus diſpenſator partem hominis tribuat Chriſto, partẽ detrahat. Impietatis Arij.] Qui in perſonis induxit inæqualitatem, quem errorem Arius ex Origenis hauſerat libris. At Origenis defenſor eſt Euſebius. Mordetur & Lucilius.] Ita Flaccus in Satyris: Nempe incompoſito dixi pede currere uerſus Lucilij. Ac paulo poſt: At idem, quod ſale multo Vrbem defricuit, charta laudetur eadem. Damnat igitur in Lucilio, quod eſt damnandum, nempe quod eſt inconditus: laudat quod eſt probandum, uidelicet ſales & lepores. Certe Apollinarij ac Didymi.] Nam Ambroſius Alexandrinus Didymi diſcipulus, ſcripſit uolumen aduerſus Apollinarium, ut teſtatur Hieronymus in Catalogo uirorum illuſtriũ. Cæterum hic Apollinarius Laodicenæ eccleſiæ fuit epiſcopus. Alexandrinæ chartæ.] Lepos eſt in alluſione tacita. Nam Origenes Alexandrinæ eccleſiæ presbyter fuit, & ex Ægypto biblinæ chartæ afferebantur. Suum eſſe συμμύσλω.] Myſtæ, ſacris initiati: ſymmyſtæ, iiſdem initiati ſacris. Et luteos.] Quos aliquando uocat Peluſiotas. Orgijs fœderentur.] Myſteria uocat orgia, quanq; orgia proprie dicunt Bacchi. 2 3

Ex Platonis ſententia.] Is enim in Reipublicæ libris, uult ciuitatis cuſtodes callere artem mentiendi, & populo imponere, quoties id ipſius exigit utilitas: reliquos mentiri uetat, ne pernicioſum exemplum latius ſerpat. Et omnino uulgus craſſum non ducitur ueris.

Domi nobis iſta naſcantur.] Locus hic ob ignoratum pro uerbium in omnibus exemplaribus habebat deprauatus: ſed uarie, ut eſt fœcunda imperitia. Significat autem hoc ipſorum eſſe peculiare, mentiri ac peierare, cum ſint Origeniſtæ. Quidam cõſtantius.] Non eſt hic conſtantius, nomen proprium, ſed aduerbium: ut intelligas hos liberius & audacius ſuam hæreſim defendere. Scilicet uno me.] Scilicet, ironiam habet. Atque Loxias.] Cognomen eſt Apollinis, propter obliqua reſponſa, quæ reddebant huius uates, quo facilius imponerent conſultoribus. λοξὸς enim Græcis obliquũ ſignificat. ſic Ariſtophanes in Pluto: τῷ ἠλοξικῷ μὲμψιμ δικαίων μέμφομαι τούτῳ. Crœſo & Pyrrho.] De oraculis Crœſo redditis, legis apud Herodotum libro primo. Pyrrho reſpondit ad hunc modum, Dico te Æacida, Romanos uincere poſſe. 4

Pari illudens ſtropha.] Stropham uocat obliquam & figuratam orationem, quo uerbo Hieronymus perquam libenter utitur. Pyrrhum fefellit amphibologia, Crœſum ænigmate mulæ. Nos lycophantæ.] Id eſt calumniatores, hoc eſt qui uitio accuſant, non recte. Et putas attrectare maxillas.] Varie mendoſa erant exemplaria. Legendum, lumbos ac fœmora, & putres attrectare axillas: ut intelligas partes quæ ſub alis ſunt, ſudore plerunq; infectas. Aut ſi cui hoc nõ placet, legat, lumbos ac fœmora & ſuras: deinde poſt ſtigmen, adijciat, attrectare mãmillas. Et futuræ angelorũ.] Natura, hoc loco membrum eſt mulieris pudendum, quod & Græci uocant φύσιν, uerecundiæ cauſa. Locus in quibuſdam codicibus ad hunc modum erat immutatus. Futuræ ſimiles, angelorum habebimus & naturam? Sed mendoſe, nec enim cohæret cum reliquo diſputationis contextu. Et my ultra non faciam.] Perlongum ſit dicere, quot modis hic locus fuerit deprauatus. Quidam habebant, Et uim ultra non faciam: quidam, nutum non faciam: alij, mutuum non faciam: alij, motum non faciam: ut fit quoties ſemel à uero fuerit aberratũ. Ego penſitatis diligenter omnibus, repoſui: Et my ſiue mu, ultra non faciam: hoc eſt, uerbum non faciam. Iuxtà illud Ennij: Neq; ut aiunt, mu facere audent. Hoc eſt uel minimum uerbum. Nam hæc ſyllaba mutorum eſt, unde & muti dicti: & muſſare, quod Græci μύζειν. Verum de hoc copioſius dictum eſt in Chiliadibus noſtris. Quod proſtibulas.] Id eſt publice proſtantes ad quæſtum meretrices. De reſurrectione, περὶ ἀρχῶν, στρωματέας, & τόμους.] Nam ex ueſtigijs exemplarium ita cenſeo legendum, id eſt de principijs, ſtromatenſes (ut ita uertam, docendi gratia) & tomos. Ac periit quidem index librorum Origenis, non ſolum ipſi libri, quem Hieronymus in Catalogo ſcriptorum illuſtrium prudens, ſed infeliciter omiſit, quod eum in epiſtola quadam ad Paulam poſuiſſet. Ac periit ipſa quoq; epiſtola. Cæterum Collectanea Suidæ teſtantur, hunc ſcripſiſſe librum περὶ τῆς ἀναστάσεως, id eſt de reſurrectione, & decem quos inſcripſerit 5

στρωματέας

A σμματᾶς, ueluti dicas, ex uariis conſarcinatos partibus, more ſtromatum. Scripſit & τόμους, quos nos uolumina poſſumus dicere, ſiue ſectiones. Compilauit.] Vel hinc liquet aliena compilari, non noſtra, quemadmodum nunc uulgo ſcribunt, compilauit hunc librum, pro eo quod eſt collegit. Am broſius Origenis Hexaemeron compilauit, id eſt ſublegit illinc ueluti furto, quæ uidebantur: & com pilantur, quæ furto ſpoliantur. Operum eius indicem.] Latine dixit, quam uulgo uocant tabu lam. Plini us elenchum uocat, Græco uocabulo ἔλεγχον. Iudas zelotes.] Arbitror hoc nomẽ lu das à librarijs additum, nihil enim facit ad ſententiam, imò officit, neque enim quiſquam fuit hoc no mine. De Simone zelota legimus, & huius collega Iuda, ſed laudato. ζηλωτὴς Græce æmulator, ſiue 6 inuidus. Interdum magnus dor.] Aut Hieronymus memoria lapſus eſt, aut ſcriptor immutauit nõnihil. Siquidẽ Horatius ſic habet: Quandoq; bonus dormitat Homerus. Amoris ὑπερβολήν.] Id eſt exceſſum, & nimietatem. Nam quod eſt ſupra modum ſupraq; fidem, ὑπερβολικὸν uocant Græ ci. Eſt hoc nomine rhetorum exornatio, quam quidam uertunt ſuperlationem. Peluſiotas nos ap pellant.] Eſt Peluſium urbs in extremo Nili oſtio ſita, Syriam uerſus, à limo nomen habens, quem il lic (opinor) inuehit Nilus, atque illic nati Peluſiotæ uocantur. Eſt & Theſſaliæ portus eius nominis. πηλὸς aũt lutum eſt, ſiue limus: οὐσία ſubſtantia. Vnde Peluſium, quaſi luteæ ſubſtantiæ. Feſtiuitas eſt in ambiguo uerbi. Scilicet Hieroſolymitæ.] Scilicet ironiam habet. Hieroſolymitæ, reſpondet ad hoc quod ante dixerat, Peluſiotas. Obiter notat epiſcopum Hieroſolymitanum infectum Orige nis dogmatis. τῆς ἀπολογίας.] Id eſt defenſionis, ſiue excuſationis. Aliud eſt.] Hic loquendi mo dus peculiaris eſt Hieronymo, cum infert abſurdum aliquid & incredibile. Quis enim credat Dídy mum tam ſtultum, ut hoc uelit? Ad Mithridatis literas.] Reſpexit ad id quod eſt in oratione M. 7 Tullij pro lege Manilia. Delẽda eſt, inquit, uobis illa macula Mithridatica ſuperiore bello ſuſcepta, quæ penitus iam inſedit atq; inueterauit in populi Ro. nomine, quod is qui uno die tota Aſia tot in ciuitatibus uno nuncio, atq; unica ſignificatione literarum ciues Romanos necãdos trucidandosq; denotauit, &c. ἀπαλογῆσαι.] Id eſt cauſantur. Sic enim eſſe legendum ex uarijs exemplariorum ueſtigijs cenſui. Stylus & ſaliua.] Stylus inſtrumentũ eſt æreum, quo ueteres ſcribebãt in tabellis ceratis. Is aliquando ponitur pro charactere ſcribendi. Saliuam appellat guſtum quendam orationis peculiarem. Nam lingua ſuperiori admota palato, & interueniente ſaliua guſtamus. Quæſtioni bus.] Id eſt accuſationibus ſiue controuerſiis. Nam & hoc ſignificat quæſtio. Dedicarit.] Id eſt, initiarit. Nomen apologetici.] Id eſt, libri defenſorij. Argumentum eſt à relatiuis. Nam ex defen ſione colligitur fuiſſe qui accuſauit.

B ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Ex hac epiſtola apparet & ante interceſſiſſe inter Hieronymum & Ruffinum ſimultatem, uerum eos tum in gratiam rediſſe. Sed, ut inquit Horatius, Male ſarta gratia nequicquam coit, & reſcindi tur. Deinde cum obliquis Ruffini laudibus in ſuſpicionem traheretur hæreſis Origenicæ, incitanti bus etiam amicis, recruduit priſtinum inimicitiæ uulnus, & in apertum bellum erupit illa qualiſcun que concordia. Admonet autem, ne ſe poſthac ſimili modò laudet.

HIERONYMVS RVFFINO.

Dlu te Romæ moratum ſermo proprius indicauit. Nec dubito ſpiritalium pa rentum ad patriam reuocatum deſiderio, quem matris luctus ire prohibe bat, ne magis coram doleres, quod abſens uix ferre poteras. Quod quereris ſtomacho ſuo unumquenq; ſeruire, & noſtro non acquieſcere iudicio, con ſcientiæ noſtræ teſtis eſt dominus, poſt reconciliatas amicitias nullum interceſsiſſe ran corem, quo quempiam læderemus: quin potius cum omni cautione prouidimus, ne ſal tem caſus in maleuolentiã uerteretur. Sed quid poſſumus facere, ſi unuſquiſq; iuſte pu tat ſe facere quod facit? & uidetur ſibi remordere potius quàm mordere? Vera amicitia quod ſentit, diſſimulare non debet. Præfatiuncula librorum πρὸ ἀρχῶν ad me miſſa eſt, + quam ex ſtylo intellexi tuam eſſe. In qua obliquè, imò apertè ego petor. Qua mẽte ſit ſcri pta, tu uideris: qua intelligatur, et ſtultis patet. Poterã & ego, qui ſæpiſsime figuratas con trouerſias declamaui, aliquid de uetere artificio repetere, & tuo te more laudare. Sed ab ſit à me, ut quod reprehendo in te, imiter: quin potius ita ſententiam temperaui, ut & ob 1 iectum crimen effugerem, & amicum quantum in me eſt, nec læſus læderem. Sed obſe cro te, ut ſi deinceps aliquem ſequi uolueris, tuo tantum iudicio ſis contentus. Aut enim bona ſunt quæ appetimus, aut mala. Si bona, non indigent alterius auxilio: ſi mala, pec cantium multitudo non parit errori patrocinium. Hæc apud te amice potius expoſtula re uolui, quàm laceſsitus publicè deſæuire, ut animaduertas me reconciliatas amicitias purè colere, & non iuxta Plautinam ſententiã, altera manu lapidem tenere, panẽ offerre

altera. Frater meus Paulinianus necdū de patria reuersus est, & puto cp eum Aquileiæ apud sanctū papam Chromatiū uideris. Sanctum quoq; presbyterū Ruffinū ob quādam causam per Romā Mediolanū misimus, & orauimus, ut nostro animo & obsequio uos uideret. Cæterisq; amicis eadem significauimus, ne mordentes inuicē, consumamur ab inuicem. Iam tuæ moderationis est, & tuorum, nullam occasionem impatientibus dare, ne non omnes similes mei inuenias, qui possint figuratis laudibus delectari.

SCHOLION.

Figuratas controuersias.] De his & figuratis laudibus iam antea diximus.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Refellit Ruffini calumnias, quas ex aliorum ad se literis intellexerat. Idq; facit maiori fortasse stomacho, quàm ut talem decuerit uirum, nisi intolerabilis esset calumnia hæreseos insimulari. Si cui libebit Ruffini libros in Hieronymum scriptos legere: uel ob id, quo hæc rectius intelligat (nam alioqui non uideo magnopere, cur legi debeant) reperiet eos in secunda parte Tomi quarti, qui in prima editione secundus erat.

AD PAMMACHIVM ET MARCELLINVM APOLOGIA Hieronymi aduersus Ruffinum.

TUestris & multorū literis didici, obiici mihi in schola tyrannica, lingua canū meorū ex inimicis ab ipso, cur πρὶ ἀρχῶν libros in Latinū uerterim. O impudentiam singularē, accusant medicum quod uenena prodiderit, ut scilicet φάρμακον θανάσιμον suum nō innocētiq; merito, sed criminis cōmunione tueantur, quasi culpam numerus peccantiū minuat, & in personis, non in rebus sit accusatio. Scribuntur contra me libri, ingeruntur omnibus audiendi, & tamen non eduntur, ut simplicium corda percutiant, & mihi facultatem pro me auferant respondendi. Nouum maliciæ genus, accusare quod prodi timeas, scribere quod occultes. Si sunt uera quæ scripsit, cur publicum timuit? si falsa, cur scripsit? Olim pueri legimus, intemperātis esse arbitror scribere quicquā, quod occultari uelis. Rogo quis est iste dolor? Quid æstuant? quid insaniunt? Quod præconem repuli figuratum? quod nolui me subdolo ore laudari? quod sub amici nomine, inimici insidias deprehēdi? Frater & collega in præfatiuncula uocor, & satis apertè exponuntur crimina mea, quid scripserim, quibus in cœlum Origenē laudibus leuauerim. Bono animo feciſſe se dicit. Et quomodo nunc eadem inimicus obiicit, quæ tunc amicus laudauerat? Voluerat me in interpretatione quasi præuium sequi, et autoritatē operi suo quasi ex nostris opusculis mutuari. Suffecerat semel dixisse, quod scripseram. Quid necesse fuit eadem rursus iterare, frequēter ingerere: & quasi nemo sibi laudanti crederet, ipsa dicta replicare? Non est tam sollicita de audientiū fide, simplex & pura laudatio. Quid metuit, ne illi sine testimoniis dictorum meorum in meis laudibus non credatur? Videtis nos intelligere prudentiam eius, & prædicationis diasyrticæ strophis in scholis sæpe lusisse? Simplicitatē obtendere non potest, in quo artifex deprehenditur malicia. Semel aut ut multum bis errasse sit casus, cur prudēter errat & crebro? & sic per totum texit errorem, ut mihi nō liceat negare quod laudat? Prudentis fuerat & amici post reconciliatam simultatem etiam leues suspiciones fugere: ne quod fortuito fecisset, consulto facere putaretur. Vnde & Tullius in Commentariis causarum pro T. Gabinio: Ego, inquit, cùm omnes amicitias tuendas semper putaui summa religione & fide, tum eas maxime quæ essent ex inimicitiis reuocatæ in gratiam: propterea quod integris amicitiis officium prætermissum, imprudentiæ, uel (ut grauius interpretemur) negligentiæ excusatione defenditur: post reditum in gratiam, si quid est commissum, id non neglectum, sed uiolatum putatur, nec imprudentiæ, sed perfidiæ assignari solet. Flaccus quoq; in epistola quam scribit ad Florum: Male, ait, sarta gratia nequicquā coit, & rescinditur. Quid mihi nunc prodest, quod simpliciter errasse se iurat? Ecce obiiciuntur mihi laudes, & crimini datur simplicissimi animi non simplex nec pura laudatio. Si autoritatē suo operi præstruebat, uolens quos sequeretur ostendere, habuit in prōptu Hilarium confessorē, qui quadraginta fermè milia uersuum Origenis in Iob & Psalmos transtulit

A tranſtulit. Habuit Ambroſium, cuius penè omnes libri huius ſermonibus pleni ſunt, & martyrẽ Victorinũ. Qui ſimplicitatẽ ſuã in eo probat, dum nulli molitur inſidias, de his omnibus tacet, & quaſi columnis eccleſiæ prætermiſsis me ſolũ publicat, & nihili hominem per angulos cõſectatur: niſi fortè eadẽ ſimplicitate qua amicũ neſcius accuſauit, illos ignoraſſe ſe iuret. Et quis ei credet uiro eruditiſsimo, & qui tantã habeat ſcientiã ſcriptorum ueterũ, maxime Græcorũ, ut dum peregrina ſectatur, penè iſta amiſerit, quod recentiſsimæ memoriæ uiros & Latinos neſciat? Ex quo apparet nõ tam me ab eo laudatũ, q̃ illos nõ accuſatos: ut ſiue laus illa eſt, ut ſtultis perſuadere conatur: ſiue accuſatio, ut ego ex uulneris mei dolore ſentio, nec in laude haberẽ æqualium gloriã, nec in uituperatione ſolatiũ. Teneo epiſtolas ueſtras, quibus accuſatũ me ſcribitis eſſe: & hortamini ut reſpondeam criminanti: ne ſi tacuerim, uidear crimẽ agnoſcere. Ad quas reſpondi, fateor: & quamuis læſus, ſic amicitiæ iura ſeruaui, ut me ſine accuſantis accuſatione defenderẽ: & quod unus Romæ amicus obiecerat, à multis in toto orbe inimicis dicerẽ iactitatũ, ut nõ uiderer homini, ſed criminibus reſpondere. Aliud eſt, ſi pro iure amicitiæ accuſatus tacere debui, & dum lutatã habeo faciẽ, atq; (ut ita dicã) hæretico fœtore conſperſam, ne ſimplici quidẽ aqua diluere, ne ille mihi feciſſe putaretur iniuriã. Hæc uox nec hominis eſt, nec ad hominẽ, apertè amicũ petere, crimina eius ſub perſona laudatoris exponere: & illi ne hoc quidem liberũ derelinqui, ut ſe catholicũ probet, & laudationem hæretici, quæ illi obĳcitur, non de aſſenſu hæreſeos, ſed de ingenĳ extitiſſe admiratione reſpondeat. Placuerat ei, ſiue ut ipſe uult uideri, compulſus erat in Latinã linguã uertere, quod nolebat. Quid neceſſe fuit me latentẽ, et tantis maris atq; terrarũ diuiſum ſpaciis inſerere quæſtioni? opponere inuidiæ plurimorũ? ut plus mihi laudando noceret, q̃ ſibi prodeſſet exemplo? Nunc quoq; quia renui laudatorem, & uerſo ſtylo docui me nõ eſſe, quod meus neceſſarius prędicauit, dicitur furere: & tres contra me libros uenuſtate Attica texuiſſe: eadẽ accuſans, quæ antè laudauerat, & obĳciẽs mihi in trãslatione Origenis nefa
B ria dogmata, de quo in præfatiũcula laudationis ſuæ dixerat: ſequar regulã præceſſorũ, & eius præcipuè uiri, cuius ſuperius fecimus mentionẽ: qui cum ultra ſeptuaginta libellos Origenis, quos Homiliticos appellauit, aliquantos etiã de Tomis in Apoſtolum ſcriptis, trãſtuliſſet in Latinũ: in quibus cum aliquanta offendicula inueniãtur in Græco: ita elimauit omnia interpretando atq; purgauit, ut nihil in illis quod à fide noſtra diſcrepet, Latinus lector inueniat. Hunc ergo etiã nos, licet non eloquentiæ uiribus, diſciplinæ tamen regulis inquantum poſſumus ſequimur. Certe hęc illius uerba ſunt, negare non poteſt. Ipſa ſtyli elegãtia & ſermo compoſitus, quodq; his maius eſt, ſimplicitas Chriſtiana autoris ſui characterem probant. Aliud eſt, ſi iſta Euſebius deprauauit, & accuſator Origenis meiq; ſtudioſus in uno eodemq; opere, & illum & me uel erraſſe uel bene ſenſiſſe teſtatus eſt. Non poteſt me inimicus hæreticum dicere, quem à fide ſua dudum non diſcrepare præfatus eſt. Simulq; & hoc ab eo quęro, quid ſibi uelit ſermo moderatus & dubius? Nihil, inquit, in illis quod à fide noſtra diſcrepet, Latinus lector inueniet. Fidẽ ſuã quam uocat? Eam ne qua Romana pollet eccleſia? an illam, quæ in Origenis uoluminibus continetur? Si Romanam reſponderit, ergo catholici ſumus, qui nihil de Origenis errore tranſtulimus. Sin autem Origenis blaſphemia, fides illius eſt: dum mihi incõſtantiæ crimẽ impingit, ſe hæreticũ probat. Siue bene credit laudator meus, confeſsione ſua me aſſumit in ſocium. Siue male, oſtendit me ideo antè laudatũ, quia participẽ ſui putabat erroris. Sed aduerſus illos libros, qui per angulos garriũt, & furtiua accuſatione me mordent, cum editi fuerint, & de tenebris ad lucẽ proceſſerint: atq; ad nos uel ſtudio fratrum, uel temeritate æmulorum potuerint peruenire: reſpondere conabor. Neq; enim magnopere formidandi ſunt, quos metuit autor ſuus prodere, & tantum confœderatis legendos eſſe decreuit. Tunc aut agnoſcam crimina, aut diluam, aut in accuſatorem quæ ſunt obiecta retorquebo: & oſtendam quod hucuſq; ſilentiũ modeſtiæ fuerit, non malæ conſcientiæ. Interim apud tacitum lectoris iudicium purgatũ me eſſe uolui, & grauiſsi-

mum inter amicos crimẽ refellere,ne prior læsisse uidear,qui & uulneratus nequaq̃ con- c
tra persecutorẽ tela direxi,sed meo tantũ uulneri admoui manũ. Quem obsecro,ut absq;
præiudicio personarũ culpam in eum referat,qui lacessiuit. Nec læsisse contentus, quasi
aduersus elinguem semperq; taciturũ tres elucubrauit libros. Et ἀρτιώσεις Marcionis de
meis opusculis fabricatus est. Gestit animus,& illius repẽte doctrinã,& meã insperatam
uecordiã cognoscere. Fortasse breui tempore didicit, quod nos docere debeat, & quod
illum scire nullus putabat,subitũ eloquentiæ flumẽ ostendit. Sic pater ille deus faciat,sic
magnus Iesus. Incipiat conferre manũ. Quãuis librauerit accusationis suæ hastas,& totis
aduersum nos uiribus intorserit:credimus in Deo saluatore, quod scuto circũdabit nos
ueritas eius:& cum Psalmista canere poterimus:Sagittæ paruulorũ factæ sunt plagę eo-
rum. Et si constiterint aduersum me castra, non timebit cor meũ. Si steterit aduersum me
prælium,in hoc ego sperabo. Sed hæc aliàs. Nunc ad id reuertamur quod cœperamus.
Obijciunt mihi sectatores eius,cerealiaq; arma expediũt fessi rerum,quare πρῶτ ἀρχῶν li d
bros Origenis noxios,& ecclesiasticæ fidei repugnantes,in Latinum sermonem uerte-
rim. Ad quos breuis & succincta responsio est: Tuæ me frater Pammachi & tuorũ litere
compulerunt,dicentes illos ab alio fraudulenter esse translatos,et interpolata nonnulla,
& uel addita uel mutata. Ac ne parũ epistolis haberẽ fidem,misistis exemplaria eiusdem
translationis,cum præfatiuncula laudatrice mea. Quæ cum legissem,contulissemq; cum
Græco,ilico animaduerti quæ Origenes de patre & filio & spiritu sancto impiè dixerat,
& quæ Romanæ aures ferre non poterant,in meliorem partem ab interprete cõmutata.
Cætera autem dogmata,de angelorum ruina,de animarum lapsu,de resurrectionis præ
stigijs,de mundo uel mundis Epicuri,de restitutione omniũ in æqualem statum,& mul
to his deteriora,quæ longum esset retexere:uel ita uertisse,ut in Græco inuenerat:uel de
commentariolis Didymi,qui Origenis apertissimus propugnator est, exaggerata & fir
miora posuisse:ut qui in trinitate catholicum legerat,in alijs hęreticũ non caueret. Alius D
forsitan, qui non esset amicus eius diceret: aut totum muta,quod malum est: aut totum
prode,quod optimum putas. Si propter simplices noxia quæq; detruncas,& ea quę ab
hæreticis addita simulas,in peregrinũ non uis transferre sermonẽ,cede quicquid est no-
xium. sin autem ueritatis fidem in translatione conseruas, cur alia mutas, & alia dimittis
intacta? Quanquam aperta confessio est,in eodem prologo emendasse te praua, & opti
ma reliquisse. Ex quo non interpretis libertate,sed scriptoris autoritate teneberis:si quid
in his quæ uertisti hæreticum comprobetur:& manifesti criminis arguere, idcirco te ue
neni calicem circumlinire melle uoluisse, ut simulata dulcedo uirus pessimum tegeret.
Hæc & multa his duriora inimicus diceret:& te non ut interpretẽ mali operis,sed ut asti
pulatorẽ,in ius ecclesiæ traheret. Ego autem memet tantum defendisse cõtentus,in libris
περὶ ἀρχῶν simpliciter,quod in Græco habebatur expressi:nõ ut crederet lector his quę
interpretabar,sed ne crederet illis quę tu antè transtuleras. Duplex in opere meo utilitas
fuit,dum & hæreticus autor proditur,& nõ uerus interpres arguitur. Ac ne quis me pu
taret his consentire quæ uerteram,interpretationis necessitatẽ præfatione muniui,& do
cui quibus lector non deberet credere. Prior translatio laudem autoris continet, secun-
da uituperationẽ. Illa lectorem prouocat ad credendum,ista ad non credendum mouet.
Ibi & ego inuitus laudator assumor,hic intantũ non laudo quẽ transfero,ut cogar accu-
sare laudantẽ. Eadem res non eadem mẽte perfecta est, imò unum iter diuersos exitus ha
buit. Abstulit quæ erant,dicẽs ab hæreticis deprauata:& addidit quæ non erant,afferẽs
ab eodem in locis alijs disputata:quod nisi ipsa loca monstrauerit,unde transtulisse se di-
cit,probare non poterit. Mihi studio fuit nihil mutare de uero. Ad hoc enim transtulisse
se dicit,ut mala interpretata conuincerẽ. Putatis me interpretẽ? Proditor fui,prodidi hæ
reticum,ut ecclesiam ab hæresi uindicarem. Cur Origenem in quibusdam antè laudaue
rim,prælatus huic operi ostendit liber. Nunc sola interpretationis meæ causa redditur:
quæ quum pietatis habeat uoluntatem, non debeo impietatis argui, prodens impium,
quod

A quod quasi pium ecclesiis tradebatur. Septuaginta libros eius, ut meus necessarius criminatur, in Latinum ueteram: & multa de tomis. Nunquam de opere meo fuit quæstio, nunquam Roma cõmota est. Quid necesse erat Latinis auribus tradere, quod detestatur & Græcia? quod orbis accusat? Ego per tot annos tam multa conuertens nunquam scandalo fui. Tu ad primum & solum opus, ignotus prius, temeritate factus es nobilis. Docet ipsa præfatio, & Pamphili martyris librũ pro defensione Origenis à te esse translatum. Et hoc agis totis uiribus, ut cuius fidem martyr probat, ecclesia non refutet. Sex libros (ut ante iam dixi) Eusebius Cæsarienſis episcopus, Arianæ quondam signifer factionis, pro Origene scripsit, latissimũ & elaboratũ opus: & multis testimoniis approbauit Origenẽ iuxta se catholicũ, id est iuxta nos Arianũ esse. Horum tu primũ librũ uertis sub nomine martyris. Et miramur, si me homunculum parui precij, Origenis laudatorem uellis, cum martyri calumniam feceris? Paucisq; testimoniis de filio Dei & spiritu sancto cõmutatis, quæ sciebas displicitura Romanis, cætera usq; ad finẽ integra dimisisti: hoc idem faciens in apologia, quasi Pamphili, quod & in Origenis περὶ ἀρχῶν translatione feciſti. Si iste Pamphili liber est, de sex libris quis erit primus Eusebij? In ipso uolumine, quod tu Pamphili simulas, sequentium librorum facta mentio est. In secundo quoque & reliquis dicit Eusebius, quid in primo libro ante iam dixerit, & quod eadem repetere non debeat. Si totum opus Pamphili est, cur reliquos libros non transfers? Si alterius: cur nomẽ immutas? Taces, ipsæ res loquuntur, uidelicet ut crederent martyri, qui Arianorum principem detestaturi erant. Quid tibi animi fuisse dicam amice simpliciſsime? te ne potuisse hæretici hominis libro, martyris nomen imponere? Et ignoras te sub autoritate testis Christi, Origenis facere defensores? Pro eruditione qua polles & inclytus ζωτωλικτης in Occidente laudaris, ita ut λοιφαῖον te omnes tuæ partis nominent: non reor te ignorasse Eusebij σώταγμα, & Pamphilum martyrem nihil omnino operis condidisse. Ipse enim Eusebius amator & præco contubernalis Pamphili treis libros scripsit elegantissimos,
B uitam Pamphili continentes. In quibus cum cætera miris laudibus prædicaret, humilitatemq; eius ferret in cœlum, etiam hoc in tertio libro addidit. Quis studiosorum amicus non fuit Pamphili? Si quos uidebat ad uictum necessariis indigere, præbebat large quæ poterat. Scripturas quoq; sanctas non ad legendum tantum, sed & ad habendum tribuebat promptissime. Nec solum uiris, sed & fœminis, quas uidisset lectioni deditas. Vnde & multos codices præparabat, ut cum necessitas popoſciſſet, uolentibus largiretur. Et ipse quidem proprij operis nihil omnino scripsit, exceptis epistolis, quas ad amicos forte mittebat, intantum se humilitate deiecerat. Veterũ autem tractatus scriptorum legebat studioſiſſime, & in eorum meditatione iugiter uersabatur. Defensor Origenis, & laudator Pamphili, dicit Pamphilum nihil omnino scripsisse, nec proprij quicquam cõdidisse sermonis. Et hoc dicit iam Pamphilo martyrio coronato, ne habeas suffugium post editos ab Eusebio libros hoc Pamphilum scripsisse. Quid facies? Eo libro quem sub nomine martyris edidisti, uulneratæ sunt conscientiæ plurimorum. Non ualet apud eos super Origenis damnatione episcoporum autoritas, quem putãt à martyre prædicatum. Quid facient epistolæ Theophili episcopi? quid papæ Anastasij in toto orbe hæreticum persequentes, cum liber tuus sub nomine Pamphili editus pugnet contra epistolas eorum, & episcopali nomini testimonium martyris opponatur? Quod feciſti in libris περὶ ἀρχῶν, hoc facito & in isto uolumine ψευδεπιγράφῳ. Audi consilium amici, non te pœniteat artis tuæ: uel dicito tuum non esse, uel ab Eusebio presbytero deprauatum. Vnde probari tibi poterit, quod à te translatum est? Non manus tua tenetur, non tantæ es eloquẽtiæ, ut nullus te possit imitari. Aut certe si res ad probationem uenerit, & impudentiam frontis oppreſſerint testimonia plurimorum, palinodiã Steſichori more cãtato. Melius est te pœnitere facti tui, quàm & martyrẽ in calumnia, & deceptos in errore perſiſtere. Nec erubescas de commutatione sententiæ, non es tantæ autoritatis & famę, ut erraſſe te pudeat. Imitare me, quem plurimum amas, sine quo nec uiuere nec mori potes: & mecum clama,

quæ ego laudatus à te in defenſione mei loquutus ſum. Euſebius Cæſarienſis epiſcopus, c
cuius ſupra memini, in ſexto libro περὶ ἀπολογίας Origenis hoc idem obiecit Methodio
epiſcopo & martyri, quod tu in meis laudibus criminaris, & dicit: Quomodo auſus eſt
Methodius nunc contra Origenem ſcribere, qui hæc & hæc de Origenis loquutus eſt
dogmatibus? Non eſt huius loci pro martyre loqui: neque enim omnia in locis omni-
bus differenda ſunt, nunc tetigiſſe ſufficiat hoc ab Ariano homine obiici clariſsimo &
eloquentiſsimo martyri, quod tu in me & amicus laudas, & offenſus accuſas. Habes oc-
caſionem & de præſenti loco, ſi uelis, mihi calumniã ſtruere: cur nunc & Euſebio detra-
ham, quem in alio loco ante laudaui? Alterum quidem nomen Euſebij, ſed eadẽ quæ ſu-
per Origenis uocabulo eſt calumnia. Laudaui Euſebium in eccleſiaſtica hiſtoria, in dige-
ſtione temporum, in deſcriptione ſanctæ terræ: & hæc ipſa opuſcula in Latinum uertẽs,
meæ linguæ hominibus dedi. Num ex eo Arianus ſum, quia Euſebius qui hos libros cõ
didit, Arianus eſt? Si auſus fueris me hæreticũ dicere, memẽto præfatiunculæ περὶ ἀρχῶν,
in qua fidei tuæ me eſſe teſtaris: ſimulq; obſecro, ut amicum quondam tuum expoſtulan
tem patienter audias. Contra alios digladiaris, aut facis calumniã, aut pateris. Quos accu-
ſas, & à quibus accuſaris, ordinis tui ſunt: recte an perperam, uos uideritis. Mihi etiã uera
accuſatio contra fratrẽ diſplicet, nec reprehendo alios, ſed dico quid ipſe non facerẽ. Tan
tis ſpacijs terrarum ſeparatus quid peccaui in te? Quid commerui? An quia Origeniſten
me non eſſe reſpondi? Nunquid defenſio mea, accuſatio tua eſt? Et tu ſi non es Origeni-
ſtes, uel non fuiſti, credo iuranti. Si fuiſti, ſuſcipio pœnitẽtem. Quid doles, ſi id ſum, quod
eſſe te dicis? An quia περὶ ἀρχῶν Origenis libros poſt te transferre auſus ſum, & interpre
tatio mea ſuggillatio putatur operis tui? Quid poteram facere? Miſſa mihi eſt laudatio
tua, id eſt, accuſatio mea. Tã fortiter me prolixeq; laudaueras, ut ſi tuis laudibus acquie-
uiſſem, omnes hæreticum me putarent. Vide quid Romanæ ad me epiſtolæ clauſula te-
neat: purga ſuſpiciones hominũ, & conuince criminantem, ne ſi diſsimulaueris, conſenti-
re uidearis. Tali conſtrictus articulo, interpretaturus eoſdẽ libros, auſculta quid ſcripſe- D
rim. Hoc mihi præſtiterunt amici mei (non dixi amicus meus, ne te uiderer arguere) ut ſi
tacuero, reus: ſi reſpondero, inimicus iudicer. Dura utraq; conditio, ſed è duobus eligam
quod leuius eſt. Simultas redintegrari poteſt. Blaſphemia ueniã non meretur. Animad-
uertis inuito mihi & repugnanti hoc onus impoſitũ: & futurã ex huiuſcemodi opere ſi-
multatẽ, neceſsitatis excuſatione curatam. Si interpretatus eſſes libros περὶ ἀρχῶν abſque
meo nomine, recte quererẽris in reprehenſionem tuam à me poſtea eſſe trãslatos. Nunc
autem iniuſte doles, in eo opere à me tibi eſſe reſponſum, in quo à te laudando accuſatus
ſum. Quam enim tu laudem uocas, omnes accuſationem intelligunt. Conſtet apud te
quod accuſaueris, non indignaberis quod reſponderim. Eſto, tu bono animo ſcripſeris,
& homo innocens & amicus fidiſsimus, de cuius nunquã egreſſum eſt ore mendacium,
me neſcius uulneraris: quid ad me, qui percuſſus ſum? Num idcirco curari non debeo,
quia tu me bono animo uulneraſti? Confoſſus iaceo, ſtridet uulnus in pectore: candi-
da prius ſanguine membra turpantur, & tu mihi dicis: Noli manum adhibere uulneri, ne
ego te uidear uulneraſſe? Quanquam & ipſa trãslatio magis Origenem quàm te arguit.
Tu enim emendaſti quæ addita ab hæreticis arbitratus es. Ego prodidi, quod ab illo ſcri
ptum Græcia uniuerſa cõclamat. Quis rectius arbitratus ſit, nec meũ, nec tuum iudicium
eſt. Vtriuſq; ſcripta cenſoriã lectoris uirgulam ſentiant. Tota illa epiſtola qua pro me ſa-
tisfacio, contra hæreticos & accuſatores meos dirigitur: quid ad te, qui & orthodoxum
& laudatorẽ meum te eſſe dicis: ſi aſperior ſum in hæreticos, & illorum in publicum ſtro
phas profero? Lætare inuectione mea, ne ſi dolueris, hæreticus eſſe uidearis. Quando
ſine nomine contra uitia ſcribitur, qui iraſcitur, accuſator ſui eſt. Prudentis hominis fue-
rat, etiam ſi dolebat, diſsimulare conſcientiã: & cordis nubilum, frontis ſerenitate diſcu-
tere. Alioqui ſi quicquid contra Origenem & ſectatores eius dicitur, in te dictum putas:
ergo & epiſtolæ papæ Theophili & Epiphanij, & aliorum epiſcoporũ, quas nuper ipſis
iubenti-

A iubentibus tranſtuli, te petunt, te lacerant. Imperatorũ quoq; ſcripta, quæ de Alexandria & Ægypto Origeniſtas pelli iubent, me ſuggerente dictata ſunt. Vt Romanæ urbis pontifex miro eos odio deteſtetur, meũ cõſilium fuit. Vt totus orbis poſt translationẽ tuam in Origenis odia exarſerit, quem antea ſimpliciter lectitabat, meus operatus eſt ſtylus. Si tantũ poſſum, miror cur me non metuas. Ego ille moderatus in epiſtola publica, qui diligenter caui, ne quid in te dictum putares, ſcripſi ad te ſtatim breuẽ epiſtolam, expoſtulans ſuper laudibus tuis. Quã, quia Romæ non eras, amici mei tibi mittere noluerunt, eo quod te dicerent cum ſodalibus tuis indigna nomine Chriſtiano de mea conuerſatione iactitare. Cuius exemplũ huic uolumini ſubdidi, ut ſcias quantũ dolorẽ, quanta moderatione neceſsitudinis temperaui. Audio præterea te quædã de epiſtola mea philoſophice carpere, & hominẽ rugoſæ frontis adductiq; ſupercilij, Plautino in me ſale ludere, eo q; Barrabã ludæũ dixerim præceptorẽ meũ. Nec mirũ, ſi pro Barhanina, ubi eſt aliqua uocabulorũ ſimilitudo, ſcripſeris Barrabã, quũ tantam habeas licentiã nominum immutandorũ, ut de Euſebio Pamphilũ, de hæretico martyrẽ feceris. Cauendus homo & mihi maxime declinandus, ne me repente, dum neſcio, de Hieronymo Sardanapalum nomines.

3 Audi ergo ſapiẽtiæ columẽ, & norma Catonianæ ſeueritatis. Ego non illum magiſtrum dixi, ſed meum in ſcripturas ſanctas ſtudiũ uolui cõprobare: ut oſtenderem me ſic legiſſe Origenẽ, quomodo & illum audieram. Neq; enim Hebræas literas à te diſcere debui. An iniuria tibi facta eſt, quod pro te Apollinariũ Didymũq; ſectatus ſum? Nunquid in illa epiſtola Gregoriũ uirũ eloquentiſsimum non potui nominare: qui ſui apud Latinos imparem eſt, quo ego magiſtro glorior & exulto? Sed eos tantum poſui, qui in reprehenſione erant, ut ſimiliter me Origenẽ non ob fidei ueritatem, ſed ob eruditionis meritum legiſſe teſtarer. Ipſe Origenes & Clemens & Euſebius, atq; alij complures, quando de ſcripturis aliqua diſputant, & uolunt approbare quod dicunt, ſic ſolent ſcribere: Referebat mihi Hebræus: &, Audiui ab Hebræo: &, Hebræorũ iſta ſententia eſt. Certe etiã Origenes pa

B triarchen Huillũ, qui temporibus eius fuit, nominat, & trigeſimũ tomũ in Eſaiam, in cuius fine ediſſerit: Væ tibi ciuitas Ariel, quam expugnauit Dauid, illius expoſitione concludit: & quum aliter prius ſenſiſſe ſe dicat, doctum ab illo id quod eſt uerius confitetur. Octogeſimum quoq; nonum pſalmũ, qui inſcribitur, Oratio Moyſi hominis Dei: & reliquos undecim, qui non habent titulos, ſecundum Huilli expoſitionem, eiuſdem Moyſi putat: nec dedignatur Hebræam ſcripturam interpretans per ſingula loca, quid Hebræis uideatur, inſerere. Lectis nuper papæ Theophili epiſtolis, in quibus Origenis exponit errores, dicitur obturaſſe aures ſuas: & autorem tanti mali clara coram omnibus uoce damnaſſe: & dixiſſe uſque ad illud tempus ſe ignoraſſe, quod tam nefaria ſcripſerit. Non recuſo, nec dico quod alius diceret forſitan, non potuiſſe eum ignorare quod interpretatus eſt: cuius apologiam ſcriptam ab hæretico ſub nomine martyris edidit: cuius defenſionem etiam proprio uolumine profeſſus eſt: aduerſum quod in ſequentibus, ſi dictandi ſpacium fuerit, diſputabo. Hoc loquor, cui contradicere non poteſt. Si illi licet non intellexiſſe quod tranſtulit, quare mihi non liceat ignoraſſe libros περὶ ἀρχῶν, quos antè non legi: & eas tantũ homilias legiſſe, quas tranſtuli: in quibus nihil eſſe mali, ipſius teſtimonium eſt? Sin autẽ contra ſententiã ſuam nunc me in eis arguit, in quibus antè laudauerat, undiq; ſtrictus tenebitur. Aut enim idcirco me hæreticum hominem laudauit, quia eiuſdem mecũ dogmatis erat: aut nunc fruſtra inimicus accuſat, quem prius ut orthodoxum prædicauit. Sed forſitan tunc errores meos, quaſi amicus tacuit: & nunc iratus profert, quod prius cælauerat. Quanquam non mereatur fidem inconſtantia, & profeſſæ inimicitiæ ſuſpicionem habeant mendacij: tamen audacter conferam gradum, uolens ſcire quid hæreticum ſcripſerim: ut aut cum illo agam pœnitentiã, & Origenis mala ignoraſſe me iurem, ac nunc primũ à papa Theophilo didiciſſe impietates eius: aut certe doceã me quidẽ bene ſenſiſſe, ſed illũ more ſuo non intelligere. Neq; enim fieri poteſt, ut in eiſdem ad Epheſios libris, quos (ut audio) criminatur, & bene & male dixerim: & de eodem

fonte

fonte dulce amarumq; proceſſerit: ut qui toto opere damnauerim eos, qui credunt ani- c
mas ex angelis conditas: ſubito mei oblitus, id defenderē quod antè damnaui. Stultitiam
mihi obiicere non poteſt, quem diſertiſsimū & eloquentiſsimum in ſuis opuſculis prædi
cauit. Alioqui ſtulta uerboſitas, rabulæ potius & garruli hominis q; eloquentis putanda
eſt. Quid in illis libris proprie accuſat, ignoro. Fama enim ad me criminum eius, non ſcri-
pta uenerunt: & ſtultū eſt (iuxta Apoſtolum) pugnis aerē uerberare. Tamen in incertum
reſpondebo, donec ad certa perueniā, ἀντίμαχον meum docebo ſenex, quod puer didici,
✓ multa eſſe genera dictionū: & pro qualitate materiæ, non ſolū ſententias, ſed & ſtructu-
ram uerborū uariari. Chryſippus & Antipater inter ſpineta uerſantur. Demoſthenes &
Aeſchines contra ſe inuicē fulminant. Lyſias & Iſocrates dulciter fluunt. Mira in ſingu-
lis diuerſitas, ſed omnes in ſuo perfecti ſunt. Lege ad Herenniū Tullij libros, lege rheto-
ricos eius: aut quia illa ſibi dicit inchoata & rudia excidiſſe de manibus: reuolue tria uo-
lumina De oratore, in quibus introducit eloquētiſsimos illius temporis oratores, Craſ-
ſum & Antoniū diſputantes, & quartū Oratorē, quē iam ſenex ſcribit ad Brutū: tunc in-
telliges aliter cōponi hiſtoriā, aliter orationes, aliter dialogos, aliter epiſtolas, aliter com-
mētarios. Ego in Cōmentarijs ad Epheſios ſic Origenē & Didymū & Apollinarium ſe-
quutus ſum, qui certe contraria inter ſe habent dogmata, ut fidei meæ non amitterem ue
+ ritatē. Cōmentarij quid operis habēt? Alterius dicta ediſſerunt, quę obſcure ſcripta ſunt,
plano ſermone manifeſtant: multorū ſententias replicant, & dicunt, Hunc locū quidam
ſic ediſſerūt, alij ſic interpretātur, illi ſenſum ſuū & intelligentiā his teſtimonijs & hac ni-
tuntur ratione firmare: ut prudens lector, quū diuerſas explanationes legerit, & multo-
rum uel probanda uel improbanda didicerit, iudicet quid uerius ſit: & quaſi bonus tra-
pezita, adulterinæ monetæ pecuniā reprobet. Num diuerſæ interpretationis & contra-
riorū inter ſe ſenſuū tenebitur reus, qui in uno opere quod ediſſerit, expoſitiones poſue-
rit plurimorū? Puto quod puer legeris, Aſperi in Vergiliū & Saluſtiū Cōmētarios: Vol-
catij in Orationes Ciceronis: Victorini in Dialogos eius: & in Terentij comœdias, præ- D
ceptoris mei Donati, æque in Vergilium: & aliorū in alios, Plautū uidelicet, Lucretium,
Flaccū, Perſiū, atq; Lucanū. Argue interpretes eorum: quare non unam explanationē ſe-
quuti ſint: & in eadem re quid uel ſibi, uel alijs uideatur, enumerent. Prætermitto Græ-
cos, quorū tu iactas ſcientiam, & dum peregrina ſectaris, penè tui ſermonis oblitus es: ne
ueteri prouerbio, Sus Mineruā docere uidear: et in ſyluā ligna portare. Illud miror, quod 4
Ariſtarchus noſtri temporis, puerilia iſta neſcieris. Quanquā tu occupatus in ſenſibus, &
× ad ſtruendam mihi calumniā cernuus, grammaticorū & oratorū præcepta cōtempſeris,
paruipendens ὑπέρβατα poſt anfractus reddere, aſperitatem euitare conſonantium, hiul-
cam fugere dictionē. Ridiculū eſt debilitati & fracti totius corporis uulnera pauca mon-
ſtrare. Non eligo quod reprehendam, eligat ipſe quod uitio careat. Ne illud quidem So-
craticū noſſe debuerat: ſcio quod neſcio. Nauē agere ignarus nauis timet: abrotanum æ-
gro Non audet, niſi qui didicit, dare: quod medicorum eſt Promittunt medici: tractant
fabrilia fabri. Scribimus indocti doctiq; poemata paſsim. Niſi fortè ſe literas non didi-
ciſſe iurabit, quod illi & abſq; iuramento perfacile credimus: uel ad Apoſtolū confugiet
profitentem: & ſi imperitus ſermone, non tamen ſcientia. Ille Hebræis literis eruditus, &
ad pedes doctus Gamalielis: quem non erubeſcit, iam Apoſtolicæ dignitatis magiſtrum
dicere. Græcam facundiam contemnebat, uel certe quod erat humilitatis, diſsimulabat:
ut prædicatio eius, non in perſuaſione uerborū, ſed in ſignorum uirtute conſiſteret: ſper-
nens alienas opes, qui in ſuis diues erat: quanquā ad imperitum & per ſingulas inſtar tui
ſententias corruentem, nunquā pro tribunali ſedens Feſtus diceret: Inſanis Paule, inſanis:
+ multæ te literæ ad inſaniam conuertunt. Tu qui in Latinis muſsitas, & teſtudineo gradu
moueris potius, quàm incedis: uel Græce debes ſcribere, ut apud homines Græci ſer-
monis ignaros, aliena ſcire uidearis. Vel ſi Latina tentaueris, antè audire grammati-
cum, ferulæ manum ſubtrahere, & inter paruulos ἀβγογέρων, artem loquendi diſcere.

Quamuis

Quamuis Græcos quis ſpiret & Darios, literæ marſupium non ſequũtur. Sudoris comi
tes ſunt & laboris, ſociæ ieiuniorũ non ſaturitatis, continentiæ non luxuriæ. Demoſthe
nes plus olei quàm uini expendiſſe dicitur, & omnes opifices nocturnis ſemper uigilijs
præueniſſe. Quod ille in una litera fecit exprimenda, ut à cane rho diſceret: tu in me cri
minaris, quare homo ab homine, Hebræas literas didicerim. Inde eſt quod quidã ineru
dite ſapientes remanent, dum nolunt diſcere quod ignorant. Nec Oratium audiunt cõ
monentem: Cur neſcire prudens praue, quàm diſcere malo? Loquitur & ſapientia, quam
ſub nomine Solomonis legimus: In maleuolam animam nunquã intrabit ſapientia: nec
habitabit in corpore ſubdito peccatis. Spiritus enim ſanctus eruditionis fugiet dolũ, &
recedet à cogitationibus ſtultis. Aliud eſt, ſi uulgi lectione contenti, doctorum aures de
ſpiciunt: & contemnunt illud elogiũ, quo procax imperitia denotatur. Non tu in triuijs
indocte ſolebas, Stridenti miſerũ ſtipula diſperdere carmen? quaſi non cirrhatorum tur
ba, Mileſiorũ in ſcholis figmenta decantet: & teſtamentũ ſuis, Beſſorũ cachinno membra
concutiat, atq; inter ſcurrarũ epulas, nugæ iſtiuſmodi frequentẽtur. Quotidie in plateis
fictus hariolus ſtultorũ nares uerberat: & obtorto ſcorpione, dentes mordentiũ quatit:
& miramur ſi imperitorũ libri lectorẽ inueniant? Indignãtur quare Origeniſtas ſcripſe
rim inter ſe orgijs mendaciorũ fœderari. Nominaui librũ, in quo hoc ſcriptum legerim,
id eſt, ſextũ Stromateon Origenis: in quo Platonis ſententiæ, noſtrũ dogma cõponens,
ita loquitur. Plato in tertio de republica libro. Veritas quoque ſectanda magnopere eſt.
Si enim ut paulo ante rectiſsime dicebamus, Deo indecens & inutile mendaciũ eſt: homi
nibus quandoq; utile, ut utantur eo quaſi condimento atq; medicamine: nulli dubium
eſt, quin huiuſmodi licentia medicis danda ſit, & ab imprudentibus remouenda. Vera,
inquit, aſſeris: ergo principes urbiũ ſi quibus & alijs hoc conceditur, oportet aliquando
mentiri, uel contra hoſtes, uel pro patria & ciuibus. Ab alijs uero qui uti mendacio neſci-
6 unt, auferendũ eſt omne mendacium. Origenes. Et uos igitur illius præcepti memores:
3 loquimini ueritatẽ unuſquiſq; cũ proximo ſuo: non debemus dicere, quis eſt proximus
meus? ſed conſiderare quomodo philoſophus caute dixerit: Deo indecens & inutile eſſe
mendaciũ, hominibus interdũ utile: & quod ne pro diſpenſatione quidem putandus ſit
Deus aliquando mentiri. Sin autẽ cõmodũ audiẽtis exegerit: uerbis loquitur ambiguis,
& per ænigmata quæ uult, profert: ut & ueritatis apud eum dignitas cõſeruetur: & quod
noxiũ eſſe poterat, ſi nudũ proferretur in uulgus, quodã tectũ uelamine proferatur. Ho
mo autẽ cui incumbit neceſsitas mentiendi: diligẽter attendat, ut ſic utatur interdũ men
dacio, quomodo cõdimento atq; medicamine, ut ſeruet menſurã eius: ne excedat termi
nos, quibus uſa eſt Iudith contra Holofernẽ: & uicit eum prudenti ſimulatione uerbo
rum. Imitetur Heſter, quæ Artaxerſis ſententiam, diu tacita gentis ueritate correxit. Et in
primis patriarchã Iacob: quem legimus benedictiones patris, artifici impetraſſe menda
cio. Ex quo perſpicuũ eſt, quod niſi ita mẽtiti fuerimus, ut magnũ nobis ex hoc aliquod
quæratur bonum: iudicandi ſimus, quaſi inimici eius, qui ait: Ego ſum ueritas. Hæc Ori
genes ſcripſit, negare non poſſumus: ſcripſit in his libris, quos ad perfectos & ad diſcipu
los loquebatur: docetq; magiſtris mentiendum, diſcipulos autem non debere mentiri.
Qui ergo bene mentitur: & abſq; ulla uerecũdia quicquid in buccam uenerit, cõfingit in
fratres: magiſtrũ ſe optimũ probat. Illud quoq; carpere dicitur, quod ſecũdũ pſalmũ in
terpretans, pro eo quod legimus in Latino, Apprehẽdite diſciplinã: & in Hebraico uolu
mine ſcriptũ eſt בַּר נַשְּׁקוּ naſcu bar, dixerim in cõmentariolis meis, adorate filium. Et rur
ſum omne pſalteriũ in Romanũ uertens ſonũ: quaſi immemor expoſitionis antiquæ po
ſuerim, adorate pure: quod utiq; ſibi eſſe contrarium omnibus patet. Et reuera ignoſcen
dum eſt ei, ſi ignoret linguæ Hebraicæ ueritatẽ, qui interdũ & in Latinis hæſitat. בַּר נַשְּׁקוּ na
ſcu, ut uerbũ de uerbo interpreter, καταφιλήσατε, id eſt, deoſculamini dicitur: quod ego
nolens transferre putide, ſenſum magis ſecutus ſum, ut dicerem, adorate? Quia enim qui
adorant ſolent deoſculari manum, & capita ſubmittere, quod ſe beatus Iob elementis &

idolis

idolis feciſſe negat,dicens: Si uidi ſolem quum fulgeret, & lunam incedentẽ clare: & lætatum eſt in abſcondito cor meum, & oſculatus ſum manũ meam ore meo, quæ iniquitas maxima eſt,& negatio contra Deum altiſsimũ:& Hebræi iuxta linguę ſuæ proprietatem, deoſculationẽ pro ueneratione ponunt, id tranſtuli, quod ipſi intelligunt, quorum uerbum eſt בר Bar autem apud illos diuerſa ſignificat. Dicitur enim & filius: ut eſt illud, Bariona,filius columbæ:& Barptolemæus,filius Ptolemæi: & Bartimæus, & Barieſus, & Barrabas. Triticũ quoq; & ſpicarum faſciculus & electus ac purus. Quid igitur peccaui,ſi uerbũ ambiguũ diuerſa interpretatione cõuerti? & qui in cõmentariolis, ubi libertas eſt differendi,dixerã, Adorate filium: in ipſo corpore, ne uiolentus uiderer interpres, & Iudaicæ calumniæ locũ darẽ,dixerim, Adorate pure,ſiue electe: quod Aquila quoq; & Symmachus tranſtulerũt. Quid ergo eccleſiaſticæ fidei nocet,ſi doceatur lector, quot modis apud Hebræos unus uerſiculus explanetur? Origeni tuo licet tractare μετεμψύχωσιν, innumerabiles mundos introducere, & rationabiles creaturas alĳs atq; alĳs ueſtire corporibus: Chriſtũq; dicere ſæpe paſſum,& ſæpius paſſurum, ut quod ſemel profuit,ſemper proſit aſſumptũ: tibi quoq; ipſe tantam aſſumis autoritatem, ut de hæretico martyrẽ,de Origenis libris,hæreticorum adulteria mentiaris: mihi non licebit diſputare de uerbis,& in cõmentariorũ opere Latinos docere,quod ab Hebræis didici? Niſi enim & prolixum eſſet,& redoleret gloriolam, iam nunc tibi oſtenderẽ, quid utilitatis habeat magiſtrorũ limina terere,& artem ab artificibus diſcere: & uideres quanta ſylua ſit apud Hebræos ambiguorũ nominũ atq; uerborũ. Quæ res diuerſæ interpretationi materiam præbuit,dum unuſquiſque inter dubia, quod ſibi conſequentius uidetur, hoc transfert. Quid ad peregrina te mitto? Reuolue Ariſtotelẽ & Alexãdrũ Ariſtotelis uolumina diſſerentẽ,& quanta ambiguorũ ſit copia,eorũ lectione cognoſces: ut tandem deſinas amicum tuum in eo reprehendere,quod ne per ſomniũ quidẽ aliquando didiciſti. Sed quia Paulinianus frater meus, de cõmentariĳs ad Epheſios quædam ab eo reprehenſa narrauit,& pauca ex his memoriæ tradidit,mihiq; ipſa demonſtrauit loca, non debeo ſubterfugere: quæſoq; lectorem,ut ſi paululo in proponendis & diluendis criminibus longior fuero,neceſsitati det ueniam. Non enim alterum accuſo,ſed me nitor defendere,& obiectã hęreſeos calumniã refutare. In Epiſtolam Pauli ad Epheſios,tria Origenes ſcripſit uolumina. Didymus quoq; & Apollinarius propria opuſcula cõdidere. Quos ego uel trãſferens uel imitans,quid in Prologo eiuſdẽ operis ſcripſerim,ſubĳciã. Illud quoq; in præfatione cõmoneo,ut ſciatis Origenẽ tria uolumina in hanc Epiſtolã cõſcripſiſſe: quem & nos ex parte ſequuti ſumus: Apollinariũ etiam & Didymũ quoſdam cõmentariolos ædidiſſe. Ex quibus licet pauca decerpſimus:& nonnulla quæ nobis uidebantur,adiecimus, ſiue ſubtraximus: ut ſtudioſus ſtatim in principio lector agnoſcat hoc opus uel alienum eſſe uel noſtrũ. Quicquid ergo in Explanatione huius epiſtolæ uitĳ potuerit demonſtrari,ſi ego illud in Græcis uoluminibus,unde in Latinũ uertiſſe me dixi,oſtendere non potuero,crimen agnoſcã,& meũ erit,quod alienũ non fuerit. Tamen ne rurſus uidear cauillari: & hac excuſationis ſtropha,gradum non audere conferre: ponã ipſa teſtimonia, quæ uocãtur in crimẽ. In primo ſtatim uolumine teſtimoniũ Pauli,in quo loquitur: Sicut elegit in ipſo nos ante conſtitutionẽ mundi: ut eſſemus ſancti & immaculati corã ipſo: ſic interpretati ſumus, ut electionẽ non iuxta Origenẽ eorũ diceremus, qui prius fuerant, ſed ad Dei præſcientiã referremus. Deniq; diximus, quod autẽ electos nos, ut eſſemus ſancti & immaculati corã ipſo,hoc eſt Deo,ante fabricã mundi, teſtatus eſt, ad præſcientiã Dei pertinet: cui omnia futura iam facta ſunt, & antequam fiant uniuerſa ſunt nota. Sicut & Paulus ipſe prædeſtinatur in utero matris ſuæ:& Hieremias in uulua ſanctificatur, eligitur, roboratur, & in typo Chriſti propheta gentibus mittitur. Certe in expoſitione iſta nullum crimen eſt: & Origene dicente contraria, nos eccleſiaſticum ſenſum ſequuti ſumus. Et quia cõmentatoris eſt officium, multorũ ſententias ponere: & hoc me facturũ in Præfatione promiſeram: etiam Origenis abſq; inuidia nominis eius explanationem poſui,

A ſui, dicens: Alius uero qui Deum iuſtũ conatur oſtendere, quod non ex præiudicio ſcien
tiæ ſuæ, ſed ex merito electorũ unumquenq; eligat: dicit ante uiſibiles creaturas, cœlum,
terram, maria, & omnia quæ in eis ſunt, fuiſſe alias inuiſibiles creaturas in quibus & ani
mas, quæ ob quaſdam cauſas ſoli Deo notas deiectæ ſunt deorſum, in uallem lachryma
rum, in locũ afflictionis & peregrinationis noſtræ, in quo ſanctus conſtitutus orabat, ut
ad ſedem priſtinam reuerteretur, dicens: Hei mihi, quia incolatus meus prolongatus eſt,
habitaui cum habitantibus Cedar, multũ peregrinata eſt anima mea. Et Apoſtolus: Mi
ſer ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Et, Melius eſt reuerti, & eſſe
cum Chriſto. Et alibi: Antequã humiliarer ego peccaui: & cætera his ſimilia, quæ longũ
eſt ſcribere. Animaduerte quid dixerim: Alius uero qui Deum iuſtũ conatur oſtendere:
conatur oſtendere inquã, non oſtendit. Si autẽ in eo ſcandalum pateris, quare latiſsimam
Origenis diſputationẽ breui ſermone cõprehẽderim, & lectori ſenſum eius aperuerim:
atq; ex eo tibi occultus illius uideor eſſe ſectator, quia nihil ab eo dictum prætermiſerim:
uide ne hoc idcirco fecerim, ut ueſtrã calumniã declinarẽ, ne me diceretis quæ ab eo for
titer ſunt dicta, tacuiſſe: & illum in Græco robuſtius diſputare. Poſui ergo omnia, licet
breuius, quæ in Græco reperi: ut nihil haberent diſcipuli eius noui, quod Latinorum au
ribus ingererent. Facilius enim nota quàm repentina cõtemnimus. Expoſita autẽ inter
pretatione eius, quid in fine capituli dixerimus, auſculta. Non enim ait Apoſtolus, Ele
git nos ante cõſtitutionem mundi, quum eſſemus ſancti & immaculati: ſed, Elegit nos, ut
eſſemus ſancti & immaculati: hoc eſt, qui ſancti & immaculati antè nõ fuimus, ut poſtea
eſſemus. Quod & de peccatoribus ad meliora conuerſis dici poteſt: & ſtabit illa ſenten
tia, Non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis uiuens: id eſt, in tota uita ſua, in omni quo
in mundo iſto uerſatus eſt tempore. Quod quidem ita intellectũ, & aduerſum eum facit,
qui anteq; mundus fieret, animas dicit eſſe electas propter ſanctitatẽ, & nullũ uitiũ pecca
torũ. Non enim (ut antè iam diximus) eliguntur Paulus, & qui ei ſimiles ſunt, quia erant
B ſancti & immaculati: ſed eliguntur, & prædeſtinantur, ut in conſequenti uita per opera
atq; uirtutes ſancti & immaculati fiant. Et audet quiſquã poſt huiuſmodi ſententiam, nos
Origenis hæreſeos accuſare? Decem & octo fermè anni ſunt, ex quo iſtos dictaui libros,
eo tempore quo Origenis nomen florebat in mundo, quo περὶ ἀρχῶν illius opus, La
tinæ aures ignorabant: & tamen profeſſus ſum fidem meam, & quid mihi diſpliceret,
oſtendi. Ex quo etiam ſi in cæteris aliquid hæreticum monſtrare potuiſſet inimicus: non
tam dogmatũ peruerſorũ, quæ hic & in alijs libris ſæpe damnaui, quàm improuidi tene
rer erroris. Secundũ locum, quem mihi ab eo reprehenſum frater oſtendit, quia ualde fri
uolus eſt, & apertã ſui præfert calumniã, ponã breuiter. In eo teſtimonio ubi Paulus lo
quitur: Sedere eum faciens ad dexterã ſuam in cœleſtibus, ſuper omnẽ principatũ & po
teſtatẽ & uirtutẽ & dominationẽ, & omne nomen quod nominatur, non ſolum in hoc
ſeculo, ſed etiam in futuro: poſt multiplicẽ expoſitionẽ, quum ad miniſteriorũ Dei offi
cia perueniſſem, & de principatibus ac poteſtatibus & uirtutibus ac dominationibus di
cerem, etiam hoc addidi: Neceſſe eſt, ut ſubiectos habeant, & timentes ſe, & ſeruientes
ſibi, & eos qui à ſua fortitudine roborẽtur. Quæ diſtributiones officiorũ, non ſolum in
præſentiarum, ſed etiam in futuro ſeculo erunt: ut per ſingulos profectus & honores,
aſcenſiones & deſcenſiones, uel creſcat aliquis uel decreſcat: & ſub alia atq; alia poteſta
te, uirtute, principatu, & dominatione fiat. Et poſt exemplũ terreni regis, totamq; pala
tij deſcriptionem, per quam diuerſa miniſteriorũ Dei officia demonſtrabam, addidi: Et
putamus Deum, Dominum dominorum, regemq; regnantium, ſimplici tantum miniſte
rio eſſe contentum? Quomodo archangelus non dicitur, niſi qui prior eſt angelorum:
ſic principatus & poteſtates & dominationes non appellantur, niſi ſubiectos aliquos ha
beant & inferioris gradus. Sin autem putat idcirco me Origenem ſequi: quia profectus
& honores, aſcenſiones & deſcenſiones, incrementa & imminutiones, in expoſitione
mea poſui: ſciat multum intereſſe de angelis & ſeraphim & cherubim dicere dæmones

& homines fieri, quod affirmat Origenes: & ipſos inter ſe angelos diuerſa officiorum ge-
nera eſſe ſortitos, quod eccleſiæ nō repugnat. Quomodo & inter homines ordo dignita
tum ex laborum uarietate diuerſus eſt, cum epiſcopus & presbyter, & omnis eccleſiaſticus
gradus habeat ordinem ſuum: & tamen omnes homines ſunt: ſic & inter angelos meri-
ta eſſe diuerſa: & tamen in angelica omnes perſiſtere dignitate: nec de angelis homines
fieri, nec rurſum homines in angelos reformari. Tertius eſt reprehēnſionis locus, quod
dicente Apoſtolo: Vt oſtenderet in ſeculis ſuperuenientibus abundantes diuitias gratiæ
ſuæ in bonitate ſuper nos in Chriſto Ieſu: nos triplicē expoſitionem poſuimus. In prima
quid nobis uideretur: in ſecūda quid Origenes opponeret: in tertia quid Apollinarius
ſimpliciter explanaret. Quorū ſi nomina non poſui, ignoſce uerecundiæ meæ: non debui
eos carpere, quos imitabar ex parte: & quorū in Latinam linguam ſententias transferebā:
ſed dixi, qui diligens lector eſt, ſtatim requiret & dicet: & rurſus in fine, alius uero hoc
quod ait, ut oſtenderet in ſeculis ſuperuenientibus abundantes diuitias gratiæ ſuæ: ad il-
lam intelligentiam transfert. Ecce (inquies) ſub diligentis lectoris perſona, Origenis ſen-
tentias explicaſti. Fateor errorē, non debui diligentem dicere, ſed blaſphemum: quod ſi fe
ciſſem, & aliquo ſciſſem uaticinio te iſtiuſmodi nænias ſectaturū, etiā calumniæ uerba ui-
taſſem. Grande crimē ſi Origenē diligentem dixi eſſe lectorē: cuius ſeptuaginta libros in-
terpretatus ſum: quem in cœlum laudibus tuli, pro quo compulſus ſum ante biennium
breui libello tuis contra me præconijs reſpondere. Eccleſiarū magiſtrū à me dictum eſſe
Origenē, in tuis laudibus obijcis: & putas quod pertimeſcere debeam, ſi diligentem lecto
rem me illum dixiſſe inimicus accuſes. Solemus & negociatores parciſsimos, & frugi ſer
uos, & moleſtos pædagogos, & argutiſsimos fures, diligentes uocare. Et in euāgelio uil
licus iniquitatis prudenter quædam feciſſe dicitur: & prudentiores ſunt filij huius ſecu-
li filijs lucis in generatione ſua: & ſerpens ſapientior erat omnibus beſtijs, quas fecit Do-
minus ſuper terram. Quartus reprehenſionis locus, exordium ſecundi libri poſſidet, in
quo hoc Pauli teſtimoniū expoſuimus: Huius rei gratia ego Paulus uinctus Ieſu Chriſti
pro uobis gentibus: & quia per ſe locus ipſe manifeſtus eſt, eam tantū partē ponam ex-
planationis, quæ patet calumniæ. Vinctū Chriſti Ieſu Paulū eſſe pro gentibus, poteſt &
de martyrio intelligi: quod Romæ in uincula coniectus, hanc epiſtolam miſerit, eo tem-
pore quo ad Philemonē, & ad Coloſſenſes, & Philippēſes, in alio loco ſcriptas eſſe mon
ſtrauimus. Vel certe, quia in plurimis locis lectū eſt uinculū animæ corpus hoc dici, quo
quaſi clauſa teneatur in carcere: dicimus propterea Paulū corporis nexibus coerceri, nec
reuerti & eſſe cum Chriſto, ut perfecta in gentes per eum prędicatio impleatur: licet qui-
dam alium ſenſum in hoc loco introducant, quod Paulus prædeſtinatus & ſanctificatus
ex utero matris ſuæ ad prædicationē gentium antequā naſceretur, poſtea uincula carnis
acceperit. Et in hoc loco triplicē, ut ſupra, expoſitionem poſui. In prima quid mihi uidere
tur: in ſecunda quid Origenes aſſereret: in tertia quid Apollinarius contra illius uadens
dogmata ſentiret. Lege Græcos cōmentarios, & niſi ita repereris crimen fatebor. Quod
eſt in iſto loco peccatū meum? Illud nimirum, pro quo ſupra reſpondi, quare non eos à
quibus dicta ſunt, nominarim? Superfluum erat per ſingula Apoſtoli teſtimonia, eorum
nomina ponere, quorum me opuſcula translaturum in præfatione ſignaueram. Et tamen
uinctam dici animam corpore, donec ad Chriſtū redeat, & in reſurrectionis gloria corru-
ptiuum & mortale corpus incorruptione & immortalitate commutet, non abſurdæ in-
telligentiæ eſt. Vnde & Apoſtolus: Miſer ego (inquit) homo: quis me liberabit de cor-
pore mortis huius? Corpus mortis appellās, quod uitijs & morbis & perturbationibus
ac morti ſubiaceat: donec cum Chriſto reſurgat in gloria: & fragile prius lutum, excoqua
tur feruore ſpiritus ſancti in teſtam ſolidiſſimam: demutans gloriam, non naturam. Quin
tus locus ualidiſſimus eſt, in quo exponentes illud Apoſtoli teſtimonium: Ex quo to-
tum corpus compactum & conglutinatum per omnem iuncturam ſubminiſtrationis,
ſecundum operationem in menſuram uniuſcuiuſque membri augmentum corporis fa-
cit in

A cit in ædificationē ſui in charitate: latiſsimā Origenis expoſitionem, & eoſdem ſenſus per diuerſa uerba uoluentem, breui ſermone conſtrinximus: nihil exemplis & aſſertionibus illius auferentes. Cumq; peruenissemus ad finem, hæc ſubiecimus. Igitur & in reſtitutione omnium, quando corpus totius eccleſiæ nunc diſperſum atq; laceratum, uerus medicus Chriſtus Ieſus ſanaturus aduenerit: unuſquiſq; ſecundum menſuram fidei & agnitionis filij Dei: quē ideo agnoſcere dicitur, quia prius nouerat, & poſtea noſſe deſiit: ſuū recipiet locum, & incipiet id eſſe quod fuerat: ita tamen, ut non iuxta hæreſim aliam omnes in una ætate ſint, id eſt omnes in angelos reformētur: ſed unūquodq; membrū iuxta menſuram & officiū ſuum perfectum ſit. Verbi gratia, ut angelus refuga id eſſe incipiat, quod creatus eſt: ut homo qui de paradiſo fuerat eiectus, ad culturā iterum paradiſi reſtituatur: & reliqua. Miror te hominē prudentiſsimū non intellexiſſe artē expoſitionis meę. Quando enim dico: ita tamen ut non iuxta aliam hæreſim omnes in una ætate ſint poſiti: id eſt omnes in angelos reformentur: oſtendo & ea de quibus diſputo eſſe hæretica, & ab alia hæreſi diſcrepare. Quæ ſunt ergo duæ hæreſes? Vna, quæ dicit omnes rationabiles creaturas in angelos reformari. Altera, quæ aſſerit unumquodq; in reſtitutione mundi id fore quod conditū eſt. Verbi gratia: quia ex angelis dæmones ſunt, rurſum dæmones angelos fieri: & animas hominum, ita ut ſunt conditæ, non in angelos, ſed in id quod à Deo ſunt conditæ reformari, ut & iuſti & peccatores æquales fiant. Denique ut ſcias, me non meam explicaſſe ſententiā, ſed inter ſe hæreſes comparaſſe, quarum utranq; in Græco legeram, diſputationem meam hoc fine compleui. Idcirco, ut ſuprà diximus, hæc apud nos obſcuriora ſunt, quia μεταφορικῶς dicuntur in Græco: & omnis metaphora, ſi de alia in aliam linguam transferatur ad uerbum, quibuſdam quaſi ſentibus, orationis ſenſus & germina ſuffocātur. Niſi hæc eadem in Græco repereris, quicquid dictū eſt, meū putato. Sextū, quod & extremū mihi obiicere dicitur, ſi tamen nihil in medio frater oblitus eſt: cur illum locū Apoſtoli interpretans, ubi ait: Qui uxorē ſuam diligit, ſeipſum diligit. Ne-
B mo enim unquam ſuam carnem odit, ſed nutrit & fouet eam, ſicut & Chriſtus Eccleſiam: poſt ſimplicē expoſitionē, Origenis poſuerim quæſtionē, ex cuius perſona tacito nomine dixerim: Opponi nobis poteſt, quod non ſit uera ſententia dicentis Apoſtoli, Nemo unquam carnem ſuam odit: cum morbo regio laborantes, phthiſi & cancro & diſtillationibus, mortem uitæ præferant, & ſua oderint corpora: & ſtatim quid ipſe ſentirem adiunxi: magis itaq; ad tropicam intelligentiam ſermo referatur. Quando dico tropicam: doceo uerum non eſſe quod dicitur, ſed allegoriæ nubilo figuratū. Ponamus tamen ipſa uerba quæ in Origenis libro tertio continentur: Dicamus, quod illā carnem quæ uiſura ſit ſalutare Dei, anima diligat & nutriat & foueat eam, diſciplinis erudiens, & cœleſti ſaginans pane, & Chriſti ſanguine irrigans: ut refecta & nitida, poſſit libero curſu uirum ſequi, & nullo debilitatis pondere prægrauari. Pulchre etiam in ſimilitudinē Chriſti nutrientis & fouentis Eccleſiam, & dicentis ad Hieruſalem: Quoties uolui congregare filios tuos, ut gallina congregat pullos ſuos ſub alas ſuas, & noluiſti: animæ quoq; fouent corpora ſua, ut corruptiuū hoc induat incorruptionē, & alarū leuitate ſuſpēſum, in aerem facilius ſubleuetur. Foueamus igitur & uiri uxores noſtras, & animæ noſtræ corpora: ut & uxores in uiros, & corpora redigātur in animas, & nequaq; ſit ſexuum ulla diuerſitas: ſed quomodo apud angelos nō eſt uir & mulier, ita & nos qui ſimiles angelis futuri ſumus, iam nunc incipiamus eſſe quod nobis in cœleſtibus repromiſſum eſt. Supra ſimplicē expoſitionē, quæ nobis in teſtimonio iſto eſſe uidebatur, expreſſimus dicentes: Quantum ad ſimplicem intelligentiam pertinet, ſancta inter uirum & uxorem charitate præcepta nunc iubemur, ut nutriamus & foueamus cōiuges: ut ſcilicet eis uictū et ueſtitum, et ea quæ ſunt neceſſaria præbeamus. Hæc noſtra ſententia eſt. Igitur omne quod ſequitur deinceps, et opponi nobis poteſt, oſtendimus non ex noſtra, ſed ex contradicentium intelligi debere perſona. Quæ cū ſit breuis et abſoluta reſponſio, et iuxta id quod ſupra diximus, etiam allegoriæ umbris, de eo quod eſt, ad id quod non erat deprauata: tamen

accedam propius, & ſciſcitabor quid tibi in hac diſputatione diſpliceat. Nempe quia dixerim, animas ut uiros fouere quaſi uxores corpora ſua, ut corruptiuum hoc induat incorruptionē, & alarū leuitate ſuſpenſum, in aerem facilius ſubleuetur. Quando dico, corruptiuū hoc induat incorruptionem, non muto naturā corporū, ſed augeo gloriam. Nec non quod ſequitur, alarum leuitate ſuſpenſum in aerem facilius ſubleuetur: qui alas aſſumit, id eſt immortalitatē, ut leuius ad cœlum uolet, non perdidit eſſe quod fuerat. Sed dices, mouent me quæ ſequuntur: Foueamus igitur & uiri uxores & animæ noſtræ corpora, ut & uxores in uiros, & corpora rediganturin animas, & nequaq; ſit ſexuū ulla diuerſitas: ſed quomodo apud angelos non eſt uir, neque mulier: ita & nos qui ſimiles angelis futuri ſumus, iam nunc incipiamus eſſe in terris, quod nobis in cœleſtibus repromiſſum eſt. Recte mouerent, niſi poſt priora dixiſſem, iam nunc incipiamus eſſe, quod nobis in cœleſtibus repromiſſum eſt. Quando dico, hic eſſe incipiamus in terris, naturam non tollo ſexuū, ſed libidinē & coitū uiri & uxoris aufero, dicente Apoſtolo: Tempus breue eſt, reliquū eſt ut & qui habent uxores, ſic ſint quaſi non habeant. Et Dominus interrogatus in Euangelio: cuius de ſeptem fratribus in reſurrectione eſſe deberet uxor, ait: Erratis neſcientes ſcripturas, neq; uirtutē Dei: in reſurrectione enim neq; nubent, neq; nubentur, ſed erunt ſicut angeli Dei in cœlo. Et reuera ubi inter uirū & mulierē caſtitas eſt: nec uir incipit eſſe, nec fœmina: ſed adhuc in corpore poſiti, mutantur in angelos: in quibus nō eſt uir neq; mulier. Quod & in alio loco ab eodem Apoſtolo dicitur: Quicunq; in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis: non eſt Iudęus neq; Gręcus, non eſt ſeruus neq; liber, non eſt maſculus neque fœmina. Omnes enim unum uos eſtis in Chriſto Ieſu. Sed quoniā de confragoſis & aſperis locis enauigauit oratio, & hæreſeos crimen impactum tota frontis libertate repulimus, ad alias eius accuſationis partes, quibus nos mordere nititur, trāſeamus. E' quibus prima eſt, me hominē maledicū, omniū detractorem, in præceſſores meos genuinū ſemper infigere. Det unū, cuius in opuſculis meis nomen taxauerim, uel quē iuxta artē illius, figurata laude perſtrinxerim. Sin autē contra inuidos lo quor: & L. Lauiniū uel Aſiniū Pollionē de genere Corneliorū, ſtyli mei mucro cōuulnerat: ſi hiſtricoſæ & liuidæ mentis hominem à me ſubmoueo, & ad unum ſtipitem, cuncta iacula dirigo: quid uulnera ſua partitur in multos? Quid ex impatientia reſpōdendi, oſtēdit ſe eſſe qui petitur? Obiicit mihi mixtū periuriū ſacrilegio, quod in libro quo ad inſtituendā Chriſti uirginē loquor: ante tribunal iudicis dormiens pollicitus ſim, nunquā me literis ſecularibus daturū operā, & nihilominus damnatæ eruditionis interdū meminerim. Nimirum iſte eſt Saluſtianus Calphurnius: qui nobis per Magnū oratorem, non magnam mouerat quæſtionē: cui libello breui ſatisfecimus. Nūc quod inſtat pro ſacrilegio atq; peiurio ſomnij reſpondendum eſt. Dixi me ſeculares literas deinceps non lecturum: de futuro ſponſio eſt, non præteritæ memoriæ abolitio. Et quomodo (inquies) tenes, quod tanto tempore non relegis? Rurſum ſi aliquid de ueteribus libris reſpondero & dixero: adeò in teneris conſueſcere multum eſt: dum renuo, crimē incurro: & pro me teſtimonium proferens, hoc ipſo arguor, quo defendor. Scilicet nunc longo ſermone texendum eſt, quod probant cōſcientiæ ſingulorū. Quis noſtrūm non meminit infantiæ ſuæ? Ego certe, ut tibi homini ſeueriſsimo riſum moueā: & imiteris aliquando Craſſum, quem ſemel in uita dicit riſiſſe Lucilius: memini me puerū curſitaſſe per cellulas ſeruulorū: diē feriatū duxiſſe luſibus: & ad Orbiliū fæuientē de auiæ ſinu tractum eſſe captiuū. Et quo magis ſtupeas, nunc cano & recaluo capite, ſæpe mihi uideor in ſomnis comatulus: & ſumpta toga, ante rhetorē controuerſiolam declamare. Cumq; experrectus fuero, gratulor me dicendi periculo liberatū. Crede mihi multa ad purum recordatur infantia. Si literas didiciſſes, oleret teſta ingenioli tui, quo ſemel fuiſſet imbuta. Lanarum conchylia nullæ aquæ diluunt. Etiam aſini & bruta animalia, quamuis in longo itinere, nouerunt ſecundo diuerticula. Miraris ſi ego literas Latinas non ſum oblitus, cum tu Græcas ſine magiſtro didiceris? Septem modos concluſionum, dialectica me elementa docuerunt: quid

quid ſignificet ἀξίωμα, quod nos pronunciatum poſſumus dicere, quomodo abſq; uerbo & nomine nulla ſentẽtia fit. Soritarũ gradus, pſeudomeni argutias, ſophiſmatum fraudes. Iurare poſſum me poſtq; egreſſus de ſchola ſum, hæc nunq; omnino legiſſe. Bibendum mihi erat igitur de Lethæo gurgite iuxta fabulas poetarũ: ne arguar ſcire quod dídici. En tu qui in me paruam criminaris ſcientiam, & uideris tibi literatulus atq; rabbi: reſponde, cur ſcribere aliqua auſus ſis, & uirũ diſertiſſimũ Gregoriũ pari eloquñ ſplendore transferre. Vnde tibi tanta uerborũ copia, ſententiarũ lumen, translationum uarietas, homini, qui oratoriam uix primis labris in adoleſcentia deguſtaſti? Aut ego fallor, aut tu Ciceronẽ occulte lectitas. Et ideo tam diſertus es, mihiq; lectionis eius crimen intendis, ut ſolus inter eccleſiaſticos tractatores eloquentiæ flumine glorieris: licet magis philoſophos ſequi uidearis, ſpinas Cleantis, & contorta Chryſippi non ex arte quam neſcis, ſed de ingenñ magnitudine. Et quoniã Stoici logicã ſibi uindicant, & tu huius ſcientiæ deliramenta contemnis, in hac parte Epicureus es. Nec quæris quomodo, ſed quid loquaris. Quid enim ad te pertinet, ſi alius non intelligat, quid uelis dicere: quia nõ ad omnes, ſed ad tuos loqueris? Denicq; & ego ſcripta tua relegens quancq; interdũ non intelligam quid loquaris, & Heraclitũ me legere putem: tamen non doleo, nec me pœnitet tarditatis. Id enim in legendo patior, quod tu pateris in ſcribendo. Hæc dicerẽ, ſi quippiam uigilans promiſiſſem. Nunc autẽ nouũ impudentiæ genus, obijcit mihi ſomniũ meum. Vtinam celebritas loci & ſanctorũ de toto orbe conuentus, ſineret me diuinas ſcripturas legere. Intantũ ſpacia non habeo externa meditandi. Sed tamẽ qui ſomniũ criminatur, audiat prophetarũ uoces, ſomnijs non eſſe credendũ: quia nec adulterium ſomnñ ducit me ad tartarũ, nec corona martyrñ in cœlũ leuat. Quoties uidi me eſſe mortuum, & in ſepulchro poſitum? Quoties uolare ſuper terras, & montes ac maria natatu aeris transfretare? Cogat ergo me non uiuere, uel pennas habere per latera: quia uagis imaginibus mens ſẽpe deluſa eſt. Quanti in ſomnis diuites, apertis oculis repente mendici ſunt? Sitientes flumina bibunt, & experrecti, ficcis faucibus æſtuant. Tu à me ſomnñ exigis ſponſionẽ: ego te uerius ſtrictiusq; cõueniã. Feciſti omnia quæ in baptiſmate promiſiſti? Quicquid monachi uocabulũ flagitat, noſtrũ utercq; compleuit? Caue quæſo, ne per trabẽ tuã, feſtucam meam uideas. Inuitus loquor, & retrectãtem linguam, dolor in uerba cõpellit. Non tibi ſufficiunt, quæ de uigilante confingis: niſi & ſomnia crimineris. Tantam habes curioſitatem meorũ actuum: ut quid dormiens fecerim, dixerim ue, diſcutias. Prætermitto, quæ contra me loquens, propoſitũ tuũ deturpaſti: quæ in depompationẽ omniũ Chriſtianorum, & uerbis & opere feceris. Hoc unum denũcio, & repetens iterũ iterumq; monebo, Cornutã beſtiam petis, & niſi cauerẽ illud Apoſtoli: maledici regnũ Dei nõ poſſ. debũt, & mordentes inuicem, conſumpti eſtis ab inuicem: iam nunc ſentires de paruula ſubdolaq; concordia, magnã tibi in mundo ortam eſſe diſcordiã. Quid tibi prodeſt, apud nos pariter & ignotos in nos maledicta congerere? An quia Origeniſtæ non ſumus, & in cœlo nos peccaſſe neſcimus, in terris arguimur peccatores? Et ideo in concordiam rediimus, ut mihi loqui contra hæreticos non liceret: ne ſi illos deſcripſero, tu te appetitum putes? Quamdiu non renuebam laudationẽ tuam, ſequebaris ut magiſtrũ, fratrem & collegã uocabas, & catholicũ in omnibus fatebaris. Poſtquã non agnoui laudes tuas, & me indignũ tanti uiri præconio iudicaui, ilico uertis ſtylum, & omnia laudata prius uituperas: de eodem ore & dulce proferens & amarũ. Sentis ne quid taceã? Quod æſtuanti pectori uerba non cõmodem? & cum pſalmiſta loquar: Pone Domine cuſtodiam ori meo, & oſtium circumſtantiæ labijs meis? Non declines cor meum in uerba maliciæ. Et alibi: Cum conſiſteret aduerſum me peccator, obmutui, & humiliatus ſum, & ſilui à bonis. Et rurſus: Factus ſum quaſi homo non audiens, nec habens in ore ſuo redargutiones. Sed pro me ultor tibi Dominus reſpõdebit: qui dicit per prophetã, Mihi uindicta, & ego retribuam dicit Dominus. Et in alio loco: Sedens aduerſus fratrẽ tuum loquebaris, & aduerſus filium matris tuæ ponebas ſcandalũ. Hæc feciſti & tacui, exiſtimaſti iniquè, quod

ero tui ſimilis:arguam te,& ſtatuam contra faciem tuam:ut in te uideas condemnata,quę falſo in alijs criminaris. Audio præterea obijci mihi à Chryſogono ſectatore eius: cur in baptiſmate dixerim uniuerſa peccata dimitti: & mortuo bimarito, nouum uirũ in Chriſto reſurgere: atque iſtiuſmodi ſacerdotes in eccleſiis eſſe nonnullos. Cui breui ſermone reſpondebo:habent libellum,quem in crimen uocant: ille reſpondeat: hunc ſua diſputatione ſubuertat,& ſcripta ſcriptis arguat. Quid auſteritate frontis & cõtractis rugatiſq; naribus, concaua uerba trutinatur: & ſanctitatem apud uulgus ignobile ſimulato rigore mentitur? Audiat nos iterum proclamantes:ueterem Adam in lauacro totũ mori,& nouum cum Chriſto in baptiſmate ſuſcitari:perire Choicum,& naſci ſupercœleſtem. Hæc dicimus,non quod ipſi propitio Chriſto hac quæſtione teneamur: ſed interrogati à fratribus,quid nobis uideretur, reſpondimus: nulli præiudicantes ſequi quod uelit: nec alterius decretum,noſtra ſententia ſubuertentes. Neq; enim ambimus ſacerdotium, qui latemus in cellulis:nec humilitate damnata,epiſcopatum auro redimere feſtinamus:nec electum pontificem à Deo,rebelli cupimus mente iugulare: nec fauendo hæreticis, hæreticos nos docemus. Pecunias nec habemus,nec habere uolumus:habentes uictum & ueſtitum his contenti ſumus:illud de aſcenſore montis dominici iugiter decantantes: Qui pecuniam ſuam non dedit ad uſuram, & munera ſuper innocentem non accepit. Qui facit hæc,non mouebitur in æternum. Ergo qui non facit,iam corruit in æternum.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

Φαρμακου θανάσιμου.] Id eſt,uenenum mortiferum. Prædicationis diaſyrticæ ſtrophis.] διαστρέφω Græce eſt diſtraho,ſiue dilacero. Stropha eſt oblique tortus ſermo, id eſt, cum aliud agimus,& oratio præ ſe ferat:ut ſi quid diſſuadendo ſuadeamus,laudãdo uituperemus. Figuratum itaq; morſum,diaſyrticas ſtrophas appellat. Male ſarta.] Id eſt reconciliata: nequicquam coit,id eſt,truſtra connectitur, & reſcinditur. Translatum eſt à ſartura ueſtis. Eſt autem carmen ex epiſtolis Horatianis. Et nihili hominem.] Id eſt,nullius precij,& contemptiſſimum. Hoc admonui, quod hunc locum offenderim mire deprauatum,ſed non uno modo. Et ἀρπώσεις Marcionis.] Nam id ſcriptum fuiſſe coniecto ex ueſtigijs quibuſdam codicum, ἀρπίωσις Græce inſtauratio eſt. Sentit enim illum renouaſſe Marcionis hæreſim ex ſuis libris. Et illius repente doctrinam.] Hæc Ironiam habent,cum ille nunquam fuerit doctus, & ipſe pro docto ſit habitus. Sic pater ille Deus.] Verba ſunt Aeneæ optantis ut Mezentius ſecum congrediatur,ita ut minitabatur. Locus eſt Aeneidos libro decimo,aliquot uerbulis cõmutatis. Hieronymus carmen ad ſuam accommodauit ſententiam. Quamuis librauerit.] In nonnullis erat, limauerit. Fortè uibrauerit legendum. Cerealiaq; arma.] Palàm irridet aduerſarios. Cerealia arma dicuntur, quibus frumentum molitur, pinſitur & coquitur: quæ omnia ſordida ſunt. Et addidit,feſſi rerum,hoc eſt,adacti inopia. Alluſit autem, imò retulit uerba Maronis è primo Aeneidos. De mundis uel intermundis.] Sic enim habebant quædam exemplaria. Sic autem dixit intermundum,ut nos interregnum. Sub autoritate teſtis.] Nam martyr Græce teſtem ſignificat. Et inclytus ἀσώπας.] Sic habebatur. Quidam codices indicant ſcribendum eſſe συγγραφεὺς id eſt ſcriptor. Mihi magis probatur σωτάκτης id eſt, compoſitor. Nam illud tractator, ab interprete quopiam additum eſt. Et σώταγμα, librum ſtudio elaboratum ſignificat, & mox ſequitur de ſyntagmate. Ita ut corruptum.] κορυφαῖον legendum eſt, non corruptum, hoc eſt, ducem & anteſignanum. κορυφὴ Græce uertex & apex eſt. Vnde Coryphæum uocant ſummum & principem cæterorum. Et in iſto uolumine ψευδεπιγράφω.] Id eſt falſæ inſcriptionis ſiue falſi tituli. Palinodiam.] Id eſt recantationem, quod uulgo uocant reuocationem. Steſichorus enim uituperata uerſibus Helena oculis orbatus eſt donec eadem laudata recepit. τῆς ἀπολογίας.] Id eſt defenſionis Sardanapalum.] Rex Aſſyriorum fuit Sardanapalus, uir quauis muliere corruptior. Sapientiæ columen.] Ironia amarulentior. Columina uocamus principes & ſummos, quaſi columnas. Qui ſui apud Latinos impar eſt.] Imparem dixit pro diſſimilis. Notat enim Ruffinum qui Gregorium uerterat Latine, ſed parum feliciter. Proinde qui apud ſuos eloquentiſsimus erat, interpretis uitio diſſimilis erat apud Latinos.

Ad certa perueniam.] Ex Latinis ueſtigijs codicum conijcio ſubijciendam hoc loco Græcam uocem ἀντίμαχον, id eſt aduerſarium, uel ἀντίζηλον, id eſt æmulum, uel ἀντίπαλον, id eſt aduerſarium. Malim ὁμογέροντα aut ἀθλογέροντα, ſi quid ſuffragarentur exemplaria, ut intelligas ſenem diſcipulum. Hac uoce & aliàs in Ruffinum utitur. Bonus trapezita.] Id eſt argentarius, ſiue menſarius. Sus Mineruã.] Minerua dea iuxta fabulas poetarũ præſes eſt ingeniorũ et artiũ. Sus animal ſtupidiſsimũ & indocile. Ita dicunt, ſus Mineruã, ſubaudi docet, cũ indoctus docet doctiſsimũ, ſtultus conſiliũ dat ſapienti. In ſyluã ligna.] Qui docet eum qui abundat doctrina, ligna deportat in ſyluã, unde petuntur ligna. Alluſit ad Horatianũ illud: In ſyluam non ligna feras inſanius. Ariſtarchus noſtri.] De Ari-

A De Ariſtarcho cenſore ſcriptorũ, aliàs diximus. Cernulus.] Legendũ opinor Cernuus, hoc eſt, pronus & intentus, quod Græci dicunt ἐπικύπτων. Vſus eſt hoc uerbo Prudentius in hymno ante cibum dicendo: Quod modo cernua fœmineis uipera proteritur pedibus. Hyperbata.] Cum multis interiectis uerbis, ſermonis ſeries perturbatur. Fit autem aliquando ut in huiuſcemodi ſcriptor parum attentus, non reddat id quod cœpit oblitus ſui. Hiulcam fugere.] Creber conſonantiũ concurſus aſperiorem facit orationem: creber uocalium coitus hiulcam, hoc eſt hiantem facit. Nam uocales oris hiatu pronunciantur. Eligat ipſe quod uitio.] Significat illic nihil eſſe non uitioſum. Ne illud quidem Socrati.] Hoc loco uerbum debuerat, additũ uidetur ab indocto quopiam. Satis erat, ne illud quidem Socraticũ noſſe: ut infinitum ponatur abrupte propter affectum admiratio-
5 nis. Nauem agere ignarus timet.] Verſus ſunt Horatij ex epiſtola ad Auguſtum. Abrotanum herba medica eſt, quæ minore tamen periculo datur quàm helleborũ. Diſſimulabat.] Seruit argumentationi Hieronymus. Nam in alia quadam epiſtola, palam dicit, Paulum ignoraſſe Græcã grammaticam. Muſſitare.] Eſt tacite timideq; loqui. Inter paruulos.] Græca deſunt. Ex Latinis literarum ueſtigijs legendũ conijcio ἀβλωγέρων: quaſi dicas ſenex ſcholaſticus. Nam Minerua ſtudijs præſidet, quæ Græcis Athena dicitur. Crœſos.] Venuſte mutauit numerũ, id eſt quamuis elatus ſit diuitijs. Plus olei.] Quia ad lucernulam lucubrabat. Vtà cane ſœω.] Demoſthenes cum primũ accederet ad rhetoricam, primam rhetoricæ literã non poterat exprimere, nempe R, quã literam caninam uocant: hanc enim exprimunt canes rixantes. Non tu in triuijs.] Ex Eclogis Virgilianis. Cirratorũ turba.] Cirratos pueros appellat, ob capillos nondum attõſos: ita Perſius, Ten' cirratorum centũ dictata fuiſſe. Mileſiorũ.] Mileſia uocat laſciuas fabulas, cuiuſmodi ſunt Apuleij de aſino aureo. De quo copioſe politiſſimus ille Politianus in ſua Centuria. Teſtamentum ſuis.] Apparet ſimile fuiſſe argumentum de ſue teſtamentum condente, quod Beſſos, hoc eſt barbatos magnopere delectaret. De Beſſis diximus in Epitaphio Nepotiani. Fictus hariolus.] Qui fingit ſe poſſe diuinare. Nares uerberat.] Dum offert olfaciendum aliquid, ut ita riſus cauſa naſum feriat: aut guſtandum offert, ut eos pungat. Scorpionem uocat uncum ferrum, aut ſimile quiddam. Similem ſententiam habet hoc ipſo tomo, ſecundo aduerſus Iouinianum libro: In circulis platearum quotidie fictus ariolus, ſtultorum nares uerberat, & obtorto fuſte dentes arrodentum quatit. Porrò cum illic fuſtem nominet pro ſcorpione, probabile eſt, hic ſcipionem fuiſſe ſcriptum po-
6 tius quàm ſcorpionem. Origenis & nos.] Quidam addiderant, hæc Origenis, omnem uno pronomine ſubuertentes ſententiam. Nam hactenus Origenes recitauit Platonis uerba. Quæ ſequun-
B tur ipſius ſunt. Ideo addidit Origenis, ut intelligas ab ipſo ſubijci, nõ ex Platone recitari. Καταφιλήσατε.] Id eſt, deoſculamini. Nam hanc uocem repoſui ex ueſtigijs Latinorum codicum, quam & alibi in huius ſcriptis deprehendimus: ueteres enim oſculo adorabant. Alexandrum.] Aphrodiſeum intelligit, cuius extant problemata. Ne per ſomnium quidem.] Prouerbialiter dictum eſt, οὐδὲ κατ' ὄναρ, pro eo quod eſt, ne leuiter quidem. Quia prius nouerat.] Indicat elegantiam uerbi. Agnoſcimus enim proprie minus cognita. Cognoſcimus quæ diſcimus. Quia ἀλληγορικῶς.] Allegorice. Quidam codices μεταφορικῶς. Nihil autem intereſt, niſi quod allegoria perpetua metaphora eſt. Morbo regio.] Hic eſt quem Græci uocant Ictericum. Phthiſi.] Id eſt, tabe, Græce φθίσις. Quanquam magis arbitror legendum φθειριάσει, id eſt, morbo pediculari, qui fœdus eſt, & intolerabilis, quemadmodum & cancer. Lauinium.] Lauinius inuidebat Terentio. Aſinius Pol-
7 lio infenſus erat Ciceroni, & inuidebat gloriæ illius, ut teſtatur Seneca in Controuerſiis. Si hiſtriculæ.] Quidam codices habebant hiſtricolæ. Legendum opinor hiſtricoſæ. Hiſtrix animal eſt ex genere erinaceorum, quod tergum habet ſpinis obſitum, quas cum uult eiaculatur. Vnde hiſtricoſæ mentis uocat, qui ſpinas in animo habet, quibus alios petat. Salluſtianus Calphurnius.] Ita ſubinde uocat Ruffinum, ut indoctum & craſſum. Quis autem is fuerit, quoniam huius hiſtoriæ interciderunt, exceptis pauculis fragmentis, non facile ſit explicare. Adeo in teneris.] Hemiſtichium eſt Virgilianum, & ideo addit, Dum renuo, crimen incurro. Dum negat ſe legere poetas, citat carmen poetæ. Ad Orbilium ſæuientem.] Orbilius ludi literarij magiſter fuit, quem Horatius plagoſum uocat, cuiuſmodi ſunt fermè omnes. Hoc loco quidam portenta quædam induxerant, ad horribilium perſonas pauentem. Comatulus.] Id eſt, cirratus, ut antè dixi, hoc
8 eſt, ſomniabat ſe puerum adhuc. Conchylia.] Id eſt, purpuræ. ἀξίωμα.] Quam nunc propoſitionem uocant, ueteres uarijs appellabant nominibus, ut teſtatur Gellius. Soritarum gradus.] Soriten Græci, Latini uocant acerualem, inſidioſum ſyllogiſmum. Vt, Triginta annos natus, non eſt ſenex. Quid ſi accedat dies? Non. Quid ſi alter? Et ſic gradatim interrogando nunquam fiet ſenex. Vnus nummus non facit diuitem, quid ſi accedat unus? quid ſi unus? Pſeudomeni argutias.] ψευδόμενος Græce mentiens. Eſt & hoc inſidioſum ſyllogiſmi genus, ſeipſum deſtruentis. Cretenſes mendaces. Si uerum eſt, non ſunt mendaces, cum Epimenides, qui hoc dixit, fuerit Cretenſis. Si falſum eſt, non dixit uerum Epimenides. Igitur mendaces Cretenſes.
9 Sophiſmatum fraudes.] Elenchos intelligit, qui uarijs modis decipiunt, Æquiuocatione, Amphibologia, Diuiſione, & alijs huiuſmodi rationibus, quas tradidit Ariſtoteles. De Letheo gurgite.] Videlicet ut poſſet obliuiſci. Et Heraclitum.] Heraclitus data opera obſcurus fuit

in libris. Vnde cognomen inditum Scotini, id est tenebricosi. De hoc Socrates dixit, ad illius libros intelligendos opus esse Delio natatore. At ô Deus bone, quid si Hieronymus audisset quosdam huius ætatis theologos rhetoricantes, & abyssalem illam suam sapientiam prodigiosis schematis effe- C rentes. Nonnullis in locis uidetur diuus Hieronymus secum pugnare. Siquidem in epistola, in qua narrat hoc somnium, plane negat fuisse somnium, sed reperisse se scapulas plagis liuentes: hic ridet tanquam friuolum somnium. Propositum tuum.] Cum & ipse monachus esset. In depompationem.] Id est, in traductionem & infamationem. Nam in pompis circumferebantur quædam spectanda populo. Perire choicum.] χοϊκὸν, id est, terrenum. Dictum apparet Græce quasi χνοϊκὸς, id est puluereus. Nam χνὸς puluis.

APOLOGIAE HIERONYMI ADVERSVS RVFFINVM LIBER SECVNDVS.

HVcusq; de criminibus, imò pro criminib. meis: quæ in me quondã sub dolus laudator ingesit, & discipuli eius cõstantius arguunt: nõ ut debui, sed ut potui, moderato dolore respondi. Propositũ q̃ppe mihi est, non tam alios accusare, q̃m me defendere. Veniam ad apologiam eius, qua sancto Athanasio, Romanæ urbis episcopo satisfacere nititur: & in defensionẽ sui, mihi rursum calumniã struit, tantũq; me diligit, ut raptus turbine, & in profunda demersus, meum potissimũ inuadat pedem, ut mecũ aut liberetur, aut pereat. Dicit se primũ respondere rumoribus, quibus illius Romæ carpatur fides, hominis probatissimi tam in fide, quàm in charitate dei. Et nisi post triginta annos parentibus redditus, nollet eos deserere, quos tã tardè uiderat, ne inhumanus putaretur, aut durus: & tam lõgi itineris labore fragilior, ad iterãdos labores esset infirmus: ipsum uenire uoluisse. Quod quia non fecerit, cõtra latratores suos misisse baculum literarum: quem ille teneret in dextera, & sæuientes contra se abigeret canes. Si probatus est cunctis, & maxime ipsi cui scribit episcopo in fide & charitate dei: quomodo Romæ morde tur & carpitur, & appetitæ æstimationis eius fama crebrescit? Deinde cuius est humilitatis, probatum se dicere in fide & charitate Dei, cum apostoli petant: Domine adauge nobis fidem, & audiant: Si habueritis fidem, ut granũ sinapis. Et ad ipsum dicatur Petrum: D Modicæ fidei, quare dubitasti? Quid loquar de charitate, quæ et fide & spe maior est: & quã Paulus optat potius q̃ præsumit: sine qua & martyrio sanguis effusus, corpusq; flammis traditum, coronam nõ habet præmiorũ? Harum utramq; iste sic sibi uindicat, ut tamen contra se habeat latratores: qui nisi inuicti pontificis baculo repellantur, latrare nõ cessant. Illud uero ridiculum, quod post triginta annos ad parentes se reuersum esse iactat, homo qui nec patrem habet, nec matrem, & quos uiuentes iuuenis dereliquit, mortuos senex desiderat: nisi fortè parentes militari uulgaríq; sermone, cognatos & affines nominat: quos quia non uult deserere, ne inhumanus putetur aut durus, idcirco patria derelicta, Aquileiæ habitat. Periclitatur Romæ illa probatissima fides eius: & hic supinus & lassulus post triginta annos per mollissimũ Flaminiæ iter, essedo uenire non potest: sicq; prætendit longi itineris lassitudinẽ, quasi triginta annis semper cucurrerit: aut biennio Aquileiæ sedens, præteriti itineris labore confectus sit. Carpamus reliqua, & ipsa epistolæ eius uerba ponamus. Quãuis igitur fides nostra persecutionis hæreticorum tempore, cum in sancta Alexãdrina ecclesia degeremus in carceribus & exilijs, quæ pro fide inferebantur, probata sit. Miror quod nõ adiecerit, uinctus Iesu Christi, & liberatus sum de ore leonis: & Alexandriæ ad bestias pugnaui, & cursum cõsummaui, fidẽ seruaui, superest mihi corona iustitiæ. Quæ, malum, exilia, quos iste carceres nominat? Pudet me apertissimi mendacij: quasi carceres & exilia absque iudicum sententijs irrogentur. Volo tamen ipsos scire carceres, & quarum prouinciarum se dicat exilia sustinuisse. Et utiq; habet copiam de multis carceribus & infinitis exilijs unum aliquod nominandi. Prodat nobis confessionis suæ acta, quæ hucusq; nescimus: ut inter alios Alexandriæ martyres huius quoq; gesta recitemus: & contra latratores suos possit dicere: Decęterò nemo mihi molestus sit, ego enim stigmata Domini nostri Iesu Christi in corpore meo porto. Tamen & si quis nunc est, qui uel tentare fidem nostram cupit, uel audire, uel discere: sciat

A sciat quod de trinitate ita credimus: & reliqua. Supra cõtra canes tuos baculũ episcopo porrigis, quo pro te munitus incedat: Nunc quasi ambigẽs dicis: Si quis est qui tẽtare fidem nostram cupit: denuo dubitas, cum multorũ latratus ad te usque peruenerint. Non discutio parumper elocutiones tuas, quas & tu contẽnis & despicis, tantũ sensib. respondebo. Aliud à te quęritur, & pro alio satisfacis. Cõtra Arij dogmata, iã Alexãdriæ in carceribus & exilijs dimicaueras, nõ uoce, sed sanguine: Nunc super Origenis hæresi tibi calumnia cõmouetur. Nolo cures quæ sana sunt, uulnera medicare. Trinitatẽ dicis unius esse deitatis. Hoc toto credente iam mũdo: puto quod & dæmones cõfiteantur filiũ dei natum de Maria uirgine, & carnẽ naturæ humanæ atq; animã suscepisse. Si arctius quid rogauero, cõtentiosum uocabis. Si dicis filium Dei humanæ naturæ carnẽ atq; animam suscepisse: oro te, ut absq; stomacho respondeas: anima ista quã suscepit Iesus, erátne antequam nasceretur ex Maria? An in origine uirginali, quæ de spiritu sancto nascebatur, cũ corpore simul creata est: uel iã in utero corpore figurato, statim facta et missa est de cœlo? E tribus unũ quid sentias, scire desidero. Si fuit anteq̃ nasceretur ex Maria: necdũ ergo erat anima Iesu, & agebat aliquid: ac propter merita uirtutum postea facta est anima eius. Si cœpit ex traduce, humanarũ igitur animarũ, quas æternas fatemur, & brutorum animantiũ, quæ cum corpore dissoluuntur, una cõditio est. Sin autem figurato corpore statim creatur & mittitur: fatere simpliciter, & nos scrupulo libera. Nihil horũ loqueris, sed occupatus in alijs, simplicitate nostra abuteris, & præstigijs pompaq; uerborum hærere nos non sinis quæstioni. Quid, inquies, nónne quæstio erat de resurrectione carnis & pœnis diaboli? Fateor. Ergo breuiter pureq; responde. Non quæro quod scribis eandem carnem resurgere, in qua uiuimus, nullo membro amputato, nec aliqua parte corporis desecta: hæc enim tua uerba sunt: sed quæro, quod Origenes negat, utrũ in eodem sexu quo mortua sunt corpora suscitentur: & Maria Maria, Ioãnes resurgat Ioannes: An cõmixto sexu atq; turbato, nec uir, nec fœmina sit, sed utrumq; uel neutrũ: & an ipsa corB pora incorrupta et immortalia: et ut argutè prȩmones, iuxta Apostolũ spiritualia permaneant in æternum: & non solum corpora, sed caro & sanguis infusus uenis & ossibus irrigatus, quæ Thomas tetigit: An certe paulatim resoluantur in nihilũ, et ad quatuor unde cõpacta sunt elementa, retrahantur? Hæc aut dicere debueras, aut negare, & nõ ea loqui quæ subdole Origenes fatetur, quasi fatuis & pueris illudens: nullo membro amputato, nec aliqua corporis parte desecta. Scilicet hoc timuimus, ne sine naso & aurib. surgeremus, & amputatis sectisq; genitalibus, eunuchorũ in cœlesti Hierusalem ciuitas cõderetur. Porrò de diabolo sic sententiam temperat. Dicimus quoq; & iudiciũ futurum, in quo iudicio unusquisque recipiet propria corporis, prout gessit, siue bona siue mala. Quod si homines recepturi sunt pro operibus suis, quãto magis & diabolus, qui omnibus extitit causa peccati? De quo illud sentimus quod scriptũ est in Euãgelio: quia & ipse diabolus, & omnes angeli eius, cũ his qui opera eius faciũt, id est, qui criminantur fratres, cũ ipso pariter æterni ignis hæreditate potiẽtur. Si quis ergo negat diabolũ ȩternis ignibus mancipari, partẽ cum ipso ȩterni ignis accipiat, ut sentiat quod negauit. Repetamus singula. Dicimus, inquit, iudiciũ futurũ: in quo iudicio, & cætera. Super uerborum uitijs tacere decreueram, sed quia discipuli eius mirantur eloquentiã præceptoris, pauca perstringã. Dixerat iudiciũ futurũ, sed homo cautus timuit solum dicere, in quo, & posuit, in quo iudicio: ne si nõ secundo repetisset iudiciũ, nos obliti superiorũ, pro iudicio asinũ putaremus. Illud quoq; quod postea infert: qui criminantur fratres, cũ ipso pariter ȩterni ignis hȩreditate potientur, eiusdẽ est uenustatis. Quis enim unquã audiuit potiri ignibus, & frui supplicijs? Sed homo Grȩcus uidetur mihi seipsum interpretari uoluisse, & pro eo quod apud eos dicitur κληρονομήσουσιν, & apud nos uno uerbo dici potest hæ2 reditabũt, cõpositius et ornatius dixisse, hȩreditate potiẽtur. Istiusmodi nugis et acyrologijs, omnis eius scatet oratio. Sed reuertamur ad sensum. Grandi diabolus lancea percutitur, qui omnib. extitit causa peccati, si pro operib. suis quasi homo redditurus est ratio-

nem,

nem,& cũ angelis ſuis æterni ignis hæreditate potietur. Hoc enim deerat,ut hominibus c
tormẽto ſubditis,ille potiretur ignibus æternis,quos tanto tempore deſiderauerat.Et ui
deris mihi calumniã in hoc loco facere diabolo, & criminatorẽ omniũ, falſis criminibus
accuſare.Dicis em̃,q̃ omnib.extitit cauſa peccati, & dum in illũ refers crimina, homines
culpa liberas,tollisq̃ arbitrĩj libertatẽ,ſaluatore dicẽte,quod de corde noſtro exeunt co=
gitationes malæ,homicidia,adulteria,fornicationes,furta, falſa teſtimonia,blaſphemiæ.
Et rurſum de Iuda in Euangelio legimus: Poſt buccellam intrauit in eũ ſatanas,quia an=
te buccellam ſpõte peccauerat:& nec humilitate,nec clemẽtia ſaluatoris flexus eſt ad pœ
nitentiã. Vnde Apoſtolus:Quos tradidi,inquit,ſatanæ,ut diſcãt non blaſphemare.Et in
alio loco: Tradidi huiuſmodi ſatanæ in interitum carnis, ut ſpiritus ſaluus fiat. Tradidit
eos ſatanæ,quaſi tortori ad puniendũ: qui antequã traderẽtur, uolũtate propria blaſphe
mauerant.Et Dauid:Ab occultis,inquit,meis munda me Domine,& ab alienis parce ſer
uo tuo:breuiter & ſuæ uoluntatis errorẽ, & uitiorũ incentiua ſignificans. In Eccleſiaſti=
co quoq̃ legimus:Si ſpiritus poteſtatẽ habentis aſcenderit ſuper cor tuum,locum tuum
ne dimiſeris.Ex quo liquido apparet, ſi dederimus aſcendenti locũ, nos peccaſſe qui de=
derimus,& aſcendentẽ muros hoſtem non præcipitẽ deturbauerimus.Quod autem im=
precaris fratribus,hoc eſt criminatoribus tuis;æternos ignes cum diabolo: non tam fra=
tres mihi uideris premere,quàm diabolum ſubleuare, cum ĩſdem quibus homines Chri
ſtiani ignibus puniendus ſit.Ignes autem æternos,quos intelligere ſolet Origenes,puto
quod te non fugiat,conſcientiam uidelicet peccatorum,& pœnitudinem interna cordis
urentem.De qua & Eſaias loquitur: Vermis eorum nõ morietur,& ignis eorum non ex
tinguetur.Et ad Babylonem ſcriptũ eſt: Habes carbones ignis,ſedebis ſuper eos: hi erũt
tibi in adiutorio.Et in Pſalmo pœnitens audit:Quid detur tibi,aut quid apponatur tibi
ad linguam doloſam?Sagittę potentis acutę cum carbonibus deſolatorĩjs:ut linguã do
loſam,ſagittæ præceptorum dei (de quibus in alio loco propheta dicit: Verſatus ſum in
miſeria,dum configitur mihi ſpina) uulnerent atque confodiant, & peccatorum in ea ſo D
litudinẽ faciant.Illud quoq̃ teſtimoniũ, in quo dominus loquitur:Ignẽ ueni mittere ſu=
per terrã,et quàm uolo ut ardeat:ſic interpretatur:Omnes cupio agere pœnitentiã,& ex
coquere ſpiritu ſancto uitia atq̃ peccata.Ipſe enim ſum de quo ſcribitur:Deus ignis con
ſumẽs eſt.Non ergo grande eſt hoc de diabolo dicere,quod & hominibus præparatum
eſt.Magis debueras,ut ſuſpicionẽ ſalutis diabolicæ declinares,dicere:Perditio factus es,
& non eris in æternum:& ex perſona domini loquẽtis ad Iob de diabolo:Ecce ſpes eius
fruſtrabitur eum,et uidentibus cunctis prȩcipitabitur.Nõ quaſi crudelis ſuſcitabo eum.
Quis enim reſiſtere poteſt uultui meo?Quisautem dedit mihi ut reddam ei?Omnia quę
ſub cœlo ſunt,mea ſunt.Non parcam ei,& uerbis potentibus,& ad deprecandum com=
poſitis.Verum hæc poſſunt quaſi ſimplicis hominis excuſari:& cum eruditos non ſub=
terfugiãt,apud indoctos præferre innocẽtiæ ſimilitudinẽ.Quod ſequitur de animarũ ſta
tu, excuſari omnino non poteſt. Dicit enim: Audio & de anima quæſtiones eſſe cõmo=
tas:de qua re utrum recipi debeat querimonia, an abĩjci, uos probate. Sin autẽ & de me
quid ſentiam quæritur,fateor me de hac quæſtione apud q̃p plurimos tractatorũ diuerſa
legiſſe. Legi quoſdam dicentes, quod pariter cum corpore per humani corporis tradu=
cem etiam animæ diffundãtur:& hæc quibus poterant aſſertionibus confirmabãt, quod
puto inter Latinos Tertullianum ſenſiſſe, uel Lactantium, fortaſsis & nonnullos alios.
Alĩj afferunt, q̃p formatis in utero corporibus,Deus quotidie faciat animas & infundat.
Alĩj,q̃p factas iam olim,id eſt,tunc cum omnia creauit Deus ex nihilo,nũc eas iudicio na
ſci diſpenſet in corpore.Hoc ſentit & Origenes,& nõnulli alĩj Græcorũ. Ego uero cum
hæc ſingula legerim,Deo teſte dico, quia uſq̃ ad præſens certi & definiti aliquid de hac
quæſtione non teneo, ſed Deo relinquo ſcire quid ſit in uero, & ſi cui ipſe reuelare dig=
nabitur. Ego tamen hæc ſingula & legiſſe me non nego, & adhuc ignorare confite=
or:præter hoc quod manifeſtè tradit eccleſia, Deum eſſe & animarum & corporum con
ditorem.

A ditorem. Antequam de sensibus disputẽ, Theophrasti uerba imitabor. Audio, inquit, de anima quæstiones cõmotas esse: de qua re utrũ recipi debeat querimonia, aut abiici, uos probate. Si quæstiones de animæ statu in urbe cõmotæ sunt, quę est ista querimonia uel querela: quæ utrum recipi debeat, episcoporũ iudicio relinquitur? nisi fortè quęstionẽ et querimoniã idipsum significare putat, quia in Capri cõmentariis huiuscemodi figuram reperit. Deinde ponit, legi quosdã dicẽtes, quod pariter cũ corpore per humani seminis traducẽ etiam animæ diffundãtur, & hæc quibus poterãt assertionibus confirmabãt. Rogo quæ est ista licentia figurarũ? quæ modorum & temporũ perturbatio? Legi dicentes, quibus poterant assertionibus confirmabant. Et in consequentibus: Alii asserunt, quod formatis in utero corporibus Deus quotidie faciat nouas animas, & infundat. Alii, factas iam olim, id est, tunc cũ omnia Deus creauit ex nihilo, nunc eas iudicio suo nasci dispenset in corpore. Et hic ordo pulcherrimus. Alii, inquit, asserunt hoc uel illud: alii factas iam olim, id est, tunc cũ omnia Deus creauit ex nihilo, nunc eas iudicio suo nasci dispenset in corpore. Tam putidè & confuse loquitur, ut plus ego in reprehẽdendo laborẽ, cp in scribendo. Ad extremũ posuit: Ego uero cum hæc singula legerim, & adhuc pendente sententia quasi nouum aliquid protulisset, adiecit: Ego tamẽ hæc singula & legisse me non nego, & adhuc ignorare confiteor. O infelices animas, quæ tantis uitiorũ lanceis uulnerantur, nõ eas puto iuxta Origenis errorẽ tantũ laborasse, cum de cœlo in terras ruerent, & crassis corporibus uestirẽtur: ut nunc & uerbis & sententiis hinc inde collisas, ut præ-
3 termittam κακέμφατον, quo de humani seminis traduce diffundi animæ dicũtur. Scio inter Christianos uerborũ uitia non solere reprehendi, sed ex paucis ostendere uolui, cuius temeritatis sit docere quod nescias, scribere quod ignores, ut similẽ prudentiã & in sensibus requiramus. Mittit epistolã, id est robustissimũ baculũ, quo Romanæ urbis armetur episcopus: & in ipsa quæstiõe pro qua canes latrãt, dicit se nescire quod quæritur. Si ignorat, pro quo sibi calumnia cõmouetur: quid necesse est apologiã mittere, quæ nõ
B habet defensionẽ sui, sed ignorãtiæ confessionẽ? Hoc est suspiciones hominũ non sopire sed serere. Tres super animarum statu ponit sententias, & in fine concludens: singula, inquit, me legisse nõ nego, & adhuc ignorare confiteor. Arcesilaum, aut Carneadẽ putes, qui omnia incerta pronunciant, licet & illos superet cautione. Illi enim omnium philosophorum inuidiam non ferẽtes, quod uitam è uita tollerẽt, uerisimilia repererũt, ut ignorantiam rerũ probabili assertione temperarent: iste se dicit incertũ, & è tribus omnino ne scire quid uerum sit. Si hoc erat responsurus, quæ eum ratio impulit, ut tantũ pontificem insciti æ suæ testem faceret? Nimirum hæc est illa lassitudo, quod triginta annorũ itinere confectus, Romam uenire nõ potuit. Quanta & alia nescimus, & tamẽ imperitiæ nostræ testes non quærimus? De patre, filio, & spiritu sancto, de natiuitate domini saluatoris, super qua Esaias exclamat: Generationem eius quis enarrabit? audacter loquitur, & mysterium omnibus retro seculis ignoratũ, scientiæ suæ uindicat: & hoc solum ignorat, quod ignoratũ cunctis scandalum facit. Scit quomodo deũ uirgo generarit, & nescit quomodo ipse sit natus. Animarũ & corporũ conditorem fatetur dominũ, siue animæ ante corpora fuerint, siue cum corporum nascantur exordiis, siue iam formatis in utero figuratisq; corporibus immittantur. In omnibus nouimus autorem dominũ. Nec de hoc nunc quæstio est, utrum Deus an alius eas fecerit: sed è tribus, quas posuit, quæ sit illarũ sententia uera, nescire se dicit. Vide ne statim tibi obiiciatur, idcirco ne trium ignorantiã confiteris, ne unum damnare cogaris: & Tertulliano & Lactantio ideo parcere, ne Origenem cum illis iugules. Quantum memoria suggerit, nisi tamẽ fallor, nescio me legisse Lactantium συναφομυγίων animam dicere. Cæterum qui legisse te scribis, dic in quo libro legeris, ne ut me dormientem, sic illum mortuũ calumniatus esse uidearis. Sed & in hoc contabundus incedis & cautus. Dicis enim: Puto inter Latinos Tertullianũ sensisse, uel Lactantiũ, fortasis & alios nõnullos. Non solum de animarum statu dubitas, sed de autorum sententiis putas, & tamẽ aliquid interest. De animabus aũt apertè nescis, & insciti am confiteris:

confiteris: de autorib. ſic noſſe te dicis, ut putes potius q̃ præſumas. In ſolo Origene non c
ambigis. Dicis quippe, hoc ſentit Origenes. Interrogabo te, Bene ſentit, an male? Neſcio
inquis. Quid me igitur miſsis tabellarijs & creberrimis nuncijs docere conaris, ut ſciam
quod neſcias? Et ne fortè credam imperitiæ tuæ, & arbitrer te callide reticere quod no-
ſti: iuras deo teſte, quod uſq; ad præſens certi & definiti aliquid de hac quæſtione nõ te-
neas: & deo relinquas ſcire quid ſit in uero, & cui ipſe reuelare dignabitur. Per tãta ſecula
tibi nullus uidetur dignus fuiſſe, cui de hac quæſtione dñs reuelarit? Non patriarcha, nõ
propheta, nõ apoſtolus, nõ martyr? Ne tibi quidẽ quando in carceribus & exilijs mora-
baris, huiuſcemodi ſacramenta patuerũt? Dominus in Euangelio: Pater, inquit, reuelaui
nomẽ tuum hominibus. Qui patrẽ reuelauit, de animarũ ſtatu tacuit: & miraris ſi contra
te fratrũ ſcandala cõcitentur, cum id neſcire te iures, quod Chriſti eccleſię ſe noſſe fatean
tur? Expoſita fide ſua, imò inſcitiæ cõfeſsione, tranſit ad aliud: & excuſare ſe nititur, cur li-
bros πρὸ ἀρχῶν in Latinum uerterit. Et hæc ſcribit ad uerbũ. Sanè quia audio etiam inde
eſſe diſputatũ, quod quædam Origenis rogatus à fratribus de Græco in Latinũ trãſtuli:
puto quod omnes intelligant, hæc pro ſolo liuore culpari. Si enim aliquid eſt quod diſ-
pliceat in autore, quare id ad interpretem detorquetur? Sicut in Grẽcis habetur, rogatus
ſum ut Latinis oſtenderẽ. Græcis ſenſib. uerba dedi Latina tantũmodo. Siue ergo in illis
ſenſibus laus ineſt aliqua, nõ eſt mea: ſiue culpa, ſimiliter nõ eſt mea. Audio, inquit, etiam
inde eſſe diſputatũ. Quàm prudenter accuſationẽ ſuam, diſputationẽ uocat. Quod quæ
dam Origenis rogatus à fratribus de Græco in Latinũ tranſtuli. Quæ ſunt illa quædam?
Nomen non habent? Taces? Libelli accuſatorũ loquuntur. Puto, ait, quod omnes intel-
ligant hæc pro ſolo liuore culpari. Pro quo liuore? Num inuident eloquentiæ tuæ? Aut
feciſti, quod nullus hominũ unquam facere potuit? Ecce & ego Origenis multa tranſtu-
li: & præter te, nemo nec inuidet, nec calumniatur. Si enim, inquit, aliquid eſt quod diſ-
pliceat in autore, quare id ad interpretem detorquetur? ſicut in Græcis habetur, rogatus
ſum ut Latinis oſtenderem: Græcis ſenſibus uerba dedi Latina tantũmodo. Siue ergo in D
illis ſenſibus laus ineſt aliqua, non eſt mea: ſiue culpa, ſimiliter non eſt mea. Et miraris,
ſi de te homines male ſentiant, cum de apertis blaſphemijs dicas, ſi eſt aliquid quod diſ-
pliceat in autore. Omnibus quæ in illis libris dicta ſunt, diſplicẽt: & tu ſolus dubitas, &
quereris cur ad interpretẽ detorqueatur, quod in translationis tuæ præfatione laudaſti.
Rogatus eras, ut quomodo habebatur in Grẽco, in Latinũ uerteres. Vtinã feciſſes, quod
rogatum te eſſe ſimulas, nulli adhuc inuidiæ ſubiaceres. Si tu translationis ſeruaſſes fidẽ,
mihi neceſsitas non fuiſſet interpretationem falſam uera interpretatione ſubuertere. No-
uit conſcientia tua, quæ addideris, quæ ſubtraxeris, quæ in utramq; partẽ, ut tibi uiſum
fuerit, immutaris: & poſt hæc audes dicere, quod & bona & mala non tibi, ſed autori de
beant imputari. Et oppreſſus inuidia adhuc uerba moderaris, & quaſi ſuper ariſtas pen-
denti incedens gradu loqueris: Siue in illis ſenſibus laus eſt, ſiue culpa. Defendere nõ au-
des, & tamen damnare nõ audes. Elige è duobus quod uis, optio tibi datur: ſi bona eſt in
terpretatio tua, lauda: ſi mala, condemna. Verum excuſat ſe, & ſubnectit aliam ſtropham.
Dicit enim, Quinimò etiam illud adieci, ſicut in præfatiuncula mea deſignaui: ut inquan
tum poſſem aliquanta decidere: illa tamen quæ mihi ad ſuſpicionẽ ueniebant, quod non
ab ipſo Origene ita dicta, ſed ab alijs uiderẽtur eſſe inſerta, propter hoc quod de eiſdẽre-
bus in alijs autoris eiuſdem locis catholicè dictum legeram. Mira eloquentia, & Attico
flore uariata, quinimò etiam, & quæ mihi ad ſuſpicionẽ ueniebãt. Auſum illum eſſe hæc
Romam uerborum portenta tranſmittere? Compeditam putes linguam eius, & inextri-
cabilibus nodis ligatam, uix in humanũ ſonum erumpere. Sed ad cauſam redeam. Quis
tibi dedit hanc licentiam, ut multa de interpretatione decideres? Rogatus eras, ut Græca
in Latinum uerteres, non ut emendares: ut alterius dicta proferres, non ut tua conderes.
Non feciſſe te quod rogatus es, recidendo plurima confiteris. Atque utinam præcidiſſes
mala, & non in aſſertionem malorũ, tua multa poſuiſſes. E quibus unum proferam, ut ex
hoc

hoc cognoſcantur & cætera. In primo libro περὶ ἀρχῶν, ubi Origenes lingua ſacrilega bla
ſphemauit, quod filius patrē non uideat: tu etiam cauſas reddis, quaſi ex perſona eius qui
4 ſcripſit: & Didymi interpretaris ἐξόδιον, in quo ille craſſo labore conatur alienū errorem
defendere, quod Origenes quidē bene dixerit, ſed nos ſimplices homines & cicures En-
niani, nec illius ſapientiā, nec tuā qui interpretatus es, intelligere poſſumus. Præfatio tua
quam nominas, & in qua me miris ornas laudibus, te reū peſsimæ translationis facit. Di-
cis enim quod de Græco multa decideris, licet taceas quod addideris. Quæ decidiſti, ma
la erant, an bona? Vtiq; mala. Quæ reſeruaſti, bona an mala? Vtiq; bona. Neq; enim ma-
la trāsferre poteras. Ergo mala amputaſti, & reliquiſti bona? Nulli dubiū eſt. Probantur
autem quæ translata, penè omnia mala. Quicquid igitur in translatione monſtrauero ti-
bi imputabitur, qui illud pro bono tranſtuliſti. Aliud eſt, ſi iniquus cenſor eiuſdem crimi
nis reus, alios de ſenatu pellis, alios in curia retines. Sed dicis, omnia mutare non pote-
ram, ſed ea tantum, quę addita ab hæreticis arbitrabar, mihi amputanda credidi. Pulchre.
Si amputaſti quæ addita ab hæreticis exiſtimabas: ergo quę reliquiſti, eius ſunt quem in-
terpretabaris. Si eius ſunt quē interpretatus es, reſponde, utrum bona an mala ſint? Mala
transferre non poteras. Semel enim quæ ab hæreticis addita fuerant amputaſti. Niſi fortè
hæreticorum mala amputare debueris, & Origenis errores in Latinum integros uertere.
Dic ergo quare Origenis mala in Latinū uerteris, ut autorē mali proderes, an laudares?
Si prodis, in præfatione cur laudas? Si laudas, hæreticus approbaris. Reſtat, ut quaſi bo-
na protuleris. Si hæc omnia probantur mala, igitur unius & autor & interpres rei crimi-
nis erūt, & implebitur illa ſententia: Videbas furē, & currebas cū eo: & cum adulteris por
tionem tuam ponebas. Nō eſt neceſſe rem planā, argumentatione dubiam facere. Quod
ſequitur reſpōdeat: unde illi ſit orta ſuſpicio, hæc ab hæreticis addita. Quia, inqt, de eiſdē
rebus in alijs locis eiuſdem autoris catholicè dictum legerā. Videamus quod primū eſt,
ut ordine uenerit ad ſecundū. Probo ego inter multa Origenis mala, hæc maxime hære-
2 tica: Dei filium creaturā, Spiritum ſanctum miniſtrū, mundos innumerabiles, æternis ſibi
ſeculis ſuccedentes: angelos uerſos in animas hominū: animam Saluatoris fuiſſe antequā
naſceretur ex Maria: & hanc eſſe, quæ cum in forma Dei eſſet, non eſt rapinam arbitrata
æqualem ſe eſſe Deo: ſed ſe exinaniuit, formam ſerui accipiens: reſurrectionē noſtrorum
corporum ſic futuram, ut eadem membra non habeant: quia ceſſantibus membrorum
officijs, ſuperfluo membra reddantur: ipſaq; corpora tenuia & ſpiritualia paulatim eua-
peſcere, & in auram tenuem atq; in nihilum diſsipari: in reſtitutione omnium, quando
indulgentia principalis uenerit, cherubim & ſeraphim, thronos, principatus, dominatio-
nes, uirtutes, poteſtates, archangelos, angelos, diabolum, dæmones, animas omnium ho-
minum, tam Chriſtianorum quàm ludæorum & gentilium, unius conditionis & men-
ſuræ fore. Cumq; ad formam & libram æquitatis peruenerint, & rationabiles creaturas
omni corporum fece depoſita, nouus de mundi exilio populi reuertentis monſtrauerit
exercitus, tunc rurſus ex alio principio fieri mundum alium, & alia corpora, quibus la-
bentes de cœlo animæ ueſtiantur: ut uerendū nobis ſit, ne qui nunc uiri ſumus, poſtea na-
ſcamur in fœminas: & quæ hodie uirgo, tunc proſtibulum ſit. Hæc in Origenis libris ego
hæretica doceo: tu oſtende, in quo eius opere his contraria legeris. Nolo dicas, quæ de
eiſdem rebus in alijs locis eiuſdē authoris catholicè dicta legerā, ne me mittas ad ſex milia
librorū eius, quos legiſſe beatum papam Epiphaniū criminaris, ſed ipſa loca nomina: nec
hoc mihi ſufficiet, niſi eadē dicta ad uerbum protuleris. Non eſt fatuus Origenes, & ego
noui, contraria ſibi loqui non poteſt. Igitur ex hac ſupputatione illa ſumma naſcitur, non
hæreticorum eſſe quæ amputaſti, ſed Origenis: cuius ideo mala interpretatus es, quia pu
taſti bona: & tibi tam bona quàm mala illius imputanda: cuius ſcripta in prologo com-
probaſti. Sequitur in eadem apologia: Origenis ego neq; defenſor ſum, nec aſſertor, nec
primus interpres. Alij ante me hoc idem opus fecerunt, feci & ego proſtremus, rogatus à
fratribus. Si iubetur ne fiat, iuſsio obſeruari ſolet in poſterum. Si culpantur qui ante iuſ-

ſionem fecerunt, culpa à primis incipiat. Tandem euomuit quod uolebat, & omnis ani- c
mi tumor in noſtrę accuſationis erupit inuidiam. Vbi interpretatur libros περὶ ἀρχῶν, me
ſequi ſe dicit: ubi accuſatur cur hoc fecerit, meum ponit exemplum: & ſecurus periclitans
ſine me uiuere non poteſt. Audiat igitur quod neſcire ſe ſimulat. Nemo tibi obiicit, qua
re Origenem interpretatus es, alioqui Hilarius & Ambroſius hoc crimine tenebuntur:
ſed quia interpretatus hæretica, præfationis tuæ laude firmaſti. Ego ipſe, quem in crimen
uocas, ſic ſeptuaginta Homilias eius tranſtuli, & nonnulla de Tomis, ut & mala in bono-
rum interpretatione ſubtraherem: & apertè in libris περὶ ἀρχῶν ad coarguendam transla-
tionem tuam, quid lector uitaret oſtenderem. Vis Origenem in Latinum uertere? Habes
multas Homilias eius & Tomos, in quibus moralis tractatur locus, ſcripturarū pandun-
tur obſcura. Hæc interpretare, hæc rogantibus tribue. Quid primus labor tuus incipit ab
infamia? Cur translaturus hæretica, in defenſionem eorum præmittis, quaſi martyris li-
brum, & id Romanis auribus ingeris, quod translatum totus orbis expauit? Aut certe ſi
ideo interpretaris, ut eum hæreticum arguas, nihil de Græco mutes, & hoc ipſum in præ-
fatione teſtare, quod prudentiſsimè papa Anaſtaſius in epiſtola, quam contra te ſcribit
ad epiſcopum Ioannem, ſuo ſermone complexus eſt: me liberans qui id feci, & te arguens
qui facere noluiſti. Ac ne forſitan hoc quoq; neges, ſubieci exemplum eius: ut ſi non uis
audire fratrem monentē, audias epiſcopum condemnantē. Dicis te non eſſe defenſorem
neq; aſſertorē Origenis: iam nunc tibi proferam librum tuum, de quo in famoſa illa præ-
fatiuncula præclari operis tui his uerbis loqueris. Cuius diuerſitatis cauſam plenius tibi
in Apologetico, quem Pamphilus in libris ſuis ſcripſit, edidimus, breuiſsimo libello ſu-
peraddito: in quo euidentibus (ut arbitror) probamentis deprauatos eſſe in q̄ plurimis
ab hæreticis & maleuolis libros eius oſtendimus: & præcipuè iſtos, quos nunc exigis ut
interpreter, id eſt περὶ ἀρχῶν. Non tibi ſuffecerat Euſebij, uel certe (ut tu uis) Pamphili
pro Origene defenſio, niſi quod ab illis minus dictum putabas, tu quaſi ſapientior & do
ctior adderes? Longum eſt, ſi uelim totū librum tuum huic operi inſerere: & propoſitis d
capitulis ad ſingula reſpondere, quid in his uitiorum ſermo habeat, quid mendaciorum
aſſertio, quid inconſequēs textus ipſe uerborum. Vnde lacinioſę diſputationis faſtidia fu
giens, & in arctum uerba compingēs, tantū uerſibus reſpondebo. Statim de portu egre- 5
diens, nauem impegit. Referens enim de apologia Pamphili martyris, quam nos Euſebij
Arianorū principis probauimus: de qua dixerat, prout potuimus uel res popoſcit, Lati-
no ſermone digeſsimus, intulit: Illud eſt quod deſideriorum uir Macari te admonitū uo-
lo, ut ſcias hanc quidem fidei regulam, quam de libris eius ſuprà expoſuimus, eſſe talem
quæ & amplectenda & tenenda ſit. In omnibus enim his catholicū ineſſe ſenſum euiden
ter probatur. Quamuis de Euſebij libro multa ſubtraxerit, & in bonam partē de filio &
ſpiritu ſancto niſus ſit cōmutare: tamen multa in illo ſcandala reperiuntur, & apertiſsimæ
blaſphemiæ, quæ iſte ſua negare non poterit, catholica eſſe pronuncians. Dicit Euſebius,
imò (ut tu uis) Pamphilus in iſto uolumine, filij & patris miniſtrum Spiritum ſanctum,
non de eadem patris filijq; ſubſtantia: animas hominū lapſas eſſe de cœlo: & in hoc quod
ſumus, de angelis cōmutari: in reſtitutione omnium æquales & angelos & dæmones &
homines fore: & multa alia tam impia & nefaria, quæ etiam replicare ſit criminis. Quid
faciet aſſertor Origenis & interpres Pamphili? Si in his quæ emendauit tanta blaſphemia
eſt, in illis quæ ab hæreticis falſata confingit, quanta ſacrilegia continentur? Cuius opi-
nionis cauſam hanc ſuſpicatur, quod uir neq; ſtultus, neq; inſanus dicere ſibi repugnan-
tia nō potuerit. Et ne forſitan putaremus diuerſis eum uaria ſcripſiſſe temporibus, & pro
ætatibus edidiſſe cōtraria, edidit: Quid faciamus quod interdum in eiſdem locis atq; (ut
ita dixerim) in conſequenti penè capite ſententia contrarij ſenſus inuenitur inſerta? Nun-
quid in eodem opere eiuſdem libri, & interdum, ut diximus, ſtatim in conſequenti capi-
tulo oblitus ſui eſſe potuit? Verbi gratia: Vt qui ſuperius dixerat, nuſquā inueniri in om-
ni ſcriptura, ubi Spiritus ſanctus factus uel creatus eſſe diceretur, continuo ſubijceret, in

ter

A ter cæteras creaturas factum eſſe Spiritum ſanctum? Aut iterũ, qui patrem & filium unius
ſubſtantiæ, quod Græcè ὁμοούσιον dicitur, deſignauit: in conſequentibus ſtatim capitulis al
6 terius eſſe ſubſtantiæ, & creatum poterat dicere eum, quem paulo antè de ipſa natura Dei
patris pronunciauerat natum? Hæc ipſius uerba ſunt, negare non poteſt. Nolo dicas, uer-
bi cauſa, ut qui ſuperius dixerat: ſed ipſum librũ nomina, ubi prius bene dixerit, & poſtea
male: ubi Spiritũ ſanctum & filium de Dei patris ſcribens eſſe ſubſtantia, ſtatim in conſe-
quentibus aſſeruerit creaturas. Neſcis ne me Origenis habere omnia? legiſſe q̃ plurima?
Ad populum phaleras, ego te intus & in cute noui. Vir doctiſsimus Euſebius (doctiſsi-
mum dixi, non catholicum, ne more ſolito mihi & in hoc calumniã ſtruas) per ſex uolumi
na nihil aliud agit, niſi ut Origenẽ ſuæ oſtendat fidei, id eſt Arianæ perfidiæ. Et multa po
nit exempla, & hoc conſtanter probat. Tibi ergo in quo ſomnio Alexandrini carceris re-
uelatũ eſt, ut quæ ille uera profitetur, falſata confingas? Sed forſitan hic, ut Arianus, ab hæ
reticis addita, in occaſionem ſui traxit erroris, ne ſolus male ſenſiſſe contra eccleſiam puta
retur. Quid reſpondebis pro Didymo, qui certe in trinitate catholicus eſt? Cuius etiam
nos de Spiritu ſancto librũ in Latinam linguã uertimus. Certe hic in his, quę ab hæreticis
in Origenis operibus addita ſunt, conſentire nõ potuit, & in ipſis περὶ ἀρχῶν, quos tu in-
terpretatus es libris, breues dictauit cõmentariolos: quibus non negaret ab Origene ſcri
pta quæ ſcripta ſunt, ſed nos ſimplices homines nõ poſſe intelligere quę dicuntur, & quo
ſenſu in bonã partẽ accipi debeant, perſuadere conatur. Hoc duntaxat de filio & Spiritu
ſancto. Cæterũ in alijs dogmatibus & Euſebius & Didymus apertiſsimè in Origenis ſcita
concedunt: & quod omnes eccleſiæ reprobant, catholicè & piè dictum eſſe defendunt.
Videamus tamẽ quibus argumentis probare nitatur, Origenis ab hæreticis ſcripta uitia-
ta. Clemens, inquit, apoſtolorũ diſcipulus, qui Romanæ eccleſiæ poſt apoſtolos epiſco-
pus & martyr fuit, libros edidit, qui appellantur ἀναβαθμοὶ, id eſt recognitio: in quibus
B cum ex perſona Petri apoſtoli, doctrina quaſi uere apoſtolica in q̃ plurimis exponatur: in
aliquibus ita Eunomij dogma inſeritur, ut nihil aliud q̃ ipſe Eunomius diſputare creda-
tur, filium Dei creatum de nullis extantibus aſſeuerãs. Et poſt alia, quæ prolixũ eſt ſcribe-
re: Quid quæſo, ait, de his ſentiendum eſt, quod apoſtolicus uir hæretica ſcripſerit? An id
potius credendum, quod peruerſi homines ad aſſertionem dogmatum ſuorum ſub uiro-
rum ſanctorum nomine tanquam facilius credenda interſeruerint, ea quæ illi nec ſenſiſſe,
nec ſcripſiſſe credendi ſunt? Clementem quoq; Alexandrinæ Eccleſiæ presbyterum, ui-
rum catholicũ, ſcribit in libris ſuis interdum Dei filium dicere creaturam: & Dionyſium
Alexandrinæ urbis epiſcopum uirum eruditiſsimũ, contra Sabellium quatuor uolumi-
nibus diſputantẽ, in Arianum dogma delabi. Et ſub his exemplis illud agit, ut non eccle-
ſiaſticos & catholicos uiros male ſenſiſſe, ſed ab hæreticis eorum ſcripta corrupta eſſe te-
ſtetur: & concludat ad extremũ, dicens: De Origene quoq;, in quo ſimiliter ut in his quos
ſuprà diximus, quædã diuerſitas inuenitur, iſtud non ſufficiat ſentire, quod de præiudica
tis iam catholicis ſentitur uel intelligitur uiris, ne ſimilis cauſę, ſimilis ſufficiat excuſatio:
Si cõceditur, ut quicq̃d in libris omniũ reperitur, ab alijs corruptũ ſit: nihil eorũ erit, quo-
rum fertur nominibus, ſed his deputabitur, à quib. dicitur eſſe uitiatũ. Quanq̃ & illorũ nõ
erit, quorũ incerta ſunt nomina: atq; ita fiet, ut dum omniũ omnia ſunt, nihil alicuius ſit.
Hac defenſionis perturbatione nec Marcion, nec Manichæus, nec Arius, nec Eunomius,
accuſari poterunt: quia quicquid nos ab his impiè dictum obiecerimus, diſcipuli reſpon-
debunt, nõ à magiſtris ſuis ita editum, ſed ab inimicis eſſe uiolatum. Hoc genere & iſte i-
pſe tuus liber, tuus non erit, ſed forſitan meus. Et meus liber, quo tibi accuſatus reſpon-
deo: ſi in illo aliquid reprehenderis, non erit meus, ſed tuus à quo reprehenditur. Et dum
omnia ad hæreticos refers, quid eccleſiaſticis tribues, quibus proprium nihil relinquis?
Et quomodo, inquies, in libris eorum uitioſa nonnulla ſunt? Si me cauſas uitiorum ne-
ſcire reſpondero, non ſtatim illos hæreticos iudicabo. Fieri enim poteſt ut uel ſimplici-
ter errauerint, uel alio ſenſu ſcripſerint, uel à librarijs imperitis eorum paulatim ſcripta

corrupta ſint. Vel certè antequã in Alexandria quaſi dæmonium meridianũ Arius naſce
retur, innocenter quædã & minus cautè locuti ſunt, & quę non poſsint peruerſorũ homi
num calumniã declinare. Obiiciuntur Origeni crimina, & tu nõ illum defendis, ſed alios
accuſas: nec crimen renuis, ſed criminoſorũ turbam requiris. Si tibi diceretur, quos habet
Origenes in hæreſi ſocios, recte iſta proferres. Nunc à te quæritur, hæc quæ in Origenis
libris ſcripta reperiuntur, bona ſint an mala. Taces, & pro his alia loqueris. Clemẽs hoc ait,
Dionyſius in iſto errore deprehenditur, Anaſtaſius epiſcopus ſic Dionyſij defendit erro
rem, Apoſtolorũ ſcripta ſimiliter deprauata ſunt: quomodo & nũc ab aliis tibi hæreſeos
crimẽ impingitur, & tu pro te taces, & pro me confiteris. Ego neminẽ accuſo, pro me tan
tum reſpondiſſe cõtentus. Nõ ſum quod arguis: ſi tu es quod accuſaris, ipſe uideris. Nec
abſolutiõ mea me, nec reatus te, aut innocentẽ, aut obnoxium crimini probabunt. Præ
miſſa falſatione ab hæreticis apoſtolorũ, & utriuſq; Clementis atq; Dionyſij, uenit ad O
rigenẽ, & his uerbis loquitur: Ipſius hoc cõquirẽtis & deplorãtis ſcriptis ac uocibus pro
bauimus. Quid enim ipſe cum adhuc in carne uiuens, ſentiens uidensq; perpeſſus ſit de
librorũ ſuorum uel ſermonũ corruptionibus, uel adulterinis editionibus: ex ipſius epiſto
la, quam ſcribit ad quoſdam charos ſuos Alexandriã, euidenter docetur: ſtatimq; exem
plum ſubiungit epiſtolæ. Et qui falſitatẽ ſcriptorum Origenis hæreticis imputat, ipſe inci
pit à falſitate: nõ ita interpretans ut habetur in Græco: nec id Latinis inſinuans, quod ipſe
in ſuis literis profitetur. Cumq; illa epiſtola tota Demetriũ Alexandrinæ urbis pontificẽ
laceret, & in totius orbis epiſcopos & clericos inuehatur: & fruſtra ab eccleſijs excõmuni
catum eſſe ſe dicat, nec uelle in maledictis referre uicẽ, ne ſcilicet maledicus uideatur eſſe,
homo qui intantũ cautus ſit ad maledicendũ, ut ne diabolo quidẽ audeat maledicere: un
de & Candido Valentiniani dogmatis ſectatori, calũniandi ſe occaſionem dederit, quod
diabolũ ſaluandæ dixerit eſſe naturæ: hic diſsimulato argumento epiſtolæ fingit pro O
rigene, quod ille non loquitur. Vnde epiſtolæ ipſius partem paululum ex ſuperioribus
tranſtuli: & his iunxi, quæ ab ipſo cõmaticè doloſeq; translata ſunt: ut quo conſilio ſupe- D
riora tacuerit, ipſe lector agnoſcat. Contra ſacerdotes ergo eccleſiæ generaliter diſputãs,
à quibus indignus cõmunione eius fuerat iudicatus, hæc intulit: Quid neceſſe eſt de pro
phetarum ſermonibus dicere, quibus ſæpiſsime paſtoribus & maioribus natu, & ſacer
dotibus, ac principibus populi comminantur, & arguunt eos? Quæ abſq; nobis de ſan
ctis ſcripturis elicere poteſtis, & liquido peruidere quod forſitan hoc tempus ſit, de quo
dicitur: Nolite credere amicis, nec ſperetis in principibus. Et nunc impleatur uaticinium:
Duces populi mei me neſcierunt, filij ſtulti ſunt, & non ſunt ſapientes. Sapientes ſunt, ut
faciant mala, bene autem facere neſciunt: quorum magis miſereri, q̃ eos odiſſe debemus:
& orare pro illis, q̃ eis maledicere. Ad benedicendum enim & non maledicendum crea
ti ſumus. Vnde & Michael cum aduerſus diabolum diſputaret de Moyſi corpore, ne tan
to quidem malo auſus eſt iudicium inferre blaſphemiæ, ſed dixit: Increpet tibi Dominus.
Cui quid ſimile etiã in Zacharia legimus: Increpet tibi Dominus diabole: & increpet Do
minus in te, qui elegit Hieruſalem. Itaq; & nos cupimus increpari à Domino eos, qui no
lunt à proximis increpari. Dicente autẽ Michaele: Increpet tibi Dominus diabole: & Za
charia ſimiliter, utrũ increpet, an nõ increpet Deus diabolum, ipſe uiderit. Et ſi increpat,
quomodo increpet, ipſe agnoſcat. Et poſt multa quę prolixũ eſt ſcribere, addit: Nos hoc
ſentimus, quod deiicientur de regno cœlorũ, non ſolũ qui grandia peccauerũt: uerbi gra
tia, fornicatores & adulteri, & maſculorum concubitores & fures: ſed & qui minora deli
querunt, ex eo quod ſcriptũ eſt: Neq; ebrioſi, neq; maledici regnum Dei poſsidebunt: &
tam in bonitate q̃ in ſeueritate Dei eſſe menſuram. Vnde cuncta nitimur agere conſilio:
in uini quoq; potu, & in moderatione ſermonis, ut nulli audeamus maledicere. Ergo cũ
propter Dei timorem caueamus in quempiam maledicta conferre, recordantes illius di
cti, nõ fuit auſus iudicium inferre blaſphemiæ, quod dicitur de Michaele contra diabo
lum: & in alio loco: Dominationes quidem reprobant, glorias autem blaſphemant: qui
dam

dam eorũ qui libenter cõtentiones reperiũt,aſſcribunt nobis & noſtræ doctrinę blaſphe
miam,ſuper qua ipſi uiderint,quomodo illud audiant:Neq; ebrioſi,neq; maledici regnũ
Dei poſsidebũt:licet patrẽ maliciæ & perditionis eorũ qui de regno Dei eiſcientur,dicãt
poſſe ſaluari, quod ne mẽte quidem quis captus dicere poteſt. Cætera quidẽ ex eadẽ epi-
ſtola tranſtulit: pro hoc, quod in fine uerborum Origenis interpretati ſumus: Ergo cum
propter timorẽ Dei caueamus in quempiã maledicta conferre, & reliqua:iſte fraudulen-
ter amputatis ſuperioribus,ex quibus inferiora dependent,ſic cœpit trãsferre epiſtolam,
quaſi hoc ſenſu ſuperius eſſet exordiũ,& ait:Quidam eorũ qui libenter habent criminari
proximos ſuos,aſſcribũt nobis & doctrinę noſtrę crimen blaſphemię,quod à nobis nuſ-
quam audierũt,de quo ipſi uiderint,nolentes obſeruare mandatũ illud quod dicit: Quia
maledici regnũ Dei non poſsidebunt:dicentes aſſerere me patrem malicię & perditionis
eorum qui de regno Dei eiſciuntur,id eſt diabolũ eſſe ſaluandum:quod ne aliquis quidẽ
mente motus,& manifeſtè inſaniẽs dicere poteſt.Conferte Origenis uerba,quæ ſupra ad
uerbum tranſtuli, his quæ ab iſto non uerſa ſunt, ſed euerſa:& quantã inter ſe,non ſolum
uerborum,ſed & ſenſuum habeant diſſonantiam,perſpicietis.Obſecro ne moleſta ſit uo-
bis prolixior interpretatio.Idcirco enim omnia uertimus,ut quo conſilio ſuperiora tacue
rit,probaremus.Habetur dialogus apud Græcos Origenis,& Candidi Valẽtinianæ hæ
reſcos defenſoris, in quo duos andabatas digladiantes inter ſe ſpectaſſe me fateor. Dicit
Candidus filium de patris eſſe ſubſtantia, errans in eo quod πρόοδον aſſerit. Eregione
Origenes iuxta Arium & Eunomiũ repugnat,eum uel prolatum eſſe uel natum,ne Deus
pater diuidatur in partes:ſed dicit ſublimem & excellentiſsimã creaturam uoluntate exti
tiſſe patris, ſicut & cæteras creaturas. Rurſus ad ſecundam ueniunt quæſtionem. Aſſerit
Candidus diabolum peſsimæ eſſe naturæ,& quæ ſaluari nunquam poſsit.Contra hoc re
ctè Origenes reſpondit,nõ eum perituræ eſſe ſubſtantiæ, ſed uoluntate propria corruiſ-
ſe,& poſſe ſaluari.Hoc Candidus uertit in calumniã, quaſi Origenes dixerit, diaboli na-
turam eſſe ſaluandam:quod ille falſo obiecerat,hic refutat.Et intelligimus in hoc tantum
dialogo ab Origene argui hæreticã falſitatem,& non in cæteris libris,de quibus nunquã
quæſtio fuit. Alioqui ſi omnia quæ hæretica ſunt, non erunt Origenis,ſed hæreticorum:
omnes aũt propemodum illius tomi his erroribus pleni ſunt: nihil Origenis erit, ſed eo-
rum quorum ignoramus uocabula. Non ei ſufficit Græcos & antiquos calumniari, de
quibus pro uetuſtate temporum & longinquitate regionũ habet licentiam quicquid uo
luerit mentiendi. Venit ad Latinos,& primũ ponit Hilarium confeſſorẽ,quod poſt Ari-
minenſem ſynodum liber illius falſatus ab hæreticis ſit.Et ob hanc cauſam cum in conci-
lio epiſcoporũ ei quæſtio moueretur,proferri librũ de domo ſua iuſſerit:qui neſciente ſe,
in ſcrinijs ſuis hæreticus tenebatur.Cumq; prolatus fuiſſet, & ab omnibus hæreticus iu-
dicatus,autor libri excõmunicatus,de concilij conuentione,diſceſſerit.Et tantę autorita-
tis ſe putat,ut cũ hoc familiaribus ſuis narrat ſomniũ,nemo ei cõtra confeſſorem iſta ſimu
lanti audeat contradicere.Reſponde quæſo: Synodus à qua excommunicatus eſt, in qua
urbe fuit? Dic epiſcoporũ uocabula: profer ſententias ſubſcriptionũ uel diuerſitatem uel
conſonantiã. Doce qui eo anno conſules fuerint, quis imperator hanc ſynodum iuſſerit
congregari,Galliæne tantũ epiſcopi fuerint,an & Italiæ & Hiſpaniæ, certe quam ob cau
ſam ſynodus congregata ſit.Nihil horum nominas, ſed uirum eloquentiſsimũ & contra
Arianos Latini ſermonis tubam,ut Origenẽ defendas,excõmunicatum à ſynodo crimi-
naris.Sed confeſſoris calumnia utcunq; toleranda eſt.Tranſit ad inclytum martyrem Cy-
prianum,& dicit Tertulliani librũ, cui titulus eſt De trinitate, ſub nomine eius Conſtan-
tinopoli à Macedoniæ partis hæreticis lectitari. In quo crimine mentitur duo. Nam nec
Tertulliani liber eſt,nec Cypriani dicitur,ſed Nouatiani, cuius & inſcribitur titulo:& au
toris eloquium,ſtyli proprietas demonſtrat. Et ſuperfluum puto apertas ineptias cõfuta
re,cum mihi mea ingeratur fabella:à ſynodo uidelicet, & ſub nomine eiuſdem amici Da-
maſi Romanæ urbis epiſcopi ego petar,cui ille eccleſiaſticas epiſtolas dictandas tradidit:

& Apollinariorũ uerſutiæ deſcribantur: quod Athanaſij librũ ubi dominicus homo ſcri c
ptus eſt, ad legendum acceptum, ita corruperit, ut in litura id quod raſerint rurſus ſcribe-
ret: ut ſcilicet nõ ab illis falſatum, ſed à me additum putaretur. Quæſo te amice chariſsime,
ut in eccleſiaſticis tractatibus, ubi de ueritate dogmatũ quæritur, & de ſalute animarum
noſtrarum maiorum flagitatur autoritas, huiuſcemodi deliramenta dimittas, & prandio
rum cœnarumq; fabulas pro argumento non teneas ueritatis. Fieri enim poteſt, ut etiam
ſi à me uerum audiſti, alius qui huius rei gnarus eſt, dicat à te eſſe compoſitũ: & quaſi mi-
mum Philiſtionis uel Lentuli ac Marilli ſtropham eleganti ſermone confictam. Quò nõ
perueniat ſemel effrenata temeritas? Poſt excõmunicationem Hilarij, poſt Cypriani ἀπίγραφον
hæreſeos librum, poſt Athanaſij nõ dormitante lituram, ſimul & inſcriptio-
nem, erupit aliquando contra papam Epiphanium: & dolorem pectoris ſui, quod eum in
epiſtola quam ad Ioannẽ epiſcopum ſcripſerat, hæreticum arguit, in apologia pro Orige
ne digerit, & his ſe ſermonibus conſolatur. Quin potius aperienda eſt hoc in loco ueritas
latens. Non enim poſsibile eſt, tam iniquo iudicio uti quenquam hominum, ut de cauſa
æquali non æqualiter ſentiat. Sed quod autores obtrectatorum eius hi ſunt, qui uel in ec
cleſia diſputare latius ſolent, uel etiam libros ſcribere, qui totum uel de Origene uel lo-
quuntur, uel ſcribunt. Ne ergo plures ipſorum furta cognoſcant, quæ utiq; ſi ingrati in
magiſtrum nõ eſſent, nequaquam criminoſa uiderentur, ſimpliciores quoſq; ab eius le-
ctione deterrent. Deniq; quidam ex ipſis, qui ſe uelut euangelizandi neceſsitatẽ per om-
nes gentes & per omnes linguas habere putat, de Origene male loquẽdi, ſex milia libro-
rum eius ſe legiſſe, quàm plurima fratrum multitudine audiente cõfeſſus eſt. Qui ſi utiq;
(ut ipſe dicere ſolet) pro cognoſcendis eius malis legebat, ſufficere poterant decem li-
bri ad cognoſcendum, aut uiginti certe, aut ut plurimum triginta. Sex milia autem libro-
rum legere, non iam eſt errores ac mala uelle cognoſcere, ſed totam penè uitam diſcipli-
nis ac ſtudijs dedere. Quomodo ergo iſte merito audiendus eſt, cum eos culpat, qui in-
ſtructionis ſuæ cauſa perpauca eius (ſalua fidei regula atq; integra pietate) legerunt? Qui D
ſunt iſti, qui in eccleſia diſputare latius ſolent? Qui libros ſcribere? Qui totum de Orige-
ne loquuntur & ſcribunt? Qui dum ſua nolunt furta cognoſci, & ingrati ſunt in magi-
ſtrum, idcirco ſimplices ab illius lectione deterrent? Nominatim debes dicere, & ipſos
homines denotare. Ergo beati epiſcopi Anaſtaſius & Theophilus, & Venerius & Chro
matius, & omnis tam Orientis quàm Occidentis catholicorum ſynodus, qui pari ſenten
tia, quia pari & ſpiritu, illum hæreticũ denunciant populis, fures librorum illius iudican-
di ſunt: & quando in eccleſijs prædicant, non ſcripturarum myſteria, ſed Origenis furta
cõmemorant? Non tibi ſufficit paſsim contra omnes detractio, niſi ſpecialiter contra bea
tum & inſignem eccleſiæ ſacerdotẽ ſtyli tui lanceã dirigas? Quis eſt ille, qui uelut neceſsi-
tatem euãgelizandi per omnes gentes, & per omnes linguas habere ſe putat, de Origene
male loquendi: qui ſex milia librorum eius ſe legiſſe, quàm plurima fratrum multitudine
audiente, confeſſus eſt? In qua multitudine & caterua fratrũ tu quoq; medius eras, quan-
do ille in ſua epiſtola queritur, pro Origenis hæreſi nefaria à te dogmata eſſe prolata? Cri
mini ei dandum eſt quare Græcam, Syram, & Hebræam, & Ægyptiacam linguam, ex
parte & Latinã nouerit? Ergo & Apoſtolus & apoſtolici uiri, qui linguis loquebantur,
in crimine ſunt: & me trilinguem bilinguis ipſe ridebis? De ſex milibus autem librorum 7
quos ab eo lectos eſſe confingis, quis credet aut te uerum dicere, aut illum potuiſſe men-
tiri? Si enim Origenes ſex milia ſcripſiſſet librorum, potuerat fieri ut uir eruditus, & ab
infantia ſacris literis inſtitutus, pro curioſitate & ſcientia legiſſet aliena. Quod uero ille
non ſcripſit, quomodo iſte legere potuit? Numera indices librorum eius, qui in tertio uo
lumine Euſebij, in quo ſcripſit uitam Pamphili, continentur: & non dico ſex milia, ſed ter
tiam partem non reperies. Habemus epiſtolam ſupradicti pontificis, in qua huic calum-
niæ tuæ dum adhuc eſſes in Oriente, reſpondet, & apertiſsimũ mendacium libera ueritа-
tis fronte confutat. Poſt hæc & tanta audes in apologia tua dicere, te nõ eſſe defenſorem
Origenis,

A Origenis, neque aſſertorem illius, pro cuius defenſione Pamphilus & Euſebius tibi parum dixiſſe ſunt uiſi. Aduerſum quæ uolumina (ſi dominus uitæ huius dederit ſpacium) aliàs reſpondere conabor. Nunc tantum tuis aſſertionibus obuiaſſe ſufficiat, & hoc breuiter prudentem inſtruxiſſe lectorem, me iſtum librũ qui ſub nomine Pamphili ferebatur, uidiſſe primum ſcriptum in codice tuo: & quia non erat mihi curę quid pro hæretico diceretur, ſic ſem per habuiſſe, quaſi diuerſum eſſet opus Pamphili & Euſebij: poſtea uero quæſtione mota, ſcriptis eorum reſpondere uoluiſſe: & ob hanc cauſam legiſſe, quid pro Origene unuſquiſque ſentiret: perſpicueq; deprehendiſſe, quod primus liber ſex uoluminum Euſebij ipſe eſſet, qui unus ſub nomine Pamphili à te editus eſt, tam Græcè quàm Latinè, immutatis duntaxat ſenſibus de filio & ſpiritu ſancto, qui apertam blaſphemiam præferebant. Vnde etiam ante annos fermè decem cum Dexter amicus meus, qui præfecturã adminiſtrauit prętorij, me rogaſſet, ut autorum noſtræ religionis ei indicem texerem: inter cæteros tractatores poſui & hunc librum à Pamphilo editum, ita putans eſſe, ut à te & tuis diſcipulis fuerat diuulgatum. Sed cum ipſe dicat Euſebius Pamphilum nihil ſcripſiſſe exceptis breuibus epiſtolis ad amicos: & primus liber ſex uoluminum illius, eadem & eiſdem uerbis contineat, quæ ſub nomine Pamphili à te ficta ſunt: perſpicuum eſt te idcirco librum hunc diſſeminare uoluiſſe, ut ſub perſona martyris hæreſim introduceres. Cumq; de ipſo libro, quem Pamphili ſimulas, multa peruerteris, & aliter in Græco, aliter in Latino ſit, fraudem tuam errori meo imputare non debes. Credidi enim eſſe librum, quem titulus præſcribebat, ſicut περὶ ἀρχῶν, & multa alia Origenis opera, plurimorumq; Græciæ tractatorum, quæ aut antè non legi, aut nunc compellor legere quæſtione hæreſeos ſuſcitata: ut ſciam quæ uitare debeam, quæ probare. Vnde & in adoleſcentia homilias tantum eius quas loquebatur ad populum, & in quibus non tanta ſcandala tenebantur, ſimpliciter rogantibus tranſtuli, nullis præiudicans ex his quæ probantur, illa ſuſcipere quæ manifeſta hæretica ſunt. Certe (ut compendium longi ſermonis faciam) ſicut ego oſtendo me ab his ac
B cepiſſe librum, qui de tuo codice tranſcripſerunt: ſic tu doce à quo exemplar acceperis, ut qui autorem libri dare alium non potuerit, ipſe falſitatis reus teneatur. Bonus homo de bono cordis theſauro profert illa quæ bona ſunt: atque ex pomorum dulcedine generoſi feminis arbor agnoſcitur. Scribit frater Euſebius ſe apud Afros epiſcopos, qui propter eccleſiaſticas cauſas ad comitatum uenerant, epiſtolam quaſi meo ſcriptam nomine reperiſſe: in qua agerem pœnitentiam, & me ab Hebræis in adoleſcentia inductum eſſe teſtarer, ut Hebręa uolumina in Latinum uerterem, in quibus nulla ſit ueritas. Quod audiens obſtupui. Et quia in ore duorum uel trium ſtat omne uerbum: uniq; teſti, nec Catoni creditum eſt: idipſum multorum me ex urbe fratrum ſcripta docuerunt, ſciſcitantium an ita ſe haberet, & à quo ipſa epiſtola diſſeminata eſſet in uulgus lachrymabiliter indicantium. Qui hoc auſus eſt facere, quid aliud non audeat? Bene, quod malitia non habet tantas uires, quantos conatus. Perierat innocentia, ſi ſemper nequitiæ iuncta eſſet potentia: & totum quicquid cupit calumnia, prævaleret. Stylum meum qualiſcunque eſt, & formam eloquij uir diſertiſſimus exprimere non potuit: ſed inter ipſas præſtigias, & alterius perſonam, qua ſe fraudulenter induerat, quis eſſet oſtendit. Ergo ille qui epiſtolam ſub nomine meo pœnitentiæ finxerat, quod male Hebræa uolumina tranſtuliſſem, obijcere dicitur me in Septuaginta condemnationem ſcripturas ſanctas interpretatum: ut ſiue falſa ſunt, ſiue uera quæ tranſtuli, in crimine maneam: dum aut in nouo opere fateor me erraſſe, aut recens editio ueteris condemnatio fit. Miror quomodo in eadem epiſtola homicidam, & adulterum, & ſacrilegum, & parricidam me eſſe non dixerit: & quicquid poteſt tacita mentis cogitatio intra ſe turpitudinis uoluere. Gratias ei debeo agere, quod cum tanta ſylua ſit criminum, unum mihi erroris uel falſitatis crimen obiecerit. Ego'ne contra Septuaginta interpretes aliquid ſum loquutus, quos ante annos plurimos diligentiſsimè emendatos, meæ linguæ ſtudioſis dedi, quos quotidie in conuentu fratrum ediſſero: quorum pſalmos iugi meditatione decanto? Tam ſtultus eram, ut quod in pueritia didici, ſenex obliuiſci uellem?

Vniuersi tractatus mei horum testimoniis texti sunt. Commentarij in duodecim prophetas c
& meam & Septuaginta editionem edisserunt. O labores hominum semper incerti: ô mor-
talium studia, contrarios interdum fines habentia. Vnde me putabam bene mereri de Lati-
nis meis, & nostrorum ad discendum animos concitare, quod etiam Græci uersum de La-
tino post tantos interpretes non fastidiunt, inde in culpam uocor, & nauseanti stomacho
cibos ingero. Et quid in homine tutum sit, si innocentia criminosa est? Dormiente patrefa-
miliâs inimicus homo zizania superseminauit. Exterminauit uineam aper de sylua, & singu
laris ferus depastus est eam. Ego taceo, & literæ non meæ loquuntur contra me. Ignoro cri-
men, & crimen in toto orbe confiteor. Heu mihi mater mea, ut quid me genuisti, uirum qui
iudicet & discernat omni terræ? Omnes præfatiunculæ ueteris instrumenti, quarum ex par-
te exempla subieci, huic rei testes sunt. Et superfluum est, quod in illis dictum est, aliter quàm
ibi dictum est scribere. Incipiam igitur à Genesi, cuius prologus talis est: Desiderij mei desi-
deratas accepi epistolas, qui quodam præsagio futurorum, cum Daniele sortitus est nomẽ,
obsecrantis ut translatum in linguam Latinam ex Hebræo sermone Pentateuchum nostro-
rum auribus traderem. Periculosum opus certe, & obtrectatorum latratibus patens, qui me
asserunt in Septuaginta interpretũ suggillationem, noua pro ueteribus cudere, ita ingenium
quasi uinum probantes: cum ego sæpissime testatus sim, me pro uirili portione in taberna-
culo Dei offerre quæ possim: nec opes alterius, aliorum paupertate fœdari. Quod ut au-
derem, Origenis me studium prouocauit, qui editioni antiquæ translationem Theodotio-
nis miscuit, asteriscò & obeliscò, id est stella & ueru, opus omne distinguens: dum aut illu-
stria facit, quæ minus antè fuerant, aut superflua quæq; iugulat & confodit, maximeq; quæ
Euangelistarum & Apostolorum autoritas promulgauit. In quibus multa de ueteri testa-
mento legimus, quæ in nostris codicibus non habentur, ut est illud: Ex Aegypto uocaui fi-
lium meum. Et: Quoniam Nazaræus uocabitur. Et: Videbunt in quem compunxerunt.
Et: Flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ. Et: Quæ nec oculus uidit, nec auris audiuit,
nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se: & alia multa, quæ pro- D
prium σύνταγμα desiderant. Interrogemus ergo eos, ubi hæc scripta sint: & cum dicere
non potuerint, de libris Hebræis proferamus. Primum testimonium est in Osee. Secun-
dum in Esaia. Tertium in Zacharia. Quartum in Prouerbijs. Quintum æquè in Esaia.
Quod multi ignorantes, apocryphorum deliramenta sectantur, & Hiberas nænias libris
authenticis præferunt. Causas erroris non est meum exponere. Iudæi prudenti factum di-
cunt esse consilio, ne Ptolemæus unius Dei cultor, apud Hebræos etiam duplicem diuini-
tatem deprehenderet: quod maxime idcirco faciebant, quia in Platonis dogma cadere ui-
debatur. Denique ubicunque sacratum aliquid scriptura testatur de patre & filio & spiri-
tu sancto, aut aliter interpretati sunt, aut omnino tacuerunt: ut regi satisfacerent, & arca-
num fidei non diuulgarent. Et nescio quis primus autor, septuaginta cellulas Alexandriæ
mendacio suo extruxerit, quibus diuisi eadem scriptitarint, cum Aristeas eiusdem Ptole-
mæi ὑπερασπισής, & multo post tempore Iosephus nihil tale retulerint, sed in una basi-
lica congregatos contulisse scribant, non prophetasse. Aliud est enim uatem, aliud inter-
pretem esse. Ibi spiritus uentura prædicit, hic eruditio & uerborum copia, ea quæ intelli-
git transfert. Nisi fortè putandus est Tullius Oeconomicum Xenophontis & Platonis
Protagoram, & Demosthenis pro Ctesiphonte orationem afflatus rhetorico spiritu
transtulisse: ut aliter de eisdem libris per Septuaginta interpretes, aliter per Apostolos spi-
ritus sanctus testimonia texuerit: ut quod illi tacuerint, hi scriptum esse mentiti sint. Quid
igitur? damnamus ueteres? Minime. Sed post priorum studia, in domo domini quod pos-
sumus, laboramus. Illi interpretati sunt ante aduentum Christi: & quod nesciebant, du-
bijs protulere sententijs. Nos post passionem & resurrectionem eius, non tam prophetiam
quàm historiam scribimus. Aliter enim audita, aliter uisa narrantur. Quod melius intelli-
gimus, melius & proferimus. Audi igitur æmule, obtrectator ausculta. Non damno, nõ re-
prehendo Septuaginta, sed confidenter cũctis illis Apostolos præfero. Per istorum os mihi
Chri-

A Chriſtus ſonat, quos ante prophetas inter ſpiritualia chariſmata poſitos lego, in quibus ultimum penè gradum interpretes tenent. Quid liuore torqueris? Quid imperitorum animos contra me concitas? Si cubi tibi in translatione errare uideor, interroga Hebræos, diuerſarum urbiū magiſtros conſule. Quod illi habent de Chriſto, tui codices non habent Aliud eſt, ſi contra ſe poſteā ab Apoſtolis uſurpata teſtimonia probauerunt, & emendatiora ſunt exemplaria Latina quàm Græca, Græca quàm Hebræa. In libris quoque Samuel & Malachim, quos nos Regnorum quatuor nominamus, poſt catalogum diuinæ ſcripturæ hæc intuli: Quæ quum ita ſe habeant, obſecro te lector, ne laborem meum reprehenſionem exiſtimes antiquorum. In tabernaculo Dei offert unuſquiſque quod poteſt. Alij aurum & argentum & lapides precioſos, alij byſſum & purpuram & coccum offerunt & hyacinthum. Nobiſcū bene agitur, ſi obtulerimus pelles & caprarū pilos. Et tamen Apoſtolus cōtemptibilio ra noſtri magis neceſſaria iudicat. Vnde & tota illa tabernaculi pulchritudo, & per ſingulas ſpecies Eccleſiæ præſentis futuræq; diſtinctio, pellibus tegitur & cilicijs, ardoremq; ſolis & iniuriam imbrium, ea quæ uiliora ſunt, prohibent. Vide quanto contra Septuaginta interpretes tumeam ſupercilio, ut illos aurum, & precioſos lapides, & purpuram: me, pelles & pilos caprarum in tabernaculo Dei obtuliſſe profitear. Ponam & aliud teſtimonium, ne nunc me rerum neceſsitate compulſum, dicas mutaſſe ſententiam. In libro Temporum, id eſt Paralipomenon, qui Hebraice dicitur דִּבְרֵי הַיָּמִים Dibre haiamim, ad ſanctum Chromatium Præfatiun cula uſus ſum: Si Septuaginta interpretum pura, & ut ab eis in Græcum uerſa eſt, editio permaneret: ſuperflue me, mi Chromati epiſcoporum ſanctiſsime atque doctiſsime, impelleres, ut tibi Hebræa uolumina Latino ſermone transferrem. Quod enim ſemel aures hominum occupauerat, & naſcentis Eccleſiæ roborauerat fidem, iuſtum erat etiam noſtro ſilentio comprobari. Nunc uero quum pro uarietate regionum diuerſa ferantur exemplaria, & germana illa antiquaq; translatio corrupta ſit atque uiolata, noſtri arbitrij putas: aut expluribus iudicare quid uerum ſit, aut nouum opus in ueteri opere cudere, illudentibusq;
B ludæis cornicum (ut dicitur) oculos cōfigere. Alexandria & Aegyptus in Septuaginta ſuis, Heſychium laudat autorem. Conſtantinopolis uſq; ad Antiochiam, Luciani martyris exemplaria probat. Mediæ inter has prouinciæ, Palæſtinos codices legunt, quos ab Origene elaboratos Euſebius & Pāphilus uulgauerunt: totusq; orbis hac inter ſe triſaria uarietate compugnat. Et certe Origenes non ſolum exempla compoſuit quatuor editionum, è regione ſingula uerba deſcribens: ut unus diſſentiens, ſtatim cæteris inter ſe conſentientibus arguatur. Sed quod maioris audaciæ eſt, in editione Septuaginta, Theodotionis editionem miſcuit: aſteriſcis uidelicet deſignans, quæ minus fuerant: & uirgulis, quæ ex ſuperfluo uidebantur appoſita. Si igitur alijs licuit non tenere, quod ſemel ſuſceperant: & poſt Septuaginta cellulas, quæ uulgò ſine autore iactantur, ſingulas cellas aperuere: hocq; in Eccleſijs legitur, quod Septuaginta neſcierunt: cur me non ſuſcipiant Latini mei, qui inuiolata editione ueteri, ita nouam condidi, ut laborem meum, Hebræis, & (quod his maius eſt) Apoſtolis autoribus probem? Scripſi nuper librum De optimo genere interpretādi, oſtendens illa de Euangelio, Ex Aegypto uocaui filium meum. Et, Quoniam Nazaræus uocabitur. Et, Videbunt in quem compunxerunt. Et illud Apoſtoli, Quæ oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcenderunt, quæ præparauit dominus diligentibus ſe: cæteraq; his ſimilia, in Hebræorum libris inueniri. Certe Apoſtolus & Euangeliſtæ, Septuaginta interpretes nouerant. Et unde eis hoc dicere, quod in Septuaginta non habetur? Et Chriſtus dominus noſter, utriuſque Teſtamenti conditor, in Euangelio ſecundum Ioannem: Qui credit, inquit, in me, ſicut dicit ſcriptura, flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ. Vtique ſcriptum eſt, quod Saluator ſcriptum eſſe teſtatur. Vbi ſcriptum eſt? Septuaginta non habent, apocrypha neſcit Eccleſia. Ad Hebræos igitur reuertendum: unde & Dominus loquitur, & diſcipuli exempla præſumunt. Hæc pace ueterum loquor, & obtrectatoribus meis tantum reſpondeo, qui canino dente me rodunt, in publico detrahentes, legentes in angulis, ijdem & accuſatores & defenſores, quum in

alijs

alijs probent, quod in me reprobant: quasi uirtus & uitium non in rebus sit, sed cum autore c
mutetur. Cæterum memini editionem Septuaginta translatorum olim de Græco emenda-
tam tribuisse me nostris: nec inimicum debere existimari eorum, quos in conuentu fratrum
semper edissero. Et quod nunc דִּבְרֵי הַיָּמִים Dibre haiamim, id est Verba dierum, interpreta-
tus sum: idcirco feci, ut inextricabiles moras, & syluam nominum, quæ scriptorum confu-
sa sunt uitio, sensuum q; labyrinthos apertius & per uersuum cola, digererem: mihimetipsi
& meis, iuxta Hismeniam canens, si aures surdæ sunt cæterorum. In Esdræ quoque uolu- 9
mine, similia præfatus sum: & post multa hæc addidi: Quod illaturus sum, æquissimum
est. Edidi aliquid, quod non habetur in Græco: uel aliter habetur, quàm à me uersum est.
Quid interpretem laniant? Interrogent Hebræos, & ipsis autoribus translationi meæ uel
arrogent, uel derogent fidem. Porrò aliud est, si clausis, quod dicitur, oculis mihi uolunt
maledicere: & non imitantur Græcorum studium & beneuolentiam: qui post Septuagin-
ta translatores iam Christi Euangelio coruscante, Iudæos & Hebionitas legis ueteris inter-
pretes, Aquilam uidelicet, Symmachum & Theodotionem, curiose legunt, & per Orige-
nis laborem ecclesijs dedicarunt: quanto magis Latini mei grati esse deberent, quod exul-
tantem Græciam cernerent aliquid à se mutuari. Primum enim magnorum sumptuum est,
& infinitæ difficultatis, exempla habere omnia. Denique & qui habuerint, & Hebræi ser-
monis ignari sunt, magis errabunt, ignorantes quis è multis uerius dixerit. Quod etiam sa-
pientissimo cuidam, nuper apud Græcos accidit: ut interdum scripturæ sensum relin-
quens, uniuscuiuslibet interpretis sequeretur errorem. Nos autem qui Hebrææ linguæ sal-
tem paruam habemus scientiam, & Latinus nobis utcunque sermo non deest: & de alijs ma
gis possumus iudicare, & ea quæ ipsi intelligimus, in nostra lingua exprimere.

Transibo ad librum Iob, quem post Septuaginta interpretum editionem, quam Orige-
nes obelis asteriscis q; distinxit, ante annos plurimos Latino sermoni datum quum rursum
iuxta ipsum Hebraicum uerterem, sic loquutus sum: Cogor per singulos scripturæ diuinæ li
bros, aduersariorum respondere maledictis, qui interpretationem meam, reprehensionem D
Septuaginta interpretum criminantur: quasi non & apud Græcos, Aquila, Symmachus &
Theodotion uel uerbum è uerbo, uel sensum è sensu, uel ex utroque commixtum, & mediæ
temperatum genus translationis expresserint: & omnia Veteris testamenti uolumina Ori-
genes obelis asteriscis q; distinxerit: quos uel additos uel de Theodotione sumptos transla-
tioni antiquæ inseruit, probans defuisse quod additum est. Discant igitur obtrectatores mei
recipere in toto, quod in partibus susceperunt, aut interpretationem meam cum asteriscis
suis radere. Neque enim fieri potest, ut quos plura intermisisse perspexerint, non eosdem
etiam in quibusdam errasse fateantur: præcipue in Iob, cui si ea quæ sub asteriscis addita sunt
subtraxeris, pars maxima detruncabitur. Et hoc duntaxat apud Græcos. Cæterum apud
Latinos, ante eã translationem, quam sub asteriscis & obelis nuper edidimus, septingenti fer
mè aut octingenti uersus desunt: ut decurtatus & laceratus corrosus q; liber, fœditatem sui
publice legentibus præbeat. Et post multa quæ studio breuitatis prætereo, hæc in fine sub-
iunxi. Audiant quapropter canes mei, idcirco me in hoc uolumine laborasse: non ut inter-
pretationem antiquam reprehenderem: sed ut ea quæ in illa aut obscura sunt, aut omissa,
aut certe uitio scriptorum deprauata, manifestiora nostra interpretatione fierent: qui & He-
bræum sermonem ex parte didicimus, & in Latino penè ab ipsis incunabulis inter gram-
maticos & rhetores & philosophos detriti sumus. Quod si apud Græcos post Septuagin-
ta editionem, iam Christi euangelio coruscante, Iudæus Aquila, & Symmachus & Theo-
dotion Iudaizantes hæretici sunt recepti: qui multa mysteria Saluatoris, subdola interpreta-
tione cælarunt, & tamen in hexaplis habentur apud ecclesias, & explanantur ab ecclesiasticis
uiris: quanto magis ego Christianus, de parentibus Christianis natus, & uexillum crucis in
mea fronte portans: cuius studium fuit omissa repetere, deprauata corrigere, & sacramẽta Ec
clesiæ puro & fideli aperire sermone: uel à fastidiosis, uel à malignis lectoribus nõ debeo re-
probari? Psalterium quoque quod certe emendatissimum iuxta Septuaginta interpretes no
stro

Aſtro labore dudum Roma ſuſcepit, rurſum iuxta Hebraicum uertens præfatione muniuit: & ſic parte prologi ſum locutus. Quia igitur nuper cum Hebræo diſputans, quædam pro domino ſaluatore de pſalmis teſtimonia protuliſti: uolensq; ille te illudere, per ſermones pene ſingulos aſſerebat, non ita haberi in Hebræo, ut tu de Septuaginta interpretibus opponebas: ſtudioſiſsime poſtulaſti, ut poſt Aquilam, Symmachum & Theodotionem, nouam editionem Latino ſermone transferrem. Aiebas enim te magis interpretum uarietate turbari: & pro amore quo laberis, uel translatione, uel iudicio meo eſſe contentum. Vnde impulſus à te: cui & quæ non poſſum, negare non debeo: rurſum me obtrectatorum latratibus tradidi, maluiq; te uires potius meas quàm uoluntatem in amicitia quærere. Certe confidenter dicam, & multos huius operis teſtes citabo: me nihil, duntaxat ſcientem, de Hebraica ueritate mutaſſe. Sicubi ergo editio mea à ueteribus diſcrepat: interroga quemlibet Hebræorum, & liquido peruidebis, me ab æmulis fruſtra lacerari: qui malunt contemnere uideri præclara, quàm diſcere, peruerſiſsimi homines. Nam cum nouas ſemper expetant uoluptates, & gulæ eorum uicina maria non ſufficiant: cur in ſolo ſtudio ſcripturarum ueteri ſapore contenti ſunt? Nec hoc dico, quod præceſſores meos mordeam, aut quicquam de his arbitrer detrahendum: quorum translationem diligentiſsime emendatam, olim meæ linguæ hominibus dedi: ſed quod aliud ſit in eccleſijs Chriſti credentium pſalmos legere, aliud Iudæis ſingula uerba calumniantibus reſpondere. Solomonis etiam libros, quos olim iuxta ſeptuaginta additis obelis & aſteriſcis in Latinum uerteram, ex Hebraico transferens: & dedicans ſanctis epiſcopis Chromatio & Heliodoro, hæc in præfatiunculæ meæ fine ſubieci. Si cui Septuaginta interpretum magis editio placet, habet eam à nobis olim emendatam. Neque enim ſic noua cudimus, ut uetera deſtruamus. Veniam & ad Eſaiam: & partem prologi eius ſuper Septuaginta interpretatione ſubiungam. Quem cum magis euangeliſtam quàm prophetam dicerem: eo quod uniuerſa Chriſti eccleſiæ myſteria ſic ad liquidum perſecutus eſſet, ut non de futuro uaticinari, ſed de præteritis hiſtoriam texere crederetur: etiam hoc addidi. Vnde conijcio noluiſſe tunc temporis Septuaginta interpretes, fidei ſuæ ſacramenta perſpicue ethnicis prodere: ne ſanctum canibus, & margaritas porcis darent. Qui cum hanc editionem legeritis: ab illis animaduertetis abſcondita. Nec ignoro quanti laboris ſit, prophetas intelligere: nec facile quempiam poſſe iudicare de interpretatione, niſi intellexerit ante quæ legerit. Nos quoque patere morſibus plurimorum, qui ſtimulante inuidia, quod conſequi non ualent, deſpiciunt. Sciens ergo & prudens in flammam mitto manum. Et nihilominus à faſtidioſis lectoribus hoc precor: ut quomodo Græci poſt Septuaginta translatores Aquilam & Symmachum & Theodotionem legunt, uel ob ſtudium doctrinæ ſuæ, uel ut Septuaginta magis ex collatione eorum intelligant: ſic & iſti ſaltem unum poſt priores habere dignentur interpretem. Legant prius, & poſtea deſpiciant: ne uideantur non ex iudicio, ſed ex odij præſumptione, ignorata damnare. De Daniele autem breuiter reſpondebo, me non negaſſe eum prophetam, quem ſtatim in fronte prologi prophetam eſſe confeſſus ſum: ſed quid Hebræi dicerent, & quibus argumentis ſuam niterentur probare ſententiam, uoluiſſe monſtrare: & docuiſſe lectorem, eccleſias Chriſti hunc prophetam iuxta Theodotionem legere, & non iuxta Septuaginta translatores. Quorum ſi in iſto libro editionem dixi multum à ueritate diſtare, & recto eccleſiarum Chriſti iudicio reprobatam: non eſt meæ culpæ qui dixi, ſed eorum qui legunt. In promptu ſunt quatuor editiones, Aquilæ, Symmachi, Septuaginta, & Theodotionis. Eccleſiæ iuxta Theodotionem legunt Danielem. Ego quid peccaui, ſi eccleſiarum iudicium ſecutus ſum? Quod autem refero, quid aduerſum Suſannæ hiſtoriam & hymnū trium puerorum, & Belis draconis fabulas, quæ in uolumine Hebraico non habentur, Hebræi ſoleant dicere: qui me criminatur ſtultum, ſe ſycophantam probat. Non enim quid ipſe ſentirem: ſed quid illi contra nos dicere ſoleant, explicaui. Quorum opinioni ſi non reſpondi in prologo breuitati ſtudens, ne non præfationem, ſed librum uiderer ſcribere, puto quod ſtatim ſubiecerim. Dixi enim, de quo non eſt huius temporis diſſerere. Alioquin

& ex

& ex eo, quod aſſerui Porphyrium contra hunc prophetam multa dixiſſe, uocauíq; huius c
rei teſtes Methodium, Euſebium & Apollinarium, qui multis uerſuum milibus, illius uefa-
niæ reſponderunt: me accuſare poterit, quare non in præfatiuncula contra libros Porphy-
rij ſcripſerim. Qui iſtiuſmodi nænias conſectatur, & ſcripturæ Hebraicæ ueritatem non uult
recipere, audiat libere proclamantem. Nemo enim cogitur legere, quod non uult. Ego
petentibus ſcripſi, non faſtidioſis: gratis, non inuidis: ſtudioſis, non oſcitantibus. Et ta-
men miror quomodo Theodotionem hæreticum & Iudaizantem legit, & qualiſcunque
peccatoris Chriſtiani, translationem faſtidit. Quæſo te amice dulciſsime, qui tam curioſus
es, ut etiam ſomnia mea noueris: omniaq; quæ per tot annos abſque metu futuræ ſcripſi ca-
lumniæ, in accuſationem uocas: ut reſpondeas quomodo eorum præfationes librorum ne-
ſcias, quos accuſas: quæ quodam uaticinio, futuræ calumniæ reſponderunt, implentes pro-
uerbium: Prius antidotum quàm uenenum. Quid nocet eccleſijs noſtra translatio? Ma-
gnis, ut ſcio, ſumptibus redemiſti, Aquilæ & Symmachi & Theodotionis, quintæq; &
ſextæ editionis Iudaicos translatores. Origenes tuus, & (ne fortè queraris figurata te laude
percuſſum) Origenes noſter (noſtrum uoco ob eruditionem ingenij, non ob dogma-
tum ueritatem) in omnibus libris ſuis poſt Septuaginta interpretes, Iudæorum translatio-
nes explanat & ediſſerit. Euſebius quoque & Didymus idem faciunt. Prætermitto Apolli-
narium, qui bono quidem ſtudio, ſed non ſecundum ſcientiam de omnium translationibus
in unum ueſtimentum pannos aſſuere conatus eſt: & conſequentiam ſcripturæ, non ex
regula ueritatis, ſed ex ſuo iudicio texere. Apoſtolici uiri ſcripturis utuntur Hebraicis: ipſos
apoſtolos & euangeliſtas hoc feciſſe perſpicuum eſt. Dominus atque ſaluator ubicunque
ueteris ſcripturæ meminit, de Hebraicis uoluminibus ponit exempla: ut eſt illud: Qui cre-
dit in me, ſicut ſcriptura dicit, flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ. Et in ipſa cruce
אֵלִי אֵלִי לָמָה עֲזַבְתָּנִי Eli Eli lamma aſabthani: quod interpretatur: Deus meus Deus meus,
quare me dereliquiſti: non ut à Septuaginta poſitum eſt: Deus Deus meus, reſpice in me,
quare me deliquiſti: & multa his ſimilia. Nec hoc dicimus, quod Septuaginta interpre- D
tes ſuggillemus, ſed quod apoſtolorum & Chriſti maior ſit autoritas: & ubicunque Se-
ptuaginta ab Hebræo non diſcordant, ibi apoſtolos de interpretatione eorum exempla
ſumpſiſſe: ubi uero diſcrepant, id poſuiſſe in Græco, quod apud Hebræos didicerant. Si-
cut ergo ego oſtendo multa in nouo teſtamento poſita de ueteribus libris, quæ in Septua-
ginta non habentur, & hæc ſcripta in Hebraico doceo: ſic accuſator oſtendat aliquid ſcri-
ptum eſſe in nouo teſtamento de Septuaginta interpretibus, quod in Hebraico non habea-
tur, & finita contentio eſt. Ex quibus omnibus approbatur, & Septuaginta interpretum
editionem quæ legentium uetuſtate firmata eſt, utilem eſſe eccleſijs, dum ante gentes au-
diunt Chriſtum uenturum eſſe quàm ueniat: & cæteros interpretes non reprobandos, quia
non ſua, ſed diuina uolumina tranſtulerunt: & familiarem meum id à Chriſtiano & ami-
co debere ſuſcipere, quod magno ſumptu ſibi à Iudæis deſcribere feſtinauit. Exceſsi epiſto-
læ modum, & qui contra nefariam hæreſim iam ſtylum fixeram, pro me reſpondere com-
pulſus ſum, expectans tria amici uolumina: & ad congeriem criminum eius tota mente ſu-
ſpenſus: niſi quod leuius eſt, profeſſum inimicum cauere, quàm hoſtem latentem ſub ami-
ci nomine ſuſtinere.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

MEum potiſsimũ inuadat.] Hunc aiunt eſſe morem periclitãtium in aquis, ut quicquid 1
manibus nacti fuerint, id pertinaciſsime teneãt, etiam ſuo malo. Niſi inuicti.] Qui-
dam codices habent inclyti. Ex uarietate cõiecit locus deprauatus. Fortè legẽdum eſt,
inflicto pontificis baculo. Militari uulgariq;.] Et hodie Galli quocunq; modo co-
gnatũ, parentẽ uocãt ſua lingua. Reſupinus.] A geſtu ſignificauit deſidiã. Recumbũt enim qui
laſsi ſunt, & qui eſſedo uehuntur, quod ipſum genus eſt delicati uehiculi. Laſſulus.] Diminutio
cõmode exprimit Ironiã. Flaminiæ iter.] Eſt una uia Romana q̃ Flaminia, ſicut Appia, Sacra, cæ
terq;. Molliſſimũ appellat, q ea pars minime mõtuoſa ſit. Quæ malũ.] Malũ, hic interiectiõis
uice ponit, qua ſolemus tædiũ aut irã exprimere. Potiri ignibus & frui.] Improprietatẽ notauit.
Nam

A Nam potimur rebus, pro quibus certauimus: & fruimur rebus, pro quibus laborauimus. Apud eos
2 dicitur κληρονομήσουσιν, id eſt, hæreditate capient. Acyrologijs.] Id eſt, impropriis locutioni-
bus. Id enim Græce ſonat ἀκυρολογίαι. Et à grammaticis commemoratur inter uitia ſermonis, ut ſi quis
diceret ſperare pro timere. Ille non potiretur.] Negatio expungenda eſt, ut legas, ille potiretur.
Nam irridet uſurpationẽ uerbi impropriã: potimur enim his rebus quas deſiderauimus. Et quem
uolo ut ardeat.] Græci codices ſic habent, καὶ πῶς θέλω εἰ ἤδη ἀνήφθη; id eſt, & quid uolo ſi iam accen-
ſus eſt? Theophraſti uerba.] Per Ironiam appellat Theophraſtum Ruffinum, propter balbutiem
& infantiam. Theophraſtus enim philoſophus admirabili quadam fuit eloquentia: unde & nomen
uidetur inditum, quod diuine loqueretur. Modorum ac temporum legi dicentes.] Commiſcuit
præſens cum præterito: rectius erat, legi qui dicerent. Item legi, male reſpondet ad confirmabant.
Præterea, & copula parum concinne connectit legi, & cõfirmabant. Poſtremo quis legit dicentes,
ac non potius audit? Vide quantum interſit inter locutuleium, & hominem uere eloquentem.
3 Vt prætermittam κακέμφατον.] Cacemphaton Donatus refert inter decem orationis uitia. Id
fit, cum quis utitur dictione quæ habet obſcœnæ rei ſignificationem. Veluti, Arrige aures Pamphi-
le. Nam arrigo per ſe obſcœnum uerbum eſt. Hic Hieronymus putat obſcœnitatem ſubeſſe, in tra-
duce humani ſeminis. Arceſilaum.] Hic mediæ Academiæ fuit autor, & ſingulis de rebus am-
bigue diſputabat, illud addens φημὶ ἐγὼ, id eſt, ſic mihi uidetur. Carneadem.] Hic nouæ Acade-
miæ princeps fuit. Erat autem id omnibus Academicis commune, nihil affirmare, ſed probabilia ſe-
qui. Cautione.] Nam illi uerum neſcire ſe dicebant, tamen quid eſſet ueriſimile, ſe ſcire profite-
bantur. Ruffinus ne hoc quidem audet pronũciare, ſed omnino neſcire ſe fatetur. Inuidiã.] Pro
odio & moleſtia poſuit. Vitam è uita.] Nam ſublato delectu rerum, ratio uiuendi tollitur è uita.
Ad hanc inuidiam uitandam, confugerunt ad ueriſimilia. Vide num pro uitam legendum ſit ue-
ritatem. Lactantium ex traduce factam.] Pro his uerbis, ex traduce factam, quidam codices ha-
4 bent συναφρομένην, id eſt, conſeminatam, hoc eſt, pariter cum ſemine immiſſam. Interpretaris
ἐξόδιον.] Ἔξοδος cantum ſignificat: quanquam hic accipi uidetur pro cõmentario in librum Exodi.
Sed puto ſcribendum ἐξόδειον. Et cicures.] Quidam codices habent, cicures Enniani. Quidam
cicures Senniani. Quadrupedes quæ feræ non ſunt, cicures dicuntur. Fortaſſis Ennius alicubi ſim-
plices, & qui facile quouis adducantur, cicures appellauit. Quid inconſequens.] Quod Græci
uocant ἀνακολουθὸν: cum ſequentia non reſpondent ſuperioribus. Lacinioſæ.] Id eſt, ſuperfluen-
tis. Nam laciniæ ſunt ueſtium appendices, quibus olim utebantur, & adhuc utuntur nonnulli.
B Tantum uerſibus.] Non ſingulis uerbis, ſed uerſibus. Verſus eſt, quod uulgo lineam uocant.

[redacted]

Verum [illegible] longe diſſentiunt ab Hieronymo, qui nihil exiſtimant, neque ſanctum,
5 neq; doctum, quod idem non ſit egregie barbarum. Nauem impetit.] Impegit legendum eſt, id
eſt, illiſit in ſcopulum. Prouerbium eſt, ubi quis ſtatim in aggreſſu operis offendit. Ad popu-
lum phaleras.] Hoc Perſiano uerſu nimis uidetur Hieronymus delectatus: hoc eſt, apud uulgus te
iacta, mihi penitus notus es. In Origenis ſcita.] Scita uocat quæ Græci δόγματα, nos decre-
ta, ſiue placita. Ἀναθεωρισμὸς.] Θεωρεῖσθαι, conſiderare eſt, ſiue contemplari, ἀναθεωρεῖσθαι, id eſt,
reconſiderare. Inde ἀναθεωρισμὸς, recognitio. Commatice.] Id eſt, conciſim, nam κόπτω inci-
do, κόμμα inciſio. Vnde & Michael.] Hic locus eſt in epiſtola Iudæ apoſtoli ex apocryphis, ut
apparet, Hebræorum ſumptus. Increpet tibi.] Ἐπιτιμῆσαι σοὶ ὁ κύριος, id eſt, increpet te domi-
nus. Quanquam Græce dandi caſus eſt. Noſtri codices pro increpet, habent imperet, ſed mendoſe.
Duos Andabatas.] Andabatæ clauſis oculis congrediuntur. De hoc uide prouerbium à no-
6 bis explicatum in Chiliadibus. Subſcriptionum.] Subſcribebant enim, qui ſententiam alicu-
ius comprobabant. Quis imperator.] [redacted]
Cum mihi mea ingeratur fabella.] Quidam codices habent tabella. Vtrunque to-
lerari poteſt. Fabella, id eſt, ſermo leuiter inter conuiuia dictus: uel tabella, id eſt, menſula, hoc eſt,
quod in menſa dictum eſt. Aſynodo uidelicet.] Nonnulli codices habebant, aſino uidelicet
lyra. Verum mihi probatur, aſynodo, id eſt, à ſynodis alieno, ἀσύνοδον, ut intelligas, nihil opus eſſe
ingerere ſermones prandiorum ei, qui omnia ſynodorum acta nouerit. Quaſi mimum Phili-
ſtionis.] Philiſtion Sardianus, quanquam de patria ambigunt autores, ad riſum ſcripſit comœdio-
las quaſdam: unde & præ nimio riſu mortuus eſt. Mimum.] Hic uocat carmen ipſum ludi-
crũ. Marulli.] Et hic mimographus fuit, cuius meminit Spartianus in uita Antonij. Huius gene-
ris fuit & Lentulus, quanquam de eo nihil nominatim comperi, niſi quod hunc memorat alibi Hie-
ronymus. Stropham.] Vocat obliquum ſermonem, cum aliud agimus, quàm præ nobis feri-
mus. Sic enim mimi ſub alterius nomine, alium taxant apud populum. Cypriani ψευδεπιγρα-
φου.] Id eſt, falſæ inſcriptionis: ψεῦδος mendacium, & ἐπιγράφω inſcribo. Ipſe bilinguis.] Id

eſt, Græce peritus & Latine: quanquam interim ſcomma eſt, ex alluſione bilinguis. Numera indices.] Indicem uulgò tabulam uocant, Græci πίναξ. Cum Daniele.] Nam huic dictum eſt, Vir deſideriorum es tu: ut habetur apud ipſum capite nono, quod eſſet diſcendi cupidus. Aut illuſtria.] Nam prænotatis ſtellulis illuſtrabat, & ueru iugulabat & confodiebat. Eſt enim obeliſcus, gladij ſiue teli genus. Aſteriſcus ſtellula. Proprium σωτάγμα.] Σωτάσσω, id eſt compono. Inde σώταγμα, opus compoſitum. Hiberas nænias.] Nænias, hoc loco nugas uocat aniles. Hiberas autem dixit, quod in Hiberia multa naſcantur uenena, maleficijs apta: ſicut in Odis teſtatur Horatius. Vnde propter prodigioſa maleficiorum fabulamenta, fabulæ aniles, Hibericæ næniæ dictæ ſunt. Eſt enim Hiberia finitima Colchidi, quæ ſimilibus fabulis infamis eſt. Mendacio ſuo extruxerit.] Feſtiuiter dicit eas cellulas non ſaxis, ſed mendacio conſtructas fuiſſe. Ridet hoc figmentum ſcribens ad Auguſtinum, qui ſerio credidit. Neque deſunt hodie qui credant, quum diuus Hieronymus planè mendacium eſſe pronunciet. Hyperaſpiſtes.] Ἀσπὶς Græcè clypeus eſt: ὑπερασπιστὴς, qui clypeo ſuo protegit aliquem. Vnde non inepte addidit quiſquis is fuit, id eſt ſatelles & armiger: maxime quum de rege loquatur. Nam regij corporis cuſtodes, ſatellites appellantur. Non ſolum exempla compoſuit quatuor editionum.] Suſpicor ab Hieronymo ſcriptum fuiſſe, Exapla compoſuit quatuor editionum. Contexuerat Origenes opus ſex columnis diſtinctum, quemadmodum fit in Canonibus. Prima habebat Hebraica uerba figuris Hebraicis deſcripta. Secunda, è regione demonſtrabat Hebraica uerba Græcis literis deſcripta, propter eos qui literas Hebræorum non didiciſſent. Tertia deinceps annectebat editionem Aquilæ. Quarta, Symmachi. Quinta, Septuaginta interpretum. Sexta, Theodotionis. Hoc opus appellauit ἑξαπλᾶ, quod omnia ex ſimplici ordine eſſent digeſta. Sic enim interpretatur Ruffinus, Eccleſiaſticæ hiſtoriæ libro ſexto: quanquam illic quoq; ſcribæ pro Exapla, poſuerant exemplaria. Apud Suidã quidam idem opus appellat πεντάπλα, quaſi ἑξαπλᾶ dicerentur à numero ſex columnarum: quanq; apud Græcos ſemper inuenio uocem hanc prima uocali exili. Et in pſalmos quintam etiam ac ſextam ſeptimamq; citat editionẽ: certe Græcis ἑξαπλόω, ſignificat explano. Quæ oculus non uidit.] Vel ex hoc loco licebit emendare uulgatam editionem noſtram, quæ perperam habet Quod, pro Quæ: & Deſcendit, pro Deſcenderunt: tametſi Græcis uerbum ὀφθαλμὸς ſingularis eſt numeri, tamen uſurpatur pro plurali, propter nominatiuum pluralem neutri generis ad quem refertur, nempe ἃ, id eſt quæ. Moras.] Salebras & impedimenta uocat, quæ lecto rem offendunt ac remorantur. Syluam nominum.] Confuſam & indigeſtam congeriem, ſyluam appellat. Senſuumq; labores.] Hoc loco Labores, uerto in Labyrinthos, ut intelligas difficultates inexplicabiles ſententiarum. Nam locũ fuiſſe corruptũ, uel ipſa lectionis arguit uarietas. Per uerſuum cola.] Κῶλον, id eſt membrum, quum abſoluta eſt ſententia. Hinc apparet olim ſingulos uerſus, ſingula cola complecti ſolere: cõmata quoq; ſua habuiſſe interualla. Mirum eſt, horum nihil obſeruatum fuiſſe à noſtris, neque de commatis & colis, neq; de obelis & aſteriſcis, neque canonibus, quum uehementer ad rem pertineant. Iuxta Iſmenium.] Iſmeniam legendum eſt. Hic fuit diſcipulus Antigenidis Thebani cantoris, qui quum populo non probaretur, Antigenidas præceptor illius: Mihi, inquit, cane & Muſis: Meminit Valerius Maximus libro tertio, capite De fiducia ſui. Clauſis quod dicitur, oculis.] Alluſit ad Andabatas, qui clauſis oculis ſeſe petebant. Clauſis oculis, id eſt, nullo iudicio. Sycophantam.] Id eſt calumniatorem de re nihili, id enim ſignificat ſycophanta. Sed quid contra.] Hic Hieronymus uafre reſpondet. Siquidem ex ipſa præfatione planè apparet eum ita ſenſiſſe. Ad eundem modum reſpondet de ſomnio. Figurata laude.] Id eſt non ſimplici, ſed quæ ſtropham habeat.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Miſerat, ut apparet, Ruffinus epiſtolam contumelijs ac minis plenam ad Hieronymum, ac præterea libros, quos in illum ſcripſerat, ad publicum certamen inimicitiæ prouocans. Ad quæ magna libertate reſpondet, in quo non oportebit offendi lectorem. Sua cuiq; dolent. In alienis facile temperati ſumus. Erat Hieronymus natura ingenio uehementi. Deinde, bene ſibi conſciæ mentis fiducia, dicendi libertatẽ addebat: ad hæc laceſſitor improbus, & iuxta publianã ſententiam: furor fit, læſa ſæpius patientia. Poſtremo contumelia erat intolerabilis, quippe quæ notam hæreſeos impingebat. Super omnia memineris & Hieronymũ licet eruditiſſimũ, licet ſanctum, hominem tamẽ fuiſſe.

APOLOGIA HIERONYMI ADVERSVS RVFFINVM.

LECTIS literis prudentiæ tuæ, quibus in me inueheris: & laudatum quondam tuum quem uerum collegam loquebaris & fratrem, nunc libris ad reſpondendum prouocas, terreſcq; criminibus: intellexi illud Solomonis in te eſſe completum: In ore ſtulti baculus contumeliæ. Et non recipit fatuus uerba prudentiæ: niſi ea dixeris, quæ uerſantur in corde eius. Et Eſaias: Fatuus, inquit, fatua loquetur, & cor eius uana intelliget: compleat iniquitates, & loquatur contra Deum mendacium

dacium. Quid enim neceſſe fuit accuſationis uolumina mittere, & maledicta proferre in me-
dium: ſi tu in ultima parte epiſtolæ, denunciata morte me deterres, ne audeam reſponde-
re criminibus, imò laudibus tuis? Eadem quippe & prædicas & accuſas, & de uno fon-
te dulce amarumq; procedit. Vnde obſecro te, ut uerecundiam & pudorem quem à me
exigis, prior exhibeas: & qui mendacij alterum criminaris, deſinas ipſe mentiri. Ego nulli
ſcandalum facio, nec accuſator interim tui ſum. Non etenim conſidero, quid tu merearis,
ſed quid me deceat: & ſaluatoris eloquium pertimeſco dicentis: Qui ſcandalizauerit unum
de puſillis iſtis, qui in me credunt: expedit ei, ut ſuſpendatur mola aſinaria in collo eius, &
demergatur in profundum maris. Et, Væ mundo ab ſcandalis. Neceſſe eſt enim ut ue-
niant ſcandala: ſed uæ homini per quem ſcandalum uenit. Poteram & ego in te falſa con-
gerere: & dicere me uel audiſſe, uel uidiſſe, quæ nullus norat: ut apud ignorantes impu-
dentia ueritas, & furor conſtantia putaretur. Sed abſit ut imitator tui ſim: & quod in te re-
prehendo, ipſe faciam. Ille loquatur ſpurcitias, qui poteſt ſpurca committere. Malus ho-
mo de malo cordis theſauro profert ea quæ mala ſunt. Ex abundantia cordis os loquitur.
Habeto interim lucrum, quod amicus quondam tuus nunc accuſatus, turpia tibi non uult
obijcere. Et hoc dico: non quod accuſationis tuæ gladios pertimeſcam; ſed quod magis
accuſari uelim, quàm accuſare: & pati iniuriam, quàm facere: ſciens præceptum ab Apo-
ſtolo: Non uoſmetipſos ulciſcentes chariſſimi, ſed date locum iræ: ſcriptum eſt enim: Mi-
hi uindicta, & ego retribuam dicit dominus. Sed ſi eſurierit inimicus tuus: ciba illum. Si
ſitierit, potum da illi. Hoc enim faciens, carbones ignis congeres ſuper caput eius. Qui e-
nim ſeipſum uindicat, ultionem domini non meretur. Et tamen antequam reſpondeam
epiſtolæ tuæ expoſtulare tecum libet: uenuſtiſsime monachorum, bone presbyter, imi-
tator Chriſti, fratrem tuum potes occidere: quem ſi tantum oderis, homicida es? Hoc à
ſaluatore didiciſti, ut uerberanti maxillam præberes alteram? Sic ipſe reſpondit percuſſo-
ri ſuo? Si male locutus ſum, teſtimonium perhibe de malo: Si bene, quid me cædis? Mor-
tem minaris, quam & ſerpentes inferre poſſunt. Mors omnium eſt, homicidium peſsimo-
rum. Quid enim, niſi tu me occideris, ego immortalis ero? Quin potius habeo gratiam,
quod facis de neceſsitate uirtutem. Non'ne & apoſtoli ſaluis inter ſe amicitijs diſſenſe-
runt, quum Paulus & Barnabas propter Ioannem cognomento Marcum ſtomachati ſunt:
& ſeparauit eos nauigatio, quos Chriſti euangelium copulabat? Non'ne idem Paulus in
faciem Cephæ reſtitit, quod non recto pede incederet in euangelio? Et tamen præceſſo-
rem ſuum & columnam eccleſiæ uocat: & exponit prædicationem, ne in uacuum curre-
ret, aut cucurriſſet. Non'ne in religione etiam liberi à parentibus, & coniuges à maritis
ſalua pietate diſſentiunt? Vos ſi ita habetis, ut habemus, cur nos odiſtis? Si aliter creditis,
quid uultis occidere? An qui à uobis diſſenſerit, occidendus eſt? Teſtem inuoco Ieſum
conſcientiæ meæ, qui & has literas & tuam epiſtolam iudicaturus eſt, me ad commonitio-
nem ſancti papæ Chromatij uoluiſſe reticere, & finem facere ſimultatum, & uincere in bo-
no malum: ſed quia minaris interitum niſi tacuero, reſpondere compellor, ne uidear tacen-
do crimen agnoſcere: & lenitatem meam, malæ conſcientiæ ſignum interpreteris. Hoc eſt
uerum dilemma tuum: non ex dialectica arte quam neſcis, ſed ex carnificum officina &
meditatione prolatum. Si tacuero, criminoſus ero: ſi reſpondero, maledicus. Tu me er-
go & prohibes & cogis, ad reſpondendum. In quo utrunque moderabor: ut & obiecta
diluam, & ab iniuria temperem. Quis enim eum non timeat, qui eſt paratus occidere? Se-
quarq; ueſtigia propoſitionis tuæ, ſeruans cætera illis eruditiſsimis libris, quos antequam
legerem, confutaui. Dicis te accuſationem meam ad eos tantum miſiſſe, qui meis uerbis
læſi fuerant, & non ad plures: quia non ad oſtentationem, ſed ad ædificationem Chriſtia-
nis loquendum eſt. Et unde oro te librorum tuorum ad me fama peruenit? Quis eos Ro-
mæ? quis in Italia, quis in Dalmatia diſſeminauit? Si in ſcrinijs tuis & amicorum tuorum
latebant, ad me quomodo mea crimina peruenerunt? Et audes dicere te non ad oſtenta-
tionem, ſed ad ædificationem quaſi Chriſtianum loqui: qui de ſene ſenex tanta confin-

gis, quanta non diceret de latrone homicida, de ſcorto meretrix, ſcurra de mimo? Qui par- c
turis mihi montes criminum, & gladios quos defigas in iugulum meum, tanto ante tempo-
re exacuis? Idcirco'ne cereales & anabaſij tui per diuerſas prouincias cucurrerunt, ut lau-
des meas legerent? Vt panegyricum tuum per angulos & plateas, ac muliercularum tex-
trinas recitarent? Hæc eſt tua illa ſancta uerecundia: hæc ædificatio Chriſtiana, ſic mode-
ſtus es, ſic pudens: ut cateruatim de occidente uenientes mihi tua maledicta narrauerint, ita
memoriter & conſentanee, ut ego cogerer non ſcriptis tuis, quæ necdum legeram, ſed ſcri-
ptorum reſpondere opinionibus, & uolantia toto orbe iacula falſitatis, clypeo ueritatis ex-
cipere. Sequitur in epiſtola tua. Noli multo auro redimere notarium meum: ſicut amici tui
de meis περὶ ἀρχῶν ſchedulis, nondum emendatis, nondum ad purum digeſtis, fece-
runt: ut facilius falſare poſſent, quod aut nullus haberet, aut admodum pauci. Gratis à me
miſſum ſuſcipe codicem quem cenſu magno cuperes comparatum. Non te pudet proœ-
mij? Ego auro redimerem notarium tuum? Et quis talis ac tantus eſt, ut audeat cum Crœ-
ſo & Dario pugnare diuitijs? ut ſubitum Demaratum, & Craſſum non pertimeſcat? Vſ-
queadeo'ne obduraſti frontem, ut mendacium ponas ſpem tuam: & exiſtimes te protegi
poſſe mendacio: & quicquid finxeris tibi credendum putes? Quis Bethlehem de cubicu-
lo fratris Euſebij furatus eſt epiſtolam laudatricem tuam? Cuius artificio & à cuius mini-
ſtris in ſanctæ Fabiolæ hoſpitio & uiri Chriſtiani & prudentis Oceani inuentus eſt codex,
quem illi nunquam uiderant? An idcirco te exiſtimas innocentem, ſi quicquid tuum eſt in
alios conferas? Quicunque te offenderit, quamuis ſimplex, quamuis innoxius ſit, ilico cri-
minoſus fiet? Habes enim, per quod Danaes eſt uicta pudicitia, quod Giezi magiſtri præ-
tulit ſanctitati, propter quod Iudas tradidit dominum ſuum. Videamus tamen quid meus
neceſſarius de ſchedulis tuis, necdum emendatis & nondum ad purum digeſtis, falſaue-
rit: & ob id facilius ei falſatæ fuerint, quod aut nullus eas haberet, aut admodum pauci. Et
ante ſcripſi, & nunc eadem Deo audiente proteſtor, me non approbaſſe accuſationem
eius: nec cuiuſquam Chriſtiani in Chriſtianum. Quid enim neceſſe eſt, in multorum ſcan- D
dala ruinam q̃ proferri, quæ ſecreto aut corripere ualeas, aut emendare? Sed quia unuſ-
quiſque uiuit ſtomacho ſuo, & amicus non ſtatim dominus eſt alterius uoluntatis: ſicut ac-
cuſationem etiam ueram reprehendo, ſic falſitatem ſchedularum in ſancto uiro non ſuſci-
pio. Quid enim homo Latinus de interpretatione Græca potuit immutare? Aut quid ſub-
traheret uel adderet in libris περὶ ἀρχῶν, ubi ſic contexta ſunt omnia, & alterum pendet ex
altero: ut quicquid tollere uolueris uel addere, quaſi pannus in ueſtimento ſtatim appa-
reat? Quod ergo me mones, ipſe facito: paululum ſaltem humani, ſi non Chriſtiani pu-
doris aſſume: ne deſpecta & calcata conſcientia tua, uerbis te purgatum putes, qui rebus
urgeris. Si Euſebius auro redemit inemendatas ſchedulas, quas falſaret: tu profer tuas, quæ
falſatæ non ſint: & ſi probaueris nihil in eis hæreticum, tunc ille crimine tenebitur falſita-
tis. Quamuis mutes, quamuis corrigas, catholica non probabis. Si enim error eſt in uer-
bis aut in paucis ſenſibus, poſſunt detruncari mala, & bona pro his reponi. Vbi autem to-
ta diſputatio æqualis eſt, ut uniuerſæ rationabiles creaturæ, quæ propria uoluntate cor-
ruerant, in unum poſtea reuertantur ſtatum, ut rurſum ex eodem principio aliæ ſint ruinæ:
quid habes emendare, niſi cuncta mutaueris? Quod ſi facere uolueris, iam non libros alie-
nos interpretaberis, ſed condes tuos. Hoc autem cuiuſmodi argumentum ſit, non intelligo:
Quia, inquit, inemendatæ, & nondum ad purum digeſtæ erant ſchedulæ, idcirco facilius
ab Euſebio falſatæ ſunt. Aut ego tardior ſum, aut mihi ſatis fatuum & obtuſum uidetur. Si
nondum emendatæ, nec ad purum digeſtæ erant ſchedulæ: error earum non Euſebio im-
putabitur, ſed moræ & tarditati tuæ, qui emendare ceſſaſti. Et in eo ſolo erit ille culpabilis:
quia ſcripta ſua cito diſſeminauit in uulgus, quæ tu paulatim emendare decreueras. Sin au-
tem, ut tu uis, eas falſauit Euſebius: quid cauſaris atque prætendis inemendatas, & necdum
ad purum digeſtas in publicum prorupiſſe? Et emendatæ enim & non emendatæ ſimi-
lem recipiunt falſitatem. Nullus, inquit, eos habebat libros, aut admodum pauci. In uno ſer-
mone

A mone quanta diuerſitas? Si nullus eos habebat, quomodo apud paucos erant? Si pauci habebant, cur nullum habuiſſe mentiris? Cum autem dicas apud paucos fuiſſe: & te ipſo confitente ſubuerſum ſit, quod nullus habuerit: ubi eſt illud, quod quereris auro redemptum notarium tuum? Dic nomen notarij, quãtum auri datum ſit, ubi, per quem, aut cui datum. Vtique proditorem tuum abieciſti à te, & tanti facinoris reum à tuo cõſortio ſeparaſti. Vide ne magis illud uerum ſit, à paucis illis amicis tuis, & Euſebio & cæteris data exemplaria: quæ ita inter ſe congruunt, atque conſentiunt, ut ne puncto quidem alterum ab altero differat. Deinde cuius prudentiæ eſt, dare exemplar alijs, quod nondum emendaueras? Scriptæ ad purum non erant ſchedulæ, & emendandos errores tuos iam alij poſsidebant. Sentis'ne non hærere inter ſe mendacium? Et quid tibi in articulo temporis profuit, ut epiſcoporum ſententias ſubterfugeres, patere diſcuſſum, & tuis te uerbis redargui? Ex quo apparet iuxta inclyti oratoris elogium, te uoluntatem habere mentiendi, artem fingendi non habere. Sequar ordinem epiſtolæ, & ipſa ut loquutus es uerba ſubnectam. Eloquentiam, ut dicis, tuã & in præfatione mea laudaſſe me fateor: etiam nunc laudarem, niſi tu eam cõtra Tullij tui ſententiam, multa iactantia faceres odioſam. Vbi iactaui eloquẽtiam meam, qui etiam à te laudatam non libenter accepi? An hoc dicis, quia non uis ſubdola prædicatione palpari? Aperte accuſaberis: ut qui laudantem reſpuis, ſentias criminantem. Imperitiam autem tuam, non tam ſtultus eram, ut reprehenderem: quam nemo poteſt fortius accuſare, quàm tu ipſe, dum ſcribis. Sed uolui oſtendere condiſcipulis tuis, qui tecum non didicerunt literas: quid per triginta annos in Oriente profeceris, qui συγγραφεὺς ἀγράμματος procacitatem diſertitudinem, & maledicere omnibus, bonæ conſcientiæ ſignum arbitraris. Nec tibi, ut dicis, ferulas adhibeo: neque athenogeronta meum ſcutica & plagis literas docere contendo: ſed quia fulmen eloquentiæ tuæ atque doctrinæ omnes tractatores ferre non poſſumus, & ingenij acumine præſtringis oculos noſtros, intantum ut omnes, tuos inuidos putes: certatim opprimere te cupimus: ne ſi ſemel in ſcribendo obtinueris principatum, & in elo-
B quentiæ arce ſteteris, cunctis nobis qui aliquid ſcire uolumus, mutire non liceat. Ego philoſophus, rhetor, grammaticus, dialecticus, Hebræus, Græcus, Latinus, trilinguis. Hoc modo & tu bilinguis eris, qui tantam habes Græci Latiniq; ſermonis ſcientiam, ut & Græci te Latinum, & Latini te Græcum putent: & papa Epiphanius πεντάγλωττος, quia quinque linguis contra te & amaſium tuum loquitur. Simulq; admiror qua temeritate contra tantarum artium uirum audeas dicere: tu qui tot diſciplinarum oculis uigilas, quomodo uenia donandus es, ſi errueris, & non perpetuo pudoris ſilentio contegendus? Quod quum legiſſem, & me putarem alicubi in ſermone lapſum (qui enim in uerbo non peccat, iſte perfectus eſt) & ſuſpicarer eum aliquid meorum prolaturum eſſe uitiorum, ſubitò intulit: Ante biduum mihi quàm proficiſceretur harum baiulus, in manus uenerunt, quæ in me declamaſti. Vbi eſt ergo quod minaris, & dicis: quomodo donandus es uenia, ſi errueris, & non perpetuo pudoris ſilentio contegendus? Niſi fortè præ anguſtia temporis non potuiſti ea in ordinem digerere. Aut aliquem de eruditis conducturus eras, qui in opuſculis meis gemmarum eloquentiæ tuæ ornamenta perquireret. Supra ſcripſiſti: gratis à me miſſum codicem ſuſcipe, quem cenſu magno cuperes comparatum: & nunc humilitatis præſtigijs loqueris, imitari te uolui, ſed reſeſtinante eo qui ad te remeabat, malui paucis ad te, quàm ad alios pro tuis maledictis latius, ſcribere. Et interim audacter frueris imperitia tua. Semel enim confeſſus es, dicẽs: ſuperflua tibi reprehenſio fuit in paucis, quæ profeſſa nobis habetur in omnibus. Nec reprehendam, quod comparatum codicem pro empto poſueris: cum comparatio æqualium ſit, emptio precij annumeratio: & reſeſtinante eo, qui ad te remeabat, ſordidiſsimæ elocutionis πολυσολοικίαν tantum ſenſibus reſpondebo: & te nequaquam ſolœciſtam ac barbarum, ſed mendacem, ſubdolum, impudentem conuincam. Si ad me tantum epiſtolam ſcribis, ut me commoneas & emendatum uelis: ne cæteris ſcandalum facias, & alijs furentibus iugulentur alij: cur libros contra me ſcri-

bis ad alios: & legẽdos per ſatellites tuos toto orbe diſpergis? Vbi eſt ſyllogiſmus tuus, quo c
me irretire conaris, & loqueris: Quem in hoc magiſter optime emendare cupiebas? Si illos
ad quos ſcribis, nihil deliquerant. Si me quem arguis, nõ ad me ſcripſeras. Et ego tuis reſpon
debo tibi ſermonibus. Quem emendare cupiebas magiſter indocte? Eos ne qui non pecca-
uerant? An me, ad quem non ſcripſeras? Brutos putas eſſe lectores, & omnes non intellige-
re prudentiam tuam: imo malitiam, qua & ſerpens prudentior fuit cunctis beſtijs in para-
diſo: ut à me ſecretam admonitionem flagites, quem publica accuſatione perſequeris, & non
te pudet accuſationem tuam Apologiam uocare? Quereriſq; cur opponam clypeum pu-
gioni tuo, & tibi quaſi religioſulus & ſanctulus perſonam humilitatis imponis, & dicis: Si er
raueram, quare ſcribis alijs, & non meipſum redarguis? Hoc ipſum in te retorquebo. Quic-
quid enim me non feciſſe cauſaris, quare non ipſe feciſti? Velut ſi quis pugnis aliquem calci-
busq; collidens, ſi reſiſtere uoluerit, dicat ei: Non ne tibi præceptum eſt, qui te percuſſerit in
maxillam, præbe illi & alteram? Quid enim bone uir, tibi præceptum eſt, ut me uerberes?
Oculum mihi effodias: & ſi paululum me commouero, Euangelij mihi præcepta cantabis?
Vis ſcire tortas argutiarum tuarum ſtrophas, & uulpecularum inſidias, quæ habitant in pa-
rietinis, de quibus Ezechiel loquitur, Quaſi uulpes in deſerto prophetæ tui Iſrael? Auſcul-
ta quid feceris. Ita me in tua præfatione laudaſti, ut obijcerentur mihi laudes tuæ, & niſi me
alienum à tanto laudatore dixiſſem, hæreticus iudicarer. Poſtquam repuli crimina, id eſt lau-
des tuas: & abſque inuidia tui nominis, reſpondi criminibus non criminatori: atq; ut me ca-
tholicum à te infamatus probarem, inuectus ſum in hæreticos: iraſceris, furis, & luculen-
tiſsimos libros contra me cudis: quos quum legendos & cantandos omnibus tradidiſ-
ſes, certatim ad me de Italia & urbe Roma atque Dalmatia ſcripta uenerunt, quibus me
laudator priſtinus ornaſſes præconijs. Fateor ilico ad obiecta reſpondi, & me non eſſe hæ-
reticum, totis uiribus probare conatus ſum. Miſiq; hos ipſos Apologiæ meæ libros, ad
eos quos tu uulneraueras, ut uenena tua, noſtra ſequeretur antidotus. Ob hanc culpam
mittis mihi & priores libros, & recentem epiſtolam, plenam iniuriarum & criminum. Quid D
me uis facere, bone amice? Taceam? Videbor crimen agnoſcere. Loquar? Terres me gla-
dijs tuis, & accuſationem non iam eccleſiaſticam, ſed tribunalium comminaris. Quid feci?
Quid commerui? In quo te læſi? Quia me negaui hæreticum? quia me tuis laudibus dixi in-
dignum? quia hæreticorum fraudulentias & periuria aperto ſermone deſcripſi? Quid ad te,
qui et catholicum & ueracem te eſſe iactas, qui libentius me accuſas, quàm te defendis? Num
mea defenſio, accuſatio tua eſt? Aut aliter orthodoxus eſſe non poteris, niſi me hæreti-
cum comprobaueris? Quid tibi prodeſt ſocietas mea? Aut quæ eſt iſta prudentia? Ac-
cuſatus ab alijs, accuſas alium. Ab alio appeteris, & illi tergum obuertens, quieſcentem
contra te prouocas. Teſtor mediatorem Ieſum, inuitum me & repugnantem ad hæc uer-
ba deſcendere: & niſi tu prouocares, ſemper taciturum fuiſſe. Denique noli accuſare, & ego
ceſſabo defendere. Quæ enim eſt audientium ædificatio, duos ſenes inter ſe propter hæ-
reticos digladiari: præſertim cum ambo catholicos ſe uideri uelint? Omittamus hæreti-
corum patrocinium, & nulla erit inter nos contentio. Eodem feruore quo Origenem
ante laudauimus, nunc damnatum toto orbe, damnemus. Iungamus dextras, animos co-
pulemus, & duos orientis atque occidentis τροπαιοφόρους, alacri ſequamur inceſſu. Erra- 3
uimus iuuenes, emendemur ſenes. Si frater es, me gaude correctum. Si amicus ſum, de
conuerſione tua debeo gratulari. Quamdiu inter nos iurgium fuerit, uidebimur rectam
fidem neceſsitate ducere, non uoluntate. Inimicitiæ noſtræ, inuicem nobis tollunt teſtimo-
nium ueræ pœnitentiæ. Si unum credimus, ſi idem & uolumus & nolumus, ex quo fir-
mas naſci amicitias etiam Catilina teſtatur: ſi hæreticos pariter odimus, & ueterem æque da-
mnamus errorem: quid contra nos tendimus, cum eadem oppugnemus, eadẽ defendamus?
Ignoſce mihi, quod Origenis eruditionem & ſtudium ſcripturarũ, antequam eius hæreſim
plenius noſſem, in iuuenili ætate laudaui: & ego tibi dabo ueniã, quod Apologiam librorũ
eius

A eius cano scripseris capite. Ante biduum, quàm ad nos epistolam scriberes, libellos meos in manus tuas uenisse testaris, & idcirco non habuisse spacium ex ocio respondendi, alioqui si meditatus in nos paratusq; dixisses, fulmina iacere, non crimina uidereris. Et quis tibi credet homini ueracissimo, ut negociator orientalium mercium: qui & hinc deportata uendere necesse habebat, & ibi emere, quæ huc rursus adueheret: biduum tantum Aquileiæ fuerit, ut raptim & ex tempore contra nos dictare epistolam cogereris? Libri enim tui, quos limasti per triennium, disertiores sunt. Nisi fortè non fuit in præsentiarum qui tuas emendaret nænias. Et idcirco omne iter dictionis tuæ, absq; Palladis arte, salebris & uoraginibus uitiorum inciditur. Tam apertum temporis mendacium est, ut non dicam respondere, sed legere biduo, mea scripta non potueris. Ex quo apparet, te illam epistolã aut pluribus diebus scripsisse, ut styli ipsius elegantia probat: aut si tumultuaria dictio est, nimium te esse negligentẽ, qui cum extemporalis talis sis, meditatus deterior fueris. Illud autem quod tergiuersaris, & dicis te ea transtulisse de Græco, quæ ego prius Latino sermone transtulerim, non satis intelligo quid uelis dicere: nisi fortè adhuc commentarios ad Ephesios criminaris, & quasi nihil tibi super hoc responsum sit, obduras frontis impudentiam, nec auribus obturatis uoces recipis incantantis. Nos in commentarijs, & illis & alijs, & nostram & aliorum sententiam explicauimus, apertè confitentes quæ sunt hæretica, quæ catholica. Hic est enim commentariorum mos, & explanantium regula, ut opiniones in expositione uarias persequantur, & quod uel sibi uel alijs uideatur, edisserant. Et hoc non solum sanctarum interpretes scripturarum, sed secularium quoq; literarum explanatores faciunt, tam Latinæ linguæ, quàm Græcæ. Tu in libris περὶ ἀρχῶν idipsum obtendere non potes. Arguet enim te præfatiuncula tua, in qua polliceris, detruncatis malis, & quæ ab hæreticis addita fuerant, optima remansisse: ut quicquid ibi uel bonum uel malum dixeris, iam non ei imputetur quem transfers, sed tibi qui interpretatus es: nisi forte hæreticorum errores emendare debueras, & Origenis mala proferre in medium. Sed

B de hoc, quia nos remittis ad codicem, antè tibi respõdimus, quàm tua scripta legeremus. De Pamphili libro, non ridiculosa, ut tu scribis, sed ridicula mihi fortè res accidit, ut postquam Eusebij asseruerim esse non Pamphili, ad extremum dixerim, etiam me annos plurimos hoc putasse quod Pamphili fuerit, & à te exemplar huius uoluminis mutuatum. Vide quantum timeam cachinnos tuos, ut etiam nunc eadem ingeram. De tuo codice quasi Pamphili exemplar accepimus. Credidi Christiano, & credidi monacho, non putaui tantum sceleris à te posse confingi. Postea uero per interpretationem tuam quæstione contra Origenem toto orbe commota, in quærendis exemplaribus diligentior fui, & in Cæsariensi bibliotheca, Eusebij sex uolumina reperi ἀπολογίας ὑπερ ὠριγένους. Quę cum legissem, primum eum librum deprehendi, quem tu solus sub nomine martyris edidisti, de filio & Spiritu sancto, in bonam partem plerisq; blasphemijs commutatis. Et hoc uel Didymum, uel te, uel alium feciss e nescio quem, quod tu apertissimè in libris περὶ ἀρχῶν feciss e conuinceris: maxime cum idem Eusebius (ut iam duobus libris docui) scribat, Pamphilum nihil proprij operis edidisse. Dic ergo & tu, à quo exemplar acceperis: nec mihi ad subterfugiendum crimen mortuos aliquos nomines: ut cum autorem ostendere non potueris, illum proferas qui non possit respondere. Sin autem riuulus ille in tuis scrinijs fontem habet, quid sequatur, etiam me tacente non dubitas. Verum fac ab aliquolibet amatore Origenis, huius libri titulum, & autoris uocabulum commutatum, cur hoc in Latinam linguam uertis? Videlicet ut testimonio martyris, omnes Origenis scriptis crederẽt, prę missa munitione tanti autoris & testis. Nec tibi sufficit doctissimi uiri apologia, nisi scribas & proprium uolumen pro defensione eius: quibus per multos disseminatis, tuto iam libros περὶ ἀρχῶν uertis è Græco, & hos ipsos prę fatione commendas, dicens nõnulla in his ab hęreticis deprauata, quę tu de aliorum librorum Origenis lectione correxeris. Me quoq; laudas, ne tibi amicorum meorum quispiam contradicat. Origenis κήρυκα prędicas, eloquentiam meam fers in cœlum, ut fidem in cœnum deprimas:

fratrem & collegam uocas, & imitatorem te mei operis confiteris. Cumq; à me translatas c
Origenis ſeptuaginta homilias, & nõnullos tomos in Apoſtolũ iactes, in quibus ſic cun
cta limauerim, ut nihil in illis quod à fide catholica diſcrepet Latinus lector inueniat: nũc
eoſdem libros hæreticos criminaris: & uerſo ſtylo quẽ prædicaueras, quia conſortem pu
tabas, accuſas, quoniã perfidiæ tuæ cernis inimicum. Quis è duobus calumniator eſt mar
tyris? Ego qui illum dico hæreticum non fuiſſe, nec ſcripſiſſe librum, qui ab omnibus re-
prehenditur: an tu qui uolumẽ hominis Ariani, titulo cõmutato ſub nomine martyris edi
diſti? Non tibi ſufficit ſcandalum Græciæ, niſi illum & Latinorũ auribus ingeras, & incly
tum martyrem, tua quantũ in te eſt translatione deformes. Tu quidem alia mente feciſti,
nõ ut martyrem argueres, nõ ut me accuſares, ſed ut Origenis per nos ſcripta defenderes.
Attamen ſcito Romanã fidem, apoſtolica uoce laudatã, iſtiuſmodi præſtigias nõ recipe-
re: etiam ſi angelus aliter annunciet, q̃ ſemel prædicatũ eſt, Pauli autoritate munitam non
poſſe mutari. Ergo frater, ſiue à te falſatus eſt liber, ut multi putant, ſiue ab altero, ut forſi-
tan perſuadere conaberis: & temerè credidiſti, hæretici nominis σωτάγμα eſſe martyris:
muta titulum, & Romanã ſimplicitatem tanto periculo libera. Non tibi expedit, ut per te
clariſsimus martyr hæreticus iudicetur, ut qui effudit pro Chriſto ſanguinẽ, contrarius ſi
dei Chriſti approbetur. Dic potius, inueni librum, putaui illum martyris, ne timeas pœni
tentiam. Iam te non urgebo, nõ quæram à quo acceperis: uel mortuorum aliquem nomi-
nato, uel in platea ab ignoto homine te emiſſe dicito. Non enim damnationẽ tuam quæ-
rimus, ſed conuerſionem. Melius eſt, ut tu erraueris, q̃ ut martyr hæreticus fuerit. Interim
de præſenti compede, utcunq; erue pedem. In futuro iudicio tu uideris, quid ad marty-
ris contra te reſpondeas querimonias. Proponis etiam tibi, quod nemo obiicit, & diluis,
quod nullus accuſat. Ais enim quod in meis literis legeris: Dic quis tibi permiſit, ut inter-
pretans quædam auferres, quædam mutares, quædam adderes? Statimq; tibiipſi reſpon
des, & contra me loqueris: En tibi dico: Quæſo quis permiſerit, ut in commentariis tuis, D
quædam de Origene, quædam de Apollinario, quædam de te ipſo ſcriberes, & non de
Origene totum, aut ex te, aut ex alio? Interim in te dum aliud agis, crimen fortiſsimũ pro-
didiſti: & oblitus es ueteris prouerbii, Mendaces memores eſſe debere. Dicis enim me in
commentariis meis quædam de Origene, quædam de Apollinario, quædam ex meipſo
poſuiſſe. Si ergo Apollinarii ſunt & Origenis quæ ſub aliorum nomine poſui, quomo-
do in libris tuis mihi crimen impingis: quod quando ſcribo, alius hoc dicit: quidam ſic
ſuſpicatur: alius ille, & quidam, ego ſim. Inter Apollinarium & Didymum explanatio-
nis, ſtyli, & dogmatum magna diuerſitas eſt. Cum in uno capitulo diuerſas pono ſenten-
tias, num contrarios ſenſus ſequi credendus ſum? Sed hæc aliàs. Nunc quæro à te, quis
tibi obiecerit, quare de Origene uel abſtuleris quædam, uel addideris, uel mutaueris: &
te quaſi in eculeo appenſum interrogauerit: bona ſunt, an mala quæ tranſtuliſti? Fru-
ſtra ſimulas innocentiam, ut interrogatione ſtulta, ueram percontationem extenues. E-
go non accuſaui quare Origenem pro uoluntate tranſtuleris: hoc enim & ipſe feci, &
ante me Victorinus, Hilarius, Ambroſiusq; fecerunt: ſed quare translationem hæreti-
cam, præfationis tuæ teſtimonio roboraſti? Cogis me eadem rurſus iterare, & per meas
lineas incedere. Dicis enim in eodem prologo, te ea quæ ab hæreticis addita fuerant, am-
putaſſe, & pro his repoſuiſſe bona. Si hæreticorum mala abſtuliſti, ergo quæ dimiſiſti,
uel addidiſti, aut Origenis erunt, aut tua, quæ utique quaſi bona poſuiſti. Sed multa in
his mala negare non poteris. Quid, inquies, ad me? Origeni imputa. Ego enim ea tan-
tum quæ ab hæreticis addita fuerant, commutaui. Expone cauſas, quare hæretico-
rum mala tuleris, & Origenis integra dereliqueris? Nonne perſpicuum eſt, quod ma-
la Origenis ex parte ſub hæreticorum nuncupatione damnaueris, & ex parte ſuſcepe-
ris: quia non mala, ſed bona, & tuæ eſſe fidei iudicabas? Hæc ſunt de quibus quæſi-
ui, utrum bona eſſent, an mala: quæ in præfatione laudaſti, quæ amputatis peſsimis,

quaſi

A quaſi optima remanſiſſe confeſſus es: & te in uerę argumentationis appendi eculeo: ut ſi bona dixeris, hæreticus cõproberis: ſi mala, ſtatim addas: cur ergo quæ mala ſunt in præfatione laudaſti? Et non illud adiunxi, quod tu callide ſimulas: cur quæ mala erant ad Latinorum notitiam tranſtuliſti? Mala enim oſtendere interdum non docentis eſt, ſed uitantis: ut caueat lector, non ut ſequatur errores: ut nota contemnat, quæ nonnunquam ignota miraculo ſunt. Et audes poſt hæc dicere, quod ego autor talium ſcriptorum ſim: tu autem ut interpres, in quibus emendare aliquid potueris, plus egeris quàm interpres: in quibus non potueris, ſolum interpres fueris. Recte iſta diceres, ſi libri tui περὶ ἀρχῶν, præfatiunculam non haberent. Quod & Hilarius in transferendis eius Homilijs fecit, ut & bona & mala non interpreti, ſed ſuo imputarentur autori. Si non dixiſſes, amputaſſe te peſsima, & optima reliquiſſe, utcunque de luto euaderes. Hoc eſt quod deſtruit ſtrophas ingenioli tui, & te hincinde conſtrictum euadere non ſinit. Nec intantum abutare ſimplicitate lectoris, & ſic omnes qui tuam ſcripturam lecturi ſunt brutos putes, ut cum uulnera putreſcere ſinas, ſano corpori te imponere emplaſtra non rideant. De carnis reſurrectione quid ſentias, iam in Apologia tua didicimus, nullo membro amputato, nec aliqua parte corporis deſecta. Hæc eſt tuæ ſimplicitatis pura & aperta confeſsio, quam ab omnibus Italiæ epiſcopis aſſeris eſſe ſuſceptam. Crederem dicenti, niſi me dubitare de te iſte liber non Pamphili faceret. Et tamen miror quomodo probauerit Italia, quod Roma contempſit: Epiſcopi ſuſceperint, quod fides apoſtolica condemnauit. Scribis quoque me literis indicaſſe, quod papa Theophilus expoſitionem fidei nuper ediderit, quæ ad uos necdum peruenit, & polliceris quod quicquid ille ſcripſerit, tu ſequaris. Ego me hoc ſcripſiſſe non noui, nec iſtiuſmodi unquam literas direxiſſe. Sed tu idcirco ad incerta conſentis, & his quæ qualia futura ſint neſcis, ut certa declines, & ad eorum non tenearis aſſenſum. Duas, ſynodicam & paſchalem eius epiſtolas contra Origenem illiuſq; diſcipulos, & alias aduerſum Apollinarium & eundem Origenem per hoc fermè biennium
B interpretatus ſum, & in ædificationem eccleſiæ, legendas noſtræ linguæ hominibus dedi. Aliud operum eius neſcio me tranſtuliſſe. Et tamen tu qui papæ Theophili dicis te in omnibus ſententiam ſequi: caue ne hoc magiſtri & condiſcipuli tui audiant, & offendas quamplurimos, qui me latronem, te martyrem uocant: ne iraſcatur is tibi qui contra papam Epiphanium ad te epiſtolas dirigens, hortabatur ut permaneres in fidei ueritate, & non mutares ullo terrore ſententiam. Quæ epiſtola holographa tenetur ab his ad quos perlata eſt. Et poſt hæc more tuo loqueris, ut de quo ſuprà dixeras, ego tibi etiam furenti ſatisfaciam. Nunc dicis quid tibi uidetur: habésne ultra aliquid, quo neruos tuæ loquacitatis intendas? Et indignaris, ſi putidè te loqui arguam, cum comœdiarum turpitudines, & ſcortorum amatorumq; ludicra, eccleſiaſticus ſcriptor aſſumas. Porrò quod interrogas, quando papæ Theophili ſententiam ſequi cœperim, eiq; fidei communione ſociatus ſim, & ipſe tibi reſpondes: tunc credo, quando Paulum quẽ ille damnauerat, ſummo niſu & omnibus ſtudijs defendebas: quando eum per imperiale ſcriptum recipere ſacerdotium quod epiſcopali iudicio amiſerat, inſtigabas: non prius pro me reſpondebo quàm de aliorum iniurijs loquar. Cuius eſt humanitatis, cuiúsue clementiæ: inſultare aliorum miſerijs, & uulnera cunctis aliena monſtrare? Siccine te docuit ille Samarites, ſeminecẽ ad ſtabulum reportare? oleum plagis infundere? mercedem ſtabulario polliceri? Sicreuectam ouem, repertam drachmã, prodigum filium eſſe ſuſceptũ? Eſto, ego te læſeram, & quibuſdam, ut dicis, ſtimulis ad maledictorum inſaniam prouocaram: quid meruit homo latens, ut nudares cicatricem eius, & obductam cutem inſperato dolore reſcinderes? Nónne etiam ſi ille dignus eſſet contumelijs, tu facere non deberes? Aut ego fallor, aut illud eſt uerum quod plurimi iactitant, te Origeniſtarum hoſtes in illo perſequi, & ſub occaſione unius in utrumq; fæuire. Si papæ Theophili ſententijs delectaris, & nefas putas pontificum decreta cõuelli: quid de cæteris dicis, quos ipſe damnauit? Quid de papa Anaſtaſio, de quo nulli, ut ais, uerum uidetur, ut tantæ urbis ſacerdos, uel innocenti

tibi

tibi iniuriã facere potuerit,uel abſenti? Nec hoc dico, quod de epiſcoporũ ſententijs iudi- C
cem,aut eorũ cupiam ſtatuta reſcindi: ſed quod unuſquiſq; ſuo periculo faciat, quod ſibi
uidetur:& ipſe nouerit,quomodo de ſuo iudicio iudicandũ ſit. Nobis in monaſterio ho
ſpitalitas cordi eſt,omnesq; ad nos uenientes,læta humanitatis fronte ſuſcipimus. Vere-
mur enim ne Maria cum Ioſeph locum nõ inueniat in diuerſorio,ne nobis Ieſus dicat ex-
cluſus:Hoſpes erã,& non ſuſcepiſtis me. Solos hæreticos non recipimus, quos uos ſolos
recipitis. Propoſitũ quippe nobis eſt pedes lauare uenientiũ,non merita diſcutere. Recor
dare frater confeſsionis eius & pectoris,quod flagella ſecuerunt. Memento carceris,tene-
brarum,exilij,metallorũ:& nõ indignaberis hoſpitio tranſeuntẽ eſſe ſuſceptum. An ideo
tibi rebelles uidemur, quia calicẽ aquæ frigidæ in nomine Chriſti ſitientib. porrigimus?
Vis ſcire unde illum & nos plus amare,& tu plus odiſſe debeas? Hæreticorum factio nu
per fugata de Ægypto & Alexandria, ſe Hieroſolymã contulit, & huic uoluit copulari:
ut quorum unus eſſet dolor,una fieret & accuſatio. Quos ille repulit, ſpreuit, abiecit, di-
cens ſe non eſſe inimicum fidei, nec contra eccleſiam bella ſuſcipere:quod prius tentauit,
doloris fuiſſe, non perfidiæ:nec alterius appetiſſe innocentiã,ſed ſuam probare uoluiſſe.
Impium putas, poſt ſententias ſacerdotũ, imperiale reſcriptũ: quod quale ſit,nouerit ille
qui meruit. Quid tibi uidetur de his qui dãnati,palatia obſident:& facto cuneo,fidẽ Chri
ſti in uno homine perſequuntur. Meæ aũt cõmunionis, & papæ Theophili, nullum aliũ
teſtem uocabo,niſi ipſum quem à me læſum ſimulas:cuius epiſtolas ad me ſemper datas,
etiã eo tempore nõ ignoras,quo mihi eas reddi prohibebas,& quotidie miſsis tabellarijs,
inimicum eius, amicũ noſtrum & familiariſsimũ iactitabas, & ea quæ nunc impudenter
ſcribis,mentiebaris, ut illius contra nos odia concitares, & iniuriæ dolor, fidei fieret op-
preſsio. Sed uir prudens & apoſtolicæ ſapientiæ tempore ac rebus probauit, & noſtrũ in
ſe animũ,& ueſtras cõtra nos inſidias. Si diſcipuli mei,ut ſcribis,tibi Romæ inſidias con-
citarũt,& inemendatas ſchedulas,te dormiente furati ſunt: quis papam Theophilum ad- D
uerſus perdueles in Ægypto ſuſcitauit? Quis regũ ſcita? Quis orbis in hac parte conſen-
ſum? Et gloriaris te ab adoleſcentia Theophili fuiſſe auditorẽ & diſcipulum: cum & ille
antequã epiſcopus fieret, pro humilitate ſibi inſita nunquã docuerit: & tu poſtquam hic
epiſcopus factus eſt, Alexandriæ nõ fueris. Et audes dicere in ſuggillationem mei, magi-
ſtros nec accuſo,nec muto. Quod ſi uerũ eſt, ſuſpectam mihi facis conuerſationem tuam.
Nec enim damno,ut criminaris,inſtitutores meos,ſed metuo illud Eſaiæ: Væ qui dicunt
malum bonũ,& bonũ malum:qui ponunt tenebras lucẽ,& lucẽ tenebras:qui dicunt ama
rum dulce,& dulce amarũ. Tu autẽ dum inter mulſum magiſtrorum & uenena pariter bi
bis,à magiſtro Apoſtolo receſsiſti: qui docet etiã angelum & ſe, ſi in fide errauerint, non
ſequendos. In Vigilantij nomine quid ſomnies, neſcio. Vbi enim eum ſcripſi hæretica a-
pud Alexandriã cõmunione maculatum? Da librum, profer epiſtolam, nuſquã omnino
reperies:& eadem licentia,imò impudentia mentiendi, qua putas omnes tuis ſermonibus
credituros, addis: quando teſtimoniũ de ſcripturis in eum tam iniurioſe poſuiſti, ut ego
id repetere meo ore nõ audeam. Non audes repetere, qui tacendo amplius criminaris? Et
quia nõ habes quod obijcias,ſimulas uerecundiã:ut lector te putet mihi parcere,qui men
tiens nec tuæ animæ peperciſti. Quod eſt illud teſtimoniũ de ſcripturis, quod de tuo illo
pudentiſsimo ore non exeat? Aut qd in ſanctis libris poteſt turpe memorari? Si erubeſcis
loqui,ſcribe ſaltẽ,ut nos procacitatis proprius ſermo conuincat. Vt cætera ſileam,ex hoc
uno capitulo comprobabo,ferream te frontem poſsidere fallaciæ. Vide quantũ timeam
criminationẽ tuam. Si protuleris quod minaris,mea erunt uniuerſa quæ tua ſunt. Ego in
Vigilantio tibi reſpondi. Eadem enim accuſabat,quę tu poſtea & amicus laudas,& inimi
cus accuſas. Scio à quo illius cõtra me rabies cõcitata ſit,noui cuniculos tuos. Simplicita-
tem quam omnes prædicant, nõ ignoro. Per illius ſtultitiã tua in me malicia debacchata
eſt,quã ego ſi epiſtola mea repuli,ne ſolus habere uidearis baculum literarũ:nõ debes tur
pitudinẽ ſimulare uerborũ,quã nuſquã omnino legiſti,ſed intelligere & cõfiteri per illius
uecordiam

A uecordiam tuis calumnijs fuisse respõsum. In epistola sancti papæ Anastasij lubricus exti
tisti, & turbatus in quo figas gradum nõ reperis. Modo enim dicis à me esse compositã:
nunc ab eo ad te debuisse transmitti, cui missa est. Rursum iniustitiã scribẽtis arguis, etiã si
scripta sit ab illo, siue nõ scripta, ad te nihil pertinere testaris: qui præcessoris eius habeas
testimoniũ, & rogantẽ Romam, ut eam illustrares præsentia tua, oppiduli tui amore con-
tempseris. Si à me fictã epistolam suspicaris, cur eam in Romanæ ecclesiæ chartario non
requiris? ut cum deprehenderis ab episcopo non datam, manifestissimè criminis reum
teneas? & nequaquã aranearũ mihi opponas calsiculos, sed fortissimo me & solidissimo
constringas reti. Si autẽ Romani episcopi est, stulte facis ab eo exemplar petere, cui missa
non est: & nõ ab illo qui miserit de Oriente expectare testimoniũ, cuius autorẽ & testem
habeas in uicino. Vade potius Romã, & præsens apud eum expostula, cur tibi & absenti
& innocenti fecerit cõtumeliã. Primũ, ut nõ reciperet expositionẽ fidei tuæ, quam omnis
(ut scribis) Italia cõprobauit, & baculo tuarũ literarũ uti noluerit cõtra canes tuos. Dein-
de, ut epistolas contra te ad Orientẽ mitteret, & cauteriũ tibi hæreseos, dum nescis, inu-
reret: diceretq; libros Origenis περὶ ἀρχῶν à te translatos, & simplici Romanæ ecclesiæ
plebi traditos, ut fidei ueritatẽ quam ab Apostolo didicerãt, per te perderent: & quod ti-
bi maiorẽ faceret inuidiam, ausus sit criminari hos ipsos, præfationis tuæ testimonio ro-
boratos. Non est leue quod tibi impingit tantæ urbis pontifex, uel ab alio obiectũ teme
rè suscepit. Vociferare & clama per compita, per plateas, nõ est meus liber: & si meus est,
schedulas inemendatas Eusebius furto abstulit. Aliter ego edidi, imò nec edidi. Nulli eas
dedi, aut certe paucis: & tam sceleratus inimicus, tã negligentes amici fuerũt, ut omniũ co
dices ab eo pariter falsarentur. Hæc frater charissime facere debueras, & nõ illi tergũ ob-
uertens, in me transmarinas maledictorũ tuorum sagittas dirigere. Quid enim uulneri-
bus tuis prodest, si ego fuero uulneratus? An solatiũ percussi est, amicum secum uidere
morientem? Syritij iam in Domino dormientis profers epistolam, & uiuentis Anastasij
B dicta contemnis. Quid enim tibi, ut ais, officere potest, quod te ignorante, aut scripsit, aut
forte non scripsit? Et si scripsit, sufficit tibi totius orbis testimonium: quod nulli uerum ui
detur, ut tantæ urbis sacerdos, uel innocenti iniuriã facere potuerit, uel absenti. Innocen-
tem te uocas, ad cuius interpretationem Roma contremuit. Absentem, qui accusatus re-
spondere non audes. Et tantum Romanæ urbis iudicium fugis, ut magis obsidionẽ bar-
baricam, quàm pacatæ urbis uelis sententiam sustinere. Esto præteriti anni ego epistо-
lam finxerim. Recentia ad Orientem scripta quis misit? In quibus papa Anastasius tantis
te ornat floribus, ut cum ea legeris, magis te uelle defendere incipias, quàm nos accusa-
re. Simulq; considera illam inimitabilem prudentiam tuam, & sales Atticos, & sancti e-
loquij uenustatem. Ab alijs appeteris, aliorum criminatione confoderis, & contra me fu-
ribundus iactaris, & loqueris. Nunquid & ego non possum enarrare, tu quomodo de ur
be discesseris? Quid de te in præsenti iudicatum sit? quid postea scriptum? quid iuraue-
ris? ubi nauim conscenderis, quàm sanctè periuriũ uitaueris? Poteram ponere, sed plura
seruare statui, quàm referre. Hæc sunt tuorũ ornamenta uerborum. Et post ista si quid in
te asperũ dixero, statim mihi proscriptionẽ & gladios cõminaris. Et interim homo elo-
quentissimus arte ludis rhetorica, & simulas te præterire quæ dicis, ut qui obiecta pro-
bare non poteras, quasi prætermissa facias criminosa. Hæc est tua simplicitas: sic amico
parcis, & reseruas te ad tribunalia iudicum, ut aceruum criminum mihi dum parcis, ob-
ieceris. Vis nosse profectionis meæ de urbe ordinem? Narrabo breuiter. Mense Augu-
sto, flantibus Etesijs, cum sancto Vincentio presbytero & adolescente fratre, & alijs mo-
nachis, qui nunc Hierosolymæ commorantur, nauim in Romano portu securus ascendi,
maxima me sanctorum frequentia prosequente. Veni Rhegium, in Scyllæo littore paulu
lum steti: ubi ueteres didici fabulas, & præcipitẽ fallacis Vlyxis cursum, & Sirenarũ can-
tica, & insatiabilem Charybdis uoraginẽ. Cumq; mihi accolæ illius loci multa narrarent,
darentq; consilium, ut non ad Protei columnas, sed ad Ionæ portũ nauigarẽ: hunc enim

fugientiũ & turbatorũ,illum ſecuri hominis eſſe curſum: malui per Malæas & Cycladas c
Cyprum pergere. Vbi ſuſceptus à uenerabili epiſcopo Epiphanio, cuius tu teſtimonio
gloriaris:ueni Antiochiam, ubi fruitus ſum communione pontificis confeſſoriſq; Pauli-
ni: & deductus ab eo media hyeme & frigore grauiſsimo, intraui Hieroſolymam. Vidi
multa miracula,& quæ prius ad me fama pertulerat, oculorũ indicio comprobaui. Inde
cõtendi Ægyptũ,luſtraui monaſteria Nitriæ,& inter ſanctorũ choros aſpides latere per-
ſpexi.Protinus concito gradu Bethlehẽ meam reuerſus ſum, ubi adoraui præſepe & in-
cunabula Saluatoris. Vidi quoq; famoſiſsimũ lacum,nec me inerti tradidi ocio,ſed mul-
ta didici,quæ antè neſciebam. Quid aũt de me Romæ iudicatũ ſit,& quid poſtea ſcriptũ,
nolo taceas,præſertim cum habeas teſtimoniũ ſcripturarũ, & ego nõ uerbis tuis quæ ſi-
mulare potes,& impunito iactare mendacio,ſed ſcriptis eccleſiaſticis arguendus ſum. Vi
de quantũ te timeam. Si uel paruã ſchedulam contra me Romani epiſcopi, aut alterius ec
cleſiæ protuleris,omnia quæ in te ſcripta ſunt,mea crimina confitebor. Nunquid & ego
non poſſem profectionẽ tuã diſcutere? Cuius ætatis fueris,unde, quo tẽpore nauigaris?
Vbi uixeris? Quibus interfueris? Sed abſit,ut quod in te reprehendo, faciam:& in eccle-
ſiaſtica diſputatione,anilium iurgiorũ deliramenta compingã.Hoc ſolum prudentiæ tuę
dixiſſe ſufficiat,ut caueas in alterũ dicere,quicquid in te ſtatim retorqueri poteſt.In ſancti
Epiphanij nomine mira tua tergiuerſatio,ut poſt oſculum,poſt orationẽ, neges eum con
tra te potuiſſe ſcribere:quomodo ſi contendas non potuiſſe eum mori,qui paulo antè ui-
xerat:aut certior ſit tui reprehenſio, q̃ poſt pacẽ excõmunicatio. Ex nobis, inquit, exie-
runt,ſed non fuerunt ex nobis.Si enim fuiſſent ex nobis, manſiſſent utiq; nobiſcũ.Hære
ticum,poſt unã & alteram cõmonitionem uitandũ Apoſtolus præcipit: qui utiq; anteq̃
uitetur atq; damnetur,eccleſiaſtici gregis portio fuit.Simulq; riſum tenere nõ poſſum,q;
à quodam prudente cõmonitus, in laudes Epiphanij perſonas: Hic eſt ille delirus ſenex:
hic eſt anthropomorphites:hic qui ſex milia Origenis libros,te præſente cantauit:qui o- 5
mnium gentiũ linguis prædicationẽ ſibi contra Origenẽ iniunctã putat: qui ideo eum le D
gi prohibet,ne alij eius furta cognoſcant. Lege ſcripta tua & epiſtolam eius, imò epiſto-
las:è quibus unũ proferã tuæ fidei teſtimoniũ, ut nõ immerito nunc à te laudatus eſſe ui-
deatur. Te aũt frater liberet Deus,& ſanctũ populũ Chriſti,qui tibi creditus eſt:& omnes
fratres qui tecum ſunt,& maxime Ruffinum presbyterũ,ab hæreſi Origenis & alijs hære
ſibus,& perditione earũ. Si enim propter unũ uerbum, aut duo,quæ contraria fidei ſunt,
multæ hæreſes abiectæ ſunt ab eccleſia:quanto magis hic inter hæreticos habebitur, qui
tantas peruerſitates,& tam mala dogmata contra fidem adinuenit,Dei eccleſiæ hoſtis ex
titit? Hęc eſt uiri ſancti de te ſanctificatio:ſic ab eo ornatus,ſic laudatus incedis.Iſta eſt epi
ſtola,quam de cubiculo fratris Euſebij nummis aureis produxiſti,ut calumniareris inter-
pretem,ut me apertiſsimi teneres criminis reum:quare pro honorabili clariſsimũ tranſtu
liſſem.Sed quid ad te,qui prudenti cõſilio cũcta moderaris:& ſic medius incedis,ut ſi in-
ueneris qui tibi credant,nec Anaſtaſius cõtra te,nec Epiphanius ſcripſerint: niſi ipſæ epi
ſtolæ reclamauerint, & fregerint tuæ frontis audaciã: ſtatim iudiciũ utriuſq; contemnas,
& nõ ad te pertineat,ſiue ſcripſerint,ſiue nõ ſcripſerint: quia de innocente & abſente ſcri
bere nõ potuerint.Nec in ſanctũ uirum hæc mala cõferenda ſunt, ut oſtendatur ore qui-
dem & oſculo pacẽ dediſſe:mala autẽ & dolum in ſuo corde ſeruaſſe.Sic enim argumen-
taris,& hæc ſunt uerba defenſionis tuæ.Ipſius eſſe aduerſum te epiſtolam, & orbis agno
ſcit,& authenticam in manus tuas ueniſſe cõuincimus:& miror quo pudore, qua impu-
dẽtia neges,quod uerũ eſſe nõ ambigis.Ergo pollutus erit Epiphanius, qui tibi pacẽ de-
dit,& in ſuo corde dolum ſeruauit.Cur non illud uerius ſit, quod te primum monuerit?
Quod uoluerit emendare,& ad rectũ iter reducere,ut ludæ oſculũ nõ refutaret, ut prodi
torẽ frangeret patientia:& poſtq̃ ſe intellexit caſſo ſudare labore,nec pardum mutare ua
rietates,nec Æthiopẽ pellem ſuam, quod mente conceperat, literis indicaſſe? Tale quid
& contra papam Anaſtaſium diſputas,ut quia Siritij epiſcopi habes epiſtolam, iſte con-
tra

A tra te ſcribere nō potuerit. Vereor ne tibi factam iniuriā ſuſpiceris. neſcio quomodo homo acutus et prudens ad has ineptias deuoluaris: ut dum ſtultos lectores putas, te ſtultū eſſe demōſtres. Poſt egregiā argumentationē ponis in clauſula: Abſit hoc à uiris ſanctis. De ueſtra ſchola ſolent iſta procedere. Vos nobis pacē proficiſcētibus dediſtis, & à tergo iacula uenenis armata ieciſtis: & in hac eadē prudētia, imò declamatione diſertus eſſe uoluiſti. Pacē dedimus, non hæreſim ſuſcepimus. Iunximus dexteras: abeuntes proſecuti ſumus, ut uos eſſetis catholici, nō ut eſſemus hæretici. Volo tamē ſcire, quæ ſunt iſta iacula uenenata, quæ poſt tergū ueſtrū nos ieciſſe cōquereris. Vincētius, Paulinianus, Euſebius, Ruffinus presbyteri: quorum Vincentius multo tēpore ante nos Romam uenit: Paulinianus & Euſebius poſt annū noſtræ nauigationis profecti ſunt: Ruffinus in cauſa Claudij poſt biennium miſſus, omnes uel pro re familiari, uel pro periculo capitis alieni. Nunquid noſſe potuimus, quod ingrediente te Romā, uir nobilis ſomniaret nauim plenam merciū, inflatis intrare uelis? Quod omnes aduerſariorū quæſtiones, non fatua ſolueret interpretatio? Quod librum Euſebij pro Pamphili uerteres, quod tuū quaſi operculum uenenatæ patellæ imponeres? quod famoſiſsimū opus πρὸς ἀρχὼν eloquij tui maieſtate transferres? Nouum calumniæ genus: antè accuſatores miſimus, q̄ tu accuſanda cōmitteres. Non fuit, non fuit, inquam, noſtri conſilij, ſed Dei prouidentiæ: ut miſsi ad aliud, contra naſcentē hæreſim dimicarent: & in morem Ioſeph famem futuram, fidei ardore ſubleuarēt. Quò nō erumpat ſemel effrenata audacia? Alienū crimē ſibi obiecit, ut nos finxiſſe uideamur. Quod abſq; nomine dictū eſt, in ſe refert: & purgās externa peccata, tantū de ſua ſecurus eſt innocētia. Iurat enim ſe epiſtolam nō ſcripſiſſe ad Afros ſub nomine meo, in qua confitear inductū me à Iudæis, mēdacia tranſtuliſſe: & mittit libros eadem omnia continentes, quę neſciſſe ſe iurat. Et miror quomodo prudentia eius cum alterius nequitia conuenerit: ut quod alius in Africa mētitus eſt, hic concorditer uerum diceret: ſtyliq; eius elegantiam, neſcio quis imperitus poſſet imitari. Tibi ſoli licet hæreti
B corum uenena transferre: & de calice Babylonis, cunctis gentibus propinare. Tu Latinas ſcripturas de Græco emēdabis, & aliud eccleſiis trades legendum, q̄ quod ſemel ab apoſtolis receperunt: mihi non licebit poſt Septuaginta editionē, quam diligentiſsime emendatā, ante annos plurimos meæ linguæ hominibus dedi: ad confutandos Iudæos, etiam ipſa exemplaria uertere, quæ ipſi ueriſsima cōfitentur: ut ſi quando aduerſum eos Chriſtianis diſputatio eſt, nō habeant ſubterfugiendi diuerticula, ſed ſuomet potiſsimū mucrone feriantur? Plenius ſuper hoc & in multis alijs locis, & in fine ſecūdi libri, ubi accuſationi tuæ reſpōdi, ſcripſiſſe me memini: et popularitatē tuā, qua mihi inuidiam apud ſimplices & imperitos niteris concitare, perſpicua ratione cōpeſcui, illucq; lectorē tranſmittendum puto. Hoc intactū præteriri non patiar, ne doleas falſatorē ſchedularum tuarum, confeſſoris apud me gloriā poſsidere: cum tu eiuſdem criminis reus, poſt Alexandrinum exiliū & tenebroſos carceres, à cunctis Origenis ſectatoribus martyr & apoſtolus nomineris. Super excuſatione imperitiæ tuæ, iam tibi reſpōdi. Sed quia eadē repetis, & quaſi ſuperioris tuæ defenſionis oblitus, rurſum admones: ut ſciamus te per triginta annos Græcis uoluminibus deuoratis Latina neſcire, pauliſper attēde, me nō pauca in te uerba reprehēdere: alioquin omnis tibi ſcriptura delenda eſt: ſed uoluiſſe oſtēdere diſcipulis tuis, quos magno ſtudio nihil ſcire docuiſti: ut intelligerēt cuius uerecūdiæ ſit, docere quod neſcias, ſcribere quod ignores: & eandē magiſtri ſapientiā, etiā in ſenſib. quærerent. Quod q̄ addis, peccata putere nō uerba, mendaciū, calumniā, detractionē, falſum teſtimoniū, & uniuerſa cōuitia: & os quod mētitur occidit animā: moneſq; ne ille fœtor nares meas penetret: crederē dicēti, niſi facta cōtraria deprehenderē, quaſi ſi fullo & coriarius moneant pigmentariū: ut naribus obturatis, tabernas ſuas prætereat. Faciā ergo quod præcipis: claudā nares meas: ne ueritatis & benedictionū tuarū ſuauiſsimo odore cruciētur. In laude & detractione mea, q̄a uarius extitiſti, miro acumine argumētatus es: ſic tibi licere de me, & bene & male dicere, quomodo & mihi licuerit Origenē & Didy-

mum reprehendere, quos antè laudauerim. Audi ergo uir ſapiẽtiſsime, et Romanę dialecticæ caput, nõ eſſe uitij hominẽ unum laudare in alijs, & in alijs accuſare; ſed eandẽ rem probare & improbare. Ponã exemplũ, ut quod nõ intelligis, prudẽs mecũ lector intelligat. In Tertulliano laudamus ingeniũ, ſed damnamus hęreſim. In Origene laudamus ſcientiã ſcripturarũ, & tamẽ dogmatũ nõ recipimus falſitatẽ. In Didymo uero memoriam prædicamus, & ſuper trinitate fidei puritatem: ſed in cæteris quæ Origeni male credidit, nos ab eo retrahimus. Magiſtrorũ enim nõ uitia imitanda ſunt, ſed uirtutes. Grammaticum quidã Afrum habuit Romæ uirũ eruditiſsimũ, & in eo ſe æmulum præceptoris putabat, ſi ſtridorẽ linguæ eius, & uitia tantũ oris exprimeret. In præfatiuncula πρὸ ἀρχῶν fratrẽ me nominas & collegã: dicis eloquentiſſimũ, fidei meæ prædicas ueritatẽ. His tribus detrahere non poteris, cætera carpe ut libet, ne uidearis tuo de me teſtimonio repugnare. Cum fratrẽ & collegã dicis, amicitia tua dignũ fateris. Cum eloquentẽ prædicas, imperitię ultra nõ arguis. Cum catholicũ in omnibus profiteris, hæreſeos nõ poteris mihi crimẽ impingere. Extra hæc tria ſi quid in me reprehẽderis, nõ tibi uideberis eſſe contrarius. Ex qua ſupputatione illa ſummà naſcitur: et te errare ea in me reprehendentẽ, quę prius laudaueras: & me nõ eſſe in uitio, ſi in eiſdẽ hominibus & laudanda prædicẽ, & uituperãda reprehendã. Tranſis ad animarũ ſtatũ, & prolixius fumos meos increpas: atq; ut tibi liceat ignorare, quod conſulto te ſcire diſſimulas: quæris à me primũ, de cœleſtibus, quomodo angeli, quomodo archangeli ſint: quæ eis uel qualis habitatio: quę úe inter ipſos differẽtia, aut ſi nulla omnino: quæ ſolis ſit ratio: unde augmẽtũ, unde defectus: quis uel qualis ſit ſiderum curſus. Miror quomodo oblitus ſis illos uerſiculos ponere:

Vnde tremor terris, qua ui maria alta tumeſcãt Obicibus ruptis: rurſuſq; in ſeipſa reſidant. Defectus ſolis uarios, lunęq; labores, Vnde hominũ genus & pecudũ eſt: unde imber & ignes: Arcturũ. pluuiasq; hyadas, geminoſq; triones. Quid tantũ oceano properẽt ſe tingere ſoles Hyberni, uel quæ tardis mora noctibus obſtet. Deinde cœleſtia deſerẽs, et ad terrena deſcendẽs, in minorib. philoſopharis. Interrogas enim me, Dic nobis quæ fontiũ ratio? Quæ uentorũ? Quid grando? quid pluuiæ? quid mare ſalſum? quid flumina dulcia? q̃d nubes, aut imbres, fulgura, tonitrua, aut fulmina? Vt poſtquam me hæc neſcire reſpondero, tuto tibi liceat de animab. ignorare: & unius rei ſcientiam, tantarũ rerum ignoratione compenſes. Tu qui per ſingulas paginas, fumos meos uentilas: non intelligis uidere nos caligines tuas & turbines? Nam ut tibi ſciolus eſſe uidearis, & apud Calphurnianos diſcipulos doctrinæ gloriã teneas: totã mihi phyſicã opponis, ut fruſtra Socrates ad ethicã tranſiẽs dixerit: Quę ſupra nos, nihil ad nos. Ergo ni ſi tibi rationẽ reddidero, quare formica paruũ animal, & punctum, ut ita dicã, corporis, ſex pedes habeat: cum elephantus, tanta moles quatuor pedibus incedat. Cur ſerpẽtes et colubri uẽtre labantur & pectore. Cur uermiculus, quẽ uulgus millepedam uocat, tanto pedum agmine ſcateat: de animarũ ſtatu ſcire non potero? Quæris à me, quid ipſe de animabus ſentiam: ut cum profeſſus fuero, ſtatim inuadas. Et ſi dixero illud eccleſiaſticum: quotidie deus operatur animas, & in corpore eas mittit naſcentiũ: ilico magiſtri tẽdiculas proferas: & ubi eſt iuſtitia dei, ut de adulterio inceſtuq; naſcẽtibus animas largiatur? Ergo cooperator eſt malorũ hominũ: & adulteris ſeminãtibus corpora, ipſe fabricatur animas? quaſi uitiũ ſemẽtis in tritico ſit, q̃d furto dicitur eſſe ſublatũ: & nõ in eo q̃ frumẽta furatus eſt. Idcirco terra nõ debeat gremio ſuo ſemina confouere: quia ſator immũda ea proiecerit manu. Hinc eſt & illa tua arcana interrogatio: quare moriantur infantes: cũ propter peccata corpora acceperint. Extat liber Didymi ad te: quo ſciſcitãti tibi reſpondit: non eos multa peccaſſe, & ideo corporũ carceres tantum eis tetigiſſe ſufficere. Magiſter meus & tuus eo tẽpore, quo tu ab eo iſta quærebas: treis Explanationũ in Oſee prophetam libros ad me, me rogante, dictauit. Ex quo apparet, quid me, quid te docuerit. Vrges ut reſpondeam de natura rerũ. Si eſſet locus, poſſem tibi uel Lucretij opiniones iuxta Epicurum: uel Ariſtotelis iuxta Peripateticos: uel Platonis atq; Zenonis ſecundum

A dum Academicos & Stoicos dicere. Et ut ad Ecclesiam transeã, ubi norma est ueritatis: multa & Geneſis & Prophetarũ libri, ac Ecclesiastes, nobis de huiuscemodi quæstionibus suggerũt. Aut si hęc ignoramus, quomodo de animarũ statu, debueras in Apologia tua omniũ rerũ ignorantiã confiteri: & à calumniatorib. quærere, cur à te unũ impudenter expeterẽt, cũ ipsi tanta nescirẽt? O triremẽ locupletissimã, quæ Orientalibus & Ægyptijs mercibus, Romanæ urbis ditare uenerat paupertatẽ. Tu maximus ille es, Vnus qui nobis scribendo restituis rem. Ergo nisi de Oriente uenisses, eruditissimus uir hæreret adhuc inter mathematicos: & homines Christiani quid cõtra fatũ dissererẽt, ignorarent. Merito à me quæris de astrologia, & cœli ac siderũ cursu: qui tantarũ merciũ plenã nauẽ detulisti. Fateor paupertatẽ: nõ sum ita ut tu in Oriente ditatus. Te multo tempore Pharus docuit, q̃d Roma nesciret. Instruxit Ægyptus, q̃d Italia hucusq; non habuit. Scribis, apud ecclesiasticos tractatores, treis de animab. esse sentẽtias. Vnã, quã seq̃tur Origenes, alterã, quã Tertullianus & Lactãtius, licet de Lactãtio aptissimè mẽtiaris: tertiã, quã nos simplices et fatui homines nõ intelligimus. quod si ita sit, iniustus à nobis arguatur deus. Et post hęc iuras te nescire q̃d sit uerũ. Dic oro te, putásne extra hęc tria esse aliq̃d in quo ueritas sit, & in tribus istis mendaciũ? An de tribus, unũ esse quod uerũ sit? si est aliquid, cur disputantiũ libertatẽ angusto fine concludis: & cum mendacia protuleris, de ueritate taces? Sin aũt è tribus unũ uerũ est, & reliqua duo falsa sunt: cur simili ignorantia ignoras falsa cũ ueris? An idcirco uerũ dissimulas, ut tibi tutũ sit cũ uolueris falsa defendere? Hi sunt fumi, hę caligines, quibus ex oculis hominũ conaris lumẽ auferre. Aristippus nostri temporis, qui plenam cunctarũ merciũ nauẽ Romano inuehis portu: & sella publicè posita, Hermagoram nobis & Gorgiam exhibes Leontinũ: dũ nauigare festinas, unius quæstiũculę mercimoniũ in Oriẽte oblitus es. Et iterũ clamitas, & Aquileię atq; Alexandriæ te didicisse iactas: q̃ sit deus & animarũ & corporũ creator. De hoc scilicet quęstio uentilatur: utrũ deus an diabolus animas fecerit: & nõ utrũ animæ ante corpora fuerint,
B quod uult Origenes: & egerint aliquid propter quod sint crassis corporibus alligatę: an in morẽ gliriũ torpentes consopitæq; dormierint. Hæc taces, quę omnes flagitant: & ad illa respõdes, quæ nullus inquirit. Fumos quoq; meos frequẽter irrides, eo q̃ simulẽ me scire quod nescią: & enumeratione doctorũ, rude uulgus inducã. Tu uidelicet flãmeus, imò fulmineus: qui in eloquẽdo fulminas, et flãmas ore concrepas, tenere nõ potes: atq; ut ille Barchochabas autor seditionis Iudaicæ, stupulam in ore succensam anhelitu uentilabat, ut flãmas euomere putaret, ita & tu nobis alter Salmoneus, omnia p̃ quę incedis, illustras: & nos fumosos arguis, de quib. fortè dicatur: Qui tangis mõtes & fumigãt: nec intelligis quid fumus in Propheta significet locustarũ: & q̃ pulchritudo oculorũ tuorũ, amaritudinẽ fumi nostri ferre nõ potest. De crimine aũt periurij, quia me remittis ad codicẽ tuũ: & ex magna parte in alijs libris, tibi Calphurnioq; respõdi: nũc breuiter dixisse sufficiat, te exigere à dormiẽte quod nunq̃ uigilans præstitisti. Magni criminis reus sum, si puellis & uirginib. Christi, dixi seculares libros nõ legendos: & me in somnis cõmonitũ promisisse ne legerẽ. Tua nauis Romanæ urbis reuelatiõe promissa, aliud pollicetur, & aliud efficit. Mathematicorũ uenerat soluere quæstionẽ: et soluit fidem Christianorũ. Quæ per Ioniũ & Ægeũ, Adriaticũ atq; Tyrrhenũ, plenis cucurrerat uelis, in Romano portu naufragiũ fecit. Nonne te pudet istiusmodi deliramẽta conquirere, & mihi similia obijciẽdi imponere necessitatẽ? Esto, alius de te somniũ uiderat gloriosum: uerecundiæ tuæ fuerat & prudẽtiæ, dissimulare quod audieras: & nõ quasi magno testimonio, alterius somnio gloriari. Vide quid inter tuum & meũ sit somniũ. Ego me humiliter reprehensum refero: tu iactãter laudatũ te esse congeminas. Nec dicere potes, nihil mea refert quid alius uiderit: cũ in luculẽtissimis libris tuis, hac te ad interpretandum dicas ratione cõmotũ, ne uir illustris de te somniũ perderet. Hic est omnis conatus tuus: si me periurũ docueris, tu hæreticus non eris. Venio ad grauissimum crimen, in quo post reconciliatas amicitias, me infidelitatis accusas. Fateor inter cuncta maledicta, quæ uel obijcis, uel

minaris: nihil à me ita repellendum est, q̄ fraus, dolus, infidelitas. Peccare enim hominis c
est: insidias tẽdere, diaboli est. Ergo ideo in anastasi immolato agno dexteras iunximus:
ut tuas Romæ schedulas furaremur? Vt immissi canes, inemendatas chartulas, te dormi-
ente corroderẽt? Et hoc credibile est: antè nos accusatores parasse, q̄ tu crimen admitte-
res? Scilicet noueramus quid in animo uolueres? Quid alius de te somniaturus esset? Vt
impleretur in te Gręcũ prouerbiũ: Et sus doceret Mineruã. Si Eusebiũ ego ad latrãdum
miseram, quis Aterbij contra te & cæterorũ rabiem concitauit? Nónne ille, qui & me hæ
reticum ex tuis amicitijs iudicabat? Cui cum satisfeciſſem, damnatione dogmatũ Orige
nis, tu clausus domi, nunquã eum uidere ausus es: ne aut damnares quod nolebas: aut a-
pertè resistens, hæreseos inuidiam sustineres. An idcirco testis contra te esse non poterit,
quia accusator tui est? Antequã sanctus Epiphanius uenisset Hierosolymam: & ore qui-
dem & osculo tibi pacẽ daret, mala autẽ & dolos in suo corde seruaret: antequã nos ei in
suggillationẽ tui epistolas dictaremus, ut hæreticũ scriberet, quem osculis orthodoxum
comprobauit, Aterbius contra te latrabat Hierosolymis: & nisi cito abisset, sensisset ba-
culum non literariũ, sed dexterę tuæ, quo tu canes abigere consueuisti. Cur, inquit, falsa-
tas meas schedulas suscepisti? Quare post interpretationẽ meã, ausus es in libris περὶ ἀρ-
χῶν stylum figere? Aut si errauerã ut homo, debuisti me priuatis literis conuenire: & sic
mihi blandiri, quomodo & ego tibi nunc in epistolis meis blandior. Hęc tota mea culpa
est: quare subdolis laudib. accusatus, purgare me uolui: & hoc sine inuidia nominis tui:
ut quod tu solus accusaueras, ad multos referrẽ: non tibi hæresim obijciens, sed à me re-
pellens. Nunquid sciui quod irascereris, si contra hæreticos scriberẽ? Dixeras te de Ori-
genis libris hæretica sustulisse: fautorẽ te hæreticorũ iam nõ esse credebam, & ideo non
in te, sed in hæreticos inuectus sum: in quo si uehementior fui, ignosce mihi. Putaui quod
& tibi placerẽ. Furto & insidijs ministrorũ meorum dicis schedulas tuas in publicũ pro-
latas fuisse: quæ latebant in cubiculo tuo, uel apud eum solum erant, qui rem sibi geri in D
iunxerat. Et quomodo suprà confiteris, quod aut nullus eas habuerit, aut admodũ pau-
ci? Sin in cubiculo tuo latebant, qua ratione apud eũ erant qui sibi rem geri iniunxerat?
Sin autẽ unus cui scriptæ fuerant occultandas susceperat, ergo non latebant tantũ in cu-
biculo tuo: nec habuerunt eas pauci, quos habuisse testatus es. Furto sublatas arguis, &
rursum emptas magna pecunia, & infinitis mercibus criminaris. In una re, & in parua e-
pistola quanta uarietas & dissonantia mẽtiendi. Tibi licet accusare, mihi defendere non
licebit? Quando criminaris, amicum non cogitas. Quando respondeo, tunc tibi ius ami
citiæ in mentem uenit. Dic oro te, cælandas schedulas scripseras, an prodendas? Si ut cæ
lares, cur scripsisti? si ut proderes, cur cælabas? Sed in eo reprehendendus sum, quare ac-
cusatores tuos amicos meos non coercuerim. Vis tibi proferam literas eorũ, in quibus
me hypocriseos arguunt, quod te sciens hæreticũ tacuerim? quod dum pacem incautus
præbeo, intestina ecclesiæ bella susceperi. Tu discipulos uocas, qui me tuũ condiscipulum
suspicantur. Et quia parcior fui in refellendis laudibus tuis, putant me tuum esse symmy
sten. Hoc mihi prę̃stitit prologus tuus, ut plus me amicus lęderes, q̄ inimicus. Semel sibi
persuaserãt, recte an perperam, ipsi uiderint, te esse hæreticum. Si defendere uoluero, hoc
solum proficiam, ut me tecum pariter accusent. Deniq; mihi obijciunt laudationẽ tuam,
& te non putant insidiosè scripsisse, sed uere: & quod tu in me semper antè laudabas, ue-
hementer insimulant. Quid me uis facere? ut discipulos accusatores pro te habeã: ut con-
torta in amicũ iacula, meo suscipiã pectore? De libris autẽ περὶ ἀρχῶν, debes mihi & gra-
tias agere. Tu enim, ut dicis, noxia quæq; detruncans, meliora posuisti. Ego ita ut habe-
bantur in Græco expressi. Ex quo & tua apparet fides: & eius quem interpretatus es hæ-
resis. Scribebatur mihi de urbe à uiris in Christo præcipuis, Respondè criminanti: ne si ta
cueris, consensisse uidearis. Consona omnes uoce poscebant: ut Origenis uersutias pro-
derem, ut uenena hæreticorũ Romanis auribus cauẽda monstrarẽ. Quid hoc ad iniuriã
tuam pertinet? Num solus interpretatus es istos libros? & alios huius operis non habes
participes?

A participes? Nunquid & tu de ſeptuaginta interpretib.es: ut poſt editionē tuā alijs tranſ-
ferre nō liceat? Ecce & ego multos, ut dicis, libellos de Græco in Latinū tranſtuli: habes
poteſtatē & tu rurſum eos uertēdi, ut uolueris: et bona enim et mala ſuo imputātur auto
ri. Quod & in te fieret, niſi dixiſſes te amputaſſe hæretica, & optima tranſtuliſſe. Hic eſt
enim nodus tuus, qui ſolui nō poteſt. At ſi erraſti ut homo, priorē damna ſententiā. Sed
quid facies de Apologetico tuo, quē pro Origenis ſcripſiſti operibus? Quid de uolumi
ne Euſebij, in quo cum multa mutaueris, & ſub nomine martyris, hæretici hominis ſcri-
pta tranſtuleris: tamē plura poſuiſti, quæ eccleſiaſticæ fidei nō conueniunt. Tu etiā Lati-
nos libros in Græcum uertis, nobis dare noſtris externa prohibebis? Si in alio opere re-
ſpondiſſem, in quo me nō læſeras, uideri poterā in iniuriā tuā transferre quod uerteras:
ut te uel imperitū, uel ſubdolum demonſtrarē. Nunc uero nouū querimoniæ genus: do
les tibi in eo eſſe reſponſum, in quo à te accuſatus ſum. Dicebatur ad interpretationē tuā
Roma ſubuerſa: poſtulabant omnes à me huius rei remediū. Non quo ego alicuius mo-
menti eſſem, ſed qui petebant, me eſſe aliqd arbitrabantur. Tu amicus eras, qui illa trāſtu
leras, quid me uis facere? Obedire deo magis oportet, an hominibus? Domini cuſtodire
ſubſtantiā, an furtū cælare cōſerui? Aliter te nō placabo, niſi & ego tecū accuſanda cōmi
ſero? Si nullam feciſſes mei nominis mentionē: ſi me non ornaſſes egregijs laudibus, po
teram aliquod habere ſuffugiū, & diuerſa obtendere, ne rurſus interpretata transferrem.
Tu me amice cōpuliſti, ut aliquot dies in hoc opere perderē, ut proferrē in mediū quod
Charybdis debuit deuorare: & tamē læſus, amicitiæ in te iura ſeruaui: & quantum in me
fuit, ſic me defendi, ut te nō accuſarē. Tu nimiū ſuſpicioſus & querulus, qui dicta in hæ-
reticos ad tuam refers contumeliā. Quod ſi aliter amicus tuus eſſe nō poſſum, niſi & hæ
reticorū amicus fuero: leuius tuas inimicitias, q̄ illorū amicitias ſuſtinebo. Nouū quoq;
me putas finxiſſe mendaciū: ut epiſtolam ad te meo nomine componerē, quaſi olim ſcri
ptam, quo bonus eſſe uidear & modeſtus, quā tu nunc̄ omnino ſuſceperis. Hęc res per-
B facile probari poteſt. Multi Romę eius exemplaria habēt, ante hoc circiter trienniū, qui
tibi eam mittere noluerūt: ſcientes quæ de meo nomine iactitares, & q̄ indigna propoſi-
to Chriſtiano ac nefanda confingeres. Ego ſcripſi neſciēs quaſi ad amicū. Illi nō reddide
runt ei, quē inimicum nouerant: parcētes & meo errori, & meæ conſciētię. Et ſimul argu
mentaris, quod ſi talem tibi epiſtolam ſcripſerā, nō debueram cōtra te in alio libello mul
ta mala ſcribere. Hic eſt totus error tuus, & hæc iuſta querimonia: quod quæ nos in hæ-
reticos dicimus, tu in te dicta cōfingis: & niſi illis pepercerimus, te putas eſſe uiolatū. An
7 ideo panē tibi nō damus, quia hæreticorū cerebro lapidē illidimus? Et ut noſtrā epiſto-
lam nō probes, papæ quoq; Anaſtaſij ſimili dicis fraude ſubnixā, de qua tibi antè reſpon
di: quam ſi ſuſpicaris ipſius nō eſſe, habes ubi apud eū nos arguas falſitatis. Sin autē eius
eſt, ut huius quoq; anni cōtra te epiſtolæ probant, fruſtra & falſo falſam arguere niteris,
cum ex illius uera epiſtola, noſtram uerā eſſe doceamus. In excuſando mēdacium tuū c̄
legās eſſe uoluiſti: et ne ſex milia Origenis libros proferas, Pythagorę à me exigis mo-
numēta. Vbi eſt illa fiducia, qua inflatis buccis creberrimè ſonabas: te quæ in alijs libris
Origenis legeras, emēdaſſe in libris πρὸ ἀρχῶν, & non aliena, ſed ſua reddidiſſe ſuis? De
tanta librorū ſylua unum fruticē ac ſurculum proferre non potes. Hi ſunt ueri fumi, hæ
nebulæ: quas dum in me criminaris, in te extinctas diſſipatas q̄ per me cognoſcis: nec fra
ctam ceruicē deijcis, ſed maiori impudentia c̄ imperitia, dicis me negare quæ in prom-
ptu ſunt: ut cum montes aureos pollicitus fueris, ne ſcorteū quidem nummū de theſau-
ris tuis proferas. Iuſta contra me odia cognoſco, & uera in nos debaccharis inſania. Niſi
enim ego quod nō eſt, audacter exigerē, tu uidebaris habere quod non habes. Pythago
ræ à me libros flagitas. Quis em̄ tibi dixit illius extare uolumina? Nónne in epiſtola mea
quam criminaris hæc uerba ſunt? Sed fac me erraſſe in adoleſcentia, & philoſophorum,
id eſt, gentilium ſtudijs eruditū, in principio fidei ignoraſſe dogmata Chriſtiana: & hoc
putaſſe in apoſtolis, quod in Pythagora, & Platone, & Empedocle legeram. De dogma

tibus eorum, nõ de libris locutus ſum, quæ potui in Cicerone, Bruto ac Seneca diſcere. c
Lege pro Vatinio oratiunculã, & alias ubi ſodalitiorũ mẽtio fit. Reuolue dialogos Tul-
lij. Reſpice omnẽ oram Italiæ, quæ quondã magna Græcia dicebatur: & Pythagoricorũ
dogmatũ inciſa publicis literis æra cognoſces. Cuius enim ſunt illa χρυσᾶ παραγγέλματα:
nonne Pythagoræ? In quib. omnia eius ita breuiter dogmata cõtinentur, et in quę latiſsi
mo opere philoſophus cõmentatus eſt Iamblichus, imitatus ex parte Moderatũ uirum
eloquentiſsimũ, & Archippũ ac Lyſidẽ Pythagoræ auditores. Quorũ Archippus ac Ly
ſides in Græcia, id eſt, Thebis ſcholas habuere: qui memoriter tenẽtes præcepta docto-
ris, ingenio pro libris utebãtur. à quib. illud eſt: Φευκτέον παντάπασι ἐ ἐκκοπτέον, ἀσθενείαν
μὲν τοῦ σώματος, ἀπαιδευσίαν δὲ τῆς ψυχῆς, ἀπολασίαν δὲ τῆς γαστρὸς, στάσιν δὲ τῆς πόλεως. τὴν δὲ
διαφωνίαν ἀπὸ τῆς οἰκίας, τὴν κοινῇ ἀπὸ πάντων τὸ ἀκρατές. quod in Latinũ ita poſſumus uerte
re: Fugãda ſunt omnib. modis & abſcindẽda, lãguor à corpore, imperitia ab animo, luxu
ria à uẽtre, à ciuitate ſeditio, à domo diſcordia, & in cõmune à cũctis rebus intẽperantia.
Pythagorica & illa prȩcepta ſunt: Amicorũ omnia ſunt cõmunia. Et, Amicũ ſeipſum eſſe
alterũ, duorumq; temporũ maxime habendam curam, mane & ueſperi, id eſt, eorũ quæ
acturi ſumus, & eorũ quæ geſſerimus. Poſt deum ueritatẽ colendam, quæ ſola homines
deo proximos faciat. Illaq; ænigmata quæ diligentiſsimè Ariſtoteles in ſuis libris proſe
quitur. Stateram ne tranſilias, id eſt, ne prætergrediare iuſtitiam. Ignem gladio ne fodias.
Iratum uidelicet & tumidum animũ uerbis maledicis ne laceſſas. Coronam minimè car
pendam, id eſt, leges urbium conſeruandas. Cor non comedendũ, id eſt, mœrorẽ de ani-
mo proȷciẽdum. Cum profectus fueris, inquit, ne redeas, id eſt, poſt mortẽ uitam iſtam
ne deſideres. Per uiam publicam ne ambules, id eſt, ne multorũ ſequaris errores. Hirun-
dinem in domum nõ recipiendam, id eſt, garrulos & uerboſos homines ſub eodem te-
cto non habendos. Oneratis ſuperponendũ onus, deponentibus non cõmunicandum,
id eſt, ad uirtutem incedentibus, augmentanda prȩcepta: tradentes ſe ocio, relinquẽdos.
Et quia Pythagorica dogmata legiſſe me dixeram: audi quid apud Græcos Pythagoras D
primus inuenerit. Immortales eſſe animas: & de alȷs corporibus tranſire in alia. Quod
quidem & Virgilius in ſexto Æneidos uolumine ſequens, loquitur: Has omnes ubi
mille rotam uoluêre per annos, Lethæum ad fluuium Deus euocat agmine magno,
Scilicet immemores ſupera ut conuexa reuiſant, Rurſus & incipiant in corpora uelle
reuerti. Se primum fuiſſe Euphorbum, ſecundo Callidem, tertio Hermotimum, quar
to Pyrrhum, ad extremũ Pythagoram: & poſt certos temporũ circulos, ea quæ fuerant,
rurſum fieri: nihilq; in mũdo uideri nouũ. Philoſophiam meditationẽ eſſe mortis, quo-
tidie de corporis carcere nitentem animæ educere libertatem: μαθήσεις ἀναμνήσεις εἶναι, et
multa alia, quæ Plato in libris ſuis, & maxime in Phædone Timæoq;, proſequitur. Nam
poſt Academiã & innumerabiles diſcipulos, ſentiẽs multũ ſuę deeſſe doctrinæ, uenit ad
magnam Græciã, ibiq; ab Archyta Tarentino & Timæo Locrenſi, Pythagorę doctrina
eruditus, elegantiã & lepôrem Socratis, cum huius miſcuit diſciplinis: quæ omnia nomi
ne cõmutato, Origenes in libros ſuos περὶ ἀρχῶν tranſtuliſſe conuincitur. In quo igitur
erraui, ſi adoleſcẽs dixi me ea putaſſe in apoſtolis, quæ in Pythagora & Platone & Em-
pedocle legerã? Nõ ut tu calũniaris & fingis, in Pythagoræ & Platonis & Empedoclis li
bris, ſed quę in illis fuiſſe legerã, & aliorũ me ſcripta eos habuiſſe docuerũt. et hoc genus
elocutionis frequentiſsimũ eſt: ut ſi dicã, quę in Socrate legi dogmata, putaui uera. Non
quod Socrates libros ullos ſcripſerit, ſed quæ legi apud Platonẽ & alios Socraticos illũ
habuiſſe. Et rurſum, imitari uolui geſta, quæ in Alexandro & Scipione legeram. Non q
ipſi ſua geſta deſcripſerint, ſed q apud alios legerim, quæ illos geſsiſſe mirabar. Igitur e-
tiã ſi docere nõ poſſem ipſius Pythagorę extare monumẽta, nec à filio eius ac filia, alȷsq;
diſcipulis probata conuincerẽ: me nõ teneres mẽdacij, quia non libros, ſed dogmata le-
giſſe me dixi: & te fruſtra errare, me tuũ protegere mẽdaciũ uoluiſſe: ut niſi ego unũ librũ
Pythagorę protulero, tu ſex milia Origenis libros perdideris. Veniã ad epilogos, id eſt,
maledicta

A maledicta tua,in quibus me ad pœnitentiã cohortaris: & niſi conuerſus fuero, id eſt, niſi te accuſante ſiluero, mihi minaris interitũ. Et hoc ſcandalũ redundaturũ in caput meũ denuncias,qui te hominẽ leniſsimũ & Moſaicæ manſuetudinis, reſponſione mea ad ſcriptionis inſaniã prouocauerim.Scire enim te iactas crimina, quæ tibi ſoli amiciſſimo ſim confeſſus,& hæc in mediũ prolaturũ:meiſq; me coloribus eſſe pingendũ,& debere meminiſſe,quod iacuerim ad pedes tuos,ne gladio oris tui amputares caput meum.Et poſt multa,in quibus furibundus exultas,reuocas te,& dicis optare pacẽ cum denunciatione duntaxat,ut deinceps taceã: id eſt, ut non ſcribã contra hæreticos, nec audeã reſpondere accuſationi tuæ. Si hoc fecero, frater ero & collega, & uir eloquentiſsimus & amicus ac ſodalis:&,quod his maius eſt,omnia quæ de Origene tranſtuli,catholica iudicabis. Sin autẽ mutiero, & me cõmouero, ilico impurus ero & hæreticus, & tua indignus neceſsitudine.Hæc ſunt præconia mea,ſic me hortaris ad pacẽ, & ne gemitũ quidem ac lachrymas dolori liberas eſſe cõcedis.Poſſem & ego tuis te coloribus pingere,& inſanire contra inſanientem,& dicere quicquid uel ſcio uel neſcio:& eadẽ licẽtia,imò furore & amentia,uel falſa,uel uera congerere:ut & me loqui,& te puderet audire: & obijcere tibi, quæ aut accuſantẽ damnarẽt,aut accuſatũ:ut ex frontis duritia, fidẽ lectori facerẽ: ut quod impudenter ſcriberem,uere ſcribere iudicarer.Sed procul ſit à moribus Chriſtianis,ut dum aliorũ petũt ſanguinẽ,ſuũ offerãt:& ſine gladio,uolũtate homicidæ ſint. Tuæ hoc bonitati,tuæq; mãſuetudini & ſimplicitati cõuenit,qui de uno pectoris ſterquilinio,& odorem roſarũ,& fœtorẽ profers cadauerũ: & cõtra ſentẽtiam prophetalẽ, amarũ dicis eſſe, quod quaſi dulce laudaueras.Nec neceſſe eſt, ut in eccleſiaſticis tractatibus rem tribunalem uentilemus. Nihilq; ſuper hoc amplius audies, niſi illud è triuio:Cum dixeris quod uis,audies quod non uis.Aut ſi tibi uile uidetur uulgare prouerbiũ, & homo ſapientiſsimus magis philoſophorũ ac poetarũ ſententijs delectaris, lege illud Homericũ: ὁπποῖόν κ' εἴπῃσθα ἔπος τοῖόν κ' ἐπακούσεαι.Hoc ſolũ requiro ab eximia ſanctitate & cẽſura tua(cu-
B ius tanta eſt puritas, ut ad ſudaria & ſemicincta tua dæmones rugiant) cuius exemplum in ſcribẽdo ſequaris? Quis unq; catholicorũ in diſputatione ſectarũ, turpitudinẽ ei, aduerſum quẽ diſputat,obiecit? Sic te docuerũt magiſtri tui? Talibus inſtitutus es diſciplinis,ut cui reſpondere non potueris,caput auferas,& linguam quæ tacere non poteſt, ſeces? Nec magnopere glorieris,ſi facias quod ſcorpiones poſſunt facere & cantharides. Fecerunt hæc Fuluia in Ciceronẽ,& Herodias in Ioannẽ: quia ueritatẽ non poterant audire:& linguã ueriloquã, diſcriminali acu confoderunt. Canes latrant pro dominis ſuis, & tu non uis me latrare pro Chriſto? Scripſerũt multi cõtra Marcionẽ, Valentinũ, Ariũ & Eunomium.A' quo eis obiecta eſt turpitudo? Nonne toti in cõuincenda hæreſi incubuerũt? Iſtę machinæ hæreticorũ,id eſt,magiſtrorũ tuorum ſunt:ut conuicti de perfidia, ad maledicta ſe conferant. Sic Euſtathius Antiochenus epiſcopus, filios dum neſcit, inuenit.Sic Athanaſius Alexandrinę urbis pontifex,tertiã Arſenij amputauit manũ.Duas enim qui mortuus prius fingebatur, uiuens poſtea habere monſtratus eſt. Talia & condiſcipuli tui & magiſtri nunc de eiuſdem eccleſiæ ſacerdote confingunt: & auro, id eſt, tuis tuorũq; uiribus oppugnant fidei ueritatẽ. Quid loquar de hæreticis, qui licet foris ſint,tamẽ ſe nominãt Chriſtianos? Aduerſum impijſſimos Celſum atq; Porphyriũ,quanti ſcripſere noſtrorũ? Quis omiſſa cauſa, in ſuperflua criminũ obiectatione uerſatus eſt? quæ non chartæ eccleſiaſticæ,ſed libelli debent iudicũ continere. Aut quid refert,ſi cauſa cadas,& crimine ſuperes? Non neceſſe eſt,ut cũ periculo tui capitis accuſes. Vno percuſſore cõducto,ſatis potes facere deſiderio tuo.Et ſcãdalũ timere te ſimulas:qui dudum fratrẽ,nunc accuſatũ,ſemper inimicũ,es paratus occidere. Et tamẽ miror,qũo homo prudẽs,furore præuẽtus, uelis mihi beneficiũ tribuere:ut educas de carcere animã meam, & non patiaris tecũ in tenebris huius ſeculi cõmorari. Vis ergo me tacere? Ne accuſes. Depone gladiũ,& ego ſcutũ abijciã.In uno tibi cõſentire non potero, ut parcã hæreticis, ut me catholicũ non probem. Si iſta eſt cauſa diſcordiæ,mori poſſum, tacere non poſſum.

Debueram quidem de omni ſcriptura tuæ inſaniæ reſpondere, & diuinis uocibus in mo c
dum Dauid citharizantis lenire furorẽ pectoris tui, ſed contentus ero unius libri paucis
teſtimonijs, & opponã ſapientiã ſtulticiæ: ut ſi humana contemnis, ſaltẽ diuina non ne-
gligas. Audi igitur quid de te, & de omnibus inuidis ac maledicis & cõtumelioſis loqua
tur ſapiens Solomon: Inſipientes dum iniurijs cupidi ſunt, impij facti oderunt ſenſum.
Ne fabriceris in amicũ tuũ mala, & ne inimiceris aduerſum hominẽ ſine cauſa. Impij ex-
altant cõtumeliã. Circũcide à te os prauũ, & iniqua labia longe repelle abs te: oculos con
tumelioſi, linguã iniqui, manus effundentes ſanguinem iuſti, cor fabricans cogitationes
malas, & pedes feſtinantes ad malefaciendum. Qui nititur mendacio, paſcit uentos, & ſe-
quitur aues uolantes. Derelinquit enim uias uineæ ſuæ, & axes culturæ fecit errare. Per-
ambulat aridũ ac deſertũ, & colligit manibus ſuis ſterilitatẽ. Os procacis appropiat con-
tritioni: & qui profert maledicta, ſtultiſsimus eſt. Anima benedicta, omnis ſimplex uir.
Animoſus, inhoneſtus eſt. Per delicta labiorũ incidit in laqueum peccator. Itinera ſtulto-
rũ recta in cõſpectu ſuo. Stultus, eadẽ die oſtendit irã ſuã. Abominatio eſt Dño, labia mẽ
dacia. Qui cuſtodit os ſuũ, ſeruat animã. Et qui temerarius eſt labijs, terrebit ſeipſum. Ma
lus, cum contumelia agit mala: & inſipiens expandit malicią ſuã. Quæres apud malos ſa-
pientiã, & non inuenies. Suis itineribus ſaturabitur temerarius. Sapiens timẽdo declinat
malũ: ſtultus cõfidens miſcetur ei. Longanimus uir, multus in prudẽtia eſt: puſillanimus,
ualde imprudens eſt. Qui calũniatur pauperẽ, laceſsit factorẽ eius. Lingua ſapientũ bona
nouit, & os ſtultorũ pronunciat malũ. Vir animoſus parat rixas: & immundus eſt apud
Deũ omnis qui exaltat cor ſuũ. Manus inferens iniuſte, non erit impunitus. Qui diligit ui
tam, parcit ori ſuo. Ante contritionẽ præcedit cõtumelia, & ante ruinam mala cogitatio.
Qui obfirmat oculos ſuos, cogitat peruerſa, & prouocat labijs ſuis omnia mala. Labia
ſtulti ducunt eum in mala, & os audax mortẽ inuocat. Malignus uir multa detrimẽta pa-
tietur. Melior eſt pauper iuſtus, cą mendax diues. Gloria eſt uiro, qui auertit ſe à maledi-
ctis: qui autẽ ſtultus eſt, talibus ſe obligat. Noli amare detrahere, ne eradiceris. Suauis eſt D
homini panis mẽdacij: poſtea implebitur os eius calculo, qui operatur theſauros. Lingua
mẽdacis uana ſectatur, & ueniet in laqueos mortis. In aure ſtulti noli quicą dicere, ne for
tè irrideant ſapientes ſermones tuos. Claua & gladius & ſagitta pernicioſa ſunt: ſic & uir,
qui contra amicũ ſuũ falſum dicit teſtimoniũ. Sicut aues auolant & paſſeres, ita maledi-
ctũ uanum non ſuperueniet illi. Noli reſpõdere imprudenti ad imprudentiã eius, ne ſimi
lis ei fias. Sed reſponde ſtulto ad ſtulticiã eius, ne ſibi ſapiens eſſe uideatur. Qui inſidiatur
amicis ſuis, quũ uiſus fuerit, dicit: Ludens feci. Craticula carbonibus, & ligna igni, & uir
maledicus ad tumultum rixæ. Si te rogauerit inimicus tuus, parcens uoce magna, ne con
ſentias ei: ſeptẽ enim nequitiæ ſunt in anima eius. Grauis eſt lapis, & uix portabilis are-
na: ſed ira ſtulti grauior utroque. Crudelis eſt indignatio, & acuta ira, & zelus impatiens
eſt. Impius calumniatur pauperes: & qui cõfidit in cordis auaricia, ſtultiſsimus eſt. Totã
irã ſuã profert inſipiens, ſapiens diſpenſat in partes. Filius malus gladios dentes habet, &
cultros molas: ut conſumat infirmos de terra, & pauperes ex hominibus. His ergo do-
ctus exemplis, nolui mordere mordentẽ, nec uicem talionis implodere: maluiąq inſaniam
excantare furibundi, & unius libri antidotũ uenenato pectori infundere. Sed uereor ne
nihil proficiens, illud Dauidicũ cantare cõpellar, & his me ſermonibus cõſolari: Alienati
ſunt peccatores à uulua, errauerunt ab utero. Loquuti ſunt falſa, furor illis ſecundũ ſimi-
litudinẽ ſerpentis, ſicut aſpidis ſurdæ, & obturantis aures ſuas, quę non audiat uocem in-
cantantiũ, & uenefici incantantis ſapienter. Deus cõteret dentes eorũ, in ore ipſorũ mo-
las leonũ cõfringet Deus. Ad nihilũ deueni, tanquã aqua decurrens. Intendit arcũ ſuũ, do
nec infirmentur. Sicut cera quæ fluit, auferentur: ſupercecidit ignis, & non uiderunt ſo-
lem. Et iterũ: Lætabitur iuſtus quum uiderit uindictam impiorum, manus ſuas lauabit in
ſanguine peccatoris. Et dicet homo, Si utique eſt fructus iuſto, utiąq eſt Deus iudicans
eos in terra. In extrema epiſtola ſcribis manu tua: Opto te pacem diligere. Ad quod bre-
uiter

A uiter respõdebo: Si pacem desideras, arma depone. Blandienti possum acquiescere, non
timeo comminantem. Sit inter nos una fides, & ilico pax sequetur.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 Mihi uindicta, & ego.] Vulgò uindicta sibi legunt, cum mea uindicta sit: ut & in Græcis codicibus, ἐμοὶ ἐκδίκησις, hoc est, meum est uindicare, non tuum. Hoc est uerum dilemma tuum.] Dilemma cornutus est syllogismus, cum duo sic proponuntur, ut necesse sit in alterũ incurrere. Dicitur enim δίλημμα, quod duplex habeat cornu, siue argumentum. Cereales & Anabasii.] Cereales appellat nuncios missos, qui quaquauersum per orbem rumorem spargant. Sicuti Ceres Triptolemum misit, qui ex alto triticũ spargeret in uniuersum mundum. Nam huc Hieronymus eam uocem deflexit, cum antiquitus cereales dicti sint ædiles rei frumentariæ præfecti. Quidam pro cereales deprauauerant cursales. Et Anabasii.] Sic appellat, quod conscensis curribus aut equis, celerius perferunt. Anabasis enim Græce ascensus est: & rursus alludit ad Triptolemum, qui conscenso curru, è sublimi spargebat semina. Vt panegyricum.] Id est, orationem in laudem mei scriptam. Atq; hæc cum ironia dicuntur. Non te pudet proœmij.] Ad hunc modum scriptum erat in plerisque codicibus: in nonnullis loco proœmij erat præmij. Neutra uox uel tantulum ad sensum facit. Vnde suspicor scriptum fuisse: Non te pudet parœnij, aut certe parœniæ. Nam προινεῖν est temulentorum in morem temere debacchari in quempiam, nullo delectu, nulloq; iudicio: inde προινία. & ut à λοιδορεῖν, λοιδορία & λοιδόριον, sic à προινέω, προινία & πρόινιον, pro conuicio stulte ac temere dicto, uelut inter pocula. Neque quicquam addubitem ita scriptum ab
2 Hieronymo fuisse. Dario.] Darius Persarum rex opulentissimus. Crœsus rex Lydorum, nobilitatus diuitijs suis quemadmodum & Mida. Demaratum & Crassum.] Hos duos pro ditissimis posuit. Notat Demaratum Corinthium, Tarquinij Prisci Romanorum regis patrem, qui negotiatione ditissimus euasit: de quo uide Dionysium Halicarnassæum libro Romanæ Antiquitatis tertio, & Liuij ab Vrbe condita librum primum. Plinium libro trigesimoquarto: M. Tullium Tusculanarum quæstionum libro quinto. De Crasso meminere multi, cui cognomen etiam à diuitijs additum. Addit, subitum, ad maiorem inuidiam, quod non ex patrimonio, sed malis artibus repente factus sit dives. Per quod Danaes est.] Pro Danaes plerique codices habebant Dianæ. Danae fuit Acrisii filia, quam Iupiter uersus in aurum uitiauit, quum à patre esset inclusa turri æreæ. Horatius sic interpretatur fabulam, ut ostendat, nihil esse tam repositum, neq; tam custoditũ, ad quod non
B penetretur auro. Συγγραφεὺς ἀγράμματος.] Id est conscriptor absq; literis. Athenogeronta.] Si syncera scriptura est, significat senem uersantem in ludo literario. Græcis enim Athena dicitur, quæ nobis Minerua. Et præfecta est studijs: & Athenæum scholam appellant, de quo superius quoq; meminimus. Πολυγλώσσου.] Id est quinque linguas habens. Eloquutionis πολυσολογίαν.] Perissologia uitium est sermonis, quum oratio superfluis uerbis redundat. Solœcistam.] Solœcista
3 qui uitiose loquitur, quod uulgò uocant incongruũ, à uerbo σολοικίζειν. Atq; occidentis τροπαιοφόρους.] Id est trophæum ferentes, quasi dicat, antesignanos & uexilliferos. Sic enim ex uarijs exemplarium uestigijs restituimus. Absq; Palladis arte.] Oblique notauit Palladium Galatam, quem subornauerat Ruffinus in Hieronymum, ut interpretationem illius calumniaretur, quemadmodum alibi testatur ipse. Erat autem & hic factionis Origenicæ, unde & cauendũ admonet Epiphanius in epistola sua. Porrò quod ait, arte, alluſit ad Palladem artium præsidem. Salebris & uoraginibus.] Duo sunt impedimenta uiarum: salebræ, aspera quædam obstacula: & uoragines, quum uia est profundior. Ἀπολογίας ὠριγένους.] Id est defensionis Origenis. Origenis κήρυκα.] Id est præconem: id enim Græcis ceryx. Mendacem memorem.] Citatur ab Apuleio & Quintiliano. Mendacia potissimũ confutari solent inconstantia sermonis, unde illis memoria est opus. Holographa.] Id est integra, ut erat scripta, & non mutilata: ab ὅλος & γράφω. Cuniculos tuos.] Machinamenta clancularia: à cuniculis, quibus hostes urbes suffodiunt. Flantibus Etesijs.] Etesiæ uenti sunt certis anni temporibus spirantes, hoc est, post caniculæ exortum, uelut in hoc à natura dati, ut pomeridianum æstum temperent, alioquin intolerabilem. Ad Protei columnas.] Huic columnæ & statuæ fuerunt apud Aegyptios, quemadmodum Baccho apud Indos, Herculi apud Hispanos. Protei columnarum meminit Vergilius Aeneid. xi. Atrides Protei Menelaus ad usq; columnas Exulat. quem locũ sic explanat Seruius, Ad usq; columnas Protei: usq; ad fines Aegypti, hoc est, usq; ad Pharon, antè insulã, nunc partẽ Alexandriæ: de quo Lucanus, Nunc claustrũ pelagi septi Pharus insula, quondam In medio stetit illa mari, sed tẽpore uatis Proteos, at nunc est Pellæis proxima muris. Sed Ionæ ad portũ.] Quidã codices habebant, Dionis portum. Si Ionæ portum legis, intellige Tharsis oppidum Ciliciæ, quo Ionas propheta destinabat ire: de quo superius dictum est. Per Maleas & Cycladas.] Malea promontoriũ est contra Peloponnesum, periculosissimum præternauigantibus. Cyclades insulæ sunt in medio mari, quod in orbem iaceant sic dictæ. Famosissimũ lacum.] Asphaltiten intelligit, qui nihil gignit præter bitumen. Nullũ corpus animantiũ recipit, tauri cameq;
4 licq; fluitant: hæc & alia multa Plinius libro quinto. Hic est ἀνθρωπομορφίτης.] Antropomorphitæ inter hæreticos recensentur in Decretis, qui Deo tribuebant corpus, quale nos habemus: unde

& nomen

& nomen habent. Hic error ortum duxit à simplicibus quibusdam & imperitis monachis Aegypti, c
qui quum in scripturis legerent faciem, oculos, aures, os, brachia, manus & pedes Dei, putabant hæc
iuxta corpus intelligenda: lege Tripartitæ historiæ librum decimũ. [redacted]. Quod tuum quasi operculum uenenatæ.]
Prouerbialiter dictum est, quod alibi sic extulit: Dignum patella cooperculũ: cum rei malæ additur
id quod congruit. Et eandem magistri sententiã etiam in sensibus quærerent.] Vide ut diuus Hie-
ronymus sententias æstimari uult ex uerborũ diligentia. Calphurnianos discipulos.] Ruffinum
sæpius Calphurnium Salustianũ uocat: huius igitur discipulos Calphurnianos appellat: de quo memi
nimus & antea. Ad ethicam transiens.] Socrates apud Platonẽ, siue uere siue iocans: narrat se ob 6
tarditatem ingenij à naturalium rerum cognitione ad moralem philosophiam traduxisse studium.
Lucretij opiniones.] Lucretius Epicuri sectator, de naturis rerum carmine scripsit. Maximus
ille.] Alluſit ad Fabium Maximũ, de quo uersus ille Ennianus celebratur: Vnus qui nobis cunctãdo
restituit rem. Aristippus nostri.] Is Socraticus philosophus, primus Socraticorum mercede do-
cuit. Hic Syracusas nauigauit ad Dionysium. Hermagoram nobis & Gorgiã.] Hi rhetores erant,
qui, sella posita, profitebantur se omnibus omni de re ex tempore responsuros. In morẽ glirium.]
Glires hyeme cõduntur, ac somno seu quiete nõ pinguescũt solũ, sed etiã reiuuenescũt: autore Plinio.
Barchochabas.] Historia est apud Iosephum. Huius meminit Eusebius lib. iiij. histor. Chochebæ
seditiosi Iudæi meminit Hieronymus in Agrippa. Alter Salmoneus.] De Salmoneo est in fabu-
lis, qui curru æreo, & tedis ardentibus imitatus est tonitru ac fulmen Iouis. Hypocriseos.] Id est, 7
simulationis. Symmysten.] Id est, socium mysteriorum, & eisdẽ mysteriis initiatũ. An ideo tibi
panem non damus.] Alludit ad illud Plautinũ: Altera manu fert lapidẽ, panẽ ostentat altera. Mon-
tes aureos.] Prouerbiale est, de promissis immensis. Modo non montes auri pollicens. Scorteum
nummũ.] Id est, coriaceũ. Nam olim in corio signabãt. Vnde pro uilissimo nũmo scorteũ posuit, qui
ne plumbeus quidem sit aut æreus. Oram Italiæ.] In hac Pythagoras docuit. Cuius enim sunt illa
χρυσᾶ πυθαγόλματα.] Id est, aurea præcepta. Illaq; ænigmata.] Id est, obscure dicta. De his nos in
principio Prouerbiorum nõnulla tradidimus ex diuersis autoribus. Μαθήσεις ἀναμνήσεις ἐστίν.] Id est,
discere esse reminiscí, ut sensum magis reddamus q; uerba. Tuis te coloríb. pingere.] Id est, descri-
bere qualis es. Est aũt figura prouerbialis, similis illi: Ornatus ex tuis uirtutibus. Illud Homericũ.]
Est in Iliad. v. οἷος τοῖος κ' ἔπεα δαὴς ἐπιφρονέοις κ' ἐπακούσαις. id est, Qualecunq; dixeris uerbum, tale audies.
Cantharides.] Cantharis insectum est, letale habens uenenum. Fuluia in Ciceronem.] Fuluia u-
xor Antonij, cuius instinctu Ciceronem occidit, quæ & acu dicitur linguam extincti confodisse. D

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Pelagius Brito monachus post Arium successit, noui erroris autor: Celestinoq; ac Iuliano fauto-
ribus & adiutoribus, multos in suam pertraxit factionem. Is tantum tribuit libero arbitrio, ut dice-
ret, absq; gratia Christi, solis meritis hominem posse salutem consequi. Atq; super hac re primum in-
crepatus à fratribus, eatenus cessit admonitioni, ut non excluderet gratiam, sed diceret, hac accedente
facilius posse peruenirí ad salutem, quasi & absque hac peruenirí posset, licet difficilius. Orationes
quæ fierent in ecclesia, uel pro fidelibus, uel pro infidelibus, ut superuacuas damnabat: quod diceret
id quod peteretur, sibi quemq; sua industria præstare posse. Verum hoc in concilio Antiocheno cum
metueret ne damnaretur, recantauit: etiam si non desiit deinceps in scriptis suis eadem docere. Ad-
debat, Adæ peccatũ nulli nocuisse, nisi ipsi qui cõmiserat. Omnes infantes tam insontes nasci, quam
ipse Adam fuisset conditus à Deo. Baptizandos autem, non ut à peccato exuerentur, quo carerent,
sed ut sacramento adoptionis honorarentur. Scripsit tres de fide trinitatis libros, & eclogas, hoc est,
exceptiones ex libris diuinis, in morem indicis per capita digestas. Publicatus hæreticus scripsit in
defensionem sui dogmatis. Damnatus est à pontifice Zosimo insectantibus Afris, & potissimũ Au-
gustino reliquias factionis persequente: idq; concilio apud Carthaginem habito ducentorũ & qua-
tuordecim episcoporum. Nam ipse Pelagius, antequam de hoc pronunciasset Zosimus, iam ab In-
nocentio damnatus fuerat. Hæc partim ex Prospero, partim ex Augustino & Gennadio ac Platina.
Hunc Augustinus tradit sua tempestate recentissimum hæresiarcharum extitisse, hominẽ eloquen-
tia, ut apparet, munitum. Huius dogma rogatu Ctesiphontis refellit Hieronymus, ostendens è quo-
rum fontibus hic error fuerit natus. Atq; hac quidem epistola ceu uelitatus est in Pelagianos: pollice
tur autem, se per ocium iusto uolumine responsurum.

HIERONYMVS ADVERSVS PELAGIVM, AD CTESIPHONTEM.

NON audacter (ut falso putas) sed amanter studioseq; fecisti, ut nouã mihi ex 1
uetere mitteres quæstionẽ, quę ante literas tuas pleroscq; in Oriẽte decepit: ut
per simulatã humilitatẽ, superbiã discerẽt: & dicerẽt cũ diabolo: In cœlũ ascen
dam, super sydera cœli ponã thronũ meũ, & ero similis altissimo. Quæ enim
potest alia maior esse temeritas, q; Dei sibi non dicã similitudinẽ, sed æqualitatẽ uendica-
re: & breui sententia, omnium hæreticorũ uenena complecti, quæ de philosophorum &
maxime

A maxime Pythagoræ & Zenonis principis Stoicorū fonte manarunt? Illi enim quæ Græci appellant πάθη, nos perturbationes poſſumus dicere, ægritudinē uidelicet & gaudiū, ſpem & metum: quorū duo præſentia, duo futura ſunt, aſſerunt extirpari poſſe de mentibus, & nullā fibrā radicemq; uitiorum in homine omnino reſidere, meditatione & aſſidua exercitatione uirtutum. Aduerſum quos & Peripatetici, qui de Ariſtotelis fonte deſcendunt, fortiſſime diſputant: & Academici noui, quos Tullius ſequitur: & eorum non
2 dico res quæ nullæ ſunt, ſed umbras & uota ſubuertunt. Hoc eſt enim hominē ex homine tollere, & in corpore conſtitutū eſſe ſine corpore: & optare potius quàm docere, dicēte Apoſtolo: Miſer ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Et quia epiſtolaris breuitas non poteſt omnia comprehendere, ſtrictim tibi uitanda deſcribam. Vnde & illud Vergilianum eſt: Hinc metuunt, cupiuntq;, dolent, gaudentq;, nec auras Reſpiciunt, clauſæ tenebris & carcere cæco. Quis enim poteſt aut non geſtire gaudio, aut
3 mœrore contrahi, aut ſpe extolli, aut timore terreri? Quamobrem & grauiſſimus poeta Flaccus ſcripſit in Satyra: Nam uitijs nemo ſine naſcitur: optimus ille eſt Qui minimis urgetur. Pulchre quidam noſtrorū ait: Philoſophi patriarchæ hæreticorum, eccleſiæ puritatem peruerſa maculauere doctrina: ut neſciant illud dictum de humana fragilitate: Quid gloriatur terra & cinis? præſertim cum de ijſdē Apoſtolus dicat: Video aliā legē in membris meis, repugnantē legi mentis meæ, & ducentē me in captiuitatē. Et iterum: Nō enim quod uolo, hoc ago: ſed quod nolo, id operor. Si quod non uult operatur, quomodo ſtare poteſt hoc quod dicitur poſſe hominē ſine peccato eſſe, ſi uelit? Qua ratione poteſt eſ-
4 ſe quod uelit, cum Apoſtolus aſſerat ſe quod cupiat, implere nō poſſe? Cumq; ab eis quærimus, qui ſint illi quos abſq; peccato putent, noua ſtropha eludere cupiunt ueritatem: ſe non eos dicere, qui ſint uel fuerint, ſed qui eſſe poſſint. Egregij doctores, dicūt eſſe poſſe quod nunq; fuiſſe demonſtrant, dicente ſcriptura: Omne quod futurū eſt, iam factū eſt in priori tempore. Neq; nunc mihi neceſſe eſt ire per ſingulos ſanctorum, & quaſi in cor-
B pore pulcherrimo nævos quoſdam & maculas demonſtrare: quod plerisq; noſtrorū ſimpliciter faciunt, cum paucis ſententiolis ſcripturarū poſſint hæreticorū, & per eos philoſophorū argumenta cōuinci. Quid enim dicit uas electionis? Concluſit Deus omnia ſub peccato, ut omniū miſereatur. Et in alio loco: Omnes enim peccauerunt, & indigent gloria Dei. Eccleſiaſtes quoq;, per quē ſe cecinit ipſa ſapiētia, libere proteſtatur, & dicit: Nō eſt em̄ homo iuſtus ſuper terrā, qui faciat bonū & non peccet. Et iterū: Si peccauerit populus tuus, non eſt em̄ homo qui non peccet. Et quis gloriabitur caſtum ſe habere cor? & non eſt mundus à ſorde, nec ſi unius diei fuerit ſuper terram uita eius. Vnde & Dauid dicit: Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum, & in delictis peperit me mater mea. Et in alio pſalmo: Non iuſtificabitur in cōſpectu tuo omnis uiuens. Quod teſtimoniū ſub nomine pietatis noua argumētatione deludunt. Aiunt enim ad cōparationē Dei nullū eſſe perfectum, quaſi ſcriptura hoc dixerit. Neq; enim ait: Non iuſtificabitur omnis uiuens, ſed, non iuſtificabitur in cōſpectu tuo omnis uiuens. Quando enim dicit, in cōſpectu tuo, hoc intelligi uult, quod etiā qui hominibus ſancti uidentur, Dei ſciētiæ atq; noticiæ nequaquā ſancti ſint. Homo enim uidet in facie, Deus aūt in corde. Si aūt inſpiciēte Deo & omnia cōtemplante, quē cordis arcana non fallunt, nullus eſt iuſtus: perſpicue oſtēditur, hæreticos non hominē in excelſa ſuſtollere, ſed Dei potentiæ derogare: multaq; alia, quę ſi de ſcripturis ſanctis uoluero cōgregare, non dicā epiſtolæ, ſed uoluminis quoq; excedam modū. Nihil noui afferunt, qui in huiuſcemodi applaudente ſibi perfidia, ſimplices quidem & indoctos decipiunt: ſed eccleſiaſticos uiros, qui in lege Dei die ac nocte meditātur, decipere nō ualēt. Pudeat ergo eos principū & ſociorū ſuorū, qui aiunt, poſſe hominē ſine peccato eſſe ſi uelit, q̄d Græci dicunt ἀναμάρτητον. Et quia hoc eccleſiarū per Oriētem aures ferre non poſſunt: ſimulant ſe ſine peccato quidē dicere, ſed ἀναμάρτητον dicere non audere: quaſi aliud ſit ſine peccato, aliud ἀναμάρτητον, & non Græcū ſermonem, qui apud illos compoſitus eſt, duobus uerbis ſermo Latinus expreſſerit. Si abſq; peccato

dicis,

dicis, & ἀναμάρτητον dicere te diffiteris: damna eos ergo qui ἀναμάρτητον prædicãt. Sed c
non facis. Noſti enim quid intrinſecus diſcipulos tuos doceas, aliud ore commemorãs, 5
& aliud cælans cõſcientia: nobiſcꝫ alienis & indoctis loqueris per parabolas, tuis autem
myſteria cõfiteris: & hoc iuxta ſcripturã te facere iactas: quia dictũ eſt: Turbis Ieſus in pa-
rabolis loquebatur: & ad diſcipulos in domo dicit: Vobis datũ eſt ſcire myſteria regni
cœlorum, illis aũt non eſt datum. Sed ut dicere cœperam, exponã breuiter principum &
ſociorũ tuorũ nomina: ut animaduertas, qualiũ conſortio gloriaris. Manichæus electos
ſuos, quos inter animas Platonis in cœleſtibus collocat, dicit omni carere peccato, nec
ſi uelint, poſſe peccare. Ad tanta enim eos uirtutum culmina tranſcendiſſe, ut carnis ope-
ribus illudant. Priſcillianus in Hiſpania pars Manichæi, de turpitudine cuius te diſcipu-
li diligunt plurimũ, uerbum perfectionis & ſcientiæ ſibi temere uendicantes, ſoli cum ſo-
lis clauduntur mulierculis, & illud eis inter coitum amplexuſcꝫ decantant: Tum pater 6
omnipotens fœcundis imbribus æther Coniugis in gremium lætæ deſcendit: & omneis
Magnus alit, magno cõmixtus corpore, fœtus. Qui quidem partẽ habent Gnoſticæ hæ-
reſeos, de Baſilidis impietate uenientem. Vnde & uos aſſeritis eos, qui abſcꝫ legis ſciẽtia
ſunt, peccata uitare non poſſe. Quid loquar de Priſcilliano, qui & ſeculi gladio, & totius
orbis autoritate damnatus eſt? Euagrius Ponticus Hyperborita, qui ſcribit ad uirgines, 7
ſcribit ad monachos, ſcribit ad eam cuius nomen nigredinis teſtatur perfidiæ tenebras,
edidit librũ & ſententias περὶ ἀπαθείας, quam nos impaſsibilitatẽ uel imperturbationem
poſſumus dicere, quãdo nunquã animus ullo perturbationis uitio cõmouetur: & ut ſim
pliciter dicam, uel ſaxũ uel Deus eſt. Huius libros per Orientẽ Græcos, & interpretante
diſcipulo eius Ruffino, Latinos plericꝫ in Occidente lectitant: qui librũ quocꝫ ſcripſit,
quaſi de monachis: multoſcꝫ in eo enumerat, qui nunquã fuerunt: & quos fuiſſe Orige-
niſtas, & ab epiſcopis damnatos eſſe nõ dubiũ eſt, Ammoniũ uidelicet & Euſebiũ & Eu
thymiũ, & ipſum Euagriũ, Or quocꝫ & Iſidorũ, & multos alios, quos enumerare tædiũ
eſt, & iuxta illud Lucretij: Acueluti pueris abſinthia tetra medentes Cum dare conan- D
tur, prius oras pocula circum Contingunt dulci mellis flauoꝰcꝫ liquore: ita ille unum lo-
annem in ipſius libri poſuit principio, quem & catholicũ & ſanctũ fuiſſe non dubiũ eſt,
ut per illius occaſionẽ cæteros quos poſuerat hæreticos, eccleſiæ introduceret. Illam au-
tem temeritatẽ, imò inſaniam eius, quis digno poſsit explicare ſermone, quod librũ Xy-
ſti Pythagorei, hominis abſcꝫ Chriſto atcꝫ ethnici, immutato nomine, Sixti martyris, &
Romanæ eccleſiæ epiſcopi prænotauit: in quo iuxta dogma Pythagoricorũ, qui homi-
nem exæquant Deo, & de eius dicunt eſſe ſubſtantia, multa de perfectione dicuntur: ut
qui uolumen philoſophi neſciunt, ſub martyris nomine bibant de aureo calice Babylo-
nis. Denicꝫ in ipſo uolumine nulla prophetarũ, nulla patriarcharum, nulla apoſtolorum,
nulla Chriſti fit mentio, ut epiſcopum & martyrem ſine Chriſti fide fuiſſe cõtendat. Vn-
de & uos plurima contra eccleſiam uſurpatis teſtimonia. Fecerat hoc & in ſancti Pam-
phili martyris nomine, ut librũ primũ ſex librorum defenſionis Origenis, Euſebij Cæſa-
rienſis quem fuiſſe Arianum nemo eſt qui neſciat, nomine Pamphili martyris prænota-
ret, quo ſcilicet egregia illa quatuor Origenis περὶ ἀρχῶν uolumina Latinis infunderet
auribus. Vis adhuc & aliũ noſſe tui erroris principem? Doctrina tua Origenis ramuſcu-
lus eſt. In eo enim pſalmo, ubi ſcriptum eſt (ut de cæteris taceam) Inſuper & uſque ad no- 8
ctem erudierunt me renes mei: aſſerit uirũ ſanctum, de quorum uidelicet & tu numero es,
cum ad uirtutũ uenerit ſummitatẽ: ne in nocte quidẽ ea pati, quæ hominum ſunt, nec co-
gitatione uitiorũ aliqua titillari. Nec erubeſcas de ſocietate taliũ, renuens eorũ nomina,
quorum blaſphemijs iungeris. Iouiniani ſecunda quæſtio, tui ingenij diſciplina eſt. Quic
quid illi reſponſum eſt, tibi reſponſum credito. Nec fieri poteſt, ut diuerſus ſit eorum exi
tus, quorum eſt una ſententia. Cum hæc ita ſe habeant, quid uolunt miſeræ mulierculæ
oneratæ peccatis, quæ circumferuntur omni uento doctrinæ, ſemper diſcẽtes & nunquã
ad ſcientiam ueritatis peruenientes: & cæteri mulierc ularum ſocij, prurientes auribus,
& igno-

A & ignorantes quid audiant, quid loquantur, qui uetuſtiſsimũ cœnũ, quaſi nouã ſuſcipi-
9 unt temperaturã: qui (iuxta Ezechielẽ) liniunt parietẽ abſq; temperamento, & ſuperue-
niente ueritatis pluuia, diſsipantur? Simon magus hæreſim condidit, Helenæ meretricis
adiutus auxilio. Nicolaus Antiochenus omniũ immundiciarũ repertor, choros duxit fœ
mineos. Marcion Romã præmiſit mulierẽ, quæ decipiendos ſibi animos præpararet. A-
pelles Philomenen ſuarũ comitẽ habuit doctrinarũ. Montanus immundi ſpiritus prædi
cator, multas eccleſias per Priſcã & Maximillã, nobiles & opulentas fœminas, primũ au-
ro corrupit, deinde hæreſi polluit. Dimittã uetera, ad uiciniora tranſcendã. Arius, ut or-
bem deciperet, ſororẽ principis ante decepit. Donatus per Aphricã ut infelices quoſque
fœtentibus pollueret aquis, Lucillæ opibus adiutus eſt. In Hiſpania Agape Elpidiũ, mu-
lier uirũ, cæcũ cæca duxit in foueã, ſucceſſoremq; ſui Priſcillianũ habuit Zoroaſtris magi
ſtudioſiſsimũ, & ex mago epiſcopũ: cui iuncta Galla non gente, ſed nomine, germanam
10 huc illucq; currentẽ, alterius & uicinæ hæreſeos reliquit hæredẽ. Nunc quoq; myſteriũ
iniquitatis operatur. Duplex ſexus utrunq; ſupplantat, ut illud propheticũ cogamur aſ-
ſumere: Clamauit perdix, cõgregauit quæ non peperit, faciens diuitias ſuas, non cum iu-
dicio. In dimidio dierũ derelinquet eas, & nouiſsimũ eius erit inſipiens. Illud uero quod
ad decipiendos homines quoſq; poſtea huic ſententiæ coaptarũt (non abſq; Dei gratia)
cum prima legẽtes fronte decipiat, introſpectũ & diligentiſsime uentilatũ, decipere non
poteſt. Ita enim Dei gratiã ponunt, ut non per ſingula opera eius nitamur & regamur au
xilio: ſed ad liberũ referunt arbitriũ, & ad præcepta legis, ponentes illud Eſaiæ: Legẽ eã
Deus in adiutoriũ poſuit: ut in eo Deo referendæ ſint gratiæ, q̃d tales nos cõdiderit, qui
noſtro arbitrio poſsimus & eligere bona, & uitare mala: & non intelligunt iſta dicentes,
quod per os eorũ intolerabilẽ blaſphemiã diabolus ſibilet. Si eã in eo tantũ Dei eſt gra-
tia, quod propriæ nos cõdidit uoluntatis, & libero arbitrio cõtenti ſumus: nec ultra eius
indigemus auxilio, ne ſi indiguerimus liberum frãgatur arbitriũ: ergo nequaquam ultra
B orare debemus: nec illius clementiam precibus flectere, ut accipiamus quotidie, quod ſe-
mel acceptũ in noſtra eſt poteſtate. Iſtiuſmodi homines tollunt orationẽ: & per liberum
arbitrium, non homines propriæ uoluntatis, ſed Dei potentiæ factos ſe eſſe iactant, qui
nullius ope indigent. Tollantur & ieiunia omniſq; continentia. Quid enim mihi neceſ-
ſe eſt laborare, ut accipiam per induſtriam, quod ſemel meæ factum eſt poteſtatis? Hoc
quod dico, non meum eſt argumentum. Vnus diſcipulorũ eius, imò iam magiſter & to-
tius ductor exercitus, & contra Apoſtolũ uas perditionis, per ſolœciſmorum, & non (ut
ſui iactitant) ſyllogiſmorum ſpineta decurrens, ſic philoſophatur & diſputat: Si nihil ago
abſq; Dei auxilio: & per ſingula opera, eius eſt omne quod geſſero: ergo non ego qui la
boro, ſed Dei in me coronabitur auxilium, fruſtraq; dedit arbitrij poteſtatẽ, quam imple
re non poſſum, niſi ipſe me ſemper adiuuerit. Deſtruitur enim uoluntas, quæ alterius ope
indiget. Sed liberum dedit arbitrium Deus, quod aliter liberũ non erit, niſi fecero quod
uoluero. Ac per hoc ait: Aut utor ſemel poteſtate quæ mihi data eſt, ut liberum ſeruetur
arbitrium: aut ſi alterius ope indigeo, libertas arbitrij in me deſtruetur. Qui hæc dicit,
quam non excedit blaſphemiã? quæ hæreticorũ uenena non ſuperat? Aſſerunt ſe per ar-
bitrij libertatẽ nequaquã ultra neceſſariũ habere Deum, & ignorant ſcriptum: Quid ha-
bes quod non accepiſti? ſi autem accepiſti, quid gloriaris, quaſi non acceperis? Magnas
agit Deo gratias, qui per libertatem arbitrij rebellis in Deum eſt: quam nos libenter am-
plectimur, ita duntaxat, ut agamus ſemper gratias largitori: ſciamusq; nos nihil eſſe, niſi
quod donauit, in nobis ipſe ſeruauerit, dicente Apoſtolo: Non eſt uolentis neq; curren-
tis, ſed miſerentis Dei. Velle & currere meum eſt: ſed ipſum meum, ſine Dei ſemper auxi
lio non erit meum. Dicit enim idem Apoſtolus: Deus eſt qui operatur in nobis & uelle
& perficere. Et ſaluator in Euangelio: Pater meus uſque modo operatur, & ego operor.
Semper largitor, ſemperq; donator eſt. Non mihi ſufficit, quod ſemel donauit, niſi ſem-
per donauerit. Peto, ut accipiam: & cum accepero, rurſus peto. Auarus ſum ad accipien-

da beneficia Dei, nec ille deficit in dando, nec ego ſatior in accipiendo. Quanto plus bibero, tanto plus ſitio. Legi enim à pſalmiſta cantari: Guſtate & uidete, quoniam ſuauis eſt Dominus. Omne quod habemus bonũ, guſtus eſt Domini. Cũ me putauero ad calcem peruenisſe uirtutũ, tunc habebo principiũ. Principium enim ſapiẽtiæ timor Domini: qui expellitur atq; deſtruitur charitate. Hæc hominibus ſola perfectiõ, ſi imperfectos eſſe ſe nouerint. Et uos, inquit, cum omnia feceritis, dicite: Serui inutiles ſumus: quod debuimus facere, fecimus. Si inutilis eſt qui fecit omnia, quid de illo dicendum eſt, qui explere non potuit? Vnde & Apoſtolus, ex parte accepiſſe, & ex parte cõprehendiſſe ſe dicit, & necdũ eſſe perfectũ: præteritorũq; obliuiſci, & in futurũ ſe extendere. Qui ſemper præteritorum obliuiſcitur, & futura deſiderat, oſtendit ſe præſentibus non eſſe contentum. Quod autem ſurſum deorſum iactitant, liberũ à nobis arbitrium deſtrui, audiant ecõtrario eos arbitrij deſtruere libertatẽ, qui male eo abutũtur aduerſum beneficium largitoris. Quis deſtruit arbitriũ? Ille, qui ſemper Deo agit gratias: & quodcũq; in ſuo riuulo fluit, ad fontẽ refert? an qui dicit: Recede à me, quia mundus ſum, non habeo te neceſſarium? Dediſti enim mihi ſemel arbitrij libertatẽ, ut faciam quod uoluero: quid rurſum te ingeris, ut nihil poſsim facere, niſi tu in me tua dona compleueris? Fraudulenter prætendis, ut Dei gratiã ad conditionẽ hominis referas, & non in ſingulis operibus auxiliũ Dei requiras, ne ſcilicet liberũ arbitriũ uidearis amittere: & cum Dei contemnas adminiculum, hominũ quæras auxilia. Audite quæſo, audite ſacrilegũ. Si, inquit, uoluero curuare digitum, mouere manum, ſedere, ſtare, ambulare, diſcurrere, ſputa iácere, duobus digitulis narium purgamenta decutere, releuare aluum, urinam digerere, ſemper mihi auxilium Dei neceſſarium erit? Audi ingrate, imò ſacrilege, Apoſtolũ prædicantẽ: Siue manducatis, ſiue bibitis, ſiue aliud quid agitis, omnia in nomine Domini agite. Et illud Iacobi: Ecce nũc qui dicitis, hodie aut cras proficiſcemur in illam ciuitatẽ, & faciemus illic annum, ut negociemur & lucremur, qui neſcitis de craſtino. Quæ enim eſt uita ueſtra? Aura eſt enim ſiue uapor paululũ apparens, deinde diſsipatur: pro eo quod debeatis dicere: ſi Dominus uoluerit, & uixerimus, faciemus aut hoc aut illud. Nũc autẽ exultatis in ſuperbijs ueſtris, omnis iſtiuſmodi gloriatio peſsima eſt. Iniuriam tibi fieri putas & deſtrui arbitrij libertatẽ, ſi ad Deum ſemper autorẽ recurras, ſi ex illius pẽdeas uoluntate, & dicas: Oculi mei ſemper ad Dominũ, quoniã ipſe euellet de laqueo pedes meos? Vnde & audes lingua proferre temeraria, unumquenque arbitrio ſuo regi? Si ſuo arbitrio regitur, ubi eſt auxilium Dei? Si Chriſto rectore non indiget, quomodo ſcribit Hieremias: Non eſt in homine uia eius, & à Domino greſſus hominis diriguntur? Facilia dicis Dei eſſe mandata, & tamen nullum proferre potes, qui uniuerſa cõpleuerit. Reſponde mihi, facilia ſunt an difficilia? Si facilia, profer quis ea impleuerit, & cur Dauid in pſalmo canat: Qui fingis laborẽ in præcepto. Et iterũ: Propter uerba labiorũ tuorum ego cuſtodiui uias duras. Et Dominus in Euangelio: Intrate per anguſtam portam. Et: Diligite inimicos ueſtros. Et: Orate pro his qui perſequuntur uos? Sin autem difficilia, cur auſus es dicere, facilia eſſe Dei mandata, quæ nullus impleuerit? Non intelligis tuas inter ſe repugnare ſententias? Aut enim facilia ſunt, & infinita eſt multitudo hominum qui ea impleuerint: aut difficilia, & temere dixiſti eſſe facile, quod difficile eſt. Soletis & hoc dicere: aut poſsibilia eſſe mandata, & recte à Deo data: aut impoſsibilia, & non in his eſſe culpam qui accepere mandata, ſed in eo qui dedit impoſsibilia. Nunquid præcepit mihi Deus, ut eſſem quod Deus eſt, ut nihil inter me eſſet & Dominũ creatorẽ: ut maior eſſem angelorũ faſtigio, ut haberẽ quod angeli non habent? De illo ſcriptũ eſt quaſi proprium: Qui peccatũ non fecit, nec dolus inuentus eſt in ore eius. Si hoc & mihi cum Chriſto commune eſt, quid ille habuit propriũ? alioqui per ſe tua ſententia deſtruetur. Aſſeris poſſe hominẽ eſſe ſine peccato, ſi uelit: & poſt grauiſsimũ ſomnũ ad decipiendas rudes animas fruſtra conaris adiungere, non abſq; Dei gratia. Si enim ſemel homo per ſe poteſt eſſe ſine peccato, quid neceſſaria eſt Dei gratia? Sin autem ſine illius gratia nihil poteſt facere, quid neceſſe fuit

A fuit dicere, poſſe quod non poteſt? Poteſt, inquit, eſſe ſine peccato, poteſt eſſe perfectus ſi uoluerit. Quis enim Chriſtianorũ non uult eſſe ſine peccato: aut quis perfectionem recuſat, ſi ſufficit ei uelle: & ſtatim ſequitur poſſe, ſi uelle præceſſerit? Nullusq; Chriſtianorum eſt, qui nolit eſſe ſine peccato: omnes ergo ſine peccato erunt: quia utiq; omnes cupiũt eſſe ſine peccato. Et in hoc ingratis teneberis, ut quia nullũ, aut rarum quenquã ſine peccato proferre potes, omnes ſine peccato eſſe poſſe fatearis. Poſsibilia, inquit, mandata dedit Deus. Et quis hoc negat? Sed quomodo hæc intelligenda ſit ſentẽtia, uas electionis apertiſsime docet: ait enim: Quod erat impoſsibile legis, in quo infirmabatur per carnem: Deus filiũ ſuum mittens in ſimilitudinẽ carnis peccati, & de peccato condemnauit peccatũ in carne. Et iterũ: Ex operibus legis non iuſtificabitur omnis caro. Quod ne de lege Moyſi tantũ dictũ putes, & non de omnibus mandatis, quæ uno legis nomine continentur, idem Apoſtolus ſcribit, dicens: Conſentio enim legi Dei iuxta interiorẽ hominem: uideo aũt aliã legẽ in membris meis, repugnantẽ legi mentis meæ, & captiuantẽ me in lege peccati, quæ eſt in membris meis. Miſer ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Ieſum Chriſtũ Dominũ noſtrũ. Cur autem hoc dixerit, alio ſermone demonſtrat. Scimus enim q̃ lex ſpiritualis eſt, ego autẽ carnalis ſum, uenundatus ſub peccato. Quod enim operor, non cognoſco. Nõ enim quod uolo, illud operor: ſed quod odi, illud facio. Si autẽ quod nolo, hoc facio, cõſentio legi, quoniam bona eſt. Nunc aũt nequaquã operor illud, ſed quod in me habitat, peccatũ. Scio enim q̃ nõ habitat in me, hoc eſt, in carne mea, bonũ. Velle enim adiacet mihi, perficere autẽ bonum non inuenio. Non enim quod uolo, bonũ, hoc facio: ſed quod nolo, malũ, hoc ago. Si autem quod nolo, hoc facio, nequaquã ego operor illud, ſed quod habitat in me, peccatũ. Reclamabis & dices: Manichæorũ dogma nos ſequi, & eorum qui de diuerſis naturis eccleſiæ bella concinnant, aſſerentiũ malam eſſe naturã quæ immutari nullo modo poſsit. Et hoc non mihi, ſed Apoſtolo imputa, qui nouit aliud eſſe Deum, aliud eſſe hominẽ: aliam car-
B nis fragilitatẽ, aliã ſpiritus fortitudinẽ. Caro enim deſiderat cõtra ſpiritum, & ſpiritus contra carnẽ: & hæc inuicẽ ſibi aduerſantur, ut non quæ uolumus, ipſa faciamus. A' me nunquam audies malam eſſe naturam. Sed quomodo ſit carnis fragilitas differenda, ipſo qui ſcripſit docente, diſcamus. Interroga eum quare dixerit: Non enim quod uolo, hoc operor: ſed quod odi, malum, illud facio. Quæ neceſsitas illius impediat uoluntatẽ, quæ tantas uis, odio digna imperet facere: ut non quod uult, ſed quod odit & non uult, facere cõpellatur? Reſpondebit tibi: ô homo, tu quis es qui reſpondeas Deo? Nunquid dicit figmẽtum figulo: quare me feciſti ſic? An non habet poteſtatẽ figulus luti, de eadem maſſa aliud quidem uas facere in honorem, aliud autem in contumeliam? Obĳce Deo fortiorem calumniam, quare adhuc cum in utero eſſent Eſau & Iacob, dixerit: Iacob dilexi, Eſau autem odio habui. Accuſa eum iniquitatis, cur Achar filius Charmi, de Hierichuntina præda aliqua furatus ſit, & tanta milia hominum illius uitio trucidata ſint. Quamobrem filĳ Eli peccauerint, & omnis penè populus extinctus, arcaq; ſit capta. Dauid peccauit ut enumeraret populum, & cur in toto Iſraele tanta hominum cæſa ſint milia. Et ad extremum (quod ſolet nobis obĳcere contubernalis ueſter Porphyrius) qua ratione clemẽs & miſericors Deus ab Adam uſq; ad Moyſen, & à Moyſe uſq; ad aduentũ Chri-
11 ſti paſſus ſit uniuerſas gentes perire ignorantia legis & mandatorũ Dei. Neq; enim Britannia fertilis prouincia tyrannorũ, & Scoticæ gentes, omnesq; uſq; ad Oceanũ per circuitum barbaræ nationes, Moyſen prophetasq; cognouerant. Quid neceſſe fuit eum in ultimo uenire tempore, & non priuſquam innumerabilis periret hominum multitudo? Quam quæſtionem beatus Apoſtolus ad Romanos ſcribens, prudentiſsime uentilat, ignorans hæc, & Dei concedens ſcientię Dignare & tu iſta neſcire, quæ quæris. Cõcede Deo potentiã ſui, nequaq; te indiget defenſore. Ego miſerabilis, qui tuas expecto contumelias, qui illud ſemper lego: Gratia ſalui facti eſtis, Et: Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata: ut de mea fragilitate loquar, noui me multa uelle,

quæ facienda ſunt, & tamen implere non poſſe. Spiritus enim fortitudo ducit ad uitam, c
ſed carnis fragilitas ducit ad mortẽ. Et audio Dominũ cõmonentẽ: Vigilate & orate, ne
intretis in tẽtationẽ. Spiritus promptus eſt, caro aũt infirma. Fruſtra blaſphemas & igno-
rantium auribus ingeris, nos liberũ arbitriũ cõdemnare. Damnetur ille qui damnat. Cæ-
terum non ex eo differimus à brutis animalibus, quod liberi arbitrij conditi ſumus: ſed
ipſum liberũ (ut diximus) arbitriũ Dei nititur auxilio, illiuſq; per ſingula ope indiget: q̃d
uos non uultis. Sed id uultis, ut qui ſemel habet liberũ arbitriũ, Deo adiutore non egeat.
Liberũ arbitriũ dat liberã uoluntatẽ, & non ſtatim ex libero arbitrio homo facit, ſed Do
mini auxilio, qui nullius ope indiget. Tu ipſe qui perfectam & Deo æqualem in homini
bus iuſticiam iactitas, & peccatorẽ te eſſe confiteris: reſponde mihi, uelis an nolis carere
peccato? Si uis, quare iuxta ſententiam tuam non imples quod deſideras? Sin autem non
uis, contemptorem te præceptorũ Dei eſſe demonſtras. Si contẽptor es, utiq; & pecca-
tor. Si peccator, audi tibi ſcripturam loquentem: Peccatori dixit Deus: Quare tu enarras
iuſticias meas, & aſſumis teſtamentũ meum per os tuum? Tu uero odiſti diſciplinam, &
proiecisti uerba mea retrorſum. Verba Dei dum nõ uis facere, poſt tergum tuum proij-
cis. Et nouus Apoſtolus, orbi terrarũ facienda & non facienda decernis. Sed non eſt ita,
ut loqueris: aliud in tua mente uerſatur. Quando enim te dicis peccatorẽ, & poſſe homi-
nem ſine peccato eſſe, ſi uelit: illud uis intelligi, te quidem ſanctum eſſe, & omni carere
peccato: ſed per humilitatẽ, peccati nomen aſſumere: ut alios potius laudes, & tibi detra-
has. Illud quoq; argumentum ueſtrum ferre quis poſsit? Dicitis his uerbis: Aliud eſt eſſe,
aliud eſſe poſſe. Eſſe nõ eſt in noſtra poſitum poteſtate, eſſe autem poſſe generaliter dici.
Quod licet alius non fuerit, tamen poſsit eſſe qui eſſe uoluerit. Rogo quæ eſt iſta argumẽ
tatio, poſſe eſſe, quod nunquam fuerit? poſſe fieri, quod nullum feciſſe teſteris? id cuilibet
tribuere, qui an futurus ſit ignores: & dare neſcio cui, quod in patriarchis & prophetis
& apoſtolis fuiſſe nequeas approbare? Audi eccleſiaſticam ſimplicitatem, ſiue ruſticita-
tem, aut imperitiam, ut uobis uidetur. Loquere, quod credis: publice prædica, quod ſe- D
creto diſcipulis loqueris. Qui dicis te habere arbitrij libertatem, quare non libere quod
ſentis loqueris? Aliud audiunt cubiculorũ tuorũ ſecreta, aliud roſtrorum populi. Etenim
uulgus indoctũ non poteſt arcanorũ tuorũ onera ſuſtentare, nec capere ſolidum cibum,
quod infantiæ lacte cõtentum eſt. Necdum ſcripſi, & cõminaris mihi reſcriptorum tuo-
rum fulmina: ut ſcilicet hoc timore perterritus, non audeam ora reſerare: & non animad-
uertis idcirco nos ſcribere, ut uos reſpõdere cogamini: & aperte aliquando dicere, quod
pro tempore perſonis & locis uel loquimini uel tacetis. Nolo uobis liberum eſſe, nega-
re quod ſemel ſcripſeritis. Eccleſiæ uictoria eſt, uos aperte dicere quod ſentitis. Aut enim
idem reſponſuri eſtis, quod & nos loquimur: & nequaquam eritis aduerſarij, ſed amici.
Aut ſi contraria noſtro dogmati dixeritis, in eo uincemus, quod omnes cognoſcent ec-
cleſiæ, quid ſentiatis. Sententias ueſtras prodidiſſe, ſuperaſſe eſt. Patet prima fronte bla-
ſphemia. Non neceſſe habet cõuinci, quod ſua ſtatim profeſsione blaſphemum eſt. Mi-
namini nobis reſponſionem, quam uitare nullus poteſt, niſi qui omnino non ſcribit. Vn
de noſtis quid dicturi ſimus, ut reſponſionem paretis? Forſitan ueſtra dicemus, & idcir-
co ingenij ueſtri acuetis ſtylũ. Eunomiani, Ariani, Macedoniani, nominibus ſeparati, im-
pietate cõcordes, nullũ nobis laborem faciunt. Loquuntur enim quod ſentiunt. Sola hęc
hæreſis eſt, quæ publice erubeſcit loqui, quod ſecreto docere non metuit. Magiſtrorum
ſilentia profert rabies diſcipulorũ. Quod audierunt in cubiculis, in tectis prædicant: ut ſi
placuerit auditoribus quod dixerint, referatur ad gloriã magiſtrorũ: ſi diſplicuerit, culpa
ſit diſcipuli, nõ magiſtri. Ideo creuit ueſtra hęreſis, & decepiſtis plurimos: maximeq; eos,
qui adhærẽt mulieribus, & ſciũt ſe peccare non poſſe: quia ſemper docetis, ſemper nega-
tis: & audire meremini illud propheticũ: Gloriam in partubus & parturitionibus da illis
Domine. Quid dabis illis? Vuluam ſterilem & ubera arentia. Feruet animus, nec poſſum
uerba cohibere. Epiſtolaris anguſtia non patitur longi operis magnitudinem. Nullius
in hoc

A in hoc opuſculo nomen proprie tangitur. Aduerſus magiſtrũ peruerſi dogmatis loquuti ſumus. Qui ſi iratus fuerit atque reſcripſerit, ſuo quaſi mus prodetur indicio, ampliora in uero certamine uulnera ſuſcepturus. Multi anni ſunt, quod ab adoleſcentia uſque ad hanc ætatẽ, diuerſa ſcripſi opuſcula, ſemperq́; habui ſtudio audientibus loqui, quod publice in eccleſia didicerã: nec philoſophorũ argumenta ſectari, ſed apoſtolorum ſimplicitati acquieſcere, ſciens illud ſcriptum: Perdam ſapientiam ſapientium, & prudentiã prudentiũ reprobabo. Et: Fatuũ Dei ſapientius eſt hominibus. Cum hæc ſe ita habeant, prouoco aduerſarios, ut omnes retro chartulas ex integro diſcutiant: & ſi quid in meo ingenioli uitiũ repererint, proferant in medium. Aut enim bona erunt, & contradicam eorum calumniæ: aut reprehenſibilia, & contitebor errorem, malens emendare quàm per [illegible] in prauitate ſententiæ. Et tu ego doctor egregie, aut defende quod loquutus es: aut ſententiarũ tuarum acumina aſtrue eloquio ſubſequenti: ne quando tibi placuerit, quod loquutus es: aut certe erraui, quaſi homo, libere confitear. Et concordans [illegible] inter ſe redde concordiam. In mentem tibi uenerat, tunicam ſaluatoris nec à militibus buccinaſſe conſciſſam. Fratru inter ſe certis iurgia, & rides apoſtatas, quod ab ſuo nomine Chriſti appellentur. Imitare Iouam, & dicito propter me eſt ſtirps [illegible] tollite me, & mittite in mare. Ille humilitate deiectus eſt in profundum, ut [illegible] Domini glorioſus reſurgeret. Tu per ſuperbiam ad aſtra ſuſtolleris, ut de te loquatur Ieſus: Videbam ſatanam ſicut fulgur cadentẽ de cœlo. Quod autem in ſcripturis ſanctis multi iuſti appellentur, ut Zacharias & Heliſabet, Iob, Ioſaphat, & Ioſias, & multi quorum nominibus ſacra ſcriptura contexta eſt, quanq̃ in promiſſo opere plenius (ſi gratiã Dominus dederit) dicturus ſum: tamen in præſenti epiſtola hoc breuiter perſtrinxiſſe ſufficiat, quod iuſti appellentur, non quod omni uitio careant, ſed quod maiori parte uirtutum cõmendentur. Denicq̃ & Zacharias ſilentio cõdemnatur, & Iob ſuo ſermone reprehen-
B ditur, & Ioſaphat & Ioſias, qui iuſti abſq̃ dubio dicti ſunt, feciſſe narrantur, quæ Domino diſplicerent. Quorũ alter impio auxiliũ tulit, & correptus eſt à propheta: alter contra præceptum Domini ore Hieremię, occurrit Nechao regi Aegyptio, & interfectus eſt: et tamen uterq̃ iuſtus appellatur. De cæteris non eſt huius temporis ſcribere: neq̃ enim à me librum, ſed epiſtolam flagitaſti: qui dictandus eſt ex ocio, & omnes oblatrationes eorum, Chriſti auxilio deſtruendæ, quod nobis ſanctarum ſcripturarum teſtimoniis aſſerendum eſt, in quibus quotidie credentibus loquitur Deus. Illudq̃ te per ſanctæ & illuſtris domus conciliabulum precor, atq̃ cõmoneo, ne per unum aut ut multum, tres homunculos ſuſcipiant tantarum feces hæreſeon, aut (ut parum dicam) infamiam: ut ubi primum uirtus & ſanctitas laudabatur, ibi præſumptionis diabolicæ & ſordidiſſimæ ſocietatis turpitudo uerſetur. Sciantq̃ qui huiuſcemodi hominibus opes ſuggerunt, hæreticorum multitudinem congregare: & Chriſti hoſtes facere & enutrire aduerſarios eius, fruſtraq̃ aliud lingua prætendere, cum manu ſentire aliud comprobentur.

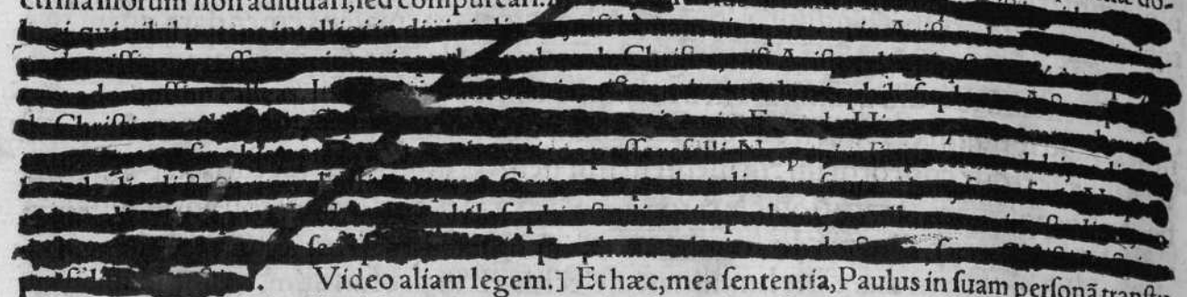
PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 SEd æqualitatẽ.] Vt per nos ipſos & noſtrapte uirtute boni ſimus & nullis affectibus obnoxij. Pythagoræ & Zenonis.] Nã Pythagoras diuinitatẽ affectabat, hominẽ dicebat eſſe Dei ſubſtantiam, ut paulo inferius explicat: & Zenon inducebat ἀπάθειαν, hoc eſt, uacuitatẽ affectuũ, quam Ariſtoteles improbat, & poſteriores etiam Stoici. Græci appellant πάθη.] Quos aliquando uertunt affectus, aliquando perturbationes animi, aliquando motus & impetus, aliquando morbos. Nam paſſiones, ut recentiores loquuntur, non probant antiqui.

Aegritudinẽ.] Sunt quatuor affectus præcipui: Dolor, uoluptas, ſpes & metus: quos & Vergilius cõplexus eſt in ſexto Aeneidos. Hinc metuunt cupiuntq̃, dolent gaudentq̃. Quanq̃ Ariſtoteles in genere definit affectus, quos uel dolor uel uoluptas comitatur, cuiuſmodi ſunt cupiditas, ira, metus, fiducia, inuidia, gaudiũ, amicitia, odiũ, deſideriũ, æmulatio, miſericordia. Peripatetici.] Hi uolunt affectus eſſe ſtimulos quoſdam ad uirtutes. At hæc pulchre refellit Seneca. Sed umbras & uota.] Vmbras, quod imaginentur ſapientem qui nuſquam ſit. Vota, quod optent magis, quàm præſtent.

2 Hoc eſt enim hominẽ ex homine.] Demiror cur Hieronymus tam iniquus ſit huic Stoicorum paradoxo, quo nihil eſſe poſſit Chriſtianius, ſi quis recte interpretetur. Etenim ſi non aſſequaris, eſt ta-

men aliquid,ad id quod est optimum niti.Deinde Christianum est,ex homine in Deum transfigura c
ri quoad licet:nec hoc est superbiæ,sed pietatis.Deus autem nullis mouetur affectibus.Porrò ob mi-
sericordiam Augustinus est infensus Stoicis, quasi non possim subuenire proximo, nisi dolore sti-
mulatus.Beneficiũ eleemosyna est,non animi dolor. Porrò quod Paulus ait: Miser ego homo, alie-
nam personam in se transtulit. Nam hoc ipsum quod scripsit de angelo Satanæ, Hieronymus alicu-
bi de uehementi capitis dolore interpretatur. Hinc metuunt, cupiunt.] Hoc ex opinione Pla
tonis dixit Vergilius, qui putauit animas è cœlo delapsas, & crassis immersas corporibus, huiusmo-
di affectibus obnoxias reddi. Quidam nostrorum.] Dictum est alicuius Christiani,fortasse Cy- 3
priani aut Tertulliani.Nostrorum enim addit,ne putares ethnicum. Patriarchæ hæreticorum.]
Significat omneis hæreses è philosophorum literis esse natas:& puritatem Christianæ sapientiæ do-
ctrina illorum non adiuuari,sed conspurcari. [illegible]

Video aliam legem.] Et hæc,mea sententia,Paulus in suam personã transtu
lit, quo minus molesta esset disputatio: non quod ipse iam huiusmodi uexaretur affectibus, utpote
perfectus. Noua stropha.] Stropha,est obliqua sermonis figura,quum aliud agimus,aliud præ 4
nobis ferimus, hoc est cum laudando mordemus, obiurgando adulamur, à στρέφω, torqueo. Hoc
admonui, ne quis è stropha faceret scropham, ut non raro solet accidere. Sed qui esse possint.]
Itidem respondent Stoici de suo sapiente. Itidem Tullius & Quintilianus de suo oratore: & recte,
mea quidem sententia,oportet enim exemplar absolutissimum esse. Omne quod futurum.] Est
in Ecclesiaste: Nihil nouum sub sole, &c. In corpore pulcherrimo.] Alluserit ad illud Horatia-
num: Velut si egregio inspersos reprehendas corpore nęuos. Conclusit Deus.] Obsecro,quid
hæc aduersus Stoicos? Neque enim consequitur ex his,omnes semper peccaturos,si semel peccato-
res deprehensi sunt. Qui apud illos compositus est.] α particula est priuatiua, & ἁμαρτάνω, D
pecco siue erro. Vnde composita uox ἀναμάρτητος, interiecta litera ν, propter hiatum uocalium.
Hieronymus putat nihil interesse inter Græcum sermonem & Latinum: tamen Græca uox magis
sonat habitum,quàm actum: quasi dicas, impeccabilem, aut qui possit non peccare: non qui careat
peccato. Quanquam hinc quoq; consequitur quod infert Hieronymus. Nosti enim.] Quod 5
hic torquet Hieronymus in Pelagium, id in superioribus epistolis pro se torquet: adeo nouit ijsdem
locis in utranq; partem uti. Manichæus.] Nam is aiebat, animas auditorum suorum in electos
reuolui, aut maiore compendio in escas electorum: ut inde purgatæ, in nulla iam corpora reuolue-
rentur:cæterorum enim animas in pecudum corpora retrudi:autor Augustinus. Addidit autem,ani-
mas Platonis, quod hic error Platonicum quiddam sapit, qui scripsit, animas olim in cœlo apud lo-
uem uixisse: inde quasdam fractis alis delapsas, in humana corpora demersas: in quibus si degene-
rassent, rursus in asinorum, piscium, & cæterorum animantium corpora demigrare, donec purgatæ
resipiscant. Pars Manichæi.] Nam cum illo in pleriscq; cõsentit,in alijs sentit cum Pelagio,non-
nulla ex sese reperit. Quod autem ait de turpitudine, significat illos secretis congressibus turpitudi-
nes exercere solitos, quas ut tegerent, hoc uersu solent suos admonere: Iura,periura, secretum pro-
dere noli. Tum pater omnipotens.] His uersibus Vergilius describit coitum Iouis cum sua Iu- 6
none: quos Hieronymus ridendi causa torquet ad turpitudines Priscillianistarum. Gnosticæ
hæreseos.] Gnostici dicti sunt Græco uocabulo, ob insignem eruditionem quam sibi uindicabant,
quum nihil istis nec indoctius, nec stultius. Turpissimas libidines in sacris suis exercebant: unde &
βορβορῖται dicti sunt, à cœno. Hi animam hominis dicunt esse particulam diuinæ naturæ. Hos Hie-
ronymus in Chronicis exortos putat à Basilide,Augustinus à Nicolaitis. Qui & seculi gladio.]
Nam is concilio Burdegalensi se damnandum intelligens,ad Imperatorem Maximum prouocauit,
auditusq; Treueris ab Euodio præfecto prætorio, à Maximo gladio addictus est cum Eucratia Del-
phidij rhetoris coniuge, & Latroniano, alijsq; erroris consortibus. Ibidem alia quædam Priscilliani
discipula, nomine Vrbica, ob impietatis pertinaciam, per seditionem uulgi, lapidibus extincta est.
Atque ita cœpere tum reuinci hæretici, non syllogismis, sed saxis ac ferro. Ita Prosper in Chronicon
appendice. Attestatur & Hieronymus in Catalogo scriptorum illustrium. Euagrius.] Memi- 7
nit Hieronymus in Catalogo scriptorum, Euagrij cuiusdam, cui tribuit ardens ingenium, cum quo
consuetudinem habuerit, sed opinor diuersum ab hoc. Nam complures fuerunt huius nominis.
Opinor esse eum, quem Gennadius commemorat Macarij discipulum. Nam operum tituli sa-
tis conueniunt cum his, quos recenset Hieronymus. Cuius nomen.] Apparet Melaniam
uocatum, quandoquidem scripsit Græce. Fuit alia, opinor, Melania laudatissima fœmina, cuius
alias

A aliàs meminit Hieronymus. περὶ ἀπαθείας.] ἀπάθεια, uacuitas affectuum. ſic autem Stoici uocant habitum illum conſtantem animi imperturbati. Diſcipulo eius Ruffino.] Hæc non ſine ſtomacho dicuntur, & apparet iam tum inter eos occultam fuiſſe ſimultatem. Or quoq;.] Nomẽ Ægyptium eſt, pro quo quidam mutauerant Origenem. At ueluti pueris.] Verſus ſunt Lucretij, quos citat & Quintilianus. Senſus eſt, paululũ mellis prælini, quo deceptus hauriás deinde rẽ amariſſimã abſinthium. Hieronymus hic digito deſignare uidetur opus quod inſcribitur, Vitæ patrũ. Nam is liber exordítur à Ioanne, quem mox ſequitur Or. Huius operis uerſionem cum Hieronymus aperte tribuat Ruffino, tamen nunc fertur titulo Hieronymi, etiam cum præfatione, ſi ſuperis placet.

Xyſti Pythagorei.] Extant huius ſententiæ aliquot. huius nomen mutauit in Sixtum Romanum põtificem. Vnde & uos.] Manet adhuc in apoſtropha, quam inſtituerat. nam id hæreticis dicit,

8 non Cteſiphonti. Ne in nocte quidem.] Sentit imaginationẽ Veneris in ſomno. Mirus uero error Origenis, & non tolerandus, ſi ſcripſerit huc proficere poſſe Chriſtianum, adiutum gratia Chriſti, ut non ſentiat obſcœna ſomnia: quod Plinius herba quadã effici poſſe credidit: aut uti careat fœdis cogitationibus, quaſi uero non tribuamus hanc integritatem multis ſanctis. An non ipſe Hieronymus in laudibus uirginitatis prædicat eos, qui angelorũ exemplo in carne uiuunt ſine carne? Cur nunc uſq; adeo diſplicet, nihil turpe ſomniare, & nihil obſcœni cogitare? Iam ut Stoicorum paradoxon non defendamus, certe fauere conueniebat, ut quod nobis ſpem faciat ad ſumma proficiendi. Qui ad ſummum nititur, aliquoties in medio ſubſiſtit. At qui medium deſtinauit, in imo ſæpenumero reſidet. Quid eſt hic, cur tragœdias excitemus, cur hæreſeos inculcemus uocabulum? Atque hæc quidem obiter cum Hieronymi pace dixerim, quem ita ſummũ uirum fuiſſe confiteor, ut hominem tamen in nonnullis fuiſſe ſentiam. Iouiniani ſecunda quæſtio.] Qua dixit, ſemel in Chriſto uere

9 baptizatos, relabi in peccatum non poſſe. Nouam ſuſcipiant temperaturam.] Temperaturã uocant argillam ad macerię ſtructuram temperatam paleis, aut culmis, pilis, aut ſimilibus, quo tenacius adhæreat. Locus eſt apud Ezechielem capite decimotertio. Helenæ meretricis.] Simon ſe dicebat Iouem: Helenam, ſiue (ut Auguſtinus legit) Selenen meretricem ſuam, Mineruã: & utriuſq; ſtatuas proponebat diſcipulis ſuis adorandas, quas & Romæ ueluti deorum ſimulachra, publica autoritate ſtatuit. Hic fuit primus omnium Chriſtianorum hæreticus. Nicolaus.] Vnus è ſeptem diaconis, uxores fecit communes, exorſus à ſua, quam habuit formoſiſſimam homo candidus. Marcion.] Hic Cerdonis dogma ſecutus eſt. Apelles.] Vnde Apellitæ. Montanus immundi.] Nam hic dicebat, ſpiritum à Chriſto promiſſum in ſe deſcendiſſe, & duas fœminas Priſcam & Maximillam: quem Hieronymus non ſanctum, ſed immundum uocat. Sororem principis.] Id eſt, Im-

B peratoris Conſtantij, quem in ſuam traxit factionem, uſus opera ſororis. Donatus per Africam.] Cum hac factione perpetuũ bellum fuit Auguſtino, orta à Donato quodam Numida. Porrò quod ait, fœtentibus aquis pollueret, intelligit illorum baptiſma, quod contra conſuetudinẽ eccleſiæ, quæ nec ab hæreticis baptizatos rebaptizaret, ipſi catholicos etiam rebaptizarent: ut teſtatur Auguſtinus. Myſterium iniquitatis.] Alluſit ad uerba Pauli, quæ legis ſecunda ad Theſſalonicenſes epi-

10 ſtola, capite ſecũdo. Illud propheticum.] Eſt apud Hieremiam capite decimoſeptimo. Non abſq; gratia dei.] Id enim addiderunt libero arbitrio, ne caperẽtur, quod hac adiuuante facilius aſſequeremur ſalutem, quam tamen per liberum arbitrium & noſtra merita poteramus aſſequi. Orare debemus.] Nam Pelagiani damnabant deprecationes eccleſiæ, quas faceret uel pro infidelibus, ut conuerterentur: uel pro fidelibus, ut illorum augeretur fides, quod dicerent hæc à ſe cuiq; eſſe præſtanda. Vnus diſcipulorum.] Significat (opinor) Iulianum, eius ſectæ acerrimũ defenſorem, cuius putatur illa epiſtola ad Demetriadem. Vas perditionis.] Dum ille dictus ſit uas electionis.

Per ſolœciſmorum.] Iucunditas ſchematis eſt in alluſione uocũ ſolœciſmi & ſyllogiſmi. Solœciſmus uitium eſt orationis. Spineta uocat ob acumen & inſuauitatem diſputationis. Britannia fertilis.] Olim Britannia in plures reges erat diſtributa. unde fertilem tyrannorum appellat. Nunc An-

11 glia uni paret regi: & ſatis eſt culta commercio gentium exterarum. Scoticæ gentes.] Eadem inſula duo regna complectitur, Angliã & Scotiã. Quidam codices pro Scoticæ habebant Scythicæ.

Gloriã illis in partubus.] Eſt Oſee capite nono. Quaſi mus ſuo prodetur indicio.] Ita Terentianus Parmeno: Egomet meo indicio, quaſi ſorex, hodie perij. Nam ſoricũ eſt arrodere friuola, eoq; ſtrepitu produnt ſeſe, ut per tenebras etiam confodiantur. Nec philoſophorum argumẽta.] V[illegible]

[illegible] Cum manu.] Id eſt, liberalitate & largitione. nam hoc ipſum arguit, illos fauere factioni.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Quoniam uita Pelagij prædicabatur à multis, & uir erat eruditionis haudquaq; aſpernandæ, D. Hieronymus rem agit fictis nominibus, quo pariter & minus læderet aduerſarium, & anſam daret reſipiſcendi. Id quod primum ſe quoq; feciſſe ſcribit Auguſtinus, ut nomini parceret.

IN DIALOGOS ADVERSVS PELAGIANOS PROOEMIVM.

SCripta iam ad Cteſiphontē epiſtola, in qua ad interrogata reſpōdi, crebra fratrum expoſtulatio fuit, cur promiſſum opus ultra differrem, in quo pollicitus ſum, me ad cunctas eorū qui ἀπαθείαν prædicāt, quæſtiunculas reſponſurum. Nulli enim eſt dubium, quin Stoicorū & Peripateticorū, hoc eſt, ueteris Academiæ, iſta contētio ſit: cū alij eorū aſſerant πάθη, quas nos perturbationes poſſumus dicere, ægritudinē, gaudium, ſpem, timorē eradicari & extirpari poſſe de mentibus hominum: alij frangi eas, regi atq; moderari. & quaſi infrenes equos quibuſdam lupatis coerceri. Quorum ſentētias & Tullius in Tuſculanis diſputationibus explicat: & Origenes eccleſiaſticæ ueritati in Stromatibus ſuis miſcere conatur: ut præteream Manichæū, Priſcillianum, Euagriū Hyperboritam, Iouinianū, & totius penè Syriæ hæreticos, quos ſermone gentili Abin & Paanin, id eſt, peruerſos & Maſſilianos, Græcè εὐχίτας uocāt: quorum omnium iſta ſententia eſt, poſſe ad perfectionē, & non dicam ad ſimilitudinē, ſed æqualitatē Dei, humanam uirtutē & ſcientiam peruenire: ita ut aſſerant ſe ne cogitatione quidē & ignorantia, cum ad conſummationis culmē aſcenderint poſſe peccare. Et quanquam ſuperiori epiſtola, quam ad Cteſiphontē ſcripſi contra errores eorum pro angustia temporis pauca perſtrinxerim: hic liber quem nunc cudere nitimur, Socraticorum conſuetudinē ſeruabit, ut ex utraq; parte quid dici poſsit exponat, & magis perſpicua ueritas fiat, cum propoſuerit unuſquiſq; quod ſenſerit. Illud autem Origenis proprium eſt, impoſsibile eſſe humanam à principio uſq; ad mortem non peccare naturam. Et rurſum eſſe poſsibile, cum ſe aliquis ad meliora conuerterit, ad tantam fortitudinē peruenire, ut ultra peccare non poſsit. Aduerſum eos autē, qui me dicunt hoc opus inflammatum inuidiæ facibus ſcribere: breuiter reſpondebo, nunquam me hæreticis peperciſſe, & omni egiſſe ſtudio ut hoſtes eccleſiæ, mei quoq; hoſtes fierēt. Heluidius ſcripſit contra ſanctæ Marię uirginitatē perpetuam. Nunquid ut ei reſponderē, ductus inuidia ſum, quē omnino in carne non uidi? Iouinianus, cuius ô Pelagi, à te nūc hęreſis ſuſcitatur, Romanā fidē, me abſente turbauit, tam elinguis & ſermonis putidi, ut magis miſericordia dignus fuerit, q̄ inuidia. Illi quoq; reſpōdi ut potui. Ruffinus nō uni urbi, ſed orbi blaſphemias Origenis & περὶ ἀρχῶν libros, quantum in ſe fuit, intulit: ita ut Euſebij quoq; primū librum defenſionis Origenis ſub nomine Pamphili martyris ederet: & quaſi ille parum diciſſet, nouum pro eo uolumen euomeret. Num inuidemus ei, quia reſpondimus: & tanta in eo eloquētiæ fuere fulmina, ut me à ſcribendi atq; dictandi ſtudio deterrerēt? Palladius ſeruilis nequitiæ, eandem hæreſim inſtaurare conatus eſt, & nouam trāslationis Hebraicæ mihi calumniā ſtruere. Num & illius ingenio nobilitatiq; inuidemus? Nunc quoq; myſterium iniquitatis operatur, & garrit unuſquiſq; quod ſentit: ego ſolus ſum, qui cunctorum gloria mordear: & tam miſer, ut his quoq; inuideam, qui non merentur inuidiam. Vnde ut omnibus probarē me non odiſſe homines, ſed errores, nec aliquorū infamiam quærere: magisq; dolere uicem eorum, qui falſi nominis ſciētia ſupplantantur, Attici & Critobuli nomina poſui, per quos & noſtra pars & aduerſariorum quid ſentiret, expromerē. Quin potius omnes qui catholicam ſectamur fidem, optamus & cupimus damnare hæreſim, homines emendari. Aut certè ſi in errore uoluerint permanere, non noſtram culpam eſſe qui ſcripſimus, ſed eorum qui mendacium prætulerunt ueritati. Breuiterq; calumniatoribus reſpondemus, qui ſua in nos maledicta conferunt, Manicheorum eſſe hominum damnare naturam: & liberū auferre arbitrium, & adiutoriū Dei tollere. Rurſumq; apertiſsimæ inſaniæ, hoc homine dicere, quod Deus eſt. Et ſic credendum regia, ut nec ad ſiniſtram, nec ad dexteram declinemus: appetitumq; propriæ uolūtatis, Dei ſemper credamus auxilio gubernari. Si quis aūt falſo ſe infamari clamitat, & gloriatur noſtra ſentire, tunc ueræ fidei probabit aſſenſum, cū apertè & abſq; dolo aduerſa damnauerit: ne audiat illud propheticū: Et in omnib. his non eſt conuerſa ad me prœuaricatrix ſoror eius Iuda ex toto corde ſuo, ſed in mendacio. Minoriſq; peccati eſt, ſequi ma-

lum

A lum quod bonum putaueris, quàm non audere, quod bonũ prò certò noueris. Qui minas, iniuriam, paupertatem ferre non possumus, quomodo flammas Babylonis uincemus? Quod bellum seruauit, pax ficta non auferat. Nolo timore perfidiam discere, cum ueram fidem meæ Christus reliquerit uoluntati.

DIALOGORVM D. HIERONYMI ADVERSVS PELAGIVM LIBER PRIMVS.

Dic mihi Critobule: Verúmne est quod à te scriptũ audio: posse hominẽ sine peccato esse si uelit, & facilia esse præcepta? CRIT. Verũ Attice, sed non eodem sensu ab æmulis accipitur, quo à me dictum est. ATT. Quid enim ambiguitatis in dicto est, ut diuersæ intelligentiæ tribuatur occasio? Nec quæro, ut de utroq; pariter respõdeas. Duo enim à te proposita sunt. Vnum, Posse hominẽ sine peccato esse, si uelit. Alterum, Facilia Dei esse præcepta. Licet ergo simul dicta sint, tamen per partes singulas differantur: ut quorũ una uidetur fides, nulla sit in sententiarũ diuersitate contẽtio. CRIT. Ego Attice dixi, Hominem absq; peccato posse esse, si uelit, non ut quidam maledici calumniantur, absq; Dei gratia: quod etiam cogitare sacrilegium est: sed simpliciter posse, si uelit, ut subaudiatur cum Dei gratia. ATT. Ergo et malorũ in te operum autor est Deus? CRIT. Nequaquam ita ut autumas. Sed si quid in me boni habeo, illo suggerente & adiuuante completur. ATT. Non de natura quæro, sed de actu. Quis enim dubitat Deum omnium creatorem? Hoc mihi respondeas uelim, quod agis bonum, tuum est, an Dei? CRIT. Meum est & Dei, ut ego operer, & ille adiuuet. ATT. Et quomodo hæc omnium opinio est, quod Dei auferas gratiam, & quicquid homines agimus, propriæ tantum asseras uoluntatis? CRIT. Miror Attice, cur erroris alieni à me causam rationemq; flagites: & id quæras quod scriptum non est, cum perspicuum sit quod scripserim. Dixi, ho-
B minem sine peccato esse posse, si uelit. Nunquid addidi, absq; Dei gratia? ATTICVS. Sed ex eo quod non addidisti, uideris negare. CRIT. Imò ex eo quod non negaui, dixisse existimandus sum. Neq; enim quicquid non dicimus, negare arbitrãdi sumus. ATT. Consiteris ergo, posse hominem sine peccato esse, si uelit, cum Dei gratia? CRITOBVLVS. Nõ solum fateor, sed & liberè proclamo. ATT. Errat ergo, qui dei gratiam tollit? CRIT. Errat. Quin potius arbitrandus est impius, cum dei nutu omnia gubernẽtur: & hoc quod sumus & habemus appetitum propriæ uoluntatis, dei cõditoris sit beneficium. Vt enim liberum possideamus arbitrium, & uel ad bonam uel ad malam partem declinemus propria uoluntate, eius est gratiæ, qui nos ad imaginem & ad similitudinem sui tales condidit. ATT. Nulli ô Critobule dubium est, ex eius cuncta pendere iudicio, qui creator est omnium: & quicquid habemus, illius beneficio deputandum. Sed quæro, hoc ipsum quod dei asseris gratiæ, utrum ad conditoris referas beneficium: an in singulis rebus putes esse quas gerimus, ut scilicet illius in omnibus utamur auxilio: an semel ab eo liberi arbitrij conditi, nostra uoluntate uel uiribus agamus quod uolumus? Noui enim plerosq; uestrûm ita ad Dei cuncta referre gratiam, ut non in partibus, sed in genere: hoc est, nequaquam in singulis rebus, sed in conditione arbitrij intelligant potestatem. CRIT. Non est ita ut autumas, sed à me utrum q; dicitur: ut & Dei gratiæ sit, quod tales conditi sumus: & per singula opera, illius adminiculo fulciamur. ATT. Constat ergo inter nos, in bonis operibus post propriam uoluntatem, dei nos niti auxilio, in malis diaboli. CRIT. Constat, et super hoc nulla contentio est. ATTICVS. Male ergo sentiunt, qui per singulas res quas agimus, dei auferunt adiutorium: & illud quod Psalmista canit: Nisi Dominus ædificauerit domum, in uanum laborãt qui ædificant eam: Nisi dominus custodierit ciuitatem, frustra uigilat qui custodit eam: & cætera huiuscemodi, peruersis interpretationibus, imò risu dignis, ad alios sensus detorquere nituntur? CRIT. Quid mihi necesse est contra alios dicere, cum meum responsum habeas? ATT. Tuum responsum cuiusmodi?

Eos

Eos bene ſentire,an male? CRIT. Et quæ me cogit neceſsitas,ut contra alios promã ſen-
tentiam? ATT. Diſputationis ordo & ratio ueritatis. An ignoras omne quod dicitur,aut
eſſe,aut nõ eſſe: & aut inter bona, aut mala debere numerari? Hoc ergo de quo interro-
go,aut bene dici,aut male,ingratis tibi fatendũ eſt. CRIT. Si in ſingulis rebus quas geri-
mus,dei utendũ eſt adiutorio:ergo & calamũ temperare ad ſcribendũ,& temperatũ pu-
mice terere, manumq; aptare literis, tacere, loqui,ſedere,ſtare, ambulare, currere, come-
dere,ieiunare,flere,ridere, & cætera huiuſcemodi, niſi Deus iuuerit, non poterimus?
ATT. Iuxta meũ ſenſum nõ poſſe perſpicuum eſt. CRIT. In quo igitur liberum habemus
arbitriũ,& dei in nos gratia cuſtoditur,ſi ne hoc quidẽ abſq; deo poſſumus facere? ATT.
Non ſic donata eſt liberi arbitrij gratia, ut Dei per ſingula tollatur adminiculum. CRIT.
Non tollitur Dei adiutoriũ,cum creaturæ ex ſemel dati liberi arbitrij gratia cõſeruentur.
Si eñ abſq; Deo,& niſi per ſingula ille me iuuerit nihil poſſum agere, nec pro bonis me
iuſtè operibus coronabit,nec affliget pro malis:ſed in utroq; ſuum uel recipiet,uel dam-
nabit auxilium. ATT. Dic ergo ſimpliciter, cur Dei auferas gratiã. Quicquid enim tollis
in partibus,neceſſe eſt ut & in genere neges. CRIT. Non nego gratiã, cum ita me à Deo
aſſeram conditũ,ut per Dei gratiam meę datũ ſit uoluntati,uel facere quid,uel nõ facere.
ATT. Dormitat ergo Deus in operibus noſtris, ſemel data liberi arbitrij poteſtate: nec
orandus eſt,ut in ſingulis operibus nos iuuet,cum uoluntatis noſtræ ſit & proprij arbi-
trij,uel facere ſi uolumus,uel non facere ſi nolumus. CRIT. Quomodo in cæteris creatu-
ris conditionis ordo ſeruatur: ſic cõceſſa ſemel liberi arbitrij poteſtate, noſtræ uoluntati
omnia derelicta ſunt. ATT. Ergo(ut dixi) nõ debeo à Deo per ſingula auxilium depreca
ri,quod ſemel meo datum eſt iudicio? CRIT. Si in omnibus ille cooperatur,non eſt meu-
um, ſed eius qui adiuuat, imò qui in me cooperatur, præſertim cum abſq; eo facere nihil
poſsim. ATT. Oro te,nõ legiſti:Non enim uolentis,neq; currẽtis,ſed miſerẽtis eſt dei? Ex
quibus intelligimus noſtrum quidẽ eſſe uelle & currere,ſed ut uoluntas noſtra comple-
atur & curſus, ad dei miſericordiam pertinere:atq; ita fieri, ut & in uoluntate noſtra & in D
curſu liberũ ſeruetur arbitriũ, & in conſummatione uoluntatis & curſus, dei cuncta po-
tentiæ relinquantur. Scilicet nunc mihi ſcripturarũ teſtimonia replicãda ſunt, quomodo
per ſingula,dei à ſanctis flagitetur auxiliũ: & in ſingulis operibus ſuis,illo adiutore et pro
tectore uti deſiderent. Lege totum Pſalterium,omnes ſanctorum uoces, nihil erit,niſi ad
deum in cunctis operib. deprecatio. Ex quo perſpicuè oſtenditur: te aut dei negare gra-
tiam, quã tollis in partibus:aut ſi in partibus dederis, quod nequaquã te uelle manifeſtũ
eſt,in noſtrã ſententiã tranſire:qui ſic liberũ homini ſeruamus arbitrium,ut dei per ſingu
la adiutorium non negemus. CRIT. Captioſa iſta eſt concluſio, & de dialecticorum arte
deſcendens. Mihi autem nullus auferre poterit liberi arbitrij poteſtatem, ne ſi in operi-
bus meis deus adiutor extiterit,non mihi debeatur merces, ſed ei qui in me operatus eſt.
ATT. Fruere liberi arbitrij poteſtate, ut contra deum armes linguam tuam, & in eo te li-
berum probes,ſi tibi liceat blaſphemare. Verum ſuper hoc quid ſentias, nulli dubiũ eſt:
& præſtigia confeſsionis tuæ,apertiſsima luce claruerunt. Nunc reuertamur ad id unde
diſſerere cœpimus. Dic mihi, ſi tibi uidetur hoc quod cum dei adiutorio paulo antè di-
cebas, poſſe hominem non peccare ſi uelit: in perpetuum dicas, an ad tempus & breue?
CRIT. Superflua interrogatio eſt. Si enim ad tempus breue dixero: nihilominus refere-
tur ad perpetuum. Quicquid enim ad breue dederis,hoc concedes & in perpetuũ. ATT.
Quid dicas nõ ſatis intelligo. CRIT. Itáne durus es, ut manifeſta nõ ſentias? ATT. Nõ me
pudet neſcire quod neſcio. Et de quo futura eſt diſputatio,debet inter utrunq; cõuenire
quẽ ſenſum habeat. CRIT. Ego hoc aſſero,qui poteſt uno die ſe abſtinere à peccato,poſſe
et altero:qui duobus,poſſe & tribus:qui tribus,poſſe & triginta,atq; hoc ordine poſſe &
trecentis & tribus milibus,quamdiucunq; ſe uoluerit abſtinere. ATT. Dic ergo ſimpli-
citer,poſſe hominem in perpetuũ eſſe ſine peccato, ſi uelit. Poſſumúsne omne quod uo-
lumus? CRIT. Nequaquam. Neq; enim poſſum quicquid uoluero: ſed hoc ſolum dico,
hominem

A hominem ſine peccato poſſe eſſe ſi uelit. ATT. Quæſo ut mihi reſpondeas. Hominem me putas, an beluam? CRIT. Si de te ambigo, utrũ homo an belua ſis, ipſe me beluam confitebor. ATT. Si ergo (ut dicis) homo ſum, quomodo cum uelim & ſatis cupiã non peccare, delinquo? CRIT. Quia uoluntas imperfecta eſt. Si enim uerè uelles, uerè utiq; nõ peccares. ATT. Ergo tu q̃ me arguis nõ uerè cupere, ſine peccato es, quia uerè cupis? CRIT. Quaſi ego de me dicam, quem peccatorẽ eſſe confiteor: & nõ de paucis & raris, ſi qui uoluerint non peccare. ATT. Interim ex meo tuoq; iudicio, & ego qui interrogo, & tu qui reſpondes, peccatores ſumus. CRIT. Sed poſſumus non eſſe ſi uelimus. ATT. Dixi me uelle nõ peccare, te quoq; hoc ſentire non dubium eſt. Quomodo ergo quod utercq; uolumus, utercq; non poſſumus? CRIT. Quia plenè non uolumus. ATT. Da ergo qui maiorum noſtrorum plenè uoluerint & potuerint. CRIT. Hoc quidem non facile eſt oſtendere. Necq; enim quando dico hominẽ poſſe eſſe ſine peccato ſi uelit, aliquos fuiſſe contendo: ſed ſimpliciter poſſe eſſe ſi uelit. Aliud namq; eſt eſſe poſſe, quod Græcè dicitur δύνα
2 μις: aliud eſt eſſe, quod ipſi appellant ἐνέργειαν. Poſſum eſſe medicus, ſed interim non ſum. Poſſum eſſe faber, ſed necdum didici. Quicquid igitur poſſum, licet necdum ſim, tamen ero ſi uoluero. ATT. Aliud ſunt artes, aliud id quod per artes eſt. Medicina & fabrica, & artes cęterę inueniũtur in plurimis: ſine peccato aũt eſſe perpetuo, diuinæ ſolius eſt poteſtatis. Itaq; aut da exemplum qui abſq; peccato fuerint in perpetuũ: aut ſi dare nõ potes, confitere imbecillitatẽ tuam: & noli ponere in cœlum os tuum, ut per eſſe & eſſe poſſe, ſtultorũ illudas auribus. Quis enim tibi concedet, poſſe hominẽ facere, quod nullus unquam hominũ potuerit? Ne tu dialecticis imbutus quidem es? Si enim poteſt homo, non poſſe tollitur: ſi aũt non poteſt, poſſe ſubuertitur. Aut concede mihi aliquẽ potuiſſe, quod fieri potuiſſe contendis: aut ſi nullus hoc potuit, inuitus teneberis, nullum poſſe, quod impoſsibile iactitas. Inter Diodorũ & Chryſippũ ualentiſsimos dialecticos περὶ ἀδυνάτου iſta contentio eſt. Diodorus id ſolum potuiſſe fieri dicit, quod aut ſit uerum, aut uerũ futurum ſit. Et quicquid futurũ ſit, id fieri neceſſe eſt. Quicquid aũt non ſit futurũ, id fieri nõ poſſe. Chryſippus uero & quæ nõ ſunt futura, poſſe fieri dicit: ut frangi hoc margaritũ, etiam ſi id nunquã futurũ ſit. Qui ergo aiunt, hominẽ poſſe eſſe abſq; peccato ſi uelit, nõ poterunt hoc uerum probare, niſi futurũ docuerint. Cum autẽ futura incerta ſint omnia, & maxime ea quæ nunquã facta ſunt: perſpicuũ eſt eos id futurũ dicere, quod nõ ſit futurum: Eccleſiaſte hanc confirmãte ſententiam: Omne quod futurũ eſt, iam factum eſt in priori ſeculo. CRIT. Oro te, ut hoc mihi reſpondeas: poſsibilia Deus mandata dedit, an impoſsibilia? ATT. Cerno quò tua tendat aſſertio. Sed de hoc in poſterioribus diſſerendũ eſt, ne dum miſcemus quæſtionibus quæſtiones, obſcurã audientibus intelligentiã relinquamus. Reſeruato igitur hoc quod fatemur: poſsibilia Deũ deciſſe mandata, ne ipſe autor iniuſtitiæ ſit, ſi id exigat fieri, quod fieri nõ poteſt: nunc illud imple quod propoſueras, poſſe hominẽ ſine peccato eſſe ſi uelit: aut enim dabis eos qui potuerunt: aut ſi nullus potuit, liquido confiteberis hominem in perpetuũ uitare peccata non poſſe. CRIT. Quoniam urges me ut dem quod dare nõ debeo: illud quæſo conſidera quod dominus dixerit, facilius camelum per foramẽ acus intrare poſſe, q̃ diuitem in regnum cœlorũ. Et tamen dixit fieri poſſe, quod nunquã factum eſt. Necq; enim camelus unquam per foramen acus ingreſſus eſt. ATT. Miror hominem prudentem propoſuiſſe teſtimoniũ, quod contra ſe faciat. In hoc enim nõ quod fieri poſsit, dictum eſt: ſed impoſsibile impoſsibili comparatum. Quomodo enim camelus non poteſt intrare per foramen acus: ita & diues non ingreditur in regna cœlorum. Aut ſi potueris oſtendere, quod diues ingrediatur regna cœlorum: ſequitur ut camelus intret per foramen acus. Nec mihi Abraham & cæteros quos in ueteri teſtamento diuites legimus, exemplo proponas, qui diuites ingreſsi ſunt regna cœlorum, cum ipſis diuitijs ad bona utentes opera, diuites eſſe deſierint: imò cum non ſibi, ſed alijs diuites fuerint: & diſpenſatores magis dei, quàm diuites appellandi ſint. Sed nobis Euangelica perfectio requirenda eſt:

in qua

in qua prȩcipitur: Si uis perfectus eſſe, uade & uẽde omnia quȩ habes, & da pauperibus, c
& ueni ſequere me. CRIT. Dum neſcis, proprio captus es laqueo. ATT. Quo nã modo
CRIT. Ex ſentẽtia domini aſſeris poſſe hominẽ eſſe perfectũ. Quando enim dicit: Si uis
perfectus eſſe, uẽde omnia quȩ habes, & da pauperibus, & ueni ſequere me: Oſtendit ho
minẽ ſi uoluerit & fecerit quæ prȩcepta ſunt, poſſe eſſe perfectum. ATT. Validiſsimo qui
dem pugno me percuſsiſti, ita ut caligo mihi ante oculos obuerſari cœperit: ſed tamen
hoc ipſum quod dicit: Si uis perfectus eſſe, ei dicitur, qui non potuit, imò noluit: & idcir
co non potuit. Tu autem oſtende mihi, qui & uoluerit & potuerit: quod nunc pollicitus
es. CRIT. Quæ enim me cogit neceſsitas oſtendere qui perfecti fuerint: cum perſpicuum
ſit poſſe eſſe perfectos, ex eo, quod uni à ſaluatore ſit dictum, & per unũ omnibus: Si uis
eſſe perfectus. ATT. Tergiuerſaris: in eodẽ luto hæſitas. Aut enim quod poteſt fieri, ali-
quando factum eſt: aut ſi nunquam factum eſt, fieri non poſſe concede. CRIT. Quid ul-
tra differo? Scripturarum autoritate uincendus es. Vt cætera intermittã: nonne his duo
bus teſtimonijs tibi imponetur ſilentiũ: in quib. Iob, et Zacharias Helizabetq; laudãtur?
Niſi enim fallor, in Iob ſcriptum eſt: Homo quidam erat in regione Hus, nomine Iob: &
erat homo ille uerax, & ſine crimine, uerus dei cultor, abſtinens ſe ab omni re mala. Et ite
rum: Quis eſt qui arguit iuſtum meũ ſine peccato: et loquitur uerbis ſuis per ignorantiã?
In Euangelio quoq; ſecundum Lucam: Fuit in diebus Herodis regis Iudæ ſacerdos qui-
dam, nomine Zacharias, de uice Abia, & uxor illi de filiabus Aaron, & nomẽ illius Heli
zabet. Erant aũt ambo iuſti ante Deum, incedentes in omnibus mandatis & iuſtificatio
nibus dñi ſine querela. Si uerus Dei cultor eſt, & immaculatus, ac ſine crimine: & qui am
bulabant in cunctis iuſtificationib. Domini, iuſti ſunt in conſpectu eius: puto quod pec-
cato careant, & nulla re indigeant, quæ ad iuſtitiã pertinet. ATT. Propoſuiſti teſtimonia
quæ nõ de alterius ſcripturę loco, ſed de proprijs libris abſoluta ſunt. Nam & Iob poſtq;
percuſſus eſt plaga multa, aduerſus Dei ſententiã, prouocans eum ad iudiciũ, dixiſſe con
uincitur: Atq; utinam ſic iudicaretur uir cum Deo, quomodo iudicatur filius hominis cũ
collega ſuo. Et iterũ: Quis mihi tribuat auditorẽ: ut deſideriũ meum omnipotens audiat,
& librum ſcribat ipſe qui iudicat? Et rurſum: Si enim fuero iuſtus, os meũ impia loquet:
& ſi abſq; crimine, prauus inueniar: & ſi purificatus niue, & lotus manibus, ſatis me ſor-
de tinxiſti: execratũ eſt in me ueſtimentũ meum. Et de Zacharia ſcriptum eſt: quod ange
lo natiuitatẽ filij pollicẽte dixerit: Vnde hoc ſciã? Ego enim ſum ſenex, & uxor mea pro-
ceſsit in diebus ſuis: ob quæ ſtatim ſilentio condẽnatur: Eris tacens, & loqui non poteris
uſq; ad diem quo fient hæc, quia non credidiſti uerbis meis, quæ implebũtur in tempore
ſuo. Ex quo perſpicuum eſt, iuſtos quidem & immaculatos dici: ſed ſi negligẽtia ſubre-
pſerit, poſſe concidere: & ſemper hominẽ in meditullio poſitũ, ut & de uirtutũ culmine
ad uitia delabatur, & de uitijs aſcẽdat ad ſublimia: & nunquam eum eſſe ſecurũ, ſed ſem-
per metuere in tranquillitate naufragiũ: ac per hoc hominẽ ſine peccato eſſe non poſſe,
dicente Solomone: Non eſt homo iuſtus ſuper terram, qui faciat bonum, & non peccet.
Et eodem in Regum libro: Neq; enim eſt homo qui nõ peccat. Ac beato Dauid: Delicta
quis intelligit, ab occultis meis munda me, & ab alienis parce ſeruo tuo. Et iterum: Ne in-
tres in iudiciũ cum ſeruo tuo, quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis uiuens. Et
multa alia, quibus ſcripturæ ſanctæ plenæ ſunt. CRIT. Quid ergo reſpondebis ad illud
exemplum quod ponit Euangeliſta Ioannes: Scimus quod omnis qui natus eſt ex Deo,
nõ peccat: ſed generatio Dei conſeruat eum, & malignus non tangit eum? Scimus quo-
niam ex Deo ſumus, & mundus totus in maligno poſitus eſt. ATT. Par pari referam, &
paruã Euangeliſtæ epiſtolã ſecundũ ſenſum tuum docebo eſſe contrariã. Si enim omnis
qui natus eſt ex Deo, peccatum non facit, quoniam ſemen eius manet in eo: & non po-
teſt peccare, quia ex Deo natus eſt: qua conſequentia idem in eodem loco loquitur: Si di
xerimus quoniam peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus, & ueritas in nobis non
eſt? Ignoras rationẽ, hæſitas atq; turbaris. Audi eundem Euangeliſtam: Si confiteamur

peccata

A peccata noſtra, iuſtus & fidelis eſt, ut dimittat nobis peccata noſtra, & mũdet nos ab omni iniquitate. Tunc ergo iuſti ſumus, quando nos peccatores fatemur: & iuſtitia noſtra non ex proprio merito, ſed ex Dei conſiſtit miſericordia, dicente ſancta ſcriptura: Iuſtus accuſator ſui eſt in principio ſermonis. Et in alio loco: Dic tu peccata tua, ut iuſtificeris. Cõcluſit enim Deus omnia ſub peccato, ut omnibus miſereatur. Et hæc hominis ſumma eſt iuſtitia, quicquid potuerit habere uirtutis, non ſuũ putare eſſe, ſed Dñi qui largitus eſt. Qui ergo natus eſt ex Deo, non peccat, q̃ diu ſemẽ Dei manet in eo: & nõ poteſt peccare, quia ex Deo natus eſt. Sed quia in agro dominico dormiente patrefamiliâs inimicus homo zizania ſuperſeminat, & frumento bono, dum neſcimus, loliũ auenasq; ſteriles ſator nocturnus interſerit, ideo parabola iſta euangelici patrisfamiliâs formidanda eſt: qui purgat aream, & frumento horreis cõdito, paleas uentorũ flatibus diſpergendas, & urendas ignib. derelinquit. Vnde & in Hieremia ſcriptũ legimus: Quid paleis ad frumentũ, dicit Dñs? Paleæ aũt à frumento in cõſummatione ſeculi ſeparantur. Ex quo approbatur dum ſumus in corpore iſto mortali, mixtos eſſe cum tritico. Quod ſi oppoſueris quare dixerit: Et non poteſt peccare, quia ex Deo natus eſt: audies, & ubi erit præmiũ uoluntatis? Si enim ideo non peccat, quia peccare non poteſt, liberum tolletur arbitrium, & nequaq̃ noſtrum fiet, ſed naturæ bonũ quæ peccata nõ capiet. CRIT. Dudũ faciliora propoſui, ut te ad maiora exercerẽ, quid ad illud dicere potes, quod quamuis ſis ingenioſus, nulla ualebis arte ſubuertere? Primũ ponam de ueteri teſtamento, deinde de nouo. Veteris teſtamenti princeps Moyſes eſt: noui, Dñs atq; Saluator. Moyſes loquitur ad populum: Perfecti eſtote in conſpectu Dñi Dei ueſtri. Et Saluator ad apoſtolos: Eſtote perfecti ſicut pater ueſter cœleſtis perfectus eſt. Aut enim poſsibile eſt audiẽtibus facere quod Moyſes & Dominus præceperunt: aut ſi impoſsibile eſt, non eſt culpa eorum qui obedire non poſſunt, ſed eius qui impoſsibilia præcepit. ATT. Hic locus apud imperitos, & ſcripturarum ſanctarum meditationẽ uſumq; & ſcientiã nõ habentes, uidetur opinioni tuæ prima fronte
B blandiri. Cæterũ diſcuſſus facile ſoluitur. Et cum teſtimonia ſcripturarũ aliis comparaueris teſtimoniis, ne ſibi Spiritus ſanctus pro qualitate locorum & temporum uideatur eſſe contrarius, ſecundum illud quod ſcriptum eſt: Abyſſus abyſſum inuocat in uoce cataractarum tuarũ: tunc ueritas apparebit, hoc eſt, Chriſtum poſsibilia præcepiſſe dicentem: Eſtote perfecti, ſicut pater ueſter cœleſtis perfectus eſt: & tamen apoſtolos nõ fuiſſe perfectos. CRIT. Non dico quid apoſtoli fecerint, ſed quid Chriſtus præceperit. Neq; enim culpa imperantis eſt, ſed eorũ qui audierunt imperiũ, quod utiq; potuiſſe ex iuſtitia eius qui imperabat agnoſcitur. ATT. Pulchrè. Nolo ergo mihi dicas poſſe hominẽ ſine peccato eſſe ſi uelit, ſed poſſe hominem id eſſe quod apoſtoli non fuerunt. CRIT. Tam ſtultũ me putas, ut audeam hoc loqui? ATT. Licet non loqueris, tamen ex propoſitione tua, ipſa conſequentia & rerum ordine inuitus hoc loqueris. Si enim poteſt eſſe homo ſine peccato, quod apoſtolos non fuiſſe perſpicuũ eſt: poteſt eſſe ſuper apoſtolos homo, ut taceam de patriarchis & prophetis, quorum in lege non fuit perfecta iuſtitia, ſecundũ illud Apoſtoli: Omnes quidem peccauerunt & indigent gloria Dei, iuſtificati gratis per Dei gratiã, per redemptionẽ quæ eſt in Chriſto Ieſu, quem propoſuit Deus propiciatorem. CRIT. Hæc argumentatio tortuoſa eſt, eccleſiaſticã ſimplicitatẽ inter philoſophorũ ſpineta concludẽs. Quid Ariſtoteli & Paulo? q̃d Platoni & Petro? ut ille em̃ princeps philoſophorũ, ita hic apoſtolorũ fuit, ſuper quem eccleſia Domini ſtabili mole fundata eſt: quæ nec impetu fluminis, nec ulla tempeſtate concutitur. ATT. Rhetoricaris, & dum mihi obiicis
3 philoſophiam, ad oratorum caſtra tranſcendis. Verum audi quid idem dicat orator tuus: Deſine communibus locis, domi nobis iſta naſcuntur. CRIT. Nulla hic eloquentia eſt, nullus oratorum tumor, quorum definitio eſt, dicere ad perſuadendum accommodatè, ſed puram puro ſermone quærimus ueritatem: aut Dominum non impoſsibilia præcepiſſe, ut ſint in culpa qui poſsibilia non fecerint: aut ſi non poſſunt fieri, non eos qui impoſsibilia non faciunt, ſed eum qui impoſsibilia præcepit, quod nefas dictu ſit, conuinci

iniuſtitiæ. ATT. Video te contra mores tuos uehementer eſſe commotum, & propterea c
argumentari deſinam. Sed parumper te interrogabo, quid de illo Apoſtoli loco ſentias,
quem ſcribit ad Philippenſes: Non quia accepi, aut iam perfectus ſum. Perſequor autẽ ſi
comprehendam, in quo apprehenſus ſum à Chriſto. Fratres, ego me necdũ arbitror com-
prehendiſſe. Vnum aũt poſteriorum obliuiſcens, ad ea quæ priora ſunt me extendens, iu
xta propoſitũ ſequor ad brauiũ ſupernæ uocationis Dei in Chriſto Ieſu. Quotquot ergo
perfecti, hoc ſapiamus: & ſi quid aliter ſapitis, hoc quoq; Deus uobis reuelabit: & cætera
quæ te ſcire nõ dubito, & nos breuitatis ſtudio præterimus. Dicit ſe necdũ comprehen-
diſſe, & nequaq; eſſe perfectum, ſed inſtar ſagittarij ad propoſitum & ad ſignũ iacula diri-
gere, quem ſignificantius Græci σκόπον nominant, ne ſagitta ad partẽ declinans alteram,
imperitũ oſtendat ſagittariũ. Et aſſerit præteritorum ſe ſemper obliuiſci, & ad priora ſem
per extendi: per quę docet præterita negligenda & futura cupienda, ut quod hodie perfe
ctum putauit, dum ad meliora & priora extenditur, cras imperfectũ fuiſſe cõuincat. Atq;
ita per ſingulos gradus, dum nunq; in ſtatione, ſed ſemper in curſu eſt, imperfectum do-
ceat, quod homines putabamus eſſe perfectum, ſolamq; perfectionẽ & ueram iuſtitiam,
Dei tantũ uirtutibus coaptandam. Secundum propoſitũ, inquit, perſequor ad brauiũ ſu-
pernæ uocationis Dei in Chriſto Ieſu. O apoſtole Paule, ignoſce mihi quaſi homunculo
mea uitia confitenti, ſi audacter interrogẽ. Dicis te necdum accepiſſe, & necdum compre
hendiſſe, & necdum eſſe perfectum: & præteritorũ ſemper obliuiſci, & ad priora te exten
di, ſi quo modo poſsis occurrere in reſurrectione mortuorũ, & conſequi brauium ſuper-
næ uocationis. Et quomodo ſtatim infers: Quotquot ergo perfecti, hoc ſapimus, ſiue ſa-
piamus. diuerſa enim ſunt exẽplaria. & ſi quid ſapimus ſiue ſapiamus, nos eſſe perfectos?
comprehendiſſe quod non comprehendimus, accepiſſe quod non accepimus, eſſe perfe-
ctos qui nondũ perfecti ſumus? Quid ergo ſapimus, imò quid ſapere debemus, qui per-
fecti nõ ſumus? Imperfectos non eſſe confiteris, & necdũ cõprehendiſſe, necdũ accepiſſe.
Hæc eſt hominis uera ſapientia, imperfectũ eſſe ſe noſſe: atq;, ut ita loquar, cunctorum in D
carne iuſtorũ imperfecta perfectio eſt. Vnde & in Prouerbijs legimus: Ad intelligendã
iuſtitiam uerã. Niſi enim eſſet & falſa iuſtitia, nunquã Dei uera iuſtitia diceretur. Et in eo-
dem Apoſtoli loco ſequitur: Et ſi quid aliter ſentitis, & hoc uobis Deus reuelabit. Rem
nouã audio. Qui paulo antè dixerat, nõ quia iam accepi, aut iam perfectus ſum: & uas ele
ctionis qui pro confidentia habitantis in ſe Chriſti audebat loqui: An experimentũ quæ-
ritis eius qui in me loquitur Chriſtus, & tamen ſimpliciter fatebatur ſe non eſſe perfectũ:
nunc quod ſibi propriè denegabat mittit in turbam, iungitq; ſe cũ cæteris, & ait: Quot-
quot ergo perfecti, hoc ſapiamus. Sed qua ratione hoc dixerit, exponit in ſequentibus.
Hoc, inquit, ſapiamus, qui uolumus ſecundũ humanæ fragilitatis modulũ eſſe perfecti,
necdũ nos accepiſſe, necdum cõprehendiſſe, necdũ eſſe perfectos. Et quia necdũ perfecti
ſumus, & forſitan aliter ſapimus, q; poſsit uera & perfecta perfectio: ſi quid aliter ſapimus,
& aliter intelligimus q; Dei habeat ſcientia, & hoc nobis Deus reuelabit: ut precemur cũ
Dauid atq; dicamus: Reuela oculos meos, & conſiderabo mirabilia de lege tua. Ex quo
perſpicuum eſt, duas in ſcripturis ſanctis eſſe perfectiones, duasq; iuſtitias, & duos timo-
res. Primam perfectionẽ & incomparabilem ueritatẽ perfectamq; iuſtitiã Dei uirtutibus
coaptandam. Secundam aũt, quæ competit noſtræ fragilitati, iuxta illud quod in Pſalmis
dicitur: Non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis uiuens: ad eam iuſtitiam quæ non
comparatione, ſed Dei ſcientia dicitur eſſe perfecta. Iob quoq; & Zacharias & Helizabet
iuſti dicti ſunt, ſecundum eam iuſtitiam, quæ poſsit in iniuſtitiam aliquando mutari: &
non ſecundum illam quæ nunquã mutari poteſt, de qua dicitur: Ego Deus & nõ mutor.
Et hoc eſt quod Apoſtolus alio loco ſcribit: Etenim nõ eſt glorificatum quod glorifica-
tum eſt, propter excellentẽ gloriã: quod uidelicet legis iuſtitia ad comparationẽ euange-
licæ gratię, nõ uideatur eſſe iuſtitia. Si enim, ait, quod deſtruitur glorioſum eſt, multo ma
gis quod permanet, erit in gloria. Et iterum: Ex parte ſcimus, & ex parte prophetamus.

Cum

A Cum aũt uenerit quod perfectum eſt, deſtruentur illa quę ex parte ſunt. Et uidemus nunc per ſpeculũ & in ænigmate, tunc aũt facie ad faciẽ. Nunc cognoſco ex parte, tunc cognoſcam ſicut & cognitus ſum. Et in Pſalmis: Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me, confortata eſt, & non potero ad eam. Et iterũ: Exiſtimabam cognoſcere, hoc labor eſt in conſpectu meo, donec introeam in ſanctuariũ Dei, & intelligam in nouiſsimis eorũ. Et in eodem loco: Vt iumentũ factus ſum apud te, & ego ſemper tecum. Et Hieremias: Stultus factus eſt omnis homo à ſcientia. Et idem Paulus apoſtolus: Fatuũ, inquit, Dei, ſapientius eſt hominibus. Et multa alia, quæ ſtudio breuitatis omitto. CRIT. Argutè quidem mi Attice, memoriterq; dixiſti. Sed labor tuus & multiplex teſtimoniorum replicatio, meæ parti profecit. Neq; enim ego hominẽ Deo comparo, ſed alijs hominibus, quorũ collatione qui ſtudium dederit, poteſt eſſe perfectus. Ac per hoc quando dicitur, homo poteſt eſſe ſine peccato ſi uoluerit: iuxta menſuram hominis, nõ iuxta Dei dicit maieſtatẽ, cuius cõparatione nulla creatura poteſt eſſe perfecta. ATT. O Critobule hæc memorans mecũ facis. Et ego enim hoc ſentio, nullam creaturã ſecundum uerã conſummatamq; iuſtitiã eſſe perfectam. Cæterũ alium differre ab alio, & diuerſas eſſe in hominibus iuſtitias, nulli dubiũ eſt: & uel maiorẽ eſſe alium uel minorẽ: & tamen ſecundũ ſtatum & menſurã ſuam poſſe iuſtos nominari, qui aliorum comparatione iuſti non ſunt. Verbi gratia, Paulus apoſtolus, uas electionis, qui plus omnibus apoſtolis laborauit: utiq; iuſtus erat, ſcribẽs ad Timotheũ: Certamen bonum certaui, curſum conſummaui, fidem ſeruaui, decæterò repoſita eſt mihi corona iuſtitię, quam reddet mihi Dominus in illa die iuſtus iudex: non ſolum aũt mihi, ſed omnibus qui diligunt aduentũ eius. Iuſtus erat & Timotheus diſcipulus eius & imitator, quẽ docet quid agere debeat, & quẽ modũ tenere uirtutum. Putamúsne unã & eandem in utroq; fuiſſe iuſtitiam, & non plus habere meritorũ eum, qui plus omnibus laborauit? Multæ manſiones ſunt apud patrẽ, quia & merita diuerſa. Stella à ſtella differt in claritate, & in uno eccleſiæ corpore membra diuerſa ſunt. Habet ſol fulgorẽ ſuum, luna quoq; B noctis tenebras temperat, & quinq; ſidera quæ uocantur errantia, diuerſis & curſibus & luminibus cœlum peragrant. Innumerabiles ſunt aliæ ſtellæ, quas micare in firmamento cernimus. In ſingulis diuerſa ſunt lumina, & tamen in ſuo unaquæq; perfecta eſt, ita duntaxat, ut comparatione maioris perfectione careat. In corpore quoq; cuius membra diuerſa ſunt, aliud oculus, aliud manus, aliud pes agunt. Vnde & Apoſtolus dicit: Non poteſt oculus dicere manui, non es mihi neceſſaria: aut iterum caput pedibus, non deſidero operam ueſtram. Nunquid omnes apoſtoli? nunquid omnes prophetæ? nunquid omnes magiſtri? nunquid omnes cunctas habent uirtutes? nunquid omnes donationes habent ſanitatũ? nunquid omnes linguis loquuntur? nunquid oẽs interpretantur? Æmulamini dona maiora. Omnia aũt hæc operatur unus atq; idem ſpiritus, diuidẽs propria unicuiq; prout uult. In quo diligenter attende, quod non dixerit, ſecundũ quod unũquodq; membrũ cupit, ſed ſecundũ quod ipſe uult ſpiritus. Neq; enim dicere poteſt uas figulo ſuo, quare ita uel ita me feciſti? An non habet figulus poteſtatẽ de eodem luto, aliud uas facere in honorem, aliud in contumeliam? Vnde conſequenter adiecit, æmulamini dona maiora: ut in fide & induſtria plus cæteris chariſmatibus habere mereamur, melioresq; ſimus his qui comparatione noſtri in ſecundo uel in tertio gradu poſiti ſunt. In magna domo uaſa diuerſa ſunt, alia aurea, alia argentea, ænea, ferrea ligneaq;. Et tamen ſecundũ modulũ ſuum cum æneum uas perfectum ſit, comparatione argentei uaſis imperfectũ dicitur: rurſumq; argenteũ aurei collatione deterius eſt. Atq; hoc modo, dum ſibi inuicẽ comparantur, imperfecta & perfecta ſunt omnia. In agro terræ bonę, ex una ſemente tricenarius & ſexagenarius & centenarius fructus exoritur: ipſis numeris indicatur impar eſſe quod naſcitur, & tamen in ſuo genere perfecta ſunt ſingula. Helizabet & Zacharias quo teſtimonio quaſi impenetrabili uteris clypeo nos docere poſſunt, quanto inferiores ſunt beatæ Mariæ matris Domini ſanctitate, quæ conſcientia in ſe habitantis Dei liberè proclamat: Ecce eĩ ex hoc beatam me dicent omnes generationes. Quia fecit mihi magna qui potens eſt, & ſanctum

ctum nomen eius. Et miſericordia eius à progenie in progenies timentibus eum. Fecit po c
tentiam in brachio ſuo. In quo animaduerte, quod beatam ſe eſſe dicat, non proprio me-
rito atq; uirtute, ſed Dei in ſe habitantis clemẽtia. Ipſe quoq; Ioannes, quo maior nõ fuit
inter natos mulierũ, parentibus ſuis melior eſt. Non enim ſolum hominibus, ſed & ange
lis teſtimonio Domini comparatur. Et tamen qui cunctis hominibus erat maior, minimo
in regno cœlorum minor fuiſſe perhibetur. Quid mirum in collatione ſanctorum, alios
eſſe meliores, & alios inferiores, cum econtrario in collatione peccatorum hoc intelligi
poſsit? Ad Hieruſalem dicitur, quæ multis peccatorum erat confoſſa uulneribus, Iuſtifi-
cata eſt Sodoma ex te: nõ quod Sodoma per ſe iuſta ſit, quæ in æternos collapſa cineres,
audit per Ezechielem, Sodoma reſtituetur in antiquum: ſed quod comparatione ſcelera-
tioris Hieruſalem, hæc iuſta uideatur. Illa enim Dei filium trucidauit, hæc propter abun-
dantiam panis & per luxuriæ magnitudinẽ exceſsit modũ libidinis. Publicanus in Euan
gelio, qui percutiebat pectus, quaſi theſaurũ cogitationum peſsimarum, & cõſcientia de-
lictorũ oculos non audebat attollere, ſuperbientis Phariſæi collatione ſit iuſtior. Et Tha-
mar ſub ſpecie meretricis fallit Iudam, & ipſius ſententia qui deceptus eſt, meretur audire,
Iuſtificata eſt Thamar magis q̃ ego. Ex quibus omnibus approbatur, non ſolum ad com
parationem diuinæ maieſtatis homines nequaquam eſſe perfectos, ſed ne angelorũ qui-
dem & cæterorum hominum, qui uirtutum culmina conſcenderunt: cum & tu qui me-
lior es alterius collatione, quem imperfectum eſſe monſtraueris, rurſum ab alio te præ-
eunte uincaris, ac per hoc non habeas ueram perfectionem: quæ ſi perfecta ſit, nulla re in-
diget. CRIT. Et quomodo Attice ad perfectionem diuinus ſermo prouocat? ATT. Hac
ratione qua dixi, ut ſecundum uires noſtras unuſquiſq; noſtrorum quantum ualuerit ex-
tendatur: ſi quo modo poſsit peruenire, & comprehendere brauiũ ſupernæ uocationis.
Denicq; omnipotẽs Deus, cui docet Apoſtolus iuxta diſpenſationẽ carnis aſſumptę ſubij
ciendum filium, ut ſit Deus omnia in omnibus, perſpicuè demõſtrat ſibi cuncta eſſe ſubie
cta. Vnde & ſubiectionem ſui propheta in finem præſumit, dicens: Nónne Deo ſoli ſub- D
iecta erit anima mea? ab ipſo enim eſt ſalutare meum. Et quia in corpore eccleſiæ caput
Chriſtus eſt: quibuſdam adhuc repugnantibus membris, uidetur corpus quoq; capiti nõ
eſſe ſubiectum. Namq; ſi patitur unum membrũ, cõpatiuntur omnia: & totũ corpus do-
lore unius mẽbri cruciatur. Quod dico, ita manifeſtius fiet. Quamdiu habemus theſaurũ
iſtum in uaſis fictilibus, & fragili carni circundamur, imò mortali & corruptibili, beatos
eſſe nos credimus, ſi in ſingulis uirtutibus partibusq; uirtutũ Deo ſubiecti ſumus. Cum
aũt mortale hoc indutum fuerit immortalitate, & corruptiuum hoc incorruptione ueſti-
tum, & abſorpta mors fuerit in Chriſti uictoria: tunc Deus erit omnia in omnibus, ut nõ
ſit tantum in Solomone ſapientia, in Dauid animi manſuetudo, in Elia & Phinees zelus,
in Abraham fides, in Petro cui dictum eſt: Simon Ioannis amas me, perfecta dilectio, in
electionis uaſe ſtudium prædicandi: & in cæteris uel bina uel trina: ſed totus in cunctis
& omni uirtutum choro, ſanctorum numerus glorietur, & ſit Deus omnia in omnibus.
CRIT. Nullus ergo ſanctorũ, quamdiu in iſto corpuſculo eſt, cunctas poteſt habere uir-
tutes? ATT. Nullus, quia nunc ex parte prophetamus, & ex parte cognoſcimus. Nec eñ
poſſunt omnia eſſe in omnib. hominibus, quia non eſt immortalis filius hominis. CRIT.
Et quomodo legimus: Qui unam habuerit, omnes uidetur habere uirtutes? ATT. Par-
ticipatione, non proprietate. Neceſſe eſt enim ut ſinguli excellent in quibuſdam, & tamẽ
hoc quod legiſſe te dicis, ubi ſcriptum ſit neſcio. CRIT. Ignoras hanc philoſophorum
eſſe ſententiam. ATT. Sed non apoſtolorum. Neq; enim mihi curæ eſt quid Ariſtoteles,
ſed quid Paulus doceat. CRIT. Obſecro te, nónne Iacobus apoſtolus ſcribit: Qui in uno
offenderit, eum eſſe omnium reum? ATT. Ipſe locus ſe interpretatur. Non enim dixit
unde cœperat diſputatio, qui diuitem pauperi in honore prætulerit, reus eſt adulterij uel
homicidij. In hoc enim delirant Stoici, paria contendentes eſſe peccata. Sed ita qui di-
xit non mœchaberis, dixit & non occides: quod & ſi non occidis, mœcharis autem, fa-
ctus

A ctus es tranſgreſſor legis. Leuia cum leuibus, & grauia cum grauibus cõparantur. Nec ferula dignũ uitium, gladio uindicandũ eſt: nec gladio dignum ſcelus, ferula coercendum. CRIT. Eſto, ut nullus ſanctorum omnes uirtutes habeat: hoc certè dabis, in eo quod poteſt facere, ſi fecerit, eſſe perfectum. ATT. Non tenes quid ſuprà dixerim? CRIT. Quid nam illud eſt? ATT. Perfectum eſſe in eo quod fecit: & imperfectũ in eo quod facere non potuit. CRIT. Sed ſicut perfectus eſt in eo quod fecit, quia facere uoluit: ita & in eo per quod imperfectus eſt, quia non fecit: perfectũ eſſe potuiſſe, ſi facere uoluiſſet. ATT. Quis enim non uult facere quod perfectum eſt? Aut quis nõ cunctis cupiat florere uirtutibus? Si totum requiris ab omnibus, tollis rerum diuerſitatẽ & gratiarum diſtantiã, & creatoris artificis uarietatẽ, cuius ſacro propheta ſonat carmine: Omnia in ſapientia feciſti. Indigne tur lucifer, quare fulgorem lunæ non habeat. Luna ſuper ſuis defectibus & labore cauſe tur, cur annuũ ſolis circulum ſingulis menſibus expleat. Sol quæratur quid offenderit, ut lunæ curſu tardior ſit. Clamemus & nos homunculi, quid cauſæ extiterit, ut homines & non angeli facti ſimus: quanquam magiſter ueſter ὁ ἀρχαῖος, de cuius hæc fonte proce dunt omnes rationales creaturas æquo aſſerat iure conditas, ut inſtar quadrigarũ & curruum de carceribus exeuntes, in medio ſpacio uel corruant uel præteruolent, & ad optata perueniant. Elephanti tantæ molis, & gryphes in ſua grauitate cauſentur, cur quaternis pedibus incedant, cum muſcæ culicesq́, & cætera huiuſcemodi animantia ſub pennulis ſenos pedes habeant: & aliqui uermiculi ſint, qui tantis pedibus ſcateant, ut innumerabiles ſimul motus, nulla acies comprehendat. Dicat hæc Marcion & omnes hæretici, qui creatoris operibus illudunt. Veſtrum decretũ hucuſq́ perueniet, ut dum ſingula calumniantur, manũ inijciant Deo, cur ſolus Deus ſit, cur inuiderit creaturis, ut nõ omnes eadẽ polleant maieſtate. Quod licet non dicatis (neq́ enim tam inſani eſtis, ut apertè pugnetis Deo) tamẽ alijs uerbis loquimini, rem Dei, homini copulantes, ut ſit abſq́ peccato, quod & Deus eſt. Vnde Apoſtolus ſuper diuerſis intonãs gratijs loquitur: Diuiſiones donaB tionũ ſunt, idem aũt ſpiritus: diuiſiones miniſteriorũ ſunt, ſed idem Dñs: & diuiſiones operationũ ſunt, unus aũt Deus, qui operatur omnia in omnibus. CRIT. Nimius es in una atq́ eadem quæſtione, ut perſuadere coneris hominem uniuerſa ſimul habere nõ poſſe, quaſi aut inuiderit, aut non potuerit Deus præſtare imagini, & ſimilitudini ſuæ, ut in omnibus reſpondeat ſuo creatori. ATT. Egóne nimius, an tu? qui ſoluta proponis, & nõ intelligis aliud eſſe ſimilitudinẽ, aliud æqualitatẽ, aliud picturam, hoc eſt ueritatẽ. Verus equus camporũ ſpacia tranſuolat, pictus parieti hæret in curru. Ariani Dei filio non concedunt, quod tu omni homini tribuis. Alij non audent perfectum in Chriſto hominem confiteri, ne ſuſcipere in eo hominis peccata cogantur: quaſi potentior ſit creatio creatore, & idipſum tantum filius hominis, quod Dei filius. Aut igitur propone alia quibus reſpondeam, aut deſine ſuperbire, & da gloriã Deo. CRIT. Immemor es reſpõſionis tuæ, & dum argumenta argumentis connectis, ac per ſcripturarum latiſsimos campos infrenis equi libertate baccharis, ſuper fortiſsima quæſtione cui pollicitus es te in conſequentibus reſponſurũ, omnino tacuiſti, obliuionẽ ſimulans, ut neceſsitatẽ reſponſionis euaderes. Sed ego ſtultus ad horam tribui quod petebas, exiſtimans oblaturũ ſponte quod acceperas, & non admonitum reddere quod debebas. ATT. Niſi fallor, de poſsibilibus mandatis dilata eſt reſponſio. Pone igitur ut uolueris. CRIT. Aut poſsibilia Deus mandata dedit, aut C impoſsibilia. Si poſsibilia, in noſtra poteſtate eſt ea facere ſi uelimus: ſi impoſsibilia, nec in hoc rei ſumus, ſi non facimus, quod implere non poſſumus. Ac uero per hoc ſiue poſſibilia dedit Deus mandata, ſiue impoſsibilia: poteſt homo ſine peccato eſſe ſi uelit. ATT. Quæſo ut patienter audias, nõ emꝫ de aduerſario uictoriã, ſed cõtra mendaciũ quærimus ueritatẽ. Deus poſsibiles dedit humano generi oẽs artes, quippe quas plurimi didicerũt, ut taceã de his quas Græci βαναύσους uocãt, nos ad opera manuũ pertinẽtes poſſumus dicere: uerbi gratia, Grãmaticã, Rhetoricã, philoſophiæ tria genera, Phyſicã, Ethicam, Logicam, Geometriã quoq́ & Aſtronomiã, Aſtrologiã, Arithmeticã, quæ & ipſę partes phi-

loſophiæ ſunt. Medicinã etiam quę in tria diuiditur, δόγμα, μέθοδον, ἐμπειρείαν. Iuris quoq; c
& legum ſcientiam. Quis noſtrûm, quamuis ſit ingenioſus, poterit omnia comprehen- 4
dere: cum eloquentiſsimus orator de rhethorica & iuris ſcientia diſputans, dixerit: Pauci
unum poſſunt, utrumq; nemo. Vides ergo quod Deus poſsibile iuſſerit: & tamẽ id quod
poſsibile eſt, per naturã nullum poſſe complere. Dedit itaq; præcepta diuerſa uirtutesq;
uarias, quas omnes ſimul habere non poſſumus. Atq; ita fit, ut quod in alio aut primum,
aut totum eſt, in alio ex parte uerſetur: & tamen non ſit in crimine, qui non habet omnia:
nec cõdemnetur ex eo quod nõ habet, ſed iuſtificetur ex eo quod poſsidet. Definit Apo
ſtolus qualis epiſcopus eſſe debeat, ſcribens ad Timotheum: Oportet epiſcopum eſſe ir-
reprehenſibilem, unius uxoris uirum, ſobrium, pudicum, ornatum, hoſpitalem, docilem:
non uinolentũ, non percuſſorem, ſed manſuetum, non litigioſum, ſine auaritia, domum
ſuam bene regentẽ, filios habentẽ ſubditos cum omni pudicitia. Et iterum: Non neophy
tum, ne inflatus in iudiciũ incidat diaboli. Oportet autem eum etiam teſtimoniũ de foris
habere bonum, ne in opprobrium incidat & laqueũ diaboli. Tito quoq; ſcribens diſcipu
lo, quales epiſcopos debeat ordinare, breui ſermone demonſtrat: Ideo reliqui te Cretæ,
ut quæ reliqua ſunt corrigas: & conſtituas per ciuitates presbyteros, ſicut ego præcepi ti
bi: Si quis eſt ſine crimine, unius uxoris uir, filios habens fideles, nec in accuſatione luxu-
riæ, aut non ſubiectos. Oportet autem eſſe ſine crimine, ſiue ſine accuſatione (hoc enim
magis ἀνέγκλητον ſonat) ſicut diſpenſatorem Dei, non proteruum, non iracundum, non
uinolentum, non percuſſorem, non turpis lucri appetitorem: ſed hoſpitalem, benignum,
pudicum, iuſtum, ſanctum, continentem, obtinentem doctrinæ fidelem ſermonem: ut
poſsit exhortari in doctrina ſana, & contradicentes arguere. Vt diuerſarum perſonarum
uaria præcepta nunc ſileam, circa mandata epiſcopi me tenebo. Vult certè Deus tales eſſe
epiſcopos ſiue presbyteros, quales uas electionis docet. Primũ quod dixit, Irreprehenſi-
bilis: aut nullus, aut rarus. Quis enim eſt qui non quaſi in pulchro corpore, aut næuũ, aut
uerrucam habeat? Si enim ipſe Apoſtolus dicit de Petro, quod non recto pede inceſſe- D
rit in Euangelij ueritate, & intantum reprehenſibilis fuerit, ut & Barnabas adductus ſit
in eandem ſimulationem: quis indignabitur id ſibi denegari, quod princeps apoſtolo-
rum non habuit? Deinde unius uxoris uirum, ſobrium, pudicum, ornatum, hoſpitalem
ut reperias, illud certè quod ſequitur διδακτικὸν, qui poſsit docere, non ut interpreta-
tur Latina ſimplicitas docilem, cum cæteris uirtutibus difficulter inuenies. Vinolentum
quoq; & percuſſorem, & turpis lucri cupidum repudiat Apoſtolus: & pro his cupit man
ſuetum, abſq; iurgio, ſine auaritia: & ut domum ſuam optimè regat: quodq; difficillimũ
eſt, ut filios habeat ſubiectos, cũ omni pudicitia, uel filios carnis, uel filios Dei. Cum om-
ni, inquit, pudicitia. Non enim ſufficit propriam habere pudicitiam, niſi ea filiorum &
comitum ac miniſtrorum pudore decoretur, dicente Dauid: Ambulans in uia immacu-
lata, hic mihi miniſtrabit. Conſideremus quoq; ἐπίπασιν pudicitiæ, filios habentem ſub-
ditos in omni pudicitia, ut non ſolum opere, ſed ſermone quoq; & nutibus ſe abſtineant
ab impudicitijs: ne fortè illud incidat Heli, qui certè increpauit filios ſuos dicens: Noli-
te filij mei, nolite: non bonam famam audio ego de uobis. Corripuit & punitus eſt, quia
non corripere debuit, ſed abijcere. Quid faciet, qui gaudet ad uitia? qui emendare non
audet? qui conſcientiam ſuam metuit? & quod cunctus populus clamitat, neſcire ſe ſi-
mulat? Quodq; ſequitur μὴ νεόφυτον, ut etiam à nullo accuſetur, ut bonam opinionem 5
ab his qui foris ſunt habeat, ut etiam maledictis aduerſariorum careat, & quibus doctri-
na displicet, placeat conuerſatio, puto quod non facile ſit reperire: maximeq; illud, ut
potens ſit aduerſarijs reſiſtere, & peruerſas opprimere & ſuperare doctrinas. Vult ut nõ
neophytus epiſcopus ordinetur: quod uidemus noſtris temporibus pro ſumma eligi iu-
ſtitia. Si baptiſmus ſtatim iuſtum faceret, & omni plenum iuſtitia, nequaquam uticq; Apo
ſtolus neophytum refutaret: ſed baptiſmus uetera peccata conſcindit, nouas uirtutes non
tribuit: dimittit è carcere, & dimiſſo ſi laborauerit præmia pollicetur. Aut nullus, inquã,

aut

A aut rarus est, qui omnia habeat, quæ habere debet episcopus. Et tamen si unum uel duo de catalogo uirtutum episcopo cuiquam defuerint, non tamen iusti carebit uocabulo: nec ex eo damnabitur, quod nō habet, sed ex eo coronabitur, quod possidet. Omnia enim habere, & nullo indigere, uirtutis eius est, qui peccatum non fecit, nec dolus inuentus est in ore eius: qui cum malediceretur non maledixit, qui confidenter uirtutum cōscientia loquebatur: Ecce uenit princeps mundi huius, & in me inuenit nihil. Qui cum esset in forma Dei nequaquam rapinam arbitratus est, æqualem se esse Deo: sed se exinaniuit, formam serui accipiens, & factus est obediens usq; ad mortem, mortem aūt crucis. Propterea donauit ei Deus nomen quod est supra omne nomen, ut in nomine Iesu flectant genu, cœlestia, terrestria & inferna. Si ergo in una episcopi persona pauca præcepta, aut nequaquā, aut difficulter inuenies: quid facies de omni homine, qui cuncta debet implere mandata? Ex corporalibus consideremus spiritualia. Alius uelox est pedibus, sed non fortis manu. Ille tardus incessu, sed stabilis in prælio est. Hic pulchram habet faciem, sed raucæ uocis est. Alius tetram, sed dulci modulatione cantat. Illum ingeniosum, sed obliuiosum: hunc memorem, sed tardi uidemus ingenij. In ipsis cōtrouersijs, in quibus quondā pueri lusimus, nō omnes similiter uel in procœmijs, uel in narrationibus, uel in excessibus, uel in argumentis, aut exemplorum copia, & epilogorum dulcedine se agunt: sed eloquentiæ suæ, alia atq; alia in parte dissimiles sunt. De uiris magis ecclesiasticis loquar: Multi super euangelia bene differunt: sed in explanatione Apostoli, impares sui sunt. Alij cū in instrumento nouo optime senserint, in psalmis & ueteri testamēto muti sunt. Hoc totū dico, quod non omnia possumus omnes: rarusq; aut nullus est diuitū, qui in omni substantia sua paria uniuersa possideat. Possibilia præcepit Deus, & ego fateor. Sed hęc possibilia cuncta, singuli habere non possumus: non imbecillitate naturæ, ne calumniam facias Deo: sed animi lassitudine, qui cunctas simul & semper non potest habere uirtutes. Quod et si in eo arguis creatorem, quare te talem condiderit, qui deficias atque lassescas: dicam iterum, maior erit reprehensio, si eum uolueris accusare, quare te Deum non fecerit. Sed dices: Si nō
B possum, ergo peccatum non habeo. Habes peccatum quare non feceris, quod alius potuit facere. Rursumq; ille, cuius tu comparatione deterior es, uel tui in alia uirtute, uel alterius erit collatione peccator: atque ita fit, ut quemcunque primum putaueris, minor sit, eo qui se in alia parte minor est. CRIT. Si non potest homo esse sine peccato, quomodo Iudas scribit apostolus: Ei autem qui potens est uos conseruare sine peccato, & constituere ante conspectum gloriæ suæ immaculatos? Quo testimonio comprobatur posse hominem esse sine peccato, & maculam non habere. ATT. Non intelligis quæ proposueris. Neque enim homo potest esse sine peccato, quod tua habet sententia: sed potest si uoluerit Deus hominem seruare sine peccato, & immaculatum sua misericordia custodire. Hoc & ego dico, quod Deo cuncta possibilia sunt. Homini autem non quicquid uoluerit possibile est, & maxime id esse, quod nullam legeris habere creaturam. CRIT. Non dico hominem esse sine peccato, quod tibi forsitan impossibile uidetur: sed posse esse si uelit. Aliud est enim esse, aliud posse. Esse, quærit exemplum: posse, ostēdit imperij ueritatem. ATT. Nugaris, nec meministi illius prouerbij, actum ne agas: & in eodem cœno uolutaris, imò laterem lauas. Pro quo nihil aliud audies, nisi hoc quod omnibus patet: rem te uelle firmare, quæ nec est, nec fuit, & forsitan
6 nec futura est. Atque ut ipso uerbo utar, & stultitiam ἀκουσάτου argumentationis ostendam, esse posse te aio dicere, quod esse non possit. Hoc enim quod proposuisti posse hominem, sine peccato esse si uelit, aut uerum est, aut falsum est. Si uerum est, ostende quis fuerit: si falsum, quicquid falsum est, nunquam fieri potest. Verum hæc quasi explosa taceātur, & in scriniolis uestris tantum musitent, publicam faciem formidantia. Transeamus ad alia, in quibus perpetua oratione utendum est: ita duntaxat, ut habeas potestatem refellendi & quærendi si quid uolueris. CRIT. Audiam patienter: non enim dicam libenter, & magis miraboringenium, cuius stupeo falsitatem. ATT. Vtrum falsa sint an uera quæ dicturus sum, cum audieris tunc probabis. CRIT. Loquere ut uis, mihi decretum est si respondere non potuero, magis

ſilere quàm mendacio acquieſcere. ATT. Quid intereſt utrum te tacentem an loquentem ſu
perem: & iuxta Protei fabulam, uigilantem capiam an dormientem? CRIT. Cũ dixeris quæ
uolueris, audies quæ nequaquam uelis. Veritas enim laborare poteſt, uinci nõ poteſt. ATT.
Libet ſententias tuas parumper diſcutere: ut intelligant ſectatores tui, quàm diuinum in te
mirentur ingenium. Dicis ſine peccato eſſe non poſſe, niſi qui ſcientiam legis habuerit: per
quod magnam partem Chriſtianorum excludis à iuſtitia: & qui prædicator es impeccan-
tiæ, omnes prope peccatores eſſe pronuncias. Quotus enim quiſque Chriſtianorum habet
legis ſciẽtiam: quam in multis doctoribus eccleſiæ, aut raro, aut difficulter inuenias? Verum
tu tantæ es liberalitatis, ut fauorem tibi apud Amazonas tuas concilies: ut in alio loco ſcripſe
ris, ſcientiam legis etiam fœminas habere debere: cum Apoſtolus doceat eſſe tacendum
mulieribus in eccleſia: & ſi quid ignorant, domi uiros ſuos debere conſulere. Nec ſuffi-
cit tibi dediſſe agmini tuo ſcientiam ſcripturarum: niſi earum uoce & canticis delecteris. lun-
gis enim & ponis in titulo, quod & fœminæ Deo pſallere debeant. Quis enim ignorat pſal-
lendum eſſe fœminis in cubiculis ſuis, & abſque uirorum frequentia & congregatione tur-
barum. Verum tu donas quod non licet: ut quod uerecunde facere debeant, & abſque ul-
lo arbitro, magiſtri autoritate proclament. Decimoquarto titulo. Addis præterea: ſeruum
Dei nihil amarum de ore ſuo, ſed ſemper quod dulce eſt & ſuaue debere proferre: & qua-
ſi alius ſit ſeruus Dei, alius doctor & ſacerdos eccleſiæ, prioris oblitus ſententiæ, ponis in
alio titulo uigeſimoſecundo: ſacerdotem ſiue doctorem omnium actus ſpeculari debere, &
fiducialiter corripere peccantes: ne pro ijſdem rationem reddant, & eorum ſanguis de ſuis
manibus requiratur. Nec ſemel dixiſſe contentus, idipſum replicas: & inculcas trigeſimo-
primo titulo, ſacerdotem ſiue doctorem nemini adulari debere, ſed audenter omnes corri-
pere: ne & ſe & eos qui eum audiunt, perdat. Tanta'ne eſt in uno opere diſſonantia: ut
quid prius dixeris neſcias? Si enim ſeruus Dei nihil amarum de ſuo debet ore proferre, ſed
ſemper quod dulce & ſuaue eſt: aut ſacerdos & doctor ſerui Dei non erunt, qui fiducialiter
debent corripere peccantes, & nulli adulari, ſed audacter omnes increpare: aut ſi ſacerdos & D
doctor non ſolum ſerui Dei, ſed inter ſeruos eius principalem tenent locũ, fruſtra ſeruis Dei
blanditias & dulcedines reſeruaſti: cum hoc proprie hæreticorum ſit, & eorum qui decipere
cupiunt audientes: dicente Apoſtolo: Huiuſmodi enim Chriſto domino noſtro non ſerui-
unt, ſed ſuo uentri. Et per dulces ſermones et benedictiones ſeducunt corda innocentiũ. Sem
per inſidioſa, callida, blanda eſt adulatio. Pulchreq; adulator apud philoſophos definitur,
blandus inimicus. Veritas amara eſt, rugoſæ frontis ac triſtis, offenditq; correptos. Vnde &
Apoſtolus loquitur: Inimicus uobis factus ſum, ueritatem dicens uobis? Et Comicus: Obſe
quium amicos, ueritas odium parit. Quapropter & paſcha cũ amaritudinibus comedimus:
& uas electionis docet paſcha celebrandum in ueritate & ſynceritate. Veritas in nobis ſit &
ſynceritas, & amaritudo ilico conſequetur. Illud uero quod in alio ponis loco, omnes uolun-
tate propria regi, quis Chriſtianorum poteſt audire? Si enim non unus, nec pauci, nec mul-
ti, ſed omnes reguntur propria uoluntate: ubi erit auxiliũ Dei? Et quomodo illud exponis?
A domino greſſus hominis dirigũtur: Et, Nõ eſt in homine uia eius. Et, Nemo poteſt quic-
quam accipere, niſi datum fuerit ei deſuper. Et in alio loco: Quid enim habes quod non ac-
cepiſti? Et ſi accepiſti, quid gloriaris, quaſi non acceperis? dicente domino ſaluatore: Non
deſcendi de cœlo, ut faciam uoluntatem meam, ſed uoluntatem eius qui me miſit patris. Et in
alio loco: Pater ſi fieri poteſt, trãſeat à me calix iſte. Veruntamen nõ quod ego uolo, ſed ſicut
tu. Et in oratione dominica: Fiat uoluntas tua, ſicut in cœlo & in terra. Qua ſententiæ teme-
ritate aufers Dei omne præſidium: & quod in alio loco fruſtra conaris adiungere, non abſq;
Dei gratia, quomodo ſentire uelis, ex hoc loco intelligitur: dum gratiam eius non ad ſingula
refers opera, ſed ad conditionis ac legis & liberi arbitrij poteſtatem. Septuageſimoſecundo
titulo. Illud uero quod in ſequenti ponis capitulo: in die iudicij iniquis & peccatoribus non
parcendũ, ſed æternis eos ignibus exurendos, ferre quis poteſt: & interdicere te miſericordiã
Dei,

A Dei, & ante diem iudicij de ſententia iudicis iudicare: ut ſi uoluerit iniquis & peccatoribus parcere, te præſcribente non poſsit? Dicis enim. Scriptum eſt in centeſimo tertio pſalmo: Deficiant peccatores à terra & iniqui, ita ut non ſint. Et in Eſaia: Comburentur iniqui & peccatores ſimul, & qui relinquunt Deum conſummabuntur. Et non intelligis comminationem Dei interdum ſonare clementiam? Non enim dicit æternis ignibus exurendos, ſed à terra deficere & iniquos eſſe ceſſare. Aliud enim eſt ipſos à peccato & iniquitate deſiſtere, & aliud ipſos perire in perpetuum, & æternis ignibus concremari. Denique Eſaias de quo poſnis teſtimonium: Comburentur, inquit, peccatores & iniqui ſimul, non addidit in æternum. Et qui relinquunt Deum conſummabuntur. Proprie hoc de hæreticis loquitur, qui rectum fidei tramitem relinquentes conſummabuntur, ſi noluerint ad dominum reuerti, quem dereliquerunt. Quæ ſententia & tibi parata eſt, ſi neglexeris ad meliora conuerti. Deinde cuius eſt temeritatis, iniquos & peccatores impijs iungere: qui à nobis ſic definiuntur. Omnis impius iniquus eſt, & peccator: nec reciprocatur, ut poſsimus dicere: Omnis peccator & iniquus, etiam impius eſt. Impietas enim proprie ad eos pertinet, qui notitiam Dei non habent, uel cognitam tranſgreſsione mutarunt. Peccatum autem & iniquitas, pro qualitate uitiorum, poſt peccati & iniquitatis uulnera recipit ſanitatem. Vnde ſcriptum eſt: Multa flagella peccatoris: Et non interitus ſempiternus: Et per omnia flagella atque cruciatus emendatur Iſrael. Quem enim diligit dominus corripit: flagellat autem omnem filium quem recipit. Aliud eſt cædere magiſtri & parentis affectu, aliud contra aduerſarios crudeli animo deſæuire. Quam ob cauſam, & in primo pſalmo canitur: Quoniam non reſurgunt impij in iudicio. Iam enim in perditionem ſunt præiudicati. Neque peccatores in conſilio iuſtorum. Aliud enim eſt gloriam perdere reſurgendi, aliud perire perpetuo. Veniet, inquit, hora, in qua omnes qui in ſepulchris ſunt, audient uocem eius: & egredientur qui bona fecerunt in reſurrectionem uitæ: qui autem mala egerunt, in reſurrectionem iudicij. Vnde & Apoſtolus eodem ſenſu, quia eodem & ſpiritu, loquitur ad Romanos: Quicunque e-
B nim ſine lege peccauerunt, ſine lege peribunt. Et quicunque in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. Sine lege impius eſt, qui in æternum peribit. In lege peccator credens in Deum, qui per legem iudicabitur, & non peribit. Si peccatores & iniqui æternis ignibus exuruntur, non times ſententiam tuam, qui iniquum & peccatorem te eſſe dicis? Et argumentaris hominem non eſſe ſine peccato, ſed eſſe poſſe. Ergo ſolus ille ſaluetur, qui nunquam fuit, nec eſt, ſed futurus eſt, aut forſitan nec futurus: & pereant omnes, quos retro fuiſſe legimus. Tu ipſe qui Catoniana nobis inflaris ſuperbia, & Milonis humeris intumeſcis, qua temeritate peccator, magiſtri nomen aſſumis? Aut ſi iuſtus es, & humilitate ſimulas peccatorem, mirabimur atque gaudebimus habere te ſolum & poſsidere cum ſocijs, quod nec patriarcharum, nec prophetarum, nec apoſtolorum quiſpiam habuit. Si autem Origenes omnes rationabiles creaturas dicit non eſſe perdendas, & diabolo tribui pœnitentiam: quid ad nos, qui & diabolum & ſatellites eius omnesq; impios & præuaricatores dicimus perire perpetuo: & Chriſtianos ſi in peccato præuenti fuerint, ſaluandos eſſe poſt pœnas, xx. ti. Iungis præterea duo capitula inter ſe diſcrepantia: quæ ſi uera ſint, os aperire non poteris: non habentem ſapientiam & intellectum ſcripturarum, niſi qui didicerit, ſcire non poſſe. xx. ti. Et iterum: Scientiam legis non uſurpare debere indoctum. Aut enim magiſtrum, à quo didiceris proferre cogeris, ut tibi ſcientiam legis liceat uſurpare: aut ſi magiſter talis eſt, qui ab alio non didicerit, & docuerit te quod ipſe ignorabat: reſtat ut non recte facias, qui indoctus uſurpas ſcientiam ſcripturarum, & magiſter prius quàm diſcipulus eſſe cœpiſti. Niſi fortè humilitate ſolita, magiſtrum tuum iactitas dominum, qui docet omnem ſcientiam, & cum Moyſe in nube & caligine facie ad faciem audis uerba Dei, & inde nobis cornuta fronte procedis. Nec hoc ſufficit, ſed repente mutaris in Stoicũ, & de Zenonis nobis tonas ſupercilio. Lxxiij. tt. Chriſtianum illius debere eſſe patientiæ, ut ſi quis ſua auferre uoluerit, gratanter amittat. Non'ne nobis ſatis eſt, patienter perdere quod habemus, niſi uiolento atque raptori agamus gratias, et eum cunctis benedictionibus proſequamur?

mur? Docet Euangelium ei, qui nobiſcum uelit iudicio contendere, & per lites ac iurgia au- c
ferre tunicam, etiam pallium eſſe concedendum: non præcipit, ut agamus gratias, & læti no-
ſtra perdamus. Hoc dico, non quod aliquid ſceleris in hac ſententia ſit, ſed quod ubique me-
diocria ὑπερβολικῶς tranſeas, & magna ſecteris. Vnde adiungis, gloriam ueſtium & orna-
mentorum Deo eſſe contrariam. Quæ ſunt, rogo, inimicitiæ contra Deum, ſi tunicam ha-
buero mũdiorem: ſi epiſcopus, presbyter, & diaconus, & reliquus ordo eccleſiaſticus in ad-
miniſtratione ſacrificiorum candida ueſte proceſſerint? Cauete clerici, cauete monachi, ui-
duæ & uirgines: periclitamini, niſi ſordidas uos atque pannoſas uulgus aſpexerit. Taceo de
hominibus ſeculi, quibus aperte bellum indicitur, & inimicitiæ contra Deum, ſi precioſis at-
que nitentibus utantur exuuijs. Clxiiij. ti. Audiamus et cætera. Inimicos ut proximos diligen
dos, ſtatimq; oppreſſus grauiſsimo lethargo, ponis & dicis. Clxi. ti. inimico nunquam eſſe
credendum: quod ſibi eſſe contrarium, etiam me ſilente, perſpicuum eſt. Sed dices utrunque
uocibus ſcripturæ contineri: non animaduertens, quo ſenſu in ſuis locis dicta ſint. Præce-
ptum eſt mihi, ut diligam inimicos, & orem pro perſecutoribus. Nunquid iuſſum eſt, ut ita
diligam, quaſi proximos & conſanguineos & amicos, ut inter æmulum & neceſſarium nul-
la diſtantia ſit? Si inimicos diligo quaſi proximos, amicis quid amplius exhibebo? Aut ſi hoc
dixeris, illud tacere debueras, ne contraria ſibi in eodem loco dicere uidearis, inimico nun-
quam eſſe credendum. Sed quomodo diligatur inimicus, & lex docet: lumentũ aduerſarij ſi
ceciderit, ſubleuandum. Et Apoſtolus: Si eſurierit inimicus tuus, ciba illum: ſi ſitierit, da illi
potum. Hoc enim faciens, carbones ignis congregabis ſuper caput eius: non in maledictum
& condemnationem (ut plerique exiſtimant) ſed in correctionem & pœnitudinem: ut ſu-
peratus beneficijs, excoctus feruore charitatis, inimicus eſſe deſiſtat. Cxxiij. Addis præ-
terea regnum cœlorum etiam in teſtamento ueteri repromitti: ponisq; teſtimonia de apo-
cryphis, cum perſpicuum ſit, regnum cœlorum primum in Euangelio prædicari per Ioan-
nem baptiſtam & dominum ſaluatorem & apoſtolos. Lege Euangelia. Ioannes baptiſta da
mat in deſerto: Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cœlorum. Et de ſaluatore D
ſcriptum eſt: Ex eo tempore cœpit prædicare & dicere: Pœnitentiam agite, appropinquauit
enim regnum cœlorum. Et iterum: Circuibat Ieſus ciuitates & uicos, docens in ſynagoga eo
rum, & prædicans regnum Dei. Et apoſtolis præcipit: Ite & prędicate dicentes, quoniam ap
propinquauit regnum cœlorum. Tu autem nos Manichæos uocas, cur legi Euangeliũ prę-
ferentes, in illa umbram, in hoc ueritatem eſſe dicamus: & non intelligis ſtultitiam tuam
impudentiæ copulatam. Aliud eſt damnare legem, quod Manichæus facit: aliud legi præ-
ferre Euangelium, quæ apoſtolica doctrina eſt. In illa enim ſerui, in hoc præſens dominus
loquitur: ibi promittitur, hic impletur: ibi initia, hic perfectio eſt: in illa operum fundamen-
ta iaciuntur, hic fidei & gratiæ culmen imponitur. Hoc poſuimus, ut egregij præcepto-
ris doctrina monſtraretur. Centeſimus titulus eſt, poſſe hominem ſine peccato eſſe, & Dei
mandata facile cuſtodire, ſi uelit: de quo abunde dictum eſt. Cumq; ſe imitatorem, imò
expletorem operis beati martyris Cypriani, ſcribentis ad Quirinum, eſſe fateatur, non in-
telligit ſe in eodem opere dixiſſe contraria. Ille in quinquageſimoquarto titulo tertij li-
bri, ponit: neminem ſine ſorde & ſine peccato poſſe eſſe: ſtatimq; iungit teſtimonia,
in quibus ſcriptum eſt apud Iob: Quis enim mundus à ſordibus? ne ſi unius etiam diei
ſit uita eius in terra. Et in pſalmo quinquageſimo: Ecce in iniquitatibus conceptus ſum,
& in peccatis concepit me mater mea. Et in epiſtola Ioannis: Si dixerimus, quia peccatum
non habemus, noſipſos decipimus, & ueritas in nobis non eſt. Tu è diuerſo aſſeris, poſ-
ſe hominem ſine peccato eſſe: & ut hoc uerum dixiſſe uidearis, ſtatim adiungis: & Dei
mandata facile cuſtodire, ſi uelit: quæ aut rarus, aut nullus impleuit. Si enim facilia ſunt, de-
bent à pluribus cuſtodiri. Sin autem, ut concedamus tibi, rarus quiſquam ea implere poteſt,
manifeſtum eſt eſſe difficile quod rarum eſt. Atq; ut hoc augeas, & magnitudinem tuæ uir-
tutis oſtendas, quod ſcilicet de bono conſcientiæ theſauro eructare credaris, ponis in titu-
lo centeſimo uigeſimotertio: ne leuiter quidem eſſe peccandũ. Et quid ſit hoc leuiter, ne for-
te in

A te in opere te aliquis dixiſſe exiſtimaret, adnectis centeſimo triceſimoprimo titulo: ma-
lum uero nec cogitandum: neque illius ſententiæ recordaris: Delicta quis intelligit? ab oc-
cultis meis munda me domine, & ab alienis parce ſeruo tuo: cum eccleſia etiam ea quæ per
ignorantiam delinquimus, & ſola cogitatione peccamus, delicta eſſe fateatur: intantum, ut
hoſtias pro errore iubeat offerri: & pontifex qui pro cuncto populo deprecatur, ante pro
ſe offerat uictimas: qui certe nunquam pro alijs iuberetur offerre, niſi iuſtus ipſe eſſet: nec rur
ſum pro ſe offerret, ſi peccato careret ignorantiæ. Scilicet nunc mihi latiſsima ſcripturarum
ſpacia peragranda ſunt, ut doceam errorem & ignorantiam eſſe peccatum. CRIT. Obſecro
te, non ne legiſti: Qui uiderit mulierem ad concupiſcendum, iam mœchatus eſt eam in cor-
de ſuo? Non ergo ſolus aſpectus & incentiua uitiorum reputantur in peccatum, ſed ea qui-
bus attribuimus aſſenſum. Aut enim uitare poſſumus malam cogitationem, & conſequen-
ter poſſumus carere peccato: aut ſi uitare non poſſumus, non reputatur in peccatum, quod
caueri non poteſt. ATT. Callide quidem argumentaris, ſed non intelligis argumentationem
tuam contra ſacras ſcripturas facere. Volunt enim eloquia ſcripturarum etiam ignorantiam
habere peccatum. Vnde & Iob offert hoſtias pro filijs ſuis, ne fortè per ignorantiam in cogi
tatione peccauerint. Et qui ligna cædit, ſi ſecuri ac ferro fugiente de ligno homo fuerit occi-
ſus, pergere iubetur ad urbem fugitiuorum: & tamdiu ibi eſſe, quamdiu ſacerdos maximus
moriatur, id eſt, redimatur ſanguine ſaluatoris: aut in domo baptiſmatis, aut in pœnitentia,
quæ imitatur baptiſmatis gratiam per ineffabilem clementiam ſaluatoris: qui non uult peri-
re quenquam, nec delectatur mortibus peccatorum, ſed ut conuertantur & uiuuant. CRIT.
Rogo quæ eſt iſta iuſtitia, ut in peccato tenear erroris, cuius reatum non habet conſcientia?
Neſcio me peccaſſe, & eius rei quam neſcio, pœnas luo? Et quid plus faciam, ſi ſponte pecca-
uero? ATT. A me ſententiæ & diſpoſitionis Dei cauſas requiris? Reſpondet ſtultæ interro-
gationi tuæ liber Sapientiæ: Altiora te ne quæſieris, & fortiora te ne ſcrutatus fueris. Et ali-
bi: Noli eſſe ſapiens multum, & noli argumentari plus quàm oporteat. Et in eodem loco: In
B ſapientia & in ſimplicitate cordis quærite Deum. Ac ne fortè huic uolumini contradicas, au-
di Apoſtolum, Euangelica clangentem tuba: O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ
Dei, quàm inſcrutabilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles uiæ eius. Quis enim cognouit ſen-
ſum domini? aut quis conſiliarius eius fuit? Iſtæ ſunt quæſtiones, de quibus & in alio ſcribit:
Stultas autem & ineruditas quęſtiones deuita, ſciens quoniam lites generant. Et Eccleſiaſtes
(de quo certe libro nulla eſt ambiguitas) Dixi, inquit, ſapiens efficiar, & ipſa longe facta eſt à
me. Profunda profunditas, quis eam inueniet? A me quæris, quare figulus aliud uas fecerit in
honorem, aliud in contumeliam: & non uis acquieſcere Paulo pro ſuo domino reſponden-
ti? O homo, tu quis es, qui reſpondes Deo? Audi ergo breuiter teſtimonia ſcripturarum, ut
ſtulta, imò impia ſciſcitatio tua in perpetuum conticeſcat. Loquitur Deus in Geneſi: Nõ adij
ciam ultra maledicere terræ propter opera hominũ, quia appoſita eſt mens hominis diligen-
ter ad mala à pueritia. Abraham & Sara, audita repromiſsione filij Iſaac, rident in corde ſuo,
& tacita cogitatio non latet ſcientiam Dei. Arguuntur in riſu, & ipſa cogitatio, quaſi pars in-
fidelitatis reprehenditur. Attamen nõ ex eo quod riſere, diffidentiæ condemnãtur: ſed ex eo
quòd poſtea crediderunt, iuſtitiæ palmam acceperunt. Lot neſcit in concubitu filiarũ quid
fecerit, & inebriatus ab eis non habet crimen conſcientiæ, & tamen error in uitio eſt. Argue
ſanctum uirum Iacob, quare Rachel formoſam dilexerit, pro qua & ſeruiuit multo tempore,
& in Liæ primo concubitu fuerit contriſtatus: & acquieſce tandem humanæ fragilitati, quæ
etiam pulchra corpora diligit, & deformia deteſtatur. Luget Iacob mortem filij ſui Ioſeph, &
multo tempore conſolationem non recipit filiorum: reſpondetq; lugens et gemens: Vadam
ad infernum: & probat ſe hominem, dum iuſtus ignorat quid actum ſit de iuſto filio Ioſeph.
In Exodo ſcriptum eſt: Si percuſſerit aliquis quempiam, & mortuus fuerit, morte moriatur.
Sin autem non uolens, ſed Deus tradidit eum in manibus eius, dabo tibi locum, ad quẽ con-
fugiat qui occiderit. In quo notãdum eſt, quod Deus tradidit hominem in manus eius: et ille
qui occidit per ignorantiam, exilio condemnatur. In Leuitico lex ponitur: Anima ſi peccaue

rit in

rit in conſpectu domini: non ſponte ex omnibus præceptis Domini, quæ non oportet fie- C
ri: fecerit unum ex eis, ſiue pontifex fuerit, ſiue omnis ſynagoga, & reliquus populus: &
poſtea didicerit peccatum ſuum, quod peccauit per ignorantiam: offeret munus, hircum de
capris, maſculum immaculatum: et ponet manus ſuas ſuper caput eius, interficietq; illum in
loco ubi mactantur holocauſta coram domino, quia pro peccato eſt. Statimq; in ſequenti-
bus: Si tetigerit aliquid immundum, quod non liceat tangere, & fecerit per ignorantiam: &
poſtea didicerit: ſiue promiſerit aliquid, & fuerit oblitus: pronunciabit peccatum ſuum, in
quo peccaſſe ſe perſpicit: & offeret domino pro his quæ peccauit, agnam ſiue capram pro
peccato ſuo quod peccauit: & precabitur pro eo ſacerdos ſuper peccato, & dimittetur ei
peccatum. Sin autem non præualuerit manus eius, ut offerat ouem pro peccatis ſuis qui-
bus peccauit: duos turtures, aut duos pullos columbarum offeret domino: unum pro pec-
cato, & unum in holocauſtum: & portabit ea ad ſacerdotem, & offeret ſacerdos id quod pro
peccato eſt primum, & in ipſo reconciliabitur pro peccato quod peccauit, & dimittetur ei.
Cæteraq; his ſimilia, quæ ſtudio breuitatis omitto, ne faſtidium ſtomacho tuo faciam. In con
ſequentibus quoque narrat Moyſes, quod in conſecratione Aaron & filiorum eius obtule-
rit uitulum pro peccato, & poſuerit Aaron & filij eius manus ſuper eum, ſuper caput uideli-
cet uituli, qui erat pro peccato: & mactauerit eum, & tulerit de eius ſanguine, & poſuerit ſu
per cornua altaris in circuitu digito ſuo, atque altare mundauerit. Similiter in ariete fecerit,
& de ſanguine eius tetigerit auriculam eius dexteram & manum dexteram, & ſummitatem
pedis dextri. Et poſt multa alia, quæ narrare longiſsimum eſt, enumeratis diebus ſeptem ita
legimus: Factum eſt quoque die octauo, & uocauit Moyſen, Aaron, & filios eius, & omnes
ſeniores Iſrael, & dixit ad Aaron: Tolle uitulum de bobus pro peccatis, & arietem in holo-
cauſtum immaculatum, & offeres eos in conſpectu Domini: & ſenioribus Iſrael loquere, di
cens: Tollite hircum de capris uiuum pro peccato, & uitulum immaculatū anniculum in ho-
locauſtum. Dixitq; Moyſes ad Aaron: Accede ad altare, & fac pro peccato tuo: & reliqua.
Rurſumq; eleuauit Aaron manus ſuas ſuper populum, & benedixit eis. Deſcenditq; cum fe D
ciſſet pro peccato & holocauſto & ſalutari. Mulier generat liberos lege naturali, & immun-
da eſt, ſi maſculum peperit, diebus quadraginta: ſi fœminam, diebus octoginta. Accuſa
creatorem, cur immundum quicquā nominet quod ipſe condidit. Et nō ſolum ipſa immun-
da eſt, ſed & omne quod tetigerit. Cumq; dies, inquit, purgationis eius cōpleti fuerint ſuper
filio aut filia, offeret agnum anniculum immaculatum, & pullum columbarum, & turturem
pro peccato, ad oſtium tabernaculi teſtimonij ſacerdoti, qui offeret in conſpectu Domini, et
expiabit pro ea ſacerdos. De leproſo quoq; dicitur, quod in die purgationis eius offeratur
pro eo uictima pro peccato, duoq; turtures & duo pulli columbarum: unus pro peccato,
alius in holocauſtum. Et qui fluxum ſeminis patitur, eodem ſacrificij ordine pro peccato
& holocauſto liberatur. Et ad extremum infertur: Timoratos facite filios Iſrael ab immun-
dicijs ſuis, & non morientur pro peccato ſuo, ſi contaminauerint tabernaculum teſtamen-
ti. Ipſi quoque Aaron præcipitur, ut non omni tempore ingrediatur in ſancta ſanctorum,
ne fortè moriatur. Cumq;, ait, uoluerit intrare, offerat uitulum pro peccato, & arietem in
holocauſtum, duosq; hircos accipiat ab uniuerſo populo: unum ex eis offerat pro peccato
ſuo, & unum pro peccato populi, & arietem in holocauſtum. Alter hircorum cuncta pecca-
ta ſuſcipit populi, in typum domini ſaluatoris, & effert in ſolitudinem: & ſic placatur Deus
omni multitudini. Ad extremum dicitur: Si comederit homo de ſanctificatis per ignoran-
tiam, imputatur ei iniquitas atque delictum, & uoti reus erit. Vnde & Apoſtolus monet eu-
chariſtiam domini cum cautione ſumendam: ne in condemnationem nobis ſumamus atque
iudicium. Si damnatur in lege ignorantia, quanto magis in Euangelio conſcientia? Tranſea-
mus ad Numeros, & ob contentioſorum impudentiam refutandam, ſumma quæq; carpa-
mus. Nazaræus ſancto crine uenerabilis, alterius ſubita morte maculatur, & omnes dies
conſecrationis eius præteriti irriti fiunt: poſteaq; pro eo offeruntur duo turtures, &
duo pulli columbarum: unus pro peccato, & alter in holocauſtum. In die quoque conſum-
mationis

A mationis eius offertur agnus cum holocauſto & agna pro peccato. Et poſt multa ſcriptum eſt: Vt nunc magnificetur fortitudo domini, ſicut loquutus eſt, dicens: Dominus longanimis & multæ miſericordiæ, auferens iniquitatem & ſcelera, & mundans non faciet innocentem: pro quo Septuaginta interpretati ſunt, Et emundans non mundabit reum: quod ſcilicet etiam poſt indulgentiam, reus ſit propriæ conſcientiæ. Cumq́, ait, ignorauerit populus, & fecerit unum ex his quæ facere non debuit, poſt ceremoniarum longum ordinem infertur & dicitur: Offerte hircum caprarum pro peccato, & placabit ſacerdos pro omni ſynagoga filiorum Iſrael, & propiciabitur ei dominus, quia ignorantia eſt: & ipſi offerent oblationem ſuam in ſacrificium domino pro peccato ſuo, in conſpectu eius, quoniam neſcierunt. Ibiq́; additur: Si anima una peccauerit per ignorantiam, offeret capram anniculam pro peccato ignorantiæ coram domino: & deprecabitur pro ea ſacerdos, eo quod ignorauerit, pro peccato ignorantiæ coram domino: & rogabit pro ea, & propiciabitur ei. In kalendis ſingulorum menſium offertur hircus caprarum pro peccato domino. In paſcha quoque per dies octo, à die decimoquarto menſis primi, uſque ad uigeſimum primũ diem ſacrificium pro peccato eſt. In pentecoſte hircus pro peccato offertur: & in kalendis menſis ſeptimi, quando tubarum clangor concinit, eadem hirci pro peccato religio conſeruatur. Die quoque decimo eiuſdem menſis ſeptimi, quoniam ieiunium eſt uſque ad ueſperum, offertur hircus caprarum pro peccato, præter eum hircum, qui ante holocauſtum pro peccato ex lege mactatur. In diebus quoque Scenopegiæ, quando figebantur tabernacula, à die decimoquinto eiuſdem menſis ſeptimi uſque ad diem uigeſimum ſecundum, inter alias uictimas ſemper pro peccato hircus offerebatur: ut illud impleatur beati Dauid: Tibi ſoli peccaui, & malum coram te feci, ut iuſtificeris in ſermonibus tuis, & uincas cum iudicaris. Sex ciuitates eliguntur exilij eorum, qui non ſponte, ſed per ignorantiam, uel iactu lapidis, uel impulſione manus, uel ioco, uel laſciuia abſque inimicitijs, infelicitate magis quàm uoluntate peccauerunt: & tamen non abſq; crimine ſunt dum relegantur in perpetuum, & ante conſtitutam diem, nec
B ſupplicatione, nec precio eorum reuerſio impetrari & redimi poteſt. In Deuteronomio, qui liber præteritorum enumeratio eſt, perſpicue demonſtratur non in operibus noſtris atque iuſtitia, ſed Dei miſericordia nos conſeruari, dicente domino per Moyſen: Ne dicas in corde tuo, cum ſubuerterit eos dominus Deus tuus à facie tua, in iuſtitia mea introduxit me dominus, ut poſſideam terram hanc: quia in impietate gentium iſtarum dominus conſumet eos à facie tua: nõ in iuſtitia tua & directione cordis tui intrabis, ut poſſideas terram eorum, ſed in impietate eorum dominus Deus tuus conſumet eos à facie tua, ut ſuſcitet uerbum quod loquutus eſt patribus tuis, Abraham, Iſaac & Iacob. Et ſcies quod non in iuſtitia tua Dominus Deus tuus dabit tibi terram optimam, ut poſſideas eam: quia populus duræ ceruicis es tu. In eo autẽ quod dixit: Perfectus eris cum domino Deo tuo: quo ſenſu dixerit, ex conſequentibus approbatur: Cum ingreſſus, inquit, fueris terram, quam dominus Deus tuus dabit tibi, non diſces facere abominationes gentium illarum: nec inuenietur in te qui traducat filium uel filiam ſuam per ignem. Diuinationibus uel omnibus augurijs & maleficis artibus & incãtationibus non ſeruies, ut interroges magos & hariolos & mortuos. Abominatio enim domini eſt omnis qui facit hęc. Et propter has abominationes dominus Deus tuus cõſumet eas à facie tua, perfectus eris cũ domino Deo tuo. Deniq́; infert: Quia gentes iſtæ quas tu poſſidebis, hariolos & diuinos audiunt. Tibi autem nõ ſic dedit dominus Deus tuus. Statimq́; ſubiungit: Prophetam unum ex te de fratribus tuis ſicut me ſuſcitabit tibi dominus Deus tuus, ipſum audies. Ex quo oſtenditur perfectum hic dici, nõ qui cunctas uirtutes habeat, ſed qui perfectum & unum ſequatur Deum. Narratq́; ſimiliter de conditione exulum, qui per ignorantiam peccauerunt, quo confugere debeant, atque ſubiungit: Quando ædificaueris domum nouam, facies loriculam tecto tuo in circuitu, ne ſanguinis reus ſis, cum aliquis ceciderit ex ea. Et iterum: Si fuerit in te uir, qui non ſit mundus à nocturno fluxu, egredietur extra caſtra, & non ingredietur medium caſtrorum: cumq́; aduenerit ueſpera, lauabit ſe aqua, & poſt occubitum ſolis ingredietur medium eorum.

De Iesu filio Naue duo tantum ponam testimonia. Peccauit Achan, & totus populus offen dit. Dixitq; dominus ad Iosue: Non poterunt stare filij Israel in conspectu inimicorum suo- c
rum, sed dorsa uertent aduersarijs suis: quia factum est anathema in eis. Et non addam ut sim uobiscum, nisi contritum fuerit anathema de medio uestrûm. Cumq; sacrilegium quæreretur, & sors latentem inuenisset reum, interficiuntur cum Achan filij eius, & filiæ, boues, asini, pecora, tabernaculum, & quæcunque habere potuit, igne deleta sunt. Esto ipse peccauerit, quid commisere filij? quid boues? quid asini? quid pecora? Fac ergo calumniam quare unus peccauerit, & pars populi trucidata sit? Cur & ipse lapidatur, & omnia quæ habere potuerit, ultrix flamma consumpserit? Dicamus & aliud: Non erat, inquit, ciuitas quam non tradidit dominus filijs Israel, absque Eueo qui habitabat in Gabaon, omnes pugnando cepe runt: quia à domino factum erat, ut induraret cor eorum, & pugnarent contra Israel, ut interficerentur: & non fieret in eis misericordia, & perirent, sicut præcepit dominus Moysi. Si domini factum est uoluntate, ut pacem non reciperent, nec susciperent Israel, dicamus iuxta Apostolum: Quid ergo quæritur? Voluntati enim eius quis potest resistere? De Samuel & Malachim: Ionathan fauum mellis gustauit in sceptro, & illuminatis oculis periclitatur, quod nesciens fecerit. Hoc enim scriptura testatur, quod ignorauerit à patre esse præceptum ne quisquam gustaret, donec uictoria domini compleretur. Intantum autem iratus est dominus, ut sors inueniret occultum, & ipse fateretur, dicens: Gustaui in summitate sceptri, quod est in manu mea parum mellis, & ecce ego morior. Et postea intercessione & precibus populi liberatus est, dicentis ad Saul: Num Ionathan morietur, qui fecit salutem hanc magnam in Israel? Absit. Viuit dominus, si ceciderit de capillis capitis eius in terram, quia cum domino fecit diem hanc: & liberauit dominus Ionathan, & non est mortuus. Samuel irascitur Sauli, & non uult ire cum rege. Postea precibus uincitur, ut ostendat humani animi in diuersum mutationem. Pergit Bethlehem, singulos filiorum Iesse putat ipsos esse, quos dominus requirebat. Quumq; uidisset Eliab ait: Ecce in conspectu domini Christus eius. Et ait dominus ad eum: Ne respicias ad uultum eius, & ad staturam corporis illius, d
quoniam abieci eum. Aliter enim uidet homo, aliter Deus. Homo enim uidet in facie, Deus in corde. Atque in hunc modum per omnes errat, per omnes corrigitur, ut pateat humanæ mentis infirmitas. Mephiuoseth Saul filius interficitur dolo à Rechab & Baana filijs Remmon Berotitæ: quumq; nunciassent Dauid, & caput aduersarij demonstrarent, occisi sunt à Dauid, dicente: Viri impij occiderunt uirum iustum in domo sua, & in lectulo suo. Certe Mephiuoseth iustus non erat, & tamen in eo iustus appellatur, quod absque noxa interfectus est. Oza leuites, quum arca domini transferretur Hierusalem, & lasciuientes boues plaustrum in partem alteram declinassent, misit manum ut sustentaret inclinatam arcam. Statimq; sequitur: Iratus est furor domini in Ozam, & percussit eum Deus ibi pro ignorantia, & mortuus est iuxta arcam Dei. Contristatusq; Dauid, quod percusserat dominus Ozam, timuit dominum in illa die, & ait: Quomodo ingredietur ad me arca domini. Dauid iustus et propheta, & unctus in regem, quem elegit dominus secundum cor suum, ut faceret cunctas uoluntates eius: ut uidet ignorantiam, domini furore punitam, terretur atque tristatur: nec quærit causam à domino, quare percusserit ignorãtem, sed similem sententiam pertremiscit. Præcepit Dauid principi exercitus Ioab, ut numeret populum: statimq; scriptura cõmemorat: Et percussit cor suum Dauid, & dixit ad dominum: Peccaui uehementer, quia hoc feci. Cum iuberet ut fieret, utique quid diceret ignorabat: & tamen se ipse reprehendit, & pro hac culpa septuaginta milia hominum angeli gladio trucidantur. Solomon completis templi ceremonijs, utrasq; palmas tetendit ad dominum, & ait: Cum peccauerit tibi populus, non est enim homo qui non peccet. Ahia propheta Silonites nesciebat ad se uenire uxorem Hieroboam: dixitq; dominus: Ecce uxor Hieroboam ingredietur, ut quærat uerba à te pro filio suo qui ægrotat, iuxta hoc & iuxta hoc loqueris ad eam. Helisæus sedebat in monte, uenit ad eum mulier, cuius filius mortuus erat, & amplexata pedes eius, uociferatur. Repellente autem eam Giezi, dixit ad eum uir Dei: Dimitte eam, quoniam anima eius in amaritudine

A ritudine eſt: & dominus cælauit à me, ut non annunciaret mihi. In libro dierum legimus: Fuerunt filij Sobal patris Cariathiarim, qui prophetabat ex dimidio. Et iterum: Filij autem Salma patris Bethlehem & Netophati corona domus Ioab, & qui prophetabat ex dimidio Zarai, & cætera. Similiter utiq; ſancti erant qui prophetabant, & tamen perfectam non meruerunt accipere prophetiam: nequaquam de futuro ſecundum tropologiam, ſed impræſentiarum iuxta hiſtoriam prophetantes. Habacuk propheta canticum ſuum hoc inſcribit titulo: Oratio Habacuk prophetæ pro ignorationibus. Loquutus enim fuerat audacter ad dominum, & dixerat: Vſquequo domine clamabo, & non audies? Vociferabor ad te uim patiens, & non ſaluabis? Quare oſtendiſti mihi iniquitatem, & laborem, uidere prædam & iniuſtitiam? Contra me factum eſt iudicium, & contradictio potentior: propter hæc lacerata eſt lex, & non peruenit uſque ad finem iudicium: quia impius prævalet aduerſus iuſtum, propterea egreditur iudicium peruerſum. Pro quo ſe ipſe reprehendens, quod per ignorantiam ſit loquutus, ſcribit canticum pœnitentiæ. Si peccatum non erat ignorantia, ſuperfluo ſcribit librum pœnitudinis: & inaniter uoluit id lugere, quod peccatum non habet. In Ezechiel extrema parte, ubi per ædificium templi in monte ſiti, eccleſiæ multa poſt ſecula futurę ſacramenta narrantur: primo & ſeptimo die menſis primi, offeruntur uictimæ pro peccatis omnium: in quo per errorem, aut ignorantiam peccauerunt. Septem quoq; diebus paſchæ, hircus ſemper pro peccato mactatur. Septimi menſis quintadecima die, idem pro peccatis ſacrificiorum ordo celebratur. Et poſt alia plurima, quæ non eſt iſtius temporis replicare, ſcriptum eſt: Erat autem ibi locus ad occidentem, dixitq; ad me: Iſte eſt locus, ubi coquere debent ſacerdotes hoſtiam pro peccato & pro ignorantia. Hieremias loquitur ad Deum: Scio domine, quod nõ eſt hominis uia eius: nec uiri eſt ut ambulet & dirigat greſſus ſuos. Ideoq; prauum eſt cor hominis & inſcrutabile, & quis cognoſcet illud? In prouerbijs legimus: Eſt uia quæ uidetur recta eſſe apud homines, & nouiſsima eius ueniunt in profundum inferni. Ecce & hic manifeſte ignorantia condemnatur, cum aliud putat homo, & ſub ſpecie uerita-
B tis ad inferna delabitur. Multæ, inquit, cogitationes in corde hominis: ſed non tamen illius uoluntas, quæ incerta & fluctuans atque mutabilis eſt, ſed Dei conſilium obtinet. Quis, inquit, gloriabitur caſtum ſe habere cor? Et quis confidet mundum ſe eſſe à peccato? Dulcis eſt enim homini panis mendacij, & poſtea implebitur os eius calculo. A domino greſſus hominis diriguntur: mortalis autem quomodo ſcire poterit uias ſuas? Omnis uir uidetur ſibi iuſtus, ſed corrigit corda omnium Deus. Filius malus iuſtum ſe facit, & non leuat exitum ſuum. Filius malus excelſos habet oculos, & palpebris ſuis eleuatur. Eſt enim iuſtus, qui perit in iuſtitia ſua. Vnde dicitur ad eum: Ne ſis iuſtus multum, nec quaſi per ignorantiam quæras ſuperflua, ne fortè obſtupeſcas. Quæcunque enim laborauerit homo ut requirat, non inueniet. Si dixerit ſapiens ſe intelligere, reperire non poterit. Cor enim filiorum hominum repletum eſt malitia.

DIALOGORVM HIERONYMI ADVERSVS PELAGIANOS LIBER SECVNDVS. CRITOBVLVS.

VLTA quidem de ſcripturis ſanctis memoriter copioſeq; dixiſti, & quaſi quibuſdam nubibus, clarum uiſus es ueritatis lumen operire, ſed quid ad rem? His enim cunctis teſtimonijs, uideris hominum accuſare naturam: ac per hoc inuidiam referre in Deum, ſi tales homines condidit: ut obliuione & ignorantiæ peccato, carere nõ poſsint. Ex quo perſpicuum eſt, hominem poſſe, ſi uoluerit, non peccare. Id enim fecit, quod uitare non potuit. Vbi autem aufertur poſsibilitas, aufertur & uitium. Nemo enim in eo condemnatur, quod facere non potuit. ATT. Sæpe dixi te non intelligere conatus meos, nec conſiderare quid argumenteris, ſed quid Deus iuſſerit. Pro obliuione, errore & ignorantia, quaſi pro peccato offeruntur ſacrificia: ſiue hoc male iuxta te, ſiue bene iuxta me. Deus præcepit:

meum eſt obſeruare quod iuſsit, tuum Dei iuſſa reprehendere. CRIT. Quoniam uim facis perſpicuæ ueritati, & me trahis ad blaſphemiam: concedam tibi hoc in ueteri lege præceptum, de qua ſcriptum eſt: Vetera tranſierunt, ecce facta omnia noua. Nunquid & de Euangelio poteris hoc approbare, ut puniatur quiſpiam pro eo quod neſciat: & ante pœnas luat, quàm reus ſit ignorantiæ? ATT. Dum ignoramus, Manichæus nobis conſurgit repente, qui legem dicit abolitam, & ſolos noui teſtamenti legendos libros. CRIT. Quid enim à me audiuiſti, ut hoc autumes? Et lex enim patribus data, pro tempore iuſta & ſancta: & ueniente Euangelij perfectione, uiliora ceſſarunt. ATT. Ergo nequaquam obſeruandum eſt, quod lege præcipitur? CRIT. Quædam obſeruanda, quædam prætermittenda ſunt. ATT. Quoniam te uideo eſſe doctiſsimum, dic mihi quæ de ueteri teſtamento obſeruare debeam, & quæ relinquere. CRIT. Mandata obſeruare debemus, quæ ad uitam & mores pertinent corrigendos: de quibus dictum eſt: Mandatum domini lucidum, illuminans oculos. Quæ autem ad ceremonias legis, & ritus ſacrificiorum pertinent, relinquenda ſunt. ATT. Ignoſce mihi, cum legis & omnium ſcripturarum ſcientiam iactites, non animaduertis quid uelim dicere. CRIT. Hoc intelligo quod loqueris, & non quod taces. ATT. Tacere uideor, qui tantis exemplis docere te uolui, peccare hominem per ignorantiam: & pro peccato ut in lege hoſtias, ita & in euangelio offerendam pœnitudinem? CRIT. Da teſtimonium noui inſtrumenti, ubi error & ignorantia & impoſsibilitas mandati teneatur in crimine. ATT. Non neceſſe eſt multa proferre. Vnum proferam, cui certe contradicere non poteris. Vas electionis perſpicue loquitur: Conſentio enim legi Dei iuxta interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ eſt in membris meis. Miſer ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum. CRIT. Protuliſti teſtimonium, quod pro me facit. Liberati ergo de corpore huius mortis per gratiam domini noſtri Ieſu Chriſti, nequaquam ultra peccare debemus. ATT. Liberati quidem ſumus baptiſmo ſaluatoris. Sed id mihi e- D diſſere, quare dixerit: Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ in membris meis eſt. Quæ eſt iſta lex regnans in membris hominis, & repugnans legi mentis eius? Reſponde ſimpliciter. Taces? Audi eundem Apoſtolum apertiſsime prædicantem: Quod enim operor, non cognoſco. Non enim quod uolo, operor: ſed quod odi, illud facio. Sin autem quod nolo, hoc facio, conſentio legi, quoniam bona eſt. Nunc autem nequaquam ego operor illud, ſed quod in me habitat peccatum. Scio enim quod non habitat in me, hoc eſt, in carne mea, bonum. Velle enim adiacet mihi, operari autem bonum non inuenio. Non enim quod uolo, bonum, hoc ago: ſed quod nolo, malum, hoc facio. Si autem quod nolo, hoc ego facio, nequaquam ego operor illud, ſed quod habitat in me, peccatum. CRIT. Miror te hominem prudentem ſic intelligere Apoſtolum, ut eum ex perſona ſua, & non ex aliorum hæc dicere ſentias: Qui enim conſcientia in ſe loquentis Chriſti libere proclamat: An experimentum quæritis eius, qui in me loquitur Chriſtus, Et in alio loco: Curſum conſummaui, fidem ſeruaui, decæterò repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ: iſte hoc de ſe dicere poterat, Operari bonum non inuenio: & non quod uolo, bonum, hoc facio: ſed quod nolo, malum, hoc ago? Quid illud erat boni, quod uolebat facere, & non poterat? Et quid illud erat mali, quod nolebat, & tamen uitare non poterat? Ergo non ex ſua perſona hoc dicit, ſed ex perſona generis humani, quæ uitijs ſubiacet ob carnis fragilitatem. ATT. Parum mihi tollis, ut totum tribuas. Ego enim unum hominem, licet apoſtolum, intelligo ſubiacere peccato: tu totum humanum genus aſſeris. Quod ſi uerũ eſt in genere, tenemus & ſpeciem. Nam & apoſtolus homo eſt: & ſi homo eſt, uel de alijs, uel de ſe quaſi homo loquitur: Miſer ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Et: Quoniam non habitat in me, hoc eſt, in carne mea, bonum. Corruptibile enim corpus aggrauat animam, & deprimit terrena habitatio ſenſum multa cu rantem. CRIT. Sic loqueris, quaſi ego hoc ex perſona generis humani accipiã, & nõ ex per-

ſona

A ſona peccatorũ. ATT. Et quis tibi hoc concedet, ut ex perſona peccatoris hoc loquatur Apoſtolus? Si enim ex perſona peccatoris hoc accipis, debebat dicere: Miſer ego peccator: & non, miſer ego homo. Homo quippe naturæ eſt, peccator uoluntatis. Niſi fortè & illud, quod ſcriptum eſt: Vanitas uanitatum & omnia uanitas: ad peccatores refertur, & non ad omnes homines. Et iterum: Veruntamen & in imagine perambulabat homo. ac deinde: Homo uanitati aſsimilatus eſt, dies eius uelut umbra pertranſeunt. Si hoc Pauli teſtimonio non moueris, audi aliud eiuſdem, cui contradicere non potes: Nihil mihi conſcius ſum: & cætera. Mire, nec meipſum iudico, nihil mihi conſcius ſum, nec tamen in hoc iuſtificatus ſum. Qui hoc dicebat, nullius utique peccati ſibi conſcius erat. Sed quia legerat: Delicta quis intelligit? Et: Sunt uiæ quæ uidentur uiro iuſtæ, nouiſsima autem earum reſpiciunt in profundum inferni. Et iterum: Omnis uir uidetur ſibi iuſtus, Deus autem corda hominum dirigit: idcirco temperabat ſententiam, ne fortè per ignorantiam deliquiſſet, maxime cum ſcriptura teſtetur: Eſt iuſtus, qui perit in iuſtitia ſua. Et alibi: Iuſte quod iuſtum eſt ſectaberis, ne opinione ueritatis à iuſtitia declinemus, recordantes Saulis & Achan. CRIT. Ne contendere uidear, & in diuerſum abſque menſura funem trahere, ſaltem hoc mihi concede: iuſtos in ſcripturis plurimos appellari. ATT. Non ſolum plurimos, ſed innumerabiles. CRIT. Si innumerabiles iuſti ſunt, & hoc negari non poſsit, quid male locutus ſum, poſſe eſſe hominem ſine peccato, ſi uelit? Hoc eſt alijs uerbis dicere, poſſe iuſtum ſine peccato eſſe, in eo quod iuſtus eſt.

1 ATT. Iuſtos eſſe concedo, ſine omni autem peccato omnino, non aſſentior. Etenim abſq; uitio, quod Græce dicitur καπία, hominem poſſe eſſe aio: ἀναμάρτητον, id eſt ſine peccato, eſſe nego: id enim ſoli Deo competit, omniſq; creatura peccato ſubiacet, & indiget miſericordia Dei, dicente ſcriptura: Miſericordia domini plena eſt terra. Et ne quaſi maculas quaſdam in ſanctis uiris uidear perſcrutari: in quibus errore ſunt lapſi, pauca proferam, quæ non ad ſingulos, ſed ad omnes in commune pertineãt. In trigeſimoprimo pſalmo ſcriptum eſt: Dixi, pronunciabo aduerſum me iniuſtitiam meam domino, & tu dimiſiſti impietatem cordis mei.

B Statimq; ſequitur: Pro hac, hoc eſt impietate, ſiue iniquitate (utrunq; enim intelligi poteſt) orabit ad te omnis ſanctus in tempore opportuno. Si ſanctus eſt, quomodo orat pro iniquitate? Si iniquitatem habet, qua ratione ſanctus appellatur? Iuxta illum uidelicet modũ, qui & in alio loco ſcribitur: Septies cadit iuſtus, & reſurget. Et iuſtus accuſator ſui eſt in principio ſermonis. Et aliàs: Alienati ſunt peccatores à uulua, errauerũt ab utero, loquuti ſunt falſa. Vel ſtatim ut nati ſunt ſubiacuere peccato in ſimilitudinem præuaricationis Adæ, qui eſt forma futuri: uel certe ſtatim, ut de utero uirginali natus eſt Chriſtus, de quo ſcriptum eſt: Omnis qui aperit uuluam, ſanctus domino uocabitur: omnes hæretici errauerunt, non intelligentes myſterium natiuitatis eius: magisq; ad ſpecialem natiuitatem ſaluatoris, quàm ad omniũ hominum referri poteſt hoc quod dicitur: Qui aperit uuluam, ſanctus uocabitur domino. Solus enim Chriſtus clauſas portas uuluæ uirginalis aperuit, quæ tamen clauſæ iugiter permanſerunt. Hæc eſt porta Orientalis clauſa, per quam ſolus pontifex ingreditur, & egreditur, et nihilominus ſemper clauſa eſt. Illud quoque quod in uolumine Iob ſcriptum eſt: Nunquid mundus erit homo coram Deo, aut in operibus ſuis irreprehenſibilis uir? Si aduerſus famulos ſuos non credit, & contra angelos prauum quid reperit: quanto magis in his, qui habitãt domos luteas, è quibus & nos de eodem luto ſumus? Quod ſi aſſerueris hoc dici ex perſona Eliphas Themanitæ, intellige non ab eo dici, ſed ab illo, qui ſub perſona angeli in uiſione & reuelatione loquitur ei ſententias Dei. Sed eſto ut loquatur Eliphas, quod perſpicue angelus loquitur, nunquid non hoc ex perſona Iob proprie dicitur: Tentatio eſt uita hominis ſuper terram? Et: Si ego peccaui, quid poſſum facere? Et: Quare oblitus es, nec feciſti iniquitatis meæ obliuionem, & emendationẽ peccati mei? Quomodo enim poteſt eſſe iuſtus homo ſuper terram apud Deum? Et iterum: Si fuero iuſtus, nõ audiet me, ſed iudicio eius indigebo. Et rurſum: Quia ſum impius, cur fruſtra laboro? Si lotus fuero nitro, & mundis manibus, ſatis me ſorde tinxiſti. Si peccauero, cuſtodies me. Ab iniquitate aũt me nõ facies innocentẽ. Et:

Si impie egero, uæ mihi. Et: Si fuero iuſtus, non potero reſpirare. Plenus enim ego ſum ignominiæ. Et iterum: Quis enim erit mundus à ſorde? Ne unus quidem, etiam ſi unius diei fuerit uita eius ſuper terram, & numerabiles menſes illius. Quod ſi dixeris pronomen quis, nõ pro impoſsibili, ſed interdum pro difficili accipi, reſpondebo tibi: Et ubi eſt illud, quod temere protuliſti? Facilia Dei eſſe mandata, & ea facile poſſe compleri, dicente ſcriptura: Vir in dolore laborat ſibi, & uim facit perditioni ſuæ: ut oppreſſa & ſubiugata & moriente carne, uiuat in eo ſpiritus: ridiculamq; illam expoſitionem Demoſthenis ueſtri non dixiſſe Iob: Quis erit mundus à peccato, ſed quis erit mundus à ſorde, prætereo: qua probare conatur, ſordes pannorum ſignificari in infantia, non uitia peccatorum. Aut certe ſi non ſic intelligit, dicite uos quid ſentiat. Tam enim inuolutus dictor eſt, & nimio uerborum ſqualore cooperatus, ut ſuſpicionem magis quàm intelligentiam lectori præbeat. Ad extremum infert: Ego autem ad hoc quid reſpondebo? Manum meam ponam ſuper os meum, ſemel loquutus ſum, in ſecundo non addam. Ecce Iob noſter immaculatus, & ſine querela, & abſtinens ſe ab omni malo: quali fine iuſtitiæ coronatur, ut miſericordia Dei indigeat? Hoc eſt illud, quod in Prouerbijs legimus: Quis gloriabitur caſtum ſe habere cor? Aut quis confidit ſe mundum eſſe à peccato? Fac quod & hic, quis, non pro impoſsibili, ſed pro difficili dixerit. Tolle ergo ſententiam, & rade de libro tuo facilia Dei eſſe mandata. Quod ſi illud Ioannis apoſtoli opſueris, Mãdata eius non ſunt grauia: & de euangelio: Iugum meum ſuaue eſt, & onus meum leue: facile reuinceris. Leuia enim certum eſt dixiſſe Euangelij mandata ad comparationem ſuperſtitionis Iudaicæ, in qua uaria ceremoniarum genera quærebantur, quæ iuxta literam & apoſtoli Petri ſententiam nullus potuit explere. Vnde & in Actibus apoſtolorum ſcribitur: Nunc ergo quid tentatis imponere iugum ſuper ceruicem diſcipulorum, quod neque patres noſtri, neq; nos portare potuimus: ſed per gratiã Domini Ieſu ſaluari credimus, quemadmodum & illi. Iacobus apoſtolus ſcribit: Si iudicas legem, non es factor legis, ſed iudex. Ille iudicat legem, qui dicit, aliquid non iuſte præceptum, & ignorantiam non habere peccatum: & fruſtra offerri uictimas pro errore, quod peccati non habet conſcientiam. Neq; enim in lege ratio quæritur, ſed autoritas. Idem in eadem dicit epiſtola: Ira uiri iuſtitiam Dei non operatur. & quis noſtrûm carere poteſt ira, de qua ſcriptum eſt: Ira perdit etiam ſapientes? Significanterq; non iram Dei, ſed iram uiri poſuit. Ira enim Dei iuſta eſt: ira autem uiri deperturbata mente procedit. Vnde in pſalmo dicitur: Iraſcimini & nolite peccare: qui uerſiculus quem ſenſum habeat, Apoſtolus docet: Sol non occidat ſuper iracundiam ueſtram: ut peccatum omnino ſit uel leuiter iraſci, iuſtitia autem iram celeri pœnitudine mitigare. Vnde pro ocioſo uerbo reddituri ſumus rationem in die iudicij. Et in eodem Euangelio legimus: Qui iraſcitur fratri ſuo ſine cauſa, reus erit iudicio. Licet in pleriſq; codicibus antiquis, ſine cauſa, additum non ſit, ut ſcilicet ne cum cauſa quidem debeamus iraſci. Quis hominum poterit dicere, quod ira quæ abſq; iuſtitia eſt in ſempiternum uitio careat? Et iterum: Ne glorieris in craſtinum, neſcis enim quid aduenies pariat dies. Vnde ſcriptum eſt: Ne beatum dixeris quempiam ante mortem. Quandiu enim uiuimus, in certamine ſumus: & quandiu in certamine, nullã eſt certa uictoria, quæ etiam apoſtolo fortiſsime prælianti in futuro ſeculo reſeruatur. Dominus atq; ſaluator ſub perſona aſſumpti hominis loquitur: Inſipientiſsimus enim omnium hominum ſum, & non eſt hominis prudentia in me. Et in ſexageſimo octauo pſalmo: Deus tu ſcis inſipientiam meam: ſed fatuum Dei, ſapientius eſt hominibus. In Eccleſiaſte quoque ſcriptum eſt: In multitudine ſapientiæ multitudo ſcientiæ: & qui addit ſcientiam, addit dolorem, intelligens quod perfectione careat: & ex eo quod nouit, quanta non nouerit. Et odio, inquit, habui uitam, quoniam malum eſt opus quod operor ſuper terram. Omnia enim uanitas, & præſumptio ſpiritus. Nemo ſcit quid futurum ſit: quia ſicuti eſt, quis annũciabit ei? Sunt iuſti, ad quos peruenit quaſi opus impiorum. Et ſunt impij ad quos peruenit quaſi opus iuſtorum. Hoc idcirco dicitur, quia certum iudicium ſolius Dei eſt: & quos putamus iuſtos, ſæpe peccatores inueniũtur: & quos econtrario peccatores, apud Dei

ſcientiam

A ſcientiam iuſti ſunt. Quantumcunq; laborauerit homo, ut inquirat, non reperiet. Et ſi dixerit ſapiens noſſe ſe, inuenire non poterit. Omnium enim unus occurſus eſt, cordaq; filiorum hominum repleta ſunt malicia, & incerto ſtatu, quæ Græcè πθισφόρεια dicitur. Muſcæ morituræ, ſiue (uti in Hebraico habetur) mortuæ, demoliuntur atq; corrumpunt ſuauitatem olei. Quis mortalium aliquo errore non capitur? Quem hæreticorũ & falſorum dogmatum uenena non maculant? Tempus, inquit, eſt ut incipiat iudiciũ à domo Dei. Si autem primũ à nobis, quis finis eorũ qui non credunt Euangelio? Et ſi iuſtus uix ſaluabitur, impius & peccator ubi parebunt? Certe iuſtus eſt qui in die iudicij uix ſaluatur. Saluatur aũt facile, ſi nihil in ſe haberet maculæ. Ergo iuſtus eſt in eo quod floret multis uirtutibus: & uix ſaluatur in eo, quod in quibuſdã Dei indiget miſericordia. Quatuor ſunt perturbationes, quibus genus uexatur humanũ: duæ præſentis, & duę futuri: duę bonorũ, & duæ malorum. Ægritudo, quæ Græcè dicitur λύπη, & gaudiũ, quod illi χαρὰν uel ἡδονὴν uocant: quanquã ἡδονὴ uoluptas à pleriſq; dicatur: alterũ mali, alterũ boni: excedimusq; menſuram, ſi gaudeamus ſuper his quæ nõ debemus, diuitijs, potentia, honoribus, inimicorum infelicitate, uel mortibus: aut econtrario præſentium malorum dolore cruciamur, aduerſis, exilijs, paupertate, languore, & mortibus propinquorum, quod Apoſtolus fieri prohibet: & rurſum ſi cupiamus ea quę arbitramur bona, hæreditates, honores, proſperitates omnium rerum, & corporum ſanitatẽ, & cætera quorum præſentia gaudio fruimur: & metuamus illa quæ putamus aduerſa: quibus ad perfectũ carere iuxta Stoicos, Zenonem uidelicet & Chryſippũ, poſsibile eſt: iuxta Peripateticos aũt & difficile & impoſsibile eſt, cui ſententiæ omnis ſcripturæ ſanctæ conſentit autoritas. Vnde & Ioſephus Machabæorum ſcriptor hiſtoriæ, frangi & regi poſſe dixit perturbationes animi, non eradicari: & quinq; Tuſculanarum quæſtionũ Ciceronis libri his diſputationibus referti ſunt. Pugnat enim (iuxta Apoſtolum) aduerſum nos fragilitas corporis, & ſpiritalia nequitiæ in cœleſtibus. Manifeſta ſunt, dicente eodẽ, opera carnis & opera ſpiritus, & hæc ſibi inuicem aduerſantur, ut nõ quæ uolumus, illa faciamus. Si nõ q̃d uolumus, facimus, ſed quod nolumus, illud operamur: quõ dicitis, poſſe hominem ſine peccato eſſe, ſi uelit? Ecce Apoſtolus, omnesq; credentes, quod uolunt, implere non poſſunt. Charitas operit multitudinem peccatorũ, nõ tam præteritorũ q̃ præſentiũ, ne ultra, Dei in nobis manente charitate, peccemus. Quãobrẽ de muliere peccatrice dicitur: Dimittuntur ei peccata multa, quoniã dilexit multũ. Ex quo intelligimus nõ noſtræ ſolum eſſe poteſtatis facere quod uelimus, ſed & Dei clementiæ, ſi noſtram adiuuet uoluntatẽ. Deus lux appellatur, & tenebrę in eo non ſunt ullæ. Quando dicit, nullas tenebras in Dei lumine reperiri, oſtendit omnia aliorum lumina aliqua ſorde maculari. Denicq; & apoſtoli appellantur lux mundi. Sed nõ eſt ſcriptũ, quod in apoſtolorũ luce nullæ ſunt tenebræ. Et de Ioanne ſcribitur: Hic uenit in teſtimoniũ, ut teſtimoniũ perhiberet de lumine, ut omnes crederẽt per illum. non erat ille lux, ſed ut teſtimoniũ perhiberet de lumine. Erat lux uera, quę illuminat omnẽ hominem
B uenientẽ in hũc mundũ. Vnde & de eo ſcriptũ eſt: Qui ſolus habet immortalitatẽ, & lucẽ habitat inacceſsibilẽ. Et certe legimus, immortales angelos, immortales thronos & dominationes, cæterasq; uirtutes. Sed ſolus Deus eſt immortalis, quia non per gratiam, ut cætera, ſed per naturam. Quam ob cauſam idem apoſtolus ſcribit, Deum ſolum eſſe ſapientem: cum & Solomon & multi alij ſancti, ſapientes uocẽtur: & dicatur iuxta Hebraicũ ad principem Tyri: Sapientior Daniele es tu? Quomodo ergo ſolus lux, ſolus immortalis, & ſolus ſapiẽs appellatur, cũ multi immortales & luces & ſapiẽtes ſint: ſic perfectio hominis nõ ex natura, ſed ex gratia ueniens, imperfectos eos qui perfecti uidentur eſſe demonſtrat. Quod autem ſcriptũ eſt: Et ſanguis Ieſu filij eius mundat nos ab omni peccato, tam in cõfeſsione baptiſmatis, q̃ in clementia pœnitudinis accipiendũ eſt. Sed aliud eſt mũdari à Deo, aliud per ſe eſſe ſine uitio. Si emi iuxta Iob, luna nõ ſplẽdet, & ſtellæ nõ ſunt mundæ in cõſpectu eius, quãto magis homo putredo, & filius hominis uermis? Omne enim os obſtruitur, & obnoxius eſt omnis mũdus Deo: quia ex operib. legis nõ iuſtificabitur

omnis caro coram eo, nullaq; diſtantia eſt perſonarum. Omnes enim peccauerunt, & in- C
digent gloria Dei, iuſtificati gratis per gratiam ipſius. Sin aũt ſcribit: Exiſtimamus fide iu-
ſtificari hominẽ ſine operibus legis: ſiquidem unus eſt Deus, qui iuſtificat circunciſionẽ
ex lege, & præputium ex fide: manifeſte oſtendit, non in hominis merito, ſed in Dei gra-
tia eſſe iuſtitiam, qui ſine legis operibus credentiũ ſuſcipit fidem. Vnde ſequitur: Pecca-
tum ueſtri non dominabitur. Cur? Quia non eſtis ſub lege, ſed ſub gratia. Non enim uo-
lentis, neq; currentis, ſed miſerentis eſt Dei. Vnde & gentes quæ non ſectabantur iuſti-
tiam, comprehenderunt iuſtitiam: iuſtitiam autem ex fide. Iſrael autẽ ſequens legem iuſti-
tiæ, in legem iuſtitię nõ peruenit: quoniã non ex fide, ſed ex operibus. Offenderunt enim
in lapidem offenſionis. Finis enim legis Chriſtus ad iuſtitiã omni credenti. Cunctæ pro-
pè epiſtolæ Apoſtoli hoc habent principiũ, Gratia uobis & pax à Deo patre & Chriſto
Ieſu Domino noſtro: & ſimili fine clauduntur. Ad Corinthios quoq; ſcribitur: Vt nõ in-
digeatis ulla donatione, expectantes reuelationẽ Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui & cõfir
mabit uos uſq; in finẽ ſine crimine in die Domini noſtri Ieſu Chriſti. Licet ergo nulla indi
geamus donatione, tamen expectamus reuelationẽ Dñi noſtri Ieſu Chriſti: qui tunc nos
in omnibus cõfirmabit, & oſtendet ſine crimine, cum dies Dñi noſtri Ieſu Chriſti & mun
di finis aduenerit, ut nõ glorietur omnis caro in conſpectu eius. Paulus plantauit, Apollo
rigauit, ſed Dominus incrementũ dedit. Ergo neq; qui plantat, neq; qui rigat, eſt aliquid:
ſed qui incrementũ dat, Deus. Ipſius enim agricultura, ipſius ædificatio ſumus. Iuxta gra-
tiam Dei, quaſi ſapiens architectus ponit fundamentũ. Nolite, inquit, uoſmetipſos deci-
pere. Si quis ſapiens eſt in uobis in ſeculo iſto, fatuus fiat ut ſit ſapiens. Sapientia enim
mundi, ſtultitia eſt apud Deum. Dominus cognoſcit cogitationes hominum, quia uanæ
ſunt. Et iterum: In nullo enim mihi conſcius ſum, ſed nec in hoc iuſtificatus ſum: quia
qui me iudicat, Dominus eſt. Dicitur & uobis, qui ſine peccato uos eſſe dicitis, Quid ha-
betis quod non accepiſtis? Si autem accepiſtis, quid gloriamini quaſi non acceperitis? D
Iam ſaturati eſtis, iam diuites facti eſtis. Et ut ſciamus non ex nobis, ſed ex Dei cuncta pen
dere iudicio: Veniam, inquit, citius ad uos, ſi Dominus uoluerit. Qui enim Dicit, Veniã
ad uos: oſtendit ſe uelle, monſtrat cupere, promittit aduentum. Sed ut cautius hæc loqua
tur, infert, Si Dominus uoluerit. Si quis enim putat ſe quid noſſe, necdũ nouit ſicut noſſe
oportet. Vas electionis humilitate deiectus, imò conſcientia fragilitatis ſuæ loquitur: E-
go ſum minimus apoſtolorum, qui non ſum dignus uocari apoſtolus, quoniã perſequu-
tus ſum eccleſiam Dei: gratia autem Dei ſum id quod ſum, & gratia ipſius in me uacua nõ
fuit, ſed omnibus illis amplius laboraui: non ego autem, ſed gratia Dei, quæ mecum eſt.
Dicit ſe plus omnibus apoſtolis laboraſſe: ſtatimq; laborem ſuum ad Dei refert auxiliũ.
Non ego, inquiens, ſed gratia Dei, quæ mecum eſt: ſicut & in alio loco loquitur: Fiduciã
autẽ talem habemus per Ieſum Chriſtum ad Deum: non quia ex nobiſipſis ſufficientes ſi-
mus reputare aliquid, quaſi ex noſtro, ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt, qui & nos dignos
fecit miniſtros noui teſtamenti. Non enim iuſtificatur homo ex operibus legis, niſi per fi
dem Ieſu Chriſti. Vnde infert: Et nos in Ieſum Chriſtum credimus, ut iuſtificemur ex fi-
de Chriſti, & nõ ex operibus legis, quia ex operibus legis non iuſtificabitur omnis caro.
Si enim ex lege iuſtitia, ergo Chriſtus ſine cauſa mortuus eſt. In lege maledictio eſt: ſcri-
ptum eſt enim, Maledictus omnis qui nõ permanet in omnibus quæ ſcripta ſunt in libro
legis, ut faciat ea. Chriſtus nos redemit de maledictiõe legis, factus pro nobis maledictio.
ſi enim data eſſet lex quæ poſſet uiuificare, uerè ex lege eſſet iuſtitia. Sed concludit ſcriptu
ra omnia ſub peccato, ut repromiſsio per fidem Ieſu Chriſti daretur credentibus. Lex er-
go pædagogus noſter fuit in Chriſto, ut ex fide iuſtificemur. Vnde addit, & uno uerſicu-
lo omnia comprehendit, dicens: Euacuati eſtis à Chriſto, qui enim in lege iuſtificamini, à
gratia excidiſtis. Hæc cuncta percurro, ut oſtendã à nullo legem eſſe completam, & per le
gem mãdata omnia quę cõtinentur in lege. Deus eſt emñ qui operatur in nobis & uelle &
perficere. Laborat Apoſtolus, & iuxta iuſtitiã quę in lege eſt, ſine querimonia cõuerſatus,

omnia

A omnia pro Chriſto ducit quiſquilias, ut inueniatur in Chriſto, nõ habens ſuã iuſtitiã quę ex lege, ſed quæ ex fide Chriſti eſt ex Deo. Vnde ſcribit ad Theſſalonicenſes: Fidelis autẽ eſt Dominus, qui ſeruabit uos, & cuſtodiet à malo. Ergo non liberi arbitrij poteſtate, ſed Dei clementia conſeruamur. Ac ne putes argumentationibus uanis quæ mouent audientibus quæſtiones, ueritatem poſſe fidei ſubuerti: idem apoſtolus ſcribit ad Timotheum: O Timothee, depoſitũ cuſtodi, deuitans prophanas uocum nouitates & contradictiones falſi nominis ſcientiæ, quam quidam promittentes, circa fidem errauerũt. Bonitas eñ & miſericordia Saluatoris noſtri, nõ ex operibus iuſtitiæ quæ fecimus, ſed ſecundũ ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit, ut iuſtificati illius gratia, hæredes ſimus ſecundum ſpem uitæ æternæ. Hæc breuiter quaſi ex latiſsimo atq; pulcherrimo apoſtolicæ doctrinæ prato carpſimus, ut duræ frontis impudentia conteratur. Tranſeamus ad Euangelia, & apoſtolicos igniculos clariſsima Chriſti lampade compleamus: Omnis, ait, qui iraſcitur fratri ſuo ſine cauſa, reus erit iudicio. Qui autem dixerit racha, quod interpretatur uanus & abſq; cerebro, reus erit concilio: haud dubiũ quin ſanctorũ & angelici ſenatus. Qui autẽ dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis. Quis noſtrũ poteſt huic uitio ſubiacere, cum etiam pro ocioſo uerbo reddituri ſimus rationem in die iudicij? Si ira & ſermonis iniuria atq; interdum iocus, iudicio concilioq; & gehennæ ignibus delegatur: quid merebitur turpium rerum appetitio & auaritia, quæ radix eſt omniũ malorum? Si, inquit, offers donũ tuum ad altare, & ibi fueris recordatus, quia frater tuus habet aliquid aduerſus te, dimitte ibi donũ tuum ante altare, & uade primum reconciliare fratri tuo, & tunc ueniens offeres munus tuũ. Meæ eſt poteſtatis, ut nõ habeam aliquid contra fratrẽ meum. Vt autem ille aduerſus me habeat, in illius uoluntate conſiſtit. Quid ergo faciam, ſi ille reconciliari noluerit? Obſecrem? flectam genua? Sed audire contemnet. An obtorto collo nolentem in ius amicitiæ traham? Et quæ eſt maior inimicitia, quàm amicitias neceſsitate ſociare? Neq; enim dixit, Roga eum ut tibi reconcilietur: ſed, Reconciliare primum fratri tuo, &
B ſic offeres munus tuum ad altare. Non quod impoſsibilia Deus præceperit, ſed in tantum patientiæ culmen aſcendit, ut propè impoſsibilia, pro difficultate nimia præcepiſſe uideatur, ad deſtruendam ſententiam tuam, qua ſcribis facilia eſſe Dei mandata. Scandalizantem manum, oculum & pedem iubemur abſcindere. Eſto, per tropologiam dictũ ſit pro amiciſsimis, & pro conſanguineis, & fraterno nobis & coniugali amore ſociatis: faciléne arbitramur ob quaſdam offenſas tantam abſcindere charitatem? Quodq; dicitur: Sit ſermo ueſter, eſt eſt, non non: quod amplius eſt, à malo eſt: forſitan de ueſtra ſchola reperiatur, qui nunquã mentitus ſit, nec audierit illud propheticũ & apoſtolicum: Ego dixi in exceſſu mentis meæ, Omnis homo mendax: & neſciat ſcriptũ in alio loco: Os quod mentitur, occidit animam. Verberanti maxillam, alteram iubemur opponere: tollenti tunicam, etiam pallium concedendum eſt. Angarianti ſe mille paſsibus, duobus millibus colla præbenda ſunt. Petenti te da, & uolentẽ à te accipere mutuum, ne auerſeris. Si duos nummulos habuero, & alius popoſcerit, aut dabo ipſi, & mihi mendicandum erit: aut ſi nõ dedero, tranſgreſſor legis inueniar. Illud aũt quod dicitur: Diligite inimicos ueſtros, benefacite his qui oderunt uos, & orate pro perſequentibus & calumniantibus uos: forſitan in ueſtro cœtu inuenitur, apud nos rara auis eſt. Qui peccata ſimpliciter confitentur, merentur humilitate clementiam Saluatoris. Quodq; ſequitur: Cauete ne iuſtitiam, hoc eſt eleemoſynam ueſtram faciatis coram hominibus, ut uideamini ab eis: neſcio quis poſſit implere. Ad largiendum fruſtum panis & binos nummulos præco conducitur: & extendentes manum huc illucq; circumſpicimus: quæ ſi nullus uiderit, contractior fit. Eſto, unus de mille inueniatur, qui iſta nõ faciat. Reſponde quæſo, ubi ſunt facilia mãdata? Nolite, inquit, ſolliciti eſſe de craſtino. Craſtinus eñ dies ſollicitus erit pro ſe. Sufficit diei malicia ſua. Vos de craſtino nõ cogitatis, & inſtar auiũ præſentibus cõtenti eſtis, quorũ epi-
1 ſtolæ Biblinæ uolitant trans flumina Æthiopiæ, ut inter ſimias & pauos, noua de Ophir Solomoni dona mittantur. Vis audire facilitatẽ præceptorũ Dei? auſculta quod dicitur:

Quàm

Quàm arcta uia & anguſta eſt quæ ducit ad uitam, & pauci ſunt qui inueniunt eam. Non c
dixit, qui gradiuntur per eam: hoc enim difficillimũ eſt: ſed qui inueniũt eam. Pauci enim
inueniũt, & multo pauciores ingrediuntur per eam. Filius, inquit, hominis nõ habet ubi
caput ſuũ reclinet, qui dicit in Eſaia: Suſcipite laſſum, & hæc eſt requies mea. Si nõ habet
ubi caput ſuũ reclinet, & quò requieſcat: dicens in alio loco: Super quẽ requieſcam, niſi ſu
per humilem & quietũ & trementẽ uerba mea, ubi eſt mandatorum facilitas? Multi hoc
quod ſcriptũ eſt: Non ueni uocare iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiam, ſimpliciter ac-
cipiunt, iuxta illum ſenſum: Non indigent ſani medico, ſed hi qui male habent. Alij uero
interpretantur coactius, Non ueni uocare iuſtos: nullus enim ad perfectum iuſtus eſt, ſed
ex aliqua parte peccator: ſed peccatores quibus mundus refertus eſt, dicente Dauid: Sal-
uum me fac Domine, quoniã defecit ſanctus, & corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt
in adinuentionibus ſuis. Omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt: non eſt qui faciat
bonum, non eſt uſq; ad unum. Nolite, inquit, poſsidere aurum, neq; argentum, neq; pecu
niam in zonis ueſtris: non peram in uia, non panem, neq; duas tunicas, neq; calciamenta,
neq; uirgam. Hæc, inquies, præcepta apoſtolica ſunt. Et certe Petrus apoſtolus caligas ha
buiſſe narratur, dicente ad eum angelo: Præcingere & calciare caligis tuis. Duas aũt tuni
cas ut de cæteris taceam, puto quod & ego & tu poſsideamus: ſi tamen amplius nõ habe
mus. Hæc dico, & iterũ iterumq; ac per ſingula ingeram, ut erubeſcas ad ſententiã tuam
facilia eſſe Dei mandata. Fratrem tradet frater in mortẽ, & pater filium, conſurgentq; filij
contra parentes, & interficient eos: & eritis, inquit, odio cunctis hominibus propter no-
men meum. Et quia facilia iuſſerat, & ſciebat facile ea eſſe compleri, propterea ut rei faci-
litatem oſtenderet, copulauit dicens: Qui perſeuerauerit uſq; in finem, hic ſaluus erit.
Non ueni, inquit, pacem mittere ſuper terram, ſed gladium. Veni diuidere hominem con
tra patrem ſuum, & filiam contra matrem, & nurum contra ſocrum. Et ne omnia percur-
rendo longiorem ſententiam faceret, uno cuncta ſermone comprehendit, dicens: Inimi-
ci hominis, domeſtici eius. Cumq; poſuiſſet, Qui amat patrem aut matrem ſupra me, non D
eſt me dignus: & qui amat filium, aut filiam ſupra me, nõ eſt me dignus: ob facilitatẽ præ-
ceptorum intulit, Et qui nõ tollit crucẽ ſuam & ſequitur me, nõ eſt me dignus. Crux Chri
ſti facilis: nudum poſt Chriſtũ ire, ludus eſt, iocus eſt. Et ubi præmia quę difficultate ſupe
rata quæruntur? Non colliguntur zizania in præſenti ſeculo, ne & frumentũ pariter era-
dicetur. Palea dominica, futuro iudicio reſeruatur: quãdo iuſti fulgebũt quaſi ſol, & egre-
dientur angeli, & ſeparabũt malos de medio iuſtorũ. Petrus mergitur, & meretur audire:
Modicæ fidei, quare dubitaſti? Si in illo modica fides, in quo magna ſit, neſcio. De cor-
de, inquit, egrediuntur cogitationes peſsimę, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, fal
ſa teſtimonia, blaſphemiæ. Hæc ſunt quæ coinquinant homines. Procedat qui in corde
ſuo hæc non eſſe teſtetur, & plenam in corpore iſto mortali iuſtitiã confitebor. Qui uult,
inquit, ſaluare animã ſuam, perdet eam: & qui perdiderit animã ſuam propter me, ſaluã fa
ciet eam. Iterum dico, hæc ſunt facilia mandata: Væ mundo à ſcandalis, neceſſe eſt enim
ut ueniant ſcandala. Et propterea in alio loco ſcriptum eſt: In multis offendimus ſiue erra-
mus omnes. Non pauca peccata, ſed multa: nec quorundã, ſed omniũ poſuit: Omnes emẽ
quæ ſua ſunt quærũt, & nõ ea quæ Dei ſunt. Vnus bonus Deus dicitur: & magiſtri quaſi
hominis bonitas refutatur. In lege doctiſsimus omnia feciſſe ſe dicit: quãobrẽ & amatur à
Domino, & tamẽ plenam iuſtitiã non habet, quia noluit ſubſtantiã ſuam pauperibus ero
gare. Vnde difficultas difficultati, imò impoſsibile impoſsibili tunc comparatur: quia nec
camelus ingredi poteſt per foramẽ acus, nec diuites peruenire in regna cœlorũ. Quis no-
ſtrũm non lauat exteriora calicis, & paropſidis, & interiora habet nequaquã ſordibus in-
quinata? Quis ſepulchrorũ extrinſecus dealbatorum poteſt ſimilitudinẽ declinare, ne &
nobis dicat Ieſus: De foris quidem uidemini hominibus iuſti, intus autem pleni eſtis hy-
pocriſi & iniquitate? Quamuis & alijs uitijs carere poſsimus, hypocriſeos maculam ha-
bere non poſſe, aut paucorum eſt, aut nullorũ. Pater, inquit, ſi poſsibile eſt, tranſeat calix

iſte

A iſte à me. Veruntamen non ſicut ego uolo, ſed ſicut tu. Filius Dei qui dixit, & facta ſunt, mandauit & creata ſunt omnia: ſecundū hoc quod filius hominis dicitur, ſententiā tempe rat: Pater ſi poſsibile eſt: ueruntamen nō ſicut ego uolo, ſed ſicut tu: & Critobulus meus adducto ſupercilio loquitur: Poteſt homo ſine peccato eſſe ſi uelit. Apoſtoli audiunt: Sic nō potuiſtis una hora uigilare mecū? Non dixit, noluiſtis, ſed non potuiſtis. Apoſtoli una hora uigilare nō poſſunt, ſomno, mœrore & carnis fragilitate ſuperati: & tu potes longo tempore omnia peccata ſuperare? Marcus Euangeliſta ſcribit de Dño: Et non poterat ibi ne unam quidem facere uirtutē, niſi paucis ægrotantibus manus imponens ſanauit eos, & admirabatur propter incredulitatē eorum. Dominus dicitur nō potuiſſe in Nazareth ne unā quidem facere uirtutē, & infidelitatis alienæ ſtupore retinetur, & uos poteſtis om ne quod uultis? Deniq; in conſequentibus ſcribitur: Abiit in fines Tyri & Sidonis, & in greſſus domum neminē uolebat ſcire, & latere non potuit. Verè utiq; cupiebat latere, & quod cupiebat quare facere nō poterat? ut in aduentu ſuo omnium conſcientiā declina ret? Quæris cauſas cur latere non potuerit? Cogita aſſumpti hominis ueritatē, & omni ca rebis ſcādalo. Si filius Dei aliquid in carne & propter carnē nō potuiſſe narratur: nos qui toti carnei ſumus, & quotidie ſpiritus operibus repugnamus, contra Apoſtoli ſententiā quæ uolumus cuncta faciemus? Petrus apoſtolus tria uult facere in monte tabernacula, unū Domino, alterū Moyſi, tertiū Eliæ, neſciens quid loquitur timore perterritus: & nos Pythagoricæ philoſophiæ ructamus ſuperbiā? De die & hora conſummationis ultimæ, & angelos cœlorū & filium ignorare reſpondit, & nos plenam ſcientiā pollicemur? Car nis infirmitas Deo habitatore gaudebat, & tamē menſuram fragilitatis ſuæ excedere non potuit, ut non τῷ δοκεῖν, iuxta ueteres hæreticos, ſed uerè Dei filius, hominis filius crede retur: apoſtolos parūper relinquēs, cecidit in terrā pronus, & orabat dicēs: Pater ſi poſsi bile eſt. Cur quæſo ſententiā ambigenter exprimebat, qui in alio loco dixerat: Quæ apud homines impoſsibilia, apud Deū poſsibilia ſunt? Sed homo paſſurus, hominis loquitur

B uerbis. Ille dicit: Si poſsibile eſt, una hora prętereat. Tu dicis, poſsibile eſt omni tēpore pec cata uitare. In quibuſdā exemplaribus, & maxime in Græcis codicibus, iuxta Marcū in fi ne eius Euangelij ſcribitur: Poſtea cum accubuiſſent undecim, apparuit eis Ieſus, & expro brauit incredulitatē & duritiam cordis eorū, quia his qui uiderant eum reſurgentem, non crediderunt. & illi ſatisfaciebant dicentes: Seculum iſtud, iniquitatis & incredulitatis ſub ſtantia eſt, quæ nō ſinit per immundos ſpiritus uerā Dei apprehendi uirtutē, idcirco iam nunc reuela iuſtitiā tuam. Cui ſi contradicitis, illud certè renuere non audebitis: Mundus in maligno poſitus eſt: & quod Dominū ſuum ſatanas tentare auſus ſit, & uictus atq; con fuſus receſſerit uſq; ad tēpus, utiq; paſsionis. Ille tentatur, & ſucceſſor louiniani audet lo qui, eos qui plena fide baptiſma cōſecuti ſunt non poſſe tentari: imò alijs uerbis, poſſe ho minē baptizatū, ſi uoluerit, nequaq; ultra peccare. Zacharias iuſtus audit ab angelo: Quia nō credidiſti uerbis meis, eris tacens, & nō poteris loqui uſq; in diē natiuitatis eius. Pater lunatici de apoſtolis loquitur: Rogaui diſcipulos tuos, ut ejcerēt eum, id eſt dæmonem, & nō potuerunt. Et ipſi diſcipuli interrogant Saluatorē: Quare nō potuimus ejcere illū? Et audiunt, propter incredulitatē ueſtram. Cur quæſo? quia omnia poſſe, Domino ſerua batur. Intrauit cogitatio in apoſtolos, quis eorū maior eſſet, & emendātur doctrina Salua toris, dum minimus maior agnoſcitur, & humilitas ſublimitate mutatur. Nō recipitur ab urbe Samaritanorū, quia facies eius erat euntis Hieruſalē. Iacobus & Ioannes uerè filij to nitrui, & zeli ardore feruentes, Phinees & Elię ignem de cœlo deducere cupiunt, & corri piuntur à Domino. Qui utiq; nō corriperentur, ſi abſq; errore talia uoluiſſent. Ibant cum illo populi, hoc eſt cum Domino, qui conuerſus dixit: Si quis uenit ad me, & non odit pa trem ſuum, & matrē ſuam, & uxorem, & liberos, & fratres, & ſorores, inſuper & animam ſuam, non poteſt meus eſſe diſcipulus. Et, Qui non portat crucē ſuam, & ſequitur me, non poteſt meus eſſe diſcipulus. Et in hoc loco temerarius proclamabo: Poteſt homo ſi ue lit omnia peccata uitare. Facilia enim ſunt mandata eius, Qui merentur audire à Domino

ſaluatore:

ſaluatore: Vos eſtis qui iuſtos uos eſſe dicitis coram hominibus, Deus aũt nouit corda ue
ſtra, quia quod apud homines excelſum eſt, abominabile eſt coram Deo. Impoſsibile eſt,
inquit, ut ſcandala non ueniant. Puto quod peccatũ ſcandalum ſit, quod per ſcandalum
uenit. Niſi fallor enim σκῶλον & σκανδαλον apud Græcos ex offenſione & ruina nomen
accepit. Propterea in multis offendimus omnes. Fac ut nõ corruerim, certè offendi, & nõ
in uno, ſed in pluribus. Arbitror quod in aliquo offendiſſe peccatum ſit. Dixerunt Dño
apoſtoli: Auge nobis fidẽ. Qui reſpondit eis: Si habueritis fidẽ quaſi granũ ſinapis, quod
utiq; minimũ eſt omnium ſeminũ, & Critobulus meus fidei nobis montibus intumeſcit.
Dicebat autẽ, inquit, & parabolam illis, quod ſemper oportet orare, & nunquam defice-
re. Fruſtra ſemper oramus, ſi in noſtro arbitrio eſt facere quod uolumus. Dixerunt apo-
ſtoli: Et quis poteſt ſaluus eſſe? Audiũt à Domino: Quę impoſsibilia ſunt apud homines,
poſsibilia apud Deũ ſunt. Ergo aliqua quæ apud homines impoſsibilia ſunt, certè ea eſſe
poſsibilia ex eo oſtenditur, quod apud Deũ poſsibilia ſunt. Sit ergo & apud Deũ poſsibi
le, homini ſi uelit donare impeccantiã nõ ipſius merito, ſed ſua clementia: & apud homi-
nes nequaq; poſsibile liberi arbitrij poteſtate, quod nutu donantis accipitur. Non ſuffece
rat apoſtolis dudum ſuper dignitate quæſiſſe, quis eorũ maior eſſet, ſed in ipſo neceſsita-
tis & paſsiõis articulo ſcribitur de eis: Facta eſt cõtentio inter illos, quis illorũ maior eſſet.
Optimũ reuera tempus inſtante cruce de dignitate contendere. Simon, inquit, Simon, ec
ce ſatanas expetiuit uos, ut cribraret ſicut triticũ. Ego autem rogaui pro te, ne deficeret fi-
des tua. Et certè iuxta uos in apoſtoli erat poſitũ poteſtate, ſi uoluiſſet ut non deficeret fi-
des eius: qua utiq; deficiente peccatũ ſubingreditur. In quibuſdã exemplaribus tam Græ
cis quàm Latinis inuenitur, ſcribente Luca: Apparuit illi angelus de cœlo confortans eũ:
haud dubiũ quin Dominũ ſaluatorẽ. Et factus in agonia prolixius orabat, factusq; eſt ſu-
dor eius ſicut guttæ ſanguinis decurrentis in terram. Saluator in paſsione de angelo con
fortatur, & Critobulus meus non indiget auxilio Dei, habens liberi arbitrij poteſtatẽ: &
tam uehementer orabat, ut guttæ ſanguinis prorumperẽt ex parte, quem totũ erat in paſ- D
ſione fuſurus. Quid, inquit, dormitis? ſurgite & orate, ne intretis in tentationem. Debuit
iuxta uos dicere: Quid dormitis? ſurgite & reſiſtite. Liberũ enim habetis arbitrium, & ſe-
mel à uobis conceſſa à Dño poteſtate, nullius alterius indigetis auxilio. Si enim hoc fece-
ritis, nõ intrabitis in tentationẽ. Non poſſum, ait, ego facere à memetipſo aliquid, ſed ſicut
audio ita iudico. Ariani obijciunt calumniam, ſed reſpondet eccleſia ex perſona hominis
hæc dici qui aſſumptus eſt. Tu econtra loqueris: Poſſum ſine peccato eſſe, ſi uoluero. Ille
nihil poteſt ex ſe facere, ut hominis indicet ueritatẽ. Tu potes omnia peccata uitare, ut ad
huc in corpore conſtitutus ἀντίθεον eſſe te doceas. Negat fratribus & propinquis ire ſe ad
Scenopegiã. Et poſtea ſcriptum eſt: Vt autẽ aſcenderunt fratres eius, tunc & ipſe aſcendit
ad ſolennitatẽ, nõ manifeſte, ſed quaſi in abſcondito. Iturũ ſe negauit, & fecit quod prius
negauerat. Latrat Porphyrius: inconſtantiæ ac mutationis accuſat, neſciens omnia ſcan-
dala ad carnem eſſe referenda. Moyſes, inquit, dedit uobis legem, & nemo ex uobis facit
legem, utiq; poſsibilem: & tamen quod erat poſsibile nemo impleuerat: neq; enim cul-
pa imperantis eſt, ſed fragilitas audientis, ut omnis mundus ſubditus fiat Deo. In Euange
lio ſecundum Ioannem in multis & Græcis & Latinis codicibus inuenitur de adultera
muliere, quæ accuſata eſt apud Dominum. Accuſabãt autẽ & uehementer urgebant ſcri-
bæ & phariſæi, iuxta legem eam lapidare cupientes. At Ieſus inclinans, digito ſcribebat in
terra, eorum uidelicet qui accuſabant, & omnium peccata mortalium, ſecundum quod
ſcriptum eſt in propheta: Relinquentes autem te, in terra ſcribentur. Tandem caput ele-
uans dixit eis: Qui ſine peccato eſt ueſtrũ, primus mittat ſuper eam lapidẽ. Hoc quod di-
citur ſine peccato, Græcè ſcriptũ eſt ἀναμάρτητον. Qui ergo dicit, aliud eſſe ſine peccato,
& aliud ἀναμάρτητῳ, aut Græcum ſermonẽ nouo uerbo exprimat: aut ſi expreſſum eſt à
Latinis, ut interpretationis ueritas habet, perſpicuum eſt ἀναμάρτητον nihil aliud eſſe, ni-
ſi ſine peccato. Et quia accuſatores omnes fugiũt (dederat enim uerecundiæ eorũ clemen
tiſsimus

A tiſsimus iudex ſpaciū recedendi) rurſumq; in terra ſcribēs, terrāq; deſpiciens: paulatim diſcedere, & oculos illius declinare cœperūt: ſolusq; remanſit cum muliere, cui locutus eſt Ieſus: Vbi ſunt qui te accuſabant? Nemo te condemnauit? Quæ ait: Nullus domine. Reſpondit ei Ieſus: Nec ego te condemnabo. Vade & amodo noli peccare. Præcepit dominus, ne ulterius peccaret: ſicuti & alia ſimiliter in lege mandauit. Sed utrum ea fecerit, nec ne, ſcriptura non dicit. Omnes, inquit, qui uenerunt ante me, fures fuerunt & latrones. Si omnes, nullus excipitur. Qui uenerūt, inquit, nō qui miſsi ſunt: de quibus Prophe ta ait: Ipſi ueniebant à ſe, & ego nō mittebam eos. Quo uerbo ſolius Chriſti potētia refer uatur, qui ad ſua uenerat, & ſui eum non receperunt. Dum eſſem, inquit, in mundo cum eis, ego ſeruabam eos in nomine tuo, quos dediſti mihi: cuſtodiui, & nullus ex eis periit, niſi unus filius perditionis. Nō dixit, Dedi eis liberi arbitrij poteſtatē, ut ipſi ſe ſuo labore ſaluarēt, ſed ego cuſtodiui eos, ego ſeruaui. Denicq; infert: Non peto ut eos auferas de mundo, ſed ut cuſtodias illos à malo. In Actibus apoſtolorū ſcriptū eſt: Inter Paulum & Barnabam propter Ioannē qui cognominatus eſt Marcus, ortam diſſenſionē, ita ut ſeparentur: & Barnabas Marcum, et Paulus Sylā aſſumeret in Euangelij miniſterīū. Paulus ſeuerior, ille clementior, uterque in ſuo ſenſu abundat. Et tamen diſſenſio habet aliquid humanæ fragilitatis. In eodem uolumine legitur: Tranſierunt Phrygiam & Galatiam regionē, prohibiti à ſpiritu ſancto loqui uerbum in Aſia: quo maledicto, in ipſa prouincia puto uſque hodie hæreticos, qui contra ſpiritum ſanctum faciunt, plurimos reperiri. Cumq; ueniſſent, ait, in Myſiam, tentabant ire in Bithyniā, ſed nō dimiſit eos ſpiritus Ieſu. Nota quod ſpiritus Ieſu, ſpiritus ſanctus ſit, qui in alio loco propter unitatem ſubſtantiæ, patris ſpiritus appellatur. Voluerūt loqui in Aſia, et prohibētur à ſpiritu ſancto. Tentant ire in Bithyniā, & non eos permittit ſpiritus Ieſu. Satis importunè, ſi eis faciendi uel non faciēdi ſemel dederat liberi arbitrij poteſtatē. Sequitur: Tempora, inquit, ignorātiæ reſpiciens deus, nunc præcepit hominibus ubiq; pœnitentiā agere. Significanter præte-
B rita in lege tempora, tempora ignorantię demonſtrauit. Rurſum ait: Veniam ad uos deo uolente. Cur interpoſuit uoluntatē Dei, ſi habebat ſui arbitrij poteſtatē. Iacobus apoſtolus: Si quis, ait, ſeruauerit totam legem, offenderit aūt in uno, reus eſt omniū factus. Quis noſtrū in nullo aliquādo peccauit? ſi aūt peccauit (quod negari nō poteſt) & p unū peccatū, omniū eſt reus peccatorū, nō ſuis uiribus, ſed dei miſericordia ſaluatur. Si qs in uerbo nō peccauit, hic perfectus eſt uir. Si aliquādo in ſermone peccaſti, ubi eſt apud te prę ſumpta perfectio, maxime cum ſequatur: Linguam autē hominū nullus poteſt domare, incōtinens malum, plena ueneni mortiferi? Rogo te, ut mihi reſpondeas, ſi lingua incontinens eſt malum, & plena ueneni mortiferi, & nullus poteſt domare linguam mortaliū, & tanti criminis reus es, ubi in perpetuū peccatorum fuga? Vnde bella, & unde rixæ inter uos? Nonne ex uoluptatibus, quę militant in membris ueſtris? Aut membra nō habetis humana: aut ſi homo nō poteſt eſſe ſine membris, confitemini uoluptatē atq; luxuriā in ueſtris artubus militare. Dauid qui dixerat confidenter: Proba me Dñe, & tenta me, ure renes meos, & cor meum, quia ante oculos meos miſericordia tua eſt, & complacui in ueritate tua. Et iterum: Ego aūt in innocētia mea ingreſſus ſum, & pes meus ſtetit in directo: quanquā iudicij ueritatē Dei miſericordia mitigaret, tamē quia hoc auſus eſt dicere, relinquitur parumper fragilitati ſuę, & ut uos dicitis, arbitrij libertati: & per adulteriū lapſus in homicidium, poſtea loquitur: Miſerere mei deus ſecundum magnā miſericordiam tuā, & ſecundum multitudinē miſerationū tuarum dele iniquitatē meam. Nec hoc dico quod uirum ſanctum accuſem, de quo ſcriptum eſt, quod fecerit omnes uoluntates dei: ſed quod multis aliis bonis hæc uitia compenſarit, & ſaluatus ſit miſericordia dei, cuius iudiciū eſt in ponderibus, & ad quem Aſaph loquitur: Cibabis nos pane lachrymarum, & potum dabis nobis in lachrymis in menſura. Neq; enim iniuſtus eſt dominus, ut tantum peccata condemnet, & bonorum operum non meminerit. Vnde & in alio loco idem Dauid canit: Ego dixi in abundantia mea, non mouebor in æternum: Domine in

uoluntate tua præſtitiſti decori meo uirtutem. Auertiſti faciem tuam à me, & factus ſum c
conturbatus. Dixi enim, pronunciabo contra me iniuſtitiam meam domino, & tu remi-
ſiſti impietatē peccati mei. Iuſtoq; præcipitur: Reuela ad Dominū uiam tuam, & ſpera in
eum, & ipſe faciet, Et educet quaſi lumē iuſtitiam tuam, & iudiciū tuum tanquā meridiē.
Salus enim iuſtorū à domino, quia non eſt ſanatio in carne eorū à facie iræ eius. Et quoti
die iuxta Apoſtolum qui dixerat: Non enim habitat in carne mea bonū, ingemiſcunt di-
centes: Renes mei impleti ſunt illuſionibus, & nō eſt ſanitas in carne mea. Breues em̄ po-
ſuit dies noſtros, & ſubſtantia noſtra in nihilū in cōſpectu eius. Vniuerſa uanitas omnis
homo uiuēs, uel uiuēs in corpore, uel uiuēs in uirtutibus: & tamē omnia uanitas. Incer-
to enim ſtatu fluctuat, & dum nō timet, in ſereno patitur tempeſtatē. Cū enim eſſet in ho
nore, nō intellexit, comparatus eſt iumētis inſipientibus: & ſimilis factus eſt illis. Pro ni-
hilo, inquit, ſaluos faciet eos: haud dubiū quin iuſtos, qui nō proprio merito, ſed dei ſal-
uantur clemētia. Et delicta mea à te non ſunt abſcondita. Hoc ex perſona Chriſti dicitur.
Si ille qui peccatū nō fecit, nec dolus inuentus eſt in ore eius, pro nobis doluit, & pecca-
ta noſtra portauit: quanto magis nos debemus noſtra uitia cōfiteri? Renuit, inquit, con-
ſolari anima mea, conſiderās delicta quæ fecerā. Recordatus ſum Dei, & lætatus ſum: co
gitans me illius clementia conſeruandū. Nocte cum corde meo meditabar, & ſcopebam
ſpiritū meū. Et dixi nunc cœpi, hæc eſt mutatio dexteræ excelſi. Iuſti uox eſt, qui poſt me
ditationē ſomnij & conſciētiæ cruces, ad extremū ait: Nunc cœpi uel pœnitentiā agere,
uel ſcientiæ lumen intrare: & hæc ipſa de bonis ad meliora mutatio, non mearū uiriū, ſed
dexteræ & potētiæ dei eſt. In æternū miſericordia ædificabitur. Nullum enim tēpus eſt,
quo nō ædificetur miſericordia in ſingulis quibuſq; ſanctorū, & his qui de peccatis tran
ſeunt ad uirtutes. A ſagitta uolante per diē, à negocio perambulante in tenebris, quis no
ſtrūm poterit liberari? Ecce enim peccatores intenderunt arcū, ut ſagittēt in obſcuro re-
ctos corde. Nolunt prauos uulnerare, ſed rectos corde. Sagitta per diē uolitat, per hære-
ticos in ſanctarū intelligentia ſcripturarū. Negociū in tenebris & nocte perambulat, per D
philoſophos, qui per obſcuritatē ſermonū inuoluere cupiunt ueritatē. Plantati in domo
domini, in atrijs dei noſtri florebunt. Plantati in domo domini, iuſti ſunt, in eccleſia con-
firmati. Sed hi non impræſentiarū, ſed in futuro in atrijs domini florebunt, ubi eſt certa
& ſecura poſſeſsio. Miſericors & miſerator dominus, lōganimis & multæ miſerationis.
Suauis Dominus omnibus, & miſericordia eius ſuper omnia opera illius. Tantas audis
miſericordias, & in tua audes uirtute confidere? Confiteantur tibi domine omnia opera
tua. Si de cunctis operibus dei & homines ſunt, ergo omnes homines ſua peccata confi-
teantur. Legimus in Samuele dictum de Solomone: Ipſe ædificabit domū nomini meo,
& firmabo regnum eius uſq; in ſempiternū. Ego ero ei in patrē, & ipſe erit mihi in filiū.
Et iterum: Si iniquè egerit, corripiam eum in uirga hominū, miſericordiam autem meam
non auferam ab eo. Cum egiſſet Dauid gratias deo, ad extremū intulit: Et hæc eſt lex ho-
minis: Domine deus ſemper reſpice ad clementiam tuā: & infirmitatē carnis, diuino au-
xilio ſuſtenta. Quid mihi, inquit, et uobis filij Saruiæ? Maledicat Semei. Dominus præce
pit ei ut maledicat Dauid: Et quis reſpōdebit ei: quare hoc feciſti? Voluntas enim dei nō
diſcutienda, ſed cum gratiarū actione patienda eſt. Et in alio loco: Dominus mandauit,
ut diſſiparet conſiliū Achitophel bonū, ut adduceret ſuper Abſolon malum: cuius certè
conſilium erat, quaſi conſiliū dei. Et qua ratione poteſtas liberi arbitrij, maiore poteſta-
te ſubuerſa eſt? Hieroboā qui peccare fecit Iſrael, arguitur quare reliquerit præceptū do-
mini, diciturq; ad eū: Dedi tibi regnū domus Dauid, & non fuiſti ſicut ſeruus meus Da-
uid: qui cuſtodiuit mādata mea, & ambulabat poſt me in toto corde ſuo, & fecit placitū
in cōſpectu meo. Ergo & poſsibilia ſunt dei mādata, quæ Dauid feciſſe cognoſcimus, &
tamē laſſeſcere ſanctos ad perpetuitatē iuſtitiæ. In multis regib. legimus de ſtirpe Dauid,
quod nō ſuo merito, ſed Dauid patris uirtutib. cōſeruati ſint: qui fecerit placitū in cōſpe-
ctu dei: Et uenitur ad Aza regem Iuda, de quo ſcriptū eſt: Fecit Aza rectum in conſpectu
domini

A domini ſicut Dauid pater eius. Cumq; in multis laudib. eius immorata eſſet hiſtoria, ad extremū intulit,Sed excelſa nō abſtulit. Attamē cor eius perfectum erat cum deo,omnibus diebus uitæ ſuæ.Ecce & iuſtus dicitur,quippe cuius cor perfectum erat cum deo:& tamen in hoc errauit quod excelſa non abſtulit: quæ Ezechiā & Ioſiā legimus abſtuliſſe. Elias,in cuius ſpiritu & uirtute uenit Ioannes Baptiſta,ad cuius imprecationē uenit ignis de cœlo,& Iordanis fluenta diuiſa ſunt: timuit Iezabel & fugit, laſſusq; in ſolitudine ſedit ſub arbore,& preſſus anguſtia, mortē rogauit dicēs: Sufficit mihi domine, tolle animam meā,neq; enim melior ſum patribus meis. Hunc iuſtum negare quis poteſt? Et tamen nō dicā mulierē,ſed hominē formidare, de animi perturbatione deſcendit, quæ uitio carere nō poteſt,dicēte Dauid: Dominus auxiliator meus,nō timebo quid faciat mihi homo. De Ioſaphat rege Iuda ſcriptū eſt: Et fuit dñs cū Ioſaphat,qui ambulauit in uijs Dauid patris ſui prioribus. Ex quo intelligitur primas cū Dauid habuiſſe iuſtitias,& nouiſſima non habuiſſe peccata. Non ſperauit,ait,in Baalim, ſed in deo patris ſui,& ambulauit in præceptis illius, & non iuxta peccata Iſrael. Confirmauitq; dominus regnum in manu eius, & dedit omnis Iuda munera Ioſaphat, factæq; ſunt infinitæ pecuniæ atq; diuitiæ & multa gloria. Cumq; ſumpſiſſet cor eius audaciam propter uias domini, etiā excelſa et lucos de Iuda abſtulit. hic Achab regi impijſsimo affinitate cōiunctus eſt. Cumq; poſt prælium reuerteretur Hieruſalem, occurrit ei Hieu filius Anani uidens, & ait ad eū: Impio præbes auxilium,& his qui oderunt dominum amicitia iungeris: Et idcirco iram domini quidem merebaris, ſed bona opera inuenta ſunt in te, eo quod abſtuleris lucos de terra Iuda & præparaueris cor tuum,ut requireres dominum. Ac ne putemus præteritas iuſtitias hoc peccato,& increpatione prophetica fuiſſe deletas: poſtea de Ochozia ſtirpe eius ſcriptum eſt,quod inuenerit eum Hieu latentem in Samaria, adductumq; occiderit: Et ſepelierunt,inquit,eum, eo quod eſſet filius Ioſaphat,qui quæſierat dominum in toto corde ſuo. De Ezechia ſcriptum eſt: Fecit rectum in oculis domini iuxta omnia
B quæ fecerat Dauid pater eius. Iſte abſtulit excelſa & contriuit ſtatuas & incendit lucum, contriuitq; ſerpentē æneū, quem fecerat Moyſes. Et iterū in domino deo Iſrael confiſus eſt:& poſt ipſum nō fuit ſimilis ei in cunctis regibus Iuda,qui fuerūt ante eum. Adhæſit domino,& nō receſsit ab eo,& cuſtodiuit mandata eius,quę præcepit dominus Moyſi: & erat dominus cum eo,& in omnibus in quibus incedebat,ſapiēter agebat. Cumq; rex Aſſyriorū Sennacherib cepiſſet uniuerſas urbes Iudæ, miſit ad eum Ezechias in Lachis, dicens: Peccaui,recede à me,quodcunq; iuſſeris dabo. Impoſuitq; rex Aſſyriorum Ezechiæ trecēta talenta argenti,& triginta talenta auri:& dedit Ezechias omnē pecuniā,quę inuenta eſt in domo domini, & in theſauris domus regis. In tempore illo cōcidit ualuas templi domini, & clypeos quos deauraverat, & omnia dedit regi Aſſyriorū. Cumq; de eo tanta dicantur,non timuit neceſsitate cogente,quæ domino conſecrarat, regi offerre Aſſyrio,diciturq; ad eum: Ego cuſtodiam ciuitatem hanc propter me,& propter Dauid ſeruum meū, non propter te, quia ſuperiora feciſti: quando centū octogintaquinq; milia exercitus Aſſyriorū,angelo cædente proſtrata ſunt. Illud quoq; diligentius attendendum,quod ſcriptura cōmemorat: Ægrotauit Ezechias uſq; ad mortem, uenitq; ad eum Eſaias filius Amos,dicens: Præcipe domui tuæ, quia morieris tu. Qui conuertit faciē ſuā ad parietē,& orauit ad dominū dicens: Obſecro domine,memento quomodo ambulauerim in conſpectu tuo,in ueritate & corde perfecto, & bonū in oculis tuis fecerim: Fleuitq; Ezechias fletu magno. Certe iuſtus erat Ezechias & corde perfecto. Iturus erat ad dominū,plorare nō debuit. Quæris rationē fletuū? Si cogitaueris hominē,nō miraberis cauſas doloris. Nullus enim intrepidus uadit ad iudiciū domini,habens conſcientiā peccatorū. Cumq; fleuiſſet,factus eſt ſermo domini ad Eſaiam prophetā,dicens: Reuertere, & dic Ezechiæ duci meo. Dux dei appellatur, cui mors fuerat nunciata,quia humilitate proſtratus eſt: Hæc,inquit,dicit dominus deus Dauid patris tui: Audiui orationē tuam, & uidi lachrymas tuas. Additur ei tempus uitæ, & de Aſſyriorum manibus liberatur:&

tamen ſignū poſtulat, ut credat uerū eſſe quod deus repromiſerat, quod ſaltem paruæ fi- c
delitatis indiciū eſt. Miſit quoq; rex Babylonis nuncios et legatos q; ei congratularentur
ob reſtitutam corporis ſanitatē: qui oſtēdit eis omnes theſauros aromatū, auri quoq; &
argenti, & uaſorum ſupellectilem. Non fuit, inquit, res quam nō oſtenderet eis Ezechias
in domo domini, & in omni poteſtate ſua. Ex quo intelligimus etiam uaſa templi Baby-
lonis monſtrata legatis. Vnde & ira domini concitatur, & poſtea Eſaiæ uaticinatione co
gnoſcit: de filiis tuis eunuchi erūt, et omnia uaſa templi trāsferentur Babylonē. Ob quam
cauſam etiam in libro dierū ſcriptū eſt: Cecidit Ezechias elatione cordis ſui. Certe Eze-
chiam iuſtum nemo niſi impius denegabit. Dicas, peccauit in quibuſdam, & idcirco iu-
ſtus eſſe deſiit, ſed hoc ſcriptura non loquitur. Nō enim ex eo quod parua peccauit, iuſti
tiæ nomē amiſit: ſed ex eo quod multa bona fecit, iuſti uocabulum poſsidet. Hoc totum
dico, ut ſcripturarū ſanctarum teſtimoniis cōprobetur: non ex eo peccatores eſſe iuſtos,
quod aliquando peccauerunt: ſed ex eo iuſtos permanere, quod multis uirtutibus flore-
ant. De Ioſia ſcriptum eſt: Fecit rectum in conſpectu Domini, & ambulauit in uia Dauid
patris ſui. Non receſsit neq; ad dextram, neq; ad ſiniſtram: & tamē cum eſſet iuſtus, tem-
pore neceſsitatis & anguſtiæ mittit ad Oldam prophetiſſam uxorē Sellum filij Tecuæ, fi
lij Aaras cuſtodis ueſtium. Et hęc, inquit, habitabat Hieruſalem in ſecūda: haud dubium
quin urbis partem ſignificet, quæ interiori muro uallabatur. Et illa reſpondit: Hæc dicit
dominus Deus Iſrael: ite & dicite uiro qui miſit uos ad me. In quo occulta & regis & ſa-
cerdotum & omnium uirorum reprehenſio eſt, quod nullus uirorū ſanctus potuerit re-
periri, qui poſſet futura prædicere. Deniq; interficitur Ioſias à Pharaone rege Ægypti, D
eo quod noluerit audire uerbum domini, ex ore Hieremiæ prophetæ: ſiue ut in Parali-
pomenis ſcriptum eſt: Noluit Ioſias reuerti, ſed parauit contra eum bellum, nec acquie-
uit ſermonib. Nechao ex ore dei. Et infertur: Mortuuſq; eſt & ſepultus in Mauſoleo pa-
trum ſuorum: & uniuerſus Iſrael, Iuda & Hieruſalem luxerunt eum, præcipueq; Hiere-
mias, cuius omnes cantatores atq; cantatrices uſq; in præſentē diem, lamētationes ſuper
Ioſiam replicant, & quaſi lex obtinuit in Iſrael. Ecce ſcriptū fertur in lamētationibus. Pu
to quod ſermonibus Dei per quemlibet non acquieuiſſe peccatū ſit. De quo Hieremias
loquitur: quanquā hoc plericq; ſecundum anagogen intelligāt de domino ſaluatore: Spi
ritus faciei noſtrę, Chriſtus dñs captus eſt pro peccatis noſtris. Cui diximus: Sub umbra
tua uiuemus in gentibus. Moyſes cui locutus eſt dominus facie ad faciē, & ſalua facta eſt
anima eius, ad aquas contradictionis offendit, nec meruit cum fratre Aaron terram re-
promiſsionis intrare. De quib. & Pſalmiſta canit: Abſorpti ſunt iuncti petræ iudices eo-
rum, audient uerba mea, quoniam potuerūt. Et eſt ſenſus. Iudices populi Iudæorū, Moy-
ſes & Aaron, deuorati ſunt à peccato populi iuxta petram: de qua aquarū fluenta mana-
runt: & certe cum iſti iuſti fuerint, & obedierint ſermonibus Dei, qui per ſe ſuauiſsimi
ſunt. Deniq; ſequitur de cadauerib. in ſolitudine mortuorū: Quaſi craſsitudo terræ diru
pti ſunt ſup terrā. Diſperſa ſunt oſſa noſtra ſecus infernū. In Oſee loquitur deus: Deſpon
ſabo te mihi in iuſtitia & iudicio. Statimq; ſubiungit: Et miſericordia & miſerationibus
& in fide: ut largitoris præmio recognoſcat, quod ipſe ſit dominus. In eodē ſcriptū eſt li-
bro: Deus ego ſum & non homo, in medio tui ſanctus, & non ingrediar ciuitatem, uitio-
rum ſcilicet conciliabulū. Ipſe ſolus hanc non ingreditur ciuitatē: quam ædificauit Cain
in nomine filij ſui Enoch: quæ omnia ſacerdotū quotidie ora concelebrant, ὁ μόνος ἁγια- 4
μωτητος, quod in lingua noſtra dicitur, Qui ſolus eſt ſine peccato. Quæ laus iuxta ſen
tentiam tuā fruſtra deo reputatur, ſi eſt cōmunis cū cæteris. Nos em̄ iuxta Amos cōuerti
mus iuſtitiā in abſinthiū, & fructus iudicij in amaritudinē. Loquuntur nautę atq; recto-
res in libro Ionæ: Rogamus domine, ne perdas nos propter hominē iuſtū, neq; inducas
ſuper nos ſanguinem innocentē. Sicut enim placuit tibi, ita factum eſt domine. Neſciunt
cauſas quid mereatur propheta, ſeruus fugitiuus: & tamē iuſtificant Deū, & ſanguinem
innocentē fatentur, cuius opera non norunt. Et ad extremum, Sicut placuit tibi domine,

ſic

A ſic factum eſt. Non quærunt iuſtitiã ſententię dei, ſed ueritatem iuſti iudicis confitentur. Micheas lachrymabili uoce teſtatur: Perĳt ſanctus de terra, & rectus in hominib. nõ eſt: omnes in ſanguine inſidiãtur, unuſquiſq; fratrẽ ſuum uenatur ad mortẽ. Malum manuũ ſuarum dicunt bonum. Et iterum: Qui optimus inter eos eſt, quaſi paliurus eſt: & qui rectus, quaſi ſpina de ſepi. Hæc hominum iuſtitia eſt, ut iuxta uerba eiuſdem prophetę: nec amico, nec cõiugi, nec filĳs ſit credendum: quia inimici hominis domeſtici eius. Quam ſententiam etiam ſermo dominicus comprobauit. Vnde datur conſilium per eundem prophetam: Indicabo tibi homo quid ſit bonũ, & quid dominus quęrat à te: utiq; facere iudicium & diligere miſericordiam, & ſollicitum ambulare cum deo tuo. Nunquid dixit, habeto æqualitatem dei, & non hoc quod maximũ eſt, ſollicitum ambulare cum deo tuo? Vt nunquam ſecurus ſis, ut omni obſeruãtia cuſtodias cor tuũ, ut conſideres, quoniam in medio laqueorũ ambules, & ſub murorum pinnis ingrediaris, ut illud quotidie mediteris: Iuxta ſemitam ſcandalum poſuerunt mihi. Superbis enim reſiſtit deus, humilibus autem dat gratiam. Qui cautus & timidus eſt, poteſt ad tempus uitare peccata: qui ſecurus eſt de iuſtitia ſua, repugnat deo, illiuſq; auxilio deſtitutus, inſidĳs hoſtium patet. Computreſcant, dicit Habacuc, oſſa mea, & ſubter me uermes ſcateant: tantũ ut requieſcam in die anguſtiæ, ut aſcendam ad populum fortem meũ. Hic tribulationes & anguſtias afflictionemq; animi deprecatur, ut in futuro, uirorũ iam cum Chriſto regnantiũ numero ſocietur. Ex quo perſpicuum eſt, hic pugnam atq; certamen: & in futuro eſſe uictoriam. Ieſus filius Ioſedech, quod interpretatur iuſtus domini, ſacerdos magnus, indutus deſcribitur ueſtibus ſordidis: qui peccatum non fecit, & tamen noſtra peccata portauit, ad cuius dextram ſtabat ſatanas, ut aduerſaretur ei. Diciturq; ad eum poſt pugnam atq; uictoriam: Auferte ueſtem ſordidam ab eo: & ecce abſtuli à te iniquitatẽ tuam: & hæres Iouiniani loquitur, Sine omni omnino peccato ſum, ſordida ueſtimenta nõ habeo, proprio regar arbitrio, maior apoſtolo ſum. Ille facit quod non uult, & quod uult non facit:
B ego facio quod uolo, & quod nolo nõ facio: præparata ſunt mihi regna cœlorũ, imò ipſe ea mihi meis uirtutibus præparaui. In quo Adam tenetur obnoxius, & alĳ qui reos ſe putant, in ſimilitudinẽ præuaricationis Adæ, ego ſolus cum mea caterua nõ teneor. Alĳ clauſi cellulis, & fœminas non uidentes, quia miſeri ſunt, & uerba mea non audiunt, torquentur deſiderĳs. Ego etiamſi mulierũ uallor agminibus, nullam habeo concupiſcentiam. De me enim dictũ eſt: Lapides ſancti uoluuntur ſuper terrã, & ideo nõ ſentio, qa liberi arbitrĳ poteſtate Chriſti trophęũ circumfero. Audiamus per Eſaiam clamantẽ deũ: Populus meus qui beatos uos dicũt, ſeducũt uos, & ſemitam pedum ueſtrorũ ſupplantant. Quis magis ſupplantat populum Dei: qui liberi arbitrĳ poteſtate ſubnixus deſpicit auxiliũ conditoris, & in ſua uoluntate ſecurus eſt: an qui ad ſingulas ſentẽtias præceptorum domini iudiciũ pertimeſcit? Ad huiuſcemodi homines loquitur Deus: Væ uobis, qui ſapientes eſtis apud uos, & intelligẽtes ueſtro iudicio. Eſaias iuxta Hebraicũ plorat, & dicit: Væ mihi, quia tacui, quia immũda habens labia, & in medio populi immũda habentis labia habitans, uidi dominũ ſabaot oculis meis. Ille uirtutũ merito, Dei fruebatur aſpectu: & conſcientia peccatorũ, labia ſua fatebatur immũda. Nõ quod locutus eſſet aliquid quod uoluntati domini repugnaret, ſed quod ſiluiſſet, uel timore, uel pudore perterritus, nec arguiſſet libertate prophetica populũ delinquentẽ. Nos peccantes quando corripimus, qui adulamur diuitibus, & perſonas accipimus peccatorũ, turpis lucri gratia? niſi fortè tota eis loquimur confidentia, quorũ opib. indigemus. Vt alia nõ agamus, ut abſtineamus nos ab omni ſpecie peccatorũ, certe uerũ tacuiſſe, peccatũ eſt. Quanquã apud Septuaginta non ſit ſcriptũ, quia tacui, ſed quia compunctus ſum: conſcientia ſcilicet peccatorum, ut illud compleatur propheticum: Verſatus ſum in miſeria, dum infigitur ſpina. Ille peccati ſpina compungitur, tu uirtutum floribus uernas? Erubeſcet, inquit, luna, & confundetur ſol, quando uiſitauerit dominus ſuper militiam cœli in excelſis: hoc eſt quod in alio loco ſcriptum eſt: Aſtra quoq; nõ ſunt mũda in conſpectu eius,

& aduerſum angelos ſuos peruerſum quid reperit. Luna erubeſcit, ſol cõfunditur, & cœ
lum operitur cilicio: & nos intrepidi atq; lætantes, quaſi omni careamus uitio, occurre
mus iudicis maieſtati, quando tabeſcẽt montes, erecti uidelicet in ſuperbiã: & omnis mi
litia cœlorũ, uel aſtra, uel angelicæ dignitates: & cõplicabuntur ſicut libri cœli, & omnis
exercitus eorũ inſtar foliorum defluet. Quomodo inebriatus eſt, inquit, in cœlo gladius
meus: & nunc ſuper Idumæã deſcẽdet. Gladius dei inebriatur in cœlis, & tuũ ſoliũ erit in
ſanctitate ſecurũ? In Idumæam deſcendet, quæ interpretatur uel ſanguinaria, uel terrena:
ut prophetica autoritate diſcamus, omnẽ terram indigere iudicio. Vnde ſequitur: Victi
ma dñi in Boſra, quæ interpretatur caro: & interfectio eius multa in terra Edom, id eſt, in
ſanguine: iuxta quod ponit Apoſtolus: Caro & ſanguis regnũ dei non poſſidebunt. Vę
qui cõtradicit fictori ſuo, uæ qui dicit patri, ut quid me generaſti? & matri, quare me pe
periſti? Hoc ad eos pertinet qui dicunt: quare talis conditus ſum, qui non poſſum in per
petuũ carere peccato. Quare tale uas fictum, ut non adamantinũ permanerẽ, ſed ad om
nem actum fictile atq; fragile. Omnes ſicut oues errauimus, & omnium noſtrũm Domi
nus peccata portauit. Intuitus eſt enim, & diligenter inſpexit: nullumq; reperit, qui iudi
caret iuſtè, qui ſuam in omnibus faceret uoluntatẽm. Et idcirco brachiũ eius ſalutem præ
buit, & iuſtitia ſua ſaluauit omnia: ut omnis mũdus ſubiiciatur deo, & illius clemẽtia con
ſeruetur. Fuimus enim immũdi non pauci, ſed omnes. Quaſi pannus menſtruatæ, repu
tata ſunt omnia in lege opera noſtra. Ad Hieruſalem in Ezechiel loquitur deus: Perfecta
eras in decore meo: & eſt ſenſus, non in tuis operibus, non in tua conſcientia cordisq; ia
ctantia, ſed in meo decore, quo te clemẽtia mea libertate donauerã. Deniq; in cõſequen
tibus loquitur ad eam: quando ſaluatur non ſuo merito, ſed eius miſericordia: Recorda
bor pacti mei tecũ in dieb. adoleſcentiæ tuæ, & ſuſcitabo tibi pactũ ſempiternũ, & recor
daberis uiarũ tuarum, & confunderis. Et iterũ: Suſcitabo pactum meũ tecũ, & ſcies quia
ego dominus, ut recorderis & confundaris, & non ſit tibi ultra aperire os, præ confuſio
ne tua, cum fuero placatus tibi in omnibus quæ feciſti, ait dominus deus. Ecce apertè di
uino ſermone monſtratur quid in alio loco dixerit: Et mundans te non faciet innocen
tem, quod iuſti quoq; & poſt peccatũ in ſtatum priſtinũ reſtituti, os aperire nõ audeant,
ſed cum Apoſtolo dicant: Qui non ſum dignus uocari apoſtolus, quia perſecutus ſum
eccleſiam dei. Deniq; et in alio loco per eundem prophetam ad eos qui illius miſericordiã
conſequuti ſunt, loquitur deus: Et recordamini uiarum ueſtrarum, & omniũ ſcelerũ ue
ſtrorum quibus polluti eratis: et diſplicebit uobis in conſpectu ueſtro, in cunctis malicijs
quas feciſtis, & ſcietis quia ego dominus, cum benefecero uobis propter nomen meum:
non ſecundũ uias ueſtras malas, neq; ſecundũ ſcelera ueſtra peſsima. Erubeſcamus atq;
dicamus, quod loquuntur hi qui iam præmia conſecuti ſunt: loquũtur peccatores ſuper
terram, & in fragili mortalíq; corpore conſtituti, quod ſanctos uidemus in cœlis dicere,
etiam incorruptione et immortalitate donatos. Et dicitis, inquit, Non eſt recta uia domi
ni: cum ueſtræ uiæ prauæ ſint. Phariſæorum eſt hoc ſupercilium, ut peccata propriæ uo
luntatis referãt ad conditoris iniuriam, & illius iuſtitiam calumnientur. Sacerdotes tem
pli myſtici, quod interpretatur eccleſia, filij Sadoch, cum ueſtimentis miniſterij non egre
diuntur ad populũ, ne humana conuerſatione ſanctificati maculẽtur. Et tu in medio uul
gi unusq; de populo, mundũ eſſe te credis? Hieremiam prophetam breuiter percurren
tes ſenſu magis q̃ ſermone carpamus. Circuite, inquit, in exitibus Hieruſalem, & quęrite
in plateis eius ſicubi reperire poteritis uirũ, qui iuxta iuſtitiam uiuat & fidem, & ero pro
pitius propter eũ. Quamuis enim dicant: Viuit dominus, fraudulenter iurant, & hoc ip
ſum in mendacio. Refutat peccatorũ ſacrificia, ueſcendas detrahit offerentibus hoſtias,
dicens ſe nõ mandaſſe patribus eorũ, quando deduxit eos de terra Ægypti, ut offerrent
huiuſcemodi ſacrificia. Non enim uoluntate, ſed idolorũ comparatione mandauit, ma
lens ſibi offerri uictimas, q̃ dęmonibus. Omnes receſſerũt ab eo, nullus eſt qui loquatur
bona, et agat pœnitentiam de peccatis ſuis. Sequuntur próprias uoluntates, quaſi equus
promptus

A promptus ad prælium. Intendunt linguam ſuam, quaſi arcum: mentiũtur omnia, & non eſt in eis ueritas. Amicorũ quoq; cauendas inſidias præcipit, & nulli credere proximorum. Singulos enim inſidiari amicis, & fratrem à fratre decipi: & hoc facere non naturæ malo, ſed propria uoluntate: quia docuerunt linguam ſuam mendaciũ, & proni feruntur ad iniuſticiam. Si Aethiops, ait, mutauerit pellem ſuam, & pardus uarietatẽ ſuam: & uos poteritis facere bonũ, quũ didiceritis mala. Ergo pellis Aethiopica & pardorũ uarietas, diſciplinæ eſt, non naturæ, quæ docetur & diſcitur: tamen auferri non poteſt uitiũ inoliti mali, niſi per eum cui omnia poſsibilia ſunt. Vnde loquitur ad eum, qui ſolus uerus medicus eſt: Sana me Domine, & ſanabor: ſaluum me fac Domine, & ſaluus ero: tu es gloria mea, & ſpes mea. Si enim ad conditionẽ meam infelicitatẽq; reſpiciã, nihil aliud niſi hoc poſſum loqui: Maledictus homo, qui annunciauit patri meo, dicens: Ecce natus eſt tibi puer: fiat homo ille ſimilis urbibus, quas ſubuertit Deus. Quare enim in uulua non ſtatim perij: & fuiſſet mihi ſepulchrũ mater mea, & uulua eius infernus ſempiternus? Quare egreſſus ſum ex utero, ut uiderem labores & miſerias, & conſumerentur dies mei in ærumnis? Tantũ de ſua conditione ſecurus eſt: & ſic confidit in fortitudine, ut mortem præferat uitæ. Nouerat enim uulnus ſuum, & potentiam eius quem cælare nihil poteſt, qui loquitur per Prophetam: Deus appropinquans ego, & non procul. Qui enim cœlũ replet & terram, nullus poteſt uitare eius noticiam, & cordis occulta cælare. Qui ſcrutatur renes, introſpicit. Et ut ſciamus Dei eſſe bonum omne quod gerimus: Ego, inquit, plantabo eos, ut nequaquã eradicentur: & ego dabo eis cogitationẽ & ſenſum, ut intelligãt me. Si cogitatio & ſenſus dantur à Deo, & intellectus Domini ex illius qui noſcendus eſt radice pullulat, ubi eſt liberi arbitrij tantũ ſuperba iactatio? Volumus ſcire conditionẽ noſtram, audiamus hiſtoriam. Ioachim rex Iuda, cunctiq; ſocij eius & principes eius auditis ſermonibus Vriæ, uoluerunt occidere eum. Quod quũ ille didiciſſet, timore perterritus fugit in Aegyptũ. Cur mortẽ timebat, qui explicauit ſententiam Domini, & qui à se
B nunciari Domini nouerat uoluntatẽ? Dedignamur per ſingula auxilium Dei, & ad illius nutum cuncta gerere negligimus, quum legamus ſanctos uiros etiã hominũ indiguiſſe præſidio? Periclitatur Hieremias & manifeſte dicitur, quod auxilio ei fuerit manus Ahikam filij Sapham, ne traderetur in poteſtatẽ uulgi, & obrueretur lapidibus. Abolitis legis ceremonijs & duro pondere ueterum præceptorũ, repromittitur Euangelij gratia: legemq; Dominus pollicetur: ut omnes eum nouerint à minimo uſq; ad maximũ, dicens: Dimittam peccata eorũ, & iniquitatũ illorũ ultra memor non ero. Quam autem habuerint ſancti uiri in lege ueteri iuſticiam, ſequenti ſermone demonſtrat: Filij Iſrael, & filij Iuda iniquitatem fecere perpetuam in conſpectu meo: ab adoleſcentia ſua uſque ad diem præſentem: & ciuitas Hieruſalem ab initio conditionis ſuæ uſq; ad diem euerſionis ſuæ, me ad iracundiã prouocauit. Attende quid dicat: finem iunge principio, omne medium tempus in uitio eſt. Hieremias ſanctificatus in utero antequã natus, uirgo, propheta Veteris teſtamẽti, pertimeſcit Sedechiam: & flebiliter obſecrat, dicens: Nunc ergo Domine mi rex, audi deprecationẽ meam, & prœualeat apud te obſecratio mea: ne remittas me in domũ Ionathan ſcribæ, ne ibi peream. O propheta, cur times impiũ regẽ? Cur eum metuis, quẽ noſti iam iamq; periturũ? carcerẽ reformidas, cui paratur paradiſus? Reſpondebit mihi, Homo ſum in mortali carne & corruptibili conſtitutus: dolorem ſentio, horreſco cruciatus: quos etiam Dominus meus pro mea ſalute ſenſurus eſt. Miſeretur humano generi Deus, & non uult perire quod fecit: Noli timere Iacob, dicit Dominus, ego enim ſum tecum, & interficiam omnes gentes in quas diſperſi te: te uero ipſum perire non faciam, ſed caſtigabo te in iuſticia: & ita miſerebor tui, ut te innoxiũ non relinquam. Vnde & nos dicimus eſſe iuſtos, ſanctos uiros, & poſt peccccata placentes Deo: non ſuo tantum merito, ſed eius clementiæ, cui omnis creatura ſubiecta eſt, & indiget miſericordia eius. Audiant hæretici, qui eleuantur per ſuperbiam, & dicunt: Ipſi nobis fecimus cornua. Audiant illud quod audiuit Moab: Audiuimus ſuperbiam Moab, ſuperbus eſt ual-

de. Altitudinem illius, & elationem, & glorificationē, & inflationē cordis ego cognoui, c
dicit Dominus: quoniā nequaquā iuxta inflationē eius, & fortitudo illius eſt. Diciturq;
ad huiuſcemodi homines: Inimici autem eorum (haud dubiū quin gregis Domini) con-
firmant, dicentes, Non peccauimus, quum peccauerint in pulchritudinem iuſticiæ, & in
expectationē patrum. Vis ſcire quando omnia peccata finiantur? Audi eundem Prophe-
tam: In tempore illo, dicit Dominus, quæretur iniquitas in Iſrael, & nō erit: & peccatum
in Iuda, & non inuenietur. Cur quæſo? Sequitur, Quia propitius ero illis. Vbi autē pro-
pitiatio eſt, præceſsit ante peccatū. Tolle igitur poſſe, & concedam omnia donante Deo
ſubſiſtere. Bonum eſt præſtolari cum ſilentio ſalutare Domini, bonum eſt ponere in pul
uere os ſuum, dare percutiēti ſe maxillam, ſaturari opprobriis, ſpem habere in Domino.
Si enim abiecit, & miſerebitur iuxta multitudinē miſericordiarū ſuarum. Neq; enim hu-
miliauit corde ſuo, & abiecit filios hominum. Fruſtra murmurat homo pro peccatis ſuis.
Scrutemur uias noſtras, & quæramus, & reuertamur ad Dominū. Leuemus corda cum
manibus ad Dominū in cœlum, dicamusq; ei: Inique egimus, & ad iracundiam prouoca
uimus: idcirco tu inexorabilis es. Daniel propheta loquitur ad Nabuchodonoſor: quod
dominetur excelſus regno hominū, & det illud cuicunq; uoluerit, & extremum atq; pro-
iectum conſtituat ſuper illud. Interroga eum qua cauſa ultimū atq; deſpectum conſtituat
in regem, & faciat quod uoluerit: & diſcute, utrum ipſius uoluntas iuſta ſit, de quo ſcri-
ptum eſt: Qui ſuſcitat de terra humilem, & de ſtercore eleuat pauperem: ut collocet eum
cum principibus, cum principibus populi ſui. An forſitan iuxta te abſq; iudicio atque iu-
ſticia gloriam quærit, auramq; popularem, ut humiles erigat in regnum, & potentes hu-
militate commutet? Audi prophetam dicentem: Omnes habitatores terrę, quaſi nihil re-
putati ſunt apud eum. Fecit enim quodcunq; uoluit in cœlo & in terra, & nemo eſt qui
reſiſtat uoluntati eius: aut poſsit dicere, quare hoc feciſti? cuius ſunt omnia opera in ue-
ritate, & uiæ illius iuſticia, & ſuperbientes poteſt ipſe humiliare. Antiochus Epiphanes
rex crudeliſsimus ſubuertit altare, ipſamq; iuſticiā fecit conculcari, quia conceſſum erat D
ei à Domino. Cauſasq; reddit, propter peccata plurima. Ergo nō fecit quod ipſe tantum
uoluit, ſed quod propter peccata populi conceſsit Dominus. Deniq; ſequitur quod non
ex propria fecerit fortitudine, ſed ex eius imperio qui præcepit ut fieret. Illud autē quod
in oratione ſua loquitur: Peccauimus, inique egimus, iniuſte geſsimus: & receſsimus à
mandatis & iuſticiis tuis, & cætera huiuſcemodi: ſoletis dicere, quod & Dauid, & Da-
niel, & omnes prophetæ, non pro ſe qui ſancti erant, ſed ex perſona populi ſunt loquuti.
Aduerſum quam opinionem ipſe reſpondebit, & dicet: Cum adhuc orarem, & confite-
rer peccata mea, & peccata populi mei Iſrael. Vides ergo quod tam pro peccatis ſuis q̄
pro peccatis populi Dominum ſit deprecatus, & effuderit deprecationes ſuas in conſpe
ctu Domini Dei ſui. Vis iterum noſſe, quādo peccatum & iniquitas finiatur? Quanquā
diuerſa ſit autorum interpretatio: audi eundem prophetam. Septuaginta hebdoma-
dæ completæ ſunt ſuper populum tuum, & ſuper ciuitatem tuam ſanctam, ut comple-
antur iniquitates: & finem accipiat peccatum, ut diſpereat iniquitas, & reueletur iuſticia
ſempiterna. Quandiu ergo ille finis adueniat, & corruptiuum hoc atq; mortale incorru-
ptione & immortalitate mutetur, neceſſe eſt nos ſubiacere peccato: non naturæ & con-
ditionis, ut tu calumniaris uitio: ſed fragilitate & commutatione uolūtatis humanæ, quæ
per momenta uariatur: quia Deus ſolus eſt immutabilis. Quæris ubi Abel, ubi Enoch,
ubi Ieſus filius Naue, ubi Heliſæus, cæteriq; ſanctorum peccauerint. Non eſt neceſſe no-
dum in ſcirpo quærere: utinam poſſem & manifeſta reticere peccata. Si uis à me uerum
audire, neſcio. Nihil, inquit, mihi conſcius ſum, nec tamen in hoc iuſtificatus ſum. Homo
uidet in facie, Deus in corde. Apud eius conſcientiam atque conſpectum nullus iuſti-
ficatur. Vnde & Paulus loquitur confidenter, Omnes peccauerunt, & indigent gloria
Dei: Et, Concluſit Deus omnia ſub peccato, ut omnium miſereatur: & cætera quæ ſæ-
pe replicauimus.

Dialo-

A

DElectatus ſum tuorũ multiplicatione ſermonũ, de quibus ſcriptũ eſt: In multiloquio nõ effugies peccatũ: ſed quid ad cauſam? Certe hoc fatebe ris, eos q Chriſti baptiſma cõſecuti ſunt, non habere peccatũ. Et ſi abſq; peccato ſunt, iuſtos eſſe. Cũq; ſemel iuſti fuerint, ſi egerint ſolicite, poſſe in ſempiternũ iuſticiã cuſtodire, ac per hoc omne uitare peccatũ. ATT. Non erubeſcis exploſam atq; damnatã louiniani ſententiam ſequi? Et ille enim his teſtimoniis tuiſq; nititur argumentis: imò tu illius inuenta ſectaris, in Orien te docere deſiderans, quæ olim Romæ, & dudum in Aphrica condemnata ſunt. Lege ergo quid illi reſponſum ſit, & tibi reſponſum ducito. In dogmatibus enim & quæſtionibus differendis non perſona, ſed cauſa quærenda eſt. Et tamen hoc ſcito, baptiſmũ præterita donare peccata, non futuram ſeruare iuſticiam, quæ labore & induſtria, ac diligentia, & ſemper ſuper omnia Dei clemẽtia cuſtoditur: ut noſtrũ ſit rogare, illius tribuere quod rogatur: noſtrũ incipere, illius perficere: noſtrum offerre quod poſſumus, illius implere quod non poſſumus. Niſi enim Dominus ædificauerit domum, in uanum laborauerunt qui ædificãt eam. Niſi Dominus cuſtodierit ciuitatẽ, in uanum uigilat qui cuſtodit eam. Vnde & Apoſtolus præcipit: Sic currite, ut cõprehendatis. Omnes quidem currunt, ſed unus accipit coronam. Et in pſalmo ſcriptũ eſt: Domine, ut ſcuto bonæ uolũtatis tuæ coronaſti nos. Noſtra enim uictoria & corona uictoriæ, illius protectione & clypeo paratur: & hic currimus, ut in futuro cõprehendamus: tibi accipiet coronam, qui in hoc ſeculo uictor extiterit: nobiſq; poſt baptiſmũ dicitur: Ecce ſanus factus es, iam noli peccare, ne quid deterius tibi contingat. Et: Neſcitis quia templum Dei eſtis, & ſpiritus Dei habitat in uobis? Si quis tẽplũ Dei uiolauerit, diſperdet eum Deus. Et in alio loco: Dominus uobiſcum eſt quandiu uos eſtis cum eo: ſi reliqueritis eum, & ille relinquet uos. In cuius pu

B tas delubro atq; ſacrario Chriſti puritas permanet, templiq; ſerenitas nullo nubilo cõtriſtatur? Eundẽ ſemper uultũ habere nõ poſſumus, quod de Socrate falſo philoſophi gloriantur, quanto magis animũ? Multæ facies hominum, ſic & corda diuerſa. Si fieri poſſet, ut ſemper aquæ baptiſmatis merſos tenerent, uolitantia nos deſuper peccata non tangerent, ſpiritus ſanctus tueretur. Sed impugnat inimicus, nec uictus recedit, ſed ſemper in inſidiis eſt, ut ſagittet in occulto rectos corde. In euangelio iuxta Hebræos, quod Chaldaico quidem Syroq; ſermone, ſed Hebraicis literis ſcriptum eſt: quo utũtur uſq; hodie Nazareni ſecundum apoſtolos, ſiue ut pleriq; autumant iuxta Matthæũ, quod & in Cæſarienſi habetur bibliotheca: narrat hiſtoria: Ecce mater Domini & fratres eius dicebant ei: Ioannes baptiſta baptizat in remiſſionẽ peccatorũ, eamus & baptizemur ab eo. Dixit autem eis: Quid peccaui, ut uadam & baptizer ab eo? Niſi fortè hoc ipſum quod dixi, ignorantia eſt. Et in eodem uolumine: Si peccauerit, inquit, frater tuus in uerbo, & ſatis tibi fecerit, ſepties in die ſuſcipe eum. Dixit illi Simon diſcipulus eius: Septies in die? Reſpondit Dominus & dixit ei: Etiam ego dico tibi, uſq; ſeptuagieſſepties. Etenim in prophetis quoq; poſtquã uncti ſunt ſpiritu ſancto, inuentus eſt ſermo peccati. Ignatius uir apoſtolicus & martyr, ſcribit audacter: Elegit Dominus apoſtolos, qui ſuper omnes homines peccatores erant. De quorũ celeri conuerſione Pſalmiſta canit: Multiplicatæ ſunt infirmitates eorum, poſtea accelerauerunt. Quibus teſtimoniis ſi non uteris ad autoritatem, utere ſaltem ad antiquitatem, quid omnes eccleſiaſtici uiri ſenſerint. Fac aliquem baptizatum, uel ſtatim, uel in ipſis diebus morte ſubtractum: & concedam tibi, quod concedere non debeo: nec cogitaſſe aliquid, nec loquutum, in quo errore & ignorantia laberetur. Num ideo ſine peccato erit, quia uidebitur non ſuperaſſe, ſed fugiſſe peccatum: ac non potius, quia Dei miſericordia de peccatorum carcere liberatus migrauit ad Dominum? Hoc & nos dicimus, poſſe Deum quicquid uoluerit: & hominem per ſe & propria uoluntate, quod tu aſſeris, ſine peccato eſſe non poſſe. Sin autem poteſt, fruſtra

ſtra nũc iungis & gratiam, qua potens non indiget. Quod ſi nõ poteſt abſq; Dei gratia, c
ſtulte tu dixiſti poſſe quod non poteſt. Quicquid enim ex alterius pendet arbitrio, non
eius eſt quem poſſe contendis: ſed illius, ſine quo eum non poſſe perſpicuum eſt. CRIT.
Rogo, quæ eſt iſta prauitas, imò abſque ratione contentio? Ne hoc quidem mihi das, ut
egreſſus aquas baptiſmatis ſine peccato ſit? ATT. Aut ego ſenſum meum uerbis explica-
re non ualeo: aut me explicante, tu ad intelligendum tardior es. CRIT. Quonam modo?
ATT. Recordare quid & tu dixeris, & ego quid loquar. Poſuiſti hominem ſine peccato
eſſe, ſi uelit. Ego impoſsibile hoc in homine eſſe reſpondeo, non quia ſtatim à baptiſma
te homo peccato non careat, ſed illud tempus quãdo ſine peccato eſt, nequaquã poſsibi-
litati humanæ, ſed Dei gratiæ deputatur. Tolle igitur poſſe, & ego eſſe concedam. Quo-
modo enim poteſt, qui per ſe non poteſt? Aut quæ eſt illa impeccantia, quæ ſtatim cor-
poris huius morte finitur? aut certe ſi ultra uitam protraxerit, delicti & ignorantiæ peri-
culo ſubiacet. CRIT. Dialectica me arte concludis, & non Chriſtiana loqueris ſimplici-
tate, nodos mihi quoſdam inter eſſe & eſſe poſſe concinnans. ATT. Ego ne uerborum
ſtrophis ludo, cum hoc de tua proceſſerit officina? Tu enim dicis, nõ eſſe hominem ſine
peccato, ſed eſſe poſſe, cum econtrario ego tibi tribuam quod negaſti, eſſe hominem ſine
peccato per Dei gratiam, & tamen per ſe non poſſe. CRIT. Fruſtra ergo dantur præce-
pta, ſi ea implere non poſſumus. ATT. Deus poſsibilia mandauit, hoc nulli dubium eſt.
Sed quia homines poſsibilia non faciunt, idcirco omnis mũdus ſubditus eſt Deo, & in-
diget miſericordia eius. Aut certe ſi oſtendere potueris qui uniuerſa cõpleuerit, tunc po-
teris demõſtrare, eſſe hominẽ qui non indiget miſericordia Dei. Omne enim quod fieri
poteſt, tribus cõſtat temporibus: aut præterito, aut præſenti, aut futuro. Hoc quod aſſe-
ris, poſſe hominem ſine peccato eſſe, ſi uelit: mõſtra factũ eſſe de præterito, aut certe nunc
fieri, de futuro poſtea uidebimus. Quod ſi nullum potes oſtendere, qui ſine omni omni-
no peccato, aut ſit aut fuerit: reſtat, ut de futuro tantum diſputatio ſit. Interim in duobus
tẽporibus, præterito atq; præſenti, uictus teneris. Si aliquis fuerit poſtea maior patriar- D
chis, prophetis, apoſtolis, qui peccato careat: tunc futuris de futuro, ſi potueris, perſua-
deto. CRIT. Loquere ut uis, argumentare ut libet: nunquã mihi liberũ arbitriũ extorque-
bis, quod ſemel cõceſsit Deus: nec ualebis auferre quod mihi tribuit Deus, poſſe ſi uolue
ro. ATT. Exempli gratia, uno tantũ utamur teſtimonio: Inueni Dauid filium Ieſſe, uirũ ſe-
cundum cor meum, qui faciat omnes uoluntates meas. Dauid ſanctũ eſſe nõ dubium eſt:
& tamẽ qui electus eſt ut omnes Dei uolũtates faceret, aliqua feciſſe reprehẽditur. Vtiq;
poſsibile erat ei facere, qui ad hoc electus eſt, ut omnes Dei uolũtates faceret. Nec Deus
in culpa eſt, qui prædixit eum cunctas ſuorum præceptorũ facere uoluntates, ſed ille qui
prædicta non fecit. Neq; enim dixit inueniſſe ſe uirũ, qui cunctas in perpetuũ ſuæ iuſsio-
nis faceret uolũtates. Hoc & nos dicimus, poſſe hominẽ nõ peccare, ſi uelit, pro tempo-
re, pro loco, pro imbecillitate corporea, quandiu intentus eſt animus, quandiu chorda
nullo uitio laxatur in cithara. Quod ſi paululum ſe remiſerit, quomodo qui aduerſo flu-
mine lembum trahit, ſi remiſerit manus ſtatim retrolabitur, & fluentibus aquis quò non
uult ducitur: ſic humana conditio, ſi paululũ ſe remiſerit, diſcit fragilitatẽ ſuam, & multa
ſe non poſſe cognoſcit. Putas ne apoſtolũ Paulũ eo tempore quo ſcribebat: Lacernã, ſi-
ue penulã, quam reliqui Troade apud Carpum, ueniens affer, ac libros & maxime mem-
branas: de cœleſtibus cogitaſſe myſteriis, & nõ de his quæ in uſu cõmunis uitæ uel cor-
poris neceſſaria ſunt? Da mihi hominẽ qui non eſuriat, non ſitiat, neq; algeat, non doleat,
non febricitet, nõ torminibus & urinæ difficultatibus torqueatur: & ego tibi cõcedam,
poſſe hominem nihil niſi de uirtutibus cogitare. Cæditur Apoſtolus à miniſtro, & con-
tra pontificem qui cædere imperauerat, ſententiam dirigit: Percutiet te Deus paries de-
albate. Vbi eſt illa patientia ſaluatoris, qui quaſi agnus ductus ad uictimam, non aperuit
os ſuum, ſed clemẽter loquitur uerberanti: Si male loquutus ſum, argue de malo: ſi autem
bene, quid me cædis? Non apoſtolo detrahimus, ſed gloriã Domini prædicamus: qui in
carne

A carne passus, carnis iniuriã superat & fragilitatẽ: ut taceam illud, quod cõmemorat: Alexander ærarius multa mihi mala ostendit: reddet illi Dominus in illa die iustus iudex. CRIT. Cogis me ut loquar quod iam dudum gestio, & tamen erumpentia uerba non promo. ATT. Quis enim te prohibet, quod sentis dicere? Aut enim quod dicturus es bonum est, & nos bono fraudare non debes: aut malũ, & idcirco non nostri gratia, sed pudore siluisti. CRIT. Dicam dicam aliquando quod sentio. Omnis disputatio tua illuc delabitur, ut naturam accuses, & culpam referas ad Deum, qui talem hominẽ cõdidit. ATT. Hoc illud erat quod uolebas & nolebas dicere? dic dic quæso, ut omnes tua fruãtur prudentia. Reprehendis Deum, quare hominem fecerit hominem: reprehendant & angeli, cur angeli sint. Omnis creatura causetur, quare id sit quod condita est, & non id quod condi potuit. Scilicet nunc mihi puerilibus declamatiunculis ludendum est: & à culice atque formica usq; ad Cherubim & Seraphim ueniam, cur non singula in meliori statu condita sint. Cumq; ad excelsas uenero potestates, causabor & dicam: quare Deus solus tantum Deus sit, & non omnia deos fecerit. Aut enim impossibilitatis, aut inuidiæ reus erit. Reprehende eum, cur & diabolum in hoc mundo esse concedat, & aufer coronam cum certamẽ abstuleris. CRIT. Non sum tam uecors, ut querar cur diabolus sit: cuius inuidia mors introiuit in orbem terrarum: sed hoc doleo, cur uiri ecclesiastici, & qui magistrorũ sibi usurpant uocabulum, tollant liberũ arbitriũ: quo sublato, Manichæorũ secta construitur. ATT. Ego ne liberũ tollo arbitrium, qui in tota disputatione mea nihil aliud egi, nisi ut omnipotentiam Dei cum libero arbitrio conseruarem? CRIT. Quomodo seruas liberũ arbitrium, qui dicis hominem nihil posse facere, nisi Deus semper adiuuerit? ATT. Si in culpa est, qui libero arbitrio iungit Dei adiutorium: ergo ille laudetur, qui Dei tollit auxilium. CRIT. Non tollo Dei auxilium, quippe per cuius gratiam possumus omne quod possumus, sed utrunq; suis finibus terminamus: ut & Dei sit gratiæ, quod dedit liberi arbitrij potestatẽ: & nostræ uoluntatis, facere quid uel non facere: & quod faciẽ-
B tibus præmium, & non facientibus pœna seruetur. ATT. Videris mihi obliuiosus esse, & quasi nihil supradictum sit, per easdem disputationis reuerti lineas. Hoc enim longa dissertione concluſum est, ut gratia sua Dominus, qua nobis cõcesit liberum arbitrium in singulis operibus iuuet atque sustentet. CRIT. Quid ergo iuuat atq; coronat in nobis, & laudat quod ipse operatus est? ATT. Voluntatem nostram, quæ obtulit omne quod potuit: & laborem qui contendit ut faceret: & humilitatem, quæ semper respexit ad auxilium Dei. CRIT. Ergo si non fecimus quod præcepit, aut uoluit nos adiuuare Deus, aut noluit. Si uoluit & adiuuit, & tamen fecimus quod uoluimus: non nos, sed ille superatus est. Sin autem noluit adiuuare, non est culpa eius qui uoluit facere, sed illius qui adiuuare potuit, & noluit facere. ATT. Non intelligis Λῆμμα tuum in grande blasphemiarum decidisse barathrum: ut ex utraque parte, aut inualidus sit Deus, aut inuidus: & non tantum ei laudis sit, quod bonorum autor est & adiutor, quantum uituperationis, quod mala non coercuit. Detrahatur ergo illi, cur diabolum esse permiserit, cur passus sit, & hucusque patiatur quotidie aliquid in mundo mali fieri. Quærit hoc Marcion, & omnes hæreticorum canes, qui uetus laniant testamẽtum, & huiuscemodi syllogismum texere consueuerunt, Aut sciuit Deus hominem in paradiso positum, prævaricaturum esse mandatum illius, aut nesciuit. Si sciuit, non est in culpa is qui præscientiam Dei uitare non potuit: sed ille qui talem condidit, ut Dei non posset scientiam deuitare. Si nesciuit, cui præscientiam tollis, aufers & diuinitatem. Hoc enim genere in culpa erit qui elegit Saul futurum postea regem impijssimum. Et saluator aut ignorãtiæ, aut iniusticiæ tenebitur reus, cur in Euangelio sit loquutus: Nonne uos duodecim ego elegi apostolos, & unus de uobis diabolus est? Interroga eum, cur ludam elegerit proditorem? Cur eiulos cõmiserit, quem furem esse nõ ignorabat. Vis audire rationẽ. Deus præsentia iudicat, non futura. Nec condemnat ex præscientia, quem nouerit talem fore, qui sibi postea displiceat: sed tantæ bonitatis est, & ineffabilis clementiæ, ut eligat eum, quem interim

bonum

bonum cernit,& ſcit malum futurũ,dans ei poteſtatẽ conuerſionis & pœnitentiæ: iuxta c
illum ſenſum Apoſtoli:Ignoras quia benignitas Dei ad pœnitentiã te adducit:ſecũdum
duriciam autem tuam & cor impœnitens,theſaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis
iuſti iudicij Dei,qui reddet unicuiq; ſecundũ opera eius. Neq; enim ideo peccauit Adã,
quia Deus hoc futurũ nouerat:ſed præſciuit Deus,quaſi Deus,quod ille erat propria uo
luntate facturus.Accuſa ergo Deum mendacij,quare dixerit per Ionam:Adhuc tres dies
& Niniue ſubuertetur.Sed reſpondebit tibi per Hieremiã:Ad ſummã loquar cõtra gen-
tem & regnũ,ut eradicem & deſtruam & diſperdam illud. Si pœnitentiã egerit gens illa
à malo ſuo,quod loquutus ſum aduerſus eam, agam & ego pœnitẽtiã ſuper malo quod
cogitaui ut facerem ei.Et ad ſummam loquar de gente & regno,ut ædificem & plantem
illud:ſi fecerit malum in conſpectu meo,ut non audiat uocem meam,pœnitentiam agam
ſuper bono,quod loquutus ſum ut facerẽ ei. Indignabatur quondam & Ionas, cur Deo
fuerit iubente mentitus:ſed iniuſti mœroris arguitur,malens cum pernicie innumerabi-
lis populi uerũ dicere,quàm cum tantorum ſalute mentiri.Ponitur ei exemplum:Tu do-
les ſuper hedera,ſiue cucurbita,in qua non laboraſti,neq; feciſti ut creſceret:quæ ſub una
nocte nata eſt,& una nocte perijt:& ego non parcam Niniue ciuitati magnę,in qua ſunt
plus quàm centum uiginti milia hominum, qui neſciunt quid ſit inter dexteram & ſini-
ſtram ſuam. Si in paruulorũ ætate & ſimpliciũ, quos certe peccatores fuiſſe non poteris
approbare, tanta fuit hominũ multitudo: quid dicemus de utriuſq; ſexus ætate diuerſa,
quæ iuxta Philonẽ & prudentiſsimũ philoſophorũ, ab infantia uſq; ad decrepitam ſenę
ctutem,ſeptenario ordine deuoluitur: dum ſibi ſic inuicẽ ætatum incrementa ſuccedunt,
ut quando de alia tranſeamus ad aliam,ſentire minime ualeamus? CRIT. Tota argumen 2
tatio tua huc tendit,ut quod Græci dicunt αὐτεξσίαν, & nos liberum appellamus arbi-
trium,uocabulo tribuas, re auferas. Tu enim autorẽ peccatorũ facis Deum, dum aſſeris
nihil hominẽ per ſe poſſe facere,ſed adminiculo Dei, cui imputetur omne quod facimus.
Nos autẽ,ſiue bonũ,ſiue malũ homo fecerit, per liberi arbitrij poteſtatem ei dicimus im- D
putari,qui fecit quod uoluit:& non ei,qui ſemel cõceſsit liberũ arbitrium. ATT. Quam-
uis tergiuerſeris,laqueis ueritatis innecteris: hoc enim modo, etiam ſi ipſe non adiuuat,
tamen iuxta te autor erit malorũ: quia potuit prohibere, & non prohibuit. Vetus enim
ſententia eſt,homicidam eſſe eum,qui cum poſsit hominem de morte liberare, non libe-
ret. CRIT. Iam iam tollo manum,cedo uiciſti:ſi tamen uincere eſt,ueritatem uelle ſubuer-
tere,non rebus, ſed ſermonibus,id eſt, non ueritate,ſed mendacio. Poſſum enim illud ti-
bi Apoſtoli reſpondere: Et ſi imperitus ſermone, non tamen ſcientia. Quando enim lo-
queris,coactus argumentationũ ſtrophis tibi uideor aſſentire: cum autẽ tacueris, ex ani-
mo rurſus elabitur: ut liquido appareat diſputationẽ tuam non ex fontibus ueritatis &
Chriſtiana ſimplicitate: ſed ex philoſophorũ minutijs & arte deſcendere. ATT. Vis er-
go me rurſum uti teſtimonijs ſcripturarũ? Et quomodo iactant diſcipuli tui, nullum ar-
gumentationi tuæ poſſe & problematibus reſpondere? CRIT. Non ſolum uolo, ſed &
cupio. Doce me de ſcripturis ſanctis, ubi ſublata liberi arbitrij poteſtate faciat homo,
quod per ſe aut noluit, aut non potuit. ATT. Non ita,ut tu proponis, ſed ut ueritas po-
ſcit & ratio, ſcripturarum uocibus eſt utendum.Loquitur Iacob in oratione ſua:Si fuerit
Dominus Deus mecũ,& cuſtodierit me in uia,per quam ego pergo:& dederit mihi pa-
nem ad manducandũ, & ueſtimentũ ad operiendũ: & reduxerit me cum ſalute in domũ
patris mei,erit mihi Dominus in Deum:& lapis iſte quẽ poſui in titulũ, erit mihi domus
Dei:& omniũ quæcunq; dederis mihi,decimas offeram tibi. Nunquid dixit,ſi liberũ ar-
bitriũ conſeruaueris, & cibũ & ueſtimentũ meo labore quæſiero, & reuertero in domũ
patris mei? Omnia dat Domini uolũtati,ut mereatur accipere quod precatur. Reuerten
ti de Meſopotamia Iacob,angelorũ occurrit exercitus,& uocantur caſtra Dei.Poſtea pu
gnat cum angelo ſub figura hominis,& à Domino cõfortatur. De ſupplantatore, Iacob
rectiſsimus Dei nomen accepit. Neq; enim ad fratrem crudeliſsimum audebat reuerti,
niſi

A niſi Domini præſidio roboratus. Scriptū eſt in conſequentibus: Ortus eſt ei ſol, poſtquā tranſiuit Phanuel, quod interpretatur facies Dei. Vnde loquitur & Moyſes: Vidi Dominum facie ad faciem, & ſalua facta eſt anima mea: non proprietate naturæ, ſed dignatione miſerentis. Oritur ergo nobis ſol iuſtitiæ, quando uultu Dei confirmamur. Ioſeph in Aegypto clauditur carcere: ibiq; infertur, quod cuſtos carceris omnia poteſtati eius fideiq; cōmiſerit. Cauſaq; redditur, quia Dominus erat cum eo: & quæcūq; faciebat, proſperabantur à Domino in manibus eius. Vnde & eunuchis ſomnia ſuggeruntur, & Pharao uidet ſomniū inextricabile, ut per hanc occaſionē liberaretur Ioſeph, pater paſceretur & fratres, Aegyptus tempore famis ſaluaretur. Sequitur: Dixit autē Deus ad Iſrael in uiſione noctis: Ego ſum Deus patrū tuorū, noli timere deſcendere in Aegyptum, in gentem enim magnam faciam te ibi: & ego deſcendam tecū in Aegyptū, & educam te inde: & ponet Ioſeph manus ſuas ſuper oculos tuos. Vbi hic eſt liberi arbitrij poteſtas? An nō totum quod ire audet ad filium, & genti ſe cōmittere Dominū neſcienti, Dei patrum eius auxiliū eſt? Liberatur populus de Aegypto in manu forti & brachio excelſo: non Moyſi & Aaron, ſed eius qui ſignorū miraculis populū liberauit: & ad extremum percuſsit primogenita Aegypti: ut qui prius retinebant pertinaciter, ardenter exire compellerēt. Salomon loquitur: Eſto confidens in Dominū in toto corde tuo: in tua autem ſapientia ne exalteris: in omnibus uijs tuis cognoſce eum, ut rectas faciat uias tuas. Intellige quid loquitur: Nec in ſapientia noſtra, nec in ullis uirtutibus cōfidendum, ſed in ſolo Domino, à quo greſſus hominis diriguntur. Denicq; præcipitur, ut oſtendamus ei uias noſtras, & notas eſſe faciamus, quæ non labore proprio, ſed illius adiutorio atque clementia rectæ fiunt. Vnde ſcriptum eſt: Rectam fac in conſpectu meo uiam tuam: ſiue ut alia exemplaria habent: Rectam fac in conſpectu tuo uiam meam: ut quod tibi rectum eſt, etiam mihi rectum eſſe uideatur. Idē Salomon loquitur: Deuolue ſuper Dominū opera tua, & firmabuntur cogitationes tuæ. Tunc enim noſtra cogitatio confirmatur, quando omne quod
B agimus, quaſi ſuper ſtabilem & ſolidiſsimā petram, Domini adiutorio deuoluimus, eicq; cuncta reputamus. Apoſtolus Paulus cum Dei beneficia celeri ſermone narraſſet, ad extremū intulit: Et ad hæc quis idoneus? Vnde & in alio loco dicit: Fiduciā autē talem habemus per Chriſtū ad Deū, non quod ſufficientes ſimus cogitare aliquid à nobis, quaſi ex nobis: ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt, qui & idoneos fecit nos noui teſtamenti miniſtros: non litera, ſed ſpiritu. Litera enim occidit, ſpiritus autem uiuificat. Adhuc audemus per liberū arbitriū ſuperbire, & abuti beneficijs Dei in contumeliam largitoris? cum idem uas electionis apertiſsime ſcribat: Habemus autē theſaurū iſtū in uaſis fictilibus, ut abundantia fortitudinis noſtræ ſit ex Deo, & non ex nobis. Vnde & in alio loco, retundens hæreticorū impudentiā loquitur: Qui gloriatur, in Domino glorietur. Neq; enim qui ſeipſum cōmendat, ipſe probatus eſt, ſed quem Deus cōmendat. Et iterū: Nihil enim mihi defuit ab his, qui ſupra modum ſunt apoſtoli, licet nihil ſim. Petrus loquitur ad Dominū, ſignorū magnitudine conturbatus: Recede à me, quia homo peccator ſum. Et Dominus ad diſcipulos: Ego ſum uitis & uos rami: qui manet in me, & ego in eo, iſte affert fructū multū: quia ſine me nihil poteſtis facere. Sicut rami & flagella uitium ilico contabeſcunt, cum fuerint à matrice præciſa: ita omnis hominum fortitudo marceſcit & deperit, ſi à dei auxilio deſeratur. Nemo, inquit, poteſt uenire ad me, niſi pater qui miſit me traxerit eum. Quando dicit, nemo poteſt uenire ad me, frangit ſuperbientē arbitrij libertatē: quod etiā ſi uelit ad Chriſtū pergere, niſi fiat illud quod ſequitur: Niſi pater meus cœleſtis traxerit eum, nequicq; cupiat & fruſtra nitatur. Simul & hoc animaduertēdū, quod qui trahitur, non ſponte currit: ſed aut retrectans & tardus, aut inuitus adducitur. Qui non poteſt ſuis uiribus & labore uenire ad Ieſum, quō poteſt omnia ſimul peccata uitare? Et uitare in perpetuū, & Dei ſibi potētiæ nomē aſſumere? Si em̄ ille ἀναμάρτητος, & ego ἀναμάρτητος, quæ inter me & Deū erit diſtātia? Vnū adhuc ponā teſtimoniū, ne tibi & auditoribus faſtidiū faciam. Aſſuero quem ſeptuaginta interpretes ἀρταξέρξην uo-

cant,ſomnus aufertur ab oculis,ut cõmentarios in ſe fidelium replicans miniſtrorum,in- c
ueniat Mardochæum,cuius indicio de inſidijs liberatus eſt: ut & Heſter cõmendabilior
fieret, & cunctus populus Iudæorũ imminentẽ uitaret necem. Certe rex potentiſsimus,
qui ab India uſq; ad Septentrionẽ & Aethiopiã cunctũ poſsidebat Orientẽ, poſt largiſ-
ſimas epulas & cibos toto orbe quæſitos dormire cupiebat, & ſomno requieſcere, ac li-
berũ arbitriũ implere dormiendi: niſi Dominus prouiſor bonorũ omniũ impediſſet na-
turæ ordinẽ,ut contra naturã,tyranni crudelitas uinceretur. Longum eſt ſi uoluero cun-
cta ſanctarũ ſcripturarũ exempla proferre. Totus ſermo ſanctorũ ad Deum oratio eſt: to-
ta oratio & deprecatio extorquet clementiam creatoris: ut qui noſtris uiribus & ſtudio
ſaluari non poſſumus, illius miſericordia conſeruemur. Vbi autem miſericordia & gra-
tia eſt,liberũ ex parte ceſſat arbitriũ:quod in eo tantum eſt,ut uelimus atq; cupiamus, &
placitis tribuamus aſſenſum.Iam in Domini poteſtate eſt,ut id quod cupimus, quod la-
boramus ac nitimur,illius ope & auxilio implere ualeamus. CRIT. Ego ſimpliciter dixe-
ram, non in ſingulis operibus noſtris, ſed in gratia conditionis & legis, ſentiri auxilium
Dei,ne liberũ frangeretur arbitriũ.Cæterũ ſunt plericq; noſtrorũ,qui omnia quę agimus,
dicant fieri præſidio Dei. ATT. Qui hoc dicit,ueſter eſſe ceſſabit. Aut ergo & tu iſta di-
cito, ut noſter eſſe incipias: aut ſi non dicis, alienus eris cum his qui noſtra non dicunt.
CRIT. Tuus ero,ſi mea dixeris: imò tu meus, ſi aduerſa non dixeris. Sana corpora con-
fiteris,& animæ quæ fortior eſt,denegas ſanitatẽ. Vt enim morbus & uulnus in corpo-
re,ita peccatũ in anima. Qui ergo ſanum aliquãdo hominẽ cõfiteris ex ea parte qua caro
eſt,quare non ſanum dicas & ex ea qua ſpiritus eſt? ATT. Sequor propoſitionem tuam.
Nunc̃q; hodie effugies,ueniam quocũq; uocaris. CRIT. Paratus ſum ad audiẽdum. ATT.
Et ego ad loquendũ ſurdis auribus.Reſpondebo igitur ad propoſitum. Ex anima & cor
pore cõpacti,utriuſq; ſubſtantiæ naturã conſequimur.Quomodo corpus ſanum dicitur,
ſi nullo languore uexetur:ita anima abſq; uitio,ſi nulla perturbatione quatiatur. Et tamẽ
quamuis corpus ſanum ſit integruḿq; & uegetũ, & cunctorum ſenſuum integritate ro- D
buſtum,aut crebris,aut raris infirmitatibus cõdoleſcit: & ut firmiſsimũ ſit, interdum pi-
tuitæ moleſtiã patitur:ita anima cogitationum & perturbationũ impetus ſuſtinens,ut ſu
peret naufragia, non abſq; periculo nauigat, conſideranſq; fragilitatem ſuam ſemper de
morte ſollicita eſt:ſecundum illud quod ſcriptũ eſt: Quis eſt homo qui uiuet,& non ui-
debit mortẽ? Quæ cũctis intenta eſt mortalibus,non naturæ diſſolutione, ſed morte pec
cati:iuxta illud propheticũ:Anima quæ peccauerit,ipſa morietur. Alioquin hanc cõmu-
nem mortem,qua & bruta ſoluuntur animalia,Enoch & Eliam nondum uidiſſe cogno-
ſcimus.Da mihi corpus quod nunc̃q; languerit,aut quod poſt languorẽ perpetua ſanita-
te ſecurũ ſit:& dabo tibi animã quæ nunc̃q; peccauerit,nec poſt uirtutes deinceps pecca-
tura ſit:præſertim cum uicina ſint uitia uirtutibus.Et ſi paululum declinaueris,aut erran-
dum tibi ſit,aut in præceps cadendum. Quantũ enim inter ſe diſtant pertinacia & perſe-
uerantia, parſimonia & frugalitas,liberalitas & profuſio, prudentia & calliditas, fortitu-
do & temeritas,cautela & timiditas? quorum alia ad bona,alia referuntur ad mala.Quod
quidem & in corporibus inuenitur. Si felli prouideris temperando, pituita ſuccreſcit.
Si humores ſiccare feſtines, inardeſcit ſanguis bili uitiatus, & luteus color ora perfun-
dit.Certe ut cunctam medicorũ adhibeamus diligentiam, & caſtigatis uiuamus cibis, &
morborũ fomitibus careamus & cruditate,occultis quibuſdam & ſoli Deo cognitis cau
ſis, uel frigore inhorreſcimus, uel febre exardeſcimus, uel torminibus eiulamus, & ueri
medici ſaluatoris imploramus auxilium, dicimuſq; cum apoſtolis: Magiſter,ſaluos nos
fac,perimus. CRIT. Eſto,ut nullus potuerit omne uitare peccatum in pueritia,adoleſcen-
tia & iuuentute, nunquid negare potes plurimos iuſtos & ſanctos uiros poſt uitia, om-
ni ſe ad uirtutes animo contuliſſe,& per has caruiſſe peccato? ATT. Hoc eſt quod tibi in
principio dixeram,in noſtra eſſe poſitum poteſtate,uel peccare,uel non peccare:& uel ad
bonum,uel ad malum extendere manum, ut liberũ ſeruetur arbitrium: ſed hoc pro mo-
do &

A do & tempore & conditione fragilitatis humanæ: perpetuitatẽ autem impeccantiæ ſoli reſeruari Deo,& ei qui uerbũ caro factus,carnis detrimenta & peccata non pertulit.Nec quia ad breue poſſum, coges me ut poſsim iugiter. Poſſum ieiunare,uigilare, ambulare, legere,pſallere,ſederẽ,dormire,nunquid in perpetuũ? CRIT.Et quare in ſcripturis ſanctis ad perfectam iuſticiam prouocamur,ut eſt illud: Beati mundo corde, quoniã ipſi Deum uidebunt.Et:Beati immaculati in uia,qui ambulant in lege Domini.Et Dei loquentis ad Abrahã: Ego ſum Deus tuus, placeto in conſpectu meo, & eſto ſine macula uel querela: & ponam teſtamentũ meum inter me & te,& multiplicabo te nimis? Si enim non poteſt fieri quod ſcriptura teſtatur,fruſtra præcepit ut fieret. ATT. Diuerſis teſtimoniis ſcripturarum eandem quæſtionẽ teris in theatrales præſtigias, quæ unum eundemq; hominem perſonarũ uarietate mutata,in Martẽ Veneremq; producunt: ut qui prius rigidus & truculentus inceſſerat, poſtea ſoluatur in molliciem fœminarũ. Hoc enim quod nunc quaſi nouum obiicis:Beati mundo corde:& beati immaculati in uia:& eſto ſine macula: & cætera huiuſcemodi,Apoſtolo reſpondente conuictum eſt:& ex parte cognoſcimus, & ex parte prophetamus:& nũc per ſpeculũ uidemus in ænigmate: cum autem uenerit quod perfectum eſt,id quod ex parte fuerat,deſtruetur. Et mundum igitur cor quod poſtea ſit uiſurũ Deũ,& beatitudinẽ uitæ immaculatæ,& immaculatũ cum Abrahã uiuere,in umbra poſsidemus et imagine. Quamuis aliquis patriarcha ſit,quamuis propheta,quamuis apoſtolus,dicitur eis à Domino ſaluatore: Si uos cum ſitis mali, ſcitis bona dare filiis ueſtris: quanto magis pater ueſter qui in cœlis eſt, dabit bona petentibus ſe? Deniq; & Abraham,cui dictum eſt:Eſto ſine querela & ſine macula, conſcientia fragilitatis ſuæ cecidit pronus in terram. Cumq; loquutus eſſet ei Deus: Sarai uxor tua non uocabitur ultra Sarai,ſed Sara erit nomen eius: & dabo tibi ex ea filiũ, & benedicã ei, & erit in gentes,& reges gentiũ ex ipſo erunt,ſtatim infertur:Cecidit Abrahã in faciem ſuam,riſitq;, & dixit in mente ſua: Si centenario naſcetur filius,& ſi Sara nonaginta annorum pariet? Dixitq;
B Abraham ad Deum:Iſmael uiuat in conſpectu tuo.Cui reſpõdit Deus: Etiam. Ecce Sara uxor tua pariet tibi filium,& uocabis nomen eius Iſaac,& reliqua. Certe audierat à Deo: Ego ſum Deus tuus, placeto in conſpectu meo, & eſto ſine macula: quare non credidit quod Deus repromiſit,ſed riſit in corde,putans ſe celare Deum, & aperte ridere non audens? Deniq; cauſas incredulitatis exponens dicit in corde ſuo: Quomodo poteſt fieri, ut centenarius de nonagenaria uxore pariat filiũ? Viuat,inquit, Iſmael in conſpectu tuo, quem ſemel dediſti.Difficilia non quæro, contentus ſum beneficio quod accepi. Quem occulta reſponſione arguens Deus, ait: Etiã. Et eſt ſenſus: Fiet quod exiſtimas non futurum.Sara uxor tua pariet tibi filiũ:& anteq; iſta cõcipiat, priuſquam ille naſcatur, puero nomen imponam.Ex errore enim tuo,quo riſiſti tacitus, filius tuus Iſaac riſus nomen accipiet. Sin autem ab his qui ſunt mundo corde in hoc ſeculo putas uideri Deum, quare Moyſes qui prius dixerat: Vidi Dm̃ facie ad faciẽ,& ſalua facta eſt anima mea:poſtea deprecatur,ut eum uideat cognoſcenter? quẽ quia dixerat ſe uidiſſe,audit à Domino: Non potes uidere faciẽ meam.Non enim uidebit homo faciẽ meã,& uiuet. Vnde & Apoſtolus,inuiſibilẽ ſolũ Deũ,qui & lucẽ habitat inacceſsibilẽ, & quem nullus hominũ uiderit, necq; poſsit uidere,appellat.Et Ioannes euangeliſta ſacra uoce teſtatur,dicens:Deum nemo uidit unq;. Vnigenitus filius,qui eſt in ſinu patris, ipſe narrauit. Qui uidet & narrat, non quãtus eſt ille qui uiſus eſt,nec quantũ nouit ille qui narrat: ſed quantũ poteſt mortaliũ ſenſus accipere. Quod autẽ putas beatũ eſſe, qui ſit immaculatus in uia, & ambulet in lege eius,ex ſequenti ſenſu priorẽ intellige.Multis teſtimoniis ſupra didiciſti legẽ nullum potuiſſe cõplere.Si autẽ Apoſtolus ad cõparationẽ gratiæ Chriſti, quæ prius lucra arbitrabatur in lege,reputauit quaſi ſtercora,ut Chriſtum lucrifaceret:quanto magis nos ſcire debemus, ideo Chriſti & euangelij gratiam ſucceſsiſſe: quia in lege nemo iuſtificari potuit? Si autem in lege nullus iuſtificatur, quomodo ad perfectum immaculatus eſt in uia,qui adhuc ambulat,& ad calcem uenire feſtinat? Certe qui in curſu eſt, & in uia gra-

ditur, minor eſt eo qui peruenit ad finẽ. Si ergo immaculatus eſt ille atq; perfectus, qui e adhuc ambulat in uia, & graditur in lege: quid plus habebit ille, qui ad terminũ uiæ le gisq; peruenit? Vnde & Apoſtolus de domino loquitur: quod in fine mundi, & in con ſummatione uirtutũ exhibeat ſibi ſanctã eccleſiam, nõ habentẽ maculã, neq; rugã: quam uos putatis iam in iſta carne mortali & corruptibili eſſe perfectam, & audire meremini cum Corinthijs: Iam perfecti eſtis, iam diuites facti eſtis, ſine nobis regnatis: atq; utinam regnaretis, ut & nos regnaremus uobiſcũ: cum uera & abſq; omni ſorde perfectio in cœ leſtibus reſeruetur, quando ſponſus loquetur ad ſponſam: Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te. Iuxta quod & illud intelligitur: Vt ſitis irreprehenſibiles & ſim plices ſicut filij dei immaculati: quod non dixerat eſtis, ſed ſitis, in futurũ differens, non in præſenti eſſe conteſtans: ut hic labor ſit atq; contentio, ibi laboris uirtutisq; præmia. Denicq; Ioannes ſcribit: Dilectiſsimi, filij Dei ſumus, & nondum apparuit quid erimus. Scimus, quia cum apparuerit, ſimiles ei erimus, quando eũ uidebimus ſicuti eſt. Quanq; ergo filij Dei ſimus, tamen ſimilitudo Dei & uera contemplatio, tunc nobis repromitti tur, quando apparuerit in claritate ſua. De hoc ſuperbiæ tumore, & illa orandi prorum pit audacia: qua ſcribens ad uiduam, quomodo ſancti debeant orare pronuncias. Ille e nim, inquis, merito ad Deum extollit manus: ille preces bona conſcientia fundit, qui po teſt dicere: Tu enim noſti domine, q̃ ſanctæ, q̃ innocentes, q̃ puræ ſint ab omni fraude & iniuria & rapina quas ad te expando manus, q̃ iuſta, q̃ immaculata labia, & ab omni mendacio libera: quibus tibi, ut mihi miſererearis preces fundo. Chriſti eſt hæc, an Phari ſæi ſuperbientis oratio: qui etiã in Euangelio loquebatur: Deus, gratias ago tibi, quia nõ ſum ſicut cæteri homines, raptores, iniuſti, adulteri, & ſicut hic publicanus: ieiuno bis in ſabbato: decimas do omnium quæ poſsideo. Ille agit gratias Deo, quia ipſius miſericor dia non ſit ſicut cæteri homines, peccata deteſtans, non aſſumens iuſticiã. Tu dicis: Do mine, tu noſti q̃ ſanctæ, q̃ innocentes, q̃ puræ ſint ab omni fraude, iniuria & rapina, quas ad te expando manus. Ille bis in ſabbato ſe ieiunare dicit, ut affligat carnẽ uitijs laſciuien tem: & omnis ſubſtantiæ ſuæ dat decimas. Redemptio enim animę uiri, propriæ diuitię. Tu cum diabolo gloriaris, dicente: Super ſydera aſcendam, ponã in cœlo thronũ meum, & ero ſimilis altiſsimo. Dauid loquitur: Lumbi mei impleti ſunt illuſionibus, & compu truerunt cicatrices meæ à facie inſipientiæ meæ. Et: Ne intres in iudiciũ cum ſeruo tuo, & non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis uiuens. Tu ſanctũ & innocentẽ & purũ te eſſe iactas, & mundas ad deum expandis manus. Nec ſufficit tibi in cũctis operibus glo riari, niſi ab omni ſermonis oriſq; peccato mundum eſſe te dicas: inferens quàm iuſta, quàm immaculata labia, & ab omni mẽdacio libera. Ille canit: Omnis autem homo men dax: & hoc ipſum confirmat apoſtolica autoritas, ut ſit Deus uerax, omnis autem homo mendax: & tu ab omni mẽdacio immaculata & iuſta & libera poſſides labia. Eſaias plan git: Heu mihi miſero, quoniã cõpunctus ſum, quia cum ſim homo, & immũda labia ha beam, in medio quoq; populi immunda labia habentis ego habito: & poſtea Seraphim ignitũ carbonẽ forcipe cõprehenſum defert ad prophetæ labia purganda: non ut tu lo queris arrogantis, ſed ſua uitia confitentis. Iuxta illud quod in Pſalmo dicitur: Quid de tur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam doloſam? Sagittæ potẽtis acutæ cum carbo nibus deſolatorijs Et poſt tantũ tumorẽ, orantisq; iactantiã & confidentiam ſanctitatis, quaſi ſtultus ſtultis perſuadere conaris: ut in extremo dicas, quibus tibi ut mihi miſerea ris preces fundo. Si ſanctus es, ſi innocens, ſi ab omni ſorde purgatus: ſi nec ſermone, nec opere peccaſti, dicẽte Iacobo: Qui in uerbo nõ peccat, iſte perfectus eſt uir: & nemo po teſt refrenare linguã ſuã: quo miſericordiã deprecaris, ut uidelicet plangas te & fundas preces: qa ſanctus et purus es et innocẽs immaculatisq; labijs, et ab omni liber mẽdacio, dei ſimilis poteſtati? Sic Chriſtus orauit in cruce: Deus deus meus, ut quid dereliqſti me? lõge à ſalute mea, uerba delictorũ meorũ. Et rurſum: Pater, in manus tuas cõmendo ſpiri tũ meũ. Et: Pater, ignoſce eis: quod eñ faciũt, neſciunt: q̃ pro nobis agens gratias dixerat:

Confiteor

A Confiteor tibi Domine pater cœli & terræ. Sic docuit apostolos suos, ut quotidie in cor
poris illius sacrificio credentes audeant loqui: Pater noster qui est in cœlis, sanctificetur
nomen tuum. Illi nomen Dei, quod per se sanctum est, in se sanctificari cupiunt: tu dicis,
Nosti Domine quàm sanctæ & quàm innocẽtes & quàm puræ manus meæ sint. Illi infe
runt, Adueniat regnũ tuũ: spem regni futuro tempore præstolantes: ut regnãte Christo,
nequaquam regnet peccatũ in mortali eorum corpore: iunguntq́, Fiat uolũtas tua, sicut
in cœlo & in terra: ut imitetur angelos humana fragilitas, & uoluntas Domini complea-
tur in terra. Tu dicis, Potest homo si uoluerit, omni carere peccato. Panẽ quotidianum, si
ue super omnes substantias, uenturũ apostoli deprecantur, ut digni sint assumptione cor
poris Christi. Et uos per nimiã sanctitatẽ, securamq́ iusticiã, audacter uobis cœlestia do-
na uendicatis. Sequitur: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitori-
bus nostris. De baptismatis fonte surgentes, & regenerati in Dominũ saluatorẽ: impleto
illo, quod de se scriptũ est: Beati quorũ remissæ sunt iniquitates, & quorũ tecta sunt pecca
ta: statim in prima corporis communione Christi dicunt: Et dimitte nobis debita nostra:
quæ illis fuerant in Christi confessione dimissa: & tu arrogans & superbus de sanctarum
puritate manuũ, & mundicia eloquij gloriaris. Quamuis sit hominis perfecta conuersio,
& post uitia atq́ peccata uirtutũ plena professio: nũquid possunt sic esse sine uitio, quo-
modo illi, qui statim de Christi fonte procedunt? Et tamen iubentur dicere: Dimitte no-
bis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris: non humilitatis menda-
cio, ut tu interpretaris, sed pauore fragilitatis humanæ suam conscientiã formidantes. Illi
dicunt: Ne nos inducas in tentationẽ: tu cum Iouiniano loqueris: eos qui plena fide ba-
ptisma consequuti sunt, tentari ultra & peccare non posse. Ad extremum inferũt: Sed li-
bera nos à malo. Quid precantur à Domino, quod habent in liberi arbitrij potestate? O
homo nunc mundus factus es in lauacro, & de te dicitur: Quæ est ista, quæ ascendit de-
albata, innitens super fratruelẽ suum: ut lota quidem sit, sed custodire non ualeat purita-
B tẽ, nisi à Dño Deo sustẽtetur. Quomodo cupis Dei misericordia liberari, qui paulo ante
liberatus es à peccatis, nisi hac ratione qua diximus: ut cum omnia fecerimus, nos inuti-
les esse fateamur. Oratio ergo tua, pharisæi uincit superbiam, & publicani comparatione
damnatur: qui de longe stans, oculos ad Deum non audebat attollere, sed percutiebat pe
ctus suum, dicens: Deus propitius esto mihi peccatori. Vnde profertur Domini senten-
tia: Dico uobis, descendit hic iustificatus in domũ suam, plus quàm ille. Omnis enim qui
se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. Apostoli humiliantur, ut exalten-
tur. Discipuli tui eleuantur, ut corruant. Eidem adulans uiduæ non erubescis dicere pie-
tatẽ, quæ nusquã reperitur in terra: & ueritatẽ, quæ ubiq́ peregrina sit, in illa potissimum
cõmorari: nec recordaris illius sententiæ, Populus meus, qui beatum te dicunt, seducunt
te, & semitas pedũ tuorũ supplantant: laudasq́ eam uocibus, & dicis: O te felicẽ nimiũ, ô
beatam, si iusticia quæ esse iam non nisi in cœlo creditur, apud te solam inueniatur in ter-
ris. Docere est hoc, an occidere? Leuare de terra, an præcipitare de cœlo: id mulierculæ
tribuere, quod angeli non audeant usurpare? Si autem pietas, ueritas atq́ iusticia non in-
ueniuntur in terris, nisi in una muliere: ubi erunt iusti tui, quos absque peccato in terris
esse iactabas? Quæ duo capitula orationis & laudis, soles cum tuis iurare discipulis non
esse tua, cum perspicue in eis styli tui splendor eluceat: & tanta sit uenustas eloquij Tul-
liani, ut testudineo incedens gradu, quæ secreto doces, mittisq́ uenalia, publice non au-
deas profiteri. O te felicẽ, cuius præter discipulos nemo cõscribit libros: tu quicquid ui- als lat
deris displicere, non tuũ, sed alienũ esse cõtendas. Et quis ille tanti erit ingenij, ut lepôrem
tui sermonis possit imitari? CRIT. Non possum ultra differre, omnis uincitur patientia ue
strorum iniquitate uerborum. Oro te, quid infantuli peccauere? nec cõscientia eis delicti
imputari potest, nec ignorantia, qui iuxta Ionã prophetã manũ dexterã nesciunt & sini-
stram. Peccare non possunt, & possunt perire: genua labant, uagitus uerba non explicãt,
balbutiẽs lingua ridetur, & æternæ miserię cruciatus miseris præparãtur. ATT. Ah nimiũ

diſertus eſſe cœpiſti, ut non dicam eloquens, poſtq; diſcipuli tui uerſi ſunt in magiſtros, c
Antonius orator egregius, in cuius laudibus Tullius pertonat: diſertos ſe ait uidiſſe mul
tos, eloquentem adhuc neminem. Noli ergo mihi oratorū & non tuis floribus ludere,
per quos ſolent imperitorū atq; puerorum aures decipi, ſed ſimpliciter dic mihi quid ſen
tias. CRIT. Hoc dico, concedas mihi ſaltem eos eſſe ſine peccato, qui peccare non poſ
ſunt. ATT. Concedam ſi in Chriſto fuerint baptizati: nec me tenebis in aſſenſum ſenten
tiæ tuæ, qua dixiſti poſſe hominē ſine peccato eſſe ſi uelit. Iſti enim nec poſſunt, nec uo
lunt: ſed ſine ullo peccato per Dei gratiam ſunt, quam in baptiſmo ſuſceperunt. CRIT.
Cogis me, ut ad inuidioſum illud ueniam, & dicam tibi, Quid enim peccauerunt: ut ſta
tim in me populorum lapides conijcias, & quem uiribus non potes, uoluntate interfi
cias? ATT. Ille hæreticum interficit, qui eſſe hæreticū patitur. Cæterum noſtra correptio,
uiuificatio eſt: ut hæreſi moriens, uiuas catholicæ fidei. CRIT. Si nos ſcitis hæreticos,
cur non accuſatis? ATT. Quia Apoſtolus me docet hæreticum poſt unam & ſecundam
correptionem uitare non accuſare, ſciens quia peruerſus ſit, & ſuo iudicio damnatus.
Alioqui ſtultiſsimū eſt, ſuper fide mea ex alterius pendere iudicio. Quid enim ſi te alius
catholicum dixerit, ſtatim ne aſſenſum tribuam? Quicūq; te defenderit, & peruerſa cre
dentem bene ſentire dixerit: non hoc agit ut te infamia liberet, ſed ut ſe infamet perfidiæ.
Multitudo ſociorum nequaquam te catholicum, ſed hæreticum eſſe demonſtrabit. Ve
rum hæc eccleſiaſtico calcentur pede, ne quaſi paruulis flentibus triſtior quædam ima
go monſtretur. Hoc nobis præſtet Dei timor, ut omnes alios cōtemnamus timores. Pro
inde aut defende quod credis, aut relinque quod defendere non potes. Quemcunque in
defenſionem tui adduxeris, non patronum, ſed ſocium nominabis. CRIT. Dic quæſo,
& me omni libera quæſtione, quare infantuli baptizentur? ATT. Vt eis peccata in ba
ptiſmate dimittantur. CRIT. Quid enim cōmeruere peccati? Quiſquam ne ſoluitur non
ligatus? ATT. Me interrogas? Reſpondebit tibi Euangelica tuba, doctor gentium, uas
aureum in toto orbe reſplendens: Regnauit mors ab Adam, uſque ad Moyſen, etiam in D
eos qui non peccauerunt, in ſimilitudinem præuaricationis Adam, qui eſt forma futu
ri. Quod ſi obieceris dici, eſſe aliquos qui non peccauerunt: intellige eos illud non pec
caſſe peccatum, quod peccauit Adam præuaricando in paradiſo præceptum Dei. Cæte
rum omnes homines, aut antiqui propagatoris Adam, aut ſuo nomine tenentur obno
xij. Qui paruulus eſt, parentis in baptiſmo uinculo ſoluitur. Qui eius ætatis eſt, quæ po
teſt ſapere, & alieno & ſuo, Chriſti ſanguine liberatur. Ac ne me putes hæretico ſenſu hoc
intelligere, beatus martyr Cyprianus, cuius te in ſcripturarum teſtimonijs dirigendis æ
mulum gloriaris, in epiſtola quam ſcribit ad epiſcopum Fidum de infantibus baptizan
dis hæc memorat. Porrò autem ſi etiam grauiſsimis delictoribus, & in Deum multo an
te peccantibus cum poſtea crediderint remiſsio peccatorū datur, & à baptiſmo atq; gra
tia nemo prohibetur: quanto magis prohiberi non debet infans, qui recens natus nihil
peccauit, niſi quod ſecundum Adam carnaliter natus, contagium mortis antiquæ, prima
natiuitate contraxit? Qui ad remiſsionem peccatorū accipiendam, hoc ipſo facilius acce
dit, quod illi remittuntur non propria, ſed aliena peccata. Et idcirco frater chariſsime,
hæc fuit in cōcilio noſtra ſentētia, à baptiſmo atq; gratia Dei, qui omnibus miſericors &
benignus & pius eſt, neminē per nos debere prohiberi. Quod cum circa uniuerſos ob
ſeruandū ſit atq; retinendū, magis circa infantes ipſos & recens natos obſeruandū puta,
qui hoc ipſo de ope noſtra ad diuinā miſericordiā plus merētur, quod in primo ſtatim na
tiuitatis ſuæ ortū plorantes ac flentes, nihil aliud faciūt quàm deprecātur. Scripſit dudū
uir ſanctus & eloquens epiſcopus Auguſtinus ad Marcellinū, qui poſtea ſub inuidia ty
rannidis Heraclianæ ab hæreticis innocens cęſus eſt, duos libros de infantibus baptizan
dis contra hæreſim ueſtram, per quam uultis aſſerere baptizari infantes, non in remiſsio
nem peccatorū, ſed in regnum cœlorum: iuxta illud quod ſcriptum eſt in Euangelio: Ni
ſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto, non poteſt intrare in regnum cœlorum.

Tertium

A Tertium quoq; ad eundem Marcellinum contra eos, qui dicunt idem quod uos, poſſe hominem ſine peccato eſſe, ſi uelit, abſq; dei gratia. Et quartum nuper ad Hilarium contra doctrinam tuam, multa peruerſa fingentem. Alios quoq; ſpecialiter tuo nomini cudere dicitur, qui necdum in noſtras uenere manus. Vnde ſuperſedendũ huic labori censeo, ne dicatur mihi illud Horatij: In ſyluam ne ligna feras. Aut enim eadem diceremus ex ſuperfluo, aut ſi noua uoluerimus dicere, à clariſsimo ingenio occupata ſunt meliora. Hoc unum dicam, ut tandem finiatur oratio: aut nouum uos debere ſymbolum tradere, ut poſt patrem & filium & ſpiritum ſanctum baptizetis infantes in regnum cœlorum: aut ſi unum & in paruulis & in magnis habetis baptiſma, etiam infantes in remiſsionem peccatorum baptizandos in ſimilitudinem præuaricationis Adam. Quod ſi iniuſtà uobis uidetur aliorum remiſsio peccatorum: qua non indiget qui peccare non potuit: tranſite ad amaſium ueſtrũ, qui præterita in cœlis & antiqua delicta ſolui dicit in baptiſmo: ut cuius in cæteris autoritate ducimini, etiam in hac parte errorẽ ſequamini.

IN PROLOGVM DIALOG. ADVERSVS PELAGIANOS SCHOLIA.

Vibuſdam lupatis.] Lupata ſunt frena aſperiora, quibus indomiti cohibentur equi. Ita Vergilius: Et duris parere lupatis. Euagrium Hyperboritã.] Addidit patriã, quod eius nominis complures ſint. Sunt autẽ Hyperborei, Scythiæ populi in Aſiatico littore ad Aquilonem in montibus Ripheis. Abin & Paamin.] Meminit Auguſtinus in libro De hereſibus ad Quoduultdeũ de Pſallianis, ſiue, ut in alijs habetur codicibus, Maſſilianis, qui Græcè dicti ſint Euchitæ, quod indeſinenter orarent. Socraticorum conſuetudinem.] Qui dialogis rem tractant, ut Plato & Xenophon. Inuidiæ facibus.] Id etiã literis prodidit Gennadius, obtrectatorem Rufini liuore cõmotum, ad obloquium uertiſſe ſtylum. Eloquentiæ fuere fulmina.] Hoc per ironian eſt accipiendum. Nam ipſi in libris infantiam exprobrat. Siquidem id agit hoc loco Hieronymus, non fuiſſe cauſam cur Ruffino inuideret. Palladius ſeruilis nequitiæ.] Nequitiam non ad libidinem retulit, ſed ad contemptum. Ita Plautus piſcem non recentem appellat nequam, quod nullius eſſet precij.

B

IN PRIMVM DIALOGVM SCHOLIA.

1 Dic mihi.] Poſteaquam decretum erat fictis nominibus rem agere, demiror cur hæc uocabula potiſſimum placuerint Attici & Critobuli. Niſi ob id ſibi ſumpſit Attici nomen, quod hic data opera Atticum dicendi genus affectauit, hoc eſt, dilucidum, & elegans magis quàm uehemens. Quod idem fecit in Dialogo Luciferiani & Orthodoxi. Aduerſarium autem ideo uocauit Critobulum, quod innuat in concilio condemnandum, à uerbo κρίνειν & βουλή. Nam huius hæreſis damnata fuit primum ab Innocentio, deinde à Zoſimo, poſtremo à concilio Carthaginenſi: quemadmodum antè retulimus. Ingratis tibi fatendum eſt.] Ingratis aduerbialiter dixit, pro eo quod eſt, nolenti.

Scilicet nunc mihi.] Scilicet ironiam habet, ſentit enim non eſſe neceſſe. Fruere liberi arbitrij.] Hoc nõ eſt approbantis, ſed abominãtis. ὄναιο, hoc eſt tibi habe. Ita Iuuenalis: Viuas & imaginis
2 huius Gaudia longa feras: utiq; cum contemptu eius cui hæc dicit. Quod Græce dicitur δύναμις.] Philoſophorum uocabula δύναμις, quam potentiam uocant Latini: & ἐνέργεια, quam actum appellant: hæc inter ſe pugnant. Nam δυνάμει dicitur eſſe, quod nondum eſt: ſed tamen ita conditum, ut eſſe poſſit, quemadmodum granum pomi potentia eſt arbor, & materia prima quidlibet eſt. At ἐνεργείᾳ, quod iam uere eſt, & in quo agit inducta forma. Ne tu dialecticis.] Varie depraua-tus erat hic locus in exemplaribus. legendum arbitror: At tu nænijs imbutus quidem es. Vt ſit ſenſus, illum deguſtata dialectica facile poſſe ſentire, id neminem conceſſurum. Aut certe in hunc modum: An tu ne his quidem dialecticis imbutus es? hoc eſt, his rudimentis, quæ norunt, qui uel leuiter attigere dialecticam. In regione Hus.] Quam uocem Hebraicam Septuaginta uerterũt Auſitide. Et paruam Euangeliſtæ.] Nam magis mirandum erat, ſi Apoſtolus in eadem epiſtola,
3 eaq; parua, ſic ſecum ipſe pugnaret. Quid paleis ad.] Hieremiæ cap. uigeſimotertio. Ad oratorum caſtra.] Translatum à militibus perfugis, ad hoſtium caſtra ſe transferentibus. Orator tuus.] Nempe Cicero. Communibus locis.] Subaudi rti. Nam domi nobis iſta naſcuntur, rhetorum enim propria ſunt. Diuidens propria.] ἰδία Græcè, hoc eſt proprie, ſiue priuatim. Si legas ἴδια, propria ſunt. Atque id uerbi in noſtra editione non reperitur. Magiſter ueſter ὁ ἀρχαῖος.] Id eſt uetus ille. Origenem, ni fallor, ſignificat, aut certe Platonẽ, unde hauſit hæc Origenes. Maluit aũt Græcè dicere, ut alluderet ad libros περὶ ἀρχῶν. Deinde luderet amphibologia uocis. Nam archæus Græcis & uetuſtum ſignificat, & ſtultum ac delirũ. Manũ iniiciant deo.] Hoc eſt, deum in ius tra
hant iniecta manu. Quas Græci βαῦσους.] Quod ad uerbũ dicere poſſis caminarias, ꝙ in fornacibus & caminis exerceant: à βαύνω camino, & αὔειν incendere. Deinde trãslata uox ad quas li-
4 bet artes, quæ manuũ opificio peraguntur. In tria diuidit.] Hic ſuppoſuerant eruditi diuiſionẽ me-

dicinæ, aliunde sumptam. Verum ex antiquorum codicum uestigijs ad hunc restituimus modum, c
λογμα, μέθοδον ἐμπειρίαν, id est, decretum, rationem, & experientiam: ut prima pertineat ad præceptiones, secunda ad rationem accommodandi, tertia ad exercitationem, siue administrationem artis. Vtitur hac eadem diuisione in epistola ad Paulinum. At eruditus aliquis supposuerat hoc loco, partitionem Cornelij Celsi, qua medicinam in tres diuidit partes, διαιτητικὴν, φαρμακευτικὴν, χειρουργικὴν, quarum prima tradit rationem uictus, secunda rationem et apparatum remediorum, tertia manuum constat officio, nempe ea quæ sectionibus, emplastris, & inustionibus curat. ἀνέγκλητον magis sonat.] Sine crimine uidetur uulgo dici, qui caret flagitijs. At ἀνέγκλητος dicitur is, in quem nullum crimen possis impingere. Nam multorum innocentia non caret infamia: ueluti Catonis, qui toties accusatus fuit, sed absolutus. ἐγκαλεῖν est in ius uocare, & dicam impingere: ἔγκλημα crimen. unde ἀνέγκλητος, quasi dicas incriminabilis. Aut uerrucam.] Nęuus est macula, uerruca tuberculum. Consideremus quoq; ἐπίτασιν.] Id est, intensionem, siue exaggerationem. Quodq; 5
sequitur μὴ νεόφυτον.] Id est, non nouitium. Sic enim uocat, qui nuper ad fidem accesserit. Vel in excessibus.] Excursibus opinor legendum. quam ἔκβασιν uocant. Receptum autem erat in declamationibus, ut statim à narratione in locum aliquem amœnum excurreret is qui dicebat, quo uoluptate præpararet auditorem ad futuram argumentationẽ. Id quod & Hieronymus in aliquot libris suis fecit, sicuti suis indicauimus locis. Epilogorum dulcedine.] Nam in hac parte potissimum delectare conantur, in qua locus est proprius mouendorum affectuum. Actum ne agas.] Est apud Terentium in Phormione, id est, ne frustra labores: translatum à iudicijs, in quibus non licebat eandem causam, de qua pronunciatum esset, denuo agere. Stultitiam ἀσύνετος argumentatio- 6
nis.] Inter uitia argumẽtationis refertur ἀσύνετον, id est inconsistens: simile ei quod appellatur ψευδόμενον. Dicitur autem ἀσύνετον, quoties eiusmodi res proponitur, ut ne possit quidem esse quod fingitur: ut lex indicit talionẽ uulneris, cum id ne fieri quidẽ possit: ut enim aliud nihil accedat, ille imprudens uulnerauit, hic prudens. Vigilantẽ capiã.] Alluſit ad Aristeum, de quo meminit Vergilius in quarto Georgicôn, qui matris adiutus consilio, Proteum uinculis irretiuit: sed dormientem ex insidijs adortus. Laborare potest.] Laborat aliquando, qui periclitatur. Est autem Liuij sententia prouerbialis. Amazones tuas.] Mulieres hæreticis fauẽtes, in quas iocatur & in libris aduersus Iouinianum. Decimoquarto titulo.] Citat librum Pelagij. Sed quod ubiq; ἰδιοβολικὸς.] Id est, immodica & fidem excedentia loquens.

IN DIALOGVM SECVNDVM SCHOLIA.

Quod Græce ἀναμάρτητον.] Id est, impeccabilem, ut in superioribus demonstratum est. De- D
mosthenis uestri.] Apparet notare interpretem Origenem, aut Origenistarum quempiam. 1

Quæ Græce περιφέρεια.] Id est, circumferentia, siue circumlatio, aut rotatio, quod in morem rotæ uoluantur assidue res mortalium. λύπη.] Dolor, siue molestia. χαρὰ gaudium, à uerbo χαίρειν. ἡδονὴ uoluptas, à uerbo ἥδομαι. Gaudium ad animum pertinet, ἡδονὴ magis ad corpus: quanquam & hæc uox ad animum, & in bonam partem torquetur à Latinis. Epistolæ biblinæ.] Id est, papy- 2
raceæ. Notat Pelagium & Iulianum, quod procul mittant suas epistolas, ut inde redeant munera.

Inter simias & pauos.] Quæ animantia eius sunt regionis: & alterũ habetur in delicijs apud magnates, alterum etiam in cibis gratum magnatum mensis. Noua de Ophir.] Alludit ad id quod legimus, ex longinquis regionibus dona peregrina missa Solomoni, ob admirationem sapientiæ.

τῷ δοκεῖν.] Id est, apparendo, aut sic ut uideretur, aut putaretur. Est enim uerbum infinitiui modi, nominis loco positũ. Nisi fallor enim σκῶλον & σκάνδαλον.] Vtrumq; ductum uidetur à σκάζω, quod est claudico: quod obiectum offendiculum cogat claudicare, & ad ruinam tendere. Opti- 3
mum reuera.] Hoc κατ' ἀντίφρασιν est accipiendum. ἀνυπόθετος esse doceas.] Verbum est Homericum, quo significat dijs æquiparandum, & numini parem. Quo maledicto.] Phrygiæ fortuitam mentionem torsit in Cataphrygas hæreticos, Montani discipulos: qui dicebat spiritum sanctum non in apostolos, sed in se descendisse. ὁ μόνος ἀναμάρτητος.] Id est, ille qui solus est sine peccato.

Filius Ioſedech.] Vt distinguat à filio Naue. Locus est apud Zachariam capite tertio. Lapi- 4
des sancti uoluuntur.] Locus est apud eundem capite nono. Antiochus Epiphanes.] ἐπιφανὴς, id est, illustris.

IN DIALOGVM TERTIVM SCHOLIA.

Quod de Socrate.] Is Agelastos est dictus, semper eodẽ uultus habitu, nec alio fuit cum ebibe- 1
ret cicutam, cẽq; quo solet uinum bibere. Lacernam siue penulam.] Nam de Græca uoce φαιλόνης quid significet, ambigunt. Alij pallij genus esse putant, quam hic lacernam uocat: alij thecam librorum. Non intelligis.] διλήμματος, siue διλημμα, id est, dilemma, genus est syllogismi cornuti, quo modo usus est Critobolus. Nisi mauis ἀνσδιλήμματον, id est peruersum dilẽma. Nam id ex quo- 2
rundam codicum uestigijs propemodum licet odorari, ut intellẽgas dilemma uitiosum. αὐτεξουσιον.] Id est, qui sui iuris est, suæq; potestatis. ἐξουσία potestas, αὐτὸς ipse. Theatrales præstigias.] Præstigias appellat, quod oculis illudatur. Aliud enim exhibetur quàm est. Fit aũt aliquoties in tragœdijs, ut idem histrio nunc prodeat Neptunus, nunc Venus, nunc Apollo, aut aliud quidlibet.

Testudineo.] Ad Fastum incessus retulit, ita solent qui supercilioſam præ se ferunt sanctimoniã.

Episcopus

Epiſcopus Auguſtinus.] Nemo plura conſcripſit aduerſus Pelagianos q̃ diuus Auguſtinus: ex tanthi libri, ſed hoc titulo, De peccatorũ meritis & remiſſione. Ad Hilarium.] Non Pictauienſem, ſed Syracuſanũ, qui proponit illi quædam Pelagianorũ dogmata. Nuſquam de Auguſtino locutus eſt honorificentius Hieronymus, q̃ hoc loco. In ſyluam ne ligna feras.] Prouerbiale eſt, illi ſimile, Ne addas aquam mari. Amaſium ueſtrum.] Origenem ſentit.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Theophilus epiſcopus Alexandrinus adhortatur Epiphaniũ epiſcopũ Salaminæ Cypri, ut modis omnibus adnitatur, quo conuocata ſynodo, Origeniſtarũ hæreſis publica autoritate damnetur.

THEOPHILVS EPIPHANIO.

DOminus qui locutus eſt ad prophetam: Ecce conſtitui te hodie ſuper gentes & regna, eradicare, & ſuffodere, & diſperdere: ac rurſum, ædificare ac plantare: ſingulis temporibus eandem eccleſiæ ſuæ largitur gratiam: ut integrũ corpus conſeruetur, & in nullo hæreticorũ dogmatũ uenena præualeant. Quod quidem nunc uidemus expletum. Nam eccleſia Chriſti, quæ non habet maculam neque rugã, aut aliquid iſtiuſmodi, egredientes de cauernis ſuis, Origenis colubros euangelico enſe truncauit: & ſecundum Nitriæ monachorum agmen, contagione peſtifera liberauit. Pauca ergo ex his quæ geſta ſunt, in generali epiſtola, quam ad omnes in cõmune direxi, prout patiebatur anguſtia temporis, comprehendi. Dignationis tuæ eſt, quæ in huiuſcemodi certaminibus ſæpe ante nos pugnauit, & poſitos in prælio conſolari, & congregare totius inſulæ epiſcopos: ac ſynodicas literas, tam ad nos, quàm ad Conſtantinopolitanæ urbis epiſcopum, & ſi quos alios putaueris, mittere: ut conſenſu omnium, & ipſe Origenes nominatim & hęreſis nefaria condemnetur. Dicis enim, quod calumniatores ueræ fidei, Ammonius, Euſebius, & Eutinius, nouo pro hæreſi furore bacchantes, Conſtantinopolim nauigarint, ut & nouos, ſi quos ualuerint, decipiãt: & ueteribus ſuæ impietatis ſocijs coniungantur. Curę igitur tuæ ſit, ut cunctis epiſcopis per Iſauriã atque Pamphyliam, & cæterarum prouinciarum, quæ in uicino ſunt, rei ordinem pandas: & noſtram, ſi dignum putas, epiſtolam ſubijcias: ut omnes uno ſpiritu congregati, cum uirtute domini noſtri Ieſu Chriſti tradamus eum ſatanæ in interitum impietatis, quæ poſſidet eos. Et ut celerius noſtra Conſtantinopolim ſcripta perueniant, mitte induſtrium uirum, & aliquem de clericis, ſicut & nos de ipſis Nitriæ monaſterijs patres monachorum, cum alijs ſanctis & continentiſſimis uiris miſimus, qui poſſint cunctos in præſenti docere, quæ geſta ſunt: & ſuper omnia quæſumus, ut impenſas ad Dominum fundas preces: quo poſſimus etiam in iſto certamine uictoriam conſequi. Non enim parua lætitia, & in Alexandria & per totam Ægyptum populorum corda peruaſit: ex quo pauci homines eiecti ſunt, ut purum corpus eccleſię permaneret. Saluto fratres qui tecum ſunt. Te plebs quæ nobiſcum eſt, in domino ſalutat.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Theophilum epiſcopũ Alexandrinũ extimulat in Origeniſtarũ factionẽ. Verum in his epiſtolis tametſi doctę ſunt, admiror æqualitatẽ ſtyli, cũ Theophilus, ni fallor, Græce ſcripſerit. Vnde mihi uidetur eruditus aliquis ex actis hæc cõſcripſiſſe. Sed integrũ eſto nihilo ſecius ſuum cuiq; iudicium.

Hic

Hic Theophilus peſſimis coloribus depingit libro Tripartitæ hiſtoriæ decimo, homo uafer & fraudulentus, ingenijq; tyrannici, cuius artibus Chryſoſtomus in exilium actus eſt. c

HIERONYMVS THEOPHILO.

MEminit beatitudo tua, quod eo tempore quo nobiſcum manebas, nunc̃q; ab officijs quæ ſeruo ceſſauerit nec conſideraueri[illegible] quid tu pro diſpenſatione tunc faceres, ſed quid me facere conueniret. Etenim [illegible] tuæ epiſtolis, fructum aliquem cœpiſſe me uidere [illegible] rum diuturnis ſententiam crebra mulieris inflexit petitio, quanto magis paterna [illegible] ra interpellatione ſedula molliuntur? Quod de canonibus eccleſiaſticis mores [illegible] agimus. Quem enim diligit dominus, corripit, & flagellat omnẽ filium quẽ recipit. Sed tamen fit ne nobis nihil eſſe antiquius, quàm Chriſti iura ſeruare, nec patrum tranſgreſſores, temperare: meminimus Romanam fidem apoſtolico ore laudatam: cuius ſe eſſe principem Alexandrina eccleſia gloriatur. Super [illegible] æreri, quam in multa parte ſe[illegible] tus, & pluras eccleſias ulcera [illegible] incubantes tua poſſe corrigi [illegible] multis ſanctis diſplicet: ne dum paucos [illegible] præſentiam præſtolaris, [illegible] audaciam perditorum: & [illegible] robuſtior ſit. Vale in Chriſto.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Theophilus ſcribit Hieronymo, uictos & exploſos ac damnatos Origeniſtas.

THEOPHILVS HIERONYMO.

SAnctus epiſcopus Agatho, cũ dilectiſsimo diacono Athanaſio in eccleſiaſtica directus eſt cauſa, quam cum didiceris, nõ ambigo quin noſtrum ſtudium probes, & in eccleſiæ uictoria glorieris. Namq; Origenis hæreſim in monaſterijs Nitrię quidam nequam & furioſi homines ſerere & fundare cupiẽtes, prophetica falce ſucciſi ſunt. Quia recordati ſumus cõmonentis Apoſtoli: Argue eos ſeuerè. Feſtina igitur & tu, partem huius præmij recepturus, deceptos quoſq; emẽdare ſermonibus. Optamus, ſi fieri poteſt, in diebus noſtris catholicam fidem, & eccleſiæ regulas cum ſubiectis nobis populis cuſtodire, & omnes nouas ſopire doctrinas. D

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS

Hieronymus laudat induſtriã Theophili, cuius prudenti lenitate uicta ſit Origeniſtarũ factio.

HIERONYMVS THEOPHILO.

NVper tuæ beatitudinis percepi ſcripta, emendantia uetus ſilentium, & me ad ſolitum officium prouocantia. Vnde licet per ſanctos fratres Priſcum & Eubulum tuus ad nos ſermo ceſſauerit: tamen quia uidimus illos zelo fidei concitatos, raptim Paleſtinę luſtraſſe regiones, & diſperſos regulos uſq; ad ſuas latebras perſecutos: breuiter ſcribimus, quod totus mundus exultet, & in tuis uictorijs glorietur: erectum̃q; Alexandriæ uexillum crucis, & aduerſus hæreſim trophæa fulgentia, gaudens populorum turba proſpectet. Macte uirtute, macte zelo fidei, oſtendiſti, q̃ hucuſq; taciturnitas diſpenſatio fuit, non conſenſus. Liberè enim reuerẽtiæ tuæ loquor. Dolebamus te nimium eſſe patiẽtem: & ignorantes magiſtri gubernacula, geſtiebamus in interitum perditorum. Sed, ut uideo, exaltaſti manũ diu, & ſuſpendiſti plagam, ut feri res fortius. Super ſuſceptione cuiuſdam non debes contra urbis huius dolere pontificẽ, quia nihil tuis literis percepit, & temerarium fuit de eo quod neſciebat ferre ſententiam: tamen reor illum nec audere, nec uelle te in aliquo lædere.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Scribit in eandem fermè ſententiam, eius opera non ſolum Ægyptum & Syriam, ſed & Italiam omnem liberatam ab hæreſi Origeniſtarum.

HIERONYMVS THEOPHILO.

DVplicem mihi gratiam beatitudinis tuæ literæ præſtiterunt: quod & ſanctos uenerabiles Agathonem epiſcopum, & diaconum Athanaſium habuerint portitores: & aduerſum ſceleratiſsimam hæreſim, zelum fidei demonſtrarint. Vox beatitudinis tuæ in orbe pertonuit, & cunctis Chriſti eccleſijs lætantibus, diaboli uenena ſiluere. Nequaquam amplius antiquus ſerpens ſibilat, ſed

A ſed contortus & euiſceratus, in cauernarum tenebris deliteſcēs, ſolem clarum ferre non ſuſtinet. Qui quidem ſuper hac re, & antequam ſcriberes, in Occidentē epiſtolas miſerā, ex parte hæreticorum ſtrophas, meæ linguę hominibus indicans. Ex diſpenſatione Dei factum puto, ut eo in tempore tu quoq; ad Anaſtaſium papā ſcriberes, & noſtram dum ignoras ſententiam roborares. Verum à te nunc admoniti, magis ſtudium accōmodabi mus, ut hīc & procūl ſimplices ab errore reuocemus. Nec timeamus ſubire odia quorun dam. Nec enim debemus hominibus placere, ſed deo: quanq; ardentius ab illis defenda tur hæreſis, q̄ à nobis oppugnetur. Simulq; obſecro, ut ſi qua ſynodica habes, ad me diri gas: quo poſsim tanti pontificis autoritate firmatus, liberius & cōfidentius pro Chriſto ora reſerare. Vincentius presbyter ante biduū quàm hanc epiſtolam darē de urbe uenit, & ſuppliciter te ſalutat: crebroq; ſermone concelebrat Romā & totam Italiam, tuis poſt Chriſtum epiſtolis liberatam. Adnitere ergo papa amantiſſime atq; beatiſſime, & per omnem occaſionem ad Occidentales epiſcopos ſcribe, ut mala germina acuta, ut ipſe ſigni ficas, ſuccidere falce non ceſſent.

als ego

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Monet ut exploſa factione Origeniſtarum, & eos eiiciat qui clàm & obliquē eſſent Origeniſtæ, Ruffinum & illius amicos.

THEOPHILVS HIERONYMO.

DIdici quod & ſanctitas tua nouerit Theodorum monachum, eiusq; ſtudium comprobaui, quia cum à nobis Romam nauigaturus exiret, noluit antè proficiſci, niſi te et ſanctos fratres qui tecum ſunt in monaſterio, quaſi uiſcera amplexaretur & inuiſeret. Quem cū ſuſceperis, pro eccleſiæ tranquillitate lætare. Vidit enim cuncta Nitriæ monaſteria, & referre poteſt continentiā & manſuetudinē monachorum. Quomodo extinctis & fugatis Origenis ſectatoribus, pax eccleſię reddita ſit, & diſciplina domini conſeruetur. Atq; utinam apud uos quoq; deponerent hypo
B criſim, qui occultè dicuntur ſubruere ueritatem. De quibus non bene ſentientes, in his regionibus fratres, hæc me ſcribere prouocarunt. Quāobrem cauete & effugite huiuſcemodi homines, iuxta quod ſcriptū eſt: Si quis non affert ad uos eccleſiaſticā fidem, huic nec aue dixeritis. Quanquam ex ſuperfluo faciam, hæc tibi ſcribere, qui errātes potes ab errore reuocare: tamen nihil nocet & prudentes & eruditos uiros pro ſollicitudine fidei commoneri. Omnes fratres qui tecum ſunt, nomine meo ſalutari uolo.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Nunciat Hieronymo, Origeniſtarum factionem opera Theophili damnatam: exemplar epiſtolæ ad eum, uelut huius rei præcipuum adiutorem mittens, tacite adhortans, ut quos aduerſus eam ſcripſiſſet libros ederet.

EPIPHANIVS HIERONYMO.

GEneralis epiſtola, quę ad oēs catholicos ſcripta eſt, ad te propriè pertinet, q̄ zelum fidei aduerſus cūctas hæreſes habēs, Origenis propriè & Apollinarij diſcipulis aduerſaris: quorū uenenatas radices, & in altū defixā impietatē, omni potēs deus protraxit in mediū: ut in Alexādria proditę, in toto orbe areſcerēt. Scito em̄ fili chariſſime, Amalech uſq; ad ſtirpē eſſe deletū, & in mōte Raphadim erectū trophæū crucis. Etenim quomodo porrectis in altum Moyſi manibus, uincebat Iſrael: ſic Dominus confortauit famulum ſuum Theophilū, ut ſuper altare eccleſiæ Alexandrinæ, contra Origenē uexillū poneret: & impleretur in eo quod dicitur: Scribe ſignū hoc, quia delebo funditus Origenis hæreſim à facie terræ cum ipſo Amalech. Et ne uidear eadem rurſus iterare, & prolixiorem epiſtolam texere: ipſam ad uos ſcriptam direxi: ut ſcire poſsis quæ nobis ſcripſerit, & quantū boni ultimæ ætati meæ cōceſſerit Dominus, ut quod ſemper clamabā, tanti pōtificis teſtimonio probaretur. Iam autē puto & te aliquid operis edidiſſe, & iuxta priorē epiſtolam qua te ſuper hac re fueram cohortatus, elimaſſe librum quem tuæ linguæ homines legant. Audio enim & ad Occidentem quorundam hominum naufragia peruenisſe, qui non contenti perditione ſua, uolunt plures mortis

tis habere participes, quaſi multitudo peccantium ſcelus minuat: & non numeroſitate li c
gnorum maior gehennæ flamma ſuccreſcat. Sanctos fratres, qui tecum ſunt in monaſte-
rio domino ſeruientes, & tecum & per te plurimum ſalutamus.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Excuſat ſe, quod paucis ſcripſerit, nimirũ occupatus conferendis Hebræorum uoluminibus cum editione Aquilæ. πάρεργον autem uocat, non quod ſit ſuperuacaneum, ſed alienum ab opere ſuſcepto, & uelut extraordinarium.

HIERONYMVS MARCELLAE.

MT tam paruam epiſtolam ſcriberem, cauſæ duplicis fuit: quod & tabellarius feſtinabat, & ego alio opere detentus hoc quaſi πάρεργῳ me occuparem noui. Quæris quidnam illud ſit, tam grande, tam neceſſarium, quo epiſtolicæ confabulationis munus excluſum ſit. Iam pridem cũ uoluminibus Hebræorum editionem Aquilæ confero, ne quid forſitan propter odium Chriſti, ſynagoga mutauerit: & ut amicæ menti fatear, quæ ad noſtram fidem pertineant roborandam plura reperio. Nunc à prophetis, Solomone, Pſalterio, Regnorumq; libris examuſsim recenſitis, Exodum teneo, quem illi Ele ſemoth אלה שמות uocant, ad Leuiticum tranſiturus. Vides igitur, quod nullum officium huic operi præponendum eſt. Attamen ne Currentius noſter fortè fruſtra cucurrerit, duas epiſtolas, quas ad ſororem tuam Paulam eiusq; pignus Euſtochiũ miſeram, huic ſermũculo annexui: ut dum illas legeris, & in his aliquid doctrinæ pariter ac lepôris inueneris, putes tibi quoq; ſcripta eſſe, quæ illis ſcripta ſunt. Albinam cõmunem matrem ualere cupio, de corpore loquor, ut ſpiritu ualeat, non ignorans. Eamq; per te ſalutari obſecro: & duplici pietatis officio foueri, quod in una eademq; Chriſtiana ſimul diligatur & mater.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Vigilantium, ut habet titulus, qui adiunctus factioni Ruffini, Hieronymianum nomen, & illius amicos infamabat, reprehendit, & hortatur ut aliquando reſipiſcat, & deſinat calumniari. D

HIERONYMVS ADVERSVS VIGILANTIVM.

VStum quidem fuerat, nequaquam tibi literis ſatisfacere, qui tuis auribus nõ credidiſti: neque enim ſchedulæ potes acquieſcere, qui uiuo ſermoni non accommodaſti fidem. Sed quia Chriſtus perfectæ nobis humilitatis exemplar in ſe tribuit, dans oſculum proditori, & latronis pœnitentiam in patibulo ſuſcipiens, eadem abſenti ſignifico, quæ præſenti quoq; locutus ſum, me ita Origenem legiſſe uel legere, ut Apollinarium, uel cæteros tractatores, quorum in quibuſdam libros non recipit eccleſia. Non quo omnia dicam eſſe damnanda, quæ in illorũ uoluminibus continentur: ſed quod quædam reprehendenda confitear. Verum quia operis mei eſt et ſtudij multos legere, ut ex plurimis diuerſos flores carpam: nõ tam probaturus omnia, quàm quæ bona ſunt electurus, aſſumo multos in manus meas, ut à multis multa cognoſcam, ſecundum illud quod ſcriptum eſt: Omnia legentes, quæ bona ſunt retinẽtes. Vnde ſatis miror te uoluiſſe Origenis mihi obijcere dogmata, cuius in pleriſq; errorem uſque ad hanc ætatem penitus ignoras. Egóne hæreticus? & cur me quæſo hæretici non amant? Tu orthodoxus? qui etiam contra ſententiam tuam, & linguam alia prædicantem aut inuitus ſubſcripſiſti, & præuaricator es: aut uolens, & hæreticus. Dimiſiſti Ægyptũ, & proprias prouincias reliquiſti, in quibus ſectam tuam libera plericq; fronte defendũt: & elegiſti me ad inſectandũ, qui omnia contra eccleſiam dogmata reprehendo, & publica uoce condemno. Origenes hæreticus: quid ad me, qui illum in pleriſq; hæreticũ non nego? Errauit de reſurrectione corporis, errauit de animarũ ſtatu, de diaboli pœnitentia: & quod his maius eſt, dei filium, & ſpiritum ſanctum in cõmentarijs Eſaiæ, Seraphim eſſe teſtatus eſt. Si erraſſe non dicerẽ eũ, & hæc quotidie non anathematizarem, eſſem ererroris illius ſocius. Neq; eñ ita debemus bona eius recipere, ut mala quoq; ſuſcipere cogamur. At idem & ſcripturas in multis bene interpretatus eſt, & prophetarum obſcura diſſeruit, & tam noui q; ueteris teſtamenti reuelauit maxima ſacramẽta. Si igitur quæ bo

na

A na ſunt, tranſtuli: & mala uel amputaui, uel correxi, uel tacui: arguendus ſum, cur per me Latini bona eius habeant, & mala ignorẽt? Si hoc crimẽ eſt, arguatur & cõfeſſor Hilarius, qui pſalmorum interpretationẽ, & Homilias in Iob ex libris eius, id eſt, ex Græco in Latinum tranſtulit. Sit in culpa eiuſdem confeſsionis Vercellenſis Euſebius, qui omniũ pſalmorum cõmentarios hæretici nominis uertit in noſtrum eloquiũ: licet hæretica prætermittens, optima quæq; trãſtulerit. Taceo de Victorino Pictauionenſi, & cæteris qui Origenem in explanatione duntaxat ſcripturarũ ſecuti ſunt & expreſſerũt, ne non tam me defendere, q̃ ſocios criminis uidear quærere. Ad teipſum ueniam, cur tractatus eius in Iob deſcriptos habes? In quibus contra diabolum, & de ſtellis cœloq; diſputans, quædam locutus es, quæ eccleſia non recipit? Tibi ſoli licet τῷ σοφωτάτῳ πραγίῳ, de cunctis & Græcis & Latinis tractatoribus ferre ſententiam? & quaſi cenſoria uirgula, alios eijcere de bibliotheca, alios recipere: & cum tibi placuerit, me uel catholicũ, uel hæreticũ pronunciare: nobis non licet peruerſa reſpuere, & damnare quæ ſæpe damnauimus? Lege ad epheſios libros, lege cætera opuſcula mea, & maxime in Eccleſiaſten commentarios, & liquido peruidebis, me ab adoleſcentia nunquam alicuius autoritate deterritum, acquieuiſſe hæreticæ prauitati. Non parum eſt ſcire quid neſcias: prudentis hominis eſt, noſſe menſuram ſuam: nec zelo diaboli concitatum, imperitiæ ſuæ cunctum orbem teſtem facere. Sed gloriari cupis, & in patria tua iactas me non potuiſſe reſpondere eloquentiæ tuæ, & acumen in te Chryſippi formidaſſe. Chriſtiana uerecundia teneor, & cellulæ meæ latebras nolo mordaci ſermone reſerare. Alioqui proferrem πᾶσαν τὴν ἀγυιὰν καὶ τροπαιοφοείαν. Sed hæc alijs, aut loquenda, aut ridenda dimitto. Ego quaſi Chriſtianus cum Chriſtiano loquens, obſecro te frater, ne plus uelis ſapere quàm ſapis, ne uel innocentiam uel ſimplicitatem tuam, uel certe ea quæ taceo, & te non intelligente cæteri intelligunt, ſtylo proferas, & ineptiarũ tuarum cunctis cachinnum præbeas. Aliud à parua ætate didiciſti, alijs aſſuetus es diſciplinis. Non eſt eiuſdem hominis, aureos nummos & ſcripturas pro-
B bare: & deguſtare uina, & prophetas uel apoſtolos intelligere. Me laceras, ſanctũ fratrem Oceanũ in culpam hæreſeos uocas: presbyterorũ tibi Vincentij & Pauliniani, & fratris Euſebij iudicium diſplicet. Solus es Cato Romani generis diſertiſsimus, qui teſtimonio tuo & prudentiæ uelis credi. Recordare quæſo illius diei, quando me de reſurrectione & ueritate corporis prædicãte, ex latere ſubſultabas, & plaudebas manu, & applaudebas pede, & orthodoxũ clamabas. Poſtquam nauigare cœpiſti, & ad intimũ cerebrũ tuũ ſentinæ putredo peruenit, tunc nos hæreticos recordatus es. Quid tibi faciam? Credidi ſancti presbyteri Paulini epiſtolis, & illius ſuper nomine tuo non putaui errare iudicium. Et licet ſtatim accepta epiſtola ἀσωωάστκῳ ſermonem tuum intelligerẽ, tamen ruſticitatem & ſimplicitatẽ magis in te arbitrabar q̃ uecordiam. Nec reprehendo ſanctum uirum. Maluit enim diſſimulare quod nouerat, q̃ portitorẽ clientulũ in tuis literis accuſare. Sed memetipſum arguo, qui alterius potius acquieui q̃ meo iudicio, & oculis aliud cernentibus, aliud ſchedulę credidi quàm uidebam. Quamobrem deſine me laceſſere, & uoluminibus tuis obruere. Parce ſaltem nummis tuis, quibus notarios librariosq; conducens, eiſdem & ſcriptoribus uteris & fautoribus: qui te ideo forſitan laudant, ut lucrũ in ſcribendo faciant. Si libet exercere ingenium, trade te grammaticis atq; rhetoribus: diſce dialecticam, ſectis inſtruere philoſophorũ, ut cum omnia didiceris, ſaltem tunc tacere incipias. Quanquam ſtultè faciam, magiſtro cunctorũ magiſtros quærere, & ei modum imponere qui loqui neſcit, & tacere non poteſt. Verũ eſt illud apud Græcos prouerbiũ: ὄνος πρὸς λύραν. Ego reor, & nomẽ tibi κατ' ἀντίφρασιν impoſitum. Nam tota mente dormitas, & profundiſſimo non tam ſomno ſtertis, quàm lethargo. Inter cæteras quippe blaſphemias, quas ore ſacrilego protuliſti, auſus es dicere: montem de quo abſciſſus eſt in Daniele lapis ſine manibus, eſſe diabolum, & lapidem Chriſtũ: qui quia aſſumpſit corpus ex Adam, qui diabolo antè per uitia cohæſerat, natum eſſe de uirgine: ut à monte, hoc eſt, à diabolo hominem ſepararet. O præcidendam linguã, ac per partes & fruſta lacerandam. Quiſquam

ne Christianus Deum patrem omnipotentē in personam diaboli interpretatur, & tanto c
piaculo totius orbis aures maculat? Si interpretationē tuam quisquam non dicam catho-
licorum, sed hæreticorū siue gentilium unquam recepit, piū sit quod locutus es: sin autem
tantum nefas nunquā audiuit Christi ecclesia, & per tuum primū os, ipse se montē inter-
pretatus est qui dixerat, Ero similis altissimo: age pœnitentiam, in sacco uersare & cinere,
& tantū scelus iugibus absterge lachrymis: si tandem tibi dimittatur hæc impietas, & iu-
xta errorem Origenis tunc ueniam consequaris, quando consecuturus est diabolus, qui
nunquam plus q̄ per os tuum deprehenditur blasphemasse. Meam iniuriā patienter tuli,
Impietatem contra Deum ferre non potui. Vnde & uisus sum mordacius in extrema epi-
stola scribere quàm promiseram: quanquam post priorem pœnitentiam qua à me ueniā
deprecatus es, iterum commisisse unde agas pœnitentiam stolidissimum sit. Tribuat tibi
Christus ut audias & taceas, ut intelligas & sic loquaris.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

TIbi soli licet τὸ σοφωτάτῳ κρανίῳ.] Cranium Græce summū est capitis hemisphærium, quod La-
tini caluariam uocant: in ea quoniam sunt organa mentis, hominem stultissimum iucundissima
figura, sapientissimam caluariam uocat. Censoria uirgula.] Censores Romani ius habebant se-
natu mouendi, si quis uideretur indignus eo ordine. Sic Vigilantius è bibliotheca. Alioquin
proferrem.] Græca quæ sequuntur uarie habentur in exemplaribus. In codice quodam antiquo sic
legi, tametsi formulis pessime Græcis scriptum, πᾶσαν σὴν ἀεισείαν σε καὶ προπαιοφοείαν. id est, omnia
tua præclara facinora, & pompam trophæorum: ut sensum magis reddam quàm uerba. ἀεισείη enim
significat egregie se gerere in negocio quopiam, præsertim in bello, aut certamine. προπαιοφοεία di-
citur, cum in pompa circumferuntur monumenta uictoriæ. Porrò Latina quæ nescio quis addidit uo
lens interpretari, dedisse uidentur occasionem, ut Græca quoq; uitiarentur. Et hæc Latina, Id est om-
nia prælia tua, & trophæum paruulorum quoq; humero portatum, & in eorum uoce cantatum, nō ha
bentur in antiquis scriptis codicibus. Fortè legendum προπαιοφόρου, ut adijcias ea quæ in quibusdam
exemplaribus adduntur, paruulorum quoq; uoce cantatum. Nisi fortè mauis προπαιόφωνον, ut intelli-
gas cantationē, qua celebrabantur laudes fortium uirorum. Et licet statim accepta epistola.] Vox
Græca quæ hic subijcitur uarie scribitur. Quidam habent asynaphron, quidam asynereton, quidam D
asynariton. Ex horum postremo conijcio scriptum fuisse ἀσωάρτητον, id est incompositum. Nec male
quidam addidit inconditum. ἀρτίζω enim Græce est compono siue concinno. ὄνῳ πρὸς λύραν.] Id
est, asinus ad lyram: siue ut quidam habent codices, ὄνῳ λύρας, id est, asinus lyræ, ut subaudias auditor:
utrumq; dicitur de indocili.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Tranquillinum amicum docet quatenus amplectendus ac legendus sit Origenes.

HIERONYMVS TRANQVILLINO.

MAiora spiritus uincula esse quàm corporum, si olim ambigebamus, nunc pro-
bauimus, dum & mihi sanctitas tua hæret animo, & ego tibi Christi amore
coniungor. Verè enim & simpliciter candidissimo pectori tuo loquor: ipsa
schedula & muti apices literarum spirant in nos tuæ mentis affectum. Quod
dicis Origenis multos errores deceptos, & sanctum filium meum Oceanum illorum in
saniæ repugnare, & doleo simul & gaudeo: dum aut supplantati sunt simplices, aut ab e-
rudito uiro errantibus subuenitur. Et quia meæ paruitatis quæris sententiam, utrum se-
cundum fratrem Faustinum penitus respuendus sit, an secundum quosdam legendus ex
parte. Ego Origenem propter eruditionem sic interdum legendum arbitror, quomo-
do Tertullianum, Nouatum, Arnobium, Apollinarium, & nonnullos ecclesiasticos scri-
ptores Græcos pariter & Latinos: ut bona eligamus, uitemusq; contraria, iuxta Aposto-
lum dicentem: Omnia probate, quæ bona sunt tenete. Cæterum qui uel in amorem eius
nimium, uel in odium, stomachi sui prauitate ducuntur, uidentur mihi illi maledicto pro-
phetico subiacere: Væ his qui dicunt bonum malum, & malum bonum: qui faciunt ama
rum dulce, & dulce amarum. Nec enim propter doctrinam eius, praua recipienda sunt
dogmata: nec propter dogmatum prauitatem, si quos cōmentarios in scripturas sanctas
utiles edidit, penitus respuendi sunt. Quod si contentiosum inter se amatores eius & ob-
trectatores funem duxerint: ut nihil medium appetant, nec seruent modum: sed totum

aut

A aut probent, aut improbent: libentius piam rusticitatem, quàm doctam blasphemiam eligam. Sanctus frater Tatianus diaconus te impendio resalutat.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Ab Arianorum factionibus agitatus, cum primum uenisset in Syriam, exponit Marco suæ fidei professionem, quæ cum Romana & Alexandrina ecclesia consentiat.

HIERONYMVS MARCO PRESBYTERO CELEDENSI.

DEcreueram quidem utendum mihi Psalmistæ uoce dicentis: Cum consisteret aduersum me peccator, obmutui, & humiliatus sum, & silui à bonis. Et iterū, Ego uero tanquam surdus non audiebam, & tanquā mutus non aperiens os suum, & factus sum ut homo nō audiens. Sed quia charitas omnia superat, & propositū uincit affectus, non tam iniuriam facientibus reddo uicē, q̄ tibi respondeo postulanti. Apud Christianos enim, nō qui patitur, ut ait quidam, sed qui facit contumeliā, miser est. Et primo quidem antequā de fide mea, quam optimè nosti, tecum loquar, aduersus barbariem istius loci, uersu cogor clamare uulgato: Quod genus hoc hominum? quæue hunc tam barbara morem Permittit patria? hospitio prohibemur arenæ. Bella cient, primaq; uetant consistere terra, &c. Quæ idcirco de gentili poeta sumpsimus, ut qui Christi pacem nō seruat, pacē saltē discat ab ethnico. Hæreticus uocor, homusion prædicans trinitatē. Sabellianæ impietatis arguor: tres subsistentes, ueras, integras, perfectasq; personas indefessa uoce pronuncians. Si ab Arianis, merito: si ab orthodoxis, qui huiusmodi arguunt fidem, orthodoxi esse desierūt: aut si eis placet, hęreticū me cum Occidente, hæreticū cum Ægypto, hoc est cum Damaso Petroq; condemnent. Quid unū hominem exceptis socijs criminantur? Si riuus tenuiter fluit, nō est aluei culpa, sed fontis. Pudet dicere, de cauernis cellularū damnamus orbem. In sacco & cinere uolutati, de episcopis sententiā ferimus. Quid facit sub tunica pœnitentis regius animus? Catenæ sordes & comæ, nō sunt diadematis signa, sed fletus. Permittant me quæso nihil loqui. Cur eum lacerant, qui non meretur inuidiam? Hæreticus sum, quid ad te? quiesce, iam dictū est. Planè
B times ne eloquentissimus homo in Syro sermone uel Græco ecclesias circumeam, populos seducam, schisma conficiā. Nihil alicui præripui, nihil ociosus accipio. Manu quotidie & proprio sudore quærimus cibum, scientes ab Apostolo scriptū esse: Qui aūt non operatur, nec manducet. Hæc uenerabilis & sancte pater, cum quali gemitu, cum quali dolore conscripserim, testis est Iesus. Tacui, nunquid semper tacebo, dicit Dñs. Non mihi conceditur unus angulus eremi. Quotidie exposcor fidem, quasi sine fide renatus sim. Confiteor ut uolunt, non placet. Subscribo, nō credunt. Vnum tantum placet, ut hinc recedam. Iamiam cedo, abruperūt partē à me animæ meę, charissimos fratres, ecce discedere cupiūt, imò discedunt, melius esse dicentes, inter feras habitare, q̄ cum talibus Christianis: & ego ipse, nisi me & corporis imbecillitas & hyemis retineret asperitas, iam modo fugerē. Veruntamen dum uernum tempus adueniat, obsecro ut paucis mihi mensibus eremi concedatur hospitium: aut si hoc tardum uidetur, abscedo. Domini est terra, & plenitudo eius. Ascendant soli cœlum, propter illos tantum Christus mortuus sit: habeant, possideant, glorientur. Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. De fide autem quod dignatus es scribere, sancto Cyrillo dedi conscriptam fidem. Qui sic non credit, alienus à Christo est. Cæterum ego fidei meæ testes habeo aures tuas, & beati fratris Zenobij, quem tecum omnes qui hic sumus plurimum salutamus.

SCHOLION.

Homusion, ὁμόσιον.] Id est, eiusdem essentiæ. Aluei ripa.] Alueus est in quo riuus aut flumen fluit, hoc est cauum illud, cinctum riuis hinc & hinc. Ne eloquentissimus homo.] Hæc per ironiam dicuntur, quod Syri sermonis esset imperitus, nec poterat eloquens esse in peregrino sermone. Suspicor autem hæc uerba, uel Græco, abs quopiam sciolo addita esse.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Nunciat studium Theophili archiepiscopi Alexandrini, in opprimenda factione Origenistarum: adhortans, ut quod per eum sit actum apud Orientales, Romana confirmet autoritas.

RVrſum orientalibus uos locupleto mercibus: & Alexandrinas opes primo Romã uere tranſmitto. Deus ab auſtro ueniet, & ſanctus de monte Pharam, umbra cõdenſa, unde & ſponſa lætatur in cantico cantĩcorũ, dicẽs: In umbra eius concupiui & ſedi, & fructus eius dulcis in faucib. meis. Verè nunc completur Eſaiæ uaticiniũ prædicantis: In die illa erit altare Domini in medio terræ Ægypti. Vbi abundauit peccatum, ſuperabundauit & gratia. Qui paruulum Chriſtum fouerant, adultum fidei calore defendunt, ut qui per illos effugerat Herodis manus, effugiat hæreti cum blaſphemantẽ. Quem Demetrius Alexandri urbe pepulit, toto orbe fugat Theophi lus: ad quem Lucas ſcripſit Actus apoſtolorũ, qui ex amore Dei nomẽ inuenit. Vbi nunc eſt coluber tortuoſus? Vbi uenenatiſsima uipera? Prima hominis facies utero cõmiſſa luporum. Vbi hæreſis quæ ſibilabat in mundo, & me & papam Theophilum ſui iacta bat erroris, latratúq; impudentiſsimorũ canum ad inducendos ſimplices, noſtrum men tiebatur aſſenſum? Oppreſſa eſt eius autoritas & eloquentia, & in morem dæmonicorũ ſpirituũ de terra loquitur. Neſcit enim eum, qui de ſurſum ueniẽs ea loquitur, quę ſurſum ſunt: atq; utinam ſerpentina generatio, aut ſimpliciter noſtra fateatur, aut cõſtanter defen dat ſua, ut ſcire ualeamus qui nobis amandi ſint, qui cauendi. Nunc autem nouum pœni tentiæ genus oderunt nos quaſi hoſtes, quorũ fidem publicè negare non audent. Rogo quis eſt iſte dolor, qui nec tempore, nec ratione curatur? Inter micantes gladios, iacentia corpora, riuos ſanguinis profluentes iunguntur ſæpe hoſtiles dextræ, & belli rabiem pax repentina cõmutat. Soli ſunt huius hæreſeos ſectatores, qui cum eccleſiaſticis non ualent fœderari, quia quod ſermone coguntur dicere, mente condemnant. Et ſi quando aperta blaſphemia publicis auribus fuerit reuelata, & uiderint contra ſe audientium turbam cir cumfremere: tunc ſimulata ſimplicitate dicunt audiſſe ſe primum, quę magiſtrũ dicere an tè neſcierint. Cumq; eorũ ſcripta teneantur, uoce negãt, quod literis cõfitentur. Quid ne ceſſe eſt obſidere Propontidẽ, mutare loca, diuerſas luſtrare regiones, & clariſsimũ pon tificem Chriſti, eiusq; diſcipulos rabido ore diſcerpere? Si uera loquimini, priſtinum erro rem, ardore fidei cõmutate. Quid maledicorũ pannos hincinde cõſuitis, & eorum carpi tis uitam, quorũ fidei reſiſtere non ualetis? Num idcirco nõ eſtis uos hæretici, ſi nos qui dam aſſertione ueſtra crediderint peccatores: & os impietate fœdum nõ habebitis, ſi ci catricem potueritis in noſtra aure monſtrare? Quid iuuat ueſtram perfidiam, uel prodeſt pellis Æthiopica & pardi uarietas, ſi in noſtro corpore næuus apparuerit? En papa Theo philus tota Origenem arguit libertate hęreticum eſſe, nec illi dicta defendunt, ſed fingunt ab hæreticis immutata: multorumq; dicunt libros ſimiliter deprauatos, ut illum non ſua fide, ſed aliorum tueantur erroribus. Verum hæc aduerſum hæreticos dicta ſint, qui in iuſto cõtra nos odio fæuientes, mentis fatentur arcanum, & uenena pectoris irremeabili dolore teſtantur. Vos Chriſtiani ſenatus lumina, accipite & Græcam & Latinã, etiã hoc anno epiſtolam, ne rurſum hæretici mentiantur à nobis pleraq; uel addita, uel mutata: in qua laboraſſe me fateor, ut uerborum elegantiã pari interpretationis uenuſtate ſeruarem: & intra definitas lineas currens, nec in quoquam excedens loco, eloquentiæ eius fluenta non perderem, eaſdemq; res eodẽ ſermone transferrẽ. Quod utrum conſecutus ſum, nec ne, ueſtro iudicio relinquo. Quam ſciatis in quatuor partes eſſe diuiſam. In primo cre dentes hortatur ad dominicum paſcha celebrandum. In ſecundo & tertio loco Apollina rium & Origenẽ iugulat. In quarto, id eſt extremo hæreticos ad pœnitentiã cohortatur. Si quid autem hic minus aduerſus Origenẽ dictum eſt, & in præteriti anni epiſtola con tinetur: & hæc quam modo uertimus breuitati ſtudens, dicere plura non debuit. Porrò contra Apollinarium ſuccincta fides & pura profeſsio, non caret ſubtilitate dialectica, quæ aduerſariũ ſuum extorto de manibus eius pugione confodit. Orate igitur Dominũ, ut quod in Græco placet, in Latino nõ diſpliceat: & quod totus Oriens miratur & præ dicat, læto ſinu Roma ſuſcipiat. Prædicationem quoq; cathedræ Marci euangeliſtæ, ca

thedra

A thedra Petri apostoli sua prædicatione cõfirmet. Quanquam celebri sermone uulgatum sit: beatum quoq; Athanasium, eodem feruore, quia eodem spiritu est, latitantem in foueis suis hæreticum persecutum: eiusq; literæ doceant, damnatum in Occidente quod in Oriente damnatum est. Cui multos imprecamur annos, ut hæreseos rediuiua plantaria, per illius studium longo tempore arefacta moriantur.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Augustino gratulatur, cuius opera Celestiana hæresis sit extincta. Celestius enim sectator fuit Pelagij, tam uehemens, ut ab huius nomine Pelagianorũ hæresis Celestiana sit dicta. Excusat quod non dum scripserit aduersus libros Anniani diaconi, qui & ipse Celestij discipulus fuit.

HIERONYMVS ALIPIO ET AVGVSTINO.

SAnctus Innocentius presbyter, qui huius sermonis est portitor: anno præterito, quasi nequaquam in Africam reuersurus, mea ad dignationem uestram scripta non sumpsit. Tamen Deo gratias agimus, quod ita euenit, ut nostrum silentium uestris epistolis uinceretis. Mihi enim omnis occasio gratissima est, per quam scribo uestræ reuerentiæ: testem inuocans Deum, quod si fieri possit, assumptis alis columbæ uestris amplexibus implicarer, semper quidem pro merito uirtutũ uestrarum: sed nunc maxime, quia cooperatoribus & adiutoribus uobis, hæresis Celestiana iugulata est, quæ ita infecit corda multorum, ut cum superatos damnatosq; esse se sentiant, tamen uenena mentium non omittant: & quod solum possunt, nos oderint, per quos putant se libertatem docendæ hæreseos perdidisse. Quod autem quæritis, utrum rescripserim contra libros Anniani pseudodiaconi Celedensis, qui copiosissimè pascitur, ut alienæ blasphemiæ, uerba friuola subministret: sciatis me ipsos libros in schedulis missos à sancto fratre nostro Eusebio presbytero suscepisse, non ante multum temporis: & exinde uel ingruentibus morbis, uel dormitione sanctæ & uenerabilis filiæ uestræ Eustochij ita doluisse, ut propemodum contemnendos putarem. In eodem enim luto hæ-
B sitat, & exceptis uerbis tinnulis atq; emendicatis, nihil aliud loquitur. Tamen multum egimus, ut dum epistolæ meæ respondere conatur, apertius se proderet, & blasphemias suas omnibus patefaceret. Quicquid enim in illa miserabili synodo Diospolitana dixisse se negat, in hoc opere confitetur. Nec grande est ineptissimis nænijs respondere. Si autem Dominus uitam tribuerit, & notariorum habuerimus copiam, paucis lucubratiunculis respondebimus: non ut conuincamus hæresim emortuam, sed ut imperitiam atque blasphemiam eius nostris sermonibus confutemus. Meliusq; hoc faceret sanctitas uestra, ne compellamur contra hæreticum nostra laudare. Sancti filij communes, Albinus, Apinianus & Melania plurimum uos salutant. Has literas de sancta Bethlehem, sancto presbytero Innocentio dedi perferendas. Neptis uestra Paula miserabiliter deprecatur, ut memores eius sitis, & multum uos salutat. Incolumes uos, & memores mei, Domini nostri Iesu Christi tueatur clementia, Domini uerè sancti, atq; omnium affectione uenerabiles patres.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Gratulatur eius industriæ, per quam hæreticorum factiones extinctæ sint & extinguantur, quà quidem in re suum quoq; studium testificatur.

HIERONYMVS AVGVSTINO.

OMni quidem tempore beatitudinem tuam, eo quo decet honore, ueneratus sum, & habitantem in te dilexi Dominum saluatorem: & nunc, si fieri potest, cumulo aliquid addimus, & plenè complemus, ut absq; tui nominis mentione, ne unam quidem horam præterire patiamur, qui contra flantes uentos ardore fidei perstitisti. Maluisti, quantum in te fuit, solus liberari de Sodomis, quàm cum pereuntibus commorari. Scit quid dicam prudentia tua. Macte uirtute, in orbe celebraris: catholici te conditorem antiquæ rursum fidei uenerantur atq; suscipiunt: &, quod signum maioris gloriæ est, omnes hæretici detestantur, & me pari persequuntur odio, ut quos gladijs nequeunt, uoto interficiant. Incolumem & mei memorem te Christi Domini clementia tueatur Domine uenerande & beatissime papa.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Significat palàm extinctas ac damnatas hæreſes, clàm & obliquè adhuc moliri, & epiſcopum Hie- C
roſolymitanum diſſimulanter fauere Arianis.

HIERONYMVS AVGVSTINO.

MVlti utroq; claudicant pede, & ne fractis quidem ceruicibus inclinantes, habentes affectum erroris priſtini, cum prædicandi eandem non habeant libertatem. Sancti fratres qui cum noſtra ſunt paruitate, præcipue ſanctæ & uenerabiles filiæ tuæ ſuppliciter te ſalutant. Fratres tuos dominum meum Alipium & dominum meum Euodium, ut meo nomine ſalutes, precor coronam tuam. Capta Hieruſalem tenetur à Nabuchodonoſor, nec Hieremiæ uult audire conſilia, quin potius Ægyptum deſiderat, ut moriatur in Taphnes, & ibi ſeruitute pereat ſempiterna.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

De origine animarum, de qua rogatus erat, ut reſponderet quid ſentiret, iubet ut potius ex Auguſtino diſcat, aut ex libris quos ſcripſit aduerſus Ruffinum. Commentarios in Ezechielem narrat ſibi olim cœptos, uerum ob hoſtium barbarorum incurſationes nondum abſolutos. Duos commentarios operis initium, iubet ut à Fabiola petat. Oceani doctrinam ac probitatem collaudat.

HIERONYMVS MARCELLINO ET ANAPSYCHIAE.

TAndem ex Africa ueſtræ literas unanimitatis accepi, & non me pœnitet impudentiæ, qua tacentibus uobis, epiſtolas meas frequenter ingeſſi: ut reſcriptum mererer, & uos eſſe ſoſpites, non alijs nunciantibus, ſed ueſtro potiſsimum ſermone cognoſcerem. Super animæ ſtatu memini ueſtræ quæſtiunculæ, imò maximè eccleſiaſticæ quæſtionis: utrum lapſa de cœlo ſit, ut Pythagoras philoſophus, omnesq; Platonici & Origenes putant: an à propria Dei ſubſtantia, ut Stoici, Manichæus, & Hiſpaniæ Priſcilliani hæreſes ſuſpicantur: an in theſauro habeantur Dei, olim conditæ: ut quidam eccleſiaſtici, ſtulta perſuaſione confidunt: an quotidie à Deo fiant, & mittantur in corpora: ſecundum illud quod in Euangelio ſcriptum eſt: Pater meus uſque modo operatur, & ego operor: an certe ex traduce, ut Tertullianus, Apollinarius, D
& maxima pars occidentalium autumant, ut quomodo corpus ex corpore, ſic anima naſcatur ex anima: & ſimili cum brutis animantibus conditione ſubſiſtat. Super quo quid mihi uideatur, in opuſculis contra Ruffinum ſcripſiſſe me noui, aduerſus eum libellum, quem ſanctæ memoriæ Anaſtaſio epiſcopo Romanæ eccleſiæ edidit: in quo lubrica & ſubdola, imò ſtulta confeſsione, dum auditorum ſimplicitati illudere nititur, ſuæ fidei, imò perfidiæ illuſit. Quos libros reor ſanctum parentem ueſtrum habere Oceanum. Olim enim editi ſunt, multis Ruffini libris aduerſus calumnias reſpondentes. Certe habes ibi uirum ſanctum & eruditum Auguſtinum epiſcopum, qui uiua, ut aiunt, uoce docere te poterit: & ſuam imò per ſe noſtram explicare ſententiam. Ezechielis uolumen olim aggredi uolui, & ſponſionem creberrimam ſtudioſis lectoribus reddere: ſed in ipſo dictandi exordio, ita animus meus occidentalium prouinciarum, & maxime urbis Romanæ uaſtatione confuſus eſt, ut iuxta uulgare prouerbium, proprium quoque ignorarem uocabulum: diuq; tacui, ſciens tempus eſſe lachrymarum. Hoc autem anno cum tres explicaſſem libros, ſubitus impetus barbarorum, de quibus tuus dicit Virgilius, Lateq; uagantes Barchæi: & ſancta ſcriptura de Iſmahel, Contra faciem omnium fratrum ſuorum habitabit: ſic Ægypti limitem, Palæſtinæ, Phœnices, Syriæ percurrit, & inſtar torrentis cuncta ſecum trahens, ut uix manus eorum miſericordia Chriſti potuerimus euadere. Quod ſi iuxta inclytum oratorem, ſilent inter arma leges: quanto magis ſtudia ſcripturarum, quæ & librorum multitudine & ſilentio, ac librariorum ſedulitate, quodq; proprium eſt, ſecuritate & ocio dictantium indigent? Duos itaque libros miſi ſanctæ filiæ meæ Fabiolæ, quorum exempla ſi uolueris, ab ipſa poteris mutuari. Pro anguſtia quippe temporis alios deſcribere non potui, quos cum legeris & ueſtibula uideris, facilis coniectura erit, qualis ipſa ſit futura domus. Sed credo in Dei miſericordia, qui nos adiuuit in difficillimo principio ſupradicti operis, quod ipſe adiuuet, & in

penultimis

penultimis prophetæ partibus, in quibus Gog & Magog bella narrantur: & in extremis, in quibus ſacratiſsimi & inexplicabilis templi ædificatio, uarietas, menſuraq; deſcribitur. Sanctus frater noſter Oceanus: cui uos cupitis commendari: tantus & talis eſt, & ſic eruditus in lege domini, ut abſque noſtro rogatu inſtituere uos poſsit: & noſtram ſuper cūctis quæſtionibus ſcripturarum pro modulo communis ingenij explicare ſententiam. Incolumes uos & prolixa ætate florentes Chriſtus Deus noſter tueatur omnipotens domini uere ſancti.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Refellit eos qui nolebant eum, qui ante baptiſmum habuiſſet uxorem, & ea mortua poſt ſuſceptum alteram duxiſſet, creari epiſcopum: & horum opinionem hæreſim Cainam appellat: quanq; & illis temporibus ſecus erat cautū conſtitutionibus epiſcoporum, & hodie iure pontificio, quàm ſentit Hieronymus. Atq; hoc quoq; unum eſt de numero criminum, quæ Hieronymo Ruffinus obiecit, epiſcoporum conſtitutiones contempſiſſe.

HIERONYMVS OCEANO, NVM REPETENS MATRIMONIUM à baptiſmo poſsit fieri ſacerdos.

NVnquam fili Oceane fore putabam, ut indulgentia principis, calumniam ſuſtineret reorum: & de carceribus exeuntes, poſt ſordes ac ueſtigia catenarum dolerent alios relaxatos. In euangelio audit inuidus ſalutis alienæ: Amice, ſi ego bonus, quare oculus tuus nequam eſt? Concluſit Deus omnia ſub peccato, ut omnibus miſereatur: ut ubi abundauit peccatū, ſuperabundet & gratia. Cæſa ſunt Aegypti primogenita, & ne iumentum quidem Iſraeliticum in Aegypto derelictum eſt: Et conſurgit mihi Caina hæreſis: atq; olim emortua uipera, contritum caput leuat, quæ non ex parte ut ante conſueuerat, ſed totum Chriſti ſubruit ſacramentum. Dicit enim eſſe aliqua peccata, quæ Chriſtus non poſsit purgare ſanguine ſuo: & tam profundas ſcelerum priſtinorum inhærere corporibus atq; animis cicatrices, ut medicina illius attenuari non queant. Quid aliud agit, niſi ut Chriſtus fruſtra mortuus ſit. Fruſtra autem mortuus eſt, ſi aliquos uiuificare non poteſt. Mentitur Ioannes Baptiſta & digito Chriſtum & uoce demōſtrans: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi: ſi ſunt adhuc in ſeculo, quorum Chriſtus peccata non tulerit. Aut enim oſtendendi ſunt non eſſe de mundo, quos Chriſti ignoret indulgentia: aut ſi de mundo ſunt, eligendū è duobus alterum. Liberati à peccatis, Chriſti potentiā probant: non liberati, quaſi adhuc rei, imbecillitatem demōſtrant. Sed abſit hoc de omnipotente credere, quod in aliquo impotens ſit. Omnia quæ pater facit, & filius facit ſimiliter. Infirmitas filij redundat ad patrem. Cuncta ouiculæ membra portata ſunt: totæ Apoſtoli epiſtolæ, Chriſti gratiam ſonant. Et ne parum uideretur ſimplex gratiæ nuncupatio: Gratia, inquit, uobis, & pax multiplicetur. Multiplicatio promittitur, & à nobis paucitas affirmatur? Quorſum iſta? Noſti problemata. Carterius Hiſpaniæ epiſcopus, homo & ætate uetus & ſacerdotio, unam antequam baptizaretur, alteram poſt lauacrum priore mortua duxit uxorem: & arbitraris eum contra Apoſtoli feciſſe ſententiā, qui in catalogo uirtutum, epiſcopum unius uxoris uirum præceperit ordinandum. Miror aūt te unū protraxiſſe in medium, cū omnis mundus his ordinationibus plenus ſit: non dico de presbyteris: non de inferiori gradu: ad epiſcopos uenio, quos ſi ſigillatim uoluero nominare, tantus numerus congregabitur, ut Ariminenſis ſynodi multitudo ſuperetur. Sed indecens eſt, ſic unum tueri, ut plures accuſare uideris: & quem ratione non poſsis, ſocietate peccantium defendas. Suſtinui Romæ à uiro eloquentiſsimo cornutum, ut dicitur, ſyllogiſmum, ut quocunq; me uerterē, ſtrictius tenerer. Vxorē, inquit, ducere peccatū eſt, an non? Ego ſimplex & qui inſidias uitare neſcirem, dixi non eſſe peccatum. Rurſum aliud propoſuit, in baptiſmate bona opera dimittuntur, an mala? Et in hoc eadem ſimplicitate reſpondi peccata dimitti. Cum me ſecurum putarem, cœperunt mihi hinc inde cornua increſcere, & abſconditæ prius acies dilatari. Si, inquit, uxorem ducere, non eſt peccatum: baptiſmus autem peccata dimittit: quicquid nō dimittitur, reſeruatur. Illico mihi, quaſi à fortiſsimo pugile percuſſus eſſem, ante oculos caligo obuerſari cœpit: ſtatimq; recordatus

Chryſippei ſophiſmatis: Si mentiris, idq; uere dicis, mentiris: & in me reuerſus conuer- C
ti in aduerſarium propoſitionis ſtropham. Quæſo, inquam, te ut reſpondeas. Baptiſmus
hominem facit nouum, an non? Vix dedit quod nouum faceret. Gradatim intuli: ex toto no-
uum facit, an ex parte? Reſpondit, ex toto. Deinceps interrogaui: nihil ergo ueteris hominis
baptiſmate reſeruatur? Mouit caput. Cœpi protinus texere. Si baptiſmus nouum hominem
facit, & ex toto nouum creat, nihilq; in eo ueteris hominis reſeruatur, non poteſt nouo impu
tari, quod in ueteri quondam fuit. Primum ſpinoſulus obmutuit: poſtea uero Piſoniano ui-
tio, cum loqui neſciret, tacere non potuit. Sudare tamen frons, pallere genæ, tremere labia,
hærere lingua, ſaliua ſiccari: & plus timore quàm ætate contrahi: erupit aliquando: Nonne
legiſti, ab Apoſtolo unius uxoris uirum aſſumi in ſacerdotium, & rem non tempora defi-
niri? Quia me ſyllogiſmis prouocauerat, & uidebam tendere hominem ad interrogatiun-
culas tortuoſas, ſua contra illum tela iaciebam. Baptizatos, inquam, Apoſtolus elegit in epi-
ſcopatum, an catechumenos? Reſpondere nolebat. Ego tamen idipſum ingerere, & ſecun-
do ac tertio ſciſcitari cœpi: Nioben putares, quæ nimio fletu in lapidem uerſa eſt. Vertime
ad auditores: nihil intereſt ô boni iudices, aduerſarium uigilantem, an dormientem ligem,
niſi quod facilius eſt quieſcenti quàm reluctanti uincula innectere. Si Apoſtolus non cate-
chumenos in clerum elegit, ſed fideles: fidelis autem eſt qui epiſcopus ordinatur: uitia ca-
techumeni non imputabuntur fideli. Torquebam iſtiuſmodi ſpicula, & uibrantes haſtas in
lethargicum dirigebam. Oſcitabat tandem, & quaſi per mentis crapulam ructans & nau-
ſeans euomebat: apoſtolus dixit, Paulus hæc docuit. Proferuntur ergo Apoſtoli epiſto-
læ: una ad Timotheum: altera ad Titum. In prima ſcriptum erat: Si quis epiſcopatum deſi-
derat, bonum opus deſiderat. Oportet ergo epiſcopum irreprehenſibilem eſſe: unius uxo-
ris uirum, ſobrium, prudentem, ornatum, hoſpitalem, doctorem, non uinolentum, non per-
cuſſorem, ſed modeſtum, non litigioſum, non auarum, domum ſuam bene regentem, filios
habentem ſubditos cum omni caſtitate. Si quis autem domui ſuæ præeſſe neſcit, quomodo D
eccleſię Dei diligentiam adhibebit? Non neophytum, ne in ſuperbiam elatus, in iudicium in-
cidat diaboli. Oportet autem eum & teſtimonium habere bonum, ab his qui foris ſunt, ut
non in opprobrium incidat & in laqueum diaboli. Ad Titum ſtatim in principio hæc man-
data ponuntur. Huius rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea quæ deerant, corrigas: & conſtituas
per ciuitates presbyteros, ſicut ego tibi diſpoſui. Si quis eſt ſine crimine, unius uxoris uir, fi-
lios habens fideles, non in accuſatione luxuriæ, aut non ſubditos. Oportet ergo epiſco-
pum eſſe ſine crimine tanquam Dei diſpenſatorem, non proteruum, non iracundum, non
uinolentum, non percuſſorem, non turpis lucri cupidum: ſed hoſpitalem, beneuolum,
prudentem, iuſtum, ſanctum, continentem, obtinentem eum qui ſecundum doctrinam eſt
fidelem ſermonem, ut poſsit exhortari in doctrina ſana, & contradicentes reuincere. In u-
traque epiſtola, ſiue epiſcopi, ſiue presbyteri (quanquam apud ueteres ĩjdem epiſcopi &
presbyteri fuerint: quia illud nomen dignitatis eſt, hoc ætatis) iubentur monogami in cle-
rum eligi. Certe de baptizatis Apoſtoli ſermonem eſſe, nemo dubitat. Si ergo omnia quæ
in ordinatione quæruntur epiſcopi, non præiudicant ordinando, licet ea ante baptiſma
non habuerit: quæritur enim quid ſit, & non quid fuerit: quare ſolum nomen uxoris im-
pediat, quod ſolum peccatum non fuit? Dicis, quia peccatum non fuit, idcirco non eſt di-
miſſum in baptiſmate. Rem nouam audio: quia peccatum nõ fuit, in peccatum reputabitur.
Omnia ſcorta, & publicæ colluuionis ſordes, impietas in Deum, parricidium, & inceſtus
in parentes, atque in extraordinarias uoluptates utriuſque ſexus mutata natura, Chri-
ſti fonte purgantur: uxoris inhærebunt maculæ, & lupanaria thalamis præferentur? Ego 3
non tibi imputo meretricum exercitus, exoletorum greges, effuſionem ſanguinis, & inſtar
ſuis in omni cœno libidinum uolutabra: & tu mihi olim mortuam de ſepulchro uxorculam
protrahis: quam ideo accepi, ne facerem quod feciſti? Audiant ethnici meſſes eccleſiæ, de
quibus quotidie horrea noſtra complentur: audiant catechumeni, qui ſunt fidei candi-
dati, ne uxores ducant ante baptiſma, ne honeſta iungant matrimonia, ſed Scottorum &
Azotorum

A Azotorum ritu, ac de republica Platonis, promiſcuas uxores, communes liberos habeant: imò caueant qualecunq; uocabulum coniugis: ne poſtquam in Chriſto crediderint, noceat eis quod aliquãdo non concubinas, nec meretrices, ſed uxores habuerint. Recolat unuſquiſque conſcientiam ſuam, & totius uulnera plangat ætatis: cumq; uerum iudicem priorum ſe exhibuerit delictorum, audiat increpantem Ieſum: Hypocrita, eiice primum trabem de oculo tuo, & tunc uidebis eiicere feſtucam de oculo fratris tui. Vere ſcribarum & phariſæorum ſimiles, culicem liquantes & camelum glutientes, decimamus mentam & anethum, & Dei iudiciũ prætermittimus. Quid ſimile uxor & ſcortum? Imputatur infelicitas coniugis mortuæ, & libido meretricia coronatur? Ille ſi prior uxor uiueret, aliam coniugem non haberet: tu ut paſsim caninas nuptias iungeres, quid potes excuſare? Forſitan timuiſſe te dicas, ne ſi matrimonium copulaſſes, non poſſes aliquando clericus ordinari. Ille in uxore optauit liberos, tu in meretrice ſobolem perdidiſti. Illum naturæ & benedictioni domini ſeruientem: Creſcite et multiplicamini, & replete terram: cubiculorum ſecreta texerunt: te ſubantem ad coitũ publica facies execrata eſt. Ille quod licebat, uerecundo pudore cælauit: tu quod non licebat, impudenter omnium oculis ingeſsiſti. Illi ſcriptum eſt: Honorabiles nuptiæ, & cubile immaculatum: tibi legitur, Fornicatores autem et adulteros iudicabit Deus: et qui corrumpit templum Dei, corrumpet illum Deus. Omnia, inquit, nobis in baptiſmate condonata ſunt crimina: nec poſt indulgentiam, iudicis eſt metuenda ſeueritas, dicente Apoſtolo: Et hæc quidem fuiſtis, ſed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis, ſed iuſtificati eſtis in nomine domini Ieſu Chriſti & in ſpiritu Dei noſtri. Omnia peccata donata ſunt, bene & fideliter. Sed quæro quomodo tuæ ſordes lotæ ſint, & meæ munditiæ ſordidatæ. Non dico, ais, tuas ſordidatas, ſed in eodem ſtatu manſiſſe quo fuerant. Si enim ſordes fuiſſent, lotæ utiq; fuiſſent ut meæ. Rogo quæ eſt iſta tergiuerſatio, et acumen omni piſtillo retuſius? Quia non eſt peccatum, peccatũ eſt: quia non eſt ſordidum, ſordidum eſt. Non dimiſit dominus, quia nõ habuit quod dimitteret: & quia non dimiſit, idcirco manet quod dimiſſum non fuit. Quantam uim habeat baptiſma, & aqua
B in Chriſto ſanctificata gratiam, paululum poſt docebo: interim iuxta uulgare prouerbium, malo nodo malus cuneus requirendus eſt. Hoc quod dicit, unius uxoris uirum, poteſt & aliter diſſeri. Ex ludæis erat Apoſtolus. Prima Chriſti eccleſia, de Iſrael reliquijs congregabatur. Sciebat lege cõceſſum, & exemplo patriarcharum ac Moyſi familiari populo nouerat in multis uxoribus liberos ſpargere: ipſis quoq; ſacerdotibus huius licentiæ patebat arbitrium. Præcepit ergo, ne eãdem licentiam eccleſiæ ſibi uendicent ſacerdotes: ne bina pariter & trina coniugia ſortiantur, ſed ut ſingulas uno tempore uxores habeãt. Ne contentioſum clames eſſe quod diximus, accipe & aliam explanationem: ne tibi ſoli liceat, non uoluntatem legi, ſed legem iungere uoluntati. Quidam coacte interpretantur uxores pro eccleſijs, uiros pro epiſcopis debere accipi. Et hoc in Nicena quoque ſynodo à patribus eſſe decretum, ne de alia ad aliam eccleſiam epiſcopus transferatur: ne uirginalis pauperculæ ſocietate contempta, ditioris adulteræ quærat amplexus: ut quomodo culpa & filiorum uitium in λογισμοῖς, id eſt, in cogitationibus, accipitur: domuſq; diſpenſatio ad animam refertur & corpus: ita & uxores pontificum dici eccleſias. De quibus in Eſaia ſcriptum eſt: Mulieres properantes de ſpectaculo uenite: non eſt enim populus habens intelligentiam. Et rurſum: Mulieres diuites, ſurgite & audite uocem meam. Et in prouerbijs: Mulierem fortem quis inueniet? Honorabilior eſt precioſis lapidibus, quæ talis eſt. Confidit in ea cor uiri ſui. Et in eodem uolumine: Sapientes mulieres ædificauerunt domum, inſipiens autem deſtruxit manibus. Nec hoc, inquiunt, epiſcopis uideatur indignum, cum de Deo quoq; ſcriptum ſit: Sicut deſpicit uxor uirum ſuum, ſic deſpexit me domus Iſrael. Et in Apoſtolo: Deſpondi enim uos uni uiro, uirginem caſtam exhibere Chriſto. Mulierem autem, id eſt γυναῖκα, iuxta Græci ſermonis ambiguitatem, in his omnibus teſtimonijs uxorem potius intellige. Violenta eſt, inquies, & ſatis dura etiam hæc interpretatio. Redde igitur ſcripturæ ſimplicitatem ſuam, ne tuis contra te legibus dimicemus. Quæram & illud: Si quis & ante baptiſmnm habuerit concubinam, &

illa

illa mortua, baptizatus uxorem duxerit, utrum clericus fieri debeat, an non? Reſpondebis c
poſſe fieri: quia concubinam habuerit, non uxorem. Coniugales ergo tabulæ & iura dota-
lia, non coitus ab Apoſtolo condemnatur. Multos uidemus ob nimiam paupertatem, uxo-
rum ſarcinam declinare, & ancillas ſuas habere pro uxoribus, ſuſceptoſq; ex his liberos cole-
re ut proprios: qui ſi fortè ditati ab imperatore, ſtolam illius meruerint, confeſtim apoſtolo
colla ſubmittent, & inuiti inter uxores eas recipere cogentur. Sin autem principale reſcri-
ptum, eadem tenuitas impetrare non quiuerit, cum Romanis legibus, ſcita eccleſiæ muta-
buntur. Vide ne hoc quod dicitur: Vnius uxoris uirum, unius mulieris poſsit intelligi, ut ad
coitum magis referatur, quàm ad dotales tabulas. Hæc uniuerſa proferimus, non quo ueræ
& ſimplici intelligentiæ reſiſtamus: ſed ut doceamus te ſcripturas ſanctas ſic intelligere ut ſcri
ptæ ſunt: nec euacuare baptiſmum ſaluatoris, & totum patibuli ſacramentum irritum face-
re. Reddamus quod paulò antè promiſimus, & de ſchola rhetorum, aquarum laudes & ba-
ptiſmi prædicemus. Rudis mundus, necdum ſole rutilante, nec pallente luna, nec aſtris mi-
cantibus, incompoſitam & inuiſibilem materiam, abyſſorum magnitudine, & deformibus
tenebris opprimebat. Solus ſpiritus Dei in aurigæ modum ſuper aquas ferebatur, & na-
ſcentem mundum in figura baptiſmi parturiebat. Inter cœlum & terram, medium extrui-
tur firmamentum: & iuxta Hebraici ſermonis ἐτυμολογίαν cœlum, id eſt, שמים ſamaim
ex aquis ſortitur uocabulum: & aquæ quæ ſuper cœlos ſunt, in laudes Dei ſeparantur. Vn-
de & in Ezechiele propheta, Cryſtallum ſuper Cherubim uidetur extenſum, id eſt, compa-
ctæ & denſiores aquæ. Primum de aquis quod uiuit egreditur, & pennatos fideles de terra
ad cœlum leuat. Fabricatur homo de limo, & inter manus Dei aquarum ſacramenta uerſan-
tur. Plantatur paradiſus in Eden, & unus fons in quatuor principia diuiditur: qui poſtea egre
diens de templo, & contra ſolis ortum uadens, amaras aquas mortuasq; uiuificat. Peccat
mundus, & ſine aquarum diluuio non purgatur. Statimq; columba ſpiritus ſancti, expulſo
alite teterrimo, ita ad Noe quaſi ad Chriſtum in Iordane deuolat: & ramo refectionis ac lu- D
minis, pacem orbi annunciat. Pharao cum exercitu ſuo nolens populum Dei permittere
exire de Aegypto, in typo baptiſmatis ſuffocatur. Et in pſalmis de interfectione illius ſcribi-
tur: Tu confirmaſti in uirtute tua mare: contribulaſti capita draconum in aquis, tu confre-
giſti capita draconis. Vnde & reguli & ſcorpiones arentia quæq; ſectantur. Et poſtquam
ad aquas uenerint, ὑδροφόβους & lymphaticos faciunt. Mare mutatur ſacramento crucis: &
ſeptuaginta palmæ apoſtolorum, dulcoratis legis gurgitibus irrigantur. Abraham & Iſaac
puteos fodiunt, repugnant Allophyli. Et Berſabeæ ciuitas iuramenti, regnumq; Solo-
monis nomen ſumit à fontibus. Rebecca inuenitur ad puteum. Rachel propter aquas,
ſupplantatoris oſculo ſalutatur. Moyſes filias ſacerdotis Madian aperto puteo ab iniuria uin
dicat. Præcurſor domini in aquis fontium iuxta Salim, quod interpretatur pax ſiue perfectio,
Chriſto populum parat. Ipſe ſaluator poſt baptiſma, & ſanctificatas ſuo lauacro Iordanis a-
quas, regnum cœlorum incipit prædicare. Primum ſignum ex aquis facit. Samaritana uoca
tur ad puteum, ſitiens inuitatur ad potum. Nicodemo dicit occulte: Niſi quis renatus fuerit
ex aqua & ſpiritu, non intrare eum in regnum cœlorum. Quia ab aquis cœperat, finiuit in a-
quis. Latus Chriſti percutitur lancea, & baptiſmi atq; martyrij pariter ſacramenta fundũtur.
Poſt reſurrectionem mittit apoſtolos ad gentes, & præcipit eis, ut baptizent eos in myſterio
trinitatis. Pœnitet facti populum Iudæorum, & ſtatim à Petro ad baptiſma mittitur. Ante-
quam parturiat, parit Sion, & naſcitur gens ſimul. Paulus perſequutor eccleſiæ, & lupus ra-
pax Beniamin, Ananiæ oui ſubmittit caput: nec ante recuperat aſpectum, quàm curet bapti-
ſmo cæcitatem. Eunuchus Candacis reginæ Aethiopum, lectione prophetica, Chriſti bapti
ſmati præparatur. Mutat contra naturam Aethiops pellem ſuam, & pardus uarietates ſuas.
Qui Ioannis acceperant baptiſma, quia ſpiritum ſanctum neſciebant, iterum baptizantur: ne
quis putaret gentibus ac Iudæis, aquas ſine ſpiritu ſancto ad ſalutem poſſe ſufficere. Vox do-
mini ſuper aquas, Dominus ſuper aquas multas, Dominus diluuium inhabitare facit.

Dentes

A Dentes eius ſicut grex detonſarum, quæ aſcenderunt de lauacro, omnes gemellos habentes fœtus, & infœcunda non eſt in eis. Si non eſt infœcunda, nec ſterilis, omnes habent ubera lacte rorantia, quæ cum Apoſtolo poſsint dicere: Filioli mei, quos iterum parturio, donec Chriſtus formetur in uobis: & lac uobis potum dedi, non eſcam. Micheas de baptiſmi gratia uaticinatur: Ipſe auertet & miſerebitur noſtri: demerget iniquitates noſtras, & proijciet in profundum maris omnia peccata noſtra. Quomodo in lauacro omnia peccata mergũtur, ſi una uxor ſupernatat? Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata. Beatus uir, cui non imputabit dominus peccatum. Arbitror quod poſſumus & nos huic aliquid cantico iungere: Beatus uir, cui non imputabit dominus uxorem. Audiamus & Ezechielem filium hominis, quomodo de eius uirtute pronunciet, qui hominis futurus eſt filius: Aſſumam uos de gentibus, & aſpergam ſuper uos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus immunditijs ueſtris: & dabo uobis cor nouum & ſpiritum nouũm. Ab omnibus, inquit, mundabo uos ſordibus. In omnibus nihil prætermittitur. Si ſordes emundantur, quanto magis munditiæ non coinquinantur? Dabo uobis cor nouum, & ſpiritum nouum. In Chriſto enim Ieſu, neque circumciſio aliquid ualet, neque præputium, ſed noua natura. Vnde cantamus canticum nouum: & uetere homine depoſito, non ambulamus in uetuſtate literæ, ſed in nouitate ſpiritus. Hic eſt calculus nouus, cui nouum nomen inſcribitur: quod nemo ſcit legere, niſi qui illud acceperit. Quotquot enim baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte illius baptizati ſumus. Conſepulti enim ei ſumus per baptiſmum in morte: ut quomodo ſurrexit Chriſtus à mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate uitæ ambulemus. Toties nouitatem legimus, & tam maculoſum nomen uxoris non poteſt ulla nouitate deleri? Conſepulti ſumus Chriſto in baptiſmate, & reſurreximus per fidem operationis Dei, qui ſuſcitauit eum à mortuis. Cumq; eſſemus mortui in delictis, & præputio carnis noſtræ, conuiuificauit nos cum illo, donans omnia delicta: delens quod aduerſum nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis: & ipſum tulit de
B medio, affigens illud cruci. Omnia noſtra cum Chriſto mortua ſunt, uniuerſa chirographi ueteris peccata deleta ſunt, ſolum nomen uiuit uxoris? Dies me deficiet, ſi cuncta quæ ad potentiam baptiſmi pertinent, de ſcripturis ſanctis uoluero digerere: & natiuitatis ſecundæ, imò in Chriſto primæ, ponere ſacramenta. Antequam dictandi finem faciam (iam enim intelligo menſuram me excedere epiſtolæ) uolo ſuperiora capitula, in quibus futuri epiſcopi uita deſcribitur, curſim exponere: ut Apoſtolum non in unius uxoris elogio, ſed in omnibus quæ præcipit doctorem gentium ſuſcipiamus. Simul obſecro, ne quis me in ſuggillationem iſtius temporis ſacerdotum ſcripſiſſe, quæ ſcripſi, exiſtimet, ſed in eccleſiæ utilitatem. Vt enim oratores & philoſophi deſcribentes qualem uelint eſſe perfectum oratorem, & philoſophum, non faciunt iniuriam Demoſtheni & Platoni, ſed res ipſas abſque perſonis definiunt: ſic in deſcriptione epiſcopi, & in eorum expoſitione quæ ſcripta ſunt, quaſi ſpeculum ſacerdotij proponitur. Iam in poteſtate & conſcientia ſingulorum eſt, quales ſe ibi aſpiciant: ut uel dolere ad deformitatem, uel gaudere ad pulchritudinem poſsint. Si quis epiſcopatum deſiderat, bonum opus deſiderat. Opus, non dignitatem: laborem, non delicias: opus per quod humilitate decreſcat, non intumeſcat faſtigio. Oportet ergo epiſcopum irreprehenſibilem eſſe. Idipſum quoque ad Titum: ſi quis eſt ſine crimine. Omnes uirtutes in uno ſermone comprehendit, & penè rem contra naturam exigit. Si enim omne peccatum, etiam in ocioſo uerbo reprehenſione dignum eſt: quis eſt ille, qui abſque peccato, id eſt, ſine reprehenſione, uerſetur in hoc mundo? Sed futurus paſtor eccleſiæ, talis eligitur, ad cuius comparationem recte grex cæteri nominentur. Definiunt rhetores oratorem, qui ſit uir bonus, dicendi peritus. Ante uita, ſic lingua irreprehenſibilis quæritur, ut doctus merito ſuſcipiatur. Perdit enim autoritatem docendi, cuius ſermo opere deſtruitur. Vnius uxoris uirum: de hoc ſupra diximus. Nunc hoc tantum admonemus, ut ſi unius uxoris uir, etiam ante baptiſmum quæritur: cætera quoq; quæ precepta ſunt, ante baptiſmũ requiramus. Neque enim competit uniuerſa poſt baptiſmum, & unum hoc mandatum

intelligere

intelligere ante baptiſmum. Sobrium ſiue uigilantem, νηφάλιον quippe utrunq; ſignificat. c
Prudentem, ornatum, hoſpitalem, doctorē. Sacerdotes qui miniſtrant in templo Dei, prohi
bentur uinum & ſiceram bibere: ne in crapula & ebrietate aggrauentur corda eorum: & ut
ſenſus officium exhibens, Deo uigeat ſemper & tenuis ſit. Quod autem infert prudentem,
excludit eos, qui ſub nomine ſimplicitatis excuſant ſtultitiam ſacerdotum. Niſi enim cerebrū
ſanum fuerit, omnia membra in uitio erunt. Ornatum quoq; ἐπίτασις eſt prioris uerbi, id
eſt, irreprehenſibilis. Qui uitia non habet, irreprehenſibilis appellatur: qui uirtutibus pollet,
ornatus eſt. Poſſumus & aliud intelligere ex hoc uerbo, iuxta illud Tullij: Caput eſt artis,
decere quod facias. Sunt enim quidam ignorantes menſuram ſuam, & tantæ ſtoliditatis ac
uecordiæ, ut & in motu, & in inceſſu, & in habitu, & in ſermone communi, riſum ſpectanti-
bus præbeant: & quaſi intelligentes quid ſit ornatus, comunt ſe ueſtibus & munditijs
corporis, & lautioris menſæ epulas parant: cum omnis iſtiuſmodi ornatus & cultus, ſordi-
bus fœdior ſit. Quod autem doctrina à ſacerdotibus expetatur, & ueteris præcepta ſunt le-
gis, & ad Titum plenius ſcribitur. Innocens enim & abſque ſermone conuerſatio, quantum
exemplo prodeſt, tantum ſilentio nocet. Nam & latratu canum, baculoq; paſtoris, lupo-
rum rabies deterrenda eſt. Non uinolentum, non percuſſorem. Virtutibus uitia oppoſuit.
Didicimus quales eſſe debeamus: diſcamus quales non eſſe debeant ſacerdotes. Vinolen-
tia ſcurrarum eſt & comeſſatorum: uenterq; mero æſtuans, cito deſpumat in libidines. In
uino luxuria, in luxuria uoluptas, in uoluptate impudicitia eſt. Qui luxuriatur, uiuens mor-
tuus eſt: ergo qui inebriatur, & mortuus & ſepultus eſt. Noe ad unius horæ ebrietatem nu-
dat femora ſua, quæ per ſexcentos annos ſobrietate contexerat. Lot per temulentiam, ne-
ſciens libidini miſcet inceſtum: & quem Sodoma non uicerat, uina uicerunt. Percuſſorem
autem epiſcopum ille condemnat, qui dorſum poſuit ad flagella, & maledictus non rema-
ledixit. Sed modeſtum. Duobus malis unum oppoſuit bonum: ut temulentia & ira, mode-
ſtia refrenentur. Non litigioſum, non auarum. Nihil enim impudentius arrogantia ruſtico-
rum, qui garrulitatem autoritatem putāt: & parati ſemper ad lites, in ſubiectum ſibi gregem d
tumidis ſermonibus tonant. Auaritiam in ſacerdote uitandam, & Samuel docet, nihil coram
populo eripuiſſe ſe cuiquam probans: & apoſtolorum paupertas, qui refrigeria ſumptuum
à fratribus accipiebant, & præter uictum atq; ueſtitum nihil ſe aliud nec habere, nec uelle glo
riabantur. Quam ad Timotheum auaritiam, ad Titum turpis lucri cupiditatem apertiſsime
notat. Domum ſuam bene regentem: non ut opes augeat, non ut regias paret epulas: non ut
celatas patinas ſtruat: non ut Phaſides aues lentis uaporibus coquat, qui ad oſſa perueniant,
& ſuperficiem carnis non diſſoluant artifici temperamento: ſed ut quod populo præceptu-
rus eſt, prius à domeſticis exigat. Filios habentem ſubditos, cum omni caſtitate: ne ſcilicet imi
tentur filios Eli, qui in ueſtibulo templi cum mulieribus dormiebant: & religionem præ-
dam putantes, quicquid optimum in hoſtijs erat, in ſuas delicias conuertebant. Non neo-
phytum, ne in ſuperbiam elatus, in iudicium incidat diaboli. Mirari ſatis non queo, quæ
hominum tanta ſit cæcitas, de uxoribus ante baptiſmum diſputare: & rem in baptiſma-
te mortuam, imò cum Chriſto uiuificatam in calumniam trahere, cum tam apertum eui-
densq; præceptum nemo cuſtodiat. Heri catechumenus, hodie pontifex: heri in amphi-
theatro, hodie in eccleſia: ueſpere in circo, mane in altario: dudum fautor hiſtrionum, nunc
uirginum conſecrator. Num ignorabat Apoſtolus tergiuerſationes noſtras, & argumen-
torum ineptias neſciebat? Qui dixit unius uxoris uirum, ipſe mandauit irreprehenſibilem, ſo
brium, prudentem, ornatum, hoſpitalem, doctorem, modeſtum: non uinolentum, non
percuſſorem, non litigioſum, non auarum, non neophytum. Ad hæc omnia claudimus
oculos, ſolas uidemus uxores. Quod autem ait: Ne in ſuperbiam elatus, incidat in iu-
dicium diaboli, quis non exemplo uerum probet? Ignorat momentaneus ſacerdos humi-
litatem & manſuetudinem ruſticorum: ignorat blanditias Chriſtianas: neſcit ſeipſum con-
temnere: de dignitate transfertur ad dignitatem: non ieiunauit, non fleuit, non mores ſuos
ſæpe reprehendit, & aſsidua meditatione correxit: non ſubſtantiam pauperibus ero-
gauit

A gauit. De cathedra quodammodo ducitur ad cathedram, id eſt, de ſuperbia ad ſuperbiam. Iudi
cium autem et ruina diaboli, nulli dubiũ, quin arrogantia ſit. Incidunt in eam qui in puncto ho-
ræ, necdum diſcipuli iam magiſtri ſunt. Oportet autem eum & teſtimonium habere bonũ ab
his qui foris ſunt. Quale principium, talis et clauſula. Qui irreprehenſibilis eſt, non ſolum à do
meſticis, ſed et ab alienis conſono ore laudatur. Alieni et extra eccleſiã ſunt Iudæi, hæretici atq;
5 gentiles. Talis ergo ſit pontifex Chriſti: ut qui religioni detrahunt, uitæ eius detrahere nõ au-
deant. At nunc pleroſq; cernimus, uel fauorem populi, in aurigarum morem precio redimere:
uel tanto omnium hominum odio uiuere: ut non extorqueant pecunia, quod mimi impetrant
geſtibus. Hæc fili Oceane ſollicito timore perquirere, hęc magiſtri eccleſiæ cuſtodire debe-
bunt, hos in ſacerdotibus in eligendis canones obſeruare: non iuxta propria odia & priuatas
ſimultates carpentemq; ſemper autorem ſuum inuidiã, legem Chriſti interpretari. Vide quan-
tum ſit teſtimonium huius quem arguunt mariti, cui præter uinculum coniugale, et hoc ante
baptiſmum, nihil aliud ab æmulis obiici poteſt. Qui præcipit non mœchandum, ipſe dicit &
non occides. Si non mœchamur, ſed occidimus, tranſgreſſores legis ſumus. Qui totam legem
ſeruauerit, et offenderit in uno, fit omnium reus. Itaque cum oppoſuerint nobis uxorem ante
baptiſmum, nos ab eis omnia quæ poſt baptiſmum præcepta ſunt requiramus. Prætereunt
quod non licet, & obiiciunt quod conceſſum eſt.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 T inſurgit mihi Caina hæreſis.] Quidã hic deprauauerant pro Caina Canina. De Caina
hæreſi meminit Auguſtinus in libello ad Quoduultdeum. Dicti ſunt Caini ſiue Caiani:
nam ita legitur, quod Cain ut ſanctum uenerentur. Quod quo minus mireris, & Iudam
Iſcarioten colũt, deniq; Sodomitas, Core, Dathan & Abyron. Blaſphemãt legem & Deũ
legis autorem. Carnis reſurrectionẽ negant: quanq; hoc ſanè loco Hieronymus reſpexerit ad hiſto-
riam Cain, qui dixerit, maius eſſe peccatum ſuum, quàm ut ueniam mereretur. At hic aduerſarius Hie
ronymi dicebat, eſſe quod non remitteretur in baptiſmo. Ariminenſis ſynodi multitudo.] Hæc
B erat ſynodus, in qua Valens epiſcopus Murſenſis palàm abnegauit Arianam hæreſim in frequen-
tiſsimo epiſcoporum & laicorum cœtu, ut Ariminenſis concilij multitudo penè in prouerbium abie
rit. Meminit eius rei Hieronymus in dialogis Luciferiani & Orthodoxi. Cornutum, ut dicitur,
ſyllogiſmum.] Huiuſmodi ſyllogiſmos colligit Chryſippus: acerualem, quem ſoritem uocant: cro-
codiliten, ψευδόμενον, quem Seneca uertit mentientem: & λεϱατινὸν, id eſt, cornutum, quod utrinque
occurrat in quod impingas: id quod accidere ſolet in dilemmate. Velut cum interrogat aduerſarius:
In baptiſmate bona opera dimittuntur an mala? Si dixeris bona, incurris in alterum cornu, & abſur-
de reſpondiſti. Si mala, incidiſti in alterum. Ergo matrimoniũ manet, quod malum non eſt. Chry
2 ſippei ſophiſmatis.] Hic Chryſippus uſq; ad nugaciſsimã deliration ẽ fuit in dialectica curioſus. Hie
ronymus hoc loco ſignificat ſyllogiſmum, qui dicitur ψευδόμενος, id eſt, mentiens: hoc eſt, qui refel-
lit ſeipſum. Vt ſi quis dicat ſe mentiri. Nam ſi uere mentitur, hoc ipſo non mentitur quod mentitur.
Et ſi non mentitur, hoc ipſo mentitur quod non mentitur. Item Epimenides dicit, Cretenſes eſſe men
daces. Si uerum dixit, non ſunt mendaces Cretenſes, cum uerum dicat Cretẽſis. Sin mentitus eſt, non
ſunt mendaces, quia falſum dixit, & ob hoc ipſum rurſum mendaces, quia Cretenſis mentitus eſt.
Hæc tametſi non ſunt exacta ad ſummum ius, ut uocant, dialectices: tamen ad explicandum hunc lo-
cum ſufficiunt. Sic enim de his ueteres dialectici nugabantur. Propoſitionis ſtrophã.] Stropham
uocat figurã orationis oblique tortã: ueluti ſi quis laudans uituperet, aut diſſuadens ſuadeat, aut pla-
cans incitet: à στρέφω, quod eſt torqueo. Piſoniano uitio.] Extat inuectiua Ciceronis in Piſonem,
in qua illi obiicit hæſitantiã oris, balbutiẽ linguæ: & tamẽ cum loqui neſciret, tacere non potuit. Nõ
νεόφυτον.] Id eſt, nuper inſitũ, ſiue plantatum: à νέον nuper, & φύω planto, ſiue gigno, uel naſcor. Illud
nomen dignitatis.] Nẽpe presbyteri. πρεσβύτερος ſeniorẽ ſignificat. Et apud ueteres tanta erat uene-
ratio ſenectutis, ut honoris cauſa nomen hoc tribuerint. Et ſæpius apud Homerũ, ὦ γέϱον, ô ſenex, &
γέϱας honor, ſiue præmium: cũ γῆϱας ſignificet ſenectutẽ. Epiſcopus [redacted]
3 [redacted], ab ὠπτικοπεῖν, id eſt, intendere & curã agere. Exoletorũ greges.] Exoleti grandiuſculi
adoleſcentes. Significat aũt turpiter obſequioſos. Ethnici meſſes eccleſiæ.] Alluſit ad uerba Chri-
ſti, Meſſis quidẽ multa. Ex gentibus enim augetur numerus fidelium. Audiant Catechumeni.] Ca
techumeni ſcribendũ eſt, à uerbo κατηχέω, quod eſt inſtruo ſiue erudio. Dictum uidetur ab ἦχη ſonus
ſiue uox, quod myſteria olim non ſcriptis, ſed uoce traderentur. Fidei candidati.] Cãdidati qui am
biunt magiſtratum. Vnde qui rem affectant, & omnia faciũt ut aſſequãtur, eius candidati dicuntur, id
eſt, petitores. Quintilianus filiũ ſuum acutæ, ſiue ut ego legendũ arbitror, auitæ eloquẽtiæ candidatũ
uocat. Et in uita diui Martini legis, quod bonis operibus egerit quendam baptiſmatis candidatum.

Scottorum & Atticorũ ritu.] Hic uarius habetur in exemplaribus locus. Fortè legendum, Scottorum & Aſotorum ritu, ut intelligamus barbariſſimas nationes, quæ ſine legibus uiuant, adeo ut nec matrimonia nouerint. Plutarchus ſcribit, Hyrcanos ante aduentũ Alexandri Magni neſciſſe matrimonia. Et Aſotorũ luxuries etiã in prouerbium abiit. Menthã & anethũ.] Matthæus anethum ponit, Lucas rutam. Te ſudantẽ ad coitũ.] Quidã pro coitum, ſcortũ habent. Ego pro ſudantem, ſubantem lego. Nam apparet facile uerbũ hoc à ſciolo quopiã immutatũ fuiſſe. Eſt autẽ ſubare, ſuum ritu moliri, & ſonare in coitu. Vtitur hoc uerbo Horatius in Odis, & diuus Hieronymus alibi. Et hęc quidẽ fuiſtis.] Legendũ eſt, & hæc quidam: quod Græce eſt τινὲς, quod nihil habet cõmune cum quidem, id eſt, μὲν. Hydropas & Lymphaticos.] Quidam codex habebat hydrophabas: ex quo legendum conijcio hydrophobos. ὑδροφόβοι dicuntur Græce morſi à cane rabido, quod hi aquam horreant. Et Lymphatici dicuntur inſani, & hoc ab aqua: unde quidam eam inſaniam contrahi putant.

Allophyli.] Id eſt, diuerſæ nationis. Nam φῦλον natio, ſiue genus, & ἄλλο aliud. Sobrium ſiue uigilantẽ.] Græce νηφάλιον, à uerbo νήφω, quod utrunq; ſignificat, & ſobriũ atq; abſtemiũ, & uigilantem, quod ebrij plerunq; dormitabũdi ſint, qui bibũt aquã minimi ſomni. Quin & νηφάλια dicebantur olim ſacra, quæ abſq; uino peragebantur: nec libabat quicq; præter aquam. Ἔπίτασις.] Id eſt, intẽſio, hoc eſt, exaggeratio, ab ἐπιτείνω, intendo. Plus enim eſt, ornatũ eſſe uirtutibus q; carere uitijs.

In aurigarũ morem.] Intelligit, ni fallor, aurigas certaminũ equeſtriũ, qui populi fauorẽ aliquãdo pecunia redimebãt. Quod minime impetrant.] Itaq; plerique codices habẽt, ſed deprauate: legendũ eſt, mimi impetrant. Mimi, id eſt, hiſtriones geſtibus impetrant, ut ſibi populus faueat: non etiam numerant, ut quidam faciunt epiſcopi. Et mimi habetur in quibuſdam exemplaribus emendatioribus.

ANTIDOT. [redacted]

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Ruffinus ſubornarat Magnum quendam oratorem Romanum, qui quærat ab Hieronymo, cur libris eccleſiaſticis admiſceret literas ethnicorum, & ſacra prophanis contaminaret. Huic rationem reddit, oſtenditq; quatenus id liceat, & quorum exemplo id faciat.

HIERONYMVS MAGNO ORATORI ROMANO.

SEbeſium noſtrũ tuis monitis profeciſſe, nõ tam epiſtola tua quàm ipſius pœnitudine didicimus. Et mirũ in modũ, plus correptus placuit, quàm errans læſerat. Certauerunt inter ſe indulgentia parentis, et filij pietas: dum alter præteritorũ nõ meminit, alter in futurum quoq; officia pollicetur. Vnde et mutuo nobis tibiq; gaudendum eſt: quia nos filium recepimus, tu diſcipulum comprobaſti. Quod aũt quęris in calce epiſtolæ tuæ: cur in opuſculis noſtris, ſecularium literarum interdũ ponamus exempla: & candorem eccleſię, ethnicorum ſordibus polluamus. Reſponſum breuiter habeto. Nũquam hoc quæreres, niſi te totum Tullius poſſideret, ſi ſcripturas ſanctas legeres, ſi interpretes earum, omiſſo Volcatio euolueres. Quis enim neſciat & in Moyſe, & in prophetarum uoluminibus quædam aſſumpta de gentilium libris, & Solomonem philoſophis Tyri, & nonnulla propoſuiſſe, & aliqua reſpondiſſe? Vnde in exordio prouerbiorum commonet, ut intelligamus ſermones prudentiæ, uerſutiasq; uerborum, parabolas, & obſcurum ſermonem, dicta ſapientum, & ænigmata quæ proprie dialecticorum & philoſophorum ſunt. Sed & Paulus apoſtolus Epimenidis poetæ abuſus uerſiculo eſt, ſcribens ad Titum: Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί. id eſt, Cretenſes ſemper mendaces, malæ beſtiæ, uentres pigri. Cuius heroici hemiſtichium poſtea Callimachus uſurpauit. Nec mirum ſi apud Latinos metrum non ſeruet, ad uerbum expreſſa translatio, cum Homerus eadem lingua uerſus in proſam, uix cohęreat. In alia quoque epiſtola, Menandri ponit ſenarium: φθείρουσιν ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί. id eſt: Corrumpunt enim mores bonos colloquia mala. Et apud Athenienſes in Martis curia diſputans, Aratum teſtem uocat. Ipſius enim & genus ſumus, quod Græce dicitur: τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν. Et eſt clauſula uerſus heroici. Ac ne parum hoc eſſet, ductor Chriſtiani exercitus & orator inuictus pro Chriſto cauſam agens: etiam inſcriptionem fortuitam, arte torquet in argumentum fidei. Didicerat enim à uero Dauid, extorquere de manibus hoſtium gladium, & Goliæ ſuperbiſſimi caput proprio mucrone truncare. Legerat in Deuteronomio domini uoce præceptum, mulieris captiuæ radendum caput, ſupercilia, omnes pilos & ungues corporis amputandos, & ſic eam habendã in coniugio. Quid ergo mirum, ſi ſapientiam ſecularem propter

A pter eloquij uenuſtatem, & membrorum pulchritudinem, de ancilla atque captiua Iſraelitidem facere cupio? Et ſi quicquid in ea mortuum eſt, idololatriæ, uoluptatis, erroris, libidinum, 2 uel præcido, uel rado: & mixtos puriſsimo corpori uernaculos ex ea genero domino Sabaoth? Labor meus in familiam Chriſti proficit: ſtuprum in alienam, auget numerum conſeruorum. Oſee accepit uxorem fornicariam Gomer filiam Debelaim, & naſcitur ei de meretrice filius Iezrael, qui uocatur ſemen Dei. Eſaias nouacula acuta barbam & crura radit peccantium. Et Ezechiel in typo fornicantis Hieruſalem tondet cæſariem ſuam: ut quicquid in ea abſque ſenſu & uita eſt, auferatur. Cyprianus uir eloquentia pollens & martyrio, Firmiano narrante mordetur, cur aduerſus Demetrianum ſcribens, teſtimonijs uſus ſit prophetarum & apoſtolorum, quæ ille ficta & commenticia eſſe dicebat: & non potius philoſophorum & poetarum, quorum autoritati ut ethnicus contraire non poterat. Scripſerunt contra nos Celſus atque Porphyrius: priori Origenes, alteri Methodius, Euſebius & Apollinarius fortiſsime reſponderunt. Quorum Origenes octo ſcripſit libros. Methodius uſque ad decem millia procedit uerſuum. Euſebius & Apollinarius uigintiquinque & triginta uolumina condiderunt. Lege eos & inuenies nos comparatione eorum imperitiſsimos: & poſt tanti temporis ocium, uix quaſi per ſomnium quod pueri didicimus, recordari. Iulianus Auguſtus ſeptem libros in expeditione Parthica, aduerſum Chriſtum euomuit: & iuxta fabulas poetarum, ſuo ſe enſe lacerauit. Si contra hunc ſcribere tentauero, puto interdices mihi ne rabidum canem, philoſophorum et Stoicorum doctrinis, id eſt, Herculis claua repercutiã: quanquam Nazarenum noſtrum, et (ut ipſe ſolebat dicere) Galilæum ſtatim in prælio ſenſerit: & mercedem linguæ putidiſsimæ, contumelijs perfoſſus acceperit. Ioſephus antiquitatem approbans Iudaici populi duos libros ſcripſit contra Appionem Alexandrinum grammaticum: & tanta ſecularium profert teſtimonia, ut mihi miraculum ſubeat, quomodo uir Hebræus & ab infantia ſacris literis eruditus, cunctam Græcorũ bibliothecam euoluerit. Quid loquar de Philone, quem uel alterum uel ſecundum Iudæum Platonem critici pronunciant? Curram per ſingulos. Quadratus apoſtolorum diſcipulus, et Athenienſis pontifex eccleſiæ, nónne Adriano
B principi, Eleuſinæ ſacra inuiſenti, librum pro noſtra religione tradidit? Et tantæ admirationi omnibus fuit, ut perſecutionem grauiſsimam, illius excellens ſedaret ingenium. Ariſtides philoſophus, uir eloquentiſsimus, eidem principi apologeticum pro Chriſtianis obtulit, contextum philoſophorum ſententijs: quem imitatus poſtea Iuſtinus, & ipſe philoſophus, Antonino Pio et filijs eius ſenatuiq; librum contra gentiles tradidit, defendens ignominiam crucis, et reſurrectionem Chriſti tota prædicans libertate. Quid loquar de Melitone Sardenſi epiſcopo? Quid de Apollinario Hieropolitanæ eccleſiæ ſacerdote, Dionyſioq; Corinthiorum epiſcopo, et Tatiano, et Bardeſane, et Hirenæo Photini martyris ſucceſſore: qui hereſeon ſingularum uenena, ex quibus philoſophorum fontibus emanarint, multis uoluminibus explicarunt? Pantænus Stoicæ ſectæ philoſophus ob præcipuæ eruditionis gloriam, à Demetriano Alexandriæ epiſcopo miſſus eſt in Indiam, ut Chriſtum apud Brachmanas, & illius gentis philoſophos prædicaret. Clemens Alexandrinæ eccleſiæ presbyter, meo iudicio omnium eruditiſsimus, octo ſcripſit Stromatum libros, & totidem ὑποτυπώσεων, et alium contra gentes, pædagogi quoque tria uolumina. Quid in illis indoctum, imò quid non è media philoſophia eſt? Hunc imitatus Origenes, decem ſcripſit Stromateas, Chriſtianorum & philoſophorum inter ſe ſententias comparans: et omnia noſtræ religionis dogmata de Platone & Ariſtotele, Numenio, Cornutoq; confirmans. Scripſit & Miltiades contra gentes uolumen egregiũ. Hippolytus quoq; & Apollonius, Romanæ urbis ſenatores, propria opuſcula condiderunt. Extant et Iulij Africani libri, qui temporum ſcripſit hiſtorias: et Theodori, qui poſtea Gregorius appellatus eſt, uiri apoſtolicorum ſignorum atque uirtutum, & Dionyſij Alexandrini epiſcopi: Anatolij quoque Laodicenæ eccleſiæ ſacerdotis, necnon presbyterorum Pamphili, Pierij, Luciani, Malchionis, Euſebij Cæſarienſis epiſcopi, & Euſtathij Antiocheni, & Athanaſij Alexandrini: Euſebij quoque Emiſeni, et Triphillij Cyprij, et Aſterij Scythopolitæ, & Serapionis confeſſoris: Titi quoque Boſtrenſis epiſcopi: Cappadocumq; Ba-

ſilij, Gregorij, Amphilochij: qui omnes in tantum philoſophorum doctrinis atque ſententijs c ſuos refarciunt libros, ut neſcias quid in illis primum admirari debeas, eruditionem ſeculi, an ſcientiam ſcripturarum. Veniam ad Latinos. Quid Tertulliano eruditius, quid acutius? Apologeticus eius & contra gentes libri, cunctam ſeculi obtinent diſciplinam. Minutius Felix cauſidicus Romani fori, in libro, cui titulus Octauius eſt: et in altero cõtra mathematicos, ſi tamen inſcriptio non mentitur autorem, quid gentilium ſcripturarum dimiſit intactũ? Septem libros aduerſus gentes Arnobius ædidit: totidemq; diſcipulus eius Lactantius, qui de ira quoque & opificio Dei duo uolumina condidit: quos ſi legere uolueris, dialogorum Ciceronis in eis ἐπιτομὴν reperies. Victorino martyri in libris ſuis licet deſit eruditio, tamen non deeſt eruditionis uoluntas. Cyprianus quod idola dij non ſint, qua breuitate, qua hiſtoriarum omniũ ſcientia, quorum uerborum & ſenſuum ſplendore perſtrinxit? Hilarius meorum confeſſor temporum & epiſcopus, duodecim Quintiliani libros & ſtylo imitatus eſt, & numero: breuiq; libello quem ſcripſit contra Dioſcorum medicum, quid in literis poſſit, oſtendit. Iuuencus preſbyter, ſub Conſtantino hiſtoriam domini ſaluatoris uerſibus explicauit: nec pertimuit Euangelij maieſtatem ſub metri leges mittere. De cæteris uel mortuis uel uiuentibus taceo: quorum in ſcriptis ſuis & uires manifeſtæ ſunt & uoluntas. Nec ſtatim praua opinione fallaris, contra gentes hoc eſſe licitum, in alijs diſputationibus diſſimulandum: quia omnes penè omnium libri, exceptis his qui cum Epicuro literas non didicerunt, eruditionis doctrinæq; pleniſsimi ſunt. Quanquam ego illud magis reor, quod dictanti uenit in mentem, non te ignorare quod ſemper à doctis uiris uſurpatum eſt: ſed per te mihi proponi ab alio quęſtionem, qui forte propter amorem hiſtoriarum Salluſtij, Calphurnius cognomento Lanarius ſit. Cui quæſo ut ſuadeas, ne ueſcentium dentibus edentulus inuideat: & oculos caprearum, talpa contemnat. Diues (ut cernis) ad diſputandum materia, ſed iam epiſtolaris anguſtia finienda eſt.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

D

Miſſo Volcatio euolueres.] Volcatius cõmentaria ſcripſit in Ciceronẽ, ut teſtatur Seneca. Pro Volcatio quidam inepti ſuppoſuerãt ſupercilio. O audaciã, ſtatim mutare, quod non intelligas. Dialecticorũ.] Ad hos refert uerſutias argutiarum propter elenchos. 1

Ad Titum.] Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί. id eſt, Cretenſes ſemper mendaces, malæ beſtiæ, uentres inertes. Θηρίον proprie beſtiam ſignificat noxiam, ut uiperã, crocodilum. Et ipſos uentres uocat, homines uẽtri deditos. Hic uerſus celebris factus eſt ſyllogiſmo, qui uocatur ψευδόμενος, id eſt, mentiens: hunc enim in exemplum adducunt. Ponit ſenariũ.] Nam eſt iambicus trimeter: φθείρουσιν ἤθη χρηθ' ὁμιλίαι κακαί, id eſt, Mores probos colloquia corrumpunt mala. Quod Græce dicitur: τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν. Id eſt: Huius enim & genus ſumus: eſt hemiſtichiũ Arati in Phænomenis, quod opus adhuc extat. Inſcriptionem fortuitam.] Quia inuenerat Athenis aram inſcriptam, Ignoto Deo. Eſt autem maxime rhetoricum, cum id quod ſuademus ut fiat, iam factũ eſſe dicamus. Suadeo ut colatis Deum, quem iam colitis, ſed ignotũ. Itẽ de Leone narrat Philoſtratus, cum prodiſſet ad populum ſuaſurus cõcordiam, ſtatimq; populus riſiſſet obeſum, ut erat. Ridetis, inquit? Eſt mihi uxor me craſſior, tamen unus lectulus capit concordes: diſcordes ne tota quidem domus. Atq; ita fortuitũ riſum uertit in argumentum ſuadendæ concordiæ. Et mixtos.] Græci miſceri pro coire dicunt, quod & hic ſignificat. 2 Vernaculos.] Vernas uernaculos uocat. Verna ſeruus eſt domi tuæ natus: quod genus ſeruorũ ſimillimum erat liberis. Contumelijs perfoſſus.] Quid eſt contumelijs perfoſſus, an magnũ ſi quis illi beluæ maledixerit? Legendum igitur, conto perfoſſus: ſic enim ſcribit Oroſius, dum poſt ſceleratiſſimum uotum, quo monachos & epiſcopos omnes incendio deſtinarat, ab obuio quodam equite conto ictus interijt. Vel alterum uel ſecundum Iudæum.] Codices diſſident. Legendum cenſeo: uel alterum, uel Iudæum Platonem.

Critici.] Critici uocabantur cenſores alienorum operum, à κρίνω iudico. Ὑποτυπώσεων.] In quibuſdam libris additum eſt, id eſt, diſpoſitionum: opinor legendum, expoſitionum. Nam ὑποτύπωσις eſt, cum res explicatur & oculis proponitur. In eis ἐπιτομήν.] Id eſt, compendium, ſiue abbreuiationem. Calphurnius.] Sæpius inculcat hunc Calphurnium Saluſtianum, nec adhuc liquet quiſnam ſit, niſi quod à calidis furnis & lanionibus dicta uidentur cognomina, ut luxurioſum intelligas ſimul & ferocem ac tyrannicum. Ruffinum enim, opinor, notat.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Refellit eorum errorem, qui diaconum presbytero æquabant, oſtendens quid ſit diſcrimínis inter epiſcopum, ſacerdotem, presbyterum & diaconum.

Hieronymus

A 1 LEgimus in Esaia: Fatuus fatua loquetur. Audio quendam in tãtam erupisse uecordiam, ut diaconos presbyteris, id est, episcopis anteferret. Nam cum Apostolus perspicue doceat eosdem esse presbyteros quos episcopos: quid patitur mensarum & uiduarum minister, ut supra eos se tumidus efferat, ad quorum preces Christi corpus sanguisq; conficitur? Quæris autoritatem? Audi testimonium. Paulus & Timotheus serui Christi Iesu, omnibus sanctis in Christo Iesu, qui sunt Philippis, cum episcopis & diaconis. Vis & aliud exemplum? In Actibus apostolorum, ad unius ecclesiæ sacerdotes ita Paulus loquitur: Attendite uobis & cuncto gregi, in quo uos spiritus sanctus posuit episcopos, ut regeritis ecclesiam Domini, quam acquisiuit sanguine suo. Ac ne quis contentiose in una ecclesia plures episcopos fuisse contendat, audi et aliud testimonium, in quo manifestissime comprobatur eundem esse episcopum atque presbyterum. Propter hoc reliqui te in Creta, ut quæ deerant corrigeres, et constitueres presbyteros per ciuitates, sicut & ego tibi mandaui. Si quis est sine crimine, unius uxoris uir, filios habens fideles, non in accusatione luxuriæ, aut non subditos. Oportet enim episcopum sine crimine esse, quasi Dei dispensatorem. Et ad Timotheum: Noli negligere gratiam quæ in te est, quæ tibi data est prophetiæ, per impositionem manuum presbyterij. Sed & Petrus in prima epistola: Presbyteros, inquit, in uobis precor compresbyter, & testis passionum Christi, & futuræ gloriæ quæ reuelanda est, particeps, regere gregem Christi, & inspicere non ex necessitate, sed uoluntarie iuxta Deum.
2 Quod quidem Græce significantius dicitur ἐπισκοποῦντες, id est, super intendentes: unde et nomen episcopi tractum est. Parua tibi uidentur tantorum uirorum testimonia? Clangat tuba euangelica, filius tonitrui, quem Iesus amauit plurimum: qui de pectore saluatoris doctrinarum fluenta potauit: Presbyter, electæ dominæ et filijs eius, quos ego diligo in ueritate. Et in alia epistola: Presbyter, Caio charissimo, quem ego diligo in ueritate. Quod autem postea unus electus est, qui cæteris præponeretur, in schismatis remedium factum est: ne unusquisque ad se trahens Christi ecclesiam rumperet. Nam et Alexandriæ à Marco euangelista usque ad Heraclam et Dionysium episcopos, presbyteri semper unum ex se electum, in excelsiori gradu collocatum, episcopum nominabant: quomodo si exercitus imperatorem faciat: aut diaconi eligant de se, quem industrium nouerint, et archidiaconum uocent. Quid enim facit excepta ordinatione episcopus, quod presbyter non faciat? Nec altera Romanæ urbis ecclesia, altera totius orbis existimanda est. Et Galliæ, et Britannie, et Africa, et Persis, et Oriens, et India, et omnes barbaræ nationes, unum Christum adorant: unam obseruant regulam ueritatis. Si autoritas quæritur, orbis maior est urbe. Vbicunque fuerit episcopus, siue Romæ, siue Eugubij, siue Constantinopoli, siue Rhegij, siue Alexandriæ, siue Tanis: eiusdem meriti, eiusdem est et sacerdotij. Potentia diuitiarum, et paupertatis humilitas, uel sublimiorem uel inferiorem episcopum non facit. Cæterum omnes apostolorum successores sunt. Sed dicis, quomodo Romæ ad testimonium diaconi presbyter ordinatur? Quid mihi profers urbis consuetudinem? Quid paucitatem, de qua ortum est supercilium, in leges ecclesiæ uindicas? Omne quod rarum est, plus appetitur. Pulegium apud Indos pipere pretiosius est. Diaconos paucitas honorabiles, presbyteros turba contemptibiles facit. Cæterum etiam in ecclesia Romæ, presbyteri sedent, et stant diaconi: licet paulatim increbrescentibus uitijs, inter presbyteros absente episcopo sedere diaconum uiderim: et in domesticis conuiuijs, benedictiones presbyteris dare. Discant qui hoc faciunt non se recte facere, et audiant apostolos: Non est dignum, ut relinquentes uerbum Dei, ministremus mensis. Sciant quare diaconi constituti sint. Legant Acta apostolorum, recordentur conditionis suæ. Presbyter et episcopus aliud ætatis, aliud dignitatis est nomen. Vnde et ad Titum, et ad Timotheum de ordinatione episcopi et diaconi dicitur: de presbyteris omnino reticetur: quia in episcopo et presbyter continetur. Qui prouehitur, de minori ad maius prouehitur. Aut igitur ex presbytero ordinetur diaconus, ut presbyter minor diacono comprobetur, in quem crescit ex paruo: aut si ex diacono ordinatur presbyter, nouerit se lucris minorem, sacerdotio esse maiorem. Et ut sciamus traditiones apostolicas sumptas de uete-

ri testamento, quod Aaron et filij eius atque leuitæ in templo fuerunt, hoc sibi episcopi et presbyteri et diaconi uendicent in ecclesia.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

LEgimus in Esaia.] Nempe cap. xxxij. Fatuus enim fatua loquetur, & cor eius uana intelliget. Eandem sententiam totidem uerbis extulit Euripides: Μωρὰ γὰρ μωρὸς λέγει, id est, stultus enim stulta loquitur. Quid patitur.] Græcam loquendi figuram haud scio imprudens expressit Hieronymus, τί ἔπαθεν, id est, quid illi accidit: ita loquimur, cum rem nouam & absurdam significamus. Et uiduarũ minister.] Locus est in Actis apostolorum cap. vi. de creatis septem diaconis: qui, quo quietiores essent apostoli, mensæ ministrauerunt: unde διάκονος Græce minister appellatur. Verum hic locus mihi uidetur non uacare mendo: quanquã consentientibus exemplaribus, nolui mutare scripturam: nec enim legimus diaconos ministrasse uiduis magis quàm cæteris Christianis. Fortasse legendum, mensarum minister, & uiduarũ successor, aut tale quippiam. Siquidem hinc orta fuit diaconorum institutio, quod crescente discipulorum multitudine, natum sit murmur Græcorum aduersus Hebræos, quod illorum uiduæ despiceretur in quotidiano ministerio, cum apostoli suas quasdam circũducerent: ut indicat & Paulus in priore epistola ad Corinth. cap. ix. Nunquid non habemus potestatem circumducendi sororem mulierculam, sicut & cæteri apostoli, & fratres domini & Cephas? Atque ob hanc causam, exclusis, ut apparet, à ministerio uiduis, ordinati sunt diaconi. Et inspicere, non ex.] In prima epist. Petri cap. v. Sed uidetur Hieronymus paulo aliter legisse, quàm nostra habent exemplaria, in quibus scriptũ est: ποιμάνατε ἐπισκοποῦντες, id est pascite inspicientes. Quanq; neutrum uerbum cõmode Latinis reddi poterat. Neque enim ποιμαίνειν simpliciter est pascere, seu regere, sed pascere gregem: & ἐπισκοπεῖν non est inspicere cognoscendi causa, quod ea uox significat Latinis, sed aduigilare, ut de necessarijs prouideas. Heraclam.] Hic fuit unus ex Origenis discipulis, qui post Demetrium Alexandrinæ ecclesiæ præfectus fuit. Romæ siue Eugubij.] Oppidorũ nomina sunt diuersis dissita locis. Eugubium in Italia est, Constantinopolis in Thracia, prius dicta Byzãtium: Rhegium in Brutia, siue in agro Brutiorũ, adhærens Italiæ, Alexandria & Tanis in Aegypto: sed ita uidetur coniunxisse, ut semper celebri urbi frigidũ aliquod oppidulũ opponat, Eugubiũ Romæ, Cõstantinopolim Rhegio, quibus hoc cõmune est, quod utraq; est littoralis. Alexandriã Tani. Colligit enim episcopi dignitatem, non æstimari magnitudine ditionis, sed merito uitæ officio omnes esse æquales. Pulegiũ apud Indos.] Pulegiũ herba est, in Italia uilis, quod illic passim nascatur: apud Indos carissima, quod illic non proueniat. Contra piper apud Indos uile, quod illic plurimũ est: à nobis magno emitur, quia rarum.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Origenes, ex sententia Platonis, permittebat sapienti bonoq; uiro mendaciũ, modo salutare ijs, quorũ gratia fieret. Et Hieronymus non caruit omnino suspicione Origenici dogmatis. Nam huius sequutus sententiã in cõmentarijs quos ædidit in epistolam ad Galatas scripserat, utroq; Petrum ac Paulum, pro tempore simulatione usos: Petrum cum se subduceret à mensa, superuenientibus Hebræis: Paulum, cum illum in os acriter obiurgaret, ut per eum alios deterreret. Augustinus igitur adhuc iuuenis, blande quidem, sed tamen suspiciose Hieronymum admonet de hac re, negans in literis diuinis ullam mendacij suspicionem esse recipiendam. Deinde non probat eius translationẽ ex Hebraica ueritate, quod nefas esse duceret usquam à Septuaginta discedere autoritate.

AVGVSTINVS HIERONYMO.

NVnquam æque quisquam tam facile cuilibet facie innotuit, quàm mihi tuorum in domino studiorum quieta lætitia, & uere exercitatio liberalis. Quanquam ego percupiam omnino te nosse, tamen exiguum quiddam tui minus habeo, præsentiam uidelicet corporis: quam ipsam etiam postea quàm te beatissimus nunc

A nunc episcopus, tunc uero iam episcopatu dignus, frater Alipius uidit, remeansq; à me ui
sus est: negare nō possum, magna ex parte mihi esse relatu eius impressam: & ante reditū
cum te ille ibi uidebat, & ego uidebā, sed oculis eius. Non enim animo me atq; illum, sed
corpore duos, qui nquerit dixerit, cōcordia duntaxat & familiaritate fidissima: non meri-
tis, quib. ille antecellit. Quia ergo me primitus cōmunione spiritus, quo in unū nitimur:
deinde illius ex ore iam diligis, nequaq; impudenter, quasi aliquis ignotus, cōmendo ger
manitati tuæ fratrē Profuturū, quem nostris conatibus, deinde adiutorio tuo uerè pro-
futurū speramus: nisi fortè quod talis est, ut ipse tibi per eum fiam cōmendatior, q; ille per
me. Hactenus fortasse scribere debuerā, si esse uellem epistolarū solennium more conten-
tus. Sed scatet animus in loquelas cōmunicandas tecum de studijs nostris, quæ habemus
in Christo Iesu Domino nostro: qui nobis multas utilitates & uiatica quædam demōstra
uit itineris, & iam per tuam charitatē non mediocriter ministrare dignatur. Petimus ergo,
& nobiscū petit omnis Africanarū ecclesiarū studiosa societas, ut in interpretandis eorum
libris, qui Græcè scripturas nostras q; optimè tractauerunt, curam atq; operā impendere
non graueris. Potes enim efficere, ut nos quoq; habeamus illos tales uiros: & unum po-
tissimū, quem tu libentius in tuis literis sonas. De uertendis autē in linguam Latinam san
ctis literis canonicis laborare te nollem, nisi eo modo quo Iob interpretatus es: ut signis
adhibitis, quid inter hanc tuam & Septuaginta, quorū est grauissima autoritas, interpre-
tationem distet, appareat. Satis aūt nequeo mirari, si aliquid adhuc in Hebraicis literis &
exemplaribus inuenitur, quod post interpretes illius linguæ peritissimos fugerit. Omit-
to enim Septuaginta, de quorum uel consilij, uel maiore spiritus concordia, quasi unus
homo esset, non audeo in aliquam partem certam ferre sententiam, nisi quod eis præmi-
nentem autoritatem in hoc munere sine controuersia tribuendam existimo. Illi me plus
mouent, qui cum posteriores interpretarentur, & uerborum locutionumq; Hebræarum
uiam atq; regulas mordicus (ut fertur) tenerent, non solum inter se non consenserunt,
B sed etiam reliquerunt multa, quæ tanto post eruenda & prodenda remanerent. Si enim
obscura sunt, te quoq; in illis falli potuisse creditur. Si autem manifesta, superfluum est te
uoluisse explanare, quod illos latere non potuit. Huius igitur rei pro tua charitate exposi
tis causis, certum me facias obsecrauerim. Legi etiam quædam scripta, quę tua dicerentur,
in epistolas apostoli Pauli, quarum unam ad Galatas, cum enodare uelles: uenit in manus
locus ille, quo apostolus Petrus à pernicioſa simulatione reuocatur. Ibi patrocinium men
dacij susceptum esse, uel abs te tali uiro, uel à quopiam, si alius illa scripsit: fateor non me-
diocriter doleo, donec refellantur, si fortè refelli possunt, ea quæ me mouent. Mihi enim
uidetur exitiosissimè credi aliquod in sanctis libris haberi mendaciū: id est eos homines,
per quos nobis illa scriptura ministrata est atq; conscripta, aliquid in suis libris fuisse men
titos. Alia quippe quæstio est: Sit ne aliquando mētiri uiri boni: & alia quæstio est, Vtrū
scriptorē sanctorum scripturarū mentiri oportuerit: imò uero non alia, sed nulla est quæ- als sanctarū
stio. Admisso enim semel in tantū autoritatis fastigiū officioso aliquo mendacio, nulla il-
lorum librorū particula remanebit, quæ nō ut cuiq; uidebitur, uel ad mores difficilis, uel
ad fidem incredibilis, eadem pernicioſissima regula ad mentientis autoris consilium offi
ciumq; referatur. Si enim mentiebatur apostolus Paulus, cum apostolū Petrū obiurgās,
diceret: Si tu, cum sis Iudæus, gentiliter & non Iudaicè uiuis, quemadmodū cogis gentes
Iudaizare? & recte illi uidebatur Petrus fecisse, quem nō recte dixisse & dixit & scripsit,
ut quasi animos tumultuantiū deliniret: quid respondebimus, cum exurrexerint peruersi
homines, prohibentes nuptias, quos futuros ipse prænunciauit: & dixerint, totum illud
quod idem Apostolus de matrimoniorū iure firmando loquutus est: propter homines
qui in dilectione coniugum tumultuari poterant, fuisse mentitum: scilicet non quod hoc
senserit, sed ut illorū placaretur aduersitas? Non enim opus est multa cōmemorare. Pos-
sunt enim uidere etiam de laudibus Dei esse officioſa mendacia, ut apud homines pigrio
res dilectio eius ardescat, atq; ita nusquā certa erit in sanctis literis castæ ueritatis autori-

tas. Nonne attendimus eundem Apostolum, cum ingenti cura ueritatis commendandæ dicere: Si autem Christus non resurrexit, inanis est prædicatio nostra, inanis est & fides uestra. Inuenimur autem & falsi testes Dei: quia testimoniū diximus aduersus Deū, quod suscitauit Christum, quem nō suscitauit. Si quis huic diceret: Quid in hoc mendacio pernе horrescis, cum id dixeris, quod etiam si falsum sit, ad laudem Dei maxime pertinet: nónne huius detestatus insaniam, quibus posset uerbis & significationibus in lucem penetralia sui cordis aperiret, clamans non minore, aut fortasse etiam maiore scelere in Deo laudari falsitatem, quàm ueritatem uituperari: Agendum est igitur, ut ad cognitionem scripturarum diuinarum talis homo accedat, qui de sanctis libris tam sanctè & ueraciter æstimet, ut nolit aliqua eorū parte delectari per officiosa mendacia: potiusq; id quod non intelligit, transeat, quàm cor suum præferat illi ueritati. Profecto enim cum hoc dicit, credi sibi expetit: & id agit, ut diuinarum scripturarum autoritatibus non credamus. Et ego quidem qualibuscunq; uiribus, quas Dominus suggerit, omnia illa testimonia quæ adhibita sunt astruendæ utilitati mendacij, aliter oportere intelligi ostenderem: ut ubiq; eorum firma ueritas doceretur. Quàm enim testimonia mendacia esse non debent, tam non fauere mendacio. Sed hoc intelligentiæ tuæ relinquo. Admota enim lectioni diligentiori consideratione, multo id fortasse facilius uidebis, quàm ego. Ad hanc autem considerationem coget te pietas, qua cognoscis fluctuare autoritatem scripturarum diuinarum: ut in eis quod uult quisq; credat: quod non uult, non credat: si semel fuerit persuasum, aliqua ratione illos uiros per quos nobis hæc ministrata sunt, in scripturis suis officiose potuisse mentiri: nisi fortè regulas quasdam daturus es, quibus nouerimus ubi oportet mentiri, & ubi non oporteat. Quod si fieri potest, nullo modo mendacibus dubijsq; rationibus id explices quæso. Nec me onerosum, aut impudentem iudices, per humanitatem ueracissimam Domini nostri. Nam ut non dicam nulla, certe non magna culpa, meus error ueritati fauet: si recte in te ueritas potest fauere mendacio. Multa alia cum synceriſsimo corde tuo loqui cuperem, & de Christiano studio conferre, sed huic desiderio meo D nulla epistola satis est. Vberius idipsum possem per fratrem Profuturum, quem miscendum & alendum dulcibus atq; utilibus sermocinationibus tuis misisse me gaudeo. Et tamen quantum uellem, nec ipse quod eius pace dixerim, forsitan capit: quanquam nihilo me illi prætulerim. Ego enim me fateor tui capaciorem, sed ipsum uideo fieri pleniorem, quo me sine dubitatione antecellit: & posteaquā redierit, quod Domino adiuuante prosperato fiat cursu, cum eius pectoris abs te cumulati particeps futuro, non est impleturus quod in me adhuc uacuum erit, atq; auidum sensuum tuorū. Ita fiet, ut & ego etiam tunc egentior sim, ille copiosior. Sanè idem frater aliqua scripta nostra fert secū, quibus legendis si dignationem exhibueris; etiam synceram fraternamq; seueritatem adhibeas quæso. Non enim aliter intelligo quod scriptum est: Emendabit me iustus in misericordia, & arguet me: oleum autē peccatoris non impinguet caput meum: nisi quia magis amat obiurgator sanans, q̄ adulator ungens caput. Ego autem difficillime bonus iudex lego quod scripserim, sed aut timidior recto, aut cupidior. Video etiam interdum uitia mea, sed ea malo audire à melioribus, ne cum me recte fortasse reprehendero, rursus mihi blandiar, & meticulosam mihi uidear in me potius quàm iustam tulisse sententiam.

SCHOLIVM PRAECEDENTIS EPISTOLAE.

Regulas mordacius (ut fertur) tenerent.] Refragantibus licet omnibus exemplaribus, lego mordicus, pro mordacius. Nam mordicus tenere dicimur, quod pertinacius tenemus: non unguibus solū, uerum & dentibus. Neq; uero mihi displicuerit, si pro uiam, uim legamus.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Iterum de eadem re scribit, ostendens eum Pauli locum alia ratione potuisse exponi.

AVGVSTINVS HIERONYMO.

HAbeo gratiam, quod pro subscripta salutatione, mihi plenam epistolam reddidisti, sed breuiorē multo quàm ex te uellem suscipere tali uiro, à quo tempora quanta

A quantalibet occupet,nullus sermo prolixus est. Quanquã itaq; nos negociorũ alienorũ, eorumq; secularium curis circunstemur ingentibus,tamẽ epistolæ tuæ breuitati facile non ignoscerẽ,nisi cogitarẽ quàm pauciorib. uerbis meis crederetur. Quare aggredere quæso istam nobiscum literariã collocutionem, ne multum ad nos disiungendos liceat absentię corporali,quanq; simus in Domino spiritus unitate cõiuncti,etiam si ab stylo quiescamus atq; taceamus. Et libri quidem, quos de horreo dominico elaborasti,penè totum nobis te exhibent. Si enim propterea te non nouimus, quia faciẽ corporis tui non uidimus, hoc modo nec ipse te nosti,nam tu quoq; non uides eam. Si aũt tibi non ob aliud notus es,nisi quia nosti animũ tuum,& nos eum non mediocriter nouimus in literis tuis,in quibus benedicimus Dominũ,quod tibi & nobis omnibusq; fratribus qui tua legunt,te talem dedit. Liber quidã tuus inter cætera nõ diu est quod uenit in manus nostras: quæ sit eius inscriptio,nescimus adhuc. Non enim hoc codex ipse,ut assolet,in liminari pagina prætendebat. Epitaphiũ tamẽ appellari dicebat frater,apud quẽ inuentus est: quod ei nomen tibi placuisse ut inderetur crederemus,si eorum tantum hominum,uel uitas,uel scripta legissemus,qui iam defuncti essent. Cum uero multorũ & eo tempore quo scribebatur, & nunc usq; uiuentium, ibi commemorentur opuscula: miramur cur hunc titulum uel imposueris, uel imposuisse credaris. Tamen utiliter à te conscriptum eundem librum satis approbamus. In expositione quoq; epistolę Pauli apostoli ad Galatas,inuenimus aliquid quod nos multũ moueat. Si enim ad scripturas sanctas admissa fuerint,uelut officiosa mendacia,quid in eis remanebit autoritatis? Quæ tandem de scripturis illis sententia proferetur, cuius pondere contentiosæ falsitatis subruatur improbitas? Statim enim ut protuleris,si aliter sapit qui contra nititur, dicet illud quod prolatum erit, honesto aliquo officio scriptorem fuisse mentitum. Vbi enim hoc non poterit: si poterit in ea narratione,qua exorsus Apostolus ait: Quę autem scribo uobis,ecce coram Deo quia nõ mentior,credi affirmariq; mentitus,eo loco ubi dixit de Petro & Barnaba: Cum uiderẽ, quia
B nõ recte ingrediebantur ad ueritatẽ Euangelij? Si enim recte ingrediebantur illi, iste mentitus est. si aũt ibi mentitus est,ubi uerum dixit? An ibi uerũ dixisse uidebitur, ubi hoc dixerit, quod lector sapit? Cum uero contra sensum lectoris aliquid occurrerit, officioso mendacio deputabitur? Non enim deesse poterunt causæ,cur existimetur non solum potuisse,uerumetiam debuisse mentiri: si huic regulæ conceditur locus. Non opus est hanc causam multis uerbis agere,præsertim apud te: cui sapiẽter prouidenti dictũ est satis. Nequaquam uero mihi arrogauerim,ut ingeniũ tuum diuino dono aureum, meis obolis ditare contendam: nec est quisquã te magis idoneus, qui opus illud emendet. Neq; enim à me docendus es,quomodo intelligatur quod idẽ dicit: Factus sum Iudæis tanq; Iudæus, ut Iudæos lucrifacerẽ,& cætera: quæ ibi dicuntur cõpassione misericordiæ, non simulatione fallaciæ. Fit enim tanquam ægrotus,qui ministrat ægroto, nõ cum se febres habere mentitur,sed cum animo condolentis cogitat, quemadmodũ sibi seruiri uellet, si ipse ægrotaret. Nam uticq; Iudæus erat,Christianus aũt factus,nõ Iudæorũ sacramenta reliquerat,quæ cõuenienter ille populus & legitimo tẽpore quo oportebat, acceperat. Sed ideo susceperat ea celebranda, cum iam Christi esset Apostolus, ut doceret non esse perniciosa his qui ea uellent,sicut à parentibus per legem acceperant,custodire,etiam cum in Christo credidissent: non tamen in eis iam constituerent spem salutis, quoniam per Dominũ Iesum salus ipsa,quæ ipsis sacramentis significabatur,aduenerat. Ideoq; gentibus, quod insuetos à fide reuocarent onere graui & nõ necessario,nullo modo imponenda esse censebat. Quapropter nõ ideo Petrũ emendauit, q; paternas traditiones obseruaret,quod si facere uellet,nec mendaciter,nec incongruè faceret: quamuis enim iam superflua, tamen solita non nocerent: sed quoniã gentes cogebat Iudaizare, quod nullo modo posset, nisi ea sic ageret,tanquã adhuc etiam post Domini aduentũ necessaria saluti forent,quod uehementer per apostolatũ Pauli ueritas disuasit. Nec apostolus Petrus hoc ignorabat,sed id faciebat timẽs eos qui ex circuncisione erant. Itaq; & ipse uerè correctus est, & Paulus

uera

uera narrauit:ne sancta scriptura, quæ ad fidem posteris edita est,admissa autoritate men C
dacij,tota dubia nutet ac fluctuet.Nō enim potest aut oportet literis explicari, quanta &
q̄p inexplicabilia mala cōsequātur,si hoc cōcesserimus.Posset aūt opportunè minusq̄ pe
riculose demōstrari,si corā inter nos colloqueremur. Hoc ergo Iudæorū Paulus dimise-
rat quod malū habebāt:& in primis illud,quod ignorātes Dei iustitiā,& suam iustitiā uo
lentes constituere,iustitiæ Dei non sunt subiecti.Deinde quod post passionē & resurre-
ctionem Christi,dato ac manifestato sacramento gratię secundum ordinē Melchisedech,
adhuc putabant uetera sacramenta,nō ex consuetudine solennitatis,sed ex necessitate sa-
lutis esse celebranda:quę tamen si nunc̄p fuissent necessaria,infructuose atq̄ inaniter pro
eis Machabæi matyres fierēt. Postremo illud, q̄p prædicatores gratiæ Christianos, Iudæi
tanc̄p hostes legis persequebantur.Hos itaq̄ atq̄ huiusmodi errores & uitia dicit se dāna
re,& ut stercora arbitratū,ut Christū lucrificaret: non obseruationes legis si more patrio
celebrarentur,sicut & ab ipso celebratæ sunt,sine ulla salutis necessitate:nō sicut Iudæi ce
lebrandas putabāt,aut fallaci simulatione, quod in Petro reprehēderat. Nam si propter-
ea illa sacramenta celebrauit:quia simulauit se Iudæū,ut illos lucrifaceret:cur nō etiam sa-
crificauit cum gentibus:quia his qui sine lege erāt,tanc̄p sine lege factus est: ut eos quoq̄
lucrifaceret:nisi quia & illud fecit,ut natura Iudæus: & hoc totū dixit,non ut fallaciter se
fingeret esse quod nō erat,sed ut misericorditer eis ita subueniendū esse sentiret, ac si ipse
in eodem errore laboraret:non scilicet mentientis astu,sed compatientis affectu:Sicut eo
ipso loco generaliter intulit:Factus sum infirmis infirmus:ut infirmos lucrifacerem: ut se-
quens conclusio, Omnibus omnia factus sum, ut omnes lucrifacerem: ad hæc referenda
intelligatur,ut cuiusq̄ infirmitatem tanquam in seipso miseratus appareat. Non enim &
cum diceret:Quis infirmatur:& ego nō infirmor?infirmitatem alterius simulasse potius,
quàm dissoluisse, uolebat intelligi. Quare arripe obsecro te ingenuā & uerè Christia-
nam cum charitate seueritatē,ad illud opus corrigendū atq̄ emendandū, & παλινῳδίαν,
ut dicitur,cane.Incomparabiliter enim pulchrior est ueritas Christianorum,quàm Hele- D
na Græcorum.Pro ista enim fortius nostri martyres aduersus hanc Sodomam,c̄p pro il-
la illi heroes aduersus Troiam dimicauerunt. Neq̄ ego hoc ideo dico, ut oculos cordis
recipias,quos absit ut amiseris,sed ut aduertas: quos cum habeas sanos & uigiles, nescio
qua dissimulatione auertisti: ut nō intenderes quæ consequantur aduersa, si semel credi-
tum fuerit,posse honestè atq̄ piè accipi, scriptorē diuinorum librorum in aliqua sui ope-
ris parte mentiri.Scripserā iam hinc aliquādo ad te epistolam,quę nō perlata est:quia nec
is perrexit,cui perferendam tradideram. Ex qua illud mihi suggestum est,cum ista dicta-
rem,quod in hac quoq̄ prætermittere nō debui: ut si alia est sententia tua,eadēq̄ est me-
lior, timori meo libenter ignoscas. Si enim aliter sentis,uerumq̄ tu sentis:nā nisi uerū sit,
melius esse nō potest:ut nō dicā nulla,certè non magna culpa,meus error ueritati fauet,si
recte in quoquā ueritas potest fauere mendacio.De Origene autē quod rescribere digna
tus es:iam sciebam nō tantum in ecclesiasticis literis,sed in omnibus recta & uera quę in-
uenerimus approbare atq̄ laudare,falsa uero & praua improbare atq̄ reprehēdere. Sed
illud de prudentia doctrinaq̄ tua desiderabam,& adhuc desidero,ut nota nobis facias ea
ipsa eius errata,quibus à fide ueritatis ille uir tantus recessisse cōuincitur.In libro etiā quo
cunctos quorū meminisse potuisti scriptores ecclesiasticos, & eorum scripta cōmemora-
sti,cōmodius ut arbitror fieret, si nominatis eis quos hæresiarchas esse nosti, quando ne 3
ipsos quidem prætermittere uolueris,subiungeres etiā in quibus cauendi essent: quanc̄p
nōnullos etiam prætermiseris,quod scire cuperē,quo consilio factum sit.Aut si illud uo-
lumen fortè onerare noluisti,ut commemoratis hæreticis,non adderes in quibus eos ca-
tholica damnarit authoritas: quæso ne graue sit literario labori tuo, quo nō mediocriter
per Domini nostri gratiam in Latina lingua sanctorū studia & accendisti & adiuuisti, id
quod tibi per humilitatem meam fraterna charitas indicit, ut si occupationes tuæ sinunt,
omnium hæreticorum peruersa dogmata, qui rectitudinem fidei Christianæ usque ad
hoc

A hoc tempus uel imprudentia, uel imperitia, uel peruicacia deprauare conati ſunt, uno libello breuiter digeſta edas, in notitiam eorum, quibus aut non uacat propter alia negocia, aut non ualent propter alienam linguam tam multa legere atq; cognoſcere. Diu te rogarem, niſi hoc ſoleret eſſe indicium minus de charitate præſumentis. Hunc interea fratrem noſtrum in Chriſto Paulum multum commendo benignitati tuæ, cuius in noſtris regionibus exiſtimationi bonum coram Deo teſtimonium perhibemus.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Cum non reſponderet Hieronymus, Auguſtinus eadem inculcat. Quod nouum teſtamentum ex Græcorum fontibus reſtituerit, probat. Cæterũ nolit idem fieri in ueteri teſtamento, ex Hebræorum literis: ac narrat, in urbe quadam periculoſum tumultum exortum inter epiſcopum ac populum, ob unam uoculam ab Hieronymo commutatam.

AVGVSTINVS HIERONYMŌ.

EX quo cœpi ad te ſcribere, ac tua ſcripta deſiderare, nunquã mihi melior occurrit occaſio, quàm ut per Dei ſeruum, ac miniſtrum fideliſsimum mihiq; chariſsimum, mea tibi afferretur epiſtola, qualis eſt filius noſter Cyprianus diaconus. Per hunc certè ita ſpero literas tuas, ut certius in hoc rerum genere quicquam ſperare non poſsim. Nam nec ſtudium in petendis reſcriptis memorato filio noſtro deerit: nec gratia in promerendis, nec diligentia in cuſtodiendis, nec alacritas in perferendis, nec fides in reddendis, tantum ſi aliquo modo merear: adiuuet Dominus & adſit cordi tuo, & deſiderio meo, ut fraternam uoluntatem nulla maior uoluntas impediat. Quia ergo duas iam epiſtolas miſi, nullam autem tuam poſtea recepi, eaſdem ipſas rurſum mittere uolui credens eas non peruenisſe. Quod & ſi peruenerunt, aut fortaſſe tuæ potius ad me minime peruenire potuerunt: ea ipſa ſcripta quæ iam miſiſti, iterum mitte, ſi fortè reſeruata ſunt. ſin minus, rurſus dicta quod legam: dum tamen his reſpondere nõ graueris, quod iam diu eſt ut expecto. Primas etiam, quas ad te adhuc preſ-
B byter literas præparaueram mittendas, per quendam fratrem noſtrum Profuturum, qui poſtea nobis collega factus, iam ex hac uita migrauit: nec eas tunc ipſe proferre potuit, quia continuo dum proficiſci diſpoſuit, epiſcopatus ſarcina detentus, ac deinde in breui defunctus eſt: etiam nunc mittere uolui, ut ſcias in tua colloquia quàm olim inardeſcam, & quam uim patiar, quod à me tam longè abſunt ſenſus corporis tui, per quos adire poſsit animum tuum animus meus mi frater dulciſsime, & in Domini membris honorande. In hac autem epiſtola hoc addo, quod poſtea didicimus, ex Hebræo Iob à te interpretatum, cum iam quandam haberemus interpretationem tuam eiuſdem prophetæ ex Græco eloquio uerſam in Latinum: ubi tamen aſteriſcis notaſti, quæ in Hebræo ſunt, & in Græco deſunt. Obeliſcis autem quæ in Græco inueniuntur, & in Hebræo non ſunt, tam mirabili diligentia, ut quibuſdã in locis ad ſingula uerba ſingulas ſtellas uideamus, ſignificantes eadem uerba eſſe in Hebræo, in Græco autem non eſſe. Porrò in hac poſteriore interpretatione, quæ uerſa eſt ex Hebræo, nõ eadem uerborum fides occurrit. Nec parum turbat cogitantem, uel cur in illa prima tanta diligentia figantur aſteriſci: ut minimas etiã particulas orationis indicent deeſſe codicibus Græcis, quæ ſunt in Hebræis: uel cur in hac altera quæ ex Hebræis eſt, negligentius hoc curatum ſit, ut non eædem particulæ ſuis locis inuenirentur. Aliquid inde exempli gratia uolui ponere, ſed mihi ad horam codex defuit, qui ex Hebræo eſt. Veruntamen quia præuolas ingenio, non ſolum quid dixerim, uerumetiam quid dicere uoluerim: ſatis, ut opinor, intelligis, ut cauſa reddita quod mouet ediſſeras. Ego ſanè te mallem Græcas potius canonicas nobis interpretari ſcripturas, quæ ſeptuaginta interpretum autoritate perhibentur. Perdurum enim erit, ſi tua interpretatio per multas eccleſias frequẽtius cœperit lectitari, quod à Græcis eccleſijs Latinæ eccleſiæ diſſonabunt, maxime quia facile contradictor conuincitur, Græco prolato libro, id eſt linguæ notiſsimæ. Quiſquis aũt in eo quod ex Hebræo translatũ eſt, aliquo inſolito permotus fuerit, & falſi crimen intenderit, aut uix, aut nunquã ad He-

bræa

bræa testimonia peruenitur, quibus defendatur obiectũ. Quod si etiã peruentũ fuerit, tot c
Latinas & Græcas autoritates dãnari quis ferat? Huc accedit, quia etiã consulti Hebræi,
possunt aliud respõdere, ut tu solus necessarius uidearis, qui etiã ipsos possis conuincere:
sed tamen qui iudicet, mirũ si potueris inuenire. Nam quidã frater noster episcopus, cum
lectitari instituisset in ecclesia cui præest interpretationẽ tuam, mouit quiddam longè ali-
ter abs te positũ apud Ionam prophetã, q̃ erat omniũ sensibus memoriæq̃ inueteratũ, &
tot ætatum successionibus decantatũ: factus est tantus tumultus in plebe, maxime Græ-
cis arguentibus, & inclamãtibus calumniã falsitatis: ut cogeretur episcopus, ea quippe ci
uitas erat, Iudæorũ testimonium flagitare. Vtrum autẽ illi imperitia, an malicia hoc esse in
Hebræis codicibus respondẽrũt, quod & Græci & Latini habebãt. Quid plura? coactus
est homo uelut mendositatẽ corrigere, uolens post magnũ periculum nõ remanere sine
plebe. Vnde etiã nobis uidetur aliquando te quoq̃ in nõnullis falli potuisse. Et uide hoc
quale sit in eis literis, quæ non possunt collatis usitatarũ linguarũ testimoniis emendari.
Proinde nõ paruas Deo gratias agimus de opere tuo, q̃ Euangeliũ ex Græco interpreta 1
tus es: quia penè in omnibus nulla offensio est, cum scripturã Græcã cõtulerimus. Vnde
si quisquam ueteri falsitati contentiosius fauerit, prolatis collatisq̃ codicibus, uel docetur
facillime, uel refellitur. Et si quædam rarissima merito mouẽt, quis tam durus est, qui labo
ri tam utili nõ facile ignoscat, cui uicem laudis referre nõ sufficit? Quid tibi aũt uideatur,
cur in multis aliter se habeat Hebræorũ codicum autoritas, aliter Græcorũ, quæ dicitur
Septuaginta, uellẽ dignareris aperire. Neq̃ enim paruum pondus habet illa, quæ sic me-
ruit diffamari: & qua usos apostolos, non solum res ipsa indicat: sed etiã te attestatum esse
memini: ac per hoc plurimũ profueris, si eam scripturã Græcam, quã Septuaginta inter-
pretati sunt, Latinæ ueritati reddideris: quæ in diuersis codicibus ita uaria est, ut tolerari
uix possit: & ita suspecta, ne in Græco aliud inueniatur, ut inde aliquid proferri aut pro-
bari dubitetur. Breuẽ putabã futurã hanc epistolam, sed nescio quomodo ita mihi dulce
factum est in ea progredi, ac si tecum loquerer. Sed obsecro te per Dominũ, ne te pigeat D.
ad omnia respondere, & præstare mihi quantum potueris præsentiam tuam.

SCHOLION.

Quod Euangelium ex Græco.] Hieronymus dicit se castigasse magis sensum quàm uerba, quan- 1
quam nec illam habemus castigationem.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Respondet tandem ad superiores Augustini literas Hieronymus, copiose quidem, sed ita ut Andabatas inter se commissos esse dicas. Nam Pauli locus de dissimulatione ac simulatione tractat, non de mendacio. Et Augustinus tantum agit de mendacio. Suam interpretationem acriter tuetur Hieronymus, & Augustini argumenta de non uertendo ueteri instrumento reiicit, irridens fabulam illam de tumultu exorto inter plebem & episcopum.

HIERONYMVS AVGVSTINO.

TRes simul epistolas, imò libellos perbreues per diaconũ Cyprianũ tuæ dignationis accepi, diuersas, ut tu nominas, quæstiones, ut ego sentio, reprehensiones opusculorũ meorum cõtinentes. Ad quas si respondere uoluero, libri magnitudine opus erit. Tamẽ conabor quantũ facere possum, modum nõ egredi longioris epistolæ: & festinãti fratri moram non facere: qui ante triduum q̃ profecturus erat, à me epistolas flagitauit: ut penè in procinctu hæc qualiacunq̃ sunt, effutire compelleret & tumultuario respondere sermone, nõ maturitate scribentis, sed dictantis temeritate: quę plerũq̃ nõ in doctrinã, sed in casum uertitur: ut fortissimos quoq̃ milites subita bella cõturbant, & ante coguntur fugere, q̃ possint arma corripere. Cæterũ nostra armatura Christus est, & apostoli Pauli institutio, qui scribit ad Ephesios: Assumite arma Dei, ut possitis resistere in die malo. Et rursum: State succincti lumbos uestros in ueritate, & induti loricã iustitiæ, & calciati pedes in præparationẽ euangelij pacis: super omnia accipientes scutũ fidei, in quo possitis uniuersa tela maligni ignita extinguere: & galeam salutis accipite, & gladiũ spiritus, quod est uerbum Dei. His quondam telis rex Dauid armatus

a tus procedebat ad prelium: et quinq; lapides de torrēte accipiēs leuigatos, nihil asperitatis & sordiū inter huius seculi turbines, in sensibus suis esse monstrabat: bibens de torrente in uia, & idcirco exaltauit caput, & superbissimū Goliam suo potissimū mucrone truncauit: percutiēs in frōte blasphemū, & in ea parte corporis uulnerās, in qua præsumptor sacerdotij Ozias, lepra pcutitur, et sanctus gloriatur in domino, dicēs: Signatū est super nos lumen uultus tui dñe. Dicamus igitur & nos: Paratū cor meū deus, paratū cor meū, cantabo & psallam in gloria mea. Exurge psalteriū & cithara, exurgā diluculo: ut in nobis possit impleri: Aperi os tuū, & ego adimplebo illud. Et dñs dabit uerbū euangelizantibus uirtute multa. Te quoq; hoc ipsum orare nō dubito, ut inter nos cōtendentes ueritas superet. Non enim tuā quæris gloriā, sed Christi. Cumq; tu uiceris, & ego uincā, si meū errorē intellexero: & ecōtrario me uincēte, tu superas: quia nō filij parētibus, sed parentes filijs thesaurizāt. Et in Paralipomenon libro legimus, quod filij Israel ad pugnandum processerint mēte pacifica: inter ipsos quoq; gladios, & effusiones sanguinis, & cadauera prostratorū, nō suam, sed pacis uictoriā cogitantes. Respondeamus igitur ad omnia, ac multiplices quæstiones si Christus iusserit, breui sermone soluamus. Prætermitto salutationis officia, quibus meum demulces caput: taceo de blandicijs, quibus reprehensionē meā niteris consolari: ad ipsam causam ueniā. Dicis accepisse te librū meū à quodā fratre, qui titulū nō haberet, in quo scriptores ecclesiasticos tam Græcos q̄ Latinos enumerauerim. Cumq; ab eo quæreres, ut tuis uerbis utar, cur liminaris pagina nō esset inscripta, uel quo censeretur nomine: respōdisse appellari Epitaphiū: & argumētaris, quod recte sic uocaretur, si eorū tantū uel uitas uel scripta ibi legisses, qui iā defuncti essent. Cū uero multorū & eo tēpore quo scribebatur, & nūc usq; uiuentiū, ibi cōmemorētur opuscula, mirari te, cur ei hunc titulum imposuerim. Puto intelligere prudentiā tuā, cp ex ope
1 re ipso titulum potueris intelligere. Legisti enim & Græcos & Latinos, qui uitas uirorū illustriū descripserūt, quod nunq; Epitaphiū titulum indiderint, sed de illustribus uiris:
2 uerbi gratia, ducibus, philosophis, oratoribus, historicis, poetis, epicis, physicis, tragicis, comicis. Epitaphiū aūt proprie inscribitur mortuorū: quod quidē in dormitione sanctæ memoriæ Nepotiani presbyteri olim fecisse me noui. Ergo hic liber uel de illustribus uiris, uel proprie de scriptoribus ecclesiasticis appellandus est: licet à plerisq; emendatoribus imperitis, de autoribus dicatur inscriptus. Secūdo loco queris, cur dixerim in commentarijs epistolæ ad Galatas, Paulū id in Petro nō potuisse reprehēdere, quod ipse fecerat: nec in alio arguere simulationē, cuius ipse tenebatur reus: et asseris reprehensionē apostolicā non fuisse dispensatoriā, sed uerā: & me nō debere docere mendaciū, sed uniuersa quæ scripta sunt ita sonare, ut scripta sunt. Ad quę primū respondeo, debuisse prudentiam tuam præfatiunculæ cōmentariorum meorum meminisse, dicētis ex persona mea: Quid ergo ego stultus, aut temerarius, qui id pollicear, q̄d ille nō potuit? Minime: Quin potius in eo mihi uideor cautior atq; timidior, quod imbecillitatē uiriū mearū sentiens, Origenis cōmētarios secutus sum. Scripsit em̄ ille uir in epistolā Pauli ad Galatas quinque propria uolumina, et decimū Stromateon suorū librum, cōmatico super explanatione eius sermone cōpleuit. Tractatus quoq; uarios & excerpta, quæ uel sola possent sufficere, cōposuit. Prætermitto Didymū uidentem meū, & Apollinariū Laodicenum de ecclesia nuper egressum, & Alexandrū ueterē hæreticū. Eusebiū quoq; Emisenū, & Theodorum Heracleotē: qui & ipsi nōnullos super hac re cōmentarios reliquerunt. E quibus si uel pauca decerperē, fieret aliquid, quod non penitus contēneretur. Itaq; ut simpliciter fatear, legi hæc omnia, & in mente mea plurima coaceruans, accito notario, uel mea, uel aliena dictaui, nec ordinis, nec uerborū interdum, nec sensuum memor. Iam domini misericordiæ est, ne per imperitiā nostram, ab alijs bene dicta dispereant, & non placeant inter extraneos, quæ placēt inter suos. Si quid igitur reprehensione dignū putaueras in explanatione nostra, eruditionis tuæ fuerat quærere, utrum ea quæ scripsimus haberentur in Græcis: ut si illi non dixissent, tunc meā proprie sententiam condemnares: præsertim

cum liberè in præfatione cõfessus sim, Origenis cõmentarios me esse secutum, et uel mea, c
uel aliena dictasse: & in fine eiusdẽ capituli, quod reprehendis, scripserim. Si cui iste non
placet sensus, quo nec Petrus peccasse, nec Paulus procaciter ostẽditur arguisse maiorẽ,
debet exponere, qua cõsequẽtia Paulus in altero reprehẽdat, quod ipse cõmisit. Ex quo
ostendi, me nõ ex definito id defendere, quod in Græcis legeram, sed ea expressisse quæ
legerã: ut lectoris arbitrio derelinquerẽ, utrũ probanda essent an improbãda. Tu igitur
ne quod ego petierã faceres, nouũ argumẽtũ reperisti: ut assereres gẽtiles qui in Christũ
credidissent, legis onere liberos: eos aũt qui ex Iudæis crederẽt, legi esse subiectos: ut per
utrorunq; personã, & Paulus recte reprehẽderet eos qui legẽ seruarẽt, quasi doctor gen-
tium: & Petrus iure reprehẽderetur, qui princeps circuncisionis id imperauerit gẽtibus,
quod soli qui ex Iudæis erant debuerũt obseruare. Hoc si placet, imò quia placet, ut qui-
cunq; credũt ex Iudæis, debitores sint leges faciẽdæ: tu ut episcopus in toto orbe notissi-
mus, debes hãc promulgare sententiam, & in assensum tuũ oẽs coepiscopos trahere. Ego
in paruo tuguriolo cũ monachis, id est cũ cõpeccatoribus meis, de magnis statuere non
audeo, nisi hoc ingenuè confiteri, me maiorũ scripta legere, & in cõmentarijs secundum
omniũ cõsuetudinẽ, uarias ponere explanationes, ut è multis sequatur unusquisq; quod
uelit. Quod quidẽ te puto & in seculari literatura, & in diuinis libris legisse & probasse.
Hanc aũt explanationẽ, quã primus Origenes in decimo Stromateon libro, ubi epistolã
Pauli ad Galatas interpretatur, & cæteri deinceps interpretes sunt secuti: illa uel maximè
causa subintroducũt, ut Porphyrio respõdeant blasphemãti, qui Pauli arguit procacita-
tem, q̃ principẽ apostolorum Petrũ ausus est reprehendere, & arguere in faciẽ, ac ratione
constringere, quod male fecerit: id est, in eo errore fuerit, in quo fuit ipse, qui aliũ arguit
delinquentẽ. Quid dicã de Ioanne, qui dudũ in pontificali gradu Constantinopolitanã
rexit ecclesiã: & propriè super hoc capitulo latissimũ exarauit librũ, in quo Origenis &
ueterũ sententiã est secutus. Si igitur me reprehendis errantẽ, patere me quæso errare cũ
talibus, & cum me erroris mei multos socios habere perspexeris, tu ueritati tuę saltẽ unũ D
astipulatorẽ proferre debebis. Hæc de explanatione unius capituli epistolæ ad Galatas.
Sed ne uidear aduersus rationẽ tuam niti testiũ numero, & occasione uirorũ illustrium
subterfugere ueritatẽ, nec manũ audere conserere, breuiter de scripturis exempla propo
nam. In Actibus apostolorũ uox facta est ad Petrũ dicẽs: Surge Petre, occide & mãduca,
id est, omnia animalia quadrupedũ & serpentiũ terræ, et uolatiliũ cœli. Quo dicto osten
ditur nullum hominẽ secundũ naturã esse pollutũ, sed æqualiter oẽs ad Christi gratiam
prouocari. Ad quod respondit Petrus: Absit, quia nunq; manducaui cõmune et immun
dum. Et uox ad eum de cœlo secundo facta est, dicẽs: Quæ deus mundauit, tu ne cõmu-
ne dixeris. Iuit itaq; Cęsareã, & ingressus ad Corneliũ, aperiẽs os suũ dixit: In ueritate cõ-
peri, quia nõ est personarũ acceptor deus, sed in omni gẽte qui timet eũ & operatur iusti
tiam, acceptus est illi. Deniq; cecidit spiritus sanctus super eos, & obstupuerũt ex circun
cisione fideles, qui uenerãt cum Petro, q̃ & in nationes gratia spiritus sancti fuisset effu-
sa. Tunc respõdit Petrus: Nunquid aquã quis prohibere potest, ut nõ baptizẽtur hi, qui
spiritũ sanctũ acceperũt, sicut & nos? Et iussit eos in nomine Iesu Christi baptizari. Au-
dierũt aũt apostoli & fratres qui erant in Iudęa, quia & gẽtes receperunt uerbũ dei. Cum
aũt ascendisset Petrus Hierosolymã, disceptabant aduersus illum, qui erant ex circunci-
sione, dicẽtes: Quare introisti ad uiros præputiũ habentes, & mãducasti cũ illis? Quibus
omni ratione exposita, nouissimè orationẽ suam hoc sermone conclusit: Si ergo eandẽ
gratiam dedit illis Deus, sicut & nobis, qui credidimus in dominũ Iesum Christum: ego
quis erã, qui possem prohibere deũ? His auditis tacuerunt, & glorificauerũt Deũ, dicen-
tes: Ergo et gẽtibus pœnitentiã Deus ad uitam dedit. Rursum cum multo post tempore
Paulus & Barnabas uenissent Antiochiã, & cõgregata ecclesia, retulissent quãta fecisset
deus cũ illis: & quia aperuisset Deus gẽtibus ostiũ fidei, quidã descendẽtes de Iudæa, do
cebant fratres atq; dicebant: Nisi circuncidamini secundum morem Moysi, nõ potestis

salui

A ſalui fieri. Cõmota igitur ſeditione nõ minima aduerſus Paulum & Barnabam, ſtatuerũt aſcendere & ipſi qui accuſabant, & hi qui accuſabãt, ad apoſtolos & presbyteros Hieroſolymã ſuper hac quæſtione. Cumq; Hieroſolymã perrexiſſent, exurrexerũt quidã de hę reſi Phariſæorũ, qui crediderant in Chriſtũ, dicẽtes: Oportet circuncidi eos, et pręcipere illis, ut ſeruent legẽ Moyſi. Et cum magna ſuper hoc uerbo oriretur quęſtio: Petrus ſolita libertate: Viri, inquit, fratres, uos ſcitis quoniã ab antiquis dieb. in nobis elegit deus per os meũ audire gẽtes uerbũ Euangelij & credere, & qui nouit corda deus teſtimoniũ perhibuit, dans illis ſpiritũ ſanctũ, ſicut & nobis, & nihil diſcreuit inter nos & illos, fide purificans corda illorũ. Nunc autẽ quid tentatis imponere iugũ ſuper ceruicẽ diſcipulorũ, quod neq; patres noſtri, neq; nos portare potuimus? Sed per gratiã dñi noſtri Ieſu Chriſti credimus ſaluari, quẽadmodũ & illi. Tacuit autẽ omnis multitudo, & in ſententiã eius Iacobus apoſtolus, & oẽs ſimul presbyteri tranſierũt. Hæc nõ debent moleſta eſſe lectori, ſed & mihi & illi utilia, ut probemus ante apoſtolũ Paulum nõ ignoraſſe Petrũ principem huius eſſe decreti, legẽ poſt Euangeliũ nõ eſſe ſeruandam. Deniq; tantæ autoritatis Petrus fuit, ut Paulus in epiſtola ſua ſcripſerit: Deinde poſt annos tres ueni Hieroſolymã uidere Petrũ, & manſi apud eum diebus quindecim. Rurſumq; in conſequentibus: Poſt annos quatuordecim aſcẽdi iterũ Hieroſolymã cum Barnaba, aſſumpto & Tito. Aſcendi aũt ſecundum reuelationẽ, & expoſui cum eis Euangeliũ quod prædico in gentibus: oſtendens ſe nõ habuiſſe ſecuritatẽ prædicandi Euangelij, niſi Petri & cæterorũ apoſtolorum qui cũ eo erant, fuiſſet ſentẽtia roboratũ. Statimq; ſequitur: Separatim aũt his, qui uidebantur aliq̃d eſſe, ne fortè in uacuũ currerẽ, aut cucurriſſem. Quare ſeparatim et non publicè? Ne fortè fidelibus, qui ex numero ludęorũ legẽ putabant eſſe ſeruandam, & ſic credendum in domino ſaluatore, fidei ſcandalum naſceretur. Ergo & eo tẽpore cum Petrus ueniſſet Antiochiam: licet hoc apoſtolorũ Acta nõ ſcribant, ſed affirmãti Paulo credendum ſit: in faciem illi Paulus reſtitiſſe ſe ſcribit: quia reprehenſibilis erat. Prius enim
B q̃ uenirent quidam à Iacobo, cum gentibus edebat: cum autem ueniſſent, ſubtrahebat ſe & ſegregabat, timens eos qui ex circunciſione erant. Et conſenſerũt ſimulationi eius cæteri ludæi, ita ut Barnabas adduceretur ab his in illam ſimulationẽ. Sed cum uidiſſem, inquit, quod non recte ingrediebantur ad ueritatem Euangelij, dixi Petro coram omnibus: Si tu cum ſis ludæus, gentiliter & non Iudaicè uiuis, quomodo cogis gentes Iudaizare? & cætera. Nulli ergo dubium eſt, quod Petrus apoſtolus ſentẽtiæ huius, cuius nũc prævaricator arguitur, primus autor extiterit. Cauſa autem prævaricationis, timor eſt Iudæorum. Dicit enim ſcriptura, quod primũ edebat cum gentibus: cum aũt ueniſſent quidam à Iacobo, ſubtrahebat ſe & ſegregabat: timens eos qui ex circunciſione erant. Timebat aũt ludæos, quorum erat apoſtolus: ne per occaſionẽ gentilium à fide Chriſti recederent: & imitator paſtoris boni, perderet gregẽ ſibi creditũ. Sicut ergo oſtendimus Petrũ bene quidem ſenſiſſe de abolitione legis Moſaicæ: ſed ad ſimulationẽ obſeruandæ eius timore cõpulſum: uideamus an ipſe Paulus qui aliũ arguit, tale quid fecerit. Legimus in eodem libro: Perambulabat aũt Paulus Syriã & Ciliciã confirmans eccleſias, peruenitq; in Derben & Liſtrã: & ecce diſcipulus quidã erat ibi nomine Timotheus, filius mulieris uiduæ fidelis, patre aũt gentili. Huic aũt teſtimoniũ reddebant qui Liſtris erãt & Iconio fratres. Hunc uoluit Paulus ſecũ proficiſci, & aſſumẽs circuncidit eum propter ludæos, qui erant in illis locis. Sciebant enim omnes quod pater eius gentilis eſſet. O beate apoſtole Paule, qui in Petro reprehenderas ſimulationẽ, quare ſubtraxiſſet ſe à gẽtibus propter metũ ludæorũ, qui ab Iacobo uenerant: cur Timotheũ filium hominis gẽtilis, utiq; & ipſum gentilem, neq; enim ludæus erat, qui non fuerat circunciſus, cõtra ſententiam tuam circuncidi coegiſti? Reſpondebis mihi: Propter ludęos, qui erant in illis locis. Qui igitur tibi ignoſcis in circunciſione diſcipuli ueniẽtis ex gentibus: ignoſce & Petro præceſſori tuo, quod aliqua fecerit metu fidelium ludæorum. Rurſum ſcriptum eſt: Paulus uero cum adhuc ſuſtinuiſſet dies multos, fratribus ualedicens nauigauit Syriam, & cum

eo Priſcilla & Aquila,& totondit ſibi in Cenchreis caput: uotū enim habuerat. Eſto ibi c timore Iudæorum compulſus ſit facere quod nolebat,quare comam nutriuit ex uoto, & poſtea eam in Cenchreis totōdit ex lege:quod Nazarei qui ſe deo uouerint, iuxta prę ptum Moyſi facere cōſueuerūt? Verū hæc ad comparationē eius rei quæ ſequitur parua ſunt. Refert Lucas ſacræ ſcriptor hiſtoriæ: Cum ueniſſemus Hieroſolymā, libēter ſuſce perunt nos fratres: & ſequēti die Iacobus & oēs ſeniores qui cū eo erāt, Euangelio illius comprobato,dixerūt ei: Vides frater, quot milia ſunt in Iudæa, q̄ crediderūt in Chriſto: & hi omnes æmulatores ſunt legis. Audierunt aūt de te,quod diſceſsionē doceas à Moy ſe,eorum qui per gentes ſunt Iudæorū, dicēs non debere circuncidere filios, neq̄ ſecun dum conſuetudinē ingredi. Quid ergo eſt? Vtiq̄ oportet cōuenire multitudinē. Audie runt enim te ſuperueniſſe. Hoc ergo fac,quod tibi dicimus. Sunt nobis uiri quatuor uo tum habentes ſuper ſe. His aſſumptis ſanctifica te cum ipſis,& impende in eos,ut radant capita: & ſcient omnes quia quæ de te audierūt falſa ſunt,ſed ambulas & ipſe cuſtodiens legē. Tunc Paulus aſſumptis uiris, poſtero die purificatus,intrauit cum illis in templum, annuncians expletionē dierū purificationis,donec offerretur pro unoquoq̄ eorū obla tio. O Paule & in hoc te rurſus interrogo, cur caput raſeris, cur nudipedalia exercueris de ceremonijs Iudæorū,cur obtuleris ſacrificia, & ſecundū legē pro te hoſtię fuerint im molatæ? Vtiq̄ reſpondebis,ne ſcandalizarētur qui ex Iudæis crediderūt. Simulaſti ergo Iudæum,ut Iudæos lucrifaceres: & hanc ipſam ſimulationē Iacobus & cæteri te docuere presbyteri,ſed tamē euadere non potuiſti. Orta enim ſeditione,cum occidēdus eſſes,ra ptus es à tribuno,& ab eo miſſus Cæſaream,ſub cuſtodia militū diligēti,ne te Iudæi qua ſi ſimulatorē ac deſtructorem legis occiderēt. Atq̄ inde Romam perueniens,in hoſpitio quod tibi conduxeras,Chriſtum & Iudęis & gētibus prædicaſti,& ſentētia tua Neronis gladio confirmata eſt. Didicimus,q̄ propter metum Iudæorū Petrus & Paulus æqua liter finxerint ſe legis præcepta ſeruare. Qua igitur fronte, qua audacia Paulus in altero reprehēdit,quod ipſe cōmiſit? Ego,imò alij ante me expoſuerunt cauſam quam putaue- D rant,non officioſum mendaciū defendētes,ſicut tu ſcribis:ſed oſtendentes honeſtam diſ penſationē,ut et apoſtolorū prudentiam demonſtrarēt, & blaſphemantis Porphyrij im pudentiam coercerēt,qui Paulum & Petrū puerili dicit inter ſe pugnaſſe certamine:imò exarſiſſe Paulum in inuidiā uirtutū Petri,& ea ſcripſiſſe iactanter, quæ uel nō fecerit, uel ſi fecerit,procaciter fecerit: id in alio reprehendens quod ipſe cōmiſerit. Interpretati ſunt illi ut potuerunt. Tu quomodo iſtum locū ediſſeras, utiq̄ meliora dicturus, qui ueterū ſententiā reprobaſti? Scribis ad me in epiſtola tua:neq̄ enim à me docendus es, quomo do intelligatur,quod idē dicit:Factus ſum Iudæis tanq̄ Iudęus,& cętera,quę ibi dicūtur compaſsione miſericordiæ, non ſimulatione fallaciæ. Fit enim tanq̄ æger, qui miniſtrat ægroto,non cum febres ſe habere mentitur,ſed cū animo condolentis cogitat,quemad modū ſibi ſeruiri uellet,ſi ipſe ægrotaret. Nam utiq̄ Iudæus erat, Chriſtianus aūt factus, non Iudæorū ſacramēta reliquerat,quæ conuenienter ille populus & legitimo tempore quo oportebat,acceperat. Ideoq̄ ſuſcepit ea celebrāda, cum iam Chriſti eſſet apoſtolus, ut doceret non eſſe perniciosa his,qui ea uellent ſicut à parētibus per legē acceperāt, cu ſtodire, etiam cum in Chriſto credidiſſent: nō tamen in eis iam conſtituerent ſpē ſalutis, quoniam per dominum Ieſum ipſa quæ illis ſacramentis ſignificabatur, aduenerat. To tius ſermonis tui,quem diſputatione longiſsima protraxiſti,hic ſenſus eſt:ut Petrus non errauerit in eo,quod his qui ex Iudæis crediderant,putauerit legem eſſe ſeruandam: ſed in eo à recta linea deuiarit,quod gētes coegerit Iudaizare. Coegerit aūt,nō docentis im perio,ſed conuerſationis exēplo. Et Paulus non contraria ſit locutus his quæ ipſe geſſe rat:ſed quare Petrus eos qui ex gētibus erāt Iudaizare compelleret. Hæc ergo ſumma eſt quæſtionis,imò ſententiæ tuæ,ut poſt Euangeliū Chriſti,bene faciant Iudæi credētes,ſi legis mandata cuſtodiant:hoc eſt,ſi ſacrificia offerāt,quæ obtulit Paulus, ſi filios circun cidant,ſi ſabbatum ſeruent,ut Paulus in Timotheo,& omnes obſeruauere Iudæi. Si hoc

uerum

A uerum eſt, in Cerinthi & Hebionis hæreſim dilabimur: qui credẽtes in Chriſto propter hoc ſolum à patribus anathematizati ſunt, ꝙ legis ceremonias, Chriſti euangelio miſcue runt, & ſic noua confeſsi ſunt, ut uetera nõ amitterẽt. Quid dicã de Hebionitis, qui Chriſtianos eſſe ſe ſimulant? Vſq; hodie per totas oriẽtis ſynagogas inter Iudæos hæreſis eſt quæ dicitur Mineorũ, & à Phariſæis nunc uſq; damnatur: quos uulgò Nazaræos nũcupant, qui credunt in Chriſtum filium dei natũ de uirgine Maria, & eũ dicunt eſſe qui ſub Pontio Pilato paſſus eſt & reſurrexit, in quẽ & nos credimus: Sed dũ uolũt & Iudęi eſſe & Chriſtiani, nec Iudæi ſunt nec Chriſtiani. Oro ergo te, ut qui noſtro uulnuſculo medendum putas, quod acu foratũ, imò punctũ, ut dicitur: huius ſentẽtię medearis uulneri,
2 quod lancea, & ut ita dicã, phalaricæ mole percuſſum eſt. Neq; enim eiuſdẽ eſt criminis in explanatione ſcripturarũ diuerſas maiorũ ſentẽtias ponere, & hæreſim ſceleratiſsimã rurſum in eccleſiam introducere. Sin aũt hæc nobis incumbit neceſsitas, ut Iudæos cum legitimis ſuis ſuſcipiamus: & licebit eis obſeruare in eccleſijs Chriſti, quod exercuerunt in ſynagogis ſatanæ: dicã quod ſentio: nõ illi Chriſtiani fient, ſed nos Iudęos faciẽt. Quis enim hoc Chriſtianorũ patiẽter audiat, quod in tua epiſtola cõtinetur: Iudæus erat Paulus, Chriſtianus aũt factus, nõ Iudæorũ ſacramẽta reliquerat, quæ cõueniẽter ille populus & legitimo tempore quo oportebat acceperat: ideo ꝙ ſuſcepit celebranda ea, cũ iam Chriſti eſſet apoſtolus, ut doceret nõ eſſe perniciosa his qui ea uellent ſicut à parentibus per legẽ acceperãt, cuſtodire. Rurſum obſecro te, ut pace tua meũ dolorẽ audias. Iudæorum Paulus ceremonias obſeruabat cũ iã Chriſti eſſet apoſtolus: & dicis eas nõ eſſe perniciosas his qui eas uellẽt ſicut à parẽtibus acceperant cuſtodire? Ego ecõtrario loquar, & reclamante mundo, libera uoce pronũcio: ceremonias Iudæorũ & perniciosas eſſe & mortiferas Chriſtianis: & quicunq; eas obſeruauerit, ſiue ex Iudæis, ſiue ex gẽtibus, eum in barathrũ diaboli deuolutũ. Finis enim legis Chriſtus ad iuſtitiã omni credenti, Iudæo ſcilicet & gentili. Neq; enim omni credẽti erit finis ad iuſtitiã, ſi Iudæus excipitur. In Eu-
3 angelio legimus: Lex & prophetæ uſq; ad Ioannẽ Baptiſtã. Et in alio loco: Propterea ergo magis quærebant eum interficere, quia nõ ſolum ſoluebat ſabbatũ, ſed & patrẽ ſuum dicebat eſſe deũ, æqualem ſe faciẽs deo. Et iterũ: De plenitudine eius nos omnes accepimus, gratiã pro gratia: quia lex per Moyſen data eſt, gratia aũt & ueritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. Pro legis gratia quæ præterijt, gratiã euangelij accepimus permanentẽ: & pro umbris & imaginibus ueteris inſtrumenti, ueritas per Ieſum Chriſtũ facta eſt. Hieremias quoq; ex perſona dei uaticinatur: Ecce dies ueniũt, dicit dñs, et cõſummabo domui Iſrael, & domui Iuda teſtamentũ nouum nõ ſecundum teſtamentũ quod diſpoſui patribus eorũ, in die qua apprehẽdi manũ eorũ, ut educerẽ eos de terra Aegypti. Obſerua ꝙd dicat, quod nõ populo gentiliũ, ei qui antè nõ receperat teſtamentũ, ſed populo Iudæorum, cui legẽ dederat per Moyſen, teſtamentũ nouum euangelij repromittat, ut nequaq; uiuant in uetuſtate literæ, ſed in nouitate ſpiritus. Paulus autẽ ſuper cuius nunc nomine quęſtio uentilatur, crebras huiuſmodi ponit ſententias: è quibus breuitatis ſtudio pauca ſubnectam. Ecce ego Paulus dico uobis, quoniam ſi circuncidamini, Chriſtus uobis nihil prodeſt. Et iterũ: Euacuati eſtis à Chriſto, qui in lege iuſtificamini, à gratia excidiſtis. Et infrà: Si ſpiritu ducimini, iam nõ eſtis ſub lege. Ex quo apparet, qui ſub lege eſt, nõ diſpenſatione, ut noſtri uoluere maiores: ſed uerè, ut tu intelligis, eum ſpiritũ ſanctum non habere. Qualia aũt ſint præcepta legalia, domino docente diſcamus. Ego, inquit, dedi eis præcepta nõ bona, & iuſtificationes, in quibus non uiuant in eis. Hæc dicimus: nõ quo legem iuxta Manichæũ & Marcionẽ deſtruamus, quam & ſanctam & ſpiritualem iuxta Apoſtolũ nouimus: ſed quia poſtq; uenit fides & temporũ plenitudo, miſit deus filium ſuum natũ ex muliere, factũ ſub lege, ut eos q ſub lege erãt redimeret, ut adoptionẽ filiorum reciperemus, & nequaq; ſub pedagogo, ſed ſub adulto & dño hærede uiuamus. Sequitur in epiſtola tua: Non ideo Petrum emendauit, ꝙ paternas traditiones obſeruaret: quod ſi facere uellet, nec mendaciter, nec incongruè faceret. Iterum dico: quandoqui-

dem epiſcopus es, eccleſiarũ Chriſti magiſter, ut probes uerum eſſe quod aſſeris, ſuſcipe c aliquem Iudæorũ, qui factus Chriſtianus natũ ſibi filium circuncidat, qui obſeruet ſabbatum, qui abſtineat à cibis quos deus creauit ad utendũ cum gratiarũ actione, qui quartadecima die menſis primi agnum mactet ad ueſperã: & cum hoc feceris, imò non feceris (ſcio enim te Chriſtianũ, & rem ſacrilegã non facturũ) uelis nolis, tuam ſententiã reprobabis: & tunc ſcies opere, difficilius eſſe ſua cõfirmare, q̃ aliena reprehẽdere. Ac ne forſitan tibi nõ crederemus, imò nõ intelligeremus quid diceres (frequẽter enim in longum ſermo protractus caret intelligẽtia: & dum non ſentitur, minus deprehenditur) inculcas & replicas: Hoc Iudæorũ Paulus dimiſerat, quod malum habebant. Quod eſt malum Iudęorũ quod Paulus dimiſerat? Vtiq; illud quod ſequitur: ꝙ ignorãtes dei iuſtitiã, & ſuã uolentes conſtituere, iuſtitię dei nõ ſunt ſubiecti. Deinde quod poſt paſsionẽ & reſurrectionem Chriſti, dato ac manifeſtato ſacramento gratiæ ſecundũ ordinẽ Melchiſedech, adhuc putabãt uetera ſacramẽta, nõ ex conſuetudine ſolennitatis, ſed ex neceſsitate ſalutis eſſe celebranda, quę tamẽ ſi nunc̃ꝑ fuiſſent neceſſaria, infructuoſe atq; inaniter pro eis Machabæi martyres fierent. Poſtremo illud quod prædicatores gratiæ Chriſtianos, Iudæi tanquã hoſtes legis perſequerẽtur. Hos atq; huiuſmodi errores & uitia dicit ſe damnare: & ut ſtercora arbitratur, ut Chriſtũ lucrifaceret. Didicimus ꝑ te, quę apoſtolus Paulus mala reliquerit Iudæorũ: rurſum te docente diſcamus, quæ bona eorũ tenuerit. Obſeruationes, inquies, legis, quas more patrio celebrãt, ſicut ab ipſo Paulo celebratæ ſunt, ſine ulla ſalutis neceſsitate. Id quid uelis dicere, ſine ulla ſalutis neceſsitate, nõ ſatis intelligo. Si enim ſalutẽ nõ afferunt, cur obſeruantur? ſi aũt obſeruãda ſunt, utiq; ſalutẽ afferũt: maxime quæ obſeruata martyres faciunt. Non enim obſeruarentur, niſi afferrent ſalutẽ. Necꝑ enim indifferentia ſunt inter bonũ & malum, ſicut philoſophi diſputant. Bonũ eſt continentia, malũ eſt luxuria. Inter utrumq; indifferens, ambulare, digerere alui ſtercora, capitis naribus purgamenta proĳcere, ſputis rheumata iacere. Hoc ne bonũ, nec malum eſt: ſiue enim feceris, ſiue non feceris, nec iuſtitiã habebis, nec iniuſtitiã. Obſeruare aũt legis ceremonias, nõ poteſt eſſe indifferẽs: ſed aut bonũ eſt, aut malũ eſt. Tu dicis bonum, ego aſſero malũ, & malũ nõ ſolũ his qui ex gentibus, ſed et his qui ex Iudaico populo crediderunt. In hoc, ni fallor, dum aliud uitas, in aliud deuolueris. Dum enim metuis Porphyrium blaſphemantem, in Hebionis incurris laqueos, his qui credunt ex Iudęis obſeruandam legẽ eſſe decernens. Et quia periculoſum intelligis eſſe quod dicis, rurſum illud ſuperfluis uerbis tẽperare conaris, ſine ulla ſalutis neceſsitate: non ſicut Iudæi celebranda putãt, aut fallaci ſimulatione, quod Paulus in Petro reprehẽderat. Petrus igitur ſimulauit legis cuſtodiã. Iſte aũt reprehẽſor Petri, audacter obſeruauit legitima. Sequitur em̃ in epiſtola tua: Nã ſi propterea illa ſacramẽta celebrauit, qa ſe ſimulauit Iudæũ, ut illos lucrifaceret: cur nõ etiã ſacrificauit cũ gẽtibus, quia & his qui ſine lege erant, tanc̃ꝑ ſine lege factus eſt, ut eos quoq; lucrifaceret? niſi quia & illud lucrifecit, ut natura Iudęus. & hoc totũ dicis, nõ ut Paulus fingeret eſſe quod nõ erat: ſed ut miſericorditer ita ſubueniendum eſſe ſentiret, ac ſi ipſe in eo labore laboraret, nõ ſcilicet mẽtientis aſtu, ſed cõpatientis affectu. Bene defendis Paulũ, ꝙ nõ ſimulauerit errorẽ Iudæorũ, ſed uerè fuerit in errore. Neque imitari uoluerit Petrũ mentientẽ, ut quod deerat, metu Iudęorũ diſsimularet, ſed tota libertate Iudæũ eſſe ſe diceret. Noua clemẽtia apoſtoli, dũ Iudæos Chriſtianos uult facere, ipſe Iudæus factus eſt. Non poterat luxurioſos ad frugalitatẽ reducere, niſi ſe luxurioſum probaſſet: & miſericorditer, ut ipſe dicis, ſubuenire miſeris, niſi ſe miſerum ipſe ſentiret. Verè em̃ miſelli et miſericorditer deplorãdi, q cõtentione ſua et amore legis abolitę, apoſtolũ Chriſti fecere Iudęũ. Nec multũ intereſt inter meam & tuam ſententiã, qua ego dico, & Petrum & Paulum timore fidelium Iudæorũ, legis exercuiſſe, imò ſimulaſſe mandata. Tu autem aſſeris hoc eos feciſſe clementer, nõ mentientis aſtu, ſed compatientis affectu: dummodo illud conſtet, uel metu uel miſericordia illos ſimulaſſe ſe eſſe quod nõ erant. Illud autem argumentũ quo aduerſum nos uteris: quod & gentilibus debuerit

gentilis

A gentilis fieri,ſi Iudæis Iudæus factus eſt: magis pro nobis facit. Sicut enim non fuit uere Iudæus, ſic nec uere gentilis erat. Et ſicut non fuit uere gentilis, ſic nec uere Iudæus erat. In eo autē imitator gentiū eſt,quia prēputium recipit in fide Chriſti:& indifferenter permittit ueſci cibis quos damnant Iudæi,non cultū,ut tu putas, idolorum. In Chriſto enim Ieſu,nec circūciſio eſt aliquid, nec præputiū,ſed obſeruatio mandatorū Dei. Quæſo igitur te,& iterū atq; iterū obſecro,ut ignoſcas diſputatiunculæ meæ:& quod modū meum egreſſus ſum,tibi imputes,qui coegiſti ut ſcriberē,& mihi cum Steſichoro oculos abſtuliſti.Neq; me putes magiſtrū eſſe mendacij,qui ſequor Chriſtū dicentē: Ego ſum uia,ueritas,& uita:nec poteſt fieri,ut ueritatis cultor,mendacio colla ſubmittam.Neq; mihi imperitorū plebeculā concites, qui te uenerantur ut epiſcopū: & in eccleſia declamantē, ſacerdotij honore ſuſpiciunt:me autē ætatis ultimæ & penè decrepitū,ac monaſterij & ruris ſecreta ſectantē paruipendunt.Et quæras tibi quos doceas,ſiue reprehendas. Ad nos enim tantis maris atq; terrarū ſpacijs à te diuiſos,uix uocis tuæ ſonus peruenit.Et ſi forſitan literas ſcripſeris,antè eas Italia ac Roma ſuſcipiet,cq; ad me cui mittendæ ſunt,deferan
3 tur. Quod autem in alijs quæris epiſtolis: cur prior mea in libris canonicis interpretatio aſteriſcos habeat & uirgulas prænotatas: & poſtea aliam translationem abſq; his ſignis ædiderim:Pace tua dixerim,uideris mihi non intelligere, quod quæſiſti.Illa em̄ interpretatio Septuaginta interpretū eſt:& ubicūq; uirgulę,id eſt obeli ſunt,ſignificatur quod Septuaginta plus dixerint,cq; habetur in Hebræo. Vbi aūt aſteriſci,id eſt ſtellulę prælucētes, ex Theodotionis æditione ab Origene additū eſt:Et ibi Græca tranſtulimus:hic de ipſo Hebraico,quod intelligebamus,expreſsimus: ſenſuū potius ueritatē,cq; uerborū ordinē interdū cōſeruātes.Et miror quomodo Septuaginta interpretū libros legas, non puros, ut ab eis æditi ſunt, ſed ab Origene emendatos, ſiue corruptos per obelos & aſteriſcos: & Chriſtiani hominis interpretatiunculā non ſequaris:præſertim cū ea quæ addita ſunt, ex hominis Iudæi atq; blaſphemi poſt paſsionē Chriſti,æditione trāſtulerit. Vis amator
B eſſe uerus Septuaginta interpretū? Non legas ea quæ ſub aſteriſcis ſunt, imò rade de uoluminibus,ut ueterū te fautorē probes.Quod ſi feceris, oēs eccleſiarū bibliothecas damnare cogeris. Vix enim unus aut alter inuenietur liber,q iſta nō habeat.Porrò quod dicis nō debuiſſe me interpretari poſt ueteres: & nouo uteris ſyllogiſmo: aut obſcura fuerunt quę interpretati ſunt Septuaginta, aut manifeſta. Si obſcura, te quoq; in illis falli potuiſſe credendū eſt.Sin manifeſta,illos in eis non falli potuiſſe perſpicuū eſt. Tuo tibi ſermone reſpōdeo.Omnes ueteres tractatores qui nos in Dño præceſſerūt, & qui ſcripturas ſanctas interpretati ſunt, aut obſcura interpretati ſunt,aut manifeſta. Si obſcura, tu quomodo auſus es poſt eos differere,quod illi explanare non potuerunt?Si manifeſta,ſuperfluū eſt te uoluiſſe differere, quod illos latere non potuit: maxime in explanatione pſalmorū, quos apud Græcos interpretati ſunt multis uoluminib,primus Origenes,ſecūdus Euſebius Cæſarienſis, tertius Theodorus Heracleotes, quartus Aſterius Scythopolitanus, quintus Apollinarius Laodicenus,ſextus Didymus Alexādrinus. Ferūtur & diuerſorū in paucos pſalmos opuſcula.Sed nūc de integro pſalmorū corpore dicimus. Apud Latinos aūt Hilarius Pictauiēſis,& Euſebius Vercellēſis epiſcopus, Origenē & Euſebiū tranſtulerūt,quorū priorē & noſter Ambroſius in quibuſdā ſecutus eſt. Reſpōdeat mihi prudētia tua,quare tu poſt tantos & tales interpretes in explanatione pſalmorū diuerſa ſenſeris.Si em̄ obſcuri ſunt pſalmi,te quoq; in eis falli potuiſſe credendū eſt. Si manifeſti, illos in eis falli potuiſſe non creditur, ac per hoc utroq; modo ſuperflua erit interpretatio tua,& hac lege poſt priores nullus loqui audebit:et quodcūq; alius occupauerit,alius de eo licētiā ſcribēdi nō habebit. Quin potius humanitatis tuæ eſt,in quo ueniā tibi tribuis, indulgere & cæteris.Ego em̄ nō tā uetera abolere conatus ſum,quæ linguæ meæ hominibus emendata de Græco in Latinū trāſtuli, cq; ea teſtimonia quæ à Iudæis prætermiſſa ſunt uel corrupta,proferre in mediū:ut ſcirēt noſtri,quid Hebraica ueritas contineret. Si cui legere non placet, nemo cōpellit inuitum. Bibat uinū uetus cum ſuauitate, & noſtra

muſta contemnat, quę in explanatione priorum ædita ſunt: ut ſicubi illa non intelligun- c
tur, ex noſtris manifeſtiora fiant. Quod aũt genus interpretationis in ſcripturis ſanctis ſe-
quendum ſit, liber quem ſcripſi de optimo genere interpretandi, & omnes præfatiun-
culæ diuinorum uoluminum, quas æditioni noſtræ præpoſuimus, explicant: ad illasq́;
prudentẽ lectorem mtttendum puto. Et ſi me (uti dicis) in noui teſtamenti emendatione
ſuſcipis, exponisq́; cauſam cur ſuſcipias: quia plurimi linguæ Græcæ habentes ſcientiam
de meo poſsint opere iudicare: eandem integritatẽ debueras etiam in ueteri credere teſta
mento: quod non noſtra confinximus: ſed ut apud Hebræos inuenimus, diuina tranſtu-
limus. Sicubi dubitas, Hebræos interroga. Sed dices: quid ſi Hebræi aut reſpondere no-
luerint, aut mentiri uoluerint? Tota frequentia ludæorum in mea interpretatione retice-
bit? Nullusq́; inueniri poterit, qui Hebrææ linguæ habeat noticiam? Aut omnes imita-
buntur illos ludæos, quos dicis in Aphricæ repertos oppidulo, in meam conſpiraſſe ca-
lumniam? Huiuſcemodi enim in epiſtola tua texis fabulam. Quidam frater noſter coepi-
ſcopus, cum lectitari inſtituiſſet in eccleſia cui præeſt, interpretationẽ tuam, mouit quid-
dam longe aliter à te poſitum apud lonã prophetã, quàm erat omnium ſenſibus memo-
riæq́; inueteratum, & tot ætatum ſucceſsionibus decantatum. Factusq́; eſt tantus tumul
tus in plebe, maxime Græcis arguentibus & inclamantibus calumniã falſitatis: ut coge-
retur epiſcopus, ẽa quippe ciuitas erat, ludæorũ teſtimoniũ flagitare. Vtrũ autẽ illi impe-
ritia, an malicia, hoc eſſe in Hebræis codicibus Græcis reſponderunt, quod & Græci &
Latini habebant atq́; dicebant. Quid plura? Coactus eſt homo uelut mendacium corri-
gere, uolens poſt magnũ periculum non remanere ſine plebe. Vnde etiam nobis uidetur
aliquando in nõnullis te quoq́; falli potuiſſe. Dicis me in Ionam prophetam male quid-
dam interpretatum, & ſeditione populi conclamante, propter unius uerbi diſſonantiam
epiſcopum penè ſacerdotium perdidiſſe: & quid ſit illud quod male interpretatus ſim
ſubtrahis, auferens mihi occaſionẽ defenſionis meæ: ne quicquid dixeris, me reſponden-
te ſoluatur: niſi fortè ut ante annos plurimos cucurbita uenit in medium, aſſerente illis D
temporibus Cornelio & Aſinio Pollione, me hederam pro cucurbita tranſtuliſſe. Super
qua re in cõmentario Ionæ prophetæ plenius reſpondimus. Hoc tantũ nunc dixiſſe con
tenti, quod in eo loco ubi Septuaginta interpretes cucurbitam, & Aquila cum reliquis
tranſtulerunt, id eſt, κολοκύνθην, in Hebræo uolumine קִיקָיוֹן Cicaion ſcriptum eſt: quam uul
go Syri elceroa uocant. Eſt autem genus uirgulti, lata habens folia, in modum pampini.
Cumq́; plantatum fuerit, cito conſurgit in arbuſculam abſq́; ullis calamorum & haſtiliũ
adminiculis, quibus & cucurbitæ & hederæ indigent, ſuo trunco ſe ſuſtinens. Hoc ergo
uerbum de uerbo ediſſerens, ſi ciceion transferre uoluiſſem, nullus intelligeret: ſi cucur-
bitam, id dicerem, quod in Hebraico non habetur. Hederam poſui, ut cæteris interpre-
tibus conſentirem. Sin autem Iudæi ueſtri, ut ipſe aſſeris, malicia uel imperitia hoc dixe-
runt eſſe in uoluminibus Hebræorum, quod in Græcis & Latinis codicibus continetur:
manifeſtum eſt eos aut Hebræas literas ignorare, aut ad irridendos cucurbitarios uoluiſ-
ſe mentiri. Peto in fine epiſtolæ, ut quieſcentem ſenem olimq́; ueteranum militare non co
gas, & rurſum de uita periclitari. Tu qui iuuenis es, & in pontificali culmine conſtitutus,
doceto populos, & nouis Aphricæ frugibus Romana tecta locupletato. Mihi ſufficit cũ
auditore & lectore pauperculo in angulo monaſterij ſuſurrare.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

QVI uitas uirorũ.] Extat apud nos incerto autore libellus De uiris illuſtribus, Plinij nomi i
ne inſcriptus. Quidã Trãquilli eſſe putãt. Itẽ alter De claris oratoribus et grãmaticis. Ex-
tat & Ciceronis cõmentarium De claris oratoribus. Epicis.] Epici dicuntur Lyrici.
στρωματέων ſuorũ.] Stromata poſſumus Latine dicere ſtragulas, à ſterndo, ſiue tapetia:
ea ſolent contexi è uarijs coloribus. Hinc autem Origenes quædam opuſcula ſua uo-
cauit στρωματέας, quaſi ſuppellectilem è diuerſis locis conflatam. Commatico ſuper his.] Cõma
Latini uocãt inciſionẽ. Vnde ſignificat orationẽ cõmatibus diſtinctam. Quod olim aliquoties etiam
in oratione ſoluta faciebant. De hæreſi Phariſæorum.] Hic hæreſim ſimpliciter ſectã uocat. In hoc
Phariſæi

A Pharisæi differebant à Sadducæis, quod & angelos esse crederent, & resurrectionẽ futuram: quorum utrunq; negant illi. Cerinthi & Hebionis.] Duo sunt hæresiarchæ: unde dicti Cerinthiani, qui ijdem dicuntur Chiliastæ, & Hebionitæ: in hoc conueniunt, quod utriq; exigunt à fidelibus circumcisionem & obseruationẽ legis Mosaicæ. Phalaricæ mole.] Phalarica genus est machinæ bellicæ, nempe uelut ingens hasta, ferro præmunita, quæ neruis tortilibus magno impetu mittebatur. Vergilius: Contorta phalarica uenit, Fulminis acta modo. Frequenter enim.] Taxat stylum diui Augustini, nec sine causa. Siquidem est paulo uerbosior, & periodis in immensum productus. Quod illi, ni fallor, hinc accidit, quod nihil uellet omittere eorum quæ scribenti ueniebant in mentem: ueniebant autem permulta. Itaq; utcunq; insulciendum erat, quod nolebat abijcere. Quidam codices hoc loco addiderant hæc uerba, dum non sentitur ab imperitis. Etenim illud, ab imperitis, uidetur asscriptum in margine, uidelicet in fauorem Augustini: & id scriptor aliquis in contextum retulit.

Metuis Porphyrium blasphemantem.] Porphyrius legem damnabat, quemadmodum Manichæus & Marcion. At Hebion & Cerinthus nimium tribuebant legi Mosaicæ. Asteriscos habeat & uirgulas.] Asteriscus græce stellulam significat. Obelus, uerũ. Obeliscus, paruum ueru. Asteriscis illustrabant id quod approbabant: obelis iugulabant, si quid adulterinũ & suppositicium in libris iudicabant. Quemadmodum olim in Homerũ fecit Aristarchus. Porrò uirgula oblonga, obeli speciem imaginabatur. Si obscura, tu quo.] Mire torquet in ipsum dilemma uitiosum, quod ἀνὴ προφορὰν uocant. Vt cogeretur episcopus.] Hoc loco uidetur omissum nomen ciuitatis. Nam pleriq; codices sic habent: Vt cogeretur episcopus, ea quippe ciuitas erat, Iudęorum testimonium flagitare. Ergo post episcopus, opinor, positum fuisse nomen ciuitatis. Quòd quia barbarũ erat, & Hieronymo ignotum, addidit, ea quippe ciuitas erat, hoc est, nam id erat nomen ciuitati. Nisi fortè ciuitatem appellat, quæ suum habet episcopum. Vtrum autem.] Et hic uidentur aliquot deesse uerba, nempe incertum est, aut aliquid simile. Rursum ea uerba quæ adijciuntur, atque dicebant, prorsus adulterina sunt. Illis temporibus Cornelio.] Arbitror legendum, illius temporis Cornelio & Asinio Pollione: hoc est, criticis & censoribus literatorum: quasi dixisset illius temporis Aristarchi.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Intellexerat Augustinus indigne ferre Hieronymum, quod audisset librum aduersus se scriptum. Id pernegat Augustinus, in hoc errans, quod is qui nunciarat, longam epistolam librum appellasset.

AVGVSTINVS HIERONYMO.

B AVdiui peruenisse in manus tuas literas meas: sed quod adhuc rescripta nõ merui, nequaquã imputauerim dilectioni tuæ: aliquid proculdubio impedimenti fuit. Vnde agnosco Dominũ à me potius deprecandũ, ut tuæ uolũtati det facultatẽ mittendi quod rescripseris. Nam rescribendi iam dedit, quia cũ uolueris, facillime poteris. Etiã hoc quod ad me sanè perlatũ est, utrũ quidem crederem, dubitaui: sed hinc quoq; tibi aliquid utrũ scriberẽ, dubitare non debui. Hoc autẽ breue est: suggestũ esse charitati tuæ, à nescio quibus fratribus mihi dictum est, quod librũ aduersus te scripserim, Romãq; miserim. Hoc falsum esse noueris: Dñm meum Iesum testor, hoc mè nõ feciſſe: sed si fortè aliqua in aliquibus scriptis meis reperiũtur, in quibus aliter aliquid q̃ tu sensisse reperior: nõ cõtra te dictũ, sed quid mihi uidebatur, à me scriptum esse, puto te debere cognoscere: aut si cognosci non potest, credere debere. Ita sanè hoc dixerim, ut ego nõ tantũ paratus sim, si quid te in meis scriptis mouerit, fraterne accipere, quid cõtra sentias: aut de correctione mea, aut de ipsa tua beneuolentia gauisurus: ueruetiã hoc à te postulẽ & flagitẽ. O si licuisset & si non cohabitãte, saltẽ uicino te in Dño perfrui, ad crebrũ & dulce colloquiũ. Sed quia id non est datum, peto ut hoc ipsum quod in Domino, qua possumus, simul simus, conseruari studeas, & augeri ac perfici: & rescripta quamuis rara non spernere. Saluta obsequio meo sanctum fratrẽ Paulinianũ, & omnes fratres qui tecũ ac de te in Domino gloriantur. Memor nostri exaudiaris à Dño in omni sancto desiderio tuo, Domine charissime, & desideratissime, & honorande in Christo frater.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Aperit Hieronymus de epistola, quã, nescio quis, librũ appellarat. Excusat se quòd nõdũ respondérit, adhortans illum ad mutuum amorem, nonnihil querens de Ruffini aduersus se debacchatione.

HIERONYMVS AVGVSTINO.

IN ipso profectiõis articulo sancti filij nostri Asterij hypodiaconi necessarij mei, beatitudinis tuæ literæ ad me puenerũt, quibus satisfacis, te cõtra paruitatẽ meã librum Romam non misisse. Hoc nec ego factũ audierã, sed epistolæ cuiusdam

quasi

quaſi ad me ſcripte per fratrẽ noſtrum Syſinniũ diaconũ huc exemplaria peruenerunt: in qua hortaris me,ut παλινωδίαν ſuper quodam Apoſtoli capitulo canam: & imiter Steſichorũ inter uituperationẽ & laudes Helenæ fluctuantẽ: ut qui detrahendo oculos perdiderat,laudando receperit.Ego ſimpliciter fateor dignationi tuæ,licet ſtylus & ἐπιχειρήματα tua mihi uiderentur,tamen non temere exẽplaribus literarũ credendum putaui: ne forte me reſpondente læſus,iuſte expoſtulares, quod probare ante debuiſſem tuum eſſe ſermonem,& ſic reſcribere.Acceſsit ad moram,ſanctæ & uenerabilis Paulæ longa infirmitas. Dum enim languenti multo tẽpore aſsidemus,penè epiſtolæ tuæ,uel eius qui ſub tuo nomine ſcripſerat, obliti ſumus, memores illius uerſiculi: Muſica in luctu,importuna narratio.Itaque ſi tua eſt epiſtola,aperte ſcribe,uel mitte exemplaria ueriora:ut abſque ullo rancore ſtomachi in ſcripturarũ diſputatione uerſemur,& uel noſtrum emendemus errorẽ,uel aliũ fruſtra reprehendiſſe doceamus.Abſit autẽ à me, ut quicquã de libris tuæ beatitudinis attingere audeam.Sufficit enim mihi probare mea,& aliena nõ carpere.Cæterum optime nouit prudentia tua,unumquenque in ſuo ſenſu abundare,& puerilis eſſe iactantiæ, quod olim adoleſcentuli facere conſueuerant, accuſando illuſtres uiros, ſuo nomini famam quærere. Nec tam ſtultus ſum, ut diuerſitate explanationũ tuarũ me lædi putem:quia nec tu læderis,ſi nos cõtraria ſenſerimus.Sed illa eſt uera inter amicos reprehenſio,ſi noſtram perã non uidentes,aliorũ (iuxta Perſium) manticã conſideremus. Superet,ut diligas diligentẽ te:& in ſcripturarũ campo,iuuenis ſenem non prouoces. Nos noſtra habuimus tempora,& cucurrimus quantum potuimus:nunc te currente & longa ſpacia tranſmeante,nobis debetur ocium:ſimulq; (ut cum honore tuo & uenia dixerim) ne ſolus mihi de poetis aliquid propoſuiſſe uidearis,memento Daretis & Entelli,& uulgaris prouerbij:q; bos laſſus fortius figat pedẽ.Triſtes hęc dictauimus:utinã mereremur complexus tuos, & collatione mutua uel doceremus aliqua, uel diſceremus. Miſit mihi temeritate ſolita ſua maledicta Calphurnius, cognomento Lanarius, quæ ad Aphricam quoq; ſtudio eius didici peruenisse.Ad quæ breuiter ex parte reſpondi,& libelli eius uobis miſi exemplaria, latius opus cum opportunũ fuerit primo miſſurus tempore: in quo illud caui, ne in quoquã exiſtimationẽ lædere Chriſtianã, ſed tantũ ut delirantis imperitiq; mendacium ac uecordiam confutarem.Memento mei ſancte & uenerabilis papa:uide quantum te diligam,ut ne prouocatus quidem uoluerim reſpondere: nec credam tuũ eſſe quod in altero forte reprehenderem.Frater communis ſuppliciter te ſalutat.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

Παλινωδίαν.] παλινωδεῖν, ad uerbũ ſonat recantare.Hiſtoria Steſichori, qui ob uituperatam Helenã oculos amiſit,recepit autẽ recãtatis ijs quæ ſcripſerat,eſt apud Platonẽ in Phædro. ἐπιχειρήματα] Id eſt,aggreſſiones:ſic enim oratores uocant argumẽtationes,non multũ differentes à ſyllogiſmis,niſi quod illa magis circa probabilia uerſantur q; neceſſaria:ut autor eſt Fabius libro quinto.

Si noſtrã perã nõ uidentes.] Quidã hic legũt,noſtra opera,pro noſtrã perã,ſed deprauate. Alludit autẽ ad apologũ Aeſopi, qui finxit,ſingulos mortales,binas geſtãtes peras ſiue manticas: alterã à tergo propendentem,alterã à fronte:magnã ac plenã uitijs noſtris,propendere à tergo:paruã in qua ſint aliena uitia,pendere à fronte. Quo ſignificabat, nos oculatos eſſe in perſpiciẽdis alienis uitijs,in noſtris ipſorũ cæcutire:unde & Perſius in Satyris: Vt nemo in ſeſe tentat deſcendere nemo:Sed præcedenti ſpectatur mantica tergo. Daretis & Entelli.] Eſt apud Vergilium in quinto Aeneidos libro: Dares Troianus iuuenis prouocat Entellũ ſenẽ ad certamẽ ceſtuũ:grauatim procedit Entellus, Daretem multũ exultante. Tandẽ lapſu & pudore prouocatus incãdeſcit,recaleſcẽte uirtute ſenili:& adeo urget ceſtu iuuenẽ,ut ni Aeneas diremiſſet,occiſurus fuerit Daretem. Bos laſſus for.] Id ſumptum eſt à bubus triturã exercentibus. Etenim in quibuſdã regionib.boues circũacti per manipulos triticũ ungulis excutiũt:& quo bos laſſior,hoc magis ad triturã idoneus,propterea quod fortius figat pedẽ. Ita qui ſero prouocãtur ad iram,prouocati grauius incandeſcunt. Calphurnius.] Niſi fallor ſentit Ruffinũ, quẽ ita ſubinde uocat,uelut indoctũ, & culinæ q; literarũ ſtudioſiorẽ: alludẽs ad Perſianum illud:Continuo craſſum ridet Vulphernius ingens,Et centum Græcos curto centuſſe licetur.Quandoquidẽ in nonnullis Perſii codicibus Calphurnium legi,pro Vulphernio. Videtur autem uox conficta,à calido furno,ut & cognomentum Lanarij,à lanionibus,qui carnes uendunt in macello.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Cum adhuc erraret Auguſtinus in nomine libri,cum epiſtolã Hieronymus ſentiret,& tamẽ crebris literis

A literis efflagitaret responsum: hortatur Hieronymus, ut certum opus mittat cui uelit responderi, iuuenem admonens ne temere suoq; malo prouocet senem ad huiusmodi certamen.

HIERONYMVS AVGVSTINO.

CRebras ad me epistolas dirigis, & sæpe cõpellas, ut respondeam cuidam epistolæ tuæ: cuius ad me (ut ante iam scripsi) per fratrem Syfinnium diaconũ exemplaria peruenerũt absq; subscriptione tua: & quam primũ per fratrem Profuturum, secundo per quendam alium te misisse significas: & interim Profuturum retractum de itinere, & episcopũ constitutũ, ueloci morte subtractũ: illum, cuius nomen retices, maris timuisse discrimina, & nauigationis mutasse consilium. Quæ cum ita sint, satis mirari nequeo, quomodo ipsa epistola & Romæ & in Italia haberi à plerisq; dicatur, & ad me solum non peruenerit, cui soli missa est: præsertim cum idem frater Syfinnius inter cæteros tractatus tuos dixerit eam se non in Aphrica, non apud te, sed in insula Adriæ ante hoc fermè quinquennium reperisse. De amicitia omnis tollenda suspicio est: & sic cũ amico, quasi cũ altero se loquẽdum. Nonnulli familiares mei & uasa Christi, quorũ Hierosolymis & in sanctis locis permagna copia est: suggerebãt, non simplici animo à te factũ, sed laudem atq; rumusculos & gloriolã populi requirentẽ: ut de nobis crescerem, ut multi cognoscerent te prouocare, me timere: te scribere ut doctum, me tacere ut imperitũ: & tandẽ reperisse, qui garrulitati meæ silentiũ modũq; imponeret. Ego autem (ut simpliciter fatear) dignationi tuę primum idcirco respondere nolui: quia tuam liquido epistolã non credebã: nec (ut uulgi de quibusdã prouerbiũ est) litum melle gladium. Deinde illud cauebã, ne episcopo communionis meæ uiderer procaciter respondere, & aliqua in reprehẽdentis epistola reprehẽdere: præsertim cũ quędã in illa hæretica iudicarem. Ad extremũ: ne tu iure expostulares, & diceres: Quid enim epistolã meã uideras, & notæ tibi manus in subscriptione signa deprehẽderas: ut tam facile amicũ læderes, & alterius maliciã in meã uerteres cõtumeliã? Igitur ut ante iam scripsi, aut mitte eandem epistolã, tua subscriptã manu: aut senẽ latitantẽ in cellula lacessere desine. Sin autẽ tuã uis uel
B exercere uel ostentare doctrinã, quære iuuenes & disertos & nobiles: quorũ Romæ dicũtur esse cꝫ plurimi, qui possint & audeant tecũ cõgredi: & in disputatione sanctarũ scripturarũ, iugũ cũ episcopo ducere. Ego quondã miles, nunc ueteranus, & tuas & aliorum debeo laudare uictorias, non ipse rursus effœto corpore dimicare: ne si me frequenter ad rescribendum impuleris, illius recorder historiæ, quod Hannibalẽ iuueniliter exultantem, Qu. Maximus patientia sua fregerit. Omnia fert ætas, animũ quoq;: sæpe ego lõgos Cantando puerum memini me condere soles. Nunc oblita mihi tot carmina, uox quoq; Mœrim Iam fugit ipsa. Et ut magis de scripturis sanctis loquar, Berzellai ille Galaadites, regis Dauid beneficia, omnesq; delicias iuueni delegans filio: ostendit senectutẽ hęc nec appetere debere, nec oblata suscipere. Quod aũt iuras te aduersum me librũ nec scripsisse, neq; Romã misisse, quẽ non scripseris: sed si fortè aliqua in tuis scriptis reperiantur, quæ à meo sensu discrepent: non à te læsum, sed à te scriptũ, quod tibi rectum uidebatur: quæso ut me patienter audias. Non scripsisti librũ, & quomodo mihi reprehẽsionis à te meæ per alios scripta delata sunt? Cur habet Italia quod tu nõ scripsisti? Qua ratione poscis ut rescribã ad ea quæ scripsisse te denegas? Non tam hebes sum, ut si diuersa senseris, me à te læsum putẽ. Sed si mea cominus dicta reprehẽdas, & rationẽ scriptorum expetas: et quę scripserim, emẽdare cõpellas, & ad παλινῳδίαν prouoces, et oculos mihi reddas: in hoc lędit amicitia: in hoc necessitudinis iura uiolãtur: ne uideamur certare pueriliter, & fautoribus inuicẽ uel detractorib. nostris tribuere materiã cõtendendi. Hæc scribo, quia te pure & Christiane diligere cupio: nec quicq; in mea mẽte retinere, quod distet à labijs. Nõ eñ cõuenit, ut ab adolescẽtia usq; ad hanc ætatẽ in monasteriolo cũ sanctis fratribus labore desudãs, aliquid cõtra episcopũ cõmunionis meæ scribere audeã: & eum episcopum, quẽ ante cœpi amare quàm nosse: qui me prior ad amicitias prouocauit, quem post me orientem in scripturarum diuinarum eruditione lætatus sum. Igitur aut tuum negato

librum,

librū,ſi forte non tuus eſt: & deſine flagitare reſcriptū ad ea quæ nō ſcripſiſti: aut ſi tuus eſt,ingenue cōfitere:ut ſi in defenſionē mei aliqua ſcripſero,in te culpa ſit qui ptouocaſti, nō in me,qui reſpōdere cōpulſus ſum.Addis p̄terea te paratū eſſe,ut ſi quid me in tuis ſcriptis mouerit,& corrigere uoluero,fraterne accipias:& nō ſolū mea in te beneuolētia gauiſurū,ſed ut hoc ipſum faciā,deprecaris.Rurſum dico quod ſentio,prouocas ſenē,tacētē ſtimulas,uideris iactare doctrinā.Nō eſt aūt ætatis meæ putari maleuolū erga eū cui magis fauorē debeo.Et ſi in euāgelijs ac prophetis peruerſi homines inueniūt q̄d nitātur reprehēdere:miraris ſi in tuis libris,& maxime in ſcripturarū expoſitione,quę uel obſcuriſſimę ſunt,quædā à recta linea diſcrepare uideātur?Et hoc dico,nō q̄ in operib. tuis quædā reprehendēda iam cenſeā;neq; eī lectioni eorum unquā operā dedi:nec horū exemplariorū apud nos copia eſt, præter Soliloquiorū tuorū libros, & quoſdā commētarios in pſalmos:quos ſi uellē diſcutere,nō dicam à me, qui nihil ſum, ſed à ueterū Græcorum docerē interpretationib.diſcrepare. Vale mi amice chariſsime, ætate fili,dignitate parēs: & hoc à me rogatus obſerua,ut quicquid mihi ſcripſeris,ad me primū facias peruenire.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Conatur placare Hieronymū,quē ſenſerat ſuis epiſtolis nōnihil offenſum.Deplorat ſimultatē tam atrocē ortam inter Ruffinum & Hieronymū quondam amiciſsimos,adhortans illos ad concordiam.

AVGVSTINVS HIERONYMO.

QVamuis exiſtimē antec̄ iſtas ſumeres, ueniſſe in manus tuas,literas meas, quas per Dei ſeruū,filium noſtrū Cyptianū diaconum miſi: quibus certiſsime agnoſceres meam eſſe epiſtolam, cuius exemplaria illuc ueniſſe commemoraſti: unde iam me arbitror reſcriptis tuis,uelut Entellinis grādibus atq; acribus ceſtibus, tanquā audacem Daretē cœpiſſe pulſari atq; uerſari: nunc tamen eiſipſis reſpondeo literis tuis, quas mihi per ſanctum filium noſtrum Aſterium iam mittere dignatus es: in quibus multa in me comperi tuæ beneuolentiſsimæ charitatis, & rurſus quædam nonnullius à me tuæ offenſionis indicia.Itaq; ubi mulcebar legens,ibi continuo feriebar: hoc ſanè uel maxime admirans, quod cum te dicas exemplaribus literarū mearum ideo non temere putauiſſe credendum,ne fortè te reſpōdente lęſus iuſte expoſtularem,quod probare ante debuiſſes,meum eſſe ſermonem,& ſic reſcribere:poſtea iubeas ſi mea eſt epiſtola,aperte me ſcribere:aut mittere exēplaria ueriora,ut abſq; ullo rancore ſtomachi,in ſcripturarum diſputatione uerſemur. Quo enim pacto poſſumus in hac diſputatione ſine rācore uerſari, ſi me lædere paras? aut ſi nō paras,qūo ego te nō lædente, abs te læſus iuſte expoſtularē: quod probare ante debuiſſes meū eſſe ſermonē,& ſic ſcribere,hoc eſt, & ſic lædere? Niſi enim reſcribēdo læſiſſes,ego iuſte expoſtulare non poſſem.Proinde cū ita reſcribis,ut lædas, quis locus nobis relinquitur in diſputatione ſcripturarū ſine ullo rancore uerſandi? Ego quidē abſit ut lædar,ſi mihi certa ratione uolueris & potueris demonſtrare illud ex epiſtola Apoſtoli,uel quid aliud ſcripturarū ſanctarū te uerius intellexiſſe, q̄ me:imò uero abſit, ut non cum gratiarū actione lucris meis deputē,ſi fuero te docēte inſtructus, aut emendante correctus. Veruntamē tu mihi frater chariſsime,niſi te putares læſum ſcriptis meis,non me putares lædi poſſe reſcriptis tuis. Nullo eī modo id de te opinatus fuero, quod te nō arbitrās læſum, ſic tamē reſcribis ut lædas: aut ſi te nō ſic reſcribēte,ego propter nimiā ſtulticiā meā lædi poſſe putatus ſum,hoc ipſo lęſiſti planè,quod de me ita ſenſiſti.Sed nullo modo tu me,quē nūquā talē expertus es, temere talē crederes, qui literarū mearū exēplaribus,etiā cū ſtylū meū noſſes, temere credere noluiſti. Si eī nō immerito uidiſti me iuſte expoſtulaturum fuiſſe,ſi temere crederes eſſe literas meas, quę non eſſent meæ:quanto iuſtius expoſtulare,meipſum temere putatū talem, qualē me expertus non eſſet,qui putauiſſet? Nequaq; ergo ita prolabereris,ut nō te reſcribēte quo læderer,metamen exiſtimares nimis inſipientē,etiā tali tuo reſcripto lædi potuiſſe.Reſtat igitur ut lædere me reſcribēdo diſponeres,ſi certo documento meas eſſe illas literas noſſes.Atq; ita, quia nō credo quod iniuſte me lædendū putares:ſupereſt,ut agnoſcā peccatū meū,quod

prior

A quod prior te illis literis læserim, quas meas esse negare non possum. Cur itaq; conor cõtra fluminis tractũ, ac nõ potius ueniã peto? Obsecro ergo te per mãsuetudinẽ Christi, ut si te læsi, dimittas mihi, nec me uicissim lædendo, malum pro malo reddas. Lædes enim, si mihi tacueris errorẽ meũ, quẽ forte inueneris in scriptis uel in dictis meis. Nam si ea in me reprehẽderis, quæ reprehẽdenda nõ sunt, te potius lædis q̃ me: quod absit à moribus & sancto proposito tuo, ut hoc facias uolũtate lædẽdi, culpãs in me aliquid dẽte maledico, quod mẽte ueridica scis nõ esse culpandũ. Ac per hoc aut beneuolo corde arguas, etiã si caret delicto quod arguendũ putas: aut paterno affectu mulceas, quem abĥcere nequeas. Potest em̃ fieri ut tibi uideatur aliud q̃ ueritas habet, dũ tamẽ aliud abs te nõ fiat, q̃ chari tas habet. Nã & ego amicissimã reprehẽsionẽ tuã gratissime accipiã: etiã si reprehẽdi non meruit, quod recte defendi potest. Aut agnoscã simul & beneuolentiã tuã & culpã meã: & quãtũ Dñs donat, in alio gratus, in alio emẽdatus inueniar. Quid ergo? fortasse dura, sed certe salubria uerba tua tanq̃ cestus Entelli ptimescã. Cedebatur ille, nõ curabatur: & ideo uincebatur, nõ sanabatur. Ego aũt si medicinalẽ correptionẽ tuã trãquillus accepero, nõ dolebo. Si uero infirmitas uel humana, uel mea etiã cũ ueraciter arguitur, non potest nõ aliquantulũ cõtristari, melius tumor capitis dolet cũ curatur, q̃ dum ei parcitur et non sanatur. Hoc est em̃ q̃d acute uidit, qui dixit: utiliores esse plerunq; inimicos obiurgãtes, q̃ amicos obiurgare metuẽtes. Illi em̃ dũrixãtur, dicũt aliquãdo uera quæ corrigamus: isti aũt minorẽ q̃ oportet exhibẽt iustitiæ libertatẽ, dum amicitiæ timẽt exasperare dulcedinem. Quapropter & si forte bos (ut tibi uideris) lassus senectute corporis, non uigore animi, tamen in area dominica fructuoso labore desudans, Ecce sum: si quid perperã dixi, fortius fige pedẽ. Non mihi esse debet molestũ pondus ætatis tuæ, dummodo cõteratur palea culpæ meæ. Proinde illud quod in extremo epistolæ tuæ posuisti, cum magni desiderĥ suspirio uel lego uel recolo. Vtinã, inquis, mereremur cõplexus tuos: & collatione mutua uel doceremus aliqua, uel disceremus. Ego aũt dico, utinã saltẽ propinquis terra-
B rum locis habitaremus: ut si non possent misceri nostra colloquia, literæ possent esse crebriores. Nũc uero tanto locorum interuallo absumus à sensibus nostris, ut de illis uerbis Apostoli ad Galatas, iuuenẽ me ad tuã sanctitatem scripsisse meminerim: & ecce tam senex, necdũ rescripta meruerim: faciliusq; ad te exẽplaria epistolæ meæ peruenerint, nescio qua occasione præueniente, quàm ipsa epistola me curante. Homo enim qui eam tũc acceperat, nec ad te pertulit, nec ad me retulit. Tantæ autẽ mihi in literis tuis (quæ in manus nostras peruenire potuerunt) apparent res: ut nihil studiorũ meorũ mallẽ si possem, quàm inhærere lateri tuo. Quod ego quia non possum, aliquẽ nostrorũ in Dño filiorũ erudiendũ nobis ad te mittere cogito, si etiam de hac re tua rescripta meruero. Nam neq; in me tantũ scientiæ diuinarũ scripturarũ est, aut esse iam poterit, quantũ ineſſe tibi uideo. Et si quid in hac re habeo facultatis, utcũq; impendo populo Dei. Vacare autẽ studĥs diligẽtius quàm quæ populi audiũt instruẽdis, propter ecclesiasticas occupationes omnino non possum. Nescio quæ scripta maledica super tuo nomine ad Aphricam peruenisse audiuimus. Accepimus tamẽ quod dignatus es mittere, illis respõdens maledictis. Quo perlecto fateor multũ dolui, inter tam charas familiaresq; personas, cunctis penè ecclesiis notissimo amicitiæ uinculo copulatas, tantũ malũ extitisse discordiæ. Et tu quidẽ quantũ tibi modereris, quantũq; teneas aculeos indignationis tuę, ne reddas maledictum pro maledicto, satis in tuis literis eminet. Verũtamẽ si easipsas cũ legissem, cõtabui dolore, & obrigui timore: quid de me illa facerẽt, quę in te ille scripsit, si in manus meas forte uenissent? Vę mũdo ab scãdalis. Ecce fit, ecce prorsus impletur quod ueritas ait: Quoniã abundauit iniquitas, refrigescet charitas multorũ. Quæ sibi em̃ iã fida pectora tuto refundantur? In cuius sensus tota se proĵciat secura dilectio? Quis deniq; amicus non formidetur, quasi futurus inimicus, si potuit inter Hieronymũ & Ruffinũ hoc quod plãgimus exoriri? O miſera & miseranda cõditio. O infida uolũtatibus amicorum scientia præsentium, ubi nulla est præscientia futurorũ. Sed quid hoc alteri de altero gemendum putẽ, quan-

do ne ipse quidē sibi homo est notus in posterū? Nouit enim utcunq; uix forte, nūc qua- c
lis sit: qualis aūt postea sit futurus, ignorat. Hæc porrò nō tantū scientia qualis quisq; sit,
uerūetiam præscientia qualis futurus sit, si est in sanctis & beatis angelis: quomodo fuerit
beatus diabolus aliquando, cum adhuc bonus angelus esset, sciens futurā iniquitatē suā,
& sempiternū supplicīū, omnino non uideo. De qua re, si tamen eam nosse opus est, uel-
lem audire quid sentias. Vide quid faciāt terræ ac maria, quæ nos corporaliter dirimunt.
Si hæc epistola mea quā legis ego essem, iam mihi diceres quod quæsiui: nūc uero quan-
do rescribes? quando mittes? quādo perueniet? quando accipiā? & tamē utinā quandoq;
fiat, quod tam cito fieri non posse cū uolumus, quanta possumus tolerantia sustinemus.
Vnde recurro ad illa uerba epistolę tuæ dulcissima, sanctiq; desiderij tui plenissima, & ea
facio uicissim mea: Vtinā mereremur cōplexus tuos, & collatione mutua uel doceremus
aliqua, uel disceremus: si tamē esse ullo modo posset, quod ego te docerem. In his aūt uer-
bis, nō iam tuis tantū, sed etiā meis, ubi delector & reficior, & ipso quāuis pendente & nō
attingente utriusq; nostrū desiderio, nō parua ex parte cōsolor: ibi rursus acerrimis dolo
rū stimulis fodior, dū cogito inter uos quibus Deus hoc ipsum quod uterq; uestrū opta
uit, largū prolixūq; cōcesserat, ut cōiunctissimi & familiarissimi mella scripturarū sancta-
rū pariter lamberetis, sic tātæ amaritudinis irrepsisse perniciē, quādo nō, ubi nō, cui nō ho
mini formidandā: cū eo tēpore quo abiectis iam sarcinis secularibus, iam expediti Dñm
sequebamini: & in ea terra uiuebatis simul, in qua Dñs humanis pedibus ambulans: Pa-
cē, inquit, meā do uobis, pacē meā relinquo uobis: uiris ætate maturis, & in eloquio Dñi
habitātibus uobis accidere potuit? Vere tentatio est uita humana super terrā. Heu mihi,
qui uos simul alicubi inuenire non possum, forte ut moueor, ut doleo, ut timeo, procide-
rem ad pedes uestros, flerē quantū ualerē, rogarē quantū amarē, nūc unumquenq; uestrū
pro seipso, nūc utrūq; pro alterutro, & pro alijs ac maxime infirmis, pro quibus Christus
mortuus est, qui uos tanquā in theatro uitæ huius cū magno sui periculo spectant: ne de
uobis ea cōscribendo spargatis, quę quandoq; cōcordantes delere non poteritis, qui nūc D
concordare nolitis: aut quæ concordes legere timeatis, ne iterū litigetis. Verū dico chari
tati tuæ, nihil me magis cq; hoc exemplū tremuisse, cū quædā ad me in epistola tua legerē,
tuæ indignationis indicia, non tam illa de Entello & boue lasso: ubi mihi potius hilariter
iocari, cq; iracunde minari uisus es, quàm illud quod serio te scripsisse satis apparet: unde
supra loquutus sum plus fortasse quàm debui, sed non plus quàm timui, ubi aisti: Ne for
te læsus iuste expostulares. Rogo te, si fieri potest, ut inter nos quæramus & differamus
aliquid, quo sine amaritudine discordiæ corda nostra pascantur, fiat. Si autem nō possum
dicere, quid mihi emendandū uideatur in scriptis tuis: nec tu in meis, nisi cum suspicione
inuidiæ, aut læsione amicitiæ: quiescamus ab his, & nostræ uitæ salutiq; parcamus. Mi-
nus certe assequatur illa quæ inflat, dū non offendatur illa quę ædificat. Ego me lōge esse
sentio ab illa pfectione, de qua scriptū est: Si qs in uerbo nō offendit, hic perfectus est uir.
Sed planè in dei misericordia puto me posse facile abs te petere ueniā, si quid offendi: q̄d
mihi aperire debes, ut cū te audiero, lucreris fratrē tuū. Neq; enim quia hoc propter lon-
ginquitatē terrarū nō potes facere inter me & te, propterea debes sinere errare me. Pror-
sus q̄d ad ipsas res quas nosse uolumus attinet, si quid ueri me tenere, uel scio, uel puto,
uel credo, in quo tu aliter sentis: quantū dat Dñs, sine tua iniuria conabor asserere. Quod
aūt pertinet ad offensionē tuā, cum te indignatū sensero, nihil aliud cq; ueniā deprecabor.
Nec omnino arbitrabor te succēsere potuisse, nisi aut hoc dicerē quod nō debui, aut non
sic dicerē ut debui: quia nec miror nos minus scire inuicē, cq; scimur à cōiunctissimis & fa
miliarissimis nostris: in quorum ego charitatē fateor facile me totum proijcio, præsertim
fatigatū scandalis seculi: & in ea sine ulla sollicitudine requiesco. Deū quippe illic esse sen
tio, in quem me securus proijcio, & in quo securus requiesco. Nec in hac mea securitate,
crastinū illud humanæ fragilitatis incertū, de quo superius gemui, omnino formido. Cū
enim hominē Christiana charitate flagrantem, atq; mihi fidelem amicū factū esse sentio,
quicquid

A quicquid ei conſiliorum meorum cogitationumq́ committo, non homini cõmitto, ſed illi in quo manet, ut talis ſit. Deus enim charitas eſt: & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo: quam ſi deſeruerit, tantũ faciat neceſſe eſt dolorẽ, quantũ manens fecerat gaudium. Veruntamen ex amico intimo factus inimicus, quærat ſibi potius quod fingat aſtutus: non inueniat quod prodat iratus. Hoc autem unuſquiſque facile aſſequitur, non occultando quod fecerit, ſed non faciendo quod occultare uelit. Quod ſi miſericordia Dei bonis pr̃jſq́ concedit, ut inter inimicos quoslibet futuros liberi ſecuriq́ uerſentur, aliena peccata ſibi cõmiſſa non prodant: quæ prodi timent, ipſi nulla cõmittant. Cum enim falſum quid à maledico fingitur, aut omnino non creditur, aut certe integra ſalute ſola fama uexatur. Quod autem malum perpetratur, hoſtis eſt intimus, etiã ſi nullius intimi loquacitate aut lite uulgetur. Quapropter quis prudentiũ non uideat, etiam tu quàm tolerabiliter feras amiciſsimi quondam & familiariſsimi incredibiles nunc inimicitias, cõſolante conſcientia: & quemadmodum uel quod iactitat, uel quod à quibuſdam forſitan creditur, in ſiniſtris armis deputes, quibus non minus quàm dextris contra diabolum dimicatur. Veruntamen illum maluerim aliquo modo mitiorem, quàm te iſto modo armatiorem. Hoc magnũ & triſte miraculum eſt, ex amicitijs talibus ad has inimicitias peruenisſe. Lætũ erit, & multo maius, ex inimicitijs talibus ad priſtinam cõcordiam reuertiſſe.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

Grandibus atq́.] Huc reſpexit, quod apud Vergiliũ Entellus ſenex ingentes duos ceſtus proiecit in medium.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Paulus Oroſius in fine hiſtoriæ ſuę teſtatur, ſibi cum Hieronymo fuiſſe colloquium, libros duos, alterum de origine animæ, alterum de loco explicando ex epiſtolis Iacobi probat. Cæterum excuſat ſe quod non reſponderit. Eos libros amice lector reperies in ſecundi tomi parte ſecunda.

HIERONYMVS AVGVSTINO.

B Irum honorabilem fratrẽ meum, filium dignationis tuæ Oroſium presbyterum, & ſui merito & te iubente ſuſcepi. Sed incidit tempus difficillimũ, quando mihi tacere melius fuit quàm loqui: ita ut noſtra ſtudia ceſſarent, & iuxta Appium, canina exerceretur facundia. Itaq́ duobus libellis tuis, quos meo nomini dedicaſti, eruditiſsimis & omni eloquentiæ ſplendore fulgentibus, ad tempus reſpondere non potui. Non quo quicquam in illis reprehendẽdum putem: ſed quia iuxta Apoſtolum, unuſquiſq́ in ſuo ſenſu abundet: alius quidem ſic, alius autẽ ſic. Certe quicquid dici potuit, & ſublimi ingenio de ſcripturarũ ſanctarũ hauriri fontibus, à te poſitum atq́ diſſertum eſt. Sed quæſo reuerentiam tuam, parumper patiaris me tuum laudare ingenium. Nos enim inter nos eruditionis cauſa diſſerimus. Cæterũ æmuli & maxime hæretici, ſi diuerſas inter nos ſententias uiderint, de animi calumniabuntur rancore deſcendere. Mihi autem decretum eſt te amare, te ſuſpicere, colere, mirari, tuaq́ dicta quaſi mea defendere. Certe & in dialogo quẽ nuper ædidi, tuæ beatitudinis ut dignũ fuerat recordatus ſum: magiſq́ demus operam, ut pernicioſiſsima hæreſis de eccleſijs auferatur, quæ ſemper ſimulat pœnitentiam, ut docẽdi in eccleſijs habeat facultatem: ne ſi aperta ſe luce prodiderit, foras expulſa moriatur. Sanctæ ac uenerabiles filiæ tuæ Euſtochium & Paula, & genere ſuo, & exhortatione tua digne gradiuntur: ſpecialiterq́ ſalutant beatitudinem tuam: omnis quoq́ fraternitas, quæ nobiſcũ Domino ſaluatori ſeruire conatur. Sanctum presbyterũ Firmũ, anno præterito ob rem earum Rauennã, & inde Aphricã, Siciliamq́ direximus: quem putamus iam in Aphricæ partibus cõmorari. Sanctos tuo adhærentes lateri, ut meo obſequio ſalutes, precor. Literas quoq́ meas ad ſanctum presbyterum Firmũ direxi: quæ ſi ad te uenerint, ei dirigere non graueris. Incolumẽ te & mei memorem Chriſtus Dominus cuſtodiat, Domine uere ſancte & beatiſsime papa. Grandem Latini ſermonis in iſta prouincia notariorum patimur penuriã: & idcirco præceptis tuis parẽre non poſſumus: maxime in editione Septuaginta, quæ aſteriſcis uerubusq́ diſtincta eſt. Pleraq́ enim prioris laboris ob fraudem cuiuſdam amiſimus.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Rogat ut ſuam epiſtolã curet Hieronymo reddendam, utq́ eundem ſibi ſuis quoq́ mitiget literis.

AVGVSTINVS PRAESIDIO.

SIcut præſens rogaui ſynceritatẽ tuam, nunc quoq; cõmoneo, ut literas meas ſancto fratri & compresbytero noſtro Hieronymo mittere nõ graueris. Vt autem nouerit charitas tua, quemadmodũ etiam tu illi pro mea cauſa ſcribere debeas, miſi exemplaria literarũ & mearum ad ipſum, & ad me ipſius. Quibus lectis pro tua ſancta prudentia facile uidebis & modum meũ, quẽ ſeruandũ putaui, & motum eius quem non fruſtra timui. Aut ſi ego quod non debui, aut quomodo non debui aliquid ſcripſi, non ad illũ de me, ſed ad meipſum potius fraterna dilectione mitte ſermonem: quo correctus petam ut ignoſcat, ſi meam culpam ipſe cognouero.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Reſalutat Auguſtinum, excuſans quod liberius reſponderit, & rurſum de cucurbita meminit, hortans ut ſuper hac re ſua legat commentaria: deniq; inuitans ut omiſſis contentioſis quæſtionibus uertantur in campo ſacrarum ſcripturarum.

HIERONYMVS AVGVSTINO.

VM à ſancto fratre noſtro Firmo ſollicite quærerem, quid ageres, ſoſpitem te lætus audiui. Rurſum cum tuas literas non dico ſperarem, ſed exigerem, neſciente te ex Aphrica profectum ſe eſſe dixit. Itaq; reddo tibi per eum ſalutationis officia, qui te unico amore complectitur: ſimulq; obſecro, ut ignoſcas pudori meo, quod diu ut reſcriberẽ præcipienti, negare non potui: nec ego tibi, ſed cauſa cauſæ reſpondit. Et ſi culpa eſt reſpondiſſe, quæſo ut patienter audias, multo maior eſt prouocaſſe. Sed faceſſant iſtiuſmodi querimoniæ, ſit inter nos pura germanitas: & deinceps non quæſtionũ, ſed charitatis ad nos ſcripta mittamus. Sancti fratres qui nobiſcum Domino ſeruiunt, affatim ſe ſalutant. Sanctos qui tecum Chriſti leue trahunt iugũ, præcipue ſanctum & ſuſpiciendum papam Alipium, ut meo obſequio ſalutes precor. Incolumem te & memorem mei, Chriſtus Deus noſter tueatur omnipotens, Domine uere ſancte & beatiſsime papa. Si legiſti librum explanationũ in Ionam, puto quod ridiculam cucurbitæ non recipias quæſtionem. Sin autem amicus qui me primus gladio petijt, ſtylo repulſus eſt, ſit humanitatis tuæ atq; iuſticiæ accuſantem reprehendere, non reſpondentem. In ſcripturarum ſi placet campo ſine noſtro inuicem dolore ludamus.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Reſpondet accurate libro quo Hieronymus illi reſponderat de interpretatione loci qui eſt in epiſtola ad Galatas. Et cum Hieronymus adieciſſet, ſe neceſſitate compulſum, ut eam interpretationem ſequeretur, Auguſtinus eam difficultatem alia uia potuiſſe explicari demonſtrat.

AVGVSTINVS HIERONYMO.

TAmpridem charitati tuæ prolixã epiſtolã miſi, reſpondens illi tuæ, quam per ſanctũ filiũ tuũ Aſteriũ, nunc iam non ſolũ fratrẽ, ueruetiã collegã meum miſiſſe te recolis: quæ utrũ in manus tuas peruenire meruerit, adhuc neſcio, niſi quod per fratrẽ ſynceriſsimũ Firmũ ſcribis: ſi ille qui me primũ gladio petijt, ſtylo repulſus eſt: ut ſit humanitatis meæ atq; iuſticiæ, accuſantem reprehendere, non reſpondentẽ. Hoc ſolo tenuiſsimo indicio utcunq; cõijcio, legiſſe te illã epiſtolã meã. In ea qppe deploraui tãtã inter uos extitiſſe diſcordiã: de quorũ tanta amicitia, quaquauerſum eã fama diffuderat, charitas fraterna gaudebat. Quod nõ feci reprehẽdẽdo in aliquo germanitatẽ tuam: cuius in ea re aliquã culpã me cognouiſſe, non auſus ſum dicere: ſed dolendo humanam miſeriam, cuius in amicitijs mutua charita retinẽdis, quãtalibet illa ſit, incerta permãſio eſt. Verũ illud maluerã tuis noſſe reſcriptis: utrũ mihi ueniã, quam poposcerã, dederis. Quod apertius mihi intimari cupio, quãuis hilarior quidã uultus literarũ tuarũ, etiã hoc me impetraſſe ſignificare uideatur: ſi tamẽ poſt lectã illã miſſæ ſunt, quod in eis minime apparet. Petis uel potius fiducia charitatis iubes, ut in ſcripturarum campo ſine noſtro inuicẽ dolore ludamus. Et quidẽ quantũ ad me attinet, ſerio nos iſta, q̃ ludo agere mallẽ. Quod ſi hoc uerbũ tibi propter facilitatem ponere placuit, ego fateor maius aliquid expeto à benignitate uirium tuarũ, prudentiaq; tam docta & ocioſa, annoſa, ſtudioſa

A dioſa,ingenioſa diligentia: hæc tibi non tantũ donante, uerũetiã dictante ſpiritu ſancto, ut in magnis & laborioſis quæſtionibus,non tanq̃ ludentẽ in campo ſcripturarũ, ſed in montibus anhelantẽ adiuues. Si autẽ propter hilaritatẽ, quam eſſe inter chariſsimos diſ-ſerentes decet, putaſti dicendũ eſſe,ludamus: ſiue illud apertũ & planum ſit, unde collo-quimur: ſiue arduum,atq; difficile: hoc ipſum edoce obſecro te,quo'nam modo aſſequi ualeamus: ut cum forte aliquid nos mouet, quod nobis & ſi non cautius attendentibus, certe tardius intelligẽtibus non probatũ eſt: & quid nobis uideatur cõtra conamur aſſe-rere,ſi hoc aliquanto ſecuriore libertate dicamus,non incidamus in ſuſpicionem puerilis iactantiæ,quaſi noſtro nomini famã,uiros illuſtres accuſando,quæramus. Si aũt aliquid aſperũ refellendi neceſsitate depromptũ fuerit,quo tolerabile fiat, leniore circumfunda-mus eloquio, nelitum melle gladium ſtringere uideamur. Niſi forte ille modus eſt, quo utrunq; hoc uitium,uel uitij ſuſpicionẽ caueamus,ſi cum doctiore amico ſic diſputemus: ut quicquid dixerit,neceſſe ſit approbare: nec quærẽdi ſaltẽ cauſa liceat aliquantulum re-luctari. Tum uero ſine ullo timore offenſionis tanq̃ in campo luditur: ſed mirũ ſi nobis nõ illuditur.Ego eñ fateor charitati tuæ,ſolis eis ſcripturarũ libris,qui iam canonici ap-pellãtur,didici hunc timorẽ honorẽq; deferre,ut nullũ eorũ autorẽ ſcribendo aliquid er-raſſe firmiſsime credã:at ſi aliquid in eis offendero literis, quod uidetur cõtrariũ ueritati, nihil aliud q̃ uel mendoſum eſſe codicẽ, uel interpretẽ nõ aſſequutũ eſſe quod dictũ eſt, uel me minime intellexiſſe non ambigã.Alios autẽ ita lego,ut quantalibet ſanctitate do-ctrinaq; præpolleant,nõ ideo uerũ putẽ,quia ipſi ita ſenſerunt:ſed quia mihi uel per illos autores canonicos, uel probabili ratione quod à uero non abhorreat, perſuadere potue-runt.Nec te mi frater ſentire aliquid aliter exiſtimo: prorſus, inquã,non te arbitror ſic le-gi tuos libros uelle,tanq̃ prophetarũ & apoſtolorũ: de quorũ ſcriptis quod omni erro-re careant dubitare nefariũ eſt. Abſit hoc à pia humilitate, & ueraci de temetipſo cogita-tione,qua niſi eſſes præditus, nõ utiq; diceres: utinã mereremur cõplexus tuos, & colla-B tione mutua uel doceremus aliqua uel diſceremus.Quod ſi teipſum conſideratione uitæ ac morũ tuorũ,nõ ſimulate,nõ fallaciter dixiſſe credo: quanto magis æquũ eſt me crede-re apoſtolũ Paulũ nõ aliud ſenſiſſe q̃ ſcripſerit, ubi ait de Petro & Barnaba: Cũ uiderem quia nõ recte ingrediebantur ad ueritatẽ euãgelij,dixi Petro corã omnibus:Si tu cum ſis ludæus,gentiliter & nõ ludaice uiuis, quomodo gentes cogis ludaizare? De quo enim certus ſim, quod me ſcribendo uel loquendo non fallat, ſi fallebat apoſtolus filios ſuos, quos iterũ parturiebat,donec in eis Chriſtus,id eſt,ueritas formaretur? Quibus cũ prẽmi ſiſſet,dicẽs: Quæ aũt ſcribo uobis,ecce corã Deo,qa nõ mẽtior.nõ tamẽ ueraciter ſcribe-bat,ſed neſcio qua diſpẽſatoria ſimulatione fallebat, uidiſſe ſe Petrũ & Barnabã nõ recte ad euãgelij ueritatẽ ingrediẽtes,ac Petro in faciẽ reſtitiſſe: nõ ob aliud niſi q̃ gẽtes coge-ret ludaizare. At eñ ſatius eſt credere apoſtolũ Paulũ aliquid uere nõ ſcripſiſſe, q̃ apoſto-lũ Petrũ non recte aliquid egiſſe.Hoc ſi ita eſt,dicamus(quod abſit)ſatius eſſe credere mẽ-tiri Euãgeliũ, q̃ negatũ eſſe à Petro Chriſtũ: & mentiri regnorũ librũ, q̃ tantũ prophetã à Dño Deo tam excellenter electũ, & in cõcupiſcenda atq; abducẽda uxore aliena cõmi-ſiſſe adulteriũ: & in marito eius necãdo,tam horrendũ homicidiũ.Imõ uero ſanctam ſcri-pturã in ſummo & cœleſti autoritatis culmine collocatam, de ueritate eius certus ac ſecu-rus legã: & in ea homines uel approbatos, uel emẽdatos, uel dãnatos ueraciter diſcã, po-tius q̃ facta humana:ne dum in quibuſdã laudabilis excellẽtiæ perſonis aliquãdo crede-re timeo reprehẽdenda,ipſa diuina eloquia mihi ſint ubiq; ſuſpecta. Manichæi plurima diuinarũ ſcripturarũ,quib. eorũ nefarius error clariſsima ſentẽtiarũ perſpicuitate cõuin-citur,quia in aliũ ſenſum detorquere nõ poſſunt,falſa eſſe cõtẽdũt: ita tamẽ ut eãdẽ falſi-tatẽ nõ ſcribentibus apoſtolis tribuãt,ſed neſcio quibus codicũ corruptoribus. Quod ta-mẽ quia nec pluribus ſiue antiquioribus exẽplaribus,nec præcedentis linguæ autoritate (unde Latini libri interpretati ſunt)probare aliquãdo potuerũt: notiſsima omnibus ue-ritate ſuperati,confuſiq; diſcedunt.Ita'ne non intelligit prudentia ſancta tua, quanta ma-

liciæ illorū pateſcat occaſio, ſi nō ab aliis apoſtolicas literas eſſe falſatas, ſed ipſos apoſto- c
los falſa ſcripſiſſe dicamus? Non, inquis, credibile eſt hoc in Petro Paulū, quod ipſe Pau-
lus fecerat, arguiſſe. Nō nūc inquiro quid fecerit, ſed quid ſcripſerit quæro. Hoc ad quæ-
ſtionē quam ſuſcepi maxime pertinet: ut ueritas diuinarū ſcripturarū ad noſtrā fidē ædi-
ficandā memoriæ cōmendata, nō à quibuslibet, ſed ab ipſis apoſtolis: ac per hoc in cano
nicū autoritatis culmen recepta, ex omni parte uerax atq; indubitanda perſiſtat. Nam ſi
hoc fecit Petrus quod facere debuit, mētitus eſt Paulus, q; eū uiderit nō rectà ingredien-
tē ad ueritatē euāgelij. Quiſquis em̄ hoc facit quod facere debet, recte utiq; facit: & ideo
falſum de eo dicit, qui dicit eum nō recte feciſſe, quod eum nouit facere debuiſſe. Si autē
uerū ſcripſit Paulus, uerū eſt quod Petrus nō recte tūc ingrediebatur ad ueritatē euāgelij.
Id uero faciebat quod facere nō debebat: & ſi tale aliquid Paulus ipſe iam fecerat, corre-
ctū potius etiā ipſum credā, coapoſtoli ſui correctionē nō potuiſſe negligere, q; menda-
citer aliquid in ſua epiſtola poſuiſſe. Et ſi hoc nō in epiſtola qualibet, quāto magis in illa,
in qua præloquutus ait: Quæ aūt ſcribo uobis ecce corā Deo quia nō mētior? Ego qui-
dē illud Petrū ſic egiſſe credo, ut gentes cogeret Iudaizare. Hoc em̄ lego ſcripſiſſe Paulū,
quē mētitū eſſe nō credo: & ideo nō recte agebat hoc Petrus. Erat em̄ cōtra euāgelij ue-
ritatē, ut putarēt qui credebāt in Chriſtū, ſine illis ueteribus ſacramētis ſaluos ſe eſſe non
poſſe. Hoc em̄ cōtendebāt Antiochiæ, qui ex circūciſione crediderāt. Contra quos Pau-
lus perſeueranter acriterq; cōfligit. Ipſum uero Paulum nō ad hoc id egiſſe, q; uel Timo-
theū circūcidit, uel Cenchreis uotū perſoluit, uel Hieroſolymis à Iacobo admonitus, cum
eis qui uouerant, legitima illa celebranda ſuſcepit: ut putare uideretur per ea ſacramenta
etiā Chriſtianā ſalutē dari. Sed ne illa quæ prioribus ut cōgruebāt tēporibus, in umbris
rerū futurarū Deus fieri iuſſerat, tanq; idololatriā gētiliū damnare crederetur. Hoc eſt em̄
quod illi Iacobus ait: auditū de illo eſſe, q; diſciſsionē doceat à Moyſe. Quod utiq; nefas
eſt, ut credētes in Chriſtū diſcindātur à prophetis Chriſti, tanq; eius doctrinā deteſtātes
atq; damnātes, de quo ipſe Chriſtus dicit: Si crederetis Moyſi, crederetis & mihi: de me D
em̄ ille ſcripſit. Attende obſecro ipſa uerba Iacobi: Vides, inquit, frater quot milia ſunt in
Iudæa, qui crediderunt in Chriſtum, & hi omnes æmulatores ſunt legis. Audierunt au-
tem de te, quia diſciſsionē doces à Moyſe, eorum qui per gentes ſunt Iudæorum, dicens:
non debere circumcidere eos filios ſuos, neq; ſecundum conſuetudinem ingredi. Quid
ergo eſt? Vtiq; oportet conuenire multitudinem, audierunt enim te ſuperueniſſe: hoc er-
go fac quod tibi dicimus. Sunt nobis uiri quatuor, uotum habentes ſuper ſe: his aſſum-
ptis ſanctifica te cum ipſis, & impende in eos ut radant capita: & ſciant omnes quia quæ
de te audierunt falſa ſunt, ſed ſequeris & ipſe cuſtodiens legem: de gentibus autem qui
crediderunt nos mandauimus, iudicantes nihil eiuſmodi ſeruare illos, niſi ut ſe obſer-
uent ab idolis immolato, & à ſanguine & à fornicatione. Non, ut opinor, obſcurū eſt, &
Iacobū hoc ideo monuiſſe, ut ſcirent falſa eſſe quæ de illo audierant, hi qui cum in Chri-
ſtum ex Iudæis credidiſſent: tamen æmulatores erant legis, ne per doctrinam Chriſti, ue-
lut ſacrilega, nec Deo mandante conſcripta damnari putarentur, quæ per Moyſen patri-
bus fuerant miniſtrata, hoc enim de Paulo iactauerant: non illi qui intelligebant quo ani
mo à Iudæis fidelibus obſeruari tunc iſta deberent, propter commendandam ſcilicet au-
toritatē diuinam, & ſacramentorū illorum propheticam ſanctitatem: non propter adipi-
ſcendam ſalutē, quæ iam in Chriſto reuelabatur, & per baptiſmi ſacramentū miniſtraba-
tur. Sed illi hoc de Paulo ſparſerant, qui ſic ea uolebant obſeruari, tanq; ſine his in euan-
gelio ſalus credentibus eſſe non poſſet. Ipſum enim ſenſerant uehemētiſsimū gratiæ prę-
dicatorē & intentioni eorū maxime aduerſum, docentē non per illam hominem iuſtifica-
ri, ſed per gratiam Ieſu Chriſti, cuius prænunciandæ cauſa, illæ umbræ in lege mandatæ
ſunt. Et ideo illi inuidiā & perſecutionē molientes cōcitare, tanquā inimicū legis manda-
torumq; diuinorū criminabantur: cuius falſæ criminationis inuidiam cōgruentius deui-
tare non poſſet, quàm ut ea ipſa celebraret, quæ damnare tanquam ſacrilega putabatur:

atq;

A atq; ita ostenderet, nec Iudæos tunc ab eis tanq; à nefarijs prohibẽdos, nec gentiles ad ea tanq; ad necessaria compellendos. Nam si reuera sic ea reprobaret, quemadmodũ de illo auditũ erat, & ideo celebranda susciperet, ut actione simulata suam posset occultare sententiã, non ei diceret Iacobus, & scient omnes: sed diceret, & putabunt omnes, quoniam quæ de te audierunt, falsa sunt, præsertim quia in ipsis Hierosolymis apostoli iam decreuerant, ne quisquã gentes cogeret Iudaizare: nõ aũt decreuerãt, ne quisquã tunc Iudæos Iudaizare prohiberet, quamuis etiã ipsos iam doctrina Christiana non cogeret. Proinde si post hoc apostolorũ decretũ, Petrus habuit illam in Antiochia simulationẽ, qua gentes cogeret Iudaizare: quo iam nec ipse cogebatur, quãuis propter cõmendãda eloquia dei, quæ Iudæis sunt credita, nõ prohibebatur: quid mirũ si cõstringebat eum Paulus liberè asserere, quod cum cæteris apostolis se Hierosolymis decreuisse meminerat. Si autẽ hoc (quod magis arbitror) ante illud Hierosolymitanum conciliũ Petrus fecit: nec sic mirum est, quod eum uolebat Paulus nõ timidè obtegere, sed fidenter asserere, quod eũ pariter sentire iam nouerat: siue quod cũ eo contulerat Euangeliũ, siue quod in Cornelij centurionis uocatione, etiã diuinitus eum de hac re admonitũ acceperat: siue quod anteq; illi quos timuerat, uenissent Antiochiam, cum gentibus eũ conuesci uiderat. Neq; enim negamus in hac sententia fuisse iam Petrũ, in qua & Paulus fuit. Non itaq; tunc eũ quid in ea re uerũ esset docebat, sed eius simulationẽ, qua gentes Iudaizare cogebãtur, arguebat: nõ ob aliud, nisi quia sic illa omnia simulatoria gerebãtur, tanq; uerũ esset quod illi dicebant, qui sine circuncisione præputij atq; alijs obseruationibus quæ umbræ erant futurorum, putabãt credentes saluos esse nõ posse. Ergo & Timotheũ circũcidit propterea, ne Iudæis, & maxime cognationi eius materne; sic uiderẽtur q; ex gentib. in Christũ credi derant detestari circuncisionẽ, sicut idololatria detestanda est: cum illam deus fieri præceperit, hanc satanas persuaserit. Et Titum propterea nõ circuncidit, ne occasionẽ daret eis qui sine ulla circũcisione dicebãt credẽtes saluos esse nõ posse, & ad deceptionẽ gentium
B hoc etiã Paulũ sentire iactarent. Quod ipse satis significat, ubi ait: Sed neq; Titus q; mecũ erat, cũ esset Græcus, cõpulsus est circũcidi: propter subintroductos aũt falsos fratres, qui subintroierãt perscrutari libertatẽ nostrã, ut nos in seruitutẽ redigerẽt: quibus nec ad horam cessimus subiectioni, ut ueritas Euangelij permaneret apud uos. Hinc apparet quid eos captare intellexerit, ut nõ faceret quod in Timotheo fecerat, & quod ea libertate facere poterat, qua ostenderat illa sacramẽta, nec tanq; necessaria debere appeti, nec tanq; sacrilega debere dãnari. Sed cauendũ est uidelicet in hac disputatione, ne sicut philosophi, quædã facta hominũ media dicamus, inter recte factũ & peccatum: quæ neq; in recte factis, neq; in peccatis numerẽtur: & urgeamur eo, cp obseruare legis ceremonias non possit esse indifferẽs: sed aut bonũ, aut malum. Vt si bonũ dixerimus, eas nos quoq; obseruare cogamur: si aũt malum, nõ uerè, sed simulatè ab apostolis obseruatas esse credamus. Ego uero apostolis, nõ tam exemplum philosophorũ timeo, quando & illi in sua disputatione ueri aliquid dicunt: q; forensiũ aduocatorũ, quando in alienarũ causarum actione mentiuntur. Quorũ similitudo, si in ipsa expositione epistolæ ad Galatas ad confirmandam simulationẽ Petri et Pauli putata est decenter induci: quid ego apud te timeã nomẽ philosophorũ, qui non propterea uani sunt, quia omnia falsa dicũt: sed quia & falsis plerisq; confidunt, & ubi uera inueniuntur dicere, à Christi gratia, qui est ipsa ueritas, alieni sunt. Cur aũt non dicam præcepta illa ueterum sacramentorũ, nec bona esse, quia non eis homines iustificantur: umbræ enim sunt prænunciantes gratiam, qua iustificamur: nec tamen mala, quia diuinitus præcepta sunt, temporibus personisq; congruentia: cum me adiuuet etiam prophetica sententia, qua dicit deus se illi populo dedisse præcepta nõ bona. Fortè enim propterea non dixit mala, sed tantum non bona, id est, non talia, ut illis homines boni fiant, aut sine illis boni non fiant. Vellem me doceret benigna syncritas tua, utrum simulatè quisquam sanctus Orientalis quum Romam uenerit, ieiunet sabbato: excepto illo die paschalis uigiliæ. Quod si malum esse dixerimus, non solum

Romanam ecclesiam, sed etiã multa ei uicina, & aliquanto remotiora damnabimus, ubi c
mos idem tenetur & manet. Si aũt non ieiunare sabbato malũ putauerimus, tot ecclesias
Oriẽtis, & multo maiorẽ orbis Christiani partẽ, qua temeritate criminabimur? Placétne
tibi, ut medium quiddam esse dicamus, quod tamẽ acceptabile sit ei, qui hoc nõ simula-
tè, sed congruenti societate atq; obseruantia fecerit? Et tamẽ nihil inde legimus in cano-
nicis libris præceptũ esse Christianis: quanto magis illud malum dicere nõ audeo, quod
Deum præcepisse ipsa Christiana fide negare nõ possum, qua didici nõ eo me iustificari,
sed gratia Dei per Iesum Christũ dñm nostrũ? Dico ergo circuncisionẽ præputij, & cæ-
tera huiusmodi, priori populo per testamentum, quod uetus dicitur, diuinitus data ad si
gnificationẽ futurorũ, quæ per Christum oportebat impleri: quibus aduenientibus re-
mansisse illa Christianis legenda tantũ ad intelligentiã præmissæ prophetiæ, nõ autẽ ne-
cessario facienda: quasi adhuc expectandum esset, ut ueniret fidei reuelatio, quæ his signi
ficabatur esse uentura. Sed quamuis gentibus imponenda non essent, non tamen sic de-
buisse auferri à consuetudine Iudæorũ, tanquã detestanda atq; damnãda. Sensim proin-
de atq; paulatim feruente sanè prædicatione gratię Christi, qua sola nossent credentes se
iustificari saluosq; fieri, nõ illis umbris rerum antea futurarũ, tunc iam uenientium atque
præsentium, ut in illorũ Iudæorum uocatione, quos præsentia carnis domini & apostо-
lica tempora sic inuenerant, omnis illa actio consumeretur umbrarum, hoc eis suffecisse
ad cõmendationẽ, ut nõ tanquã detestanda & similis idololatriæ uitaretur, ultra uero nõ
haberet progressum, ne putaretur necessaria, tanquã uel ab illa salus esset, uel sine illa esse
non posset. Quod putauerũt hæretici, qui dum uolunt & Iudæi esse & Christiani, nec Iu
dæi nec Christiani esse potuerũt. Quorum sententiã mihi cauendam, quamuis in ea nun
quam fuerim, tamẽ beneuolentissimè admonere dignatus es: in cuius sentẽtię nõ consen
sionem, sed simulationem Petrus timore inciderat, ut de illo Paulus uerissimè diceret, q̃
cum eum uidisset non recte ingredientẽ ad ueritatem Euangelij, eiq; uerissimè diceret, q̃
gẽtes Iudaizare cogebat: quod Paulus utiq; nõ cogebat: ob hoc illa uetera ueraciter ubi D
opus esset obseruãs, ut dãnanda nõ esse monstraret: prædicãs tamẽ instanter non eis, sed
reuelata gratia fidei, fideles saluos fieri, ne ad ea quenq; uelut necessaria suscipiẽda cõpel
leret. Sic aũt credo apostolum Paulum ueraciter cuncta illa gessisse, nec tamẽ nunc quen-
quã factum ex Iudęo Christianum, uel cogo, uel sino talia ueraciter celebrare: sicut nec tu
cui uidetur Paulus ea simulasse, cogis istum uel sinis talia simulare. An uis ut etiã ego dicã
hanc esse summam quæstionis, imõ sentẽtiæ tuæ: ut post Euangeliũ Christi, benefaciant
credentes Iudæi, si sacrificia offerant, quæ obtulit Paulus, si filios circuncidant, si sabbatũ
obseruẽt, ut Paulus in Timotheo, & omnes obseruauere Iudæi, dũmodo hæc simulatè
ac fallaciter agãt? Hoc si ita est, nõ iam in hæresim Hebionis, uel eorũ quos uulgo Naza-
ræos nuncupãt, uel quamlibet aliam ueterem: sed nescio in quam nouã delabimur, quæ
sit eo pernicioſior, quo nõ errore, sed proposito est ac uoluntate fallaci. Quod si respon-
deas, ut te ab hac purges sentẽtia: tunc apostolos ista laudabiliter simulasse, ne scandaliza
rentur infirmi, qui ex Iudæis multi crediderãt, & ea respuenda nondũ intelligebant: nunc
uero confirmata per tot gẽtes doctrina gratiæ Christianæ, confirmata etiam per omnes
Christi ecclesias lectione legis & prophetarum, quomodo hæc intelligenda non obser-
uanda recitentur, quisquis ea simulando agere uoluerit, uideatur insanire: cur mihi non
licet dicere, apostolum Paulum, & alios rectæ fidei Christianos, tũc illa uetera sacramẽta
paululũ obseruãdo ueraciter cõmẽdare debuisse, ne putarentur illæ propheticę significa
tionis obseruationes à pijssimis patribus custoditæ, tanq; sacrilegia diabolica à posteris
detestatæ? Iam enim cũ uenisset fides, quæ prius illis obseruationibus prænunciata, post
mortem & resurrectionem domini reuelata est, amisserãt tanquã uitã officij sui. Verunta-
men sicut defuncta corpora, necessariorũ officijs deducẽda erant quodãmodo ad sepul-
turam: nec simulatè, sed religioſe: non autem deserẽda continuo, uel inimicorũ obtrecta-
tionibus tanquam canum morsibus proijcienda. Proinde nunc quisquis Christianorũ,

quamuis

A quamuis ſit ex Iudeis, ſimiliter ea celebrare uoluerit, tanq; ſopitos cineres eruẽs, non erit pius deductor, uel baiulus corporis, ſed impius ſepulturæ uiolator. Fateor ſanè in eo q̃d epiſtola continet mea, & ideo ſacramenta Iudæorũ Paulus celebranda ſuſceperat, cũ iam Chriſti eſſet apoſtolus: ut doceret nõ eſſe pernicioſa his qui ea uellent ſicut à parentibus per legẽ acceperant, cuſtodire, minus me poſuiſſe, illo duntaxat tẽpore, quo primũ fidei gratia reuelata eſt. Tunc enim hoc non erat pernicioſum, progreſſu uero tẽporis erat pernicioſum, niſi illæ obſeruationes ab omnibus Chriſtianis deſererentur: ne ſi tunc fierent, nõ diſcerneretur quod deus populo ſuo per Moyſen præcepit, ab eo quod in templis dæmoniorũ ſpiritus immundus inſtituit. Proinde potius culpanda eſt negligẽtia mea, quia hoc non addidi, & obiurgatio tua. Veruntamẽ longè anteq̃ literas tuas accepiſſem, ſcribens contra Fauſtum Manichæũ quomodo eundem locũ quamuis breuiter explicauerim, & hoc illic nõ prætermiſerim: & legere poterit ſi non dedignetur benignitas tua, et à chariſsimis noſtris per quos nunc hæc ſcripta miſi, quomodo uolueris tibi fides fiat, illud me antè dictaſſe: mihiq; de animo meo crede, quod corã deo loquens iure charitatis expoſco, nunq; mihi uiſum fuiſſe: etiã nũc Chriſtianos ex Iudæis factos ſacramẽta illa ulla quolibet affectu celebrare, & quouis animo debere ab eis ullo modo coli: cum illud de Paulo ſemper ita ſenſerim, ex quo illius mihi literæ innotuerunt: ſicut nec tibi uidetur hoc tempore cuiquã eſſe ſimulanda iſta, cum hoc feciſſe apoſtolos credas. Proinde ſicut tu econtrario loqueris, & licet reclamãte (ſicut ſcribis) mundo libera uoce pronuncias, ceremonias Iudæorũ & pernicioſas eſſe & mortiferas Chriſtianis: & quicunq; eas obſeruauerit, ſiue ex Iudæis, ſiue ex gentibus, eum in barathrũ diaboli deuolutũ: ita ego hanc uocẽ tuam omnino cõfirmo, & addo: Quicunq; eas obſeruauerit, ſiue ex Iudæis, ſiue ex gentibus, non ſolum ueraciter, uerumetiã ſimulatè, eum in barathrũ diaboli deuolutum. Quid queris amplius? Sed ſicut tu ſimulationẽ apoſtolorũ ab huius temporis ratione ſecernis, ita ego Pauli apoſtoli ueracẽ tunc in his omnibus conuerſationẽ ab huius tempo
B ris, quamuis minime ſimulata ceremoniarum Iudaicarũ obſeruatione ſecerno, quoniam tunc fuit approbanda, nunc deteſtanda. Ita quamuis legerimus: Lex & prophetæ uſq; ad Ioannẽ Baptiſtam: & quia propterea quærebant Iudæi Chriſtum interficere, quia nõ ſolum ſoluebat ſabbatũ, ſed & patrẽ ſuum dicebat deũ, æqualem ſe faciens deo: & quia gratiam pro gratia accepimus: & quoniam lex per Moyſen data eſt, gratia autem & ueritas per Ieſum Chriſtum facta eſt: & per Hieremiam promiſſum eſt, daturũ deum teſtamentum nouum domui Iuda, non ſecundum teſtamentum quod diſpoſuit patribus eorum: non tamen arbitror ipſum dominum fallaciter à parentibus circunciſum. Aut ſi hoc propter ætatem minime prohibebat: nec illud arbitror eum dixiſſe fallaciter leproſo, quem certe non illa per Moyſen præcepta obſeruatio, ſed ipſe mundauerat: Vade & offer pro te ſacrificium quod præcepit Moyſes in teſtimonium illis. Nec fallaciter aſcendit ad diem feſtum uſqueadeo nõ cauſa oſtentationis coram hominibus, ut non euidenter aſcenderit, ſed latenter. At enim dixit idem Apoſtolus: Ecce ego Paulus dico uobis, quia ſi circuncidamini, Chriſtus uobis nihil proderit. Decepit ergo Timotheum, & fecit ei nihil prodeſſe Chriſtum? an quia hoc fallaciter factum eſt, ideo non obfuit? At ipſe hoc non poſuit, nec ait: ſi circuncidamini ueraciter, ſicut nec fallaciter: ſed ſine ulla exceptione dixit, ſi circuncidamini, Chriſtus uobis nihil proderit. Sicut ergo tu uis hic locum dare tuæ ſententiæ, ut uelis ſubintelligi, niſi fallaciter: ita non impudenter flagito, ut etiam nos illic intelligere ſinas eis dictum, ſi circuncidamini, qui propterea uolebant circuncidi, quod aliter ſe putabant in Chriſto ſaluos eſſe nõ poſſe. Hoc ergo animo, hac uoluntate, iſta intentione quiſquis tunc circuncidebatur, Chriſtus ei nihil omnino proderat: ſicut alibi apertè dicit: Nam ſi per legem iuſtitia, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt. Hoc ergo declarat, quod & ipſe commemoraſti: Euacuati eſtis à Chriſto, qui in lege iuſtificamini: à gratia excidiſtis. Illos itaq; arguit, qui ſe iuſtificari in lege credebant: non qui legitima illa, in eius honore à quo mandata ſunt, obſeruabant: intelligentes & qua

prænun-

prænunciandæ ueritatis ratione mãdata sint, & quousq; debeant perdurare. Vnde est il c
lud quod ait: Si spiritu ducimini, non adhuc estis sub lege. Vnde illud colligis apparet, q
sub lege est, nõ dispensatiuè, ut nostros putas uoluisse maiores: sed uerè, ut ego intelligo
eum spiritũ sanctũ nõ habere. Magna mihi uidetur quæstio: qd sit esse sub lege sic, quem
admodum Apostolus culpat. Neq; enim propter circunciſionẽ hoc eum arbitror dice-
re: aut illa sacrificia, quæ tunc facta à patribus, nunc à Christianis non fiunt: & cætera hu-
iusmodi, sed hoc ipsum etiã quod lex iubet: Non concupisces: quod fatemur certe Chri-
stianos debere obseruare, atq; euangelica maxime illustratione prædicari. Legẽ dicit esse
sanctam, & mandatum sanctum & iustum & bonũ. Deinde subiungit: Quod ergo bo-
num est, mihi factum est mors? Absit. Sed peccatũ ut appareat peccatũ, per bonum mihi
operatum est mortẽ, ut fiat supra modum peccator, aut peccatum per mandatum. Quod
autem hic dicit peccatum per mandatũ fieri supra modum, hoc alibi dixit: Lex subintra-
uit, ut abundaret delictum. Vbi aũt abundauit delictum, superabundauit & gratia. Et ali
bi, cum superius de dispensatione gratiæ loqueretur, quod ipsa iustificet, uelut interro-
gans ait: Quid ergo lex? Atq; huic interrogationi continuè respondit: Prænaricationis
gratia posita est, donec ueniret semen, cui promissum est. Hos ergo dãnabiliter dicit esse
sub lege, quos reos facit lex: non implentes legẽ, dum non intelligendo gratiæ beneficiũ
ad facienda Dei præcepta, quasi de suis uiribus superba elatione præsumunt. Plenitudo
enim legis charitas. Charitas uero Dei diffusa est in cordib. nostris, non per nosipsos, sed
per spiritum sanctum qui datus est nobis. Sed huic rei quantum satis est explicandæ, pro
lixior fortasse, & sui propriį uoluminis sermo debetur. Si ergo illud quod lex ait: Non
concupisces, si humana infirmitas gratia dei adiuta non fuerit, sub se reum tenet: & præ-
uaricatorẽ potius damnat, q̃ liberat peccatorẽ: quanto magis illa, quæ significationis cau
sa præcepta sunt, circunciſio, & cætera quæ reuelatione gratiæ latius innotescẽte necesse
fuerat aboleri, iustificare neminẽ poterant? Non tamen ideo fuerant tanq; diabolica gen
tium sacrilegia fugienda: etiam cum ipsa gratia iam cœperat reuelari, quę umbris talibus D
fuerat prænunciata: sed permittẽda paululũ, eis maxime qui ex illo populo, cui data sunt
uenerãt: postea uero tanquã cum honore sepulta sunt, à Christianis omnibus irreparabi
liter deserenda. Hoc aũt quod dicis, non dispensatiuè, ut nostri uoluere maiores, quid si
bi uult oro te. Aut enim hoc est quod ego appello officiosum mendaciũ: ut hæc dispen-
satio sit officium, uelut honeste mentiendi: aut quid aliud sit omnino, nõ uideo, nisi fortè
addito nomine dispensationis, fiat ut mendaciũ non sit mendaciũ. Quod si absurdũ est,
cur ergo nõ apertè dicis officiosum mendaciũ defendendum, nisi fortè nomẽ te mouet:
quia non tam usitatum est in ecclesiasticis libris uocabulum officį, quod Ambrosius no
ster non timuit, qui suos quosdam libros utilium præceptorum plenos, de officįs uoluit
appellare. An si officiose mentiatur quisq; culpandus est, si dispensatiuè approbandus?
Rogo te mentiatur, ubi legerit qui hoc putat: quia & in hoc magna quæstio est: sit ne ali-
quando mentiri uiri boni, imò uiri Christiani, qualibus dictum est: Sit in ore uestro, est
est, non non: ut nõ sub iudicio decidatis. Et qui cum fide audiunt, Perdes omnes qui lo-
quuntur mendaciũ. Sed, ut dixi, & alia magna quæstio est: eligat quod uoluerit, qui hoc
existimat ubi mentiatur: dum tamen à scribentibus autoribus sanctarũ scripturarum, &
maxime canonicarum, inconcusse credatur, & defendatur omnino abesse mendaciũ: ne
dispensatores Christi, de quibus dictum est: Hic iam quæritur inter dispensatores, ut fi-
delis quis inueniatur: tanquam magnũ aliquid sibi fideliter didicisse uideantur pro ueri-
tatis dispensatione mẽtiri, cum ipsa fides in Latino sermone ab eo dicatur appellata, quia
fit quod dicitur. Vbi autem fit quod dicitur, mentiendi utiq; nõ est locus. Fidelis igitur
dispensator apostolus Paulus proculdubio nobis exhibet in scribendo fidẽ: quia uerita-
tis dispensator erat, nõ falsitatis. Ac per hoc uerum scripsit uidisse se Petrum, nõ recte in-
gredientem ad ueritatẽ Euangelį: eiq; in faciem restitisse, quod gentes cogeret Iudaiza-
re. Ipse uero Petrus, quod à Paulo fiebat utiliter libertate charitatis, sancta ac benigna

pietate

A pietate humilitatis accepit: atq; ita rarius & sanctius exemplũ posteris præbuit, quo non dedignarentur si cubi fortè recti tramitẽ reliquissent, etiã à posteriorib. corrigi q̃ Paulus, quo confidenter auderẽt, etiam minores maioribus pro defendenda euãgelica ueritate, salua fraterna charitate resistere. Nam cum satius multo sit à tenẽdo itinere in nullo c̃p in aliquo declinare: multo est tamẽ mirabilius & laudabilius, libenter accipere corrigentẽ, quàm audacter corrigere deuiantẽ. Est laus itaq; iustæ libertatis in Paulo, & sanctæ humilitatis in Petro: quæ quantũ mihi pro modulo meo uidetur, magis fuerat aduersus calumniantẽ Porphyriũ defendenda, c̃p ut ei daretur obtrectandi maior occasio, qua multo mordacius criminaretur Christianos, fallaciter uel suas literas scribere, uel Dei sui sacramenta tractare. Flagitas à me, ut aliquẽ saltem unum ostendam, cuius in hac re sententiam sim sequutus, cum tu tam plures nominatim cõmemoraueris, qui te in eo quod adstruis præcesserunt, peres ut in eo quod te reprehẽdo errantẽ, patiar te errare cũ talibus. Quorũ ego fateor neminẽ legi: sed cum sint fermè sex uel septẽ, horũ quatuor autoritatẽ tu quoq; infringis. Nam Laodicenũ, cuius nomẽ taces, de ecclesia nuper dicis egressum. Alexandrum autẽ ueterem hæreticũ: Origenẽ uero ac Didymũ reprehensos abs te, lego in recentioribus opusculis tuis: & non mediocriter, nec de mediocribus quæstionibus, quamuis Origenẽ mirabiliter ante laudaueris. Cum his ergo errare puto quia nec teipse patieris, quamuis hoc perinde dicatur, ac si in hac sentẽtia non errauerint. Nam quis est qui se uelit cum quolibet errare? Tres igitur restant: Eusebius Emisenus, Theodorus Heracleotes, & quem paulo post cõmemoras, Ioannes, qui dudum in põtificali gradu Constantinopolitanã rexit ecclesiã. Porrò si quæras uel recolas, quid hic senserit noster Ambrosius, quid noster itidem Cyprianus: inuenies fortasse, nec nobis defuisse, quos in eo quod asserimus sequeremur: quanc̃p sicut paulo antè dixi, tantũmodo scripturis canonicis hanc ingenuã debeam seruitutẽ, qua eas solas ita sequar, ut cõscriptores earũ, nihil in eis omnino errasse, nihil fallaciter posuisse nõ dubitẽ. Proinde cum quæro tertiũ, ut tres
B etiã ego tribus opponã: possem quidem, ut arbitror, facile reperire si multa legissem. Veruntamẽ ipse mihi pro his omnibus, imò supra hos oẽs apostolus Paulus occurrit: ad ipsum cõfugio, ad ipsum ab omnibus qui aliud sentiũt literarũ tractatoribus prouoco, ipsum interrogãs interpello & requiro in eo quod scripsit ad Galatas: uidisse se Petrũ non recte ingredientẽ ad ueritatẽ Euangelij, eic̃p in faciẽ propterea restitisse, q̃p illa simulatione gentes Iudaizare cogebat: utrum uerum scripserit, an fortè nescio qua dispensatiua falsitate mẽtitus sit: & audio eum paulo superius in eiusdẽ narrationis exordio religiosa uoce mihi clamantẽ: Quæ aũt scribo uobis, ecce coram deo quia nõ mentior. Dent ueniam quilibet aliud opinantes: ego magis credo tanto apostolo in suis, et pro suis literis iuranti, c̃p cuic̃p doctissimo de alienis literis disputanti. Nec dici timeo sic Paulum defendere, quod nõ simularit errorem Iudæorum, sed uerè fuerit in errore: quoniam nec̃p simulabat errorẽ, qui libertate apostolica, sicut illi tempori congruebat, uetera illa sacramenta ubi opus erat agendo, cõmendabat ea, non satanæ uersutia decipiendis hominibus, sed Dei prouidentia, pronunciandis rebus futuris propheticè constituta. Nec uerè fuerat in errore Iudæorũ, qui non solum nouerat, sed etiã instanter & acriter prædicabat eos errare, qui putabant gẽtibus imponẽda, uel iustificationi quorũcunc̃p fideliũ necessaria. Quod aũt dixi eum factum Iudæis tanquã Iudæum, & tanquã gentilem gentibus, nõ mentiẽtis astu, sed compatientis affectu: quẽadmodum dixerim, parũ mihi uisus es attendisse: imò ego fortasse nõ satis hoc explanare potuerim. Nec̃p enim hoc ideo dixi, q̃p misericorditer illa simulauerit, sed quia sic ea non simulauit, quæ faciebat similia Iudæis: quemadmodum nec illa quæ faciebat similia gentibus, quæ tu quoq; commemorasti, atq; in eo me, quod non ingratè fateor, adiuuisti. Cum em̃ abs te quæsissem in epistola mea: quomodo putetur ideo factus Iudæis tanc̃p Iudæus, quia fallaciter susceperit sacramenta Iudæorum, cum & gentibus tanquam gentilis factus sit, nec tamẽ susceperit fallaciter sacrificia gentiũ. Tu respondisti in eo factum gentibus tanquã gentilem, quod præputiũ receperit, quod

indiffe-

indifferẽter permiſerit ueſci cibis, quos damnãt Iudæi. Vbi ego quæro: utrũ & hoc ſimu- c
latè fecerit? Quod ſi abſurdiſsimũ atq; falſiſsimũ eſt: ſic ergo & illa, in quibus Iudæorum
conſuetudini cõgruebat libertate prudẽti, nõ neceſsitate ſeruili, aut quod eſt indignius,
diſpenſatione fallaci potius q̃ fideli. Fidelib. enim & his qui cognouerũt ueritatẽ, ſicut ip
ſe teſtatur, niſi fortè & hic fallit, omnis creatura dei bona eſt, & nihil abiiciẽdum q̃d cum
gratiarũ actione accipitur. Ergo & ipſi Paulo, nõ ſolũ uero, uerumetiã diſpenſatori maxi
me fideli, non ſolum cognitori, uerumetiã doctori ueritatis, omnis utiq; in cibis creatura
dei, nõ ſimulatè ſed uere bona erat. Cur igitur nihil ſimulatè ſuſcipiẽdo ſacrorũ, ceremo-
niarumq; gentiliũ, ſed de cibis & præputio uera ſentiendo atq; docendo, tamẽ tanq̃ gen
tilis factus eſt gentibus: & nõ potuit fieri tanq̃ Iudæus Iudæis, niſi fallaciter ſuſcipiẽdo ſa
cramenta Iudæorũ? Cur oleaſtro inſerto obſeruauit diſpenſationis ueracẽ fidẽ, & natura
libus ramis, non extra ſed in arbore conſtitutis, neſcio quod diſpenſatoriæ uelamẽ ſimu
lationis obtendit? Cur factus tanq̃ gentilis gentibus, quod ſentit docet, quod agit ſentit:
factus aũt tanq; Iudæus Iudæis, aliud claudit in pectore, aliud promit in uerbis, in factis,
in ſcriptis? Sed abſit hoc ſapere. Vtriſq; enim debebat charitatẽ de puro corde, & cõſci-
entia bona, et fide nõ ficta. Ac per hoc omnibus omnia factus eſt, ut oẽs lucrifaceret: non
mentiẽtis aſtu, ſed compatiẽtis affectu: id eſt, nõ omnia mala hominũ fallaciter agendo,
ſed aliorũ omniũ malis omnibus, tanq; ſi ſua eſſent, miſericordis medicinæ diligentiam
procurando. Cum itaq; illa ueteris teſtamẽti ſacramẽta, etiã ſibi agenda minime recuſa-
bat, nõ miſericorditer fallebat: ſed omnino nõ fallens, atq; hoc modo à dño deo illa uſq;
ad certi temporis diſpenſationẽ iuſſa eſſe cõmendans, à ſacrilegis ſacris gentiũ diſtingue
bat. Tunc aũt non mentientis aſtu, ſed compatientis affectu, Iudæis tanq; Iudæus fiebat:
quando eos ab illo errore, quo uel in Chriſtum credere nolebant, uel per uetera ſacerdo
tia ſua, ceremoniarumq; obſeruationes ſe à peccatis poſſe mundari fierique ſaluos exiſti-
mabant: ſic liberare cupiebat, tanq̃ ipſe illo errore teneretẽ: diligẽs utiq; proximũ tanquã
ſeipſum, & hæc alijs faciens, quæ ſibi ab alijs fieri uellet, ſi hoc illi opus eſſet. Quod cum d
dñs monuiſſet, adiunxit: Hæc eſt enim lex & prophetæ. Hunc cõpatientis affectũ, in ea-
dem epiſtola ad Galatas præcipit, dicẽs: Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto,
uos q̃ ſpirituales eſtis, inſtruite huiuſmodi in ſpiritu lenitatis, intẽdens teipſum, ne & tu
tẽteris. Vide ſi nõ dixit, fiere tanq̃ ille, ut illum lucrifacias. Non utiq;, ut ipſum delictum
fallaciter ageret, aut ſe id habere ſimularet: ſed ut in alterius delicto, quid etiã ſibi accide-
re poſſet, attenderet: atq; ita alteri, tanquã ſibi ab altero uellet, miſericorditer ſubueniret,
hoc eſt nõ mentiẽtis aſtu, ſed compatiẽtis affectu. Sic Iudæo, ſic gentili, ſic cuilibet homi
ni Paulus in errore uel peccato aliquo conſtituto, nõ ſimulando quod nõ erat, ſed com-
patiẽdo, quia eſſe potuiſſet, tanq̃ qui ſe hominẽ cogitaret, omnibus omnia factus eſt, ut
omnes lucrifaceret. Teipſum ſi placet obſecro, te pauliſper intuere, teipſum inq̃ erga me
ipſum: & recole, uel ſi habes cõſcripta, relege uerba tua in illa epiſtola quam mihi per fra
trem noſtrum, iam collegã meum Cyprianũ breuiorẽ miſiſti, q̃ ueraci, q̃ germano, q̃ ple-
no charitatis affectu, cũ quædam me in te cõmiſiſſe expoſtulaſſes grauiter, ſubiunxiſti:
In hoc læditur amicitia, in hoc neceſsitudinis iura uiolantur, ne uideamur certare puerili
ter, et fautoribus inuicẽ, uel detractatoribus noſtris tribuere materiã contẽdendi. Hęc abs
te non ſolũ ex animo dicta ſentio, uerumetiã benigno animo ad conſulendũ mihi. Dein-
de addis, quod etiã ſi nõ adderes appareret, & dicis: Hæc ſcribo, qa te purè & Chriſtianè
diligere cupio, nec quicq̃ in mea mẽte retinere q̃d diſtet à labijs. O uir ſancte, mihiq; (ut
deus uidet animã meã) ueraci corde dilecte, hoc ipſum quod poſuiſti in literis tuis, quod
te mihi exhibuiſſe nõ dubito: hoc ipſum omnino apoſtolum Paulum credo exhibuiſſe
in literis ſuis, nõ unicuilibet homini, ſed Iudæis & Græcis, & omnib. gentibus, filijs ſuis
quos in Euangelio genuerat, & quos pariendo parturiebat: & deinde poſterorũ tot mi-
libus fidelium Chriſtianorum, propter quos illa memoriæ commendabatur epiſtola,
ut nihil in ſua mente retineret, quod diſtaret à labijs. Certè factus es etiam tu tanquam

ego

A ego, nō mentiētis astu, sed compatiētis affectu: cum cogitares tam me non relinquēdum in ea culpa, in quā me prolapsum existimasti, q̄ nec te uelles, si eo modo prolapsus esses. Vnde agēs gratias beniuolæ menti erga me tuæ, simul posco, ut etiā mihi nō succenseas, q̄ cum in opusculis tuis aliqua me mouerent, motum meū intimaui tibi: hoc erga me ab omnibus obseruari uolens, quod erga te ipse seruaui: ut quicquid improbandū putant in scriptis meis, nec claudant subdolo pectore, nec ita reprehēdant apud alios, ut taceant apud me: hinc potius existimās lædi amicitiā & necessitudinis iura uiolari. Nescio enim utrum amicitiæ Christianæ putādę sint, in quibus magis ualet uulgare prouerbiū: Obsequium amicos, ueritas odiū parit: q̄ ecclesiasticū, Fideliora sunt uulnera amici, q̄ uoluntaria oscula inimici. Proinde charissimos nostros, qui nostris laboribus synceríssimè fauēt, hoc potius quāta possumus instātia doceamus: quo sciāt fieri posse, ut inter charissimos aliqd alterutro sermone cōtradicatur, nec tamen ipsa charitas minuatur, nec ueritas odiū pariat, quę debetur amicitiæ: siue illud uerū sit quod cōtradicitur, siue corde ueraci qualecunq; sit dicitur, non retinēdo in mente quod à labijs distet. Credant igitur fratres nostri, familiares tui, quibus testimoniū perhibes q̄ sint uasa Christi, me inuito factum, nec mediocrem de hac re dolorē inesse cordi meo, q̄ literæ meæ prius in multorum manus uenerint, q̄ ad te ad quem scriptæ sunt, peruenire potuerunt. Quo autē modo id acciderit, & longum est enarrare, & nisi fallor superfluum: cum sufficiat si quid mihi in hoc creditur, non eo factum animo quo putatur: nec omnino meæ fuisse uoluntatis, aut dispositionis, aut consensionis, aut saltem cognitionis, ut fieret. Hoc si non credunt, quod deo teste loquor, quid amplius faciam nō habeo. Ego tamē absit ut eos credam hæc tuę sanctitati maliuola mente suggerere ad excitandas inter nos inimicitias, quas misericordia domini Dei nostri auertat à nobis: sed sine ullo nocendi animo, facile de homine humana uitia suspicari. Hoc enim me de illis ęquū est credere, si uasa sunt Christi, nō in contumeliam, sed in honorē facta: & dispositā in domo magna à Deo, ad omne opus bonū.

B Quod si post hanc attestationē meā, si in notitiā eorū uenerit, facere uoluerint, q̄ non recte faciant, & tu uides. Quod sanè scripserā, nullum me librū aduersus te Romā misisse, ideo scripseram, quia & libri nomen ab ipsa epistola discernebam. Vnde omnino nescio quid aliud te audisse existimauerā: et Romā nec ipsam epistolam, sed tibi miserā: & aduersus te non esse arbitrabar, quod synceritate amicitiæ, siue ad admonēdū, siue ad te, uel me abste corrigendum feciſſe me noueram. Exceptis autem familiaribus tuis, teipsum obsecro per gratiā qua redempti sumus, ut quæcunq; tua bona, quæ domini pietate tibi concessa sunt, in literis meis posui, nō me existimes insidioso blandiloquio posuisse. Si quid autem in te peccaui, dimittas mihi. Nec illud quod de te, nescio cuius poetę factum, ineptius fortasse quàm literatius à me commemoratum est, amplius quàm dixi, ad te trahas: cum omnino subiecerim, non hoc ideo me dixisse, ut oculos cordis reciperes, quos absit unq̄ ut amiseris, sed ut aduerteres, quos sanos ac uigiles haberes. Propter solam ergo παλινῳδίαν, si scripserimus aliquid quod scripto posteriore destruere debeamus, imitandam, non propter Stesichori cæcitatē, quam cordi tuo nec tribui nec timui, attingendū illud existimaui: atq; identidē rogo, ut me fidenter corrigas, ubi mihi hoc opus esse prospexeris. Quanquam enim secundum honorum uocabula, quæ iam ecclesiæ usus obtinuit, episcopatus presbyterio maior sit: tamen in multis rebus Augustinus Hieronymo minor est: licet etiam à minore quolibet non sit refugienda, uel dedignanda correctio. De interpretatione tua iam mihi persuasisti: qua utilitate scripturas uolueris trāsferre de Hebræis: ut scilicet ea quæ à Iudæis prætermissa, uel corrupta sunt proferres in medium. Sed insinuare digneris peto à quibus Iudæis, utrum ab eisipsis qui ante aduentum domini interpretati sunt: & si ita est, quibus uel quónam eorum, an ab istis posterius, qui propterea putari possunt aliqua de codicibus Grecis, uel subtraxisse, uel in eis corrupisse, ne illis testimonijs de Christiana fide cōuincerentur. Illi autem anteriores, cur hoc facere uoluerint, nō inuenio. Deinde nobis mittas obsecro interpretationē tuam de Septuaginta,

quam te edidisse nesciebam. Librum quoq; tuum, cuius mentionẽ fecisti, de optimo ge- c
nere interpretandi, cupio legere, & adhuc nosse quomodo coæquanda sit in interprete
peritia linguarum, coniecturis eorum qui scripturas edisserendo pertractant: quos ne-
cesse est etiam si rectæ atq; unius fidei fuerint, uarias párere in multorũ locorum obscu-
ritate sententias: quamuis nequaq; ipsa uarietas ab eiusdẽ fidei unitate discordet, sicut etiã
unus tractator secundum eandem fidẽ, aliter atq; aliter eundem locum potest exponere:
quia hoc eius obscuritas patitur. Ideo autem desidero interpretationẽ tuam de Septua-
ginta, ut & tanta Latinorũ interpretum, qui qualescunq; hoc ausi sunt, quantum possu-
mus imperitia careamus: & hi qui me inuidere putant utilibus laboribus tuis, tandẽ ali-
quando si fieri potest intelligant, propterea me nolle tuam ex Hebræo interpretationem
in ecclesiis legi, ne contra Septuaginta autoritatẽ tanquã nouum aliquid proferẽtes, ma-
gno scandalo perturbemus plebes Christi, quarũ aures & corda illam interpretationem
audire consueuerunt, quæ etiam ab apostolis approbata est. Vnde illud apud Ionam uir
gultum, si in Hebræo nec hedera est, nec cucurbita, sed nescio quid aliud, quod trunco
suo nixũ, nullis sustentandũ adminiculis erigatur, mallem iam in omnibus Latinis cucur
bitam legi. Non enim frustra hoc puto Septuaginta posuisse: nisi quia & huic simile scie
bant. Satis me, imò fortasse plus q̃ satis, tribus epistolis tuis respõdisse arbitror, quarum
duas per Cyprianũ accepi, unã per Firmũ. Rescribe quod uisum fuerit ad nos uel alios in
struendos. Dabo aũt operam diligentiorẽ quantum me adiuuat dominus, ut literę quas
ad te scribo, prius ad te perueniant, q̃ ad quenquã, à quo latius dispergãtur. Fateor enim
nec mihi hoc fieri uelle de tuis ad me, quod de meis ad te factũ iustissimè expostulas. Ta-
men placeat nobis inuicem, non tantũ charitas, uerumetiam libertas amicitiæ: nec apud
me taceas, uel ego apud te, quod in nostris literis uicissim nos mouet, eo scilicet animo,
qui oculis dei in fraterna dilectione non displicet. Quod si inter nos fieri posse sine ip-
sius dilectionis pernicioſa offensione non putas, non fiat. Illa enim charitas quam tecum
habere uellem, profecto maior, sed melior hæc minor, quàm nulla est. D

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Testatur se proximo anno scripsisse per Asterium, nunc Præsidium Romam euntem, per quem denuo scribit, cõmendat, non ut iuuetur pecunia, qua non eget, sed ut in amicitiam recipiatur. Queritur se uexari tumultibus hęreticorum. Illud annotandum in hac epistola, quod Alipium cum suum fratrem appellet, tamen papam nominat.

HIERONYMVS AVGVSTINO.

ANno præterito per fratrem nostrum Asterium hypodiaconum dignationi tuæ epistolam miseram, promptum reddens salutationis officium: quam ti-
bi arbitror redditam. Nunc quoq; per sanctum fratrem meum Præsidiũ dia
conum, obsecro primum ut memineris mei. Deinde ut baiulum literarũ ha-
beas commendatum, & mihi scias germanissimum, & in quibuscunq; necessitas postu-
lauerit, foueas atq; sustentes: non quo aliqua re, Christo tribuente, indigeat: sed quo bo-
norum amicitias auidissimè expetat, & se in his coniungendis maximum putet benefi-
cium consequutum. Cur autem ad occidentem nauigauerit, ipso poteris narrante cogno
scere. Nos in monasterio constituti, uarijs hincinde fluctibus quatimur, & peregrinatio
nis molestias sustinemus. Sed credimus in eo qui dixit: Confidite, ego uici mundum:
quod ipso tribuente & præsule, contra hostem diabolum uictoriam consequemur. San-
ctum & uenerabilem fratrem nostrum papam Alipium, ut meo obsequio salutes, obse-
cro. Sancti fratres qui nobiscum in monasterio domino seruire festinant, oppidò te salu
tant. Incolumem te & memorem mei Christus dominus noster tueatur omnipotens, do
mine uerè sancte & suspiciende papa.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Ingens apud Romanos odiũ sibi conflauerat Hieronymus, quod Paulam & Eustochiũ primarias fœminas traxisset ad monachorũ institutũ: neq; caruit suspicione quod Paulam adamaret. Huiusmodi obtrectatorum obloquijs respondet, ac deplorat hominum maleuolentiam.

Hieron-

A SI tibi putē gratias à me referri poſſe, non ſapiā. Potēs eſt deus ſuper perſona mea ſanctæ animæ tuæ reſtituere quod meretur. Ego em̄ indignus nec ęſtimare un quā potui nec optare, ut mihi tantū in Chriſto largireris affectū. Et licet me ſce leratū quidā putant & omnibus flagitijs obrutū: & pro peccatis meis, etiā hæc parua ſint: tamē tu benefacis, quod ex tua mente etiam malos bonos putas. Periculoſum quippe eſt de ſeruo āiterius iudicare: & nō facilis uenia, praua dixiſſe de rectis. Veniet il la dies, in qua & mecum dolebis, ardere nō paucos. Ego probroſus, ego uerſipellis & lu bricus, ego mendax & ſatanæ arte decipiēs. Quid enim eſt tutius: hæc uel credidiſſe, uel finxiſſe de inſontibus: an etiā de noxijs credere noluiſſe? Oſculabātur mihi manus quidā, & ore uipereo detrahebant: & dolebant labijs, corde gaudebant. Videbat dñs, & ſubſan nabat illos: & miſerū me ſeruū ſuum, futuro cum eis iudicio reſeruabat. Alius inceſſum meum calumniabatur & riſum: & ille ueluti detrahebat, hic in ſimplicitate aliud ſuſpica batur. Penè certè trienniū cum eis uixi. Multa me uirginū crebro turba circundedit. Di uinos libros ut potui, nōnullis ſæpe diſſerui. Lectio aſsiduitatē, aſsiduitas familiaritatē, fa miliaritas fiduciā fecerat. Dicāt, quid unquā in me aliter ſenſerint, q̄ Chriſtianū decebat? Pecuniam cuiuſquā accepi? Munera uel parua, uel magna nō ſpreui? In manu mea æs ali cuius inſonuit? Obliquus ſermo, oculus petulās fuit? Nihil mihi aliud obijcitur niſi ſexus meus, & hoc nunq̄ obijcitur, niſi cū Hieroſolymā Paula & Melania proficiſcūtur. Iſti cre diderunt mentienti, cur nō credunt neganti? Idem eſt homo ipſe qui fuerat: fatetur inſon tem, qui dudum noxiū loquebatur, & certe ueritatē magis exprimunt tormenta c̄ꝫ riſus: niſi cꝫ facilius creditur, quod aut fictum libenter auditur, aut non fictum ut fingatur im pellitur. Antec̄ꝫ domū ſanctæ Paulę noſſem, totius in me urbis ſtudia conſonabant. Om nium penè iudicio, dignus ſummo ſacerdotio decernebar. Beatæ memoriæ Damaſus meus ſermo erat. Dicebar ſanctus, dicebar humilis & diſertus. Nunquid domū alicuius laſciuioris ingreſſus ſum? Nunquid me ueſtes ſericæ, nitentes gēmæ, picta facies, auri ra
B puit ambitio? Nulla fuit alia Romæ matronarū, quæ meā poſſet edomare mentē, niſi lu gens atcꝫ ieiunans, ſqualens ſordibus, fletibus penè cæcata, quam continuis noctib. mi ſericordiam domini deprecantē ſol ſæpe deprehendit. Cuius canticū pſalmi, ſermo euan gelium, deliciæ continentia, uita ieiuniū. Nulla me potuit delectare, niſi illa quam man ducantem nunquam uidi. Sed poſtquā eam pro ſuæ merito caſtitatis uenerari, colere, ſu ſpicere cœpi: omnes me ilico deſeruere uirtutes. O inuidia primū mordax tui. O ſatanæ calliditas ſemper ſancta perſequēs. Nullæ aliæ Romanæ urbi fabulā præbuerūt, niſi Pau la & Melania, quæ contemptis facultatibus, pignoribuscꝫ deſertis, crucem domini, qua ſi quoddam pietatis leuauere uexillum. Si balneas peterent, unguenta eligerēt, diuitias et uiduitatē haberēt materiē luxuriæ & libertatis, dominæ uocarētur & ſanctæ. Nūc in ſac co & cinere formoſæ uolunt uideri, & in gehēnam ignis cum ieiunijs & pedore deſcen dere: uidelicet nō licet eis applaudente populo perire cum turbis. Si gentiles hanc uitam carperent, ſi Iudæi, haberēt ſolatium nō placendi eis, quibus diſplicet Chriſtus. Nunc ue ro, proh nefas, nomine Chriſtiani, prætermiſſa domorū ſuarum cura, & proprij oculi tra be neglecta, in alieno oculo feſtucā quęrunt. Lacerant ſanctū propoſitū, & remediū pœ næ ſuę arbitrātur, ſi nemo ſit ſanctus, ſi omnibus detrahatur, ſi turba ſit pereuntiū, ſi mul titudo peccantiū. Tibi placet lauare quotidie: alius has mūdicies ſordes putat. Tu attage nem ructas, & de comeſo acipenſere gloriaris: ego faba uentrē impleo. Te delectant ca chinnantiū greges, me Paula Melaniacꝫ plangētes. Tu aliena deſideras, illę contemnunt ſua. Te delibuta melle uina delectant, illæ putant aquā frigidam ſuauiorē. Tu te perdere exiſtimas, quicquid in præſenti non habueris, comederis, deuoraueris: illæ futura deſi derant, & credūt uera eſſe quæ ſcripta ſunt. Eſto ineptè & inaniter, quib. reſurrectio cor porū perſuaſit: qd ad te? Nobis ecōtrario tua uita diſplicet. Bono tuo craſſus ſis: me ma cies delectat & pallor. Tu tales miſeros arbitraris: nos te miſerabiliorē putamus. Par pari referetur, et inuicē nobis uidemur inſanire. Hęc mi domina Aſella, cū iā nauē conſcenderē

raptim flens dolensq; cõſcripſi: & gratias ago deo meo, q; dignus ſim, quẽ mundus odere rit. Ora aũt ut de Babylone Hieroſolymã regrediar, ne mihi dominetur Nabuchodonoſor, ſed Ieſus filius Ioſedech: ueniat Eſdras & reducat me in patriã ſuã. Stultus ego q; uolebam cantare canticũ domini in terra aliena: & deſerto mõte Sina, Ægypti auxiliũ flagitabam. Non recordabar Euangeliſtę, quia qui de Hieruſalem egreditur, ſtatim incidit in latrones, ſpoliatur, uulneratur, occiditur. Sed licet ſacerdos deſpiciat atq; leuites, Samaritanus ille miſeros eſt, cui cũ diceretur, Samaritanus es, & dæmoniũ habes: dæmoniũ renuens, Samariten ſe nõ negauit. Quia quẽ nos cuſtodẽ, Hebræi ſamariten uocãt. Malefi- cum quidã me garriunt: titulum fidei ſeruus agnoſco. Magum uocãt: & ludęi dominum meum. Seductor & Apoſtolus dictus eſt. Tentatio me non apprehendat, niſi humana. Quotam partem anguſtiarũ perpeſſus ſum qui cruci milito? Infamiã falſi criminis imputarunt. Sed ſcio per bonã & malam famã peruenĩri ad regna cœlorum. Saluta Paulam & Euſtochium, uelit nolit mundus, in Chriſto meas. Saluta matrem Albinam, ſororemq; Marcellam, Marcellinam quoq; & ſanctam Felicitatem, & dic eis: Ante tribunal Chriſti ſimul ſtabimus, ibi apparebit qua mente quis uixerit. Memento mei exemplum pudicitiæ & uirginitatis inſigne: fluctusq; maris tuis precibus mitiga.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Onaſum obtrectatorem quempiam ridet, qui quod Hieronymus in ſuis libris aduerſus uitia ſcripſerat, ad ſuam contumeliam pertinere putabat.

HIERONYMVS ONASO.

MEdici quos uocant chirurgicos, crudeles putãtur, & miſeri ſunt. An nõ eſt miſeria, alienis non dolere uulneribus: & mortuas carnes inclemẽti ſecare ferro? Nõ horrere curantẽ, quod horret ipſe qui patitur, & inimicũ putari? Ita ſe natura habet: ut amara ſit ueritas, blanda uitia exiſtimẽtur. Eſaias in exemplũ captiuitatis futurę, nudus nõ erubeſcit incedere. Hieremias de media Hieruſalẽ ad Euphratem fluuiũ Meſopotamiæ mittitur, ut inter inimicas gẽtes, ubi eſt Aſſyrius, & caſtra ſunt Chaldęorũ, ponat περίζωμα corrumpendũ. Ezechiel ſtercore primũ humano, deinde bubulo, panẽ de omni ſemẽte conſperſum edere iubetur: & uxoris interitũ ſiccis oculis uidet. Amos de Samaria pellitur. Cur quæſo? Nẽpe ideo: quia chirurgici ſpirituales, ſecantes uitia peccatorũ, ad pœnitentiã cohortabantur. Paulus apoſtolus: Inimicus, inquit, uobis factus ſum uerũ dicens. Et quia ſaluatoris dura uidebãtur eloquia, plurimi diſcipulorum retrorſum abierunt. Vnde non mirum eſt, ſi & noſipſi uitijs detrahentes, offendimus plurimos. Diſpoſui naſum ſecare fœtentẽ, timeat qui ſtrumoſus eſt. Volo cornículæ detrahere garrienti, rancidulam ſe intelligat cornix. Nunquid unus in urbe Romana eſt, qui habeat truncas inhoneſto uulnere nares? Nunquid ſolus Bonaſus Segeſtanus cauua uerba, & in modum ueſicarum tumentia buccis trutinat inflatis? Dico quoſdã ſcelere, periurio, falſitate, ad dignitatẽ neſcio quam peruenĩſſe. Quid ad te, qui te intelligis innocentem? Rideo aduocatũ, qui patrono egeat: quadrãte dignã eloquentiã nare ſubſanno: quid ad te, qui diſertus es? Volo in nũmarios inuehi ſacerdotes: tu qui diues es, quid iraſceris? Clauſum cupio ſuis ignib. ardere Vulcanũ. Nunquid hoſpes eius es, aut uicinus: q; à delubris idoli niteris incendia ſubmouere? Placet mihi de laruis, de bubone, de noctua, de Niliacis ridere portentis. Quicquid dictum fuerit, in te dictum putas. In quodcunq; uitiũ ſtyli mei mucro contorquetur, te clamitas deſignari. Conſerta manu in ius uocas: & ſatyricũ ſcriptorẽ in proſa arguis. An ideo tibi bellus uideris, quia fauſto uocaris nomine? quaſi nõ & lucus ideo dicatur, q; minime luceat: & Parcæ, q; nequaquã parcãt: & Eumenides furiæ, q; non ſint benignæ: & uulgo Aethiopes uocentur argentei. Quod ſi in deſcriptione fœdorũ ſemper iraſceris, iam tibi cum Perſio cantabo: Optent te generum rex & regina, puellæ Te rapiant: quicquid calcaueris, hoc roſa fiat. Dabo tamen conſilium, quibus abſconditis poſsis pulchrior apparere. Naſus non uideatur in facie, ſermo nõ ſonet ad loquendum: atq; ita formoſus & diſertus uideri poteris.

Scholia

SCHOLIA.

A QVos chirurgicos.] Ita uocantur qui non medentur pharmacis, ſed manibus, hoc eſt ſectionibus, uſturis, & huiuſmodi. Strumam.] Tumorem appellat, quem in naſo quorundam uidimus deformem. Truncas inhoneſto.] Hemiſtichium eſt ex Æneidos lib. ſexto. Nunquid ſolus Onaſus.] Fortè legendũ Bonaſus. Nam id animal eſt in Pæonia, cuius meminit Plinius: ut ſit alluſio ad bonum naſum: nam poſtea dicit, An ideo tibi bellus uideris, quia fauſto uocaris nomine. Iam tibi Perſium.] Eſt in Satyra ſecunda, Hunc optent generũ rex & regina, puellæ Hunc rapiãt, quicquid calcauerit hic, roſa fiat. [redacted]

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Ruffinus ſubornauerat Palladium quendam Galatam aduerſus Hieronymũ, qui illius interpretationem calumniaretur. Huius calumnias refellit, explicans officiũ ueri interpretis. Imitatus eſt autem titulum Ciceronis De optimo genere dicendi.

HIER. AD PAMMACHIVM DE OPTIMO GENERE INTERPRETANDI.

PAulus apoſtolus præſente rege Agrippa, de criminib. reſpõſurus, q̃d poſſet intelligere qui auditurus erat, ſecurus de cauſę uictoria, ſtatim in principio ſibi gratulatur, dicẽs: De omnib. quibus accuſor à Iudęis, ô rex Agrippa, exiſtimo me beatũ, cũ apud te ſim hodie defendẽdus, q̃ præcipuè noſti cũctas quę in Iudæis ſunt conſuetudines & quæſtiones. Legerat enim illud Eſaiæ: Beatus qui in aures loquitur audientis: & nouit tantũ oratoris uerba proficere, quantũ iudicis prouidentia cognouiſſet. Vnde & ego beatum me in hoc duntaxat negocio iudico, q̃ apud eruditas aures imperitæ linguæ reſponſurus ſum: quæ obiicit mihi uel ignorantiã uel mendacium, ſi aut neſciui alienas literas uerè interpretari, aut nolui: quorũ alterũ error, alterũ crimen eſt. Ac ne forſitan accuſator meus facilitate, qua cuncta loquitur, & impunitate, qua ſibi licere omnia putat, me quoq; apud uos argueret, ut papã Epiphaniũ criminatus eſt: hanc epiſtolam miſi, quę te & per te alios qui nos amare dignantur, rei ordinem doceat. Ante hoc fermè bienniũ miſerat Ioanni epiſcopo ſupradictus papa Epiphanius literas,
B arguens eum in quibuſdam dogmatibus, & poſtea clementer ad pœnitentiã prouocãs. Harum exemplaria certatim Paleſtinæ rapiebantur, uel ob autoris meritũ, uel ob elegantiam ſcriptionis. Erat in monaſterio noſtro uir apud ſuos haud ignobilis, Euſebius Cremonenſis, qui cum hæc epiſtola per multorũ ora uolitaret, & mirarentur eã pro doctrina & puritate ſermonis, docti pariter & indocti: cœpit à me obnixè petere, ut ſibi eam in Latinum uerterẽ, & propter intelligẽdi facilitatẽ apertius explicarẽ: Græci enim eloquij penitus ignarus erat. Feci quod uoluit. Accitoq; notario raptim celeriterq; dictaui: extatere in pagina breuiter annotãs, quẽ intrinſecus ſenſum ſingula capitula continerent. Si-
1 quidẽ & hoc, ut ſibi ſoli facerẽ, oppido flagitarat. Poſtulauiq; ab eo mutuo, ut domi haberet exemplar, nec facile in uulgus proderet. Res ita anno & ſex mẽſibus tranſijt, donec ſupradicta interpretatio de ſcrinijs eius nouo præſtigio Hieroſolymã cõmigrauit. Nam quidã pſeudomonachus, uel accepta pecunia, ut pſpicuè intelligi datur: uel gratuita malicia, ut incaſſum corruptor nititur perſuadere, cõpilatis chartis eius & ſumptibus, Iudas factus eſt proditor: deditq; aduerſarijs latrandi contra me occaſionẽ, ut inter imperitos concionẽtur, me falſariũ: me uerbũ non expreſsiſſe de uerbo, pro honorabili dixiſſe chariſsimũ: & maligna interpretatione quod nefas dictu ſit: αἰδέσιμον ὡσὶν ἀπάντων, id eſt, reuerendũ aurib. omniũ, noluiſſe transferre. Hæc & iſtiuſmodi nugę, crimina mea ſunt. Ac primũ anteq; de translatione reſpondeã, uolo interrogare eos, qui malicią prudentiã uocant, unde apud uos exemplar epiſtolæ? Quis dedit? Qua fronte profertis, quod ſcelere redemiſtis? Quid apud homines tutum erit: ſi ne parietibus quidem & ſcrinijs noſtra poſſumus ſecreta cælare? Si ante tribunalia iudicum, hoc uobis crimen impingerẽ, reos legibus ſubiugarẽ, quæ etiã pro utilitatibus fiſci, noxijs delatoribus pœnas ſtatuunt, & cum ſuſcipiant proditionem, damnant proditorem. Lucrum uidelicet placet, uoluntas diſplicet. Dudum Eſychium uirũ conſularẽ, contra quem patriarcha Gamaliel grauiſſi-

mas exercuit inimicitias, Theodosius princeps capite damnauit, ꝙ sollicitato notario, c
chartas illius inuasisset. Legimus in ueterib. historijs, ludimagistrũ, qui Faliscorũ liberos
prodiderat, uinctũ pueris traditũ: & ad eos quos prodebat, remissum: nec sceleratam po-
pulum Romanũ suscepisse uictoriã. Pyrrhũ Epirotarũ regẽ cum in castris ex uulnere cu-
raretur, medici sui proditiõe interfici nefas duxit Fabricius, quin potius uinctum remi sit
ad dominũ, ut scelus nec in aduersario cõprobaret. Quod leges publicæ, quod hostes tu
entur, quod inter bella & gladios sanctum est: hoc nobis inter monachos & sacerdotes
Christi iniutũ fuit. Et audet quida ex eis adducto supercilio & cõcrepantib. digitis erub
ctare & dicere: Quid em̃ si redemit, si sollicitauit? fecit quod sibi profuit. Mira sceleris de
fensio, quasi nõ & latrones & fures & piratæ faciãt, q̃d sibi prodest. Certe Annas & Cai-
phas seducẽtes infelicẽ ludã, fecerũt quod sibi utile existimabant. Volo in chartulis meis
quaslibet ineptias scribere: cõmentari de scripturis, remordere lædẽtes, digerere stoma-
chum, in locis me exercere cõmunibus, & quasi limatas ad expugnandũ sagittas repone
re. Quãdiu nõ profero cogitata, maledicta, non crimina sunt: imõ ne maledicta quidem,
quæ aures publicæ nesciãt. Tu corrũpas seruulos, sollicites clientes: &, ut in fabulis legi-
mus, auro ad Danaẽ penetres, dissimulatoq; quod feceris, me falsariũ uoces: cum multo
peius crimẽ accusando in te cõfitearis, q; in me arguis. Alius te hæreticũ, alius te insimu-
lat dogmatũ peruersorẽ. Taces ipse, respõdere nõ audes: interpretẽ laceras: de syllabis ca-
lumniaris, & totã defensionẽ tui putas, si tacẽti detrahas. Finge in transferẽdo uel errasse
uel intermisisse me quippiam. Hic totius negocij tui cardo uersatur, hæc tua est defensio.
Nũ idcirco tu nõ es hæreticus, si ego malus interpres sim? Nõ hoc dico, ꝙ te hæreticũ no
uerim, sciat ille q̃ accusauit, nouerit ille q̃ scripsit: sed ꝙ stultissimũ sit accusatũ ab alio, aliũ
criminari: & cõfosso undiq; corpore, è dormiẽtis uulnere solatiũ quærere. Hactenus lo-
cutus sum, quasi aliquid de epistola cõmutauerim, & simplex translatio posset errorẽ ha
bere, nõ crimẽ. Nunc uero cũ ipsa epistola doceat nihil mutatũ esse de sensu, nec res addi-
tas, nec aliquod dogma confictũ, faciũt næ intelligẽdo, ut nihil intelligant: & dum alienã D
imperitiã uolunt coarguere, suã produnt. Ego em̃ non solũ fateor, sed libera uoce profi-
teor, me in interpretatione Grẽcorũ, absq; scripturis sanctis, ubi & uerborũ ordo & my-
steriũ est, non uerbum è uerbo, sed sensum exprimere, de sensu. Habeoq; huius rei magi-
strũ Tulliũ, q̃ Protagorã Platonis, & Oeconomicon Xenophontis, & Æschinis ac De-
mosthenis duas cõtra se orationes pulcherrimas transtulit. Quanta in illis prætermiserit,
quanta addiderit, quãta mutauerit: ut proprietates alterius linguæ suis proprietatib. ex-
plicaret, nõ est huius tẽporis dicere. Sufficit mihi ipsius translatoris autoritas, qui ita in
prologo earundẽ orationũ locutus est: Putaui mihi suscipiendũ laborem utilẽ studiosis,
mihi quidẽ ipsi necessariũ. Cõuerti em̃ ex Atticis duorũ eloquentissimorũ nobilissimas
orationes, inter se q; contrarias, Æschinis & Demosthenis: nec conuerti ut interpres, sed
ut orator, sententijs ijsdẽ & earũ formis, tam figuris q̃ uerbis ad nostrã cõsuetudinẽ aptis. 2
In quibus non uerbũ pro uerbo necesse habui reddere, sed genus omne uerborũ uimq;
seruaui. Non enim me annumerare ea lectori putaui oportere, sed tanq; appẽdere. Rur-
sum in calce sermonis: Quorum ego, ait, orationes, sicut spero, ita expressero, uirtutibus
illorũ omnibus, id est sententijs, & earũ figuris, & rerũ ordine: uerba persequens eatenus,
ut non abhorreant à more nostro. Quæ si è Græcis omnia conuersa nõ erunt: tamẽ ut ge
neris eiusdem sint, elaborauimus. Sed & Horatius uir acutus & doctus, hoc idem in Ar-
te poetica erudito interpreti præcipit. Nec uerbum uerbo curabis reddere fidus Inter-
pres. Terentius Menandrũ, Plautus & Cęcilius ueteres Comicos interpretati sunt. Nun
quid hærẽt in uerbis, ac non decorẽ magis & elegantiã in translatione conseruant, q; ue-
ritatem interpretationis? Hanc eruditi κακοζηλίαν nuncupant. Vnde & ego doctus à tali
bus ante annos circiter uiginti, & simili tũc quoq; errore deceptus, certe hoc mihi à uo-
bis obijciendũ nesciens, cum Eusebij Cæsariensis χρονικὸν in Latinum uertere, tali inter
cætera usus sum præfatione: Difficile est alienas lineas insequentẽ, non alicubi excidere:
&

A & arduũ, ut quæ in alia lingua bene dicta ſunt, eundem decorẽ in translatione cõſeruent. Significatũ eſt aliquid unius uerbi proprietate: non habeo meum quo id efferã, & dum quæro implere ſententiã, longo ambitu, uix breuis uiæ ſpatia conſummo. Accedunt hyperbatorũ anfractus, diſsimilitudines caſuũ, uarietates figurarũ. Ipſum poſtremo ſuum, & ut dicã, uernaculũ linguæ genus. Si ad uerbum interpretor, abſurde reſonant: ſi ob neceſsitatem aliquid in ordine, uel in ſermone mutauero, ab interpretis uidebor officio receſsiſſe. Et poſt multa, quæ nunc proſequi ocioſum eſt, etiã hoc addidi. Quod ſi cui non uidetur linguæ gratia in interpretatione mutari, Homerũ ad uerbũ exprimat in Latinũ. Plus aliquid dicã: eundẽ ſua in lingua proſæ uerbis interpretetur: uidebis ordinẽ ridiculum, & poetã eloquentiſsimũ uix loquentẽ. Verum ne meorũ ſcriptorũ parua ſit autoritas, quanꝯ hoc tantum probare uoluerim, me ſemper ab adoleſcentia non uerba, ſed ſententias tranſtuliſſe: qualis ſuper hoc genere præfatiuncula ſit, in libro quo beati Antonij uita deſcribitur: ipſius lectione cognoſce. Ex alia in aliam linguã expreſſa ad uerbũ tranſlatio, ſenſum operis: & ueluti læto gramine, ſata ſtrangulat. Dum enim caſibus & figuris ſeruit oratio, quod breui poterat indicare ſermone, longo ambitu circumacta uix explicat. Hoc igitur ego uitans, ita beatũ Antoniũ te petente tranſpoſui: ut nihil deſit ex ſenſu, cum aliquid deſit ex uerbis. Alij ſyllabas aucupentur & literas, tu quære ſententias. Dies me deficiet, ſi omnium qui ad ſenſum interpretati ſunt, teſtimonia replicauero. Sufficit in
3 præſente nominaſſe Hilariũ confeſſorẽ, qui Homilias in Iob, & in pſalmos tractatus plurimos in Latinũ uertit è Græco: nec aſſedit literæ dormitanti, & putida xuſticorum interpretatione ſe torſit: ſed quaſi captiuos ſenſus in ſuam linguam, uictoris iure tranſpoſuit. Nec hoc mirũ, in cæteris ſeculi uidelicet aut eccleſiæ uiris; cum Septuaginta interpretes & Euangeliſtæ atqꝫ Apoſtoli idem in ſanctis uoluminibus fecerint. Legimus in Marco dicentẽ Dominũ, Tabita cumi: ſtatimqꝫ ſubiectũ eſt, quod interpretatur, puella tibi dico ſurge. Arguatur euangeliſta mẽdacij, quare addiderit tibi dico, cum in Hebræo tantum
B ſit, puella, ſurge. Sed ut ἐμφατικώτερον faceret: & ſenſum uocantis atqꝫ imperantis, exprimeret, addidit, tibi dico. Rurſum in Matthæo redditis ab proditore Iuda triginta argenteis, & empto ex eis agro figuli, ſcribitur: tunc impletũ eſt, quod ſcriptum eſt per Hieremiam prophetã, dicentem: Et acceperunt triginta argenteos precij appreciati, quod appreciauerunt à filijs Iſrael: & dederunt eos in agrũ figuli, ſicut cõſtituit mihi Dñs. Hoc in Hieremia penitus nõ inuenitur, ſed in Zacharia, alijs multo uerbis, ac toto ordine diſcrepante. Vulgata quippe editio ita ſe habet: Et dicã ad eos: ſi bonũ eſt corã uobis: date mercedem mihi aut renuite. Et appenderunt mercedẽ meam triginta argenteos. Dixitqꝫ Dominus ad me: Pone illos in conflatoriũ, & conſidera ſi probatũ ſit, ſicut probatus ſum ab eis. Et tuli triginta argenteos, & miſi eos in domo Domini in conflatoriũ. Quantũ diſtet ab euangeliſtæ teſtimonio Septuaginta translatio, perſpicuũ eſt. Sed & in Hebræo cum ſenſus idem ſit, uerba præpoſtera ſunt, & penè diuerſa. Et dixi, inquit, ad eos: Si bonum eſt in oculis ueſtris, afferte mercedem meam: & ſi non, quieſcite. Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos. Et dixit Dominus ad me: Proijce illud ad ſtatuariũ, decorum precium, quod appreciatus ſum ab eis. Et tuli triginta argenteos, & proieci eos in domo Domini ad ſtatuarium. Accuſent apoſtolũ falſitatis, quod nec cum Hebraico, nec cum Septuaginta congruat translatoribus: &, quod his maius eſt, erret in nomine: pro Zacharia quippe Hieremiam poſuit. Sed abſit hoc de pediſſequo Chriſti dicere: cui curæ fuit non uerba & ſyllabas aucupari, ſed ſententias dogmatum ponere. Veniamus ad aliud eiuſdem Zachariæ teſtimonium, quod Ioannes euangeliſta aſſumit iuxta Hebraicam ueritatem. Videbunt in quem compunxerunt, pro quo in Septuaginta legimus, ἐπιβλέψονται πρός με, ἀνθ' ὧν ἐνεκατέσχησαντο. quod interpretati ſunt Latini, Et aſpicient ad me, pro his quæ illuſerunt ſiue inſultauerunt. Diſcrepat euangeliſtæ, Septuaginta interpretum noſtraqꝫ translatio: & tamen ſermonum uarietas, ſpiritus unitate concordat. In Matthæo quoque legimus Dominum prædicentem apoſtolis fugam, & hoc ipſum Za-

chariæ teſtimonio confirmantem. Scriptum eſt, ait: Percutiam paſtorem, & diſpergen- c
tur oues. At in Septuaginta & in Hebræo multo aliter eſt. Non enim ex perſona Dei di-
citur: ut euangeliſta uult, ſed ex prophetæ Deum patrem rogantis: Percute paſtorem, &
diſpergentur oues. In hoc ut arbitror, loco, iuxta quorundam prudentiam, euangeliſta
piaculi reus eſt, quod auſus ſit prophetæ uerba, ad Dei referre perſonam. Scribit ſupradi
ctus euangeliſta, ad angeli monitū, tuliſſe Ioſeph paruulum & matrem eius: & intraſſe in
Aegyptum: ibiq; manſiſſe uſq; ad obitū Herodis: ut impleretur quod dictū eſt à Domi-
no per prophetam: Ex Aegypto uocaui filiū meū. Hoc noſtri codices non habent: ſed in
Oſee iuxta Hebraicam ſcribitur ueritatem: Quia puer Iſrael eſt, & dilexi eum: & ex Aegy
pto uocaui filiū meum. Pro quo & in eodem loco Septuaginta tranſtulerunt: quia paruu
lus eſt Iſrael, & dilexi eum: & ex Aegypto uocaui filios eius. Num omnino repudiandi
ſunt: quia iſtum locum qui ad Chriſti maxime pertinet ſacramentū, aliter tranſtulerunt?
An danda potius uenia, ut hominibus, iuxta Iacobi ſententiam, dicētis: Multa peccamus
omnes: & ſi quis in uerbo nō offendit, iſte perfectus eſt uir: & poteſt refrenare omne cor
pus. Illud uero quod in eodem euangeliſta ſcribitur: Et ueniens habitauit in ciuitate quæ
dicitur Nazareth: ut impleretur quod dictum eſt per prophetas, quia Nazareus uocabi-
tur: Reſpondeant λογοδαίδαλοι & faſtidioſi æſtimatores omniū tractatorū, ubi legerint,
diſcantq; in Eſaia poſitū. Nam in eo loco ubi nos legimus atq; tranſtulimus: Exiet uirga
de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet: in Hebræo iuxta linguę illius ἰδίωμα, ita ſcri
ptū eſt: Exiet uirga de radice Ieſſe, & Nazareus de radice eius creſcet. Cur hoc omiſerunt
Septuaginta: ſi non licet trāsferre uerbū pro uerbo? Sacrilegiū eſt, uel cęlaſſe, uel ignoraſ-
ſe myſteriū. Trāſeamus ad cętera. Neq; enim epiſtolę breuitas patitur diutius ſingulis im
morari. Idē Matthęus loquitur: Hoc aūt totū factū eſt, ut cōpleretur quod dictū eſt à Do
mino per prophetā dicentē: Ecce uirgo in utero habebit, & pariet filiū, & uocabunt no-
mē eius Emanuel. Quod ſeptuaginta tranſtulerunt: Ecce uirgo in utero accipiet, & pariet
filium, & uocabitis nomē eius Emanuel. Si uerba calumniantur: utiq; non eſt idem, habe D
bit & accipiet, neq; uocabunt & uocabitis. Porrò in Hebræo legimus ita ſcriptum: Ecce
uirgo cōcipiet & pariet filiū, & uocabit nomen eius Emanuel. Non Achaz, qui argueba-
tur infidelitatis, non Iudæi qui erant Dominū negaturi: ſed uocabit, inquit, ipſa quæ cōci
piet, ipſa uirgo, quæ pariet. In eodem euangeliſta legimus, Herodē ad aduentū Magorū
fuiſſe turbatū: ſcribiſq; & ſacerdotibus congregatis, ſciſcitatū ab eis ubi Chriſtus naſce-
retur, illosq; reſpondiſſe, in Bethlehem Iudæ: Sic enim ſcriptū eſt in propheta: Et tu Beth
lehem terra Iuda: nequaquā minima es in ducibus Iuda: Ex te enim egredietur dux, qui re
gat populum meum Iſrael. Hoc exemplū in uulgata æditione ſic fertur: Et tu Bethlehem
domus Ephrata, modicus es ut ſis in milibus Iuda, de te mihi egredietur ut ſit princeps in
Iſrael. Quanta ſit inter Matthæum & Septuaginta uerborum ordinisq; diſcordia, ſic ma-
gis admiraberis, ſi Hebraicū uideas, in quo ita ſcriptū eſt: Et tu Bethlehem Ephrata, par-
uulus es in milibus Iuda, ex te mihi egredietur, qui ſit dominator in Iſrael. Cōſidera gra-
datim, quæ ab euāgeliſta ſint poſita. Et tu Bethlehē terra Iuda. Pro terra Iuda, in Hebrai-
co habet Ephrata, in Septuaginta, domus Ephrata. Et pro, nequaquā minima es in duci-
bus Iuda, in Septuaginta legitur, modicus es ut ſis in milibus Iuda, in Hebræo, paruulus
es in milibus Iuda. Senſusq; contrarius eſt, Septuaginta ſibi in hoc duntaxat loco & He-
braico concordante. Euangeliſta enim dixit, quod non ſit paruulus in ducibus Iuda, cum
è regione ſit poſitū, paruulus quidem es & modicus, ſed tamē de te mihi paruulo & mo-
dico egredietur dux in Iſrael, ſecundum illud Apoſtoli: Elegit infirma mundi Deus, ut
confundat fortia. Porrò quod ſequitur, qui regat, uel qui paſcat populum meum Iſrael:
aliter in propheta eſſe perſpicuum eſt. Hæc replico non ut euangeliſtas arguam falſitatis
(hoc quippe impiorum eſt, Celſi, Porphyrij, Iuliani) ſed ut reprehenſores meos arguam
imperitiæ: & impetrem ab eis ueniam, ut concedant mihi in ſimplici epiſtola, quod in
ſcripturis ſanctis, uelint nolint, apoſtolis conceſſuri ſunt. Marcus diſcipulus Petri ita
ſuum

A ſuũ orditur euangeliũ: Principiũ euangelij Ieſu Chriſti: ſicut ſcriptũ eſt in Eſaia prophe-
ta: Ecce ego mitto angelũ meũ ante faciem tuam, qui pręparabit uiam tuam ante te. Vox
clamantis in deſerto, parate uiam Dñi, rectas facite ſemitas eius. Hoc exemplũ ex duobus
prophetis cõpoſitũ eſt, de Malachia uidelicet & Eſaia. Nam primũ quod dicit: Ecce ego
mitto angelũ meũ ante faciẽ tuã, qui præparabit uiam tuam ante te: in Malachiæ fine ſcri-
ptũ eſt. Sequens autẽm quod infertur: Vox clamantis in deſerto, &c. in Eſaia legimus. Et
quomodo Marcus ſtatim in principio uoluminis ſui poſuit, ſicut ſcriptũ eſt in Eſaia pro-
pheta: Ecce ego mitto angelũ meũ, quod non ſcribitur in Eſaia, ut diximus: ſed in Mala-
chia, nouiſſimo duodecim prophetarũ. Soluat hanc quæſtiũculã imperita præſumptio:
& ego erroris ueniam deprecabor. Idem Marcus inducit ad phariſæos ſaluatorẽ loquen-
tem: Nunq̃ legiſtis quid fecerit Dauid, quando neceſsitatẽ habuit, & eſuriuit ipſe & ſo-
cij eius, quomodo ingreſſus domũ Dei ſub Abiathar pontifice, & panes propoſitionis
comedit, quibus non licebat ueſci, niſi ſolis ſacerdotibus? Legamus Samuelem: ſiue (ut in
cõmuni titulo habetur) Regnorum libros, ibiq̃ reperiemus nõ Abiathar ſcriptum eſſe:
ſed Abimelech pontificẽ, qui poſtea à Doec cum cæteris ſacerdotibus Saul iubente per-
cuſſus eſt. Pergamus ad apoſtolũ Paulũ. Scribit ad Corinthios: Si eñ cognouiſſent Do-
minũ gloriæ, non crucifixiſſent. Sed ſicut ſcriptum eſt: Quod oculus non uidit, nec auris
audiuit, nec in cor hominis aſcendit, quæ præparauit Deus diligentibus ſe. Solent in hoc
loco apocryphorũ quidã deliramenta ſectari & dicere, quod de Apocalypſi Heliæ, teſti-
monium ſumptũ ſit: cum in Eſaia iuxta Hebraicũ ita legatur: A' ſeculo non audierũt, nec
auribus perceperunt. Oculus non uidit Deus abſq̃ te, quæ præparaſti expectantibus te.
Hoc ſeptuaginta multo aliter tranſtulerunt. A' ſeculo non audiuimus, neq̃ oculi noſtri
uiderunt Deum abſq̃ te: & opera tua uera, & facies expectantibus te miſericordiã. Intelli
gimus unde ſumptũ ſit teſtimoniũ: & tamen Apoſtolus non uerbũ expreſsit è uerbo, ſed
παφραστικῶς eundem ſenſum aliis ſermonibus indicauit. In epiſtola ad Romanos idem
B apoſtolus Paulus exemplũ de Eſaia ſumens: Ecce (inquit) ponam in Sion lapidem offen-
ſionis, & petram ſcandali: diſcordat à trãslatione ueteri: & tamen cum Hebraica ueritate
cõcordat. In Septuaginta enim contrarius ſenſus eſt. Non ut lapidi offenſionis occurre-
tis, neq̃ ut petræ ruinæ: cum apoſtolus quoq̃ Petrus Hebræis Paulo q̃ cõſentiens ita po
ſuerit: Incredulis autẽ lapis offenſionis & petra ſcandali. Ex quibus uniuerſis perſpicuum
eſt, apoſtolos & euangeliſtas in interpretatione ueterũ ſcripturarum, ſenſum quęſiſſe, nõ
uerba, nec magnopere de ordine ſermonibus q̃ curaſſe, dum intellectui res pateret. Lu-
cas uir apoſtolicus & euãgeliſta, ſcribit Stephanũ primũ Chriſti martyrẽ in Iudaica con-
cione narrantẽ: In ſeptuaginta quinq̃ animabus deſcẽdit Iacob in Aegyptum: & defun-
ctus eſt ipſe, & patres noſtri translati ſunt in Sychem, & poſiti ſunt in ſepulchro quod
emit Abrahã precio argenti à filijs Emor patris Sychẽ. Hic locus in Geneſi multo aliter
inuenitur, quod ſcilicet Abrahã emerit ab Ephron Etheo filio Seor, iuxta Hebron qua-
dringentis drachmis argẽti ſpeluncã duplicẽ: & agrum circa eam, ſepelierit q̃ in ea Saram
uxorẽ ſuam. Atq̃ in eodem legimus libro, poſtea reuertẽtẽ de Meſopotamia Iacob cum
uxoribus & filijs ſuis poſuiſſe tabernaculũ, ante Salem urbẽ Sychimorũ, quæ eſt in terra
Chanaan, & habitaſſe ibi & emiſſe partẽ agri, in quo habebat tẽtoria, ab Emor patre Sy-
chem centũ agnis, & ſtatuiſſe ibi altare, & inuocaſſe ibi Deum Iſrael. Abrahã nõ emit ſpe
cum ab Emor patre Sychem: ſed ab Ephron filio Seor: nec ſepultus eſt in Sychem, ſed in
Hebron, quæ corrupte dicitur Arboch. Duodecim autem patriarchę, non ſunt ſepulti in
Arboch, ſed in Sychem qui ager nõ eſt emptus ab Abrahã, ſed à Iacob. Differo ſolutio-
nẽ & iſtius quæſtiũculæ ut obtrectatores mei quærant, & intelligant, non uerba in ſcri-
pturis cõſiderãda, ſed ſenſus. Viceſimiprimi pſalmi iuxta Hebræos idipſum exordiũ eſt,
quod Dñs locutus eſt in cruce אֵלִי אֵלִי לָמָה עֲזַבְתָּנִי Eli Eli lãma azabathani, quod inter-
pretatur, Deus meus, deus meus quare me dereliquiſti? Reddãt rationẽ, cur Septuaginta
trãslatores interpoſuerint, reſpice in me. Ita eñ uerterũt: Deus Deus meus, reſpice in me,

quare

quare me dereliquisti? Respondebũt utiq; nihil damni in sensu esse, si duo uerba sint ad- c
dita. Audiãt & à me nõ periclitari ecclesiarũ statũ, si celeritate dictãdi, aliqua uerba dimi-
serim. Longũ est nũc euoluere, quanta Septuaginta de suo addiderint, quãta dimiserint,
quæ in exemplaribus ecclesiæ, obelis asteriscisq; distincta sunt. Illud enim quod legimus
in Esaia: Beatus qui habet semen in Sion, & domesticos in Hierusalẽ: solent Hebræi de-
ridere cum audierint. Necnon & in Amos post descriptionẽ luxuriæ: Stantia putauerũt
hæc, & non fugientia. Reuera sensus rhetoricus, & declamatio Tulliana. Sed quid facie-
mus ad authenticos libros, in quibus hæc nõ ferũtur asscripta, & cætera his similia, quę si
proferre nitamur, infinitis libris opus est. Porrò quanta dimiserint, uel asteriscis testes ut di
xi sunt, uel nostra interpretatio, si à diligẽti lectore translationi ueteri cõferatur: & tamen
iure Septuaginta editio obtinuit in ecclesijs, uel quia prima est, & ante Christi facta aduẽ-
tum: uel quia ab Apostolis, in quibus tamen ab Hebraico non discrepat, usurpata. Aqui-
la aũt proselytus & cõtentiosus interpres, qui non solũ uerba, sed & etymologias uerbo-
rũ trãsferre conatus est, iure proijcitur à nobis. Quis enim pro frumento & uino & oleo
possit uel legere, uel intelligere, χόλιμα, ὀπωρισμὸν, σιλβότητα, quod nos possumus dice-
re fusionẽ pomationẽq; & splendentiã. Atqui nõ solũ Hebræi habẽt ἄρθρα, sed ille κανό-
νιλος qui syllabas interpretatur & literas, ut dicat σεὶφ τὸν ὀφανὸν ϗ σεὶφ τὼ γὼ, quod La
tina lingua omnino non recipit. Cuius rei exemplũ nos ex nostro sermone capere possũ
mus. Quanta enim apud Græcos bene dicuntur, quæ si ad uerbũ trãsferamus, in Latino
nõ resonãt: & è regione quę apud nos placẽt, si uertãtur iuxta ordinẽ, apud illos dissplice
bũt? Sed ut infinita prætereã & ostendã tibi uir omniũ nobiliũ Christianissime, & Chri-
stianorũ nobilissime, cuiusmodi falsitatis me in epistolæ trãslatione reprehẽdant, ipsius
epistolæ ponã cũ Græco sermone principiũ, ut ex uno crimine intelligãtur & cętera, ἐὰφ
γνήμας ἀγαπητὲ μὴ τῇ οἰήσϕ τῶν λλήρων φίρεσθϛ, quod me ita uertisse memini: Oportebat
nos dilectissime clericatus honore nõ abuti in superbiam. Ecce, inquiũt, in uno uersiculo
quanta mẽdacia. Primũ ἀγαπητὸς dilectus est, nõ dilectissimus. Deinde οἴησις existima- D
tio dicitur, nõ superbia. Nõ emẽ dixit οἰδήματι, sed οἰήσει. Quorũ alterũ tumorẽ, alterũ ar
bitriũ sonat. Totũq; quod sequitur, clericatus honore nõ abuti in superbiã, tuũ est. Quid
agis ô columẽ literarũ & nostrorũ tẽporum Aristarche, qui de uniuersis scriptoribus sen
tentiam feras? Ergo frustra tanto tempore studuimus, & sæpe manũ ferulæ subduximus.
Egredientes de portu, statim impegimus. Igitur quia & errasse humanũ est, & cõfiteri er-
rorem prudentis: tu quicunq; reprehẽsor es, tu me obsecro emenda præceptor, & uerbũ
de uerbo exprime. Debueras, inquit, dicere: Oportebat enim nos dilecte, non æstimatio
ne clericorũ ferri. Hæc est Plautina eloquẽtia, hic lepos Atticus, & musarũ, ut dicunt, elo
quio cõparandus. Cõpletur in me tritũ uulgi sermone prouerbiũ: Oleũ perdit & impen-
sas, qui bouẽ mittit ad ceroma. Hæc non est illius culpa, cuius sub persona alius agit Tra-
gœdiam, sed Ruffini & Melaniæ magistrorũ eius: qui illũ magna mercede nihil scire do-
cuerunt. Nec reprehendo in quolibet Christiano sermonis imperitiam, atq; utinam So-
craticum illud haberemus: Scio, quòd nescio. Et alterius sapientis: Teipsum intellige. Ve
nerationi mihi semper fuit, non uerbosa rusticitas, sed sancta simplicitas. Qui in sermone
imitari se dicit apostolos, prius imitetur uirtutes in uita illorum. In loquendo simplicitatẽ
excusabit sanctimoniæ magnitudo: & syllogismos Aristotelis cõtortaq; Chrysippi acu-
mina, resurgens mortuus cõfutabit. Cæterũ ridiculum: si quis è nobis manẽs inter Cræ-
si opes, & Sardanapali delicias, de sola rusticitate se iactet: quasi omnes latrones, & diuer
sorum criminum rei diserti sint: & cruentos gladios, philosophorum uoluminibus, ac
non arborũ truncis occulant. Excessi mensurã epistolæ, sed non excessi doloris modum.
Nam qui falsarius uocor, & inter mulierũ radios & textrina dilanior, contentus sum cri-
men abnuere, non referre. Vnde arbitrio tuo cuncta permitto, ut legas ipsam epistolam,
tam Græcam quàm Latinam: & ilico intelliges accusatorũ meorum nænias, & probro-
sas querelas. Porrò mihi sufficit amicum instruxisse charissimum: & in cellula latitantem

diem

A diem tantum expectare iudicij. Optoq́, ſi fieri poteſt, & ſi aduerſarij ſiuerint, commentarios potius ſcripturarum, quàm Demoſthenis & Tullij Philippicas tibi ſcribere.

PRAECEDENTIS EPISTOLAE SCHOLIA.

1 NOuo præſtigio.] Præſtigium uocat artem mirã, qua oculis illuditur, uelut ſi quis coram adſtet, inuiſibilis tamen. Legimus in ueteribus.] Hiſtoria eſt apud Titum Liuium primæ decadis lib. 5. Volo in chartulis.] Non ſic accipiendũ, quaſi uere uelit eiuſmodi: uerum intelligit, hoc ſibi citra ullius iniuriam licere ſi libeat. In locis me exercere cõmunibus.] Loci cõmunes, ut pro iuſtitia, contra iniuſtitiam, contra libidinẽ, pro caſtitate. De ijs quidam etiam ſcripſerunt: & nos in Copia noſtra nonnihil attigimus. Videtur autem Hieronymus in his locis ſtudioſiſsime fuiſſe exercitatus. Auro ad Danaen penetres.] Fabulam Danaes quã pater turri æreæ incluſerat: quamq́ Iupiter uerſus in hymbrẽ aureũ ſtuprauit, Horatius ad hunc modum interpretatur in Odis, quaſi ſignificet, nihil tam eſſe ſepoſitũ & abſtruſum, ad quod non penetretur auro, Incluſam Danaen turris ahenea, &c. Totius negocij tui cardo.] Cardinem Latini uocant, quod Græci κεφάλαιον, id eſt caput. Faciunt næ.] Ex prologo Terentij in Andriã.

2 Næ hic aduerbiũ eſt confirmandi, quaſi dicas, adeo intelligunt, ut nihil intelligant. Et earum formis.] Extat hæc Ciceronis præfatio, quanquã orationes interciderunt. In ea ſic legitur: Sententijs ijſdem, & earũ formis, tanq́ figuris, uerbis ad conſuetudinem aptis. Sentit enim Cicero, ſe nihil mutaſſe de ſententijs, neq́ formis earum, quas alij figuras uocant, uerba duntaxat delegiſſe ad Latini ſermonis conſuetudinẽ accõmoda. Sed genus omne.] Genus naturam uocat, puta pro ſplendido ſplendidum, pro uehementi uehemens, pro ſignificanti ſignificans. Sed tanquam appendere.] Annumerat, qui uerba totidem uerbis reddit, more eorum, qui pro decem argenteis nummis decem reddunt. Appendit autem, qui pondus idem ſententiæ reddit, uerbis non omnino ijſdem: ut qui pro tribus nummis unum reddat qui tribus æquipolleat. Hanc eruditi κακοζηλίαν.] Id eſt peruerſam imitationem, quoties inſcite affectantes uirtutem aliquam, in uitium labimur: ueluti ſi quis male affectans atticiſmũ, ieiunus euadat & aridus in dicendo: ſi quis copiam, in futilem incidat loquacitatem: ita qui perperam affectat fidem in uertendo, fit ineptus. Cæſarienſis χρονικὸν.] Id eſt temporarium. Nos annales poſſumus uertere. Alienas lineas.] Translatum à pictoribus. Hyperbatorum anfractus.] Hyperbatũ eſt tranſcenſio quædam uerborum, ordinem perturbans. Id fit uel inuerſione ordinis, uel interiectione. Anfractus autem dicuntur uiarum flexus. Aſſedit literæ.] Aſſidet, qui

3 non audet digredi. Sumptum ab his qui aſſident ægrotis. Putida ruſticorum.] Putidum, anxium

4 uocat ac moroſum. Vnde putida uocamus moleſta & inſuauia. Quorſum hæc tam putida tendunt? Porrò ruſticorum, ego ſanè puto uocabulum ſubmiſſitiũ, nihil enim hoc loco ſignificat. Legendum opinor xuſticorũ: quo quidem uerbo uſus eſt Suetonius in Auguſto. Xyſtus Græce porticus eſt, unde xyſtici ſiue xuſtici qui illic exercentur, uelut athletæ. Ita uidetur uocare Hieronymus circumforaneos illos, parumq́ doctos. Quanquã uideturalludere ad Græcam ſignificationem huius uerbi ξύω, quod eſt rado ſiue poleo, unde xyſtus Græcis deducitur. Vt ἐμφατικώτερον.] Id eſt ſignificantius. Cum enim ſubeſt in uerbis tacita quidam ſignificantia, uocatur Emphaſis: ueluti ſi quis dicat: Tu Cretenſi fidem habes? Non ſignificat ſimpliciter hominem in Creta natum, ſed perfidum, pro gentis ingenio. Pro quo in Septuaginta leg.] Græca ex ueſtigijs reſtituimus ad hunc modum, καὶ ἐπιβλέψονται πρὸς μὲ, ἀνθ' ὧν ὠρχήσαντο, id eſt, & aſpicient me, eo quòd ſaltauerũt. Sic enim uerterunt Septuaginta, decepti ſimilitudine literarũ. Quanquã editio Aldina habet κατωρχήσαντο, hoc eſt, in contumeliam illius ſaltarunt. Sed haud ſcio unde acciderit, ut eadem lectio lectionem habeat utranq́, & eam quam uerterũt Septuaginta, & eam quam Hieronymus iuxta Ioannis citationem probat ex Hebræorum fontibus. Reſpondeant rogo Dædali.] Manifeſtum erratum librarij. Logodædali legendum, ſic enim Græci uocant artifices ſermonis, à Dædalo architecto. Quanquã quicquid eſt ingenioſum, Dædalum uocatur. Vnde Vergilius: Dædala Circe. Sed παφρασικῶς.] Antea dictum eſt quid ſit paraphraſis: nempe liberior interpretatio, in qua nonnulla mutes. Vnde paraphraſtæ. Auctenticos.] Authenticos ſcribendum. Nam Græci ἀυθεντίαν poteſtatẽ & autoritatem uocant. ὠπωρισμόν.] Ab ὀπῶραι, id eſt poma, hoc eſt arborum fructus. Fuſionem.] χεῦμα, à χέω fundo. Spien-

4 dentiam.] σιλβότητα, id eſt relucentiam, à σίλβω, quod eſt ſplendeo: quanquã accipitur & pro niteo, quemadmodũ nitent bene paſti. Apparet hunc locum ſumptũ ex pſalmo quarto. Atqui ſolum Hebrei habẽt.] Hic locus adeo uarius habetur in exẽplaribus, ut ſenſus nõ poſſit liquido percipi. Quidã codices habẽt, quæ aut Hebræi nõ ſolũ habẽt arthra: ſed haud dubie legẽdũ eſt hoc pacto: Atqui non ſolũ Hebræi habẽt arthra. Sentit emm Hieronymus, & Græcos & alias nationes habere articulos, qui tamẽ ſæpenumero in alia lingua reddi non poſſunt. Ille κακόζηλος.] Ille indoctus affectator fidelis interpretationis. Σάκ ὀρὰ θεανὸν.] Id eſt cõcute cœlũ: σάκ τὴν γῆν, id eſt cõcute terrã. οἴησις.] Id eſt exiſtimatio, ab οἶμαι, qd̃ eſt puto. Columẽ literarũ.] Sic eos uocabãt, in quibus præſidiũ erat præſidiũ ac decus. Terẽt. Columẽ uero noſtræ familię. Dictũ eſt per Ironiã. Ariſtarchus.] Hic Ariſtarchus Homeri Rhapſodias redegit in ordinẽ, et uerſus adulterinos obeliſcis iugulauit, Homericos ſtellulis prænotauit. Vnde uelut in prouerbij uicem abijt, ut cẽſores alienorũ operum Ariſtarchi dicant.

Lepos

Lepos Atticus.] Venuſtas peculiaris eſt Atticorum. Muſarum eloquio.] Vnde dictum eſt c
muſas ſi Latine loqui uellent, Plautino more locuturas. Qui bouem mittit ad.] Oleum & ope-
ram perdere dicitur, qui fruſtra laborat. Ceroma unguentum eſt, quo athletæ inungebantur: id confi-
ciebatur ex oleo & certis terræ generibus. Porrò ad palæſtram, & huiuſmodi certamina bos inutilis
eſt. Ruffini & Melaniæ.] Alluſit ad colorem. Melan enim Græce nigrum. Et Ruffinus à colore
dictus uidetur. Alibi quoq; iocatur in cognomen nigredinis. Teipſum intel.] γνῶθι σαυτὸν, id eſt,
noſce teipſum: quod dictum quidam aſſcribunt Chiloni. Reſurgens mortuus confutat.] Siqui-
dem illi docent, hoc neceſſario conſequi: mortuus eſt, igitur non uiuet: quod à priuatione non ſit redi-
tus ad habitum. At Chriſtus ea cõfutat, qui uiuit, cum uere fuerit mortuus. Crœſi.] Crœſus Lydo-
rum rex in opulentiæ prouerbium abijt. Sardanapalus.] Aſſyriorũ rex, quauis muliere corruptior;
mollicie ſua nobilitatus eſt. Inter mulierum radios.] Hoc loco intellige inſtrumenta textoria.
Demoſthenis & Tullij.] Intelligit inuectiuas: ſic enim appellat Cicero ſuas orationes habitas in
Antoniũ, ad imitationem Olynthiacarũ, quas Demoſthenes dixit in Philippũ regem Macedonum.

ARGVMENTVM EPISTOLAE SEQVENTIS.

Reſpondet iſs qui obtrectabant, quod de Græcis & Hebræis literis quædam iam recepta mutaſ-
ſet, immodicam in Hieronymo doctrinam calumniantes, quaſi ſola inſcitia Chriſtianum efficiat.

HIERONYMVS MARCELLAE.

POST priorem epiſtolam, in qua de Hebræis uerbis pauca perſtrinxeram: ad
me repente perlatum eſt, quoſdam homunculos mihi ſtudioſe detrahere: cur
aduerſum autoritatem ueterum, & totius mundi opinionem, aliqua in euan-
gelijs emendare tentauerim. Quos ego cum poſſem meo iure contemnere
(Aſino quippe lyra ſuperflue canit) tamen ne nos ſuperbiæ, ut facere ſolent, arguant, ita
reſponſum habeant: non adeò me hebetis fuiſſe cordis, & tam craſſæ ruſticitatis (quam
illi ſolam pro ſanctitate habent, piſcatorum ſe diſcipulos aſſerentes, quaſi idcirco ſancti
ſint ſi nihil ſcierint) ut aliquid de dominicis uerbis, aut corrigendũ putauerimus, aut non
diuinitus inſpiratum: ſed Latinorum codicum uitioſitatem, quæ ex diuerſitate librorum
omnium comprobatur: ad Græcam originem, unde & ipſi translata non denegant, uo-
luiſſe reuocare. Quibus ſi diſplicet fontis unda puriſsimi, cœnoſos riuulos bibant: & dili D
gentiam qua auium ſyluas, & concharum gurgites norunt, in ſcripturis legendis abijci-
ant: ſintq; in hac re tantum ſimplices, & Chriſti uerba exiſtiment ruſticana: in quibus per
tanta iam ſecula, tantorũ ingenia ſudauerunt, ut rationem uerbi unicuſcuiuſq; magis opi
nati ſint quàm expreſſerint. Apoſtolum arguant imperitiæ, qui ob multas literas inſani-
re dicatur. Scio te cum iſta legeris, rugare frontem, & libertatem meam rurſum ſeminariũ
timere rixarũ: ac meum, ſi fieri poteſt, os digito uelle comprimere: ne audeam dicere quæ
alij facere non erubeſcunt. Rogo quid à nobis libere dictum eſt? Nunquid in lancibus
idola cælata deſcripſi? Nunquid inter epulas Chriſtianas, uirginalibus oculis baccharum
ſatyrorumq; complexus innexui: aut unquam aliquẽ amarior ſermo pulſauit? Nunquid
ex mendicis diuites fieri doluimus? Nunquid reprehendi hæreditarias ſepulturas? Vnũ
miſer locutus, quod uirgines, ſæpius deberent cum mulieribus eſſe, quàm cum maſculis:
totius oculos urbis offendi, cunctorum digitis notor. Multiplicati ſunt ſuper capillos ca-
pitis mei, qui oderũt me gratis, & factus ſum eis in parabolam: & tu putas me aliquid de-
inceps locuturum? Verum ne Flaccus de nobis rideat: Amphora cœpit Inſtitui, currẽte
rota, cur urceus exit? reuertimur ad noſtros bipedes aſellos: & illorũ in aure buccina ma-
gis quàm cithara concrepamus. Illi legant, ſpe gaudentes, tempori ſeruientes. Nos lega-
mus, ſpe gaudentes, Domino ſeruientes. Illi aduerſus presbyterum accuſationem omni-
no putent recipiendam: nos legamus, Aduerſus presbyterum accuſationẽ ne receperis:
niſi ſub duobus, aut tribus teſtibus: peccantes autem coram omnibus argue. Illis placeat
humanus ſermo & omni acceptione dignus: nos cum Græcis, id eſt, cum Apoſtolo, qui
Græce locutus eſt, erremus: Fidelis ſermo & omni acceptione dignus. Ad extremum illi
gaudeant gallicis canterijs: nos ſolutus uinculis & in ſaluatoris myſterium præparatus,
Zachariæ aſellus ille delectet: qui poſtquã Domino terga præbuit, cœpit Eſaiæ conſona
re uaticinio: Beatus qui ſeminat ſecus omnem aquam, ubi bos & aſinus calcant.

TOMI SECVNDI FINIS.

EP ISTOLÆ ET CONTRA HÆRES